ספרי׳ — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

סוף זמן קידוש לבנה:
יום חמישי בערב, י"ד תמוז

ב"ה. נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל לקראת י"ב־י"ג תמוז, ה'תש"ל

התוועדויות פעילות ולהמשיכן בכל השנה, ובברכת חג הגאולה, ולקיום בקרוב ממש דהיעוד דאלקים יושיע ציון ויבנה ערי יהודא וישבו שם וירשוה וזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה.

מנחם שניאורסאהן

דהיעוד: תהלים סט, לו־ז. — הקאַפּיטל שהתחילו לומר ב"י"א ניסן השתא, ע"פ המנהג המקובל מהבעש"ט לומר בכל יום הקאַפּיטל תהלים המתאים לשנות חייו (ראה סה"מ י"א ניסן בתחלתו).

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג

ג) מאמר ד״ה כל המאריך באחד
שבת פרשת בלק, י״ד תמוז, ה׳תש״ל ..... ה

ד) שיחת יום ה׳ פרשת בלק, י״ב תמוז, ה׳תש״ל ..... יג

ה) שיחת שבת פרשת בלק, י״ד תמוז, ה׳תש״ל ..... מג

ו) לקוטי-שיחות – פרשת בלק כרך יח, א..... נז

ז) לקוטי שיחות – פרשת בלק כרך יח, ב ..... סג

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... עב

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת בלק..... עד

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת בלק ..... עה

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת בלק ..... קיב

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת בלק ..... קיג

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת בלק ..... קכב

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קכה

שיעורי רמב״ם

טו) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת בלק ..... קכח

טז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת בלק..... קעז

יז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת בלק ..... רג

יח) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק ד, עזרא פרק ז ..... רי

יט) משניות – מסכת טהרות
ביאור קהתי..... ריב

כ) עין יעקב מסכת יומא ..... ריט

כא) מסכת יומא עם ביאורים
מדף ע עד דף עו ..... רכ

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רמח

כג) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רנ

כד) לקוטי תורה מי מנה
אדמו״ר הזקן ..... רנב

כה) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רנז

כו) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רנח

כז) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רנח

כח) ספר המאמרים – תרנ״ז
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רנט

כט) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רסב

ל) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רסד

לא) ספר הזכרונות פרק סג ..... רסו

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רסח

לג) חומש לקריאה בציבור ..... רסט

לד) קריאת התורה למנחת שבת-קודש ..... רעו

לה) ביאורים לפרקי אבות פרק ו ..... רעז

לו) לוח זמנים לשבוע פרשת בלק ..... רעח

לז) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רעט

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת בלק, י"ד תמוז, ה'תש"ל

(הנחה בלתי מוגה)

כָּל[1] הַמַּאֲרִיךְ בְּאֶחָד מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו[2], וּמְדַיֵּיק בָּזֶה כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי חָמִי אַדְמוֹ"ר בְּמַאֲמָרוֹ לִפְנֵי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה[3], דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, הֲלֹא כָּל עִנְיַן הָאֲרִיכוּת בְּאֶחָד בְּמַאֲמָרוֹ הוּא עִנְיַן הַיִּחוּד, וְלִכְאוֹרָה הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר הַלָּשׁוֹן יָחִיד, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ אֵיינְצִיג יחיד ואין עוד מלבדו, וְלֹא לְשׁוֹן אֶחָד, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ אֵיינֶער אחד ויכול להיות לו שני [וּבִפְרָט עַל פִּי הַיְדוּעַ בתורת הסוד שֶׁשְּׁמַע יִשְׂרָאֵל גּוֹ' הֲוָיָ' אֶחָד[4] הוּא עִנְיַן יִחוּדָא עִילָּאָה[5], הכרה באחדות ה' בדרגה נעלית, כי מדובר בביטול מוחלט של העולמות והנבראים לאלוקות (בשונה מ"יחודא תתאה' שהיא דרגה יותר נמוכה כי מדובר בביטול פחות עמוק של הנבראים) הֲרֵי בְּוַדַּאי מַתְּאִים יוֹתֵר לוֹמַר הַלָּשׁוֹן הֲוָיָ' יָחִיד, מֵאֲשֶׁר הֲוָיָ' אֶחָד].

וּמְבָאֵר הרבי הריי"צ במאמר הנזכר, שֶׁעִנְיַן הַיִּחוּד שבו עוסקים באמירת 'שמע ישראל... ה' אחד' הוּא לְיַחֲדוֹ להכיר באחדות ה' יִתְבָּרֵךְ בְּכָל הָעוֹלָמוֹת וְהַנִּבְרָאִים בִּשְׁנֵי אָפְנֵי הַיִּחוּד, אופן אחד שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ הַכֹּל, והאופן השני וְהַכֹּל הוּא יִתְבָּרֵךְ, וְלָכֵן נֶאֱמַר הַלָּשׁוֹן אֶחָד, וְלֹא הַלָּשׁוֹן יָחִיד, כִּי בְּתֵיבַת במילה אֶחָד מְפוֹרָט יוֹתֵר עִנְיַן הַיִּחוּד בִּשְׁנֵי אֲפָנִים הַנִּזְכָּרִים גם הקדוש־ברוך־הוא הכול וגם שהכול הוא יתברך מִכְּמוֹ בְּתֵיבַת יָחִיד, כפי שממשיך ומבאר.

וּמְבָאֵר זֶה עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב[6] בתורה בסיפור הבריאה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם אֶחָד [שֶׁקָּשׁוּר לשון הכתוב 'יום אחד' עִם הָעִנְיָן דְּיָחִיד שמדגיש את האחדות באופן יותר נעלה, שֶׁהֵרֵי הַטַּעַם שֶׁנֶּאֱמַר יוֹם אֶחָד, וְלֹא יוֹם רִאשׁוֹן, הוּא, לְפִי שֶׁבּוֹ ביום הראשון מששת ימי בראשית הָיָה הַקָּבָּ"ה יְחִידִי בְּעוֹלָמוֹ, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִבְרְאוּ הַמַּלְאָכִים[7] ו'אחד' לגבי 'ראשון' מבטא מדריגה יותר גבוהה של אחדות, כמו 'יחיד' לגבי 'אחד'], דְּיוֹם יממה שלימה הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁכָּלוּל מֵעֶרֶב וּבוֹקֶר, הַיְינוּ חוֹשֶׁךְ וְאוֹר כו' גם יחד, שֶׁאִם הָיָה כּוּלּוֹ יוֹם (אוֹר), אֵין זֶה יוֹם שלם, וְכֵן אִם כּוּלּוֹ לַיְלָה (חוֹשֶׁךְ), גם אֵין זֶה יוֹם שלם, כִּי אִם דַּוְקָא כְּשֶׁכָּלוּל מִיּוֹם וָלַיְלָה (אוֹר וְחוֹשֶׁךְ) ביחד אָז הוּא יוֹם (בִּשְׁלֵימוּת). וְזֶהוּ הפירוש הפנימי של הכתוב וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם אֶחָד, שֶׁהַהִתְחַבְּרוּת דְּעֶרֶב וּבוֹקֶר צירוף שניהם יחד דווקא הוּא אֶחָד, וְהַיְינוּ, שֶׁתֵּיבַת המילה אֶחָד מוֹרָה עַל הִתְאַחֲדוּת הַהֲפָכִים, דְּיוֹם וָלַיְלָה הֵם אוֹר וְחוֹשֶׁךְ שֶׁהֵם הֲפָכִים גְּמוּרִים וכל אחד משניהם הוא ההיפך המוחלט מהשני, וּכְשֶׁמִּתְחַבְּרִים שני ההפכים להיות מציאות אחת זֶה נִקְרָא אֶחָד. וְלָכֵן משום ש'אחד' מבטא חיבור של שני הפכים נֶאֱמַר בפסוק 'שמע ישראל' הֲוָיָ' אֶחָד, וְלֹא הֲוָיָ' יָחִיד, דְּעִיקַּר עִנְיַן הַיִּחוּד הוּא לְיַחֲדוֹ לפעול ולגלות את אחדותו של ה' יִתְבָּרֵךְ בָּעוֹלָם וְנִבְרָאִים שֶׁהֵם יֵשׁ וּמְצִיאוּת נִרְאֶה

---

1) המאמר הוא המשך למאמר שלפניו ד"ה אראנו ולא עתה די"ב תמוז (ספר המאמרים תש"ל ע' שיט ואילך). 2) ברכות יג, ב. 3) ד"ה כל המאריך באחד, י"ב תמוז ה'ש"ת (ספר המאמרים ה'ש"ת ע' 140 ואילך). 4) ואתחנן ו, ד. 5) זח"א יח, ב. תניא שעהיוה"א פ"ז. 6) בראשית א, ה. 7) ב"ר פ"ג, ח. פרש"י עה"פ.

ביאור בדרך אפשר

לְנִפְרָד, העיקר והחידוש הוא שאחדות ה׳ תהיה ניכרת בעולמות ובנבראים שלכאורה נראים כמציאות בפני עצמה, נפרדת מהבורא, **הִנֵּה זֶה מְפוֹרָט** ומודגש **יוֹתֵר** לא במילה ״חיד״ אלא **בְּתֵיבַת** במילה **אֶחָד, שֶׁכּוֹלֵל הִתְאַחֲדוּת דַּהֲפָכִים** כאמור לעיל לגבי חיבור שני ההפכים של יום ולילה, אור וחושך, וכך גם בענייננו, ״אחד״ מבטא את הביטול לאלוקות של הנבראים שהם ״יש״ ומציאות שגם זה כמובן חיבור הפכים **[וּכְהָרֵמֵז בְּתֵיבַת** במלה **אֶחָד (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַבֵּית יוֹסֵף**[8] **בְּשֵׁם הַסְּמַ״ק)** ״ספר מצוות קטן״) **שֶׁהַח״** שבמלה ״אחד״, **רוֹמֵז עַל שִׁבְעָה רְקִיעִים וָאָרֶץ** שביחד הם שמונה, הגימטריא של אות ח׳, **וְהַד״ רוֹמֵז עַל אַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם** מזרח־מערב־צפון־דרום והמספר ארבע הוא הגימטריא של אות ד׳, והכל בטל לא׳, הרומז לאלופו של עולם **שֶׁעַל פִּי זֶה מוּבָן הָעִילּוּי** והיתרון **דְּאֶחָד לְגַבֵּי יָחִיד**[9]**, כִּי, הָענְָן דְּיָחִיד** שהקדוש־ברוך־הוא הוא היחיד ואין עוד מלבדו **הוּא מִצַּד הַקָּבָּ״ה, בִּמְקוֹמוֹ וּבְעִנְיָנוֹ כוּ׳** שלמעלה מהעולמות והנבראים, **וְלֹא מִצַּד הָעוֹלָם** כי לפי תפיסת העולם אין הכרה באחדות ה׳ ברמה כל כך גבוהה, **וְאִילּוּ הָענְָן דְּאֶחָד הוּא** ביטוי של הביטול לאלוקות ואחדות ה׳ **גַּם מִצַּד הָעוֹלָם** והגדרים של העולם והמציאות של העולם, **הַיְינוּ, שֶׁגַּם שִׁבְעָה רְקִיעִים וְהָאָרֶץ** (שהגימטריא שלהם היא **ח״**) **וְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם** (שהגימטריא שלהם היא **ד״**) **מִתְיַחֲדִים בְּיִחוּד גָּמוּר** מתאחדים באחדות מוחלטת **עִם אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁזֶּהוּ הָא׳, שֶׁהוּא רֹאשׁ הַתֵּיבָה, שֶׁכּוֹלֵל אֶת כּוּלָּהּ** כמו שהראש כולל את כל האברים **וְנִמְשָׁךְ בָּהּ** ראש המילה נמשך ופועל בכל המילה **כוּ׳].**

ב) וּמַמְשִׁיךְ הרבי הריי״צ **בַּמַּאֲמָר** הנזכר, **שֶׁבְּעֶרֶב וּבוֹקֶר שֶׁהוּא לַיְלָה וְיוֹם הַכָּלוּל בְּיוֹם אֶחָד** ומרכיבים יחד יממה שלימה, **הִנֵּה הַלַּיְלָה קָדוּם לַיּוֹם כוּ׳** תחילה בא היום ואחריו בא הלילה **[וּלְהָעִיר גַּם מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת**[10]**, מַאי טַעֲמָא** מהו הטעם **עִיזֵּי מַסְגָּן בְּרֵישָׁא וַהֲדַר אִימְרֵי** העיזים (שהם שחורים) הולכים בראש העדר ואחרי כן הולכים הכבשים (שהן לבנים), **כִּבְרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם, דִּבְרֵישָׁא חֲשׁוֹכָא וַהֲדַר נְהוֹרָא** שבתחילה היה חושך ואחר כך נברא האור (ככתוב ״ויהי ערב, ויהי בוקר״)**, דִּבְכִדֵי שֶׁיִּהְיֶה בּוֹקֶר אוֹר, צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִילָּה** לפני כן **עֶרֶב.**

וְטַעַם הַדָּבָר שלפני האור והיום צריך להיות לילה וחושך **הוּא, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַז״ל**[11] במדרש **בִּתְחִילָּה עָלָה בְּמַחְשָׁבָה** של הקדוש־ברוך־הוא **לִבְרוֹא אֶת הָעוֹלָם בְּמִדַּת הַדִּין, רָאָה שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם** שאם העולם ייברא ויתנהל במידת הדין, העולם לא יוכל להתקיים **שִׁיתֵּף עִמּוֹ** ביחד עם הדין **מִדַּת הָרַחֲמִים, וְכֵן הוּא בֶּאֱמֶת,** וכך היה בפועל **שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בְּמִדַּת הַדִּין, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[12] **בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים** ו״אלוקים״ הוא השם של מידת הדין, **וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב**[13] **בְּיוֹם עֲשׂוֹת הְוָיָ׳ אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם** שם הוי׳ הוא השם של מידת החסד והרחמים ו״הוי׳ אלוקים״ הוא שיתוף של מידת הדין ומידת הרחמים יחד, וכפי שממשיך ומבאר.

וְהָענְָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, עֶרֶב וָבוֹקֶר בְּשָׁרְשָׁם למעלה באלוקות (שהרי לכל דבר למטה יש שורש ומקור למעלה) **הֵם הַשֵּׁמוֹת** הקדושים של הקדוש־ברוך־הוא שם **הְוָיָ׳** (השם של מידת החסד, מקור האור והגילוי, הוא השורש של **בּוֹקֶר, אוֹר) וֶאֱלֹקִים** (השם של מידת הגבורה, מקור הצמצום וההסתר, הוא השורש של **עֶרֶב, חוֹשֶׁךְ), כִּי, הַחִילּוּק** כל ההבדל **בֵּין יוֹם לְלַיְלָה** הוא לא שינוי בעצם מציאות הבריאה אלא ההבדל **הוּא בְּענְָנִין הַגִּילּוּי, שֶׁהֲרֵי גַּם בַּלַּיְלָה יֶשְׁנָם** קיימים במציאות **כָּל הָענְָנִים שֶׁיֶּשְׁנָם בַּיּוֹם** ואינם מפסיקים להתקיים כשחשוך, **אֶלָּא שֶׁבַּיּוֹם** בשעה

ביאור בדרך אפשר

1 וּמְצִיאוּת נִרְאֶה לְנִפְרָד, הִנֵּה זֶה מְפוֹרָט יוֹתֵר
2 בְּתֵיבַת אֶחָד, שֶׁכּוֹלֵל הִתְאַחֲדוּת דַּהֲפָכִים
3 [וּכְהָרֵמֵז בְּתֵיבַת אֶחָד (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַבֵּית יוֹסֵף[8]
4 בְּשֵׁם הַסְּמַ״ק) שֶׁהַח׳ רוֹמֵז עַל שִׁבְעָה רְקִיעִים
5 וָאָרֶץ, וְהַד׳ רוֹמֵז עַל אַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, שֶׁעַל
6 פִּי זֶה מוּבָן הָעִילּוּי דְּאֶחָד לְגַבֵּי יָחִיד[9], כִּי, הָענְָן
7 דְּיָחִיד הוּא מִצַּד הַקָּבָּ״ה, בִּמְקוֹמוֹ וּבְעִנְיָנוֹ כוּ׳,
8 וְלֹא מִצַּד הָעוֹלָם, וְאִילּוּ הָענְָן דְּאֶחָד הוּא גַּם
9 מִצַּד הָעוֹלָם, הַיְינוּ, שֶׁגַּם שִׁבְעָה רְקִיעִים וְהָאָרֶץ
10 (ח׳) וְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם מִתְיַחֲדִים בְּיִחוּד
11 גָּמוּר עִם אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁזֶּהוּ הָא׳, שֶׁהוּא
12 רֹאשׁ הַתֵּיבָה, שֶׁכּוֹלֵל אֶת כּוּלָּהּ וְנִמְשָׁךְ בָּהּ כוּ׳].
13 ב) **וּמַמְשִׁיךְ** בַּמַּאֲמָר, שֶׁבְּעֶרֶב וּבוֹקֶר שֶׁהוּא
14 לַיְלָה וְיוֹם הַכָּלוּל בְּיוֹם אֶחָד,
15 הִנֵּה הַלַּיְלָה קָדוּם לַיּוֹם כוּ׳ [וּלְהָעִיר גַּם מִדִּבְרֵי
16 הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת[10], מַאי טַעֲמָא עִיזֵּי מַסְגָּן
17 בְּרֵישָׁא וַהֲדַר אִימְרֵי, כִּבְרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם, דִּבְרֵישָׁא
18 חֲשׁוֹכָא וַהֲדַר נְהוֹרָא], דְּבִכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה בּוֹקֶר אוֹר,
19 צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִילָּה עֶרֶב. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא,
20 דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַז״ל[11] בִּתְחִילָּה עָלָה בְּמַחְשָׁבָה
21 לִבְרוֹא אֶת הָעוֹלָם בְּמִדַּת הַדִּין, רָאָה שֶׁאֵין
22 הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם שִׁיתֵּף עִמּוֹ מִדַּת הָרַחֲמִים, וְכֵן
23 הוּא בֶּאֱמֶת, שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בְּמִדַּת הַדִּין, כְּמוֹ
24 שֶׁכָּתוּב[12] בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים, וְאַחַר כָּךְ
25 כְּתִיב[13] בְּיוֹם עֲשׂוֹת הְוָיָ׳ אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם.
26 **וְהָענְָן** בָּזֶה, דְּהִנֵּה, עֶרֶב וָבוֹקֶר בְּשָׁרְשָׁם הֵם
27 הַשֵּׁמוֹת הְוָיָ׳ (בּוֹקֶר, אוֹר) וֶאֱלֹקִים
28 (עֶרֶב, חוֹשֶׁךְ), כִּי, הַחִילּוּק בֵּין יוֹם לְלַיְלָה הוּא
29 בְּענְָנִין הַגִּילּוּי, שֶׁהֲרֵי גַּם בַּלַּיְלָה יֶשְׁנָם כָּל
44 גַּם מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת[10], מַאי טַעֲמָא
45 עִיזֵּי מַסְגָּן בְּרֵישָׁא וַהֲדַר אִימְרֵי
46 כִּבְרִיָּתוֹ שֶׁל
47 עוֹלָם, דִּבְרֵישָׁא חֲשׁוֹכָא וַהֲדַר נְהוֹרָא
48
49 בּוֹקֶר]**, דִּבְכִדֵי שֶׁיִּהְיֶה בּוֹקֶר**
50 **אוֹר, צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִילָּה** לפני
51 כן **עֶרֶב.**
52 **וְטַעַם הַדָּבָר** שלפני האור והיום
53 צריך להיות לילה וחושך **הוּא,**
54 **דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַז״ל**[11] במדרש
55 **בִּתְחִילָּה עָלָה בְּמַחְשָׁבָה** של
56 הקדוש־ברוך־הוא **לִבְרוֹא אֶת**
57 **הָעוֹלָם בְּמִדַּת הַדִּין, רָאָה**
58 **שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם** שאם
59 העולם ייברא ויתנהל במידת הדין,
60 העולם לא יוכל להתקיים **שִׁיתֵּף**
61 **עִמּוֹ** ביחד עם הדין **מִדַּת**
62 **הָרַחֲמִים, וְכֵן הוּא בֶּאֱמֶת,** וכך
63 היה בפועל **שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא**
64 **בְּמִדַּת הַדִּין, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[12]
65 **בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים** ו״אלוקים״
66 הוא השם של מידת הדין, **וְאַחַר כָּךְ**
67 **כְּתִיב**[13] **בְּיוֹם עֲשׂוֹת הְוָיָ׳**
68 **אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם** שם הוי׳
69 הוא השם של מידת החסד והרחמים
70 ו״הוי׳ אלוקים״ הוא שיתוף של מידת
71 הדין ומידת הרחמים יחד, וכפי
72 שממשיך ומבאר.
73 **וְהָענְָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, עֶרֶב**
74 **וָבוֹקֶר בְּשָׁרְשָׁם** למעלה באלוקות
75 (שהרי לכל דבר למטה יש שורש
76 ומקור למעלה) **הֵם הַשֵּׁמוֹת**
77 הקדושים של הקדוש־ברוך־הוא שם
78 **הְוָיָ׳** (השם של מידת החסד, מקור
79 האור והגילוי, הוא השורש של **בּוֹקֶר,**
80 **אוֹר) וֶאֱלֹקִים** (השם של מידת
81 הגבורה, מקור הצמצום וההסתר, הוא
82 השורש של **עֶרֶב, חוֹשֶׁךְ), כִּי,**
83 **הַחִילּוּק** כל ההבדל **בֵּין יוֹם**
84 **לְלַיְלָה** הוא לא שינוי בעצם מציאות הבריאה אלא ההבדל **הוּא בְּענְָנִין**
85 **הַגִּילּוּי, שֶׁהֲרֵי גַּם בַּלַּיְלָה יֶשְׁנָם** קיימים במציאות **כָּל הָענְָנִים**
86 **שֶׁיֶּשְׁנָם בַּיּוֹם** ואינם מפסיקים להתקיים כשחשוך, **אֶלָּא שֶׁבַּיּוֹם** בשעה

---

8) טואו״ח סס״א. 9) ראה תו״א וארא נה, ב. אמרי בינה שער הק״ש פ״ח ואילך. סהמ״צ להצ״צ קלד, א. ועוד. 10) עז, ב.
11) הובא בפרש״י בראשית ב, ד. וראה פסיקתא רבתי פרשה מ (בחודש השביעי), ב. 12) בראשית א, א. 13) שם ב, ד.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁמַּאִיר הָאוֹר חֲרֵי הֵם כל הנבראים נראים בְּגִילוּי, וְאִילוּ בְּחוֹשֶׁךְ הַלַּיְלָה אֵין רוֹאִים אוֹתָם. וְזֶהוּ גַּם הַחִילּוּק בֵּין שֵׁם חֲרֵי לְשֵׁם אֱלֹקִים שאותם עניינים עצמם שקיימים תמיד באותה מידה, מצד שם הוי' הם בגילוי ומצד שם אלוקים הם בהעלם, כפי שממשיך ומבאר. דְּהִנֵּה, חֲרֵי הוּא לְשׁוֹן מְהַוֶּה[14], וְהַיְינוּ, שֶׁמּוֹרָה וּמְגַלֶּה עִנְיַן הַהִתְהַוּוּת שֶׁנַּעֲשָׂה כלומר, גילוי ההתהוות הוא על ידי שם הוי' ואילו ההתהוות עצמה היא עַל יְדֵי מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַמַּאֲצִיל הבורא בָּרוּךְ הוּא, שֶׁמְּצִיאוּתוֹ שהבורא עצמו מציאותו הוּא מֵעַצְמוּתוֹ, וְאֵינוֹ עָלוּל והוא קיים לא כתוצאה מֵאֵיזֶה עִילָּה סיבה כלשהי או מקור כלשהו שֶׁקָּדְמָה לוֹ והייתה לפניו חַס וְשָׁלוֹם אלא כאמור מציאותו היא מעצמותו, וְלָכֵן רק הוּא לְבַדּוֹ ולא שום גורם אחר בְּכֹחוֹ וִיכָלְתּוֹ לִבְרוֹא יֵשׁ דבר, מציאות מֵאַיִן וָאֶפֶס הַמּוּחְלָט מַמָּשׁ, בְּלִי שׁוּם מציאות קודמת של עִילָּה גורם וְסִיבָּה אַחֶרֶת כלשהי קוֹדֶמֶת לַיֵּשׁ הַזֶּה (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא[15]). וגילוי דבר זה של התהוות הבריאה יש מאין הוא, כאמור, על ידי שם הוי' אַךְ בעוד שעניינו של שם הוי' הוא הגילוי, הרי שֵׁם אֱלֹקִים מְכַסֶּה וּמַסְתִּיר עַל שֵׁם חֲרֵי וגורם שלא יהיה גילוי של האור האלוקי המהווה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[16] בתהילים כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן הֲוָיָ' אֱלֹקִים, הַיְינוּ, שֶׁשֵּׁם אֱלֹקִים המכסה ומסתיר בְּיַחַס לְשֵׁם חֲרֵי המגלה הוּא כְּמוֹ הַמָּגֵן וְנִרְתֵּק שֶׁמְּכַסֶּה וּמַסְתִּיר עַל הַשֶּׁמֶשׁ ומצמצם ומגביל את התוקף והחוזק של אור וחום השמש, וְעַד שֶׁאֱלֹקִים באות ה' במקום האות ק' עולה בְּגִימַטְרִיָּא שווה לגימטריא של המילה הַטֶּבַע[17], וַהֲרֵי טֶבַע הוּא ההעלם לגילוי מודגש כאן אפילו יותר, שֶׁבִּפְסוּק זֶה מַקְדִּים אֶרֶץ

ביאור בדרך אפשר

1 הָעִנְיָנִים שֶׁיֵּשְׁנָם בַּיּוֹם, אֶלָּא שֶׁבַּיּוֹם שֶׁמֵּאִיר
2 הָאוֹר חֲרֵי הֵם בְּגִילּוּי, וְאִילּוּ בְּחוֹשֶׁךְ הַלַּיְלָה אֵין
3 רוֹאִים אוֹתָם. וְזֶהוּ גַּם הַחִילּוּק בֵּין שֵׁם הֲוָיָ'
4 לְשֵׁם אֱלֹקִים. דְּהִנֵּה, הֲוָיָ' הוּא לְשׁוֹן מְהַוֶּה[14],
5 וְהַיְינוּ, שֶׁמּוֹרָה וּמְגַלֶּה עִנְיַן הַהִתְהַוּוּת שֶׁנַּעֲשָׂה
6 עַל יְדֵי מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ הוּא,
7 שֶׁמְּצִיאוּתוֹ הוּא מֵעַצְמוּתוֹ, וְאֵינוֹ עָלוּל מֵאֵיזֶה
8 עִילָּה שֶׁקָּדְמָה לוֹ חַס וְשָׁלוֹם, וְלָכֵן הוּא לְבַדּוֹ
9 בְּכֹחוֹ וִיכָלְתּוֹ לִבְרוֹא יֵשׁ מֵאַיִן וָאֶפֶס הַמּוּחְלָט
10 מַמָּשׁ, בְּלִי שׁוּם עִילָּה וְסִיבָּה אַחֶרֶת קוֹדֶמֶת לַיֵּשׁ
11 הַזֶּה (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא[15]). אַךְ שֵׁם אֱלֹקִים
12 מְכַסֶּה וּמַסְתִּיר עַל שֵׁם הֲוָיָ', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[16] כִּי
13 שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן הֲוָיָ' אֱלֹקִים, הַיְינוּ, שֶׁשֵּׁם אֱלֹקִים
14 בְּיַחַס לְשֵׁם הֲוָיָ' הוּא כְּמוֹ הַמָּגֵן וְנִרְתֵּק שֶׁמְּכַסֶּה
15 וּמַסְתִּיר עַל הַשֶּׁמֶשׁ, וְעַד שֶׁאֱלֹקִים בְּגִימַטְרִיָּא
16 הַטֶּבַע[17], וַהֲרֵי טֶבַע הוּא מִלְּשׁוֹן טָבְעוּ[18] בָּאָרֶץ
17 שְׁעָרֶיהָ[19]. וְגַם כָּאן הַסֵּדֶר הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁהַלַּיְלָה
18 קָדוּם לַיּוֹם (וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בוֹקֶר), שֶׁהֲרֵי בְּפָרָשַׁת
19 בְּרֵאשִׁית נֶאֱמַר תְּחִילָּה בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים,
20 וּשְׁלִשִׁים וּשְׁתַּיִם פְּעָמִים אֱלֹקִים נֶאֱמַר בְּמַעֲשֵׂה
21 בְּרֵאשִׁית[20], וְרַק לְאַחֲרֵי גְּמַר סִיפּוּר הַבְּרִיאָה
22 בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית, כּוֹלֵל גַּם יוֹם הַשְּׁבִיעִי,
23 נִזְכַּר שֵׁם הֲוָיָ', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּיוֹם עֲשׂוֹת הֲוָיָ' גוֹ'.
24 וִיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁגַּם כְּשֶׁנִּזְכַּר שֵׁם הֲוָיָ', לֹא נִזְכַּר
25 שֵׁם הֲוָיָ' לְבַדּוֹ, כְּמוֹ בַּפָּסוּק[21] יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם הֲוָיָ'
26 כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ, אֶלָּא בְּיַחַד עִם שֵׁם אֱלֹקִים,
27 בְּיוֹם עֲשׂוֹת הֲוָיָ' אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם, וְהַיְינוּ,
28 שֶׁבִּגְמַר שְׁלִימוּת הַבְּרִיאָה, בְּיוֹם עֲשׂוֹת, נוֹגֵעַ לֹא
29 רַק שֵׁם הֲוָיָ', אֶלָּא גַּם שֵׁם אֱלֹקִים. וִיתֵירָה מִזֶּה,

ביאור בדרך אפשר

מִלְּשׁוֹן הכתוב באיכה טָבְעוּ[18] בָּאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ[19] היינו שהשערים (של העיר שנחרבה) שקעו בארץ ואינם נראים בגלוי, עניין הכיסוי וההסתר. וְגַם כָּאן לגבי פעולת שם הוי' המגלה ושם אלוקים המסתיר הַסֵּדֶר הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁהַלַּיְלָה החושך וההעלם קָדוּם לַיּוֹם האור והגילוי (כלשון הכתוב האומר תחילה וַיְהִי עֶרֶב ורק אחר כך וַיְהִי בוֹקֶר), שֶׁהֲרֵי בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית נֶאֱמַר תְּחִילָּה בפסוק הראשון בתורה המדבר על מעשה הבריאה בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים, וּשְׁלִשִׁים וּשְׁתַּיִם פְּעָמִים אֱלֹקִים נֶאֱמַר בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית[20], וְרַק לְאַחֲרֵי גְּמַר סִיפּוּר הַבְּרִיאָה בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית, כּוֹלֵל גַּם יוֹם הַשְּׁבִיעִי שבו הגיעה הבריאה לשלימות, רק אז נִזְכַּר לגבי הבריאה שֵׁם הֲוָיָ', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּיוֹם עֲשׂוֹת הֲוָיָ' גוֹ' הרי ששם הוי' נזכר רק לאחר ששם אלוקים נזכר עשרות פעמים. וִיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁגַּם כְּשֶׁנִּזְכַּר שֵׁם הֲוָיָ' אחרי שם אלוקים פעמים רבות, לֹא נִזְכַּר שֵׁם הֲוָיָ' לְבַדּוֹ, כְּמוֹ למשל בַּפָּסוּק[21] יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם הֲוָיָ' כִּי הוּא הקדוש־ברוך־הוא הנקרא בשם הוי' צִוָּה וְנִבְרָאוּ שבפסוק זה נזכר רק שם הוי' לבדו ביחס לבריאה, אֶלָּא בתיאור הבריאה בששת ימי בראשית שם הוי' נזכר בְּיַחַד עִם שֵׁם אֱלֹקִים, והכתוב אומר בְּיוֹם עֲשׂוֹת הֲוָיָ' אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם, וְהַיְינוּ, שֶׁבִּגְמַר שְׁלִימוּת הַבְּרִיאָה, שעל זה מדבר הכתוב בְּיוֹם עֲשׂוֹת, נוֹגֵעַ לֹא רַק שֵׁם הֲוָיָ', אֶלָּא גַּם אז נוגע שֵׁם אֱלֹקִים ונמצא כי לא זו בלבד ששם אלוקים קדם לשם הוי', הקדמת ההעלם לגילוי, אלא גם כששם הוי' כן נזכר הרי זה ביחד עם שם אלוקים. וִיתֵירָה מִזֶּה עניין זה של הקדמת

---

14) פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ"ט. תניא שעהיוה"א רפ"ד. וראה זח"ג רנז, סע"ב (ברע"מ). 15) אגה"ק ס"כ. 16) תהלים פד, יב. וראה תניא שעהיוה"א פ"ד. 17) פרדס שער יב (שער הנתיבות) פ"ב. תניא שעהיוה"א רפ"ו. 18) איכה ב, ט. 19) ראה גם אוה"ת נ"ך ח"ב ע' תתקצא. שה"ש ח"א ע' שיד ואילך. ספר המאמרים תרע"ח ע' פח ואילך. תרח"ץ ע' קסז ואילך. 20) זוהר חדש צד, ד. צו, ב. קיב, ג. 21) תהלים קמח, ה.

ביאור בדרך אפשר

המסמלת את הגשמיות התחתונה **לְשָׁמַיִם** המסמלים את הרוחניות העליונה (והכתוב אומר **בְּיוֹם עֲשׂוֹת גו׳ אֶרֶץ וְשָׁמָיִם**), שֶׁזֶּהוּ **עַל דֶּרֶךְ הַקְדָּמַת עֶרֶב לְבוֹקֶר, וְהַקְדָּמַת שֵׁם אֱלֹקִים לְשֵׁם הַוָיָ׳** ובאופן כללי הקדמת ההעלם לגילוי.

וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, והתוכן הכללי של הקדמת ההעלם לגילוי הוא **שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי הַקְדָּמַת הָעֶרֶב** תחילה **נַעֲשֶׂה** אחר כך **עִנְיַן הַבּוֹקֶר בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר,** כלומר, בוודאי שיש יתרון בגילוי אלוקות לעומת העלם והסתר, אבל גילוי שקדם לו העלם נעלה יותר מגילוי סתם שלא קדם לו הסתר **וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּנוֹגֵעַ לְהַקְדָּמַת הָאָרֶץ לַשָּׁמַיִם וְהַקְדָּמַת שֵׁם אֱלֹקִים לְשֵׁם הַוָיָ׳** שגם בזה הטעם להקדמת ההעלם הוא כדי שהגילוי שיאיר ויתגלה אחר כך יהיה גילוי נעלה יותר. **וְעַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[22] בשיחות שנאמרו בהתוועדות זו קודם אמירת המאמר **בְּעִנְיַן יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בְּגוּף, שֶׁהִיא יְרִידָה** גדולה ביותר אבל הכוונה והמטרה של הירידה היא **לְצוֹרֶךְ עֲלִיָּה,** ולכן הירידה כדאית כיוון **שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי הַיְרִידָה בְּהַגּוּף עִילּוּי נִיתּוֹסֵף בְּהַנְּשָׁמָה** וזהו עילוי ויתרון גדול מאוד לדרגה יותר נעלית מהדרגה שבה הייתה הנשמה קודם הירידה והיא עילוי שללא הירידה לא היה אפשר להגיע לכך.

ג) **וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[23] במאמר דיבור המתחיל "אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב" שנאמר בהתוועדות י"ב תמוז תש"ל (יוצא לאור עם ביאור בדרך אפשר ב"דבר מלכות' לפרשת חוקת) ומאמר זה הוא המשך אליו **בְּעִנְיַן שְׁמִיעָה וּרְאִיָּה** וההבדל ביניהם, והקשר הוא **כֵּיוָן שֶׁהֵם** שמיעה שהיא מרחוק ולא בבהירות מוחלטת וראיה שהיא מקרוב ובצורה ברורה ומוחשית **בְּדוּגְמַת עֶרֶב** שבו אין הדברים גלויים, כמו בשמיעה **וָבוֹקֶר** שבו הדברים ברורים ובהירים כמו בראיה, כפי שממשיך ומבאר.

1 שֶׁבְּפָסוּק זֶה מַקְדִּים אֶרֶץ לְשָׁמַיִם (בְּיוֹם עֲשׂוֹת
2 גו׳ אֶרֶץ וְשָׁמָיִם), שֶׁזֶּהוּ עַל דֶּרֶךְ הַקְדָּמַת עֶרֶב
3 לְבוֹקֶר, וְהַקְדָּמַת שֵׁם אֱלֹקִים לְשֵׁם הַוָיָ׳. וּכְלָלוּת
4 הָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי הַקְדָּמַת הָעֶרֶב נַעֲשֶׂה
5 עִנְיַן הַבּוֹקֶר בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה
6 בְּנוֹגֵעַ לְהַקְדָּמַת הָאָרֶץ לַשָּׁמַיִם וְהַקְדָּמַת שֵׁם
7 אֱלֹקִים לְשֵׁם הַוָיָ׳. וְעַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[22]
8 בְּעִנְיַן יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בְּגוּף, שֶׁהִיא יְרִידָה לְצוֹרֶךְ
9 עֲלִיָּה, שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי הַיְרִידָה בְּהַגּוּף נִיתּוֹסֵף
10 עִילּוּי בְּהַנְּשָׁמָה.

11 ג) **וְיֵשׁ** לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[23]
12 בְּעִנְיַן שְׁמִיעָה וּרְאִיָּה, כֵּיוָן שֶׁהֵם
13 בְּדוּגְמַת עֶרֶב וָבוֹקֶר. דְּהִנֵּה, הַחִילּוּק בֵּין שְׁמִיעָה
14 לִרְאִיָּה הוּא, שֶׁבִּשְׁמִיעָה אֵינוֹ תּוֹפֵס הַדָּבָר עַצְמוֹ,
15 כְּמוֹ בִּרְאִיָּה, אֶלָּא רַק שׁוֹמֵעַ אוֹדוֹתוֹ, וְתוֹפֵס פְּרָט
16 אַחַר פְּרָט, וְרַק בְּחִיצוֹנִיּוּת הַדָּבָר, וְלָכֵן יְכוֹלָה
17 לִהְיוֹת אֶצְלוֹ חֲלִישׁוּת בְּהִתְאַמְּתוּת הַדָּבָר, עַד
18 שֶׁעַל יְדֵי קוּשְׁיוֹת יְכוֹלִים לְהַפְרִיךְ אֶצְלוֹ אֶת
19 מְציאוּת הַדָּבָר. מַה שֶׁאֵין כֵּן בִּרְאִיָּה, הֲרֵי תּוֹפֵס
20 מִיָּד אֶת עֶצֶם הַדָּבָר, וְלֹא שַׁיָּךְ שֶׁיִּהְיוּ אֶצְלוֹ
21 סְפֵקוֹת בַּדָּבָר, מִכֵּיוָן שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ רָאָה זֹאת
22 כוי׳. וְזֶהוּ גַּם הַחִילּוּק שֶׁבֵּין עֶרֶב וָבוֹקֶר, שֶׁבּוֹקֶר
23 עִנְיָנוֹ אוֹר, שֶׁאָז רוֹאִים מִיָּד אֶת הַדָּבָר כּוּלוֹ, וְלֹא
24 שַׁיָּךְ סְפֵקוֹת בַּדָּבָר, מַה שֶׁאֵין כֵּן בְּעֶרֶב שֶׁעִנְיָנוֹ
25 חוֹשֶׁךְ, אִי אֶפְשָׁר לִרְאוֹת אֶת הַדָּבָר, כִּי אִם
26 בְּאוֹפֶן שֶׁל שְׁמִיעָה בִּלְבַד.

27 ד) **וְהִנֵּה**[24] יָדוּעַ שֶׁעִנְיָנָם שֶׁל רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה

ביאור בדרך אפשר

44 **דְּהִנֵּה, הַחִילּוּק בֵּין שְׁמִיעָה לִרְאִיָּה הוּא, שֶׁבִּשְׁמִיעָה** השומע
45 אודות דבר מסויים **אֵינוֹ תּוֹפֵס** וקולט את **הַדָּבָר עַצְמוֹ, כְּמוֹ בִּרְאִיָּה**
46 שכאשר אדם רואה דבר במו עיניו הוא כן תופס וקולט את הדבר עצמו, **אֶלָּא**
47 **רַק שׁוֹמֵעַ אוֹדוֹתוֹ, וְתוֹפֵס פְּרָט אַחַר פְּרָט** שהרי אי אפשר לשמוע
48 כמה וכמה פרטים בבת אחת (בשונה
49 מראיה שבמבט אחד אפשר לקלוט את
50 כל הדבר כולו), **וְרַק בְּחִיצוֹנִיּוּת**
51 **הַדָּבָר** ובשמיעה האדם מקבל מושג
52 רק בחיצוניות הדבר, כי העצם
53 והפנימיות נקלטים רק כשרואים דברים
54 במוחש, **וְלָכֵן** כשמדובר בשמיעה
55 בלבד **יְכוֹלָה לִהְיוֹת אֶצְלוֹ** אצל
56 השומע **חֲלִישׁוּת בְּהִתְאַמְּתוּת**
57 **הַדָּבָר** וגם אם בתחילה הוא קיבל את
58 הדבר ששמע כאמת מוחלטת, לאחר
59 מכן הנה ההתאמתות הזו עלולה
60 להיחלש והחלישות יכולה להיות **עַד**
61 כדי כך **שֶׁעַל יְדֵי קוּשְׁיוֹת**
62 **יְכוֹלִים לְהַפְרִיךְ אֶצְלוֹ אֶת**
63 **מְצִיאוּת הַדָּבָר** לגמרי. **מַה**
64 **שֶׁאֵין כֵּן בִּרְאִיָּה, הֲרֵי תּוֹפֵס**
65 **מִיָּד** במבט אחד בלבד **אֶת עֶצֶם**
66 **הַדָּבָר** ולא רק את חיצוניות העניין,
67 **וְלֹא שַׁיָּךְ שֶׁיִּהְיוּ אֶצְלוֹ**
68 **סְפֵקוֹת בַּדָּבָר** גם כעבור זמן מאז
69 הראיה, **מִכֵּיוָן שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ**
70 **רָאָה זֹאת כוי׳.**
71 **וְזֶהוּ גַּם הַחִילּוּק שֶׁבֵּין עֶרֶב**
72 **וָבוֹקֶר, שֶׁבּוֹקֶר עִנְיָנוֹ אוֹר,**
73 **שֶׁאָז** כאשר האור מאיר **רוֹאִים**
74 **מִיָּד** במהירות ובמבט אחד **אֶת**
75 **הַדָּבָר כּוּלוֹ** וקולטים ותופסים אותו
76 בשלימות, **וְלֹא שַׁיָּךְ סְפֵקוֹת**
77 **בַּדָּבָר** אפילו לאחר מכן, **מַה שֶׁאֵין**
78 **כֵּן בְּעֶרֶב שֶׁעִנְיָנוֹ חוֹשֶׁךְ, אִי**
79 **אֶפְשָׁר לִרְאוֹת אֶת הַדָּבָר**
80 ולקלוט אותו בפנימיות ובשלימות, **כִּי**
81 **אִם** הקליטה והתפיסה **בְּאוֹפֶן שֶׁל**
82 **שְׁמִיעָה בִּלְבַד** כמבואר לעיל (ובתוספת ביאור במאמר הנזכר שנאמר
83 בהתוועדות י"ב תמוז).
84 **ד) וְהִנֵּה**[24] **יָדוּעַ** בתורת החסידות **שֶׁעִנְיָנָם** התוכן **שֶׁל רְאִיָּה**
85 **וּשְׁמִיעָה** כפי שהוא **בַּסְּפִירוֹת** העליונות (שמהן נשתלשלו כוחות הנפש
86 ולכן הכוחות מקבילים לספירות) **הוּא חָכְמָה** שבה מאיר אור־אין־סוף

22) בהשיחות שלפני המאמר (ס"ד - תורת מנחם התוועדויות חס"א ע' 77 ואילך). 23) ד"ה אראנו ולא עתה די"ב תמוז פ"ג ואילך (ספר המאמרים תש"ל ס"ע שכא ואילך). 24) ראה ד"ה וירא בלק תרד"ע (המשך תער"ב ח"א ע' תקמד).

בַּסְפִירוֹת הוּא חָכְמָה וּבִינָה[25], וְהַיְינוּ, שֶׁרְאִיָּה הוּא עִנְיַן הַחָכְמָה, כְּמַאֲמַר[26] אֵיזֶהוּ חָכָם הָרוֹאֶה כו׳, וּשְׁמִיעָה הוּא עִנְיַן הַבִּינָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[27] דַּבֵּר כִּי שׁוֹמֵעַ עַבְדֶּךָ, שְׁמִיעָה מִלְּשׁוֹן הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה. וּבְעִנְיַן הַשֵּׁמוֹת עִנְיָנָם שֶׁל חָכְמָה וּבִינָה (רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה) הוּא שֵׁם הֲוָיָ׳ וְשֵׁם אֱלֹקִים[28] (וְכַיָּדוּעַ שֶׁהֲוָיָ׳ בְּנִיקּוּד אֱלֹקִים הוּא בְּבִינָה[29]). וְעַל פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סָעִיף ב׳) בְּעִנְיַן מַעֲלַת שֵׁם אֱלֹקִים עַל שֵׁם הֲוָיָ׳, צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ גַּם מַעֲלָה בִּשְׁמִיעָה לְגַבֵּי רְאִיָּה. וְכַמּוּבָן גַּם מִמַּאֲמַר הַגְּמָרָא[30] חֵרְשׁוֹ נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי כוּלּוֹ[31]. וּנְקוּדַּת הָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁמִּצַּד עִנְיַן הָאוֹר יֵשׁ אָמְנָם מַעֲלָה בְּעִנְיַן הָרְאִיָּה, אֲבָל בְּנוֹגֵעַ לְהִתְגַּלּוּת הַפְּרָטִים יֵשׁ מַעֲלָה בְּעִנְיַן הַשְּׁמִיעָה דַּוְקָא, בִּבְחִינַת הַבִּינָה, וְדַוְקָא בָּזֶה הוּא עִנְיַן הַמֶּרְחָב כו׳, וְעַד שֶׁהַגִּילוּי דְּעַתִּיק הוּא דַּוְקָא בְּבִינָה[32].

ה) וְיוּבַן עַל פִּי הַבֵּיאוּר בְּמַעֲלַת עִנְיַן הַדִּיבּוּר, שֶׁשַּׁיָּיךְ לְעִנְיַן הַשְּׁמִיעָה, שֶׁהֲרֵי הַשְּׁמִיעָה תּוֹפֶסֶת קוֹלוֹת וְדִיבּוּרִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲלָה גַּם לְגַבֵּי רְאִיָּה. דְּהִנֵּה, אַף שֶׁהַדִּיבּוּר הוּא רַק עִנְיַן חִיצוֹנִי, בִּשְׁבִיל הַזּוּלַת, וְאִילּוּ בִּרְאִיָּה נִמְשָׁךְ הָעֶצֶם מַמָּשׁ, שֶׁכָּל עַצְמוּתוֹ נִמְשָׁךְ וְנִדְבָּק בָּזֶה, וּכְמוֹ עֵינַיִךְ יוֹנִים[33], שֶׁהַיּוֹנִים מִסְתַּכְּלִים זֶה בָּזֶה וּמִתְעַנְּגִים מִזֶּה מְאֹד כו׳, וְעַד שֶׁבִּרְאִיָּה

ביאור בדרך אפשר

במיוחד ולכן בחכמה שבכוחות הנפש יש בהירות מיוחדת **וּבִינָה**[25] שבה האור בא בפרטיות יותר ויש לו פחות בהירות, **וְהַיְינוּ,** וההקבלה והדמיון בין חכמה ובינה לראיה ושמיעה היא **שֶׁרְאִיָּה הוּא עִנְיַן הַחָכְמָה, כְּמַאֲמַר**[26] כמו שנרמז בדברי הגמרא **אֵיזֶהוּ חָכָם הָרוֹאֶה כו׳, וּשְׁמִיעָה הוּא עִנְיַן הַבִּינָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[27] בשמואל **דַּבֵּר כִּי שׁוֹמֵעַ עַבְדֶּךָ,** ואין הכוונה רק לשמיעה כפשוטה אלא **שְׁמִיעָה מִלְּשׁוֹן הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה** שהוא עניין הבינה.

וּבְעִנְיַן הַשֵּׁמוֹת וכפי שהדברים הם בשמותיו הקדושים של הקדוש־ברוך־הוא **עִנְיָנָם שֶׁל חָכְמָה וּבִינָה** (והמקבילות שלהם **רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה) הוּא שֵׁם הֲוָיָ׳** השם של מידת החסד מקור האור והגילוי הוא השם של מידת החכמה בה מאיר האין־סוף **וְשֵׁם אֱלֹקִים**[28] השם של מידת הגבורה מקור הצמצום הוא בבינה בה האור מאיר פחות **(וְכַיָּדוּעַ** בתורת הסוד **שֶׁהֲוָיָ׳ בְּנִיקּוּד אֱלֹקִים** כפי שנכתב בכמה פסוקים **הוּא בְּבִינָה**[29]**).**

וְעַל פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סָעִיף ב׳) בְּעִנְיַן מַעֲלַת שֵׁם אֱלֹקִים עניין ההעלם **עַל שֵׁם הֲוָיָ׳** עניין הגילוי (שלכן הלילה והחושך קודם לבוקר והגילוי, כי גילוי שבא אחרי ההעלם הוא גילוי נעלה יותר), **צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ גַּם מַעֲלָה בִּשְׁמִיעָה לְגַבֵּי רְאִיָּה** על אף שמצד מידת האור והגילוי הראיה נעלית על השמיעה. **וְכַמּוּבָן גַּם מִמַּאֲמַר הַגְּמָרָא**[30] **חֵרְשׁוֹ** שהמזיק את חברו באופן שגרם לו להתחרש ולא יוכל לשמוע **נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי כוּלּוֹ**[31] צריך לשלם כולו את כל שוויו (אילו היה נמכר לעבד) ומכאן שהשמיעה היא דבר עיקרי הנוגע לכל מציאות האדם (ולא מצינו הלכה זו לגבי ראיה).

וּנְקוּדַּת הָעִנְיָן בָּזֶה, לפי פנימיות הדברים, **שֶׁמִּצַּד עִנְיַן הָאוֹר** והגילוי באופן כללי **יֵשׁ אָמְנָם מַעֲלָה בְּעִנְיַן הָרְאִיָּה** לגבי השמיעה שבה לא מאיר האור שבחכמה, **אֲבָל בְּנוֹגֵעַ לְהִתְגַּלּוּת הַפְּרָטִים יֵשׁ מַעֲלָה בְּעִנְיַן הַשְּׁמִיעָה דַּוְקָא, בִּבְחִינַת הַבִּינָה** שבה האור שבחכמה הוא בבחינת נקודה בלבד, מסתעף והפרטים מתגלים, **וְדַוְקָא בָּזֶה** בהתגלות הפרטים בבינה **הוּא עִנְיַן הַמֶּרְחָב כו׳** שמצד זה יש מעלה בבינה על חכמה (ובשמיעה על ראיה), **וְעַד שֶׁהַגִּילוּי דְּעַתִּיק** בחינת ׳עתיק יומין׳ הבחינה הפנימית ב׳כתר עליון׳ שלמעלה מהספירות **הוּא דַּוְקָא בְּבִינָה**[32] כמבואר בחסידות על פי המקבילה של העניין בכוחות הנפש שבחינת ׳עתיק׳ היא עניין התענוג, ובינה היא עניין ההבנה וההשגה, והתענוג לא נרגש ומתגלה כאשר רק נקודת העניין בלבד מאירה אלא רק כשיש הבנה והשגה של מלוא הרוחב וההיקף של העניין כפי שהוא בבינה.

ה) וְיוּבַן העניין האמור של מעלת השמיעה על הראיה (הבינה על החכמה) **עַל פִּי הַבֵּיאוּר** לפי פנימיות העניין **בְּמַעֲלַת עִנְיַן הַדִּיבּוּר** לגבי שאר כוחות הנפש, **שֶׁשַּׁיָּיךְ** הדיבור **לְעִנְיַן הַשְּׁמִיעָה, שֶׁהֲרֵי הַשְּׁמִיעָה תּוֹפֶסֶת** וקולטת **קוֹלוֹת וְדִיבּוּרִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** בעניין הדיבור **מַעֲלָה** ויתרון **גַּם** אפילו **לְגַבֵּי רְאִיָּה** כפי שממשיך ומפרט.

דְּהִנֵּה, אַף שֶׁהַדִּיבּוּר הוּא רַק עִנְיַן חִיצוֹנִי לגבי פנימיות הנפש, והדיבור נועד רק **בִּשְׁבִיל הַזּוּלַת, וְאִילּוּ בִּרְאִיָּה נִמְשָׁךְ** ומתגלה **הָעֶצֶם** של הנפש **מַמָּשׁ, שֶׁכָּל עַצְמוּתוֹ** של האדם **נִמְשָׁךְ וְנִדְבָּק בָּזֶה** בדברים שהוא רואה בעיניו (ודבר זה לא קיים בדיבור ושמיעה)**, וּכְמוֹ** שמבואר על הכתוב בשיר השירים **עֵינַיִךְ יוֹנִים**[33]**, שֶׁהַיּוֹנִים מִסְתַּכְּלִים זֶה בָּזֶה וּמִתְעַנְּגִים מִזֶּה** מהסתכלות עצמה **מְאֹד כו׳, וְעַד** כדי כך גדול כח הראיה **שֶׁבִּרְאִיָּה וְהִסְתַּכְּלוּת** לבדה **יֵשׁ כֹּחַ**

---

25) ראה תו״א משפטים עה, א. ובכ״מ. 26) תמיד לב, א. 27) שמואל־א ג, י. 28) ראה זח״ג רסג, א. סהמ״צ להצ״צ שרש מצות התפלה פי״ח (קכד, א). 29) פרדס שער כ (שער השמות) רפ״א ורפ״ד. ובכ״מ. 30) ב״ק פה, ב. 31) ראה שערי תשובה לרבינו יונה שער ב׳ בהדרך הג׳ (סי״ב) - הובא באוה״ת עקב ס״ע תרכא ואילך. ספר המאמרים תרכ״ט ע׳ שו. ד״ה וכתבתם תשכ״ט (ספר המאמרים תשכ״ט ע׳ שו). 32) ראה זח״ג קעה, א. תו״א ר״פ לך (יא, ב). ועוד. 33) שה״ש ד, א. וראה לקו״ת שה״ש יד, ב. אוה״ת שה״ש ח״א ע׳ שיג ואילך. ע׳ של ואילך. ע׳ שלו ואילך. ח״ג ע׳ תתפו ואילך. המשך תער״ב שם ע׳ תקמו.

כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו

ביאור בדרך אפשר

אפילו **לְהוֹלִיד, כִּדְאִיתָא** כמובא **בְּעֵץ חַיִּים**[34] מכתבי האריז"ל **בְּנוֹגֵעַ לְהִסְתַּכְּלוּת דְּבַת הַיַּעֲנָה (וּלְהָעִיר שֶׁהַשֵּׁם יַעֲנֶה הוּא מִלְּשׁוֹן עַיִן**[35]**), וְכֵן הוּא בִּרְאִיַּת הַנֶּפֶשׁ,** כלשון הזוהר לגבי ההתבוננות של הנפש האלוקית בגדולת ה' **לְאִסְתַּכְּלָא בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא**[36] להסתכל בכבוד המלך, **מִכָּל מָקוֹם,** למרות כל המעלות הנפלאות האמורות שקיימות דווקא בראיה **יֵשׁ גַּם מַעֲלָה בְּדִיבּוּר** אף על פי שהוא עניין חיצוני, כאמור, **לְגַבֵּי רְאִיָּה,** כפי שממשיך ומפרט. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה**[37]**, דְּהִנֵּה, אַף שֶׁעַל יְדֵי הָרְאִיָּה נִמְשָׁךְ הָעֶצֶם** כמבואר לעיל שנפש האדם נתפסת ונדבקת במה שהוא רואה בעיניו, **הֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁנִּמְשָׁךְ** כוח הראיה שבנפש **וּמִתְלַבֵּשׁ בִּרְאִיַּת דָּבָר גַּשְׁמִי שֶׁאֵינוֹ מִמַּהוּתוֹ כְּלָל** כי דבר גשמי הוא מהות אחרת, שונה לחלוטין, ממהותה הרוחנית של הנפש (**שֶׁהֲרֵי הָרְאִיָּה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ מִצַּד עַצְמָהּ אֵינָהּ בְּעֵרֶךְ לִרְאוֹת דָּבָר גַּשְׁמִי** שרחוק ממנה במהותו אלא נעלית ומופשטת מגשמיות לגמרי), **וּבִפְרָט לְפִי הַשִּׁיטָה**[38] המובאת בתורת הסוד והובאה בחסידות **שֶׁעִנְיַן הָרְאִיָּה הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁיּוֹצְאִים נִיצוֹצֵי אוֹר מֵהָעַיִן הַמַּגִּיעִים אֶל הַגֶּשֶׁם כּוֹ', שֶׁזֶּהוּ** התחברות של ניצוצות של כוחות הנפש שהיא מהות רוחנית עם מציאות גשמית הרי זו פעולה **בְּאוֹפֶן שֶׁל דִּילּוּג וְשִׁינּוּי מִמַּהוּת לְמַהוּת כּוֹ'** ממהות רוחנית של נפש רוחנית למציאות גשמית. **וְכֵן הוּא בַּעֲבוֹדַת** ה' של **הָאָדָם** ברוחניות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[39] בישעיה **שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהִתְבּוֹנְנוּת** בגדולת ה' כפי שהיא באה לידי ביטוי **בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים** הנמצאים במרום, **כְּמוֹ סִיבּוּב הַגַּלְגַּלִּים כּוֹ', הֲרֵי עַל יְדֵי זֶה נִמְשֶׁכֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּעִנְיָנִים** שהיא מהות רוחנית **גַּשְׁמִיִּים שֶׁאֵינָם בְּעֵרֶךְ כְּלָל** ואין להם כל יחס והשוואה **לָנֶפֶשׁ** עצמה, שמכל זה מובן מעלת הנפש עצמה על המציאות הגשמית. **וּלְאִידָךְ גִּיסָא,** ומצד שני **רְאִיַּת הַנֶּפֶשׁ מִצַּד עַצְמָהּ,** ההתבוננות באלוקות שכאמור נקראת בזוהר בלשון ראיה והסתכלות **לְאִסְתַּכְּלָא בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא** להביט בכבוד המלך, **הֲרֵי אֵינָהּ בָּאָה** לביטוי ואינה ניכרת **בְּגִלּוּי בָּרְאִיָּה הַגַּשְׁמִית, שֶׁאֵינָהּ בְּעֶרְכָּהּ כְּלָל** שהרי אין כל יחס והשוואה בין התבוננות בעניינים אלוקיים רוחניים נעלים לראיה גשמית. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַדִּיבּוּר שֶׁנִּמְשָׁךְ** ויורד **וּבָא מִמַּחְשָׁבָה** והמחשבה באה לידי ביטוי גלוי בדיבור, **אֵין זֶה בְּדֶרֶךְ דִּילּוּג וְשִׁינּוּי הַמַּהוּת** בשונה מהיחס בין התבוננות רוחנית לראיה גשמית שזהו שינוי גמור ממהות אחת למהות אחרת, הרי השינוי ממחשבה לדיבור איננו שינוי ממהות למהות **כִּי הַדִּיבּוּר קָשׁוּר עִם הַמַּחְשָׁבָה** בקשר הדוק, **שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת** לא ייתכן **דִּיבּוּר אִם לֹא חָשַׁב עַל זֶה תְּחִילָּה**[40] שהרי לא ייתכן דיבור ללא מקור במחשבה **(וְעַל כָּל פָּנִים** כדי שיהיה דיבור צריך להיות שלכל־הפחות המדבר **חָשַׁב עַל זֶה פַּעַם**[41] בעבר, **וּלְאַחַר זֶה** לאחר שקודם לכן הייתה מחשבה בעניין זה בעבר **יָכוֹל לִהְיוֹת** אחר כך **הַדִּיבּוּר** שכבר חשב עליו מתוך הרגל וללא מחשבה רבה כלשון הכתוב בישעיה **כְּמִצְוַת אֲנָשִׁים מְלוּמָּדָה**[42] דבר שהאדם מלומד ורגיל בו), **וּלְלֹא מַחֲשָׁבָה,** ואילו דיבור ללא מחשבה כלל **כַּאֲשֶׁר** כלשון הכתוב באיוב **לֹא בְּדַעַת יְדַבֵּר**[43]**, אֵין זֶה אֲמִיתִּית**

ביאור בדרך אפשר

וְהִסְתַּכְּלוּת יֵשׁ כֹּחַ לְהוֹלִיד, כִּדְאִיתָא בְּעֵץ חַיִּים[34] **בְּנוֹגֵעַ לְהִסְתַּכְּלוּת דְּבַת הַיַּעֲנָה (וּלְהָעִיר שֶׁהַשֵּׁם יַעֲנֶה הוּא מִלְּשׁוֹן עַיִן**[35]**), וְכֵן הוּא בִּרְאִיַּת הַנֶּפֶשׁ, מִכָּל מָקוֹם, לְאִסְתַּכְּלָא בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא**[36]**, יֵשׁ גַּם מַעֲלָה בְּדִיבּוּר לְגַבֵּי רְאִיָּה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה**[37]**, דְּהִנֵּה, אַף שֶׁעַל יְדֵי הָרְאִיָּה נִמְשָׁךְ הָעֶצֶם, הֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁנִּמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בִּרְאִיַּת דָּבָר גַּשְׁמִי שֶׁאֵינוֹ מִמַּהוּתוֹ כְּלָל (שֶׁהֲרֵי הָרְאִיָּה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ מִצַּד עַצְמָהּ אֵינָהּ בְּעֵרֶךְ לִרְאוֹת דָּבָר גַּשְׁמִי), וּבִפְרָט לְפִי הַשִּׁיטָה**[38] שֶׁעִנְיַן הָרְאִיָּה הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁיּוֹצְאִים נִיצוֹצֵי אוֹר מֵהָעַיִן הַמַּגִּיעִים אֶל הַגֶּשֶׁם כּוֹ', שֶׁזֶּהוּ בְּאוֹפֶן שֶׁל דִּילּוּג וְשִׁינּוּי מִמַּהוּת לְמַהוּת כּוֹ'. וְכֵן הוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[39] **שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, כְּמוֹ סִיבּוּב הַגַּלְגַּלִּים כּוֹ', הֲרֵי עַל יְדֵי זֶה נִמְשֶׁכֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים שֶׁאֵינָם בְּעֵרֶךְ כְּלָל לָנֶפֶשׁ. וּלְאִידָךְ גִּיסָא, רְאִיַּת הַנֶּפֶשׁ מִצַּד עַצְמָהּ, לְאִסְתַּכְּלָא בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא, הֲרֵי אֵינָהּ בָּאָה בְּגִלּוּי בָּרְאִיָּה הַגַּשְׁמִית, שֶׁאֵינָהּ בְּעֶרְכָּהּ כְּלָל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַדִּיבּוּר שֶׁנִּמְשָׁךְ וּבָא מִמַּחְשָׁבָה, אֵין זֶה בְּדֶרֶךְ דִּילּוּג וְשִׁינּוּי הַמַּהוּת, כִּי הַדִּיבּוּר קָשׁוּר עִם הַמַּחְשָׁבָה, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת דִּיבּוּר אִם לֹא חָשַׁב עַל זֶה תְּחִילָּה**[40] **(וְעַל כָּל פָּנִים חָשַׁב עַל זֶה פַּעַם**[41]**, וּלְאַחַר זֶה יָכוֹל לִהְיוֹת הַדִּיבּוּר כְּמִצְוַת אֲנָשִׁים מְלוּמָּדָה**[42]**), וּלְלֹא מַחֲשָׁבָה, כַּאֲשֶׁר לֹא בְּדַעַת יְדַבֵּר**[43]**, אֵין זֶה**

---

34) שער ח (שער דרושי נקודות) פ"א. וראה גם אוה"ת שם. 35) ראה לבושי בדים (לבן בעל הקרבן נתנאל) דרשה יא. וראה גם שיחת ש"פ אמור תשמ"ז (התוועדויות תשמ"ז ח"ג ע' 295). 36) ראה זח"ב רמז, ב. 37) בהבא לקמן - ראה המשך תער"ב שם ע' תקמז ואילך. 38) ראה רמ"ז לזח"ב רכה, ב. אוה"ת שה"ש שם. המשך תער"ב שם ע' תקמג. ספר השיחות תורת שלום ע' 76. 39) ישעי' מ, כו. וראה המשך תער"ב שם ע' תקמא ואילך. 40) ראה גם ספר המאמרים תרצ"ב ע' שיח. תש"ג ס"ע 20 ואילך. 41) ראה גם ד"ה איתא במדרש כו' א"ר רב אחא תשמ"ח. 42) לשון הכתוב - ישעי' כט, יג. ובכ"מ. 43) איוב לד, לה. וראה גם ספר המאמרים עת"ר ע' קס.

ביאור בדרך אפשר

עִנְיַן הַדִּיבּוּר כְּלָל אלא דיבור חסר תוכן וחסר ערך (**מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּרְאִיָּה,** הקשר בין הראיה למחשבה הוא קשר קלוש מאד כי **הֲרֵי יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁעֵינָיו פְּקוּחוֹת וְרוֹאֶה אֶת הַדָּבָר, אֲבָל מַחְשַׁבְתּוֹ מוּנַּחַת בְּעִנְיָן אַחֵר, וְעַד שֶׁלֹּא יֵדַע מַה שֶּׁרָאָה** כך שהמחשבה מנותקת מהראיה, דבר שלא ייתכן במחשבה ודיבור, כמבואר לעיל). **וְאַף שֶׁמַּחְשָׁבָה וְדִיבּוּר הֵם שְׁנֵי עִנְיָנִים נִפְרָדִים** שונים במהותם, **וּבִשְׁנֵי עוֹלָמוֹת נִפְרָדִים, מַחְשָׁבָה** שורשה **בִּבְרִיאָה וְדִיבּוּר** שורשו **בִּיצִירָה**[44], **מִכָּל מָקוֹם,** למרות השוני **הֲרֵי הֵם בְּקִירוּב וּבְעֵרֶךְ זֶה לָזֶה** ויש ביניהם יחס ודמיון, **וְעַל יְדֵי הַדִּיבּוּר בָּאָה הַמַּחְשָׁבָה בְּגִילּוּי** ולכן מחשבה היא אמצעי שדרכו הדיבור מתגלה, **וְעַד שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּמַחְשָׁבָה, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיָּבוֹא גַּם בְּדִיבּוּר,** ויתגלה אחר כך **וְכַיָּדוּעַ שֶׁהָאֲרִיז"ל הֶרְאָה זֹאת לְתַלְמִידָיו**[45] וכפי שמובא במכתב הרבי הרש"ב "כמו שכתוב בשבחי האריז"ל שאמר לתלמידיו שאף הרע הנעלם באדם בהכרח שיתגלה בדבור, וניסו זאת בניסיון באחד... הכלל שנתגלה מהאריז"ל אשר הדיבור מגלה את הפנימיות" **(מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּרְאִיָּה, אֵינוֹ מוּכְרָח כְּלָל שֶׁיָּבוֹא** ויתגלה **כו'** אלא ייתכן שאדם יראה דבר וזה לעולם לא יתגלה). **וּמִזֶּה** מהביאור במעלת הדיבור על הראיה **מוּבָן גַּם מַעֲלַת הַשְּׁמִיעָה לְגַבֵּי רְאִיָּה, שֶׁעַל יְדֵי שְׁמִיעַת הַדִּיבּוּר הֲרֵי הוּא תּוֹפֵס דָּבָר רוּחָנִי, שֶׁאֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁל דִּילּוּג מִמַּהוּת לְמַהוּת, אֶלָּא בְּאוֹפֶן שֶׁל אוֹר בִּכְלִי, וְלָכֵן יֵשׁ בָּזֶה עִנְיַן הַגִּילּוּי יוֹתֵר (מַה שֶּׁאֵין כֵּן רְאִיָּה, שֶׁאֵינָהּ בְּדֶרֶךְ שֶׁל אוֹר בִּכְלִי, אֶלָּא בְּאוֹפֶן שֶׁל דִּילּוּג מִמַּהוּת לְמַהוּת כו').**

ו) וְזֶהוּ כָּל הַמַּאֲרִיךְ בְּאֶחָד כו', אֶחָד דַּיְיקָא, שֶׁמּוֹרֶה עַל עִנְיַן הַיִּחוּד כְּפִי שֶׁהוּא גַּם מִצַּד הָעוֹלָם, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, וּכְמוֹ בַּפָּסוּק בְּיוֹם עֲשׂוֹת הֲוָי' אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם, שֶׁנִּזְכַּר לֹא רַק שֵׁם הֲוָי' לְבַדּוֹ, אֶלָּא גַּם שֵׁם אֱלֹקִים, מִצַּד הָעִילּוּי שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּשֵׁם אֱלֹקִים דַּוְקָא. וְזֶהוּ גַּם עִנְיַן שִׁיתּוּף מִדַּת הָרַחֲמִים עִם מִדַּת הַדִּין דַּוְקָא, שאמנם הדין הוא מידת הצמצום והיפך הגילוי אבל דין שבא יחד עם רחמים הוא גילוי ביתר שאת, וְכַיָּדוּעַ מַאֲמַר קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן שֶׁדַּוְקָא לְאַחֲרֵי מִדַּת הַדִּין בָּאָה מִדַּת הָרַחֲמִים[46] (וזה ההסבר לפתגם שאחרי שריפה מתעשרים). **וְכֵן הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַנִּסִּים (שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שִׁיתּוּף מִדַּת הָרַחֲמִים**[47] בהנהגת הקדוש־ברוך־הוא את העולם) **- הֵן אֵצֶל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו נֶאֱמַר**[48] בתורה **וַיִּקְרָא שְׁמוֹ הֲוָי' נִסִּי, כְּמַאֲמַר רַז"ל**[49] במדרש **מֹשֶׁה נִיסָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל וַהֲוָי' נִיסּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְהֵן אֵצֶל אִתְפַּשְׁטוּתֵיהּ דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּכָל דָּרָא וְדָרָא**[50] הצדיקים בדורות הבאים שעליהם נאמר בזוהר שהם התפשטות (והארה) של משה רבנו - **שֶׁכְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִיכָּר מַעֲלַת הַנֵּס שֶׁהוּא לְמַעְלָה**

ביאור בדרך אפשר

1 אֲמִיתִּית עִנְיַן הַדִּיבּוּר כְּלָל (מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּרְאִיָּה,
2 הֲרֵי יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁעֵינָיו פְּקוּחוֹת וְרוֹאֶה אֶת
3 הַדָּבָר, אֲבָל מַחְשַׁבְתּוֹ מוּנַּחַת בְּעִנְיָן אַחֵר, וְעַד
4 שֶׁלֹּא יֵדַע מַה שֶּׁרָאָה). וְאַף שֶׁמַּחְשָׁבָה וְדִיבּוּר
5 הֵם שְׁנֵי עִנְיָנִים נִפְרָדִים, וּבִשְׁנֵי עוֹלָמוֹת נִפְרָדִים,
6 מַחְשָׁבָה בִּבְרִיאָה וְדִיבּוּר בִּיצִירָה[44], מִכָּל מָקוֹם,
7 הֲרֵי הֵם בְּקִירוּב וּבְעֵרֶךְ זֶה לָזֶה, וְעַל יְדֵי הַדִּיבּוּר
8 בָּאָה הַמַּחְשָׁבָה בְּגִילּוּי, וְעַד שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁיֵּשְׁנוֹ
9 בְּמַחְשָׁבָה, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיָּבוֹא גַּם בְּדִיבּוּר, וְכַיָּדוּעַ
10 שֶׁהָאֲרִיז"ל הֶרְאָה זֹאת לְתַלְמִידָיו[45] (מַה שֶּׁאֵין כֵּן
11 בִּרְאִיָּה, אֵינוֹ מוּכְרָח כְּלָל שֶׁיָּבוֹא כו'). וּמִזֶּה
12 מוּבָן גַּם מַעֲלַת הַשְּׁמִיעָה לְגַבֵּי רְאִיָּה, שֶׁעַל יְדֵי
13 שְׁמִיעַת הַדִּיבּוּר הֲרֵי הוּא תּוֹפֵס דָּבָר רוּחָנִי,
14 שֶׁאֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁל דִּילּוּג מִמַּהוּת לְמַהוּת, אֶלָּא
15 בְּאוֹפֶן שֶׁל אוֹר בִּכְלִי, וְלָכֵן יֵשׁ בָּזֶה עִנְיַן הַגִּילּוּי
16 יוֹתֵר (מַה שֶּׁאֵין כֵּן רְאִיָּה, שֶׁאֵינָהּ בְּדֶרֶךְ שֶׁל אוֹר
17 בִּכְלִי, אֶלָּא בְּאוֹפֶן שֶׁל דִּילּוּג מִמַּהוּת לְמַהוּת
18 כו').

19 ו) וְזֶהוּ כָּל הַמַּאֲרִיךְ בְּאֶחָד כו', אֶחָד דַּיְיקָא,
20 שֶׁמּוֹרֶה עַל עִנְיַן הַיִּחוּד כְּפִי שֶׁהוּא גַּם
21 מִצַּד הָעוֹלָם, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, וּכְמוֹ בַּפָּסוּק בְּיוֹם
22 עֲשׂוֹת הֲוָי' אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם, שֶׁנִּזְכַּר לֹא רַק
23 שֵׁם הֲוָי' לְבַדּוֹ, אֶלָּא גַּם שֵׁם אֱלֹקִים, מִצַּד
24 הָעִילּוּי שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּשֵׁם אֱלֹקִים דַּוְקָא. וְזֶהוּ גַּם עִנְיַן
25 שִׁיתּוּף מִדַּת הָרַחֲמִים עִם מִדַּת הַדִּין דַּוְקָא,
26 וְכַיָּדוּעַ מַאֲמַר קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן שֶׁדַּוְקָא לְאַחֲרֵי מִדַּת
27 הַדִּין בָּאָה מִדַּת הָרַחֲמִים[46]. וְכֵן הוּא גַּם בְּעִנְיַן
28 הַנִּסִּים (שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שִׁיתּוּף מִדַּת הָרַחֲמִים[47]) - הֵן
29 אֵצֶל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו נֶאֱמַר[48] וַיִּקְרָא שְׁמוֹ הֲוָי'
30 נִסִּי, כְּמַאֲמַר רַז"ל[49] מֹשֶׁה נִיסָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל וַהֲוָי'
31 נִיסּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְהֵן אֵצֶל אִתְפַּשְׁטוּתֵיהּ דְּמֹשֶׁה
32 שֶׁבְּכָל דָּרָא וְדָרָא[50] - שֶׁכְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִיכָּר מַעֲלַת

---

44) לקו"ת בלק סז, א ואילך. ובכ"מ. 45) ראה גם ספר המאמרים עת"ר ע' כט. וש"נ. 46) ראה אג"ק אדה"ז ע' תל. אדמו"ר האמצעי ע' רעח. אדמו"ר הצ"צ ע' קנט. ע' קסט. וראה גם מכתב מחרת ימי הגאולה יב־יג תמוז, תשכ"ט (אג"ק חכ"ו ע' קסה). 47) ראה תניא שער היחוד והאמונה רפ"ה. 48) בשלח יז, טו. 49) בראשית רבה פנ"ט, ה. 50) תקו"ז תיקון סט (קיב,

כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו

ביאור בדרך אפשר

מֵהַטֶּבַע, יֵשׁ צוֹרֶךְ בִּמְצִיאוּת הַטֶּבַע כי דווקא אם יש מציאות של טבע אזי ניכרת מעלת הנס על הטבע (כמעלת האור שקדם לו החושך), וְכַמּוּבָן גַּם מִפַּשְׁטוּת הַלָּשׁוֹן נֵס, שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן הֲרָמָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[51] וְאֶל עַמִּי אָרִים נִסִּי, כַּתּוֹרֶן עַל רֹאשׁ הָהָר וְכַנֵּס עַל הַגִּבְעָה (כְּלוֹנָס עמוד גָּבוֹהַּ שֶׁנּוֹתְנִין בְּרֹאשׁ הַגִּבְעָה)[52], שֶׁכַּאֲשֶׁר יֶשְׁנָהּ מְצִיאוּת הֶהָרִים, אֲזַי רוֹאִים אֶת מַעֲלַת הַנֵּס שֶׁהוּא עַל הֶהָרִים. וּכְפִי שֶׁהָיָה אֵצֶל בַּעַל הַגְּאוּלָה הרבי הריי״צ (דִּי״ב תַּמּוּז שביום זה (בשנת תרפ״ז נגאל ממאסר ברוסיה), שֶׁכּוּלָּם רָאוּ בגאולתו הניסית שֶׁהִכְּלִיא וְהִגְדִּיל הֲוָיָ׳ לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ[53] וגדולת הנס שנראה בארץ במציאות העולם. וְזֶהוּ גַּם הָעִנְיָן דְּוַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בוֹקֶר שהובא ונתבאר לעיל לגבי מעלת האור שקדם לו חושך בְּנוֹגֵעַ לִכְלָלוּת עִנְיַן הַגָּלוּת, שֶׁהוּא החושך וההעלם של הגלות עִנְיָן שֶׁל עֶרֶב, וְיִתֵּירָה מִזֶּה, שֶׁהוּא כְּמוֹ חוֹשֶׁךְ הַלַּיְלָה, שֶׁדַּוְקָא לְאַחַר זֶה לאחר החושך בָּאָה הַגְּאוּלָה בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר.

ביאור בדרך אפשר

וְעִנְיָן זֶה של הגאולה לאחר הגלות נַעֲשָׂה עַל יְדֵי זֶה שֶׁגַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת כאשר חושך הגלות עדיין בתוקף יוֹדְעִים שֶׁרַק גּוּפוֹתֵינוּ נִיתְּנוּ בְּגָלוּת וּבִשְׁעְבּוּד מַלְכֵיוֹת של אומות העולם, אֲבָל נִשְׁמוֹתֵינוּ לֹא נִמְסְרוּ לְגָלוּת וְשִׁעְבּוּד מַלְכֵיוֹת אפילו בזמן הגלות (כְּדִבְרֵי בַּעַל הַגְּאוּלָה בִּרְשִׁימָתוֹ הַיְדוּעָה[54]), וְעַד שֶׁגַּם בְּגוּפוֹתֵינוּ שלעת עתה כן נמצאים בגלות, סוף סוף יוֹצְאִים מֵהַגָּלוּת, וְהוֹלְכִים לְקַבֵּל פְּנֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, ומתקיים היעוד האמור לעתיד לבוא וְהָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שׁוֹכְנֵי עָפָר[55], וְהוּא הרבי הריי״צ בעל הגאולה בְּתוֹכָם, וְזוֹכִים גם לְקִיּוּם הַיְעוּד וָאֶשְׁבּוֹר מוֹטוֹת עוּלְּכֶם וייפסק ענין שעבוד המלכיות וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת[56] בקומה זקופה, בַּגְּאוּלָה הָאֲמִיתִּית וְהַשְּׁלֵימָה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

1 הַגֵּס שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, יֵשׁ צוֹרֶךְ בִּמְצִיאוּת
2 הַטֶּבַע, וְכַמּוּבָן גַּם מִפַּשְׁטוּת הַלָּשׁוֹן נֵס, שֶׁהוּא
3 מִלְּשׁוֹן הֲרָמָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[51] וְאֶל עַמִּי אָרִים
4 נִסִּי, כַּתּוֹרֶן עַל רֹאשׁ הָהָר וְכַנֵּס עַל הַגִּבְעָה
5 (כְּלוֹנָס שֶׁנּוֹתְנִין בְּרֹאשׁ הַגִּבְעָה)[52], שֶׁכַּאֲשֶׁר
6 יֶשְׁנָהּ מְצִיאוּת הֶהָרִים, אֲזַי רוֹאִים אֶת מַעֲלַת הַנֵּס
7 שֶׁהוּא עַל הֶהָרִים. וּכְפִי שֶׁהָיָה אֵצֶל בַּעַל הַגְּאוּלָה
8 (דִּי״ב תַּמּוּז), שֶׁכּוּלָּם רָאוּ שֶׁהִכְּלִיא וְהִגְדִּיל הֲוָיָ׳
9 לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ[53]. וְזֶהוּ גַּם הָעִנְיָן דְּוַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי
10 בוֹקֶר בְּנוֹגֵעַ לִכְלָלוּת עִנְיַן הַגָּלוּת, שֶׁהוּא עִנְיָן
11 שֶׁל עֶרֶב, וְיִתֵּירָה מִזֶּה, שֶׁהוּא כְּמוֹ חוֹשֶׁךְ הַלַּיְלָה,
12 שֶׁדַּוְקָא לְאַחַר זֶה בָּאָה הַגְּאוּלָה בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה
13 בְּיוֹתֵר. וְעִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה עַל יְדֵי זֶה שֶׁגַּם בִּזְמַן
14 הַגָּלוּת יוֹדְעִים שֶׁרַק גּוּפוֹתֵינוּ נִיתְּנוּ בְּגָלוּת וּבִשְׁעְבּוּד מַלְכֵיוֹת, אֲבָל נִשְׁמוֹתֵינוּ
15 לֹא נִמְסְרוּ לְגָלוּת וְשִׁעְבּוּד מַלְכֵיוֹת (כְּדִבְרֵי בַּעַל הַגְּאוּלָה בִּרְשִׁימָתוֹ הַיְדוּעָה[54]),
16 וְעַד שֶׁגַּם בְּגוּפוֹתֵינוּ יוֹצְאִים מֵהַגָּלוּת, וְהוֹלְכִים לְקַבֵּל פְּנֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ,
17 וְהָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שׁוֹכְנֵי עָפָר[55], וְהוּא בְּתוֹכָם, וְזוֹכִים לְקִיּוּם הַיְעוּד וָאֶשְׁבּוֹר מוֹטוֹת
18 עוּלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת[56], בַּגְּאוּלָה הָאֲמִיתִּית וְהַשְּׁלֵימָה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ
19 צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

א. קיד, א). 51) ישעי׳ מט, כב. 52) שם ל, יז (ובפרש״י) - הובא באוה״ת שה״ש ח״א ע׳ כט. 53) לשון אגרת דאדה״ז בקשר לגאולתו בי״ט כסלו (אג״ק אדה״ז ע׳ רל ואילך). 54) ספר השיחות תרפ״ז ע׳ 169 ואילך. 55) ישעי׳ כו, יט. 56) בחוקותי כו, יג.

המשך ביאור למס׳ יומא ליום שלישי עמ׳ ב

1 הגמרא מביאה ברייתא החולקת על רבי אלעזר, וסוברת ששני
2 מיני ציורים היו: תָּנָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי נְחֶמְיָה, ׳רֵקֶם׳ היינו שנעשה
3 הציור בְּמַעֲשֵׂה מַחַט – לאחר שנארג הבגד רקמו בו במחט, וּלְפִיכָךְ
4 משני צדדיו נראה רק פְּרָצוּף אֶחָד – צורה אחת, כצורתו מכאן כך
5 צורתו מכאן. ואילו ׳חֹשֶׁב׳ היינו שנעשה הציור בְּמַעֲשֵׂה אוֹרֵג –
6 שיש לכל יריעה שתי קירות, וּלְפִיכָךְ לפעמים היו נראים בו שְׁנֵי
7 פְּרָצוּפוֹת – שתי צורות שאינן דומות זו לזו.
8 שנינו במשנה: בְּאֵלּוּ נִשְׁאָלִין בְּאוּרִים וְתוּמִּים. הגמרא דנה בבגדי
9 ׳כהן משוח מלחמה׳ בשעת עבודתו: כִּי אָתָא רַב דִּימִי לבבל אָמַר,
10 שמונת הַבְּגָדִים שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן בשעת עבודתו, אף כהן
11 מְשׁוּחַ מִלְחָמָה מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן במקדש, ואינו משמש בארבעה בגדים,
12 שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כט כט) ׳וּבְגָדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו׳,
13 ולפי שתיבת ׳אחריו׳ מיותרת יש לדרוש שבגדי אהרן יהיו אף לְמִי
14 שֶׁבָּא בִּגְדוּלָּה אַחֲרָיו, כלומר למי שהוא שני לו בגדולה, והיינו
15 משוח מלחמה.
16 מקשה הגמרא: מַתִּיב רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, וְאָמְרֵי לֵהּ – ויש אומרים
17 שבְּדֵי [שם של חכם] הקשה כן, שנינו בברייתא (תורת כהנים צו פ״ג),
18 יָכוֹל היית לומר שיְהֵא בְּנוֹ שֶׁל מְשׁוּחַ מִלְחָמָה קודם לכל אדם
19 וּמְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו – ממלא את מקומו לאחר מותו, כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּנוֹ שֶׁל כֹּהֵן
20 גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו,

בס"ד. שיחת יום ה' פ' בלק, י"ב תמוז, ה'תש"ל.

בלתי מוגה

א. דובר כמ"פ שישנו הכלל "פותחין בברכה"[1].

וזהו גם הטעם לסדר הדברים באגרת הקודש – שסדר זה נקבע ע"י בני המחבר, בניו של רבינו הזקן, ובודאי כיוונו את הסדר מה מוקדם ומה בא לאחריו, ובפרט שסדר האגרות אינו על סדר השנים – שהאגרת הראשונה שבאה בתור סימן א' היא האגרת שמתחילה "פותחין בברכה", כי, כשם שפותחין בברכה בכלל, כמו"כ צריך לפתוח את אגרת הקודש ב"פותחין בברכה".

ובהתאם לכך יש לפתוח בברכתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר, בעל השמחה והגאולה, בהתוועדות די"ב תמוז לפני שלושים שנה – "ויהי בשלושים שנה"[2] – בבואו לארצות־הברית בפעם השני', שאז בא בפעם הראשונה על מנת להשתקע שם (כדלקמן ס"ד).

ב. ובהקדים – עד כמה שייך הלשון "להשתקע" בנוגע לארצות הגלות:

כללות הענין בזה הוא רק דרך ארעי ומעבר, ע"ד שהי' אצל בנ"י בצאתם מארץ מצרים, שעברו במדבר רק דרך ארעי – כדי להביא את כולם לארץ ישראל, "ארץ טובה ורחבה"[3] (ובאופן שישלול הענין ד"פן ינחם העם וגו'"[4]), ולכאורה לא הי' זה ענין בפני עצמו.

אבל אעפ"כ, מצינו בנוגע לארבעים ושתיים המסעות והחניות שהיו במדבר, שמבלי הבט על כך שהיו רק דרך מעבר, ועיקר הכוונה היתה להגיע מעבר לירדן יריחו מערבה, כדי לבוא ל"ארץ טובה ורחבה", הנה כל מסע וחני' נקראים בלשון הכתוב[5] "על פי הוי' יחנו ועל פי הוי' יסעו", ועד שענין זה נוגע גם להלכה למעשה (כאמור כמ"פ[6] שלכל ענין יש השתקפות בהלכה למעשה) בנוגע לבנין המשכן ובנין אוהלים במשך כל המסעות, שאע"פ שידעו שזהו רק ענין ארעי, ולא בנין של קבע, מ"מ, "כיון דכתיב בהו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כמאן דקביע להו דמי"[7], ולכן יש בזה כל דיני בנין של קבע.

ועד"ז בענינו:

כללות ענין הגלות – הנה מבלי הבט על כך ש"מפני חטאינו גלינו מארצנו"[8], הרי אין ענינו כדי לייסר ח"ו את בנ"י, אלא כדי להעלות משם את כל ניצוצות הקדושה, ובדוגמת לשון הכתוב בנוגע לצאתם מארץ מצרים: "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"[9] – כל הדברים הטובים שיכולים ללמוד וליקח מארצות הגלות, ולהביאם ל"ארץ טובה ורחבה".

וענין זה יהי' הכנה וכלי לקיום היעוד "עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות"[10] – שיומשך בגלוי ע"י מעשינו ועבודתינו במשך זמן הגלות להכין את "כל הארצות" שיוכלו להיות בבחינת "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[11].

ולכן, הנה גם בנוגע לימי הגלות וה"חניות" שבמשך הגלות שייך לומר הלשון "להשתקע שם" – כיון ש"על פי הוי' יחנו ועל פי הוי' יסעו".

---

1) ראה בהנסמן בלקו"ש חכ"ד ע' 641 בהערה ד"ה פותחין בברכה. וש"נ.
2) יחזקאל א, א. וראה גם שיחת י"ב תמוז תשי"ז בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות ח"כ ע' 108 ואילך). וש"נ.
3) שמות ג, ח.
4) ר"פ בשלח.
5) בהעלותך ט, כג.
6) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ס ס"ע 142. ע' 163. וש"נ.
7) עירובין נה, ב.
8) נוסח תפלת מוסף דיו"ט.
9) לך לך טו, יד.
10) ראה פס"ר פ' שבת ור"ח. ספרי דברים בתחלתו. יל"ש ישעי' רמז תקג.
11) עקב יא, יב.

ג. וזוהי החשיבות המיוחדת של הפעם הראשונה שבא כ״ק מו״ח אדמו״ר לארה״ב על מנת להשתקע — מבלי הבט על כך שזוהי הפעם השני׳ לבואו לכאן.

והרי זה בדוגמת מ״ש בבוא בנ״י לארץ מצרים, ״ואת יהודה שלח לפניו גו׳ להורות לפניו גשנה (ורק לאח״ז) ויבואו ארצה גושן״[12]:

קודם שבאים על מנת להשתקע — אפילו כשבאים בשליחותו של הקב״ה, ובלשון חז״ל[13]: ״אנוס על פי הדיבור״, וא״כ, מהו הצורך לכאורה לעשות הכנות — רצונו של הקב״ה שיהודי יתכונן לכך עוד לפני בואו,

וכפי שמפרש רש״י (ממדרש תנחומא וכו׳[14]) שההכנה התבטאה בענין ד״להורות לפניו״, ״לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה״ — ללמוד תורה, ובאופן של לימוד המביא לידי מעשה[15] — קיום המצוות בפועל,

ורק לאח״ז הי׳ יכול יעקב לבוא עם כל ה״שבעים נפש״[16] — שבהם נכלל גם יהודה, היינו, שישנה כניסת יהודה לארץ מצרים כפי שיעקב ״שלח לפניו״, וישנה כניסתו בפעם השני׳, כפי שבא יחד עם יעקב — ״הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו״[17].

וע״ד שהי׳ אצל יוסף, שאע״פ שהגיע לארץ מצרים כמה שנים (כ״ב שנים) לפנ״ז, ועאכו״כ (אשת יוסף ו)בני יוסף שנולדו בארץ מצרים, מ״מ, נכללים גם הם ב״שבעים נפש״, ומתי מגיעים כולם לארץ מצרים — יחד עם יעקב: ״הבאים מצרימה את יעקב (ואז) איש וביתו באו״.

ומזה מובן גם בענינו, שמבלי הבט על כך שזוהי הפעם השני׳ שכ״ק מו״ח אדמו״ר בא לארה״ב, הרי זה נחשב לפעם הראשונה (״פותחין בברכה״) שבא להשתקע, ואילו הפעם הקודמת היתה בבחינת ״להורות לפניו גושנה״, להתכונן ולבחון כו׳, כדי שלאח״ז יוכל להשתקע.

ד. ובכן: בחגיגה של ימי הגאולה י״ב־י״ג תמוז בשנה הראשונה בבואו לארה״ב על מנת להשתקע, לפני שלשים שנה, התחיל בעל השמחה והגאולה בענין ד״פותחין בברכה״ — ברכה על כוס יי״ש ואמירת לחיים, ואמר[18]:

כשמברכים על כוס יי״ש ואומרים לחיים, מכוונים באמירת הלחיים גם ברכה עבור בני־הבית. אך רבינו הזקן הדריך את החסידים, שבהיותם במסיבה ובאמרם ברכת לחיים עבור משפחת החסידים ובני ביתם — יאמרו לחיים לכלל ישראל בכל מקום שהם (והוסיף: ובמיוחד עבור אלו שצריכים ברכה מיוחדת מצד צוק העיתים, מצד כו״כ ענינים), כפי שכבר נדפסו הדברים בפרטיות.

וכיון שבזה התחיל כ״ק מו״ח את התוועדות ימי הגאולה שלו, הרי מובן, שזהו ענין שכוונתו ומטרתו שעל ידו יומשכו חיים כפשוטם, ובפנימיות — חיים ראויים לשמם (״אַ לעבן וואָס הייסט אַז מ׳לעבט״), ולא רק שאוכל ושותה וישן ועוסק בכמה ענינים, שהרי לא בכך מתבטא היוקר והנקודה העיקרית של ענין החיים.

כאשר יהודי מברך ומאחל ״לחיים״ בלשון הקודש — שזהו לשון שמכוון לפנימיות הענינים, כמובן ממ״ש בשער היחוד והאמונה בתחלתו (ועד״ז בכו״כ ספרים) בענין ״שמו אשר יקראו לו בלשון הקודש״, שעל ידו נעשית התהוות הדבר וקיומו וחיותו (שזהו תוכן הענין ד״שהחיינו וקיימנו והגיענו״, כמבואר בארוכה בהתוועדות קודמת[19]) — הרי מובן שתיבת ״חיים״ מורה על נקודת הענין, שיהיו חיים אמיתיים ראויים לשמם להקרא בפי כולם בשם ״חיים״.

---

12) ויגש מו, כח.
13) נוסח הגש״פ.
14) תנחומא באבער, יל״ש עה״פ.
15) ראה קידושין מ, ב. וש״נ.
16) שמות א, ה. עקב יו״ד, כב.
17) ר״פ שמות.

18) שיחת י״ב תמוז ה״ש״ת בתחלתה (סה״ש קיץ ה״ש״ת ס״ע 155). וראה גם שיחת י״ב תמוז תשכ״ז בתחלתה (תורת מנחם — התוועדויות ח״נ ע׳ 154 ואילך).
19) ראה שיחת ליל שמח״ת (קודם הקפות) שנה זו ס״ד (תורת מנחם — התוועדויות חנ״ח ס״ע 140 ואילך). וש״נ.

וזהו תפקידו של יהודי, ובפרט בימי התעוררות ועת רצון – להבטיח שענין זה יומשך לכל אחד ואחת מישראל בכל מדינה ובכל מקום שהם נמצאים, כמבואר בארוכה בשיחה הנ״ל.

ה. וכיון שהיתה זו התוועדות י״ב־י״ג תמוז הראשונה לבואו על מנת להשתקע בארצות הברית, כך, שכל המשך ההתוועדויות באים לאחרי התוועדות זו שהיא בבחינת ״ראש״ ו״תחילה״ להם – הרי מובן שזוהי הוראה לכולם בנוגע לאמירת ״לחיים״ בכלל, ועאכו״כ בהתוועדויות ימי י״ב־י״ג תמוז.

ולהיותה הוראת נשיא דורנו, ש״הנשיא הוא הכל״ (כדברי רש״י בפרשה הקודמת[20]),

– ובפרט שצוה אח״כ להדפיסה, שזה מורה שזוהי הוראה לדורות[21]; ומתוכן הדברים שרבינו הזקן הרגיל וצוה לחסידים כו׳, מובן, שזהו ענין שצריך סוכ״ס להגיע לכל אחד מישראל, כידוע הפתגם[22] שתורת החסידות אינה עבור חוג מיוחד או סוג מיוחד, אלא זהו ענין ששייך לכל אחד מישראל בכל מקום שנמצא.

ועפ״ז מובן הטעם לכך ש״יפוצו מעינותיך חוצה״ קשור ומקדים ופועל גאולת כל אחד ואחת מישראל[23] – כיון שזהו ענין ששייך לכל אחד ואחת מישראל. וכמובן גם מהלשון ״(יפוצו מעינותיך) חוצה״, שבכל מקום שיהודי נמצא, אפילו במקום שתורת אמת אומרת שזהו ״חוצה״, הנה גם שם מגיעים ה״מעיינות״, ובאופן ד״יפוצו״, שמורה על התפשטות חזקה ומרובה ביותר הן באיכות והן בכמות –

הרי בודאי שנעשה כן גם בפועל – שיומשך בפועל ״לחיים ולברכה״ לכל אחד ואחת מישראל בכל מקום שהם נמצאים, ובפרט במסיבה של עשרה מישראל (ויותר מזה) שאז ״שכינתא שריא״[24] בגלוי, ועאכו״כ כשמקדים לזה ענין של התעוררות וכוונה טובה.

ובנקודה הפנימית – שיוכלו להמשיך בלימוד התורה, תורת חיים, ומצוותי׳ עליהם נאמר[25] ״וחי בהם״, וללא ענינים המעלימים ומסתירים, ואפילו ללא ענינים המבלבלים, ואפילו ללא ענינים שיכולים למעט שימת הלב למילוי השליחות למטה ״לעשות לו ית׳ דירה בתחתונים״[26],

ולעשות זאת באופן דמוסיף והולך ואור, ועד שיקויים היעוד[27] ״לילה כיום יאיר״, בביאת משיח צדקנו, בגאולה האמיתית והשלימה, בקרוב ממש.

* * *

ו. האמור לעיל שאמירת ״לחיים״ שייכת לכל אחד מישראל, ובשעת מעשה צריכים לכוין על כל אחד מישראל בכל מקום שהוא – הרי זה שייך לכאורה לכל התוועדות, ולאו דוקא או במיוחד בנוגע להתוועדות של י״ב־י״ג תמוז.

וצריך ביאור, מדוע נאמר ענין זה דוקא בהתוועדות של י״ב־י״ג תמוז, בה בשעה שאפילו בבואו לארצות הברית היו לפנ״ז כמה התוועדויות שבהם אמרו ״לחיים״, ואעפ״כ לא גילה בהם שבשעת אמירת ״לחיים״ צריך לכוין – ובמילא נמשך הדבר – לכל אחד ואחת מישראל בכל מקום שהם.

ועכצ״ל, שאע״פ שזהו ענין ששייך וצריך להיות בכל פעם ופעם, יש לזה שייכות מיוחדת לענינו של י״ב־י״ג תמוז דוקא.

ז. כדי למצוא הביאור בזה, הנה המקום הראשון שבו צריך לחפש הוא – בדברי בעל השמחה עצמו באגרותיו, ובפרט באגרות הקשורות להתוועדות י״ב־י״ג תמוז, ובמיוחד באגרת שלו ששלח בפעם

20) חוקת כא, כא.
21) ראה אג״ק אדמו״ר מהוריי״צ ח״ב ע׳ שפב.
22) ראה סה״ש תרפ״ט ע׳ 72. תש״ב ע׳ 159. תש״ד ע׳ 93. ע׳ 163. אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ח ע׳ תרי. ח״י ע׳ דש. לקו״ש ח״ט ע׳ 344. ועוד.
23) ראה אגה״ק דהבעש״ט (כש״ט בתחלתו. ובכ״מ).
24) סנהדרין לט, א.
25) אחרי יח, ה.
26) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו. ובכ״מ.
27) תהלים קלט, יב.

הראשונה שהיו יכולים לערוך את התוועדות י״ב־י״ג תמוז בפומבי וללא הגבלות – לשנה הבאה (כלשון חז״ל[28]: ״לשנה אחרת קבעום״), שנת ת׳ פ׳ ר׳ ח׳, ״תִּפְרַח״, לאחרי המאסר והגאולה בשנת תרפ״ז.

אגרת זו כתב בעל השמחה בקשר לאופן עריכת ההתוועדות, ובמילא, בתור הקדמה, מבאר בקיצור, ״מועט המחזיק את המרובה״[29], גם את ענין המאסר והגאולה, וז״ל[30]:

״לא אותי בלבד גאל הקב״ה בי״ב תמוז, כי אם גם את כל מחבבי תורתנו הק׳, שומרי מצוה, וגם את אשר בשם ישראל יכונה וכו׳״.

ח. ובהקדים – דיוק הלשון ״בשם ישראל יכונה״:

תיבת ״כינוי״ (״יכונה״) בלשון הקודש – שמורה על אמיתית הענין (כנ״ל ס״ד) – פירושה שאין זה השם האמיתי שבו נקרא בטבע, אלא זהו כינוי בלבד. ומזה באים כל שינויי הדינים בנוגע לכתיבה בשטרות – מתי כותבים ״המכונה״, ועד להדין[31] שאין לכתוב ״המכונה״ על שם שהוא בלשון הקודש, אלא רק על שם שהוא בשבעים לשון דוקא.

וזהו גם הפירוש ד״בשם ישראל יכונה״ – ש״ישראל״ אינו שמו העיקרי, אלא רק ״בשם ישראל יכונה״, ש״שם ישראל״ הוא אצלו כינוי בלבד, כך, שזוהי הדרגא הכי תחתונה שיכולה להיות אצל בנ״י.

ולכאורה אפשר לומר שיהודי כזה אינו שייך לעבודת התומ״צ בשלימותם, ועאכו״כ שאינו שייך למס״נ על זה, ועאכו״כ מס״נ על ענינים שלכאורה אינם נכללים כלל בגדר שלשת הדברים שבהם ישנו הדין ד״יהרג ואל יעבור״[32], ועד שיש יסוד לומר שאסור למסור נפשו עליהם (כידוע מחלוקת הרמב״ם ושאר הפוסקים, שנתבארה בארוכה בדברי הראשונים והאחרונים[33]).

ואעפ״כ אומר בעל השמחה, שגם מי ש״בשם ישראל יכונה״, שייך אליו ענין המאסר והגאולה (שבא ע״י מס״נ על ענינים שאינם בכלל החיוב ד״יהרג ואל יעבור״), והיינו, שזה נקרא המאסר שלו והגאולה שלו, ולכן צ״ל אצלו ענין השמחה, ובאופן שיומשך בענינים של חיים כו׳ (כמבואר בארוכה באגרת הקודש הנ״ל).

ומובן הדבר גם בפשטות – שהרי ידוע שהמאסר הי׳ לא רק בגלל הפעולות שעשה בעל השמחה והגאולה עבור יחידי סגולה, עבור אלו ששייכים ללימוד התורה או לקיום המצוות, אלא גם עבור הפעולות בנוגע ללימוד אל״ף בי״ת לאלו שלא יודעים – הן אל״ף בי״ת כפשוטו, והן אל״ף בי״ת של יהדות,

ועד שהמאסר הי׳ גם בגלל נתינת עזר לבנ״י בגשמיות – כידוע שא׳ הפעולות שבגללם הי׳ המאסר היתה ההתעסקות לארגן כמה ענינים של פרנסה ליהודים שלא היו יכולים להתאים את עצמם לסדרים החדשים בעניני כלכלה, מצד שינוי הזמנים, שינוי החוקים והנהגות המדינה, ולכן היו צריכים לדאוג להם בנוגע לפרנסה כפשוטה, שיוכלו לפרנס את עצמם ובני ביתם ב״לחם לאכול ובגד ללבוש״[34]; וגם על זה היתה טענה שזה נכלל במרידה נגד המלוכה, כך, שגם בגלל זה בא המאסר.

ונמצא, שהעבודה וההתעסקות של בעל השמחה היתה[35] באופן שכולל את המעלה מעלה ביותר – לימוד פנימיות התורה, רזין דרזין, עד למטה מטה ביותר – לימוד אל״ף בי״ת, התחלת התורה; ועד״ז גם בנוגע לעזר הכלכלי, עזר גשמי – החל מלמעלה מעלה, בנוגע לפרנסה בהרחבה עבור אלו שאכילתם ושתייתם היא באופן ד״בכל דרכיך דעהו״[36], ועד לפשוט שבפשוטים שאוכל ושותה כדי להחיות את נפשו, ויש מקום לספק אם בירך ברכה ראשונה, ברכה אחרונה וכו׳ – להשתדל גם עבורו בנוגע לפרנסתו כפשוטה.

וכיון שכן, הרי מובנת השייכות של המאסר והגאולה גם למי ש״בשם ישראל יכונה״.

---

28) שבת כא, ב. וראה גם שיחת י״ג תמוז תשי״ט סמ״ה (תורת מנחם – התוועדויות חכ״ו ע׳ 135). וש״נ.
29) ראה ב״ר פ״ה, ז. ויק״ר פ״י, ט. ועוד.
30) נדפס באג״ק שלו ח״ב ע׳ פ ואילך. וש״נ.
31) ראה רמ״א לאהע״ז סקכ״ט סט״ז.
32) סנהדרין עד, א.
33) ראה רמב״ם הל׳ יסוה״ת פ״ה ה״ד, ובכס״מ שם. טושו״ע יו״ד רסקנ״ז, ובנ״כ שם.
34) ויצא כח, כ.
35) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חמ״ו ע׳ 31. וש״נ.
36) משלי ג, ו.

ט. וזהו אחד הביאורים לכך שענין הנ״ל נתגלה דוקא בהתוועדות י״ב־י״ג תמוז, ולא בשאר התוועדויות – מצד הענין המיוחד שיש בי״ב־י״ג תמוז, שאינו בשאר הענינים:

ובהקדים בנוגע לשאר ההתוועדויות – דלכאורה, בשלמא בנוגע להתוועדות הקשורה עם זמן מתן־תורה, הרי זה ענין ששייך ללימוד התורה;

אבל לפנ״ז יש גם התוועדות של חג הפסח, שקשור עם היציאה מעבדות לחירות, ששייכת לכל אחד ואחת מאלו שהיו בארץ מצרים (ועד״ז בנוגע ל״זכר ליציאת מצרים״ מידי שנה בשנה).

וכן בנוגע להתוועדות שהיתה לפנ״ז, בימי הפורים – שאז היתה גאולה מהגזירה שהיתה על כל בנ״י, ״מנער ועד זקן טף ונשים״[37], כל מי שרק נקרא בשם ״יהודי״.

ואעפ״כ, בהתוועדויות הנ״ל לא נתגלה עדיין הפתגם האמור, שבאמירת ״לחיים״ צריך לכוין על כל אחד ואחת מישראל בכל מדינה שהוא נמצא, כי אם בהתוועדות י״ב־י״ג תמוז דוקא.

והביאור בזה – שהתכלית של התוועדות (ובפרט כשבאה אח״כ בכתב ובדפוס) שיהיו הענינים בגלוי, ובזה יש עילוי מיוחד לאחרי י״ב־י״ג תמוז, שלא הי׳ בכל הענינים שלפני זה:

בשעת יצי״מ (ועד״ז ״זכר ליציאת מצרים״) היתה אמנם גאולה לכל אחד ואחת מישראל, שיצאו ״מאפלה לאור גדול ומשעבוד לגאולה וכו׳״[13] (ככל פרטי הדברים שבזה), אבל אעפ״כ, הי׳ גם זה שלקח עמו את ״פסל מיכה״ ממצרים, וגם הוא ״עבר עמהם בים״[38].

ועד״ז בפורים – הנה אע״פ שבשנה ההיא עמדו כל בנ״י בתנועה של מסירות־נפש (כפי שמבאר רבינו הזקן בתורה אור[39] ובכ״מ), הרי לאח״ז הוצרכו לשלול ולהבהיר כמה ענינים, כמו ״ובביזה לא שלחו את ידם״[40], כמבואר בפשטות הכתובים שהי׳ צורך לצוות על זה, כדי שהגויים (ש״נפל פחד היהודים עליהם״[41]) לא יחשבו שאצל בנ״י הרי זה ענין הקשור עם ביזה כפשוטה; וכיון שהוצרכו לשלול זאת, הנה למרות שאכן פעלו זאת, הרי מובן שהמציאות היתה באופן שהי׳ מקום לספק בדבר כו׳.

אבל בנוגע למאסר וגאולה די״ב־י״ג תמוז – ראו דבר פלא, שנוסף לכך שאצל כל בנ״י התפרש הדבר (״עס האָט אָפּגעקלונגען״) בתור ענין של גאולה, הי׳ זה באופן של פרסום הכי גדול אפילו בין עמי הארץ, שראו זאת כדבר פלא!

ולהעיר, שגם לגבי הגאולה של י״ט כסלו כותב רבינו הזקן[42] ש״הפלה הוי׳ והגדיל לעשות בארץ .. בעיני כל השרים וכל העמים .. אשר גם בעיניהם יפלא הדבר כו׳״, אבל, אז הי׳ הפלא רק אצל השרים והעמים שנמצאו במדינה ההיא, והרי המדינה ההיא – שבה חי רבינו הזקן – היתה אז בכלל סגורה ומסוגרת משאר המדינות, ובאותה מדינה גופא הי׳ הסדר שמה שידעו השרים שנמצאו בעיר הבירה, לא ידעו השרים שנמצאו בשאר המקומות, ועאכו״כ העם שמתחת לשרים;

ואילו בגאולת י״ב־י״ג תמוז הי׳ דבר פלא – שענין הגאולה נתוודע מיד (לא רק באותו מקום, אלא גם) בכל מושבות בנ״י, שהרי גם משם השתדלו לפעול את ענין הגאולה, ובמילא נודע מיד בכל המקומות שההשתדלות פעלה פעולתה שתהי׳ היציאה לחירות.

וגם בין בנ״י גופא היתה זו שמחה (לא רק אצל אלו שנימנו עד אז על דגל חב״ד וליובאַוויטש או שהתחילו מאז לילך בדרך זו, אלא) בכל החוגים,

ועד שידוע הסיפור[43] שכאשר בעל השמחה והגאולה ביקר לאח״ז בארץ־הקודש, ונסע דרך מסעו גם בקיבוצים השמאלניים [כפי שנקראו מאיזה טעם, ואין כאן המקום לבאר מדוע לא נכון הדבר], הנה גם שם קיבלו את פניו מתוך שמחה והתלהבות, בתור אחד שעמד על המשמר[44] של גאון ישראל ותורתו

37) אסתר ג, יג.
38) ראה סנהדרין קג, ב. שמו״ר רפכ״ד. וש״נ.
39) מג״א צז, א. צט, ב.
40) אסתר ט, יו״ד. ועוד.
41) שם ח, יז.
42) אג״ק שלו ע׳ רל ואילך. וש״נ.
43) ראה גם ספר התולדות אדמו״ר מוהריי״צ ח״ד פ״ג (ע׳ 38 ואילך).
44) כ״ק אדמו״ר שליט״א הפסיק ואמר בבת־שחוק: לא ״על המשמר״ ההוא... (עיתון של חוגי השמאל שנקרא בשם זה – המו״ל).

ומצוותיו, להבטיח שיהודים לא יפלו ברוחם ח״ו בפני הגויים, ולהראות לגויים, שבנוגע לענין של חירות אמיתית, לא יכולים אפילו 200 מליון גויים לפעול אפילו על יהודי אחד, ועאכו״כ שאין ביכלתם של כל עמי הארץ לפעול על עם ישראל להתרחק באמיתית הריחוק מעניני תורת חיים ומצוותי׳.

וכאמור, דוקא כאן ראו שאפילו אלו ש״בשם ישראל יכונה״, התייחסו לענין הגאולה — בידעם שזהו ענין של מסירות־נפש — מתוך התלהבות ושמחה בגלוי,

— והרי לא הי׳ אז שום ענין שיוכלו לפרשו באופן ד״שלא לשמה״, בשביל עניני פניות כו׳, ואעפ״כ היתה אצלם תנועה של התלהבות ושמחה בגלוי, למטה מעשרה טפחים, באברי הגוף שלהם; לא רק בעצם הנשמה או בנפש האלקית בלבד —

ועד שגם אצלם נפעלה הזזה (״זיי האָט דאָס אויך אַ טרייסל געטאָן״) להכיר אמיתתו של ענין — שזה הי׳ המאסר שלהם וזוהי הגאולה שלהם[45]!

י. וזהו הביאור כפשוטו בנוגע לפרסום הוראה הנ״ל ע״י נשיא דורנו בהתוועדות די״ב־י״ג תמוז דוקא — כיון שאז בא הדבר בפועל ובגלוי, למטה מעשרה טפחים, אפילו אצל אלו שהם במעמד ומצב ש״בשם ישראל יכונה״, ועאכו״כ אצל אלו שהם ״מחבבי תורתנו הק׳, שומרי מצוה״, שידעו שזוהי גאולה שלהם.

ובגאולה זו נתגלה אמיתית הענין — כמבואר ברשימה של ג׳ תמוז[46] — שבגלות נמצא רק הגוף, ואילו הנשמה — מלכתחילה לא נשלחה בגלות ומלכתחילה אין עלי׳ שעבוד מלכיות.

וענין זה פועל שמתוך שמחה וטוב לבב מתאחדים אפילו אלו ש״בשם ישראל יכונה״ ונעשים מציאות אחת עם ״מחבבי תורתנו הק׳, שומרי מצוה״.

ואז מתקיים ב״כולנו כאחד״ — ״ברכנו אבינו״[47], שנמשכת ברכת ה׳ ״מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה״[48], בכל טוב, ברוחניות ובגשמיות גם יחד, שכל אחד יוכל להתנהג בלימוד התורה וקיום מצוותי׳ מתוך חירות אמיתית, ללא ענינים המבלבלים, ובנקודה התיכונית — לגדל בדרך זו גם את הילדים לתורה ולחופה ולמעשים טובים, מתוך הרחבה,

ואז יוצאים בקרוב ממש, ״בנערינו ובזקנינו גו׳ בבנינו ובבנותינו״[49], לקבל פני משיח צדקנו, בגאולה האמיתית והשלימה, בעגלא דידן.

* * *

יא. ע״פ האמור שהחידוש של גאולת י״ב־י״ג תמוז הוא בענין ההמשכה בגלוי, והרי הכוונה היא שהענין יהי׳ בגילוי לא רק בימי הגאולה בלבד, אלא שמהם יומשך על כל השנה כולה (כמבואר גם באגרת האמורה לי״ב תמוז שנת תפר״ח) — צריך לחפש היכן מצינו ענין שיאחד את כל בנ״י, גם את אשר בשם ישראל יכונה, שיעמדו במשך כל השנה כולה באופן ד״כולנו כאחד״, שעי״ז נמשך הענין ד״ברכנו אבינו״ (כמבואר בתניא פרק לב ובכ״מ בארוכה).

וכאמור, שהענין שמאחד את כל ישראל במשך כל השנה כולה צריך להיות למטה מעשרה טפחים,

— לא רק מצד מקור ושורש הנשמות, ששם ״כולן מתאימות ואב אחד לכולנה״ (כמ״ש בתניא שם), שכן, ענין זה ישנו מצד עצמו, מצד זה ש״נפש השנית בישראל היא חלק אלוקה ממעל ממש .. כדכתיב בני[50] בכורי ישראל, בנים[51] אתם להוי׳ אלקיכם״ (כמבואר בארוכה בתניא פרק שני), אבל: (א) אין זה בגלוי למטה מעשרה טפחים, (ב) אין זה הפעולה והחידוש של ימי הגאולה י״ב־י״ג תמוז, שנעשה ע״י העבודה במס״נ —

45) ראה גם לקמן סוסכ״ח.
46) סה״ש תרפ״ז ע׳ 170. וש״נ.
47) ברכת ״שים שלום״ בתפלת העמידה. וראה תניא פל״ב.
48) נוסח ברכה הג׳ דברהמ״ז.
49) בא יו״ד, ט.
50) שמות ד, כב.
51) פ׳ ראה יד, א.

וענין הקשור עם גשמיות – שזהו ענין ששייך לכל אשר בשם ישראל יכונה, וכאמור לעיל (ס״ח) שכללות ההתעסקות של בעל הגאולה היתה הן בענינים רוחניים והן בענינים גשמיים.

יב. ובכן: הענין שמאחד את כל ישראל כולם – הוא הענין של ארץ ישראל:

בנוגע לארץ ישראל כפשוטה – דובר כמ״פ[52] שלכל אחד מישראל יש אמה על אמה בארץ ישראל, כידוע החשבון בזה[53], שכאשר מחשבים את ה״ארבע מאות שקל כסף״[54] לפי החשבון של ״זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף״[55] (שנאמר בנוגע למכירת שדה עד היובל), נמצא שיש שש מאות אלף אמה על אמה בארץ ישראל.

ויתירה מזה[56] – כמובא בתשובת הגאונים[57] בנוגע לפרוזבול שיש לכל אחד בארץ ישראל (לא רק אמה על אמה, אלא) ד׳ אמות!

ובכל אופן, בנוגע לענינו, הנה עוד לפני מ״ת הי׳ כבר הקנין בכסף שהכל מודים בו – ״ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר״ – שמצד זה יש לכאו״א מישראל אמה על אמה בארץ ישראל.

ואע״פ שלכל אחד יש אמה (או ד׳ אמות) בפ״ע, הרי כאמור כמ״פ[58] שכל ארץ ישראל לגבולותי׳ נחשבת ע״פ תורה לארץ אחת שאינה מתחלקת (בנוגע לכמה הלכות ודינים בתורתנו תורת אמת), וכיון שכן הוא בתורה, הרי כן הוא בפועל, הרי מובן, שנוסף על החלק המיוחד לו, הרי הוא גם שותף בענין כללי, ויש לו חלק בכללות ארץ ישראל ועניני׳, ששייכת כולה לכאו״א מישראל.

[ישנו אמנם שטח בתוך גבולות ארץ ישראל שנמצא עדיין תחת יד אוה״ע, ואפילו השטחים שנמצאים תחת יד ישראל, אין זה באופן של גאולה וחירות אמיתית, שהרי יש עליהם מורא של כמה ענינים כו׳,

– ולכן פטורים הם מהציווי ״אבד תאבדון״[59] ו״שקץ תשקצנו״[60], שכן, לולי זאת, הרי תמוה ביותר (״עס איז דאָך אַ גוואַלד״...): זהו ענין ש״יהרג ואל יעבור״, ואיך מניחים זאת?! ומזה מוכח, שאפילו במקומות שחיים על דעת עצמם לכאורה, הרי זה מעמד ומצב שאין יד ישראל תקיפה כו׳ –

אבל אעפ״כ, כמדובר כמ״פ אודות הנוסח ״ומפני חטאינו גלינו מארצנו״, שאפילו כשיהודי נמצא בגלות, הנה בשעת מעשה הרי זו הארץ שלו!

הן אמת שישנם מצוות והלכות שנוהגים רק כאשר יד ישראל תקיפה, או כאשר ארץ ישראל היא בשלימותה, ״כל יושבי׳ עלי׳״[61] (ככל פרטי הדרגות שישנם בשלימות של ארץ ישראל בגלוי), אבל בנוגע לעיקר השלימות של ארץ ישראל, צריכים לידע כל עמי הארץ – ועאכו״כ עם ישראל, ״גוי קדוש״[62], ״גוי אחד בארץ״[63] – שאפילו כאשר ״גלינו״, שנמצאים עדיין בזמן הגלות (עוד לפני ״אתחלתא דגאולה״[64], ועאכו״כ לפני הגאולה עצמה), הנה כל ארץ ישראל לגבולותי׳, ״עד הנהר הגדול .. ועד הים הגדול״[65], ככל הגבולות שנתבארו בתושב״כ ובתושבע״פ, הרי זו ״ארצנו״!].

ומזה מובן, שהענין שעל ידו מתאחדים כל בנ״י באופן גשמי בפשטות, ובמשך כל השנה כולה, הוא – ארץ ישראל, שטח גשמי במקום גשמי למטה מעשרה טפחים, שעל ידו נעשים ״גוי אחד בארץ״ – בכל הארץ, ובפרט בארץ ישראל (שנקראת ביחזקאל[66] ״ארץ״ סתם, הארץ הידועה), ולהם ניתנה ״תורה אחת (לכולנה)״ מ״ה׳ אחד״[67] – כפירוש הסמ״ק[68] בתיבת ״אחד״, שהח׳ רומז על ז׳ רקיעים וארץ, והד׳

---

52) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח״ס ריש ע׳ 99. וש״נ.
53) ראה ס׳ פענח רזא עה״פ חיי שרה כג, טז.
54) חיי שרה שם.
55) בחוקותי כז, טז (ובפרש״י).
56) כ״ק אדמו״ר שליט״א אמר, שלעת־עתה לא העיר אף אחד שזהו פלא גדול (וסיים: אבל כבר הפסקתי להתפלא על כך...).
57) אוצר הגאונים קידושין סי׳ קמו־קנא. ס׳ השטרות לר״י ברצלוני ע׳ 43. שו״ת מהר״ם ב״ר ברוך סי׳ תקל.
58) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות שם ע׳ 375. וש״נ.
59) פ׳ ראה יב, ב.
60) עקב ז, כו.
61) ערכין לב, סע״ב. רמב״ם הל׳ שמיטה ויובל פ״י ה״ח.
62) יתרו יט, ו.
63) שמואל־ב, כג. ועוד.
64) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ״ט ריש ע׳ 56. וש״נ.
65) יהושע א, ד.
66) כב, כג. וראה זבחים קיג, א.
67) ואתחנן ו, ד.
68) הובא בב״י או״ח סס״א. שו״ע ואדה״ז שם ס״ו.

רומז על ד׳ רוחות העולם, והיינו, שיודעים אמנם שיש רקיע, וז׳ רקיעים, ויש גם ארץ הלזו הגשמית והחומרית, ובה יש ד׳ רוחות שלכל אחת מהן יש תכונה מיוחדת בפ״ע, אבל יהודי פועל להמשיך בהם את האל״ף, שרומז על אלופו של עולם, ובאופן שהאל״ף הוא לפני הח׳ והד׳, והוא התחילה והראש של כל התיבה, כיון שהוא המנהיג את הח׳ והד׳.

ויש לומר בדרך־אפשר, שזהו גם הביאור לכך שענין זה שגם אלו ש״בשם ישראל יכונה״ עמדו בתנועה של התלהבות ושמחה בגלוי (כנ״ל ס״ט) — נתגלה דוקא בארץ הקודש.

יג. וכמדובר כמ״פ שכאשר מדברים אודות ענין מסויים — צריך להביא זאת לענין של ״בכן״ בנוגע לפועל:

בשעה שמסתכלים או חושבים אודות ארץ ישראל, או כשנמצאים בארץ ישראל — הנה לכל לראש צריך לידע שזהו הענין בעולם שמאחד את כל בנ״י (לא רק לעם אחד, אלא בעומק יותר) למציאות אחת, והיינו, שלמרות שיש ביניהם ״ראשיכם שבטיכם״ עד ל״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״[69], הרי הם ״קומה אחת״[70].

ולכן, כאשר רוצים שארץ ישראל תתאים לתפקידה לפעול הענינים שצריכה לפעול — צריך לנצל אותה וכל עניני׳ באופן שיהי׳ ניכר בגלוי שכל בנ״י, מ״ראשיכם שבטיכם״ עד ״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״, הם עם אחד, ועד למציאות אחת, מבלי הבט על החילוקים שפלוני שייך יותר לענינים שבשכל והבנה והשגה (״ראשיכם״), ופלוני שייך יותר לענינים של מעשה ופועל (״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״).

ומכאן באה גם הוראת והבטחת התורה, שכאשר ישנם כאלו שטועים, או שיצרם הרע אנסם, ורוצים לעשות מארץ ישראל ענין של פירוד — לא יכול להיות שיצליחו ח״ו, וברור הדבר שלא יהי׳ פירוד, ואדרבה: זה יעזור למעט את הפירוד שהי׳ לפנ״ז ולקרב את הלבבות, ועד שיהי׳ בגלוי ״כולנו כאחד״ — לא רק מצד החלק שיש להם באותה ארץ, אלא גם בכל עניניהם.

וכיון שישנה הבטחה גמורה של תורת חיים, הוראה בחיים, שארץ ישראל מאחדת את בנ״י, שע״י ה״ארץ״ נעשים ״גוי אחד״ — יש צורך להשתדל לבטל את כל הענינים המפלגים והמחלקים והמפרידים, ותבוא האחדות בגלוי.

וכאשר יודעים שלא יצליחו לפעול ענין של פירוד — הרי מלכתחילה לא כדאי לגרום עגמת־נפש לעצמו ולזולתו, מבלי להצליח לפעול מה שנדמה לו שרוצה לפעול (והרי אין זה האמת; זהו רצונו של יצרו הרע ש״אנסו״[71]),

ומוטב שבהקדם יתחיל לפעול — לא ע״י לחץ, ולא באופן שמישהו אחר צריך לשכנע אותו, אלא הוא בעצמו בא לידי הכרה — באופן המתאים לענינה של ארץ ישראל, שהיא ארץ יחידה ומיוחדת בכל העולם כולו, שלא זו בלבד שאינה פועלת ענין של פירוד וחלישות כו׳, אלא אדרבה: ״מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים״[72], והיינו, ש״דבר הוי׳״ — שהוא הי׳ הוה ויהי׳[73]: כשם שהי׳ בעבר, במעמד הר סיני, כך הוא גם בהוה, בשעה זו, וכך יהי׳ גם בעתיד, עד סוף כל הדורות, ללא שינויים — נמשך מתוך חיות חדש ומיוחד, מירושלים ומציון לכל הארץ כולה.

יד. וכוונת הדברים היא — בנוגע להענין המדובר כמ״פ אודות ההבדלה בין ישראל לעמים:

ובהקדים — שלאמיתו של דבר אין זה באופן שיש למישהו שאלה וספק בדבר ח״ו, או כפי שישנם כאלו שרוצים לקרותו בשם עדין: ״בעי׳״, שגם היא דורשת ״פתרון״; זהו ענין שאין בו שאלות וספיקות, ואין בו אפילו ״בעי׳״ שדורשת פתרון — שהרי בשעה ש״אתה בחרתנו מכל העמים״, באופן ד״המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים״, כבר ״נפתר״ כל הענין — שנעשית הבדלה בין ישראל לעמים.

---

69) ר״פ נצבים.
70) ראה לקו״ת ר״פ נצבים. ובכ״מ.
71) ראה רמב״ם הל׳ גירושין ספ״ב.
72) ישעי׳ ב, ג. מיכה ד, ב.
73) זח״ג רנז, סע״ב. פרדס ש״א פ״ט. שו״ע אדה״ז רס״ה. תניא שעהיוה״א פ״ז (פב, א). ובכ״מ.

וענין זה הוא באופן ש״כל העמים״ מרוצים מזה, ועאכו״כ ש״ישראל״ מרוצים מזה; אלא מאי, כיון שנמצאים בזמן הגלות, שאז ישנו ענין של העלם והסתר – נדמה למישהו שהאמת היא מכוסה, ולפי שעה יכולים לנסות דרך אחרת. אבל, אי אפשר לסור מעצמו (״מ׳קען פון זיך אַליין ניט אַוועקגיין״), והרי מציאותו של כל יהודי (אפילו מי ש״בשם ישראל יכונה״) היא שהקב״ה הבדיל בינו לבין העמים, והעמידו יחד עם כל בנ״י בצד אחד, ומצד השני נמצאים כל העמים (כולל גם ״חסידי אומות העולם״, ש״יש להם חלק לעולם הבא״[74], ומגיע להם כל הענינים הטובים, אבל הם נמצאים מעבר השני של ההבדלה), וזהו האופן האמיתי – ובמילא הרי זה האופן הטוב – לחיות למטה מעשרה טפחים בעולמנו זה חיים הראויים לשמם (כנ״ל ס״ד).

וכמדובר – אין זה באופן שזקוקים ללחץ ממישהו אחר, או שזקוקים לענין של ״מסחר״, לשלם כך וכך או באופן אחר; זהו ענין שמאחד את כל בנ״י, מ״ראשיכם שבטיכם״ עד ״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״, כולל גם ״אשר בשם ישראל (רק) יכונה״ – שיהיו ״גוי אחד בארץ״.

ועי״ז יקויים מ״ש ״ונתתי שלום בארץ״[75], ״ונפלו (אויביכם) לפניכם לחרב״[76], כפירוש רש״י: ״איש בחרב רעהו״, כך, שבנ״י אינם צריכים כלל לנהל מלחמות; על זה יתווכחו עמי הארץ איש בנוגע לרעהו.

וזוהי הכנה קרובה והקדמה שתיכף ומיד יקויים היעוד[77] ״ואשבור מוטות עולכם (ועד) ואולך אתכם קוממיות״ – בגאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו, יבוא ויוליכנו קוממיות לארצנו.

* * *

טו. ע״פ האמור לעיל, הרי כל הענין הוא פשוט בתכלית הפשיטות, ועד שאינו מובן לשם מה עשו את כל ה״רעש״, שגורם כל כך הרבה עגמת־נפש, ויש צורך להתייגע ביותר לפעול את התיקון, ולאשר את האמת לאמיתתו, ש״יהודי״ הוא מי שהקב״ה בחר מכל העמים, ובפרט ע״פ האמור לעיל שענין זה הוא בדוגמת ההבדלה ״בין קודש לחול״ ועד״ז שאר ההבדלות שלא שייך לשנות אותם.

ואע״פ שיצרו הרע אנסו, הרי עליו לתפוס שגם הוא בעצמו סובר באופן אחר, ואין זה אלא שהי׳ בלבול חיצוני.

אמנם, כדי שיוכל הדבר להתקבל – הלבישוהו ב״איצטלא״: כיון ש״אתם המעט מכל העמים״[78], יש צורך להשתדל שיתוספו עוד יהודים, ובמילא יש צורך להקל בתהליך הגיור וכו׳.

ובכן: כדי שיתוספו עוד יהודים, הרי זה צריך להיות באופן שעושים זאת ע״פ הלכות התורה, שאז קובעת התורה שניתוסף עוד יהודי; אבל כאשר עושים זאת שלא באופן כזה, אזי לא ניתוסף מאומה!

ואדרבה: לולי זאת, אין כאן ענין שיכול לגרום היזק; אבל כאשר מכניסים מישהו למקום שאינו שייך אליו – אזי סובלים צרות ממנו, וגם מהמקום שממנו הכניסו אותו.

לא מדובר רק אודות נתינת תואר גדול יותר למישהו שאינו ראוי לזה; מדובר אודות ענין שעל ידו עושים ממנו מזיק את הרבים – כל כלל ישראל!

ועד שפותחים ״פירצה״ שגם גוי יוכל לבוא ולגייר עוד גוי – כיון שדי בכך שיציג תעודה שהוא ״יהודי״, ועד שבשביל זה לא צריך בכלל יהודי, אפילו לא אשר בשם ישראל יכונה; הוא מגיע מחוץ לארץ ומציג תעודה שחותם עלי׳ פלוני שרק אתמול נרשם בעצמו בתור ״יהודי״!

היכן נאמר שיהודי צריך לגייר, ולא גוי? – הרי זה רק בהלכה; וא״כ, כשמסירים ה״הלכה״ – יכול גם גוי לעשות מגוי יהודי!

אם צריכים שיתוספו עוד נפשות בארץ הקודש – יש גם ״חסידי אומות העולם״ שסבורים כן, ויכולים גם הם ליקח גויים ולתת להם תעודות שהם ״יהודים״, ולשלוח אותם לארץ הקודש!

---

74) רמב״ם הל׳ תשובה פ״ג ה״ה. הל׳ עדות פי״א ה״י. הל׳ מלכים פ״ח הי״א.

75) בחוקותי כו, ו.

76) שם, ז.

77) שם, יג.

78) ואתחנן ז, ז.

ולמה לא?!... — אלא מאי, ההלכה קובעת שגירות צריכה להיות ע״י יהודי; וכיון שכן, הנה גם ע״י יהודי גופא צריכה להיות הגירות באופן מסויים — ע״פ הלכה דוקא.

וכמדובר כמ״פ שאין זה כפי שחושבים שעושים טובה ליהודים בכך שיתוסף עוד ״פּאַספּאָרט״ או ״תעודת זהות״ שבה נרשם התואר ״יהודי״; רישום זה אינו יכול לשנות את האדם: אם הוא ״יהודי״ — אין נפק״מ איך ירשמו אותו; ואם הוא לא יהודי — לא יעזור לרושמו בתור יהודי. עי״ז רק מרמים אותו, ומרמים את היהודים שהוא נמצא ביניהם.

טז. והעצה לזה — לא ע״י ענין של לחץ (כנ״ל), שאז ייקרא הדבר שישנו מי שמנצח, ובמילא השני הוא המנוצח, ועליו להודות שפלוני חזק יותר ממנו; בשעה שהוא בעצמו יתבונן בענין זה, אזי יווכח שמלכתחילה לא היתה לו השקפה נכונה לבחון במה דברים אמורים.

לא מדובר כאן אודות מחלוקת מי חזק יותר, למי יש יותר קולות, יותר כסף ויותר שליטה; לא קולות, לא כסף ולא שליטה — יכולים לשנות את הטבע!

ובלשון רש״י[79]: ״גבולות חלק הקב״ה בעולמו, יכולים אתם להפוך בוקר לערב, כן תוכלו לבטל כו׳״ — הגבולות שבין כהן לישראל, ועד״ז ובמכ״ש וק״ו בנוגע לגבולות שבין ישראל לעמים.

יז. ולהעיר:

ענין זה מביא רש״י בנוגע למחלוקת קרח על אהרן, בפירוש הפסוק[79] ״בוקר ויודע ה׳ וגו׳״ — לבאר מדוע הוצרכו להמתין עד הבוקר — ועל זה מביא רש״י מדברי המדרש[80] ״אמר להם משה, גבולות חלק הקב״ה בעולמו .. ויהי ערב ויהי בוקר״, כדי שיראו בפועל את החילוק שבין יום ולילה.

אך לכאורה אינו מובן[81]: מהי ההסברה על הצורך להמתין עד שיבוא הבוקר — כדי לידע שיש חילוק בין ערב ובוקר, לא היו צריכים להמתין עד למחרת בבוקר, וא״כ, הי׳ משה צריך להזכירם אודות הבוקר והערב שלפנ״ז (לפני י״ב או ו׳ שעות), ולומר להם שכמו״כ לא יוכלו לשנות את הגבולות שקבע הקב״ה?!

והגע עצמך: בענין קירוב ואיחוד של כל ישראל, נוגע כל רגע ורגע, וא״כ, מדוע לעכב ולדחות לבוקר שלמחרתו, ״בוקר ויודע ה׳ גו׳״, בה בשעה שבינתיים נמצא עם ישראל במעמד ומצב של מחלוקת?!

והביאור בזה — שממנו יובן גם בנוגע לענייננו, שהרי כל סיפור בתורה הוא גם הוראה:

הן אמת שבין החולקים על משה ואהרן היו כו״כ שבמשך עשרות בשנים ראו את הגבולות שבין ערב ובוקר; אבל, כשיזכירו להם מה שהי׳ לפני כמה שעות — לא זה מה שיכריח אותו שלא לחלוק על משה ואהרן עכשיו, באמרם ש״נשתנו העיתים״: הן אמת שלפנ״ז הי׳ באופן מסויים במשך עשרות שנים, ויתכן שע״פ שכל מונח אצלו שכך יהי׳ גם מחר, אבל אעפ״כ, יתכן גם שלא, וא״כ, כדאי לו לנסות!... — הוא יודע אמנם (ולא מחדשים לו מאומה) שכך הי׳ במשך עשרות שנים, אבל, כל זה הי׳ אתמול, בשעות שלפנ״ז.

ולכן הוצרך משה לומר להם ״בוקר ויודע ה׳ גו׳״: גם עכשיו כשאתה רוצה לשנות את הגבולות שבין כהן לוי וישראל — הרי זה בדוגמת הגבולות של ערב ובוקר שעומדים לבוא (לאחרי ו׳ או י״ב שעות), שלא תוכל לשנותם!

ועד״ז בענייננו:

הוא בעצמו יודע שבמשך שלושה וחצי אלפי שנים הי׳ עם ישראל במעמד ומצב של ״עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב״ (כמ״ש בפרשת השבוע[82]), אבל הוא חושב לעצמו שכל זה הי׳ לפני שעות אחדות.

---

79) קרח טז, ה.

80) במדב״ר פי״ח, ז. תנחומא קרח ג.

81) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חל״ד ע׳ 95.

82) בלק כג, ט.

ועל זה אומרים לו ״בוקר ויודע״: הנה יעברו תיכף עוד כמה שעות, וא״כ בא ונסה לשנות את הגבולות שבין ערב לבוקר!... וכשם שלא תוכל, כך לא תוכל לשנות את הגבולות בין כהן לוי וישראל, ועאכו״כ — הגבולות שבין ישראל לעמים.

יח. ובכל זה ניתוסף עכשיו — שאלו שטענו אודותם שצריכים להגן על כבודם, ולכן אי אפשר לפגוע בהם ולומר שאי אפשר לעשות מגוי יהודי, הנה הם עצמם באים ודורשים שיהי׳ גיור כהלכה:

הטענה היתה, שכל הענין הוא כדי להגן על כבודם של יהודים שיגיעו מרוסיא[83], שמצד ענינים בלתי־תלויים בהם, מצד ענינים של אונס וכו׳, היו שם נישואי תערובות, ובמילא צריך להשתדל שיוכלו להכניס אותם בשלימותם וכו׳.

ובכן, הגיעה עתה ידיעה שיהודי רוסיא דורשים ותובעים שלא יעשו אצלם בלבולים, ויפסיקו להבטיח לבעלי נישואי תערובות, שמיד בעברם את הגבול, ממתין להם במקום פלוני מישהו שיעניק ״פיסת נייר״ שבה יירשם גוי — שנשאר גוי — בתור ״יהודי״, ולאח״ז יוכל לנסוע כאחד שבטי ישראל; הם לא רוצים שירמו אותם, את עם ישראל, ואת שבעים אומות העולם.

ויש לקוות שאלו בארץ הקודש שקבלו פני׳ זו — יפרסמו אותה, כדי להסיר את הפיתוי האחרון והשטות האחרונה של היצה״ר, שרוצה לפתות שזוהי טובה עבור יהודי שבא מרוסיא שיבטיחו לו שירשמו גוי (או גוי׳) בתור ״יהודי״ — שהרי יהודי זה אומר ותובע שאין רצונו בכך, באמרו, שזוהי צרה עבורו, צרה עבור הגוי וצרה עבור הילדים.

במילים אחרות:

הוא לא אומר שבכוונתו להפרד מהגוי׳ (או מהגוי), והיינו, שלא איכפת לו נישואי תערובות; אבל איכפת לו — כפי שהיו יכולים לשער מראש — שלא יאמרו לו דבר שקר, להשלות אותו שהוא בסדר, להיותו נשוי עם יהודי׳, בה בשעה שהוא נשוי עם גוי׳!

והגע עצמך: מדובר אודות יהודי ש״בשם ישראל יכונה״, ובמילא נכשל רח״ל בנישואי תערובות, ואעפ״כ, כשהגיעה אליו — בהיותו במיצר ובשבי׳ — ידיעה כזו, שמבטיחים לו שבבואו לאה״ק לא ידרשו ממנו שום דבר, ויקלו עליו ככל האפשרי (ויתירה מזה: באופן בלתי־אפשרי, היפך תורת אמת), וירשמו את הגוי בתור ״יהודי״ — צועק הוא: נישואי תערובות — אינו יודע אם יעמוד בנסיון, כיון שנראה לו כך וכך, אבל הוא דורש שאינו רוצה שיאמרו על שקר שזהו אמת! הוא לא רוצה שיאמרו על גוי שהוא ״יהודי״!...

אך כאשר הם שומעים שאלו שאודותם טענו שכל הענין הוא רק כדי להגן על כבודם, הנה הם בעצמם אינם מעונינים בכך — לא מאמינים להם!

ועד״ז בנוגע למי שטוען שכיון שפלוני נותן כסף, אי אפשר לומר לו שמי שלא נתגייר כהלכה לא יוכל לקבל ״תעודת זהות״ שבה ירשמוהו בתור ״יהודי״ — שטענה זו אינה אלא בגלל שאינו מאמין שיהודי זה מתנגד לענין שהוא היפך האמת!

יש צורך באמונה בתורת אמת, ובודאי יש צורך באמונה באלקי אמת; ומזה בא גם הצורך להאמין בכל אחד מישראל, עליהם נאמר[84] שהם ״מאמינים בני מאמינים״; אבל הוא לא מאמין — איך יתכן שיהודי שנכשל בכמה ענינים, יהי׳ איכפת לו שיכתבו דבר שקר!

יט. והנה, אע״פ שנתבאר לעיל שזהו ענין שגרם עגמת־נפש נוראה וצער נורא, כמדובר כמ״פ שעצם העובדה שיש ספק בענין זה מהוה חילול שם ישראל וחילול השם בין העמים (נוסף על הנקודה שכתוצאה מזה נגרם רח״ל ענין של פירוד וכו׳ וכו׳),

— ולכאורה למה עשה הוי׳ ככה, למה צריך את כל הענין, בה בשעה שסוכ״ס ״אמת מארץ תצמח״[85],

83) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות ח״ס ס״ע 424. וש״נ.
84) שבת צז, א.
85) תהלים פה, יב.

והיינו, שמארץ ישראל מוכרחת לצמוח האמת, שתורתנו תורת אמת ״לא תהי׳ מוחלפת״[86], ועד״ז מצוותי׳, שבאים מלימוד תורת אמת באופן ״שמביא לידי מעשה״[15], ועאכו״כ בענין עיקרי כיצד יתוסף עוד יהודי לעם ישראל —

הנה יה״ר שתהי׳ איזה טובה שיש לקוות שתבוא מזה:

ובהקדים — שהרבי בעל השמחה והגאולה הסביר פעם[87] את הענין של י״ט כסלו ע״פ ענין של הלכה (כאמור כמ״פ[6] שכל ענין משתקף עד להלכה בפועל):

ההלכה ע״פ דין תורת אמת, תורת חיים, היא, ששטר שחתומים עליו שני עדים אינו צריך אישור וקיום בבית־דין, ובמילא יכולים לגבות על ידו ממון (אע״פ ש״אין הולכין בממון אחר הרוב״[88] וכו׳ וכו׳); אך ישנו שטר שיצא עליו ערעור — שבא מישהו וערער ששטר זה אינו כשר, שטר פסול, שאינו אמיתי — שאז צריך לקיים את השטר בב״ד.

ולכאורה, מה שנפעל ע״י הקיום בב״ד אינו אלא שחזר הענין לקדמותו. אך הדין אינו כן, אלא ששטר שיצא עליו ערעור ונתקיים בב״ד, אזי נעשה השטר בתוקף יותר מסתם שטר שלא הי׳ עליו ערעור[89].

כלומר: העובדה שהיתה עגמת־נפש לבעל השטר, שהי׳ משך זמן קצר שבו טענו שיש בידו שטר פסול, ואינו יכול לעשות מאומה עם השטר והכתוב בו — הנה עי״ז באה לו טובה, שהלך לב״ד וקיימו לו את השטר, ושוב אי אפשר לערער עליו.

ועפ״ז ביאר רבינו נשיאנו, בעל השמחה והגאולה, שזהו הענין של י״ט כסלו:

גם לפנ״ז הי׳ הענין של תורת החסידות תורת אמת, ללא ענינים של חששות ח״ו, אבל עדיין הי׳ מקום לחשוב מה יהי׳ אם מישהו יערער כו׳; אבל כשהי׳ הערעור, ולאח״ז ״הפלה הוי׳ והגדיל לעשות בארץ״ (כפי שרבינו הזקן כותב זאת באגרת הקודש שלו הידועה[42] ג׳ פעמים[90], ד״בתלת זימני הוי חזקה״[91]) — הנה מאז לא שייך שיהי׳ על זה ערעור, לא מבחוץ ולא מבפנים.

ועד״ז גם בענינו:

זהו אמנם ענין של חושך והעלם והסתר נורא, אבל התועלת שתבוא מזה היא — שכאשר יהי׳ הענין ד״הפלה הוי׳ והגדיל לעשות בארץ״, בארץ הקודש, שמשם יצא הענין לאמיתתו, ש״יהודי״ הוא מי שתורת אמת ותורת חיים קובעת שהוא ״יהודי״, ו״גוי״ הוא מי שתורת אמת ותורת חיים קובעת שהוא ״גוי״, אזי ישאר כן לעד ולעולמי עולמים, מבלי להתיירא מערעורים והעלמות והסתרים,

ועם ישראל יהי׳ ״עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב״[82], ובאופן ש״כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו״[92], וכפירוש רש״י (ממדרשי חז״ל[93]): ״יתישבו בארצם בכח ובגבורה״, ויחיו במנוחה ובשמחה בכל הענינים, ברוחניות ובגשמיות גם יחד,

ועד שיקויים היעוד ״דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל״[94], ״וישראל עושה חיל״[95], בגאולה האמיתית והשלימה, בקרוב ממש, ובשמחה ובטוב לבב.

* * *

כ. אך עדיין נשארים אלו שבאים ושואלים: הן אמת שהכל נכון וכו׳, אבל מה יהי׳ עם הצורך שיתוספו עוד יהודים לעם ישראל; אם תהי׳ ההגבלה של הלכה — כיצד יתוספו עוד יהודים?

---

86) עיקר הט׳ מי״ג העיקרים. וראה רמב״ם הל׳ יסוה״ת רפ״ט. הל׳ מלכים פי״א סה״ג. פיהמ״ש סנהדרין פ׳ חלק יסוד התשיעי.

87) סה״ש תש״א ע׳ 159.

88) ב״ק כז, ריש ע״ב. וש״נ.

89) ראה לקו״ש חי״ז ריש ע׳ 184. וש״נ.

90) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ״ה ריש ע׳ 23. וש״נ.

91) ב״מ קו, ריש ע״ב. וש״נ.

92) פרשתנו (בלק) כד, ט.

93) ראה מדרש אגדה. הובא בתורה שלמה עה״פ (אות פח).

94) שם, יז.

95) שם, יח.

ובכן, יש שתי תשובות בדבר:

התשובה הראשונה, והיא העיקרית – שאם רוצים שיתוספו יהודים, אין דרך אחרת לעשות זאת מלבד ע"פ הלכה, שהרי אם אין זה ע"פ הלכה, אזי קובע הקב"ה – ש"הליכות עולם לו"[96], שעל ידו מתנהג העולם – שהגוי נשאר גוי, ובין כך לא נעשה "יהודי".

"תעודת נייר" – אינה יכולה לשנותו ולעשותו "יהודי"; מה שבכחה של "תעודת נייר" לפעול הוא – להכניס אותו ל"עולם השקר", לחיות בדרך של שקר. אך גם אם בתחילה הניח שירמו אותו, הנה סוכ"ס יתפוס שרימו אותו, ועאכו"כ שרימו את כל אלו שמסביבו, כולל גם אלו שרוצים להמציא עבורו את התעודה ח"ו רח"ל.

ועוד תשובה בדבר:

מאז שבנ"י נעשו לעם, אמר להם הקב"ה: "והייתם לי סגולה מכל העמים"[97], "אוצר חביב כמו .. כלי יקר ואבנים טובות .. כך אתם תהיו לי סגולה משאר אומות"[98], ומיד הוסיף: "כי לי כל הארץ", היינו, ש"לא תאמרו אתם לבדם שלי ואין לי אחרים .. כי לי כל הארץ, ו(אעפ"כ) הם בעיני ולפני לכלום"[98].

ובנוגע ל"סגולה", דבר יקר – רואים במוחש שזהו דבר שאינו בנמצא כל כך.

ועד שרואים בפועל בנוגע לאבנים טובות ומרגליות [והרי נמצאים כאן רבים שמתעסקים בזה], שיש פיקוח מיוחד שלא להוציא לשוק יותר מדי אבנים טובות ומרגליות, כדי שלא לגרוע ביוקר שלהם. – ישנם אבנים טובות ומרגליות שנמצאים ב"מחסן", ויכולים להוציאם לשוק, שעי"ז לא נשתנה לכאורה שום דבר; זוהי אותה האבן, באותו טבע, מראה וצבע וכו'. ואעפ"כ, יודע בעל האבנים טובות ומרגליות, שכאשר ישנם יותר מדי, שוב אין זה דבר יקר.

כך נתייסד טבע העולם, כפי שנברא ע"י הקב"ה – שדבר יקר ישנו במיעוט (כמובן גם מדברי הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות[99], בביאור מאמר חז"ל[100] "כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה").

וענין זה רואים גם בכללות מין המדבר – כשעושים חשבון, לפי השעון, בנוגע לכמות הזמן והכח שמשקיע אדם במשך ימי חייו עבור אכילה ושתי' ושינה וכיו"ב, אע"פ שהוא בעצמו יודע שענינים אלו הם אמנם דברים הכרחיים, אבל אין להם תכלית בפני עצמם, אלא רק כדי שעי"ז יגיע למטרתו בחיים. – ענינים אלו צריכים אמנם להיות באופן ש"כל מעשיך יהיו לשם שמים"[101], ויתירה מזה: "בכל דרכיך דעהו"[36], אבל עד שמגיע לזה – הולך רוב ימי חייו על ענינים שאינם העיקר אפילו בחייו הוא.

ובכן: י"ג השנים הראשונות – הרי עדיין לאו בר דעה הוא, כך, שאין זה אלא חינוך והכנה שלאח"ז יהיו אצלו חיים ראויים לשמם;

ואפילו לאחרי שכבר נעשה בר דעה – הנה כשעושים חשבון כמה שעות הולכים עבור שינה, אכילה ושתי' ומסחר ("משאו ומתנו") עבור כל עניני פרנסתו, וכמה שעות נשארים לו עבור העיקר בחייו, אזי תופסים שהזמן המוקדש עבור העיקר בחייו הוא מיעוט בכמות; וענין זה קשור עם היותו העיקר באיכות.

וכללות הענין בזה – בלשון הקבלה והחסידות[102], שכאשר ישנו "ריבוי אור", אזי ישנם "מיעוט כלים", ודוקא באופן כזה הוא הסדר בעולם התיקון – שצ"ל ריבוי כלים, ואילו האור הוא במיעוט.

ועד"ז רואים גם בנוגע למין החי, ועד"ז בנוגע למין הצומח – שפירות האילן, שהם תכלית האילן שיהי' נושא פירות [כולל גם אילני סרק כפי שהם מצד הבריאה[103], וכפי שיהי' לעתיד לבוא, כפי שמביא רש"י[104] מתו"כ שעתידין אילני סרק לעשות פירות], הרי הם במיעוט בכמות לגבי כל שאר עניני האילן.

---

96) חבקוק ג, ו. וראה נדה בסופה. וש"נ.
97) יתרו יט, ה.
98) פרש"י עה"פ.
99) ד"ה ואח"כ ראה להסתפק.
100) ברכות ו, סע"ב. וש"נ.
101) אבות פ"ב מי"ב.
102) ראה בהנסמן בלקו"ש חל"א ע' 155 הערה 47.
103) ראה רמב"ן בחוקותי כו, ו. וראה גם לקו"ש חכ"ז ע' 194 ואילך. וש"נ.
104) בחוקותי שם, ד.

וכפי שהענין הוא מצד תורה, כך רואים לאח״ז בפועל – שמאז שבנ״י נעשו לעם, לא היו אף פעם בריבוי הכמות.

וכבר הודיע משה רבינו ש״אתם המעט מכל העמים״[78], באמרו זאת הן בנוגע למעמד הר סיני, והן בנוגע לכל משך הזמן שלאח״ז; כל זמן שבנ״י יהיו עם, יהיו ״מעט מכל העמים״, אלא שזהו ״מעט״ בכמות. ודוקא בגלל זה – ״חשק[78] ה׳ בכם״[105].

כא. אך עדיין מתעוררת השאלה הידועה: כיון ש״אתם המעט מכל העמים״ – הרי סוכ״ס ״אחרי רבים להטות״[106], ויש דין בתורת אמת שהמיעוט בטל ברוב[107], וא״כ, יש צורך למצוא עצה שבנ״י לא יתבטלו ברוב?!

ובכן: הדין הוא שביטול ברוב הוא רק בשעה שמתערבים ביחד, אבל דבר שאינו מעורב עם השני, אינו בטל.

ובנוגע לענייננו: בשעה שבנ״י הם ״עם לבדד ישכון״ – אזי לא שייך לומר שהם בטלים, שהרי לא נתערבו.

כאשר פורצים פירצה, ואח״כ מכניסים משם מכל ד׳ רוחות העולם, ונותנים לכל אחד ״תעודת נייר״ שבה רושמים כפי רצונו – אזי נעשה רח״ל ״ויתערבו בגויים״[108]; אבל כאשר ״עם לבדד ישכון״ – לא שייך לומר שיתבטל בין העמים, שהרי אינו מתערב עמהם.

וכיון שכן, הרי אין לבנ״י ברירה אחרת, ללא נפק״מ אם רוצים או לא; הדרך היחידה שבנ״י יוכלו להשאר בשלימותם בתור עם ישראל, היא – להיות ״עם לבדד ישכון״, היפך ״ויתערבו בגויים״.

ויתירה מזה – כדאיתא במד״ר פ׳ תצוה[109] בהטעם שישראל נמשלו לזית, כמ״ש[110] ״זית רענן יפה פרי תואר קרא ה׳ שמך״, ״כל המשקין מתערבים זה בזה, והשמן אינו מתערב אלא עומד, כך ישראל אינם מתערבים עם העכו״ם״.

כלומר: אין הכוונה שכאשר השמן נמצא בחדר בפ״ע ושאר המשקין נמצאים בחדר בפ״ע, אזי אינם מתערבים – לא זו היא כוונת המדרש; הכוונה היא, שכאשר יוצקים אותם באותו כלי, ומערבבים אותם במקל, ״מקל חובלים״[111] וכו׳ – לא יועיל מאומה, אלא השמן ישאר בפני עצמו מובדל משאר המשקין.

ועוד זאת – מוסיף המדרש: ״השמן אפילו אתה מערבו בכל המשקין שבעולם, הוא נתון למעלה מהן, כך אבותינו .. נצבים למעלה מן העכו״ם״.

זוהי איפוא הדרך שעל ידה יכולים בנ״י להשאר קיימים בתור עם, ולאח״ז – לדון בינם לבין עצמם אם פלוני מדקדק ומניח ד׳ זוגות תפילין, ב׳ זוגות או רק זוג אחד... וכל אחד מביא לעצמו ראיות והוכחות: זה סובר כבית־הלל, וזה כבית־שמאי; זה סובר כרש״י, זה כרבינו תם או כהראב״ד ור׳ שר שלום גאון!...

אבל כל זה מדובר אודות בנ״י בינם לבין עצמם, והחילוק הוא רק בין זוג א׳ של תפילין, ב׳ או ד׳ זוגות – שחילוק זה הוא רק בזמן של הנחת תפילין (כולל גם זמן ההכנה לזה), משא״כ לפנ״ז, בשעת השינה, שאז אי אפשר להניח תפילין; ורק לאחרי שניעור משנתו ״ויחשוב בלבו לפני מי הוא שוכב וכו׳״ (כהלשון שמביא רבינו הזקן[112] מהרמ״א[113], ע״ד לשון הרמב״ם במורה נבוכים[114]), ומיד יאמר ״מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך״[115] – אזי מתחיל החילוק בין יהודי אחד לחבירו, כמה זוגות תפילין יניח.

---

105) ראה סה״מ תרצ״ג ס״ע תקמו. וש״נ.
106) משפטים כג, ב.
107) ראה אנציק׳ תלמודית (כרך ג) ערך ביטול ברוב (ס״ע סז ואילך). וש״נ.
108) תהלים קו, לה.
109) שמו״ר רפל״ו. וראה בארוכה תורת מנחם – התוועדויות ח״ס ע׳ 439 ואילך. וראה גם שיחת ש״פ בלק ס״ז ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חס״א ע׳ 81 ואילך).
110) ירמי׳ יא, טז.
111) ראה סנהדרין כד, א.
112) שו״ע או״ח (מהדו״ק) רס״א. ועד״ז במהדו״ב שם ס״ד.
113) או״ח בתחלתו.
114) ח״ג פנ״ב.
115) שו״ע אדה״ז שם (במהדו״ק ס״ה, ובמהדו״ב ס״ו).

משא"כ בנוגע לגויים – הכל מודים שבנ"י הם "עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב", כמו שמן שאינו מתערב עם שאר המשקין: אפילו אם יעשו כל ההשתדלויות שבעולם לערבב אותם, הנה סוכ"ס ישאר השמן בפני עצמו, ויתירה מזה: "נתון למעלה מהן" – שזהו ענין שנוגע לקיום בגשמיות כפשוטו למטה מעשרה טפחים.

כב. וזהו המענה – כאמור – שתמיד ניצחו בנ"י לא עם כמות, אלא עם איכות, הן בענינים גשמיים והן בענינים רוחניים.

אפילו בנוגע לסנהדרין, ששם ישנו הדין ד"אחרי רבים להטות" – הנה כדי להכנס לסנהדרין יש צורך בכל הענינים הרוחניים שנימנו ברמב"ם[116] שהם תנאים וגדרים שדוקא על ידם יכולים להכנס לסנהדרין, ואז הרי זה נעשה ענין של איכות, ולא ענין של כמות, כי בנוגע לכמות – הרי אדרבה: תמיד צריך להיות אותו מספר: "סנהדרי גדולה" – מספרה שבעים ואחד[117] (לא שבעים, שאז אין להם הכח דסנהדרי גדולה, אלא שבעים ואחד, שאז שייך הענין ד"אחרי רבים להטות", כשדעת המיעוט חלוקה מדעת הרוב).

ועד"ז נמשך מתורה בכללות עם ישראל – שאסור לוותר אפילו על יהודי אחד, כיון שבנ"י צריכים להיות בשלימותם; באיזו חלוקה שרוצה להעמיד את עצמו – בסוג ד"ראשיכם שבטיכם" או בסוג ד"חוטב עציך" ו"שואב מימיך", שייך הוא לכלל ישראל, ואפילו אם הוא במעמד ומצב ש"בשם ישראל" רק "יכונה".

ובדרך ממילא מובן גם לאידך גיסא – בנוגע ל"והייתם לי סגולה מכל העמים", "המבדיל בין ישראל לעמים" – שמי שאינו יהודי, יכול הוא להיות מ"חסידי אומות העולם", ואשרי חלקו, כולל גם חלקו בעולם הבא[67], אבל הוא לא יהודי; כשם שבנוגע לבנ"י, גם הפחות שבפחותים – "אע"פ שחטא ישראל הוא"[118].

ולהעיר, שמ"ש בגמרא "ישראל הוא", הרי זה בסתירה לכאורה למ"ש באגרת של בעל השמחה: "בשם ישראל (רק) יכונה", שהרי כינוי הוא ענין של העלם והסתר, ולא שמו האמיתי, ואילו בגמרא נאמר "ישראל הוא", וכפי שנקרא עכן בתורה בשם "ישראל", ולא ענין של כינוי ("ישראל יכונה"). וכפי שיתבאר לקמן (סל"א).

ובכל אופן, בנוגע לענינו – אין מה לרדוף אחרי כמות, ובפרט שזוהי כמות שמזיקה כו' [ובפרט שהם בעצמם צועקים שאין רצונם בכך, ואסור לרמות אותם וכו']; אלא צריכים לשמור את האיכות, שבזה נכלל גם ענין הכמות, שהרי כל ענין של כמות אצל יהודי הוא גם ענין של איכות, כידוע מאמר רבותינו נשיאינו: הגשמיות של יהודי פלוני היא אצלי רוחניות (כמבואר הדבר בהתוועדות שלפנ"ז[119]).

ואז יהי' עם ישראל בשלימותו; באיזה אופן שיהי' המספר בכמות – יהי' זה עם שלם, בארץ ישראל השלימה, כיון ששומרים את התורה בשלימותה.

ואז פועלים את הגאולה האמיתית והשלימה, ע"י משיח צדקנו, שהוא הגואל בשלימות – בגאולה שאין אחרי' גלות[120], בקרוב ממש, "ושמחת עולם על ראשם"[121].

* * *

כג. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וגו'.

* * *

כד. לאחרי "דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל" – ממשיך הכתוב[94] ומסיים: "ומחץ פאתי מואב

116) הל' סנהדרין רפ"ב.
117) שם ה"ג.
118) סנהדרין מד, רע"א.
119) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ו ע' 147. וש"נ.
120) ראה מכילתא בשלח טו, א. הובא בתוד"ה ה"ג ונאמר – פסחים קטז, ב.
121) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא.

וקרקר כל בני שת״, ומפרש רש״י: ״כל בני שת – כל האומות, שכולם יצאו מן שת, בנו של אדם הראשון״ (שממנו הושתת כל העולם[122]).

והיינו, שבביאת המשיח יהיו כל האומות (כל בני שת, שכולל את כל מין המדבר) תחת שלטונו של משיח, ולא רק כמו שהי׳ בגאולות שלפנ״ז, שהיו מקומות (לא רק בארץ ישראל, אלא גם בחוץ לארץ) שבהם היתה יד ישראל תקיפה [ע״ד המסופר בתנ״ך שאדום היתה נושאת מס[123], ועאכו״כ בימי שלמה, ש״מכל הממלכות״ הביאו לו מס[124]], אבל אעפ״כ היו שם מלכים בפני עצמם.

ומתאים גם למ״ש ״אז אהפוך אל עמים גו׳ לקרוא כולם בשם ה׳ לעבדו שכם אחד״[125], ״ונגלה כבוד הוי׳ וראו כל בשר גו׳ כי פי ה׳ דיבר״[126] – שכולל אפילו עמי הארץ (אע״פ שיהי׳ חילוק באופן הראי׳, ובמכ״ש וק״ו מזה שאצל בנ״י גופא יהיו ״קטנם״ ו״גדולם״[127] (כמדובר לעיל[128]), ועאכו״כ בנוגע ל״המבדיל בין ישראל לעמים״ – שהרי גם אז יהיו ״עמי הארץ״ שענינם יהי׳ לקיים שבע מצוות בני נח וכל המסתעף מזה (שבזה נכללים כל הענינים המוכרחים ודרושים וטובים ליישוב העולם – ״לשבת יצרה״[129]), ויהי׳ עם בנ״י ש״לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב״ (שכך יהי׳ גם בשעת ביאת משיח[130]), אלא ש״לא ישא גוי אל גוי חרב״[131], ״ונתתי שלום בארץ״[75] – בארץ ישראל, ועד בכללות העולם כולו, כמ״ש[132] ״לא ירעו ולא ישחיתו וגו׳ כי מלאה הארץ דעה גו׳״ – כל הארץ כולה, לא רק ארץ הקודש).

וזהו גם כללות הענין ד״ישראל עושה חיל״ (שנאמר בהמשך ל״וקרקר כל בני שת״) – שהרי ״חיל״ לאמיתתו הוא שלא זו בלבד ש״נגלה כבוד הוי׳ וראו .. כי פי ה׳ דיבר״ בד׳ אמותיו של יהודי, אלא בכל מקום שידו מגעת [הן עי״ז שנמצא שם בגופו, או שמגיע שם בהשפעתו באיזה אופן שיהי׳, ע״י ראי׳ או שמיעה או ע״י שלוחו וכיו״ב], כיון שיש לו אפשרות לעשות שם ״חיל״, לפעול ענינים טובים, הנה בימות המשיח יהי׳ הענין ד״ישראל עושה חיל״ במילואו ובשלימותו – כפי שתורת אמת רוצה וקוראת בשם ״חיל״ – שזהו באופן שאין למעלה מזה (שהרי אם נשאר ענין שהי׳ יכול לעשות ממנו ״חיל״ ולא עשה, אזי לא שייך לומר ״עושה חיל״, כי עדיין יש מה לעשות, כיון שנשאר עדיין ענין שלא פעל בו להביאו לשלימותו ולתכליתו).

כה. וכיון שכל הענינים תלויים במעשינו ובעבודתינו[133], לכן, ככל שמתקרבים לסיום הגלות ואתחלתא דגאולה, התחיל בעל השמחה והגאולה לשלוח שלוחים לכו״כ מקומות, ומזמן לזמן – למקומות שהם בריחוק (בגשם, בשטח) יותר,

ועד אפילו למקום שבו ״צריך להיות אוחז .. איש איש ממקומו כענין שנאמר[134] ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל״ (כלשון רש״י[135]) – כשמגעת ידיעה אודות מקום שיש בו רק יחידים, ״אחד אחד״, ואין אפילו מנין,

כי, כשישנם עשרה, אין הכרח להיות אוחז ״אחד אחד״, שהרי מכל העשרה נעשית מציאות (״עדה״) אחת, ״עדה קדושה״[136], ובמילא יכול ליקח את כל הקהילה קדישא, ה״עדה קדושה״, בבת אחת, ורק כשנשארים פחות מעשר, ללא צירוף, הרי הם יחידים, ואז צריך להיות הענין ד״תלוקטו לאחד אחד״.

כו. אמנם, כאשר מבקשים לעסוק בהפצת היהדות התורה ומצוותי׳, יש מי שאומר שרצונו שישלחו אותו דוקא למקום שבו נמצאים כו״כ אלפים ורבבות מישראל, ובלאה״כ, סבור הוא שלפי הכחות שלו, לא מתאים שיתעסק עם קהילה קטנה שיש בה מספר מועט של יהודים, ועאכו״כ שלא כדאי להקדיש

---

122) רמב״ן בראשית ה, ג. וראה תקו״ז תס״ט (קי, א). ת״ע (קיט, סע״ב ואילך).
123) ראה שמואל־ב ח, יד ובפרש״י.
124) ראה מלכים־א ה, א ובמצו״ד.
125) צפני׳ ג, ט. וראה רמב״ם הל׳ מלכים ספי״א.
126) ישעי׳ מ, ה.
127) ירמי׳ לא, לג.
128) במאמר פ״ז (תורת מנחם – התוועדויות חס״א ע׳ 12).
129) ישעי׳ מה, יח.
130) ראה לקח טוב. הובא בתורה שלמה עה״פ (אות סג). רמב״ן עה״פ. ועוד.
131) שם ב, ד.
132) שם יא, ט.
133) תניא רפל״ז.
134) שם כז, יב.
135) נצבים ל, ג.
136) ראה ברכות כא, ב. וש״נ.

את הזמנים והכחות והידיעות שלו להתעסק עם יחידים, ״לאחד אחד״, כיון שאין שם עשרה שהם באופן של התאחדות.

ועל זה אומרים — ״דיו לעבד להיות כרבו״[137]:

הקב״ה אומר, שבסוף זמן הגלות ״הוא עצמו .. אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו .. שנאמר ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל״, והולך עמו לבדו לארץ ישראל. — הוא לא ממתין עד שתתאסף כתה שלימה, מספר מסויים של יהודים, ואז יוליך את כולם בבת אחת, אלא הוא מלקט כל אחד בפני עצמו — ״תלוקטו לאחד אחד״.

וכיון שכן, הרי ״דיו לעבד להיות כרבו״ — להתעסק אפילו עם יהודי אחד, עאכו״כ אם יש תשעה יהודים, ועאכו״כ אם יש כו״כ פעמים ככה, אלא שאינם מאוחדים, כיון שאיש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו, ואי אפשר לכאורה לכנסם באותם ד׳ אמות; אין לו להתפעל מזה, אלא למלא שליחותו שם — ואדרבה: בשמחה ובטוב לבב — ללקט אותם ״לאחד אחד״.

ויתירה מזה:

גם בשעה ששורר חושך בעולם וברשות הרבים, ונדמה לו שחוץ ממנו, הוא ובני־ביתו, אין אף אחד — אינו יכול לדעת אמיתית המצב, דכיון שברשות הרבים שורר חושך, הרי יכול להיות שה״חושך״ הוא גם בשכלו, ששכלו מעוות כו׳, ואינו יודע מה שנעשה מסביבו...

והעצה בזה — כמדובר בארוכה בהתוועדות קודמת[138] אודות המשל של בעל השמחה והגאולה[139], שצריך להדליק פנס (ובלשון הרב: ״אַ לאַמטערנע״) ולהעמידו ברחוב, באמצע רשות הרבים החשוך, ואז יראה שמכמה צדדים ומכמה רוחות מופיעים אנשים, ולאח״ז יתברר שהם בבחינת ״אדמה לעליון״[140], שלכן נקראים בשם ״אדם״, ועד שיכול להיות ש״קהל[141] גדול ישובו הנה״!

והדרך לזה — לא להמתין שיבואו להזמין אותו ויספרו לו שישנו ״קהל גדול״, וכיון שהוא מדריך גדול, הרי זה ״פרנס לפי הקהל״ או ״קהל לפי הפרנס״[142]; אלא בידעו שישנו ענין של ״פנס״ (״לאַמטערנע״), וישנו ענין של ״עולם״, והקב״ה ברא אותו והביא אותו לעולם — הרי זה סימן שעליו למלא שם שליחות, והשליחות היא — ״אנן פועלי דיממא אנן״[143], כפי שפירש הצ״צ[144] שהפעולה שלנו היא לפעול הענין ד״יום״ — ״ויקרא אלקים לאור יום״[145] — להאיר, ולכן, לכל לראש עליך להאיר; תעמיד את ה״פנס״, ואז תראה שישנם כמה וכמה — לא רק ״אחד אחד״, אלא גם רבים, ועד שיכול להיות ״קהל גדול״.

וכאשר מתחיל לערוך ״חשבון״ שהוא ״קטן״, ו״מי יקום .. כי קטן הוא״[146], כיצד יוכל לקום ולעמוד ברשות־הרבים חשוך, ומה כבר יוכל לפעול וכו׳ — הנה על זה ישנה הברכה (בכלל, ובפרט קרוב לביאת משיח) ש״הקטן יהי׳ לאלף והצעיר לגוי עצום אני הוי׳ בעתה אחישנה״[147]: אפילו נניח שהוא ערך חשבון־צדק ואכן הוא רק ״קטן״ ורק ״צעיר״ — אין לו מה להתפעל, כיון שיש לו הבטחת הקב״ה ש״הקטן יהי׳ לאלף והצעיר לגוי עצום״; וזוהי הדרך שהקב״ה יעשה את החלק שלו — ״אני הוי׳ בעתה אחישנה״.

וזוהי הנתינת־כח והברכה של בעל השמחה והגאולה לכל אלו המתעסקים — לא להתפעל מהחשבון אם יוכל לתקן ולהציל יהודי אחד, שני יהודים או יהודים רבים; הוא עושה את שליחותו באמונה, וה׳ הטוב בעיניו יעשה; הוא עושה את ה״כלים״ שיהי׳ ״קהל גדול״, ואז הקב״ה יזכהו ויצליחו שיהי׳ ״לאלף״ ו״לגוי עצום״.

---

137) ברכות נח, ב. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חי״ט ס״ע 265. וש״נ.

138) שיחת י״ג תמוז תשכ״ב ס״ב ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חל״ד ע׳ 129 ואילך).

139) שיחת ש״פ קרח, ג׳ תמוז תש״א ס״ו (סה״ש תש״א ע׳ 136 ואילך).

140) ראה של״ה ג, רע״א. ועוד.

141) ירמי׳ לא, ז.

142) ראה ערכין יז, א.

143) עירובין סה, א.

144) סה״ש תרצ״ו ע׳ 25. וש״נ.

145) בראשית א, ה.

146) עמוס ז, ה־ב.

147) ישעי׳ ס, כב.

כז. ויה״ר שכל אלו שעומדים כבר באמצע שליחות זו – כל אחד בסביבתו ובעירו ובמדינתו, ובפרט אלו שזכו שבעל השמחה והגאולה חינך אותם ושלח אותם, או שהראה או רמז הדרך כיצד ולאן ללכת ומה לפעול שם, ועושים זאת בשמחה ובטוב לבב – יתברכו בכל טוב,

ובקרוב ממש יזכו לצאת לקבל פני משיח צדקנו יחד עם ה״קהל גדול״ (כולל גם מאלו ש״בשם ישראל יכונה״) שהעמידו ביודעין, ויתירה מזה: בלא יודעין – כמדובר כמ״פ[148] אודות כמה סיפורים שבכלל לא ידעו אודות הרושם שעשו על פלוני לשנות את סדר חייו;

הוא בכלל לא דיבר אתו, אלא רק עבר ברחוב, ופלוני ראה אותו והתעניין אודותיו: כיצד מגיע לארצות־הברית אברך דובר אנגלית שלבוש באופן שרואים מיד שהוא בן אברהם יצחק ויעקב, והוא לא מבקש כסף... כי אם ״תן לי הנפש״[149]; הוא רוצה שיהודי יניח תפילין ויתנהג כמו יהודי – לא רק ביוהכ״פ ור״ה, שבתות וימים־טובים, אלא גם במשך כל ימות השנה! וענין זה גרם ״מהפיכה״ בסדר חייו, כיון שנתעוררה אצלו השייכות לזקנו ואבי זקנו כו׳ עד לאברהם יצחק ויעקב, ובאופן שנמשך אצלו בפועל למטה מעשרה טפחים.

וכיון שכלפי שמיא גליא שאלו הם הניצוצות שלו, שהוא בירר וזיכך והעלה אותם לקדושה – אזי יהי׳ אצלם הענין ד״קהל גדול ישובו הנה״ ביחד עמו, וזוהי הפעולה שלו בענין ד״זכו״ ובענין ד״בעתה אחישנה״, ככל הפירושים שבזה[150].

ויקויים הענין ד״ישראל עושה חיל״ – שיהי׳ בריא כפשוטו בגשמיות ובריא ברוחניות, שליח בריא של המשלח, זה מלך מלכי המלכים הקב״ה, ששלח אותו למטה כדי לעשות לו ית׳ דירה בתחתונים, לעשות מעוה״ז הגשמי והחומרי – משכן ומקדש לו ית׳, שעליו אומר הקב״ה ״ושכנתי״[151], ובאופן של קביעות, ״אוהל בל יצען בל יסע יסודותיו לנצח״[152],

וכפי שיהי׳ נראה בגלוי גם לעיני בשר – כשיבנה ביהמ״ק השלישי בקרוב ממש ע״י משיח צדקנו,

ו״שם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו״ מתוך שמחה וטוב לבב, ובעיקר – קרבן תודה, כדאיתא במדרש[153] שכל הקרבנות בטלין חוץ מקרבן תודה,

כולל גם הענין ד״אודך הוי׳ כי אנפת בי״[154], שזוהי ההודאה להקב״ה על זמן הגלות, ובעיקר – על שריפת הגלות[155] והתחלת הגאולה, אתחלתא דגאולה ועד לגאולה האמיתית והשלימה,

והולכים ״בנערינו ובזקנינו גו׳ בבנינו ובבנותינו״[49] לקבל פני משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

כח. דובר לעיל (ס״ח ואילך) בנוגע לבעל השמחה והגאולה, ובפרט בנוגע לאופן עבודתו – להתעסק עם כולם, מ״ראשיכם שבטיכם״ עד ״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״, או בלשון שכתב באגרתו להתוועדות וחגיגת י״ב־י״ג תמוז הראשונה לאחרי המאסר והגאולה, בשנת ״תפרח״ – ממחבבי תורתנו הק׳, שומרי מצוה ועד אשר בשם ישראל יכונה.

ו״כמים הפנים לפנים גו׳״[156] – שענין זה פעל גם על אלו שהשתדל להתעסק עמהם כו׳.

ועד כדי כך, שאפילו בשעת המאסר, הנה הפקיד שאסר אותו, שהי׳ יהודי (אף שבשעת מעשה הי׳ נוכח גם גוי), ביקש ממנו לשאת את המזוודה (שבה נמצאים החפצים) שלו, בפנותו אליו באידיש דוקא, ובקראו בשם ״רבי״, כידוע הסיפור בזה[157],

---

148) ראה גם שיחת י״ב תמוז תשט״ו סי״ג (תורת מנחם – התוועדויות חי״ד ע׳ 192 ואילך). וש״נ.
149) לך לך יד, כא.
150) ראה סנהדרין צח, א. שערי אורה שער הפורים ד״ה יביאו לבוש מלכות פצ״ד ואילך.
151) תרומה כה, ח.
152) ישעי׳ לג, כ.
153) ויק״ר פ״ט, ז. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ״ב ע׳ 233. וש״נ.
154) ישעי׳ יב, א.
155) ראה אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ו ע׳ שעב (נעתק ב״היום יום״ בתחלתו).
156) משלי כז, יט.
157) ראה הנסמן בלקו״ש חי״ח ע׳ 307. וראה גם שיחת י״ב

— שלכאורה הרי זה היפך החוק להראות לאסיר תנועה של חסד,

ובפרט בלילה ההוא, שהתקבלה הוראה ממוסקבא (העיר המרכזית, עיר הבירה) להרוג את האסירים שיאסרו באותו לילה, כדי לנקום את מותו של זה שהרגוהו מחוץ למדינה, אלא שבהשגחה פרטית פנה כ״ק מו״ח אדמו״ר לפרוזדור אחר, בגלל שהניחוהו לנפשו, ובינתיים עברו אותם שעות שבהם היתה הוראה הנ״ל (כידוע הסיפור בזה[158]),

ואעפ״כ, באותה שעה שהפקיד עשה ענין שהוא היפך הקדושה בהחלט, בבואו לאסור את הרבי במאסר חמור שענשו היפך החיים, ביקש לשאת את המזוודה של הרבי —

שענין זה הי׳ בגלל הפעולה ד״כמים הפנים לפנים גו׳״.

וזהו גם הביאור על המאורע שהי׳ כמה זמן לאח״ז, בעת הביקור בארץ הקודש, כאמור לעיל (ס״ט) שאפילו אלו שלכאורה לא היתה להם שייכות למס״נ בחיי יום־יום על לימוד התורה וקיום מצוותי׳ וכו׳, הנה לא זו בלבד שהראו יחס של כבוד ואהבה, אלא עוד זאת, שעמדו בתנועה של התלהבות: הנה הבא־כח שמייצג את כל עם ישראל, כולל גם אותם!

כט. אך עדיין צריך להבין מ״ש בעל הגאולה באגרת הנ״ל ״את אשר בשם ישראל יכונה״, בה בשעה שבגמרא נאמר אודות עכן — ״ישראל הוא״ (כנ״ל סכ״ב).

ובהקדים:

החטא של עכן — שעבר על חמשה ענינים ויותר (כפי שמפרטת הגמרא בארוכה במסכת סנהדרין[118]) — הי׳ בענינים חמורים שעליהם לא מועילה תשובה כפשוטה.

ועוד זאת, שהי׳ זה ענין שפגע בכל ישראל כולם בנוגע למלחמת כיבוש ארץ ישראל, שלכן, מיד לאחרי מעשה עכן נעשה שינוי במלחמה כו׳, כמבואר הסיפור בארוכה בתנ״ך[159].

ואעפ״כ, בעמדו באמצע החטא, קודם ההשבה, בהיותו במעמד ומצב ד״עכור״[160] — מבטיחים וקוראים אותו בשעת מעשה בשם ״ישראל״: ״חטא ישראל״[118], ״אע״פ שחטא ישראל הוא״ (ולא רק ש״בשם ישראל יכונה״).

ואילו כאן מדובר אודות יהודים שבודאי אינם עומדים כלל במעמד ומצב של עכן ח״ו, כמו יהודי הנ״ל שביקש לשאת את המזוודה של הרבי, ועד״ז כו״כ מבנ״י שאינם בסוג של ״מחבבי תורתנו הק׳ שומרי מצוה״. ואעפ״כ אומר עליהם בעל הגאולה: ״אשר בשם ישראל יכונה״, היינו, ש״שם ישראל״ הוא אצלם כינוי בלבד, שלא זו בלבד שאינו עיקר השם, אלא אפילו אינו כמו שם שני, הקרוב אליו, שעליו אומרים ״דמתקריא״, והוא בלשון הקודש, משא״כ כינוי, ״המכונה״, שהוא למטה מ״דמתקריא״, שאינו בלשון הקודש, אלא בשבעים לשון דוקא (כנ״ל ס״ח).

ל. ויש להוסיף בנוגע לענין הכינוי בפרטיות יותר — ע״פ המבואר בספרים[161] ש״כנוי״ בגימטריא ״אלקים״:

ובהקדים — שכל הענינים למטה הם בגלל שכן הם למעלה, בענין הספירות, ועד לענין השמות, ובפרט השמות שעל ידם היתה התהוות הבריאה.

והנה, בענין הבריאה יש שני אופנים: (א) ״בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ״[162], (ב) ״ביום עשות הוי׳ אלקים ארץ ושמים״[163] (ועד להענין ד״צוה ונבראו״[164] — מצד שם הוי׳[165]).

תמוז תשכ״ג ס״י (תורת מנחם — התוועדויות חל״ז ס״ע 128). וש״נ.

158) ראה גם שיחת י״ב תמוז תשכ״ה סי״ג (תורת מנחם — התוועדויות חמ״ד ע׳ 83). וש״נ.

159) יהושע קאַפּיטל ז־ח.

160) שם מג, ב (במשנה). וש״נ.

161) תקו״ז בהקדמה (טו, סע״א). תכ״ב בתחלתו. תכ״ו (עא, ב). וראה מאו״א מע׳ כנוי. הובא בלקוטי לוי״צ הערות לתניא ע׳ נב, ולזח״ב ע׳ קנח. אג״ק ע׳ רנד. ועוד.

162) בראשית א, א.

163) שם ב, ד.

164) תהלים קמח, ה.

165) ראה תורת מנחם — התוועדויות סה״מ אלול ס״ע רפד. וש״נ.

ומבואר בזה, שבתחילת הבריאה, כאשר ״אדם אין לעבוד את האדמה״[166] — נאמר רק ״בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ״, שם אלקים בלבד, שענינו — כמבואר בשער היחוד והאמונה[167] בפירוש מ״ש[168] ״כי שמש ומגן הוי׳ אלקים״, ש״מגן הוא נרתק לשמש להגן כו׳״, ״וכמו שהנרתק מגין בעד השמש, כך שם אלקים מגין לשם הוי׳ כו׳״ — שלא רואים את הענין ד״הי׳ הוה ויהי׳״[73]; רואים רק ״אלקים״, שהוא לשון רבים[169], ועד ש״אלקים״ בגימטריא ״הטבע״[170] — אמנם רק בגימטריא, כיון שבגלוי הרי זה ״אלקים״, אבל זהו שם שממנו יכול לבוא — ע״י גימטריא — ענין הטבע.

והרי בנוגע לענין ה״טבע״ איתא בספרים[171] שהוא אותו השורש ד״טבעו בארץ שערי׳״[172], מלשון טביעה (״דערטרונקען״), היינו, שיכול להיות שהאלקות שישנו בשמים וארץ הוא באופן של טביעה, שלא רואים אותו, וכמו דבר שנטבע במים, שאף שלא נעשה שינוי בדבר עצמו, שהוא באותו אופן כמו שהי׳ קודם שטבע, הרי החילוק הוא — שלא רואים את הדבר, אלא רק את המים; ובזה גופא — לפעמים המים הם צלולים, ויכולים לראות דרכם את הדבר שנמצא בתוך המים, ולפעמים המים אינם צלולים אלא עכורים, ואז לא רואים בכלל שיש איזה דבר בתוך המים.

ועד״ז בנדו״ד: הבריאה מצד עצמה, כפי ש״בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ״ (״את גו׳ ואת״ — לרבות תולדותיהם[173]), היא אמנם באופן ש״אין עוד מלבדו״[174], אבל אין בזה הענין ד״הי׳ הוה ויהי׳ כאחד״ שמרומז בשם הוי׳; רואים את חוקות הטבע. וכיון ש״עולם כמנהגו נוהג״ מידי יום ביומו — יכול להיות סוכ״ס ענין הטביעה (״טבעו בארץ שערי׳״), ש״נטבע״ (״ס׳ווערט דערטרונקען״) האלקות שיש בעולם, ורואים רק את העולם.

הן אמת ש״כל מה שברא הקב״ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו״[175], ועד ש״גם רשע ליום רעה״[176], שאפילו ה״רשע״ הוא ״לכבודו״, עי״ז ש״יעשה הרע שלו יום ואור״[177], אבל, אין זה נראה בגילוי; בשביל זה יש צורך לחקור ולדרוש מהי הכוונה בזה.

וזהו גם ענין ה״כנוי״ — בגימטריא ״אלקים״:

כאשר קורין לאדם בשמו — אין ספק שהכוונה אליו; ״דמתקריא״ — הרי זה אמנם בריחוק ממנו, אבל שם הכינוי (״המכונה״) — הוא רחוק ביותר[31], ועד שיכולים לשכוח שמו בלשון הקודש, וישאר רק הכינוי בלבד.

והסיבה לענין זה למטה היא — בגלל שלמעלה ישנו החילוק בין שם הוי׳ לשם אלקים (כנ״ל), ומזה נמשך גם בשמות של אדם התחתון, שיש שם שבו ניכרת מציאותו בגלוי, ויש שם שהוא רק הכינוי שלו.

ובכל אופן, נשארת עדיין הקושיא (ואדרבה: היא מתחזקת יותר): מדוע נאמר הלשון ״בשם ישראל (רק) יכונה״?!

לא. ויובן הביאור בזה — ע״פ דיוק הלשון במכתב הנ״ל, שבזה רואים עד כמה מדוייקת כל תיבה במכתבים ובאגרות של רבותינו נשיאינו[178]:

הלשון במכתב אינו ״ישראל יכונה״, אלא ״בשם ישראל יכונה״. — הלשון שנאמר בגמרא בנוגע לעכן הוא: ״אע״פ שחטא ישראל הוא״; ואילו במכתב נאמר ״בשם ישראל יכונה״.

---

166) בראשית שם, ה.
167) רפ״ד.
168) תהלים פד, יב.
169) ראה גם פרש״י וירא כ, יג. וישלח לה, ז.
170) פרדס שי״ב פ״ב. ר״ח שער התשובה פ״ו ד״ה והמרגיל (קכא, ב). של״ה פט, א. קפט, א. שח, ב. שו״ת חכ״צ סי״ח. תניא שעהיוה״א רפ״ו.
171) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ״ט ע׳ 204. וש״נ.
172) איכה ב, ט.
173) פרש״י בראשית א, יד.
174) ואתחנן ד, לה.
175) אבות ספ״ו.
176) משלי טז, ד.
177) תניא פכ״ז.
178) ראה גם שיחת י״ג תמוז דאשתקד ס״ה; סמ״ח (תורת מנחם — התוועדויות חנ״ז ס״ע 58; ע׳ 110). וש״נ.

מהו החילוק בין ב׳ הענינים?

ובכן: ענין השם – אין האדם צריך בשביל עצמו[179].

בשביל עצמו – הוא צריך את כח הראי׳, כדי לראות לאן הולך ומהיכן בא; הוא צריך את כח (וחוש) השמיעה, כדי לשמוע מה שמדברים וכו׳ וכו׳. ועד״ז בכל שאר עניניו, כל עשר כחות הנפש, חכמה בינה ודעת, ושבעת המדות – שצריך אותם אפילו מצד עצמו. וגם בנוגע לפעולת המדות שהיא בשביל הזולת – הרי פעולת החסד היא ע״י האדם עצמו, ללא נפק״מ אם נקרא בשם זה או בשם אחר.

מתי ובשביל מה יש צורך בשם? – כאשר הזולת רוצה להתקשר עמו; אם יש ביכלתו לגעת בו בידו – מה טוב, אבל יותר טוב – לקראו בשמו, שאז אין המקום מפסיק, ויכול להתקשר עמו אפילו בהיותו בריחוק מקום.

במילים אחרות: מצד עצמו – יכול להיות באיזה מצב שהוא, ללא צורך בשם; אבל כאשר מישהו אחר מסתכל עליו, ורוצה לעורר אותו ולהתקשר עמו – אזי יש לו צורך בשם.

לב. ועפ״ז מובן בנוגע לענייננו:

עכן, ״אע״פ שחטא״, והי׳ זה חטא איום ונורא, ובפרט שהי׳ נוגע לכללות עם ישראל וכיבוש הארץ – אומרת הגמרא ש״ישראל הוא״, והיינו, שהעצם שלו – לא ענין חיצוני, כינוי, אלא העצם – הרי זה ״ישראל״.

אמנם, כשמדובר אודות ״שם ישראל״, שענין השם נוגע כאשר מישהו אחר מסתכל עליו ורוצה להיות אתו בקשר – אזי יש חילוקים בין בנ״י:

יש יהודי שהולך ברחוב ומכריז שידעו שהוא בן אברהם יצחק ויעקב, ובת שרה רבקה רחל ולאה, ובמילא רצונו שיקראוהו בשם ״ישראל״; וישנו מי שבצאתו לרחוב מתבייש (מאיזו סיבה שתהי׳) שיקראוהו בשם ״ישראל״, אברהם יצחק ויעקב. – לא איכפת לו שיקראהו ״אייבראַהאַם״, ״אייזיק״ או ״דזשייקאָב״, אבל הוא מתבייש שיקראו לו ״ישראל״, אברהם יצחק ויעקב, שרה רבקה רחל ולאה!

[ולהעיר, שאין זה בגלל היותו ״פרוץ״ בתכלית ח״ו, אלא בגלל שזוהי עבודה קשה לפעול על עצמו שלא להתבייש מפני המלעיגים.

וכמדובר פעם בארוכה[180] אודות השולחן־ערוך שיש בו ד׳ חלקים, ובכל חלק יש כמה סימנים, ובכל סימן יש סעיפים, והרי בתורה גם הסדר הו״ע של תורה[181], וכמו״כ ישנו הסדר וההקדמה כיצד באים לקיום כל הענינים שבכל ד׳ חלקי השו״ע – שמיד בסעיף הראשון שבסימן הראשון שבחלק הראשון של השו״ע, מבהירים ומזהירים: ״שלא יתבייש מפני המלעיגים״.

כלומר: הדבר הראשון שיהודי צריך לפעול על עצמו הוא – שלא להתפעל שמא מישהו ילעג עליו!

ומזה מובן, שזהו יסוד חזק בעבודת השם שיוכלו לקיים תורה ומצוותי׳, ולכן, עוד לפני שמדובר אודות אמירת קריאת־שמע, ברכות השחר ונטילת ידים – מבהירים מיד: עליך לחגור את עצמך (״דאַרפסט זיך אָנגאַרטלען״), שלא להתפעל אם מישהו ״יעקם את האף״ ויאמר: לא יפה להתנהג כך, זה לא מודרני; אינך אדם תרבותי, הנך ״זקן״ או מי שבא ״מעבר לים״...].

הוא אמנם לא יכול לשנות את השם, כיון שאין לו ברירה (״דאָס איז פאַרפאַלן״...); הוא נולד לאם יהודי׳, והיו לו סבא וסבתא וכו׳, וזהו השם שניתן לו, ועל ידו נמשכת חיותו כו׳[182]. אבל כשצריך להשתמש עם השם בשביל הקשר עם הזולת שקוראו בשמו – אינו רוצה שיקראו לו ב״שם ישראל״; הוא מעדיף שיקראו לו בשם של גוי, להבדיל, כדי שלא יהי׳ ניכר מי הוא.

---

179) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חכ״ד ע׳ 123. וש״נ.

180) ראה גם שיחת י״ג תמוז תשט״ו ס״י (תורת מנחם – התוועדויות חי״ד ע׳ 190). וש״נ.

181) ראה פסחים ו, ב. של״ה חלק תושבע״פ, כלל לשונות בתחלתו (תב, ב).

182) כנ״ל ס״ד.

ובכן: ישנו מי ש״בשם ישראל יקרא״: זהו שמו, וכך רוצה שיקראו לו; אבל ישנו מי ש״בשם ישראל (רק) יכונה״ — ש״שם ישראל״ הוא אצלו באופן של כינוי בלבד, כיון שאינו רוצה להשתמש בו — לחתום בשם זה, ושיקראו לו בשם זה, כיון שמתבייש בכך ומסתיר זאת כו׳. אבל, כל זה אינו אלא בנוגע לענין השם, שזוהי הדרך כיצד ליצור קשר עם הזולת, לומר לו שיקרא לו בשם זה, ואז יענה לו כו׳.

לג. ועל זה אומר בעל הגאולה — שגם מי ש״בשם ישראל יכונה״, נכלל בגאולה של י״ב־י״ג תמוז.

ובאיזה אופן הוא נכלל? — לא רק באופן ש״רחמנא לבא בעי״[183], שמאז הולך ומכריז שיש לו לב יהודי, כי, הן אמת ש״לבא פליג לכולי שייפין״[184], וכאשר ״לב טהור ברא לי אלקים״[185], אזי כל הגוף הוא כדבעי, אבל אעפ״כ, כדי להיות בריא, לא די בכך שהלב יהי׳ בריא, אלא יש צורך שגם רמ״ח האברים ושס״ה הגידים יהיו בריאים.

וכיצד נעשים בריאים — ע״י ההנהגה בחיי היום־יום ע״פ הוראת השולחן־ערוך, כפי שמבאר רבינו הזקן[186] בפירוש הכתוב[187] ״תמים תהי׳ עם הוי׳ אלקיך״, שכיון שרמ״ח אברים הם כנגד רמ״ח מצוות עשה, הנה ע״י קיום רמ״ח מצוות עשה נעשים אצלו רמ״ח אברים רוחניים בריאים, ועל ידם נמשכת ברכת ה׳, ״רופא כל בשר ומפליא לעשות״, ברמ״ח אברים הגשמיים, וכן ע״י שמירת שס״ה מצוות לא תעשה נעשים אצלו שס״ה גידים רוחניים בריאים, ועל ידם נמשכת ברכת ה׳, ״רופא כל בשר ומפליא לעשות״, בשס״ה גידים הגשמיים, כך, שישנו גוף שלם ובריא, כיון שיש לו גם נשמה שלימה ובריאה.

וזהו מה שמסיים בעל הגאולה באגרת הנ״ל, שלאחרי שגאולה ניתנה לו, ובאופן ש״לא אותי בלבד גאל הקב״ה״, אלא ״גם את אשר בשם ישראל יכונה״ — הרי זה נמשך מתוך שמחה וטוב לבב למטה מעשרה טפחים, ובמעשה בפועל,

והיינו, שלא להסתפק בלב יהודי בלבד — עד כמה שזה חשוב, אלא יש להמשיך זאת במחשבה — לחשוב כמו יהודי, בדיבור — לדבר כמו יהודי, ובמעשה — לעשות כל הענינים כפי שיהודי צריך לעשותם, ולהזהר מכל הענינים שאין ליהודי לעשותם, שגם ענין זה נחשב למצוה ועשי׳ בפועל, שהרי כל מי שבא עבירה לידו ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו קיים מצוה[188],

ועי״ז ממשיך ברכת ה׳ בנוגע לו ולבני ביתו ולכל סביבתו,

ועד ש״מכריע עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות״ (כפסק הרמב״ם[189] מדברי הגמרא במסכת קידושין[190]), ואז באה הגאולה האמיתית והשלימה, בקרוב ממש.

* * *

לד. דובר לעיל[191] שיש עניני נבואה שמבטאים שבחם של ישראל, שנאמרו אמנם ע״י אינו־יהודי, ואעפ״כ נקבעו בתושב״כ ובהרחבה,

ועד שמצינו בגמרא[192] ש״בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע״, והרי גם קס״ד בתורה הוא חלק בתורה[193], ועאכו״כ ע״פ הסבר הגמרא שרק ״משום טורח צבור״ ״לא קבעוה״, אבל לולי זאת, הי׳ דבר ראוי לאומרה פעמיים בכל יום כמו ״שמע ישראל״,

ומזה מוכח שענינים אלו קיימים לעד ולעולמי עולמים, באופן נצחי, וכפי שנדפסו עתה[194] דברי

183) סנהדרין קו, ב ובפרש״י. זהר ח״ב קסב, סע״ב. ח״ג רפא, ריש ע״ב.
184) ראה זח״ג קסא, ריש ע״ב. רכא, ב. רלב, א.
185) תהלים נא, יב.
186) לקו״ת נצבים מה, ג.
187) פ׳ שופטים יח, יג.
188) ראה קידושין לט, סע״ב. וש״נ.
189) הל׳ תשובה פ״ג ה״ד.
190) מ, סע״א ואילך.
191) בהתחלת המאמר (תורת מנחם — התוועדויות חס״א ע׳ 4).
192) ברכות יב, ב. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ״ג ע׳ 273.
193) ראה אג״ק אדמו״ר מהוריי״צ ח״ג ריש ע׳ קלג. סה״ש תש״ב ריש ע׳ 125. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ״ט ע׳ 227 הערה 4. וש״נ.
194) בלקו״ש השבועי (בלק) ס״ב (נדפס לאח״ז בלקו״ש ח״ח ע׳ 151. וראה גם לקו״ש חכ״ו ע׳ 225). וש״נ.

הרגצ'ובי[195] ש"דבר הכתוב בתורה הוי דבר נמשך ופועל תמיד" (שהרי "כתב" בכלל הוא דבר קיים, ובפרט תורה שבכתב, שיש בזה ב' ענינים: ענין בתורה שהיא נצחית[86], ובתורה גופא אין זה בע"פ אלא בכתב), היינו, שזהו ענין שנפעל בשעת מעשה שקורין בתורה.

ובזה גופא יש כמה חילוקים:

קריאת כללות הפרשה ברבים – היא רק בבוא הזמן שפרשת השבוע היא פרשת בלק. אך ישנו גם ענין זה כפי שהוא חלק מלימוד התורה, ולדוגמא: כשלומדים בתושבע"פ את הקס"ד ש"בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע", שאז לומדים גם פסוקים אלו.

וכמו"כ ישנו הפסוק[196] "מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל", כמוזכר לעיל[191] שתקנו לאמרו בהתחלת כל יום – בתפלה שלפני לימוד התורה, ובתפלה עצמה – בהתחלת התפלה, עוד לפני "הודו להוי' קראו בשמו" (ואפילו אלו שיש אצלם סדר אחר, הרי הפסוק "מה טובו" נאמר בין הפסוקים שנזכרו בשו"ע[197] שצריך לאומרם בבואו לבית הכנסת, ועאכו"כ לפי סידור האריז"ל ורבינו הזקן שמתחילים בפסוק זה[198]).

לה. והנה, בפסוק "מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל", יש כמה פירושים וענינים, שהרי "שבעים פנים לתורה"[199], ועד להמבואר בכתבי האריז"ל[200], שכיון שהתורה ניתנה לששים ריבוא מישראל ש"אין דיעותיהן שוות"[201], ובכל ענין שבתורה יש פשט רמז דרוש סוד, נמצא שבכל ענין בתורה יש ששים ריבוא פירושים ע"ד הפשט, וכן ע"ד הרמז, ע"ד הדרוש וע"ד הסוד.

אבל לכל לראש ישנו הלימוד בפשוטו של מקרא, שהוא התחלת ויסוד כל הפירושים. ומניין יודעים פשוטו של מקרא? – מפירוש רש"י על התורה, כפי שכותב "אני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא"[202], "והדרשה תדרש"[203].

ובכן: על הפסוק "מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל", מפרש רש"י: "על שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה", שזה מורה על ענין הצניעות[204].

וכאן רואים, שכאשר מתחיל היום וצריך לעמוד להתפלל לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה – הנה לכל לראש מזכירים שבנ"י הם צנועים (שזהו פשוטו של כתוב זה).

לו. ומכאן באים להמדובר כמ"פ בענין הצניעות[205]:

אין זה ענין ששייך לומר שכיון שנשתנו העיתים, ונשתנתה ה"אופנה" ("מאָדע"), אי אפשר להיות "כחתן בין האבלים"[206]: כאשר כולם לבושים כמו "אבלים" רח"ל – לפי שהתנתקו מ"תורת חיים" ומצוותי' עליהם נאמר[25] "וחי בהם", היפך החיים, ולכן לבושים בבגדים קצרים, בגדים שאינם צנועים, היפך בגדי תורה – כיצד יכול הוא להסתובב "כחתן בין האבלים"?!... הרי זה לכאורה היפך הוראת התורה, היפך ממסכת "דרך ארץ"!

אך על זה אומרים, ש"תורה זו לא תהא מוחלפת"[86]. – שינויים שייך לומר רק היכן שהתורה אומרת שבענין זה יכולים להיות שינויים.

וא' הענינים שבהם נתפרש בתורה שלא יכולים להיות שינויים – הרי זה הענין ד"מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל", כולל גם השכר הבא ע"י זה – הברכות שנימנו לאח"ז בפרשה זו, שזכו להם עי"ז שאפילו גוי ראה שהם ראויים לברכה, בגלל אופן החיים שלהם מתוך צניעות.

---

195) צפע"נ הל' תרומות בהשמטות ע' 120.
196) בלק כד, ה.
197) ראה שו"ע אדה"ז סוסמ"ו. וש"נ.
198) ראה שער הכולל פ"ג ס"ג. וש"נ.
199) במדב"ר פי"ג, טז. ובכ"מ.
200) ראה בהנסמן בלקו"ש חי"ז ע' 412 הערה 34.
201) ראה ברכות נח, א. סנהדרין לח, א. ועוד.
202) בראשית ג, ח.
203) וארא ו, ט.
204) לשלימות הענין – ראה שיחת ש"פ בלק סט"ו (תורת מנחם – התוועדויות חס"א ע' 87 ואילך).
205) ראה גם שיחת י"ב תמוז תשכ"ה סל"ב (תורת מנחם – התוועדויות חמ"ד ע' 101). וראה גם שם ח"ס ע' 303. וש"נ.
206) לשון חז"ל – נדה כ, א. וש"נ. וראה גם מס' דא"ז ספ"ה.

ולא צניעות באופן נסתר, שכאשר אף אחד לא רואה, אזי הוא צנוע, אבל בשעה שנמצא בין בני אדם אבלים רח״ל, אזי רוצה גם ללבוש בגדים שהם היפך החיים — אלא כפי שלמדים מדברי בלעם שראה את ענין הצניעות מרחוק; בלעם לא מדבר אודות מה שנעשה בתוך האוהל, אלא אודות אופן עמידת האוהל; עוד לפני שרואים את האדם שחי באוהל, רואים באופן הבולט לעינים כיצד היא עמידת האוהל; ומיד ראה שמדובר אודות עם צנוע, שזהו ה״כלי״ לקבל את כל הברכות.

אלא מאי, השאלה היא: כיון שנמצא ״בין האבלים״, איך יהי׳ אצלו התוקף להתנהג כמו ״חתן״?! — הוא אמנם ״חתן״ של תורת הקב״ה, כמבואר במדרשי חז״ל[207] שהתורה היא ה״כלה״ ובנ״י הם ה״חתן״, אבל בשעה שנמצא ״בין האבלים״, שהנהגתם היפך תורת חיים, איך יוכל גם אז להתנהג כמו ה״חתן״ של התורה?!

הנה על זה נאמר בהתחלת השולחן ערוך: ״אל יתבייש מפני המלעיגים״!

לז. ויש להוסיף ולהעיר, ש״מלעיג״ יש בו ב׳ פירושים: (א) מלשון צחוק, (ב) מלשון ״שפת עילגים״ — דרך מעוותת.

ובנוגע לענינו — הנה הענין דהיפך הצניעות הוא לא רק היפך התורה, אלא גם היפך דרך הישר ושכל הפשוט:

כל הענין של היפך הצניעות הוא — לגרות (״אויפרייצן״) את יצרו הרע של אדם אחר שיראה בגלוי דבר שצריך להיות מכוסה.

— לא מדובר אודות גירוי השכל, שעי״ז יהי׳ חכם גדול יותר; לא אודות גירוי מדת הדרך־ארץ, שעי״ז יתייחס ביתר דרך־ארץ לאביו או אמו, אחיו או אחותו או אשתו; ולא שבגלל זה יתן יותר צדקה. בשביל כל ענינים אלו אין צורך בזה. ואדרבה: זוהי סתירה לכל ענינים אלו.

כאשר הבגד או האוהל או אופן ההנהגה הם היפך הצניעות, הנה כאשר פוגשים אדם שיש בו חלק הרע, אלא שחלק הרע מוסתר אצלו, או שהוא קטן ביותר, ללא רעש ולהט (״אָן אַ שטורעם און אַ פייער״) — אזי מטכסים עצה לזה, כיצד ללבות (״פאַנאַנדערפלאַקערן״) את החלק הרע שבו!

ע״י הנהגה זו נעשים רח״ל ״מזיק״, ולא רק בנוגע לנפה״א שלו, אלא מזיקים לזולת, לשני ולשלישי — כל אלו שפוגשים וכו׳.

ואז יהי׳ גם לו חלק ברע זה: זהו רע של פלוני, שממלא תאוותו, אם בראי׳ או באופן אחר, ואילו הוא, אין לו מזה שום דבר; ואעפ״כ, כדאי לעשות כל הענינים ובלבד לגרות את הזולת — לא בהטוב שבו, אלא בהרע שבו!

מהי הסיבה שעושים זאת? — הנה זהו הענין של ״מלעיגים״, מלשון שפת עילגים:

אילו הוא או היא היו הולכים בדרך הישר — אזי היו יודעים שהתכלית בחיים היא להיות בעצמם יותר טובים (שכן, ככל שתהי׳ מדת הטוב, יכולים תמיד להיות יותר טוב), ולהשתדל שגם הזולת שמסביבו יהי׳ יותר טוב, ע״י חיזוק הטוב שבו. וכאשר הוא בעצמו יהי׳ יותר טוב, הנה בדרך ממילא יעשה דברים טובים גם עבור הזולת, או שלכל־הפחות לא יעשה דברים רעים;

אבל כשההנהגה היא באופן של ״מלעיגים״, ״שפת עילגים״, לעוות את דרך הישר — אזי ה״טובה״ שלו תהי׳ בכך שיגרה את הרע של הזולת!

לח. וכאמור כמ״פ, שאע״פ שבענין הצניעות חייבים אנשים לא פחות מנשים[208],

— ואדרבה: הלכות צניעות שבתחילת השולחן־ערוך הם בענינים שרובם הם בשוה או בעיקר אצל אנשים, ואילו בנוגע לצניעות של נשים מדובר לאח״ז, בנוגע להלכות ק״ש ותפלה, או בחלק אבן העזר, ולא בחלק אורח חיים —

---

207) ראה לקו״ת ברכה צג, סע״ד ואילך. וש״נ.

208) ראה גם שיחת י״ב תמוז תשכ״ד סכ״ה ואילך (תורת מנחם — התוועדויות ח״מ ע׳ 218 ואילך). וש״נ.

הרי כפי שרואים בפועל [מאיזה טעם שיהי׳ — אם בגלל דברי הגמרא[209] ״אין האשה אלא ליופי״ וכו׳ וכו׳], הנה מה שנוגע בעיקר להעמיד ולקבוע את הדרך שענין הצניעות אצל בנ״י יהי׳ כדבעי, ועד שכאשר גוי יראה בית יהודי, לא יצטרך אפילו להכנס בפנים, אלא יראה מיד באופן הבולט לעינים ש״מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל״ — הרי זה תלוי ב״יעקב״, נשי ישראל, כדאיתא במכילתא[210]: ״כה תאמר לבית יעקב — אלו הנשים״, ולאח״ז נמשך גם ״ותגיד לבני ישראל — האנשים״, ולכן, גם הענין שפתחיהן אינן מכוונין זה מול זה, מתחיל לכל לראש מ״אהליך יעקב״, אלו הנשים, ואח״כ נמשך גם אצל האנשים, ״משכנותיך ישראל״.

ואין הקב״ה מבקש אלא לפי כחן[211]: כיון שהקב״ה דורש ומבקש זאת מכל אחת ואחת מבנות ישראל, שכל אחת מהן נקראת בשם ״בת שרה רבקה רחל ולאה״ — הנה כשם שאצלן הי׳ גם הענין של הכנסת אורחים, שדורש שיהיו הרבה פתחים[212], אבל דוקא באופן של צניעות, כמו״כ יכול להיות אצל כל אחת מנשי ישראל הענין דהכנסת אורחים, שמורה על קירוב עם בני־אדם, אבל ביחד עם ענין הצניעות, באופן ש״כל כבודה בת מלך פנימה״[213], באותו אוהל ומשכן.

ואז נעשים האוהל והמשכן באופן ד״מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל״, עם כל הברכות שנימנו לאח״ז עד ״וישראל עושה חיל״.

ועי״ז זוכים לביהמ״ק השלישי, שאז יהי׳ כהן בציון[214],

ולהעיר, שגם ענין הכהונה בכלל וכהונה גדולה בפרט קשור עם ענין הצניעות, כמסופר בגמרא[215]: ״שבעה בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה, אמרו לה חכמים, מה עשית שזכית לכך, אמרה להם מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי״,

ועד״ז יקויים בכל אחד ואחת מישראל — ע״ד שבשעת מתן תורה (קודם החטא) הי׳ כל אחד מישראל בדרגת ״ממלכת כהנים״[216] שזוהי מדריגת כהן גדול (כמפורש במכילתא ובתרגום[217]),

כן תהי׳ לנו בקרוב ממש, בביאת משיח צדקנו, ע״י מעשינו ועבודתינו במשך זמן הגלות כדבעי בכלל, ובפרט בעניני צניעות,

ובנקודה הפנימית — לזכות לבנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, ולילך עם כולם בקרוב לקבל פני משיח צדקנו.

* * *

לט. עוד לפני הגאולה בי״ב־י״ג תמוז, היתה כבר התחלת השחרור מבית־האסורים בג׳ תמוז, כמבואר פרטי הדברים בקונטרס[218] שבו נדפסו המאמרים שנאמרו בימים אלו, ולפנ״ז גם ״רשימה״ מג׳ תמוז, ונקודת הדברים (כמובא במכתב[219] שנדפס גם בהליקוט[220]) — מה שאמר כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע באסיפה בפטרבורג[221]: רק הגוף נמצא בגלות ושעבוד מלכיות, משא״כ הנשמה, לא נשלחה מעולם לגלות ואין עלי׳ שעבוד מלכיות, ולכן, בכל הנוגע לדת, תורה ומצוות ומנהגי ישראל, אין עלינו בעל־דעה (ע״כ הוא הלשון שנעתק במכתב הנ״ל, ולאח״ז מוסיף:) ואסור שיפעילו שום אמצעי של כפי׳ והכרח.

והכוונה בזה — בפשטות — לפי שבאותה אסיפה, שבה הי׳ נוכח גם בא־כח הממשלה, רצו לעשות שינויים בנוגע לחינוך בנ״י, ולקבוע הוראות וחוקים, שלפי הוראת גדולי ישראל אז, היו פוגעים בעניני

---

209) תענית בסופה. וש״נ.
210) יתרו יט, ג ובפרש״י.
211) תנחומא נשא יא. במדב״ר פי״ב, ג.
212) ראה מדרש תהלים מזמור קי בתחלתו.
213) תהלים מה, יד.
214) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ״ה ע׳ 229. וש״נ.
215) יומא מז, א.
216) יתרו יט, ו.
217) ראה מכילתא ותיב״ע עה״פ. אגדת בראשית פע״ט (פ).
218) קונטרס יד — חג הגאולה יב־יג תמוז תרצ״א (סה״מ קונטרסים ח״א קעד, א ואילך. ולאח״ז בסה״מ תרפ״ז ס״ע קצה ואילך).
219) מ״יום שלישי, שלישי בתמוז״ שנה זו (אג״ק חכ״ו ע׳ תטז).
220) בהוספה ללקו״ש השבועי (בלק).
221) ראה סה״ש תרפ״ז ע׳ 169. וש״נ.

יראת־שמים, תומ״צ ומנהגי ישראל. וחלק מהמשתתפים באסיפה מבאי־כחם של בנ״י טענו, שאי אפשר לעמוד נגד הממשלה, שדורשת זאת בתוקף, עד כדי איום, שאם לא יקבלו ההוראות שלהם, אזי יגרמו לכך שיערכו פרעות („פּאָגראָמען") ביהודים (כידוע הסיפור בזה[222]); ולכן נעמד כ״ק אדנ״ע בכל התוקף, ואמר את הדברים הנ״ל — שאסור להפעיל אמצעי־לחץ כדי להכריח יהודים לעשות דברים שאינם מתאימים לדת, תורה ומצוות — בידעו שבא־כח של ה״צאַר" שומע את הדברים, ואדרבה: כדי שישמע וימסור זאת, שיהודים מגלים התנגדות תקיפה לדבר, ולא יאפשרו זאת.

ואכן, בגלל שדיבר נגד הממשלה, באו ואסרו אותו (בתוך המלון כו׳), ושחררוהו רק לאחרי כמה ימים, ואין כאן המקום להאריך בזה.

וכיון שרשימה זו נדפסה יחד עם ההוספה הנ״ל, הרי מובן, שגם עכשיו — שלא נמצאים במדינה ההיא (וגם שם אין עכשיו הצאַר וכו׳), אלא חיים במדינה שבה יכולים (אם רק רוצים) להתנהג ע״פ הדת, תורה ומצוותי׳ ומנהגי ישראל במילואם, באין מפריע ואין מחריד [צריך רק להבטיח ש״לא יתבייש מפני המלעיגים״] — יש בזה הוראה ששייכת לכל אחד ואחת בענינם.

מ. ובהקדים — שלכאורה לא מובנת ההוספה שאסור להפעיל אמצעי לחץ והכרח כו׳ — דממה־נפשך:

אם מדובר אודות אמצעי לחץ והכרח שבא מצד הממשלה, ויש בכחה לפעול זאת (דאל״כ, אין זה אמצעי לחץ) — הרי זה ענין של אונס, ו״אונס רחמנא פטרי״[223], ועד שמצינו דעה בירושלמי[224] ש״אונס כמאן דעביד" (לא רק ש״רחמנא פטרי״, אבל „כמאן דעביד לא אמרינן").

וכשם שהדברים אמורים בנוגע לקיום מצות עשה — מובן שכן הוא גם בנוגע לעבור על מצות לא תעשה.

לכאורה יש לבאר בפשטות, שכיון שיש אפשרות לבטל ולמנוע את האונס, אזי צריכים להשתדל לעשות כל התלוי בזה. אבל יש לומר בעומק יותר, שאפילו כאשר אין אפשרות לבטל ולמנוע את האונס, הנה גם כאשר הדבר נעשה באונס, צריך להצטער על זה, ועד לצער כזה שכדי למנוע אותו כדאי להתנהג באופן של מס״נ, כפי שהיתה אז הנהגת כ״ק אדנ״ע שהעמיד את עצמו בסכנה בפועל ממש.

ויש לבאר טעם הדבר — דלכאורה, כיון שהוא אנוס, אי אפשר לבוא אליו בטענות, וא״כ, מה יש לו להצטער?!

בשלמא בנוגע לשוגג מובן שצריך להצטער — כפי שמבאר רבינו הזקן באגה״ק[225] מלקוטי תורה להאריז״ל[226] בנוגע לשגגות „שהן מהתגברות נפש הבהמית", שכן, לולי זאת, לא הי׳ נכשל אפילו בשוגג.

ובאותיות של נגלה דתורה — כפי שמצינו בגמרא[227] ש״לא יאונה לצדיק כל און״[228], ולכן, אם הי׳ מתנהג כפי שיהודי צריך להתנהג, הנה גם בשוגג לא הי׳ קורה אצלו ענין בלתי־רצוי. אלא ששם מדובר ב״מידי דאכילה״[229], אבל מזה מובן שגם כאשר השגגה היא בענין אחר, יש לזה שייכות לאופן הנהגתו.

וזהו גם הביאור בפשטות שעל חטא בשוגג מביאים קרבן [ועד כדי כך שהקרבת הקרבן היא באופן שצריך לצייר לעצמו שכל מה שעושים עם הבהמה הרי זה כאילו עושים עמו — שמקריבים חלבו ודמו על המזבח כו׳, כמבואר בפרשני המקרא ובספרי המוסר והחסידות[230]], וכדברי רש״י בריש מסכת שבועות ש״כל השוגגין צריכים כפרה" — דלכאורה: על מה צריך כפרה, הרי הי׳ שוגג — כיון שאילו הי׳ מתנהג כדבעי, אזי לא הי׳ נכשל אפילו בשוגג.

---

222) ראה שיחת י״ב תמוז תשי״ד סכ״ו (תורת מנחם — התוועדויות חי״ב ע׳ 95 ואילך). וש״נ.
223) ב״ק כח, סע״ב. וש״נ.
224) ירושלמי קידושין פ״ג ה״ב. גיטין פ״ז ה״ו.
225) סוסכ״ח.
226) פ׳ ויקרא.
227) ע״ז לט, א. וראה תוס׳ גיטין ז, רע״א.
228) משלי יב, כא.
229) תוס׳ שם.
230) ראה רמב״ן ויקרא א, ט. וראה ספורנו שם, ב. של״ה מס׳ תענית (ריא, ב) — מרקנטי. ועוד.

אמנם, במה דברים אמורים? — בענין של שוגג, שזהו עכ״פ המעשה שלו; הוא אמנם לא ידע שזהו דבר האסור, או זמן האסור וכיו״ב, אבל לכל־הפחות המעשה הוא שלו; משא״כ בנוגע לאונס — כיון שמכריחים אותו לעשות מעשה זה, הנה לא זו בלבד שאין כאן רצון דעת ומחשבה שלו, אלא כיון שכפוהו והוכרח לעשות זאת, הרי גם המעשה אינו שלו[231].

ונמצא, שאונס הוא פחות חמור אפילו משוגג, ולכן מצינו כמה חילוקים בין אונס לשוגג, כדברי הגמרא במסכת כריתות[232] ובכ״מ.

ומזה באה החקירה — האם במקרה של אונס יש צורך בענין של תשובה וכפרה, כדי לתקן את הענינים שעשה באונס. ואפילו את״ל שאדם שהזיק את חבירו באונס חייב לשלם, כי, בנוגע לניזק אין נפק״מ אם הנזק נעשה ברצון או לא, וכיון שמלבדו אין מישהו אחר שיכולים לתבוע ממנו הנזק, חייב המזיק לשלם ולמלא את החסרון של הניזק — הרי כל זה אינו שייך בין אדם למקום, וכיון שבאונס אין זה אפילו המעשה שלו (כנ״ל), הרי לכאורה אין מקום לענין של תשובה וכפרה (ככל פרטי הראיות שהובאו בענין זה)[233].

ועפ״ז צריך להבין: מהו הטעם שגם בנוגע לאונס צריך להצטער (בצער גדול ביותר) ולהסתכן כו׳ — לא רק כדי למנוע את האונס, אלא גם כשאין אפשרות למנוע זאת?

מא. אך יש הוראה ברורה בזה בשו״ע של רבינו הזקן בסוף הלכות שבת, ששם מדובר בנוגע לחינוך של קטן.

ובהקדים — שבנוגע למעשה דקטן יש כלל (שנוגע להלכה בכמה ענינים) המובן מדברי הגמרא[234] ש״פיתוי קטנה אונס הוא״, והיינו, שאע״פ שהקטנה עושה זאת ברצון, מ״מ, להיותה קטנה שאינה בת־דעת, אין לזה דין של מפתה, אלא דין של אונס. ומזה מובן, שכן הוא גם בקטן.

ואעפ״כ אומר רבינו הזקן בשו״ע[235] בנוגע לקטן שעבר עבירה בקטנותו, ש״אע״פ שאינו צריך תשובה כשיגדל, מ״מ, טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, אע״פ שעבר קודם שנעשה בר עונשין״.

והענין בזה[236]:

אין הכוונה שהמעשה שעשה בקטנותו אינו שייך אליו, וחשיב כאילו מישהו אחר עשה זאת, אלא זהו מעשה שהוא עשה, וחשיב ״מעשה רב״.

— כשעושים בשבת ״מלאכה שאינה צריכה לגופה״[237], ״לאו מלאכת מחשבת היא״[238], ואינו ״מעשה רב״. ולכאורה הי׳ אפשר לומר עד״ז בנוגע לקטן, שכיון שאין לו מחשבה, כי אם מעשה[239], אין זה מעשה של עבירה, שבשביל זה יש צורך הן במעשה והן במחשבה, שלכן, קטן שאינו בר־דעת, לאו בר מצוות הוא.

אבל רבינו הזקן מדגיש ״שעבר קודם שנעשה בר עונשין״ (ולא בגלל שאנוס הוא וכו׳), היינו, שהמעשה הוא מעשה, היפך מעשה הטוב, שדורש עונש, אלא שאינו בר עונשין, היינו, שאין לו שייכות לענין העונש, כיון שאינו בר דעת.

ולכן ״אינו צריך תשובה״ — כי, תשובה ענינה לפעול ענין הסליחה, ״סלחתי כדבריך״[240], ובמילא בטלים כל העונשים, ועד ש״אין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין לענשו כו׳״[241], וכיון ״שעבר קודם שנעשה בר עונשין״, ״אינו צריך תשובה״ לבטל את העונש.

---

231) ראה שו״ת חמדת שלמה חאו״ח סל״ח־ט. הובא באג״ק ח״א ע׳ רלו בהערה.

232) ט, א. וראה רמב״ם הל׳ שגגות פ״ה ה״ו.

233) ראה ספר ללקוט שושנים (להגר״א שי׳ בחבוט) ח״ב ס״ד ובס׳ שנסמנו שם. וראה גם שו״ת תורת שלום (קה״ת תשע״ג) סימן מו־מז (ע׳ עא ואילך).

234) יבמות לג, ב. וש״נ.

235) או״ח סוסשמ״ג. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ״ג ע׳ 268. וש״נ.

236) לשלימות הענין — ראה שיחת ש״פ בלק סי״ט ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חס״א ס״ע 91 ואילך).

237) שבת עג, ב. וש״נ.

238) פרש״י שם צג, ב (ד״ה ור״ש).

239) ראה חולין יב, ב ואילך.

240) שלח יד, כ.

241) תניא אגה״ת רפ״ב.

אבל אעפ״כ, ״טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה״ – לא בשביל לבטל העונש, אלא בתור תשובה וכפרה.

ומזה למדים, שאפילו כשעושים דבר באונס (כנ״ל שמעשה קטן אונס הוא), הרי זה ענין שדורש תשובה וכפרה (שלכן ״כשיגדל״ הקטן, ״טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה״).

ונפק״מ גם בנוגע למי שלא קיים מצוה מצד אונס, כמו בנוגע לאונן רח״ל וכיו״ב – אם צריך להשלים זאת כשיש עדיין אפשרות לכך[242].

מב. ובנוגע לענייננו:

יש כאלו שרוצים להשלות את עצמם שיש ענינים שהם מוכרחים לעשותם, ואין להם ברירה אחרת, כיון שחיים בין גויים, ובמילא חייבים לוותר על משהו, ואי אפשר לקפוץ על כל דבר ולעשות להיפך, כיון שלא יניחו לו כו׳.

ובכן: אפילו אם זה חשבון צדק, וזהו אמנם ענין של אונס – הרי לאח״ז צריך להיות עכ״פ צער עמוק על זה, וגם ענין של תשובה וכפרה; ועאכו״כ שאסור שבשעת מעשה יהי׳ זה באופן ש״נהנה מסעודתו של אותו רשע״[243], כמבואר בארוכה בדיוק לשון מארז״ל זה[244].

ומה גם שיכול להיות שאין זה חשבון צדק, אלא שהוא השלה את עצמו שזהו ענין של אונס, כיון שאם לא יעשה כך, יכריחו אותו לעשות זאת.

ומזה באים לחקירה בנוגע לדין נוסף: אם הכריחו מישהו לעשות דבר מסויים, אבל גם אם לא היו מכריחים אותו הי׳ עושה זאת מרצונו, ועד״ז להיפך: הוא רצה לעשות דבר מסויים, אבל בפועל עשה זאת בגלל שהכריחו וכפו אותו לעשות זאת.

ובכן: ידועה מסקנת האחרונים בזה[245] – שכיון שהי׳ בזה גם הרצון שלו, לכן, האונס אינו פוטר אותו מעונש, ועאכו״כ שאינו פוטר אותו מהחיוב של תשובה וכפרה (וא׳ הראיות והוכחות לזה – מהדין ש״איש שאנסוהו עד שבא על הערוה חייב מיתת בית דין שאין קישוי אלא לדעת״[246]).

ולכן, גם אם הוא משלה את עצמו שהוא אנוס בדבר – עליו לבחון את עצמו היטב האם זהו גם הרצון שלו... ובלשון שאומרים ב״על חטא״: ״חטאנו לפניך באונס וברצון״[247]: אמנם הכריחו אותו, אבל הי׳ זה גם ברצון!...

מג. ובנוגע לענייננו, בהמשך להאמור לעיל (ס״ח) אודות האגרת לחגיגת י״ב תמוז הראשונה – הרי זה קשור גם עם אלו שיש להם טענות על כך שמדברים עמהם אודות קביעות עתים בתורה בתכיפות ובריבוי וכו׳, שעל זה מדובר במאמר שצירף בעל הגאולה ללמוד בימי הגאולה י״ב־י״ג תמוז[248]: ״עשרה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרוי׳ ביניהם״[249].

ולהעיר, שאע״פ שכללות המאמר מדבר בשבח של תלמוד תורה ברבים – שענין זה הי׳ אז צורך השעה, שהרי על תלמוד תורה ביחיד לא היתה גזירת המלכות, ולא בגלל זה אסרוהו וגירשוהו כו׳, אלא בעיקר עבור תלמוד תורה בשלשה, ועאכו״כ בחמשה, והעיקר תלמוד תורה ברבים, שזהו הענין ד״עשרה שיושבים ועוסקים בתורה״ – אעפ״כ מביא באריכות בהתחלת המאמר (לא רק ״עשרה שיושבים ועוסקים בתורה״, אלא) גם ״ומנין אפילו חמשה .. ומנין אפילו שלשה״, ועד ״ומנין אפילו אחד, שנאמר[250] כל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך״[249].

---

242) ראה אנציק׳ תלמודית (כרך א) ערך אונס (א) סי״ב (ע׳ שנט). וש״נ.

243) מגילה יב, א.

244) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ״ט ע׳ 361. וש״נ.

245) ראה חלקת יואב דיני אונס ענף ב. קובץ שיעורים עמ״ס יבמות סמ״ט. ועוד.

246) רמב״ם הל׳ סנהדרין פ״כ ה״ג.

247) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חמ״ט ע׳ 136 הערה 62. וש״נ.

248) נדפס בסה״מ תרפ״ח ע׳ קמח ואילך. תש״ח ע׳ 265 ואילך.

249) אבות פ״ג מ״ו.

250) יתרו כ, כא.

והלימוד ממאמר זה – כאמור לעיל (ס״ה) שכיון שנדפס הרי זה הוראה לדורות, ועאכו״כ עבור אלו שנמצאים במדינות הרווחה – שאלו שיכולים לצרף אליהם עוד תשעה, בודאי צריך להיות אצלם הענין ד״עשרה שיושבים ועוסקים בתורה״, ועכ״פ ״אפילו חמשה״, ״אפילו שלשה״, ״אפילו שנים״, ועד ״אפילו אחד״ שגם אז יקויים הענין ד״אבוא אליך וברכתיך״, החל מסיוע במיוחד להצליח בלימוד תורתו (״אשר אזכיר את שמי״), וכן בכל הברכות שמסיים במאמר ובאגרת הקודש הנ״ל.

ובנוגע לענייננו, וכמדובר לעיל שמכל ענין צ״ל ״בכן״ – לעסוק בענין שאודותיו מדובר באגרת לחגיגת י״ב תמוז הראשונה (והרי דברי צדיקים קיימים לעד[251]) – לקבוע עיתים בתורה בהוספה לגבי מה שהי׳ עד עתה, ובאופן של לימוד המביא לידי מעשה – קיום המצוות ובהידור.

ואז יקויים מ״ש שכאשר ״בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם״[252] – הרי זה יביא לקיום היעוד ״ואשבור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות״[77].

מד. וענין זה יש לו שייכות מיוחדת להנהוג בימי הגאולה י״ב־י״ג תמוז לערוך ״מגבית״ עבור המוסדות – ״אהלי כו׳״ – שנקראים על שמו של בעל השמחה והגאולה[253].

ובודאי יתנדב כל אחד ביד רחבה. ואלו שרוצים – ירשמו שמם ושם אמם, להזכירם על הציון של בעל השמחה והגאולה.

ולהמשיך הענין ד״עשרה שיושבים ועוסקים בתורה״, עד שיפעל הענין ד״אזכיר את שמי .. וברכתיך״, כפשוטו של מקרא, בביהמ״ק השלישי, שיבנה ע״י משיח צדקנו בקרוב ממש.

[כ״ק אדמו״ר שליט״א ניגן בעצמו הניגון ״בך בטחו אבותינו גו׳ אליך זעקו ונמלטו גו׳״].

* * *

מה. דובר כמ״פ אודות תורת הבעש״ט[254] שכל הענינים שבעולם הם בהשגחה פרטית, ובפרט בנוגע ליהודי, שכל דבר שרואה או שומע (אם באופן של ראי׳ או באופן של שמיעה, כפי המדובר לעיל[255]) הרי זה הוראה בעבודת השם, ועאכו״כ כשמדובר אודות ענין של נשיא בישראל, שכותב בנוגע לביאור הענין ״לא אותי בלבד כו׳״, אלא זהו ענין שנוגע לכל בנ״י בכל מקום שהם ובכל הזמנים – הרי זה בודאי בהשגחה פרטית, ויש בזה הוראה מיוחדת.

ומזה מובן שיש גם הוראה בנוגע למדינה ההיא – הוראה לא רק בשעתה, שבה הי׳ אז רוב מנין ורוב בנין של בנ״י, אלא גם בנוגע לזמן שלאח״ז, ובפרט כשבאים להתוועדות של ימי הגאולה אלו – להזכר וללמוד מהמעמד ומצב שהי׳ אז מצד תנאי המדינה ההיא.

מו. מצד תנאי המדינה ההיא, הי׳ ענין ביסוס התורה ומצוותי׳ באופן שבדרך הטבע לא הי׳ שום סיכוי ח״ו שיצליחו בזה.

גם אם במשך התקופה הראשונה הי׳ כאלו שרצו להשלות את עצמם שזהו מצב שיהי׳ רק לכמה ימים, כמה שבועות או חדשים, ולאח״ז יהי׳ שינוי – הנה לאחרי שעברו כמה חדשים ולאח״ז כמה שנים, נוכחו לדעת שהעולם מגיב באדישות, ואין על מה לבנות כו׳.

ואעפ״כ, עמדו בעצמם במסירת־נפש על קיום התורה ומצוותי׳ בחיי יום־יום, ולא רק בנוגע לעצמם, אלא כך נהגו גם בנוגע לחינוך הילדים.

ובהקדם המדובר כמ״פ, שכאשר אדם מתנהג באופן מסויים בנוגע לעצמו, עדיין לא יכולים לדעת אם

---

251) ראה אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ג ע׳ תקעו. ח״ד ע׳ שלט. ח״י ע׳ קמו. חי״א ע׳ שכט.

252) ר״פ בחוקותי.

253) ראה גם שיחת י״ג תמוז דאשתקד סנ״ח (תורת מנחם – התוועדויות חנ״ז ע׳ 117 ואילך). וש״נ.

254) ראה כש״ט בהוספות סקע״ט ואילך. סרכ״ג ואילך. וש״נ.

255) במאמר פ״ב ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חס״א ע׳ 6 ואילך).

אכן סבור הוא שכך צריך להתנהג, שהרי יכול להיות שהוא סבור שזהו ענין של היזק, ואעפ״כ עושה זאת מכמה סיבות צדדיות – מצד התאוה, מצד כבוד וכו׳;

משא״כ כשרואים שבאופן כזה מחנך גם את ילדיו – שכן, בטבע בני־אדם, הנה מבלי הבט על מצבו בנוגע לעצמו, רוצה לתת לילדים את הטוב והמובחר ביותר[256], באופן היותר מואר וקדוש, וכמובן (ובפרט כשמדובר אודות האם) לדאוג לצרכיהם בעוה״ז הגשמי, והיינו, שיהי׳ להם לא רק ״עולם הבא״, אלא שגם ב״עולם הזה״ יהי׳ להם קיום... לכל־הפחות באופן מצומצם, ״לחם לאכול ובגד ללבוש״[34].

ובכן: ראו בפועל, שתחת הממשלה ההיא חינכו אבות ואמהות את ילדיהם, בנים ובנות, באופן שבדרך הטבע לא יוכלו הילדים לחיות באורח חיים אנושי, ביחד עם שמירת שבת וטהרת המשפחה וכו׳ וכו׳, אלא יצטרכו להיות מנותקים מכל הסביבה, ולחיות בחשאי ובצנעה וכו׳, ולא רק באופן זמני, אלא באופן הנמשך בקביעות, כמובן הקושי שבדבר מדברי הגמרא[257] ״אלמלי נגדוה לחנני׳ מישאל ועזרי׳ כו׳״, שאז לא יודעים אם היו עומדים בנסיון, כיון שלא מדובר אודות יסורים לפי רגע או שעה, אלא אודות דבר הנמשך.

ואעפ״כ, לא התחשבו בכל החשבונות האלו – לא האבות ואפילו לא האמהות, וחינכו את הילדים שזה עתה רק נולדו, והעמידו אותם מלכתחילה בסדר כזה שלכאורה אין לו שום הצדקה – אם רק מתנהגים ע״פ חשבון, אפילו חשבון דקדושה.

[וכפי שראו גם אצל ״הנשיא הוא הכל״[20], שלכאורה לא הי׳ מקום לאופן הנהגתו בבית־האסורים, ועד״ז בנוגע לכללות הנהגתו לפנ״ז בכמה נקודות, בידעו, שזהו כנגד מלכות ששולטת על 200 מליון אנשים, וזה כבר כמה שנים שעומדים במלכותם, ורואים שהעולם אינו מתערב בעניניהם הפנימיים, במכ״ש מזה שאינו מתערב אפילו בענינים שנוגעים לכל העולם. ואעפ״כ, לא התחשב בכל חשבונות אלו, אפילו חשבונות שלכאורה הם ע״פ שולחן־ערוך, והתנהג באופן המבואר בשיחה האמורה, שבנוגע לדתינו, תורה ומצוות ומנהגי ישראל, אין עלינו בעל־דעה, כיון שנמצאים ב״חירות״, לא בגלות ולא בשעבוד מלכיות].

ויתירה מזה: אפילו אלו שעדיין נמצאים שם עכשיו – ממשיכים בקו זה, מבלי הבט על כך שכבר עברו כמה שנים מאז שכו״כ יצאו משם והם עדיין נמצאים שם לעת־עתה, ואעפ״כ, לא מתחשבים בחשבונות אלו, וממשיכים להתנהג באותו סדר.

מז. וענין זה נותן את הבטיחות והנאמנות בהקב״ה – ״מאמין בחי העולמים וזורע״[258] – שמהמעמד ומצב ד״הזורעים בדמעה״, יבואו למעמד ומצב ד״ברנה יקצורו״[259],

ובקרוב ממש יפתחו את הפתחים והדלתות והשערים לרווחה, ויניחו להם לצאת משם ״בנערינו ובזקנינו גו׳ בבנינו ובבנותינו״[49], ו״כספם וזהבם אתם״[260],

ובאופן שיצאו עם ילדים שלמים ונכדים שלמים, ושלמים גם בעצמם, וילכו מתוך שמחה וטוב לבב, כל אחד ואחד למקום המיועד לו – ״מה׳ מצעדי גבר כוננו״[261] – אבל למקומות שבהם יוכלו ללמוד תורה ולקיים מצוות ולגדל ילדים לתורה ולחופה ולמעשים טובים, מתוך הרחבה והרווחה אמיתיים.

ותהי׳ זו הכנה קרובה לקיום היעוד ״קהל גדול ישובו הנה״[141], שישובו ״ברנה״ מ״תימן״ ומ״צפון״ ומכל ד׳ רוחות העולם, כפי שנימנו בנבואה[262], ובאופן ד״אומר לצפון תני״ (תן את ישראל הפזורים שמה)[263], שהם עצמם יציעו להוציאם משם – בקרוב ממש, ובחסד וברחמים.

---

256) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח״ס ע׳ 428. וש״נ.
257) כתובות לג, ריש ע״ב.
258) ירושלמי – הובא בתוס׳ שבת לא, סע״א.
259) תהלים קכו, ה.
260) ישעי׳ ס, ט.
261) תהלים לז, כג. וראה אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ג ע׳ תקסא (נעתק ב״היום יום״ יד חשון). ח״ה ע׳ קג (נעתק ב״היום יום״ י תמוז). ועוד.
262) ישעי׳ מג, ה־ו.
263) שם, ו (ובמצו״ד).

ובעל השמחה והגאולה, שהעמידם על דרך זו – הנה "מה זרעו בחיים אף הוא בחיים"[264], ויצא עם כל צאן מרעיתו לקבל פני משיח צדקנו, בקרוב ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א התחיל לנגן הניגון "הושיעה את עמך וגו'".

אח"כ צוה לנגן ניגון הכנה, ניגון רבינו הזקן בן ד' הבבות (בבא הד' – ג"פ), והניגון "ניע זשוריצי כלאָפּצי" (ועמד מלא קומתו ורקד על מקומו בשמחה רבה).

ואח"כ אמר:]

מחר – יום ששי, אבל זה י"ג תמוז... ומסתמא ימשיכו ויערכו בזמן המותר התוועדות נוספת, שלא בהשתתפותי בגוף בגשמיות, אבל בהשתתפותי ברוחניות. ובתור המשך – יקחו את המשקה והמזונות מהתוועדות זו.

וע"פ המדובר לעיל (ס"ז) אודות האגרת של בעל הגאולה והשמחה – ימשיכו זאת על כל השנה כולה.

[טרם צאתו ניגן כ"ק אדמו"ר שליט"א ב' הבבות של הניגון "כי אלקים יושיע ציון וגו' וזרע עבדיו וגו'"].

בס"ד. שיחת ש"פ בלק, י"ד תמוז, ה'תש"ל.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א קידש על היין.

א. בקונטרס שבו נדפסו מאמרי חג הגאולה י"ב־יג תמוז תרפ"ז[1], ישנו גם המאמר שאמר בעל השמחה והגאולה בש"פ בלק בקאסטראמא – עוד לפני גמר הגאולה בי"ב־יג תמוז, אבל לאחרי התחלת הגאולה בג' תמוז.

וכיון ש"הימים האלה נזכרים ונעשים"[2], הרי מובן, שמאמר הנ"ל שנאמר בש"פ בלק, שייך ליום הש"ק שבו קורין פ' בלק.

ואע"פ שאין זו אותה הקביעות בימי החודש כפי שהיתה אז – הרי דובר כמ"פ[3] שהענין ד"הימים האלה נזכרים ונעשים" הוא לא רק בנוגע לענינים הקשורים עם ימי החודש, אלא גם בנוגע לענינים הקשורים עם ימי השבוע, דכיון ששניהם – הן הענינים הקשורים עם ימי החודש והן הענינים הקשורים ימי השבוע – הם חלקים בתורת אמת, הרי הם ענינים אמיתיים, ולכן, הענין ד"הימים האלה נזכרים ונעשים" ישנו באמת לאמיתו גם בנוגע לענינים הקשורים עם ימי השבוע.

ובפרט ע"פ הידוע שהמאמרים שנאמרו בימי השבת קשורים עם ימי השבוע, ולא עם הקביעות בימי החודש (לא כמו המאמרים שנאמרו בימים טובים, הקשורים עם הקביעות של ימי החודש, ולא עם הקביעות בימי השבוע).

ב. התחלת המאמר היא: "גפן ממצרים תסיע[4], וארז"ל[5] גפן אלו ישראל".

והנה, אע"פ שהתחלת ותוכן המאמר אינם בענין של גאולה, שהרי "תסיע" שהו"ע המסעות הוא

---

264) תענית ה, ב.

1) סה"מ קונטרסים ח"א קעו, ב ואילך. סה"מ תרפ"ז ע' קצז ואילך.

2) אסתר ט, כח. וראה רמ"ז בס' תיקון שובבים. הובא ונת' בס' לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.

3) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ו ע' 300. וש"נ.

4) תהלים פ, ט.

5) חולין צב, א.

עדיין ענין של גלות, ומתאים גם למצב שהי' בעת אמירת המאמר, שנשלח לגלות – הרי ישנו גם הפירוש הפשוט שההדגשה היא על הגאולה ממצרים: "גפן ממצרים תסיע", שהיתה גאולה שלימה, כמ"ש[6] "וינצלו את מצרים", "שעשאוה כמצודה שאין בה דגן .. כמצולה שאין בה דגים"[7], היינו, שהוציאו משם את כל ניצוצות הקדושה[8], שלכן ישנו האיסור "לא תוסיפו לראותם גו'"[9] – בדוגמת הגאולה העתידה לבוא, שיוציאו את כל ניצוצות הקדושה שבכל המקומות ויקחום עמהם אל הגאולה.

וגם ענין זה מתאים למצב שהי' בעת אמירת המאמר – שהי' זה כבר לאחרי ג' תמוז, שבו הי' כבר ענין של גאולה למטה בארץ, אלא שהוצרכו להמתין משך זמן, עד י"ב־י"ג תמוז, שאז תהי' הגאולה בשלימותה (ע"ד המבואר[10] בנוגע לברכת הגומל שברך רק בש"ק פ' פינחס לאחרי שחזר לביתו – ע"פ מ"ש רבינו הזקן[11] בנוגע לחולה שנתרפא, שמברך הגומל רק לאחרי שיחזור לבוריו (ולא מיד לאחרי שיצא מכלל סכנה), ומזה מובן גם בנוגע להיוצא מבית האסורים).

ואם אז, כשש"פ בלק חל לפני י"ב תמוז, הי' כבר מצב של גאולה – עאכו"כ בקביעות שנה זו, שש"פ בלק חל לאחרי י"ב תמוז, הרי בודאי מודגשת השייכות של מאמר זה לש"פ בלק.

ג. ועוד ענין המודגש במאמר – בהמשך להמדובר בהתוועדות די"ב־י"ג תמוז[12] אודות המכתב שכתב בעל השמחה והגאולה לחגיגת י"ב תמוז בפעם הראשונה[13]:

במכתב הנ"ל כותב בעל השמחה והגאולה: "לא אותי בלבד גאל הקב"ה בי"ב תמוז, כי אם גם את כל מחבבי תורתנו הק', שומרי מצוה, וגם את אשר בשם ישראל יכונה", והיינו, שגם מי ש"שם ישראל" אינו שמו האמיתי אלא כינוי בלבד, גם הוא נגאל בי"ב תמוז.

וכיון שלא שייך ענין של גאולה אא"כ הי' לפנ"ז מצב של מאסר, הרי מובן, שגם אצל זה ש"בשם ישראל (רק) יכונה" הי' מצב של מאסר (שלכן נחשבה גאולת י"ב תמוז גם לגאולה שלו) – שזהו מצד הצורך שהי' אז בענין המס"נ עבור תורה ומצוותי' (ועד גם עבור ענינים שאינם בערך ג' העבירות שעליהם אמרו יהרג ואל יעבור), שבגלל זה בא ענין המאסר.

וענין זה מורה על האיחוד של כל בנ"י – לא רק "ראשיכם שבטיכם", אלא גם "חוטב עציך" ו"שואב מימיך"[14], שכולם עומדים באותו מצב הדורש מס"נ על תורה ומצוותי'.

וענין זה מודגש גם במאמר – שמביא בתחלתו מארז"ל[5] "גפן אלו ישראל", "אומה זו כגפן נמשלה, זמורות שבה אלו בעלי בתים, אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים, עלין שבה אלו עמי הארץ וכו', והיינו דשלחו מתם ליבעי רחמים איתכליא על עליא, דאילמלא עליא לא מתקיימין איתכליא" (עלין שבגפן סובלין הרוח ומגינים על האשכולות שלא יכם שרב ושמש ורוחות[15]), היינו, שהקיום של האשכולות (תלמידי חכמים) הוא ע"י העלים (עמי הארץ), ולכן צריכים האשכולות להתפלל עבור העלים – לא כדי לעשות טובה למישהו אחר, אלא בגלל שזה נוגע לקיום שלהם.

ד. ויש להוסיף בזה:

ענין זה שהקיום של הפירות הוא ע"י העלים שמגינים עליהם מפני הענינים הבלתי־רצויים – הרי זה בטבע העולם כפי שעולם כמנהגו נוהג (ולא כמו הענין ד"ליבעי רחמים איתכליא על עליא", שרק בפנימיות הענינים יודעים שהקיום של העלים הוא עי"ז שהפירות מתפללים עליהם, אבל לא רואים זאת בטבע העולם, ואדרבה: בטבע העולם רואים שקיום הפירות הוא ע"י העלים).

---

6) בא יב, לו.
7) ברכות ט, ריש ע"ב. וש"נ.
8) ראה לקו"ש חכ"א ע' 80. וש"נ.
9) בשלח יד, יג. וראה תורת מנחם – התוועדויות חמ"ו ס"ע 331. וש"נ.
10) ראה שיחת ש"פ פינחס, כ"א תמוז תשכ"ו בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות חמ"ז ע' 226). וש"נ.
11) לוח ברה"נ פי"ב הי"א. סדר ברה"נ פי"ג ה"ה.
12) ס"ז ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חס"א ס"ע 21 ואילך).
13) אג"ק שלו ח"ב ע' פ ואילך. וש"נ.
14) ר"פ נצבים.
15) פרש"י חולין שם.

אמנם, ענין זה הוא לא רק מצד הנהגת הטבע – שהרי הנהגת הטבע כשלעצמה היא ענין פחות ונמוך כו', אלא כן הוא גם בפנימיות הענינים, ואדרבה: בגלל שכן הוא בפנימיות הענינים, לכן נמשך הדבר גם בהנהגת הטבע.

ויובן מענין נשמה וגוף:

ידועה תורת הבעש"ט[16] על הפסוק[17] "עזוב תעזוב עמו", שתכלית הכוונה היא שתהי' העבודה עם הגוף דוקא, ועי"ז דוקא ניתוסף עילוי בנשמה. וזהו גם כללות ענין ירידת הנשמה בגוף – ירידה צורך עלי', שדוקא ע"י הירידה בגוף ניתוסף עילוי בנשמה.

ומובן שצורך הנשמה בהגוף הוא (לא מצד חיצוניות הענינים, ומצד עלמא דשיקרא כו', אלא כן הוא) באמיתית הענינים – לפי שבגוף יש ענין שהוא נעלה יותר אפילו מהנשמה[18].

וע"ד מ"ש האריז"ל[19] על הפסוק[20] "כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ה' יחי' האדם", שהכוונה בזה היא לניצוץ האלקי ("מוצא פי ה'") שבלחם – וידועה השאלה[21]: הרי גם באדם עצמו ישנו "מוצא פי' ה'", הניצוץ האלקי שבנשמה, ולמה זקוק האדם לניצוץ האלקי שבלחם? ומבואר בזה[21], שהניצוץ האלקי שבלחם הוא נעלה יותר אפילו מהניצוץ האלקי שבנשמה, ולכן זקוקה הנשמה ללחם.

ומזה מובן בנוגע לכללות הענין דירידת הנשמה בגוף ועבודתה עם הגוף דוקא, שעי"ז ניתוסף עילוי בנשמה שאין בה מצד עצמה.

ובדוגמת זה הוא בענין קיום הפירות ע"י העלים – שזהו מצד העילוי שיש בעלים לגבי הפירות, שלכן ביכלתם להגן עליהם כו'.

ה. וכמו בכל הענינים – צריך להיות גם מענין זה "בכן" בענין של פועל ממש:

ובהקדים – שאע"פ שדורשים הענין של לימוד החסידות, ובפרט כהלשון הידוע[22]: "שיפוצו מעינותיך חוצה", דקאי על לימוד החסידות, הרי העיקר הוא המעשה בפועל, שלכן צריך כל ענין לבוא למעשה בפועל, וכפי שמבאר בסוף המאמר[23] (וכן באגרת לחגיגת י"ב תמוז), ש"עלינו . . לעבוד עבודתינו בקיום התומ"צ", בקביעת עתים ללימוד התורה, וברבים דוקא, ובקיום המצוות בהידור.

ובפרט כפי שמוסיף ומדגיש: "ולא להתפעל כלל מהמונעים ומעכבים", והרי ענין המניעות והעיכובים שייך רק בנוגע לעבודה במעשה בפועל, כי:

מניעות ועיכובים בנוגע לעבודה פנימית – הם בעיקר מצד היצה"ר. וענין זה תלוי בבחירתו להתגבר עליהם, שהרי אמרו רז"ל[24] "בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין", שעל ידה יכולים להתגבר על כל המניעות והעיכובים שמצד היצה"ר; ואילו מניעות ועיכובים מצד המקום (הסביבה והמדינה כו') והזמן, שלא כל פעם תלוי בבחירתו שיוכל להתגבר עליהם – הם בעיקר בנוגע לעבודה במעשה בפועל.

ומובן, שהלשון "לא להתפעל כלל מהמונעים ומעכבים", כולל גם את המניעות והעיכובים מצד המקום והזמן שאינם תלויים בבחירתו, שעיקרם בנוגע לעבודה במעשה בפועל.

וע"י ההליכה בדרכיו וארחותיו אשר הורנו נצח סלה ועד[25], נבוא לענין ד"גפן ממצרים תסיע", שהרי "כימי צאתך מארץ מצרים – אראנו נפלאות"[26], בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש, למטה מעשרה טפחים, ובטוב הנראה והנגלה.

---

16) ראה כש"ט בהוספות סכ"א. וש"נ (נעתק ב"היום יום" כח שבט).
17) משפטים כג, ה.
18) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות סה"מ אב ס"ע ר ואילך. וש"נ.
19) ל"ת עה"פ.
20) עקב ח, ג.
21) ראה תו"א בשלח סה, ד ואילך. לקו"ת צו יג, ב ואילך. ובכ"מ.
22) אגה"ק דהבעש"ט (כש"ט בתחלתו. ובכ"מ).
23) סה"מ קונטרסים שם קעט, א. תרפ"ז שם ע' רא.
24) קידושין ל, ב. וראה ב"ב טז, א.
25) ע"פ לשון אדה"ז – אגה"ק סז"ך.
26) מיכה ז, טו.

* * *

ו. ישנו עוד ענין במאמר – בהמשך להמדובר בהתוועדות די"ב־י"ג תמוז[27]:

במאמר מבואר[28] הענין ד"גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלקינו"[29] – ש"טעם הדבר שנקרא אלקינו, דפירושו אלקה שלנו, (דלכאורה) הלא אלקי כל הארץ יקרא כתיב[30], ומהו אלקינו דוקא. אך הענין הוא, דבאמת כן הוא דאלקי כל הארץ יקרא [וכמובן גם ממ"ש בשו"ע או"ח[31] בנוגע לפירוש המלות בברכות, ש"אלקים" פירושו "שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכחות כולם"], ומ"מ הוא אלקינו, אלקה שלנו דוקא .. (כי) נש"י מובדלים .. להיות נק' שמו ית' עלינו, וכמ"ש[32] אני ה' אלקיכם גו' לכם לאלקים, וכתיב[33] אנכי הוי' אלקיך כו', ואיתא במד"ר[34] א"ל הקב"ה לישראל, אלקה אני על כל באי העולם, אבל לא יחדתי שמי אלא עליכם, איני נקרא אלקי עכו"ם, אלא אלקי ישראל וכו'".

אלא שע"י "אלקינו", נמשך אח"כ להיות גם "מלך העולם" – כמבואר בחסידות[35] בפירוש נוסח הברכה "אלקינו מלך העולם". וכפי שאומרים בנוסח התפלה דר"ה – שאז נעשית הכתרת מלך מלכי המלכים הקב"ה, ובלשון חז"ל[36]: "תמליכוני עליכם" – שתחילה ישנו הענין ד"ה' אלקי ישראל מלך", וע"י בנ"י נמשך גם בכל העולם כולו: "ומלכותו בכל משלה"[37].

ז. ענין זה קשור גם עם מ"ש בפרשת השבוע[38] אודות בנ"י: "עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב".

וכדאיתא בגמרא[39]: "אמר לי' ההוא מינא לרבי אבינא, כתיב[40] מי כעמך כישראל גוי אחד בארץ, מאי רבותייהו, אתון נמי ערביתו בהדן, דכתיב[41] כל הגוים כאין נגדו (גם אתכם לא הוציא מן הכלל), אמר לי' מדידכו (נביאים שיצאו מכם, דהיינו בלעם, שהי' נכרי) אסהידו עלן (העיד עלינו שאין אנו באותו כלל), דכתיב ובגוים לא יתחשב".

אך עדיין צריך להבין – ובהקדמה:

מזה גופא ששאלת המין נכתבה בתורה, שהיא תורת אמת, מוכח, שאין זה סתם ענין של שטות (שאז לא הי' נכתב הדבר בתורת אמת), אלא אכן יש מקום לשאול: "מאי רבותייהו, אתון נמי ערביתו בהדן", ובפרט שיש לזה ראי' ממ"ש בפסוק "כל הגוים כאין נגדו", וכיון שהפסוק אינו מוציא את בנ"י מן הכלל, הרי מובן, ש"כל הגוים כאין נגדו" כולל גם את בנ"י.

וכיון שהאמת היא ש"כל הגוים כאין נגדו", כולל גם בנ"י, אינו מובן המענה "מדידכו אסהידו עלן דכתיב ובגוים לא יתחשב" – הרי עדיין נשארת הטענה "מאי רבותייהו, אתון נמי ערביתו בהדן, דכתיב כל הגוים כאין נגדו", דקאי גם (ובעיקר) על בנ"י?

יש מפרשים[42], שכוונת המענה ממ"ש "ובגוים לא יתחשב" היא שבנ"י אינם נכללים במ"ש "כל הגוים כאין נגדו". אבל, אין האמת כן, שהרי בודאי גם בנ"י הם "כאין נגדו", ואדרבה: אמיתית הענין ד"כאין נגדו" הוא אצל בנ"י דוקא, כמובן ממה שאומרים בתפלת שבת: "אין ערוך לך .. ואין זולתך .. לחיי העולם הבא, אפס בלתך .. לימות המשיח, ואין דומה לך .. לתחיית המתים", והרי ענינים אלו (חיי העוה"ב, ימות המשיח ותחה"מ) שייכים לבנ"י דוקא, כך, שדוקא בנ"י מכירים בכך שכל הענינים הם באין־ערוך אליו ית', "כאין נגדו", וא"כ נכללים גם הם במ"ש "כל הגוים כאין נגדו". והדרא קושיא לדוכתה: "מאי רבותייהו, אתון נמי ערביתו בהדן"?

---

27) סט"ו ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חס"א ע' 31 ואילך).
28) סה"מ קונטרסים שם קעז, ב. תרפ"ז ע' קצט.
29) תהלים מח, ב.
30) ישעי' נד, ה.
31) ס"ה.
32) ס"פ שלח.
33) יתרו כ, ב.
34) שמו"ר פכ"ט, ד.
35) ראה לקו"ת מסעי צא, ד. ובכ"מ.
36) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.
37) תהלים קג, יט.
38) כג, ט.
39) סנהדרין לט, סע"א ואילך (ובפרש"י).
40) שמואל־ב ז, כג.
41) ישעי' מ, יז.
42) ראה עיון יעקב לע"י שם.

ואין לומר שבענין ד"כאין נגדו" שוים אמנם בנ"י לכל הגוים, אבל יש ענינים נוספים שביחס אליהם מודגשת חשיבותם של בנ"י ש"בגוים לא יתחשב" – כי, אם החשיבות של בנ"י היא רק בענינים מסויימים, אבל יש ענינים שבהם משתווים עם כל הגוים, אין זו חשיבות אמיתית.

ובפרט ע"פ המדובר לעיל[43] שבנ"י נמשלו לשמן ש"אפילו אתה מערבו בכל המשקין שבעולם הוא נתון למעלה מהן"[44] – שבודאי אין זה באופן שרק בענינים מסויימים אין השמן מתערב, אבל יש ענינים שבהם מתערב השמן עם שאר המשקין; מעלת השמן היא שאין שום ענין שבו מתערב עם שאר המשקין, ולכן הוא למעלה מכולם, וכן הוא בנוגע לבנ"י, שאין שום ענין שבו מתערבים עם שאר האומות.

וא"כ, כיון ש"כל הגוים כאין נגדו" קאי גם על בנ"י, נשארת לכאורה השאלה: "מאי רבותייהו, אתון נמי ערביתו בהדן"?

ח. ויובן בהקדם הביאור בנוגע לכללות ענין השאלות שבתורה – שלכאורה יש בזה תמיהה גדולה שאף אחד לא נעמד על זה (וכמדובר כמ"פ שדוקא על "קלאָץ־קשיא" לא נעמדים):

לאחרי שנתבאר בתורה תירוץ על השאלה – למה מופיעה עדיין השאלה בתורת אמת?!

ולדוגמא – בתושב"כ (שגם בה מצינו שאלות, אף שמספרם מועט לגבי מספר השאלות בתושבע"פ): כתיב[45] "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו"? ועל זה בא התירוץ: "וצויתי את ברכתי בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים".

ולכאורה: לאחרי שיודעים כבר התירוץ ד"וצויתי את ברכתי גו'" – למה נשארה השאלה כתובה בתורה?

ואין לומר שכתיבת השאלה בתורה היא כדי שאם יבוא מישהו וישאל שאלה זו, יאמרו לו שכבר נשאלה שאלה זו בתורה – שהרי בשביל זה די בכך שנאמר בתורה התירוץ: "וציויתי את ברכתי גו'", ובמילא נשללת השאלה "וכי תאמרו מה נאכל".

וע"ד החילוק בין פירוש רש"י לפירוש התוספות, שבתוס' נתפרשה תחילה השאלה: "ואם תאמר", ולאח"ז בא התירוץ: "ויש לומר", ואילו דרכו של רש"י – הן בפירושו על התורה והן בפירושו על הש"ס – לפרש באופן שמלכתחילה אין מקום לשאלה[46].

וכמסופר גם בשיחת בעל השמחה והגאולה[47] אודות דרך הלימוד המיוחדת של רבינו הזקן לגבי שאר הגאונים שבזמנו – שלימודו לא הי' באופן של קושיות ותירוצים, אלא מלכתחילה למד כל ענין כהלכתו.

וא"כ אינו מובן: לשם מה נאמרו השאלות בתורה (אפילו בתושבע"פ ועאכו"כ בתושב"כ) – למה לא מספיק לומר מלכתחילה את התירוץ?!

אך הענין הוא – שהשאלות שנאמרו בתורה הם שאלות אמיתיות שלכן נאמרו בתורה (ולא כמו שאר השאלות שלא נאמרו בתורה), כך, שגם לאחרי שנאמר בתורה תירוץ עליהם, נשארים השאלות חלק מתורת אמת. ולכן, בכל שנה חוזרים וקוראים בתורה את השאלה "וכי תאמרו מה נאכל", אף שזוכרים את התירוץ מהשנה שעברה, כיון שגם לאחרי התירוץ נשארת השאלה חלק מתורת אמת (כשם שפסוק זה הוא חלק מהס"ת, ובו תלוי' כשרות כל הס"ת). ועד"ז בלימוד התוס', שגם כאשר חוזרים ולומדים אותו, לומדים תחילה את ה"ואם תאמר", אף שזוכרים את ה"ויש לומר" שלמדו בפעם הקודמת.

והביאור בזה – שכיון שהתורה "ארוכה מארץ מדה"[48], הנה גם לאחרי שלומד התירוץ, יכול לחזור וללמוד הענין בעומק יותר, ואז יראה שעדיין יש מקום לשאלה, ולכן יש צורך לחזור וללמוד את התירוץ בעומק יותר, כדי לתרץ גם שאלה זו.

---

43) שיחת י"ב תמוז סכ"א (תורת מנחם – התוועדויות חס"א ע' 39). וש"נ.
44) שמו"ר רפל"ו.
45) בהר כה, כ־כא.
46) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ג ריש ע' 347. וש"נ.
47) ראה סה"ש תש"ו ע' 28. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ס ריש ע' 414.
48) איוב יא, ט.

וכמאמר הבעש"ט (המובא בספרי חסידות פולין[49]) ש"כל פשט שיאמרו לו .. יקשה עליו .. קושיא .. (ואח"כ) יתרץ ויקשה עוד קושיא עד אין קץ ותכלית" – כי, על כל שאלה שיש בעולם זה, יש תירוץ בעולם נעלה יותר (וכמו בנוגע למקשן ותרצן בפשטות – ששכלו של התרצן עמוק יותר משכלו של המקשן, ומצד שכל עמוק יותר מתורצת הקושיא), ועל כל תירוץ יש שאלה בעולם נעלה יותר, וכן הלאה בעילוי אחר עילוי בהשתלשלות כללות העולמות.

ט. ועפ"ז יש לבאר בדרך אפשר בנדו"ד – השאלה "מאי רבותייהו, אתון נמי ערביתו בהדן, דכתיב כל הגוים כאין נגדו", והתירוץ "דכתיב ובגוים לא יתחשב":

אע"פ שבענין ד"כאין נגדו" נכללים גם בנ"י עם "כל הגוים", מ"מ, יש חילוק ביניהם – שאצל הגוים ענין הביטול ד"כאין נגדו" הוא הסוף והתכלית, ואילו אצל בנ"י הרי זה אמצעי והקדמה לענין נעלה יותר, שע"י הביטול נעשה החיבור והאחדות עם הקב"ה כו', ולכן "בגוים לא יתחשב".

ובהקדמה – שגם לפני הביטול ד"כאין נגדו", נמצא יהודי במעמד ומצב ש"בגוים לא יתחשב", כי, "אע"פ שחטא ישראל הוא"[50], וכמ"ש[51] "השוכן אתם בתוך טומאותם", אלא שעדיין אין זה בשלימות ובגלוי; אך כאשר ישנו ענין הביטול ד"כאין נגדו", הרי כיון שע"י הביטול נעשה הענין דהשראת השכינה (כמבואר בתניא[52] ש"אין הקב"ה שורה אלא על דבר שבטל אצלו ית'"), אזי נעשה הענין ד"בגוים לא יתחשב" בשלימות ובגלוי.

וזהו שתחילה הובא בגמרא הענין ד"כל הגוים כאין נגדו" באופן של קושיא – שקושיא בתורה היא גם ענין של תורה, אלא שלאח"ז בא המענה ד"בגוים לא יתחשב", שזוהי המסקנא שמגלה את הפנימיות של הקושיא – ש"כאין נגדו" הו"ע הביטול שעל ידו באים לעילוי ד"בגוים לא יתחשב".

ועד"ז י"ל בנוגע לשקו"ט שבמאמר ש"באמת .. אלקי כל הארץ יקרא, ומ"מ הוא אלקינו, אלקה שלנו דוקא .. אלקה אני על כל באי העולם, אבל לא יחדתי שמי אלא עליכם" (כנ"ל ס"ו) – שעי"ז ש"יחדתי שמי עליכם", יש בכחם לברר בירורים קשים יותר שעד עתה לא היו יכולים לבררם, ועד שמשיגים שליטה על כל העולם כולו לפעול ש"אלקי כל הארץ יקרא .. אלקה אני על כל באי העולם".

י. ונחזור לענינו – שבנ"י נמשלו לשמן שאינו מתערב עם שאר המשקין:

אין הכוונה שאי אפשר לנסות לערב את השמן עם שאר המשקין; יכולים ליקח כף וכיו"ב ולנסות לערב שמן עם שאר משקין, ובשעת מעשה אכן מתערב השמן עם שאר המשקין, ואין זה דמיון, אלא כך היא המציאות בעולם, שבשעת מעשה מתערב השמן עם שאר המשקין, אלא, שעירוב זה הוא רק לפי שעה, אבל אין לו קיום (שלכן אין זה מציאות אמיתית, אלא כמו נהרות המכזבין[53], וכמו שינוי החוזר לברייתו שאינו שינוי אמיתי[54]), כיון שלאחרי משך זמן רואים שהשמן חוזר ונשאר בפני עצמו, ולא עוד אלא שהוא למעלה מכל המשקין.

ועד"ז בנוגע לבנ"י – שגם אם מנסים לערב אותם עם שאר אומות העולם, ולפעמים יכול להיות שהענין ד"בגוים לא יתחשב" הוא אצלם בהעלם, הנה עירוב זה הוא רק לפי שעה, ואין לו קיום, ולכן אינו מציאות אמיתית, וסוכ"ס בהכרח שתתגלה המציאות האמיתית ש"בגוים לא יתחשב".

יא. אך עפ"ז יכולים לשאול לאידך גיסא:

כיון שהמציאות של עם ישראל היא באופן ש"בגוים לא יתחשב", ולאמיתו של דבר לא יכולים בנ"י להתערב בין אומות העולם – מה ה"רעש" ("וואָס איז אַזוי דער געוואַלד") אם כתוב כך או כך, בה בשעה שבלאה"כ לא שייך שתהי' מציאות כזו?!

---

49) ראה גנזי נסתרות (אור ישראל) ע' מא (אות קלט). וראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ס ע' 68. וש"נ.
50) סנהדרין מד, רע"א.
51) אחרי טז, טז.
52) פ"ו.
53) פרה פ"ח מ"ט.
54) ב"ק צג, ב. צו, א־ב.

ובכן, שאלה זו יכולים לשאול גם על משה רבינו:

בעת מחלוקת קרח על משה ואהרן – אמר משה לעדת קרח[55]: "בוקר ויודע ה' וגו'", "גבולות חלק הקב"ה בעולמו, יכולים אתם להפוך בקר לערב, כן תוכלו לבטל את זו, שנאמר ויהי ערב ויהי בוקר[56] ויבדל[57], כך ויבדל[58] אהרן להקדישו וגו'".

וכיון שכן, מה הוצרך משה רבינו להרעיש ("מאַכן אַ גאַנצן טומל") על זה – להכריז "ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פי' וגו'"[59], ועד שכבר ב"ערב שבת בין השמשות" נברא "פי הארץ"[60] – הרי בין כך ובין כך לא יצליחו לפעול מאומה?!

ומזה מוכח, שגם כאשר מדובר אודות ענין שיכול לגרום לבנ"י בלבול וטעות אפילו לרגע קטן – צריכים לעשות הכל (אפילו "בריאה חדשה"[61]) כדי למנוע זאת!

וכמו בנוגע לכללות ענין התומ"צ – שאע"פ שישנה ההבטחה שבין כך ובין כך "לא ידח ממנו נדח"[62], מ"מ, ישנה כללות האזהרה דקיום התומ"צ כדי להבטיח מלכתחילה שיהודי לא יבוא למעמד ומצב שנקרא ע"פ תורה בשם "נדח" – "האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים"[63] – אפילו לפי שעה, אלא להיות בקירוב עם הקב"ה.

וזהו גם הביאור בפתגם רבינו הזקן[64] שיהודי אינו יכול ואינו רוצה להיות נפרד מאלקות – דלכאורה אינו מובן: כיון ש"אינו יכול", מהי ההוספה ש"אינו רוצה" – הרי גם אם ירצה, לא יוכל להיות נפרד מאלקות, והרי אין צורך לשלול מאדם דבר שאין ביכלתו לעשות, כמו לעלות לרקיע?! – אך הענין הוא, שאע"פ שסוכ"ס לא יוכל להיות נפרד מאלקות, יש צורך להבהיר שמלכתחילה לא ירצה להיות נפרד מאלקות אפילו לרגע.

ועד"ז בענינו: אע"פ שבין כך ובין כך אי אפשר שיהודים יתערבו עם גוים, כיון שיהודים הם "עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב", מ"מ, צריכים להבטיח ולעשות כל מה שאפשר בעולם כדי למנוע טעות מבהילה וגזירה איומה על בנ"י אפילו לרגע.

יב. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

ומהמענה על השאלה "מאי רבותייהו, אתון נמי ערביתו בהדן, דכתיב כל הגוים כאין נגדו", "דכתיב ובגוים לא יתחשב" – באים גם למענה על קושיית הגלות (שהרי כללות ענין הגלות הו"ע של קושיא): "תיקו", "תשבי יתרץ קושיות ואיבעיות"[65] – שיתבטלו כל עניני קושיות, העלמות והסתרים, ע"י אליהו התשבי, "מבשר טוב", כמ"ש[66] "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא" – יום הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, בקרוב ממש.

* * *

יג. מאמר (כעין שיחה) ד"ה כל המאריך באחד.

* * *

55) קרח טז, ה ובפרש"י.
56) בראשית א, ה.
57) שם, ד.
58) דברי הימים־א כג, יג.
59) קרח שם, ל.
60) אבות פ"ה מ"ו.
61) פרש"י קרח שם.
62) ע"פ שמואל־ב יד, יד.
63) ישעי' כז, יג.
64) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ע' שפד (נעתק ב"היום יום" כה תמוז). שם ע' תקמז (נעתק ב"היום יום" כא סיון). ועוד.
65) תויו"ט סוף מס' עדיות. של"ה תט, א. ועוד.
66) מלאכי ג, כג.

יד. בהמשך להמדובר לעיל[67] אודות הפסוק[68] "מה טובו אהליך יעקב" – נתעכב גם על פירוש רש"י בפסוק זה.

ובהקדים – שאע"פ שפסוק זה הוא מנבואת בלעם (וכפי שממשיך[69]: "כנחלים נטיו וגו'", דברי שבח על בנ"י, שלכן "ראויים הם לברכה"[70]), ומצינו בתשובת מהרש"ל[71]: "מתחיל אני בפסוק ואני ברוב חסדך, ומדלג הפסוק הראשון מה טובו אהליך שאמרו בלעם כו'" – הרי כבר הופרכו דבריו[72] מכמה ראיות, החל מדברי הגמרא[73] "בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע", וגם: בפסוקי מלכיות שבתפלת מוסף דר"ה[74] אומרים הפסוק[75] "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו", שזהו פסוק מנבואת בלעם*. וכמדובר לעיל[77] גם אודות הפסוק[78] "אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט בישראל", שהוא מנבואת בלעם, והו"ע עיקרי כו'[79].

וכמובן גם מזה שקבעו לומר הפסוק "מה טובו גו'" בכל יום בהתחלת התפלה, עוד לפני אמירת "הודו לה' קראו בשמו" – כפי שמצינו בסידור האריז"ל וכן בסידור הבעש"ט, ועד לסידור הראשון – סידור ר' עמרם גאון[80]: "הנכנס לבית הכנסת אומר מה טובו כו'", שמשמעותו לא רק בהתחלת התפלה, אלא בכל פעם שנכנסים לבית־הכנסת, אפילו כמה פעמים ביום. ואפילו אלו שאין נוהגים לומר הפסוק "מה טובו גו'" בכל פעם שנכנסים לביהכנ"ס, הרי גם הם אומרים פסוק זה עכ"פ פעם אחת ביום, בהתחלת התפלה, כפי שנתקבל בכל תפוצות ישראל.

וע"פ הכלל שכותב רבינו הזקן בריש הלכות מכירת חמץ[81], ש"הרבה מספרים הראשונים ז"ל לא יצאו לאור הדפוס עדיין בימי האחרונים ז"ל .. ולזאת ודאי אין לסמוך כו'" (ולכן מצינו בכ"מ[82] שפוסקים ההלכה לא לפי דברי האחרונים, אלא לפי דברי הראשונים שיודעים בוודאות שלא הגיעו לידי האחרונים) – מובן, שאילו המהרש"ל הי' רואה מ"ש בסידור ר' עמרם גאון, הי' מסתמא מסכים על אמירת הפסוק "מה טובו גו'".

טו. ומפרש רש"י "מה טובו אהליך" – "על שראה שאין פתחיהן מכוונין זה מול זה", ונתבאר לעיל[67], שזה קשור עם ענין הצניעות.

אך לכאורה צריך להבין: הפירוש "שאין פתחיהן מכוונין זה מול זה" הוא "משום צניעות" – הוא פירוש הרשב"ם[83], אבל לפי פירוש רבינו גרשום (מאור הגולה)[83], הרי זה "מפני היזק ראי'". וא"כ, מדוע נאמר בפשטות שזהו ענין של צניעות?

ובכן: לכל לראש – כיון ש"אלו ואלו דברי אלקים חיים"[84], הרי שני הפירושים אמת. ויתירה מזה, שכל הפירושים קשורים ושייכים זל"ז – במכ"ש מעניני העולם, שכיון שכל דבר הוא בהשגחה פרטית,

---

*) בתו"ת כאן מחלק בין מה שדיבר בלעם ע"פ ה' ומה שדיבר מרצונו כו'. אבל, נוסף לכך שע"פ פשוטו של מקרא הקדים בלעם בנוגע לכל דבריו: "הדבר אשר ישים אלקים בפי אותו אדבר"[76], הרי מה ש"בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע" קאי על "פרשת בלק" כולה.

---

67) שיחת י"ב תמוז סל"ד ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חס"א ע' 54 ואילך).
68) פרשתנו כד, ה.
69) שם, ו.
70) פרש"י שם כג, כג.
71) שו"ת מהרש"ל סס"ד.
72) ראה תיקון תפלה בסי' אוצר התפלות.
73) ברכות יב, ב. וראה שיחת י"ב תמוז שם (תורת מנחם שם ס"ע 53 ואילך).
74) ר"ה לב, ב.
75) שם כג, כא.
76) שם כב, לח.
77) במאמר די"ב תמוז (תורת מנחם שם ע' 4 ואילך).
78) שם כד, יז.
79) ראה רמב"ם הל' מלכים רפי"א.
80) בסופו (ב"סדר ברכות פרטיות").
81) נדפסו לאחרי הל' פסח. וראה גם בשו"ע חיו"ד שלו סקפ"ט סי"ג סקמ"ג.
82) ראה גם בספרים שנסמנו בתורת מנחם – יין מלכות ח"ג ע' תקיז.
83) ב"ב ס, א.
84) עירובין יג, ב. וש"נ.

הרי מובן, ששני ענינים שהם בסמיכות זל"ז, יש להם קשר ושייכות זל"ז, ועאכו"כ שכן הוא בעניני התורה, שיש שייכות בין ענינים הסמוכים זל"ז, ובפרט בנוגע לשני פירושים בפסוק אחד, שבודאי שייכים זל"ז, כידוע הראי' לזה מההלכה בנוגע לשעטנז, שכל פרטי הענינים שבזה נרמזו בתיבה אחת[85].

זאת ועוד:

בנוגע לדרשת חז"ל[83] על הפסוק[86] "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו", "מה ראה, ראה שאין פתחי אהליהם מכוונין זה לזה" — יש שהביאו[87] ש"כתב הרמב"ן בחידושיו ריש ב"ב, דהיזק ראי' הוא איסור דאורייתא ממש, ומה ששקו"ט בגמרא אם היזק ראי' שמי' היזק או לא, לאו בעיקר היזק .. אלא .. בפרטי היזק ראי' כו'".

ועפ"ז, רוב הראשונים שסוברים שהיזק ראי' אינו מן התורה אלא מדרבנן (כפי שמשמע מפשטות סוגיית הגמרא), מוכרחים לפרש שהענין ש"אין פתחיהן מכוונין זה לזה" אינו משום היזק ראי', אלא משום צניעות.

ועוד ענין בזה:

בהיזק ראי' גופא יש שני פרטים: (א) ענין של היפך עין טובה, (ב) ענין של היפך הצניעות. ועפ"ז, החילוק בין דעת רבינו גרשום לדעת הרשב"ם בפירוש "אין פתחיהן מכוונין זה מול זה" הוא רק בנוגע לענין דהיפך ענין טובה, אבל גם לדעת רבינו גרשום יש בזה גם ענין של היפך הצניעות, שהרי זה פרט בענין היזק ראי' גופא.

[ואף שעפ"ז יוקשה איך אפשר לומר שהיזק ראי' (שכולל ענין הצניעות שנתפרש בכתוב) אינו אלא מדרבנן — יש לומר הביאור בזה, שבנוגע להיפך ענין הצניעות אי אפשר לחייבו מן התורה בתור מזיק, כיון שאין זה אלא היזק קטן וקל, שאינו נקרא בשם היזק. וענין זה קשור עם כמה פרטי דינים שאין כאן המקום לבארם].

ונמצא, שלכל הדעות קשור הענין ד"אין פתחיהן מכוונין זה מול זה" עם ענין הצניעות, ובהתאם לכך נאמר שזהו ענין של צניעות*.

טז. הביאור בפירוש רש"י[68] "מה טובו אהליך — על שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה, משכנותיך — חניותיך כתרגומו",

— שב' הענינים ד"אהליך" ו"משכנותיך" הם כתוצאה ובהתאם לב' הענינים שפירש רש"י בפסוק[86] "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו" (שמזה נתפעל ביותר עד ש"עלה בלבו שלא לקללם"): "ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן מעורבין" — אופן חנייתם ("משכנותיך, חניותיך"); וכיון שהכתוב מדייק "לשבטיו" (ולא "לשבטים", סתם שבטים), שבכל שבט בפ"ע ניכר שהוא שבט

*) להעיר משו"ע אדה"ז חו"מ הל' נזקי ממון סי"ב: "אסור לפתוח פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון, שלא יראה אחד מעשיו של חבירו .. שאין זו מדת צניעות שיראה זה תשמישיו של זה כל היום, ואמרו חכמים וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו, ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה כנגד זה, אמר ראויים הללו שתשרה עליהם שכינה". ולהעיר גם מדיוק לשון אדה"ז: "ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה כנגד זה", ולא כבב"ב: "זה לזה". ועיין בדק"ס[88] (ועד"ז בפירש"י: "שוכן לשבטיו", "ראה שאין פתחיהן מכוונין זה כנגד זה"; "מה טובו אהליך", "על שראה שאין פתחיהן מכוונין זה מול זה"). ובודאי יש טעם על שינויי הלשונות. — ובכלל: בשו"ע ובתראי צ"ל דיוק יותר בלשון.

85) ראה נדה סא, ב. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ"ג ע' 452. וש"נ.

86) פרשתנו כד, ב.

87) תו"ת כאן.

88) ושם הובאה גם גירסא: "זה כנגד זה".

ישראל*, מוסיף רש"י: "ראה שאין פתחיהם מכוונין זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אוהל חבירו" – אופן עמידת האהלים ("אהליך .. פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה").

אלא שעפ"ז הוצרך להקדים "משכנותיך" ל"אהליך", כי תחילה באה חניית כללות השבטים (שנראית תחילה וגם מרחוק), ואח"כ חניית האהלים דכל שבט.

ולכן מוסיף: "ד"א מה טובו אהליך – מה טובו אהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליהם. משכנותיך – אף כשהן חרבין, לפי שהן משכון עליהן, וחורבנן כפרה על הנפשות, שנאמר[89] כלה ה' את חמתו, ובמה כלה, ויצת אש בציון" – דכיון שבלעם אמר ש"הקללה על הזכרת עוונותיהם תחול"[90], יש צורך לשלול האפשרות דהזכרת עוונות** – עי"ז ש"מקריבין .. קרבנות לכפר עליהם", ולא רק בזמן שביהמ"ק קיים, אלא גם לאח"ז: "אף כשהן חריבין .. חורבנן כפרה על הנפשות", גם על עבירות שאין הקרבנות מכפרים עליהם (כמו מזיד באיסור כרת וכו', שעז"נ "ונכרתו הנפשות"[93], "ונתתי את פני בנפש ההיא והכרתי אותו"[94], וכיו"ב, כמובא בכו"כ מדברי הנביאים וחז"ל וכו'), שהי' בלעם יכול להזכירם.

אבל פירוש זה, אף שמתרץ הקושיות על פי' הא' בנוגע לסדר הכתוב, יש בו קושי בתוכן הדברים: (א) דוחק לומר ש"בית עולמים" (קבוע) יקרא בכתוב "אהל" (עראי), (ב) משכן שילה שהוא רק דירת עראי, אינו יכול להיות "משכון" על ביהמ"ק, ולכן העיקר הוא פי' הא' –

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חי"ג ע' 78 ואילך.

* * *

יז. בנוגע לאגרת התשובה – הנה כמו בכל הענינים שבתורה, יכולים להתעכב על ענינים פרטיים הדורשים ביאור, ויכולים להתעכב גם על הדרוש ביאור בכללות הענין, ובנדו"ד, יש באגרת התשובה דבר פלא[95]:

בכל אגה"ת מדובר אודות העבודה הרוחנית של תשובה, ולא אודות המעשה בפועל של תשובה, מלבד הפרקים ב' וג' שבהם מדובר אודות ענין התשובה במעשה בפועל – כמו ענין התענית, ובדורותינו אלה שלא יכולים להרבות בתעניות – ענין הצדקה[96].

ואף שענין המעשה בפועל שבתשובה נתבאר בגמרא ובכמה ספרים, כמו ספר חסידים וספר הרוקח, הנה באגה"ת נתבאר ענין זה רק בפרקים ב־ג, ואילו בכל שאר הפרקים מדובר רק אודות העבודה הרוחנית שבתשובה.

ואפילו כשמדובר אודות הענין דלימוד התורה[97] – לא מדובר אודות הפועל שבזה, אלא אודות הענין ד"אתדבקות רוחא ברוחא" שנעשה ע"י לימוד התורה ("בבחי' המשכה מלמעלה למטה", נוסף על העבודה בזה "ממטה למעלה .. בתפלה").

---

*) ע"ד פרש"י חיי שרה כד, יו"ד.

**) בפירש"י שם: "וישת אל המדבר פניו", "כתרגומו", ופי' הרמב"ן בפרש"י: "כי הי' הרב מתרגם בו ושוי למדברא דעבדו בי' בנ"י עגלא אנפוהי" (וכבר שקו"ט בזה). אבל: בנוגע לחטא העגל – כבר נאמר עליו[91] "סלחתי כדברך". וגם מ"ש[92] "וביום פקדי ופקדתי" – הרי זה "ביום פקדי" דוקא, ולא בפ"ע, כרצון בלעם.

---

89) איכה ד, יא.
90) פרש"י פרשתנו שם, א.
91) שלח יד, כ. וראה לקו"ש חכ"ד ע' 570 הערה 10. וש"נ.
92) תשא לג, לד ובפרש"י.
93) אחרי יח, כ.
94) קדושים כ, ו.
95) מכאן עד סוסי"ט – נדפס בלקוטי ביאורים בספר התניא (קאָרף) ח"ב ס"ע רסג ואילך.
96) וכאן מדבר רק אודות צדקה בפועל, ולא אודות הענין ד"המפייסו" (ב"ב ט, ב).
97) פ"ח־י.

ועוד זאת, שבכל אגה"ת מדובר אודות ענין התשובה, ולא אודות ענין הכפרה – כמ"ש בהתחלת פ"ד: "ואולם כל הנ"ל (משנ"ת בפרקים ב־ג) הוא לגמר הכפרה ומירוק הנפש לה' אחר התשובה .. אמנם התחלת מצות התשובה ועיקרה לשוב עד ה' באמת ובלב שלם וכו'", וממשיך לבאר פרטי הענינים דתשובה תתאה ותשובה עילאה, עד ל"מעלת בעלי תשובה על צדיקים גמורים"[98] – שכל זה שייך לעבודת התשובה עצמה, ולא לגמר הכפרה ומירוק הנפש.

אמנם, גם הביאור בנוגע לגמר הכפרה ומירוק הנפש, אינו בקיצור נמרץ, אלא בב' פרקים – ב' פרקים בכמות, ועוד יותר באיכות; ומזה מובן שגם גמר הכפרה ומירוק הנפש קשור עם ענין התשובה, שלכן נתבאר הדבר באגה"ת.

יח. ולהעיר, שבכלל יש חקירה אם תשובה קשורה עם ענין הכפרה, או שזהו ענין בפני עצמו שאינו קשור עם ענין הכפרה[99].

והנפק"מ בזה – כשעשה תשובה ויודע בוודאות שלא נתכפר לו, אם צריך לחזור ולעשות תשובה: אם ענין התשובה אינו קשור עם ענין הכפרה – הרי כיון שכבר עשה תשובה, שוב אינו צריך לעשות תשובה; אבל אם ענין התשובה קשור עם ענין הכפרה – הרי בידעו שעדיין לא נתכפר לו, צריך לשוב בתשובה עוה"פ ולהשתדל שיתכפרו עונותיו (כפי שמצינו בדוד המלך[100], שחיפש סימנים אם כבר נתכפרו עוונותיו מלמעלה).

ובנוגע לשיטת רבינו הזקן בענין זה – הנה:

בהתחלת אגה"ת כותב רבינו הזקן ש"מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד" – "בלבד" דייקא, ללא שום תנאים, והיינו, שמיד כשמחליט להשיב את הגזילה, עוד לפני השבת הגזילה בפועל, קיים כבר מצות התשובה.

אבל, נוסף ל"מצות התשובה" ("עזיבת החטא בלבד") יש גם "ענין התשובה", ובזה נכלל גם ענין הכפרה, שלכן, הנה גם לאחרי שקיים מצות התשובה, צריך לעשות ענינים נוספים כדי לפעול "גמר הכפרה ומירוק הנפש", ועד "שיהי' לרצון לפני ה' ומרוצה וחביב לפניו ית' כקודם החטא להיות נחת רוח לקונו מעבודתו" (כפי שמבאר בפ"ב), ולכן נתבארו גם ענינים אלו באגה"ת, כי, אף שאינם חלק מ"מצות התשובה", הרי הם שייכים ל"ענין התשובה".

יט. וענין זה בא בהמשך להמדובר בהתוועדות שלפנ"ז[101] אם יש צורך בכפרה על עבירה באונס. והובאו דברי רבינו הזקן בשו"ע[102] הלכות שבת[103] בנוגע לעבירה של קטן, ש"אע"פ שאינו צריך תשובה

98) ספ"ח.
99) ראה גם לקו"ש חי"ז ע' 197 ואילך. וש"נ.
100) ראה שבת ל, א. וש"נ.
101) שיחת י"ב תמוז ס"מ ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חס"א ע' 60 ואילך).
102) או"ח סוסשמ"ג.
103) בהמשך להמוזכר אודות הלכות שבת – העיר כ"ק אדמו"ר שליט"א אודות האיסור לכסוס צפרניים בשבת (ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסש"מ. וש"נ), ובפרט כשמדובר (לא אודות קטן, אלא) אודות גדול, לאחרי בר־מצוה, ומה גם שמסביבו נמצא ראש־ישיבה, משפיע או משגיח, ויושב תחת גפנו ותחת תאנתו... ואינו אומר לו מאומה*.

ובהמשך לזה הזכיר גם** אודות ההנהגה בביהכנ"ס בנוגע לשמירת כבוד הסידורים שלא יתגלגלו וכו', והדיוק בעניית איש"ר, באמרו, שבמשך השנים (מתש"י עד תש"ל) כבר דובר על זה יותר ממאה פעמים (ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ג ע' 465 ואילך. וש"נ), ואעפ"כ, "לא נגע ולא פגע", ללא הזזה כלל, אפילו לא משהו***.

*) ואף שיום השבת אינו בזמן סדרי הישיבה – הרי מצינו בגמרא (ב"ב ח, ב) אודות אופן הנהגת מלמד תינוקות הראוי לשמו, שגם בשעה ד"הוה קאי בגינתא (תחת גפנו ותחת תאנתו כפשוטו) .. דעתאי עלויהו".

**) באמרו: הזמן של יום השבת צריך להיות מנוצל עבור ענינים טובים, אבל בלית־ברירה מוכרחני לדבר גם אודות ענינים אלו, אף שאין זה הענין שלי.

***) ואמר – ע"ד הצחות – שמצינו לענין צבא השמים שהם "חזקים כיום הבראם" (ולא כמו צבא הארץ שיש בהם טבע ההפסדות מתחילת ברייתם (ראה בחיי בראשית א, כח)), שהעדר ההפסדות לאחרי זמן מורה שמתחזלת ברייתו הוא דבר נצחי (ורק מצד רצון הבורא יתבטלו לאחרי שית אלפי שנין). ועד"ז בנוגע להעדר ההזזה בנדו"ד כו'.

כשיגדל, מ"מ, טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, אע"פ שעבר קודם שנעשה בר עונשין" – שמזה מוכח, שגם בענין של אונס יש צורך בכפרה, שהרי קטן שעובר עבירה אנוס הוא, כיון שלאו בר דעה הוא, ואעפ"כ, "טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה".

אך עדיין צריך להבין:

א) רבינו הזקן מתחיל "שאינו צריך תשובה כשיגדל", ומסיים "שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה" – שלכאורה הרי זו סתירה מיני' ובי'?

ב) ע"פ המבואר בהקדמת בני המחבר גודל הדיוק בשו"ע של רבינו הזקן בכל תיבה – צריך להבין מהו דיוק הלשון (שמביא אדה"ז מדברי הרמ"א[102]) "טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה", ולמה לא נאמר "טוב שיקבל כו'"?

וכפי שיתבאר לקמן.

* * *

כ. בפסוק[68] "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" יש פירוש נוסף – כפי שמביא הצמח צדק באור התורה[104] בשם המגיד[105] ש"אוהל נקרא דירת עראי ומשכן נקרא דירת קבע".

ומתאים גם עם פירוש המדרש[106] ש"אהליך" קאי על המשכן שהי' רק באופן של עראי, ו"משכנותיך" קאי על ביהמ"ק שהי' בנין של קבע, "מנוחה" ו"נחלה"[107].

ועפ"ז מובן, ש"אהליך" קאי על האוהל הפרטי של כל אחד מישראל, שזהו ענין של עראי, ו"משכנותיך" קאי על המשכן, שהי' ענין של קבע, כדברי הגמרא[108]: "כיון דכתיב בהו[109] על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, כמאן דקביע להו דמי".

כא. המשך השיחה – ההוראה מפירוש רש"י שהזהירות בענין הצניעות נוגע אפילו באוהל עראי[110], והשייכות המיוחדת לימי הקיץ (ימי החופש[111]) שבהם יוצאים לדירת עראי[112], שגם שם צריך להזהר בתכלית בעניני צניעות – נכלל בסוף השיחה המוגהת דלעיל (סט"ז).

* * *

כב. הביאור באגרת התשובה[113]:

ענין התשובה יכול להיות באופן שמיד לאחרי החטא חל עליו חיוב התשובה, אבל חיוב זה הוא רק לרגע, ולאחרי ששב בתשובה, שוב אין עליו חיוב; אבל ישנו גם ענין של השבת הגזילה, שזהו חיוב הנמשך, והיינו, שגם לאחרי ששב בתשובה, יש עליו חיוב להשיב את הגזילה, וכל זמן שלא השיב את הגזילה נשאר עליו חיוב זה.

---

104) פרשתנו ע' א'לו.

105) או"ת עה"פ (סקמ"ה).

106) הובא בתורה שלמה פרשתנו עה"פ (אות מז). וש"נ.

107) ראה זבחים קיט, סע"א.

108) עירובין נה, ב.

109) בהעלותך ט, כ-כג.

110) ולא רק כשנמצאים במעמד ומצב של קבע – דמאי קמ"ל, הרי בנ"י הם "גוי קדוש" (יתרו יט, ו), ולא יפלא שמתנהגים באופן של צניעות.

111) וכמדובר כמ"פ שהחופש הוא מלימודי חול דוקא, משא"כ בנוגע ללימודי קודש, שביחס אליהם לא שייך ענין של חופש. ואדרבה: ע"י לימוד התורה נעשה החופש האמיתי – "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (אבות פ"ו מ"ב).

112) ולא כמו אלו הטוענים שבדירת עראי לא נוגע כ"כ אופן ההנהגה,

– ולהיותם "חסידים", מביאים ראי' מרבותינו נשיאינו – כידוע הסיפור (ראה תורת מנחם – התוועדויות ח"י ע' 252. וש"נ) שהבעש"ט שלח פעם יהודי עשיר שיסע אל המגיד, ובבואו לעיירה חיפש את ביתו של המגיד, עד שמצאו בקצה העיירה, ובראותו את גודל העניות שבבית (עד כדי כך שלא היו בו כסאות או ספסלים, והתלמידים הוצרכו לישב על בולי עץ), שאל את המגיד לפשר הדבר, והשיב לו המגיד – בשאלו אותו אודות הנהגתו בנסיעותיו ל"יריד" בלייפציג, האם יש לו את כלי ביתו? וכשענה שבהיותו באמצע הדרך שאני, אמר המגיד: גם אני נמצא עכשיו "באמצע הדרך"... וכשאגיע למחוז חפצי אזי יהיו לי דירה נאה וכלים נאים. ומכיון שכן – טוענים הם – הנה כשנמצאים בדרך, במעמד ומצב של עראי, אין צורך גם בהנהגה נאה... –

אלא צריך לידע שמלך מלכי המלכים הקב"ה "מלא כל הארץ כבודו" (ישעי' ו, ג), ונמצא יחד עמו גם בהיותו בדירת עראי, ולכן צ"ל זהיר בענין הצניעות.

113) סעיף זה – נדפס בלקוטי ביאורים בספר התניא (קאָרף) ח"ב ע' רסו ואילך. וראה גם לקו"ש חי"ד ע' 144 הערה 14.

ועד"ז בנוגע לענין כפרה ומחילת העון:

ישנו הענין ש"נמחל לו לגמרי מה שעבר על מצות המלך .. ואין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין לענשו כו'" – שענין זה נעשה מיד ברגע הראשון של עשיית התשובה; אבל ישנו גם ענין הסרת הלכלוך והפגם שנעשה בנפש ע"י החטא – שענין זה אינו נעשה מיד ברגע הראשון של עשיית התשובה, אלא רק לאחרי כמה ענינים שצריך לעשות בשביל גמר הכפרה ומירוק הנפש.

ובנוגע לקטן – כיון שאינו בר עונשין, אין עליו חיוב לעשות התשובה ("אינו צריך תשובה") כדי לבטל ענין העונש (כשם שאין עליו חיוב להניח תפילין וכיו"ב, כיון שאינו מחוייב במצוות); אבל אעפ"כ, כיון שע"י החטא נעשה פגם בנפשו, לכן "טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה", כדי להסיר הפגם בנפשו שנעשה ע"י החטא.

ובלשון הב"ח[102] (שהי' מקובל גדול, כידוע סיפור בעל השמחה והגאולה בזה[114]): "אין עליו עונש .. אלא שאני קורא עליו גם בלא דעת נפש לא טוב[115], דאע"פ דקטן שעבר עבירה בלא דעת היא, לא טוב לנפש, כי המשיך עלי' טומאה מצד הרע, על כן טוב לו כשיגדיל לשוב בתשובה כו'".

וזהו גם דיוק הלשון "טוב לו כו'" – שזהו ענין שנוגע רק לו, כי, בנוגע לעולם, לא נפעל מאומה ע"י העבירה, כיון שהי' קטן, אבל בנוגע לנפשו נעשה פגם, ולכן "טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה", כדי להסיר הלכלוך והפגם שנעשו בנפשו.

כג. ועדיין יש לחקור אם יועיל מה שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה וכפרה – בעודנו בקטנותו, או שחייב לעשות זאת כשיגדל:

ולדוגמא: קטן שנכשל בחילול שבת, וכדי להסיר הפגם מקבל עליו להוסיף הידור בשמירת שבת (ע"ד "אם הי' רגיל לקרות דף א' יקרא ב' דפים"[116]) – האם יועיל לתשובה וכפרה כשיעשה זאת בקטנותו.

בנוגע להשבת הגזילה – אין חילוק אימתי נעשה הדבר, ובלבד שהנגזל יקבל את כספו; אבל השאלה היא בנוגע לענינים שבין אדם למקום, האם יועיל עשיית דבר לתשובה וכפרה בעודנו בקטנותו.

יש סברא לומר שיועיל הדבר, דכשם שהעבירה נעשתה בקטנותו, יכול גם התיקון להיות בקטנותו[117]; אבל יש סברא לומר שדבר שנעשה בקטנותו אין לו חשיבות, ולכן לא יועיל הדבר לתקן את הפגם שבנפשו, אא"כ יעשה זאת כשיגדל.

וכדי לברר הענין – יש צורך לחפש בספרים כו'.

*

כד. בנוגע ל"יינה של תורה" (פנימיות וסודות התורה) שבפירוש רש"י, ובלשון השל"ה הקדוש[118]: ענינים מופלאים – רואים כאן דבר נפלא ("אַ געוואַלדיקע זאַך") ששייך במיוחד לג' השבועות (החל משבעה עשר בתמוז):

רש"י אומר בפירוש "משכנותיך", ש"אף כשהן חריבין .. הן משכון כו'".

והרי ענינו של "משכון" הוא – שרק אם לאחר זמן לא ישלם הלוה את חובו, אזי יוכל המלוה ליקח את המשכון לעצמו, אבל עד אז, נמצא החפץ בידו של המלוה רק בתורת "משכון", ועד שישנו דין "אם חבול תחבול שלמת רעך עד בוא השמש תשיבנו לו"[119], וגם בהיותו אצל המלוה הרי הוא בבעלותו של בעל המשכון, והמלוה צריך לשמור על המשכון שלא יתעפש כו', ואם הוזק המשכון, צריך לשלם עבורו.

114) ראה ספר הזכרונות ח"א פ"ס. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ט ע' 130 בשוה"ג הב'. וש"נ.
115) משלי יט, ב.
116) אגה"ת ספ"ט.
117) וכמו בקידושין וגיטין – שמה שהכניס ע"י הקידושין, מוציא אח"כ ע"י הגט, בבחינת "הפה שאסר הוא הפה שהתיר".
118) במס' שבועות שלו (קפא, א).
119) משפטים כב, כה.

ומזה מובן גם בנוגע לביהמ"ק – שאע"פ שהי' ענין של חורבן, "ויצת אש בציון", קיימת מציאותו של ביהמ"ק בתור "משכון", שנמצא אמנם אצל הקב"ה, אבל הוא בבעלותם של בנ"י (נוסף על המקדש הרוחני למעלה ששייך להקב"ה), והקב"ה חייב לשמרו שישאר בשלימותו, ולהחזירו לבנ"י.

[וזהו גם הביאור בפתגם שאמר אדמו"ר מהר"ש בשנת לידת כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לשבעה עשר בתמוז (נדחה) שחל בשבת (כיון שי"ב תמוז חל ביום שני בשבוע): הלואי שידחה באמת[120] – דכיון שגם לאחרי החורבן ישנו ביהמ"ק בשלימותו בבעלותם של בנ"י, לכן יכול החורבן להיות נדחה לגמרי].

ובלשון המדרש תנחומא[121] – מקורו של פירוש רש"י זה: "מה טובו אהליך יעקב כשהן בנויות, ומשכנותיך כשהן חרבות" – "אמר הקב"ה .. התניתי עם משה עליהם, אם כסף תלוה את עמי[122], שאם עברו על המצות, אני ממשכנן שתי משכונות, שנאמר[119] אם חבל תחבל, א"ל משה רבינו עד מתי, א"ל עד בא השמש, עד שיבא משיח, שנאמר[123] וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה".

וכשיבוא משיח – יחזיר הקב"ה את המשכון, עי"ז שמשיח יבנה את ביהמ"ק, כמ"ש הרמב"ם[124] ש"המלך המשיח .. בונה המקדש .. במקומו" (כפי שמשמע בכ"מ במדרז"ל[125]).

ואין סתירה לזה ממ"ש בזהר[126] שביהמ"ק השלישי יהי' "בנינא דקוב"ה" – כידוע התיווך בזה[127], ע"פ מ"ש[128] "טבעו בארץ שערי'", ש"שערי ביהמ"ק במקומן נגנזו"[129], ומשיח יגלה ויעמיד אותם במקומם בביהמ"ק שיתגלה מלמעלה, ולכן הרי זה נקרא שמשיח בונה המקדש, כפי שמצינו במסכת ב"ב[130] שהמעמיד הדלתות נחשב כאילו בנאו כולו[131].

וכל זה יהי' בביאת משיח צדקנו, שאז יקויים היעוד "ואשבור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות"[132], ו"אלקים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וירשוה וזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה"[133] – "שוכן לשבטיו", בביאת משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו בעגלא דידן.

* * *

כה. [כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן את המזונות והיין להרב משה הכהן דובינסקי (עבור ה"מלוה מלכה").

לאחרי אמירת ברכה אחרונה, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:]

בהמשך להמדובר לעיל (סכ"א) אודות הענין ד"אהליך", שהו"ע של עראי, בנוגע לאלו שנוסעים בימי הקיץ לדירת עראי (או אלו שבעיר עצמה עושים ענין של עראי שאינו באופן של קבע כמו בכל השנה) – הנה יה"ר שיהי' קיץ בריא, שמח ומוצלח,

ומתוך מנוחה ושמחה ושלום יוכלו ללמוד תורה ולקיים מצוות, ולחנך את הילדים לתומ"צ,

ולהתכונן לצאת לקבל פני משיח צדקנו, שיקח אותנו אל הגאולה האמיתית והשלימה, בקרוב ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א התחיל לנגן הניגון "כי אלקים יושיע ציון"].

---

120) סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 157.
121) משפטים יא.
122) משפטים כב, כד.
123) מלאכי ג, כ.
124) הל' מלכים פי"א.
125) נסמנו בלקו"ש שבפנים הערה 36.
126) ח"א כח, א. ועוד.
127) ראה שערי זהר לסוכה מא, סע"א. הובא בלקו"ש חי"א ע' 98 הערה 61. וש"נ.
128) איכה ב, ט.
129) במדב"ר פט"ו, יג.
130) נג, ב.
131) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שיש לעיין אם הדבר מתאים עם כמה הלכות, אבל עכ"פ באגדה, הרי זה בודאי "אַ געשמאַקער ענין".
132) בחוקותי כו, יג.
133) תהלים סט, לו־לז.

לקוטי־שיחות פרשת בלק כרך יח שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

א.

גם המדרשים שמביא רש״י על דברי בלעם קשורים לפשט

כבר דובר בהרחבה על כך, שלמרות שרש״י מפרש בפירושו על התורה את פשוטו של מקרא, וכאשר הוא מצטט דרשות מדברי חז״ל יש בהן הכרח לפי הפשט[1] — בכל זאת רואים, שבפרשתנו, בקשר לדברי בלעם, מביא רש״י דרשות רבות מחז״ל, שלא כפי הרגיל בפירושו.

ההסבר לכך הוא: התורה, בפשוטו של מקרא, אומרת בפירוש ״וישא משלו״[2], ומובן, שלפי דרך הפשט אין פירושם של פסוקים אלו מוגבל רק לפי המשמעות הפשוטה של המילים[3], אלא יש בהם נמשל, נמצאים בהם גם רמזים ומדרשים שאינם כתובים בפירוש במילות הפסוק.

יחד עם זאת מובן, שגם לדרשות אלו, יש הכרח לפי פשט הפסוקים, והן קשורות וחשובות לצורך הבנת הפסוק[4].

לפי זה, יש להבין את הקטע השני בפירוש רש״י על הפסוק[5] (בדברי בלק) ״כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א־ל״. רש״י מצטט את המילים ״כעת יאמר ליעקב וגו׳״, ומפרש: עוד עתיד להיות עת כעת הזאת אשר תגלה חיבתן לעין כל, שהן יושבין לפניו ולומדים תורה מפיו ומחיצתן לפנים ממלאכי השרת, והם ישאלו להם מה פעל א־ל, וזהו שנאמר[6]: והיו עיניך רואות את מוריך. דבר אחר, יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא לשון הווה, אינן צריכים למנחש וקוסם כי בכל עת שצריך להאמר ליעקב וישראל מה פעל הקדוש־ברוך־הוא ומה גזירותיו במרום, אינן מנחשים וקוסמים, אלא נמסר להם על פי נביאיהם מה היא גזירת המקום, או אורים ותומים מגידים להם. ואונקלוס לא תרגם כן.

ולכאורה:

א) היכן רמוזה במילות הפסוק, ומדוע חשובה לצורך הפשט, כל האריכות בפירוש רש״י, ובמיוחד בפירוש הראשון?

ב) מהו הקושי בכל אחד מן הפירושים, שבגללו נזקק רש״י לשני הפירושים?

ג) רש״י מקדים את הפירוש הראשון לפני השני, דבר המורה על כך שפירוש זה קרוב יותר לפשט. — במה קרוב הפירוש הראשון לפשוטו של מקרא יותר מהשני?

ד) מהי כוונת רש״י בסיום דבריו ״ואונקלוס לא תרגם כן״[7] — במקומות רבים שונה תרגום אונקלוס מפירוש רש״י, ורש״י אינו מציין זאת.

ב.

דברי מפרשי רש״י על שני הפירושים

מפרשים[8] אומרים, שההכרח לפירושו הראשון של רש״י נובע מן הביטוי ״כעת״, בכ״ף הדמיון[9], שמכך לומד רש״י ש״עוד עתיד להיות עת כעת הזאת״: לא בזמן הזה ממש, ובדומה לזמן האמור קודם ״ותרועת מלך בו״[10], שעליו מפרש רש״י ״לשון חיבה ורעות״, תבוא מיד תקופה כזו ״כעת״, שבה ״תגלה חיבתן לעין כל...״, והוא מסביר מהי הכוונה ב״תגלה חיבתן״.

ולפי הפירוש השני, באות המילים ״כעת יאמר ליעקב״ בהמשך לתחילת הפסוק ״כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל״: כאשר צריכים ישראל לדעת משהו, מועבר אליהם המידע באמצעות הנביאים או אורים ותומים.

ולפי זה, הרי לפי הפירוש הראשון לא מובן, מהו הקשר בין ״כעת יאמר...״, לבין התחלת הפסוק[11]. ואילו לפי הפירוש השני, קשה: א) באופן פשוט ״יאמר״ הוא לשון עתיד, ולא לשון הווה[12], ב) בלתי מובן הביטוי ״כעת״, בכ״ף הדמיון[11].

---

1) כפירושו בפ׳ בראשית — ראה לקו״ש ח״ה ע׳ 1 ובהערות שם.

2) כג (ז. יח). כד (ג. טו. כ. כא. כג).

3) שע״ד הפשט מדבר ברמז — ראה פרש״י משפטים כא, יג. ובכללות יותר: כל דברי בלעם אלה ה״ה ענין של נבואה ובלילה (ראה רש״י פרשתנו כב, ה. כב, ח), והרי נבואה (גם לנביאי ישראל) היא בחלום וחזיון (בהעלותך יב, ו. ובפרש״י שם) ו״בחידות״ (שם, ח) וא״כ מובן שע״פ דרך הפשט הכתוב אומר דרשני.

4) ראה פרש״י משפטים שם.

5) כג, כג.

6) ישעי׳ ל, כ.

7) בכמה כת״י רש״י ליתא.

8) רא״ם, שפ״ח, וראה גו״א.

9) ראה גם באר מים חיים ודבק טוב לפרש״י.

10) כג, כא.

11) ראה רא״ם ומשכיל לדוד עה״פ.

12) ראה משכיל לדוד שם.

אך לפי זה עדיין צריך להבין:

א) אמנם מובן מן הפסוק שתהיה תקופה בדומה לתקופה זו, שאז יקויים "ליעקב ולישראל מה פעל א־ל". אך מנין ההוכחה, ומהי החשיבות לצורך פשטות הפסוקים, בכל הפרטים "שהן יושבין לפניו ולומדים תורה מפיו ומחיצתן לפנים ממלאכי השרת", ושהמלאכים ישאלו "מה פעל א־ל".

ב) מדוע מקדים רש"י את הפירוש הראשון לשני – אדרבה, הפירוש השני קרוב יותר לפשוטו של מקרא[13], למרות הקשיים הלשוניים שבו, בכך שחלקו השני של הפסוק בא בהמשך לתחילתו, דבר שאינו מובן לפי הפירוש הראשון?

ואכן רואים, שבמדרש[14] נאמר הפירוש השני של רש"י לפני הפירוש הראשון. ויותר מכך, הרמב"ן מביא בפירושו על הפסוק רק את פירושו השני של רש"י[15].

ג) מדברי רש"י "דבר אחר, יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא לשון הווה" מובן, שאפשר לפרש את המילה "יאמר" גם בלשון הווה, כפי שמסביר רש"י כבר לפני כן[16], כיון שזהו "דבר ההווה תמיד" – "בכל עת". גם את הביטוי "כעת" אפשר לבאר לפי הפירוש השני, כפי שמסבירים המפרשים[17], שמשמעות המילה "כעת" היא: כאשר מגיע הזמן שצריך לדעת משהו, אז "נמסר להם על־פי נביאיהם...".

ג.

הקשר בין שני חלקי הפסוק לפי הגמרא, והשאלות על כך

לכאורה ניתן היה לתרץ, שהקשר בין שני חלקי הפסוק לפי הפירוש הראשון, הוא כדברי הגמרא[18] "כל אדם שאינו מנחש, מכניסין אותו במחיצה שאפילו מלאכי השרת אין יכולין ליכנס בתוכה, שנאמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל, כעת[19] יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א־ל"[20] –

אך אי אפשר לומר שזוהי הכוונה בפירוש רש"י, כי:

א) בדברי רש"י אין אף רמז לכך ש"מחיצתן לפנים ממלאכי השרת" היא תוצאה של "לא נחש...".

ב) לפי זה, לא היה הדבר צריך להיות רק לעתיד לבוא – "עוד עתיד להיות עת כעת הזאת": כיון ש"לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל" הוא בהווה, כפירוש רש"י, צריכה היתה גם התוצאה – "יאמר ליעקב..." – להיות באותו זמן, כפי שהיה בשעת מתן תורה, שישראל למדו את עשרת הדברות מפי הקדוש־ברוך־הוא[21].

ג) כיצד שייך לכאן הענין "שהן יושבין לפניו ולומדים תורה מפיו"[22]?

ד.

דיוקים נוספים בפירוש רש"י

כן יש להבין דיוקים נוספים בפירוש רש"י. ומהם:

א) בפירוש הראשון – מהי חשיבות הביטוי "מלאכי השרת", ולא מלאכים סתם?

ב) "וזהו שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך" – וכי ענינו של רש"י בפירושו על התורה להסביר פסוקים מהנ"ך?

ג) בפירוש השני[23] מוסיף רש"י לאחר המילים "ומה פעל א־ל" את המילים "ומה גזרותיו במרום" – מהו הקשר בין הדברים? יותר מכך: בהמשך דבריו הוא מזכיר רק את הענין "אלא נמסר להם על־פי נביאיהם מה היא גזירת המקום", ואינו מזכיר "מה פעל א־ל".

---

13) ראה רע"ב כאן עה"פ.

14) תנחומא (פרשתנו יד) ובמדב"ר (פ"כ, כ).

אלא שבפשטות – ב' מדרשים הנ"ל אינם במחלוקת, כ"א שמתחלה מפרש תחלת הכתוב "כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל", והפי' "ראתה עינו את ישראל יושבין לפני הקב"ה כו'" הוא על המשך הכתוב "כעת יאמר ליעקב גו'". אבל בפי' מהרז"ו (למד"ר שם) מפרש דראתה עינו את ישראל הוא ד"א ופירוש אחר על הפסוק. וגם הפי' "הרי את מחזר כו' ונשאל בהקב"ה" הוא על המשך הכתוב "כעת יאמר ליעקב".

15) ופי' הרמב"ן עצמו הוא ג"כ שמדבר בהווה ולא בעתיד.

16) בשלח טו, א.

17) ראה שפ"ח עה"פ.

18) נדרים לב, א. ועד"ז – ירושלמי שבת ספ"ו (כגי' ופי' הקה"ע ופ"מ שם. וראה להלן שם בירוש'). וראה אוה"ת עה"פ. וש"נ.

19) כן הוא בע"י (והתיבות כי לא נחש ביעקב וגו' הן בחצאי רבוע), וכ"ה בפי' הר"ן שם (ובירושלמי שם – רק סיום הכתוב). ובגמרא לפנינו לא הובא סיום הכתוב ורק עד "קסם בישראל וגו'". אבל ראה פרש"י וחדא"ג שם.

20) וראה ר"ן שם. עיון יעקב לע"י שם. מפרשים לירושלמי שם. ועוד.

21) פרש"י יתרו כ, א.

22) גם: מהו הלשון "מה פעל א־ל" – דלכאורה מכיון שהמדובר בתורה הול"ל "מה הורה א־ל", כבמדרשים הנ"ל, ועד"ז בירושלמי שם.

23) ב' הענינים דנביאים ואורים ותומים, י"ל שהם לנגד "נחש" ו"קוסם". ובפרט כפי שמשמע מפרש"י שופטים יח, יוד ש"נחש" שייך לפעולה משא"כ "קוסם". ולהעיר מפרש"י שם, יד. וראה לקו"ש חי"ד ע' 66 הערה 16.

ה.

בלעם רצה לרמוז למעלת ישראל באמרו "כעת יאמר..."

ההסבר לכך הוא:

בלק "שכר" את בלעם לצורך – לכה נא ארה לי את העם הזה[24]. ובקשר לכך היתה התשובה "וישא משלו" בפעם הראשונה, מדוע אין הוא יכול לעשות זאת – "מה אקוב..." – "כי מראש צורים אראנו..."[25] – עקב המעלות המיוחדות של ישראל, כפי שמפרש רש"י בפירושו על פסוקים אלו.

בדומה לכך בפעם השניה של "וישא משלו" הוא מתחיל ב"לא איש א־ל ויכזב", שאי אפשר לבצע את רצון בלק "להמיתם במדבר"[26], ובהמשך הוא מציין את מעלות ישראל וחיבתם, שהקדוש־ברוך־הוא מתעלם מעבירות ישראל, ואדרבה "תרועת מלך בו – לשון חיבה ורעות..."[27].

ועל זה הוא מוסיף אחר כך, שלא זו בלבד שלא ייתכן לבצע את "ארה לי את העם", אלא בדיוק ההיפך – "כי לא נחש ביעקב" – "כי ראויים הם לברכה (מצד מעלתם) שאין בהם מנחשים וקוסמים"[28].

אך כיון שהעובדה שכיון ש"אין בהם מנחשים וקוסמים" גורמת ברכה, מורה על פגם בבלעם, בהיותו קוסם[29] – לכן ממשיך בלעם אודות מעלת ישראל ומדגיש בכך, שהסיבה לאי־יכולתו לבצע "ארה לי את העם" אינה נעוצה בחסרון בו, אלא במעלת ישראל, שאליה רמז ב"משלו" במילים "כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א־ל".

ו.

חיבת ה' לישראל מתבטאת בלימוד התורה בהשוואה למלאכים

הסבר הדברים הוא: "כעת" בכ"ף קמוצה מורה על תקופה מסויימת[30] – וכיון שמדובר כאן על חיבת ישראל, מובן שמדובר על תקופה שכבר ראו בה את חיבת ה' לישראל.

וזאת יודע גם בן חמש למקרא, שחיבת ה' לישראל היתה גלויה בזמן מתן תורה, שאז נאמר[31]: "והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ", וכפי שמפרש רש"י: "אוצר חביב... כן אתם תהיו לי סגולה משאר אומות ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין לי אחרים עמכם, ומה יש לי עוד שתהא חיבתם ניכרת, כי לי כל הארץ והם בעיני ולפני לכלום".

והן הנאמר "כעת יאמר ליעקב", שה"עת" שלעתיד תהיה כעת הידועה, כזמן מתן תורה – מובן, שבדיוק כשם שבמתן תורה למדו ישראל תורה מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו, ושמעו ממנו את עשרת הדברות, כך "עתיד להיות", שילמדו "תורה מפיו" של הקדוש־ברוך־הוא[32].

וכיון שחיבה בגלוי מתבטאת בהשוואה לאחרים, שדוקא לגביהם "חיבתן ניכרת", מובן, שכשמדובר על לימוד התורה, שלאומות העולם אין שום קשר לכך, צריך לומר שגילוי החיבה בענין זה הוא בהשוואה ל"מלאכי השרת"[33], אפילו בהשוואה למלאכים שענינם "לשרת" כביכול את הקדוש־ברוך־הוא.

(לא רק בהשוואה למלאכים בדרגת ביצוע שליחות ה' למטה, כפי שכבר למדנו על המלאכים שבאו לאברהם כדי למלא שליחויות[34] – אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאות את אברהם, שאין מלאך אחד עושה שתי שליחויות – ובדומה להגר[35] וכדומה[36], אלא גם בהשוואה למלאכים המשרתים למעלה, כביכול, את הקדוש־ברוך־הוא).

כלומר, גם ביחס למלאכי השרת תהא החיבה לישראל ניכרת[37], בלומדם תורה מפיו של הקדוש־ברוך־הוא – "והם ישאלו להם מה פעל א־ל[38].

---

24) כב, ואו.

25) כג, ח ואילך ובפרש"י.

26) שם, יט בפרש"י.

27) שם, כא ובפרש"י.

28) פרש"י בתחלת הכתוב כאן (כג).

29) ראה פרש"י כב, ז. יהושע יג, כב (הובא בפרש"י כאן פסוק הבא (כג, כד)). וראה רד"ק יהושע שם. פרש"י מטות לא, ו. רמב"ן שופטים יח, ט.

30) ראה מירא דכיא בפרש"י.

ומ"ש בראב"ם שהוא כ"ף הדמיון שמדמה זמן א' להשני – צ"ע, שהרי נאמר בקמ"ץ, והרא"ם לשיטתו אזיל בפירושו לוירא יח, יוד. אבל ראה מירא דכיא שם. וגם בגו"א עה"פ כאן שכתב שהכ"ף הוא כ"ף הדמיון אינו מפרש כן מצד הדמיון דזמן א' להשני, אלא על הזמן שנאמר בהמשך הכתוב.

31) יתרו יט, ה.

32) להעיר מהתניא פל"ו.

33) הלשון "מלאכי השרת" הובא גם בפרש"י וירא יח, ט. תולדות כז, א. יתרו ח, טו. תשא לג, ז. ר"פ ויקרא. ועוד.

34) וירא יח, ב.

35) לך טז, ז ואילך.

36) "מלאך ה' בדרך לשטן" – לבלעם – דפרשתנו כב, כב ואילך. מלאכים ממש דר"פ וישלח. ועוד.

37) עפמ"ש בפרש"י תשא שם "והי' כל מבקש ה' אפילו מלאכי השרת כשהיו שואלים מקום שכינה כו' אומרים להם הרי הוא באהלו של משה" – יומתק הלשון בפרש"י "כעת הזאת", שלא קאי רק על זמן מ"ת אלא על כל זמן היות ישראל במדבר, ו"עוד עתיד להיות עת כעת הזאת אשר תתגלה חיבתן לעין כל", שגם אוה"ע ידעו ויבינו חיבתן זו.

38) לכאורה יש להקשות למה נאמר בכתוב "כעת יאמר" ולא ישאלו

לפי זה, מובן מדוע לאחר שאמר בלעם ש"ראויים הם לברכה" "כי לא נחש ביעקב", הוא הוסיף והדגיש, שהקללה אינה יכולה לשלוט בישראל, לא מפני שהוא (בלעם) בדרגה נמוכה, מנחש וקוסם, והם "לא נחש", אלא מצד עצם מעלת ישראל, שחיבתם תתגלה כאשר "מחיצתן לפנים ממלאכי השרת"[39].

ז.

ההסבר לציטוט "והיו עיניך" ולדברי רש"י "שהן יושבין..."

אך מתעוררת השאלה:

א) במתן תורה אנו מוצאים שישראל אמרו למשה "דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלקים פן נמות", ואכן כך היה, "ויעמוד העם מרחוק"[40]. וכיצד ייתכן כעת, שישראל ירצו ללמוד "תורה מפיו" של הקדוש־ברוך־הוא?

ב) אף אם אכן תהיה עת נוספת כבמתן תורה – מדוע היא שוללת את "ארה לי" יותר מזמן מתן תורה?

לפיכך אומר רש"י: א) "וזהו שנאמר[41] והיו עיניך רואות את מוריך" – נאמר במפורש בתורה שהקדוש־ברוך־הוא יהיה "מוריך" של ישראל, באופן של "והיו עיניך רואות"[42]. ב) "שהן יושבין לפניו" – לא תהיה זו תופעה חד־פעמית, ולזמן קצר, אלא באופן של "יושבין" – בקביעות[43], כפי שכבר פירש רש"י[44] "אין תשב אלא לשון עכבה"[45].

ח.

הצורך בשני הפירושים, והסדר ביניהם

אך מתעוררת השאלה: בכל זאת זהו ענין שיהיה לעתיד, וכיצד הוא גורם לכך שעתה אי אפשר לבצע את "ארה לי"?

לכן מביא רש"י "דבר אחר", שלפיו "יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא לשון הווה... כי בכל עת שצריך להאמר ליעקב ולישראל מה פעל הקדוש־ברוך־הוא... אינן מנחשים וקוסמים אלא נמסר להם על־פי נביאיהם..." –

ולפי זה מדובר כאן על ההווה, ולא על העתיד.

אך לפי הפירוש השני קשה, מדוע אין המילים "כעת יאמר ליעקב ולישראל..." מוסיפות דבר על "ראויים הם לברכה" ועל כך שבלעם אינו יכול לבצע את "ארה לי". זהו רק סיום והמשך לתחילת הפסוק "כי לא נחש ביעקב", שמה שהם צריכים לדעת, הם יודעים על ידי נביאיהם.

על־פי־זה מובן מדוע קובע רש"י את הפירוש הראשון כפירוש העיקרי בפשוטו של מקרא: כיון שמדובר כאן על דברי בלעם, שבהם בירך את ישראל ודיבר אודות מעלתם, מובן, שהפירוש המדגיש יותר את מעלת ישראל, הוא הפירוש הקרוב לפשט הפסוקים.

ט.

גם לפי הפירוש השני, מדגיש בלעם את השלילה שבקללת ישראל

אך סביר לומר, שגם לפי הפירוש השני מוסיפים דברי בלעם בהמשך על ההסבר הראשון, מדוע אין הוא יכול לקיים "ארה לי":

בלעם ידע, שהקדוש־ברוך־הוא אינו רוצה זאת, אך הוא חשב שיוכל לכוון לשעה "שהקדוש־ברוך־הוא כועס"[46], ואז יוכל לקללם.

לכן מוסיף רש"י בפירוש השני "ומה גזירותיו במרום" – "נמסר להם על־פי נביאיהם מה היא גזירת המקום" –

שגם לפי הפירוש השני מוסיפות המילים "כעת יאמר ליעקב ולישראל..." עניין, לגבי שלילת הקללה על ידי בלעם: כיון שאפילו ה"שעה" ש"כועס בה"

(כבפרש"י) וכיו"ב? וי"ל שגם מזה הכרח להפירוש שכל הכתובים האלה מדברים במעלתם של ישראל (ראה בפנים סי"א) – כי לשון "יאמר" אינו מדגיש הפועל, המדבר, כ"א הנפעל: יאמר לישראל.

39) ויש להוסיף בזה שאצל בלעם הי' מעלה מיוחדת בזה שבנ"י "מחיצתן לפנים (אפילו) ממלאכי השרת" – ע"פ פרש"י ר"פ ויקרא "לשון שמלאכי השרת משתמשין בו. אבל לנביאי האומות (הם למטה ממלאכי השרת) כו' בלשון ארעי וטומאה, שנאמר ויקר אלקים אל בלעם".

40) יתרו כ, טז. שם, יח.

41) ונראה שצ"ל כבדפוס א' וב' וכו"כ כת"י רש"י "שנאמר" במקום "וזהו שנאמר".

42) ולכן הביא רש"י רק פסוק זה ולא הפסוק הראשון שהובא במדרש וגם לא הכתוב (ישעי' מ, ה) "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר" – כי דוקא בפסוק זה מפורש שהקב"ה יהי' "מוריך".

43) ועפ"ז יובן גם הלשון "והם ישאלו להם מה פעל א־ל" ולא מה הורה וכיו"ב כנ"ל הערה 22 – כי מעלתם למעלה אינה מספיקה באמירת בלעם לבלק שמשו"ז אא"פ לקללם, כ"א דוקא עי"ז שמעלתם למעלה פועלת למטה, שלכן מלאכים ישאלו מה פעל הקב"ה למטה. ולהעיר גם מפ"מ לירושלמי שם (ד"ה ואומרין להם).

44) תזריע יב, ד. ובפרש"י פרשתנו כב, ח: וישבו "לשון עכבה".

45) ובפרט ש"יושבין לפניו" הוא לא רק יתור לשון (שהי' אפ"ל "שהן לומדים תורה מפיו") אלא שגם תמוה, דלכאורה "לפניו" צ"ל "עומדים ולומדים תורה מפיו" של הקב"ה (ולהעיר מבהעלותך ט, ח "עמדו ואשמעה"). ועכצ"ל שהכוונה להדגיש שיהי' בקביעות כבפנים.

46) ראה פרש"י כג, ח.

ידועה לישראל על ידי נביאיהם ועל ידי אורים ותומים, והם מסירים את הגזירה על ידי תשובה וכו'[47].

י.

שני הפירושים - מעלה גדולה בעתיד או מעלה קטנה בהווה

לפי האמור לעיל יש לומר, שההבדל בין שני הפירושים תלוי בשקלא־וטריא בשאלה כללית, גם בהלכה[48]: מה גובר על מה – מעלה גדולה יותר שתהיה בעתיד, או מעלה קטנה יותר שקיימת כבר בהווה[49].

לפי הפירוש הראשון יוצא, שב"כעת יאמר ליעקב ולישראל" הכוונה היא ש"ראויים הם לברכה", וקללה כלל אינה אפשרית, עקב המעלה הגדולה ש"תגלה חיבתן לעין כל" ו"מחיצתן לפנים ממלאכי השרת", אך זהו יתרון ש"עתיד להיות".

ואילו לפי הפירוש השני יוצא, שמעלתם אינה גדולה כל־כך, ויש אפשרת לכך שהקדוש־ברוך־הוא כועס ותיתכן קללה, אך כיוון ש"נמסר להם על־פי נביאיהם מה היא גזירת המקום" הם נזהרים שהיא תתבטל ולא תתבצע למעשה. אך מצד שני זוהי מעלה הקיימת בכל עת – בהווה.

לפי זה יוצא, לכאורה, שמסדר הפירושים ברש"י ניתן להכריע שלפי דעתו בדרך הפשט, חשובה יותר מעלה גדולה בעתיד מאשר מעלה קטנה יותר בהווה.

אך לאמיתו של דבר אי־אפשר ללמוד זאת מפירוש רש"י, כי: א) רש"י מפרש זאת על דברי בלעם, נביא באומות העולם בדוגמת נביאי ישראל[50], ולכן המעלה ש"נמסר להם על־פי נביאיהם" אינה גדולה כל־כך כלימוד "מפיו" של הקדוש־ברוך־הוא. ב) ועיקר: לפי הפירוש הראשון אין זו רק מעלה שתהיה לעתיד, אלא מעלה גם בהווה, אך בעתיד יתווסף ש"תגלה חיבתן לעין כל".

לפיכך אין מכאן הוכחה לזה שענין שבו המעלה רק תיעשה בעתיד מכריע את ההווה.

יא.

התמיהה "ואונקלוס לא תרגם כן"

לפי כל האמור לעיל רואים שהתוכן העיקרי של כל דברי בלעם הוא המעלות המופלאות של ישראל.

את זאת הוא היה מוכרח להדגיש שוב ושוב כדי להצדיק את סירובו להפצרות החוזרות ונישנות של בלק "ארה לי" "וקבנו לי" וכו'.

לכן גם לפי הפשט וגם לפי הדרוש והרמז, "משלו" – פירוש הפסוקים הוא שמדובר כאן על מעלתם של ישראל.

לפיכך מביע רש"י את התמיהה: במקומות רבים בכל הפסוקים בפרשתנו[51] פירושו הוא "כתרגומו" "וכן תרגם אונקלוס" (או בצירוף פירוש נוסף),

יוצא מן הכלל פסוק זה, שבו התמיהה היא ש"ואונקלוס לא תרגם כן", לא תרגם כאחד משני הפירושים, אלא בחר את פשוטו של מקרא ממש.

ולמרות שרש"י סובר אחרת, כי זהו "משלו" וכל הפסוקים מדברים על חשיבות ישראל,

בכל זאת אין הוא רוצה לשלול לגמרי את פירושו, ומסביר ש"ואונקלוס", המסביר לפי פשוטו של מקרא אפילו כאשר רש"י אומר "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני"[52] וכדומה, "לא תרגם כן", בהתאם לשיטתו, שהיא שיטת רש"י בפסוקים האחרים בתורה.

יב.

לא לשים לב למלעיגים על קיום תורה ומצוות

אחת מן ההוראות הנלמדות מן האמור לעיל היא:

לא זו בלבד שהגילוי שעל־ידי הנביאים הוא פעולה הנמשכת בהווה, ויש בכל עת הוראות ברורות, שה' גילה דבריו על־ידי עבדיו ראשי אלפי ישראל, "עיני העדה" בכל דור ודור, אלא גם לימוד התורה מפיו של הקדוש־ברוך־הוא לא היה רק בזמן מתן תורה במדבר, אלא גם הוא ישנו בכל עת, שכאשר יהודי לומד תורה כראוי, הרי אז "תען לשוני אמרתך"[53] – הוא לומד

---

47) עפ"ז יובן הלשון "נמסר להם ע"פ נביאיהם כו'" – דלכאורה: השלילה דמנחש וקוסם היא, דהם שואלים לנביאים ואו"ת, וא"כ הול"ל דשואלים לנביאיהם ואו"ת – כי עפ"ז מודגשת גם בזה מעלת ישראל (ע"ד בפי' הא'), שאינם צריכים לשאול אלא שנמסר להם מה גזירותיו במרום בלי שאלה. ולכן מפריד רש"י ואומר "או או"ת מגידים להם", ולא כללו "נמסר להם ע"פ נביאיהם ואו"ת"*, כי הגדת או"ת הוא באופן דמענה לשאלה.

48) ראה שדי חמד אסיפת דינים מע' יוהכ"פ ס"א ס"ק י. וש"נ. וראה גם כללים שם מע' ז' כלל ג.

49) ראה בכ"ז – לקו"ש חט"ו [המתורגם] ע' 494 ואילך. חט"ז [המתורגם] ע' 424 ס"ז ואילך. חי"ט ע' 73 ואילך. ועוד.

50) רש"י כב, ה.

51) אולי י"ל הטעם כי בלעם הרי הי' מפתור ארם (דברים כג, ה. אונקלוס בפרשתנו כב, ה).

52) בראשית א, א.

53) ראה לקו"ת סוכות פא, ג. שה"ש מד, ב.

*) ברמב"ן הביא מפרש"י הלשון "נאמר להם כו'" וכ"ה בדפוס א' וב' ובכו"כ כת"י רש"י וג"כ מתאים להמבואר בפנים, שהרי לא כתב "אומרים להם" וכיו"ב.

תורה מפיו של הקדוש־ברוך־הוא. אלא שעתה זה בהעלם, ולעתיד "תגלה חיבתן לעין כל".

מזה מובן, שאין להתרגש מן המלעיגים על לימוד התורה וקיום המצוות, ובמיוחד בהפצת התורה והיהדות, כי יש ליהודי הוראות ברורות ממי שגילה דבריו על־ידי עבדיו, ויותר מכך – הוא לומד מפיו של הקדוש־ברוך־הוא וברור שהוא נמצא עמו – הקדוש־ברוך־הוא קורא ושונה כנגדו[54], עד כדי ש"מה להלן (בשעת מתן תורה) באימה וביראה וברתת ובזיע – אף כאן"[55] כך.

וכיוון שהוא "תמים תהיה עם ה' אלקיך"[56] – ביחד עם ה', אל לו להתרגש גם מזה ש"רגשו גויים" ו"לאומים יהגו"[57], כי הוא יודע שזהו "ריק". אף אם הדברים באים ממלך או משר, כבלק מלך מואב, או מאחד מנביאי אומות העולם, בדומה לבלעם, כי גם הם יודעים את המעלה הנפלאה של ישראל ש"מחיצתן לפנים ממלאכי השרת", ואף "ומזלייהו חזי" (=מזלם רואה זאת).

עד אשר כל אומות העולם חייבות להודות שישראל "ראויים הם לברכה", כי "אין בהם מנחשים וקוסמים". כלומר, אין הם מתחשבים בחוקות והנהגות הגויים והם איתנים באמונתם בתורה.

ואז, במקום להפריע חס־ושלום לישראל, הם מברכים אותם ומסייעים להם, שלא יחסרו דבר, ולהיפך, ובמיוחד ביציאתם בקרוב ממש ממדבר הגלות ובכניסתם לגאולה האמיתית בארץ הקודש, ההיפך מכוונת בלק[58],

ומגיעים לכך ש"תגלה חיבתן לעין כל", "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מיניקותיך"[59], "ועמדו זרים ורעו צאנכם"[60] בגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ בלק תשל"ז)

54) יל"ש איכה רמז תתרלד. תדבא"ר רפי"ח.
55) ברכות כב, א.
56) שופטים יח, יג (ובפרש"י שם). והיא הקדמה להכתוב שלאח"ז שם "הגוים גו' אל מעוננים ואל קוסמים וגו'", ראה רמב"ן שם. אבל ראה לקו"ש חי"ד ע' 64 ואילך.
57) תהלים ב, א.
58) ראה פרש"י כג, יט.
59) ישעי' מט, כג.
60) שם סא, ה.

המשך ביאור למס' יומא ליום שני עמ' א

בישיבת פומבדיתא שבו לביתם ונטלו ברכת פרידה זה מזה, אָמְרֵי חָכִי – נהגו לומר כך, מְחַיֶּה חַיִּים יִתַּן לְךָ חַיִּים אֲרוּכִּים וְטוֹבִים וּמְתוּקָנִין.

אגב ברכת החכמים בענין 'חיים מתוקנים', דורשת הגמרא את הפסוק הבא: 'אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים' (תהלים קטז ט), אָמַר רַב יְהוּדָה, 'ארצות החיים' זֶה מְקוֹם שֶׁנְּוָקִים, לפי שמצויים שם מזונות ויכול אדם לקנותם למחייתו.

הגמרא מבארת פסוק נוסף שמוזכר בו לשון חיים: על לימוד התורה וקיום המצוות נאמר (משלי ג ב) 'כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ'. ויש להקשות, וְכִי יֵשׁ שָׁנִים שֶׁל חַיִּים וְיֵשׁ שָׁנִים שֶׁאֵינָן שֶׁל חַיִּים, עד שלפיכך הוצרך הכתוב לפרש 'שנות חיים'.

אלא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אֵלּוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם הַמִּתְהַפְּכוֹת עָלָיו מֵרָעָה לְטוֹבָה – שאם היה עני בצעירותו והתעשר לעת זקנותו, נדמה לו כאילו קם עבשיו ממיתה לחיים. כך, בזכות התורה והמצוות יזכה להתעשר ויחוש כאדם הקם ממיתה לחיים.

הגמרא דורשת פסוק הסמוך לפסוק 'שנות חיים' המבואר לעיל: 'אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא' (משלי ח ד), אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, 'אישים' האמור כאן אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, ונקראו 'אישים' מלשון אשה לפי שֶׁהֵם דּוֹמִין לְנָשִׁים בענוותם וחולשתם, וְאף על פי כן עוֹשִׂין גְּבוּרָה כַּאֲנָשִׁים לכבוש את יצרם.

הגמרא דורשת דבר נוסף מפסוק זה: וְאָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, הָרוֹצֶה לְנַסֵּךְ יַיִן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ – שתהיה לו זכות כאילו ניסך יין בשעת הקרבת קרבנות, יְמַלֵּא גְּרוֹנָם שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים יַיִן, כלומר ידאג לפרנסתם. שֶׁנֶּאֱמַר 'אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא' – כאשר אקרא לכם למשתה היין יחשב כאילו ניסכתי אותו על גבי האש שעל המזבח.

מאמר נוסף של רבי ברכיה: וְאָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, אִם רוֹאֶה אָדָם שֶׁתּוֹרָה פּוֹסֶקֶת מִזַּרְעוֹ – שבניו מתרפים מלימוד התורה, יִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם, ותעמוד לו זכות התורה שבניו הנולדים מן האשה השניה יעסקו בתורה. שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יד ט) 'אִם יַזְקִין בָּאָרֶץ שָׁרְשׁוֹ וּבֶעָפָר יָמוּת גִּזְעוֹ,

לקוטי־שיחות פרשת בלק כרך יח שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

א.

השאלה על דברי הרמב"ם בסוף הלכות מלכים

בסוף הלכות מלכים[1], ששם מדובר על המלך המשיח, אומר הרמב"ם כך: "וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו, שנאמר[2]: ושב ה' אלקיך את שבותך...". לאחר מכן הוא ממשיך ואומר: "אף בפרשת בלעם נאמר, ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה[3]], ושם הוא אומר[4]: אראנו ולא עתה זה דוד, אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח. דרך כוכב מיעקב זה דוד, וקם שבט מישראל זה המלך[5] המשיח. ומחץ פאתי מואב זה דוד, וכן הוא אומר[6], ויך את מואב וימדדם בחבל. וקרקר כל בני שת, זה המלך המשיח, שנאמר[7] בו: ומשלו מים עד ים. והיה אדום ירשה, זה דוד[8] שנאמר[9]: ותהיה אדום[10] לדוד לעבדים וגו'*[10]. והיה ירשה שעיר אויביו[11], זה המלך המשיח, שנאמר[12]: ועלו מושיעים בהר ציון וגו'"*[12].

ספר "היד החזקה" הוא ספר הלכה – כדברי הרמב"ם בסוף הקדמתו לספר – (ולא ספר של דרשות על פסוקי התורה וכדומה). צריך איפוא להבין: כדי להוכיח את ההלכה ש"כל מי שאינו מאמין בו... כופר בתורה ובמשה רבינו", ניתן היה לומר רק "אף בפרשת בלעם[13] נאמר, ושם נבא במשיח (האחרון שעומד מבניו) שמושיע את ישראל (באחרונה)", ומכך היה ניתן להבין שמדובר על פסוקי הנבואה שהתחלתה היא "... אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים"[14] –

ומדוע מציין הרמב"ם בהרחבה את כל פרטי ההוכחות שמדובר בפסוקים על "שני המשיחים", ועל מי מהם רומז כל חלק מן הפסוק וכדומה?

אף אם ברצונו לציין במפורש לאילו פסוקים כוונתו, די היה בצטטו את תחילתם וסופם בלבד – שענין זה מוזכר בפסוקים "אראנו ולא עתה... והיה ירשה שעיר אויביו..."[15].

ב.

מדוע מציין הרמב"ם בפירוש את כל פרטי "פרשת בלעם"?

מכך שהרמב"ם מוסיף את ההוכחה "אף בפרשת

---

1) פרק יא ה"א.

2) נצבים ל, ג.

3) אבל בכת"י הרמב"ם ודפוסים שלא שלטה בהם בקורת הצנזור (רומי רמ. שונציא רנ. קושטא רסט. ווינציאה רפד. שי (– ברגדין). שיא (יושטיניאן)) "מיד בני עשו".

"נוסח מלא בלתי מצונזר של פרק זה (פי"א מהל' מלכים) ע"פ כת"י ודפוסים ישנים בצירוף מבוא ושינוי נוסחאות" נדפס בסוף הרמב"ם דהוצאת פרדס (ירושלים). ושם גם צילומים מכמה כת"י דפרק זה. לקמן בפנים ובהערות צויינו (בעיקר) השינויים הנוגעים לנדו"ד.

4) פרשתנו כד, יז־יח.

5) כ"ה בדפוסים וכמה כת"י הנ"ל (הערה 3)*. וי"ל בפשטות השינוי דבענין הא' כתב "זה מלך המשיח" ולאח"ז (שכבר ידוע) כתב "זה המלך המשיח" (ה"א הידיעה (מלפני זה)).

6) ש"ב ח, ב.

7) זכרי' ט, י.

8) בדפוסים ורוב כת"י הנ"ל (הערה 3). "לדוד".

9) ש"ב שם, ו.

10) בכתוב "ארם". ושם פסוק יד "ויהי כל אדום עבדים לדוד". ועד"ז בדה"א יח, יג. ובכת"י שטוקהאלם "עבדים לדוד". ולפ"ז כנראה הכוונה לפסוק יד.

*10) ברוב כת"י ליתא "וגו'". וגם מזה משמע קצת שהכוונה לפסוק יד שבש"ב שם, שהמשך הכתוב אין שייך לכאן. משא"כ בפסוק ח שם שממשיך "ונושאי המנחה".

11) בדפוסים שלפנינו "והי' ירשה וגו'". אבל כ"ה בדפוסים וכת"י הנ"ל (הערה 3).

12) עובדי' א, כא.

*12) ברוב הכת"י הנ"ל נעתק גם המשך הכתוב "לשפוט את הר עשו", ובכת"י (אוקספורד 610) נוסף גם "והיתה גו'".

13) וכלשונו בפיה"מ פרק חלק יסוד הי"ב ומי שהסתפק בו כו' כפר בתורה שיעד בו בתורה בפירוש בלעם ופרשת אתם נצבים (ועד"ז הוא בתרגום הר"י קאפאח).

14) כד, יד.

15) ראה אגרת תימן פ"ג קרוב לסופו (מהדורת קאפח): כמו שהבטיחנו ה' בתורה באמרו אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב והי' אדום ירשה.

---

*) ובדפוסים שלפנינו גם ב"וקם שבט מישראל" כתב "זה מלך המשיח". ורק בב' ענינים האחרונים כתב "זה המלך המשיח".

ובב' כת"י (אוקספורד 591. שטוקהולם – הובאו ברמב"ם הנ"ל הערה 3) בכל הלכה זו "זה מלך". ולאידך, בב' כת"י אחרים שם (אוקספורד 568, 610) גם באשורנו ולא קרוב כתב "זה המלך המשיח".

בלעם נאמר", למרות שהוא כבר הביא לפני כן הוכחה לעצם הענין "שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלקיך את שבותך", מובן, וכפי שנראה מלשונו בפשטות, שאת הפסוקים של "פרשת בלעם" אין הרמב"ם מביא רק כהוכחה על עצם ביאת המשיח, גאולת ישראל מן הגלות, אלא בעיקר גם כהוכחה לכך ש"נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד... ובמשיח האחרון שעומד מבניו". ולכן הוא מפרט ומפרש את הפסוקים המוכיחים ש"נבא בשני המשיחים".

אך ענין זה עצמו דורש הסבר:

על צטטו את הפסוקים שבפרשת בלעם כהוכחה לעצם הענין של משיח, ניתן לומר, שהוא מצטט זאת מפני שהפסוק "ושב ה' אלקיך את שבותך" אינו מציין[16] שזה ייעשה על ידי המשיח[17], ולכן הוא מביא הוכחה מפורשת מן התורה שמדובר על המלך המשיח. אך מהי החשיבות לצורך ההוכחות מן התורה על ביאת המשיח לעובדה ש"שם נבא" לא רק על "משיח האחרון", אלא גם על דוד, "משיח הראשון". ובמיוחד, מדוע יש צורך בפירוט הרב כל כך של כל הביטויים בפסוקים, תוך הסבר אלו מהם מדברים על המלך דוד ואלו מהם על המלך המשיח[18]?

ג.

כוונת הרמב"ם בציטוטים אלו איננה להוכיח את ודאות ביאת המשיח

לכאורה יש לומר, שהסיבה לכך שהרמב"ם מציין את ההוכחה גם על כך ש"נבא בשני המשיחים", גם על "משיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל..." היא מפני שזה מחזק ומגביר את האמונה בביאת המשיח, שהרי, לכאורה, מהו הקשר בין האמונה בביאת המשיח לבין העובדה שגם דוד נקרא משיח בדיוק כמלך המשיח, אשר על שניהם נאמר "בשני המשיחים", בה"א הידיעה:

אלא, כשיודעים שענין ה"משיח" אינו דבר חדש, כי כבר היה ה"משיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם", מתחזקת האמונה שגם לעתיד יבוא משיח שמושיע את ישראל,

בדומה להוכחה של חז"ל[19] לגבי תחיית המתים: "דלא הוו – חיי, דהוי חיי לא כל שכן" (=מי שלא היה כלל בחיים – נולד וחי, כל שכן שיכולים לחיות אלו אשר כבר היו בחיים).

או באופן אחר, כדברי המפרשים[20]: כיון ש"שני המשיחים" נזכרו באותה נבואה, הרי בדיוק כשם שקויים חלקה של הנבואה לגבי "משיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם", כך תקויים בודאי הנבואה על משיח "האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל (באחרונה)".

אך מובן, שקשה לומר שזוהי כל הסיבה: שהרי בציטוט הפסוקים אין מתכוין הרמב"ם, כנראה מדבריו בפשטות, להוכיח שהמלך המשיח בודאי יבוא, אלא שביאתו מוזכרת בתורה. ומכך מוכח, שמי ש"אינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו" הרי "לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו" –

ואם כך, מדוע חשוב לציין כאן ש"נבא בשני המשיחים", גם "במשיח הראשון שהוא דוד", ובמיוחד מדוע חשוב לפרט את כל הביטויים הכפולים בפסוקים, אשר בראשון מביניהם הכוונה היא למשיח הראשון ובשני – למשיח אחרון?

ד.

השאלה על ההוכחה מערי מקלט

בהמשך לכך, אך בהלכה נפרדת, אומר הרמב"ם: "אף בערי מקלט הוא אומר[21] אם ירחיב ה' אלקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו', ומעולם לא היה דבר זה, ולא צוה הקדוש־ברוך־הוא לתוהו".

---

16) אבל להעיר שלשון הרמב"ם הוא "העידה עליו".

17) להעיר מפרש"י סנהדרין (צט, א) ד"ה "אין להם משיח לישראל, אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו". וראה שו"ת חת"ס יו"ד בסופו (סי' שנו). ושם: והאומר כדעת רבי הלל (שאין משיח לישראל אלא הקב"ה יגאלם) הרי הוא כופר בכלל התורה.

18) ופשיטא שאין לומר שזהו המדרש* היחידי שמצא הרמב"ם שמפרש הכתובים האלו על מלך המשיח, ולכן הביאו כצורתו (חצי הכתוב הראשון על דוד וכו') – כי א) פשוט שאעפ"כ אין דרך הרמב"ם להעתיק כל פרטי הדברים שבמדרש, כ"א זה שנוגע לנדו"ד, ב) מצינו במדרשי חז"ל שגם חלק הראשון "דרך כוכב מיעקב" מפרשו במשיח (ראה ירושלמי תענית פ"ד ה"ה. דב"ר פ"א, כ. וראה ת"א ותיב"ע עה"פ. ועד"ז מפרש הרמב"ן עה"פ כל הכתובים על משיח. וראה דבריו בספר הגאולה (ע' רסו – בהוצאת שעוועל) מה שהשיג על הראב"ע בפרשתנו שפירשו על דוד) – וראה לח"מ לרמב"ם שם: ואולי הם מדרשים חלוקים – ג) ועוד ועיקר: הרמב"ם כאן אינו בא להביא ראיות ממדרשי חז"ל "שכל הספרים מלאים בדבר זה" (יותר מ"בדברי הנביאים" – לשון הרמב"ם שם ה"ב), כ"א מהמפורש בתורה ופשטות הכתובים.

19) סנהדרין צא, א.

20) קרית ספר לרמב"ם הל' מלכים שם. – ע"ד סיום מס' מכות.

21) שופטים יט, ח־ט.

---

*) ע"ד לשון הרמב"ם הוא בבחיי פרשתנו עה"פ "על דרך המדרש". ועד"ז הוא במדרש הגדול עה"פ. וברמב"ן בספר הגאולה שם (מבלי הראיות של הכתובים). ועד"ז קצת במדרש אגדה (באבער) עה"פ וראה רלב"ג עה"פ.

ידוע, שגם החלוקה בין ההלכות ברמב"ם היא מדוייקת. ויש להבין: מדוע מביא הרמב"ם הוכחה זו בהלכה בפני עצמה ולא בהלכה הקודמת ביחד עם שתי ההוכחות האחרות מן התורה? ואם ראוי שכל הוכחה תיכתב בהלכה נפרדת, הוא צריך היה להביא גם את ההוכחה מפרשת בלעם בהלכה נפרדת.

וכן: מדוע מדייק הרמב"ם בציון מקור הפסוק, ובמיוחד במילים "אף בערי מקלט הוא אומר" ולא "(אף) בפרשת שופטים"[22], בדומה לדבריו לפני כן "בפרשת בלעם"?

ה.

מהי כוונת הביטוי "בשני המשיחים"?

כן יש להבין את הביטוי[23] "בשני המשיחים" — מהי משמעותו לענינו, ומדוע נקרא דוקא דוד "משיח"?

שהרי כשם שנמשח דוד בשמן המשחה (בקרן[24]) והוא נקרא משיח ה'[25], כך גם נמשח, לפני־כן, שאול[26] (בפך[24]) ואף הוא נקרא "משיח ה'"[27].

אם הכוונה היא לציין שני מושיעי ישראל, בראשונה ובאחרונה, מתאים יותר, לכאורה, לציין את משה רבינו כגואל ראשון ואת המשיח כגואל אחרון[28].

שני אלה הושיעו מגלות, אך לא כן דוד.

גם לגבי דרגתם בנבואה אומר הרמב"ם שהמשיח גדול מכל הנביאים[29], או כדבריו בספרו היד החזקה[30] "ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו", אך לא כן דוד[31].

ו.

השאלה על דברי הרמב"ם "ואל יעלה... שהתורה הזאת... ואין מוסיפין..."

הדברים יובנו על־ידי הסבר מספר דיוקים בשתי הלכות מאוחרות יותר בהלכות מלכים. בהלכה ג' אומר הרמב"ם: ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך

---

*21) וראה לקו"ש שנסמן לקמן הערה 67. לקו"ש חל"ד ע' 114 ואילך.

22) שהרי בנוגע לערי מקלט ישנה עוד פרשה לפנ"ז (מסעי לה, ט ואילך. וראה גם פ' ואתחנן ד, מא ואילך), שמהלשון "בערי מקלט נאמר" אינו ברור מקומו בתורה (גם אם הי' נאמר "בפרשת ערי מקלט").

23) עוד יש לדייק בלשון הרמב"ם: א) "בפרשת בלעם", והרי אין דרכו לציין המקור, וכמו שלא כתב בהפסוק שהקדים ושב ה"א, "שהרי נאמר בפרשת אתם נצבים", ב) הלשון "ושם נבא" למאי נפק"מ (ודוחק גדול לומר, כיון שמקדים "פרשת בלעם" צריך לבאר ד"שם נבא").

לכאורה י"ל שהוסיף "ושם נבא"*, בהתאם למש"כ לפנ"ז "כופר .. בתורה ובמשה רבינו", ע"ז ש"כופר .. בתורה" כ' "שהרי התורה העידה עליו כו'", וע"ז שכופר "במשה רבינו" כ' "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא" (ולא "ואף בלעם נבא" (כבקרית ספר לרמב"ם שם)) וכוונתו לנבואת משה (וכן משמע בפיה"מ אבות (פ"ד מ"ג) "וכן דוד כו' ושיעדו הש"י לנו ע"י משה רבינו והוא הכוכב אשר דרך מיעקב כמו שביארו רז"ל". ולהעיר משל"ה (פרשתנו שסב, ב) בפי' הגמ' (ב"ב יד, ב) "משה כתב ספרו ופרשת בלעם". ולהעיר משו"ת חת"ס יו"ד שם), היינו שכופר בתורה ובנבואת משה (ונק' אפיקורוס וכופר) אף שגם תורה היא בכלל נבואת משה** (ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ח***) ועפ"ז יתורץ לכאו' ג"ז שהביא הראי' מערי מקלט בהלכה בפ"ע, כי זוהי ראי' נוספת מסברא "ומעולם לא הי' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו", ואינו שייך ל"כופר .. בתורה ובמשה רבינו". וגם מובן מה שכתב "בערי מקלט הוא אומר" ולא "בפרשת שופטים נאמר" וכיו"ב, להדגיש שאי"ז שייך לכופר בתורה כו'.

אבל מובן שג"ז דוחק ואכ"מ. וראה לקמן בפנים סי"א.

24) מגילה יד, א.

25) ש"ב יט, כב. וראה שם כג, א.

26) ש"א יוד, א. וכ' זה הביא הרמב"ם (הל' מלכים פ"א ה"ז) לענין משיחת מלך. וראה מגילה שם.

27) ש"א כד, ז. יא, כו. ט. יא, טז. ש"ב א, יד. טז.

28) להעיר משמו"ר פ"ב, ד. זח"א רנג, א. שער הפסוקים פ' ויחי.

29) באגרת תימן רפ"ד (תרגום הר"י קאפח): שהמשיח נביא גדול מאד גדול מכל הנביאים אחרי משה רבינו .. מעלותו הרי היא הרמה בדרגות הנביאים והנכבדת אחרי משה רבינו.

30) הל' תשובה פ"ט ה"ב.

31) ראה מגילה שם ברש"י שהוא נביא וכן סוטה מח, רע"ב. וקשה מזח"ב קנד, א (וראה ניצוצי זוהר שם). וראה ש' רוה"ק בתחלתו. ובכ"מ דדוד ושלמה (תהלים ומשלי – כתובים – דלא כסוטה שם) – מל' רוה"ק ולא נבואה נ"ה. ואכ"מ.

במו"נ ח"ב פמ"ה (המעלה השני') כתב: דוד ושלמה ודניאל הם מן הסוג הזה ואינם מסוג ישעי' וירמי' .. ודומיהם לפי שאלו .. לא דברו .. כ"א ברוה"ק.

בפיה"מ אבות (פ"ד מ"ד) "וכן בדוד כו' והוא נביא" (ולהעיר דשם בא בהמשך "ויש לך ללמוד ממשה רבינו כו'"), אבל בפשטות משם אין ראי' כי אינו מדבר במדרי' ומעלות הנבואה, כ"א ע"ד ענווה כו' ואינו נוגע החילוקי מדריגות דנבואה ורוה"ק.

בשמונה פרקים (פ"ז): וכן דוד המלך ע"ה נביא אמר כו'. ושם בא

---

*) לכאורה י"ל באו"א (ועפ"ז מובן הצורך להוסיף ראי' זו "אף בפרשת בלעם" על מש"כ לפנ"ז "שהרי התורה העידה עליו" – דפ' נצבים), שבזה מוכיח שמוכרח להתקיים, כי ההבטחה של תורה יתכן שלא תתקיים שמא יגרום החטא (ברכות ד, א) משא"כ בנבואה שהנבואה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר (רמב"ם הל' יסודה"ת פ"י ה"ד) – ראה גו"א וישלח לב, ח (ובגבורות ה' פ"ז).

אבל נוסף ע"ז שכבר נת"ל (בפנים ס"ג) שהרמב"ם כאן לא בא להוכיח אמיתת הענין שבוודאי יהי', כ"א איך שהוא כופר בתורה ובמשה רבינו, וא"כ אין נוגע הענין דנבואה – הרי החילוק בין ההבטחה דאפשר שתתבטל שמא יגרום החטא לנבואה לטובה כו', מפרש הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ שהיינו החילוק במה שבין ה' לנביא עצמו (שבזה אפ"ל שיגרום החטא) לזה שיאמר ה' להבטיח לבנ"א טובה בסתם, שבזה א"א שלא תתקיים ההבטחה.

וא"כ מובן שג"ז "שהתורה העידה עליו" בודאי תתקיים. ועצ"ע. – וראה לקו"ש חל"ד ע' 6-117 ובהערות שם.

**) ראה פיה"מ פ' חלק יסוד השביעי ויסוד השמיני. ולהעיר מלשון הרמב"ם הל' יסודה"ת פ"ח ה"ג, שם פ"ט סה"א. ה"ד. ה"ה, נתבאר בארוכה בלקו"ש חי"ט ע' 177 ואילך.

***) ברמב"ם שם: "האומר שאין תורה מעם ה' כו' אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי זה כופר בתורה", אף שבזה גם מכחיש נבואתו של משה רבינו, שזהו א' מהשלשה הנק' אפיקורסין (שברמב"ם לפנ"ז), ומשמע שתלוי במה בא להכחיש, אף שהכופר בתורה בדרך ממילא מכחיש נבואתו של משה, לא נקרא עי"ז אפיקורוס. ועצ"ע.

לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו[32], אין הדבר כך. שהרי רבי עקיבא... (כאן מביא הרמב"ם את ההוכחה מבן כוזיבא, וממשיך) ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת, ועיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה*[32] לעולם ולעולמי עולמים ואין מוסיפין עליהם ולא גורעין מהן [וכל[33] המוסיף או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצותן מפשוטן, הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס].

מכך שבהמשך ההלכה אודות מלך המשיח מסיים הרמב"ם "ועיקר... שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם..." מובן, לכאורה, שהאומר שהמשיח צריך לעשות "אותות ומופתים" או "מחדש דברים בעולם", הרי הוא מוסיף או גורע בתורה, להיפך מהענין של "אין מוסיפין עליהם...". אך יש להבין: מהו הקשר בין שני הענינים[34]?

יותר מכך: לגבי נביא אומר הרמב"ם[35] ש"כל נביא שיעמוד לנו ויאמר שה' שלחו אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו או כאותות אליהו ואלישע שיש בהם שינוי מנהגו של עולם, אלא האות שלו שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר...". רואים אפוא, שלמרות שגם שם נשלל "אות .. שיש בהם שינוי מנהגו של עולם", אך למרות זאת אין נאמר שם בהמשך, כפי שנאמר בענינו, "שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם". ומצד שני נאמר שם, שעליו להראות אות: "שיאמר דברים העתידים".

ז.

השאלה לגבי דברי הרמב"ם אודות המלך המשיח

בהלכה שלאחר מכן בהלכות מלכים ממשיך הרמב"ם ואומר: "ואם[36] יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח. אם עשה והצליח (ונצח כל האומות שסביביו[33]) ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל, הרי זה משיח בודאי, ויתקן[37] את העולם...".

יש להבין: מדוע אין מזכיר הרמב"ם כאן, וכן אין הוא מזכיר בכל הפרק כולו, את המעלות הגדולות שבהן מתואר המלך המשיח[29], וכפי שאומר הרמב"ם עצמו במקום אחר בספר היד־החזקה[30]: "בעל חכמה יהיה יותר משלמה ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו", וכאמור לעיל בסוף סעיף ה'?

ח.

שלימות בקיום המצוות אפשרי רק כאשר יש "מלך"

כדי להסביר כל זאת, יש להקדים ולבאר מדוע קבע הרמב"ם את הלכות מלכים (ומלחמותיהם[38] או: ומלחמות*[38]) בסוף ספרו היד החזקה, שהרי, לכאורה, לפי סדר הזמנים (=כרונולוגי), כפי שמציין הרמב"ם בתחילת הלכות מלכים "שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ. למנות להם מלך... ולהכרית זרעו של עמלק... ולבנות בית הבחירה", צריך היה לכתוב את הלכות מלכים הרבה יותר מוקדם בספרו[39]?

לבאר מארז"ל "אין הנבואה* שורה אלא על חכם גבור ועשיר .. ואין מתנאי הנביא שיהיו אצלו כל המעלות" ומביא דוגמא משלמה ודוד, אליהו שמואל יעקב.

32) בדפוסי וכת"י רמב"ם הנ"ל (הערה 3) "שהטפשים אומרים".

*32) בכמה כת"י (הובאו ברמב"ם הנ"ל הערה 3): אין חוקי' ומשפטי' משתנים (משתנות).

33) כ"ה בדפוסים וכת"י הנ"ל (הערה 3) ונשמט בדפוסים שלפנינו.

34) סיום הלשון שבההלכה שנשמט ע"י הצנזור וכל המוסיף כו' רשע ואפיקורס – כנראה הכוונה לאותו האיש. ועפ"ז מובן המשך הלשון בהלכה שלאחרי' ראה בהנסמן בהערה 36. אבל לפי"ז – למה הוצרך לומר גם "ועיקר הדברים .. שהתורה כו' מהן".

35) הל' יסודי התורה רפ"י.

36) ביאור הלכה זו ברמב"ם – ראה לקו"ש ח"ח ע' 358, 2־361 בהערות.

37) כ"ה בדפוסים שלפנינו. אבל בכת"י ודפוסים הנ"ל (בהערה 3) בא כאן קטע שנשמט "ואם לא הצליח כו'", והתיבות "ויתקן את העולם כו'" הן באמצע דבריו שם, "וכל הדברים האלו (של ישוע הנוצרי) ושל זה הישמעאלי .. אינן אלא ליישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו כו'". וראה שם בסיום לשונו. וראה לקמן בפנים סעיף טז.

38) זהו השם המלא – כבהקדמת הרמב"ם (ב"מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם") ובהכותרת בספר שופטים והל' מלכים.

*38) כ"ה בדפוס רומי הנ"ל. ווינציאה רפד, שי. בהכותרת דספר שופטים והל' מלכים**. ובכת"י התימנים שם. וכן הוא שם (ובכמה כת"י) בהקדמת הרמב"ם בסופה בההלכות דספר שופטים והלכות מלכים – ראה רמב"ם ספר המדע (ירושלים תשכ"ד). וש"נ.

39) בהקדמת הרדב"ז לספר שופטים "לפי שדיניו הלכתא למשיחא". אבל צ"ע, כי: א) כמה הלכות לכאורה אינן הלכתא למשיחא (ראה לדוגמא: פ"א ה"ח ואילך שלכאו' אינן שייכות לאחרי ביאת המשיח) ב) מטעם זה גם ספר הח' והט' (ספר עבודה וקרבנות) היו צ"ל ב(קירוב עכ"פ ל)סיום ספרו.

[ובנוגע לקרבנות הי' אפ"ל בדוחק, כי לדעת הרמב"ם (הל' ביהב"ח פ"ו הט"ו. וראה שם פ"ב ה"ד) "מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי". אבל בנוגע לביהמ"ק וכל השייך לזה אין לתרץ כן (ע"פ ב"ר ספס"ד. ראה מנ"מ מצוה צה), כי הרמב"ם כתב בהל' מלכים כאן (בריש הפרק ובסופו) דמשיח בונה מקדש (וראה הקדמתו לפיה"מ בנוגע למס' מדות. הל' ביהב"ח פ"א ה"ד). וידועה השקו"ט בזה. ואכ"מ].

---

*) כ"ה בפיה"מ שלפנינו ובתרגום הר"ר קאפח. בגמ' שבת (צב, א) "אין השכינה שורה". ובנדרים (לח, א) "אין הקב"ה משרה שכינתו".

**) אבל בהקדמת הרמב"ם בסופה (בסידור ההלכות דספר שופטים וכן בהלכות מלכים) בכל דפוסים הנ"ל "ומלחמותיהם" ("ומלחמותיהן").

ויש לומר, שבכך שהרמב"ם קובע הלכות אלו בסוף ספרו היד החזקה, שהוא ספר של "הלכות", הרי הוא מדגיש בכך, שהשלימות של קיום התורה וההלכה היא כאשר ישנו ענין ה"מלכים"[40]. כפי שמובן גם בפשטות, שהקיום המושלם של כל מצוות התורה והלכותיה, אפשרי כאשר יש מלך על כל ישראל, שעל־ידו מתבצעת המצוה של מלחמות ה'[41], "להכרית זרעו של עמלק", והמצוה "לבנות בית הבחירה", שרק אז אפשרי קיום כל הלכות התורה.

בפועל התממש ענין זה על ידי דוד המלך, אשר היה מלך[42] על כל ישראל, ישראל ויהודה. הוא כבש את ארץ ישראל, סיים והשלים את המלחמות – "וה' הניח לו מסביב מכל אויביו"[43], ועל־ידו התחילו ההכנות[44] לבנין בית המקדש בירושלים – "ויאמר דוד זהו בית ה'..."[45]. ואז התאפשר קיום התורה והמצוות בשלימות.

ט.

מהות המשיח - החזרת השלימות שבקיום התורה

את הלכות משיח קובע הרמב"ם בסוף הלכות מלכים ומלחמותיהם*[45], אשר בסוף ספרו היד החזקה, כי זוהי מהותו של משיח על פי ההלכה:

בפרק י"א של הלכות מלכים אין הרמב"ם מפרש רק את עצם ביאת המשיח והחובה להאמין בו, אלא גם את מהותו, פעולותיו ואופן התגלותו, אשר בכך מתבטאת החובה להאמין בו.

וזוהי כוונת הרמב"ם בדבריו בתחילת הפרק: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד[46] ליושנה לממשלה[47] הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה[48] האמורה בתורה":

אין זה סיפור בלבד על פעולות המלך המשיח, ועל אשר יארע בימיו, אלא זוהי הלכה: מהותו של המשיח היא בכך שהוא מחזיר "מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה", ולא מחדש ענין חדש, ובפועל מתבטא הדבר בכך שהוא "ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל", ואז מגיעים למטרת ביאת משיח, "וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה". וזה כרוך בקבוץ נדחי ישראל כאשר כל ישראל יושבים על אדמתם[49].

כלומר, כל מה שחסר בקיום התורה והמצוות מפני שלא היתה שלימות כל ישראל ובית המקדש, אשר זוהי משמעות הגלות באופן כללי, יושלם על ידי משיח. ובכך

ואולי י"ל: הרמב"ם בתחלת ספר היד (ב"מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם") כתב "ספר ארבעה עשר: אכלול בו מצות שהם מסורין לסנהדרין כו' ודין המלך ומלחמותיו", ומכיון שהל' מלכים הן "דין המלך כו'" – מצות היחיד, לכן כתבו בסוף ספרו (אף שכמה הלכות שייכות לכ"א מישראל (ראה הל' מלכים פ"ה ה"ז ואילך)).

40) להעיר מסהמ"צ להרמב"ם מ"ע קעג (בתרגום ר' שלמה אבן איוב (הובא בהוצאת הר"ח העליר)): שצונו למנות עלינו מלך מישראל שיעמיד אמונתנו. (אבל ראה תרגומו (העליר) ובסהמ"צ לפנינו והוצאת הר"י קאפח). ובהל' מלכים ספ"ד "ותהי' מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת כו'".

41) ראה רמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ח. ספ"ד שם.

42) ראה רמב"ם שם פ"א ה"ז: מכיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות כו'. שם ה"ט.

43) ש"ב ז, א. הובא ברמב"ם ריש הל' מלכים ה"ב.

44) דה"א כח־כט.

45) שם כב, א. הביאו הרמב"ם ריש הל' ביהב"ח ה"ג. וראה סוטה ט, סע"א. וראה סמ"ג מ"ע קסג: זמן מצוה זו של בנין ביהב"ח לא הגיעה עד ימי דוד. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 320 ואילך.

*45) להעיר דבהכותרת לפרקים יא ויב דהל' מלכים בדפוס וינציאה רפד. שי – "הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח".

46) כ"ה בדפוסים שלפנינו. ובכת"י ודפוסים הנ"ל (בהערה 3) "בית דוד".

47) בכת"י הנ"ל ודפוס רומי וקושטא הנ"ל "הממשלה". ושם ברמב"ם הנ"ל (הערה 3) מכת"י: בממשלה, ממשלה.

48) צ"ע "מצותה" – ל' יחיד. וברוב כת"י ברמב"ם הנ"ל (הערה 3) "מצותן (מצותם) האמורות (האמורה)".

49) ראה קרית ספר לרמב"ם שם [ושם הביא הכתוב הנאמר ביובל, אבל מוכח מכאן דהרמב"ם ס"ל דגם שמיטין "ככל מצותה האמורה בתורה" תלוי ב"מקבץ נדחי ישראל". וראה רמב"ם הל' שמיטה ויובל ספי"ב. וכידוע השקו"ט בזה. ואכ"מ].

והנה לפ"ז "מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות" הם תוצאה מב' הענינים שכ' לפנ"ז: "ובונה המקדש (ובמילא "מקריבין קרבנות") ומקבץ נדחי ישראל" (ובמילא "עושין שמטין ויובלות כו'").

ואולי מש"כ "חוזרים כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם" הוא מענין הא' שכתב "להחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה".

אבל צ"ע השייכות, שהרי לכאורה הכוונה ב"כל המשפטים" היינו התלויים בסנהדרין* – ד' מיתות ועוד (ראה סנהדרין נא, ב. ובפרש"י שם ד"ה הלכתא) שחוזרין בביאת המשיח (ישעי' א, כו). אבל ראה רדב"ז הל' סנהדרין פי"ד הי"ב "שהוא (משיח) יסמוך ב"ד הגדול**. ולהעיר מרמב"ם שם פ"ב ה"ה "מלכי בית דוד כו' יושבין ודנים הם את העם". ולהעיר מקרית ספר הל' מלכים שם "ומחזיר כל המשפטים כמו שהיו קודם". וראה לשון הרמב"ם ספ"ד שם: שאין ממליכין מלך תחילה אלא לעשות משפט כו' שנאמר ושפטנו מלכנו כו'. ואכ"מ.

---

*) להעיר שבא' מכת"י (אוקספורד 591) שהובא ברמב"ם הנ"ל (הערה 3) "מקודם שהיו מקריבין". ולפ"ז הרי זה פירוש ל"וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם (שהוא בזה ש)מקריבין קרבנות ועושין שמטין כו'". ולא ענין בפ"ע. ואולי כ"ה הפירוש גם לפי הגירסא שבדפוסים ורוב הכת"י "מקריבין קרבנות" (בלי וא"ו), ובב' כת"י (ברמב"ם הנ"ל שם) "ומקריבין" (בוא"ו), וכ"ה בקרית ספר שם.

**) וראה לקו"ש חי"ט ע' 109 הערה 74. וש"נ.

מתבטאת העובדה שהמשיח, מחזיר "מלכות דוד ליושנה... וחוזרין כל המשפטים" – הוא משיב את השלימות להלכות התורה ומצוותיה.

ויש לומר, שנובעת מכך גם מסקנה להלכה למעשה, לגבי האמונה במשיח, ובמה יש לחכות לביאתו: כיון שזוהי מהותו של המשיח, אין להאמין רק בכך שהוא יבוא כדי לגאול את ישראל מן הגלות, אלא "מאמין בו" שהוא יחזיר "מלכות דוד ליושנה .. וחוזרין כל המשפטים"[50].

י.

ההוכחות לכך שהמשיח יביא לידי שלימות התורה

לכך שהמשיח יבוא וישיב את שלימות התורה "להחזיר מלכות דוד ליושנה... וחוזרין כל המשפטים" מביא הרמב"ם את ההוכחה "שהרי התורה העידה עליו". ובהוכחות אלו ישנם שני פרטים: "שנאמר ושב ה' אלקיך .. וקבצך..." – אשר מכך לומדים שנדחי ישראל יקובצו, ומצב זה מאפשר את "מלכות דוד .. כל המשפטים"[51], את קיום הלכות התורה ומצוותיה אשר בטלו עקב גלות ישראל.

"אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל (באחרונה)": מכך לומדים שדברים אלו שייעשו על ידי המשיח, וענינו של המשיח הוא "להחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה" – הוא "משיח האחרון" של אותה הממשלה הראשונה – "משיח הראשון שהוא דוד"[52].

"ושם הוא אומר" שכל הפרטים אשר היו "במשיח הראשון – דוד" יהיו גם ב"משיח האחרון" זה מלך המשיח. החל מהתגלותו וממשלתו ועד לשלימות "ומחץ פאתי מואב" אשר בדומה לו יהיה אצל משיח "וקרקר כל בני שת" וכן "והיה אדום ירשה זה דוד", "והיה ירשה שעיר אויביו זה המלך המשיח",

המשיח יביא לידי שלימות התורה, כי על ידי הגאולה משעבוד מלכיות, כאשר אדרבה, המשיח ישלוט על ישראל, הם יוכלו "לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן"[53], "יהיו פנויין בתורה וחכמתה ולא יהיה להם נוגש ומבטל"[54], כפי שהרמב"ם[55] מרחיב את הדיבור בענין זה[56].

יא.

שלימות התורה על ידי המשיח - הבטחה של התורה עצמה

לפי זה מובן מדוע מקדים הרמב"ם ואומר "וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו. שהרי התורה העידה עליו...", ועל כך הוא מצטט את הפסוק "ושב ה' אלקיך...", ולאחר מכן "אף בפרשת בלעם":

שהרי, לכאורה, מדוע חשוב לרמב"ם לומר בקשר להלכות משיח ש"לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו"[57], הרי ענין זה קשור לכאורה להלכות תשובה[58], שבהם מדובר על הגדרת המושג כופר וכו'[59]?

---

50) ועפ"ז יומתק מש"כ הרמב"ם בפיה"מ פ' חלק בסוף עיקר הי"ב "ומכלל יסוד זה (דביאת המשיח) שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד וכל החולק על המשפחה הזאת כפר בשם הש"י ובדברי נביאיו". ובראש אמנה (לר"י אברבנאל) פ"א (שהעתיק הי"ג עיקרים מ"העתקת הר' שמואל תיבון .. ראוי שנסמוך עלי' כו'" כלשונו שם רפ"א) הלשון "וכל החולק על מלכות זאת המשפחה".

51) ראה שו"ת חיים שאל ח"א סי' צז: פירוש שיהי' מלך על כל ישראל ויהודה כמו שאמר הכתוב ומלך אחד יהי' לכולם .. וכל זה כלל הרמב"ם באומרו מלכות בית דוד ליושנה.

52) ולהעיר מסנהדרין (צח, סע"ב): עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר כו' כגון קיסר ופלגי* קיסר. וראה זח"א פב, ב. ז"ח נג, א. וראה צפע"נ עה"ת ויחי מט, ט.

53) רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב.

54) הל' מלכים פי"ב ה"ד.

55) הל' תשובה והל' מלכים שם.

56) שעפ"ז מובן בפשטות מה שמגדרי ומצות המלך הוא שנלחם מלחמות ה' (כברמב"ם שם פ"א ה"ח. ספ"ד. ולהעיר שההלכות נקראו "הל' מלכים ומלחמותיהם"**), וגם זה ש"אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצוה .. זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם" (שם רפ"ה), שענינים אלו דוקא מונעים את ישראל מקיום התומ"צ. משא"כ מלחמת הרשות.

57) בפשטות י"ל שהרמב"ם בא להדגיש תוקף האמונה וגדרה, וג"ז הוא הלכה, שהאמונה בביאת המשיח צ"ל בודאות והתאמתות כזה (לא כהתאמתות שמצד "שאר הנביאים בלבד אלא" התאמתות שמצד) תורה ומשה רבינו (שהרי התורה העידה עליו), ועפמ"ש בהל' יסודי התורה פ"ח.

ועפ"ז מובן גם מה שהוסיף "ובמשה רבינו", כי נבואת משה נתאמתה "במעמד הר סיני (ע"י) שעינינו ראו כו' ואזנינו שמעו", והתאמתות בנבואת משה רבינו מביאה "נאמנות שהיא עומדת לעולם" בתורה – ראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 184 ואילך.

ועפ"ז יומתק גם מש"כ בשלילה "לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר", ולא כהלשון בקרית ספר לרמב"ם שם "כופר בתורה ובמשה רבינו ובשאר הנביאים", כי גם זה הוא הלכה – בגדר אמונה בביאת המשיח.

ולהעיר מלשונו בסוף ה"ב שחוזר ומוסיף "אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך לראי' שכל הספרים מלאים בדבר זה".

58) ובפיה"מ פ' חלק.

59) פ"ג ה"ח.

---

*) כ"ה בגמ' וע"י. ובערוך (ערך קסר): ופלגו.

**) ראה לעיל הערה 38. ולהעיר שגם להדפוסים וכת"י שבכ"מ בהכותרת "ומלחמות" (לעיל הערה *38), הרי בהקדמתו בסופה לפני שמפרט פרטי ההלכות בכל הדפוסים וכת"י "ודין המלך ומלחמותיו" (כנ"ל הערה 39). או ומלחמותיה', ומלחמתו – ראה רמב"ם הנ"ל הערה *38.

אלא, בכך מדגיש הרמב"ם, שענינו של המלך המשיח, שהוא יגרום לשלימות בהלכות ומצוות התורה – "ולהחזיר מלכות דוד ליושנה... וחוזרין כל המשפטים" – איננו אחד מן הדברים שנתגלו על ידי הנביאים, אלא זהו ענין של עצם התורה ומשה רבינו, התורה עצמה מבטיחה שיבוא המשיח ואז תהא שלימות התורה[60].

ולכן הוא אומר בהמשך "ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים", שכל מה שנאמר על ידי כל הנביאים אודות המשיח זהו ענין של התורה עצמו, שלימות קיום התורה והמצוות.

יב.

בזמן המשיח תיתוסף שלימות במצוה עצמה

זוהי הסיבה לכך שאת ההוכחה הנלמדת מערי מקלט קבע הרמב"ם כהלכה בפני עצמה, כי מכך אין הרמב"ם מביא רק הוכחה לכך שמפורש בתורה שעל ידי המלך המשיח תהא שלימות בקיום התורה והמצוות, אלא "בערי מקלט" מוצאים שתהיה תוספת במצוה עצמה, "ויספת לך עוד שלש ערים..." "ולא צוה הקדוש־ברוך־הוא לתוהו".

כלומר, התורה עצמה אומרת שיגיע זמן שבו תהיינה מצוות התורה כראוי.

יג.

המבחן לאמיתותו של המשיח הוא בשלימות התורה והמצוות

לפי כל האמור לעיל מובנים דברי הרמב"ם בהלכה ג' "ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך", ובכך הוא שולל שני ענינים: אין ענינו של המשיח "לעשות אותו ומופתים ומחדש דברים בעולם"[61], ולא זהו המבחן לאמיתתו[62], והוא מסיים "ועיקר הדברים ככה הן שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי עולמים":

כיון שזה גדרו וענינו של המשיח, להביא שלימות לקיום הלכות התורה ומצוותיה, הרי אם עולה על הדעת "שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם", לגרום לשינוי בעולם, הרי זוהי סתירה לכך ש"התורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם"[63],

וכיון שגדרו וענינו של המשיח אינם אותות ומופתים וחידוש דברים בעולם, מובן שאלה אינם המבחנים לאמיתותו.

בדיוק כשם שהמבחן לאמיתותו של הנביא הוא "האות שלו, שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר וכי תאמר בלבבך איכה נדע הדבר...", כדלעיל בסוף סעיף ו'. כלומר, המבחן לאמיתותו הוא בהיותו "נביא", האומר דבר עתידות[64];

כך מובן לגבי המשיח, שלמרות שהוא יהיה נביא גדול, יותר מכל הנביאים – קרוב למשה רבינו – הרי מהותו היא היותו "המלך המשיח", ומכך מובן, שהמבחן והסימן לאמיתותו הוא בתורה וקיומה – "ואם[65] יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות .. כפי תורה שבכתב ושבעל־פה" ואם הוא מביא לידי שלימות בקיום המצוות על־ידי ישראל – "יכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחם מלחמות ה'...", ומלחמה זו אף היא פרט בשלימות קיום התורה, על ידי הסרת ה"נוגש ומבטל" על־ידי אומות העולם.

אך על־ידי כל זאת יודעים רק ש"הרי זה בחזקת שהוא משיח", רק כאשר הוא מביא לשלימות בקיום התורה והמצוות בפועל, "אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל", רק אז "הרי זה משיח בודאי". כי אז "חוזרין כל המשפטים...

---

60) ראה לקמן הערה 63.

61) כדמשמע לכאורה מפשטות לשונו. אבל ראה הערה הבאה.

62) כדמשמע לכאורה מהראי' מבן כוזיבא. וראה מאמר תחיית המתים רפ"ו.

בארוכה ביאור הלכה זו ברמב"ם והשגת הראב"ד בזה – ראה לקו"ש חכ"ז ע' 191 ואילך.

63) ע"פ כהנ"ל יש לבאר מה שהרמב"ם מנה ביאת המשיח לא' מהעיקרים (ראה ראש אמנה פ"ג הספק החמישי. שו"ת חת"ס שם), שהוא לא רק "לפי שביאת המשיח באה מפורשת בתורה בנביאים ובכתובים כו' לכן הכופר בביאתו הרי הוא כאלו כופר בתורה ובנביאים ובכתובים כו'" (ראש אמנה פי"ד "והטענה השלישית". וראה שו"ת חת"ס שם), כ"א לפי שזה נוגע לשלימות גדר התורה, שא' מגדרי' הוא שיהי' זמן שהתורה וקיומה יהיו בשלימות.

בסגנון אחר: נצחיות ושלימות התורה, זה ש"התורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים" (להיותה רצונו העצמי של הקב"ה – ראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 182-3 ובהערות שם) הוא לא רק בענין ציווי הבורא, כ"א גם בלימודה וקיומה בפועל, וזה יהי' בביאת מלך המשיח.

ועפ"ז אולי י"ל שזהו גם הטעם, שלא נמנה אמונה בביאת המשיח במנין המצות (ראה ראש אמנה שם פ"ה הספק הג'). וע"ד (ויתירה מזו) זה שציווים כוללים אינם נמנים במנין המצות (סהמ"צ שורש ד). ולהעיר מלשון הרמב"ם הל' מלכים שם "וכל מי שאינו מאמין בו כו'", ולא כתב שצריך להאמין בו, כמ"ש בפיה"מ שם (וראה ראש אמנה ספי"ט).

64) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"י ה"ג: הא למדת שאין הנביא עומד לנו כו'. וראה שם ספ"ז. פ"ט ה"ב.

65) ועפ"ז מובן ומודגש ביותר ההמשך להלכה שלפנ"ז, שלכן מתחיל הרמב"ם "ואם" – בוא"ו. וראה קרית ספר שם "אין מלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים אלא כשיעמוד מלך כו'".

ככל מצותה האמורה בתורה" – השלמות בהלכות ובקיום המצוות בפועל[66].

יד.

ארבעת הפרטים שבהוכחה "ושם נבא..."

ויש להוסיף ולומר, שההוכחות שמביא הרמב"ם לפני כן אינן רק לגבי הנאמר בתחילת הפרט באופן כללי, ש"המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה .. ככל מצותה האמורה בתורה", כי אם גם לגבי הפרטים שבהלכה ד'[67].

ולכן מביא הרמב"ם גם בהוכחה מפרשת בלעם, אשר "נבא בשני המשיחים .. דוד ומשיח", את ארבעת הפרטים בהתגלות משיח, כנאמר במפורש – "ושם נבא" – שזהו ההמשך של "להחזיר מלכות דוד ליושנה".

באופן כללי, ניתן לחלק זאת לשלושה חלקים: א) דוד ומשיח עצמם, ב) השפעתם ומלכותם על ישראל, ג) השפעתם ומלכותם על אומות העולם ועל העולם בכלל. ובענין שלישי זה עצמו ישנן שתי תקופות כדלהלן.

טו.

ההשוואה בארבעת הפרטים בין דוד לבין המלך המשיח

חלקים אלו הם:

א) מהותם של דוד ומשיח עצמם – "יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה".

וזה מפורש בתורה "אראנו (לראות אותו) ולא עתה – זה דוד, אשורנו (לראות אותו) ולא קרוב – זה מלך המשיח" – הנבואה על דוד ומשיח עצמם.

ב) "ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה" – השפעתם ומלכותם על ישראל, כמפורש בהמשך בפסוקים "דרך כוכב מיעקב – זה דוד, וקם שבט מישראל – זה המלך המשיח" – ביטויים המצביעים על קשר לישראל "כוכב מיעקב .. שבט מישראל".

ובכך מבטאים גם את השלמות והמעלה של המלך המשיח, משיח אחרון, על פני המשיח הראשון:

על דוד נאמרים הביטויים (א) "כוכב", המרומם ומתנשא משאר האנשים[68], כפי שמובן מדברי הרמב"ם[69] לגבי הכוכבים כפשוטם, "כל הכוכבים והגלגלים כולן בעלי נפש ודעה והשכל הם... ודעת הכוכבים... וגדולה מדעת בני אדם", (ב) "מיעקב" – תואר לעם ישראל לא כפי שהם בשיא גדלותם.

ואילו לגבי משיח נאמר (א) "וקם שבט", שמשמעותו הפשוטה היא "מלך רודה ומושל"[70], שזה גלוי אצל משיח, אשר "ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה". (ב) "מישראל" – שם המבטא את גדולתם של ישראל[71].

ג) "וילחם מלחמות ה' .. אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו" – נאמר בפסוק "ומחץ פאתי מואב – זה דוד, וכן הוא אומר, ויך את מואב וימדדם בחבל, וקרקר כל בני שת – זה המלך המשיח, שנאמר בו, ומשלו מים עד ים".

וגם בכך מודגשת מעלת המלך המשיח: אצל דוד נאמר רק (א) "מחץ" (ב) "פאתי מואב". ואצל משיח: (א) "וקרקר", (ב) "כל בני שת", השליטה[72] על כל האומות[73].

או כפי שנאמר בספרי הנביאים: אצל דוד (א) "ויך" (ב) "את מואב". ולגבי משיח (א) "ומשלו" (ב) "מים עד ים".

ד) "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנאמר

---

66) עפ"ז מובן בפשטות מה שלא הביא הרמב"ם (גם) בתחילת הפרק שמשיח ילחום מלחמות ה' – כי שם מבאר הגדר והמכוון שלו (להחזיר מלכות דוד ליושנה כו') – לאחר שכבר הביא לשלימות התורה, כשהוא "משיח בודאי", משא"כ קודם הנצחון במלחמות ה'.

עפ"ז אולי יש להוסיף (בפנימיות הענינים עכ"פ), שזה שהביא הרמב"ם שני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד כו' ובמשיח האחרון כו' – כי דוגמתן נמצא במשיח עצמו, ב' תקופות ודרגות לאחרי ביאת המשיח: לפני שיבנה ביהמ"ק – שאז הוא עדיין "בחזקת משיח", בדוגמת דוד שלא בנה המקדש, וענינו ילחם מלחמות (ראה דה"א כב, ח) והכין הכל לבנין ביהמ"ק מיד ה' עלי השכיל (שם כח, יט): כשהוא משיח ודאי ש"בנה מקדש במקומו". וראה בארוכה מכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע (אגרות־קודש שלו ח"א ע' שיב) בביאור לשון רז"ל "בן דוד בא" או "דוד בא" (ע"פ הב"ח או"ח סקי"ח) דיש ב' מדריגות במשיח: ביאתו לפני בנין ביהמ"ק וירושלים (שאז הוא בחזקת משיח) ואחר שיבנה משיח את ביהמ"ק וירושלים דאז "כיון שנבנית ירושלים – בא דוד" (מגילה יז, ב) – (משיח בודאי).

ולהעיר משינוי הגירסא ברמב"ם (כנ"ל סעיף ט והערה 46) "להחזיר מלכות דוד" או "בית דוד". ואכ"מ.

67) ועד"ז בנוגע להשלילה (והפרט) שבהלכה ג' שמוכח הוא מהראי' שהביא בהלכה ב' שהיא הקדמה להלכה ג' – ראה לקו"ש חכ"ד ע' 109 ואילך.

68) ראה רד"ק עה"פ. וראה רלב"ג ורמב"ן לפירושם שקאי על משיח. וראה לקו"ש חי"ג ע' 88 ואילך.

69) הל' יסוה"ת פ"ג ה"ט.

70) פרש"י עה"ת.

71) והמעלה דמשיח מודגשת גם בענין הא', המדבר בדוד ומשיח עצמם: בדוד אומר "ולא עתה", אבל אראנו בזמן קרוב: ובמשיח – "ולא קרוב", לפי שזהו ענין ומדריגה נעלית שבאה רק לאחרי אריכות זמן שנתרבו מעשינו ועבודתנו בכדי להגיע לבחי' זו.

72) כבת"א שם. וכן הוא לכאורה לפי' הרמב"ם שהרי הביא "ומשלו מים גו'". ובראב"ע: הורס. וראה שם ד"ה בני שת. ועד"ז ברלב"ג ורד"ק. וראה תיב"ע ות"י. לקו"ש שם. ואכ"מ.

73) ראה במקומות שבהערה הקודמת.

כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד" – נאמר בפסוקים "והיה אדם ירשה – זה דוד, שנאמר, ותהי אדום לדוד לעבדים וגו'. והיה ירשה שעיר אויביו – זה המלך המשיח, שנאמר, ועלו מושיעים בהר ציון וגו'"[74].

וגם כאן מובנת מעלתו של המשיח: לגבי דוד אומרים "והיה אדום ירשה", וזה מתבטא ב"ותהי אדום לדוד לעבדים", ואילו לגבי משיח – "והיה ירשה שעיר אויביו", לא רק אנשי העיר, כפי שנאמר בתורה "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו", וסיום הפסוק הוא "והיתה*[74] לה' המלוכה".

טז.
ההבדל בין "ילחם מלחמות ה'" לבין "ויתקן את העולם"

החידוש שבפרט הרביעי על־פני הפרט השלישי "ילחם מלחמות ה'" והנצחון על האומות – "ומשלו מים עד ים", מובן מן הביטויים עצמם "ומשלו .. ירשה", "וילחם .. ויתקן את העולם", בדומה ליתרון של ירושה על־פני כיבוש, וכפי שמוצאים את שני הענינים הללו לגבי ארץ ישראל שנלקחה על־ידי כיבוש וגם ניתנה בירושה[75].

מלחמה ונצחון – כיבוש במלחמה – נעשים באופן של "קרקר" "ומשלו" – שליטה, להיפך ממציאותו ורצונו של הנכבש:

ואילו בירושה "והיה ירשה שעיר", להיפך, מקבלים דבר קרוב ואישי, ואין כובשים ומשתלטים על הזולת.

בדומה לכך מובן החידוש של "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד" על־פני "וילחם מלחמות ה' .. ונצח כל האומות שסביביו", שהם עצמם יכירו באמת של מלכותו של המלך המשיח, כנרמז בסוף ההלכה, שהושמט על־ידי הצנזורה, "וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום ו(י)נשא מיד הם כולן חוזרים ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום", הם מגיעים לידי "לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד"[76].

ועל־ידי האמונה השלימה בביאת המשיח, לפי התורה ו"מחכה לביאתו", אחכה לו בכל יום שיבוא, ויש לומר שנכלל בכך לימוד הלכות משיח, ועל־ידי כך[77] מקרבים וממהרים את ביאתו באופן של אחישנה ובקרוב ממש.

(משיחות י"ב תמוז,
מוצש"ק פ' בלק ופ' פנחס תשל"ח)

---

74) וי"ל דשייך גם ל"ובנה מקדש במקומו" שהרי "נחלה זו ירושלים" (מגילה י, א. וראה זבחים קיב, ב. קיט, א) שענינה ירושה וקביעות שאין אחרי' היתר (הפסק). וראה רמב"ם הל' ביהב"ח פ"א ה"ג. לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 499 ואילך.

ומה שלא נרמז בפסוק בפ"ע – כי זה נכלל (ביחד עם "וקבץ נדחי ישראל") בממשלתו על ישראל – "וקם שבט מישראל".

ואולי י"ל (ע"ד הרמז עכ"פ) שלכן כתב הרמב"ם בפרשת בלעם, להסביר ולהדגיש מה שעיקר נבואתו הי' ע"ד מפלת האומות ושליטת דוד ומלך המשיח עליהם, שהוא ע"ד מיני' ובי' אבא ניזיל בי' נרגא, שהנביא של אוה"ע (שהוא בדוגמת משה* – ספרי ברכה לד, יוד. ועוד) מנבא על מפלתם של אוה"ע ושליטת ישראל עליהם. וע"ד מרז"ל בנוגע לעובדי' (סנה' לט, ב (ד"ועלו מושיעים בהר ציון וגו'" (שהביא הרמב"ם בסוף ההלכה כאן) הוא סיום נבואת עובדי'). ושם גם בענין דוד – "ויך את מואב", שהביא הרמב"ם כאן).

*74) ראה לעיל הערה *12.

75) להעיר מלקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 114.

76) ושייכות ענין זה למלך המשיח מובן ממ"ש שם (פ"ח ה"י) "צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח". וראה שם ספ"ד "ולמלאות העולם צדק". ואולי י"ל שהם ("לכוף", ו"למלאות כו'") ב' ענינים, כהחילוק בין ענין הג' וענין הד' שבפנים.

וראה לקו"ש חכ"ג ע' 174 ואילך.

77) ראה שיחת אחש"פ תרצ"ט.

*) בדרגת נבואת בלעם – ראה מו"נ ח"ב פמ"ה, שהי' במדריגת רוה"ק (ולא נבואה) כדוד ושלמה. וראה פי' קרשקש ואברבנאל שם. ובצפנ"נ עה"ת פרשתנו (כב, לה) דאח"כ עלה בגדר נביא כו' ואח"כ רצה שיהי' כמשה רבינו. ומשמע קצת שם, שזה שייך לנבואה זו האחרונה. עיי"ש.

המשך ביאור למס' יומא ליום שני עמ' ב

מחושן ואפוד: **רַב מָרִי אָמַר**, לפי שבעשיית החושן 'כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד **תַּעֲשֶׂנּוּ' כְּתִיב** (שמות כח טו), ומשמע שבמתכונת זו 'תַּעֲשֶׂנּוּ' לְוֶה – כלומר רק לחושן, וְלֹא לְאַחֵר – אין בגד אחר מלבדו עשוי כמו האפוד. **רַב אַשִּׁי אָמַר**, לפי שברימוני המעיל 'וְעָשִׂיתָ' כְּתִיב (שם שם לא), ומשמע שֶׁיִּהְיוּ כָּל עֲשִׂיּוֹת שָׁווֹת – שכל המינים שבו יהיו עשויים באופן שוה, וְכֵיוָן שכן הֵיכִי נַעֲבִיד – כלומר אם נאמר שרימוני המעיל למדים מחושן ואפוד, ויש בהם עשרים ושמונה חוטים, כיצד נוכל לעשותם. הרי אם נַעֲבִיד תְּלָתָא דַעֲשָׂרָה עֲשָׂרָה – שלשה מינים ובכל אחד עשרה חוטים, הרי הָווּ לְהוּ תְּלָתִין – יהיו בהם שלשים חוטים. ואם נַעֲבִיד תְּרֵי דְתִשְׁעָה תִּשְׁעָה וְחַד דַעֲשָׂרָה – שני מינים שבכל אחד תשעה חוטים, ומין נוסף שבו עשרה חוטים, הרי **אָמַר קְרָא** 'וְעָשִׂיתָ' שֶׁיִּהְיוּ כָּל עֲשִׂיּוֹתָיו שָׁווֹת, לפיכך אין ללמוד רימוני המעיל מחושן ואפוד.

הגמרא ממשיכה לבאר את הברייתא, ושואלת: מה ששנינו שחוטיו של הַמְעִיל שזורים מִשְּׁנֵים עָשָׂר חוטים, מִנָּא לָן. **משיבה הגמרא: דִּכְתִיב** (שם) 'וְעָשִׂיתָ אֶת מְעִיל הָאֵפוֹד

בראשית מט, יד - יששכר חמר גרם רבץ בין המשפתים

קמח

"יששכר" נוטי יש-שכר, בפי "להנחיל אוהבי יש" סופי תיבות ש"י עולמות, ורמז לבי בחי', עולם הבא ולעתיד לבוא

יششכר, יש[1]-שכר.

כתיב[2] להנחיל אוהבי יש, ובפסוק כתיב ב' פעמים[3] יש.

א', יש במפורש.

ב', בסופי תיבות אוהבי יש.

"יש" במפורש זהו[4] עולם הבא, ו"יש" הנרמז בסופי תיבות, זו תהי' לעתיד לבוא, וזהו שהוא בסופי תיבות, שלבסוף יהי' זה ולא עתה[5].

מלקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד רנז

בראשית מט, יד-טו - יששכר חמור גרם רבץ בין המשפתים. וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבל ויהי למס עבד

קמט

רמז בפ', למארז"ל (חגיגה ט, ב) "עובד אלקים שונה פרקו מאה ואחד פעמים", וזהו "למ"ם (בגי' מאה) עובד" וכו'

מאי דכתיב (מלאכי ג, יח) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, היינו צדיק היינו עובד אלקים, היינו רשע היינו אשר לא עבדו, א"ל עבדו ולא עבדו תרוייהו צדיקי גמורי נינהו, ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד.

א"ל ומשום חד זימנא קרי ליה לא עבדו, א"ל אין,

1) רמז - "יש-שכר" אותיות ומספר "שי" - למשנה עוקצין (פרק ג, יב) אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנא' (משלי ח, כא) להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא.

2) משלי ח, כא.

3) מבאר שני פרטים:

א) דמרומז בפסוק שני פעמים תיבת ואותיות "יש" - רמז להשכר ל"שי" עולמות, 1) אחד כתוב בגלוי ובמפורש בקרא "להנחיל אוהבי יש", 2) והשני מרומז בסופי תיבות "אוהבי יש" = יש-ש"י.

ב) הרמז הוא מדוייק שהוא דוקא בסופי תיבות.

4) ראה לקוטי תורה פרשת ראה כב, ג. אור התורה כי תצא עמוד תתקמב, דעולם הבא הוא גן עדן, ולעתיד לבוא היינו תחיית המתים, ע"ש.

5) ראה לקמן סימן קנא בביאור כל הזהר עה"פ.

צא ולמד משוק של חמרין, עשרה פרסי בזוזא, חד עשר פרסי בתרי זוזי.

חגיגה ט, ב

היינו צדיק היינו עובד אלקים, מי הוא צדיק ומי הוא עובד אלקים הלא אחד הוא.

אינו דומה שונה פרקו כו', אע"פ ששניהן צדיקים לא עבדוהו בשוה שזה עבדו יותר.

עשרה פרסי, ישכיר לך אדם חמורו בזוז אחד שכבר נהגו כן, ואם תאמר לו לילך פרסה יותר ישאלך שני זוזים.

רש"י

מאה[6] פעמים: כמו שכתוב ביששכר שהיו עוסקים[7] בתורה ויהי[8] למס. מ"ס מספרו מאה. ועיין בע"ח שער הזיווגים[9] פ"ו.

6) מבאר בגמ, ג, שאלות, והם:

א) מה הטעם להמספר "מאה" ו"מאה ואחד" דוקא?

ב) מה הטעם דהמשל הוא משוק של "חמרין" דוקא, ולא גמל וסוס וכדומה?

ג) מה הדיוק בהפסוק "עובד אלקים" דוקא, ולא עובד ה'?

7) ראה רש"י בראשית מט, יד. טו. יششכר חמור גרם, ופרש"י: חמור בעל עצמות, סובל גרם תורה כחמור חזק שמטעינין אותו עול תורה משא כבד. ויט שכמו לסבול, עול תורה. במדבר ז, יט. [פרש"י: בשביל שני דברים זכה - יששכר - להקריב שני לשבטים אחת שהיו יודעים בתורה שנא' (דה"א יב, לג) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. וראה גם לקמן סי' קנ. קנא. קנב.

8) להעיר מפירוש הזהר עה"פ (פרשת ויחי דף רמב, ב) וז"ל: וירא מנוחה כי טוב, דא תורה שבכתב (זו היא התורה שבכתב שהיא אורו של עולם שנאמר וירא אלהי"ם את האור כי טוב), ואת הארץ כי נעמה, דא תורה שבעל פה (זו היא תורה שבעל פה שהיא המנעמת את התורה שבכתב), ויט שכמו לסבול (פירוש) למסבל עולא דאורייתא ולדבקא בה יומי ולילי (לסבול את עולה של תורה ולדבקה בה יומם ולילה), ויהי למס עובר (פירוש) למהוי פלח לקדשא בריך הוא ולאתדבקא ביי' (לעבוד להקב"ה ולהתדבק בו) ולאתשא גרמי' בה (ולהתיש את כחו מרוב עסקו ועמלו בתורה), ע"ש.

9) עץ חיים שער טו וז"ל: שר של שכחה נקרא מ"ס... וזהו סוד שארז"ל (חגיגה ט:) אינו דומה שונה פרקו ק, פעמים לשונה פרקו ק"א פעמים, לפי שעד ק, פעמים יש לו שליטה כמנין מ"ס ולא יותר ע"ש.

וראה אור התורה נ"ך עמוד תקלג-ד וז"ל: בכי"ק פרשת ואתחנן ע"פ פן תשכח את הדברים... כ,, כשתסתכל במלת זכר ובמלת שכח* תמצא מספר ק"א ביניהם והרוצה לבטל השכחה יחזור על למודו ק"א פעמים כו, כי בכל פעם שיחזור הוא מחסר ומחליש כח א, מכחותיו (של מלאך הממונה על השכחה) וכשחזר ק"א פעמים החליש כל כחותיו היתירים ונכנס תחת יד המלאך הממונה על הזכרון כו, עכ"ל. ועמ"ש מענין שכחה וזכרון ע"פ ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו. ע"ש. ראה הערה 5. לעיל סימן מד.

ואחר כך כתיב עובד, הוא מה שהיו שונים ק״א[10] פעמים כמו עובד אלקים. ויששכר נמשל לחמור כמו שכתוב יששכר חמור גרם (כי לימוד התורה צריך להיות[11] כחמור למשאוי), זהו המשל משוק של חמרים וכו׳.

עובד אלקים, שם אלקים[12] הוא גבורות, ועובד אלקים הוא שמתקן וממתיק את הגבורות[13].

לקוטי לוי יצחק, הערות לתניא פרק טו עמוד ג

וראה הביאור באור התורה פרשת עקב עמוד תריט בענין ״סם חיים״. (וראה לקו״ת פרשת ראה עמוד כב, ג שמבאר ענין ״סם חיים״ – שונה פרקו מאה וא, פעמים).

*) פירוש: זכר (בגימטריא 722), שכח (823), והחילוק ביניהם (722 – 823) = 101, מספר ק״א.

10) ראה אור התורה נ״ך ישעי, עמוד תשצג וז״ל: חמור לישא משא התורה שלא לשכוח מה שלמד... ע״ד משאו שונה פרקו ק״א פעמים ביטול בחי, מאין, ע״ש. (מאין בגי, ק״א וד״ל).

11) עבודה זרה ה, ב.

12) ראה תניא – שער היחוד והאמונה פרק ו, וז״ל: והנה שם אלקים הוא שם מדת הגבורה והצמצום, לפי שמסתיר האיר שלמעלה המהוה ומחי, העולם ונראה כאילו העולם עומד ומתנהג בדרך הטבע, ע״ש.

13) פירוש: לתקן ההסתר וההעלם הנמשך משם ״אלקים״ שהוא בחי, גבורות, שלא יהי, מסתיר ומעלים.

אגרות קודש

ב״ה, י״א תמוז, תשי״א
ברוקלין.

הוו״ח אי״א [נ]ו״נ הרב וכו׳ מהור״א שי׳

שלום וברכה!

קבלתי מכתביו מג׳ בהעלותך וב׳ חקת, והפ״נ בעד הילד... שי׳ והאשה... תחי׳: ולכשאהי׳ על ציון כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, אזכירם לרפואה קרובה, ואקוה שיבשרני בשו״ט בזה.

בודאי הילד שי׳ לבוש ט״ק, ובא״ל הרי אציע שמהיום והלאה ילבוש הילד ט״ק.

והאשה תחי׳ תתרגל ליתן צדקה פעמיים בשבוע, ואין נוגע הכמות כ״א שיהי׳ בל״נ בקביעות וטוב לבחור שפעם אחד מהשנים יהי׳ בעש״ק ובעיו״ט לפני הדלקת נרות.

במכתבו כותב שראה ס״ת מהר״נ גאון, ושנוסע עוד לראות ס״ת עתיקה של מהר״י אבוהב ז״ל,

חפצי ובקשתי באם אפשר לעשות צילום (פוטו) מהעמוד שבו הפסוק לא יבוא פצוע דכא וכו׳ וכידוע שהוראה בזה ישנה מכ״ק אדמו״ר הזקן ושראו כזה בס״ת שמקובל שהיא של עזרא הסופר ושם כתוב כהפסק של אדמוה״ז. ות״ח ת״ח מראש באם ישלח לי הפוטו מהעמוד הנ״ל בשני הס״ת. ועיין מ״ש בהערות שו״ת צמח צדק סוף שער המילואים דף נו״ן ע״ב.

בברכה.

כב, ב – וירא בלק בן ציפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי

א. טעם שהפרשה נק' בשם "בלק" דמשיח ומלכות בית דוד בא מרות המואבי', שיצתה מבלק מלך מואב (סוטה מז) וכו', דמורה על אתהפכא חשוכא לנהורא בתכלית העילוי וכו'.

לכאורה אינו מובן היתכן שיש פרשה **בתורה** הנקראת בשם "**בלק**", היפך הענין ד"שם[1] רשעים ירקב"?!

בשלמא בנוגע לקורח – שנקראת פרשה בתורה בשם "'קרח" – הרי נוסף על העיקר שהי' **מישראל** (ובהם – בן יצהר **וכו'**), וברא מזכי אבא[2], בני קורח וכו', יש לומר שעשה תשובה כו'. ובפרט ע"פ המבואר בפנימיות התורה[3] אודות גודל מעלתו של קורח כו'.

משא"כ בנוגע לבלק – מאומות העולם, ושונא ישראל "יותר מכל שונאים"[4].

ויש לומר הביאור בזה – ע"פ המובא בדרושי ה'צמח צדק'[5] מדברי השל"ה[6] ש"בלק ובלעם שניהם היו חכמים גדולים . . ובלק הי' יותר חכם, וידע שלשלת הגדול[7] יחוס מלכות ישראל, שהוא מלכות בית דוד ומשיח, וידע כי זה העצום יבא ממנו כו'", שהרי דוד המלך, וכן משיח שהוא מבית דוד, יצא מרות **המואבי'**, הנקראת "אמה של מלכות"[8], שיצתה מבלק מלך מואב[9].

ולהעיר גם מדברי הרמב"ם[10]: "אף בפרשת **בלעם** (שבפרשת בלק) נאמר ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד . . ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה], ושם הוא אומר[11] אראנו ולא עתה – זה מלך המשיח, דרך כוכב מיעקב – זה דוד, וקם שבט מישראל – זה מלך המשיח", ועד"ז בנוגע להמשך הפסוקים שבפרשה.

ונמצא, ש"בלק" מורה על הענין דאתהפכא חשוכא לנהורא ומרירו למיתקא בתכלית העילוי[12], היינו, שמהפכים את ענינו של "בלק מלך מואב" שממנו תצא "**מלכות בית דוד ומשיח**".

לקוטי שיחות חלק כח עמוד 274 סעיף ח

ב. וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה. הנה שלחן, תרגומו פתורא, לרמוז: כי מה שעלה בדעתו של בלק להלחם בישראל, הי' כקרח שחלק עם משה[13], לפי שעינו הטעתו, שראה שמואל עומד מזרעו. וכן בלק ראה בקסמיו, כי דוד מלך ישראל וזרעו, עתידים לצאת מרות המואבי', בת מלך עגלון, שהוא מבני בניו של בלק, כנזכר בס"ה[14]. והנה מלכות בית דוד זכו ליטול כתר מלכות, שהוא רמז אל זר זהב שעל השלחן שבמקדש[15], הנקרא פתורה. וזהו מה שרמז בלק לבלעם, לבל יתפחד מלהתקוטט עם ישראל המנצחים לכל האומות, כמש"ה (שמות טו, יד) שמעו עמים ירגזון וגו'. אבל יכול הוא לנצחם ולא יפול בידם, כי הרי עתידים כל זרע מלכי בית דוד לצאת ממנו.

שער הפסוקים מהאריז"ל

כב, כו – ויוסף מלאך ה' עבור ויעמוד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל

ג. אמר במדרש (תנחומא) מה ראה לקדמו ג' פעמים, עמד לו בראשונה והי' ריוח מכאן ומכאן, בקש לקלל בניו של אברהם אבינו, מצא בני ישמעאל מכאן ובני קטורה מכאן, ותט האתון מן הדרך, בקש לקלל בניו של יצחק, מצא ריוח לצד אחד, הם בני עשו, ותלחץ אל הקיר, בקש לקלל בני יעקב, לא מצא בהם פסולת ליגע בהם, לכך כתיב בשלישית במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל, ע"כ.

כוונת האתון בנטותה הדרך, לפי שראתה בני ישמעאל מכאן ובני קטורה מכאן, רמזה לו שאלו אינם נקראים זרע, שנאמר (בראשית כא, יב) כי ביצחק יקרא לך זרע, והן עתידין לירש את כל העולם, שכן נאמר לאברהם (בראשית יג, יד) שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה כי כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם, לזה הלכה בשדה לרמוז לו על זרעו העיקרי שיש להם נחלה בלי מצרים.

ובשני' רמזה לו שיראה זרעו של יצחק הזקן שהם בני עשו שעתיד לילחץ וליאבד מן העולם על ידי בניו של יעקב, וגם הוא עתיד לילחץ על ידיהם.

בשלישית רמזה לו זכותו של יעקב שאין בו פסולת, וזרעו לבד יירש ארץ, כמו שעתיד לומר הן עם לבדד ישכון וגו'.

שפתי כהן

---

1) משלי י, ז. וראה יומא לח, ב.

2) סנהדרין קד, א. וראה קונטרס "חנוך לנער" ע' 29 ואילך.

3) ראה לקוטי שיחות חלק יח עמוד 187. **ושם נסמן.**

4) תנחומא פרשתנו (בלק) ב. במדב"ר פ"כ, ב (כגירסת הרד"ל).

5) אור התורה פרשתינו (בלק) עמוד תתקב.

6) פרשתנו (בלק) שסג, ב ואילך. (עיין לקמן סימן ס).

7) וי"ל לכאורה שהוא ע"ד שמצינו בנוגע לקורח – "קורח שפיקח הי' מה ראה לשטות זו, עינו הטעתו, ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו כו'" (פרש"י קורח טז, ז – מתנחומא שם ה).

בשלמא בנוגע לקרח – שנקראת פרשת בתורה בשם "קרח": עיין בזה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת קרח סימן טו. טז. יז. יז.

8) בבא בתרא צא, ב. הובא בפירוש רש"י מלכים-א ב, יט.

9) סוטה מז, א. וראה לקוטי תורה פרשתנו (חוקת סו, ג) בפירוש הכתוב "אכלה ער מואב".

10) הלכות מלכים ריש פרק יא. (עיין לקמן סימן שע. שעא. שעב) – ולהעיר שבכמה דפוסים (וינציאה רפד, שי) נקראים הלכות אלו בשם "הלכות מלכים ומלחמות **ומלך המשיח**".

11) פרשתנו (בלק) כד, יז.

12) ראה גם שיחת ש"פ חו"ב תשמ"ב. (עיין לקמן סימן עג).

13) במדבר רבה פרשה יח סימן יז. תנחומא קרח ה.

14) זהר חדש עח ע"ב. מדרש רבה רות פרשה ב סימן ט.

15) **שהוא רמז אל זר זהב שעל השלחן שבמקדש:** עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת תרומה במפתחות ערך "כלי המקדש – השולחן" עמוד 782.

◆ יום ראשון י׳ תמוז ◆

כב (ב) **וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי׃**

ב **וַחֲזָא בָּלָק בַּר צִפּוֹר יָת כָּל דִּי עֲבַד יִשְׂרָאֵל לֶאֱמוֹרָאִי׃**

רש״י ◄ **וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי•** אָמַר: אֵלּוּ שְׁנֵי מְלָכִים שֶׁהָיֵנוּ בְּטוּחִים עֲלֵיהֶם - לֹא עָמְדוּ בִּפְנֵיהֶם, אָנוּ עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה! לְפִיכָךְ: "וַיָּגָר מוֹאָב"•.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כ״ג) וַיַּרְא בָּלָק בֶּן צִפּוֹר וְגוֹ׳ וַיָּגָר מוֹאָב וְגוֹ׳. צָרִיךְ לָדַעַת לְאֵיזֶה עִנְיָן תָּלָה הָרְאִיָּה בְּבָלָק וְלֹא בְּבַעֲלֵי הַמָּגוֹר שֶׁהֵם מוֹאָב. ב׳. לָמָּה לֹא פָּחֲדוּ אֶלָּא מוֹאָב וְלֹא מִדְיָן, וּמַה גַּם שֶׁהַמִּדְיָנִים לָהֶם יֵאוֹת הַפַּחַד כִּי הֵמָּה אָבְדוּ וְלֹא מוֹאָב וּמַזְלִיהוּ יֶחֱזֶה אֶת אֲשֶׁר יִקְרֶה לָהֶם. וְנִרְאֶה עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם (במד״ר פ״כ) שֶׁאָמְרוּ שֶׁבָּלָק מִנְּסִיכֵי מִדְיָן הָיָה אֶלָּא שֶׁמֵּחֲמַת פַּחַד יִשְׂרָאֵל, עֲשָׂאוּהוּ מוֹאָב מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם, מֵעַתָּה בַּמַּאֲמַר וַיַּרְא בָּלָק גִּלָּה הַפָּסוּק פַּחַד וּמוֹרָא מִדְיָן כִּי אָז בְּאוֹתוֹ מַצָּב הָיָה גָּדוֹל נְסִיכָם שֶׁל מִדְיָן, וְהַגַּם שֶׁלֹּא הִזְכִּיר בְּפֵרוּשׁ הַמּוֹרָא מוּבָן הוּא בִּזְכִרוֹן מַעֲשֵׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמוֹרִי שֶׁהֵם תּוֹקֶף כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, וְהִזְכִּיר אַחַר כָּךְ מְגוֹר מוֹאָב גַּם כֵּן דִּכְתִיב וַיָּגָר מוֹאָב, וּמֵאֶמְצָעוּת ב׳ מוֹרָאִים עָשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם וַיֹּאמֶר מוֹאָב לִזְקֵנֵי וְגוֹ׳, וְכֵן אָמְרוּ ז״ל (שם) וְזֶה לְשׁוֹנָם וְהָלֹא הַמּוֹאָבִים נִלְחָמִים עִם הַמִּדְיָנִים דִּכְתִיב הַמַּכֶּה אֶת מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְשִׁנְאָה הָיָה בֵּינֵיהֶם מֵעוֹלָם מָשָׁל לְב׳ כְּלָבִים וְכוּ׳ עַד כָּאן, הֲרֵי שֶׁשְּׂנֵיהֶם פָּחֲדוּ, וְטַעַם הַכְנָעָתָם שֶׁל מוֹאָב שֶׁקִּבְּלוּ מִנְּסִיכֵי מִדְיָן לְמֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְלֹא לְהֵפֶךְ מִפְּנֵי שֶׁמּוֹאָב הָיוּ צְרִיכִין לַעֲצָתָן לְפִי שֶׁנִּתְגַּדֵּל מֹשֶׁה בֵּינֵיהֶם כְּאוֹמְרָם ז״ל (שם) וְלָזֶה נִכְנְעוּ לָהֶם וְהַמְלִיכוּ נְסִיכָם:

עוֹד נִרְאֶה בְּהָעִיר עוֹד לָמָּה אָמַר לְשׁוֹן רְאִיָּה וְלֹא לְשׁוֹן שְׁמִיעָה, וַהֲגַם שֶׁרַז״ל אָמְרוּ (מְכִילְתָּא) וְזֶה לְשׁוֹנָם יֵשׁ רְאִיָּה שֶׁהִיא שְׁמִיעָה כְּגוֹן וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת עַד כָּאן, הֲלֹא בְּמָקוֹם אַחֵר (מְכִילְתָּא, פדר״א מ״א) מָצִינוּ שֶׁדָּרְשׁוּ שֶׁהָיוּ רוֹאִים הַקּוֹלוֹת מַמָּשׁ. עוֹד לָמָּה הָצְרַךְ לְהַזְכִּיר שֵׁם אָבִיו בֶּן צִפּוֹר, עוֹד לָמָּה דִּקְדֵּק לוֹמַר ב׳ רִבּוּיִים **אֵת כָּל.** עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה כָּפַל לוֹמַר **וַיָּגָר מוֹאָב** וְגוֹ׳, **וַיָּקֹץ** וְגוֹ׳ עוֹד לָמָּה פַּעַם קָרְאָם הָעָם וּפַעַם קָרְאָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אָכֵן יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (זהר בא״ן) כִּי בָּלָק מִכֹּשֶׁף גָּדוֹל הָיָה יוֹתֵר מִבִּלְעָם וְהָיָה עוֹשֶׂה כְּשָׁפָיו בְּצִפּוֹר אֶחָד שֶׁשְּׁמוֹ יָדוּעַ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וַיַּרְא בָּלָק** וּבַמָּה רָאָה בַּצִּפּוֹר, וְהוּא אוֹמְרוֹ **בֶּן צִפּוֹר** פֵּרוּשׁ לְהִיוֹתוֹ בֶּן צִפּוֹר רָאָה בִּכְשָׁפָיו שֶׁל צִפּוֹר, וְאָמַר תֵּבֵת **בֶּן** לְצַד כִּי הַצִּפּוֹר לוֹ לְאָב וּלְקָצִין וּמִמֶּנּוּ יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמוֹרִי, וְלֹא הֶצְרַךְ לְמַגִּידִים וּלְהוֹדִיעַ דָּבָר קָטָן וְגָדוֹל:

וְאֶפְשָׁר שֶׁכַּוָּנַת הַכָּתוּב הִיא שֶׁמִּקֹּדֶם הֱיוֹת הַמַּעֲשֶׂה רָאָה בְּצִפּוֹר, וְדִקְדֵּק לוֹמַר **אֵת כָּל** רָמַז בְּרִבּוּי כָּל לְגוּפָהּ שֶׁרָאָה בַּצִּפּוֹר כָּל מַה שֶׁעָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמוֹרִי, וְרִבּוּי אֶת רָמַז לִרְאִיָּה אַחֶרֶת עִמָּהּ [אֶמְּהּ] שֶׁעַתִּידָה לִהְיוֹת כַּיּוֹצֵא בְדָבָר הָאֱמוֹרִי שֶׁעַתִּידִין יִשְׂרָאֵל לְכַלּוֹתָם, וּמָה אִמָּהּ הִיא שֶׁעָקְרוּ יִשְׂרָאֵל אָז הִיא מִדְיָן, וְזֶה רָמַז בְּתֵבַת **אֵת**, הָא לָמַדְתָּ שֶׁרָאָה מַה שֶׁעָשׂוּ לָאֱמוֹרִי וּמַה שֶׁיַּעֲשׂוּ לְמִדְיָן, וְאֶפְשָׁר שֶׁרָאָה גַּם כֵּן כִּי מוֹאָב מֻבְטָחִים מִצֶּרֶת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁכֵּן הָיָה, כִּי הַכֹּשׁוּף יַגִּיד הֶעָתִיד אִם רַע אִם טוֹב, וּמֵעַתָּה תָּלָה הָרְאִיָּה בְּבָלָק כִּי הוּא הָרוֹאֶה בַּצִּפּוֹר לְבַד וּרְאִיָּה זוֹ לֹא רָאָה אוֹתָהּ אֶלָּא בָּלָק בִּכְשָׁפָיו, וְכַוָּנַת הַסִּפּוּר בְּדָבָר זֶה הוּא לְהַקְדִּים הַסִּבּוֹת שֶׁסִּבְּבוּ מַעֲשֵׂה קְרִיאַת בִּלְעָם וְהַנִּמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ בֵּעֲוֹנוֹת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁרְאִיַּת בָּלָק הָיְתָה סִבָּה אַחַת לַנִּסְבָּב כַּאֲשֶׁר אֲבָאֵר, וְאָמַר עוֹד **וַיָּגָר מוֹאָב** אֵינָהּ הוֹדַעַת הַנִּמְשָׁךְ מִשְּׁמִיעַת בָּלָק אֶלָּא הוֹדַעַת סִבָּה אַחֶרֶת לְמֹאוֹרָע הַנִּמְשָׁךְ שֶׁנִּכְנַס בְּלֵב מוֹאָב מָגוֹר: **וְדִקְדֵּק לוֹמַר מִפְּנֵי הָעָם** פֵּרוּשׁ לְצַד הֱיוֹתָם רַבִּים וְתַקִּיפִים כְּאוֹמְרוֹ כִּי רַב הוּא, וְהוֹסִיף לוֹמַר **וַיָּקֹץ** וְגוֹ׳ נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁהָגַם שֶׁנִּכְנַס בְּלִבָּם הַמָּגוֹר עִם כָּל זֶה הָיוּ מוֹצְאִים תְּרוּפָה לַדָּבָר בְּדֶרֶךְ טֶבַע שֶׁיִּשְׁכְּרוּ עַמִּים רַבִּים וַחֲזָקִים כְּנֶגְדָּם אֶלָּא צָרָתָם צָרָה לְצַד הֱיוֹתָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין נִצְחוֹנָם כְּפִי הַטֶּבַע אֶלָּא בְּנֵס וָפֶלֶא, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיָּקוּצוּ **מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** פֵּרוּשׁ הֱיוֹתָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְאֶמְצָעוּת כָּל זֶה הִשְׁלִימוּ מוֹאָב עִם מִדְיָן וּמִלֹּךְ בָּלָק עֲלֵיהֶם וְשָׁלְחוּ אַחַר בִּלְעָם וְהָיוּ תּוֹצְאוֹתָיו חֲצַר מָוֶת, וּבְהֶעְדֵּר אַחַת מִכָּל הַסִּבּוֹת הַנִּזְכָּרוֹת לֹא הָיוּ שׁוֹלְחִים אַחַר בִּלְעָם וְלֹא הָיָה דָּבָר, שֶׁאִם לֹא הָיָה רְאִיַּת בָּלָק בִּנְסִתָּרוֹת לֹא הָיָה מַשִּׂיג לָדַעַת אֶת אֲשֶׁר תִּקְרָאנָה אוֹתוֹ וְאֶת עַמּוֹ בְּמִדְיָן וְלֹא הָיָה מִתְרַצֶּה לְהַשְׁלִים עִם מוֹאָב לְהִתְחַבֵּר עִמָּהֶם לָבוֹא כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, וַהֲגַם שֶׁהָיָה שׁוֹלֵחַ אַחַר בִּלְעָם וְהוּא בִּמְקוֹמוֹ בְּמִדְיָן, לֹא הָיָה נִסְבָּב דָּבָר בְּהַפְקָרַת הַנְּשִׁים שֶׁהִפְקִירוּ הַמּוֹאָבִים כִּי מִדְיָן לֹא הָיוּ מֻבְטָחִים בִּיצִיאָתָם לְיִשְׂרָאֵל כִּי אִם הַמּוֹאָבִים לְפִי שֶׁאָמַר לָהֶם בִּנְבוּאָתוֹ כִּי לֹא יָרֵעוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ לָהֶם אֶלָּא בְּאַחֲרִית הַיָּמִים דִּכְתִיב (כ״ד י״ד) אֶת אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, וּמִזֶּה הֻבְטְחוּ לִשְׁלֹחַ בְּנוֹתֵיהֶם לְמַחֲנֵה הָעִבְרִים וּלְהִתְגָּר עִמָּהֶם (סנהדרין ק״ו.) כִּי שְׁלֵמִים הֵם עִמָּהֶם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִדְיָן שֶׁלֹּא מְצִינוּ שֶׁהִפְקִירוּ מֵהֶם אֶלָּא מִדְיָנִית אַחַת שֶׁאָמְרוּ ז״ל (מ״ר בא״ן) שֶׁהִיא בִּתּוֹ שֶׁל בָּלָק כִּי הוּא זֶה הַנִּקְרָא צוּר, גַּם אִם לֹא הָיָה מוֹרָאָם שֶׁל מוֹאָב מֵהָעָם גַּם שֶׁקָּצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ טַעַם הַכֶּפֶל וְכוּ׳ לֹא הָיוּ מַשְׁלִימִין עִם מִדְיָן וּלְהַמְלִיךְ עֲלֵיהֶם נְסִיכָם, לָזֶה הִקְדִּים ה׳ הַסִּבָּה וְאָמַר

(ג) **וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

ג וּדְחֵל מוֹאַבָּאה מִן קֳדָם עַמָּא לַחֲדָא אֲרֵי סַגִּי הוּא וַעֲקַת לְמוֹאַבָּאה מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש״י ◄ **וַיָּגָר** • לְשׁוֹן מוֹרָא, כְּמוֹ (איוב יט): ״גּוּרוּ לָכֶם״. **וַיָּקָץ מוֹאָב** • קָצוּ בְּחַיֵּיהֶם (כְּמוֹ ״קַצְתִּי בְּחַיַּי״, וְהוּא מִקְרָא קָצָר).

(ד) **וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא:**

ד וַאֲמַר מוֹאָב לְסָבֵי מִדְיָן כְּעַן יְשֵׁיצוּן קְהָלָא יָת כָּל סַחֲרָנָנָא כְּמָא דְּמְלַחֵיךְ תּוֹרָא יָת יְרוֹקָא דְּחַקְלָא וּבָלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא לְמוֹאָב בְּעִדָּנָא הַהִיא:

רש״י ◄ **אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן** • וַהֲלֹא מֵעוֹלָם הָיוּ שׁוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לו): ״הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב״, שֶׁבָּאוּ מִדְיָן עַל מוֹאָב לְמִלְחָמָה? אֶלָּא מִיִּרְאָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם. וּמָה רָאָה מוֹאָב לִטֹּל עֵצָה מִמִּדְיָן? כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל נוֹצְחִים שֶׁלֹּא כְּמִנְהַג הָעוֹלָם, אָמְרוּ: מַנְהִיגָם שֶׁל אֵלּוּ בְּמִדְיָן נִתְגַּדֵּל, נִשְׁאַל מֵהֶם מַה מִּדָּתוֹ? אָמְרוּ לָהֶם: אֵין כֹּחוֹ אֶלָּא בְּפִיו; אָמְרוּ: אַף אָנוּ נָבוֹא עֲלֵיהֶם בְּאָדָם שֶׁכֹּחוֹ בְּפִיו. **כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר** • (במדבר רבה) כָּל מַה שֶּׁהַשּׁוֹר מְלַחֵךְ, אֵין בּוֹ סִימַן בְּרָכָה. **בָּעֵת הַהִוא** • לֹא הָיָה רָאוּי לְמַלְכוּת; מִנְּסִיכֵי מִדְיָן הָיָה, וְכֵיוָן שֶׁמֵּת סִיחוֹן, מִנּוּהוּ עֲלֵיהֶם לְצֹרֶךְ שָׁעָה.

(ה) **וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי:**

ה וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוָת בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר לִפְתוֹר אֲרַם דְּעַל פְּרָת אַרְעָא בְּנֵי עַמֵּהּ לְמִקְרֵי לֵהּ לְמֵימַר הָא עַמָּא נְפַק מִמִּצְרַיִם הָא חָפָא יָת עֵין שִׁמְשָׁא דְּאַרְעָא וְהוּא שָׁרֵי מִלָּקְבְלִי:

רש״י ◄ **פְּתוֹרָה** • כַּשֶּׁלְחָנִי הַזֶּה שֶׁהַכֹּל מְרִיצִין לוֹ מָעוֹת, כָּךְ כָּל הַמְּלָכִים מְרִיצִין לוֹ אִגְּרוֹתֵיהֶם. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, כָּךְ שֵׁם הַמָּקוֹם (שם). **אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ** • (שם) שֶׁל בָּלָק. מִשָּׁם הָיָה, וְזֶה הָיָה מִתְנַבֵּא וְאוֹמֵר לוֹ: עָתִיד אַתָּה לִמְלֹךְ. וְאִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מַה הִשְׁרָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שְׁכִינָתוֹ עַל עוֹבֵד־כּוֹכָבִים רָשָׁע? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה פִּתְחוֹן פֶּה לָאֻמּוֹת לוֹמַר: אִלּוּ הָיָה לָנוּ נְבִיאִים חָזַרְנוּ לְמוּטָב! הֶעֱמִיד לָהֶם נְבִיאִים וְהֵם פָּרְצוּ גֶּדֶר הָעוֹלָם, שֶׁבִּתְחִלָּה הָיוּ גְּדוּרִים בַּעֲרָיוֹת, וְזֶה נָתַן לָהֶם עֵצָה לְהַפְקִיר עַצְמָן לִזְנוּת. **לִקְרֹא־לוֹ** • (שם) הַקְרִיאָה שֶׁלּוֹ הָיְתָה וְלַהֲנָאָתוֹ, שֶׁהָיָה פּוֹסֵק לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה. **עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם** • וְאִם תֹּאמַר: מַה מַּזִּיקֶךָ?. **הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ** • סִיחוֹן וְעוֹג, שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִים אוֹתָנוּ, עָמְדוּ עֲלֵיהֶם וַהֲרָגוּם. **וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי** • חָסֵר כְּתִיב, קְרוֹבִים הֵם לְהַכְרִיתֵנִי, כְּמוֹ (תהילים קיח): ״כִּי אֲמִילֵם״.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וַיִּרֵא בָּלָק וגו׳ **וַיָּגָר** וגו׳ **וַיָּקָץ** וגו׳ וְזֶה הָיָה סִבָּה **וַיֹּאמֶר מוֹאָב** וגו׳ וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים וגו׳ וְהָיָה מַה שֶּׁהָיָה: תורה ד

ד) יְלַחֲכוּ וגו׳ אֶת כָּל סְבִיבֹתֵינוּ. אוּלַי שֶׁלֹּא רָצוּ לְהַרְאוֹת כָּל כָּךְ מֹרֶךְ הַלֵּבָב שֶׁהֵם יְרֵאִים מֵהֶם אֶלָּא שֶׁהֵם חָסִים עַל הַסְּבִיבוֹת, וְאָמְרוּ לְשׁוֹן רַבִּים לִכְלֹל אוֹתָם עִמָּהֶם, וְאוֹמְרוֹ **וּבָלָק בֶּן צִפּוֹר** הֵם דִּבְרֵי הַכָּתוּב, אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁהֵם דִּבְרֵיהֶם שֶׁאָמְרוּ כִּי דָּבָר זֶה נוֹגֵעַ גַּם לְמִדְיָן לִהְיוֹת שֶׁבָּלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִיא וְאִם כֵּן הַחֶרְפָּה נוֹגַעַת לְמִדְיָן וְדַקְדֵּק לוֹמַר **בָּעֵת הַהִוא** לוֹמַר לֹא לְפָנָיו וְלֹא לְאַחֲרָיו, כִּי אַחַר שֶׁבָּא בִּלְעָם וְהוֹדִיעַ לָהֶם כִּי לֹא יָרֵעוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ לְמוֹאָב שִׁלְּחוּ אֶת בָּלָק וְלֹא הָיָה עוֹד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם, וְזֶה לְךָ הָאוֹת שֶׁנִּמְצָא אֶת נְסִיכֵי מִדְיָן וְנֶהֱרַג עִמָּהֶם: תורה ה

ה) וַיִּשְׁלַח וגו׳ אֶל בִּלְעָם וגו׳. הֶצְרֵךְ לְהַזְכִּיר שֵׁם אָבִיו **בֶּן בְּעוֹר**, גַּם לְהַזְכִּיר מְקוֹמוֹ **פְּתוֹרָה אֲשֶׁר** וגו׳ **אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹ**, לְהוֹדִיעֲךָ הַזְּרִיזוּת שֶׁעָשָׂה בָּלָק הָרָשָׁע בִּשְׁלִיחוּת זֶה כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא לִידֵי גְּמָר תֵּכֶף וּמִיָּד, לָזֶה פֵּרֵשׁ לִשְׁלוּחִים וְאָמַר **בֶּן בְּעוֹר** לְבַל יִתְחַלֵּף בִּלְעָם בְּבִלְעָם, וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִתְעַכְּבוּ לְחַזֵּר אַחֲרָיו צִוָּן לָהֶם מְקוֹמוֹ וְאָמַר **פְּתוֹרָה**, וְלַחֲשֹׁשׁ מְקוֹם אַחֵר שֶׁשְּׁמוֹ פְּתוֹרָה אָמַר **עַל הַנָּהָר**, וְהוֹדִיעָם עוֹד כִּי הָאָרֶץ הַהִיא הִיא **אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹ** וְכֻלָּם יָדְעוּ אוֹתוֹ גַּם יָדְעוּ דֶּרֶךְ הָלֹךְ בּוֹ, כִּי לִפְעָמִים לֹא יִמָּצֵא הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ וְהֵם יוֹדִיעוּם מָקוֹם אֲשֶׁר יִמְצָאוּהוּ שָׁם:

לִקְרֹא לוֹ. נִתְחַכֵּם בִּתְחִלַּת מַאֲמַר הַשְּׁלִיחוּת לוֹמַר כִּי מַה

(ו) **וְעַתָּה לְכָה־נָּא אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר:**

ו וּכְעַן אִיתָא כְּעַן לוֹט לִי יָת עַמָּא הָדֵין אֲרֵי תַקִּיף הוּא מִנִּי מָאִים אֶכֹּל לְאַגָּחָא בֵּהּ קְרָב וַאֲתַרְכִנֵּהּ מִן אַרְעָא אֲרֵי יַדְעְנָא יָת דִּי תְּבָרֵךְ מְבָרָךְ וְדִי תְּלוֹט לִיט:

רש״י ◄**נַכֶּה־בּוֹ** • אֲנִי וְעַמִּי נַכֶּה בָּהֶם. דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא (ב״מ קה ב), מְנַכֶּה לוֹ מִן הַדָּמִים, לְחַסֵּר מֵהֶם מְעַט. **כִּי יָדַעְתִּי וְגוֹ׳** • עַל־יְדֵי מִלְחֶמֶת סִיחוֹן, שֶׁעַזַּרְתּוֹ לְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁשּׁוּלַּחַ אַחֲרָיו הוּא לַהֲנָאַת עַצְמוֹ שֶׁל בִּלְעָם כִּי הוּא רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ טוֹבָה, וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה לָרוּץ אַחַר הֲנָאָתוֹ בְּלֹא עִכּוּב:

הִנֵּה עַם יָצָא וְגוֹ׳. צָרִיךְ לָדַעַת אוֹמְרוֹ **הִנֵּה.** גַּם אוֹמְרוֹ **יָצָא** וְכִי לֹא יָדוּעַ הוּא לְכָל הָעוֹלָם שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל, וּמַה גַּם לְבִלְעָם שֶׁהֻצְרַךְ לְהוֹדִיעוֹ, גַּם אוֹמְרוֹ **הִנֵּה כִּסָּה** שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר וַיְכַס וְגוֹ׳. וְיִתְבָּאֵר הָעִנְיָן עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם ז״ל (שמו״ר פ״א) שֶׁאָמְרוּ ג׳ יוֹעֲצִים הָיוּ לְפַרְעֹה כְּשֶׁאָמַר עַל יִשְׂרָאֵל הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ וְאֶחָד מֵהֶם הוּא בִּלְעָם וְהוּא אֲשֶׁר יָעַץ עֲלֵיהֶם רָעָה וּבִכְשָׁפָיו הֶעֱמִיד כִּשּׁוּף לְבַל יוּכַל עֶבֶד לִבְרֹחַ מִמִּצְרַיִם וְהָיָה מֻבְטָח כִּי לְעוֹלָם לֹא יֵצֵא עַם יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, וְלָזֶה שָׁלַח לוֹמַר לוֹ **הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם** פֵּרוּשׁ הֵפֶךְ הַיְּדוּעַ וּבִטֵּל כֹּחַ הַכְּשָׁפִים, וְאֶפְשָׁר כִּי בִּלְעָם הָיָה מַבְטִיחַ אֶת בָּלָק שֶׁלֹּא יֵצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִשָּׁם עוֹלָמִית וְלָזֶה אָמַר לוֹ הִנֵּה יָצָא, וְאוֹמְרוֹ **הִנֵּה כִּסָּה** אֶת עֵין הָאָרֶץ נִתְכַּוֵּן גַּם כֵּן נֶגֶד מַה שֶׁיָּעַץ עֲלֵיהֶם בְּמוֹעֲצוֹתָיו הָרָעִים לְמַעַן עַנּוֹתוֹ לְמַעֲטָם, גַּם לַהֲרֹג זְכוּרֵיהֶם וּלְשַׁחֵת הַבָּנִים הִנֵּה הוּא הֵפֶךְ הַדְּבָרִים שֶׁלֹּא בִּלְבַד שֶׁלֹּא נִתְמַעֵט אֶלָּא אִדְרַבָּא נִתְרַבֶּה עַד לְמְאֹד, וְהוּא אוֹמְרוֹ **הִנֵּה כִּסָּה אֶת עֵין הָאָרֶץ**:

וְאוֹמְרוֹ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֶּלִּי. נִתְכַּוֵּן בָּזֶה לוֹמַר שֶׁנִּכָּר מִתּוֹךְ מַעֲשָׂיו שֶׁמֵּשִׂים פָּנָיו לְמוּלִי לְהוֹרִישֵׁנִי, וְתִמְצָא שֶׁאָמְרוּ רַז״ל (מ״ר פ״אז) שֶׁיִּשְׂרָאֵל הָיוּ מַרְאִים עַצְמָן מְזֻיָּנִים בִּכְלֵי זַיִן נֶגֶד מוֹאָב מִטַּעַם חֲצִיפוּת הָרְשׁוּם בַּשֵּׁם כַּיָּדוּעַ, וּמִזֶּה הִרְגִּישׁ כִּי כַּוָּנָתָם לְהָרַע לָהֶם. וְטַעֲמוֹ שֶׁל בָּלָק שֶׁשָּׁלַח דְּבָרִים אֵלּוּ בִּשְׁלִיחוּת לְבִלְעָם, לְצַד שֶׁחָשׁ שֶׁיֹּאמַר בִּלְעָם לָמָּה לִי לְלֶכֶת שָׁמָּה וְיָכוֹל אֲנִי לַעֲשׂוֹת הַמַּעֲשִׂים שֶׁיֵּשׁ בְּיָדִי לַעֲשׂוֹת בְּמָקוֹם שֶׁהָיָה בּוֹ, גַּם חָשַׁשׁ בָּלָק שֶׁיִּרְגִּישׁ בִּלְעָם בִּכְשָׁפָיו לָדַעַת כִּי לֹא יָרְעוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ בִּגְבוּל מוֹאָב וְלֹא יִרְצֶה לָבוֹא וּמִשָּׁם יִשְׁלַח לוֹמַר לָהֶם כִּי הָעָם לֹא יָצוּרוּ אוֹתָם וְלֹא יִתְגָּרוּ בָּם, לָזֶה הִקְדִּים בִּתְחִלַּת הַשְׁלִיחוּת וְאָמַר **הִנֵּה עַם** וְגוֹ׳ **הִנֵּה כִּסָּה** וְגוֹ׳ לוֹמַר שֶׁאֵין לִסְמֹךְ בְּעִנְיָנֵי עַם זֶה עַל אֲשֶׁר יַגִּידוּ עֲלֵיהֶם הַכְּשָׁפִים שֶׁהֵרֵי אָמַרְתָּ לֹא יֵצֵא וְיָצָא, וְעֵצָה עֲלֵיהֶם גַּם כֵּן לֹא תַּעֲמֹד כְּמוֹ שֶׁלֹּא עָמְדָה עֲצָתְךָ לְהַמְעִיטָם שֶׁהִנֵּה כִּסָּה וְגוֹ׳, וְלוֹמַר לִי שֶׁלֹּא יִתְגָּרוּ מִלְחָמָה בְּמוֹאָב וְהִנְנִי רוֹאֶה שֶׁהוּא נֶגֶד זֶה שֶׁהִנֵּה הוּא יוֹשֵׁב מִמּוּלִי, לָזֶה לֹא תִּסְמֹךְ עַל מַה שֶׁתִּשְׂכִּיל בִּידִיעָתְךָ וּבוֹא תָּבוֹא: תורה ו

ו) וְעַתָּה לְכָה נָּא וְגוֹ׳. אָמַר **וְעַתָּה** שֶׁלֹּא יְעַכֵּב אֶפְלוּ שִׁעוּר שָׁעָה אַחַת כִּי כָּל שָׁעָה הֵם בְּסַכָּנָה מִצַּדָּם, וְאוֹמְרוֹ **נָּא** לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה וְסָמֹךְ הַבַּקָּשָׁה לְעִקַּר הַפְּעֻלָּה שֶׁהִיא אָרָה לִי וְגוֹ׳ וְדִקְדֵּק לוֹמַר תֵּבֵת **לִי** שֶׁתִּהְיֶה הָאֲרִירָה בָּהֶם לִי לְצָרְכִּי, וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁלֹּא תִּתְעַכֵּב הָאֲרִירָה עַד אַחַר שֶׁיֵּעֶשׂוּ נְקָמָה בָּהֶם וּמַה שֶׁהָיָה כְּבָר הָיָה אֶלָּא שֶׁתַּעֲשֶׂה הַפְּעֻלָּה תֵּכֶף וּמִיָּד שֶׁבָּזֶה תִּהְיֶה הַצָּלַת מוֹאָב מֵהֶם, וְרָמַז עוֹד בַּמַּאֲמָר **לִי** לְפִי שֶׁקָּדַם בִּלְעָם וּבֵרֵךְ אֶת בָּלָק כְּאוֹמְרָם ז״ל (שם) לָזֶה אָמַר אָרָה לִי פֵּרוּשׁ אֶפְלוּ לִי שֶׁכְּבָר אֲנִי מְבֹרָךְ לֹא יוֹעִיל זֶה וְצָרִיךְ לְאָרֵר אוֹתָם, וְאִם תֹּאמַר אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁכְּבָר אַתָּה מְבֹרָךְ, לָזֶה אָמַר **כִּי עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי** כָּאן כְּלַל ב׳ דְּבָרִים, אֶחָד עִנְיָן הַחֹזֶק הַטִּבְעִי, וְאֶחָד עִנְיָן הַבְּרָכָה כִּי עַם זֶה בְּרָכָתוֹ עָצוּמָה מִבְּרָכָתִי, וְאוֹמְרוֹ **אוּלַי נַכֶּה בּוֹ** פֵּרוּשׁ וְאַחַר כָּל זֶה עוֹדֶנִּי בְּגֶדֶר הַסָּפֵק אוּלַי, וְגַם גֶּדֶר סָפֵק זֶה לֹא לְאַבְּדוֹ אֶלָּא לְהַכּוֹת בּוֹ לְגָרְשׁוֹ מֵעָלַי. גַּם נִתְכַּוֵּן לוֹמַר כְּנֶגֶד הַבֵּינוֹנִים **נַכֶּה בּוֹ**, וּכְנֶגֶד הַצַּדִּיקִים **וַאֲגָרְשֶׁנּוּ**:

וּבְדֶרֶךְ רֶמֶז פִּיו הִכְשִׁילוֹ בְּמַאֲמַר אָרָה לִי לְאָרֵר אֶת בָּלָק, וְכֵן הָיָה שֶׁגָּרַם לוֹ בְּעֶצָתוֹ מִיתַת כְּזָבִי בִּתּוֹ, גַּם הָיָה סִבָּה שֶׁיָּשׁוּב בָּלָק לְמִדְיָן וְשָׁם נָפַל בַּחֶרֶב דִּכְתִיב (ל״א ח) וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ וְגוֹ׳ וְאֶת צוּר וְגוֹ׳, וְזוּלַת הֲלִיכַת בִּלְעָם שֶׁגִּלָּה לְמוֹאָב כִּי מֻבְטָחִים הֵם מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא יֵעֲשׂוּ לָהֶם דָּבָר אֶלָּא בְּאַחֲרִית הַיָּמִים הָיָה נִשְׁאָר שָׁם בָּלָק וְלֹא הָיָה חוֹזֵר לְמִדְיָן וְלֹא הָיָה נֶהֱרַג, הֲרֵי נִתְקַיֵּם שֶׁהָלַךְ לְאָרוֹתוֹ לְבָלָק לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ל״ז) חָרְבָּם תָּבוֹא בְלִבָּם:

כִּי יָדַעְתִּי אֵת וְגוֹ׳. יִתְבָּאֵר עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם (מ״ר כ״אן) שֶׁאָמְרוּ שֶׁבִּלְעָם בֵּרֵךְ אֶת בָּלָק שֶׁיִּהְיֶה מֶלֶךְ, לָזֶה אָמַר **כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ** שֶׁהֲרֵי נִתְקַיְּמָה בּוֹ בִּרְכָתוֹ, וְדָבָר זֶה הוּא יָדוּעַ אֶצְלוֹ לְבַד לְפִי שֶׁהוּא נִסָּה אֶת הַדָּבָר וְאֵינוֹ יָדוּעַ לַכֹּל כִּי בִּרְכַּת בִּלְעָם בְּרָכָה, וַאֲשֶׁר יָאֹר זֶה יָדוּעַ מִמָּה שֶׁקִּלֵּל מוֹאָב לְסִיחוֹן, וְיֵשׁ לְהָעִיר בָּעִנְיָן זֶה בִּשְׁלָמָא מַה שֶׁהָיוּ צוֹדְקִין קְלָלוֹתָיו שֶׁל בִּלְעָם יֵשׁ ב׳ טְעָמִים בַּדָּבָר, א׳ לִהְיוֹתוֹ רַע עַיִן, וְהַב׳ שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ רֶגֶע בְּאַפּוֹ כְּמַאֲמָרָם ז״ל (בְּרָכוֹת ז׳.) וְהָיָה מְקַלֵּל בְּרֶגַע הַזַּעַם, אֲבָל הַבְּרָכָה אֵין מְציאוּת שֶׁתִּתְקַיֵּם מִפִּיו:

וְנִרְאֶה כִּי לְעוֹלָם בִּרְכַּת בִּלְעָם כְּבִרְכַּת חֲמוֹר אֶלָּא שֶׁהָרָשָׁע הָיָה מַעֲרִים כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה בָּאִצְטַגְּנִינוּת שֶׁפְּלוֹנִי יַעֲלֶה לִגְדֻלָּה וְכַדּוֹמֶה הָיָה עוֹשֶׂה שֶׁמְּבָרְכוֹ וּכְשֶׁבָּא הַדָּבָר וּמִתְבָּרֵךְ חוֹשֵׁב שֶׁבִּרְכָתוֹ שֶׁל בִּלְעָם גְּרָמָה וְלֹא כֵּן הוּא אֶלָּא מַזָּלוֹ גָּרַם, וּכְמוֹ כֵּן עָשָׂה לְבָלָק שֶׁרָאָה בְּכוֹכָבוֹ שֶׁעָתִיד לִמְלֹךְ בְּמוֹאָב וּבֵרְכוֹ בַּדָּבָר עַצְמוֹ לְרַמּוֹתוֹ כִּי הוּא הַסּוֹבֵב: תורה ז

(ז) וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק:

ז וַאֲזָלוּ סָבֵי מוֹאָב וְסָבֵי מִדְיָן וְקִסְמַיָּא בִּידֵיהוֹן וַאֲתוֹ לְוָת בִּלְעָם וּמַלִּילוּ עִמֵּהּ פִּתְגָּמֵי בָלָק:

רש״י◄ **וּקְסָמִים בְּיָדָם•** (שם) כָּל מִינֵי קְסָמִים, שֶׁלֹּא יֹאמַר: אֵין כְּלֵי תַּשְׁמִישִׁי עִמִּי. דָּבָר אַחֵר: (שם) קֶסֶם זֶה נָטְלוּ בְּיָדָם זִקְנֵי מִדְיָן; אָמְרוּ: אִם יָבֹא עִמָּנוּ בַּפַּעַם הַזֹּאת, יֵשׁ בּוֹ מַמָּשׁ, וְאִם יִדְחֶנּוּ - אֵין בּוֹ תּוֹעֶלֶת. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁאָמַר לָהֶם ״לִינוּ פֹּה הַלַּיְלָה״, אָמְרוּ: אֵין בּוֹ תִּקְוָה! הִנִּיחוּהוּ וְהָלְכוּ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם״, אֲבָל זִקְנֵי מִדְיָן הָלְכוּ לָהֶם.

(ח) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם:

ח וַאֲמַר לְהוֹן בִּיתוּ הָכָא בְּלֵילְיָא וְאָתֵב יָתְכוֹן פִּתְגָּמָא כְּמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ עִמִּי וְאוֹרִיכוּ רַבְרְבֵי מוֹאָב עִם בִּלְעָם:

רש״י◄ **לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה•** אֵין רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו אֶלָּא בַּלַּיְלָה. וְכֵן לְכָל נְבִיאֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם; וְכֵן לָבָן בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לא): ״וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה״. כְּאָדָם הַהוֹלֵךְ אֶל פִּילַגְשׁוֹ בְּהַחְבֵּא. **כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר ה׳ אֵלָי•** אִם יַמְלִיכֻנִי לָלֶכֶת עִם בְּנֵי אָדָם כְּמוֹתְכֶם אֵלֵךְ עִמָּכֶם, שֶׁמָּא אֵין כְּבוֹדוֹ לְתִתִּי לַהֲלֹךְ אֶלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים מִכֶּם. **וַיֵּשְׁבוּ•** לְשׁוֹן עַכָּבָה.

(ט) וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ:

ט וַאֲתָא מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוָת בִּלְעָם וַאֲמַר מָן גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין דְּעִמָּךְ:

רש״י◄ **מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ•** לְהַטְעוֹתוֹ בָּא; (ר״ל יְשָׁרִים דַּרְכֵי ה׳, צַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם וּפוֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם. כַּוָּנַת ה׳ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁאָמַר ״מִי הָאֲנָשִׁים״ הָיְתָה לְטוֹבָה, לְכָנֵס עִמּוֹ בִּדְבָרִים, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית בְּתֵבַת ״אַיֶּכָּה״, אַךְ בָּא לְבִלְעָם לַטָּעוּת, כִּי הוּא טָעָה) אָמַר: פְּעָמִים שֶׁאֵין הַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו, אֵין דַּעְתּוֹ שָׁוָה עָלָיו, אַף אֲנִי אֶרְאֶה עֵת שֶׁאוּכַל לְקַלֵּל וְלֹא יָבִין.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ח) לִינוּ פֹה. דִּקְדֵּק לוֹמַר תֵּבַת **פֹּה**, אוּלַי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר לָהֶם שֶׁיָּלִינוּ אִתּוֹ בְּמְלוֹנוֹ, וְגָמַר אֹמֶר הַטַּעַם **וַהֲשִׁבֹתִי** וְגוֹ׳, **כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר** וְגוֹ׳, דִּקְדֵּק לוֹמַר כַּאֲשֶׁר וְלֹא אָמַר אֲשֶׁר יְדַבֵּר וְגוֹ׳ נִתְכַּוֵּן לוֹמַר טַעַם שֶׁאוֹמֵר לָהֶם לִינוּ פֹּה עִמּוֹ כְּדֵי שֶׁתֵּכָף וּמִיָּד כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר ה׳ אֵלָיו יִשִּׁיבֵם דָּבָר מַה שֶׁלֹּא יִהְיֶה כֵּן כְּשֶׁיִּהְיוּ חוּץ לִמְלוֹנוֹ, וְאָמַר **הַלַּיְלָה** אוּלַי שֶׁאָמַר כֵּן לְצַד צְרוּת עֵינוֹ שֶׁלֹּא נָתַן לָהֶם אַכְסַנְיָא אֶלָּא לְלַיְלָה אַחַת: תורה ט

ט) מִי הָאֲנָשִׁים וְגוֹ׳. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה שָׁאַל אוֹתוֹ ה׳ הֲמִמֶּנּוּ יִבָּצֵר כָּל דָּבָר, עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה הֶצְרִיךְ לוֹמַר תֵּבַת **עִמָּךְ** וְלֹא הִסְפִּיק בְּמַאֲמַר הָאֵלֶּה, עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת תְּשׁוּבַת בִּלְעָם שֶׁאָמַר בָּלָק בֶּן צִפּוֹר וְגוֹ׳ וְכִי שְׁאֵלָתוֹ יִתְבָּרֵךְ הָיְתָה מִי שְׁלָחָם שְׁאֵלָתוֹ הָיְתָה מִי הֵם, וְרַז״ל הִרְגִּישׁוּ בִּדְקְדּוּק זֶה וְאָמְרוּ (ילקוט) וְזֶה לְשׁוֹנָם מִי הָאֲנָשִׁים וְגוֹ׳ אָמַר אוֹתוֹ רָשָׁע אֵינִי יוֹדֵעַ בָּהֶם אֶלָּא בָּלָק בֶּן צִפּוֹר שָׁלַח אֵלַי עַד כָּאן, פֵּרוּשׁ מִתּוֹךְ הַדְּבָרִים שֶׁאָמַר בָּלָק וְגוֹ׳ שָׁלַח וְגוֹ׳ מוּבָן שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר אֵינִי יוֹדֵעַ וְגוֹ׳ אֶלָּא בָּלָק שָׁלַח וְגוֹ׳. עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה הֶצְרִיךְ לוֹמַר לוֹ מֶלֶךְ מוֹאָב וְלֹא הִסְפִּיק בְּזִכְרוֹן שְׁמוֹ, וְנִרְאֶה שֶׁכַּוָּנַת מַאֲמַר ה׳ הִיא עַל פִּי מַה שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בַּפָּסוּק לִינוּ פֹּה שֶׁיָּלִינוּ עִמּוֹ בְּחַדְרוֹ הַמְיֻחָד לוֹ, לָזֶה בָּא מַאֲמָרוֹ יִתְבָּרֵךְ וְאָמַר לוֹ **מִי** וְגוֹ׳ לְשׁוֹן הַשְּׁפָלָה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (שמות ג) מִי אָנֹכִי וְגוֹ׳, כְּמוֹ כֵן אוֹמְרוֹ **מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה** שֶׁהִכְנַסְתָּ אוֹתָם לְמָקוֹם זֶה עִמָּךְ בַּחֶדֶר הַמְיֻחָד לְךָ לְדַבֵּר עִמָּךְ מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים, כִּי יַקְפִּיד ה׳ עַל כְּבוֹד בִּלְעָם בְּעֵרֶךְ הָאֻמּוֹת כֵּיוָן שֶׁהוּא נָבִיא עֲלֵיהֶם, וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ (מד״ר פ״ב) שֶׁהָרַג אֶת הָאָתוֹן מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ שֶׁל בִּלְעָם, וְעַיֵּן בַּפָּסוּק שֶׁאַחַר זֶה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, וְהַבִּין בִּלְעָם דְּבָרָיו וְאָמַר טַעַם שֶׁעָשָׂה לָהֶם כָּבוֹד זֶה הוּא לְפִי שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי מֶלֶךְ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **בָּלָק בֶּן צִפּוֹר** פֵּרוּשׁ הַיָּדוּעַ לִנְסִיךְ מִדְיָן וְעוֹד לוֹ שֶׁהוּא **מֶלֶךְ לְמוֹאָב שָׁלַח אֵלַי** פֵּרוּשׁ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּבִשְׁבִיל כְּבוֹד הַמַּלְכוּת עָשִׂיתִי אוֹתָם עִמִּי, וּבָזֶה נִתְיַשְּׁבוּ כָּל הַדִּקְדּוּקִים:

עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ **מֶלֶךְ מוֹאָב** כִּי אֻמָּה זוֹ לֹא נִתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל, וְנִתְחַכֵּם בְּמַאֲמָר זֶה כְּדֵי שֶׁיִּתְרַצֶּה ה׳ לְשָׁלְחוֹ וְלֹא יְעִכֵּב עַל יָדוֹ, וְלָזֶה לֹא יְעַכֵּב עַל יָדוֹ בַּהֲלִיכָתוֹ עִם שְׁלוּחָיו: תורה י

(י) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי׃

י וַאֲמַר בִּלְעָם קֳדָם יְיָ בָּלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא דְמוֹאָב שְׁלַח לְוָתִי׃

רש״י◄ בָּלָק בֶּן־צִפֹּר וְגוֹ׳ • אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינִי חָשׁוּב בְּעֵינֶיךָ, חָשׁוּב אֲנִי בְּעֵינֵי הַמְּלָכִים.

(יא) הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָּבָה־לִּי אֹתוֹ אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו׃

יא הָא עַמָּא דִּי נְפַק מִמִּצְרַיִם וַחֲפָא יָת עֵין שְׁמֶשָׁא דְאַרְעָא כְּעַן אִיתָא לוֹט לִי יָתֵהּ מָאִים אִכֵּל לְאַגָּחָא בֵּהּ קְרָב וַאֲתָרְכִנֵּהּ׃

רש״י◄ קָּבָה־לִּי • (במדבר רבה) זוֹ קֶשֶׁה מֵ״אָרָה־לִי״ שֶׁהוּא נוֹקֵב וּמְפָרֵשׁ. וְגֵרַשְׁתִּיו • (שם) מִן הָעוֹלָם. וּבָלָק לֹא אָמַר אֶלָּא ״וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ״. אֵינִי מְבַקֵּשׁ אֶלָּא לְהַסִּיעָם מֵעָלַי; וּבִלְעָם הָיָה שׁוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקו״ש חלק ל״ח עמ׳ 85 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

הַחִלּוּק בַּשִּׂנְאָה בֵּין בִּלְעָם לְבָלָק

הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם . . אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו:

וְגֵרַשְׁתִּיו - מִן הָעוֹלָם, וּבָלָק לֹא אָמַר אֶלָּא וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן הָאָרֶץ, אֵינִי מְבַקֵּשׁ אֶלָּא לְהַסִּיעָם מֵעָלַי, וּבִלְעָם הָיָה שׂוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק (כב, יא. ובפרש״י). כַּמָּה מִמְּפָרְשֵׁי הַתּוֹרָה הִסְבִּירוּ לְהֵיפֶךְ, שֶׁבְּאַמִּירַת "וְגֵרַשְׁתִּיו" הִתְכַּוֵּן בִּלְעָם לְמַעֵט בַּקְּלָלָה - רַק מִמָּקוֹם זֶה, וּבָלָק שֶׁאָמַר "וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן הָאָרֶץ" הִתְכַּוֵּן לְגָרְשָׁם מִכָּל הָעוֹלָם.

וְיֵשׁ לְבָאֵר הֶכְרֵחוֹ שֶׁל רַשִׁ״י לִזֶּה שֶׁבִּלְעָם שׂוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק, דְּהִנֵּה פַּחֲדוֹ שֶׁל בָּלָק הָיָה מִכָּךְ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִלָּחֲמוּ בּוֹ, וּכְפֵירוּשׁ רַשִׁ״י עַל הַפָּסוּק "וְהוּא יוֹשֵׁב מִמּוּלִי" - "קְרוֹבִים הֵם לְהַכְרִיתֵנִי", וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַדּוּעַ נִתְיָרֵא בָּלָק מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַהֲלֹא נִצְטַוּוּ "אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב" וְגוֹ׳ וּכְפִי שֶׁרָאָה בָּלָק בְּעַצְמוֹ שֶׁהִקִּיפוּ אֶת אֶרֶץ מוֹאָב וְלֹא בָּאוּ לִגְבוּלָם, וְכַאֲשֶׁר לֹא נִתַּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל רְשׁוּת לַעֲבֹר בְּאַרְצָם, לֹא עָשׂוּ עִמָּהֶם מִלְחָמָה?

בְּנוֹגֵעַ לְמוֹאָב (וּבָלָק) י״ל בְּפַשְׁטוּת, שֶׁלֹּא יָדְעוּ אֶת הַצִּוּוּי דְּ"אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב", וְחָשְׁבוּ שֶׁהַסִּבָּה לְכָךְ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יא) הִנֵּה הָעָם וְגוֹ׳. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה שִׁנָּה מִדִּבְרֵי בָּלָק כִּי בָּלָק אָמַר **הִנֵּה עַם יָצָא** וְהוּא אָמַר **הִנֵּה הָעָם הַיּוֹצֵא**, וּבָלָק אָמַר הִנֵּה **כִּסָּה** וְהוּא אָמַר **וַיְכַס**, בָּלָק אָמַר **וְעַתָּה** וְהוּא אָמַר **עַתָּה**, בָּלָק אָמַר **אָרָה** וְהוּא אָמַר **קָבָה**, בָּלָק אָמַר **נַכֶּה בּוֹ** וְהוּא אָמַר **לְהִלָּחֵם בּוֹ**, וְיִתְבָּאֵר עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם ז״ל (מ״ר כ״אן) שֶׁאָמְרוּ שֶׁבִּלְעָם טָעָה בְּדַעְתּוֹ כִּי יֵשׁ דָּבָר נֶעֱלָם מֵה׳ ח״ו וְטָעָה מִמַּאֲמַר מִי הָאֲנָשִׁים וְגוֹ׳, וְהַגַּם שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בּוֹ דֶּרֶךְ אַחֵר ע׳ פָּנִים לַתּוֹרָה, וְכֵיוָן שֶׁעֵינוֹ הִטְעָתוּ בָּזֶה חָשַׁב לְשַׁנּוֹת דִּבְרֵי בָּלָק לְפִי שֶׁנִּשְׁמַע מֵהֶם שִׁנְאָתוֹ שֶׁל בִּלְעָם וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בַּמַּאֲמַר הִנֵּה עַם יָצָא, וְחָשׁ בִּלְעָם לִהְיוֹת בְּעֵינֵי ה׳ שֶׁהוּא שׂוֹנֵא לְיִשְׂרָאֵל כִּי כְּבָר נִתְפָּרְסֶם לַכֹּל כִּי עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם אֲהוּבֵי הַמָּקוֹם וּמַעֲשֵׂה מִצְרַיִם יוֹכִיחַ, לָזֶה שִׁנָּה וְאָמַר **הִנֵּה הָעָם הַיּוֹצֵא מִמִּצְרַיִם** כַּיָּדוּעַ כִּי יְצִיאַת מִצְרַיִם מְפָרְסֶמֶת לְכָל הָעוֹלָם הָיְתָה, וְלָשׁוֹן זֶה אֵין נִשְׁמָע בּוֹ מַה שֶׁפֵּרַשׁ בַּמַּאֲמַר הִנֵּה עַם יָצָא שֶׁזֶּה יַגִּיד אוֹיְבוּת בִּבְלָעָם, גַּם אָמַר **וַיְכַס** וְגוֹ׳ וְלֹא אָמַר הִנֵּה כִּסָּה מֵהַטַּעַם עַצְמוֹ לְהַסְתִּיר הַדְּבָרִים הַנִּשְׁמָע מֵהֶם הֱיוֹתוֹ שׂוֹנֵא כַּנִּזְכָּר, לָזֶה לֹא אָמַר הִנֵּה שֶׁיּוֹרֶה הוֹדַעַת הֵפֶךְ מַה שֶׁהָיָה בִּרְצוֹנָם וִידִיעָתָם בְּיִשְׂרָאֵל מֵעֶצְתּוֹ כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, וְאוֹמְרוֹ **וַיְכַס** פֵּרוּשׁ שֶׁמּוֹדִיעוֹ טַעַם הַפַּחַד שֶׁבָּא לוֹ מִמֶּנּוּ כִּי רַב הוּא: **וְאוֹמְרוֹ עַתָּה לְכָה קָּבָה** פֵּרוּשׁ נִתְכַּוֵּן לָבוֹא בְּטַעֲנָה שֶׁהַדִּין עִם בָּלָק בְּדָבָר זֶה שֶׁהַגַּם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹן וּמוֹאָב עֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ זְמַן הַנְּתִינָה וְהַדִּין עִמּוֹ לְהִלָּחֵם בּוֹ וּלְגָרְשׁוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **עַתָּה** פֵּרוּשׁ בִּזְמַן זֶה קָבָה לִי לְהִלָּחֵם בּוֹ לְגָרְשׁוֹ מֵעָלַי, וּכְפִי זֶה יֵשׁ טַעַם בְּשִׁנּוּי תֵּבַת עַתָּה שֶׁאִם הָיָה אוֹמֵר וְעַתָּה יִהְיֶה נִשְׁמָע שֶׁהוּא הֶמְשֵׁךְ מַה שֶׁקָּדַם לוֹ, וְהוּא נִתְכַּוֵּן לְטַעֲנַת הַזְּמַן שֶׁיָּכוֹל הוּא לְהִלָּחֵם עִמּוֹ בּוֹ, גַּם שִׁנּוּי קָבָה כִּי אֵין כַּוָּנָתוֹ שֶׁל בָּלָק שֶׁיִּאָרֵר הָעָם סְתָם שֶׁאָז יִמְשֵׁךְ הָרַע לָעָם בֵּין בְּעֵרֶךְ מוֹאָב בֵּין בְּעֵרֶךְ הָאֻמּוֹת אֶלָּא יְפָרֵשׁ בְּפֵרוּשׁ בִּלְעָם שֶׁאֵינוֹ מְאָרְרוֹ אֶלָּא בְּעֵרֶךְ מִלְחֶמֶת מוֹאָב שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל מְכֻנָּעִים וְכוּ׳ לִפְנֵי הַמּוֹאֲבִים, לָזֶה דִּקְדֵּק לוֹמַר **קָבָה לִי** פֵּרוּשׁ שֶׁיְּפָרֵשׁ הַקְּלָלָה שֶׁהִיא לְעֵרֶךְ מוֹאָב, גַּם שִׁנָּה בְּמַאֲמָרוֹ לְהִלָּחֵם בּוֹ בְּמָקוֹם נַכֶּה בּוֹ לוֹמַר שֶׁאֵין חָפֵץ לַעֲשׂוֹת לוֹ רָעָה אֶלָּא לְהִתְגָּרֶה עִמּוֹ בְּמִלְחָמָה לְמָנְעוֹ מֵאַרְצוֹ, גַּם שִׁנָּה וְאָמַר **וְגֵרַשְׁתִּיו** וּבָלָק אָמַר **מִן הָאָרֶץ**, אוּלַי בָּלָק נִתְכַּוֵּן לְגָרְשׁוֹ מִן [הָאָרֶץ] הַיְדוּעָה אֲשֶׁר נָתַן ה׳ לָהֶם כִּי כְּשֶׁיַּכְנִיעוּ יִירְאוּ מֵעֲלוֹת אֶל הָאָרֶץ, וּבִלְעָם לְחָשְׁבוֹ לְהַמְתִּיק וּלְהַטְעִים דִּבְרֵי בָּלָק כִּי אֵינוֹ מְבַקֵּשׁ אֶלָּא הֲנָאַת עַצְמוֹ וּבְטַעֲנָה הַנִּשְׁמַעַת וְאֵינוֹ מֵאוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל לָזֶה הִשְׁמִיט תֵּבַת מִן הָאָרֶץ וְאָמַר וְגֵרַשְׁתִּיו פֵּרוּשׁ שֶׁיְּגָרְשֶׁנּוּ מֵעָלָיו: תורה יב

אֵינָם לוֹחֲמִים עִמָּהֶם הוּא מִפְּנֵי סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁ"הָיוּ בְּטוּחִים עֲלֵיהֶם", וְלָכֵן לְאַחַר שֶׁשָּׁמְעוּ "אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי" שֶׁנִּצְּחוּ אוֹתָם, נִתְיָרְאוּ מְאֹד. אוּלָם עֲדַיִן צָרִיךְ עִיּוּן, הֲרֵי בִּלְעָם נְבִיא הָיָה וְיָדַע שֶׁהַטַּעַם שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נִלְחֲמוּ עִמָּהֶם הוּא מִפְּנֵי הַצִּוּוּי, וְאִם כֵּן מַדּוּעַ לֹא עָנָה לְבָלָק שֶׁאֵין לוֹ מִמַּה לִפְחֹד?

וְלָכֵן כָּתַב רַשִּׁ"י שֶׁ"בִּלְעָם הָיָה שׂוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק", הַיְינוּ שֶׁשִּׂנְאָתוֹ הָיְתָה מִסּוּג אַחֵר: שִׂנְאָתוֹ שֶׁל בָּלָק הָיְתָה תּוֹצָאָה מִיִּרְאָתוֹ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִלְחֲמוּ עִמּוֹ וְיִכְבְּשׁוּ אֶת אַרְצוֹ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן שִׂנְאָתוֹ שֶׁל בִּלְעָם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיְתָה שִׂנְאָה עַצְמִית בְּלִי טַעַם, וְלָכֵן לֹא גִּלָּה בִּלְעָם לְבָלָק שֶׁאֵין לוֹ מִמַּה לִפְחֹד, כִּי חִפֵּשׂ הִזְדַּמְּנוּת לְהַזִּיק לְיִשְׂרָאֵל וּלְקַלְּלָם.

(יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא:

יב וַאֲמַר יְיָ לְבִלְעָם לָא תֵזֵל עִמְּהוֹן לָא תְלוּט יָת עַמָּא אֲרֵי בְרִיךְ הוּא:

רש"י ◄ לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם • (שם) אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, אֲקַלְּלֵם בִּמְקוֹמִי. אָמַר לוֹ: "לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם!". אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, אֲבָרְכֵם. אָמַר לוֹ: אֵינָם צְרִיכִים לְבִרְכָתְךָ, "כִּי בָרוּךְ הוּא". מָשָׁל אוֹמְרִים לַצַּרְעָה (ס"א לַדְּבוֹרָה): "לֹא מִדֶּבְשֵׁךָ וְלֹא מֵעֲקִצָּךְ".

◆ יום שני י"א תמוז ◆

(יג) וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרֵי בָלָק לְכוּ אֶל־אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְתִתִּי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם:

יג וְקָם בִּלְעָם בְּצַפְרָא וַאֲמַר לְרַבְרְבֵי בָלָק אֲזִילוּ לְאַרְעֲכוֹן אֲרֵי לֵית רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְמִשְׁבְּקִי לְמֵזֵל עִמְּכוֹן:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם. צָרִיךְ לְדַעַת לָמָּה הֶצְרַךְ לוֹמַר **אֶל בִּלְעָם** וְלֹא הִסְפִּיק בְּאוֹמְרוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ. עוֹד לָמָּה הֶצְרַךְ לוֹמַר **לֹא תֵלֵךְ וְלֹא תָאֹר.** עוֹד לָמָּה הֶצְרַךְ לוֹמַר לוֹ הַטַּעַם **כִּי בָרוּךְ הוּא** וְרַז"ל אָמְרוּ (מ"ר כָּאן) וְזֶה לְשׁוֹנָם אָמַר לוֹ אֲקַלְּלֵם בִּמְקוֹמִי אָמַר לוֹ לֹא תָאֹר אָמַר לוֹ אִם כֵּן אֲבָרְכֵם אָמַר לוֹ כִּי בָרוּךְ הוּא עַד כָּאן, וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ הַכָּתוּב לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בַּמַּאֲמַר מִי הָאֲנָשִׁים וְגוֹ' שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר לוֹ לָמָּה הֶחֱשִׁיבָם לְהַכְנִיסָם עִמּוֹ בְּחַדְרוֹ וְהֶשִׁיבוֹ כִּי בָּלָק וְגוֹ', עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי מְשִׁיבוֹ ה' עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן, לְמַה שֶׁהֶשִׁיב בָּלָק בֶּן צִפּוֹר וְגוֹ' שָׁלַח אֵלַי וְהֵם שְׁלוּחֵי מֶלֶךְ לָזֶה בָּא מַאֲמָרוֹ יִתְבָּרַךְ לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם פֵּרוּשׁ אֵינָם רְאוּיִים לָלֶכֶת הוּא עִמָּהֶם לְפִי עֶרֶךְ מַעֲלָתוֹ, וְהוֹדִיעוֹ כִּי בָּלָק וְזִלְזֵל בִּכְבוֹדוֹ וְלֹא שָׁלַח לוֹ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים, וְהוּא מַה שֶּׁנִּתְכַּוֵּן בְּמַאֲמָרוֹ רִאשׁוֹן **מִי הָאֲנָשִׁים** לְשׁוֹן פְּחִיתוּת לֹא מִצַּד הַמִּשְׁלָחַ אֶלָּא מִצַּד הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְהוּא בִּלְעָם לֹא הֵבִין הַכַּוָּנָה מִתְּחִלָּה, וְתִמְצָא שֶׁהֵבִין בִּלְעָם הַדְּבָרִים וְאָמַר לַשָּׂרִים מֵאֵן הִ' לְתִתִּי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם וַיֹּסֶף בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים:

וְטַעַם שֶׁהֶחֱשִׁיבוֹ ה' וְעָשָׂה לוֹ כָּבוֹד זֶה, מִלְּבַד הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בַּפָּסוּק מִי הָאֲנָשִׁים וְגוֹ', נִרְאֶה עוֹד לוֹמַר טַעַם בַּדָּבָר כִּי ה' נָתַן לוֹ שִׂכְרוֹ שֶׁאָמַר בִּתְחִלַּת תְּשׁוּבָתוֹ לִזְקֵנֵי מוֹאָב וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' אֵלַי, וְיָדוּעַ כִּי אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה וַאֲפִלּוּ שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְיֵצֵא וּלְמַד (סַנְהֶדְרִין צ"ו.) מַה שֵּׁלֵּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנְבוּכַדְנֶצַּר עַל פְּסִיעוֹתָיו וְכוּ', וְגַם כָּאן שִׁלֵּם לוֹ שִׂכְרוֹ וְכִבְּדוֹ וְאָמַר לוֹ לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם, וְעַל פִּי הַדְּבָרִים יִתְיַשֵּׁב עַל נָכוֹן מַה שֶּׁדִּקְדְּקוּ אוֹמְרוֹ וַיֹּאמֶר ה' **אֶל בִּלְעָם** פֵּרוּשׁ מַאֲמָר שֶׁנוֹגֵעַ לְבִלְעָם לִכְבוֹדוֹ לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם שֶׁאֵין זֶה כְּבוֹדְךָ הֲגַם שֶׁהָיוּ בָּאִים לִקְרֹא לְךָ עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לְךָ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹתוֹ, וְלָזֶה דִּקְדֵּק לוֹמַר **עִמָּהֶם**, וּכְנֶגֶד עִקַּר הַשְּׁלִיחוּת אָמַר לֹא תָאֹר אֶת הָעָם, וְאָמַר **לֹא תָאֹר** וְלֹא לָקַח לְשׁוֹן עַצְמוֹ שֶׁאָמַר בִּלְעָם קָבָה לִי, לְהוֹדִיעַ כִּי יָדַע גַּם לְשׁוֹן הַשְּׁלִיחוּת שֶׁשָּׁלַח בָּלָק וְלְשׁוֹן אָרָה אָמַר וַעֲקֹבוּ לְבִלְעָם בְּרָמֶז זֶה שֶׁיֵּדַע שֶׁשִּׂנְאָה בִּלְשׁוֹנוֹ, וְאָמַר **כִּי בָרוּךְ הוּא** שֶׁלֹּא יָבִין שֶׁשְּׁנֵי הַמַּאֲמָרִים שֶׁאָמַר ה' אֵלָיו לֹא תֵלֵךְ וְלֹא תָאֹר טַעַם אֶחָד לָהֶם וְהוּא מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ שֶׁל בִּלְעָם כְּמוֹ שֶׁדִּיַּקְנוּ מֵאוֹמְרוֹ אֶל בִּלְעָם וּמֵאוֹמְרוֹ תֵּבֵת עִמָּהֶם וּכְפִי זֶה כְּשֶׁיִּהְיוּ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים יַעֲשֶׂה רְצוֹן בָּלָק וְיֵלֵךְ וְיָאֹר, לָזֶה אָמַר **כִּי בָרוּךְ** פֵּרוּשׁ זֶה הוּא טַעַם מַאֲמַר לֹא תָאֹר, וּלְעִנְיַן הַהֲלִיכָה עִמָּהֶם הוּא שֶׁיֶּשְׁנוֹ לְטַעַם הַקְּפָדַת כְּבוֹדוֹ שֶׁל בִּלְעָם:

עוֹד נִרְאֶה לְפָרֵשׁ הַכָּתוּב עַל זֶה הַדֶּרֶךְ לְפִי שֶׁיָּדַע ה' כִּי בִּלְעָם חָפֵץ רֶשַׁע הוּא וּלְבַסּוֹף יֵלֵךְ כְּמוֹ שֶׁכֵּן הָיָה שֶׁהִסְכִּים ה' וּשְׁלָחוֹ כַּאֲשֶׁר אֶבָאֵר הַטַּעַם בִּמְקוֹמוֹ בְּעֶזְרַת ה', לָזֶה אָמַר לוֹ ה' **לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם** פֵּרוּשׁ עִמָּהֶם שֶׁהֶחְלִיט לוֹ הַהֲלִיכָה, וְאִם הָיָה אוֹמֵר לוֹ לֹא תֵלֵךְ אֵין עוֹד מְציאוּת לַחֲזוֹר וְלוֹמַר לוֹ קוּם לֵךְ, וְדִקְדֵּק לוֹמַר **אֶל בִּלְעָם** נִתְכַּוֵּן לָתֵת טַעַם הַדָּבָר, בִּשְׁבִיל מַחְשֶׁבֶת בִּלְעָם שֶׁרָצָה לֵילֵךְ לָזֶה הוּא שֶׁלֹּא הֶחֱלִיט לוֹ הַהֲלִיכָה וְדִקְדֵּק לוֹמַר עִמָּהֶם, וְאוֹמְרוֹ **לֹא תָאֹר** וְגוֹ' **כִּי בָרוּךְ הוּא** נִתְכַּוֵּן בָּזֶה לְהָשִׁיב עַל מַה שֶּׁדִּקְדֵּק בִּלְעָם בִּדְבָרָיו וְאָמַר עַתָּה לְכָה קָבָה וְגוֹ' כְּפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁטַּעֲנַת מוֹאָב טַעֲנָה שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ זְמַן זְכִיָּתָם בְּמוֹאָב עַתָּה, לָזֶה אָמַר **לֹא תָאֹר** וְגוֹ', וְאִם תֹּאמַר וַהֲלֹא לֹא הִגִּיעַ זְמַן זְכִיָּתָם בְּמוֹאָב, כִּי בָרוּךְ הוּא אֵין

רש"י◄ **לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם •** אֶלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים מִכֶּם; לְמַדְנוּ שֶׁרוּחוֹ גְּבוֹהָה, וְלֹא רָצָה לְגַלּוֹת שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אֶלָּא בִּלְשׁוֹן גַּסּוּת, לְפִיכָךְ "וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק".

(יד) וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ׃

יד וְקָמוּ רַבְרְבֵי מוֹאָב וַאֲתוֹ לְוָת בָּלָק וַאֲמָרוּ סָרֵב בִּלְעָם לְמֵתֵי עִמָּנָא׃

(טו) וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה׃

טו וְאוֹסֵף עוֹד בָּלָק לְמִשְׁלַח רַבְרְבִין סַגִּיאִין וְיַקִּירִין מֵאִלֵּין׃

(טז) וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אַל־נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ אֵלָי׃

טז וַאֲתוֹ לְוָת בִּלְעָם וַאֲמָרוּ לֵהּ כִּדְנָן אֲמַר בָּלָק בַּר צִפּוֹר לָא כְעַן תִּתְמְנַע מִלְּמֵתֵי לְוָתִי׃

(יז) כִּי־כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה וּלְכָה־נָּא קָבָה־לִּי אֶת הָעָם הַזֶּה׃

יז אֲרֵי יַקָּרָא אֲיַקְּרִנָּךְ לַחֲדָא וְכֹל דִּי תֵימַר לִי אַעְבֵּד וְאִיתָא כְעַן לוֹט לִי יָת עַמָּא הָדֵין׃

רש"י◄ **כִּי־כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד •** (במדבר רבה) יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָיִיתָ נוֹטֵל לְשֶׁעָבַר (ר"ל בְּמִלְחֶמֶת סִיחוֹן) אֲנִי נוֹתֵן לְךָ.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בָּרוּךְ אֶלָּא צַדִּיק כִּי הַצִּדְקוּת הוּא מְקוֹר הַבְּרָכוֹת, וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁאַל יִחְשְׁדֵם בְּרֶשַׁע כִּי וַדַּאי שֶׁלֹּא יִכְּנְסוּ בַּגְּדֵר שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעָם, וּבָחַר לְכִנּוֹת הַצַּדִּיק לְבָרוּךְ שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִכְלָל גַּם כֵּן מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ בַּדֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן: תורה יג

יג) וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר. אוּלַי לְפִי שֶׁהָיְתָה בְּשׁוֹרָה רָעָה לָהֶם לֹא רָצָה לְגַלּוֹת לָהֶם בַּלַּיְלָה לְפִי מַה שֶּׁאָמַרְנוּ שֶׁהָיוּ בִּמְלוֹנוֹ עַצְמָהּ וְהִמְתִּין עַד הַבֹּקֶר, אוֹ יִרְצֶה שֶׁלֹּא קָם מִתִּרְדֵּמָתוֹ עַד הַבֹּקֶר, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר** וְלֹא קֹדֶם, אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁיְּדַבֵּר הַכָּתוּב בִּגְנוּת בִּלְעָם שֶׁשְּׁלָחָם מַהֵר כְּדֵי שֶׁיְּמַהֵר לִשְׁלֹחַ אֲחֵרִים נִכְבָּדִים. אוֹ לְהוֹדִיעַ צָרוּת עֵינוֹ שֶׁמִּהֵר לִשְׁלֹחָם קֹדֶם הַגָּעַת זְמַן הָאֹכֶל הֵפֶךְ מִנְּדִיבוּת אֲבִי הַנַּעֲרָה פֵּלֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה (שופטים י"ט) שֶׁאָמַר לַחֲתָנוֹ שֶׁעָמַד לָלֶכֶת בַּבֹּקֶר סְעַד לִבְּךָ פַּת לֶחֶם וְאַחַר תֵּלֵכוּ, כִּי זֶה הָרָשָׁע הוּא מְקוֹר הַצָּרוּת עַיִן וְקָם בַּבֹּקֶר לְשַׁלְּחָם וְאָמַר לָהֶם שֶׁיֵּלְכוּ לְאַרְצָם כִּי חָשׁ שֶׁיִּתְעַכְּבוּ בָּעִיר וּסְעָדָתָם עָלָיו:

לְכוּ וְגוֹ' כִּי מֵאֵן ה' וְגוֹ'. הִכְחִיד חֲצִי דָּבָר וְלֹא אָמַר לָהֶם אֶלָּא מַאֲמָר רִאשׁוֹן שֶׁאָמַר לוֹ ה' **לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם** לְצַד פְּחִיתוּתָם וְלֹא אָמַר לָהֶם מַאֲמָר **לֹא תָאֹר** וְגוֹ' שֶׁבָּזֶה חָזַר בָּלָק וְשָׁלַח רַבִּים וְנִכְבָּדִים, וְאוּלַי שֶׁדָּן הָרָשָׁע מִדִּבְרֵי ה' שֶׁנָּתַן הַטַּעַם כִּי בָּרוּךְ הוּא שֶׁבָּא לְדַיֵּק שֶׁבִּזְמַן שֶׁאֵינוֹ בָּרוּךְ יָכוֹל לְאָרְרוֹ, וְלָזֶה לֹא הֶחְלִיט לָהֶם הַדָּבָר עַד שֶׁיִּשְׁלַח הָרְאוּיִים לָלֶכֶת עִמָּהֶם אוּלַי יִהְיֶה זְמָן אָז שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ בָּרוּךְ: תורה יד

יד) מֵאֵן בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ. חֶשְׁדּוּהוּ בְּשַׁקְרָן וְתָלוּ הַדָּבָר בּוֹ שֶׁהוּא לֹא נִתְמַלְּאוּ עֵינָיו בְּשִׁעוּר כָּבוֹד זֶה, וְאוּלַי כִּי לְפִי שֶׁאָמַר לָהֶם שֶׁיְּשַׁבֵּם דָּבָר תֵּכֶף שֶׁיְּדַבֵּר ה' אֵלָיו בַּלַּיְלָה וְלֹא עָשָׂה כֵּן עַד הַבֹּקֶר אָמְרוּ אֵין זֶה כִּי אִם דִּבְרֵי עַצְמוֹ. אוֹ אֶפְשָׁר כִּי מֻחְזָק הָיָה אֲשֶׁר פִּיו דִּבֵּר שָׁוְא וִימִינוֹ יְמִין וְגוֹ': תורה טו

טו) וַיֹּסֶף עוֹד. פֵּרוּשׁ שֶׁשָּׁלַח אֶת הָרִאשׁוֹנִים וְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם אֲחֵרִים, וְהוּא מַה שֶּׁדִּקְדֵּק גַּם כֵּן בַּמַּאֲמָר **מֵאֵלֶּה** וְלֹא אָמַר מֵהֶם לוֹמַר כִּי עוֹדָם מִן הַמּוּבָא בַּשְּׁלִיחוּת עִם הַנּוֹסָפִים עֲלֵיהֶם, וְנִתְכַּוֵּן בָּזֶה שֶׁלֹּא יַכְחִישׁ אֶת דִּבּוּרוֹ הָרִאשׁוֹן שֶׁתָּלָה הַדָּבָר בִּפְחִיתוּת הַשְּׁלוּחִים שֶׁהֵם יוֹכִיחוּהוּ עַל פָּנָיו:

עוֹד נִתְכַּוֵּן בְּמַאֲמַר וַיֹּסֶף שֶׁהוֹסִיף עַל מִנְיָן רִאשׁוֹן שֶׁאִם הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ ג' שָׁלַח בְּמִנְיָן שֵׁנִי ד' וְיוֹתֵר, וְזֶה אֵינוֹ נִשְׁמָע אִם הָיָה אוֹמֵר וַיִּשְׁלַח עוֹד שָׂרִים רַבִּים וְגוֹ', שֶׁהָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁאוֹמֵר רַבִּים לְבַל תֵּחָשֵׁב שֶׁשָּׁלַח מוּעָטִים מִמִּנְיָן רִאשׁוֹן, וְאוֹמְרוֹ **מֵאֵלֶּה** חוֹזֵר לְתֵבַת נִכְבָּדִים לָזֶה אָמַר וַיֹּסֶף: תורה טז

טז) אַל נָא תִמָּנַע וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ לְפִי מַה שֶּׁאָמְרוּ שְׁלוּחִים הָרִאשׁוֹנִים כִּי דַּעַת עַצְמוֹ הוּא מְנִיעַת הֲלִיכָתוֹ עִמָּהֶם לָזֶה אָמְרוּ לוֹ שֶׁיִּתְרַצֶּה בְּשִׁעוּר כָּבוֹד זֶה וְלֹא יִמָּנַע וְגוֹ', וְהוּא לְפִי שֶׁחָסֵר לוֹ יְדִיעַת הַחֵשֶׁד שֶׁחָשְׁדּוּהוּ שֶׁהֵם דִּבְרֵי עַצְמוֹ וְלֹא דִּבְרֵי ה' חָשַׁב שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר לוֹ שֶׁלֹּא יָחוּשׁ לְדִבְרֵי ה' וְיֵלֵךְ בְּלֹא רְצוֹנוֹ, לָזֶה הֵשִׁיב **אִם יִתֶּן לִי בָלָק** וְגוֹ' לֹא אוּכַל פֵּרוּשׁ הֲגַם שֶׁאֲנִי אֶתְרַצֶּה לַעֲשׂוֹת כִּי תְּכוּנַת רָשָׁע הָיְתָה לוֹ וְעֶבֶד מוֹרֵד בַּאֲדוֹנוֹ אֲבָל אֵינוֹ בַּעַל בְּחִירָה וְרָצוֹן בְּדָבָר זֶה: תורה יז

(יח) וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדֵי בָלָק אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה:

יח וְאָתֵב בִּלְעָם וַאֲמַר לְעַבְדֵי בָלָק אִם יִתֶּן לִי בָלָק מְלֵי בֵיתֵהּ כְּסַף וּדְהָב לֵית לִי רְשׁוּ לְמֶעְבַּר עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהִי לְמֶעְבַּד זְעֵירְתָּא אוֹ רַבְּתָא:

רש"י ◄ מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב • לָמַדְנוּ, שֶׁנַּפְשׁוֹ רְחָבָה וּמְחַמֵּד מְמוֹן אֲחֵרִים. אָמַר: רָאוּי לוֹ לִתֵּן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי צָרִיךְ לִשְׂכֹּר חֵילוֹת רַבּוֹת, סָפֵק נוֹצֵחַ סָפֵק אֵינוֹ נוֹצֵחַ, וַאֲנִי וַדַּאי נוֹצֵחַ. לֹא אוּכַל לַעֲבֹר • עַל־כָּרְחוֹ גִּלָּה שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, וְנִתְנַבֵּא כָּאן, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל הַבְּרָכוֹת שֶׁנִּתְבָּרְכוּ הָאָבוֹת מִפִּי הַשְּׁכִינָה.

(יט) וְעַתָּה שְׁבוּ נָא בָזֶה גַּם־אַתֶּם הַלָּיְלָה וְאֵדְעָה מַה־יֹּסֵף יְהוָה דַּבֵּר עִמִּי:

יט וּכְעַן אוֹרִיכוּ כְּעַן הָכָא אַף אַתּוּן בְּלֵילְיָא וְאִדַּע מָא יוֹסִף יְיָ לְמַלָּלָא עִמִּי:

רש"י ◄ גַּם־אַתֶּם • פִּיו הִכְשִׁילוֹ: גַּם אַתֶּם סוֹפְכֶם לֵילֵךְ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ כָּרִאשׁוֹנִים. מַה־יֹּסֵף • לֹא יִשַּׁנֶּה דְּבָרָיו מִבְּרָכָה לִקְלָלָה; הַלָּזֶאי שֶׁלֹּא יוֹסִיף לְבָרֵךְ! כָּאן נִתְנַבֵּא שֶׁעָתִיד לְהוֹסִיף לָהֶם בְּרָכוֹת עַל־יָדוֹ.

(כ) וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לַיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ אִתָּם וְאַךְ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תַעֲשֶׂה:

כ וַאֲתָא מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְבִלְעָם בְּלֵילְיָא וַאֲמַר לֵהּ אִם לְמִקְרֵי לָךְ אֲתוֹ גֻּבְרַיָּא קוּם אֲזֵל עִמְּהוֹן וּבְרַם יָת פִּתְגָּמָא דִּי אֲמַלֵּל עִמָּךְ יָתֵהּ תַּעְבֵּד:

רש"י ◄ אִם־לִקְרֹא לְךָ • אִם הַקְּרִיאָה שֶׁלְּךָ וְסָבוּר אַתָּה לִטֹּל עָלֶיהָ שָׂכָר, "קוּם לֵךְ אִתָּם". וְאַךְ • עַל־כָּרְחֲךָ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אוֹתוֹ תַּעֲשֶׂה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן "וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם", אָמַר: שֶׁמָּא אֲפַתֶּנּוּ וְיִתְרַצֶּה.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יט) וְעַתָּה שְׁבוּ נָא וְגוֹ'. אָמַר לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, שֶׁחָשׁ לְבַל יַעֲשׂוּ כְּמַעֲשֵׂה זְקֵנֵי מִדְיָן בְּפַעַם הא' שֶׁאָמְרוּ ז"ל שֶׁחָזְרוּ לִמְקוֹמָם וְלֹא לָנוּ עִמּוֹ, (במד"ר פ"כ) וּלְפִי שֶׁהָאֲנָשִׁים הֵם רַבִּים וְנִכְבָּדִים הָיָה יָרֵא שֶׁיֵּלְכוּ לָהֶם כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ שְׁבוּ פֹּה וְלֹא יַחֲלִיט הֲלִיכָתוֹ עִמָּהֶם: תורה כ

כ) אִם לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה אָמַר דְּבָרָיו בְּלָשׁוֹן סָפֵק הַמַּמְנוּ יִפְלֵא כָּל דָּבָר. עוֹד לָמָּה הִסְכִּים ה' עַל יַד הָרָשָׁע לְלֶכֶת לְקַלֵּל שׂוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה חָזַר בּוֹ ה' מִדַּעַת רִאשׁוֹנָה שֶׁעִכֵּב עַל יָדוֹ מִתְּחִלָּה מַה סָּבַר וּלְבַסּוֹף מַה סָּבַר. וְנִרְאֶה כִּי בַּמֶּה שֶׁלְּפָנֵינוּ הָיוּ לִפְנֵי ה' שְׁנֵי דְּרָכִים וּבְכָל אֶחָד מֵהֶם יֵשׁ בּוֹ מְחוּשׁ בִּלְתִּי הָגוּן, הָא' אִם יַסְכִּים ה' עַל הֲלִיכָתוֹ יַחְשְׁבוּ הָעַמִּים הָהֵם שֶׁרְשׁוּתוֹ בְּיַד עַצְמוֹ וְלֹא יֵדְעוּ שֶׁשַּׁלְשֶׁלֶת הַכֹּלֶל בְּיַד בְּעָלָיו וְאֵינוֹ יָכוֹל עֲשׂוֹת כְּכָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ, וה' רָצָה שֶׁיִּוָּדַע לְעֵינֵי הָעַמִּים שֶׁאֵין בִּלְעָם בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ לְהָרַע לְמִי שֶׁאֵין ה' חָפֵץ בְּרָעָתוֹ, וְאִם לֹא יַנִּיחֵהוּ לָלֶכֶת יִכָּנֵס בְּמַחוּשׁ אַחֵר כִּי יֹאמַר בִּלְעָם שֶׁהוּא יָרֵא מִמֶּנּוּ חַס וְשָׁלוֹם לְשַׁלְּחוֹ וְלָזֶה מוֹנְעוֹ מִלֶּכֶת, אֲשֶׁר עַל כֵּן נִתְחַכֵּם ה' וְסִלֵּק ב' הַמַּחוּשִׁים בְּדֶרֶךְ נָכוֹן, בִּתְחִלָּה אָמַר אֵלָיו **לֹא תֵלֵךְ** וְגוֹ' שֶׁבָּזֶה הֶרְאָה לָעַמִּים כִּי אֵין הַכֶּלֶב רַע בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ, גַּם נִתְחַכֵּם ה' בָּזֶה לְשַׁלֵּם לוֹ שְׂכָרוֹ שֶׁהִקְדִּים לוֹמַר לִשְׁלוּחֵי בָּלָק כִּי אֵינוֹ בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ, וּמַה שָׂכָר נָתַן לוֹ שֶׁיָּדַע ה' אֶת אֲשֶׁר תִּקְרָאנָה אוֹתוֹ בַּהֲלִיכָה זוֹ שֶׁמִּלְבַד שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לוֹ תּוֹעֶלֶת דִּכְתִיב (כ"ד י"א) אָמַרְתִּי כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ וְהִנֵּה מְנָעֲךָ ה' מִכָּבוֹד מִלְּבַד זֶה עוֹד לוֹ שֶׁתִּסּוֹבְבֵהוּ הֲלִיכָה זוֹ לִנְפֹּל בַּחֶרֶב דִּכְתִיב (ל"א ח') וְאֶת בִּלְעָם וְגוֹ' הָרְגוּ בְּחָרֶב כְּשֶׁהָלַךְ לְקַבֵּל שְׂכָרוֹ עַל עֶצְתוֹ שֶׁנָּתַן לָהֶם בַּהֲלִיכָתוֹ, לָזֶה מְנָעוֹ ה' מֵרֶדֶת שַׁחַת בְּשִׂכַּר דְּבָרָיו וְאָמַר לוֹ לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם כִּי אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה, וְזֶה נוֹסָף עַל גֶּדֶר הַכָּבוֹד שֶׁעָשָׂה לוֹ בְּהַדְרָגַת הַשָּׂרִים כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה:

וּבִשְׁלִיחוּת שְׁנִיָּה שֶׁשָּׁלַח בָּלָק בָּאנוּ לְתִקּוּן מְחוּשׁ הַב' שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁאֵין ה' יָכוֹל חַס וְשָׁלוֹם לְמָנְעוֹ מֵהָרַע לְיִשְׂרָאֵל בַּהֲלִיכָתוֹ וְתִכָּנֵס טָעוּת זוֹ בְּלֵב בִּלְעָם וְיַחֲשֹׁב מַחֲשָׁבוֹת כִּי לֹא יִשְׁלֹט ה' בּוֹ שָׁם לְמָנְעוֹ מֵעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ כִּי כְּבָר נִבְחַן כִּי הוּא עָבִיט שֶׁל מֵי רַגְלַיִם, לָזֶה אָמַר אֵלָיו **קוּם לֵךְ אִתָּם** וּבְכָל הַמָּקוֹם יָדֵי מוֹשְׁלוֹת עָלֶיךָ, וְלֹא אָמַר לוֹ בְּהֶחְלֵט קוּם לֵךְ אֶלָּא בְּדֶרֶךְ זֶה **אִם לִקְרֹא לְךָ** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ אִם קְרִיאַת הָאֲנָשִׁים יֵשׁ לְךָ בָּהּ הֲנָאָה כָּאן רְמָזוֹ שֶׁאֵין לוֹ הֲנָאָה בַּהֲלִיכָה זוֹ, וְתָלָה לוֹ הַדָּבָר אִם הֲלִיכָה זוֹ לְטוֹבָתוֹ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל בִּקְסָמָיו לָדַעַת תַּכְלִיתוֹ וּמִזֶּה יֵדַע אֶת אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ וְיֶחְדַּל, וְאֵין כַּוָּנַת מַאֲמַר אִם לִקְרֹא סָפֵק לְפָנָיו אֶלָּא תְּנַאי הַדָּבָר אִם יֵשׁ לוֹ בּוֹ הֲנָאָה וְכוּ', וּבָזֶה הוּסַר הַמַּחוּשׁ שֶׁיֹּאמַר בִּלְעָם שֶׁה' יָרֵא חַס וְשָׁלוֹם מִמֶּנּוּ לְשַׁלְּחוֹ שֶׁהֲרֵי שְׁלָחוֹ, גַּם רְמָזוֹ אוּלַי יֵשֵׁב וְלֹא יִמְשֹׁךְ מַה שֶׁנִּמְשַׁךְ מֵהָרָעָה לְיִשְׂרָאֵל, גַּם בָּזֶה שִׁלֵּם לוֹ תַּשְׁלוּם שְׂכָרוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ וּמְנָעוֹ

◆ יום שלישי י"ב תמוז ◆

(כא) **וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־אֲתֹנוֹ וַיֵּלֶךְ עִם־שָׂרֵי מוֹאָב:**

כא **וְקָם בִּלְעָם בְּצַפְרָא וְזָרַז יָת אַתְּנֵהּ וַאֲזַל עִם רַבְּרְבֵי מוֹאָב:**

רש"י◄ **וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתֹנוֹ.** מִכָּאן, שֶׁהַשֹּׁנְאָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה, שֶׁחָבַשׁ הוּא בְּעַצְמוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: רָשָׁע, כְּבָר קִדֵּמְךָ אַבְרָהָם אָבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כב): "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ". **עִם־שָׂרֵי מוֹאָב.** (במדבר רבה) **לִבּוֹ כְּלִבָּם שָׁוֶה.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (נ"פ לקו"ש חכ"ח עמ' 157 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

אַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה

וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־אֲתֹנוֹ

"וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתֹנוֹ" - מִכָּאן שֶׁהַשֹּׁנְאָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה, שֶׁחָבַשׁ הוּא בְּעַצְמוֹ, אָמַר הַקָּבָ"ה: רָשָׁע, כְּבָר קִדֵּמְךָ אַבְרָהָם אָבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמוֹרוֹ (כב, כא. ובפרש"י)

לִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ: בִּלְעָם חָבַשׁ בְּעַצְמוֹ מִצַּד הַשִּׂנְאָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וּלְעָמָּתוֹ אַבְרָהָם אָבִינוּ עָשָׂה זֹאת מִצַּד רְצוֹנוֹ לְקַיֵּם צִוּוּי ה', וּמַהוּ שֶׁמַּשְׁוֶה בֵּינֵיהֶם, "כְּבָר קִדֵּמְךָ אַבְרָהָם אָבִיהֶם"?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה: בִּלְעָם נִשְׁכַּר עַל יְדֵי בָּלָק לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, וְגַם כַּאֲשֶׁר רָאָה שֶׁהַקָּבָ"ה אֵינוֹ מְנִיחוֹ לְקַלְקֵלָם, אַף־עַל־פִּי־כֵן "וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם" - כִּי חָשַׁב בְּלִבּוֹ "שֶׁמָּא אֲפַתֶּנּוּ וְיִתְרַצֶּה" לְקַלֵּל חַס־וְשָׁלוֹם אֶת יִשְׂרָאֵל, אוֹ לְקַטְרֵג עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַל־דָּרְךָ פרש"י לְהַלָּן (כד, א) שֶׁאָמַר בִּלְעָם "אַזְכִּיר עֲוֹנוֹתֵיהֶם, וְהִקְלָלָה עַל הַזְכָּרַת עֲוֹנוֹתֵיהֶם תָּחוּל".

וְעַל־דָּרְךָ־זֶה בִּפְעוּלַת חֲבִישַׁת הָאָתוֹן בְּעַצְמוֹ, הָיָה בָּזֶה טַעַם נִסְתָּר (כִּי בִּלְעָם קוֹסֵם הָיָה), לְקַטְרֵג עַל עַם יִשְׂרָאֵל, כִּי הַנְהָגָתוֹ הַבִּלְתִּי מַתְאִימָה - "קִלְקוּל הַשּׁוּרָה" תַּזְכִּיר אֶת כָּל הַנְהָגוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר שֶׁהָיוּ שֶׁלֹּא כָּרָאוּי - "קִלְקוּל הַשּׁוּרָה", וְעַל־יְדֵי־זֶה יִגְרֹם לְהֵפֶךְ הָאַהֲבָה חַס־וְשָׁלוֹם דְּהַקָּבָ"ה לְיִשְׂרָאֵל.

וְעַל זֶה עָנָה לוֹ הַקָּבָ"ה "כְּבָר קִדֵּמְךָ אַבְרָהָם אֲבִיהֶם" שֶׁהַקִּטְרוּג עַל הַנְהָגָתָם הַבִּלְתִּי רְצוּיָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ יָכוֹל לָחוּל, כִּי הַזְּכוּת שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁחָבַשׁ הָאָתוֹן בְּעַצְמוֹ - שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָרֶגֶל, מִצַּד גֹּדֶל אַהֲבָתוֹ לַה' ("אַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת הַשּׁוּרָה"), מוֹנַעַת אֶת פְּעֻלַּת הַקִּטְרוּג שֶׁעַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה בִּלְעָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כח עמ' 162)

מִכָּאן, שֶׁהַשֹּׁנְאָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה (רש"י כב, כא) מִכָּאן - וְלֹא מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּפַרְעֹה (בשלח יד, ו) "וַיֶּאְסֹר אֶת רִכְבּוֹ". כִּי פַּרְעֹה עָשָׂה זֹאת כְּדֵי לְהַשְׁפִּיעַ עַל עַמּוֹ לְהִצְטָרֵף אֵלָיו וְלִרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּכְפֵרוּשׁ רַשֵׁ"י שָׁם: "לֹא אֶתְנַהֵג עִמָּכֶם כִּשְׁאָר מְלָכִים . . אַקְדִּים לִפְנֵיכֶם כו'". הֲרֵי שֶׁבְּמַעֲשֶׂה זֶה לֹא הָיָה קִלְקוּל הַשּׁוּרָה אֶלָּא חֶשְׁבּוֹן שֶׁל רֶוַח גָּדוֹל.

(כב) **וַיִּחַר־אַף אֱלֹהִים כִּי־הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְיַצֵּב מַלְאַךְ יְהוָה בַּדֶּרֶךְ לְשָׂטָן לוֹ וְהוּא רֹכֵב עַל־אֲתֹנוֹ וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ:**

כב **וּתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ אֲרֵי אָזֵל הוּא וְאִתְעַתַּד מַלְאָכָא דַיְיָ בְּאָרְחָא לְשָׂטָן לֵהּ וְהוּא רָכֵב עַל אַתְּנֵהּ וּתְרֵין עוּלֵּמוֹהִי עִמֵּהּ:**

רש"י◄ **כִּי־הוֹלֵךְ הוּא.** רָאָה שֶׁהַדָּבָר רַע בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם וְנִתְאַוָּה לֵילֵךְ. **לְשָׂטָן לוֹ.** (שם) מַלְאָךְ שֶׁל רַחֲמִים הָיָה, וְהָיָה רוֹצֶה לְמָנְעוֹ מִלַּחֲטֹא, שֶׁלֹּא יֶחֱטָא וְיֹאבַד. **וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ.** מִכָּאן לְאָדָם חָשׁוּב הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, יוֹלִיךְ עִמּוֹ שְׁנֵי אֲנָשִׁים לְשַׁמְּשׁוֹ, וְחוֹזְרִים וּמְשַׁמְּשִׁים זֶה אֶת זֶה.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מִנְּפֹל בַּחֶרֶב אִם נַפְשׁוֹ לֹא תְּאַוֶּה רָעָה, וְהוּא נַפְשׁוֹ נֶפֶשׁ רָשָׁע וְלֹא שָׁת לִבּוֹ לְמַה שֶׁהֵעִירוֹ ה', וְאוּלַי שֶׁלָּזֶה חָרָה אַפּוֹ כְּשֶׁרָאָהוּ ה' הוֹלֵךְ וְלֹא הִרְגִּישׁ בַּמָּה שֶׁהֵעִירוֹ זֶה יַגִּיד שֶׁיִּצְטַדֵּק אָצְלוֹ בְּוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ לוֹ הֲנָאָה וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת אֶלָּא אִם יַחְשֹׁב שֶׁיַּעֲלֶה בְּיָדוֹ הַדָּבָר אֲשֶׁר שָׁלְחוּ לוֹ בִּשְׁבִילוֹ, לָזֶה חָרָה אַפּוֹ שֶׁל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בּוֹ, וּבְזֶה נִתְיַשְּׁבוּ כָּל הַדִּקְדּוּקִים, וּבְסָמוּךְ יִתְיַשֵּׁב עוֹד טַעַם וַיִּחַר אַף וְגו' ע"כ: תורה כא

כב) וַיִּחַר אַף וְגו' כִּי הוֹלֵךְ הוּא. דִּקְדֵּק לוֹמַר **הוּא**, לוֹמַר טַעַם שֶׁחָרָה אַף ה' בּוֹ שֶׁלֹּא אָמַר בַּבֹּקֶר לְשָׂרֵי בָּלָק שֶׁה' נָתַן לוֹ רְשׁוּת לָלֶכֶת אֶלָּא הִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ וְגו' וַיֵּלֶךְ עִם שָׂרֵי וְגו' שֶׁזֶּה יַגִּיד שֶׁהֲלִיכָתוֹ מֵרְצוֹנוֹ וְלֹא הֶצְרֵךְ לִרְשִׁיוֹן עֶלְיוֹן, וְהוּא אוֹמְרוֹ **כִּי הוֹלֵךְ הוּא** פֵּרוּשׁ הוּא הוֹלֵךְ בִּרְצוֹנוֹ בְּאֵין רִשְׁיוֹן ה' לָזֶה חָרָה אַפּוֹ בּוֹ. עוֹד נִרְאֶה עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם ז"ל (זוה"א קס"ט:) שֶׁאָמְרוּ

(כג) וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַתֵּט הָאָתוֹן מִן־הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה וַיַּךְ בִּלְעָם אֶת־הָאָתוֹן לְהַטֹּתָהּ הַדָּרֶךְ:

כג וַחֲזַת אַתְּנָא יָת מַלְאָכָא דַיְיָ מְעַתַּד בְּאָרְחָא וְחַרְבֵּהּ שְׁלִיפָא בִּידֵהּ וּסְטַת אַתְּנָא מִן אָרְחָא וַאֲזָלַת בְּחַקְלָא וּמְחָא בִּלְעָם יָת אַתְּנָא לְאַסְטָיוּתַהּ לְאָרְחָא:

רש"י ◄ **וַתֵּרֶא הָאָתוֹן** • וְהוּא לֹא רָאָה; שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רְשׁוּת לַבְּהֵמָה לִרְאוֹת יוֹתֵר מִן הָאָדָם, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת, תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ כְּשֶׁיִּרְאֶה מַזִּיקִין. **וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ** • אָמַר: רָשָׁע זֶה הִנִּיחַ כְּלֵי אֻמָּנוּתוֹ, שֶׁכְּלֵי זַיְנָן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם בַּחֶרֶב, וְהוּא בָּא עַלֵּיהֶם בְּפִיו, שֶׁהוּא אֻמָּנוּת שֶׁלָּהֶם, אַף אֲנִי אֶתְפֹּשׂ אֶת שֶׁלּוֹ וְאָבֹא עָלָיו בְּאֻמָּנוּתוֹ. וְכֵן הָיָה סוֹפוֹ (במדבר לא): "וְאֵת בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הָרְגוּ בַּחָרֶב".

(כד) וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ יְהוָה בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה:

כד וְקָם מַלְאָכָא דַיְיָ בִּשְׁבִיל כַּרְמַיָּא אַתְרָא דְגָדְרָא מִכָּא וְגָדְרָא מִכָּא:

רש"י ◄ **בְּמִשְׁעוֹל** • כְּתַרְגּוּמוֹ: "בִּשְׁבִיל". וְכֵן (מ"א כ): "אִם יִשְׁפֹּק עֲפַר שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים" - עָפָר הַנִּדְבָּק בְּכַפּוֹת הָרַגְלַיִם בְּהִלּוּכָן. וְכֵן (ישעיה מ): "מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם" - בְּרַגְלָיו וּבְהִלּוּכוֹ. **גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה** • סְתָם "גָּדֵר" שֶׁל אֲבָנִים הוּא.

(כה) וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּלְחַץ אֶל־הַקִּיר וַתִּלְחַץ אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם אֶל־הַקִּיר וַיֹּסֶף לְהַכֹּתָהּ:

כה וַחֲזַת אַתְּנָא יָת מַלְאָכָא דַיְיָ וְאִדְחֵקַת לְכָתְלָא וּדְחֵקַת יָת רִגְלָא דְבִלְעָם לְכָתְלָא וְאוֹסֵף לְמִמְחַהּ:

רש"י ◄ **וַתִּלְחַץ** • הִיא עַצְמָהּ. **וַתִּלְחַץ** • אֶת אֲחֵרִים, אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם.

(כו) וַיֹּסֶף מַלְאַךְ־יְהוָה עֲבוֹר וַיַּעֲמֹד בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין־דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאול:

כו וְאוֹסֵף מַלְאָכָא דַיְיָ לְמֶעְבַּר וְקָם בַּאֲתַר עָק דִּי לֵית אֹרַח לְמִסְטֵי לְיַמִּינָא וְלִסְמָאלָא:

רש"י ◄ **וַיֹּסֶף מַלְאַךְ־ה' עֲבוֹר** • לַעֲבֹר עוֹד לְפָנָיו לְהַלֵּךְ, לִהְיוֹת לְפָנָיו בְּמָקוֹם אַחֵר, כְּמוֹ (בראשית לג): "וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה יֵשׁ בְּתַנְחוּמָא: מָה רָאָה לַעֲמֹד בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת? סִימָנֵי אָבוֹת הֶרְאָהוּ.

(כז) וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ אֶת־הָאָתוֹן בַּמַּקֵּל:

כז וַחֲזַת אַתְּנָא יָת מַלְאָכָא דַיְיָ וּרְבָעַת תְּחוֹת בִּלְעָם וּתְקֵף רָגְזָא דְבִלְעָם וּמְחָא יָת אַתְּנָא בְּחֵטְרָא:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בַּפָּסוּק וַיֵּלֶךְ שָׁפִי שֶׁמִּדֶּרֶךְ שֶׁל הַמִּשְׁרֶה עָלָיו כֹּחוֹת הַטֻּמְאָה לְהִתְבּוֹדֵד יָחִיד, וְכָאן כְּשֶׁרָאָה ה' שֶׁהוֹלֵךְ הוּא פֵּרוּשׁ הוּא לְבַדּוֹ הָיָה נִפְרָד מִשָּׁרֵי בָּלָק וְעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂהוּ זֶה יַגִּיד שֶׁמֵּכִין צַעֲדוֹ לַעֲשׂוֹת כְּחִפָּצוֹ הָאֲרוּרָה, וַהֲגַם שֶׁהָיוּ עִמּוֹ ב' נְעָרָיו אֵין מְעַכְּבִין עָלָיו הַהִתְבּוֹדְדוּת לְצַד שֶׁהֵם רְגִילִים עִמּוֹ וְיַעֲשֶׂה מַעֲשֵׂהוּ לִפְנֵיהֶם, וְיָדַע ה' דַּרְכּוֹ הָרָעָה וְחָרָה אַפּוֹ בּוֹ. עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ **הוֹלֵךְ הוּא** שֶׁיָּדַע ה' שֶׁרָשָׁע זֶה גָּבַר בּוֹ הַחֵפֶץ לָלֶכֶת מֵעֶצְמוֹ הֲגַם שֶׁלֹּא הָיָה בָּלָק שׁוֹלֵחַ אַחֲרָיו הוּא הוֹלֵךְ לִרְצוֹנוֹ, וּבָזֶה גִּלָּה עֹצֶם שִׂנְאָתוֹ לְעֵם ה' וְלָזֶה חָרָה אַפּוֹ יִתְבָּרֵךְ בּוֹ:

וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ. צָרִיךְ לָדַעַת לְאֵיזֶה עִנְיָן הוֹדִיעַ שֶׁהָיוּ עִמּוֹ ב' נְעָרָיו, וְרַז"ל (תנחומא) אָמְרוּ לְהוֹדִיעַ דֶּרֶךְ אֶרֶץ וְכוּ', וְעַדַיִן קָשֶׁה לָמָּה לֹא הוֹדִיעַ כֵּן אֶלָּא אַחַר שֶׁהִזְכִּיר חָרוֹן אַפּוֹ יִתְבָּרֵךְ וּיְצִיאַת מַלְאָךְ לְשָׂטָן לוֹ, וְיִתְבָּאֵר עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם ז"ל (ברכות מ"ג) כִּי לְג' אֵין הַמַּזִּיק נִרְאֶה לָהֶם וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יַזִּיק, וְכָאן לְפִי שֶׁיָּצָא שָׂטָן לְבִלְעָם מַלְאָךְ הַמַּזִּיקוֹ מוֹדִיעַ הַכָּתוּב טַעַם שֶׁלֹּא הִזִּיק גַּם שֶׁלֹּא נִגְלָה אֵלָיו לְפִי שֶׁהָיָה הוּא וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ הֲרֵי שְׁלֹשָׁה: תורה כג

כז) וַתֵּרֶא הָאָתוֹן וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת כַּוָּנַת ה' בְּעִנְיָן זֶה שֶׁנִּתְגַּלָּה הַמַּלְאָךְ לְהָאָתוֹן, גַּם בְּהַעֲמָדַת הַמַּלְאָךְ ג' פְּעָמִים בְּג' מְקוֹמוֹת, וּבִלְחִיצַת רַגְלֵי בִּלְעָם, וּבְרִבִּיצָתָהּ, גַּם בִּפְתִיחַת פֶּה הָאָתוֹן, וְכָל מַעֲשֶׂה הָאָמוּר בָּעִנְיָן הוּא עִנְיָן סָתוּם. וְנִרְאֶה כִּי כָּל כַּוָּנַת ה' בְּעִנְיָן זֶה לֹא הָיְתָה אֶלָּא לְהַשְׂכִּיל גֵּאוּתוֹ שֶׁל בָּזוּי זֶה, לְפִי שֶׁקָּדַם וְנָהַג גַּבְהוּת לִפְנֵי ה' כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה שֶׁלֹּא אָמַר לַשָּׂרִים כִּי הוּא הוֹלֵךְ בִּרְשׁוּת ה' אֶלָּא

(כח) וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת־פִּי הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ כִּי הִכִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים:

כח וּפְתַח יְיָ יָת פּוּמָא דְאַתָּנָא וַאֲמָרַת לְבִלְעָם מָה עֲבָדִית לָךְ אֲרֵי מְחֵיתַנִּי דְּנַן תְּלַת זִמְנִין:

רש"י◄ זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים • רָמַז לוֹ: אַתָּה מְבַקֵּשׁ לַעֲקֹר אֵמָּה הַחוֹגֶגֶת שָׁלֹשׁ רְגָלִים בַּשָּׁנָה.

(כט) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לָאָתוֹן כִּי הִתְעַלַּלְתְּ בִּי לוּ יֵשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ:

כט וַאֲמַר בִּלְעָם לְאַתָּנָא אֲרֵי הַיְכְתְּ בִּי אִלּוּ פּוֹן אִית חַרְבָּא בִּידִי אֲרֵי כְּעַן קְטַלְתִּיךְ:

רש"י◄ הִתְעַלַּלְתְּ • כְּתַרְגּוּמוֹ: לְשׁוֹן גְּנַאי וּבְזָיוֹן. לוּ יֵשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי • גְּנוּת גְּדוֹלָה הָיָה לוֹ דָּבָר זֶה בְּעֵינֵי הַשָּׂרִים: זֶה הוֹלֵךְ לַהֲרֹג אֵמָּה שְׁלֵמָה בְּפִיו - וּלְאָתוֹן זֶה צָרִיךְ לִכְלֵי זַיִן.

(ל) וַתֹּאמֶר הָאָתוֹן אֶל־בִּלְעָם הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ אֲשֶׁר־רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא:

ל וַאֲמַרַת אַתָּנָא לְבִלְעָם הֲלָא אֲנָא אַתָּנָךְ דִּי רְכַבְתְּ עֲלַי מִדְּאִיתָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין הֲמֵילַף אַלִּיפְנָא לְמֶעְבַּד לָךְ כְּדֵין וַאֲמַר לָא:

רש"י◄ הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי • כְּתַרְגּוּמוֹ, וְכֵן (איוב כב): "הַלְּאֵל יִסְכָּן־גָּבֶר". וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִקְרָא זֶה בַּגְּמָרָא: אָמְרוּ לֵיהּ: מַאי טַעְמָא לָא רָכַבְתָּ אֲסוּסְיָא? אָמַר לְהוֹן: בִּרְטִיבָא שָׁדַאי לֵיהּ כּוּ' כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה־זָרָה (דף ד).◆

(לא) וַיְגַל יְהוָה אֶת־עֵינֵי בִלְעָם וַיַּרְא אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלֻפָה בְיָדוֹ וַיִּקֹּד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו:

לא וּגְלָא יְיָ יָת עֵינֵי בִלְעָם וַחֲזָא יָת מַלְאָכָא דַיְיָ מְעַתַּד בְּאָרְחָא וְחַרְבֵּהּ שְׁלִיפָא בִּידֵהּ וּכְרַע וּסְגִיד לְאַפּוֹהִי:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כְּאָדָם הָעוֹמֵד בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ, לָזֶה בִּקֵּשׁ לוֹ ה' הַשְּׁפָלָה שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנָּה וְשֹׁחֵק בּוֹ בְּקָלוֹן מְכֹעָר וּמְשֻׁנֶּה, וְדָבָר יָדוּעַ הוּא כִּי הַרְכָּבָה הַחִיּוּנִית אֲשֶׁר הִרְכִּיב ה' בְּבַעֲלֵי חַיִּים בִּלְתִּי מְדַבְּרִים הִיא מְשֻׁנָּה מֵהַרְכָּבָה הַחִיּוּנִית שֶׁפָּעַל ה' וְעָשָׂה בְּבַעֲלֵי חַיִּים הַמְדַבְּרִים, וְלָזֶה כְּשֶׁרָצָה ה' שֶׁתִּפְתַּח הָאָתוֹן אֶת פִּיהָ לְדַבֵּר כְּבַעֲלֵי חַיִּים הַמְדַבְּרִים הֶצְרַךְ לְהַרְכִּיב בָּהּ הַרְכָּבָה הַחִיּוּנִית שֶׁל בַּעֲלֵי חַיִּים הַמְדַבְּרִים, וְהוּא מַה שֶּׁפָּעַל ה' בְּמַעֲשֵׂה הַעֲמָדַת הַמַּלְאָךְ בְּג' מְקוֹמוֹת וּבְרִאֵיתָ הָאָתוֹן הַמַּלְאָךְ ג' פְּעָמִים, כִּי כֹּחַ הַמְדַבֵּר צָרִיךְ ג' הֲכָנוֹת קוֹדְמוֹת לוֹ וְהֵם כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁהוּא בְּכָל הַנִּבְרָאִים, וְכֹחַ הַמַּגִּיעַ, וְאַחַר כָּךְ כֹּחַ הַמְדַבֵּר, לָזֶה עָמַד פַּעַם רִאשׁוֹנָה וְרָאֲתָה הָאָתוֹן אוֹתוֹ וּפָעַל בָּהּ בְּכֹחַ רְאוּת הָרוּחָנִי כֹּחַ אֶחָד מִמִּין הַרְכָּבַת כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁבּוֹ יִתְקַבֵּל כֹּחַ הַמְדַבֵּר, וְעָמַד פַּעַם ב' וְרָאֲתָה אוֹתוֹ וּפָעַל בָּהּ כֹּחַ הַמַּגִּיעַ הַמִּתְקַבֵּל בּוֹ כֹּחַ הַמְדַבֵּר, וּבְפַעַם ג' פָּעַל בָּהּ כֹּחַ הַמְדַבֵּר, וְאָז פָּתַח ה' אֶת פִּיהָ וְדִבְּרָה דִּבְרֵי הַבְנָה בְּדֶרֶךְ שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב וְהִכְלִימָה אֶת בִּלְעָם בְּדֶרֶךְ בִּזּוּי בִּפְנֵי נְעָרָיו וְכוּ', וּבִזּוּי שֶׁיִּהְיֶה בְּדֶרֶךְ זֶה יֵשׁ לוֹ קוֹל לִהְיוֹתוֹ דָּבָר תְּמוּהַּ בְּב' אֲפָנִים, אֹפֶן א' שֶׁתְּדַבֵּר הַבְּהֵמָה, וְהַב' שֶׁאָדָם גָּדוֹל כְּבִלְעָם הָיְתָה לוֹ אֲתוֹנוֹ לְאִשָּׁה שׁוֹכֶבֶת חִיקוֹ: **וְנִשְׁאָר** לָדַעַת לָמָּה עָמַד הַמַּלְאָךְ בְּג' מְקוֹמוֹת שׁוֹנוֹת וְיָכוֹל הָיָה לְהִתְרָאוֹת לָהּ ג' פְּעָמִים בְּמָקוֹם אֶחָד, וְאוּלַי כִּי עָשָׂה לוֹ כְּנֶגֶד ג' דְּבָרִים שֶׁעָשָׂה בְּרִשְׁעוֹ, אֶחָד שֶׁה' אָמַר אֵלָיו פַּעַם אַחַת **לֹא תֵלֵךְ לֹא תָאֹר** וְהוּא לֹא אָמַר לַשָּׂרִים מַאֲמַר לֹא תָאֹר וְגוֹ' שֶׁזֶּה הָיָה סִבָּה לִשְׁלֹחַ אֲחֵרִים, וּכְנֶגֶד זֶה נִצַּב פַּעַם אַחַת בַּדֶּרֶךְ וְנָטְתָה הָאָתוֹן מֵהַדֶּרֶךְ כְּשֵׁם שֶׁהוּא נָטָה מֵהַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַר ה' אֵלָיו כַּנִּזְכָּר. ב' שֶׁה' אָמַר אֵלָיו אִם **לִקְרֹא לְךָ** וְגוֹ' שֶׁתְּנַאי הוּא הַדָּבָר עַד שֶׁיֵּדַע בְּוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ לוֹ הֲנָאָה בַּדָּבָר וּבְזֶה רָמְזוֹ שֶׁאֵין לוֹ הֲנָאָה וְלֹא הִרְגִּישׁ, וּכְנֶגֶד זֶה עָמַד הַמַּלְאָךְ בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים וַתִּלְחַץ הָאָתוֹן רַגְלָיו לֵאמֹר שֶׁלְּחָצוֹ ה' בְּנֹעַם דְּבָרָיו לְהַשְׂכִּיל לְהֵיטִיב לְבַל יֵלֵךְ. הַג' שֶׁה' אָמַר אֵלָיו בְּעֵת רִשְׁיוֹן הַהֲלִיכָה **אַךְ אֶת הַדָּבָר** וְגוֹ' וְדִבּוּר זֶה הוּא מְדֻיָּק אֵין לִנְטוֹת בְּמִשְׁמָעוּתוֹ אָנָה וָאָנָה וְהוּא הָרִשָּׁע הָלַךְ בְּעֵצָה אַחֶרֶת כְּמוֹ שֶׁדִּיַּקְנוּ מִמַּאֲמַר הוֹלֵךְ הוּא גַּם מֵאוֹמְרוֹ וְהוּא רֹכֵב וְגוֹ' וּב' נְעָרָיו וְגוֹ', וְהוּא מַה שֶׁעָמַד הַמַּלְאָךְ בְּמְקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין דֶּרֶךְ וְגוֹ' וְרָבְצָה הָאָתוֹן תַּחְתָּיו שֶׁזֶּה יִרְמֹז לוֹמַר שֶׁאֵין ה' חָפֵץ בַּדָּבָר שֶׁהוּא חָפֵץ לְלֶכֶת עָלָיו: תורה כח

(לב) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה עַל־מָה הִכִּיתָ אֶת־אֲתֹנְךָ זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן כִּי־יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי:**

לב וַאֲמַר לֵהּ מַלְאָכָא דַיְיָ עַל מָא מְחֵתָא יָת אֲתָנָךְ דְּנַן תְּלַת זִמְנִין הָא אֲנָא נְפָקִית לְמִסְטַן אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי דְּאַתְּ רְעֵי לְמֵזַל בְּאָרְחָא לְקָבְלִי:

רש"י◄ **כִּי־יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי** • רַבּוֹתֵינוּ חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה (שבת קח) דְּרָשׁוּהוּ נוֹטָרִיקוֹן: יָרָאָה, רָאָתָה, נָטְתָה, בִּשְׁבִיל שֶׁהַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי, כְּלוֹמַר: לְקִנְאָתִי וּלְהַקְנִיטֵנִי. וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ: כִּי חָרַד הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי - לְשׁוֹן "רֶטֶט" - כִּי רָאִיתִי בַּעַל הַדֶּרֶךְ שֶׁחָרַד וּמִהֵר הַדֶּרֶךְ, שֶׁהוּא לְכַעֲסִי וּלְהַמְרוֹתִי, וּמִקְּרָא קָצָר הוּא, כְּמוֹ (ש"ב יג): "וַתִּכַל דָּוִד". לִישְׁנָא אַחֲרִינָא: "יָרַט" לְשׁוֹן רָצוֹן, וְכֵן (איוב טז) "וְעַל־יְדֵי רְשָׁעִים יִרְטֵנִי" - מְפַיֵּס וּמְנַחֵם אוֹתוֹ עַל־יְדֵי רְשָׁעִים, שֶׁאֵינָן אֶלָּא מַקְנִיטִים.

(לג) **וַתִּרְאַנִי הָאָתוֹן וַתֵּט לְפָנַי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים אוּלַי נָטְתָה מִפָּנַי כִּי עַתָּה גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיִיתִי:**

לג וַחֲזַתְנִי אַתָּנָא וּסְטַת מִן קֳדָמַי דְּנַן תְּלַת זִמְנִין אִלּוּ פוֹן לָא סְטַת מִן קֳדָמַי אֲרֵי כְעַן אַף יָתָךְ קְטָלִית וְיָתַהּ קַיֵּמִית:

רש"י◄ **אוּלַי נָטְתָה** • כְּמוֹ "לוּלֵא", פְּעָמִים שֶׁ"אוּלַי" מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן "לוּלֵא". **גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי** • חֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס, וְהוּא כְּמוֹ: "גַּם הָרַגְתִּי אוֹתְךָ", כְּלוֹמַר, לֹא הָעַכָּבָה בִּלְבַד קָרָאתְךָ עַל־יָדִי, כִּי גַּם הַהֲרִיגָה. **וְאוֹתָהּ הֶחֱיִיתִי** • (במ"ר) וַעַתָּה מִפְּנֵי שֶׁדִּבְּרָה וְהוֹכִיחַתְךָ וְלֹא יָכֹלְתָּ לַעֲמֹד בְּתוֹכַחְתָּהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַיֹּאמֶר לֹא" - הֲרַגְתִּיהָ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: זוֹ הִיא שֶׁסִּלְקָה אֶת בִּלְעָם בְּתוֹכַחְתָּהּ וְלֹא יָכוֹל לְהָשִׁיב; שֶׁחָס הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת. וְכֵן (ויקרא כז): "וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ", וְכֵן (שם): "וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה".

(לד) **וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה נִצָּב לִקְרָאתִי בַּדֶּרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי:**

לד וַאֲמַר בִּלְעָם לְמַלְאָכָא דַיְיָ חָבִית אֲרֵי לָא יְדָעִית דִּי אַתְּ מְעַתַּד לְקֳדָמוּתִי בְּאָרְחָא וּכְעַן אִם בִּישׁ בְּעֵינָיךְ אֵתוּב לִי:

רש"י◄ **כִּי לֹא יָדַעְתִּי** • גַּם זֶה גְּנוּתוֹ, וְעַל־כָּרְחוֹ הוֹדָה; שֶׁהוּא הָיָה מִשְׁתַּבֵּחַ שֶׁיּוֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן, וּפִיו הֵעִיד "לֹא יָדַעְתִּי". **אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי** • לְהַתְרִיס נֶגֶד הַמָּקוֹם, הִיא תְּשׁוּבָה זוֹ. אָמַר לוֹ: הוּא בְּעַצְמוֹ

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו וְגוֹ' עַל מָה וְגוֹ' הִנֵּה וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת מַה טַּעֲנָה הִיא זֹאת עַל מָה וְגוֹ' עַל עֶסְקֵיהָ רָעִים. עוֹד מַה טַּעֲנָה בְּמַאֲמַר הִנֵּה אָנֹכִי כֵּיוָן שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ, כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד הַכָּתוּב וְיָגֵל ה' אֶת עֵינֵי בִּלְעָם הָא לָמַדְתָּ שֶׁסְּתוּמִים הָיוּ עַד עַתָּה, וְאוּלַי שֶׁנִּתְכַּוֵּן ה' לְהַשְׁפִּיל גְּאוֹנוֹ כְּדֵי שֶׁיּוֹדֶה בְּפִיו וְיֹאמַר כִּי הָאָתוֹן רָאֲתָה הַמַּלְאָךְ ג' פְּעָמִים וְהוּא לֹא רָאָה, וּמִזֶּה יִתְגַּלֶּה גַּם כֵּן הַפְלָגַת מְעוּט הַשָּׂגָתוֹ בְּנִסְתָּרוֹת, לָזֶה אָמַר לוֹ עַל מָה וְגָמַר אֹמֶר **הִנֵּה אָנֹכִי** וְגוֹ' **וַתִּרְאַנִי הָאָתוֹן** כָּאן תָּחֵב חֵץ בְּלִבּוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב לוֹמַר בְּפִיו כִּי עֵינַיִם לוֹ וְלֹא יִרְאֶה כְּמוֹ שֶׁרָאֲתָה הָאָתוֹן כְּאוֹמְרוֹ לֹא יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה נִצָּב לִקְרָאתִי, וְזֶה הָיָה תַּכְלִית הַכַּוָּנָה בִּדְבַר הַמַּלְאָךְ:

עוֹד נִתְכַּוֵּן בָּזֶה לַהֲעִירוֹ מַה שֶּׁגְּרַמָּה לוֹ הֲלִיכָה זוֹ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (סנהדרין ק"ו.) בִּלְעָם מִתְּחִלָּה נִזְקַק לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וּכְשֶׁנִּזְדַּוֵּג לְבָלָק נִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ וְנִקְרָא קוֹסֵם, וְהוּא מַה שֶּׁהֵעִירוֹ בַּמָּה שֶׁלֹּא יָדַע הַמַּלְאָךְ הָעוֹמֵד לְפָנָיו מַה שֶּׁלֹּא הָיָה כֵּן קֹדֶם לָכֵן שֶׁהָיָה רוֹאֶה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְטַעַם יְצִיאַת הַמַּלְאָךְ לְנֶגְדּוֹ, הוֹדִיעוֹ בַּמַּאֲמַר **כִּי יָרַט הַדֶּרֶךְ** וְגוֹ', פֵּרוּשׁ יָרַט הַדֶּרֶךְ כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַמְבַּ"ן, וּפֵרוּשׁ ב' הַדֶּרֶךְ דַּרְכּוֹ שֶׁל בִּלְעָם שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ עָלָיו: תורה לג

לג) כִּי עַתָּה גַּם אֹתְכָה וְגוֹ'. אוֹמְרוֹ **עַתָּה**, לְדִבְרֵיהֶם ז"ל (מ"ר כ"ו) שֶׁאָמְרוּ שֶׁנֶּהֱרְגָה הָאָתוֹן וְלָזֶה דִּקְדֵּק לוֹמַר **גַּם אֹתְכָה** וְלֹא אָמַר גַּם הָרַגְתִּי אֹתְכָה יְדֵיק עַל נָכוֹן תֵּבַת עַתָּה, כִּי לֹא יְצַדֵּק לוֹמַר גַּם אֹתְכָה אֶלָּא עַתָּה שֶׁכְּבָר נֶהֱרְגָה הָאָתוֹן מַה שֶּׁאֵין כֵּן קֹדֶם כִּי קֹדֶם לֹא הָיְתָה מֵתָה הָאָתוֹן כְּאוֹמְרוֹ וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי, וְאוֹמְרוֹ **הֶחֱיֵיתִי** שֶׁמַּשְׁמָעוּתוֹ הוּא פֹּעַל חָדָשׁ, לְהַעִירְךָ שֶׁעַתָּה נֶהֱרֶגֶת, עוֹד לוֹמַר שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה לָהּ מַעֲשֶׂה נִסִּים שֶׁיִּפְגַּע הַמַּלְאָךְ בְּרוֹכֵב וְנִרְכָּב וְיַהֲרֹג רוֹכֵב בִּשְׁמִירַת נִרְכָּב, וּבְדֶרֶךְ זֶה יָצְדַּק לֵאָמֵר לְשׁוֹן זֶה הֶחֱיֵיתִי: תורה לד

לד) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם וְגוֹ' חָטָאתִי כִּי לֹא וְגוֹ'. אוֹמְרוֹ **חָטָאתִי** כְּנֶגֶד מַה שֶּׁרְמָזוֹ בַּמַּאֲמַר יָרַט הַדֶּרֶךְ וְגוֹ', וּכְנֶגֶד אוֹמְרוֹ לָמָּה הִכִּיתָ וְגוֹ' אָמַר כִּי לֹא יָדַעְתִּי וְגוֹ', וְאוֹמְרוֹ **וְעַתָּה** עֲשָׂה תְּשׁוּבָה לְמַה שֶׁחָשַׁב עָשׂוֹת, וּכְנֶגֶד הַהֲלִיכָה אָמַר אִם רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה, וְאָמַר לִי

צִוָּנִי לָלֶכֶת, וְאַתָּה מַלְאָךְ מְבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו! לָמוּד הוּא בְּכָךְ, שֶׁאוֹמֵר דָּבָר וּמַלְאָךְ מַחֲזִירוֹ. אָמַר לְאַבְרָהָם (בראשית כב): "קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ וְגוֹ'" וְעַל־יְדֵי מַלְאָךְ בִּטֵּל אֶת דְּבָרוֹ, אַף אֲנִי, אִם רַע בְּעֵינֶיךָ צָרִיךְ אֲנִי לָשׁוּב.

(לה) וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־בִּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־שָׂרֵי בָלָק:

לה וַאֲמַר מַלְאָכָא דַיְיָ לְבִלְעָם אֲזַל עִם גֻּבְרַיָּא וּלְחוֹד יָת פִּתְגָּמָא דִּי אֲמַלֵּל עִמָּךְ יָתֵהּ תְּמַלֵּל וַאֲזַל בִּלְעָם עִם רַבְרְבֵי בָלָק:

רש"י◄ לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים• (במ"ר) בַּדֶּרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ, בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ. וְאֶפֶס• עַל־כָּרְחֲךָ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְגוֹ'. לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים• כִּי חֶלְקְךָ עִמָּהֶם וְסוֹפְךָ לְהֵאָבֵד מִן הָעוֹלָם. עִם־שָׂרֵי בָלָק• שֶׁמֵּחַ לְקַלְלָם כְּמוֹתָם.

(לו) וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל אַרְנֹן אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַגְּבוּל:

לו וּשְׁמַע בָּלָק אֲרֵי אֲתָא בִלְעָם וּנְפַק לְקֳדָמוֹתֵהּ לְקַרְתָּא דְמוֹאָב דִּי עַל תְּחוּם אַרְנוֹן דִּי בִּסְטַר תְּחוּמָא:

רש"י◄ וַיִּשְׁמַע בָּלָק• שָׁלַח שְׁלוּחִים לְבַשְּׂרוֹ. אֶל־עִיר מוֹאָב• (במדבר רבה) אֶל מֶטְרוֹפּוֹלִין שֶׁלּוֹ, עִיר הַחֲשׁוּבָה שֶׁלּוֹ, לוֹמַר: רְאֵה מָה אֵלּוּ מְבַקְּשִׁים לַעֲקֹר!.

(לז) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־לֶךָ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֵלַי הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבְּדֶךָּ:

לז וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם הֲלָא מִשְׁלַח שְׁלַחִית לְוָתָךְ לְמִקְרֵי לָךְ לְמָא לָא אֲתֵיתָא לְוָתִי הַבְּקוּשְׁטָא הֲוֵיתָא אָמַר לֵית אֲנָא יָכִיל לְיַקָּרוּתָךְ:

רש"י◄ הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבְּדֶךָ• נִתְנַבֵּא, שֶׁסּוֹפוֹ לָצֵאת מֵעִמּוֹ בְּקָלוֹן.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

נִתְנוֹצְצָה בּוֹ נְבוּאָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ יִתְרוֹן טוֹב בַּחֲזָרָתוֹ: תורה לה

לה) וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ וְגוֹ' לֵךְ עִם הָאֲנָשִׁים. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה דִּקְדֵּק לוֹמַר עִם הָאֲנָשִׁים, וְרַז"ל הֵעִירוּ בָּזֶה וְאָמְרוּ (מ"ר כ"ו) חֶלְקְךָ עִמָּהֶם וְסוֹפְךָ לֵאָבֵד מִן הָעוֹלָם, וְזֶה דֶּרֶךְ דְּרָשׁ אֲבָל צָרִיךְ לָדַעַת מִשְּׁמָעוּת הַדְּבָרִים כְּפִי פְּשָׁטָן, עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה לֹא אָמַר לוֹ שׁוּב, וְהָיָה יוֹתֵר נָכוֹן. אָכֵן כַּוָּנַת הַדְּבָרִים הוּא שֶׁנִּתַּן לוֹ טַעַם שֶׁהוּא מַסְכִּים עַל יָדוֹ לָלֶכֶת הוּא בִּשְׁבִיל הָאֲנָשִׁים שֶׁבָּאוּ אַחֲרָיו לָלֶכֶת עִמָּהֶם, שֶׁאִם לֹא יַסְכִּים עַל יָדוֹ לָלֶכֶת יַחְשְׁבוּ מַחְשָׁבוֹת כִּי יָחוּשׁ ה' לְבִלְעָם לַעֲשׂוֹת דָּבָר הֵפֶךְ מַה שֶּׁיַּחְפֹּץ ה' עֲשׂוֹת וְיֵשׁ חִלּוּל ה' בַּדָּבָר חַס וְשָׁלוֹם, וּלְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק כִּי הוֹלֵךְ הוּא שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ יְחִידִי אֶפְשָׁר שֶׁרָמַז לוֹ הַמַּלְאָךְ שֶׁיֵּלֵךְ עִם הָאֲנָשִׁים וְלֹא שֶׁפִּי, וְהַכַּוָּנָה לְבַטֵּל מִמֶּנּוּ הֲכָנַת הָרַע אֲשֶׁר הָיָה חוֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת בִּקְסָמָיו, וְכֵן עָשָׂה דִּכְתִיב וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם שָׂרֵי בָלָק:

וְאֶפֶס אֶת הַדָּבָר וְגוֹ' אוֹתוֹ תְדַבֵּר וְגוֹ'. כָּאן הִתְנָה עָלָיו תְּנַאי אַחֵר מַה שֶּׁלֹּא אָמַר לוֹ בְּרִאשׁוֹן רִאשׁוֹן, וְהוּא שֶׁבְּרִאשׁוֹן רִאשׁוֹן אָסַר עָלָיו הַמַּעֲשֶׂה דִּכְתִיב (לעיל כ') אַךְ אֶת הַדָּבָר וְגוֹ' אוֹתוֹ תַעֲשֶׂה וּמִזֶּה חָשַׁב הָרָשָׁע מַחֲשָׁבוֹת לְהָרַע כִּי כֹּחוֹ הָיָה בְּמַעֲשֶׂה וּבְדִבּוּר, בְּמַעֲשֶׂה בִּכְשָׁפָיו וּקְסָמָיו, גַּם בְּעֵינוֹ הָרָעָה וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (זוח"ג ר"ב:) בַּפָּסוּק וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' שֶׁרָצָה לְהַבִּיט בָּהֶם בְּעַיִן הָרַע עַד שֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְכִסָּה אוֹתָם בְּצִלּוֹ דִּכְתִיב (כ"ד ב') וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ ה', וְדָרְשׁוּ ז"ל (זוח"א רי"א.) עָלָיו עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בָּהֶם עֵינוֹ הָרָעָה, וּבְדִבּוּר לְקַלְלָם, וְכַוָּנַת עֶלְיוֹן בַּמַּאֲמָר אוֹתוֹ תַעֲשֶׂה נִתְכַּוֵּן לֶאֱסֹר עָלָיו גַּם הַדִּבּוּר אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּנּוּ מַעֲשֶׂה, וְלֹא כֵן הֵבִין הוּא לְצַד תְּכוּנָתוֹ הָרָעָה, לָזֶה בָּא מַאֲמַר ה' פַּעַם ב' וְסָתַר לוֹעוֹ וְאָמַר לוֹ בְּפֵרוּשׁ הַדִּבּוּר דִּכְתִיב אֹתוֹ תְדַבֵּר, וּבְזֶה כָּלַל אִסּוּר עֵצָה רָעָה כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא כֵן עָשָׂה הָרָשָׁע בְּכָל פְּרָטֵי הָאַזְהָרָה, וְעִיֵּן מַאֲמַר רַז"ל (מ"ר כ"ו) בַּפָּסוּק וַיָּשֶׂם ה' דָּבָר בְּפִי בִּלְעָם שֶׁדָּרְשׁוּ שֶׁנָּתַן בְּפִיו טַס שֶׁל בַּרְזֶל כְּשֶׁהָיָה רוֹצֶה לְדַבֵּר רָעָה הָיָה חוֹנְקוֹ, גַּם מָצִינוּ לוֹ שֶׁדִּבֵּר עֵצָה רָעָה שֶׁגָּרַם בָּהּ שֶׁנָּפְלוּ מִיִּשְׂרָאֵל כ"ד אֶלֶף, גַּם בִּפְרַט הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנָּטָה עָלָיו לְבַל יַבִּיט בָּהֶם בְּעֵינוֹ הָרָעָה מְצִינוּ שֶׁעָבַר עַל זֶה כַּנִּזְכָּר לוּלֵי ה' שֶׁהָיָה לָנוּ, וּמֵעַתָּה מְצָאתִי טַעַם לְמַעֲשֵׂה יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶרְגּוּהוּ כִּי כְּפִי הַדִּין נִתְחַיֵּב מִיתָה כִּי ה' הִזְהִירוֹ בֵּין עַל הַמַּעֲשֶׂה בֵּין עַל הַדִּבּוּר בְּפֵרוּשׁ כַּנִּזְכָּר וְאַזְהָרַת בְּנֵי נֹחַ זוֹ הִיא מִיתָתָן (סנהדרין נ"ז.): תורה לו

לו) וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל עִיר מוֹאָב. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה הֶצְרִיךְ לְפָרֵט הַמָּקוֹם שֶׁיָּצָא לִקְרָאתוֹ. וְנִרְאֶה כִּי בָּא הַכָּתוּב לְסַפֵּר פְּחִיתוּת בִּלְעָם בְּעֵינֵי בָלָק, שֶׁהֲגַם שֶׁשָּׁמַע בְּבִיאָתוֹ לֹא יָצָא לְהַקְבִּיל פָּנָיו כְּדֶרֶךְ הִקָּבְלַת פְּנֵי הַגְּדוֹלִים שֶׁיּוֹצְאִים חוּץ לַמָּחוֹז אֶלָּא דַּוְקָא בְּתוֹךְ הָעִיר, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל גְּבוּל**

(לח) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ עַתָּה הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃

לח וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק הָא אֲתֵיתִי לְוָתָךְ כְּעַן הֲמִיכַל יָכִלְנָא לְמַלָּלָא מִדְּעָם פּוּתְגָמָא דִּישַׁוִּי יְיָ בְּפוּמִי יָתֵהּ אֲמַלֵּל׃

◆ יום רביעי י"ג תמוז ◆

(לט) וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת חֻצוֹת׃

לט וַאֲזַל בִּלְעָם עִם בָּלָק וַאֲתוֹ לְקִרְיַת מָחוּזוֹהִי׃

רש"י◄ **קִרְיַת חֻצוֹת** • עִיר מְלֵאָה שְׁוָקִים, אֲנָשִׁים, נָשִׁים וָטַף בְּחוּצוֹתֶיהָ, לוֹמַר: רְאֵה וְרַחֵם שֶׁלֹּא יֵעָקְרוּ אֵלּוּ.

(מ) וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן וַיְשַׁלַּח לְבִלְעָם וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃

מ וּנְכַס בָּלָק תּוֹרִין וְעָן וּשְׁלַח לְבִלְעָם וּלְרַבְרְבַיָּא דִּי עִמֵּהּ׃

רש"י◄ **בָּקָר וָצֹאן** • (שם) דָּבָר מֵעֵט, בָּקָר אֶחָד וְצֹאן אֶחָד בִּלְבַד.

(מא) וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם׃

מא וַהֲוָה בְּצַפְרָא וּדְבַר בָּלָק יָת בִּלְעָם וְאַסְקֵהּ לְרָמַת דַּחַלְתֵּהּ וַחֲזָא מִתַּמָּן קְצַת מִן עַמָּא׃

רש"י◄ **בָּמוֹת בָּעַל** • כְּתַרְגּוּמוֹ: "לְרָמַת דַּחַלְתֵּהּ" - שֵׁם עֲבוֹדַת אֱלִילִים.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְגוֹ', וְאוֹמְרוֹ **בִּקְצֵה הַגְּבוּל** אוּלַי שֶׁנִּתְכַּוֵּן גַּם כֵּן לוֹמַר שֶׁאֲפִלּוּ יְצִיאָה זוּ מוּעֶטֶת לֹא הָיְתָה לִכְבוֹדוֹ אֶלָּא לְסִבָּה, כְּאוֹמְרָם ז"ל (במד"ר פ"כ) וְזֶה לְשׁוֹנָם מָה רָאָה בָּלָק לְקַדְּמוֹ לִגְבוּלִין אָמַר לוֹ גְּבוּלִין הַלָּלוּ נִקְבְּעוּ מִימֵי נֹחַ שֶׁלֹּא תִּכָּנֵס אַמָּה לִגְבוּל חֲבֵרְתָּהּ וְהָיָה מַרְאֶה לוֹ אֵיךְ פָּרְצוּ וְעָבְרוּ גְּבוּלוֹת סִיחוֹן וְעוֹג עַד כָּאן, וְזוּלַת טַעַם זֶה לֹא הָיָה יוֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ: תורה לז

לח) עַתָּה הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה.

דִּקְדֵּק לוֹמַר **עַתָּה** פֵּרוּשׁ אַחַר דִּבּוּר ב' שֶׁבָּא אֵלָיו מֵהַמַּלְאָךְ בַּדֶּרֶךְ שֶׁנֶּאֱסַר וְכָפַל לוֹ אֲפִלּוּ דִּבּוּר כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק וְאֶפֶס אֶת הַדָּבָר, וְכָפַל לוֹמַר **הֲיָכֹל אוּכַל** כָּאן גִּלָּה רִשְׁעָתוֹ שֶׁמְּנִיעָתוֹ הִיא בִּב' דְּרָכִים, א' מִכֹּחַ הָאִזְהָרָה, וְהַב' שֶׁאֵין הַבְּחִירָה בְּיַד עַצְמוֹ בְּדָבָר זֶה, הָא לָמַדְתָּ שֶׁאִם לֹא הָיְתָה לוֹ אֶלָּא הָאִזְהָרָה וְהָיָה בַּעַל בְּחִירָה וְרָצוֹן הָיָה עוֹשֶׂה: תורה לט

לט) וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם וְגוֹ'. נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁלֹּא נָהַג בּוֹ כָּבוֹד אֶלָּא שֶׁקָּדַם וְהָלַךְ בָּלָק וְהוּא הָלַךְ אַחֲרָיו, וְלָזֶה לֹא אָמַר וַיֵּלְכוּ בָּלָק וּבִלְעָם, וְאֶפְשָׁר כִּי לְפִי שֶׁשָּׁמַע בָּלָק מֵאָמַר בִּלְעָם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת דָּבָר פָּנָה אֵלָיו עֹרֶף וְהָלַךְ לוֹ אֶלָּא שֶׁבִּלְעָם נִטְפַּל לוֹ מֵאַחוֹרָיו וְהָלַךְ עִמּוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם בָּלָק**: תורה מ

מ) וַיִּזְבַּח בָּלָק וְגוֹ'. נִתְכַּוֵּן הַכָּתוּב בָּזֶה גַּם לְהוֹדִיעַ חֶרְפַּת אָדָם זֶה, שֶׁלֹּא הֶחֱשִׁיבוֹ בָּלָק לִסְעֹד עִמּוֹ אֲפִלּוּ סְעֻדָּה רִאשׁוֹנָה אֶלָּא שָׁלַח אֵלָיו וְלַשָּׂרִים וְגוֹ', וְאוּלַי שֶׁדִּקְדֵּק לוֹמַר **וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ** שֶׁלֹּא שָׁלַח אֶלָּא דָּבָר הַמַּסְפִּיק לְבִלְעָם וְלַשָּׂרִים הַיְדוּעִים שֶׁהָיוּ אִתּוֹ וְשָׁלַל נְעָרָיו, וְזֶה יַגִּיד צָרוּת עֵין בָּלָק בִּכְבוֹד בִּלְעָם. אוֹ לְפִי שֶׁחָשַׁב בָּלָק כִּי בִּלְעָם יִקַּח כָּל הַשְּׁלוּחַ לוֹ וְיַחֲזִק בּוֹ כִּי הוּא לוֹ לְבַדּוֹ וְלֹא יִתֵּן לַשָּׂרִים וְכוּ' כִּי הָיָה יָדוּעַ שֶׁהוּא רַע עַיִן, לָזֶה כְּשֶׁשָּׁלַח אָמַר בְּפֵרוּשׁ כִּי לֹא לוֹ לְבַדּוֹ יִהְיֶה הַטֶּבַח הַשָּׁלוּחַ אֶלָּא לוֹ וְלַשָּׂרִים, וְאָמַר **אֲשֶׁר אִתּוֹ** אֶפְשָׁר שֶׁעָשָׂה לְפִי חֶשְׁבּוֹן הַשָּׂרִים שֶׁעִמּוֹ פָּרָט לַמְּזַדְּמִין שֶׁאִם יִזְדַּמְּנוּ שָׂרִים אֲחֵרִים עִמּוֹ אֵין מִנָּת בָּשָׂר לָהֶם, וְלָזֶה תִּמְצָא שֶׁאָמְרוּ רַז"ל (במד"ר פ"כ) שֶׁהִקְפִּיד בִּלְעָם עַל מִעוּט הַבָּשָׂר וְאָמַר לְמָחָר אֲנִי שׁוֹלֵחַ מְאֵרָה בִּנְכָסָיו שֶׁל זֶה וּלְמָחָר אָמַר לוֹ בְּנֵה לִי וְגוֹ' שִׁבְעָה פָּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים: תורה מא

מא) וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק וְגוֹ' וַיַּרְא וְגוֹ'. אוֹמְרוֹ **וַיְהִי** לְשׁוֹן צַעַר, אוּלַי שֶׁעָשָׂה מְרִיבָה בִּלְעָם עִם בָּלָק וְצִעֲרוֹ בִּדְבָרִים עַל מִעוּט הַבָּשָׂר שֶׁשָּׁלַח כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי, וְאוֹמְרוֹ **וַיִּקַּח בָּלָק** לְקָחוֹ בִּדְבָרִים פֵּרוּשׁ שֶׁרְצָהוּ עַל הַדָּבָר, עוֹד יִרְצָה לְפִי שֶׁהָיָה בִּלְעָם חִגֵּר בְּרַגְלוֹ וּכְפִי טִבְעִיּוּת הָרְגִיל בְּחוּשֵׁי הַרְכָּבַת בְּנֵי אָדָם אָדָם כָּזֶה לֹא יִתְכּוֹנֵן בּוֹ רֶגֶל הַצּוֹלֵעַ לָלֶכֶת בַּבֹּקֶר וּמַה גַּם לַעֲלוֹת בָּמוֹת, וְאוּלַי כִּי לָזֶה נִתְכַּוֵּן הַכָּתוּב בְּתֵבַת **וַיְהִי** אוֹי לוֹ לְבִלְעָם וְטַעַם הַצַּעַר הוּא בִּשְׁבִיל הֱיוֹת הַדָּבָר בַּבֹּקֶר, וּלְפִי שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לָלֶכֶת תֵּכֶף וּמִיָּד הָיָה בָּלָק לוֹקֵחַ אוֹתוֹ בְּיָדוֹ וּסְמָכוֹ לְהַעֲלוֹתוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּקַּח בָּלָק אֶת בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת וְגוֹ': **עוֹד נִתְכַּוֵּן בְּאוֹמְרוֹ בַּבֹּקֶר** לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁנִּדְרָה שְׁנַת עֵינוֹ שֶׁל בָּלָק כִּי מִדֶּרֶךְ הַמְּלָכִים לְהֱיוֹת עַל מִטּוֹתֵיהֶן עַד ג' שָׁעוֹת כְּאוֹמְרָם ז"ל (בראשית ט"ו) וְזֶה בְּהֱיוֹת הַבֹּקֶר עָמַד וְלָקַח בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת וְגוֹ'. עוֹד טַעַם **בַּבֹּקֶר** עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת ע"ז דַּף ד' וְזֶה

כג (א) **וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים:**

(ב) **וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:**

(ג) **וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הִתְיַצֵּב עַל־עֹלָתֶךָ וְאֵלְכָה אוּלַי יִקְרֶה יְהוָה לִקְרָאתִי וּדְבַר מַה־יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיֵּלֶךְ שָׁפִי:**

א **וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנֵה לִי הָכָא שַׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַתְקֵן לִי הָכָא שַׁבְעָא תּוֹרִין וְשַׁבְעָא דִכְרִין:**

ב **וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא דִי מַלִּיל בִּלְעָם וְאַסֵּק בָּלָק וּבִלְעָם תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא:**

ג **וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק אִתְעַתַּד עַל עֲלָתָךְ וְאֵיהַךְ מָאִים יְעָרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לָקֳדָמוֹתִי וּפִתְגָּמָא דְיַחֲוַנַּנִי וְאֵחַוִּי לָךְ וַאֲזַל יְחִידִי:**

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְשׁוֹנָם אֵימַת קָא רָתַח אָמַר אַבַּיֵּי בִּתְלַת שְׁעָתֵי קַמֵּיתָא עַד כָּאן, לָזֶה אָמַר וַיְהִי בַבֹּקֶר, וְדִקְדֵּק לוֹמַר **וַיְהִי** לְשׁוֹן צַעַר פֵּרוּשׁ זְמָן שֶׁה' מִתְכַּעֵס עַל עוֹלָמוֹ שֶׁהוּא בַּבֹּקֶר לָקַח בִּלְעָם שֶׁהוּא בָּקִי בְּכִבּוּן הָרֶגַע. עוֹד יִרְצָה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (במד"ר פ"כ) וְזֶה לְשׁוֹנָם בָּמוֹת בַּעַל זֶה פְּעוֹר עַד כָּאן לְשׁוֹנָם, וְיָדוּעַ הוּא כִּי פְּעוֹר עֲבוֹדָתוֹ הִיא הַתְּרָזַת זָבֶל בְּפָנָיו, וְזֶה לְשׁוֹן דִּבְרֵיהֶם ז"ל (סנהדרין ס"ד.) בַּמָּה עוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל פְּעוֹר אוֹכְלִין תְּרָדִין וְשׁוֹתִין שֵׁכָר וּמַתְרִיזִין בְּפָנָיהָ עַד כָּאן, הֲרֵי שֶׁעֲבוֹדַת פְּעוֹר הִיא בְּהַתְרָזַת הַמַּאוּס, וּלְטַעַם זֶה רָצָה בָּלָק לְהַעֲלוֹת בִּלְעָם לַפְּעוֹר שֶׁהִיא בָּמוֹת בַּעַל בִּזְמַן הָעֲבוֹדָה שֶׁהִיא זְמַן הַהַפְנָאָה שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה צָרְכָיו, וְהוּא אוֹמְרוֹ **בַּבֹּקֶר וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל**, וְאוּלַי כִּי בִּלְעָם לֹא הָיָה עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה זוֹ וּלְקָחוֹ בִּדְבָרִים לְעָבְדָה. עוֹד נִרְאֶה טַעַם **בַּבֹּקֶר** עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם ז"ל (זהר ריש פ' זו) שֶׁאָמְרוּ שֶׁבְּשָׁפָיו שֶׁל בָּלָק הָיוּ בְּצִפּוֹר, וּכְמוֹ שֶׁרָמַזְנוּ בַּמַּאֲמַר בֶּן צִפּוֹר, לָזֶה בָּחַר בָּלָק לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר שֶׁאָז יְצַפְצֵץ הַצִּפּוֹר כַּיָּדוּעַ וְיַעֲלֶה בְּיָדָם כְּשָׁפָיו וּקְסָמָיו כִּי זֶה הוּא זְמַנּוֹ:

וּבָזֶה נִרְאֶה לָתֵת טַעַם לְמַה שֶׁיֵּשׁ לִתְמֹהַּ בָּעִנְיָן בַּמֶּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם וַהֲלֹא אָמְרוּ רַז"ל (תענית ט'.) שֶׁהָעֲנָנִים הָיוּ מְכַסִּים עַל יִשְׂרָאֵל וְלֹא הָיוּ נִרְאִים לָעַיִן וּכְשֶׁמֵּת אַהֲרֹן וְנִסְתַּלְּקוּ הָעֲנָנִים נִגְלוּ לָעַיִן וְיָדַע הַכְּנַעֲנִי מוֹשָׁבָם וְנִלְחַם עִמָּם וְחָזְרוּ אַחַר כָּךְ בִּזְכוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כְּאוֹמְרָם ז"ל (שם), אִם כֵּן יִשְׂרָאֵל הָיוּ מְכוּסִים בָּעָנָן וְאֵיךְ יֹאמַר הַכָּתוּב וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם שֶׁאִדְרַבָּה הָיָה צָרִיךְ ה' לְהוֹסִיף שְׁמִירָה עַל שְׁמִירָתָן לְבַל תִּכָּנֵס בָּהֶם עַיִן רָעָה שֶׁל בִּלְעָם, אֶלָּא וַדַּאי מַה שֶּׁרָאוּ קְצֵה הָעָם הוּא עַל יְדֵי כְּשָׁפִים שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים בַּצִּפּוֹר הַיָּדוּעַ וְהוּא הָיָה מְגַלֶּה אוֹתָם, וְיֵשׁ כֹּחַ בִּמְכַשֵּׁפוֹת לַעֲשׂוֹת כֵּן כְּאוֹמְרָם ז"ל (סנהדרין ס"ז:) לָמָּה נִקְרְאוּ מְכַשֵּׁפוֹת וְכוּ', וְהֵם גִּלּוּ הַמְכֻסֶּה בָּעָנָן, וְהוֹדִיעַ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא גִּלּוּ לָהֶם אֶלָּא קְצֵה הָעָם לֹא פִּנַּת הַצַּדִּיקִים וּגְדוֹלֵיהֶם: תורה א

א) בְּנֵה לִי. פֵּרוּשׁ לְמַה שֶׁאֲנִי מְכַוֵּן וְחוֹשֵׁב בְּטַעַם הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהָרְשָׁע לֹא הָיָה רוֹצֶה לְגַלּוֹת יְדִיעָתוֹ וְתַחְבֻּלּוֹתָיו לְבָלָק כִּי נִבְרְתָה הָאֱמוּנָה מֵהֶם, וְעָשָׂה בָּלָק כְּמִצְוָתוֹ שֶׁל בִּלְעָם דִּכְתִיב וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם פֵּרוּשׁ שֶׁאָמַר לוֹ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה לְמַה שֶׁיְּכַוֵּן בִּלְעָם בַּדָּבָר, גַּם נִתְכַּוֵּן בְּמַאֲמַר **כַּאֲשֶׁר** פֵּרוּשׁ תֵּכֶף שֶׁגָּמַר הַדָּבָר וְלֹא שָׁהָה: תורה ב

ב) וַיַּעַל וְגוֹ' פָּר וְגוֹ'. נִרְאֶה שֶׁחוֹזֵר לְבִלְעָם שֶׁבְּסָמוּךְ כִּי הוּא שֶׁהֶעֱלָה הַקָּרְבָּנוֹת וְלֹא בָּלָק, כִּי הוּא לֹא אָמַר לוֹ אֶלָּא וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְגוֹ', וְצָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה עָשָׂה בִּלְעָם דָּבָר זֶה בִּלְתִּי רִשְׁיוֹן מֵה' כִּי הוּא צִוָּה לוֹ אַךְ אֶת הַדָּבָר וְגוֹ' אוֹתוֹ תַעֲשֶׂה, וְיֵשׁ מֵהַמְּפָרְשִׁים שֶׁרָצוּ לוֹמַר כִּי כֵן צִוָּה לוֹ הַמֶּלֶךְ, וְנִסְתַּיְּעוּ מִמַּאֲמַר אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי וְגוֹ' שֶׁהַמִּשְׁמָעוּת יַגִּיד שֶׁמִּשִּׁיבוֹ שֶׁעָשָׂה כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ ה' עַד כָּאן. וּדְבָרִים אֵלּוּ אֵין שִׂכְלִי הוֹלְמָם, כִּי בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא יַחְפֹּץ ה' בְּזֶבַח רְשָׁעִים וּמַה גַּם שֶׁתַּכְלִית כִּנּוּנַת הַמַּקְרִיבִים הִיא לְהָרַע לְעַם קְדוֹשׁוֹ, וּמְצָאתִי שֶׁאָמְרוּ רַז"ל בַּמִּדְרָשׁ (רבה כאן ילקוט משלי תתקנ"ז) הֵפֵךְ זֶה, גַּם בַּגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (מ"ז.) אָמְרוּ וְזֶה לְשׁוֹנָם אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וְכוּ' אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ וְכוּ' שֶׁבִּשְׁכַר מ"ב קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב וְכוּ' עַד כָּאן, וְאִם הִקְרָבָתָם הָיְתָה בִּמְצוַת ה' מִי יֹאמַר שֶׁלֹּא הָיְתָה הַכִּנָּנָה לְקַיֵּם מִצְוַת הַמֶּלֶךְ וְלָזֶה יָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּחַ:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי בִּלְעָם דָּן בְּדַעְתּוֹ שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה מֵה' אֶלָּא עַל הַמַּעֲשֶׂה וְהַדְּבָרִים שֶׁיַּעֲשֶׂה בִּלְעָם בְּהִשְׁתַּדְּלוּתוֹ בִּבְחִינוֹת וְכוֹחוֹת הַטֻּמְאָה שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ אֲבָל בְּהִשְׁתַּדְּלוּת אֲשֶׁר יִשְׁתַּדֵּל עִמּוֹ יִתְבָּרֵךְ כִּבְיָכוֹל זֶה לֹא נֶאֱסַר לוֹ, וְלָזֶה הִקְרִיב קָרְבְּנוֹתָיו לַה' שֶׁכָּל מַה שֶׁיִּהְיֶה לִכְבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ עָשׂה יַעֲשֶׂה. וְאוֹמְרוֹ **אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת**, בָּא לְרָאוֹת אִם רָצָה ה' בְּמַעֲשָׂיו אוֹ אִם הִקְפִּיד עָלָיו גַּם עַל זֶה, וְנִתְכַּוֵּן גַּם כֵּן לְהַגְדִּיל מַעֲשָׂיו שֶׁהָרְאשׁוֹנִים הָיוּ בוֹנִים מִזְבֵּחַ אֶחָד וְהוּא שִׁבְעָה, וְאָמַר כְּדֶרֶךְ זֶה **אֶת שִׁבְעַת** וְגוֹ' כְּמִי שֶׁקָּדַם לוֹ הַדִּבּוּר עַל זֶה וְלֹא אָמַר שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת וְגוֹ', וּכְבָר הֵעִירוּ רַז"ל (מ"ר כאן) בָּזֶה שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹ' מִזְבְּחוֹת שֶׁבָּנוּ הָאָבוֹת עַד כָּאן, וְזֶה שִׁעוּר הַכָּתוּב אֶת שִׁבְעָתֵךְ מִזְבְּחוֹת הִידּוּעוֹת שֶׁבָּנוּ הָאָבוֹת אֲנִי עָרַכְתִּי כְּמוֹתָן, וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה לֹא תִּגְדֵּל מַעֲלַת עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּשְׁבִיל הָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁבָּנוּ ז' מִזְבְּחוֹת: תורה ג

רש"י◄ אולַי יִקָּרֶה ה' לִקְרָאתִי • אֵינוֹ רָגִיל לְדַבֵּר עִמִּי בַּיּוֹם. וַיֵּלֶךְ שָׁפִי • כְּתַרְגּוּמוֹ: יְחִידִי, לְשׁוֹן שֹׁפִי וָשֶׁקֶט, שֶׁאֵין עִמּוֹ אֶלָּא שְׁתִיקָה.

(ד) וַיִּקָּר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת עָרַכְתִּי וָאַעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:

ד וַעֲרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוָת בִּלְעָם וַאֲמַר לֵהּ יָת שַׁבְעָא מַדְבְּחִין סַדְּרִית תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא:

רש"י◄ וַיִּקָּר • לְשׁוֹן עֲרַאי, לְשׁוֹן גְּנַאי, לְשׁוֹן טֻמְאַת קֶרִי, כְּלוֹמַר בְּקֹשִׁי וּבְבִזָּיוֹן, וְלֹא הָיָה נִגְלָה אֵלָיו בַּיּוֹם אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְהַרְאוֹת חִבָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת • "שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת". אָמַר לְפָנָיו: אֲבוֹתֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ בָּנוּ לְפָנֶיךָ שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת, וַאֲנִי עָרַכְתִּי כְּנֶגֶד כֻּלָּן. אַבְרָהָם בָּנָה אַרְבָּעָה (בראשית יב):

"וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאֶה אֵלָיו" (שם): "וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה וְגוֹ'" (שם יג): "וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וְגוֹ'", וְאֶחָד בְּהַר הַמּוֹרִיָּה (שם כב). וְיִצְחָק בָּנָה אֶחָד (שם כו): "וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וְגוֹ', וַיִּכְרוּ שָׁם עַבְדֵי יִצְחָק בְּאֵר". וְיַעֲקֹב בָּנָה שְׁתַּיִם: אֶחָד בִּשְׁכֶם (שם לג) וְאֶחָד בְּבֵית אֵל (שם לה). וָאַעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ • וְאַבְרָהָם לֹא הֶעֱלָה אֶלָּא אַיִל אֶחָד.

(ה) וַיָּשֶׂם יְהוָה דָּבָר בְּפִי בִלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר:

ה וְשַׁוִּי יְיָ פִּתְגָּמָא בְּפוּמָא דְּבִלְעָם וַאֲמַר תּוּב לְוָת בָּלָק וּכְדֵין תְּמַלֵּל:

(ו) וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ הוּא וְכָל־שָׂרֵי מוֹאָב:

ו וְתָב לְוָתֵהּ וְהָא מְעַתַּד עַל עֲלָתֵהּ הוּא וְכָל רַבְרְבֵי מוֹאָב:

(ז) וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר מִן־אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק מֶלֶךְ־מוֹאָב מֵהַרְרֵי־קֶדֶם לְכָה אָרָה־לִּי יַעֲקֹב וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל:

ז וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר מִן אֲרָם דַּבְּרַנִי בָלָק מַלְכָּא דְּמוֹאָב מִטּוּרֵי מַדִּינְחָא אִיתָא לוּט לִי יַעֲקֹב וְאִיתָא תָּרֵךְ לִי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ אָרָה־לִּי יַעֲקֹב וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל • בִּשְׁנֵי שְׁמוֹתֵיהֶם אָמַר לוֹ לְקַלְקֵל - שֶׁמָּא אֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ מֻבְהָק.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ה) וַיָּשֶׂם ה' דָּבָר בְּפִי וְגוֹ'. מִקְרָא זֶה כְּבָר קִשְׁטוּדוּ רִאשׁוֹנִים בְּפֵרוּשָׁם וּדְרָשׁוֹתָם, וּמְקוֹם הִנִּיחוּ לָנוּ בּוֹ. וְנִרְאֶה כִּי לְפִי שֶׁרָצָה ה' לְגַלּוֹת עֲתִידוֹת וּדְבָרִים נִפְלָאִים מֵהַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר יַגִּיעוּ לְיִשְׂרָאֵל, וְרָצָה שֶׁיִּתְגַּלּוּ עַל יְדֵי בִּלְעָם נְבִיא הָאֻמּוֹת לְפַרְסֵם מַעֲלַת עַם קְדוֹשׁוֹ לִפְנֵי כָּל הָאֻמּוֹת (וְאֲמַר) [וְאֲשֶׁר] תְּבֹאנָה לְיִשְׂרָאֵל מֵהַטּוֹבוֹת בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְכִלְיוֹן הָאֻמּוֹת עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל לְבַסּוֹף, וְיֵדְעוּ הָאֻמּוֹת מִפִּי נְבִיאָם הַדְּבָרִים כִּכְתָבָם לְהַרְבֵּה תּוֹעֲלִיּוֹת הַנִּמְשָׁכוֹת לְיִשְׂרָאֵל נִגְלִים וְנִסְתָּרִים, וּלְפִי שֶׁאָדָם זֶה הוּא אָדָם מָבְהָק בְּכִעוּר וְתִעוּב וְשִׁקּוּץ לֹא תָּנוּחַ עָלָיו הָרוּחַ הַקְּדוֹשָׁה הַמַּגֶּדֶת הָעֲתִידוֹת, גַּם הַדְּבָרִים מִצַּד עַצְמָן דִּבְרֵי קֹדֶשׁ הֵם וְלֹא יִחָנוּ בְּגוֹי טָמֵא, לָזֶה נִתְחַכֵּם ה' לַעֲשׂוֹת תִּקּוּן לִדְבַר קְדֻשָּׁה לְבַל תִּתְעַבֵּר בְּמְבוּי מִטְנָף וְעָשָׂה מְחִיצָה בֵּין כֹּחַ הַמְדַבֵּר וְהַדִּבּוּר עַצְמוֹ וּבֵין פִּי חֲזִיר, וְהוּא מַאֲמַר וַיָּשֶׂם ה' דָּבָר אֶחָד בְּפִי בִּלְעָם הִצִּיעַ כֹּחַ אֶחָד שֶׁיָּכוֹל לְהִתְמַצֵּעַ בֵּין שְׁנֵיהֶם וּבְזֶה נַעֲשָׂה פִּי בִּלְעָם גְּבוּל בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְהַדָּבָר מַפְסִיק לְגְבוּל כֹּחַ הַמְדַבֵּר וְהַדִּבּוּר, וְאָז **כֹּה תְדַבֵּר** רוּחַ הַקֹּדֶשׁ הִיא תְדַבֵּר, וְרַז"ל בַּזֹּהַר (ח"ג ר"ז) אָמְרוּ כִּי תֵּבֵת כֹּה תִּרְמֹז לִבְחִינָה קְדוֹשָׁה וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין:

וְאִם תֹּאמַר אֵיךְ תִּהְיֶה הַהַבְדָּלָה בְּדָבָר כָּזֶה, צֵא וּלְמַד אֲשֶׁר יַבְדִּיל ה' בֵּין הַמֵּימוֹת הָרַבִּים וְהָעֲצוּמִים כְּשֶׁעוּר מִלֹּא נִימָא (חֲגִיגָה ט"ו). וְצֵא וּלְמַד מִבְּאֵרָה שֶׁל מִרְיָם מַיִם תּוֹךְ מַיִם (שבת ל"ה.) וְהַלָּלוּ עוֹמְדִים בִּפְנֵי עַצְמָן וְהַלָּלוּ בִּפְנֵי עַצְמָן: **שׁוּב אֶל בָּלָק.** אָמַר **שׁוּב** אֶל בָּלָק חִיְּבוֹ שֶׁיֹּאמַר הַדְּבָרִים שֶׁהוּא עָתִיד לוֹמַר לִפְנֵי בָּלָק לְהַקְהוֹת שִׁנָּיו: תורה ו

ז) וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ כְּשֶׁרָאָה שֶׁלֹּא צִוָּהוּ ה' שֶׁלֹּא לְדַבֵּר גַּם לֹא אָמַר לוֹ הַדְּבָרִים שֶׁיֹּאמַר חָשַׁב שֶׁנִּתְּנָה לוֹ רְשׁוּת, וְלָזֶה נָשָׂא מְשָׁלוֹ פֵּרוּשׁ לוֹמַר דְּבָרָיו שֶׁהָיָה חָפֵץ וְנִתְעַקֵּם פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ לְדַבֵּר דְּבָרִים אֲחֵרִים, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וַיֹּאמַר** פֵּרוּשׁ יָצְתָה מִמֶּנּוּ אֲמִירָה אַחֶרֶת הָאֲמוּרָה בְּעִנְיָן. עוֹד יִרְצֶה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הַמָּשָׁל שֶׁהָיָה מוּכָן אֶצְלוֹ לוֹמַר וְהִסִּיעוֹ וְאָמַר הַמַּאֲמָר הָאָמוּר בָּעִנְיָן. עוֹד יִרְצֶה עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם ז"ל (מ"ר)

(ח) מָה אֶקֹּב לֹא קָבַהּ אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְהוָה׃

ח מָא אֶלוֹטַהּ דְּלָא לַטְיֵהּ אֵל וּמָא אֶתָּרְכֵהּ דְּלָא תָרְכֵהּ יְיָ׃

רש"י◄ **מָה אֶקֹּב לֹא קָבַהּ אֵל•** (במ"ר) כְּשֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִתְקַלֵּל לֹא נִתְקַלְּלוּ, כְּשֶׁהִזְכִּיר אֲבִיהֶם אֶת עֲוֹנָם: "כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ", לֹא קִלֵּל אֶלָּא אַפָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט): "אָרוּר אַפָּם". כְּשֶׁנִּכְנַס אֲבִיהֶם בִּמְרִמָּה אֵצֶל אָבִיו הָיָה רָאוּי לְהִתְקַלֵּל, מַה נֶּאֱמַר שָׁם? (שם כז): "גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה". בַּמְּבָרְכִים נֶאֱמַר (דברים כז): "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם". בַּמְּקַלְּלִים לֹא נֶאֱמַר "וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ לְקַלֵּל אֶת הָעָם", אֶלָּא (שם) "וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה" - לֹא רָצָה לְהַזְכִּיר עֲלֵיהֶם שֵׁם קְלָלָה. **לֹא זָעַם ה'•** (ברכות ו) אֲנִי אֵין כֹּחִי אֶלָּא שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ לְכַוֵּן הַשָּׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כּוֹעֵס בָּהּ, וְהוּא לֹא כָּעַס כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ שֶׁבָּאתִי אֵלֶיךָ. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ו): "עַמִּי זְכָר־נָא מַה־יָּעַץ וְגוֹ' וּמֶה־עָנָה אוֹתוֹ בִּלְעָם וְגוֹ' לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה'".

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁאָמְרוּ וְזֶה לְשׁוֹנָם מִן אֲרָם מִן הָרָמִים הָיִיתִי וְהוֹרִידַנִי בָּלָק לִבְאֵר שַׁחַת וְכוּ' עַד כָּאן, וְלָזֶה אָמַר **וַיִּשָּׂא** פֵּרוּשׁ הֵרִים קוֹלוֹ בְּמָשָׁל שֶׁלּוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה שֶׁהָיָה מִן הָרָמִים וְיָרַד כְּבוֹדוֹ: **עוֹד** יִתְבָּאֵר עַל פִּי מַה שֶׁאָמְרוּ ז"ל

בְּעִנְיַן פְּרָטֵי הַדְּרָגוֹת הַנְּבוּאָה, וּכְמוֹ שֶׁכְּתַבְתִּי קְצָת מֵהֶם בְּפָרָשַׁת בְּהַעֲלֹתְךָ, (י"ב ו') כִּי יֵשׁ נָבִיא שֶׁיִּמְעַט כֹּחוֹ לְקַבֵּל דִּבְרֵי נְבוּאָה בְּיִשֶּׁר עַד שֶׁיְּהִיוּ בְּדָרֶךְ קַל שֶׁיִּתְלַבְּשׁוּ בְּדִבְרֵי מְשָׁלִים כְּפִי אֲשֶׁר יוּכַל שְׂאֵת, וְזֶה אֲפִלּוּ לִנְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל וּמִזֶּה נִשְׁעַר לְבִלְעָם שֶׁצָּרִיךְ מָשָׁל לִנְבוּאָתוֹ, לָזֶה אָמַר **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ**, וְדִקְדֵּק לוֹמַר **וַיִּשָּׂא** שֶׁהַנְּבוּאָה הִיא כְּמַשָּׂא לְרֹב הַהֶרְגֵּשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְלָזֶה תִּקָּרֵא מַשָּׂא:

לְכָה אָרָה לִּי יַעֲקֹב וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ

לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּיִשְׂרָאֵל ב' הַדְּרָגוֹת, גֶּדֶר הַצַּדִּיקִים, וְגֶדֶר הַבֵּינוֹנִים, וּכְבָר כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּפֵרוּשׁ שְׁלִיחוּת בָּלָק שֶׁאָמַר נַכֶּה בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ לְאֶחָד מֵהַדְּרָכִים שֶׁנִּתְכַּוֵּן כְּנֶגֶד הַבֵּינוֹנִים נַכֶּה בּוֹ, וּכְנֶגֶד הַצַּדִּיקִים אָמַר וַאֲגָרְשֶׁנּוּ, כִּי יָדוּעַ הָיָה לָהֶם הַפְּלָגַת מַעֲלַת הַצַּדִּיקִים שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בָּהֶם כֹּחַ הַטֻּמְאָה, וְהוּא מַה שֶׁאָמַר כָּאן **אָרָה לִּי יַעֲקֹב** הֵם הַבֵּינוֹנִים לְשׁוֹן אֲרִירָה, **זְעֹמָה יִשְׂרָאֵל** הֵם הַצַּדִּיקִים הַמִּתְכַּנִּים יִשְׂרָאֵל. וְהַזְּעִימָה הִיא לְמַטָּה מֵהָאֲרִירָה: תורה ח

ח) מָה אֶקֹּב לֹא קָבַהּ וְגוֹ' כִּי מֵרֹאשׁ

וְגוֹ'. קָשֶׁה אִם ה' קִלְּלוֹ לָזֶה מַה מָּקוֹם לְקַלְּלוֹ בְּלִעָם, גַּם אִם זָעַם בּוֹ ה' מַה צֹּרֶךְ בִּזְעִימַת בִּלְעָם הֲלֹא לֹא קָרָא לוֹ בָּלָק אֶלָּא לְקַלֵּל לְמִי שֶׁאֵינוֹ מְקֻלָּל וְגוֹ', עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת מַה נִּתְּינַת טַעַם בַּמַּאֲמָר **כִּי מֵרֹאשׁ צֻרִים** וְגוֹ' לַמַּאֲמָר **מָה אֶקֹּב** וְגוֹ'. וְלֶעָמֹד עַל כַּוָּנַת הַדְּבָרִים יֵשׁ לְהָעִיר בְּעִקַּר הַדָּבָר שֶׁל הָאִישׁ הַמְּקֻלָּל, מִמַּה נַּפְשְׁךָ אִם הוּא חַיָּב כְּפִי הַדִּין רָעָה הַבָּאָה עָלָיו בְּאֶמְצָעוּת הַקְּלָלָה עַל כָּל פָּנִים לֹא יִנָּצֵל מִמֶּנָּה גַּם כִּי לֹא יְקֻלַּל, וְאִם הוּא כְּפִי מִשְׁפַּט אֱלֹהִים לֹא עֹשֶׂה דָּבָר שֶׁיִּתְחַיֵּב עָלָיו בִּיאַת הָרַע, קִלְלָתוֹ תָּשׁוּב עַל רֹאשׁ הַמְּקַלֵּל, בִּשְׁלָמָא הַבְּרָכָה לְפִי שֶׁמִּדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה, גַּם לַעֲשׂוֹת ה' רְצוֹן יְדִידָיו לְבָרֵךְ הַמִּתְבָּרְכִים מֵהֶם בְּמִדַּת הַחֶסֶד תִּקָּבֵל בִּרְכָתוֹ גַּם לְמִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָהּ כְּמוֹ מַעֲשָׂיו, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִדָּה רָעָה כִּי לֹא יָרֵעַ ה' לְאָדָם חִנָּם חַס וְשָׁלוֹם:

אָכֵן עִקַּר הַדָּבָר הוּא לְפִי שֶׁמִּדָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְהַאֲרִיךְ אַפּוֹ לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ בֵּין לְצַדִּיק כְּשֶׁיֶּחֱטָא בֵּין לְרָשָׁע הֲגַם שֶׁיִּרְצֶה לַחֲטֹא, וּמִדָּה זוֹ הִיא אַחַת מִי"ג מִדּוֹת רַחֲמִים שֶׁנֶּאֱמְרוּ לְמֹשֶׁה וְנוֹהֶגֶת תָּמִיד זוּלַת בְּעֵת אֲשֶׁר יִזְעֹם ה' דִּכְתִיב כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ (תהלים ל') אָז מִתְגַּבְּרִים הַדִּינִים עַל הַנִּתְבָּע בְּמִשְׁפָּט בְּאוֹתוֹ זְמָן וְלֹא תִּתְנַהֵג מִדָּה זוֹ שֶׁל אֶרֶךְ אַפַּיִם, וּכְמוֹ כֵן כְּשֶׁיְּקַלֵּל אָדָם אֶת חֲבֵרוֹ תְּסוֹבֵב הַקְּלָלָה שֶׁעָנוֹתָיו אֲשֶׁר ה' מַאֲרִיךְ לוֹ אַפּוֹ עֲלֵיהֶם יִמְהַר לְפָרַע מִמֶּנּוּ, אֲבָל אִם אֵין לוֹ עָוֹן לֹא תּוֹעִיל קִלְלַת הַמְּקַלֵּל כְּלוּם:

עוֹד אַשְׁכִּילְךָ כִּי כָּל עוֹשֶׂה רֶשַׁע יַפְעִיל

פְּגָם בְּמִדָּה עֶלְיוֹנָה בֶּעָנָף הַהוּא שֶׁתְּלוּיָה אוֹתָהּ מִצְוָה שֶׁעָבַר עָלֶיהָ, וְלֹא בְּכָל הַמִּדָּה הוּא פּוֹגֵם אֶלָּא בְּשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ, וְהַפְּגָם הוּא שֶׁתִּהְיֶה אֲחִיזָה לְחֵלֶק הַמְּרֻחָק לַעֲמֹד שָׁם וְלֵהָנוֹת מִמְּקוֹר הַחַיִּים, וְחֵלֶק זֶה הַמְּרֻחָק נָעוּץ סוֹפוֹ בְּתוֹךְ הַחוֹטֶא וְרֹאשׁוֹ יוֹנֵק מִמְּקוֹם שֹׁרֶשׁ הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֶאת, וְזֶה יִהְיֶה כָּל עוֹד שֶׁלֹּא שָׁב הָאָדָם בִּתְשׁוּבָה אוֹ לֹא נִפְרַע עַל חֶטְאוֹ, וְזֶה הוּא סוֹד נוֹשֵׂא עָוֹן שֶׁאָמְרוּ רַז"ל שֶׁה' מְפָרְנֵס הַקַּטֵּגוֹר הַנִּבְרָא מֵחֵטְא הָאָדָם, וְכִי הוּא זֶה הַנִּפְרָע מֵהָאָדָם עַצְמוֹ (זוה"ג פ"ג) כְּאוֹמְרוֹ (יִרְמִיָּה ב') תְּיַסְּרֵךְ רָעָתֵךְ, וּכְתִיב (יְשַׁעְיָה ס"ד) וּתְמוּגֵנוּ בְּיַד עֲוֹנֵנוּ, וְהָאִישׁ הַמְּקַלֵּל יְעוֹרֵר הַדִּין בְּכֹחַ הַקְּלָלָה בְּעֵת הַזַּעַם לְמַהֵר לְהַשְׁלִיט הַשַּׁלִּיט בָּאָדָם לְרַע לוֹ: **עוֹד** יֵשׁ לָדַעַת כִּי חֵלֶק הָאָרוּר יִקָּרֵא

בְּשֵׁם זֶה קְלָלָה וּזְעִימָה, וְכֵן קָרְאָם הַכָּתוּב דִּכְתִיב (דברים כ"ח) יְשַׁלַּח ה' וְגוֹ' אֶת הַמְּאֵרָה וְגוֹ' וְאֶת הַמַּגְּעָרֶת, וְהֵם שְׁמוֹת כִּתּוֹת הַמְּחַבְּלִים, קְלָלָה הוּא כְּנֶגֶד עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת וְזַעַם כְּנֶגֶד עֲבֵרוֹת קַלּוֹת, וְלָזֶה כְּשֶׁהָיָה בִּלְעָם רוֹצֶה לְקַלֵּל אֻמָּה הָיָה בּוֹחֵר עֵת הַזַּעַם, וּלְצַד הֱיוֹתָם כֻּלָּם זְעוּמִים בִּשְׁבִיל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים הָיוּ דְּבָרָיו מוֹעִילִים לָהֶם, וְחָשַׁב בָּלָק כִּי עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחְדַּל מֵהֶם עָוֹן וּכְשֶׁפָּיו יַגִּידוּ לוֹ כִּי לֹא נִמְלְטוּ מִתַּחֲלוּאֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁהוּא עָנָף הַמְּרֻחָק כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, לָזֶה אָמַר בִּלְעָם **מָה אֶקֹּב** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ כִּי בְּכָל עִנְיֵנֵי הַקְּדֻשָּׁה שֶׁבָּהּ נֶאֱחָזִים עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין בּוֹ בַּשֹּׁרֶשׁ הָעֶלְיוֹן שׁוּם שְׁלִיטָה מֵחֵלֶק הַמְּרֻחָק שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ יְעוֹרֵר הַדִּין עֲלֵיהֶם, וְהִנֵּה ב' מִדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִתְיַחֲסִים עֲלֵיהֶם שֵׁם אֵל וְשֵׁם הַוָּיָ"ה בְּרוּךְ הוּא שֵׁם אֵל שֶׁכֵּן נִקְרָא יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל פֵּרוּשׁ יָשָׁר אֵל לִשְׁלֵל אֶל הַשֹּׁרֶשׁ מָקוֹם שֶׁהוּא בְּחִינַת הָרַע וְהוּא חֵלֶק הַמְּרֻחָק, וְשֵׁם הַוָּיָ"ה דִּכְתִיב (שם ל"ב) כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ,

(ט) כִּי־מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ וּמִגְּבָעוֹת אֲשׁוּרֶנּוּ הֵן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב:

ט אֲרֵי מֵרֵישׁ טוּרַיָּא חֲזִיתֵהּ וּמֵרָמָתָא סְכִיתֵהּ הָא עַמָּא בִּלְחוֹדֵיהוֹן עֲתִידִין דְּיַחְסְנוּן עָלְמָא וּבַעֲמַמַיָּא לָא יִתְדָּנוּן גְּמִירָא:

רש"י ◄ **כִּי־מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ•** אֲנִי מִסְתַּכֵּל בְּרֵאשִׁיתָם וּבִתְחִלַּת שָׁרְשֵׁיהֶם וַאֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם מְיֻסָּדִים וַחֲזָקִים כְּצוּרִים וּגְבָעוֹת הַלָּלוּ, עַל־יְדֵי אָבוֹת וְאִמָּהוֹת. **הֵן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן•** הוּא אֲשֶׁר זִכּוּ לוֹ אֲבוֹתָיו - לִשְׁכֹּן בָּדָד, כְּתַרְגּוּמוֹ. **וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב•** כְּתַרְגּוּמוֹ: לֹא יִהְיוּ נַעֲשִׂין כֻּלָּה עִם שְׁאָר הָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ל): "כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל הַגּוֹיִם וְגוֹ'" - אֵינָן נִמְנִין עִם הַשְּׁאָר. דָּבָר אַחֵר: כְּשֶׁהֵן שְׂמֵחִין אֵין אֻמָּה שְׂמֵחָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב): "ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ". וּכְשֶׁהָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים בְּטוֹבָה, הֵם אוֹכְלִין עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְאֵין עוֹלֶה לָהֶם מִן הַחֶשְׁבּוֹן, וְזֶהוּ "וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כח עמ' 170)

אֲנִי מִסְתַּכֵּל בְּרֵאשִׁיתָם וּבִתְחִלַּת שָׁרְשֵׁיהֶם (רש"י כג, ט) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מוֹצִיא אֶת הַכָּתוּב מִפְּשׁוּטוֹ - בִּלְעָם עָמַד אָז עַל הַר גָּבוֹהַּ וּמִשָּׁם רָאָה אֶת יִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהִקִּשָּׁה לוֹ: נֶאֱמַר לְעֵיל "וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר", וְלֹא מָצִינוּ בִּדְבָרָיו מָשָׁל. לָכֵן מְפָרֵשׁ, שֶׁהַמָּשָׁל הוּא בַּמִּלִּים הַלָּלוּ: "צוּרִים" וּ"גְּבָעוֹת" מָשָׁל הֵם לְחֹזֶק וְתֹקֶף שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(י) מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפַּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ:

י מָן יֵיכוּל לְמִמְנֵי דַּעְדְּקָיָא דְּבֵית יַעֲקֹב דַּאֲמִיר עֲלֵיהוֹן יִסְגּוּן כְּעַפְּרָא דְּאַרְעָא אוֹ חֲדָא מֵאַרְבַּע מַשְׁרְיָתָא דְּיִשְׂרָאֵל תְּמוּת נַפְשִׁי מוֹתָא דְּקַשִּׁיטוֹהִי וִיהֵי סוֹפִי כְּוָתְהוֹן:

רש"י ◄ **מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וְגוֹ'•** כְּתַרְגּוּמוֹ: דַּעְדְּקָיָא דְּבֵית יַעֲקֹב וְכוּ' מֵאַרְבַּע מַשְׁרְיָתָא, אַרְבָּעָה דְּגָלִים. דָּבָר אַחֵר: "עֲפַר יַעֲקֹב" - אֵין חֶשְׁבּוֹן בַּמִּצְוֹת שֶׁהֵם מְקַיְּמִין בֶּעָפָר (דברים כב): "לֹא תַחֲרוֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר", (ויקרא יט): "לֹא תִזְרַע כִּלְאַיִם", אֵפֶר פָּרָה וַעֲפַר סוֹטָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. **וּמִסְפַּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל,** רְבִיעוֹתֵיהֶן, זֶרַע הַיּוֹצֵא מִן הַתַּשְׁמִישׁ שֶׁלָּהֶם. **תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים•** שֶׁבָּהֶם.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהֵם ב' הַדְּרָגוֹת הַקְּדֹשָׁה שֶׁהִשִּׂיגוּ יִשְׂרָאֵל וְלָזֶה אָמַר **מִה אֶקֹּב לֹא קָבֹּה אֵל** כִּי שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתָם שֶׁבִּבְחִינָה זוֹ אֵין בּוֹ רֹשֶׁם מִזֶּה חֵלֶק הָרַע כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה, גַּם בְּעֵרֶךְ מָקוֹם עֶלְיוֹן שֶׁהֵם שָׁרְשֵׁי נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים שֶׁבִּבְחִינַת שֵׁם הַוָּיָ"ה **לֹא זָעַם ה'** פְּרוּשׁ אֲפִלּוּ דִּקּוּדוּקִים שֶׁה' מְדַקְדֵּק עִם הַצַּדִּיקִים לֹא נִמְצָא שָׁם, וּמֵעַתָּה מַה יּוֹעִילוּ קְלָלוֹתָיו וּזְעָמָיו, וְתֹאמַר שֶׁיְּחַפֵּשׂ בַּשֹּׁרֶשׁ הַקּוֹדֵם לָהֶם וּבָעֲנָפִים הַסּוֹבְבִים, לָזֶה בִּטֵּל טַעֲנָה זוֹ מִטַּעַם שֶׁבִּקֵּשׁ וְלֹא מָצָא, וְהוּא אוֹמְרוֹ **כִּי מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ** וְגוֹ' פְּרוּשׁ צֻרִים הֵם הָאָבוֹת כַּיָּדוּעַ וְהוּא הִבִּיט וְרָאָה רֹאשׁ הַצֻּרִים שֶׁהֵם תָּרַח וַאֲבוֹתָיו וְלֹא רָאָה מָקוֹם שֶׁמִּמֶּנּוּ יְעוֹרֵר הַדִּינִים עֲלֵיהֶם:

וְשֵׁעוּר הַכָּתוּב הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי טַעַם שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לֹא זָעַם וְלֹא קָבֹּה לֹא שֶׁבִּקַּשְׁתִּי בְּחֵלֶק מֵהֶם לְבַד לֹא כֵּן הוּא אֶלָּא אֲנִי רוֹאֶה רֹאשׁ צֻרִים, גַּם חִפֵּשׂ אַחַר שֹׁרֶשׁ הָאֻמּוֹת וְהוּא אוֹמְרוֹ וּמִגְּבָעוֹת אֲשׁוּרֶנּוּ, וּבְכָל זֶה לֹא מָצָא מָקוֹם שֶׁיִּכְּנֵס דָּרֶךְ שָׁם, וְלִהְיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְהַקְשׁוֹת בַּדָּבָר אֵיךְ יִתְּכֵן שֶׁלֹּא מָצָא נֶגַע בְּרֵאשׁוֹנִים תֶּרַח וַאֲבוֹתָיו גַּם בְּתוּאֵל וְלָבָן, לָזֶה אָמַר **הֵן עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב** פֵּרוּשׁ לְבָדָד שֶׁאֵין שָׁרְשׁוֹ מִשֹּׁרֶשׁ תֶּרַח וַאֲבוֹתָיו וּמִמִּין עָנָף הַהוּא אֶלָּא לְבָדָד מִין מְחֻצָּב נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל אֵין לוֹ שׁוּם קוּרְבָּה מֵהַמּוֹלִידִים, וְאוֹמְרוֹ **וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב** פֵּרוּשׁ שֶׁאֲפִלּוּ עִם אוֹתָם שֶׁנִּקְרָאִים גּוֹיִם שֶׁהֵם אֲחֵיהֶם מִמֹּשׁ וְהֵם יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂו שֶׁשְּׁנֵיהֶם נִקְרָאִים גּוֹיִם, יִשְׁמָעֵאל דִּכְתִיב (בראשית י"ז) וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל, וְעֵשָׂו דִּכְתִיב (שם כ"ה) שְׁנֵי גוֹיִם, לֹא יִתְחַשָּׁב, וְכֵן אָמַר ה' לְאַבְרָהָם (שם כ"א) כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע לְמַעַט יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂו שֶׁאֵינָם נֶחְשָׁבִים זַרְעוֹ, מֵעַתָּה אֵין מָקוֹם לְקַלֵּל לְיִשְׂרָאֵל לֹא לַצַּדִּיקִים וְלֹא לַבֵּינוֹנִים, וְהָגַם שֶׁהָיוּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל עֲוֹנוֹת עָוֹן הָעֶגֶל וְהַמְרַגְּלִים וְכַדּוֹמֶה, כְּבָר אָמַר ה' עֲלֵיהֶם לְשׁוֹן סְלִיחָה, וְאוּלַי כִּי לְטַעַם זֶה לֹא הָיָה ה' מִתְכַּעֵס כָּל אוֹתָם הַיָּמִים שֶׁהָיָה בִּלְעָם רוֹצֶה לְקַלֵּל חַס וְשָׁלוֹם:

עוֹד יְכַוֵּן בְּאוֹמְרוֹ הֵן עָם וְגוֹ' מַתְמִיהַּ עַל בָּלָק שֶׁרוֹצֶה לְקַלֵּל יִשְׂרָאֵל וְאָמַר הֵן עָם זֶה הוּא הָעוֹמֵד אַחַר כְּלוֹת כָּל הָאֻמּוֹת יַעֲמֹד בָּדָד יִשְׁכֹּן וְכָל הָאֻמּוֹת אֵין מִבְטָח לָהֶם אֲפִלּוּ שְׁנִים רַבּוֹת וְאֵיךְ רוֹצֶה לַעֲקֹר אֻמָּה הַמִּתְקַיֶּמֶת עַד סוֹף הָעוֹלָם, וְאוֹמְרוֹ **וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב** פֵּרוּשׁ לֹא בָּא לְגָדֵר חֶשְׁבּוֹן מַעֲלָתָם כְּשֶׁיִּהְיוּ לְבָדָד כִּי אֵין דּוֹמֶה לָהֶם בְּכָל הַגְּדוֹלוֹת שֶׁיַּגִּיעוּ הָאֻמּוֹת: תורה ט

י) מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וְגוֹ'. הִנֵּה לְפִי שֶׁהָרָשָׁע הָיָה מִתְחַכֵּם בְּדַעְתּוֹ וּמְבַקֵּשׁ אֵיזֶה אֹפֶן לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁאָמַר שֶׁחִפֵּשׂ בָּהֶם וּבַאֲבוֹתֵיהֶם לְכַנֵּס דָּרֶךְ שָׁם, בִּקֵּשׁ גַּם כֵּן עָנָף אַחֵר שֶׁהוּא מְיֻחָד לַקְלָפָה שֶׁתִּשְׁלֹט בּוֹ וְתַעֲשֶׂה רֹשֶׁם, וְהוּא עִנְיַן הַמִּסְפָּר כְּאוֹמְרָם ז"ל (ב"מ מ"ב.) אֵין הַבְּרָכָה שׁוֹרָה לֹא בְּדָבָר

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לח עמ' 96)

וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם (רש"י כג, י) יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּתֵיבוֹת אֵלּוּ מִתְכַּוֵּן רַשֵׁ"י לְאַרְבַּע מִצְוֹת נוֹסָפוֹת: אִסּוּר חֲרִישָׁה בְּשַׁבָּת וּבִשְׁמִטָּה, אִסּוּר זְרִיעָה בְּשַׁבָּת וּבִשְׁמִטָּה, כִּסּוּי דָּם בְּעָפָר, "וְעָפָר אַחֵר יִקַּח וְטָח אֶת הַבַּיִת". וּבִלְעָם מְתָאֵר בְּכָךְ אֶת מַעֲלָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְעֻמַּת אֻמּוֹת הָעוֹלָם: לִבְנֵי נֹחַ יֵשׁ רַק **שָׁבַע** מִצְוֹת, וּלְיִשְׂרָאֵל יֵשׁ לְפָחוֹת שְׁמוֹנֶה בֶּעָפָר בִּלְבַד.

(יא) **וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם מֶה עָשִׂיתָ לִּי לָקֹב אֹיְבַי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ:**

יא **וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם מֶה עֲבַדְתְּ לִי לְמֵילַט סַנְאַי דְּבַרְתִּיךְ וְהָא בָרְכָא מְבָרְכַת לְהוֹן:**

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַמְּנוּי וְכוּ', וְרָצָה הָרָשָׁע לְהַכְנִיס עַיִן הָרַע בַּמִּסְפָּר וְלֹא מָצָא, וְאָמַר מִי מָנָה עָפָר שֶׁנִּמְשְׁלוּ לוֹ דִּכְתִיב (שם יג) כַּעֲפַר הָאָרֶץ, וּבֵרְכָה זוֹ הֲגַם שֶׁנֶּאֱמְרָה לְאַבְרָהָם לֹא נִתְקַיְּמָה אֶלָּא בְּיַעֲקֹב וְלָזֶה אָמַר עֲפַר יַעֲקֹב:

עוֹד נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁלֹּא הִגִּיעַ אָדָם לִמְנוֹתָם, אֲפִלּוּ כְּשֶׁרוֹצִים לִמְנוֹת עַצְמָן צִוָּה ה' שֶׁלֹּא לִפְקֹד אֶלָּא עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר בִּשְׁקָלִים אוֹ בִּטְלָאִים, וְאוֹמְרוֹ **וּמִסְפַּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל** לְמַה שֶׁהִקְדִּימוּ שֶׁיְּדַבֵּר בְּב' הַדְּרָגוֹת בַּהֲמוֹן הָעָם שֶׁיִּתְכַּנּוּ בְּשֵׁם יַעֲקֹב, וּבַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִתְכַּנּוּ, לָזֶה אָמַר כְּנֶגֶד הֶהָמוֹן **מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב**, וּכְנֶגֶד הַצַּדִּיקִים אָמַר **וּמִסְפַּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל** פֵּרוּשׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם צַדִּיקִים לְאֵין מִסְפָּר, וְתֵדַע שֶׁהַצַּדִּיקִים הֲגַם שֶׁיִּהְיוּ מוּעָטִים יַפְלִיגוּ בְּמִסְפָּרָם, וְהָרְשָׁעִים בְּהֵפֶךְ הֲגַם שֶׁיִּהְיוּ רַבִּים מִסְפָּרָם מוּעָט כְּאוֹמְרָם ז"ל (סַנְהֶדְרִין כ"ו.) שֶׁאָמַר ה' לְחִזְקִיָּהוּ כְּשֶׁאָמַר לְפָנָיו רַבִּים אֲשֶׁר אֶת שֶׁבְנָא וְגוֹ' אָמַר לוֹ אֵין מִנְיָן לָרְשָׁעִים, וְדִקְדֵּק לוֹמַר רֹבַע לְפִי שֶׁהַצַּדִּיקִים הֵם רְבוּצִים בְּאָהֳלֵיהֶם דִּכְתִיב בְּיִשָּׂשכָר (בְּרֵאשִׁית מ"ט) רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם, גַּם לְפִי שֶׁהַשְּׁכִינָה רוֹבַעַת עֲלֵיהֶם, גַּם יֵשׁ סוֹד בַּדָּבָר שֶׁהֵם יִסּוֹבְבוּ יִחוּד וְזִוּוּג הָעוֹלָמוֹת:

עוֹד רָמַז עַל מַה שֶּׁהָיָה ה' מַפְלִיא עִמָּהֶם בְּמִצְרַיִם כְּשֶׁגְּזָרוּ כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד וְגוֹ' שֶׁהָיוּ מוֹנִים לַמְּעֻבָּרוֹת מִלַּיְלָה רִאשׁוֹנָה שֶׁהָיְתָה הָאִשָּׁה הַיְּהוּדִית טוֹבֶלֶת וְלֹא הָיוּ מוֹעִילִים שֶׁהָיָה ה' עוֹשֶׂה נִפְלָאוֹת לָהֶם לְאֵין מִסְפָּר כְּמוֹ שֶׁמְּפַזְּרִים הַדְּבָרִים בְּמַאֲמָרָם ז"ל (שמו"ר פכ"ג, סוֹטָה י"א:) וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִין לַעֲמֹד עַל רְבִיעוֹתֵיהֶם, וְהוּא אוֹמְרוֹ וּמִסְפַּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל:

תָּמוֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים. אֵלּוּ דִּבְרֵי עַצְמוֹ וְלֹא דִּבְרֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וּכְבָר אָמְרוּ ז"ל (יַלְקוּט) כִּי כְּשֶׁהָיָה רוֹצֶה לְדַבֵּר דְּבָרִים שֶׁאֵין הֶזֵּק לְיִשְׂרָאֵל הָיָה ה' מַנִּיחוֹ לְדַבֵּר אֲשֶׁר יַחְפֹּץ, וְאָמַר **מוֹת יְשָׁרִים** וְלֹא אָמַר כְּמוֹתָם שֶׁחוֹזֵר עַל יִשְׂרָאֵל, הִפְלִיג רָשָׁע לִשְׁאֹל עִנְיָן גָּדוֹל, שֶׁאָמְרוּ ז"ל אַנְשֵׁי אֱמֶת (זוה"א קכ"ב:) שֶׁיֵּשׁ ב' הַדְּרָגוֹת בַּצַּדִּיקִים בִּשְׁעַת מִיתָתָם, הָא' שֶׁיּוֹצֵאת הַנֶּפֶשׁ מִן הַגּוּף וְהוֹלֶכֶת בְּאֵין מָסָךְ מַבְדִּיל בְּאֵין מְעַכֵּב עַד מְקוֹם הָאשֶׁר הָעֶלְיוֹן, וְיֵשׁ צַדִּיקִים שֶׁבִּיצִיאַת הַנֶּפֶשׁ לֹא יַשִּׂיגוּ גֶּדֶר זֶה וְנִמְנָעִים מִלֶּכֶת תֵּכֶף וּמִיָּד וּמִתְעַכְּבִים עַד זְמַן מָה אִם יִהְיֶה לָהֶם אֵיזֶה חֲטָאִים וְכַדּוֹמֶה, וַאֲפִלּוּ חֵטְא כָּל שֶׁהוּא יְסוֹבֵב הַדָּבָר, וְלָזֶה בְּחַר בִּלְעָם לִשְׁאֹל גֶּדֶר הָעֶלְיוֹן שֶׁנַּפְשׁוֹ בִּשְׁעַת מִיתָה תִּהְיֶה כְּמִיתַת אוֹתָם שֶׁהוֹלְכִים בְּיִשֶׁר אֶת פָּנָיו יִתְבָּרֵךְ בְּאֵין מָסָךְ בְּאֵין מְעַכֵּב:

עוֹד אֶפְשָׁר שֶׁדְּבָרָיו גַּם בָּזֶה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמְרוּ, וְהַכַּוָּנָה בָּהֶם הִיא תָּמוּת נַפְשוֹ מוֹת בְּיַד יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּרְגּוּהוּ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁכֵּן הָיָה. עוֹד יִרְצֶה שֶׁבְּהַגִּיעוֹ לְיוֹם הַמִּיתָה יֵיטִיב דְּרָכָיו מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים וְתוֹעֵבוֹתָיו, כִּי רָשָׁע שֶׁבְּאֻמּוֹת הָיָה, וַאֲתוֹנוֹ שֶׁהָיְתָה לוֹ סוֹכֶנֶת כְּמַאֲמָרָם ז"ל (ע"ז ד:) תַּגִּיד עָלָיו, אֶלָּא שֶׁנִּתְאַוָּה שֶׁבִּשְׁעַת מִיתָה יָשׁוּב וְיִהְיֶה יָשָׁר כַּיְּשָׁרִים שֶׁבְּאֻמּוֹת, וּלְפִי שֶׁעָמַד עַל מִזְגּוֹ וְהִנֵּה הוּא רַע בְּתַכְלִית הָרַע וְנִמְנַע מִמֶּנּוּ עֲשׂוֹת יֹשֶׁר, לָזֶה שָׁאַל דָּבָר שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת שֶׁבִּשְׁעַת דִּכְדּוּכוֹ שֶׁל מָוֶת יִהְיֶה יָשָׁר, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה רָאִיתִי רְשָׁעִים שֶׁאָמְרוּ לִי בְּפֵרוּשׁ כִּי אִם הָיוּ יוֹדְעִים שֶׁיִּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה וְתֵכֶף יָמוּתוּ הָיוּ עוֹשִׂים אֶלָּא שֶׁיּוֹדְעִים שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לַעֲמֹד בִּתְשׁוּבָה זְמַן אֹרֶךְ כִּי דְּבַר מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל רַחֲמָנָא לִצְלַן, וְלֹא שָׁאַל הָרָשָׁע שֶׁיָּמוּת כְּמִיתַת הַצַּדִּיקִים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל כִּי הוּא מִן הַנִּמְנָע שֶׁיַּגִּיעַ לְהַשָּׂגָה זוֹ:

וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ. חוֹזֵר אֶל הָעָם, אָמַר זֶה כְּנֶגֶד עוֹלָם הַבָּא שֶׁהוּא אַחֲרִית הָעוֹלָם, וְתֵדַע שֶׁה' מַעֲמִיד בַּדִּין גַּם לַצַּדִּיקִים מִי שֶׁהוּא רָאוּי לָאֲשֶׁר הַהוּא הַנַּעֲלָם מֵהַמֻּשָּׂג לַנֶּפֶשׁ אַחַר מִיתָה לָזֶה הִתְפַּלֵּל עַל ב' הַהַדְרָגוֹת ע"כ:

עוֹד לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ בְּכַוָּנַת מַאֲמַר מוֹת יְשָׁרִים שֶׁיַּהַרְגוּהוּ יִשְׂרָאֵל יִתְבָּאֵר מַאֲמַר **וּתְהִי אַחֲרִיתִי** וְגוֹ' עַל פִּי מַה שֶׁקָּדַם לָנוּ מִמַּאֲמְרֵי אַנְשֵׁי אֱמֶת שֶׁאֵין לְךָ קְלִפָּה בָּעוֹלָם שֶׁאֵין בָּהּ נִיצוֹץ מֵהַקְּדֻשָּׁה סוֹד הַמְחַיֶּה אוֹתָהּ, וּכְבָר הֶאֱרַכְתִּי בְּעִנְיָן זֶה בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת וּבְפָרָשַׁת שְׁלַח לְךָ בַּפָּסוּק כִּי לַחְמֵנוּ הֵם וְגוֹ' (י"ד ט'), וְאוֹתוֹ נִיצוֹץ כְּשֶׁבְּעָלָיו נֶהֱרָג עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל מִתְבָּרֵר הַנִּיצוֹץ הַהוּא הַטּוֹב, וְלִפְעָמִים יִדְבַּק בּוֹ אִם הוּא נָקִי בְּלֹא פְּסֹלֶת, וְהוּא מַאֲמַר **תָּמוֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים** וּבְזֶה תִּהְיֶה אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ כִּי הַנִּיצוֹץ יִדְבַּק בְּאִישׁ יִשְׂרָאֵל וַהֲרֵי הוּא כָּמוֹהוּ, וּמְצִינוּ בְּדִבְרֵי הַמְקַבְּלִים (ס' הַגִּלְגּוּלִים לְהָאר"י ז"ל) כִּי נַפְשׁוֹ שֶׁל בִּלְעָם בָּאָה בְּחֲמוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר, וְזֶה יוֹרֶה שֶׁנִּתְקַן בְּאַחֲרִיתוֹ, וְהַגַּם שֶׁמֵּת עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה הַנִּיצוֹץ מְשֻׁקָּץ וְהֶצְרֵךְ לְהִתְלַבֵּן בְּגִלְגּוּלִים וְלִבּוּנִים וְעָמַד עַד שֶׁבָּא לְאַתּוֹנוֹ שֶׁל ר' פִּנְחָס בֶּן יָאִיר וּמִשָּׁם עָלָה לִמְקוֹמוֹ הָרִאשׁוֹן: תורה יא

יא) לָקֹב אֹיְבַי לְקַחְתִּיךָ וְגוֹ'. נִתְרַעֵם בָּלָק עַל הַבְּרָכָה, לְפִי שֶׁהָגַם שֶׁאָמַר לוֹ בִּלְעָם הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר וְגוֹ' הֵבִין שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא לְעִנְיָן שֶׁאִם לֹא יִסְכִּים ה' עָלָיו לְקַלֵּל לֹא יְקַלֵּל אֲבָל הַבְּרָכָה שֶׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה הִיא וְלֹא יְבָרֵךְ, וְהָגַם שֶׁאָמַר לוֹ גַּם כֵּן הַדָּבָר אֲשֶׁר יְשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר, חָשַׁב שֶׁהוּא בְּעִנְיָן הַקְּלָלָה שֶׁאִם ה' יָשִׂים בְּפִיו לְקַלֵּל עָשׂה יַעֲשֶׂה בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ, אֲבָל אִם יָשִׂים בְּפִיו בְּרָכָה יִמְנַע עַצְמוֹ וְלֹא יְבָרֵךְ

(יב) וַיַּעַן וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים יְהוָה בְּפִי אֹתוֹ אֶשְׁמֹר לְדַבֵּר׃

יב וַאֲתֵב וַאֲמַר הֲלָא יָת דִּישַׁוִּי יְיָ בְּפוּמִי יָתֵהּ אֶטַּר לְמַלָּלָא׃

◆ יום חמישי י"ד תמוז ◆

(יג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לְךָ־נָא אִתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוֹ־לִי מִשָּׁם׃

יג וַאֲמַר לֵהּ בָּלָק אִיתָא כְּעַן עִמִּי לַאֲתַר אָחֳרָן דְּתִחְזֵנֵּהּ מִתַּמָּן לְחוֹד קְצָתֵהּ תֶּחֱזֵי וְכֻלֵּהּ לָא תֶחֱזֵי וּתְלוּטֵהּ לִי מִתַּמָּן׃

רש"י ◄ וְקָבְנוֹ־לִי • לְשׁוֹן צִוּוּי: קַלְּלֵהוּ לִי.

(יד) וַיִּקְּחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃

יד וְדַבְּרֵהּ לַחֲקַל סְכוּתָא לְרֵישׁ רָמָתָא וּבְנָא שַׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַסֵּק תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃

רש"י ◄ שְׂדֵה צֹפִים • מָקוֹם גָּבֹהַּ הָיָה, שֶׁשָּׁם הַצּוֹפֶה עוֹמֵד לִשְׁמֹר אִם יָבֹא חַיִל עַל הָעִיר. רֹאשׁ הַפִּסְגָּה • בִּלְעָם לֹא הָיָה קוֹסֵם כְּבָלָק; רָאָה בָּלָק שֶׁעֲתִידָה פִּרְצָה לְהִפָּרֵץ בְּיִשְׂרָאֵל מִשָּׁם, שֶׁשָּׁם מֵת מֹשֶׁה. כְּסָבוּר שֶׁשָּׁם תָּחוּל עֲלֵיהֶם הַקְּלָלָה, וְזוֹ הִיא הַפִּרְצָה שֶׁאֲנִי רוֹאֶה.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כִּי אֵינוֹ מֵהַמּוּסָר שֶׁיֵּעָשֶׂה הֶזֵּק לְמִי שֶׁשָּׁלַח אַחֲרָיו לְבָרֵךְ אוֹיְבָיו שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא מְקַלֵּל אֶת בָּלָק, וְהוּא מַה שֶּׁדִּקְדֵּק בְּתֹרַת **לִי** שֶׁאָמַר **מֶה עָשִׂיתָ לִי** שֶׁבִּרְכַּת יִשְׂרָאֵל קְלָלָה הִיא לוֹ:

וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ טַעַם כֶּפֶל הַדָּבָר, יִתְבָּאֵר בְּהָעִיר עוֹד עַל בָּלָק שֶׁהוּא מַתְמִיהַּ עַל בִּלְעָם גַּם עָלָיו יֵשׁ לִתְמֹהַּ שֶׁהִמְתִּין לְבִלְעָם עַד שֶׁגָּמַר בִּרְכוֹתָיו וְלֹא הִסְפִּיק כַּפָּיו כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בָּאַחֲרוֹנָה לְמָנְעוֹ מִלְּבָרֵךְ עוֹד, וּמִי יָחוּשׁ עַל זֶה יוֹתֵר מִמֶּנּוּ. אָכֵן יוֹדֵעַ הָיָה בָּלָק כִּי בִּלְעָם עָרוּם יַעֲרִים לְהִתְחַכֵּם לְקַלֵּל יִשְׂרָאֵל וְלָזֶה הָיָה מְשַׁבֵּחַ וּמְבָרֵךְ בְּהַכְּפָלָה לוֹמַר אַחֲרֶיהָ הַשְּׁפָלוֹת וּגְנוּת וּקְלָלוֹת, וְתִמְצָא שֶׁאֲפִלּוּ בְּמִין הַבְּרָכָה עַצְמָהּ הָיָה מִתְחַכֵּם לוֹמַר מִין בְּרָכָה שֶׁבּוֹ קְלָלָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ יְלַמְּדֵנוּ (ילקוט תשע"א) וְזֶה לְשׁוֹנָם עִם שֶׁהָרָשָׁע מְקַלְּסָן בִּקֵּשׁ לְגַנּוֹתָן יָעִין שָׁם דִּבְרֵיהֶם. הֲרֵי שֶׁהָיָה מִתְחַכֵּם גַּם בַּבְּרָכָה עַצְמָהּ לְקַלְּלָם, וְלָכֵן הָיָה בָּלָק מַמְתִּין לְבִלְעָם מַה יֹּאמַר בְּתַכְלִית וְכֵיוָן שֶׁעָמַד נִתְגַּלָּה כִּי מַה שֶּׁהָיָה מְבָרֵךְ לְיִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה לְתַכְלִית רַע אֶלָּא לְתַכְלִית טוֹב, וְהוּא אוֹמְרוֹ בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ:

עוֹד נִרְאֶה שֶׁהִקְפִּדַת בָּלָק הָיְתָה עַל מַה שֶּׁשָּׁמַע מִפִּי בִּלְעָם שֶׁנִּתְאַוָּה תַּאֲוָה לִהְיוֹת כְּמוֹהוּ זֶה יַגִּיד כִּי מַה שֶּׁבֵּרֵךְ הָיָה מִלִּבּוֹ וְלִבְרָכָה יְכַוֵּן, וְהוּא אוֹמְרוֹ **בֵּרַכְתָּ** וְעָשִׂיתָ אוֹתָם בְּרָכָה שֶׁאָמַרְתָּ וּתְהִי אַחֲרִיתִי כְּמוֹהוּ, וְלָזֶה דִּקְדֵּק לוֹמַר בָּרֵךְ מִלֹּא פּוּם שֶׁמִּתְבָּרְכִים אֲחֵרִים לִהְיוֹת כְּמוֹתָם: תורה יב

יב) הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים וְגו' אֶשְׁמֹר וְגו'.

פֵּרוּשׁ לֹא כְּמוֹ שֶׁאַתָּה חוֹשֵׁב שֶׁאֵין עָלַי חִיּוּב כְּשֶׁיְּבוֹא הַדִּבּוּר מֵה' לְבָרֵךְ וְאֶסְתֹּם פִּי וְלֹא אֲדַבֵּר, לֹא כֵן הוּא אֶלָּא הֲרֵי הוּא מֻתְּרָה לְבַל יִשְׁתֹּק, וְלָזֶה דִּקְדֵּק לְשׁוֹן שְׁמִירָה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (שבועות ל"ג) כָּל הִשָּׁמֵר פֶּן וְאַל אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַּעֲשֶׂה שֶׁהוּא מְזְהָר לְבַל יִדֹּם וְאִם יֵעָבֵר חַיָּב מִיתָה, וְזוּלַת מַאֲמַר אֶשְׁמֹר לֹא הָיָה נִשְׁמָע, וּמֵעַתָּה אָנוּס הוּא, וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (במד"ר פ"כ) אָמְרוּ שֶׁאָמַר לוֹ וּלְוֹאי שֶׁהָיָה מֵת וְלֹא מְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי שֶׁכָּל מַה שֶּׁהָיָה מְבָרֵךְ אָנוּס הָיָה וְלֹא מִלִּבּוֹ:

עוֹד יִרְצֶה ע"ד אוֹמְרָם ז"ל (ילקוט רמז תשס"ז) טַס שֶׁל בַּרְזֶל הָיָה עוֹמֵד בְּפִיו אִם הָיָה רוֹצֶה לְקַלֵּל הָיָה מוֹנְעוֹ, לְבָרֵךְ יָכוֹל, וְהוּא אוֹמְרוֹ **אֹתוֹ אֶשְׁמֹר** כְּדֵי שֶׁאוּכַל לְדַבֵּר שֶׁזּוּלַת זֶה הָיָה מִתְאַלֵּם, אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר לוֹ כִּי הוּא מִיְּחֵל וּמְצַפֶּה לָשׁוּם ה' דְּבָרוֹ בְּפִיו לְדַבֵּר, וְהוּא אוֹמְרוֹ **אֲשֶׁר יָשִׂים ה' בְּפִי אֹתוֹ אֶשְׁמֹר** פֵּרוּשׁ מִיְּחֵל וּמְצַפֶּה לְדָבָר, כִּי יִטְעֹם טַעַם גָּדוֹל אֲשֶׁר אֵינוֹ כְּדַאי הוּא וְכָל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲמוֹת כַּיָּדוּעַ כַּמָּה עָרֵב לְנַפֶּשׁ טַעַם הַכֹּחַ הַקָּדוֹשׁ אֲשֶׁר מִלָּתוֹ עַל לְשׁוֹנוֹ, וְהַגַּם שֶׁעָשָׂה ה' בְּפִיו דָּבָר וּפֵרַשְׁנוּ לְבַל יִגְּעוּ הַדְּבָרִים בְּפֶה חֲזִיר, אַף עַל פִּי כֵן יִטְעֹם טַעַם בֶּן נוֹתֵן טַעַם וְיֶעֱרַב לוֹ: תורה יג

יג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לְךָ נָא אִתִּי וְגו'.

אָמַר תֵּבֵת **נָא, גַּם אָמַר וְקָבְנוֹ לִי** בְּלָשׁוֹן וַדָּאִית, יִתְבָּאֵר עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם ז"ל (במד"ר פ"כ) שֶׁאָמְרוּ שֶׁרָאָה שִׁישְׂרָאֵל נִפְרָצִים שָׁם שֶׁשָּׁם מֵת מֹשֶׁה, עַד כָּאן, וְהוּא לְפִי שֶׁלֹּא יָדַע טַעַם הַפִּרְצָה חָשַׁב שֶׁהַפִּרְצָה תִּהְיֶה בָּהֶם, וּלְפִי שֶׁיִּדּוּעִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹשִׂים תְּשׁוּבָה וּמִבַּטְּלִים הַגְּזֵרוֹת מִהֵר לוֹמַר **לְךָ נָא** פֵּרוּשׁ מַהֵר עַתָּה שֶׁאֲנִי רוֹאֶה שֶׁהֵם מְחֻיָּבִים פִּרְצָה זוֹ קֹדֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְקָבְנוֹ לִי הֶחֱלִיט הֲוָיַת הַדָּבָר שֶׁתַּשִּׂיגֵם קִלְלוֹת רָשָׁע: תורה יד

(טו) וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה עַל־עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה׃

רש"י◄ אִקָּרֶה כֹּה• מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. אִקָּרֶה• לְשׁוֹן אֶתְפָּעֵל.

טו וַאֲמַר לְבָלָק אִתְעַתַּד הָכָא עַל עָלָתָךְ וַאֲנָא אִתְמְטֵי עַד כָּא׃

(טז) וַיִּקָּר יְהוָה אֶל־בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר׃

רש"י◄ וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו• וּמַה הִיא הַשִּׂימָה הַזֹּאת? וּמֶה חָסֵר הַמִּקְרָא בְּאָמְרוֹ: "שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר"? אֶלָּא כְּשֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ שֶׁאֵינוֹ נִרְשָׁה לְקַלֵּל, אָמַר: מָה אֲנִי חוֹזֵר אֵצֶל בָּלָק לְצַעֲרוֹ? (סנהדרין ק"ה) וְנָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רֶסֶן וְחַכָּה בְּפִיו, כְּאָדָם הַפּוֹקֵס בְּהֵמָה בְּחַכָּה לְהוֹלִיכָהּ אֶל אֲשֶׁר יִרְצֶה, אָמַר לוֹ: עַל־כָּרְחֲךָ תָּשׁוּב אֶל בָּלָק.

טז וַעֲרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְבִלְעָם וְשַׁוִּי פִּתְגָּמָא בְּפוּמֵהּ וַאֲמַר תּוּב לְוָת בָּלָק וּכְדֵין תְּמַלֵּל׃

(יז) וַיָּבֹא אֵלָיו וְהִנֵּהוּ נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אִתּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מַה־דִּבֶּר יְהוָה׃

רש"י◄ וְשָׂרֵי מוֹאָב אִתּוֹ• וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר: "וְכָל־שָׂרֵי מוֹאָב"? כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁאֵין בּוֹ תִּקְוָה, הָלְכוּ לָהֶם (במ"ר) לְשׁוֹן צְחוֹק הוּא זֶה, כְּלוֹמַר: אֵינְךָ בִּרְשׁוּתְךָ. מִקְצָתָם וְלֹא נִשְׁאֲרוּ אֶלָּא מִקְצָתָם. מַה־דִּבֶּר ה'• מִקְרָא הוּא זֶה, כְּמוֹ (תהילים קד): "חַיְתוֹ יָעַר", (בראשית א): "וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ", (תהלים קיד): "לְמַעְיְנוֹ מָיִם".

יז וַאֲתָא לְוָתֵהּ וְהוּא מְעַתַּד עַל עָלָתֵהּ וְרַבְרְבֵי מוֹאָב עִמֵּהּ וַאֲמַר לֵהּ בָּלָק מָא מַלִּיל יְיָ׃

(יח) וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר קוּם בָּלָק וּשְׁמָע הַאֲזִינָה עָדִי בְּנוֹ צִפֹּר׃

רש"י◄ קוּם בָּלָק• כֵּיוָן שֶׁרָאָהוּ מְצַחֵק בּוֹ, נִתְכַּוֵּן לְצַעֲרוֹ: עֲמֹד עַל רַגְלֶיךָ, אֵינְךָ רַשַּׁאי לֵישֵׁב, וַאֲנִי שָׁלוּחַ אֵלֶיךָ בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם. בְּנוֹ צִפֹּר• לְשׁוֹן מִקְרָא הוּא זֶה, כְּמוֹ (תהילים קד): "חַיְתוֹ יָעַר", (בראשית א): "וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ", (תהלים קיד): "לְמַעְיְנוֹ מָיִם".

יח וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר קוּם בָּלָק וּשְׁמַע אָצֵית לְמֵימְרִי בַּר צִפּוֹר׃

(יט) לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן־אָדָם וְיִתְנֶחָם הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדִבֵּר וְלֹא יְקִימֶנָּה׃

יט לָא כְּמִלֵּי בְּנֵי אֱנָשָׁא מֵימַר אֱלָהָא בְּנֵי אֱנָשָׁא אָמְרִין וּמְכַדְּבִין וְאַף לָא כְּעוֹבְדֵי בְּנֵי בִשְׁרָא דִּי אִנּוּן גָּזְרִין לְמֶעְבַּד וְתַיְּבִין וּמִתְמַלְּכִין דְּהוּא אָמַר וְעָבֵד וְכָל מֵימְרֵהּ מִתְקַיָּם׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יח) קוּם בָּלָק וְגוֹ'. קִימָה זוֹ לָמָּה, וְרַז"ל (שם) אָמְרוּ לְפִי שֶׁהָיָה בָּלָק מְצַחֵק בְּבִלְעָם שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ לָזֶה נִתְכַּוֵּן לְהַקְנִיטוֹ וְאָמַר לוֹ קוּם וּשְׁמָע, וּלְדִבְרֵיהֶם צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה אָמַר וּשְׁמָע בְּתוֹסֶפֶת וָא"ו, וְאוּלַי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר לוֹ שֶׁיִּתְחִיל לִשְׁמֹעַ מִשָּׁעַת קִימָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **קוּם וּשְׁמָע.** אוֹ יִרְצֶה לְפִי שֶׁאָמַר ה' לְבִלְעָם שׁוּב אֶל בָּלָק וְגוֹ' שֶׁהִזְקִיקוֹ לוֹמַר הַדְּבָרִים לִפְנֵי בָּלָק, לָזֶה אִם הָיָה אוֹמֵר קוּם בָּלָק שְׁמַע יִהְיֶה נִשְׁמָע שֶׁרְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁיָּקוּם לִשְׁמֹעַ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמַע מֶעֱמֹד אֲבָל אֵין חִיּוּב בַּשְּׁמִיעָה אִם לֹא יִרְצֶה לִשְׁמֹעַ יִפְּנֶה וְיֵלֵךְ לוֹ, לָזֶה אָמַר וּשְׁמָע חִיּוּב בְּקִימָה וְחִיּוּב בִּשְׁמִיעָה:

עוֹד יְכַוֵּן לוֹמַר שֶׁקִּימָה הִיא לוֹ שֶׁזָּכָה לִשְׁמֹעַ דְּבָרִים הַבָּאִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ, וְהֵעִירוֹ עוֹד לְהַטּוֹת אָזְנוֹ עָדָיו לְהַאֲזִין כָּל דִּקְדּוּקֵי הַדְּבָרִים, וּבָזֶה אַתָּה יוֹתֵר בְּמַדְרֵגָה מֵאוֹתוֹ שֶׁאַתָּה מַחְשִׁיבוֹ לְאָב שֶׁהוּא צִפּוֹר הַכְּשָׁפִים דִּכְתִיב בֶּן צִפּוֹר, מֵעַתָּה הוּא בִּנְךָ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **בְּנוֹ צִפֹּר.** עוֹד יִתְבָּאֵר הַכָּתוּב לְפִי מַה שֶּׁהִקְדַּמְנוּ כִּי רָשָׁע זֶה הָיוּ בּוֹ ב' דְּבָרִים רָעִים, הָא' שֶׁהָיָה רוֹצֶה לְקַלֵּל יִשְׂרָאֵל וְהָיָה צָרִיךְ שֶׁיָּבוֹא מַלְאָךְ לְעַקֵּם פִּיו כָּאָמוּר, וְהַב' שֶׁהַבְּרָכָה עַצְמָהּ שֶׁהָיְתָה יוֹצְאָה מִפִּיו הָיָה מְכֻוָּן בָּהּ לְגָנַאי וְהָיָה צָרִךְ לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ לְפָרְשָׁהּ לְשֶׁבַח כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה, וּלְפִי שֶׁחָשַׁד בָּלָק לְבִלְעָם שֶׁהוּא חָפֵץ לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל, בִּתְחִלַּת דְּבָרָיו אָמַר לְבָלָק שֶׁיָּקוּם עַל עָמְדוֹ לְהִתְבּוֹנֵן בְּב' פְּרָטִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחְשְׁדֶנּוּ, וְזֶה רִאשׁוֹנָה כְּנֶגֶד מַה שֶּׁהָיָה אוֹמֵר בְּבִרְכָתוֹ דְּבָרִים שֶׁאֵינָם כָּל כָּךְ מְפֹרָשִׁים לְטוֹבָה וְהָיְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְפָרַשְׁתָּם לִבְרָכָה שְׁלֵמָה וְהוּא אוֹמְרוֹ **וּשְׁמָע** בְּתוֹסֶפֶת וָא"ו לִרְמוֹז שְׁמִיעָה אַחֶרֶת, וּכְנֶגֶד מַה שֶּׁהָיָה רוֹצֶה לְקַלֵּל וְהַמַּלְאָךְ עוֹקֵם אֶת פִּיו אָמַר **הַאֲזִינָה עָדִי** פֵּרוּשׁ שֶׁיִּתְקָרֵב בְּיוֹתֵר עָדָיו וְיַשְׂכִּיל

רש"י◄ **לֹא אִישׁ אֵל וְגוֹ'** • כְּבָר נִשְׁבַּע לָהֶם לַהֲבִיאָם וּלְהוֹרִישָׁם אֶרֶץ שִׁבְעָה אֻמּוֹת, וְאַתָּה סָבוּר לַהֲמִיתָם בַּמִּדְבָּר?. **הַהוּא אָמַר וְגוֹ'** • בִּלְשׁוֹן תִּמַּהּ, וְתַרְגּוּמוֹ: "וְתַיְבִין וּמִתְמַלְּכִין" - חוֹזְרִים וְנִמְלָכִין לַחֲזֹר בָּהֶם.

(כ) **הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי וּבֵרֵךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה:**

כ הָא בִּרְכַּן קַבִּלִית וַאֲבָרֵכְנַהּ לְיִשְׂרָאֵל וְלָא אָתֵב בִּרְכָתִי מִנַּהּ:

רש"י◄ **הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי** • אַתָּה שׁוֹאֲלֵנִי "מַה־דִּבֶּר ה'"? קִבַּלְתִּי מִמֶּנּוּ לְבָרֵךְ אוֹתָם. (ס"א: "בָּרֵךְ" כְּמוֹ "לְבָרֵךְ"). **וּבֵרֵךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה** • הוּא בֵּרֵךְ אוֹתָם, וַאֲנִי לֹא אָשִׁיב אֶת בִּרְכָתוֹ. **וּבֵרֵךְ** • כְּמוֹ וּבִרְכָּךְ, וְכֵן הוּא גְּזֵרַת רִי"ש, כְּמוֹ (תהלים עד) : "אוֹיֵב חֵרֵף", כְּמוֹ חֵרַף. וְכֵן (שם י) : "וּבוֹצֵעַ בֵּרֵךְ", הַמְהַלֵּל וּמְבָרֵךְ אֶת הַגּוֹזֵל וְאוֹמֵר: אַל תִּירָא כִּי לֹא תֵּעָנֵשׁ, שָׁלוֹם יִהְיֶה לְךָ - מַרְגִּיז הוּא לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְאֵין לוֹמַר בֵּרֵךְ שֵׁם דָּבָר, שֶׁאִם־כֵּן הָיָה נָקוּד בְּפַתָּח קָטָן (ר"ל: סֶגוֹל תַּחַת הָרִי"ש) וְטַעֲמוֹ לְמַעְלָה, אֲבָל לְפִי שֶׁהוּא פָּעַל, הוּא נָקוּד קָמַץ קָטָן (צֵירֵי) וְטַעֲמוֹ לְמַטָּה.

(כא) **לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ:**

כא אִסְתַּכְּלִית לֵית פָּלְחֵי גִּלּוּלִין בִּדְבֵית יַעֲקֹב וְאַף לָא עֲבָדֵי לְאוּת שִׁקַּר בְּיִשְׂרָאֵל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן בְּסַעְדְּהוֹן וּשְׁכִינַת מַלְכְּהוֹן בֵּינֵיהוֹן:

רש"י◄ **לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְגוֹ'** • כְּתַרְגּוּמוֹ. דָּבָר אַחֵר: אַחֲרֵי פְּשׁוּטוֹ הוּא נִדְרָשׁ מִדְרָשׁ נָאֶה. **לֹא הִבִּיט** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "אָוֶן" שֶׁבְּיַעֲקֹב, שֶׁכְּשֶׁהֵן עוֹבְרִין עַל דְּבָרָיו אֵינוֹ מְדַקְדֵּק אַחֲרֵיהֶם לְהִתְבּוֹנֵן

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בַּעֲקִימַת שְׂפָתָיו, שֶׁמִּתְעַקְּמִין מִמִּבְטָא אֲשֶׁר יִבְטֵא בִּשְׂפָתָיו, וּבָזֶה הֵעִירוּ כִּי אָנוּס הָיָה וְלֹא יַחְשְׁדוּ כִּמְבָרֵךְ אוֹיְבָיו: תורה יט

יט) לֹא אִישׁ וְגוֹ' וּבֶן אָדָם וְגוֹ'. אָמַר ב' הַדְּרָגוֹת כְּנֶגֶד ב' בְּחִינוֹת, הָא' אֲשֶׁר יַבְטִיחַ הָאָדָם לַזּוּלַת עַל דָּבָר, וְהַב' אֲשֶׁר יַחְכִּים אָדָם עֲשׂוֹת דָּבָר בְּהַנְהָגוֹתָיו וְעִנְיָנָיו שֶׁאֵין נוֹגְעִים לַזּוּלַת, כְּנֶגֶד מַאֲמָר שֶׁהוּא הַבְטָחַת הַזּוּלַת אָמַר **לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב**, וּכְנֶגֶד מַאֲמָר שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ לַזּוּלַת אָמַר **וּבֶן אָדָם וְיִתְנֶחָם** שֶׁאֵינוֹ מְכַזֵּב בַּזּוּלַת אֶלָּא יִנָּחֵם עַל אֲשֶׁר דִּבֵּר עֲשׂוֹת, וּבְמָה שֶׁלְּפָנֵינוּ יֵשׁ ב' דְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֵּר ה', א' לְהָקִים מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל וּלְהֵיטִיב לָהֶם, וְהַב' שֶׁחָשַׁב ה' לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ לָתֵת תּוֹרָתוֹ לְעַם קְדוֹשׁוֹ וְהֵם דְּבָרִים שֶׁנּוֹגְעִים לוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּכְנֶגֶד שְׁנֵיהֶם אָמַר לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב בַּהַבְטָחוֹת הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר הִבְטִיחַ לָאָבוֹת, וּבֶן אָדָם וְיִתְנֶחָם מִמַּה שֶׁחָשַׁב בְּהַנְהָגוֹת עוֹלָמוֹ לָתֵת תּוֹרָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל וּלְהַדְרִיכָם לְקַיֵּם מִצְוֹתָיו, וְאִם כֵּן אֵיךְ יַחְשֹׁב לְקַלֵּל יִשְׂרָאֵל וְנִמְצָא מְכַזֵּב ח"ו בְּהַבְטָחוֹתָיו לָאָבוֹת וְנִחָם עַל מַה שֶׁחָשַׁב עֲשׂוֹת:

וְאוֹמְרוֹ וִיכַזֵּב וְיִתְנֶחָם בְּתוֹסֶפֶת וָא"ו, כְּלַל בָּזֶה ב' הַדְּרָגוֹת, א' שֶׁאֵינוֹ אִישׁ וְלֹא אָדָם וְעוֹד לַחֲשֹׁד בּוֹ ח"ו דָּבָר שֶׁאָפְלוּ בַּנִּבְרָאִים הוּא גֶּרְעוֹן וְהוּא הַכָּזָב וְהַחֶרְטָה, וְנִתְכַּוֵּן בָּזֶה שֶׁמִּן הַנִּמְנָע שֶׁיַּסְכִּים עַל קִלְלַת יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּהְיוּ בּוֹ ב' דְּבָרִים אִישׁ וִיכַזֵּב וּבֶן אָדָם וְיִתְנֶחָם שֶׁהֲגַם שֶׁהָיָה ח"ו אִישׁ וִיכַזֵּב עַל כָּל זֶה לֹא יִתְחָרֵט לְמַה שֶׁנּוֹגֵעַ לְמַה שֶׁחָשַׁב עֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ בְּאֶמְצָעוּת יִשְׂרָאֵל, וְטַעַם שֶׁפַּעַם אַחַת אָמַר אִישׁ וּפַעַם אַחַת אָמַר בֶּן אָדָם, לְפִי שֶׁהַמִּבְטָח לְהֵיטִיב לַזּוּלַת יֶשְׁנוֹ בְּגֶדֶר מַעֲלָה לָזֶה אָמַר לְשׁוֹן חֲשִׁיבוּת, וּבִפְרָט הַמִּתְחָרֵט עַל מַה שֶׁחָשַׁב עַל עַצְמוֹ אָמַר וּבֶן אָדָם: **הַהוּא אָמַר וְגוֹ'.** פְּשַׁט הַכָּתוּב חוֹזֵר לְהָאָדָם, וְאֶפְשָׁר לְפָרְשׁוֹ עַל הקב"ה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כְּשָׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֲשֶׂה אֶלָּא בְּמַאֲמָר הוּא נַעֲשֶׂה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **הַהוּא** פֵּרוּשׁ הָאֵל שֶׁהִזְכִּיר בְּסָמוּךְ אָמַר פֵּרוּשׁ פְּעֻלּוֹתָיו שֶׁעָשָׂה הוּא אָמַר וַתְּהִי, **וְלֹא יַעֲשֶׂה** פֵּרוּשׁ לֹא יִצְטָרֵךְ לְמַעֲשֶׂה כְּאוֹמְרוֹ (בְּרֵאשִׁית א' ו'-ז') וַיֹּאמֶר וְגוֹ' וַיְהִי כֵן, וְכֵן אָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה (אבות פ"ה) בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם, וְאוֹמְרוֹ **וְדִבֵּר** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ וּכְשֶׁהַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה בְּמַאֲמָרוֹ אֵינוֹ כָּל כָּךְ קַיָּם, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם שֶׁהָיָה הָעוֹלָם רוֹפֵף וְרוֹעֵד דִּכְתִיב (איוב כ"ו י"א) עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יְרוֹפָפוּ וְיִתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (חגיגה י"ב.) שֶׁגָּעַר ה' בָּהֶם וְנִתְקַיְּמוּ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְדִבֵּר** לְשׁוֹן קְשִׁי **וְלֹא יְקִימֶנָּה** פֵּרוּשׁ וְלֹא יִצְטָרֵךְ לְקַיְּמָנָּה אֶלָּא בְּדִבּוּרוֹ הַקָּשֶׁה הִיא מִתְקַיֶּמֶת וּמִתְחַזֶּקֶת: תורה כ

כ) הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי וּבֵרֵךְ וְגוֹ'. לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ בַּפָּסוּק (כ"ג ה') וַיָּשֶׂם ה' דָּבָר בְּפִי בִּלְעָם, שֶׁעָשָׂה בְּפִיו דָּבָר רוּחָנִי שֶׁיַּפְסִיק בֵּין פִּיו לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת, וְהוּא מַה שֶּׁבִּזְנוּ רַז"ל בְּמַאֲמָרָם (לִקּוּט) דָּבָר מַלְאָךְ. אֶלָּא שֶׁהֵם נָתְנוּ טַעַם הַדָּבָר כְּדֵי לְמָנְעוֹ מִלְּקַלֵּל וּשְׁנֵי הַטְּעָמִים צוֹדְקִים, וּכְפִי זֶה נִתְכַּוֵּן בַּמַּאֲמַר **הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי** שֶׁהִרְגִּישׁ בַּמֶּה שֶׁנִּיתּוֹסֵף בְּפִיו וּבִלְשׁוֹנוֹ שֶׁיִּקָּרֵא בָרֵךְ, וְעוֹד וּבֵרֵךְ כִּי לֹא שָׂם הַדָּבָר בְּפִיו וְנִשְׁאַר הַדָּבָר לִרְצוֹנוֹ שֶׁל בִּלְעָם אֶלָּא וּבֵרֵךְ פֵּרוּשׁ מַכְרִיחוֹ לְבָרֵךְ וַהֲגַם שֶׁהוּא אֵינוֹ חָפֵץ וְלַהֲשִׁיבָהּ אֵינוֹ יָכוֹל, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה** פֵּרוּשׁ אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ: תורה כא

כא) לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב. יִתְבָּאֵר עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם ז"ל (רע"מ ח"ג רע"ה) שֶׁאָמְרוּ כִּי עַל יְדֵי חֵטְא הָאָדָם נִרְשָׁם רֹשֶׁם כֹּחַ הָרָע בָּאֵיבָר שֶׁבּוֹ עָשָׂאוּ וְהִיא בְּחִינַת הַפֶּגֶם הַמְזֻכֶּרֶת בִּדְבְרֵיהֶם ז"ל, וּפֵרוּשׁ אָוֶן הוּא כֹּחַ הָרָע הַנִּמְשָׁךְ מֵהָעֲבֵרָה, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי ל') לֹא

בְּאַוְנִיּוֹת שֶׁלָּהֶם וּבְעַמְלָן, שֶׁהֵן עוֹבְרִים עַל דָּתוֹ. עָמָל • לְשׁוֹן עֲבֵרָה, כְּמוֹ (שם ז): "הָרָה עָמָל", (שם י): "כִּי אַתָּה עָמָל וָכַעַס תַּבִּיט", לְפִי שֶׁהָעֲבֵרָה הִיא עָמָל לִפְנֵי הַמָּקוֹם. ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ • אֲפִלּוּ מַכְעִיסִין וּמַמְרִים לְפָנָיו, אֵינוֹ זָז מִתּוֹכָן. וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ • לְשׁוֹן חִבָּה וְרֵעוּת, כְּמוֹ (שמואל ב טו): "רֵעֶה דָוִד" אוֹהֵב דָּוִד, (שופטים טו): "וַיִּתְּנָהּ לְמֵרֵעֵהוּ". וְכֵן תִּרְגֵּם אוֹנְקְלוֹס: וּשְׁכִינַת מַלְכְּהוֹן בֵּינֵיהוֹן.

(כב) אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרָיִם כְּתוֹעַפֹת רְאֵם לוֹ:

כב אֱלָהּ דְּאַפֵּקְנוּן מִמִּצְרָיִם תְּקֻפָּא וְרוּמָא דִּילֵהּ:

רש"י ◄ אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרָיִם • אַתָּה אָמַרְתָּ: "הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם", לֹא יָצָא מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא הָאֱלֹהִים הוֹצִיאָם. כְּתוֹעַפֹת רְאֵם לוֹ • כְּתֹקֶף רוּם וְגֹבַהּ שֶׁלּוֹ. וְכֵן (איוב כב): "וְכֶסֶף תּוֹעָפוֹת" - לְשׁוֹן מָעוֹז הֵמָּה.

וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן (בראשית א): "וְעוֹף יְעוֹפֵף", הַמְעוֹפֵף בְּרוּם וָגֹבַהּ, וְתֹקֶף רַב הוּא זֶה. תּוֹעַפֹת רְאֵם • עֲפִיפַת גֹּבַהּ. דָּבָר אַחֵר: "תּוֹעַפֹת רְאֵם". תֹּקֶף רְאֵמִים. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: אֵלּוּ הַשֵּׁדִים.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

פָּעַלְתִּי אָוֶן, וּכְתִיב (תְּהִלִּים קכ"ה ה') יוֹלִיכֵם ה' אֶת פֹּעֲלֵי הָאָוֶן, וְלָזֶה אָמַר **לֹא הִבִּיט אָוֶן** שֶׁהוּא רֹשֶׁם הַמִּפְעָל הָרַע אֵינוֹ אֲפִלּוּ בְּיַעֲקֹב שֶׁהֵן הָמוֹן הָעָם שֶׁיִּתְכַּנּוּ בְּשֵׁם יַעֲקֹב שֶׁכֻּלָּם נִשְׁמָרִים מֵעֲשׂוֹת רַע, וַהֲגַם שֶׁיִּטְעוּ מִדֶּרֶךְ הַשֵּׂכֶל אֵינוֹ נִקְבָּע בְּנִפְשָׁם הָאָוֶן שֶׁהוּא חֵלֶק הָרַע, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (שיר ד' ז') כֻּלָּךְ יָפָה וְגוֹ' וּמוּם אֵין בָּךְ, פֵּרוּשׁ שֶׁאֵין הַחֵטְא עוֹשֶׂה מוּם קָבוּעַ אֶלָּא לִכְלוּף הָעוֹבֵר עַל יְדֵי רְחִיצָה וַהֲדָחָה, וּכְמוֹ שֶׁרָמְזוּ ז"ל (שהש"ר) בַּמֶּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (א' ה') שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה, יְעַיֵּן שָׁם, וְאוֹמְרוֹ **וְלֹא רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל** פֵּרוּשׁ אֲפִלּוּ פְּגָם שֶׁצָּרִיךְ עָמָל לְהַעֲבִירוֹ אֵינוֹ בְּאוֹתָם שֶׁנִּקְרָאִים יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם הַצַּדִּיקִים:

אוֹ יִרְצֶה אוֹמְרוֹ **לֹא הִבִּיט** אָוֶן הוּא חֵטְא הַמַּחְשָׁבָה שֶׁגַּם הוּא יִקָּרֵא אָוֶן עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים ס"ו י"ח) אָוֶן אִם רָאִיתִי בְלִבִּי, שֶׁאֵין ה' מַבִּיט אֶל הַמַּחְשָׁבָה הָרָעָה בְּיַעֲקֹב, פֵּרוּשׁ שֶׁאֵין עוֹשֶׂה בְּיַעֲקֹב הַמַּחְשָׁבָה הָרָעָה רֹשֶׁם הָאָוֶן שֶׁהוּ עָנָף הָרַע, וְלָזֶה דִּקְדֵּק לוֹמַר לְשׁוֹן הַבָּטָה שֶׁהִיא יוֹתֵר מֵהָרְאִיָּה פֵּרוּשׁ כִּי הֲגַם כִּי בִּרְאִיָּה רִאשׁוֹנָה הוּא רוֹאֶה מַחְשָׁבָה הָרָעָה, כְּשֶׁהוּא מַבִּיט בִּפְנִימִיּוּת מִפְעָלָהּ אֵין אָוֶן, וְדִקְדֵּק לוֹמַר **אָוֶן בְּיַעֲקֹב** פֵּרוּשׁ שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה בּוֹ הַחֵטְא הַהוּא רֹשֶׁם, וְזֶה אֲפִלּוּ בַּהָמוֹן הָעָם אֲשֶׁר בְּשֵׁם יַעֲקֹב יִכָּנֶה, וּכְנֶגֶד הַצַּדִּיקִים שֶׁבָּהֶם אָמַר **וְלֹא רָאָה** אֲפִלּוּ מַחְשָׁבָה בִּלְתִּי הֲגוּנָה הַנִּקְרָא עָמָל שֶׁעָמַל עִמּוֹ יֵצֶר הָרַע בְּכֹחַ הַמַּחְשָׁבָה לְהַטּוֹתָהּ מִדֶּרֶךְ הַשֵּׂכֶל וְהַצַּדִּיקִים לִבָּם חָלָל בְּקִרְבָּם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְלֹא רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל**. גַּם נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁהַצַּדִּיקִים הֲגַם שֶׁעוֹשִׂים מִצְוֹת וְכָל עִסְקָם בַּתּוֹרָה אֵינָם מַרְגִּישִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עָמָל עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים ע"ג) עָמָל הִיא בְעֵינָי, אֶלָּא אַדְרַבָּא כְּאָדָם הַמַּרְוִיחַ וּכְאָדָם הַמִּשְׁתַּעְשֵׁעַ בְּשַׁעְשׁוּעִים לְרֹב חֶשְׁקָם בַּתּוֹרָה. גַּם נִתְכַּוֵּן עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי ח' י"ד) אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה, כִּי כְּשֶׁהַצַּדִּיקִים עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּמַתְמִידִין בָּהּ אֵין לָהֶם עָמָל בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה שֶׁאַדְרַבָּה הִיא נוֹתֶנֶת לוֹ גְּבוּרָה:

עוֹד יִרְצֶה לוֹמַר כִּי בְּאֶמְצָעוּת ב' הַדְּרָגוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּיִשְׂרָאֵל אֵין הקב"ה מַקְפִּיד עַל רֶשַׁע שֶׁבָּעוֹלָם מֵהֶאֱמוֹת וּבָזֶה אֵינוֹ מְאַבְּדָם גַּם אֵינוֹ יָגֵעַ בִּבְרִיאַת עוֹלָמוֹ וּבִנְשִׁיאַת עֹל לְכָל הַדְּבָרִים הַצְּרִיכִין לָעוֹלָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לֹא הִבִּיט אָוֶן** שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹלָם בִּשְׁבִיל יַעֲקֹב, גַּם אֵינוֹ רוֹאֶה עָמָל שֶׁעָמַל כִּבְיָכוֹל בִּסְבִילַת הָעוֹלָם וּבִמְזוֹנוֹתָיו וּבְסִפּוּק צְרָכָיו הַכֹּל אֵינוֹ חָשׁ לוֹ בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, וְהוּא אוֹמְרוֹ **בְּיִשְׂרָאֵל** בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, וְכֵן תִּמְצָא שֶׁאִם יִשְׂרָאֵל הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת ה' נוֹתֵן טוּבוֹ לָעוֹלָם וְנִזּוֹנִים וְנֶהֱנִים גַּם הָאֻמּוֹת יַחַד, וּמֵעַתָּה הַמְבַקְּשִׁים לַעֲקֹר אֻמָּה זוֹ מְבַקְּשִׁים לְאַבֵּד הָעוֹלָם וְיוֹשְׁבָיו. עוֹד נִתְכַּוֵּן בְּאוֹמְרוֹ **וְלֹא רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל** כִּי הַצַּדִּיקִים כָּל צִפְצוּפָם עוֹשִׂים בּוֹ נַחַת רוּחַ לֵה' וְאֵינָם מְיַגְּעִים אוֹתוֹ כִּבְיָכוֹל עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (מַלְאָכִי ב' י"ז) הוֹגַעְתֶּם ה' בְּדִבְרֵיכֶם, וְלָזֶה אָמַר וְלֹא רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל:

ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ. פֵּרוּשׁ כְּנֶגֶד ב' בְּחִינוֹת שֶׁהִזְכִּיר, הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם יַעֲקֹב שֶׁהֵם הַהֲמוֹן עַם, וְהַמִּתְכַּבְּדִים בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם הַצַּדִּיקִים, **ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ** הֵם הַצַּדִּיקִים שֶׁעוֹשִׂים מֵאַהֲבָה, לָזֶה אָמַר ה' שֶׁהוּא שֵׁם הַחֶסֶד לוֹמַר שֶׁאֵין עֲבוֹדַת הַצַּדִּיק לְצֵדֶת הַדִּין אֶלָּא אוֹהֵב הַטּוֹב בַּמֶּה שֶׁהוּא טוֹב, וְדִקְדֵּק לוֹמַר אֱלֹהָיו שֶׁלֹּא תַּחְשֹׁב שֶׁאִם ה' מִיסְּרֵהוּ יָשׁוּב אָחוֹר, לָזֶה אָמַר אֱלֹהָיו שֶׁהֲגַם שֶׁיְּיַסְּרֵהוּ עַל מִשְׁמֶרֶת אַהֲבָתוֹ יַעֲמֹד, וּכְנֶגֶד כַּת הֶהָמוֹן הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם יַעֲקֹב אָמַר **וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ** שֶׁהוּא יָרֵא לְצֵדֶת הַמִּשְׁפָּט:

עוֹד יִרְצֶה לוֹמַר שֶׁבַח הַשְּׁגָתָם שֶׁלֹּא בְּחַר ה' לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ אֶלָּא עִמָּם, וְעוֹד שֶׁעָשָׂה בָּהֶם כֹּחַ עֶלְיוֹן שֶׁיְּכוֹלִין לְאַבֵּד כָּל מַה שֶּׁנּוֹתְנִין בּוֹ עֵינֵיהֶם כְּמֶלֶךְ עוֹלָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ** פֵּרוּשׁ אֵין צְרִיכִין שֶׁה' יְאַבֵּד קְמֵיהֶם אֶלָּא בְּהֶן עַצְמָן יֵשׁ הַדְּרָגָה זוֹ. וְכֵן תִּמְצָא שֶׁהַצַּדִּיקִים כָּל מָקוֹם שֶׁנּוֹתְנִים בּוֹ עֵינֵיהֶם לְהַשְׁחִית בְּכָל הַנִּבְרָאִים הֵם בַּעֲלֵי הַיְכֹלֶת:

עוֹד יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (בְּרָכוֹת ס"א:) עַל רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהָיוּ סוֹרְקִים בְּשָׂרוֹ בְּמַסְרְקוֹת שֶׁל בַּרְזֶל וְהָיָה מַאֲרִיךְ בְּאֶחָד וְכוּ', וְהוּא אוֹמְרוֹ **ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ** פֵּרוּשׁ מְדַבֵּק נַפְשׁוֹ בַּה' אֱלֹהָיו בְּתַכְלִית הַחִבָּה הֲגַם שֶׁתְּרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל שֶׁסּוֹרְקִים בְּשָׂרוֹ, וְאֲפִלּוּ בַּזְּמַן עַצְמוֹ שֶׁהַשֵּׁבֶט בּוֹ שֶׁהָיוּ סוֹרְקִין וְכוּ' אַף עַל פִּי כֵן ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ: תורה כב

כב) אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרָיִם. אָמַר **מוֹצִיאָם** וְלֹא הוֹצִיאָם, הֲגַם שֶׁרַז"ל אָמְרוּ (בְּרָכוֹת ל"ח) דְּאַפִּיק מַשְׁמַע

(כג) **כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל:**

כג אֲרֵי לָא נַחֲשַׁיָּא צָבָן דְּיִיטַב לְדִבְּית יַעֲקֹב וְאַף לָא קְסָמַיָּא רְעַן בִּרְבוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּעִדָּן יִתְאַמַּר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מָה עֲבַד אֱלָהָא:

רש"י◄ **כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב•** כִּי רְאוּיִים הֵם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין בָּהֶם מְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים. **כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וְגוֹ'•** עוֹד עָתִיד לִהְיוֹת עֵת כָּעֵת הַזֹּאת, אֲשֶׁר תִּגָּלֶה חִבָּתָן לְעֵין כֹּל, שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין לְפָנָיו וְלוֹמְדִים תּוֹרָה מִפִּיו וּמְחִיצָתָן לִפְנִים מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְהֵם יִשְׁאָלוּ לָהֶם: מַה פָּעַל אֵל, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ל): "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת־מוֹרֶיךָ". דָּבָר אַחֵר: "יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב" - אֵינוֹ לְשׁוֹן עָתִיד, אֶלָּא לְשׁוֹן הוֹוֶה: אֵינָן צְרִיכִים לִמְנַחֵשׁ וְקוֹסֵם, כִּי בְּכָל עֵת שֶׁצָּרִיךְ לְהֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּמַה גְּזֵרוֹתָיו בַּמָּרוֹם, אֵינָן מְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים, אֶלָּא נִמְסָר לָהֶם עַל־פִּי נְבִיאֵיהֶם מַה הִיא גְּזֵרַת הַמָּקוֹם, אוֹ אוּרִים וְתֻמִּים מַגִּידִים לָהֶם. וְאוֹנְקְלוֹס לֹא תִרְגֵּם כֵּן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 266)

וּמְחִיצָתָן לִפְנִים מִמְּחִיצַת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת (רש"י כג, כג) רַשִׁ"י פֵּרֵשׁ לְעֵיל (ויקרא א, א) שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בִּלְשׁוֹן "וַיִּקְרָא", וְאִלּוּ בִּנְבִיאֵי הָאֻמּוֹת נֶאֱמַר לְשׁוֹן "וַיִּקַּר", לְשׁוֹן אֲרַעִי וְטֻמְאָה. וְהֵינוּ, שֶׁבְּלַעֲם הָיָה **לְמַטָּה** מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. מוּבָן אֲפוֹא, שֶׁמִּבְּחִינָתוֹ שְׁנָתָהּ חֲשִׁיבוּת מְיֻחֶדֶת בְּכָךְ שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם **לְמַעְלָה** מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת.

(כד) **הֵן־עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֹאכַל טֶרֶף וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה:**

כד הָא עַמָּא כְּלֵיתָא שָׁרֵי וּכְאַרְיָא יִתְנַטָּל לָא יִשְׁרֵי בְּאַרְעֵהּ עַד דְּיִקְטוֹל קְטוֹל וְנִכְסֵי עַמְמַיָּא יֵירָת:

רש"י◄ **הֵן־עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְגוֹ'•** כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין מִשֵּׁינָתָם שַׁחֲרִית, הֵן מִתְגַּבְּרִים כְּלָבִיא וְכַאֲרִי לַחֲטוֹף אֶת הַמִּצְוֹות: לִלְבֹּשׁ צִיצִית, לִקְרֹא אֶת שְׁמַע וּלְהָנִיחַ תְּפִלִּין. **לֹא יִשְׁכַּב•** בַּלַּיְלָה עַל מִטָּתוֹ עַד שֶׁהוּא אוֹכֵל וּמְחַבֵּל כָּל מַזִּיק הַבָּא לְטָרְפוֹ. כֵּיצַד? קוֹרֵא אֶת שְׁמַע עַל מִטָּתוֹ וּמַפְקִיד רוּחוֹ בְּיַד הַמָּקוֹם. בָּא מַחֲנֶה וְגַיִס לְהַזִּיקָם - הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹמְרָם וְנִלְחָם מִלְחֲמוֹתֵיהֶם וּמַפִּילָם חֲלָלִים. דָּבָר אַחֵר: הֵן־עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְגוֹ', כְּתַרְגּוּמוֹ. **וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה•** (במ"ר) נִתְנַבֵּא שֶׁאֵין מֹשֶׁה מֵת עַד שֶׁיַּפִּיל מַלְכֵי מִדְיָן חֲלָלִים, וְיֵהָרֵג הוּא עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע יג): "וְאֶת־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב אֶל־חַלְלֵיהֶם".

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהוֹכִיחוּ מִכָּאן אַף עַל פִּי כֵן יוֹתֵר מִשֶּׁמְּע לְשׁוֹן עָבַר אִם הָיָה אוֹמֵר הוֹצִיאָם: **וְנִרְאֶה** עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (פְּסָחִים קט"ז) בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם, עַל כֵּן אָמְרוּ יוֹדְעֵי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה כִּי כָּל לֵיל פֶּסַח מִתְבָּרְרִים כֹּחוֹת הַקְּדֻשָּׁה מֵהַקְּלִפָּה וְנוֹסְפִים בְּעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִיא הַבְּחִינָה עַצְמָהּ שֶׁל יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **אֵל מוֹצִיאָם** כִּי לֹא יְצִיאָה רִאשׁוֹנָה לְבַד אֶלָּא בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מוֹצִיאָם כַּנִּזְכָּר, וְנָתַן טַעַם **כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ** פֵּרוּשׁ כִּי ה' מוֹסִיף וּמְחַזֵּק אוֹתָם לְרוֹמְמָם וְאֵין קֵץ לְרוֹמְמוּת אֲשֶׁר חָשַׁב ה' עֲלֵיהֶם עַד גָּדֵר שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר שׁוּם תַּעֲרֹבֶת הָרַע בַּקְּדֻשָּׁה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב** רָמַז לִבְחִינַת הַנְּחוּשׁ גַּם לִבְחִינָה הַנִּקְרֶאת נָחָשׁ שֶׁהוּא רֹאשׁ הַקְּלִפָּה ס"מ הָרָשָׁע הַנִּקְרָא נָחָשׁ תֵּעָקֵר וְלֹא יִשָּׁאֵר מִמֶּנּוּ בְּיַעֲקֹב, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (זְכַרְיָה י"ג ב) וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ, וְלֹא קֶסֶם הוּא בְּחִינַת טֻמְאָה לְמַטָּה מִמֶּנָּה, וְאָז יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל בְּגֶדֶר שְׁלֵמוּת הַמַּעֲלָה וְתִהְיֶה מַעֲלָתָם יוֹתֵר מִן הַמַּלְאָכִים, וְהוּא מַה שֶׁגָּמַר אֹמֶר **כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב** וְגוֹ' וְאָמְרוּ רַז"ל (מד"ר כְּאן) שֶׁהַמַּלְאָכִים יִשְׁאֲלוּ לְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל אֵל: תורה כג **כד) הֵן עָם וְגוֹ'.** אוֹמְרוֹ **הֵן**, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (שַׁבָּת קי"ט) מַלְאַךְ רַע עוֹנֶה אָמֵן בְּעֵל כָּרְחוֹ, שֶׁבְּלַעַם עִצְמוֹ אָמַר הֵן כֵּן יִהְיֶה עַם זֶה כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי וְגוֹ', וְאוֹמְרוֹ **כְּלָבִיא** פֵּרוּשׁ קִימָתוֹ רִאשׁוֹנָה אֵינוֹ כְּשֶׁאָר הָעוֹלָם שֶׁבִּתְחִלָּה לִהְיוֹתוֹ חָסֵר הִתְלַמְּדוּת הַמִּלְחָמָה לֹא יַעֲשֶׂה גְּבוּרוֹת אֶלָּא כְּלָבִיא יָקוּם וְיַעֲשֶׂה נִפְלָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁכֵּן הָיָה שֶׁהֵגַם שֶׁמַּעוֹדוֹ הוּא שָׁבוּי בְּבֵית הַבּוֹר מְעֻנֶּה בְּסֵבֶל אֲנוּשׁ אַף עַל פִּי כֵן כְּצֵאתוֹ אֶת הָעִיר הִפְלִיא עֲשׂוֹת בְּסִיחוֹן וְעוֹג, אָמַר עוֹד **וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא** פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (שָׁם ע"ז) ג' כָּל זְמָן שֶׁמַּזְקִינִין מוֹסִיפִין כֹּחַ אֲרִי וְכוּ', וְהוּא אוֹמְרוֹ **יִתְנַשָּׂא** שֶׁהוּא מִתְנַשֵּׂא וְרָם בְּכֹחוֹ שֶׁהֵגַם שֶׁיַּעַבְרוּ עָלָיו כַּמָּה מִלְחָמוֹת לֹא מִפְּנֵי זֶה יִהְיוּ נֶחְלָשִׁים אֶלָּא הוֹלְכִים וּמִתְגַּבְּרִים: **עוֹד** יִרְצָה שֶׁמִּלְּבַד כֹּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בָּהֶם עוֹד יִהְיֶה בְּעֵינֵי כָּל הָאֻמּוֹת בְּמַדְרֵגָה גְּדוֹלָה לְפַחֵד מֵהֶם כְּאוֹמְרוֹ (יְהוֹשֻׁעַ ב' כ"ד) וְגַם נָמֹגוּ וְגוֹ', וְהוּא אוֹמְרוֹ **כְּלָבִיא יָקוּם** זֶה בְּעֵרֶךְ גְּבוּרָתוֹ, וּבְעֵרֶךְ מַה שֶּׁיִּהְיֶה נֶחֱשָׁב בְּעֵינֵי הָעוֹלָם **וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא** פֵּרוּשׁ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהוּא יִהְיוּ מְנֻשָּׂאִים בְּעֵינֵי הָעוֹלָם: **לֹא יִשְׁכַּב עַד וְגוֹ'.** פֵּי' שֶׁאֵין הַלַּיְלָה מִפְּלָט לָנוּס מִפָּנָיו כִּי לַיְלָה לְפָנָיו כַּיּוֹם יָאִיר, וְצֵא וּלְמַד מִיְּהוֹשֻׁעַ (שָׁם י'

(כה) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם גַּם־קֹב לֹא תְקַבֶּנּוּ גַּם־בָּרֵךְ לֹא תְבָרְכֶנּוּ׃

כה וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם אַף מֵילַט לָא תְלוּטִנּוּן אַף בָּרְכָא לָא תְבָרְכִנּוּן׃

רש"י◄ **גַּם־קֹב לֹא תְקַבֶּנּוּ•** "גַּם" רִאשׁוֹן מוּסָף עַל "גַּם" הַשֵּׁנִי, וְ"גַּם" שֵׁנִי עַל "גַּם" רִאשׁוֹן. וְכֵן (מ"א ג)׃ "גַּם־לִי גַּם־לָךְ לֹא יִהְיֶה", וְכֵן (דברים לב)׃ "גַּם בָּחוּר גַּם בְּתוּלָה".

(כו) וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִבַּרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה׃

כו וַאֲתֵב בִּלְעָם וַאֲמַר לְבָלָק הֲלָא מַלֵּלִית עִמָּךְ לְמֵימַר כֹּל דִּי יְמַלֵּל יְיָ יָתֵהּ אֶעְבֵּד׃

◆ יום שישי ט"ו תמוז ◆

(כז) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לְכָה־נָּא אֶקָּחֲךָ אֶל־מָקוֹם אַחֵר אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקַבֹּתוֹ לִי מִשָּׁם׃

כז וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם אִיתָא כְּעַן אֲדַבְּרִנָּךְ לַאֲתַר אָחֳרָן מָאִים יְהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ וּתְלוּטֵהּ לִי מִתַּמָּן׃

רש"י◄ **וְקַבֹּתוֹ לִי•** אֵין זֶה לְשׁוֹן צִוּוּי וּכְמוֹ "וְקָבְנוֹ", אֶלָּא לְשׁוֹן עָתִיד: אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינָיו וְתִקְּבֶנּוּ לִי מִשָּׁם, מלדיר"ש בְּלַעַז (דוא זאלסט שעלטען).

(כח) וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן׃

כח וּדְבַר בָּלָק יָת בִּלְעָם רֵישׁ רָמְתָא דְּמִסְתַּכְּיָא עַל אַפֵּי בֵּית יְשִׁימוֹן׃

רש"י◄ **רֹאשׁ הַפְּעוֹר•** קוֹסֵם גָּדוֹל הָיָה בָּלָק, וְרָאָה שֶׁהֵן עֲתִידִין לִלְקוֹת עַל־יְדֵי פְּעוֹר, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ בַּמֶּה. אָמַר: שֶׁמָּא הַקְּלָלָה תָּחוּל עֲלֵיהֶם מִשָּׁם? וְכֵן כָּל הַחוֹזִים בַּכּוֹכָבִים - רוֹאִים וְאֵין יוֹדְעִים מָה רוֹאִים.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

י"ב-י"ג) שֶׁאָמַר לַשֶּׁמֶשׁ שֶׁתַּעֲמֹד וְלֹא אָץ לָבוֹא וְכַדּוֹמֶה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לֹא יִשְׁכַּב עַד יֹאכַל טֶרֶף** הָא לְמַדְתָּ שֶׁבִּזְמַן שִׁכִּיבָה מִתְעַסֵּק הוּא בַּאֲכִילַת טֶרֶף, וְאוֹמְרוֹ **וְדַם חֲלָלִים יִשְׁתֶּה**, לְפִי שֶׁבַּטֶּבַע הָאֲנוֹשִׁי כְּשֶׁיִּרְבֶּה לְהַפִּיל חֲלָלִים תִּיקַר בְּעֵינָיו נֶפֶשׁ הַנִּשְׁאָרִים, לָזֶה אָמַר אוֹי לָהֶם לְאֻמּוֹת כִּי עַם אֵלֶּה הַדָּם בְּעֵינָיו כְּמִשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה וְאֵינוֹ נֶחֱשָׁב בְּעֵינֵיהֶם הַדָּם בְּגֶדֶר הֲרִיגָה אֶלָּא בְּגֶדֶר שְׁתִיָּה, וְדִקְדֵּק לוֹמַר **יִשְׁתֶּה**, לְפִי מַה שֶּׁהִקְדִּמְנוּ כִּי עַל יְדֵי הֲרִיגַת עַכּוּ"ם נִדְבָּקִים חֶלְקֵי הַקְּדֻשָּׁה בְּעַם ה' בְּסוֹד כִּי לַחֲמֻנוּ הֵם (י"ד ט'), כְּמוֹ כֵן אָמַר כָּאן יִשְׁתֶּה וְהָבֵן, וְרַז"ל (חֻלִּין ל"ה:) לָמְדוּ מִכָּאן לְדָם שֶׁחָשׁוּב מַשְׁקֶה: תורה כה

כה) גַּם קֹב לֹא תְקַבֶּנּוּ. אָמַר **גַּם**, וְכָפַל לוֹמַר קֹב תְּקַבֶּנּוּ פֵּרוּשׁ לְפִי שֶׁאָמַר לוֹ בִּלְעָם קוּם בָּלָק וְגוֹ' הַאֲזִינָה וְגוֹ' וְשָׁם רָמַז לוֹ שֶׁהוּא חָפֵץ לְקַלֵּל וּמַלְאָךְ עוֹקֵם פִּיו כְּמַאֲמָרָם ז"ל (מד"ר בא"ן), ג"כ לָזֶה אָמַר גַּם קֹב פֵּרוּשׁ מִלְּבַד שֶׁלֹּא תְקַלְּלֶנּוּ בְּכֵיוָן אֶלָּא אֲפִלּוּ לְהוֹצִיא הַקְּלָלָה מִפִּיךָ בְּלֹא זְכִירַת שְׁמָם לֹא תְּקַבֶּנּוּ, מִכָּאן שֶׁמִּתְחַכֵּם הָיָה בִּלְעָם הָרָשָׁע לְהוֹצִיא מִפִּיו קְלָלָה בְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא יַעֲנִישֶׁהוּ הַבּוֹרֵא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ שֶׁיֹּאמַר אָרוּר אוֹ מְקֻלָּל וְלֹא יוֹצִיא מִפִּיו שֵׁם הַמְקֻלָּל וְהַמְאֹרָר אֶלָּא שֶׁבְּלִבּוֹ יְכַוֵּן לְמַה שֶׁרוֹצֶה, וּלְטַעַם זֶה הָיָה ה' מוֹנְעוֹ מִלְּהוֹצִיא מִפִּיו קְלָלָה וְנֶחְתְּמָה בְּלִבּוֹ, וְאוֹמְרוֹ **גַּם בָּרֵךְ** לְפִי שֶׁאָמַר לוֹ בִּלְעָם שֶׁאֵינוֹ מְבָרְכָם מֵרְצוֹנוֹ אֶלָּא אָנוּס הוּא לְבָרְכָם לָזֶה אָמַר לוֹ אִם אַתָּה לֹא תְקַלֵּל לֹא תִתְחַיֵּב לְבָרֵךְ, וְחָשַׁב שֶׁלֹּא יַעֲקֹם ה' פִּיו לְבָרֵךְ אֶלָּא אִם יִרְצֶה לְקַלֵּל, וְכָפַל לוֹמַר גַּם **בָּרֵךְ לֹא תְבָרְכֶנּוּ** פֵּרוּשׁ אֲפִלּוּ בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ כְּפִי הָאֱמֶת כְּפִי דַּעַת בִּלְעָם וְכִנְּתָנָהּ אַף גַּם זֹאת לֹא תְבָרְכֶנּוּ: תורה כו

כו) וַיַּעַן בִּלְעָם וְגוֹ' לֵאמֹר. צָרִיךְ לְדַעַת אוֹמְרוֹ **לֵאמֹר כִּי לְמִי יֹאמַר בָּלָק,** אָכֵן נִתְכַּוֵּן לוֹמַר כִּי מַה שֶּׁדִּבֵּר אֵלָיו קֹדֶם כַּוָּנָתוֹ לוֹמַר לוֹ שֶׁכָּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' בֵּין קְלָלָה בֵּין בְּרָכָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה, אִם כֵּן הֲגַם שֶׁלֹּא אֶקְּבֶנּוּ וִידַבֵּר ה' לְבָרְכָם אֲבָרְכָם לְקַיֵּם דְּבַר ה': תורה כז

כז) לְכָה נָּא אֶקָּחֲךָ. אָמַר **נָא** פֵּרוּשׁ עַתָּה שֶׁכְּבָר הָיָה מַה שֶּׁהָיָה וּמַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ לְבָרֵךְ כְּבָר בֵּרְכָם, וְטַעַם שֶׁעֲדַיִן הָיָה מְצַפֶּה לְדַבֵּר שֶׁרָאָה ב' פְּעָמִים שֶׁה' חָפֵץ בַּבְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל, נִרְאֶה כִּי חָשַׁב שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁהַפִּנָּה שֶׁעָמַד בִּלְעָם פַּעַם אֶחָד וּב' הָיוּ אֲנָשִׁים צַדִּיקִים מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַתָּה שֶׁמֵּשִׁים פָּנָיו כְּנֶגֶד כָּל הָעָם מִן הַסִּתָּם יִהְיוּ בָּהֶם כַּת אַחַת בִּלְתִּי הֲגוּנָה וְחָשַׁב אוּלַי יִמָּצֵא מָקוֹם לְקֹב מִשָּׁם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **אוּלַי יִישַׁר** וְגוֹ', וְאָמַר **וְקַבֹּתוֹ לִי** וְלֹא אָמַר לְקַבֹּתוֹ, נִתְכַּוֵּן בָּזֶה שֶׁאֵין צֹרֶךְ שֶׁיִּישַׁר בְּעֵינֵי ה' לְקַבֹּתוֹ אֶלָּא שֶׁיִּשַׁר בְּעֵינֵי ה' שֶׁלֹּא לְמְנִיעָךְ וְאָז תִּקְּבֶנּוּ מִשָּׁם: תורה כח

(כט) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִם:

כט וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנֵה לִי הָכָא שַׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַתְקֵן לִי הָכָא שַׁבְעָא תּוֹרִין וְשַׁבְעָא דִכְרִין:

(ל) וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:

ל וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא די אֲמַר בִּלְעָם וְאַסֵּק תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא:

כד (א) וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם לִקְרַאת נְחָשִׁים וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו:

א וַחְזָא בִּלְעָם אֲרֵי תַּקִּין קֳדָם יְיָ לְבָרְכָא יָת יִשְׂרָאֵל וְלָא הֲלַךְ כִּזְמַן כִּזְמַן אֶלְהֵן לְקָדָמוּת נְחָשַׁיָּא וְשַׁוִּי [לְקָבֵל עֶגְלָא דַעֲבִידוּ יִשְׂרָאֵל] לְמַדְבְּרָא אַפּוֹהִי:

רש״י ◄ **וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב וְגוֹ׳** • אָמַר: אֵינִי צָרִיךְ לְבָדֵק עוֹד בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כִּי לֹא יַחְפֹּץ לְקַלְלָם. **וְלֹא־הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם** • כַּאֲשֶׁר עָשָׂה שְׁתֵּי פְּעָמִים. **לִקְרַאת נְחָשִׁים** • לְנַחֵשׁ אוּלַי יִקָּרֶה ה׳ לִקְרָאתוֹ כִּרְצוֹנוֹ. אָמַר: רוֹצֶה וְלֹא רוֹצֶה לְקַלְלָם. אַזְכִּיר עֲוֹנוֹתֵיהֶם, וְהַקְּלָלָה עַל הַזְכָּרַת עֲוֹנוֹתֵיהֶם תָּחוּל. **וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו** • כְּתַרְגּוּמוֹ.

(ב) וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים:

ב וּזְקֵף בִּלְעָם יָת עֵינוֹהִי וַחְזָא יָת יִשְׂרָאֵל שָׁרֶן לְשִׁבְטוֹהִי וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

א) וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב וְגוֹ׳. וּלְדִבְרֵיהֶם ז״ל (מד״ר) שֶׁאָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ פָּסוּק כִּי בָּרוּךְ הוּא שֶׁאָמַר ה׳ לְבִלְעָם לֹא תִבְרְכֵם, נִתְכַּוֵּן לוֹמַר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ טוֹב בְּעֵינֵי ה׳ לְבָרֵךְ פֵּרוּשׁ ה׳ שֶׁהִזְכִּיר בְּסָמוּךְ וְאֵינוֹ חוֹזֵר עַל בִּלְעָם כִּי כְּבָר אָמַר לוֹ ה׳ כִּי בָרוּךְ הוּא וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרְכָם, וְהֵגֵם שֶׁמְּצִינוּ שֶׁהָיָה מְבָרְכָם, זֶה הָיָה לַהֲפֹךְ קִלְלָתוֹ לִבְרָכָה, וּלְפִי מַה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק (כ״ג ה׳) וַיָּשֶׂם ה׳ דָּבָר בְּפִי בִלְעָם, לֹא בִּלְעָם הָיָה מְבָרֵךְ אֶלָּא מַלְאָךְ הָיָה מְבָרְכָם בְּפִיו בְּהֶפְסֵק דָּבָר לְפִיו, וְאוֹמְרוֹ **וְלֹא הָלַךְ כְּפַעַם** וְגוֹ׳ פֵּרוּשׁ הֶחֱלִיט שֶׁאֵין תִּקְוָה מֵה׳ לְהַסְכִּים לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל גַּם לֹא הָלַךְ כְּפַעַם וְגוֹ׳ מִשּׁוּם שֶׁאֵין תּוֹחֶלֶת מֵהַנְּחָשִׁים, לָזֶה נִתְחַכֵּם בְּעֵצָה רָעָה וְהוּא **וַיָּשֶׁת אֶל הַמִּדְבָּר פָּנָיו** פֵּרוּשׁ לִרְאוֹת מַה שֶׁהִכְעִיסוּ בַּמִּדְבָּר אוּלַי דֶּרֶךְ שָׁם יוּכַל לְקַלֵּל:

אוֹ יִתְבָּאֵר לְשׁוֹן דִּבּוּר כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרַשׁ בַּזֹּהַר (ח״ג ר״ה:) בַּפָּסוּק אָבִינוּ מֵת בַּמִּדְבָּר לְשׁוֹן דִּבּוּר, וְהַכַּוָּנָה לְפִי שֶׁכָּל הָעָשֶׂר נִסְיוֹנוֹת שֶׁנִּסּוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַמָּקוֹם הָיוּ בְּדִבּוּר, עַל יַם סוּף, בָּעֵגֶל, בַּמִּתְאוֹנְנִים, בַּמְּרַגְּלִים, בַּעֲדַת קֹרַח, מֵי מְרִיבָה וְכוּ׳ כֻּלָּם הָיוּ חוֹטְאִים בַּדִּבּוּר, וְחָשַׁב כִּי בִּכְלָלוּת יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ לְנֶגֶד פָּנָיו יִמְצְאוּן רַבִּים מִכִּתּוֹת הַמְדַבְּרִים וְדֶרֶךְ שָׁם לְקַלֵּל:

עוֹד יִרְצֶה עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם ז״ל (זוה״ב קנ״ז.) שֶׁאָמְרוּ כִּי הַמִּדְבָּר הוּא מְקוֹם חֲנוֹת ס״מ הָרָשָׁע, וְנִתְכַּוֵּן לְעוֹרֵר כֹּחוֹתָיו, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וַיָּשֶׁת אֶל הַמִּדְבָּר פָּנָיו** שֶׁשָּׁם הוּא רֹאשׁ הַקְּלִפָּה ס״מ וְחֵילוֹתָיו שׂוֹנְאֵי עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְדִקְדֵּק לוֹמַר **פָּנָיו**, אוּלַי שֶׁתִּתְעוֹרֵר הַקְּלִפָּה בְּאֶמְצָעוּת הַכַּעַס כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּתְעוֹרֵר הַקְּדֻשָּׁה בְּשִׂמְחָה וּבְלֵב טוֹב, כִּי כָּל אֶחָד יִתְעוֹרֵר לְמִינוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ פָּנָיו לְשׁוֹן כַּעַס עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (שְׁמוֹת ל״ג) פָּנַי יֵלְכוּ שֶׁהוּא לְשׁוֹן כַּעַס:

אוֹ אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ הַכָּתוּב עַל זֶה הַדֶּרֶךְ **וַיַּרְא בִּלְעָם** כִּי מִי שֶׁהוּא טוֹב הוּא בְּעֵינֵי ה׳ רָאוּי לְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי כ״ב ט׳) טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ, וְאָמְרוּ ז״ל (סוֹטָה ל״ח:) אַל תִּקְרֵי יְבֹרָךְ אֶלָּא יְבָרֵךְ, וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה כִּי הוּא לְהִיוֹתוֹ רַע עַיִן כַּיָּדוּעַ לֹא נָתְנוֹ ה׳ לְבָרֵךְ כְּרָמוּז בַּמַּאֲמַר כִּי בָרוּךְ הוּא, וּמִזֶּה הִרְגִּישׁ כִּי נִפְסַל לִהְיוֹתוֹ רַע עַיִן וְהַמְבָרֵךְ הוּא הַמַּלְאָךְ שֶׁמְּדַבֵּר בְּפִיו, לָזֶה חָשַׁב שֶׁלֹּא יֵלֵךְ כְּפַעַם בְּפַעַם לִקְרַאת נְחָשִׁים שֶׁהוּא חֵלֶק הָרַע **וַיָּשֶׁת אֶל הַמִּדְבָּר** פֵּרוּשׁ אֲשֶׁר הוּא חוֹנֶה שָׁם הָאֱלֹהִים מְקוֹם מַחֲנֵה שְׁכִינָה וּמְרַד בְּשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ וְחָשַׁב שֶׁבָּזֶה יְכֻשַּׁר לִהְיוֹת טוֹב וִיבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל, וְהוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי לֹא עָשָׂה זֶה מִרְצוֹנוֹ וּמִלִּבּוֹ אֶלָּא לְפָנִים הוּא שֶׁעָשָׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁחָשַׁב לְרַמּוֹת בּוֹחֵן לִבּוֹת, וְאוּלַי שֶׁדִּעְתּוֹ הָיְתָה עַד שֶׁיַּאֲמִין בּוֹ הַמַּלְאָךְ לְהָסִיר חַכָּה מִפִּיו לְדַבֵּר כְּחֶפְצוֹ וְאָז יַחְשֹׁב מַחְשָׁבוֹת לְהִתְחַכֵּם בְּסִדֶּר הַבְּרָכָה עַצְמָהּ לְהָרַע, כְּמוֹ שֶׁכֵּן עָשָׂה כְּאוֹמְרָם ז״ל (סַנְהֶדְרִין ק״ה:) בְּפֵרוּשׁ אוֹמְרוֹ כִּנְחָלִים וְגוֹ׳ כַּאֲהָלִים וְגוֹ׳ וְהָיְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבַטֶּלֶת מַחְשַׁבְתּוֹ וְאוֹמֶרֶת לֹא כְּמוֹ שֶׁאַתָּה חוֹשֵׁב וְגוֹ׳: תורה ב

ב) וַיִּשָּׂא בִלְעָם וְגוֹ׳. הֶצְרַךְ לוֹמַר וַיִּשָּׂא, גַּם הֶצְרַךְ לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ וְלֹא סָמַךְ עַל זִכְרוֹנוֹ בְּסָמוּךְ, לְפִי מַה שֶׁקָּדַם לָנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל הָיוּ מְסוּבָּבִים בֶּעָנָנִים וְלֹא הָיְתָה עַיִן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, לָזֶה אָמַר שֶׁנָּשָׂא בִּלְעָם וְגוֹ׳ פֵּרוּשׁ נָשָׂא נְבִיאוּתוֹ כִּי הוּא הָיָה נְבִיא אֻמּוֹת

רש"י◄ **וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת־עֵינָיו•** בִּקֵּשׁ לְהַכְנִיס בָּהֶם עַיִן רָעָה, וְהֲרֵי יֵשׁ לְךָ שָׁלֹשׁ מִדּוֹתָיו: עַיִן רָעָה וְרוּחַ גְּבוֹהָה וְנֶפֶשׁ רְחָבָה הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה (אבות פ"ה). **שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו•** רָאָה כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט שׁוֹכֵן לְעַצְמוֹ וְאֵינָן מְעֹרָבִין, רָאָה שֶׁאֵין פִּתְחֵיהֶם מְכֻוָּנִין זֶה כְּנֶגֶד זֶה, שֶׁלֹּא יָצִיץ לְתוֹךְ אֹהֶל חֲבֵרוֹ. **וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים•** עָלָה בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יְקַלְּלֵם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יג, עמ' 84)

שֶׁאֵין פִּתְחֵי אָהֳלֵיהֶם מְכֻוָּנִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה (רש"י כד, ב) גַּם בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מָצוּי בְּדִירַת עֲרַאי, אֹהֶל, עָלָיו לְהַקְפִּיד עַל כְּלֵי הַצְּנִיעוּת בְּמִילּוּאָם. לַאֲפוּקֵי מִן הַמִּקְלִים בְּעִנְיְנֵי צְנִיעוּת בַּקַּיִץ, וּבְמִיָּחֵד כְּשֶׁנִּמְצָאִים בְּדִירַת עֲרַאי מִחוּץ לָעִיר, בְּאָמְרָם: "אֶחְטָא וְאָשׁוּב", כְּשֶׁאָשׁוּב הָעִירָה.

(ג) **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעוֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן:**

ג וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר אֲמַר בִּלְעָם בְּרֵהּ בְּעוֹר וְאֲמַר גַּבְרָא דְּשַׁפִּיר חָזֵי:

רש"י◄ **בְּנוֹ בְעוֹר•** כְּמוֹ (תהילים קיד): "לְמַעְיְנוֹ מָיִם". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: (סנהדרין ק"ה) שְׁנֵיהֶם הָיוּ גְּדוֹלִים מְאֻבוֹתֵיהֶם; "בָּלָק בְּנוֹ צִפּוֹר", אָבִיו - בְּנוֹ הוּא בְּמַלְכוּת, וּבִלְעָם גָּדוֹל מֵאָבִיו בִּנְבִיאוּת - מָנָה בֶּן פְּרָס הָיָה. **שְׁתֻם הָעָיִן•** עֵינוֹ נְקוּרָה וּמוּצֵאת לַחוּץ וְחוֹר שֶׁלָּהּ נִרְאָה פָּתוּחַ, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֹּם וְיִסְתֹּם וְיִגֹּב. (ע"ז סט). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: לְפִי שֶׁאָמַר: וּמִסְפַּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹשֵׁב וּמוֹנֶה רְבִיעוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מָתַי תָּבוֹא טִפָּה שֶׁנּוֹלַד הַצַּדִּיק מִמֶּנָּה. אָמַר בְּלִבּוֹ: מִי שֶׁהוּא קָדוֹשׁ וּמִשָּׁרְתָיו קְדוֹשִׁים, יִסְתַּכֵּל בַּדְּבָרִים הַלָּלוּ? וְעַל דָּבָר זֶה נִסְמֵית עֵינוֹ שֶׁל בִּלְעָם (נדה לא). וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים: "שְׁתֻם הָעָיִן" - פְּתוּחַ הָעַיִן, כְּמוֹ שֶׁתְּרְגֵּם אוֹנְקְלוּס, וְעַל שֶׁאָמַר "שְׁתֻם הָעָיִן" וְלֹא אָמַר "שְׁתֻם הָעֵינַיִם", לָמַדְנוּ שֶׁסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו הָיָה.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָעוֹלָם וּמַחֲזֵה נְבוּאָה יָחֵזֶה, וְלָזֶה דִּקְדֵּק לוֹמַר בִּלְעָם לִרְמֹז נְשִׁיאוּת עַיִן שֶׁאֵינָהּ בְּזוּלָתוֹ אֶלָּא בּוֹ וּבָזֶה הֵעִיר שֶׁבְּמַחֲזֵה הַנְּבוּאָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וּבָזֶה הִשִּׂיג לִרְאוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ נִסְתָּרִים בְּעִנְנֵי הַכָּבוֹד:

וַיַּרְא וְגוֹ' לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי עָלָיו וְגוֹ'.

פֵּרוּשׁ שֶׁרָאָה בָּהֶם ב' עִנְיָנִים גְּדוֹלִים א' שׁוֹכֵן כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט בִּפְנֵי עַצְמוֹ, ב' וַתְּהִי עָלָיו וְגוֹ' שֶׁהָיְתָה שׁוֹרָה שְׁכִינָה עַל כָּל שֵׁבֶט בִּפְנֵי עַצְמוֹ מִלְּבוֹ בְּרֵאשׁוֹ, וְהַטַּעַם שֶׁכָּל שֵׁבֶט יֵשׁ לוֹ הַדַּרְגָּה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אוֹ לְצַד הַזְּכוּת שֶׁיֵּשׁ לְאֶחָד יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ, אוֹ לְפִי הַמִּנְיָן, גַּם רָמַז בְּקֶשֶׁר ב' דְּבָרִים עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם ז"ל (ב"ב ס.) שֶׁאָמְרוּ שֶׁבָּאֶמְצָעוּת שֶׁנִּסְדְּרוּ יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ זֶה כָּל שֵׁבֶט בִּפְנֵי עַצְמוֹ שָׁכְנָה עֲלֵיהֶם שְׁכִינָה וְנַעֲשׂוּ מֻרְכָּבָה לָהּ, וְהוּא מַה שֶׁדִּקְדֵּק לוֹמַר **וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים**: תורה ג

ג) וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וְגוֹ' נְאֻם בִּלְעָם וְגוֹ' וּנְאֻם וְגוֹ'. צָרִיךְ לְדַעַת לָמָּה הֶצְרַךְ לוֹמַר **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ.** עוֹד מַה צֹּרֶךְ לוֹמַר **נְאֻם בִּלְעָם** פְּשִׁיטָא כִּי פִּיו הַמְדַבֵּר, עוֹד לָמָּה הֶצְרַךְ לְהוֹדִיעַ שֵׁם אָבִיו כָּאן, עוֹד לָמָּה הֶצְרַךְ לְסַמֵּן עַצְמוֹ בְּסִימָנִים שֶׁבְּגוּפוֹ, גַּם בַּמַּאֲמָר שׁוֹמֵעַ וְגוֹ' מַה נִּתְכַּוֵּן בָּזֶה, וְאִם לְשַׁבֵּחַ עַצְמוֹ לָמָּה לֹא שִׁבַּח בְּפַעַם רִאשׁוֹנָה. אָכֵן לְפִי שֶׁעֵד עַתָּה הָיָה מְדַבֵּר מַה שֶּׁיָּשִׂים ה' בְּפִיו הֵפֶךְ רְצוֹנוֹ שֶׁהַדִּבּוּר הָיָה יוֹצֵא מִפִּיו בְּעַל כָּרְחוֹ וְעַתָּה רָצָה שֶׁיִּסְכִּים הוּא עַל הַדְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מִפִּיו כְּאִלּוּ הוּא אוֹמֵר אוֹתָם מֵרְצוֹנוֹ הַפְּשׁוּט, וְכִוָּנָתוֹ בָּזֶה גַּם כֵּן שֶׁאִם יְקַלֵּל יָבוֹא כֹּחַ הַמְבָרֵךְ וִיבָרֵךְ אֲבָל אִם יְבָרֵךְ לֹא יְבָרֵךְ כֹּחַ הַמְבָרֵךְ, וּמַה גַּם לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק וַיָּשֶׂת אֶל הַמִּדְבָּר פָּנָיו וְגוֹ' בְּפֵרוּשׁ ב' שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהַכְשִׁיר עַצְמוֹ לְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל, יִתְיַשֵּׁב הַכָּתוּב עַל זֶה הַדֶּרֶךְ **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ** פֵּרוּשׁ הַמָּשָׁל שֶׁהוּא מִמֶּנּוּ וּמִדַּעְתּוֹ, וּבָזֶה יִתְיַשְּׁבוּ דִּבְרֵי רַז"ל (סנהדרין ק"ה:) שֶׁאָמְרוּ שֶׁהוּא אָמַר כִּנְחָלִים וְגוֹ' בִּקֵּשׁ לְכַנּוֹתָן כְּנַחַל שֶׁפּוֹסֵק בִּימוֹת הַחַמָּה וְכוֹ' וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִשִּׁיבָתוֹ לֹא כְּמוֹ שֶׁאַתָּה חוֹשֵׁב אֶלָּא נִטְּיוּ פֵּרוּשׁ כְּנָהָר שֶׁאֵינוֹ פוֹסֵק וְהוֹלֵךְ, כַּאֲהָלִים פֵּרוּשׁ שֶׁהֵם מְטֻלְטָלִים וְנֶעֱקָרִים מִמְּקוֹמָם וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִשִּׁיבָתוֹ נָטַע ה' וְגוֹ' וְכֵן כָּל דְּבָרָיו הֵם בְּרָכָה שֶׁפְּנִימִיּוּתָהּ קְלָלָה, וְאִם הֵם דִּבְרֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לָמָּה תֹּאמַר דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֹּפִי, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁהֵם דִּבְרֵי עַצְמוֹ:

וְלָזֶה אָמַר וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם פֵּרוּשׁ דְּבָרִים אֵלּוּ הֵם מִשְּׁלִי וְאֵינָם כִּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁקָּדְמוּ שֶׁלֹּא הָיוּ מִמֶּנִּי, וּפֵרַשׁ מִי הוּא הַמְדַבֵּר דְּבָרִים אֵלּוּ כְּדֵי שֶׁיֵּחָקוּ לְעוֹלָם מִי בַּעַל דְּבָרִים, וְאָמַר ג' סִימָנִים כְּדַרְכָּךְ אוֹמְרוֹ בַּמִּשְׁנָה (פאה פ"ז מ"א) כָּל זִית שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם וְכוֹ' בִּשְׁמוֹ וּבְמַעֲשָׂיו וּבִמְקוֹמוֹ, כְּנֶגֶד בִּשְׁמוֹ אָמַר **בְּנוֹ בְּעוֹר**, וְאָמַר בְּנוֹ וְלֹא אָמַר בֶּן לוֹמַר שֶׁהָיָה אָבִיו לְמִטָּה מִמֶּנּוּ וְרָאוּי לִהְיוֹת בְּמַדְרֵגַת בְּנוֹ לְגַבֵּי בְּחִינַת הַהַשָּׂגָה, אוֹ אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה לִבְעוֹר אֶלָּא בִּלְעָם לָזֶה אָמַר בְּנוֹ בְּפֵרוּשׁ יְחִידוֹ שֶׁל בְּעוֹר, וְלִכְשֶׁתִּמְצָא לוֹמַר שֶׁהָיוּ לוֹ אֲחֵרִים אָמַר שֶׁכֻּלָּם נֶחְשָׁבִים כְּאֵין לְפָנָיו כְּאִלּוּ אֵין לוֹ כִּי אִם בִּלְעָם, כְּנֶגֶד מַעֲשָׂיו אָמַר **הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן** שֶׁהָיָה נִכָּר בְּמַעֲשֵׂה עֵינָיו שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁהָיָה מִסְתַּכֵּל בְּעֵינָיו הָיָה לוֹקֶה, וְלָכֵן הָיָה סוֹתֵם עֵינוֹ הָרָעָה לְבַל יַזִּיק, וְאֶפְשָׁר שֶׁהָיְתָה לוֹ עַיִן הַשְּׂמֹאלִית

(ד) **נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם:**

ד אֲמַר דְּשָׁמַע מֵימַר מִן קֳדָם אֵל וְחֵזוּ מִן קֳדָם שַׁדַּי חָזֵי שְׁכִיב וּמִתְגְּלֵי לֵהּ:

רש"י ◄ **נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם** • פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁאֵין נִרְאָה עָלָיו אֶלָּא בַּלַּיְלָה כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב. וּמִדְּרָשׁוֹ: כְּשֶׁהָיָה נִגְלָה עָלָיו לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד עַל רַגְלָיו, וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו, לְפִי שֶׁהָיָה עָרֵל וּמָאוּס לִהְיוֹת נִגְלֶה עָלָיו בְּקוֹמָה זְקוּפָה לְפָנָיו.

(ה) **מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל:**

ה מָא טָבָא אַרְעָךְ יַעֲקֹב בֵּית מֵישְׁרָיִךְ יִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ **מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ** • עַל שֶׁרָאָה פִּתְחֵיהֶם שֶׁאֵינָן מְכֻוָּנִין זֶה מוּל זֶה. **מִשְׁכְּנֹתֶיךָ** • חֲנִיּוֹתֶיךָ, כְּתַרְגּוּמוֹ. דָּבָר אַחֵר: "מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ", מַה טֹּבוּ - אֹהֶל שִׁילֹה וּבֵית עוֹלָמִים בְּיִשּׂוּבָן, שֶׁמַּקְרִיבִין בָּהֶן קָרְבָּנוֹת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם. **מִשְׁכְּנֹתֶיךָ** • אַף כְּשֶׁהֵן חֲרֵבִין, לְפִי שֶׁהֵן מַשְׁכּוֹן עֲלֵיהֶם, וְחֻרְבָּנָן כַּפָּרָה עַל הַנְּפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ד): "כִּלָּה ה' אֶת־חֲמָתוֹ", וּבַמֶּה כִּלָּה? "וַיַּצֶּת־אֵשׁ בְּצִיּוֹן".

(ו) **כִּנְחָלִים נִטָּיוּ כְּגַנַּת עֲלֵי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע יְהוָה כַּאֲרָזִים עֲלֵי־מָיִם:**

ו כְּנַחֲלִין דְּמִדַּבְּרִין כְּגִנַּת שַׁקְיָא דְעַל פְּרָת כְּבוּסְמַיָּא דְּנָצִיב יְיָ כְּאַרְזִין דְּנָצִיבִין עַל מַיָּא:

רש"י ◄ **כִּנְחָלִים נִטָּיוּ** • שֶׁנֶּאֱרְכוּ וְנִמְשְׁכוּ לִנְטוֹת לְמֶרְחוֹק. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: מִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, אָנוּ לְמֵדִים מָה הָיָה בְּלִבּוֹ לְקַלְקֵל, כְּשֶׁאָמַר לְהָשִׁית אֶל הַמִּדְבָּר פָּנָיו. וּכְשֶׁהָפַךְ הַמָּקוֹם אֶת פִּיו, בֵּרְכָם מֵעֵין אוֹתָן קְלָלוֹת שֶׁבִּקֵּשׁ לוֹמַר כּוּ', כִּדְאִיתָא בְּ"חֵלֶק" (סנהדרין קה). **כַּאֲהָלִים** • כְּתַרְגּוּמוֹ: לְשׁוֹן (תהלים מה): "מֹר וַאֲהָלוֹת". **נָטַע ה'** • בְּגַן־עֵדֶן. לָשׁוֹן אַחֵר: כַּאֲהָלִים נָטַע ה' - כַּשָּׁמַיִם הַמִּתְּוחִין כְּאֹהֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מ): "וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת". וְלָשׁוֹן זֶה אֵינוֹ, דְּאִם־כֵּן הָיָה לוֹ לִנְקֹד "כַּאֲהָלִים" הָא' בְּחַטָּף קָמֵץ. **נָטַע ה'** • לְשׁוֹן "נְטִיעָה" מָצִינוּ בְּאֹהָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל יא): "וַיִּטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ".

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מְיֻחֶדֶת לָזֶה, וְאִם נְפָרֵשׁ שִׁתָּם הָעַיִן הוּא לְשׁוֹן פְּתִיחָה יִרְצֶה שֶׁהָיָה מְסֻמָּן בִּפְתִיחַת עֵינוֹ לְהָרַע, כְּנֶגֶד מְקוֹמוֹ אָמַר **שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל** שֶׁהָיָה עוֹמֵד לְנֵס עַמִּים וְאֵין אָדָם אַחֵר עוֹמֵד בְּמָקוֹם זֶה שֶׁל נְבוּאָה:

עוֹד יִרְצֶה בְּהָעִיר לָמָּה אָמַר ג' פְּעָמִים נְאֻם וְלֹא הִסְפִּיק בְּאַחַת. אָכֵן לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּבִלְעָם ג' הִדְרָגוֹת מִכֹּחוֹת הַנֶּעֱלָם. א' כֹּחַ שֶׁבָּא בִּבְרִיאָתוֹ אֲשֶׁר פָּעַל בּוֹ הַמּוֹלִיד. ב' אֲשֶׁר קָנָה בְּכֹחַ מַעֲשָׂיו כִּי הָאָדָם יִמְשֹׁךְ לְנַפְשׁוֹ כֹּחוֹת כְּפִי הַמִּפְעָל מִמֶּנּוּ. ג' אֲשֶׁר הִקְנָהוּ ה' לְסִבָּה יְדוּעָה לִהְיוֹת נָבִיא לַגּוֹיִם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַעֲמוּ הָאֻמּוֹת כָּאָמוּר בְּדִבְרֵיהֶם ז"ל (מד"ר ריש פ' זו), וְנִתְכַּוֵּן בִּלְעָם לוֹמַר דְּבָרָיו בְּהַסְכָּמַת כֹּחוֹתָיו יַחַד, כְּנֶגֶד כֹּחַ הַבָּא מִכֹּחַ הַמּוֹלִיד אָמַר **נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְּעֹר**, וְדִקְדֵּק לוֹמַר בְּנוֹ וְלֹא אָמַר בֶּן כִּי אָז הָיָה נִשְׁמָע שֶׁמְּצַיֵּן מִי יְלָדוֹ וְהוּא נִתְכַּוֵּן לוֹמַר עַל הַחֵלֶק שֶׁבּוֹ מִמַּה שֶׁהוּא בְּנוֹ וְלֹא עַל מַה שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחוֹ הֵן הַיּוֹם. וּכְנֶגֶד חֵלֶק אֲשֶׁר קָנָה בְּכֹחוֹ אָמַר **נְאֻם הַגֶּבֶר** פֵּרוּשׁ הַגֶּבֶר מַה שֶׁקָּנָה בִּהְיוֹתוֹ גֶּבֶר מֵעֶצְמוֹ, גַּם רָמַז לְתַעֲצֻמוֹתוֹ מִלְּשׁוֹן גְּבוּרָה, שִׁתָּם הָעַיִן שֶׁפָּקַח עֵינָיו כְּאוֹמְרָם ז"ל (זוה"ג ר"ח.) שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ אֵצֶל עַזָּא וְעַזְאֵל וְשָׁם קָנָה כֹּחוֹת הַטֻּמְאָה וְנִתְפַּתְּחוּ עֵינָיו בַּנִּסְתָּרוֹת וּבַמִּפְלָאוֹת אַחַר כַּמָּה יְגִיעוֹת כָּאָמוּר בְּדִבְרֵיהֶם כַּמָּה יְגִיעוֹת צָרִיךְ לַדָּבָר, וּכְנֶגֶד כֹּחַ שֶׁבּוֹ אֲשֶׁר הִקְנָהוּ ה' לִסְבָּה הַיְדוּעָה אָמַר **נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל**, וְכָפַל לוֹמַר **אִמְרֵי אֵל וּמַחֲזֵה** וְגוֹ' כְּנֶגֶד ב' פְּרָטֵי הַשָּׂגָה. א' כְּשֶׁהָיָה בָּא לוֹ הַדִּבּוּר לְאָזְנָיו. וְהַב' כְּשֶׁהָיָה נִגְלָה אֵלָיו, וּכְנֶגֶד שְׁנֵיהֶם אָמַר **נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם** פֵּרוּשׁ כְּשֶׁהָיָה חוֹזֶה מַחֲזֵה שַׁדַּי הָיָה נוֹפֵל וּכְשֶׁהָיָה בָּא לוֹ הַדִּבּוּר וְשׁוֹמֵעַ בְּאָזְנָיו לֹא הָיָה נוֹפֵל אֶלָּא הָיָה גְּלוּי עֵינָיִם: תורה ד

ה) מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּיִשְׂרָאֵל כַּת שֶׁקּוֹבְעִים עִתִּים לַתּוֹרָה, וְכַת שֶׁעוֹסְקִים בָּהּ תָּדִיר הַתְּקוּעָה, כְּנֶגֶד בַּעֲלֵי עִתִּים אָמַר מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב כְּאֹהֶל זֶה שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ, וּכְנֶגֶד כַּת הַתְּקוּעָה אָמַר מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל:

עוֹד נִתְכַּוֵּן כְּנֶגֶד ב' זְמַנִּים א' שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר שֶׁהָיָה ה' בֵּינֵיהֶם בָּאֹהֶל דִּכְתִיב (שמות כ"ו ז) וְעָשִׂיתָ וְגוֹ' לְאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן, וּכְנֶגְדּוֹ אָמַר **מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ**, ב' שֶׁהָיוּ בּוֹ בְּיִשּׂוּב דִּכְתִיב (מ"א ח') ה' אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל וּכְנֶגְדּוֹ אָמַר **מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל**, וְאָמַר לְשׁוֹן רַבִּים לְפִי שֶׁיֵּשׁ הַדְּרָגוֹת בָּאֹהֶל אֹהֶל מוֹעֵד מִשְׁכָּן לִפְנִים מִן הַפָּרֹכֶת: תורה ו

ו) כִּנְחָלִים נִטָּיוּ וְגוֹ'. רַז"ל דָּרְשׁוּ (סנהדרין ק"ה:) בָּזֶה הִרְבֵּה דִּרְשׁוֹת וְאָפְשָׁר לְפָרֵשׁ הַכָּתוּב עַל זֶה הַדֶּרֶךְ שֶׁהַכָּתוּב מְדַבֵּר כְּנֶגֶד ד' כִּתּוֹת הַצַּדִּיקִים שֶׁבְּעַם ה'. א' הוּא כִּשְׁמוּאֵל הַנָּבִיא שֶׁהָיָה מְסַבֵּב כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְלַמֵּד יִשְׂרָאֵל תּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּכָל שָׁנָה

(ז) יֵזַל־מַיִם מִדָּלְיָו וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנָּשֵׂא מַלְכֻתוֹ׃

ז יִסְגֵּי מַלְכָּא דְּיִתְרַבָּא מִבְּנוֹהִי וְיִשְׁלוֹט בְּעַמְמִין סַגִּיאִין וְיִתְקוֹף מֵאֲגַג מַלְכֵּהּ וְתִתְנְטַל מַלְכוּתֵהּ׃

רש"י◄ **מִדָּלְיָו** • מִבְּאֵרוֹתָיו. וּפֵרוּשׁוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ. **וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים** • לְשׁוֹן הַצְלָחָה הוּא זֶה - זַרְעוֹ כַּזֶּרַע הַזָּרוּעַ עַל פְּנֵי הַמַּיִם. **וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ** • מֶלֶךְ רִאשׁוֹן שֶׁלָּהֶם יִכְבֹּשׁ אֶת אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק. **וְתִנָּשֵׂא מַלְכֻתוֹ** • שֶׁל יַעֲקֹב יוֹתֵר וְיוֹתֵר, שֶׁיָּבֹא אַחֲרָיו דָּוִד וּשְׁלֹמֹה.

(ח) אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו וְעַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֵם וְחִצָּיו יִמְחָץ׃

ח אֱלָהָא דְּאַפֵּקְנוּן מִמִּצְרַיִם תָּקְפָּא וְרוּמָא דִּילֵהּ יֵיכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סַנְאֵיהוֹן וּבְבַזַּת מַלְכֵּיהוֹן יִתְפַּנְּקוּן וְאַרְעַתְהוֹן יַחְסְנוּן׃

רש"י◄ **אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם** • מִי גּוֹרֵם לָהֶם הַגְּדֻלָּה הַזֹּאת? אֵל הַמּוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם בְּתֹקֶף וְרוּם שֶׁלּוֹ, יֹאכַל אֶת הַגּוֹיִם שֶׁהֵם צָרָיו. **וְעַצְמֹתֵיהֶם** • שֶׁל צָרִים. **יְגָרֵם** • מְנַחֵם פָּתַר בּוֹ לְשׁוֹן שְׁבִירָה, וְכֵן (צפניה

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְשָׁנָה כְּאוֹמְרָם ז"ל (שבת נ"ז.), ב' כַּת הַצַּדִּיקִים הַקְּבוּעִים לְתַלְמוּד תּוֹרָה לִלְמֹד וּלְלַמֵּד וּלְהוֹרוֹת מִשְׁפָּט וְהִיא כַּת הָעוֹמֶדֶת בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית הָעוֹסֶקֶת בַּתּוֹרָה וּבְהוֹרָאָה כַּיָּדוּעַ, וְהִיא בְּגֶדֶר הָרִאשׁוֹן עַצְמוֹ אֶלָּא שֶׁהַמְבַקֵּשׁ ה' יָבוֹא אֲלֵיהֶם, מוֹסִיף עֲלֵיהֶם שְׁמוּאֵל שֶׁהוּא הָיָה מְסֻבָּב לְהוֹרוֹתָם. ג' כַּת הַלּוֹמֶדֶת תּוֹרָה לִשְׁמָהּ לְעַצְמָהּ לְהַשְׂכִּיל וּלְהָבִין אִמְרֵי נֹעַם, יְתֵירָה עָלֶיהָ כַּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁלּוֹמֶדֶת וּמְלַמֶּדֶת. ד' הִיא כַּת הַמְחַזֶּקֶת יְדֵי הַלּוֹמְדִים וְיוֹצְאִים לִמְלַאכְתָּם לִמְצֹא טֶרֶף אָדָם. וּכְנֶגֶד ד' כִּתּוֹת אָמַר ד' דְּמִיּוֹנִים, כְּנֶגֶד כִּתּוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל אָמַר **כִּנְחָלִים נִטָּיוּ** שֶׁהֵם עוֹשִׂים כַּנַּחַל הַזֶּה שֶׁנּוֹטֵל מֵימָיו מִמָּקוֹם לְמָקוֹם לִשְׁתּוֹת מִמֶּנּוּ כְּמוֹ כֵן כַּת זוֹ שֶׁטּוֹרְחִין בְּעַצְמָן לְהַשְׂקוֹת צָמֵא לְמַיִם חַיִּים, וּכְנֶגֶד כַּת ב' אָמַר **כְּגַנּוֹת עֲלֵי נָהָר** כַּגַּן הַזֶּה שֶׁהוּא נָטוּעַ וְכָל הָרוֹצֶה לֵהָנוֹת יָבוֹא וְיֵהָנֶה, גַּם מוֹלִיכִים פֵּרוֹת מִמֶּנּוּ וְזָנִים הָרְחוֹקִים כְּמוֹ כֵן הֵם כַּת נְטוּעָה בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית וְכָל הָרוֹצֶה לֵהָנוֹת יָבוֹא וְיֵהָנֶה, גַּם פֵּרוֹתֵיהֶם הוֹלְכִים לְמֵרָחוֹק שֶׁהַבָּאִים לְשָׁם מִתְחַכְּמִין מֵהֶם וְיוֹצְאִים לְהַשְׂקוֹת צְמֵאֵי תּוֹרָה, וְכֵן כְּתִיב (יְשַׁעְיָה ב') כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְגוֹ', וּכְנֶגֶד כַּת הַג' הַלּוֹמְדִין לְעַצְמָן וְאֵין בָּהֶם כֹּחַ לְהַשְׁפִּיעַ לַזּוּלַת אָמַר **כַּאֲהָלִים נָטַע ה'** כְּיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֳהָלִים לִלְמֹד לְעַצְמוֹ, וְאָמַר לְשׁוֹן נְטִיעָה כַּנְּטִיעָה הַזֹּאת שֶׁכָּל שֶׁהִיא מִתְיַשֶּׁנֶת מוֹסִיף שָׁרָשִׁים וְאַחֲזָה בִּינִיקָתָהּ כְּמוֹ כֵן לוֹמְדֵי תּוֹרָה כָּל זְמַן שֶׁמַּאֲרִיךְ בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה תּוֹסִיף לְהִשְׁתָּרֵשׁ נַפְשׁוֹ בָּהּ, וּכְנֶגֶד כַּת הַד' אָמַר **כַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם** אֲרָזִים רָמַז לַעֲשִׁירֵי עָם בַּעֲלֵי קוֹמָה בַּעֲלֵי כֹּחַ וּגְבוּרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה אֲבָל אֵין עוֹשִׂים פֵּרוֹת בַּתּוֹרָה לְפִי שֶׁאֵינָם לוֹמְדִים בַּתּוֹרָה:

וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת כִּי פְּרִי הַתּוֹרָה הוּא לְבַדּוֹ יִקָּרֵא פְּרִי. וְעַיֵּן מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ בַּזֹּהַר (ח"ג ר"ב.) בַּפָּסוּק לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ וְגוֹ' מִמֶּנּוּ תֹּאכֵל וְגוֹ' שֶׁהַכָּתוּב רוֹמֵז לְבַעַל תּוֹרָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פְּרִי וְכוֹ' יְעַיֵּן שָׁם, וְאָמַר **עֲלֵי מָיִם** שֶׁחֲזָקָם גַּם כֵּן הוּא עֲלֵי מָיִם שֶׁהִיא הַתּוֹרָה לְפִי שֶׁמַּחֲזִיקִים יְדֵי הָאֲנָשִׁים הַלּוֹמְדִים בַּתּוֹרָה שֶׁנִּמְשָׁלָה לְמַיִם וְיֵהָנוּ מֵהַמַּיִם עַצְמָם, כִּי הַמַּחֲזִיק יְדֵי לוֹמְדֵי תּוֹרָה חוֹלֵק עִמָּהֶם שָׂכָר כַּיָּדוּעַ, וְהַכַּוָּנָה בְּכָל הַמַּאֲמָר לוֹמַר שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים בְּשֹׁרֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה זֹאת הַתּוֹרָה וַאֲפִלּוּ הָעוֹסְקִים בְּעִנְיָן עוֹלָם הַזֶּה: תורה ז

ז) יֵזַל מַיִם וְגוֹ'. הַכַּוָּנָה עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם (שמו"ר פכ"ח) כִּי כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קִבֵּל מִסִּינַי חֵלֶק בַּתּוֹרָה, וְלָזֶה רָמַז מוֹרָשָׁה וְדָרְשׁוּ (פִּסְחִים מ"ט.) אַל תִּקְרֵי מוֹרָשָׁה אֶלָּא מְאֹרָשָׂה, וְאָמַר כָּאן כִּי כָּל מַה שֶּׁמְּחַדְּשִׁים בַּתּוֹרָה הוּא מִדָּלְיָו מִמַּה שֶּׁדָּלָה מֹשֶׁה שֶׁהַכֹּל רָמוּז בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב:

וְאָמַר לְשׁוֹן **דְּלִי** לוֹמַר כִּי בְּעֵרֶךְ פִּנָּה (בינה) הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָתִיד ה' לְגַלּוֹת לְיִשְׂרָאֵל בְּסוֹף הַדּוֹרוֹת בִּימֵי מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁהוּא שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים שֶׁל בִּינָה כָּל הַמ"ט הֵם בְּגֶדֶר דְּלִי בְּעֶרְכּוֹ, וְאָמַר כִּי הֲגַם שֶׁעַתָּה הוּא דְּלִי זֶרַע יִשְׂרָאֵל יִזְכֶּה לָקַחַת מַיִם רַבִּים שֶׁהוּא שַׁעַר הַנּ', וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים**:

וְאָמַר וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ כָּאן גִּלָּה מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל הַקַּיֶּמֶת שֶׁהִתְחִילָה מֵאֲגַג שֶׁהִיא מַלְכוּת עֲמָלֵק רִאשׁוֹנָה שֶׁעָשָׂה שָׁאוּל וּמִשָּׁם נִפְסְקָה מַלְכוּת שָׁאוּל וְנִתְּנָה לְרֵעֵהוּ הַטּוֹב שֶׁהוּא דָּוִד, וְטַעַם שֶׁכִּפְּנָה הַתְּחָלַת מַלְכוּתוֹ מֵאֲגַג לְהָעִיר סִבַּת הַדָּבָר שֶׁהָיָה מִצַּד אֲגַג פֵּרוּשׁ שֶׁהִנִּיחוֹ שָׁאוּל חַי וְלֹא הֲרָגוֹ, כְּאָמְרָם ז"ל (מגלה י"ג.) שֶׁבְּאוֹתָהּ הַלַּיְלָה הִשְׁרִיץ אֲגַג זֶרַע עֲמָלֵק, וְזֶה סִבָּה לַעֲקִירַת מַלְכוּת שָׁאוּל וּלְרוֹמֵם מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, **וְתִנָּשֵׂא מַלְכוּתוֹ** הִיא מַלְכוּת הַמָּשִׁיחַ שֶׁהוּא דָּוִד, דִּכְתִיב (יְחֶזְקֵאל ל"ז כ"ד) וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם, יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד מְאֹד כְּאָמוּר בִּישַׁעְיָה (נ"ב י"ג):

עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ **וְיָרֹם מֵאֲגַג** שֶׁתְּחִלַּת פְּעֻלַּת מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ הִיא מִלְּחֶמֶת עֲמָלֵק שֶׁכָּל עֲמָלֵק בָּא מֵאֲגַג כַּיָּדוּעַ, וְאָמְרוּ ז"ל (תַּנְחוּמָא ס"פ תִּצְא) שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵין הַכִּסֵּא שָׁלֵם עַד שֶׁיִּמְּחֶה זֵכֶר עֲמָלֵק וְתִנָּשֵׂא מַלְכוּתוֹ עַל כָּל הָעוֹלָם: תורה ח

ח) אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל כִּי בִּצֵּאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּרְרוּ כָּל נִיצוֹצֵי הַקְּדֻשָּׁה שֶׁהָיוּ בִּקְלִפַּת מִצְרַיִם, וּכְבָר

ג): "לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר", וְכֵן (יחזקאל כג): "וְאֶת־חֲרָשֶׁיהָ תְּגָרֵמִי". וַאֲנִי אוֹמֵר לְשׁוֹן עֶצֶם הוּא, שֶׁמְּגָרֵר הַבָּשָׂר בְּשִׁנָּיו מִסָּבִיב וְהַמֹּחַ שֶׁבְּפָנִים, וּמַעֲמִיד הָעֶצֶם עַל עַרְמִימוּתוֹ. וְחִצָּיו יִמְחָץ • אוֹנְקְלוּס תִּרְגֵּם: חִצָּיו שֶׁל צָרִים, חֲלֻקָּה שֶׁלָּהֶם כְּמוֹ בַּעֲלֵי חִצִּים, מָרֵי פְּלוּגְתָּא. (ס"א לְשׁוֹן חֲלֻקָּה וַחֲצָיָה) וְכֵן יִמְחָץ לְשׁוֹן (שופטים ה): "וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ". שֶׁיַּחֲצוּ אֶת אַרְצָם. וְיֵשׁ לִפְתֹּר לְשׁוֹן חִצִּים מַמָּשׁ - חִצָּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יִמְחַץ בְּדָמָם שֶׁל צָרִים, יִטְבֹּל וְיִצְטַבַּע בְּדָמָם, כְּמוֹ (תהלים סח): "לְמַעַן תִּמְחַץ רַגְלְךָ בְּדָם" וְאֵינוֹ זָז מִלְּשׁוֹן מַכָּה, כְּמוֹ: "מָחַצְתִּי", שֶׁהַצָּבוּעַ בְּדָם נִרְאֶה כְּאִלּוּ מָחוּץ וְנָגוּעַ.

(ט) כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרְכֶיךָ בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר:

ט יְנוּחַ יִשְׂרֵי בִּתְקוּף כְּאַרְיָא וּכְלֵיתָא לֵית דִּיקִימְנֵהּ בָּרִיכֵיךְ יְהוֹן בְּרִיכִין וְלִיטָיךְ יְהוֹן לִיטִין:

רש"י◄ כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי • כְּתַרְגּוּמוֹ: יִתְיַשְּׁבוּ בְּאַרְצָם בְּכֹחַ וּבִגְבוּרָה.

(י) וַיִּחַר־אַף בָּלָק אֶל־בִּלְעָם וַיִּסְפֹּק אֶת־כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לָקֹב אֹיְבַי קָרָאתִיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֶךְ זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים:

י וּתְקֵף רָגְזָא דְּבָלָק בְּבִלְעָם וּשְׁקָפְנִין לִידוֹהִי וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם לְמֵילַט סַנְאַי קְרִיתָךְ וְהָא בָּרְכָא מְבָרְכַת לְהוֹן דְּנַן תְּלַת זִמְנִין:

רש"י◄ וַיִּסְפֹּק • הִכָּה זוֹ עַל זוֹ.

(יא) וְעַתָּה בְּרַח־לְךָ אֶל־מְקוֹמֶךָ אָמַרְתִּי כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ וְהִנֵּה מְנָעֲךָ יְהוָה מִכָּבוֹד:

יא וּכְעַן זִיל לָךְ לְאַתְרָךְ אֲמָרִית יְקָרָא אֲיַקְרִנָּךְ וְהָא מְנָעָךְ יְיָ מִן יְקָר:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הִקְדִּימוּ שֶׁתֹּקֶף הַקְּדֻשָּׁה הִיא כְּשֶׁמְּבָרֶכֶת עֲנָפֶיהָ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **מוֹצִיאוֹ** וְגוֹ' **כְּתוֹעֶפֶת רְאֵם לוֹ** פֵּרוּשׁ לָעֹם, וְלָזֶה גַּם כֵּן רָמַז בַּמַּאֲמָר יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו שֶׁהָאֲכִילָה הִיא לְהוֹצִיא נִיצוּץ הַקְּדֻשָּׁה שֶׁבּוֹ וְתִהְיֶה נִכְלֶלֶת בְּנֶפֶשׁ יִשְׂרָאֵל בְּסוֹד (משלי י"ג כ"ה) צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ, וְאוֹמֵר **וְעַצְמוֹתֵיהֶם** פֵּרוּשׁ וַאֲפִלּוּ בְּחִינָה הַמִּתְעַצֶּמֶת בָּהֶם יְגָרֵם אוֹתָהּ, וְאוֹמְרוֹ **וְחִצָּיו יִמְחָץ** יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (תַּנְחוּמָא פ' בְּשַׁלַּח) בַּפָּסוּק (יְשַׁעְיָה כ"ד כ"א) יִפְקֹד ה' עַל צְבָא וְגוֹ' שֶׁאֵין הַקב"ה מְאַבֵּד אֻמָּה לְמַטָּה עַד שֶׁפּוֹקֵד עַל שַׂר שֶׁלָּהּ לְמַעְלָה, וְהִנֵּה כְּשֶׁהָאֻמָּה נֶחֱלֶשֶׁת לְבַד לֹא יֹאבַד הַשָּׂר לְמַעְלָה אֶלָּא יַשְׁפִּילֻנוּ ה' וּכְשֶׁהָאֻמָּה יֶאֱרַע לָהּ כִּסְדֹם וַעֲמוֹרָה אָז יֹאבַד שָׂרָהּ לְמַעְלָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְחִצָּיו** פֵּרוּשׁ כֹּחַ מַעֲרַכְתָּם שֶׁהֵם חִצִּים הַלּוֹחֲמִים בַּעֲדָם וְהֵם הַשָּׂרִים, **יִמְחָץ** עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים ק"י ו') מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה, שֶׁיֹּאבְדוּ כֹּחַ שָׂרֵיהֶם מִלְּמַעְלָה, וְאִם נִפְרַשׁ יִמְחַץ לְשׁוֹן טְבִילָה וּרְחִיצָה יְכַוֵּן לוֹמַר שֶׁאֵין זוֹרְקִין חֵץ שֶׁאֵינוֹ נִתְקָע בָּהֶם וְנִטְבָּל בְּדָמָם: תורה ט

ט) כָּרַע שָׁכַב וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ אֲפִלּוּ בִּזְמַן שֶׁכָּרַע פֵּרוּשׁ שֶׁאֵינוֹ חוֹגֵר כְּלֵי זַיִן וְלֹא עוֹמֵד לְמִלְחָמָה אֶלָּא כּוֹרֵעַ וְיוֹשֵׁב לוֹ, וְלֹא זֶה בִּלְבַד אֶלָּא אֲפִלּוּ שָׁכַב שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ בַּבָּאִים עָלָיו אַף עַל פִּי כֵן אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ כִּי מִי הוּא זֶה שֶׁיִּתְקָרֵב אֵלָיו לַהֲקִימוֹ, וְאוֹמֵר **וּכְלָבִיא** כְּפֶל הַהַדְרָגוֹת כְּנֶגֶד ב' כִּתּוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ כְּמוֹ שֶׁכְּתַבְנוּ לְמַעְלָה שֶׁהֵם הַצַּדִּיקִים וְהַבֵּינוֹנִים:

מְבָרְכֶיךָ בָרוּךְ וְגוֹ'. אָמַר **מְבָרְכֶיךָ** לְשׁוֹן רַבִּים וּבָרוּךְ לְשׁוֹן יָחִיד, לֹא רָצָה לְבָרֵךְ אֶלָּא אֶחָד, וְנִתְכַּוֵּן עַל עַצְמוֹ וְרָעָה עֵינוֹ בִּשְׁאָר הַמְבָרְכִים, וְאָמַר **אֹרְרֶיךָ אָרוּר** נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁאֵין כָּל אוֹרְרָיו אֲרוּרִים, וּבָא לְמַעֵט עַצְמוֹ מֵהָאֲרִירָה, וְאוּלַי כִּי לְרָעָה נִתְכַּוֵּן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ מְבָרְכֶיךָ יִתְקַיְּמוּ דְּבָרָיו וְתִהְיֶה בָּרוּךְ, וְאֹרְרֶיךָ יִתְקַיְּמוּ דְּבָרָיו וְתִהְיֶה וְגוֹ', וְהֶעֱרִים הָרָשָׁע בָּזֶה לְקַיֵּם אִם יְקַלְּלֶם אַחַר כָּךְ, וְלָזֶה הִקְדִּים מַאֲמַר בָּרוּךְ לְאָרוּר לְהַעֲמִידָם בְּאָרוּר חַס וְשָׁלוֹם, וַה' הֵשִׁיב גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְנִתְקַיְּמָה בּוֹ הַקְּלָלָה וְנִתְאָרֵר בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא כְּאוֹמְרָם ז"ל (סַנְהֶדְרִין צ"ו.) בִּלְעָם אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: תורה י

י) וַיִּחַר אַף וְגוֹ'. וַיִּסְפֹּק וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ חָרָה אַפּוֹ וְשֹׁכֵךְ רָגְזוֹ בִּסְפִיקַת כַּפָּיו: **בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ.** פֵּרוּשׁ בֵּרַכְתָּ בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ קְלָלָה וְהָרְאָיָה שֶׁאָמַרְתָּ מְבָרְכֶיךָ בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר, וּלְפִי מַה שֶׁכָּתַבְתִּי שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְהָרַע, לֹא הִרְגִּישׁ בָּלָק בְּכַוָּנָה זוֹ: תורה יא

יא) וְעַתָּה בְּרַח וְגוֹ'. גָּזַר עָלָיו ד' דְּבָרִים, אֶחָד שֶׁלֹּא יִתְעַכֵּב אֶלָּא יֵלֵךְ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְעַתָּה.** ב' שֶׁיֵּלֵךְ בִּמְרוּצָה כְּבוֹרֵחַ וְהוּא אוֹמְרוֹ **בְּרַח.** ג' שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אַחַר עִמּוֹ לְלַוּוֹתוֹ אֶלָּא הוּא לְבַדּוֹ וְהוּא אוֹמְרוֹ **לְךָ.** ד' שֶׁלֹּא יֵלֵךְ מֵעִיר זוֹ לְעִיר אַחֶרֶת מֵעָרֵי מוֹאָב אוֹ מִדִּין אֶלָּא לִמְקוֹמוֹ פְּתוֹרָה וְהוּא אוֹמְרוֹ **אֶל מְקוֹמְךָ,** וּלְפִי שֶׁכָּל זֶה הוּא זְלִזּוּל לְבִלְעָם וְהוּא הֵפֶךְ מַה

(יב) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הֲלֹא גַּם אֶל־מַלְאָכֶיךָ אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר:

יב וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק הֲלָא אַף לְאִזְגַּדָּיךָ דִּי שַׁלְּחַת לְוָתִי מַלֵּלִית לְמֵימָר:

(יג) אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּבִּי אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֲדַבֵּר:

יג אִם יִתֶּן לִי בָלָק מְלֵי בֵיתֵהּ כְּסַף וּדְהַב לֵית לִי רְשׁוּ לְמֶעְבַּד עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא דַיְיָ לְמֶעְבַּד טַבְתָּא אוֹ בִישְׁתָּא מֵרְעוּתִי דִּימַלֵּל יְיָ יָתֵהּ אֲמַלֵּל:

רש"י◄ לַעֲבֹר אֶת־פִּי ה' • כָּאן לֹא נֶאֱמַר "אֱלֹהָי" כְּמוֹ שֶׁאָמַר בָּרִאשׁוֹנָה, לְפִי שֶׁיָּדַע שֶׁנִּבְאַשׁ בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְנִטְרַד.

◆ שבת קודש ט"ז תמוז ◆

(יד) וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

יד וּכְעַן הָא אֲנָא אָזֵל לְעַמִּי אִיתָא אֲמַלְכִּינָךְ מָא דְּתַעְבֵּד וַאֲחַוִּי לָךְ מָא דְּיַעְבֵּד עַמָּא הָדֵין לְעַמָּךְ בְּסוֹף יוֹמַיָּא:

רש"י◄ הוֹלֵךְ לְעַמִּי • מֵעַתָּה הֲרֵינִי כִּשְׁאָר עַמִּי, שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵעָלַי. לְכָה אִיעָצְךָ • מַה לְּךָ לַעֲשׂוֹת. וּמַה הִיא הֲעֵצָה? אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ שׁוֹנֵא זִמָּה הוּא כוּ', כִּדְאִיתָא בְּ"חֵלֶק" (סנהדרין קה). תֵּדַע שֶׁבִּלְעָם הִשִּׁיא עֵצָה זוֹ לְהַכְשִׁילָם בְּזִמָּה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר (במדבר לא): "הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם". אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ • מִקְרָא קָצָר הוּא זֶה: אִיעָצְךָ לְהַכְשִׁילָם, וְאֹמַר לְךָ מַה שֶּׁהֵן עֲתִידִין לְהָרַע לְמוֹאָב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, "וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב". הַתַּרְגּוּם מְפָרֵשׁ קִצּוּר הָעִבְרִי, וְיִקְטוֹל וְכוּ'.

(טו) וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמֶר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעוֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן:

טו וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר אֲמַר בִּלְעָם בְּרֵהּ בְּעוֹר וְאֲמַר גַּבְרָא דְּשַׁפִּיר חָזֵי:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁשָּׁלַח לוֹ (כ"ב י"ז) כִּי כַבֵּד אַכַבֶּדְךָ מְאֹד, לָזֶה אָמַר לוֹ אָמַרְתִּי כַּבֵּד וְגוֹ', וְאוֹמְרוֹ **וְהִנֵּה מְנָעֲךָ ה' מִכָּבוֹד** פֵּרוּשׁ כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה ה' שֶׁלֹּא הִנִּיחֲךָ לְקַלְּלָם אֵינָם אֶלָּא לְתַכְלִית דָּבָר זֶה שֶׁהוּא לְמָנְעֲךָ מֵהַכָּבוֹד, וְסָתַר בִּלְעָם טַעֲנָתוֹ כִּי שֶׁקֶר בְּפִיו **הֲלֹא גַּם לְמַלְאָכֶיךָ דִּבַּרְתִּי** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ וְאַף עַל פִּי כֵן סָבַרְתָּ וְקִבַּלְתָּ וְשָׁלַחְתָּ לִי כִּי כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ, וְכָפַל לוֹמַר מַלְאָכֶיךָ אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ וְלֹא הִסְפִּיק בְּאוֹמְרוֹ מַלְאָכֶיךָ וּמוּבָן הַדָּבָר שֶׁהוּא שְׁלָחָם, נִתְכַּוֵּן בְּמַאֲמַר **מַלְאָכֶיךָ** עַל הַמַּלְאָכִים הָרִאשׁוֹנִים, וְאוֹמְרוֹ **אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּ** נִתְכַּוֵּן אֶל מַלְאָכִים שֶׁשָּׁלַח פַּעַם ב', וְאוֹמְרוֹ **לֵאמֹר** פֵּרוּשׁ לֹא דִּבַּרְתִּי הַדְּבָרִים לְבַד אֶלָּא צִוִּיתִים לֵאמֹר לְךָ: תורה יב

יד) וְעַתָּה הִנְנִי וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ הִנֵּה הוּא מוּכָן לְקַיֵּם גְּזֵרַת מֶלֶךְ לְלֶכֶת בְּעֵת הַהִיא, וְאָמַר לְשׁוֹן יָחִיד כְּנֶגֶד מַה שֶּׁרָמַז לוֹ בְּתֵבַת לְךָ כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, וְאָמַר **לְעַמִּי** כְּנֶגֶד מַה שֶּׁאָמַר לוֹ אֶל מְקוֹמְךָ, אֲבָל כְּנֶגֶד פְּרַט הַבְּרִיחָה לֹא הוֹדָה לוֹ כִּי לֹא חָשׁ לִירָא מִמֶּנּוּ כִּי כַּשְׁפָן גָּדוֹל הָיָה, וְצֵא וּלְמַד (מד"ר) כַּמָּה נִתְעַצְּמוּ עִמּוֹ עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּהֲרִיגָתוֹ וּמִכָּל שֶׁכֵּן זוּלָתָם שֶׁלֹּא יוּכְלוּ עָשׂוֹת עִמּוֹ רָעָה:

אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה וְגוֹ' בְּאַחֲרִית וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ לְפִי שֶׁרָצָה לְגַלּוֹת לוֹ שֶׁיִּשְׂרָאֵל יְאַבְּדוּ וִיקַעְקְעוּ בֵּיצָתָם שֶׁל מוֹאָב, וְגַם בְּלָק אֲפִשֶׁר שֶׁהָיָה רוֹאֶה דָּבָר זֶה בַּצִּפּוֹר כִּי עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִמְחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב, לָזֶה אָמַר לוֹ כִּי מַה שֶּׁיַּעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ יִהְיֶה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, וְטַעַם שֶׁהָצְרַךְ לְהוֹדִיעוֹ דָּבָר זֶה, לְפִי שֶׁבָּא לְיַעֲצוֹ עֲצַת הַפְּקָרַת בְּנוֹתֵיהֶם כְּאוֹמְרָם ז"ל (סנהדרין ק"ו.) בְּפַרוּשׁ אוֹמְרוֹ לְכָה אִיעָצְךָ, לָזֶה חָשׁ שֶׁיֹּאמַר אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁיֵּצְאוּ נְשֵׁיהֶם לְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים לְאַבְּדָם הֲלֹא כָּל הַיּוֹצֵא יִדָּקֵר, לָזֶה הוֹדִיעוֹ כִּי לֹא יֵרֵעוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ עַם הַזֶּה לְעַמְּךָ וִיכוֹלִין נְשֵׁיהֶם לָצֵאת לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל לַעֲצָתוֹ, וְדִקְדֵּק לוֹמַר **לְעַמְּךָ** לוֹמַר דַּוְקָא לְעַמְּךָ שֶׁהֵם מוֹאָב שֶׁהָיָה מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם הוּא שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ לָהֶם דָּבָר אֶלָּא בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, וּלְמַעַט בָּלָק כִּי פֶּתַע יִשְׁבֹּר, וּכְמוֹ שֶׁכֵּן הָיָה דִּכְתִיב (פ' ל"א ח') וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן וְגוֹ' וְהוּא אֶחָד מֵהֶם כְּאוֹמְרָם ז"ל (במד"ר פֶּרֶק כ' ב'): תורה טו

טו) וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וְגוֹ'. פֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה (שֶׁכָּל דִּבְרָיו אֵינָם אֶלָּא דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְגַם לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי שָׁם יָכוֹל לְהִתְפָּרֵשׁ גַּם כֵּן כָּאן): תורה טז

(טז) **נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם:**

רש"י ◄ **וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן •** (סנהדרין ק"ה ב) לְכַוֵּן הַשָּׁעָה שֶׁכּוֹעֵס בָּהּ.

טז אֲמַר דִּשְׁמַע מֵימַר מִן קֳדָם אֵל וִידַע מַדַּע מִן קֳדָם עִלָּאָה חֲזוּ מִן קֳדָם שַׁדַּי חָזֵי שְׁכִיב וּמִתְגְּלֵי לֵהּ:

(יז) **אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב וְקַרְקַר כָּל־בְּנֵי־שֵׁת:**

יז חֲזִיתֵהּ וְלָא כְעַן סְכִיתֵהּ וְלָא אִיתוֹהִי קָרִיב כַּד יְקוּם מַלְכָּא מִיַּעֲקֹב וְיִתְרַבָּא מְשִׁיחָא מִיִּשְׂרָאֵל וְיִקְטוֹל רַבְרְבֵי מוֹאָב וְיִשְׁלוֹט בְּכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא:

רש"י ◄ **אֶרְאֶנּוּ •** רוֹאֶה אֲנִי שִׁבְחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וּגְדֻלָּתוֹ, אַךְ לֹא עַתָּה הוּא אֶלָּא לְאַחַר זְמַן. **דָּרַךְ כּוֹכָב •** כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן (איכה ב): "דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ"; שֶׁהַכּוֹכָב עוֹבֵר כְּחֵץ. וּבְלַעַ"ז דישטינ"ט, כְּלוֹמַר, יָקוּם מַזָּל. **וְקָם שֵׁבֶט •** מֶלֶךְ רוֹדֶה וּמוֹשֵׁל. **וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב •** זֶה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שמואל ב ח): "הַשְּׁכֵב אוֹתָם אַרְצָה וַיְמַדֵּד שְׁנֵי־חֲבָלִים לְהָמִית וְגוֹ'". **וְקַרְקַר •** לְשׁוֹן קוֹרֶה, כְּמוֹ (מ"ב יט) "אֲנִי קָרַתִּי", (ישעיה נא) "וּמַקֶּבֶת בּוֹר נֻקָּרְתָּם", (משלי ל): "יִקְּרוּהָ עוֹרְבֵי נַחַל". פוריי"ר בְּלַעַ"ז. **כָּל־בְּנֵי־שֵׁת •** כָּל הָאֻמּוֹת, שֶׁכֻּלָּם יָצְאוּ מִן שֵׁת בְּנוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יז) אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה וְגוֹ'. כְּפַל הַדְּבָרִים בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת, גַּם כָּפַל לוֹמַר **דָּרַךְ כּוֹכָב** וְגוֹ' **וְקָם שֵׁבֶט** וְגוֹ' גַּם כָּפַל לוֹמַר **וּמָחַץ** וְגוֹ' **וְקַרְקַר** וְגוֹ', כָּל הַנְּבוּאָה בְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ נֶאֱמְרָה, וְיִתְבָּאֵר עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם ז"ל (סַנְהֶדְרִין צ"ח.) שֶׁאָמְרוּ בַּפָּסוּק בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּהּ, זְכוּ אֲחִישֶׁנָּהּ לֹא זְכוּ בְּעִתָּהּ, וְהוּא רָחוֹק מֻפְלָג, וְזֶה לְךָ הָאוֹת הֵן אָנוּ בִּתְחִלַּת מֵאָה הַשִּׁשִּׁית לָאֶלֶף הַשִּׁשִּׁי, וּכְנֶגֶד ב' קְצִים אֵלּוּ דִּבֵּר הַכָּתוּב, כְּנֶגֶד אִם זְכוּ אָמַר **אֶרְאֶנּוּ** פֵּרוּשׁ לְדָבָר שֶׁאֲנִי עָתִיד לוֹמַר אֲבָל אֵינוֹ עַתָּה בִּזְמַן זֶה אֶלָּא בִּזְמַן אַחֵר וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁאֵינוֹ רָחוֹק כָּל כָּךְ, שֶׁאָמְרוּ ז"ל (דב"ר פ"ב) אִם הָיוּ יִשְׂרָאֵל חוֹזְרִים בִּתְשׁוּבָה כַּמִּצְטָרֵךְ הָיוּ נִגְאָלִים מִיָּד אֲפִלּוּ לֹא יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם אֶלָּא יוֹם אֶחָד בַּגְּלוּת דִּכְתִיב יַעֲנֶךָ ה' בְּיוֹם צָרָה, וּכְנֶגֶד קֵץ בְּעִתָּהּ אָמַר **אֲשׁוּרֶנּוּ** כְּמוֹ שֶׁצּוֹפָה מֵרָחוֹק, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְלֹא קָרוֹב** כִּי הַקֵּץ שֶׁל בְּעִתָּהּ אָרֹךְ עַד לִמְאֹד בַּעֲוֹנוֹת, וְאוֹמְרוֹ **דָּרַךְ** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ זֹאת הִיא הַנְּבוּאָה שֶׁאָמַר עָלֶיהָ אֶרְאֶנּוּ וְגוֹ':

וְכֶפֶל הָעִנְיָן וְשִׁנּוּי הַלָּשׁוֹן, יִתְבָּאֵר ע"פ דִּבְרֵיהֶם ז"ל (סַנְהֶדְרִין שָׁם) שֶׁאָמְרוּ שֶׁאִם תִּהְיֶה הַגְּאוּלָּה בְּאֶמְצָעוּת זְכוּת יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה הַדָּבָר מֻפְלָא בְּמַעֲלָה וְיִתְגַּלֶּה הַגּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל מִן הַשָּׁמַיִם בְּמוֹפֵת וְאוֹת, כָּאָמוּר בְּסֵפֶר הַזֹּהַר (ח"א קי"ט. וח"ג רי"ב:), מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁתִּהְיֶה הַגְּאוּלָּה מִצַּד הַקֵּץ וְאֵין יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים לָהּ תִּהְיֶה בְּאֹפֶן אַחֵר וְעָלֶיהָ נֶאֱמַר (זְכַרְיָה ט' ט') שֶׁהַגּוֹאֵל יָבוֹא עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר, וְהוּא מַה שֶׁאָמַר כָּאן בְּנֶגֶד גְּאוּלַּת אֲחִישֶׁנָּה שֶׁהִיא בְּאֶמְצָעוּת זְכוּת יִשְׂרָאֵל שֶׁרָמַז בְּמַאֲמַר אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אָמַר **דָּרַךְ כּוֹכָב** שֶׁיִּזְרַח הַגּוֹאֵל מִן הַשָּׁמַיִם, גַּם רָמַז לְכוֹכָב הַיּוֹצֵא בְּאֶמְצַע הַשָּׁמַיִם לְנֵס מֻפְלָא כָּאָמוּר בְּסֵפֶר הַזֹּהַר (שָׁם), וּכְנֶגֶד גְּאוּלַּת בְּעִתָּהּ שֶׁרָמַז בַּמַּאֲמַר אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב אָמַר **וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל** פֵּרוּשׁ שֶׁיָּקוּם שֵׁבֶט אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּדֶרֶךְ הַקְּמִים בְּעוֹלָם דֶּרֶךְ טֶבַע, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (דָּנִיאֵל ד' י"ד) וּשְׁפַל אֲנָשִׁים יְקִים עֲלֵיהּ, שֶׁיָּבוֹא עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר וְיָקוּם וְיִמְלֹךְ וְיַעֲשֶׂה מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּסָמוּךְ:

וְטַעַם שֶׁיֵּעַד גְּאוּלַּת אֲחִישֶׁנָּה שֶׁהִיא כְּכוֹכָב לְיַעֲקֹב וּגְאוּלַּת בְּעִתָּהּ שֶׁהִיא עָנִי וְכוּ' לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם כִּתּוֹת הַצַּדִּיקִים, נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁהַמְּשֹׁג לְגֶדֶר זֶה שֶׁל בִּיאַת הַגּוֹאֵל כְּכוֹכָב הוּא כְּשֶׁתִּהְיֶה הַגְּאוּלָּה מִפְּאַת גֶּדֶר הַבֵּינוֹנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּיטִיבוּ מַעֲשֵׂיהֶם וְיָבוֹא בִּזְכוּתָם, וְהוּא **אוֹמְרוֹ דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב**, אֲבָל בִּיאָתוֹ בְּדֶרֶךְ וְקָם שֵׁבֶט זֶה יִהְיֶה כְּשֶׁלֹּא יֵיטִיבוּ מַעֲשֵׂיהֶם כַּת הַבֵּינוֹנִים וְלֹא יָבוֹא אֶלָּא מִפְּאַת כַּת הַצַּדִּיקִים שֶׁבָּהֶם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל**:

עוֹד רָמַז בַּמַּאֲמַר **דָּרַךְ כּוֹכָב** מִיַּעֲקֹב עַל מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד הָרָמוּז בְּכוֹכָב כַּנִּזְכָּר, וְאוֹמְרוֹ **וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל** יִרְמֹז עַל מָשִׁיחַ בֶּן אֶפְרַיִם, וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ בְּגֶדֶר שֶׁיִּהְיוּ נִקְרָאִים יַעֲקֹב לֹא יָאִיר לָהֶם אֶלָּא מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד אֲבָל מָשִׁיחַ בֶּן אֶפְרַיִם יָמוּת בַּמִּלְחָמָה רִאשׁוֹנָה שֶׁיְּהַרְגֶנּוּ רוֹמִילוּס כְּאוֹמְרָם ז"ל (סֻכָּה נ"ב.), אֲבָל אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ בֶּלֶן צַדִּיקִים שֶׁבָּשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִתְכַּנּוּ אָז אֲפִלּוּ אוֹתוֹ שֵׁבֶט שֶׁהוּא מָשִׁיחַ הַבָּא מֵאֶפְרַיִם **וְקָם** פֵּרוּשׁ תִּהְיֶה לוֹ תְּקוּמָה לִפְנֵי אוֹיְבָיו וְלֹא יַהַרְגֶנּוּ רוֹמִילוּס. וְתִמְצָא שֶׁצּוּוּ גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל (ע"ח שער הֶעֱמִידָה) לְכַוֵּן בְּתִפְלָּתֵנוּ כְּשֶׁאָנוּ אוֹמְרִים לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ וְגוֹ' לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל מָשִׁיחַ בֶּן אֶפְרַיִם שֶׁלֹּא יִהְיֶה נֶהֱרָג בַּמִּלְחָמָה:

וְאוֹמְרוֹ וּמָחַץ וְגוֹ'. יִתְבָּאֵר עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם (ב"ר פמ"ד) שֶׁאָמְרוּ כִּי ג' עַמִּים אֲשֶׁר אָמַר ה' לְאַבְרָהָם לְבַד מֵהַהוּ' שֶׁכְּבָר הִגִּיעוּ לְפֶרֶק הֶשֵּׂג יַד יִשְׂרָאֵל הֵם עַמּוֹן וּמוֹאָב וֶאֱדוֹם, וְהֵם הָרְמוּזִים בַּמַּאֲמַר קֵינִי קְנִיזִי קַדְמוֹנִי, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב** פֵּרוּשׁ הַמָּשִׁיחַ הָאָמוּר יְאַבֵּד מוֹאָב וְלֹא יַשְׁאִיר לוֹ פֵּאָה בְּכָל זְוִיּוֹתָיו, וְלָזֶה דִּקְדֵּק לוֹמַר פַּאֲתֵי:

(יח) וְהָיָה אֱדוֹם יְרֻשָׁה וְהָיָה יְרֻשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל׃

יח וִיהֵי אֱדוֹם יְרָתָא וִיהֵי יְרָתָא שֵׂעִיר לְבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי וְיִשְׂרָאֵל יַצְלַח בְּנִכְסִין׃

רש"י ◄ וְהָיָה יְרֻשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו • לְאוֹיְבָיו יִשְׂרָאֵל.

(יט) וְיָרֵד מִיַּעֲקֹב וְהֵאֱבִיד שָׂרִיד מֵעִיר׃

יט וְיֵחוּת חַד מִדְּבֵית יַעֲקֹב וְיוֹבֵד מְשֵׁזֵב מִקִּרְיַת עַמְמַיָּא׃

רש"י ◄ וְיָרֵד מִיַּעֲקֹב • וְעוֹד יִהְיֶה מוֹשֵׁל אַחֵר מִיַּעֲקֹב. וְהֵאֱבִיד שָׂרִיד מֵעִיר • מֵעִיר הַחֲשׁוּבָה שֶׁל אֱדוֹם וְהִיא רוֹמִי. וְעַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ אוֹמֵר כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ

(תהילים עב): "וְיָרֵד מַיִם עַד־יָם", (עובדיה): "וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 283)

וְעַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ אוֹמֵר כֵּן (רש"י כד, יט) רַז"ל אָמְרוּ, שֶׁעוֹבַדְיָה הַנָּבִיא, שֶׁהָיָה גֵּר אֲדוֹמִי, הִתְנַבֵּא עַל מַפֶּלֶת אֱדוֹם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, "וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו", כִּי "מִינֵּיהּ וּבֵיהּ אַבָּא לֵיזִיל בֵּיהּ נַרְגָּא" (אַבָּא = יַעַר - מַעֲצָמוֹ שֶׁל יַעַר יִכָּנֵס בְּתוֹךְ הַגַּרְזֶן לִהְיוֹת בֵּית יָד וִיקַצְּצוּ בּוֹ אֶת הַיַּעַר). וְאַף כָּאן: בִּלְעָם, נְבִיא אֻמּוֹת הָעוֹלָם, מִתְנַבֵּא עַל מַפֶּלֶת הָאֻמּוֹת וּשְׁלִיטַת מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עֲלֵיהֶם.

(כ) וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד׃

כ וַחְזָא יָת עֲמַלְקָאָה וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר רֵישׁ קְרַבְיָא דְיִשְׂרָאֵל הֲוָה עֲמַלְקָאָה וְסוֹפֵהּ לְעָלְמָא יֵיבַד׃

רש"י ◄ וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק • נִסְתַּכֵּל בְּפֵרָעָנוּתוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק • הוּא קִדֵּם אֶת כֻּלָּם לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, וְכֵן תִּרְגֵּם אוֹנְקְלוֹס. וְאַחֲרִיתוֹ לְהֵאָבֵד בְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה): "תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק".

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אוֹ יִרְמֹז שֶׁיַּקְדִּים דָּוִד וְיִמְחָצֵם וִימַדְּדֵם וּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יְאַבֵּד פֵּאוֹתָיו הַנִּשְׁאָרִים מֵהֶם, וּכְנֶגֶד עַמּוֹן אָמַר **וְקִרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת**, וְיִחְסָם לְשֵׁת לְפִי שֶׁהֵם חֲשׁוּפֵי שֵׁת, וּלְפִי שֶׁשִּׁמָּם יֵשׁ בּוֹ מִדַּת בֹּשֶׁת אָמַר וְקִרְקַר וְלֹא אָמַר וּמָחַץ:

אוֹ יְכַוֵּן הַכָּתוּב לִכְלָלוּת כָּל הָאֻמּוֹת שֶׁכֻּלָּן בָּאוּ מִשֵּׁת וּמִכְּלָלָם הֵם עַמּוֹן, וְטַעַם שֶׁפֵּרֵט מוֹאָב לְפִי שֶׁהֵם שָׁלְחוּ אַחֲרָיו וְעִמָּהֶם הוּא מְדַבֵּר לָזֶה בֵּאֵר הַדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים לָהֶם בִּפְרָטוּת. וְאִם תֹּאמַר וַהֲלֹא אֵין לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא עֲשָׂרָה אֻמּוֹת וְלָמָּה אָמַר כָּל בְּנֵי שֵׁת, הוּא מַה שֶׁגָּמַר אֹמֶר **וְהָיָה אֱדוֹם יְרֻשָׁה** וְגוֹ' וּמֵעַתָּה כָּל בְּנֵי שֵׁת שֶׁבָּאוּ לְזִכּוּתָם יִטָּהֲרוּ לָנוּ בֶּאֱדוֹם, וְלָזֶה **וְקִרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת** וְלֹא אָמַר וּמָחַץ כִּי לֹא יִתְאַבְּדוּ כָּל הָאֻמּוֹת לָעָתִיד לָבוֹא, וְעָלֵיהֶם נֶאֱמַר בַּנְּבוּאָה (יְשַׁעְיָה ס"ה כ') הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה וְגוֹ': תורה יח

יח) אֹיְבָיו. פֵּרוּשׁ אֱדוֹם וְשֵׂעִיר, וְאוֹמְרוֹ **יְרֻשָׁה** פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא תִּבָּנֶה עוֹד וְלֹא תִּהְיֶה לָהֶם תְּקוּמָה כִּשְׁאָר הָאֻמּוֹת שֶׁיִּחְיוּ מֵהֶם כָּאָמוּר, וְנָתַן טַעַם לְפִי שֶׁהֵם אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל דִּכְתִיב (תְּהִלִּים קל"ז ז') זְכֹר ה' לִבְנֵי אֱדוֹם וְגוֹ', לָזֶה מַכָּתָם יִתְרָה עַל כָּל בְּנֵי שֵׁת:

וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל. פֵּרוּשׁ בְּאֻמְּצָעוּת אֲבוּד אֱדוֹם וּשְׁאָר בְּנֵי שֵׁת, יַעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל חָיִל. פֵּרוּשׁ אֲשֶׁר בָּלַע ס"מ וּשְׁאָר הָעַמִּים יוֹצִיאוּ בִּלְעוֹ מִפִּיו, וּלְפִי שֶׁנִּיצוֹצֵי הַקְּדֻשָּׁה הֵם מְלֻבְלָבִים כְּשֶׁהֵם תּוֹךְ הַקְּלִפָּה וּכְשֶׁהֵם מִתְבָּרְרִים וְיוֹצְאִים מִמֶּנָּה הֵם נִתְקָנִים לָזֶה אָמַר **עֹשֶׂה חָיִל** לְשׁוֹן תִּקּוּן לַחַיִל אֲשֶׁר הָיָה בָּלוּעַ בָּהֶם: תורה יט

יט) וְיָרֵד מִיַּעֲקֹב. ראב"ע אָמַר שֶׁעַל יוֹאָב הוּא אוֹמֵר, וְרַשִׁ"י ז"ל פֵּרֵשׁ עַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, וּדְבָרָיו עִקָּר, כִּי לְדִבְרֵי ראב"ע הָיָה לוֹ לְהַקְדִּים מַאֲמָר זֶה לַמַּאֲמַר וְהָיָה אֱדוֹם יְרֻשָׁה שֶׁהוּא עִנְיַן הַמָּשִׁיחַ, וּלְדִבְרֵי רַשִׁ"י ז"ל הֲגַם שֶׁכְּבָר אָמַר וְקִרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת וְכָלַל כָּל שֶׁיָּצְאוּ מִשֵּׁת בֶּן אָדָם הָרִאשׁוֹן, בָּא לוֹמַר שֶׁהֲגַם שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ מֵהָאֻמּוֹת אַחַר וְקִרְקַר וְגוֹ' כַּמּוּבָן גַּם כֵּן מִמַּשְׁמָעוּת וְקִרְקַר שֶׁלֹּא יְאַבֵּד כֻּלָּם כְּמַאֲמָרָם ז"ל (פְּסָחִים ס"ח.) אַף עַל פִּי כֵן לֹא תִּהְיֶה מְמֻשָּׁלָה מֵהֶם אֶלָּא מִיַּעֲקֹב, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְיָרֵד** פֵּרוּשׁ לְשׁוֹן מַלְכוּת מִיַּעֲקֹב פֵּרוּשׁ מִיַּעֲקֹב לְבַד תִּהְיֶה, וְאוֹמְרוֹ **וְהֵאֱבִיד שָׂרִיד מֵעִיר** פֵּרוּשׁ לֹא מֶלֶךְ לְבַד הוּא שֶׁיִּהְיֶה מִיַּעֲקֹב וְלֹא מֵהֶם אֶלָּא אֲפִלּוּ שָׂרִיד שֶׁהוּא מְמֻשָּׁלָה לְמַטָּה מֵהַמַּלְכוּת יֹאבַד מֵהֶם וְלֹא יָרִים מֵהֶם עוֹד רֹאשׁ: תורה כ

כ) רֵאשִׁית וְגוֹ' וְאַחֲרִיתוֹ וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ רֵאשִׁית גּוֹיִם שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לְאַבֵּד לֹא נִצְטַוּוּ תְּחִלָּה אֶלָּא עַל עֲמָלֵק שֶׁכֵּן כְּתִיב (שְׁמוֹת י"ז י"ד) כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן וְגוֹ' מָחֹה אֶמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק, וְזֶה הָיָה סָמוּךְ לִיצִיאָתָם מִמִּצְרַיִם, וְהָיוּ לוֹחֲמִים וְהוֹלְכִים בּוֹ, שָׁאוּל עָשָׂה בּוֹ מַה שֶׁעָשָׂה, בִּימֵי מָרְדְּכַי עָשׂוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל מַה שֶׁעָשׂוּ, וְאָמַר **וְאַחֲרִיתוֹ** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ לֹא יַעֲמוֹד עַל פֶּרֶק סוֹף הַכִּלָּיוֹן אֶלָּא עֲדֵי אֹבֵד פֵּרוּשׁ עַד שֶׁהַמָּלֵךְ הַמָּשִׁיחַ יְאַבֵּד הָאֻמּוֹת אַז תִּהְיֶה אַחֲרִיתוֹ שֶׁל עֲמָלֵק לְהִכָּרֵת. אוֹ יִרְצֶה

(כא) **וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ:**

כא וַחֲזָא יָת שַׁלְמָאָה וּנְטַל מַתְּלֵהּ וַאֲמַר תַּקִּיף בֵּית מוֹתְבָךְ וְשַׁוִּי בִּכְרָךְ תַּקִּיף מְדוֹרָךְ:

רש"י ◄ **וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי** • לְפִי שֶׁהָיָה קֵינִי תָּקוּעַ אֵצֶל עֲמָלֵק, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א טו): "וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַקֵּינִי וְגוֹ'" - הִזְכִּירוֹ אַחַר עֲמָלֵק. נִסְתַּכֵּל בִּגְדֻלָּתָם שֶׁל בְּנֵי יִתְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (דה"א ב): "תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׁוֹכָתִים". **אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ** • תָּמֵהּ אֲנִי מֵהֵיכָן זָכִיתָ לְכָךְ? הֲלֹא אַתָּה עִמִּי הָיִיתָ בַּעֲצַת (שמות א): "הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ", וְעַתָּה נִתְיַשַּׁבְתָּ בְּאֵיתָן וּמָעוֹז שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(כב) **כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָּ:**

כב אֲרֵי אִם יְהֵי לְשֵׁצָאָה שַׁלְמָאָה עַד מָא אַתּוּרָאָה יִשְׁבִּנָּךְ:

רש"י ◄ **כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן וְגוֹ'** • אַשְׁרֶיךָ שֶׁנִּתְקַעְתָּ לְתַקֵּף זֶה, שֶׁאֵינְךָ נִטְרָד עוֹד מִן הָעוֹלָם, כִּי אַף אִם אַתָּה עָתִיד לִגְלוֹת עִם עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים וְתִהְיֶה לְבָעֵר מִמְּקוֹם שֶׁנִּתְיַשַּׁבְתָּ שָׁם, מַה בְּכָךְ?. **עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָּ** • עַד הֵיכָן הוּא מַגְלֶה אוֹתְךָ? שֶׁמָּא לַחֲלַח וְחָבוֹר? אֵין זֶה טֵרוּד מִן הָעוֹלָם אֶלָּא טִלְטוּל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְתָשׁוּב עִם שְׁאָר הַגָּלְיוֹת.

(כג) **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֹוי מִי יִחְיֶה מִשִּׂמוֹ אֵל:**

כג וּנְטַל מַתְּלֵהּ וַאֲמַר וַי לְחַיָּבְיָא דְּיִחוֹן כַּד יַעְבֵּד אֱלָהָא יָת אִלֵּין:

רש"י ◄ **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וְגוֹ'** • כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר אֶת שִׁבְיַת אַשּׁוּר, אָמַר. **אוֹי מִי יִחְיֶה מִשִּׂמוֹ אֵל** • מִי יָכוֹל לְהַחֲיוֹת אֶת עַצְמוֹ מִשּׁוּמוֹ אֶת אֵלֶּה, שֶׁלֹּא יָשִׂים עָלָיו הַגּוֹזֵר אֶת אֵלֶּה; שֶׁיַּעֲמֹד סַנְחֵרִיב וִיבַלְבֵּל אֶת כָּל הָאֻמּוֹת, וְעוֹד יָבוֹאוּ צִים מִיַּד כִּתִּים - וְיַעַבְרוּ כִּתִּיִּים שֶׁהֵן רוֹמִיִּים בְּבִרְנִיּוֹת גְּדוֹלוֹת עַל אַשּׁוּר.

(כד) **וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עֲדֵי אֹבֵד:**

כד וְסִיעַן יִצְטָרְחַן מֵרוֹמָאֵי וִיעַנּוּן לְאָתּוּר וְיִשְׁתַּעְבְּדוּן לְעֵבֶר פְּרָת וְאַף אִנּוּן לְעָלְמָא יֵיבְדּוּן:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

עַל זֶה הַדֶּרֶךְ **רֵאשִׁית גּוֹיִם** פֵּרוּשׁ רֵאשִׁית לְשׁוֹן מַעֲלָה וְחֲשִׁיבוּת הוּא עֲמָלֵק לְכָל הַגּוֹיִם וְיִהְיֶה עוֹמֵד בְּמַעֲלָה זוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְפֶרֶק כִּלְיוֹנוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְאַחֲרִיתוֹ** פֵּרוּשׁ גַּם כִּי יִהְיֶה רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲדֵי אֹבֵד, וְיֵשׁ שֶׁבַח לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיַּגִּיעַ בְּיָדָם בְּפֶרֶק גְּדֻלָּתוֹ, וְכֵן אָמַר **וְצִים מִיַּד כִּתִּים** וְגוֹ' **וְגַם הוּא עֲדֵי אֹבֵד** יִהְיֶה לְיִשְׂרָאֵל לְמָנָה: תורה כא

כא) וַיַּרְא אֶת הַקֵּינִי וְגוֹ'. זֶה יִתְרוֹ, וְכִוָּנַת הַמַּאֲמָר הִיא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ב"ב ט"ו.) אֵיתָן זֶה אַבְרָהָם, וְאַבְרָהָם הָיָה גֵּר צֶדֶק רִאשׁוֹן וְעַל שְׁמוֹ נִקְרָאִים כָּל הַגֵּרִים אַבְרָהָם. וְאָמְרוּ ז"ל (שמו"ר פכ"ז) שֶׁיִּתְרוֹ נִתְגַּיֵּר, לָזֶה אָמַר **אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ** פֵּרוּשׁ מוֹשָׁבֶךָ הוּא כְּנֶגֶד אַבְרָהָם שֶׁנִּקְרָא אֵיתָן, וְאוֹמְרוֹ **וְשִׂים בַּסֶּלַע** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ וְעוֹד לְךָ שֶׁשַּׂמְתָּ קִנְּךָ בַּסֶּלַע פֵּרוּשׁ קִנְּךָ הוּא בִּתּוֹ שֶׁנָּתַן לְמֹשֶׁה, וְיִחֵס מֹשֶׁה לְסֶלַע לְפִי שֶׁהָיָה תַּקִּיף בַּתּוֹרָה וְעֹז מֶלֶךְ, גַּם סֶלַע יִרְמֹז לַתּוֹרָה כָּאָמוּר בְּסֵפֶר הַזֹּהַר (תקונים כ"א) וְנִקְרָא מֹשֶׁה עַל שְׁמָהּ: תורה כב

כב) כִּי אִם יִהְיֶה לְבָעֵר וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ נִסְתַּכֵּל בַּקּוֹרוֹת אֲשֶׁר יְכוֹלִין לְהַגִּיעוֹ לַקֵּינִי וְאָמַר עַד מָה פֵּרוּשׁ עַד מַה יִּהְיֶה שִׁעוּר אֲשֶׁר תְּבֹאנָה עָלָיו מֵהַצָּרוֹת, **אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָ** פֵּרוּשׁ שֶׁיִּשְׁלֹט עָלָיו אַשּׁוּר שֶׁהוּא סַנְחֵרִיב וְיוֹלִיכֶנּוּ בַּשִּׁבְיָה: תורה כג

כג) מִי יִחְיֶה מִשִּׂמוֹ אֵל. רַז"ל (סנהדרין ק"ו.) דָּרְשׁוּ בָּזֶה ב' דְּרָשׁוֹת יְעַיֵּן שָׁם דִּבְרֵיהֶם, וְנִרְאֶה לִי הַכָּתוּב עַל פִּי הַקְּדָמָה מִדִּבְרֵי הַזֹּהַר כִּי סִבַּת גָּלְיוֹת יִשְׂרָאֵל הוּא לְבָרֵר נִיצוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה אֲשֶׁר שָׁם נְתוּנִים בְּיוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא, וְהוּא מַה שֶׁרָמְזוּ בַּפָּסוּק (קהלת ח') עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ, פֵּרוּשׁ לְרַע לוֹ לְשׁוֹלֵט (עבו"ם) כִּי יִתְבָּרֵר מִמֶּנּוּ חֵלֶק הַטּוֹב וְיִגָּמֵר בּוֹ חֵלֶק הָרַע שֶׁיֵּשׁ בְּשֶׁכְּנֶגְדּוֹ בַּנִּשְׁלָט, וּכְבָר הִקְדַּמְנוּ פְּעָמִים רַבּוֹת כִּי בְּהֶעְדֵּר חֵלֶק הַטּוֹב מֵהָאָדָם זֶה הוּא כִּלְיוֹנוֹ כִּי הוּא דָּבָר הַמַּעֲמִיד וְהַמְחַיֶּה כִּי בְּחִינַת הָרַע מֵת תִּקָּרֵא, וּמֵעַתָּה יְכַוֵּן הַכָּתוּב עַל זֶה הַדֶּרֶךְ לְפִי שֶׁקֶּדֶם וְהִזְכִּיר שִׁבְיַת אַשּׁוּר הוֹדִיעָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מַעֲשֶׂה שִׁבְיַת עַם קְדוֹשׁוֹ שֶׁהֵם גּוֹלִים בְּאַרְצוֹת, וְאָמַר אוֹי לָאֻמּוֹת **מִשִּׂמוֹ אֵל** פֵּרוּשׁ הָאוֹיֵב יְסוֹבֵב לָהֶם שִׂימַת אֵלֶּה בְּתוֹכָם כִּי כָּל מָקוֹם יָשִׂים ה' יִשְׂרָאֵל שָׁמָּה, הֵם מוֹצִיאִים מֵהֶם כָּל נִיצוֹצֵי הַקְּדֻשָּׁה הַמַּעֲמִידִים וְהַמְחַיֶּה אוֹתָם, וְהוּא מַאֲמַר עַצְמוֹ עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט וְגוֹ' לְרַע לוֹ שֶׁל הַשּׁוֹלֵט: תורה כד

רש"י◄ **וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר • וְעִנּוּ אוֹתָם שֶׁבְּעֵבֶר הַנָּהָר. וְגַם־הוּא עֲדֵי אוֹבֵד • וְכֵן פִּירֵשׁ** (דניאל ז): "עַד דִּי קְטִילַת חֵיוְתָא וְהוּבַד גִּשְׁמַהּ". **וְצִים** • סְפִינוֹת גְּדוֹלוֹת, כְּדִכְתִיב (ישעיה לג) "וְצִי אַדִּיר" - תַּרְגּוּמוֹ: "יוּבוּרְנִי רַבְּתָא".

(כה) **וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם־בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ:**

כה וְקָם בִּלְעָם וַאֲזַל וְתָב לְאַתְרֵהּ וְאַף בָּלָק אֲזַל לְאָרְחֵהּ:

כה (א) **וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב:**

א וִיתֵב יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטִּין וְשָׁרֵי עַמָּא לְמִטְעֵי בָּתַר בְּנַת מוֹאָב:

רש"י◄ **בַּשִּׁטִּים** • כָּךְ שְׁמָהּ. **לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב** • עַל־יְדֵי עֲצַת בִּלְעָם, כִּדְאִיתָא בְּ"חֵלֶק".

(ב) **וַתִּקְרֶאן לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן:**

ב וּקְרָא לְעַמָּא לְדִבְחֵי טַעֲוָתְהוֹן וַאֲכַל עַמָּא וּסְגִידוּ לְטַעֲוָתְהוֹן:

רש"י◄ **וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן** • כְּשֶׁתָּקַף יִצְרוֹ עָלָיו וְאוֹמֵר לָהּ הִשָּׁמְעִי לִי, וְהִיא מוֹצִיאָה לוֹ דְּמוּת פְּעוֹר מֵחֵיקָהּ וְאוֹמֶרֶת לוֹ: הִשְׁתַּחֲוֵה לָזֶה! (סנהדרין קו א)◆

(ג) **וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל:**

ג וְאִתְחַבַּר יִשְׂרָאֵל לְבַעֲלָא פְּעוֹר וּתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **פְּעוֹר** • עַל שֵׁם שֶׁפּוֹעֲרִין לְפָנָיו פִּי הַצַּבַּעַת וּמוֹצִיאִין רְעִי, וְזוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ. **וַיִּחַר־אַף ה' בְּיִשְׂרָאֵל • שָׁלַח בָּהֶם מַגֵּפָה.**

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כה) וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ. פֵּרוּשׁ לֹא פָּנָה לְבֵית אַכְסַנְיָתוֹ אֶלָּא הָלַךְ תֵּכֶף וּמִיָּד, וְהֶצְרֵךְ לוֹמַר **וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ** וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר וַיֵּלֶךְ לִמְקֹמוֹ לַהֲעִירְךָ שֶׁהָלַךְ בְּקוּמוֹ וְלֹא נִתְעַכֵּב, שֶׁאִם הָיָה אוֹמֵר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ לִמְקֹמוֹ הָיְתָה הַכַּוָּנָה שְׁמוֹדִיעֲךָ ב' דְּבָרִים, א' וַיָּקָם, ב' וַיֵּלֶךְ לִמְקֹמוֹ, וְאֵין יָדוּעַ אִם בְּקוּמוֹ הָלַךְ לָזֶה אָמַר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ לַהֲעִירְךָ שֶׁהָלַךְ בְּקוּמוֹ, וּמוֹדִיעֲךָ עוֹד שֶׁחָזַר לִמְקוֹמוֹ כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ בָּלָק, וְאוֹמְרוֹ **וְגַם בָּלָק** הָלַךְ וְגוֹ' פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא עָמַד עִמּוֹ לְלַוּוֹתוֹ בְּקוּמוֹ מִלְּפָנָיו:

עוֹד אֶפְשָׁר שֶׁבָּלָק גַּם הוּא לֹא עָמַד עוֹד בְּמְקוֹמוֹתוֹ שָׁם לְפִי שֶׁיָּדְעוּ מוֹאָב מִדִּבְרֵי בִּלְעָם כִּי עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יָרֵעוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ לָהֶם אִם כֵּן בְּהִבָּטֵל הַסִּבָּה יִבָּטֵל הַמְּסוֹבָב וְהֶעֱמִידוּהוּ מִמְּלוֹךְ עֲלֵיהֶם וְהָלַךְ לְדַרְכּוֹ שֶׁבָּא בּוֹ לְמִדְיָן, וְהָרְאִיָּה שֶׁשָּׁם נִמְצָא בְּמִלְחֶמֶת מִדְיָן וְנֶהֱרַג: תורה א

א) וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת מַה צֹּרֶךְ בְּהוֹדַעַת מַאֲמַר זֶה, וְרַז"ל (מד"ר ותנחומא) הֵעִירוּ בָּזֶה וְאָמְרוּ כִּי לְהוֹדִיעֲךָ בָּא כִּי זֶה סִבָּה לִזְנוֹת וְכוּ' לְפִי שֶׁהַמָּקוֹם מִטִּבְעוֹ לְעוֹרֵר טֶבַע הַתַּאֲוָה הַבְּהֵמִית, וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ שֶׁהַכָּתוּב יָעִיד סִבַּת הַזְּנוּת שֶׁהָיְתָה לְפִי שֶׁיָּצְאוּ הָעָם לְטַיֵּל חוּץ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וְשָׁם נִמְצְאוּ בְּנוֹת מוֹאָב, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים** פֵּרוּשׁ בְּמָקוֹם שֶׁהָיוּ מְטַיְּלִים בּוֹ חוּץ לְמַחֲנֵיהֶם, וְשִׁטִּים הוּא לְשׁוֹן טִיּוּלִים כְּדֶרֶךְ אוֹמְרוֹ (י"א ח') שָׁטוּ הָעָם, וּפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י שָׁם וְזֶה לְשׁוֹנוֹ אֵין שַׁיִט אֶלָּא לְשׁוֹן טִיּוּל, וְזֶה סִבַּת וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת:

וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב. אוֹמְרוֹ **וַיָּחֶל** לְשׁוֹן חִלּוּל שֶׁנִּתְחַלֵּל לִזְנוֹת פֵּרוּשׁ לְפִי שֶׁזָּנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכָר, וְאָמַר **אֶל בְּנוֹת** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (מד"ר, ותנחומא שם) שֶׁהָיוּ תּוֹבְעִים אוֹתָם לַעֲבֵרָה וְהָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם הִשְׁתַּחֲוֶה לָזֶה וְגוֹ' וְהָיוּ מִשְׁתַּחֲוִים אֶל אֲשֶׁר הָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם בְּנוֹת מוֹאָב, וְהוּא אוֹמְרוֹ אֶל בְּנוֹת וְגוֹ', וְדִקְדֵּק הַכָּתוּב לוֹמַר **הָעָם**, לְשִׁלּוּל הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִתְכַּנּוּ: תורה ב

ב) וַתִּקְרֶאן לָעָם. הֶצְרֵךְ לְהַזְכִּיר הָעָם וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר וַתִּקְרֶאן לָהֶם, נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁקָּרְאוּ לְאוֹתָם שֶׁלֹּא יָצְאוּ לְשׁוּט מֵאֲהֲלֵיהֶם הָלְכוּ הֵם אֶצְלָם וְקָרְאוּ לָהֶם. אוֹ יִרְצֶה כִּי מִלְּבַד מַה שֶּׁהָיוּ הוֹלְכִים אֶחָד אֶחָד הוֹסִיפוּ לִקְרֹא לָהֶם שֶׁיֵּלְכוּ בִּכְנָפָיָא לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וְכוּ':

לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן. וַהֲגַם שֶׁאָמַר (שם) שֶׁפְּעוֹר אֵין בַּעֲבוֹדָתוֹ זְבִיחָה אֶלָּא בְּהִתְרָזֵת הַלְּכְלוּךְ לְמוּל פָּנָיו וּמִן הַסְּתָם לֹא זָבְחוּ לוֹ, אוּלַי שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים שִׂמְחָה בַּבָּשָׂר לְכְבוֹדוֹ, אוֹ אוּלַי שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים כֵּן כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בְּמַאֲכָלִים לְהַתְרִיז כְּנֶגְדּוֹ בְּרִבּוּי יְצִיאַת הַטִּנּוּף:

וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְגוֹ' וַיִּצָּמֶד. פֵּרוּשׁ זוֹ סִבַּת הִשְׁתַּחֲוָיָתוֹ שֶׁנִּצְמַד וְגוֹ'. עַל

(ד) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל:**

ד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה דְּבַר יָת כָּל רֵישֵׁי עַמָּא וְדוּן וּקְטוֹל דְּחַיָּב קֳדָם יְיָ לְקֳבֵל שִׁמְשָׁא וִיתוּב תְּקוֹף רָגְזָא דַיְיָ מִישְׂרָאֵל:

רש"י◄ **קַח אֶת־כָּל רָאשֵׁי הָעָם•** (שם א) לִשְׁפֹּט אֶת הָעוֹבְדִים לַפְּעוֹר. **וְהוֹקַע אוֹתָם•** אֶת הָעוֹבְדִים, "וְהוֹקַע" - הִיא תְּלִיָּה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּבְנֵי שָׁאוּל (שמואל ב כא): "וְהוֹקַעֲנוּם לַה'", וְשָׁם תְּלִיָּה מְפֹרֶשֶׁת: בְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים, בִּסְקִילָה. (סנהדרין מה ב) וְכָל הַנִּסְקָלִים נִתְלִין. **נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ•** לְעֵין כֹּל. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הַשֶּׁמֶשׁ מוֹדִיעַ אֶת הַחוֹטְאִים: הֶעָנָן נִקְפָּל מִכְּנֶגְדּוֹ וְהַחַמָּה זוֹרַחַת עָלָיו.

(ה) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר:**

ה וַאֲמַר מֹשֶׁה לְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל קְטוּלוּ גְּבַר גֻּבְרוֹהִי דְּאִתְחַבָּרוּ לְבַעֲלָא פְּעוֹר:

רש"י◄ **הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו•** כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִדַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה הוֹרֵג שְׁנַיִם, וְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל [ח'] (ז') רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים [וְשֵׁשׁ מֵאוֹת], כִּדְאִיתָא בְּ'סַנְהֶדְרִין' (י"ח).

(ו) **וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:**

ו וְהָא גַּבְרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲתָא וְקָרֵב לְוָת אַחוֹהִי יָת מִדְיָנֵיתָא לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִנּוּן בָּכָן בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא:

רש"י◄ **וְהִנֵּה אִישׁ וְגוֹ'•** נִתְקַבְּצוּ שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן אֵצֶל זִמְרִי, שֶׁהָיָה נָשִׂיא שֶׁלָּהֶם, וְאָמְרוּ לוֹ: אָנוּ נִדּוֹנִין בְּמִיתָה וְאַתָּה יוֹשֵׁב וְכוּ'? כִּדְאִיתָא בְּ'אֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין' (סנהדרין פב). **אֶת־הַמִּדְיָנִית•** כָּזְבִּי בַּת צוּר. **לְעֵינֵי מֹשֶׁה•** אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת? אִם תֹּאמַר: אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לְךָ? וְכוּ', כִּדְאִיתָא הָתָם. **וְהֵמָּה בֹכִים•** נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה (כָּל הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית, קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ). גָּעוּ כֻּלָּם בִּבְכִיָּה. בָּעֵגֶל עָמַד מֹשֶׁה כְּנֶגֶד שִׁשִּׁים רִבּוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב): "וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דָּק וְגוֹ'", וְכָאן רָפוּ יָדָיו? אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיָּבֹא פִּינְחָס וְיִטֹּל אֶת הָרָאוּי לוֹ. (סנהדרין שם).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעויין בארוכה לקו"ש חי"ח עמ' 285 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לָךְ

וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה

אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת, אִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לָךְ וְכוּ'. (כה, ו. ובפרש"י)

נָחְלְקוּ בַּזְּבָחִים (קב, א) אִי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ כֹּהֵן הָיָה אִי לֹא, וְדַעַת הַ"יֵּשׁ אוֹמְרִים" הִיא שֶׁ"לֹּא פָּסְקָה כְּהוּנָּה אֶלָּא מִזַּרְעוֹ שֶׁל מֹשֶׁה" אַף מֹשֶׁה עַצְמוֹ "כָּל יָמָיו כֹּהֵן הָיָה" (לשון רש"י שם). וְעַל־פִּי־זֶה יְדוּעָה הַקַּשְׁיָא, דְּאַף שֶׁלֹּא נֶאֱסְרָה "בַּת יִתְרוֹ" לְמֹשֶׁה מִדִּין נָכְרִית, כִּי נִתְגַּיְּרָה (ראה רש"י סנהדרין פב, א ד"ה בת יתרו), הֲרֵי עֲדַיִן קָשֶׁה לְמַאן־דְּאָמַר הַנִּ"ל, אֵיךְ הֻתְּרָה "בַּת יִתְרוֹ" לְמֹשֶׁה, וַהֲרֵי גִּיּוֹרֶת אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִן הַתּוֹרָה (ראה רמב"ם הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ג). וּבַמְּפָרְשִׁים תֵּרְצוּ בְּאוֹפַנִּים שׁוֹנִים.

דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (שם) שֶׁבַּעַל פְּעוֹר מַאֲנִיס עוֹבְדָיו: תורה ג

ד) וְיָשֹׁב חֲרוֹן וְגוֹ'. הֶצְרֵךְ לְהָשִׁיב חָרוֹן גַּם אַחַר עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, לְפִי שֶׁהַבַּיִת דִּין שֶׁל מַטָּה אֵין מַעֲנִישִׁים אֶלָּא לְעוֹשִׂים בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה וְאִם יַעֲשֶׂה ה' מִשְׁפָּט יִגֹּף גַּם עוֹשִׂים בְּלֹא עֵדִים וּבְלֹא הַתְרָאָה וּכְשֶׁיֵּצֵא הַמַּשְׁחִית יַשְׁחִית גַּם לְחוֹשְׁבֵי מַחְשְׁבוֹת רָע, לָזֶה אָמַר לָהֶם לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּבָזֶה יָשׁוּב חֲרוֹן אַפּוֹ לְבַל יַשְׁחִית עוֹבְדֶיהָ בְּלֹא עֵדִים וּבְלֹא וְכוּ' וְיָשׁוּבוּ וְיִחְיוּ: תורה ה

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעויין בארוכה לקו"ש חי"ח עמ' 285 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

נִתְעַלְּמָה הֲלָכָה מִמֶּנּוּ

וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא . . וְהֵמָּה בֹּכִים

נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה (כה, ו. ובפרש"י)

מָצִינוּ עוֹד מָקוֹם שֶׁנִּתְעַלְּמָה הֲלָכָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהוּא בִּבְנוֹת צְלָפְחָד, שֶׁגַּם אָז "נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה" (רש"י פנחס כז, ה). וְצָרִיךְ בֵּאוּר מַדּוּעַ נִתְעַלְּמוּ מִמֹּשֶׁה דַּוְקָא שְׁתֵּי הֲלָכוֹת אֵלּוּ, בְּמַעֲשֵׂה זִמְרִי, וּבִבְנוֹת צְלָפְחָד?

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה, דְּהִנֵּה אִיתָא בִּיבָמוֹת (עז, א) "כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמּוֹרֶה הֲלָכָה וּבָא, אִם קֹדֶם מַעֲשֶׂה אֲמָרָהּ שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאִם לָאו אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ". וְכָתְבוּ הַתּוֹסְפוֹת (שָׁם ד"ה אם) "דְּהַיְנוּ דַּוְקָא הֵיכָא דְּהוּא עַצְמוֹ נוֹגֵעַ בַּדָּבָר", דְּאָז "אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ" אִם לֹא אֲמָרָהּ קֹדֶם הַמַּעֲשֶׂה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דְּטַעַם הַדָּבָר שֶׁנִּתְעַלְּמוּ הֲלָכוֹת אֵלּוּ מִמֹּשֶׁה הוּא, כִּי בִּשְׁנֵי הַמְּאֹרָעוֹת הָיָה מֹשֶׁה נוֹגֵעַ בַּדָּבָר: בְּמַעֲשֵׂה זִמְרִי "אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת, אִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לָךְ" (רש"י בלק שם), וְאִם־כֵּן נַעֲשָׂה מֹשֶׁה נוֹגֵעַ בַּדָּבָר, וְ"אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ" לוֹמַר שֶׁ"קַנָּאִים פּוֹגְעִין בּוֹ".

וּבִבְנוֹת צְלָפְחָד הֲרֵי אָמְרוּ "וְהוּא לֹא הָיָה גוֹ' בַּעֲדַת קֹרַח" (פרשתנו כז, ג) שֶׁחָלְקוּ עַל מֹשֶׁה, וּמִמֵּילָא נַעֲשָׂה מֹשֶׁה "נוֹגֵעַ בַּדָּבָר" בְּנִדּוֹן זֶה.

וְנִמְצָא, שֶׁבִּשְׁתֵּי הֲלָכוֹת אֵלּוּ הָיוּ מְקַבְּלִים מִמֵּילָא מִמֹּשֶׁה כִּי לֹא אֲמָרָהּ קֹדֶם מַעֲשֶׂה, וְלָכֵן נִתְעַלְּמוּ מִמֶּנּוּ הַהֲלָכוֹת, וְנִתְגַּלּוּ עַל־יְדֵי פִּנְחָס, אוֹ עַל־יְדֵי שֶׁהִקְרִיב מֹשֶׁה "אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'".

(ז) **וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ:**

ז **וַחֲזָא פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא וְקָם מִגּוֹ כְּנִשְׁתָּא וּנְסִיב רָמְחָא בִּידֵיהּ:**

רש"י ◄**וַיַּרְא פִּינְחָס•** (שם) רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה. אָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה: מְקֻבָּלְנִי מִמְּךָ: הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ. אָמַר לוֹ: קַרְיָנָא דְּאַגַּרְתָּא אִיהוּ לֵיהֱוֵי פַּרְוָנְקָא. מִיָּד: וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ וְגוֹ'.

(ח) **וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קֳבָתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

ח **וְעַל בָּתַר גַּבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל לְקֻבָּתָא וּבְזַע יָת תַּרְוֵיהוֹן יָת גַּבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל וְיָת אִתְּתָא לִמְעָהָא וְאִתְכְּלִי מוֹתָנָא מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

רש"י ◄**אֶל־הַקֻּבָּה•** אֶל הָאֹהֶל. **אֶל־קֳבָתָהּ•** כְּמוֹ "הַלְּחָיַיִם וְהַקֻּבָּה", כִּוּן בְּתוֹךְ זַכְרוּת שֶׁל זִמְרִי וְנַקְבוּת שֶׁלָּהּ, וְרָאוּ כֻּלָּם שֶׁלֹּא לְחִנָּם הֲרָגָם, וְהַרְבֵּה נִסִּים נַעֲשׂוּ לוֹ כוּ', כִּדְאִיתָא הָתָם (סנהדרין שם):

(ט) **וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף:**

ט **וַהֲווֹ דְּמִיתוּ בְּמוֹתָנָא עֶשְׂרִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין: פ פ פ**

ק"ד פסוקים, מנו"ח סימן. חסלת פרשת בלק

הפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רעג - ערה

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ח) וַיִּדְקֹר אֶת שְׁנֵיהֶם וְגוֹ'. קָשֶׁה בִּשְׁלָמָא דְּקִירַת אִישׁ יִשְׂרָאֵל כְּמִשְׁפַּט הַהֲלָכָה שֶׁקַּנָּאִים פּוֹגְעִים בּוֹ אֲבָל הָאִשָּׁה אֵינָהּ חַיֶּבֶת מִיתָה וְאֵינָהּ מְצֻוָּה, וְאִם עַל חִשְׁשַׁת הֱיוֹתָהּ אֵשֶׁת אִישׁ, לֹא הָיְתָה נֶהֱרֶגֶת עַל הַסָּפֵק, וְאֶפְשָׁר שֶׁדָּן בָּהּ מִשְׁפַּט הַבְּהֵמָה דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא כ' ט"ו) וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ, וּכְתִיב (יְחֶזְקֵאל כ"ג כ') אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם. וְאִם תֹּאמַר לָמָּה לֹא הָרְגוּ יִשְׂרָאֵל הַמִּדְיָנִית מִקֹּדֶם כֵּיוָן שֶׁהָיוּ מֵעַם שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ עֲלֵיהֶם, וְאֶפְשָׁר לְפִי שֶׁעֲדַיִן לֹא שָׁלְחוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל קְרִיאַת שָׁלוֹם, וַהֲגַם שֶׁלְּבַסּוֹף גַּם כֵּן לֹא שָׁלְחוּ לָהֶם, זֶה הָיָה אַחַר מַעֲשֶׂה כִּי צִוָּה ה' צָרוֹר וְגוֹ', אוֹ אוּלַי שֶׁלֹּא הָיוּ מַכִּירִים אוֹתָהּ וְחָשְׁבוּ כִּי הִיא מוֹאָבִית וְלֹא מִדְיָנִית שֶׁהֲרֵי לֹא הָיוּ רְגִילִים אֶצְלָם לְהַכִּירָם, אוֹ הָיָה מַלְבּוּשָׁם כְּמַלְבּוּשׁ מוֹאָב, וְאוֹמְרוֹ הַמִּדְיָנִית, הוּא דִּבְרֵי הַכָּתוּב: תורה ט

חֲסָלַת פָּרָשַׁת בָּלָק

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהורי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י' תמוז מפרק נה עד סוף פרק נט	**יום רביעי - י"ג תמוז** פרק כ, מפרק סט עד סוף פרק עא
יום שני - י"א תמוז מפרק ס עד סוף פרק סה	**יום חמישי - י"ד תמוז** מפרק עב עד סוף פרק עו
יום שלישי - י"ב תמוז פרק כ, מפרק סו עד סוף פרק סח	**יום שישי - ט"ו תמוז** מפרק עז עד סוף פרק עח
שבת קודש - ט"ז תמוז פרק כ מפרק עט עד סוף פרק פב	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהורי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י' תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' צב, פרק ג והנה חכמי... עד עמ' 184, ג"פ וכו'.

פֶּרֶק ג. בפרק הקודם, פרק ב', הסביר רבנו הזקן, שלמרות שלעצם ענין התשובה לא נדרשות שום תעניות, הרי כשם שבשעה שבית המקדש היה קיים היו צריכים, אחרי החזרה בתשובה, להקריב קרבן עולה על החטא, גם בעבירה על מצות־עשה קלה, וענינו של הקרבן היה כדי שיהיה "ונרצה לו", שיהיה החוזר בתשובה רצוי וחביב לפני הקב"ה כמו לפני החטא,

הרי כעת, שאין לנו קרבנות[1] להביא על־ידם את ה"ונרצה לו" – בא התענית במקום הקרבן. על יסוד זה לימד האריז"ל, בהתאם לחכמת הקבלה, את מספר הצומות על מספר רב של עוונות וחטאים, גם כאלה שאין עליהם עונש כרת ומיתה בידי שמים.

וְהִנֵּה, חַכְמֵי הַמּוּסָר – שאחרי האריז"ל, **נֶחְלְקוּ** – בדיעותיהם, **בְּמִי שֶׁחָטָא חֵטְא אֶחָד פְּעָמִים רַבּוֹת: דְּיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת מִסְּפַר הַצּוֹמוֹת לְאוֹתוֹ חֵטְא פְּעָמִים רַבּוֹת כְּפִי הַמִּסְפָּר אֲשֶׁר חָטָא;**

כְּגוֹן הַמּוֹצִיא זֶרַע לְבַטָּלָה, שֶׁמִּסְפַּר הַצּוֹמוֹת הַמְפֹרָשׁ – על חטא זה, **בְּתִקּוּנֵי תְּשׁוּבָה מֵהָאַרי"י זַ"ל הֵן פ"ד** – שמונים וארבע, **תַּעֲנִיּוֹת, וְאִם חָטָא בָּזֶה עֶשֶׂר אוֹ עֶשְׂרִים פְּעָמִים עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת עֶשֶׂר אוֹ עֶשְׂרִים פְּעָמִים פ"ד, וְכֵן לְעוֹלָם,** – שתמיד מספר התעניות לכל חטא, הוא לפי מספר הפעמים שעבר על אותו חטא, **דּוּמְיָא** – כמו, **דְּקָרְבַּן גַּם־כֵּן ג' פְּעָמִים וְכוּ'.** – כיוון שעל־ידי חטאו בפעם השלישית אותו חטא, מתהווה ההתפשטות הגדולה ביותר של הפגם למעלה.

אגרת התשובה

פרק ג והנה חכמי המוסר האחרונים נחלקו במי שחטא חטא א' פעמים רבות. דיש אומרים שצריך להתענות מספר הצומות לאותו חטא פעמים רבות כפי המספר אשר חטא. כגון המוציא זרע לבטלה שמספר הצומות המפורש בתיקוני תשובה מהאריז"ל הן פ"ד תעניות ואם חטא בזה עשר או עשרים פעמים עד"מ צריך להתענות עשר או עשרים פעמים פ"ד וכן לעולם. דומיא דקרבן חטאת שחייב להביא על כל פעם ופעם. ויש מדמין ענין זה לקרבן עולה הבאה על מ"ע דאפי' עבר על כמה מ"ע מתכפר בעולה אחת כדאי' בגמ' פ"ק דזבחים. והכרעה המקובלת בזה להתענות ג"פ כפי מספר הצומות דחטא זה. דהיינו רנ"ב צומות על הוצאות שז"ל וכן בשאר חטאים ועונות. והטעם הוא עפ"י מ"ש בזוה"ק ס"פ נח כיון דחב ב"נ קמי קודב"ה זמנא חדא עביד רשימו כו' זמנא תליתאה אתפשט ההוא כתמא מסטרא דא לסטרא דא כו'. לכך צריך מספר הצומות ג"כ ג"פ וכו'.

וְהַטַּעַם – מדוע שלש פעמים דוקא, **הוּא עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ סוֹף פָּרָשַׁת נֹחַ[3]: "כֵּיוָן דְּחָב בַּר נַשׁ קַמֵּי קֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא,** – כשאדם חוטא לפני הקב"ה, **זִמְנָא חָדָא** – בפעם הראשונה שחוטא אותו חטא, **עָבִיד רְשִׁימוּ כוּ',** – זה עושה רושם למעלה. אם חטא פעם שניה אותו חטא – אומר שם בזהר – מתחזק הרושם, **זִמְנָא תְּלִיתָאָה** – אם חטא פעם שלישית אותו חטא, **אִתְפַּשַּׁט הַהוּא כִּתְמָא מִסִּטְרָא דָא לְסִטְרָא דָא כוּ'",** – מתפשט הכתם והפגם בעקבות החטא מצד אל צד, כלומר: אין זה רושם בלבד, או רושם חזק בלבד, אלא פגם החודר מצד אל צד, **לְכָךְ צָרִיךְ מִסְּפַר הַצּוֹמוֹת גַּם־כֵּן ג' פְּעָמִים וְכוּ'.** – כיוון שעל־ידי חטאו בפעם השלישית אותו חטא, מתהווה ההתפשטות הגדולה ביותר של הפגם למעלה.

עֲשֵׂה[1], דַּאֲפִלּוּ עָבַר עַל כַּמָּה מִצְוֹת־עֲשֵׂה - מִתְכַּפֵּר – ומתרצה לפני הקב"ה, **בְּעוֹלָה אַחַת, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא פֶּרֶק קַמָּא דִּזְבָחִים[2]** – כמו שהגמרא אומרת בפרק ראשון של מסכת זבחים. **וְהַכְּרָעָה הַמְקֻבֶּלֶת בָּזֶה,** – בין שתי הדיעות של חכמי המוסר, היא **לְהִתְעַנּוֹת ג' פְּעָמִים כְּפִי מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת דְּחֵטְא זֶה, דְּהַיְנוּ** – כגון: **רנ"ב** – מאתים חמשים ושנים, שלש פעמים שמונים וארבעה **צוֹמוֹת עַל הוֹצָאוֹת שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה, וְכֵן בִּשְׁאָר חֲטָאִים וַעֲוֹנוֹת** – שעבר עליהם הרבה פעמים, יצום שלש פעמים במספר הצומות הקבוע לאותו חטא.

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משא"כ עולות אחרות – ראה סוגי הקרבנות בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ קדשים". 2. ה, ב. ו, א. ז, ב. 3. עג, ב.

יום שני י"א תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 184, אכן כל זה... עד עמ' 184, תענית:

אָכֵן – ברם, כָּל זֶה[4] בְּאָדָם חָזָק וּבְרִיא, שֶׁאֵין רִבּוּי הַצּוֹמוֹת מַזִּיק לוֹ כְּלָל לִבְרִיאוּת גּוּפוֹ, וּכְמוֹ בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים – כשהגופים היו חזקים ובריאים, וריבוי תעניות לא הזיק, הם היו צריכים לצום כל הצומות האמורים, אֲבָל מִי שֶׁרִבּוּי הַצּוֹמוֹת מַזִּיק לוֹ, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיּוּכַל לָבֹא לִידֵי חֹלִי אוֹ מִיחוּשׁ חֵם־וְשָׁלוֹם, – על־ידי הצומות, כְּמוֹ בְּדוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה – שהאנשים חלשים, וריבוי תעניות עלול להזיק להם, אָסוּר לוֹ לְהַרְבּוֹת בְּתַעֲנִיּוֹת אֲפִלּוּ עַל – חטאים שעונשם כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין, וּמִכָּל־ שֶׁכֵּן – שאסור לו להרבות בתעניות, עַל מִצְוֹת־עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת, אֶלָּא כְּפִי אֲשֶׁר יִשַּׁעַר בְּנַפְשׁוֹ שֶׁכְּוַדַּאי לֹא יַזִּיק לוֹ כְּלָל. כִּי אֲפִלּוּ בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, בִּימֵי תַּנָּאִים וֶאֱמוֹרָאִים - לֹא הָיוּ מִתְעַנִּין בְּכָהֵאי גַּוְנָא, – באופן כזה, על חטאים, אֶלָּא הַבְּרִיאִים, דְּמָצוּ לְצַעוּרֵי נַפְשַׁיְהוּ; – שבכוחם לצער את עצמם, וּדְלָא מָצֵי לְצַעוּרֵי נַפְשַׁיְהוּ – מי שאין בכוחו לצער את נפשו, וּמִתְעַנֶּה - נִקְרָא "חוֹטֵא" בְּגִמְרָא פֶּרֶק קַמָּא – ראשון, דְּתַעֲנִית[5], וַאֲפִלּוּ מִתְעַנֶּה עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבִּידוֹ כִּדְפֵרֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם, – שאפילו באותו אופן שלפי ה"מאן דאמר" השני הוא נקרא קדוש, שזה כפי שרש"י אומר שם מפני שעל־ידי־זה עוונותיו מתמרקים, הרי גם באופן כזה אומר אותו "מאן דאמר" שנקרא חוטא אם הוא מתענה בשעה שאין הוא יכול לצער את עצמו, וְכִדְאִיתָא בְּגִמְרָא פֶּרֶק קַמָּא – ראשון, דִּזְבָחִים[6], שֶׁאֵין לְךָ אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב 'עֲשֵׂה' וְכוּ'. – הרי שתמיד ישנו ענין של עוונות בתענית, ובכל זאת אומרים, שאם אין בכוחו לצער את עצמו רצם – נקרא חוטא. וּמִכָּל־ שֶׁכֵּן מִי שֶׁהוּא בַּעַל תּוֹרָה, – וצם למרות שאין בכוחו לצער את עצמו, שֶׁחוֹטֵא – במה שהוא צם, וְנֶעֱנָשׁ בְּכַפְּלַיִם, כִּי מַחֲמַת חֲלִישׁוּת הַתַּעֲנִית לֹא יוּכַל לַעֲסֹק בָּהּ – בתורה, כָּרָאוּי – ויש לו עונש כפול, א) על הצום, ב) על ביטול תורה. אֶלָּא מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ? – מהי תקנתו של אותו אדם? – כיצד יהיה לו ענין הכפרה כדי להיות "נרצה" לפני הקב"ה כמו לפני החטא? – הרי זה, כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב[7]: "וַחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פְּרֹק"; – כלומר, שיתן צדקה כתמורה על התעניות שהיה עליו לצום על חטאיו, וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים, לִתֵּן – לתת, בְּעַד כָּל יוֹם תַּעֲנִית שֶׁל תְּשׁוּבָה עֶרֶךְ ח"י גְּרוֹלִים פּוֹלִישׁ[8] וְכוּ', וְהֶעָשִׁיר יוֹסִיף לְפִי עָשְׁרוֹ וְכוּ', – ויתן סכומים גדולים יותר עבור כל יום של תענית־תשובה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַ'מָּגֵן אַבְרָהָם' הִלְכוֹת תַּעֲנִית?:

אגרת התשובה

אכן כל זה באדם חזק ובריא שאין ריבוי הצומות מזיק לו כלל לבריאות גופו וכמו בדורות הראשונים. אבל מי שריבוי הצומות מזיק לו שאפשר שיוכל לבא לידי חולי או מיחוש ח"ו כמו בדורותינו אלה. אסור לו להרבות בתעניות אפי' על כריתות ומיתות ב"ד ומכ"ש על מ"ע ומל"ת שאין בהן כרת. אלא כפי אשר ישער בנפשו שבודאי לא יזיק לו כלל. כי אפי' בדורות הראשונים בימי תנאים ואמוראים לא היו מתענין בכה"ג אלא הבריאים דמצו לצעורי נפשייהו ודלא מצי לצעורי נפשיה ומתענה נקרא חוטא בגמ' פ"ק דתענית. ואפי' מתענה על עבירות שבידו כדפרש"י שם וכדאיתא בגמ' פ"ק דזבחים שאין לך אדם מישראל שאינו מחוייב עשה וכו'. ומכ"ש מי שהוא בעל תורה שחוטא ונענש בכפליים כי מחמת חלישות התענית לא יוכל לעסוק בה כראוי. אלא מאי תקנתי' כדכתיב וחטאך בצדקה פרוק. וכמ"ש הפוסקים ליתן בעד כל יום תענית של תשובה ערך ח"י ג"פ וכו' והעשיר יוסיף לפי עשרו וכו' כמ"ש המ"א הלכות תענית:

יום שלישי י"ב תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 184, ומ"מ כל בעל... עד עמ' 186, לא תמנו):

וּמִכָּל־מָקוֹם, – למרות שאמרנו שבדורותינו, שאין כוח לאדם לצער את עצמו, יש להמיר את תעניות התשובה במתן צדקה, בכל זאת כָּל בַּעַל נֶפֶשׁ הֶחָפֵץ קִרְבַת ה', לְתַקֵּן נַפְשׁוֹ[10] לַהֲשִׁיבָהּ – את הנפש, אֶל ה' בִּתְשׁוּבָה מְעֻלָּה מִן הַמֻּבְחָר - יַחֲמִיר עַל עַצְמוֹ לְהַשְׁלִים עַל־כָּל־

אגרת התשובה

ומ"מ כל בעל נפש החפץ קרבת ה' לתקן נפשו להשיבה אל ה' בתשובה מעולה מן המובחר. יחמיר על עצמו להשלים עכ"פ פעם א' כל ימי חייו

---

4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכל הדינים דלקמן – עיין שו"ע או"ח סתקע"א ובנ"כ שם. שו"ע אדה"ז הל' נזקי גו"נ סי' ד".
5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יא, סע"א. ועיין רמב"ם הל' דעות רפ"ג ובנ"כ שם". 6. ז, א. ראה רש"י שם. 7. דניאל ד, כד.
8. ראה ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א להלן עמוד 1168 ואילך. 9. או"ח סתקס"ח סקי"ב ובהנסמן שם. 10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכ"מ בכיו"ב מובא השם "נפש" דוקא – וי"ל שהוא ע"פ זח"ג (כד, ב) עה"פ ובס' הגלגולים ובכ"מ "שדוקא הנפש היא החוטאת".

פְּנִים פַּעַם אַחַת כָּל יְמֵי חַיָּיו מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת לְכָל עָוֹן וְעָוֹן מֵעֲוֹנוֹת הַחֲמוּרִים שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶם מִיתָה עַל־כָּל־פָּנִים, – על־כל־פנים, על העוונות שחייבים עליהם מיתה – ישלים את מספר הצומות הנדרשים על אותו עוון, **וַאֲפִלּוּ** – אם חיוב המיתה על אותו עוון, הוא **בִּידֵי שָׁמַיִם בִּלְבַד,** – ולא מיתה בידי אדם – ישלים על אותם עוונות – על כל פנים – את מספר הצומות הנדרשים על אותו עוון. **כְּגוֹן לְהוֹצָאוֹת זֶרַע לְבַטָּלָה** – ישלים, **פ"ד** – שמונים וארבעה **צוֹמוֹת פַּעַם אַחַת בִּימֵי חַיָּיו. וְיָכוֹל לְדַחוֹתָן** את הצומות, **לַיָּמִים הַקְּצָרִים בַּחֹרֶף, וְיִתְעַנֶּה כְּעֶשֶׂר תַּעֲנִיּוֹת עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בְּחֹרֶף אֶחָד, אוֹ פָּחוֹת,** – מעשרה תעניות, **וְיִגְמֹר מִסְפַּר הַפ"ד צוֹמוֹת בְּטִ' שָׁנִים, אוֹ יוֹתֵר כְּפִי כֹּחוֹ** – אם יש לו יותר כוח, הוא יכול לעשות זאת בתקופה קצרה יותר, ואם כוחו חלוש – בתקופה ארוכה יותר, (**וְגַם יָכוֹל לֶאֱכוֹל מְעַט כְּגִ' שָׁעוֹת לִפְנֵי נֵץ הַחַמָּה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נֶחְשָׁב לְתַעֲנִית אִם הִתְעַנָּה כֵּן**). – למרות שאכל שלוש שעות לפני נץ החמה, נחשב לו אותו יום לתענית שלם, כפי שהתנה שכך יהיה הצום שלו[11]. **וּלְתַשְׁלוּם** – וכדי להשלים, **רנ"ב** – מאתים חמשים ושנים **צוֹמוֹת כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** – שהם שלש פעמים שמונים וארבע, כפי ההכרעה המקובלת בין אלה הסבורים שדי לצום פעם אחת מספר הצומות על כל חטא, גם אם חטא אותו חטא הרבה פעמים, לבין אלה הסבורים שעל כל פעם שחטא, יש לצום אותו מספר צומות – **יִתְעַנֶּה עוֹד ד' פְּעָמִים פ"ד עַד אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם בִּלְבַד, דְּמִיחְשַׁב גַּם־כֵּן תַּעֲנִית בַּירוּשַׁלְמִי**[12], – בתלמוד ירושלמי נחשב צום של עד אחר חצות היום, לתענית, **וב'** – ושני **חֲצָאֵי יוֹם נֶחְשָׁבִים לוֹ לְיוֹם אֶחָד לְעִנְיָן זֶה.** – של מספר הימים שעליו לצום לתיקון חטאו, **וְכֵן לְשְׁאָר עֲוֹנוֹת כַּיּוֹצֵא בָּהֶן,** – לעיל דיבר אודות עוונות שחייבים עליהם מיתה בידי שמים (על־כל־פנים), שיחמיר בהם על עצמו להשלים את מספר הצומות האמורים. וכעת אומר רבנו הזקן, שגם עוונות שאין עליהם חיוב מיתה, אלא שיש בהם ה"חומר" של עוונות שחייבים עליהם מיתה (בכך הם "ביוצא בהן", דומים לעוונות שיש עליהם חיוב מיתה), כפי שהוא מזכיר למשל להלן בפרק ז' הדברים שהם **ממש** כמו עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכת דמים, והם העלמת עין מן הצדקה, לשון הרע, כעס וכדומה, גם עליהם יחמיר על עצמו לצום על־כל־פנים פעם אחת את מספר הצומות הנדרש על אותו חטא, **אֲשֶׁר כָּל "לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ", וְחָפֵץ בְּהִצְּדְּקָה:** – שתתוקן ותהיה צודקת.

אָבָן, מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת הָעוֹדְּפִים עַל רנ"ב – לגבי החטא של הוצאת זרע לבטלה, **וּכְהַאי גַּוְנָא,** – מספר הצומות שמעל לשלוש פעמים של מספר הצומות לגבי חטאים אחרים, **שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת,** כדי **לָחוּשׁ לְדַעַת הַמַּחְמִירִים לְהִתְעַנּוֹת מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת שֶׁעַל כָּל חֵטְא וְחֵטְא כְּפִי מִסְפַּר הַפְּעָמִים שֶׁחָטָא, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** – הנה, יתרת צומות אלה, **יִפְדֶּה כֻּלָּן בִּצְדָקָה עֶרֶךְ ח"י** – שמונה עשר, **"גְּדוֹלִים פּוֹלִישׁ" בְּעַד כָּל יוֹם.** – שהיה עליו לצום, **וְכֵן שְׁאָר כָּל תַּעֲנִיּוֹת שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת עַל עֲבֵרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן מִיתָה, וַאֲפִלּוּ עַל בִּטּוּל מִצְוֹת־עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְתָא וּדְרַבָּנָן,** – מצות־עשה מן התורה או מצות־עשה שמדרבנן, **וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם,** – ועל ביטול מצות־עשה של תלמוד תורה השקולה כנגד כל שאר המצוות, מספר הצומות שעליו לצום, הוא – **כְּפִי הַמִּסְפָּר הַמְפֹרָשׁ בְּתִקּוּנֵי הַתְּשׁוּבָה מֵהָאר"י זַ"ל (וְרֻבָּם נִזְכָּרִים בְּ'מִשְׁנַת חֲסִידִים' בְּ'מַסֶּכֶת הַתְּשׁוּבָה') - הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל יִפְדֶּה בִּצְדָקָה כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – בערך של שמונה עשר "גדולים פוליש" תמורת כל יום של צום, **אִי לָא מָצֵי לְצַעֲרֵי נַפְשֵׁיהּ** – אם קשה לו לצער את נפשו – יפדה את הצומות בצדקה, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – שבדורותינו החלושים האלה, אי אפשר לאדם לצער את עצמו, ועליו לפדות תעניות **אלו** בצדקה. **וְאַף שֶׁיַּעֲלֶה** – פדיית ימי הצום, **לְסַךְ מְסֻיָּם** – לסכומים גדולים, **אֵין לָחוּשׁ מִשּׁוּם** – אל לו לחשוש למה שאמרו רבותינו ז"ל[14]: **"אַל יְבַזְּבֵז יוֹתֵר**

אגרת התשובה

מספר הצומות לכל עון ועון מעונות החמורים שחייבין עליהם מיתה עכ"פ ואפי' בידי שמים בלבד כגון להוצאות ז"ל פ"ד צומות פ"א בימי חייו. ויכול לדחותן לימים הקצרים בחורף ויתענה כעשר תעניות עד"מ בחורף א' או פחות ויגמור מספר הפ"ד צומות בט' שנים או יותר כפי כחו (וגם יכול לאכול מעט כג' שעות לפני נ"ה ואעפ"כ נחשב לתענית אם התנה כן) ולתשלום רנ"ב צומות כנ"ל יתענה עוד ד' פעמים פ"ד עד אחר חצות היום בלבד דמיחשב ג"כ תענית בירושלמי. וב' חצאי יום נחשבים לו ליום א' לענין זה. וכן לשאר עונות כיוצא בהן אשר כל לב יודע מרת נפשו וחפץ בהצדקה:

אבן מספר הצומות העודפי' על רנ"ב וכה"ג שהיה צריך להתענות לחוש לדעת המחמירי' להתענות מספר הצומות שעל כל חטא וחטא כפי מספר הפעמים שחטא כנ"ל. יפדה כולן בצדקה ערך ח"י ג"פ בעד כל יום. וכן שאר כל תעניות שצריך להתענות על עבירות שאין בהן מיתה ואפי' על ביטול מ"ע דאורי' ודרבנן ות"ת כנגד כולם כפי המספר המפורש בתיקוני התשובה מהאר"י ז"ל (ורובם נזכרים במשנת חסידים במס' התשובה) הכל כאשר לכל יפדה בצדקה כנ"ל אי לא מצי לצעורי נפשי' כנ"ל. ואף שיעלה לסך מסויים אין לחוש משום אל יבזבז יותר מחומש.

---

11. ראה ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א להלן עמוד 1174 ואילך. **12.** נדרים פ"ח ה"א. **14.** כתובות נ, א.

מֵחֹמֶשׁ", – ואילו כאן יכול הסכום להגיע ליותר מחומש, אף־על־פי־כן לא יחשוש, מפני – דְּלָא מִקְרֵי בִּזְבוּז בִּכְהַאי גַּוְנָא, – אין זה נקרא בזבוז במקרה זה, כשהוא נותן את הכסף כפדיון הצומות שהיה עליו לצום, מֵאַחַר שֶׁעוֹשֶׁה לִפְדּוֹת נַפְשׁוֹ מִתַּעֲנִיּוֹת וְסִגּוּפִים, וְלָא גְּרִעָא – ואין זה גרוע, מֵרְפוּאַת הַגּוּף וּשְׁאָר צְרָכָיו. – בהן מבזבז האדם יותר מחומש של רכושו. וּלְפִי שֶׁמִּסְפַּר הַצּוֹמוֹת הַמְּזֻכָּרִים בְּ'תִקּוּנֵי תְשׁוּבָה' – של האריז"ל, הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל, רַבּוּ בִּמְאֹד מְאֹד, לָכֵן נָהֲגוּ עַכְשָׁו כָּל הַחֲרֵדִים לִדְבַר ה', לְהַרְבּוֹת מְאֹד מְאֹד בִּצְדָקָה, – כדי לפדות הצומות שהם חושבים שמוטל עליהם לצום, וזאת – מַחֲמַת חֲלִישׁוּת הַדּוֹר, דְּלָא מָצוּ לְצַעֲוֵרֵי נַפְשָׁם כְּלֵי הַאי – שאינם יכולים לצער את נפשם כל כך ולצום – לכן הם מרבים בצדקה כתמורה לריבוי הצומות, (וְכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק[15]: "חַסְדֵי ה' כִּי לֹא תָמְנוּ"): – מפרש להלן ב"אגרת הקדש" סימן י', מפני ש"לא תמנו", מפני שאין אנו שלמים, אלא יש לנו חטאים ועוונות לתקן, עלינו להזדקק לא **לסתם** צדקה וחסד **מוגבלים**, אלא ל"חסד ה'", לצדקה וחסד בלתי מוגבלים, כמדת החסד והצדקה של הקב"ה שאינם מוגבלים.

אגרת התשובה

דלא מקרי בזבוז בכה"ג מאחר שעושה לפדות נפשו מתעניות וסיגופים. ולא גרעא מרפואת הגוף ושאר צרכיו. ולפי שמספר הצומות המוזכרי' בתקוני תשובה הנ"ל רבו במאד מאד לכן נהגו עכשיו כל החרדים לדבר ה' להרבות מאד מאד בצדקה. מחמת חלישות הדור דלא מצו לצעורי נפשם כולי האי (וכמ"ש במ"א ע"פ חסדי ה' כי לא תמנו):

יום רביעי י"ג תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 186, פרק ד ואולם כל... עד עמ' 186, בנעימים.

אגרת התשובה

פרק ד ואולם כל הנ"ל הוא לגמר הכפרה ומירוק הנפש לה' אחר התשובה כמ"ש לעיל מהגמ' פ"ק דזבחים דעולה דורון היא לאחר שריצה הפרקליט וכו'. אמנם התחלת מצות התשובה ועיקרה לשוב עד ה' באמת ובלב שלם. ההכרח לבאר היטב בהרחבת הביאור. בהקדים מ"ש בזוה"ק בביאור מלת תשובה ע"ד הסוד. תשוב ה'. ה' תתאה תשובה תתאה. ה' עילאה תשובה עילאה. וגם מ"ש בזוה"ק בקצת מקומות שאין תשובה מועלת לפוגם ברית ומוציא ז"ל. והוא דבר תמוה מאד שאין לך דבר עומד בפני התשובה ואפי' ע"ז וג"ע וכו'.

פֶּרֶק ד. וְאוּלָם, כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל, – בענין התעניות הבאות בשייכות לענין התשובה, ואלו תעניות יש להחמיר לצום אותן בפועל ואלו שיש לפדות בצדקה, הוּא לִגְמַר הַכַּפָּרָה וּמֵרוּק הַנֶּפֶשׁ לַה' – כל זה בא אַחַר הַתְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[1] מֵהַגְּמָרָא פֶּרֶק קַמָּא דְּזֶבָחִים, – פרק ראשון במסכת זבחים, דְּעוֹלָה – קרבן עולה שהיו מביאים על מצות־עשה, אחרי התשובה, דּוֹרוֹן הִיא לְאַחַר שֶׁרְצָה הַפְּרַקְלִיט וְכוּ'. – אז מביאים דורון כדי להיות רצוי וחביב בפני המלך נגדו חטא, כך גם התעניות (או הצדקה) האמורות, הן כאמצעי להיות שוב רצוי וחביב לפני הקב"ה. אָמְנָם הַתְּחָלַת מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה וְעִקָּרָהּ, לָשׁוּב עַד ה' – כפי שיסביר להלן, הכוונה היא עד שיחזור שם הוי' שבישראל לשלימותו, בֶּאֱמֶת וּבְלֵב שָׁלֵם, הַהֶכְרֵחַ לְבָאֵר – זאת הֵיטֵב בְּהַרְחָבַת הַבִּאּוּר, בְּהַקְדִּים – לאחר הקדמת, מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[2] בְּבִאּוּר מִלַּת "תְּשׁוּבָה" עַל דֶּרֶךְ הַסּוֹד – ביאורה של המלה "תשובה" על פי דרך הסוד, הוא: "תָּשׁוּב ה'", – שהאות ה' משם הוי' תוחזר ותהיה מאוחדת עם המדריגה שלמעלה ממנה, אתה היתה מאוחדת לפני כן, ה' תַּתָּאָה - "תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה", – הה' התחתונה שבשם הוי', כלומר, הה' האחרונה שבשם הוי' (י' ה' ו' ה'), כשהיא מוחזרת אל האות וא"ו של שם הוי', זה נקרא "תשובה תתאה" – המדריגה התחתונה שבתשובה, ה' עִלָּאָה - "תְּשׁוּבָה עִלָּאָה". – הה' הראשונה שבשם הוי' כשהיא מוחזרת אל האות יו"ד שבשם הוי', זה נקרא "תשובה עילאה" – תשובה עליונה, המדריגה העליונה שבתשובה. וְגַם – צריך להקדים, מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ בִּקְצָת מְקוֹמוֹת[3], שֶׁאֵין תְּשׁוּבָה מוֹעֶלֶת לְפוֹגֵם בְּרִיתוֹ וּמוֹצִיא זֶרַע לְבַטָּלָה, וְהוּא – מה שאומר **באותם** מקומות בזהר, שאין תשובה מועילה על חטא זה, הרי זה דָּבָר תָּמוּהַּ מְאֹד, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר עוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה[4], – שגם תשובה לא תועיל, וַאֲפִלּוּ – העבירות החמורות ביותר של עֲבוֹדָה־זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וְכוּ'. – שיש בהם החומרה המיוחדת של "יהרג ואל יעבור", שעל האדם ליהרג ובלבד שלא יעבור עבירות אלה, ובכל זאת מועילה בהם תשובה. כיצד, איפוא, אומר בזהר הקדוש, שעל חטא פגם הברית והוצאת זרע

---

15. איכה ג, כב. **1.** רפ"ב. וראה לקוטי שיחות חלק י"ט עמוד 401 הערה 12 ובשולי הגליון. **2.** ח"ג קכב, א. **3.** זח"א ס, א. ריט, ב. זח"ב ריד, ב. **4.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "רמב"ם תשובה ספ"ג. ע"פ ירושלמי פאה פ"א, א. ובז"ח ס"פ בראשית".

לבטלה, אין תשובה מועילה? **וּפֵרַשׁ בְּ'רֵאשִׁית חָכְמָה'**[5], **שֶׁכַּוָּנַת הַזֹּהַר** – היא: **שֶׁאֵין מוֹעֶלֶת** – על חטא זה, **'תְּשׁוּבָה תַּתְּאָה'** **כִּי־אִם 'תְּשׁוּבָה עִלָּאָה' וְכוּ'.** – לכך מתכוון הזוהר, שתשובה **סתם**, שהיא "תשובה תתאה" אין בה מן המועיל, אך המדריגה העליונה יותר של תשובה, "תשובה עילאה" – מועילה לחטא זה. **הִנֵּה לְהָבִין זֹאת** – לפחות, **מְעַט מִזְּעֵיר**[6], – מעט מן המקצת, **צָרִיךְ לְהַקְדִּים מַה שֶּׁמְּבֹאָר מֵהַכָּתוּב וּמִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה עִנְיַן הַכָּרַת וּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם,** – באיזה אופן בוצע עונש כרת ועונש מיתה בידי שמים: **כְּשֶׁעָבַר עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ כָּרֵת - חָיָה מֵת מַמָּשׁ**[7] **קֹדֶם** – לפני מלאת לחוטא, **חֲמִשִּׁים שָׁנָה**[8], **וּבְמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם** – כשאחד עובר עבירה שעונשה מיתה בידי שמים, היה **מֵת מַמָּשׁ** – לא מיתה רוחנית של הנפש, אלא מיתה גשמית של הגוף – **קֹדֶם** – לפני שמלאו לו **שִׁשִּׁים שָׁנָה**[9], **כַּחֲנַנְיָה בֶּן עֲזוּר הַנָּבִיא בִּירְמְיָה**[10] – שאמר נבואת שקר, **והקב"ה** אמר לו "הנני משלחך מעל פני האדמה גו'", ובתור עונש מת **ממש**[11], **(וְלִפְעָמִים גַּם בְּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם נִפְרָעִין לְאַלְתָּר,** – נענשים מיד, **כְּמוֹ שֶׁמְּצִינוּ בְּעֵר וְאוֹנָן).** – שהיו חייבים מיתה בידי שמים (**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** ראה לעיל ספ"א), על החטא שחטאו, ועונשם בא עליהם **מיד.** על־כל־פנים, כפי שמוצאים אנו בפסוקים ובמאמרי חכמינו ז"ל, הרי בכרת ובמיתה בידי שמים, שמי שהיה חייב בהם, מת בפועל ממש, **לפני** שמלאו לו חמשים או ששים שנה, ומתעוררת השאלה: **וַהֲרֵי נִמְצְאוּ בְּכָל דּוֹר כַּמָּה וְכַמָּה חַיָּבֵי כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת,** – ובכל זאת, **וְהֶאֱרִיכוּ יְמֵיהֶם (וּשְׁנוֹתֵיהֶם) [וּשְׁנוֹתֵיהֶם] בַּנְּעִימִים**[12]**?**

אגרת התשובה

ופי' בר"ח שכונת הזהר שאין מועלת תשובה תתאה כ"א תשובה עילאה וכו'. הנה להבין זאת מעט מזעיר צריך להקדים מה שמבואר מהכתוב ומדברי רז"ל ענין הכרת ומיתה בידי שמים כשעבר עבירה שחייבי' עלי' כרת הי' מת ממש קודם חמשים שנה. ובמיתה בידי שמים מת ממש קודם ששים שנה כחנניה בן עזור הנביא בירמי' (ולפעמי' גם במיתה בידי שמים נפרעין לאלתר כמו שמצינו בער ואונן) והרי נמצאו בכל דור כמה וכמה חייבי כריתות ומיתות והאריכו ימיהם (ושניהם) [ושנותיהם] בנעימים.

יום חמישי י"ד תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 186, אך הענין יובן... עד עמ' צד, האותיות.

אַךְ הָעִנְיָן יוּבָן, עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב[13]**: "כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ וְכוּ'",** – בני ישראל הם חלק הוי', הם **חֵלֶק מִשֵּׁם הַיָּוֶ"ה בָּרוּךְ־הוּא, כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[14]: **"וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים",** – הרי כתוב כאן "ויפח", **וּמַאן דְּנָפַח מִתּוֹכוֹ נָפַח**[15] **וְכוּ'**[16]. – הנופח, נופח מתוכיותו ומפנימיותו, כך, שהנשמה עליה כתוב "ויפח", היא מפנימיות האלקות, והיא שם הוי', כפי שיסביר מיד להלן: **וְאַף שֶׁאֵין לוֹ** – להקב"ה, **דְּמוּת הַגּוּף וְכוּ'**[17] **חַס־וְשָׁלוֹם,** – כיצד, איפוא,

אגרת התשובה

אך הענין יובן עפ"י מ"ש כי חלק ה' עמו וכו' חלק משם הוי' ב"ה כדכתיב ויפח באפיו נשמת חיים ומאן דנפח מתוכו נפח וכו'. ואף שאין לו דמות הגוף וכו' ח"ו. אך דברה תורה

---

5. שער הקדושה פי"ז. 6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וי"ל: מעט (בכמות) מזעיר (באיכות) – משא"כ בל' מעט מן המעט וכיו"ב)". 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי שולל דעת הרמב"ן ס"פ אחרי". 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כירוש' ביכורים רפ"ב – כפי' תוד"ה כרת שבת כה, סע"א". 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כנ"ל". – בנוגע לכרת (בהערה 7). 10. פכ"ח. 11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "1) הרי דינו מיתה בידי אדם (סנה' פט, א). 2) לא נתפרש בכלל בן כמה שנים הי'. וי"ל דהראי' היא דמיתה ביד"ש מת ממש (דזהו חידוש אדה"ז כאן) וכמש"נ בחנני' כה אמר ה' הנני משלחך (ביד"ש) מעל פני האדמה השנה אתה מת גו' וימת חנני' גו'. ועפ"ז מובן הבא בחצע"ג תיכף לאח"ז "ולפעמים גם במיתה ביד"ש נפרעין לאלתר" - מהי 1) השייכות לכאן, 2) פי' "גם" - וע"פ הנ"ל: מתרץ, - דלכאורה ענין דחנני' אינו דומה ליד"ש דנדו"ד שהרי מיתתו ביד"א (ובזה - פשיטא שהכוונה מת ממש) ומיתתו בפועל באה תחת זה. וע"ז מתרץ "בירמי'" - דאף שדינו מיתה ביד"א כבש"ס - לא דנוהו ע"ז, כ"א כמסופר בירמי': הבטחת מת גו' לכן גו' - עונש מה' (לא תמורת יד"א) על שהבטיח כו' ומת ממש. וא"ת הרי מת לאלתר - לפעמים גם כו'. בהמשך להנ"ל יל"פ גם ההדגשה הנביא - לא רק שלא דנוהו בפועל ביד"א, אלא שאא"פ הי' לדונו למיתה ביד"א (ובמילא - אין מקום לענשו תמורת זה), כי המדובר בחנני' הנביא (היינו שנביא אמת הי'. וכ"כ בירוש' סנהדרין פי"א ה"ה. ורק לאחרי שיעברו שנתיים ולא תתקיים הבטחתו אפשר לדונו ביד"א". - ראה שיעורים בספר התניא עמוד 1188 ואילך. 12. על השאלה: מה מציין רבנו הזקן בקושיא, בהוסיפו המלה "בנעימים" ("שהאריכו ימיהם ושנותיהם בנעימים") - ענה הרבי שליט"א: "שאאל"פ (בדוחק עכ"פ) שנתקיים ע"י עונש עוני וכו' שנק' מתו בל' "הכתוב" (שמות ד, יט) ו"בדברי רז"ל" (הובא בפרש"י עה"ת שם)". 13. האזינו לב, ט. 14. בראשית ב, ז. 15. הובא לעיל ח"א רפ"ב בשם הזהר. 16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי הכוונה להמשך בזה ח"א רפ"ב". 17. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכו' – ולא גוף – שיר יגדל. וראה לקו"ת לג"פ בתחלתו".

מתאים לומר על כך "ויפח", ושעם ישראל הם חלק מהקב"ה? **אַךְ דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם**[18], **כִּי כְּמוֹ שֵׁשׁ הֶפְרֵשׁ וְהֶבְדֵּל גָּדוֹל בָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, בֵּין הַהֶבֶל שֶׁיּוֹצֵא מִפִּיו בְּדִבּוּרוֹ לַהֶבֶל הַיּוֹצֵא עַל־יְדֵי נְפִיחָה,** שבהבל **שֶׁבַּיּוֹצֵא בְּדִבּוּרוֹ מְלֻבָּשׁ בּוֹ כֹּחַ וְחַיּוּת מְעַט מִזְּעִיר,** – מעט מן הקצת, **וְהוּא בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת מִנֶּפֶשׁ הַחַיָּה שֶׁבְּקִרְבּוֹ, אֲבָל בַּיּוֹצֵא בַּכֹּחַ הַנּוֹפֵחַ, דְּמִתּוֹכוֹ נָפַח, מְלֻבָּשׁ בּוֹ** – באותו הבל, **כֹּחַ וְחַיּוּת פְּנִימִית מִבְּחִינַת הַנֶּפֶשׁ הַחַיָּה וְכוּ'** – הרי כפי שהדבר הוא באדם, שקיים הבדל בין דיבור לבין נפיחה, שההבל שבדיבור הוא חיצוניות, וההבל שבנפיחה הוא פנימיות – **כְּבָה מַמָּשׁ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, הַמַּבְדִּיל הַבְדָּלוֹת לְאֵין קֵץ, יֵשׁ הֶפְרֵשׁ עָצוּם מְאֹד לְמַעְלָה, בֵּין כָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם, וַאֲפִלּוּ הַמַּלְאָכִים, שֶׁנִּבְרְאוּ מֵאַיִן לְיֵשׁ,** – שלפני הבראם לא היו קיימים כלל, ולאחר מכן הם קיימים, **וְחַיִּים וְקַיָּמִים, מִבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַחַיּוּת וְהַשֶּׁפַע שֶׁמַּשְׁפִּיעַ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְהַחַיּוֹת הָעוֹלָמוֹת, וּבְחִינָה זוֹ** – של שפע וחיות, **נִקְרֵאת בְּשֵׁם "רוּחַ פִּיו" עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל,** – כמו רוח הפה שיוצא מהאדם בשעה שהוא מדבר, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[19]: **"וּרְוַח פִּיו** – נבראו, **כָּל צְבָאָם", וְהִיא בְּחִינַת חַיּוּת הַמְלֻבָּשֶׁת בָּאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת (שֶׁהֵן** – האותיות, **בְּחִינַת כֵּלִים וְהַמְּשֻׁכּוֹת וְכוּ'**, – מהחיות האלקית, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – ספר ה"תניא", **חֵלֶק ב** – "שער היחוד והאמונה", **פֶּרֶק יא); וּבֵין נִשְׁמַת הָאָדָם, שֶׁנִּמְשְׁכָה תְּחִלָּה מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַחַיּוּת וְהַשֶּׁפַע שֶׁמַּשְׁפִּיעַ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב:** – לגבי הנשמה, הלשון "וַיִּפַּח וְגוֹ'", – שכאמור לעיל, מורה המלה "ויפח" על פנימיות החיות והשפע, כי הנופח – נופח מתוכו ומפנימיותו, הרי שהנשמה נמשכה תחלה מפנימיות החיות והשפע של אין־סוף ברוך־הוא. אלא, שלאחר מכן, בגלל כניסת הנשמה בגוף – **וְאַחַר־כָּךְ יָרְדָה בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה, גַּם־כֵּן, עַל־יְדֵי בְּחִינַת הָאוֹתִיּוֹת** – כפי שהדבר במלאכים המתהווים מאותיות, אלא שכאן הן האותיות **שֶׁבְּמַאֲמַר: "נַעֲשֶׂה אָדָם וְכוּ'"**[20], – מהן נברא האדם, **כְּדֵי לְהִתְלַבֵּשׁ** – הנשמה, **בְּגוּף** – האדם, **שבעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן.** – הרי שהנשמה נמשכה תחלה, **מפנימיות** החיות והשפע, ורק מפאת התלבשותה בגוף, נמשכה על־ידי בחינת האותיות, שהן בחינה של חיצוניות. הרי שההבדל בין מלאכים לנשמות הוא, שנשמות הן מפנימיות האלקות, היא שם הוי' (כפי שיוסבר להלן), ומלאכים הם מבחינה של חיצוניות – שם אלקים. **וְלָכֵן נִקְרָאוּ הַמַּלְאָכִים בְּשֵׁם "אֱלֹקִים" בַּכָּתוּב, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[21]: **"כִּי ה' אֱלֹקֵיכֶם** [הוא[22]] **אֱלֹקֵי הָאֱלֹקִים וגו'"**[23], – האלו־ה של המלאכים, **"הוֹדוּ לֵאלֹקֵי הָאֱלֹקִים וגו'"**[24], – של המלאכים, **"וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹקִים לְהִתְיַצֵּב וגו'"**[25], – המלאכים באו להתייצב לפני הקב"ה, הרי שהמלאכים נקראים בשם "אלקים". **לְפִי שֶׁיְּנִיקַת חַיּוּתָם** – של המלאכים, **הִיא מִבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת** – האלקות, **שֶׁהִיא בְּחִינַת הָאוֹתִיּוֹת לְבַד, וְשֵׁם אֱלֹקִים הוּא בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת לְגַבֵּי שֵׁם הַוָּיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא. אֲבָל נִשְׁמַת הָאָדָם, שֶׁהִיא מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַחַיּוּת,** – האלקית, **הִיא חֵלֶק מִשֵּׁם הַוָּיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא, כִּי שֵׁם הַוָּיָ"ה מוֹרֶה עַל פְּנִימִיּוּת הַחַיּוּת, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הָאוֹתִיּוֹת.**

אגרת התשובה

כלשון בנ"א. כי כמו שיש הפרש והבדל גדול באדם התחתון עד"מ בין ההבל שיוצא מפיו בדיבורו להבל היוצא ע"י נפיחה. שביוצא בדיבורו מלובש בו כח וחיות מעט מזעיר והוא בחי' חיצוניות מנפש החיה שבקרבו. אבל ביוצא בכח הנופח דמתוכו נפח מלובש בו כח וחיות פנימי' מבחי' הנפש החיה וכו'. ככה ממש עד"מ המבדיל הבדלות לאין קץ. יש הפרש עצום מאד למעלה בין כל צבא השמים ואפי' המלאכי' שנבראו מאין ליש וחיים וקיימי' מבחי' חיצוניות החיות והשפע שמשפיע א"ס ב"ה להחיות העולמות ובחי' זו נקראת בשם רוח פיו עד"מ כמ"ש וברוח פיו כל צבאם והיא בחי' חיות המלובשת באותיות שבעשרה מאמרות (שהן בחי' כלים והמשכות וכו' כמ"ש בלק"א ח"ב פי"א). ובין נשמת האדם שנמשכה תחלה מבחי' פנימי' החיות והשפע שמשפיע א"ס ב"ה כמ"ש ויפח וכו' ואח"כ ירדה בסתר המדרגה ג"כ ע"י בחי' האותיות שבמאמר נעשה אדם וכו' כדי להתלבש בגוף עוה"ז התחתון. ולכן נקראו המלאכי' בשם אלקים בכתוב וכמ"ש כי ה' אלקיכם אלקי האלקי' כו' הודו לאלקי האלקי' כו' ויבאו בני האלקי' להתייצב כו'. לפי שיניקת חיותם היא מבחי' חיצוניות שהיא בחי' האותיות לבד ושם אלקים הוא בחי' חיצוניות לגבי שם הוי' ב"ה. אבל נשמת האדם שהיא מבחי' פנימי' החיות היא חלק שם הוי' ב"ה. כי שם הוי' מורה על פנימי' החיות שהיא למעלה מעלה מבחי' האותיות.

---

18. ברכות לא, ב. **19.** תהלים לג, ו. **20.** בראשית א, כו. **21.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ג' פסוקים. וי"ל כנגד ג' דרגות מלאכים – דבי"ע: הקרובה לדרגת הנשמות שכולם עלו במח' (ח"א רפ"ב) בריאה. וכל' פסוק הא' "ה' אלקיכם (דנשמות) אלקי האלקים (מלאכים), למטה מזה – לא נזכר לא ה' ולא אלקיכם, כ"א (פסוק הב') אלהאל"ק. וי"ל יצירה, למטה מזה (פסוק הג') בני (ונמשכים מ)האלקים להתייצב גו' (דין עניני עוה"ז וסיפורם "משוט בארץ") וי"ל עשי'". **22.** המלה "הוא" נוסף על ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א, וכך כתוב בפסוק. **23.** עקב י, יז. **24.** תהלים קלו, ב. **25.** איוב א, ו.

יום שישי ט"ו תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' צד, וביאור הענין... עד עמ' צה, אלו).

וּבְאוּר הָעִנְיָן, – איזה ענין יש בנשמה, שבו נראה שהיא חלק משם הוי' – כלומר, שאותם בחינות וענינים שישנם בשם הוי', ישנם גם ב"חלק" זה – בנשמה? רבנו הזקן מסביר להלן, שבשם הוי' נכללות עשר הספירות, ובמקביל ישנם בנשמה עשרה כוחות שהם כמו עשר הספירות: **כַּנּוֹדַע מִמַּאֲמַר אֵלִיָּהוּ:** – ב"פתח אליהו" שבהקדמת 'תיקוני זוהר': **"אַנְתְּ הוּא דְּאַפִּיקַת** – אתה הוא זה שהוצאת, האצלת, **עֲשַׂר תִּקּוּנִין,** – עשרה תיקונים, **וְקָרִינָן לְהוֹן** – וקוראים להם, **עֲשַׂר סְפִירָן,** – עשר ספירות, **לְאַנְהָגָא בְּהוֹן עָלְמִין סְתִימִין וְכוּ',** – להנהיג בהם עולמות סתומים (נעלמים) שאינם מתגלים, ועולמות גלויים וכו'[26], **אַנְתְּ חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא,** – אתה חכם, אתה בעל החכמה, אבל לא בחכמה הידועה לנבראים, **אַנְתְּ מֵבִין וְלָא בְּבִינָה יְדִיעָא וְכוּ'".** – אתה מבין, אתה בעל כוח הבינה, אבל לא בבינה הידועה לנבראים, וכך הלאה, כל עשר הספירות, **וְכָל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת נִכְלָלוֹת וְנִרְמָזוֹת בְּשֵׁם הָוָיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא. כִּי הַיּוּ"ד,** – של שם הוי', **שֶׁהִיא בְּחִינַת נְקֻדָּה לְבַד,** – האות יו"ד מורכבת מנקודה בלבד בלי התפשטות באורך ורוחב, **מְרַמֶּזֶת לְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – ספירת החכמה, **שֶׁהִיא** – בחינת וספירת החכמה, היא **בִּבְחִינַת הֶעֱלֵם וְהֶסְתֵּר קֹדֶם** – לפני, **שֶׁבָּאָה לִבְחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת וְגִלּוּי הַהַשָּׂגָה וְהַהֶבְנָה (וְהַקּוּץ שֶׁעַל[27] הַיּוּ"ד רוֹמֵז לִבְחִינַת רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא,** – בחינת כתר, **שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּדְרֵגַת בְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה, כַּנּוֹדַע). וְאַחַר שֶׁבָּאָה לִבְחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת וְגִלּוּי הַהַשָּׂגָה וְהַהֶבְנָה לְעָלְמִין סְתִימִין** – לעולמות סתומים – כשהיא במדריגה שהעולמות הסתומים יכולים ל"תפוס" אותה בהשגה והבנה, שהיא מדריגת וספירת הבינה, **נִכְלֶלֶת וְנִרְמֶזֶת** – בחינת וספירת בינה, **בְּאוֹת הֵ"א,** – של שם הוי', **שֶׁיֵּשׁ לָהּ** – לאות ה', **בְּחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת לְרֹחַב, הַמּוֹרֶה וּמְרַמֵּז עַל הַרְחָבַת הַבִּאוּר וְהַהֶבְנָה,** – ענינה של "בינה", **וְגַם לְאֹרֶךְ,** – לאות ה' גם התפשטות לאורך, **הַמּוֹרֶה עַל בְּחִינַת הַהַמְשָׁכָה וְהַהַשְׁפָּעָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה לְעָלְמִין סְתִימִין.** – לעולמות סתומים (נעלמים) – שנמשכת ויורדת אליהם השפעה מספירת הבינה, שתהיה להם השגה והבנה באלקות. **וְאַחַר־כָּךְ, כְּשֶׁנִּמְשֶׁכֶת הַמְשָׁכָה וְהַשְׁפָּעָה זוֹ יוֹתֵר לְמַטָּה לְעָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָן,** – לעולמות הגלויים, **וּכְמוֹ** – למשל, **הָאָדָם שֶׁרוֹצֶה[28] לְגַלּוֹת חָכְמָתוֹ לַאֲחֵרִים עַל־יְדֵי דִּבּוּרוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל - נִכְלֶלֶת וְנִרְמֶזֶת הַמְשָׁכָה זוֹ בְּאוֹתִיּוֹת ו"ה** – של שם הוי', **כִּי הַוָּי"ו מוֹרֶה עַל הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,** – כציור האות ו' בכתב בגשמיות, קו מלמעלה למטה, **וְגַם** – מטעם נוסף יש לכך שייכות לאות ו', שכן **הַמְשָׁכָה זוֹ** – הנמשכת ל"עלמין דאתגליין", **הִיא עַל־יְדֵי מִדַּת חַסְדּוֹ וְטוּבוֹ** – של הקב"ה, **וּשְׁאָר מִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת, הַנִּכְלָלוֹת בְּדֶרֶךְ כְּלָל בְּמִסְפַּר שֵׁשׁ,** – כמספר האות ו', **שֶׁכַּפְּסוּק[29]: "לְךָ ה' הַגְּדֻלָּה" וְכוּ' עַד "לְךָ ה' הַמַּמְלָכָה" וְכוּ', וְלֹא "עַד" בִּכְלָל.** – בחינת "לך ה' הממלכה" איננה בכלל המדות, **כִּי מִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ נִקְרֵאת בְּשֵׁם "דִּבֵּר ה'",** – ענין של דיבור, ולא מדה כמו שאר המדות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[30]: "בַּאֲשֶׁר דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן",** – וכך, בחינת מלכות למעלה, היא ענין של דיבור, **וְנִכְלֶלֶת וְנִרְמֶזֶת** – מדת המלכות, **בְּאוֹת הֵ"א אַחֲרוֹנָה שֶׁל שֵׁם הָוָיָ"ה,** – כיצד

אגרת התשובה

וביאור הענין

כנודע ממאמר אליהו אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין וקרינן להון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין וכו'. אנת חכים ולא בחכמה ידיעא אנת מבין ולא בבינה ידיעא וכו'. וכל הי' ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי' ב"ה. כי היו"ד שהיא בחי' נקודה לבד מרמזת לחכמתו ית' שהיא בבחי' העלם והסתר קודם שבאה לבחי' התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה (והקוץ שעל היו"ד רומז לבחי' רצון העליון ב"ה שלמעלה מעלה ממדרגת בחי' חכמה עילאה כנודע). ואחר שבאה לבחי' התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה לעלמין סתימין נכללת ונרמזת באות ה"א שיש לה בחי' התפשטות לרוחב המורה ומרמז על הרחבת הביאור וההבנה וגם לאורך המורה על בחי' ההמשכה וההשפעה מלמעלה למטה לעלמין סתימין. ואח"כ כשנמשכת המשכה והשפעה זו יותר למטה לעלמין דאתגליין. וכמו האדם שרוצה לגלות חכמתו לאחרים ע"י דיבורו עד"מ. נכללת ונרמזת המשכה זו באותיות ו"ה. כי הוי"ו מורה על ההמשכה מלמעלה למטה. וגם המשכה זו היא ע"י מדת חסדו וטובו ושאר מדותיו הקדושות הנכללות בדרך כלל במספר שש שבפסוק לך ה' הגדולה וכו' עד לך ה' הממלכה וכו' ולא עד בכלל. כי מדת מלכותו ית' נק' בשם דבר ה' כמ"ש באשר דבר מלך שלטון ונכללת ונרמזת באות ה"א

---

26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולכאורה סתירה להנ"ל דהוי' למע' מעלה מבחי' האותיות וכאן "לאנהגא בהון עלמין" ומתורץ במש"כ לקמן "ולא בחכמה ידיעא . . ולא בבינה ידיעא". אותיות ה"ה מודיעים ומגלים (כדלעיל בח"ב בכ"מ) — ולכן התחלת "לאנהגא" היא דעלמין סתימין (לא ידיעא)". **27.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מדייק "שעל" — כי יש קוץ למטה מעצם היו"ד ורומז לענין אחר". **28.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מוסיף שרוצה במדת חסדו וטובו דלקמן". **29.** דברי הימים א. כט, יא. **30.** קהלת ח, ד.

מרמזת האות ה' על בחינת המלכות? – **כִּי פְּנִימִיּוּת וּמְקוֹר הַדִּבּוּר, הוּא הַחֵכֶל הָעוֹלֶה מִן הַלֵּב וּמִתְחַלֵּק לָהּ מוֹצָאוֹת הַפֶּה: אחה"ע מֵהַגְּרוֹן וְכוּ'**, – הרי שפנימיות הדיבור, היא הענין של **הבל**, **וְגַם הַבְּרֵת** הה"א **הִיא בְּחִינַת הֶבֶל לְבַד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[31]**: "אָתָא קַלִּילָא דְּלֵית בָּהּ מְשָׁשָׁא"**. –

אגרת התשובה

אחרונה של שם הוי'. כי פנימי' ומקור הדיבור הוא ההבל העולה מן הלב ומתחלק לה' מוצאות הפה אחה"ע מהגרון וכו'. וגם הברת הה"א היא בחי' הבל לבד כמ"ש אתא קלילא דלית בה מששא. ואף שאין לו דמות הגוף ח"ו. אך דברה תורה כלשון בני אדם. בשגם שגם דבר ה' כ"ב אותיות המתחלקות לה' חלקי המוצאות ובהן נברא כל היצור (וכמ"ש בלק"א ח"ב פי"א ביאור ענין אותיות אלו).

אות קלה שאין אפשרות למשש אותה, היא הבל בלבד. לכן מרמזת האות ה' על בחינת מלכות ודיבור שפנימיותו הוא ענין ההבל. **וְאַף שֶׁאֵין לוֹ** – להקב"ה, **דְּמוּת הַגּוּף חַס־וְשָׁלוֹם,** – כיצד, איפוא, מתאים לייחס למעלה הבדל מאותיות שיש בהן ממשות לאות שאין בה ממשות? – **אַךְ דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם,** – באדם קיים הרי הבדל כזה, כך גם למעלה מציינים הבדל זה, כי ברוחניות הענינים יש גם למעלה הבדל בין האות ה' לבין שאר האותיות. – וכן מטעם נוסף מתאים המשל – אף שאין לו דמות הגוף חס־ושלום, **שֶׁגַּם "דְּבַר ה'"** – מורכב כביכול, **מכ"ב אוֹתִיּוֹת, הַמִּתְחַלְּקוֹת לָהּ' חֶלְקֵי הַמּוֹצָאוֹת,** – מהן באות האותיות שלמטה, **וּבָהֶן נִבְרָא כָּל הַיְּצוּר** – כל הנבראים, **(וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – ספר ה"תניא", **חֵלֶק ב** – "שער היחוד והאמונה" **פֶּרֶק יא, בֵּאוּר עִנְיַן אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ).** – על־כל־פנים, הסביר כאן רבנו הזקן, איך כל עשר הספירות נכללות ונרמזות בשם הוי'. – להלן יסביר, איך גם בנשמה, להבדיל, שהיא חלק משם הוי', ישנם עשר בחינות וכוחות, שענינם דומה לעשר הספירות.

יום שבת קודש ט"ז תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' צה, וככה ממש... עד עמ' צה, הוי' וכו':

וְכָכָה מַמָּשׁ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, הַמַּבְדִּיל הַבְּדָלוֹת לְאֵין קֵץ, – בין ה"למעלה" לבין נשמה שהיא נברא, כך הדבר גם **בְּנִשְׁמַת הָאָדָם, שֶׁהִיא בְּחִינַת נֶפֶשׁ הָאֲלֻקִּית דְּמִתּוֹכֵיהּ נָפַח** – על כך כתוב הלשון "ויפח" המורה, שהיא באה מפנימיות האלקות, שהרי הקב"ה נופח את הנשמה מתוכיותו ומפנימיותו, הרי כיוון שהנשמה היא מפנימיות האלקות, הוא שם הוי', הרי כשם שבשם הוי' ישנן עשר ספירות, כך גם בנשמה: **יֵשׁ בָּהּ** – בנשמה **בְּחִינַת שֵׂכֶל הַנֶּעְלָם,** – בחינת וכוח החכמה, **הַמְרֻמָּז בְּאוֹת יו"ד,** – שהרי כשם שהאות יו"ד היא בלי התפשטות של אורך ורוחב (היא נקודה בלבד), כך גם כוח ובחינת החכמה, הוא כוח שאין בו עדיין שום התפשטות של שכל והשגה, אלא זאת בלבד, **שֶׁבְּכֹחוֹ לָצֵאת אֶל הַגְּלוּי, לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בַּאֲמִתָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** – באמיתת יחודו, **וּבְגָדְלָתוֹ וְכוּ', כָּל חַד וְחַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵהּ,** – כל אחד ואחד לפי שיעורו, **לְפִי רֹחַב שִׂכְלוֹ וּבִינָתוֹ.** – עד כדי כך הוא מבין אמיתת גדלותו של הקב"ה. עצם הכוח, ש"יונח" בו ענין אמיתת וגדלות הקב"ה, זהו כוח החכמה, עליו מרמזת האות יו"ד. **וּכְפִי אֲשֶׁר מַעֲמִיק שִׂכְלוֹ וּמַרְחִיב דַּעְתּוֹ וּבִינָתוֹ לְהִתְבּוֹנֵן בִּגְדֻלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲזַי מְרֻמֶּזֶת בִּינָתוֹ** – כוח הבינה, **בְּאוֹת הֵ"א, שֶׁיֵּשׁ לָהּ רֹחַב,** – המרמז על רוחב ההבנה, **וְגַם אֹרֶךְ,** – לאות ה"א יש גם אורך, **הַמּוֹרָה עַל הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,** – כדי **לְהוֹלִיד מִבִּינָתוֹ וְהִתְבּוֹנְנוּתוֹ בִּגְדֻלַּת ה' אַהֲבָה וְיִרְאָה וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן** – שאר המדות הנקראות "תולדות" ו"ענפים" של אהבה ויראה, **בְּמוֹחוֹ וְתַעֲלוּמוֹת לִבּוֹ,** – כך הדבר בתחילת הולדת המדות, כשהן ישנן במוח ובתעלומות הלב בלבד.

אגרת התשובה

וככה ממש עד"מ המבדיל הבדלות לאין קץ בנשמת האדם שהיא בחי' נפש האלקי' דמתוכיה נפח יש בה בחי' שכל הנעלם המרומז באות יו"ד שבכחו לצאת אל הגילוי להבין ולהשכיל באמתתו ית' ובגדולתו וכו' כל חד וחד לפום שיעורא דילי' לפי רוחב שכלו ובינתו. וכפי אשר מעמיק שכלו ומרחיב דעתו ובינתו להתבונן בגדולתו ית' אזי מרומזת בינתו באות ה"א שיש לה רוחב וגם אורך המורה ההמשכה מלמעלה למטה להוליד מבינתו והתבוננותו בגדולת ה' אהבה ויראה ותולדותיהן במוחו ותעלומות לבו ואח"כ בבחי' התגלות לבו.

אבל, באופן גלוי אין הוא מרגיש עדיין אהבה או יראה בלבו, **וְאַחַר־כָּךְ** – יביא להולדת המדות **בְּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת לִבּוֹ.** ענין זה, שיורד מהשכל וההבנה להיות ענין של מדות – זו הרי ירידה מלמעלה למטה (שכן, שכל הוא הרי למעלה ממדות), על כך מורה האורך שבאות ה"א, על הירידה מלמעלה למטה, שמהשכל יתהוו מדות. **וּמִזֶּה** – מהמדות אהבה ויראה וכו',

---

31. נוסח "אקדמות".

נִמְשְׁכָה עֲבוֹדָה הָאֲמִתִּית בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, בְּקוֹל וְדִבּוּר אוֹ מַעֲשֶׂה, – לְקַיֵּם מִצְוֹת בְּמַעֲשֶׂה, הָעֲבוֹדָה הָאֲמִתִּית בִּלִּימוּד תּוֹרָה וּקְיוּם מִצְוֹת, הֵיא הָרֵי כְּשֶׁזֶּה בָּא מִתּוֹךְ אַהֲבַת ה' וְיִרְאַת ה' שְׁלוֹ (כְּפִי שֶׁהוּסְבַּר בְּפֶרֶק ד' בְּחֵלֶק הָרִאשׁוֹן שֶׁל סֵפֶר הַתַּנְיָא"), וּכְשֶׁזֶּה יוֹרֵד לְמַטָּה וּמִתְבַּטֵּא בִּלִּימוּד תּוֹרָה וּבְקִיּוּם מִצְוֹת בְּדִיבּוּר וּבְמַעֲשֶׂה, הָרֵי הֵן אוֹתִיּוֹת וָא"ו הֵ"א וְכוּ'. – שֶׁכֵּן, הָאוֹת וָא"ו הֵיא עִנְיַן הַקּוֹל וְהַדִּיבּוּר, וְהָאוֹת הֵ"א הֵיא עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה. וְגַם הַהִתְבּוֹנְנוּת לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בַּאֲמִתָּתוֹ וּגְדֻלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, נִמְשְׁכָה גַּם־כֵּן מֵהַתּוֹרָה, – שֶׁכֵּן, עַל־יְדֵי הָרֵי לִלְמוֹד בְּתוֹרָה עִנְיָנִים שֶׁיְּבִיאוּ אוֹתוֹ לְהַבְנַת אֲמִתַּת וּגְדֻלּוֹת הַקב"ה, דְּאוֹרַיְתָא מֵחָכְמָה נָפְקָא, – תּוֹרָה בָּאָה מֵחָכְמָה, הֵיא בְּחִינַת יו"ד שֶׁל שֵׁם הַוָּיָ"ה וְכוּ':

אגרת התשובה

ומזה נמשכה עבודה האמיתית בעסק התורה והמצות בקול ודבור או מעשה הן אותיות וא"ו ה"א וכו'. וגם ההתבוננות להבין ולהשכיל באמתתו וגדולתו ית' נמשכה ג"כ מהתורה דאורייתא מחכמה נפקא היא בחי' יו"ד של שם הוי' וכו':

אגרות קודש

[י"א תמוז, ה'תשי"א]

בנועם נודעתי ממכתב אביו הרה"ח וכו' אשר לומד תורה הוא ויש לו חשק ללמוד ולשגשג בתורה ובטח יחזיק במעוזו זה ג"כ מעוזו של הקב"ה וכדרז"ל סנהדרין (צט, ב) עה"פ יחזיק במעוזי יעשה שלום לי שהכתוב מדבר בהעוסק בתורה לשמה. וכמבואר באריכות בתניא ובתורת החסידות בכלל איך שהתורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה, ומכיון שהוא וחכמתו אחד, הרי ע"י התורה ולימוד התורה מתקיים היעוד ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד.

אבל דא עקא שבחטא עץ הדעת המשיכו אז מיתה בעולם וכמאמר הבחיי התינוק משעה שנולד מתחיל להתייבש היינו שבה בשעה שמתחיל חיי התינוק הרי מתחיל ג"כ מיתת התינוק וזהו ג"כ פי' הפסוק ביום אכלך ממנו מות תמות.

עד כאן בגשמיות.

וכיון שקוב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא הרי כל ענין שנמצא בעולם צריך להיות לו מקור בתורה (אשר בזה מובנת שאלת רז"ל בחולין דקל"ט ע"ב - המן מן התורה מנין היינו שבפשיטות מובן שאי אפשר שיהי' ענין בעולם אם אין לו מקור בתורה).

ועד"ז פעל ג"כ חטא עה"ד (ואח"כ חטא העגל שכידוע הרי ישראל שעמדו על ה"ס פסקה זוהמתן והי' חרות מזה ואח"כ בחטא העגל חזרה, הנה פעלו) ענין השכחה בתורה וכמבואר במסכת ערובין (נד, א) שלולא חטא העגל לא נשתכחה תורה מישראל.

אשר ענין השכחה ברוחניות הוא ענין המיתה.

וכמו שבגשמיות הנה ענין המיתה במילואה הוא רק לאחר שבעים שנה, ואם בגבורות שמונים שנה, והיו ימיו מאה ועשרים שנה, אבל מפני מה בא ענין המיתה במילואה אז, מפני שמתחיל תיכף בעת היולד התינוק וכמ"ש הבחיי הנ"ל.

הנה כן הוא בלימוד התורה שאיך אפשר שתהי' שכחה גמורה לאח"ז הוא מפני שבתחלת הלימוד לא הי' הלימוד כדבעי והוא ע"ד מרז"ל עירובין (נד, א) אם ערוכה בכל רמ"ח אברים הרי משתמרת ועיין תניא רפל"ז שזהו באופן לימוד התורה. ובתורה גופא הרי ישנם שני חלקים אשר בזוה"ק נקראים גופא דאורייתא (ובלשון רז"ל במשנה הן הן גופי תורה) ונשמה דאורייתא אשר זהו נסתר התורה.

מובן שזה שיש לו עסק רק עם גוף האדם, הרי הוא ג"כ יש לו קישור עם האדם, בכ"ז בכדי שיהי' הקישור מלא חיות ויהי' לו חשק לזה ויתן פריו הטוב - צריך לדעת מבנה הגוף וכל פרטיו וענייניו ומוכרח הדבר שיתבונן במציאות ומהות נשמת האדם, ענינ' ופרטי' ואז יוכל לכוון היטב בכל הנוגע לגוף האדם.

המשך בעמוד קכד

יום ראשון

יום שלישי — **י תמוז** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, שלישי עם פירש"י.
תהלים: נה־נט.
תניא: כי הן ד"מ . . . כו' כנ"ל.

רבינו הזקן בתחילת נשיאותו אמר תורה: מה' מצעדי גבר כוננו, אז א איד קומט אין א אָרט, איז עס צוליב א כוונה טאָן א מצוה, הן א מצוה שבין אדם למקום והן א מצוה שבין אדם לחבירו. א איד איז א שליח של מעלה, א שליח וואו ער איז, איז ער דער כח המשלח, דער יתרון המעלה אין נשמות לגבי מלאכים – וואָס בא נשמות איז דאָס על פי התורה.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בִּתְחִלַּת נְשִׂיאוּתוֹ אָמַר "תּוֹרָה": "מֵה' מִצְעֲדֵי גֶבֶר כּוֹנָנוּ". כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי מַגִּיעַ לְמָקוֹם, הֲרֵי זֶה בְּשֶׁל כַּוָּנָה לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, הֵן מִצְוָה שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם וְהֵן מִצְוָה שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. יְהוּדִי הוּא שָׁלִיחַ שֶׁל מַעְלָה. שָׁלִיחַ הֵיכָן שֶׁנִּמְצָא, הוּא כֹּחוֹ שֶׁל הַמְשַׁלֵּחַ. יִתְרוֹן הַמַּעֲלָה בְּנִשְׁמוֹת לְעֻמַּת מַלְאָכִים – שֶׁבַּנְּשָׁמוֹת זֶהוּ עַל פִּי הַתּוֹרָה.

יום שני

יום רביעי — **יא תמוז** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, רביעי עם פירש"י.
תהלים: ס־סה.
תניא: פרק א. תניא בסוף . . . הברייתא.

בְּתַנְיָא דְּפוּס זאָלקָווי שְׁנַת מְבַשֵּׁ"ר טוֹ"ב [=תקנ"ט], נִדְפְּסָה אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה מֵהַדּוּרָא קַמָּא, וְלֹא נֶחְלְקָה לִפְרָקִים, גַּם יֵשׁ כַּמָּה שִׁנּוּיִים בְּתֹכֶן הָאִגֶּרֶת.

יום שלישי

יום חמישי — **יב תמוז, חג הגאולה** — ה'תש"ג

אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

שיעורים. חומש: בלק, חמישי עם פירש"י.
תהלים: סו־סח.
תניא: והנה מצות . . . .־182־ מיראה.

יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת כְּבוֹד קְדֶשֶׁת אַדְמוֹ"ר שְׁלִיטָ"א [אַדְמוֹ"ר מְהוֹרַיי"צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן] בִּשְׁנַת תר"ם. יוֹם בּוֹ נִתְבַּשֵּׂר – בִּשְׁנַת תרפ"ז – שֶׁהוּא חָפְשִׁי מִגָּלוּתוֹ אֲשֶׁר הָגְלָה – אַחֲרֵי שֶׁהָיָה תָּפוּס בְּמַאֲסָר – עַל עֲבוֹדָתוֹ בְּחִזּוּק הַתּוֹרָה וְהַיַּהֲדוּת.

מִמִּכְתַּב כְּבוֹד קְדֶשֶׁת אַדְמוֹ"ר שְׁלִיטָ"א [הָרַיי"צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן]: בִּשְׁנֵי יְמֵי הַגְּאֻלָּה י"ב וְי"ג תַּמּוּז הַבָּאִים עָלֵינוּ לְטוֹבָה יִתְוַעֲדוּ אַנַ"ש, לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת, כַּאֲשֶׁר הֻקְבַּע מֵאֵת אָבִינוּ הָרִאשׁוֹן הוֹד כ"ק אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי רַבֵּנוּ הַזָּקֵן זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע [=זֵכֶר צַדִּיק וְקָדוֹשׁ לִבְרָכָה, לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים, זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ]. בְּהִתְוַעֲדוּת זוֹ יְדַבְּרוּ אַנַ"ש שֶׁיִּחְיוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּשֶׁבֶת אַחִים בְּחִזּוּק קְבִיעוּת שִׁעוּרֵי הַלִּמּוּד, וְהִנְנִי שׁוֹלֵחַ לָהֶם אֶת בִּרְכָתִי כִּי יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֲלֵיהֶם בְּגַשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת.

יום רביעי

יום שישי — יג תמוז, חג הגאולה — ה'תש"ג

אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

שיעורים. חומש: בלק, ששי עם פירש"י.
תהלים: סט־עא.
תניא: פרק ב. אך כל . . . יום רצון.

יוֹם בּוֹ יָצָא כְּבוֹד קָדֶשֶׁת אַדְמוֹ"ר שְׁלִיטָ"א [אַדְמוֹ"ר מְהוֹרַיי"צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן] לְחֵרוּת.

הַמַּאָסָר הֶתְחַל רֶבַע עַל שָׁעָה הַשְּׁלִישִׁית אוֹר לְיוֹם רְבִיעִי חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּסִיוָן תרפ"ז. הִתְעַכֵּב בַּגְּלוּת – בָּעִיר קַאסְטְרַאמַא – עַד חֲצִי שָׁעָה אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, יוֹם הָרְבִיעִי שְׁלִשָּׁה עָשָׂר בְּתַמּוּז תרפ"ז.

מִמִּכְתַּב כְּבוֹד קָדֶשֶׁת אַדְמוֹ"ר שְׁלִיטָ"א [הָרַיי"צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן] לְחַג הַגְּאֻלָּה: הִנְנִי שׁוֹלֵחַ מַאֲמָר... הִשְׁתַּתְּפוּתִי עִם יְדִידֵנוּ אַנ"ש שֶׁיִּחְיוּ בְּכָל מְקוֹם מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם לְהַצְלָחָה, וְלִהְיוֹת אִתְּכֶם עִמָּכֶם בְּהִתְוַעֲדוּתְכֶם בִּדְבַר חִזּוּק דַּרְכֵי הַחֲסִידוּת בִּקְבִיעוּת וּשְׁמִירַת זְמַנֵּי לִמּוּדֵי דאַ"ח [=חֲסִידוּת, דִּבְרֵי אֱלוֹקִים חַיִּים] וּלְהִתְעוֹרֵר בְּקִיּוּם עִנְיְנֵי הַלִּמּוּד... אֶלְקֵינוּ וֵאלקֵי אֲבוֹתֵינוּ יְבָרֵךְ אֶת כְּלָלוּת אַנַ"ש, הֵם בֵּיתָם זַרְעָם וְזֶרַע זַרְעָם בְּתוֹךְ כְּלָל אַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ה' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ, בְּכָל מִלֵּי דְּמֵיטַב, מִנֶּפֶשׁ וְעַד בָּשָׂר.

יום חמישי

שבת — יד תמוז — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, שביעי עם פירש"י.
תהלים: עב־עו.
תניא: פרק ג'. והנה . . . 184 ג"פ כו'.

זֶה לְשׁוֹן הַ"צֶּמַח צֶדֶק" בְּאֶחָד מִדְּרוּשָׁיו: רַבֵּנוּ זַ"ל [אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן] בְּאִמְרוֹתָיו לְבָנָיו יוֹם ג' פָּרָשַׁת בָּלָק שְׁנַת תקס"ב אָמַר, וְזֶה דְּבָרָיו: לְהָבִין קָשְׁיַת הַתּוֹכְנִים, מֵאַחַר שֶׁהָאָרֶץ הִיא כַּדּוּרִית וַעֲגָלָה כְּתַפּוּחַ, לָמָּה אֵינָם נוֹפְלִים אוֹתָם בְּנֵי אָדָם הַדָּרִים כְּנֶגְדֵּנוּ מִלְּמַטָּה בְּאַמֶעְרִיקָא... וְתֵרוּצָם אֵינוֹ אֱמֶת... וְרַבֵּנוּ זַ"ל אָמַר, כִּי הַתֵּרוּץ הוּא, דְּהִנֵּה מְבֹאָר בְּ'עֵץ חַיִּים' שֶׁהַתִּשְׁעָה גַּלְגַּלִּים מְקַבְּלִים מִבְּחִינַת עִגּוּלִים, וּבְהָעִגּוּל אֵין בּוֹ מַעְלָה וּמַטָּה, וּמֵהַאי טַעֲמָא [מִסִּבָּה זוֹ] הִנֵּה אוֹתָם בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם כְּנֶגְדֵּנוּ לְמַטָּה, הֲרֵי הָרָקִיעַ שֶׁעֲלֵיהֶם הוּא לְמַעְלָה בְּהַשְׁוָאָה אַחַת עִם הָרָקִיעַ שֶׁעָלֵינוּ, וְהָאָרֶץ דְּשָׁם הִיא מַטָּה לְגַבֵּי הָרָקִיעַ שֶׁעָלֶיהָ.

יום שישי

יום ראשון — טו תמוז — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: פנחס, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: עז־עח.
תניא: אכן כל . . . 184 תענית.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַּׁ"ב] כּוֹתֵב בְּאֶחָד מִמַּאֲמָרָיו: בְּתַעֲנוּג נַפְשִׁי עַל אֶלְקוּת יָכוֹל לִהְיוֹת מִזֶּה שֶׁמְּנוּנִית בַּגּוּף. אוֹמְרִים עַל הָרַב נָחוּם מִטְשֶׁרְנאָבִיל, שֶׁהָיָה שָׁמֵן בְּגוּפוֹ מֵעֲנַיַּת "אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא".

שבת קודש יום שני **טז תמוז** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: פנחס, שני עם פירש"י.
תהלים: עט־פב.
תניא: ומ"מ . . . צג בהצדקה.

אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב – אֵין לְשַׁעֵר.

הָרַב הַמַּגִּיד אָמַר: הַלְוַאי הָיוּ נוֹשְׁקִים הַסֵּפֶר־תּוֹרָה בְּאוֹתָהּ הָאַהֲבָה שֶׁהָיָה מוֹרִי מְנַשֵּׁק אֶת הַיְלָדִים בְּהוֹלִיכוֹ אוֹתָם אֶל הַ"חֶדֶר" כְּשֶׁהָיָה "בַּאהֶעֶלְפֶעֶר" [="עוֹזֵר (לַמְלַמֵּד)"].

המשך מעמוד קכא

וככל הדברים האלה כן הוא גם בנמשל:

היו ימים מקדם ורוב בני ישראל היו בריאים בתורה ומצוות. וכון שהתורה על הרוב תדבר, וכהכלל אשר כלל הרמב"ם, הרי כמו גוף הבריא מוכרחים היו כל בנ"י לאכו"ש, היינו לימוד נגלה דתורה ופשטי התורה, ורק אלו אשר עסק להם עם האברים הפנימיים של הקומה שלימה של עם ישראל ובפרט עם הלב והמוח, התעסקו ג"כ בפנימיות התורה.

אבל כעבור זמן רב ומפני חטאינו גלינו מארצנו, ובעולם גופא נתרבה החושך יותר ויותר אשר נתמעטו הלבבות ונתבלבלו המוחות וכלשון הנביא מכף רגל ועד ראש אין בו מתום, אי אפשר להסתפק באכו"ש גרידא, כי אם צריך למצוא גם סממני רפואה, וכפי גדל החשך כן גדלה גם הסכנה - סכנת החולה - וההכרח לסממני רפואה הולך וגדול.

והעיקר בהם לחזק ולעורר את החיות שבנשמה הפנימיות דנשמת ישראל. אשר אז יוכלו להחזיק מעמד מבלי להבט על הנסיונות, ההעלמות וההסתרים. וכיון שהתורה על הרוב תדבר כנ"ל, גדול ההכרח על כולנו ללמוד פנימיות התורה, תורת החסידות, ושהיא המביאה רפואה לעולם, וכמבואר בקונטרס עץ החיים לכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע.

המורם מכל הנ"ל הוא כדרז"ל (שבת לא, א) עה"פ והי' אמונת עתיך וכו' יראת ד' היא אוצרו, שאף מי שלמד כל הששה סדרים שבתורה ואפילו הכי, אם יראת ד' היא אוצרו אין, אי לא לא. ומסיים שם שמוטב שלא ילמוד אם אין יראת ה' גו'. וזהו האמור על אותו הזמן והמקום אשר אפשר הי' להגיע לתורה בלי יגיעה יתירה, ואפי' בלא השתדלות וכו', ומכ"ש בימינו אלה, אשר רואים אנו במוחש אשר בעת שעוסקים בתורת החסידות, פנימיות התורה, הנה ברוב היותר גדול נשארים יראי ה' משא"כ אלו מבני הנוער האומרים אין לי אלא תורה הרי ברובם מקויים בהם ח"ו מאמר רז"ל ביבמות דק"ט ע"ב כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו.

והנה כל הנ"ל הוא בכל בנ"י.

ועאכו"כ שאלו שזכו שאבותיהם הם חסידים, היינו בסביבה כזו שיודעים ב"ה ע"ד תורת החסידות, וההנהגה בדרכי החסידים, ה"ז הוראה באצבע מלמעלה שה' העמידו על חלק הטוב מבלי יגיעתו בזה, כי בא לו בתולדתו ואומר לו זה בחור לך, ולך והתעסק בתורת החסידות, ומובן מעצמו שאז הצלחתו בזה הוא באופן אחר לגמרי ולא עוד אלא שזה נותן חיות ג"כ בלימוד הנגלה, שיהי' לו לימוד הנגלה דתורה בלא העלמות והסתרים, בלבולים וקושיות והעיקר שיהי' לימוד בחיות פנימית ובמילא יקויים בו ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד.

אתענין לדעת מהו לימודו בתורת החסידות, אשר בטח הולך בזה ומוסיף, וכפסק חז"ל אשר לכמה דעות הוא דאורייתא, מעלין בקדש ולא מורידין.

המחכה לבשו"ט ואין טוב אלא תורה ומאור שבתורה, ואחתום בברכת הצלחה בלימוד ביראת שמים.

התוקף שבנבואת משה

יום ראשון י' תמוז ה'תשפ"א

הלכות יסודי התורה פרק ט, הלכה א: אִם יַעֲמֹד אִישׁ... וְיַעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת, וְיֹאמַר שֶׁה' שְׁלָחוֹ לְהוֹסִיף מִצְוָה, אוֹ לִגְרֹעַ מִצְוָה... הֲרֵי זֶה נְבִיא שֶׁקֶר, שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה.

ויש להבין:

אמירה זו היא בניגוד לציווי מפורש בתורה - "לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו" (דברים יג, א), ואם כן, מדוע כותב הרמב"ם שאיש זה מכחיש את נבואתו של משה, ולא אומר שהוא מכחיש את התורה והרי הכחשת התורה חמורה יותר, כי תוקף ציווי התורה גדול מציווי ה' על ידי הנביא (כמאמר חז"ל "דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן" - חגיגה י, ב)?

והביאור:

'אנכי' נדרש כנוטריקון "אנא נפשי כתבית יהבית" (שבת קה, א), היינו שהקב"ה 'הכניס' את רצונו העצמי בתורה. ומשמעות הדברים היא שמצוות התורה אינן רק אמצעי להשגת מעלות (כמו 'עם סגולה' ו'ממלכת כהנים וגוי קדוש') אלא הן עצמן המטרה, ולכן התורה "עומדת לעולם ולעולמי עולמים". ואילו דברי הנביאים באו לצורך מטרה מסוימת ונאמרו רק לשעתם.

ואולם מצד הנבראים יש מעלה בנבואה על ציווי התורה: הנבראים לא יכולים להשיג ו'לתפוס' את 'הרצון העצמי' של הקב"ה הנמצא בתורה, אבל הנבואה היא התגלות אלוקות לנבראים כפי שהם בגדרם המוגבל, ופועלת על האדם את תוקף האמונה באלוקות.

ולכן האומר שה' שלחו להוסיף או לגרוע ממצוות התורה מכחיש ומערער את היסוד העיקרי של מעמד הר סיני - שהקב"ה בחר במשה רבנו, דרכו ניתנה התורה בשלמותה. וכיון שמעמד הר סיני "היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי", כי "עינינו ראו... ואזנינו שמעו" (פ"ח ה"א) - מדגיש הרמב"ם שבהכחשת הנביא את שלימות התורה, הרי הוא "מכחיש נבואתו של משה", כי האמונה במשה שהיתה בתוקף מוחלט ("שראינו ושמענו") קבעה בעם ישראל את התורה בשלימות "לעולם ולעולמי עולמים".

(לקוטי שיחות יט, עמ' 179)

מהו 'דרך ה'"?

יום שני י"א תמוז ה'תשפ"א

הלכות דעות פרק א, הלכות ה-ו: וּמִצְוָיִן אָנוּ לָלֶכֶת בְּדֶרֶכִים אֵלּוּ הַבֵּינוֹנִיִּים, וְהֵם הַדְּרָכִים הַטּוֹבִים וְהַיְּשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו". כָּךְ לִמְּדוּ בְּפֵרוּשׁ מִצְוָה זוֹ: מַה הוּא נִקְרָא חַנּוּן, אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן; מַה הוּא נִקְרָא רַחוּם, אַף אַתָּה הֱיֵה רַחוּם...

בכמה פסוקים נאמר לגבי הקב"ה 'דרך': "ושמרו דרך ה'" (וירא יח, יט), "ללכת בכל דרכיו" (עקב י, יב)., ואף בהלכה זו מביא הרמב"ם את הפסוק "והלכת בדרכיו" (תבאכח, ט). ומהי כוונת התורה באומרה 'דרך ה'"?

הנה, מהפסוק (הושע יד, י) "כי ישרים דרכי ה'..." ניתן להוכיח שהכוונה לתורה ומצוות, שכן דרש רבי יוחנן בן זכאי את הפסוק, כמתייחס לדברי תורה (ב"ב פט, ב, ורשב"ם שם). וכן איתא במדרש (שהש"ר פ"א, ב) על כך שהתורה נמשלה למים: "מה המים נמשכין לגנות ופרדסים ולבתי כסאות ומרחצאות; יכול אף דברי תורה כן? תלמוד לומר: כי ישרים דרכי ה'". ובמקום אחר (נזיר כג, א) דרשו חז"ל את הפסוק "ישרים דרכי ה'" כמתייחס גם לקיום מצוות(ראה גם המשך תרס"ו עמ' שצח על הפסוק "ושמרו דרך ה'" – "זהו תורה ומצוות").אמנם, בנוגע לפסוק "והלכת בדרכיו" כתב הרמב"ם כאן שפירושו "ללכת בדרכים האלו הבינונים", היינו, הליכה במידותיו של הקב"ה!

ויש לבאר:

בפסוק זה עצמו, לפני המילים "והלכת בדרכיו" נאמר "כי תשמור את מצוות ה' אלוקיך", הרי קיום המצוות כבר אמור בפירוש, ובהכרח יש לפרש ש"והלכת בדרכיו" מוסיף עוד ענין: "ללכת בדרכים אלו הבינונים". וכך יש לומר גם בפירוש רש"י על הפסוק (עקב יא, כב) "ללכת בכל דרכיו" - "הוא רחום ואתה תהא רחום, הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים", ולא כמתייחס לתורה ומצוות, כי באותו פסוק נאמר כבר "שמור תשמרון את כל המצוה הזאת", ולכן בהכרח שההוספה "ללכת בכל דרכיו" באה לומר ענין נוסף, להידמות לה' במידותיו.

(נ"פ ספר המאמרים מלוקט ח"א עמ' רה)

'התורה מדברת בעליונים...'

יום שלישי י"ב תמוז ה'תשפ"א

הלכות דעות פרק ד, הלכה א: הוֹאִיל וַהֲוָיַת הַגּוּף בָּרִיא וְשָׁלֵם, מִדַּרְכֵי עֲבוֹדַת ה'... צָרִיךְ לְהַרְחִיק אָדָם עַצְמוֹ מִדְּבָרִים הַמְאַבְּדִין אֶת הַגּוּף, וּלְהַנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְבָרִים הַמַּבְרִין הַמַּחֲלִימִים.

בפרק זה מבאר הרמב"ם איך צריכה להיות הנהגת האדם בעניני אכילה ושתיה וכדומה. וכיון שהדברים הובאו בספר 'משנה תורה' שהוא ספר הלכות, הרי הוראות אלו הן חלק מהלכות התורה (ובלימודן מקיימים מקיים מצות תלמוד תורה), ואם כן הרי הן בכלל נצחיות התורה שאינה משתנה.

ויש להבין:

הרמב"ם אכן קבע בספרו רק את ההלכות הנוהגות לדורות, וכדברי ה'לחם משנה' (הל' ת"ת פ"ד ה"א) שהרמב"ם הביא את "הדינים שינהגו בכל זמן אפילו אחר ביאת משיחנו" - ואם כן, מדוע הביא כאן הנהגות שאינן מתאימות לזמן הזה, שהרי טבעי הגוף משתנים ממקום למקום ומזמן

לזמן(ראה כס"מ להלן הי"ח. מג"א א"ח סי' קעג סק"א)? ועל כל פנים, היה עליו לציין שענייני בריאות הגוף הם בהתאם לטבעיים שבדורו ואינן כהלכות קבועות לדורות!

והביאור:

אמרו חז"ל (עשרה מאמרות, חקור דין ח"ג פכ"ב. של"ה יג, ב): "התורה מדברת בעצם בעליונים ורומזות בשניות לתחתונים". כלומר, התורה מכוונת בעיקר לעניינים רוחניים עליונים, כמאמר חז"ל (שבת פח' ב) "חמודה גנוזה, שגנוזה לך", ומהעליונים הם משתלשלים לתחתונים, למשמעותם כפי שהם בעולם הגשמי. וכפי שכתב ב'תניא' (פ"ד) "התורה ירדה ממקום כבודה שהיא רצונו וחכמתו... עד שנתלבשה בדברים גשמיים".

ואם כן, גם הוראות התורה בעניני בריאות ורפואה, משמעותן העיקרית היא ברוחניות, אלא שנמשכו ונשתלשלו ומועילות גם בגשמיות. והרמב"ם שכתב הלכות אלו אף שהן מדברות על בריאות הגוף בגשמיות, הרי הן הוראות התורה שהן נצחיות במובנן הרוחני. ולכן, גם בזמן שחלק מהוראות אלו אינן פועלות על הגוף הגשמי, הרי הן פועלות פעולתן ברוחניות, בנפש האדם, והן עניינן האמיתי.

(לקוטי שיחות כב, עמ' 35)

ישראל ערבין זה בזה

יום רביעי י"ג תמוז ה'תשפ"א

הלכות דעות פרק ו, הלכה ז: הָרוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא, אוֹ שֶׁהוּא הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה - מִצְוָה לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב, וּלְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא חוֹטֵא עַל עַצְמוֹ כְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ".

אודות חובת המחאה כתב הרמ"א בהלכות יום הכיפורים (או"ח סי' תרח ס"ב): "בכל דבר איסור אמרינן מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, ודוקא שאינו מפורש בתורה אע"פ שהוא דאורייתא, אבל אם מפורש בתורה מוחין בידם.

ובכוונת דבריו מפרש ה'משנה ברורה' שבחוטאים בדבר שאינו מפורש בתורה "אנו יכולין לתלות ששוגגין ומוטעין הם בזה..."., כי יתכן שהאיסור לא ידוע להם ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים ואין למחות בהם, אבל בדבר המפורש בתורה מסתבר שהחוטאים יודעים על האיסור ובמזיד הם עוברים ויש למחות בהם.

ומוסיף (ביה"ל ד"ה אבל): "ודע דמסתברא דמה שפסק הרמ"א דבדבר המפורש בתורה חייב למחות, דווקא שהוא באקראי. אבל אלו הפורקי עול לגמרי, כגון מחלל שבת בפרהסיא או אוכל נבלות להכעיס, כבר יצאו מכלל עמיתך ואינו מחויב להוכיחו..".

אולם אדמו"ר הזקן כתב (או"ח שם ס"ה): "דבר שאיסורו מפורש בתורה, אף על פי שידוע לנו שהחוטא הזה לא יקבל ממנו אף אם נודיע לו האיסור, אף על פי כן צריך למחות בידו לפי שכל ישראל ערבין זה בזה, ועל ידי שמוחה בידו הוא מוציא את עצמו מהערבות".

וכך כתב גם הרבי: מצד "הדגשת מעלתו האמיתית של כל אחד ואחד מישראל (זרעו של יעקב) מצד מציאותו ש'ישראל הוא', שלכן, מבלי הבט על מעמדו ומצבו בגלוי, יכול וצריך לגלות את מעלתו האמיתית... שעל ידי זה מחזקים ומעודדים את רוחו לבוא למעמד ומצב של חיים ('זרעו בחיים') אמיתיים גם בפועל ובגלוי" (תורת מנחם תשנ"א, ח"ב, עמ' 113). כלומר, מאחר שכל יהודי הוא נשמה קדושה, בנו של הקב"ה, הרי גם מי שהוא בבחינת 'רשע' – חייבים להיות ערבים לו ולחוש כלפיו אחריות רוחנית.

הכנת צרכי שבת - חובת הגוף

יום חמישי י"ד תמוז ה'תשפ"א

הלכות תלמוד תורה פרק ג, הלכה ד: הָיָה לְפָנָיו עֲשִׂיַּת מִצְוָה וְתַלְמוּד תּוֹרָה - אִם אֶפְשָׁר לַמִּצְוָה לְהֵעָשׂוֹת עַל יְדֵי אֲחֵרִים, לֹא יַפְסִיק תַּלְמוּדוֹ.

ומוסיף אדמו"ר הזקן (הל' תלמוד תורה פ"ד ה"ג): "אפילו עוסק בקדשים וטהרות שאין נוהגין עכשיו" - לא יפסיק תלמודו לצורך מצווה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כי מצוות "תלמוד תורה מצד עצמה היא גם כן גדולה משאר מצוות", ולא רק משום שהתלמוד מביא לידי מעשה (כי אם כן, יש להפסיק את הלימוד אם הוא בקדשים וטהרות).

ויש מצוה אחת שחייב אדם לעשותה בעצמו ולהפסיק תלמודו בשבילה:

וכך כתב הרמב"ם בהלכות שבת (פרק ל הל' ו): "אף על פי שיהיה אדם חשוב ביותר... חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו, שזה הוא כבודו". ומוסיף (מגמרא שבת קיט, א): "חכמים הראשונים, מהם מי שהיה מפצל העצים לבשל בהן (רבה ורב יוסף), ומהן, מי שהיה מבשל (ר' זירא) או מולח בשר (רבא)".

ומבאר אדמו"ר הזקן (או"ח סי' ר"נ קו"א ס"ק ב) שהוא דין מיוחד בשבת. כי בשאר המצוות, אף ש"מצוה בו יותר מבשלוחו", הרי מי שתורתו אומנותו, עושה את המצווה שאפשר לעשותה על ידי אחרים על ידי שליח, כי אסור לו להתבטל מתורתו כדי לעשות מצווה כזו (שאפשר לעשותה ע"י אחרים), ובכל זאת ביטלו אמוראים אלו את תורתן בכל שבת ושבת, כי "חובת הגוף היא להתעסק דווקא בעצמו משום שזהו כבודו של השבת", כמו שכתב הרמב"ם ש"חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו".

אלא שמאחר וחובת האדם לעסוק בצרכי שבת בגופו היא משום כבוד השבת, די בתיקון דבר אחד, כי בזה ניכרת פעולתו לכבוד השבת, ובלשון ה'שולחן ערוך' (שם סע' א) "ישתדל להכין בעצמו שום דבר (כלומר, דבר מסוים) לצרכי שבת כדי לכבדו".

קימה מפני חכם וזקן

יום שישי ט"ו תמוז ה'תשפ"א

הלכות תלמוד תורה פרק ו, הלכה ט: מִי שֶׁהוּא זָקֵן מֻפְלָג בְּזִקְנָה - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם, עוֹמְדִין לְפָנָיו. וַאֲפִלּוּ הֶחָכָם שֶׁהוּא יֶלֶד, עוֹמֵד בִּפְנֵי הַזָּקֵן הַמֻּפְלָג בְּזִקְנָה; וְאֵינוֹ חַיָּב לַעֲמֹד מְלֹא קוֹמָתוֹ, אֶלָּא כְּדֵי לְהַדְּרוֹ.

והקשה ה'טור' (יו"ד סי' רמד): מדוע אינו חייב לקום מפני הזקן מלוא קומתו כמו מפני חכם, והרי שני החיובים נלמדים מאותו פסוק "מפני שיבה תקום, והדרת פני זקן"?

ותירץ: כוונת הרמב"ם היא לגבי ילד חכם עליו מדבר בהלכה זו, שגם בו צריך לנהוג כבוד מחמת חכמתו ועל כן אין לו לקום לגמרי מפני זקן בשנים כי בכך מתמעט כבודו, ולכן יעשה רק 'הידור' היינו שיתנועע מעט מפניו, ובזה אינו ממעיט מכבודו שלו, אך אדם רגיל צריך לקום מפני זקן בשנים מלוא קומתו, כמו מפני חכם.

אך המאירי (קידושין לב, ב) כתב שמפני זקן שאינו חכם אין חייבים לעמוד מלוא קומתו, וכנראה הבין כן מדברי הרמב"ם. וה'ערוך השולחן' (יו"ד רמד, י) העיד שכן המנהג שלפני ת"ח קמים מלוא קומתו, ולפני זקן בשנים מתנועעים מעט.

אך לכאורה קשה על כך קושיית הטור: מאחר שחיוב הקימה מפני זקן וחכם נלמד מאותו פסוק מדוע נשתנה דינם?

ויש לפרש שחיוב הקימה מלוא קומתו מפני חכם אינו נלמד מעצם הכתוב "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן", כי מכך אין ראיה שצריך לקום מלוא קומתו אלא משום שהרואה חכם צריך לעמוד מפניו ממרחק ארבע אמות כמבואר לעיל (הלכה ה), וזה שייך רק כשעומד מלוא קומתו כי בקימה מועטת קשה לעמוד זמן ממושך. ודין זה של ארבע אמות נאמר רק בחכם ולא בזקן בשנים, וממילא אין מקור לכך שצריך לעמוד מפניו מלוא קומתו.

ועוד: יתכן כי מדין תורה גם בזקן וגם בחכם די ב'הידור', ורק מדרבנן חייבו לקום מפני חכם מלוא קומתו, ותיקנו רק בחכם ולא בזקן בשנים.

(אמרי יעקב חו"מ ע' עא)

הדרך לאמונה בה'

שבת קודש ט"ז תמוז ה'תשפ"א

הלכות עבודה זרה פרק א, הלכה א: בִּימֵי אֱנוֹשׁ טָעוּ בְּנֵי הָאָדָם טָעוּת גְּדוֹלָה... אָמְרוּ, הוֹאִיל וְהָאֵל בָּרָא כּוֹכָבִים אֵלּוּ וְנִלְגַּלִּים אֵלּוּ לְהַנְהִיג אֶת הָעוֹלָם... רְאוּיִין הֵם לְשַׁבְּחָם וּלְפָאֲרָם, וְלַחֲלֹק לָהֶם כָּבוֹד... עַד שֶׁנּוֹלַד עַמּוּדוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁהוּא אַבְרָהָם אָבִינוּ.

הרמב"ם מתאר באריכות את השתלשלות המאורעות שהביאו להתפשטות עבודת האלילים עד שבא אברהם אבינו, ומתוך התבוננות בבריאה הגיע לאמונה בבורא עולם.

ולכאורה, מה עניינו של תיאור מפורט זה בספרו של הרמב"ם שהוא (כאמור בהקדמתו) "הלכות הלכות"?

והביאור:

באמצעות סיפור השתלשלות הדברים, ביקש הרמב"ם ללמד יסוד עיקרי כהקדמה להלכות עבודה זרה: עיקרו של חטא עבודה זרה הוא במחשבה שיש ח"ו מציאות עצמאית מלבד הקב"ה, ולכן בהלכות אלו אי אפשר להסתפק בהגדרות האיסור במעשה, אלא יש לשלול גם את המחשבות האסורות.

לשם כך מתאר הרמב"ם את הטעויות המחשבתיות שהובילו לעבודה זרה, כדי להבהיר את חוסר ההיגיון שבדבר וכדי לשלול אפשרות למחשבות דומות.

ולכן מביא הרמב"ם גם את סיפורו של אברהם אבינו שגדל בין עובדי עבודה זרה ובכל זאת הגיע להכרה בבורא העולם מתוך התבוננות בבריאה, כדי להדגיש שגם השכל מחייב אמונה בקב"ה ושלילת העבודה זרה.

והרמב"ם ממשיך ומסיים (בה"ג): "עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהם ולעבוד עבודה זרה כמותן... כיוון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' בישראל נחלה, הכתירן במצוות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודה זרה וכל הטועים אחריה". וזאת כדי להדגיש כי כל עוד האמונה מסתמכת על השכל האנושי בלבד לא ניתן להבטיח את קיומה, ורק אמונה המבוססת על הציווי האלוקי ("הכתירן במצוות") יש לה קיום.

(לקוטי שיחות כ, עמ' 15)

המשך ביאור למס' יומא ליום שישי עמ' א

הגמרא ממשיכה לבאר את פסוקי המן: 'וְהָיָה טַעֲמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן', אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, 'לשד' מלשון שדיים, מַה שַּׁד זֶה תִּינוֹק טוֹעֵם בָּהּ כַּמָּה טְעָמִים – לפי מה שהאם אוכלת משתנה טעם החלב, אַף הַמָּן כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹכְלִין אוֹתוֹ מוֹצְאִין בּוֹ כַּמָּה טְעָמִים. אִיכָּא דְּאָמְרֵי, לְשַׁד מַמָּשׁ, מַה שַּׁד זֶה מִתְהַפֵּךְ [–משתנה צבעו] לְכַמָּה גְּוָונִין אַף הַמָּן מִתְהַפֵּךְ לְכַמָּה טְעָמִים.

'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּתֵּת ה' לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבְּעַ' (שמות טז ח), תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, בָּשָׂר שֶׁשָּׁאֲלוּ שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן – שהרי היה להם מקנה רב, נִיתַּן לָהֶם שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן – בשעת ערב שאינה נוחה להכין סעודה,

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י'־ט"ז תמוז ה'תשפ"א

יום ראשון י' תמוז ה'תשפ"א

הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) מעלת הנבואה, ומיהו הזוכה לה; ההבדל בין נבואת משה רבינו לנבואת שאר הנביאים.

1 **א. מִיסוֹדֵי הַדָּת - לֵידַע שֶׁהָאֵל מְנַבֵּא[2] אֶת בְּנֵי**
2 **הָאָדָם. וְאֵין הַנְּבוּאָה חָלָה[3] אֶלָּא עַל חָכָם גָּדוֹל**
3 **בְּחָכְמָה, גִּבּוֹר בְּמִדּוֹתָיו[4], וְלֹא יְהֵא יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו**
4 **בְּדָבָר בָּעוֹלָם, אֶלָּא הוּא מִתְגַּבֵּר בְּדַעְתּוֹ עַל יִצְרוֹ**
5 **תָּמִיד[5], וְהוּא בַּעַל דֵּעָה רְחָבָה, נְכוֹנָה[6] עַד מְאֹד. אָדָם**
6 **שֶׁהוּא מְמֻלָּא בְּכָל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, שָׁלֵם בְּגוּפוֹ[7] -**
7 **כְּשֶׁיִּכָּנֵס לַפַּרְדֵּס[8], וְיִמָּשֵׁךְ בְּאוֹתָן הָעִנְיָנִים הַגְּדוֹלִים**
8 **הָרְחוֹקִים[9], וְתִהְיֶה לוֹ דֵּעָה נְכוֹנָה לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג,**
9 **וְהוּא מִתְקַדֵּשׁ וְהוֹלֵךְ, וּפוֹרֵשׁ מִדַּרְכֵי כְּלַל[10] הָעָם**
10 **הַהוֹלְכִים בְּמַחֲשַׁכֵּי הַזְּמָן, וְהוֹלֵךְ וּמְזֻרָז[11] עַצְמוֹ,**
11 **וּמְלַמֵּד נַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא תְהְיֶה לוֹ מַחֲשָׁבָה כְּלָל בְּאֶחָד**
12 **מִדְּבָרִים בְּטֵלִים[12] וְלֹא מֵהַבְלֵי הַזְּמַן וְתַחְבּוּלוֹתָיו[13];**
13 **אֶלָּא דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה[14] תָּמִיד לְמַעְלָה, קְשׁוּרָה תַּחַת**
14 **הַכִּסֵּא[15] לְהָבִין בְּאוֹתָן הַצּוּרוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת, הַטְּהוֹרוֹת,**
15 **וּמִסְתַּכֵּל בְּחָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כֻּלָּהּ,**
16 **מִצּוּרָה רִאשׁוֹנָה[16] עַד טַבּוּר הָאָרֶץ, וְיוֹדֵעַ מֵהֶן[17]**
17 **גָּדְלוֹ - מִיָּד רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו. וּבָעֵת שֶׁתָּנוּחַ**
18 **עָלָיו הָרוּחַ, תִּתְעָרֵב נַפְשׁוֹ בְּמַעֲלַת הַמַּלְאָכִים**
19 **הַנִּקְרָאִים 'אִישִׁים'[18], וְיֵהָפֵךְ לְאִישׁ אַחֵר, וְיָבִין**
20 **בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹת שֶׁהָיָה[19], אֶלָּא שֶׁנִּתְעַלָּה עַל**
21 **מַעֲלַת שְׁאָר בְּנֵי־אָדָם הַחֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**
22 **בְּשָׁאוּל: "וְהִתְנַבֵּיתָ עִמָּם וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר".**

2) משרה עליהם רוח קדשו ונותן להם שפע נבואתו. (השווה מ"ת, הלכות תשובה פרק ג, הלכה ח). 3) (נדרים לח.). 4) התרומיות. 5) מושל ברוחו וכובש את יצרו. 6) הגיונית וישרה. השווה שמונה פרקים להרמב"ם (פרק ז). שם מונה רבינו בין הסגולות המכשירות לנבואה גם "עשיר", כלומר: השמח בחלקו ואינו מצטער על מה שאין לו. 7) ויחד עם המעלות השכליות והמידותיות גם בריא ושלם בגופו, שחמרו ומזגו הם בתכלית השווי ללא כל הפרעה. כי מכאובים וייסורים משפיעים לרעה על הכוח המדמה הנחוץ לסגולת הנבואה ומונעים את האדם מהידבק בשכל העליון, כדברי חכמינו: אין הנבואה שורה לא מתוך עצבות וכו' (שבת ל:). 8) לעסוק במעשה־מרכבה ובמעשה־בראשית. 9) הנשגבים מדעת בני־אדם פשוטים. 10) ומתרחק מהמון העם ההולך בחושך בעניים עצומות, אחרי תעתועי הזמן. 11) מעיר ומעורר. 12) כגון: אהבת הניצוח וכבוד מדומה. 13) רדיפה אחרי קניינים מדומים וחיי מותרות המושכים ליבות בני־אדם ומעבירים אותם על דעתם. 14) מְכוּוֶנֶת. 15) כסא הכבוד. 16) "חיות הקודש", שהיא למעלה מכל שאר הצורות. עיין למעלה (פרק ב, הלכה ז). 17) על ידי הסתכלותו בהן מכיר הוא ויודע גדלו של הקדוש־ברוך־הוא, בבחינת: השמים מספרים כבוד א־ל (תהילים יט, א). 18) היא הצורה העשירית התחתונה, הקרובה למעלת דעת בני־אדם, והם המדברים עם הנביאים ונראים להם במראה הנבואה. עיין למעלה (פרק ב, הלכה ז). 19) קודם לכן בטרם שנחה עליו הרוח.

23 **ב. הַנְּבִיאִים - מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת הֵן. כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בַּחָכְמָה**
24 **חָכָם גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ, כָּךְ בַּנְּבוּאָה - נָבִיא גָּדוֹל**
25 **מִנָּבִיא[20]. וְכֻלָּן אֵין רוֹאִין מַרְאֵה הַנְּבוּאָה אֶלָּא**
26 **בַּחֲלוֹם, בְּחֶזְיוֹן לָיְלָה, אוֹ בַיּוֹם, אַחַר שֶׁתִּפֹּל עֲלֵיהֶן**
27 **תַּרְדֵּמָה[21], כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע,**
28 **בַּחֲלוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ". וְכֻלָּן כְּשֶׁמִּתְנַבְּאִים, אֶבְרֵיהֶן**
29 **מִזְדַּעְזְעִין, וְכֹחַ הַגּוּף כָּשֵׁל, וְעֶשְׂתּוֹנוֹתֵיהֶם**
30 **מִתְטָרְפוֹת[22], וְתִשָּׁאֵר הַדַּעַת פְּנוּיָה[23] לְהָבִין מַה**
31 **שֶׁתִּרְאֶה; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם: "וְהִנֵּה אֵימָה**
32 **חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו"; וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּדָנִיֵּאל:**
33 **"וְהוֹדִי נֶהְפַּךְ עָלַי לְמַשְׁחִית וְלֹא עָצַרְתִּי כֹּחַ".**

20) כמו שאמרו (פסיקתא זוטרתא, בהעלותך): "ושאר כל הנביאים, כל אחד ואחד לפי כוחו". 21) על הדברים שבהלכה זו ושלאחריה השווה (מורה נבוכים חלק ב, מא־מה). 22) מחשבותיהם ומערכי ליבם מתבלבלות. 23) צרופה ונקייה מכל סיגי הגופניות.

34 **ג. הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִים לַנָּבִיא בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, דֶּרֶךְ**
35 **מָשָׁל מוֹדִיעִין לוֹ, וּמִיָּד יֵחָקֵק בְּלִבּוֹ פִּתְרוֹן הַמָּשָׁל**
36 **בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה וְיֵדַע מַה הוּא. כְּמוֹ הַסֻּלָּם שֶׁרָאָה**
37 **יַעֲקֹב אָבִינוּ, וּמַלְאָכִים עוֹלִים וְיוֹרְדִים בּוֹ[24], וְהוּא**
38 **הָיָה מָשָׁל לַמַּלְכֻיּוֹת וְשִׁעְבּוּדָן[25]; וּכְמוֹ הַחַיּוֹת שֶׁרָאָה**
39 **יְחֶזְקֵאל[26], וְהַסִּיר נָפוּחַ וּמַקֵּל שָׁקֵד שֶׁרָאָה יִרְמְיָה,**
40 **וְהַמְּגִלָּה שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל וְהָאֵיפָה שֶׁרָאָה זְכַרְיָה[27], וְכֵן**
41 **שְׁאָר הַנְּבִיאִים. מֵהֶם אוֹמְרִים הַמָּשָׁל וּפִתְרוֹנוֹ, כְּמוֹ**
42 **אֵלּוּ[28]; וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים הַפִּתְרוֹן בִּלְבָד; וּפְעָמִים**
43 **אוֹמְרִים הַמָּשָׁל בִּלְבַד בְּלֹא פִּתְרוֹן, כְּמִקְצָת דִּבְרֵי**
44 **יְחֶזְקֵאל וּזְכַרְיָה; וְכֻלָּן בְּמָשָׁל וְדֶרֶךְ חִידָה הֵם**
45 **מִתְנַבְּאִים.**

24) (בראשית כח, יב). 25) (בראשית־רבה, סח). 26) (יחזקאל ב־ג). 27) (זכריה ה, ו). 28) שהזכרנום.

46 **ד. כָּל הַנְּבִיאִים אֵין מִתְנַבְּאִין בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ, אֶלָּא**
47 **מְכֻוָּנִים[29] דַּעְתָּם, וְיוֹשְׁבִים שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי־לֵב**

1 **וּמִתְבּוֹדְדִים[30]; שֶׁאֵין הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה, לֹא מִתּוֹךְ**
2 **עַצְבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת, אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה[31].**
3 **לְפִיכָךְ בְּנֵי הַנְּבִיאִים, לִפְנֵיהֶם נֵבֶל וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר,**
4 **וְהֵם מְבַקְּשִׁים הַנְּבוּאָה[32]. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵמָּה**
5 **מִתְנַבְּאִים", כְּלוֹמַר: מְהַלְּכִין בְּדֶרֶךְ הַנְּבוּאָה[33] עַד**
6 **שֶׁיִּנָּבְאוּ, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: פְּלוֹנִי מִתְגַּדֵּל[34]!**

29) הם מרכזים את דעתם ומייחדים אותה עם העניין המבוקש. 30) יושבים בדד. ובהתבודדותם הם מתדבקים על ידי הסתכלות פנימית בשכל העליון. 31) (שבת ל:) וזוהי הסיבה - יאמר רבינו - שפסקה הנבואה בישראל מאז הלכו בגולה בימי החורבן, לרגל הדיכאון והעצבות המקננת בלב להיותם עבדים מסורים בידי סכלים המצערים ומדכאים אותנו, כעניין הכתוב: מלכה ושריה בגויים אין תורה, גם נביאיה לא מצאו חזון מה' (איכה ב, ט); כי כל זה משפיע על הכוח המדמה. והיא הסיבה גם כן תשוב אלינו הנבואה בימות המשיח, כשימלא שחוק פינו (מורה נבוכים חלק ב, לו). 32) השראה עליונה ממעל. 33) מתאמצים ומשתדלים להיות מסוגלים לקבל את שפע הנבואה. 34) משתדל להיות גדול; הולך הלוך וגדול, אבל לא הגיע עדיין אל התכלית הנרצה.

7 **ה. אֵלּוּ שֶׁהֵם מְבַקְּשִׁין לְהִתְנַבֵּא, הֵם הַנִּקְרָאִים 'בְּנֵי**
8 **הַנְּבִיאִים'. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּכַוְּנִים דַּעְתָּם[35] - אֶפְשָׁר**
9 **שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עֲלֵיהֶן, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה[36].**

35) משתדלים להגיע לנבואה על ידי הכשרה והכנה קודמת. 36) כמו שאמרו חז"ל: ראוי הוא שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו זכאי לכך (סנהדרין יא.). ורבינו בספרו (מורה נבוכים חלק ב, לב) אומר: שלוש דעות בנבואה: הראשונה - היא דעת הפתאים המאמינים, כי כל איש, אם חכם או סכל, מלומד או בער, אם אך יש בו קצת ממידת החסידות ותיקון המידות יכול להיות נביא כשיבחר בו ה' להשרות עליו שכינתו. השנייה - היא דעת הפילוסופים האומרים, כי הנבואה היא שלימות טבעית, ואם האדם מושלם בכל המעלות השכליות והמידותיות וחונן גם בכוח המדמה הדרוש - אז בהכרח הוא נביא ואי אפשר שלא יינבא. הדעה השלישית - היא דעת תורתנו ועיקר אמונתינו. היא מסכימה בכל לדעת הפילוסופים בנוגע להכשרה הרוחנית, אבל היא חולקת עליה בזה, שעם כל הכשרתו אין הכרח עדיין שיהיה לנביא והכל תלוי ברצון ה'. הלא ברוך בן נריה, תלמידו של ירמיה הנביא היה מוכן ומוכשר לכך וה' מנע ממנו שפע נבואתו, והוא קובל ומתאונן: ואני יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי (ירמיה מה, ג) ואין מנוחה אלא נבואה, שנאמר: "ותנח עליהם הרוח". וה' השיב לו ביד ירמיה: הנה אשר בניתי אני הורס ואתה מבקש לך גדולות? (שם, ה). אם אין כרם אין רואה! אין הנביאים מתנבאים אלא בזכות ישראל (מכילתא, בא). הא למדת שהנבואה תלוייה ברצון ה', ואינה דבר טבעי כדעת הפילוסופים.

10 **ו. כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְנוּ הֵם דֶּרֶךְ נְבוּאָה לְכָל**
11 **הַנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, חוּץ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ,**
12 **רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים. וּמַה הֶּפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין נְבוּאַת**
13 **מֹשֶׁה לִשְׁאָר כָּל הַנְּבִיאִים? שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים בַּחֲלוֹם אוֹ**
14 **בְּמַרְאֶה; וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִתְנַבֵּא וְהוּא עֵר וְעוֹמֵד,**
15 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ**
16 **וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו". כָּל הַנְּבִיאִים -**
17 **עַל־יְדֵי מַלְאָךְ, לְפִיכָךְ רוֹאִים מַה שֶּׁהֵם רוֹאִים בְּמָשָׁל**
18 **וְחִידָה[37]; מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - לֹא עַל־יְדֵי מַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
19 **"פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ"; וְנֶאֱמַר: "וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה**
20 **פָּנִים אֶל פָּנִים"; וְנֶאֱמַר: "וּתְמֻנַת ה' יַבִּיט";**
21 **כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין שָׁם מָשָׁל, אֶלָּא רוֹאֶה הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ,**
22 **בְּלֹא חִידָה וּבְלֹא מָשָׁל; הוּא שֶׁהַתּוֹרָה מְעִידָה עָלָיו:**
23 **"בְּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידֹת", שֶׁאֵינוֹ מִתְנַבֵּא בְּחִידָה, אֶלָּא**
24 **בְּמַרְאֶה, שֶׁרוֹאֶה הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ[38]. כָּל הַנְּבִיאִים**
25 **יְרֵאִים וְנִבְהָלִים וּמִתְמוֹגְגִין[39], וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינוֹ כֵן;**
26 **הוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ",**
27 **כְּלוֹמַר: כְּמוֹ שֶׁאֵין אָדָם נִבְהָל לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ,**
28 **כָּךְ הָיָה כֹּחַ בְּדַעְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לְהָבִין דִּבְרֵי**
29 **הַנְּבוּאָה, וְהוּא עוֹמֵד עַל עָמְדוֹ שָׁלֵם. כָּל הַנְּבִיאִים**
30 **אֵין מִתְנַבְּאִים בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ; מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינוֹ כֵן,**
31 **אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיְּחַפֵּץ[40], רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לוֹבַשְׁתּוֹ וּנְבוּאָה**
32 **שׁוֹרָה עָלָיו; וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְכַוֵּן דַּעְתּוֹ וּלְהִזְדַּמֵּן[41] לָהּ,**
33 **שֶׁהֲרֵי הוּא מְכֻוָּן וּמְזֻמָּן וְעוֹמֵד כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת,**
34 **לְפִיכָךְ מִתְנַבֵּא בְּכָל עֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה**
35 **מַה יְצַוֶּה ה' לָכֶם". וּבָזֶה הִבְטִיחוֹ הָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר:**
36 **"לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם, וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד**
37 **עִמָּדִי". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים, כְּשֶׁהַנְּבוּאָה**
38 **מִסְתַּלֶּקֶת מֵהֶם חוֹזְרִים לְאָהֳלָם[42], שֶׁהוּא צָרְכֵי הַגּוּף,**
39 **כֻּלָּם כִּשְׁאָר הָעָם, לְפִיכָךְ אֵין פּוֹרְשִׁין מִנְּשׁוֹתֵיהֶם;**
40 **וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ לֹא חָזַר לְאָהֳלוֹ הָרִאשׁוֹן, לְפִיכָךְ פָּרַשׁ**
41 **מִן הָאִשָּׁה לְעוֹלָם וּמִן הַדּוֹמֶה לוֹ, וְנִקְשְׁרָה דַעְתּוֹ**
42 **לְצוּר הָעוֹלָמִים, וְלֹא נִסְתַּלֵּק מֵעָלָיו הַהוֹד לְעוֹלָם,**
43 **וְקָרַן עוֹר פָּנָיו וְנִתְקַדֵּשׁ כַּמַּלְאָכִים.**

37) באספקלרייה שאינה מאירה, כלומר: במראה מעורפלת ומטושטשת. 38) באספקלרייה מאירה. 39) נבהלים מפחד החיזיון, מלשון: נמוגו כל יושבי כנען (שמות טו, טו). 40) שנאמר: עימדו ואשמעה מה יצוה ה' (במדבר ט, ח), ואמרו חז"ל: אשרי ילוד אשה שכך היה מובטח, שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עימו (ספרי, בהעלותך). על ארבעה הבדלים אלו שבין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים, השווה פירוש המשנה לרבינו (סנהדרין פרק י, יסוד שביעי). 41) כמבואר למעלה (הלכה ד). 42) לביתם ולחיי משפחתם כמקודם.

44 **ז. הַנָּבִיא, אֶפְשָׁר שֶׁתְּהֵיֶה נְבוּאָתוֹ לְעַצְמוֹ בִּלְבַד,**
45 **לְהַרְחִיב לִבּוֹ וּלְהוֹסִיף דַּעְתּוֹ, עַד שֶׁיֵּדַע מַה שֶּׁלֹּא**
46 **הָיָה יוֹדֵעַ מֵאוֹתָן הַדְּבָרִים הַגְּדוֹלִים. וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּשָּׁלַח**
47 **לְעַם מֵעַמֵּי הָאָרֶץ אוֹ לְאַנְשֵׁי עִיר אוֹ מַמְלָכָה, לְכוֹנֵן**

אוֹתָם וּלְהוֹדִיעָם מַה יַּעֲשׂוּ, אוֹ לְמָנְעָם מִמַּעֲשִׂים
הָרָעִים שֶׁבִּידֵיהֶם. וּכְשֶׁמְּשַׁלְּחִים אוֹתוֹ, נוֹתְנִין לוֹ אוֹת
וּמוֹפֵת, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָעָם שֶׁהָאֵל שְׁלָחוֹ בֶּאֱמֶת[43]. וְלֹא
כָּל הָעוֹשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת מַאֲמִינִים לוֹ[44] שֶׁהוּא נָבִיא[45],
אֶלָּא אָדָם שֶׁהָיֵינוּ יוֹדְעִים בּוֹ מִתְּחִלָּתוֹ שֶׁהוּא רָאוּי
לַנְּבוּאָה בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו, שֶׁנִּתְעַלָּה בָהֶן עַל כָּל
בְּנֵי־גִילוֹ, וְהָיָה מְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה, בִּקְדֻשָּׁתָהּ
וּבִפְרִישׁוּתָהּ, וְאַחַר־כָּךְ בָּא וְעָשָׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאָמַר
שֶׁהָאֵל שְׁלָחוֹ - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ מִמֶּנּוּ[46], שֶׁנֶּאֱמַר:
"אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן". וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאֵינוֹ
נָבִיא, וְזֶה הָאוֹת יֵשׁ־לוֹ דְּבָרִים בְּגוֹ[47], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן
מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, הוֹאִיל וְאָדָם גָּדוֹל וְחָכָם וְרָאוּי
לִנְבוּאָה [הוּא], מַעֲמִידִים אוֹתוֹ עַל חֶזְקָתוֹ[48], שֶׁבְּכָךְ
נִצְטַוִּינוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחְתּוֹךְ אֶת הַדִּין עַל־פִּי שְׁנֵי
עֵדִים כְּשֵׁרִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאִפְשָׁר שֶׁהֵעִידוּ בְשֶׁקֶר
- הוֹאִיל וּכְשֵׁרִים הֵם אֶצְלֵנוּ, מַעֲמִידִין אוֹתָן עַל
כַּשְׁרוּתָן[49]. וּבַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן נֶאֱמַר:
"הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ, וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ",
וְנֶאֱמַר: "כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לַעֵינַיִם וַה' יִרְאֶה לַלֵּבָב".

43) וכן אמרו (ירושלמי, סנהדרין פרק י"א, הלכה ו): "והנביא שנתנבא בתחילה, אם נתן אות - שומעין לו; ואם לא - אין שומעין לו. 44) נוסחה אחרת: "אותו". 45) אם ראינו שאינו ראוי לנבואה מצד מיעוט חכמתו ופחיתות מידותיו - אין במופתיו ממש. 46) ודווקא כשהוא מזהיר על שמירת התורה או בדבר הרשות, אבל לעבור על מצוה ממצוות התורה לפי שעה - אין לשמוע אלא למי שהוחזק כבר לנביא, כמו אליהו בהר הכרמל. עיין למטה (פרק ט, הלכה ג). 47) יש כאן דברים מסותרים שצריך לתת להם לב (רש"י, כתובות קיא.); ואפשר שהאות נעשה בלהטים ואחיזת עיניים. אולם זהו רק בטרם שנבדק; אבל כשבדקו אותו לא פעם ונמצאו דבריו מכוונים, הרי זה נביא אמת כמבואר לקמן (פרק י, הלכה ב). 48) שהוא נביא אמת. 49) סתם אדם, כל זמן שאין מלעיזים עליו - בחזקת כשר הוא.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) האותות שעשה משה לפי הצורך עשאם, ולא כדי שיאמינו בו על ידם.

א. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, לֹא הֶאֱמִינוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי הָאוֹתוֹת
שֶׁעָשָׂה[2], שֶׁהַמַּאֲמִין עַל־פִּי הָאוֹתוֹת, יֵשׁ בְּלִבּוֹ דֹּפִי[3],
שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאוֹת בְּלָט[4] וְכִשּׁוּף. אֶלָּא כָּל
הָאוֹתוֹת שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר, לְפִי הַצֹּרֶךְ[5] עֲשָׂאָם,
לֹא לְהָבִיא רְאָיָה עַל הַנְּבוּאָה. הָיָה צָרִיךְ לְהַשְׁקִיעַ
אֶת הַמִּצְרִיִּים - קָרַע אֶת הַיָּם וְהִצְלִילָן[6] בְּתוֹכוֹ;
צָרַכְנוּ[7] לְמָזוֹן - הוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן; צָמְאוּ - בָּקַע
לָהֶן אֶת הָאֶבֶן; כָּפְרוּ בּוֹ עֲדַת קֹרַח - בָּלְעָה אוֹתָן
הָאָרֶץ; וְכֵן שְׁאָר כָּל הָאוֹתוֹת. וּבַמֶּה הֶאֱמִינוּ בּוֹ?
בְּמַעֲמַד הַר־סִינַי, שֶׁעֵינֵינוּ רָאוּ וְלֹא זָר, וְאָזְנֵינוּ
שָׁמְעוּ וְלֹא אַחֵר, הָאֵשׁ וְהַקּוֹלוֹת וְהַלַּפִּידִים, וְהוּא
נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל וְהַקּוֹל מְדַבֵּר אֵלָיו, וְאָנוּ שׁוֹמְעִים:
מֹשֶׁה, מֹשֶׁה, לֵךְ אֱמֹר לָהֶן כָּךְ וָכָךְ! וְכֵן הוּא אוֹמֵר:
"פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם"; וְנֶאֱמַר: "לֹא אֶת
אֲבֹתֵינוּ כָּרַת ה' אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת". וּמִנַּיִן שֶׁמַּעֲמַד
הַר־סִינַי לְבַדּוֹ הִיא הָרְאָיָה לִנְבוּאָתוֹ שֶׁהִיא אֱמֶת,
שֶׁאֵין בּוֹ דֹּפִי? שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אָנֹכִי בָא אֵלֶיךָ בְּעַב
הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ
לְעוֹלָם"; מִכְּלָל, שֶׁקֹּדֶם דִּבֻּר זֶה לֹא הֶאֱמִינוּ בּוֹ
נֶאֱמָנוּת שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם, אֶלָּא נֶאֱמָנוּת שֶׁיֵּשׁ
אַחֲרֶיהָ הִרְהוּר וּמַחֲשָׁבָה.

2) להם במצרים. 3) פקפוק ודחיה, משום חשש של זיוף ואחיזת עינים. דופי – שם נגזר משורש דָּפָה אחי הָדַף־גָּדַף, ופירושו: מגרעת, אי־אמון, כמו: בבן־אמך תתן דופי (תהלים נ, כ). 4) יחיד, מן בלטיהם (שמות ז, כ). 5) לצורך השעה ולצרכם עשאם ולא כדי שיאמינו בו. (השווה הקדמת רבנו לפירוש המשנה). 6) טיבע אותם במצולות הים. 7) כך הנוסחא בדפוס "מגדל עוז", והסכים עמה בעל "מעשה רוקח". ונוסחת רוב הדפוסים: "צרכנו למזון" אינה מתאימה למשפטי המאמר, שכולם בגוף שלישי.

ב. נִמְצָאוּ אֵלּוּ שֶׁשָּׁלַח לָהֶן הֵם הָעֵדִים עַל נְבוּאָתוֹ
שֶׁהִיא אֱמֶת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶן אוֹת אַחֵר,
שֶׁהֵם וָהוּא עֵדִים בַּדָּבָר[8], כִּשְׁנֵי עֵדִים שֶׁרָאוּ דָּבָר
אֶחָד בְּיַחַד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן עֵד לַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר
אֱמֶת, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה לַחֲבֵרוֹ; כָּךְ
מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כָּל יִשְׂרָאֵל עֵדִים לוֹ אַחַר מַעֲמַד
הַר־סִינַי, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶם אוֹת. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר
לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּתְחִלַּת נְבוּאָתוֹ, בְּעֵת שֶׁנָּתַן לוֹ
הָאוֹתוֹת לַעֲשׂוֹתָן בְּמִצְרַיִם וְאָמַר לוֹ "וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ"
- יָדַע מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהַמַّאֲמִין עַל־פִּי הָאוֹתוֹת יֵשׁ
בְּלִבָּבוֹ דֹּפִי וּמְהַרְהֵר וּמְחַשֵּׁב, וְהָיָה נִשְׁמָט מִלֵּילֵךְ
וְאָמַר: "וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי"; עַד שֶׁהוֹדִיעוֹ הַקָּדוֹשׁ־
בָּרוּךְ־הוּא[9], שֶׁאֵלּוּ הָאוֹתוֹת אֵינָן אֶלָּא עַד שֶׁיֵּצְאוּ
מִמִּצְרַיִם, וְאַחַר שֶׁיֵּצְאוּ וְיַעַמְדוּ עַל הָהָר הַזֶּה, יִסְתַּלֵּק
הִרְהוּר שֶׁמְּהַרְהֵרִין אַחֲרֶיךָ, שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְךָ כָּאן אוֹת,
שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁאֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בֶּאֱמֶת מִתְּחִלָּה, וְלֹא יִשָּׁאֵר
בְּלִבָּם הִרְהוּר. וְהוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְזֶה לְּךָ הָאוֹת
כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ, בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם
תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה"[10]. נִמְצֵאתָ
אוֹמֵר, שֶׁכָּל נָבִיא שֶׁיַּעֲמֹד אַחַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אֵין אָנוּ
מַאֲמִינִים בּוֹ מִפְּנֵי הָאוֹת לְבַדּוֹ, כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: אִם
יַעֲשֶׂה אוֹת, נִשְׁמַע לוֹ לְכָל מַה שֶּׁיֹּאמַר! אֶלָּא מִפְּנֵי
הַמִּצְוָה, שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה בַּתּוֹרָה וְאָמַר: אִם נָתַן אוֹת,
אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן! כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ לַחְתּוֹךְ הַדָּבָר עַל־פִּי

שְׁנַיִם עֵדִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם הֵעִידוּ אֶמֶת אִם שֶׁקֶר, כָּךְ מִצְוָה לִשְׁמֹעַ מִזֶּה הַנָּבִיא, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם הָאוֹת אֶמֶת, אוֹ בְּכִשּׁוּף וָלָט.

8) כנוסחת אוקספורד. וברוב הדפוסים: "שהם והוא עדים בדבר", ונהיר יותר הנוסח שקבענו. 9) לבסוף, כדי לאמצו ולעודדו שיואיל לקבל את שליחותו. 10) דברי הרמב"ם ז"ל פה תמוהים, שהרי הוא מבאר את הענין הנידון על־פי הכתובים שלא כסדרם: הלא על "מעמד הר סיני" הודיע ה' למשה בראשית התגלותו אליו ובתחילת נבואתו, וכאן משמע שאך לבסוף הודיע לו על זה, אחרי שראה שהוא משמתט ומסרב ללכת? והמפרשים מתחבטים בזה (עין לחם־משנה, שאלות ותשובות רלב"ח, סימן נא). ויש ליישב זאת על־פי הכלל הידוע של חז"ל: "אין מוקדם ומאוחר בתורה" ("משרת משה"). וכן גם סברת מארנ"ח שהובאה ב"מעשה רוקח", שלדעת רבינו ז"ל: מה שכתוב בתחילה "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וגו'" צריך להיות בסוף, מפני שהיא תכלית כל הדברים: ומה שבא אחריו הוא רק ביאור הענין וסיפור גלגול הדברים איך היה.

ג. לְפִיכָךְ אִם עָמַד הַנָּבִיא וְעָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים, וּבִקֵּשׁ לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[11], וְאָנוּ יוֹדְעִין בְּבֵאוּר[12], שֶׁאוֹתָן הָאוֹתוֹת בְּלָט וְכִשּׁוּף הֵן; לְפִי שֶׁנְּבוּאַת[13] מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינָהּ עַל־פִּי הָאוֹתוֹת, כְּדֵי שֶׁנַּעֲרֹךְ אוֹתוֹת זֶה[14] לְאוֹתוֹת זֶה, אֶלָּא בְּעֵינֵינוּ רְאִינוּהָ וּבְאָזְנֵינוּ שְׁמַעְנוּהָ כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַע הוּא. הָא לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְעֵדִים שֶׁהֵעִידוּ לְאָדָם עַל דָּבָר שֶׁרָאָה בְעֵינָיו, שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁרָאָה; שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לָהֶן, אֶלָּא יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהֵן עֵדֵי שֶׁקֶר. לְפִיכָךְ אָמְרָה תּוֹרָה, שֶׁאִם בָּא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת, "לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא", שֶׁהֲרֵי זֶה בָּא אֵלֶיךָ בְּאוֹת וּמוֹפֵת לְהַכְחִישׁ מַה שֶּׁרָאִיתָ בְעֵינֶיךָ, וְהוּאִיל וְאֵין אָנוּ מַאֲמִינִים בְּמוֹפֵת אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּצְוֹת שֶׁצִּוָּנוּ מֹשֶׁה - הֵיאַךְ נְקַבֵּל מֵאוֹת זֶה, שֶׁבָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁרָאִינוּ וְשֶׁשָּׁמָעְנוּ.

11) סנהדרין צ, א. ואין להקשות מקיום אותותיו – "כי מנסה ה' אתכם" (מו"נ ח"ג, כד). 12) בבירור. 13) אמיתת נבואתו. 14) אותות נביא זה לעומת אותות משה רבינו.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) שאין נביא רשאי לחדש מצוה, ולא לגרוע ממניין המצוות.

א. דָּבָר בָּרוּר וּמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא[2] מִצְוָה עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים; אֵין לָהּ, לֹא שִׁנּוּי וְלֹא גֵּרָעוֹן וְלֹא תּוֹסֶפֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת, לֹא תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ"; וְנֶאֱמַר: "וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת". הָא לְמַדְתָּ, שֶׁכָּל דִּבְרֵי תּוֹרָה מְצַוִּין אָנוּ לַעֲשׂוֹתָן עַד עוֹלָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם", וְנֶאֱמַר: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא"[3]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ[4] דָּבָר מֵעַתָּה. לְפִיכָךְ אִם יַעֲמֹד אִישׁ - בֵּין מִן הָאֻמּוֹת, בֵּין מִיִּשְׂרָאֵל - וְיַעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְיֹאמַר, שֶׁה' שְׁלָחוֹ לְהוֹסִיף מִצְוָה אוֹ לִגְרֹעַ מִצְוָה, אוֹ לְפָרֵשׁ בְּמִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא שָׁמַעְנוּ מִמֹּשֶׁה; אוֹ שֶׁאָמַר, שֶׁאוֹתָן הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהֶן יִשְׂרָאֵל אֵינָן לְעוֹלָם וּלְדוֹרֵי דּוֹרוֹת, אֶלָּא מִצְוֹת לְפִי זְמַן הָיוּ[5] - הֲרֵי זֶה נָבִיא שֶׁקֶר, שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה; וּמִיתָתוֹ בְּחֶנֶק[6], עַל שֶׁהֵזִיד לְדַבֵּר בְּשֵׁם ה' אֲשֶׁר לֹא צִוָּהוּ. שֶׁהוּא, בָּרוּךְ שְׁמוֹ, צִוָּה לְמֹשֶׁה, שֶׁהַמִּצְוָה הַזֹּאת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם, וְלֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב.

2) שהתורה היא מצוה לדורות עולם (השווה להלן הלכות תשובה פ"ג, ה"ח). 3) כבר ניתנה תורה מסיני, ואין אנו משגיחים בבת־קול, וכל־שכן בנביא מתנבא (ב"מ נט:). וכן אמרו חז"ל: ג' אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה. אמרו לו ליהושע: שאל (בשמים)! אמר להם: לא בשמים היא (תמורה טז.). 4) מגילה ב, ב. 5) לפי שעתן, ועם חילוף הזמנים חלפו גם הן. 6) דכתיב: ומת הנביא ההוא (דברים יח, כ), וכל מיתה האמורה בתורה סתם – בחנק (סנהדרין פט:).

ב. אִם־כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: "נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אַחֵיהֶם כָּמוֹךָ"? - לֹא לַעֲשׂוֹת דָּת הוּא בָא[7], אֶלָּא לְצַוּוֹת עַל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וּלְהַזְהִיר הָעָם שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהֶם[8]: "זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי"; וְכֵן אִם צִוָּנוּ בְּדִבְרֵי הָרִשּׁוּת, כְּגוֹן: לְכוּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אוֹ אַל תֵּלְכוּ; עֲשׂוּ מִלְחָמָה הַיּוֹם[9] אוֹ אַל תַּעֲשׂוּ[10]; בְּנוּ חוֹמָה זוֹ אוֹ אַל תִּבְנוּהָ[11] - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, וְהָעוֹבֵר עַל דְּבָרָיו - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[12], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי, אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ".

7) כלפי מייסדי הנצרות והאסלאם, הדברים מכוונים. השווה "אגרת תימן". 8) הנביא מלאכי בתחילת הבית השני, שהיה אחרון הנביאים. 9) שמואל־א, טו. 10) מלכים־ב ו, כב. 11) ישעיה כב, יא. השווה דברי רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה. 12) שימות קודם זמנו, ואין נפשו נכרתת מחיי העולם הבא, בניגוד לעונש "כרת" שגם נפשו תיכרת (ברטנורא, סנהדרין פ"ט, מ"ו). ולפי רש"י: מיתה בידי שמים – ימיו נקצרים ואינו הולך ערירי: וכרת – נוסף על קיצור ימיו הוא הולך גם ערירי (שבת כה.).

ג. וְכֵן נָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ[13], וְהַכּוֹבֵשׁ נְבוּאָתוֹ[14] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; וּבִשְׁלָשְׁתָּן[15]

1 נֶאֱמַר: "אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ"[16]. וְכֵן אִם יֹאמַר לָנוּ
2 הַנָּבִיא, שֶׁנּוֹדַע לָנוּ שֶׁהוּא נָבִיא, לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל
3 מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, אוֹ עַל מִצְוֹת הַרְבֵּה, בֵּין
4 קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת, לְפִי שָׁעָה[17] - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ[18].
5 וְכֵן לְמַדְנוּ מֵחֲכָמִים רִאשׁוֹנִים מִפִּי הַשְּׁמוּעָה: בַּכֹּל
6 אִם יֹאמַר לְךָ הַנָּבִיא: עֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה! כְּאִלְיָהוּ
7 בְּהַר הַכַּרְמֶל[19] - שְׁמַע לוֹ, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[20].
8 וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר לְפִי שָׁעָה, כְּגוֹן אֵלִיָּהוּ בְּהַר
9 הַכַּרְמֶל, שֶׁהִקְרִיב עוֹלָה בַּחוּץ, וּירוּשָׁלַיִם נִבְחֶרֶת
10 לְכָךְ[21], וְהַמַּקְרִיב בַּחוּץ חַיָּב כָּרֵת. וּמִפְּנֵי שֶׁהוּא
11 נָבִיא[22], מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, וְגַם בָּזֶה נֶאֱמַר: "אֵלָיו
12 תִּשְׁמָעוּן". וְאִלּוּ שָׁאֲלוּ אֶת אֵלִיָּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: הֵיאַךְ
13 נַעֲקֹר מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל
14 מָקוֹם"? הָיָה אוֹמֵר: לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא הַמַּקְרִיב בַּחוּץ
15 לְעוֹלָם, חַיָּב כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה; אֲבָל אֲנִי אַקְרִיב
16 הַיּוֹם בַּחוּץ בִּדְבַר ה'[23], כְּדֵי לְהַכְחִישׁ נְבִיאֵי הַבַּעַל.
17 וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת, אִם צִוּוּ כָּל הַנְּבִיאִים לַעֲבֹר לְפִי
18 שָׁעָה - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לָהֶם. וְאִם אָמְרוּ, שֶׁהַדָּבָר נֶעֱקָר
19 לְעוֹלָם - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק[24]; שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה: "לָנוּ
20 וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם".

13) כגון: עידו הנביא, שאכל לחם בבית־אל למרות שנצטוה שלא לאכול, שנאמר בו: יען כי מרית את פי ה' ולא שמרת את המצוה אשר צוך ה' (מלכים־א יג, כא). 14) כגון: יונה בן אמיתי. 15) א – העובר על דברי הנביא. ב – הנביא העובר על דברי עצמו. ג – הכובש נבואתו. 16) שמשמעו: מיתה בידי שמים. ושלשתם, ממקרא זה נלמדים (סנהדרין פט.). 17) הוראת שעה ולא לתמיד. 18) יבמות צ, ב. 19) מלכים־א, פרק יח. 20) שאף בהוראת שעה ולשעה קלה אין שומעים לו (סנהדרין צ.), ואמרו שם: "אפילו אם מעמיד לך חמה באמצע הרקיע – אל תשמע לו": ואין לחשוש לאותותיו, הוא שאמר הכתוב: כי מנסה ד' אלהיכם אתכם (דברים יג, ד). 21) אף־על־פי שרק ירושלים נועדה לכך. 22) אלא מפני שהוחזק כבר לנביא. 23) ככתוב: ובדברך עשיתי (מלכים־א יח, לו) ולא מלבי עשיתי מה שעשיתי (ויקרא־רבה כב). וכן (ירושלמי מגילה פ"א. הי"א) אמר ר' שמלאי: "ובדברך עשיתי" – הקדוש־ברוך־הוא אמר לו. 24) הוריות ד, ב.

21 ד. וְכֵן אִם עָקַר דָּבָר מִדְּבָרִים שֶׁלָּמַדְנוּ מִפִּי
22 הַשְּׁמוּעָה[25], אוֹ שֶׁאָמַר בְּדִין מִדִּינֵי תּוֹרָה, שֶׁה' צִוָּה
23 לוֹ שֶׁהַדִּין כָּךְ הוּא וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי פְלוֹנִי - הֲרֵי זֶה
24 נְבִיא הַשֶּׁקֶר[26] וְיֵחָנֵק, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה אוֹת; שֶׁהֲרֵי
25 בָּא לְהַכְחִישׁ הַתּוֹרָה, שֶׁאָמְרָה: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא".
26 אֲבָל לְפִי שָׁעָה, שׁוֹמְעִין לוֹ בַּכֹּל.

25) כגון: איסור אכילה ושתיה ביום הכיפורים שאינו מפורש בתורה, אלא מפי השמועה למדו שעינוי נפש האמור ביום זה: ועניתם את נפשותיכם (ויקרא כג, כז), הוא צום. ורבינו בהקדמתו למשנה, יאמר: כגון שאמר: וקצותה את כפה (דברים כה, יב) היא כריתת יד ממש ולא קנס שקונסים את המבייש, כמו שבא בקבלה (בבא־קמא כח.), ויסמוך הדבר ההוא לנבואה ויאמר, שהקב"ה אמר לו שהדברים כפשוטם – נביא שקר הוא ויהרג. 26) כי בדברים שבעיון וסברא, אין נביא עדיף מחכם. ואלף נביאים כאליהו ואלישע, ואלף חכמים ואחד – הלכה כחכמים, שנאמר: אחרי רבים להטות (שמות כג, ב). ולא הרשנו הקדוש־ברוך־הוא ללמוד מן הנביאים אלא מן החכמים אנשי הסברות והדעות. לא אמר: ובאת אל הנביא אשר יהיה בימים ההם, אלא "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט וגו'" (רבינו בהקדמתו למשנה).

27 ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשִׁאֶר מִצְוֹת, אֲבָל
28 בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וַאֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה;
29 וַאֲפִלּוּ עָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים וְאָמַר, שֶׁה'
30 צִוָּהוּ שֶׁתַּעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַיּוֹם בִּלְבַד, אוֹ בְּשָׁעָה
31 זוֹ בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה דִּבֵּר סָרָה עַל ה'; וְעַל זֶה צִוָּה
32 הַכָּתוּב וְאָמַר: "וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת... לֹא תִשְׁמַע אֶל
33 דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא... כִּי דִבֵּר סָרָה עַל ה'
34 אֱלֹהֵיכֶם"[27], שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה;
35 וּלְפִיכָךְ נֵדַע בְּוַדַּאי שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר, וְכָל מַה
36 שֶׁעָשָׂה בְּלָט וְכִשּׁוּף עָשָׂה, וְיֵחָנֵק.

27) ולא לשים לב לאותותיו שעשה, אפשר שבלט עשאם. ועוד: השכל המכזיב את עדותו, יותר נאמן מן העין הרואה אותותיו – והרי כבר נתבאר לבעלי השכל שאין לעבוד זולתי ה' ממציא כל הנמצאים (שם).

יום שני י"א תמוז ה'תשפ"א

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) איזה אות יעשה הנביא כדי שיאמינו בו.

37 א. כָּל נָבִיא שֶׁיַּעֲמֹד־לָנוּ וְיֹאמַר שֶׁה' שְׁלָחוֹ, אֵינוֹ
38 צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אוֹת כְּאֶחָד מֵאוֹתוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אוֹ
39 כְּאוֹתוֹת אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם שִׁנּוּי מִנְהָגוֹ שֶׁל
40 עוֹלָם; אֶלָּא הָאוֹת שֶׁלּוֹ - שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים הָעֲתִידִים
41 לִהְיוֹת בָּעוֹלָם, וְיֵאָמְנוּ דְּבָרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי תֹאמַר
42 בִּלְבָבֶךָ, אֵיכָה נֵדַע אֶת הַדָּבָר וְגוֹ'". לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיָּבוֹא
43 אָדָם הָרָאוּי לִנְבוּאָה[2] בְּמַלְאֲכוּת הַשֵּׁם, וְלֹא יָבוֹא
44 לְהוֹסִיף וְלֹא לִגְרֹעַ, אֶלָּא לַעֲבֹד אֶת ה' בְּמִצְוֹת
45 הַתּוֹרָה - אֵין אוֹמְרִים לוֹ: קְרַע לָנוּ הַיָּם אוֹ הַחֲיֵה
46 מֵת וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ, וְאַחַר־כָּךְ נַאֲמִין בְּךָ! אֶלָּא
47 אוֹמְרִים לוֹ: אִם נָבִיא אַתָּה, אֱמֹר דְּבָרִים הָעֲתִידִים
48 לִהְיוֹת! וְהוּא אוֹמֵר, וְאָנוּ מְחַכִּים לִרְאוֹת הֲיָבוֹאוּ
49 דְּבָרָיו אִם לֹא יָבוֹאוּ. וַאֲפִלּוּ נָפַל דָּבָר קָטָן - בְּיָדוּעַ
50 שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר[3]; וְאִם בָּאוּ דְּבָרָיו כֻּלָּם - יִהְיֶה
51 בְּעֵינֵינוּ נֶאֱמָן.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו.. כו'".

האותות שעשה משה רבינו, אינם להוכחת אמיתות התורה אלא להוכחה שנשלח על ידי הקב"ה, וכיון שכותב שאין הנביא שיעמוד לנו צריך לעשות אות שה' שלחו, הביא הדוגמא מהאותות של משה רבינו שנעשו לשם הוכחת שליחותו.

(על־פי לקו"ש חלק כ' עמוד 95)

2) איש סגולה מוכתר בכל המעלות וראוי לקבל שפע נבואה, כמפורש למעלה (פרק ז, הלכה א). 3) ירמיה אמר אל חנניה נביא השקר: לכן... השנה אתה מת (ירמיה כח, טז). וכתוב אחריו: וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחודש השביעי (שם, יז). הא כיצד? אם "בחודש השביעי", אין "בשנה ההיא", ואם "בשנה ההיא", אין "החודש השביעי", שהרי תשרי נמנה כבר לשנה אחרת החדשה? אלא מלמד שמת בערב ראש־השנה וציווה את בניו ואת בני ביתו להסתיר את הדבר ושיוציאוהו אחרי ראש־השנה, בשביל לעשות נבואתו של ירמיה שקר (ירושלמי, סנהדרין יא, הלכה ה). הא למדת, שאם נפל פרט אחד מדברי הנביא נקרא: "נביא שקר".

1 **ב. וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ פְּעָמִים הַרְבֵּה[4] - אִם נִמְצְאוּ דְּבָרָיו**
2 **נֶאֱמָנִים כֻּלָּן, הֲרֵי זֶה נְבִיא אֱמֶת; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**
3 **בִּשְׁמוּאֵל: "וַיֵּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע, כִּי**
4 **נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה'".**

4) סתם רבינו ולא פירש כמה פעמים; ולדעת בעל "טורי אבן"; שלוש פעמים, שכן משה רבינו בתחילת שליחותו למצרים נתן לו הקדוש־ברוך־הוא שלושה אותות לעשותם לפני פרעה ולפני בני ישראל שיהא מוחזק בעיניהם לנביא אמת ואיש אלוקים.

5 **ג. וַהֲלֹא הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים אוֹמְרִים מַה שֶּׁעָתִיד**
6 **לִהְיוֹת, וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַנָּבִיא וּבֵינָם? אֶלָּא**
7 **שֶׁהַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, מִקְצָת דְּבָרֵיהֶם**
8 **מִתְקַיְּמִין וּמִקְצָתָן אֵין מִתְקַיְּמִין, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר:**
9 **"יַעַמְדוּ נָא וְיוֹשִׁיעֻךָ הֹבְרֵי שָׁמַיִם הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים,**
10 **מוֹדִיעִים לֶחֳדָשִׁים מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלֶיךָ" - 'מֵאֲשֶׁר'[5]**
11 **וְלֹא כָּל אֲשֶׁר; וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּם מִדְּבָרֵיהֶם כֻּלּוּם,**
12 **אֶלָּא יִטְעוּ בַּכֹּל[6], כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵפֵר אֹתוֹת בַּדִּים**
13 **וְקֹסְמִים יְהוֹלֵל"; אֲבָל הַנָּבִיא, כָּל דְּבָרָיו קַיָּמִין,**
14 **שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יִפֹּל מִדְּבַר ה' אַרְצָה"; וְכֵן הוּא**
15 **אוֹמֵר: "הַנָּבִיא אֲשֶׁר אִתּוֹ חֲלוֹם יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר**
16 **דְּבָרִי אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת, מַה לַּתֶּבֶן אֶת הַבָּר נְאֻם**
17 **ה'"; כְּלוֹמַר, שֶׁדִּבְרֵי הַקּוֹסְמִים וְהַחֲלוֹמוֹת כְּתֶבֶן**
18 **שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ מְעַט בָּר; וּדְבַר ה', כַּבָּר שֶׁאֵין בּוֹ תֶּבֶן**
19 **כְּלָל. וּבַדָּבָר הַזֶּה הַכָּתוּב הִבְטִיחַ וְאָמַר, שֶׁאוֹתָן**
20 **הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִין הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים לָאֻמּוֹת**
21 **וּמְכַזְּבִין, הַנָּבִיא יוֹדִיעַ לָכֶם דִּבְרֵי אֱמֶת, וְאֵין אַתֶּם**
22 **צְרִיכִין לִמְעוֹנֵן וְקוֹסֵם וְכַיּוֹצֵא בוֹ[7], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא**
23 **יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ וְגוֹ', כִּי הַגּוֹיִם**
24 **הָאֵלֶּה וְגוֹ'", וְאָמַר: "נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ וְגוֹ'".**
25 **הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הַנָּבִיא עוֹמֵד לָנוּ, אֶלָּא לְהוֹדִיעֵנוּ**
26 **דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת בָּעוֹלָם מִשֹּׁבַע וְרָעָב,**
27 **מִלְחָמָה וְשָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; וַאֲפִלּוּ צָרְכֵי יָחִיד**
28 **מוֹדִיעַ לוֹ, כְּשָׁאוּל, שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה, וְהָלַךְ לַנָּבִיא**
29 **לְהוֹדִיעוֹ מְקוֹמָהּ[8]. וְכַיּוֹצֵא בְאֵלּוּ הַדְּבָרִים הוּא**
30 **שֶׁיֹּאמַר הַנָּבִיא, לֹא שֶׁיַּעֲשֶׂה דָּת אַחֶרֶת אוֹ יוֹסִיף**
31 **מִצְוָה אוֹ יִגְרַע.**

5) (בראשית־רבה, פה) מ־החלקי שבראש התיבה מגיד, כי רק חלק מדבריהם מתקיים ולא כולם. 6) כאותם האיצטגנינים המצפצפים והמהגים, שצופים ואינם יודעים מה צופים (סוטה יב:). 7) כמאמרם: "שמא תאמר: להם יש במה לשאול, ולי אין לי - תלמוד לומר: ואתה לא כן נתן ה'... נביא מקרבך... אקים לך" (ספרי, שופטים). 8) (שמואל־א, פרק ט).

32 **ד. דִּבְרֵי הַפִּרְעָנוּת שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר:**
33 **פְּלוֹנִי יָמוּת, אוֹ שָׁנָה פְּלוֹנִית רָעָב אוֹ מִלְחָמָה,**
34 **וְכַיּוֹצֵא בִדְבָרִים אֵלּוּ - אִם לֹא עָמְדוּ דְּבָרָיו, אֵין בָּזֶה**
35 **הַכְחָשָׁה לִנְבוּאָתוֹ, וְאֵין אוֹמְרִים: הִנֵּה דִּבֵּר וְלֹא בָא!**
36 **שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל**
37 **הָרָעָה; וְאֶפְשָׁר שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנִסְלַח לָהֶם כְּאַנְשֵׁי**
38 **נִינְוֵה[9], אוֹ שֶׁתְּלָה לָהֶם כְּחִזְקִיָּה[10]. אֲבָל אִם הִבְטִיחַ**
39 **עַל טוֹבָה וְאָמַר שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ וָכָךְ, וְלֹא בָאָה הַטּוֹבָה**
40 **שֶׁאָמַר - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר; שֶׁכָּל דְּבַר טוֹבָה**
41 **שֶׁיִּגְזֹר הָאֵל, אֲפִלּוּ עַל תְּנַאי, אֵינוֹ חוֹזֵר[11]; וְלֹא**
42 **מָצִינוּ[12] שֶׁחָזַר בִּדְבַר טוֹבָה, אֶלָּא בְּחֵרְבָּן רִאשׁוֹן,**
43 **כְּשֶׁהִבְטִיחַ לַצַּדִּיקִים שֶׁלֹּא יָמוּתוּ עִם הָרְשָׁעִים, וְחָזַר**
44 **בִּדְבָרָיו[13]; וְזֶה מְפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת[14]. הָא לָמַדְתָּ,**
45 **שֶׁבִּדְבְרֵי הַטּוֹבָה בִּלְבַד יִבָּחֵן הַנָּבִיא. הוּא שֶׁיִּרְמְיָהוּ**
46 **אָמַר בִּתְשׁוּבָתוֹ לַחֲנַנְיָה בֶן עַזּוּר, כְּשֶׁהָיָה יִרְמְיָה**
47 **מִתְנַבֵּא לְרָעָה וַחֲנַנְיָה לְטוֹבָה, אָמַר לוֹ לַחֲנַנְיָה: אִם**
48 **לֹא יַעַמְדוּ דְּבָרַי, אֵין בָּזֶה רְאָיָה שֶׁאֲנִי נְבִיא שֶׁקֶר[15];**
49 **אֲבָל אִם לֹא יַעַמְדוּ דְּבָרֶיךָ, יְדַעְתָּ שֶׁאַתָּה נְבִיא שֶׁקֶר!**
50 **שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ שְׁמַע נָא אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְגוֹ', הַנָּבִיא**
51 **אֲשֶׁר [יִנָּבֵא] (יִדַּבֵּר) שָׁלוֹם, בְּבֹא דְּבַר הַנָּבִיא יִוָּדַע**
52 **הַנָּבִיא אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ ה' בֶּאֱמֶת".**

9) (יונה, פרק ג). 10) שקיבל ארכה והוספה חמש־עשרה שנה, אחרי זה שאמר לו הנביא: צוו לביתך, כי מת אתה ולא תחיה (ישעיה, לח). 11) (ברכות ז.). ואין לשאול מיעקב אבינו שכתוב אצלו: "ויירא וייצר לו", אחרי שהבטיחו ה' ואמר לו: ושמרתיך בכל אשר תלך (בראשית כח, טו) - כי דברים שבין הקדוש־ברוך־הוא ובין הנביא בתור איש פרטי, ייתכן שה' יינחם גם לרעה, כדברי חז"ל: נתיירא יעקב שמא יגרום החטא (ברכות ד.); אבל כשהקדוש־ברוך־הוא אמר לנביא להבטיח את בני־אדם

בבשורה טובה, אז לא יינחם שוב לרעה (הקדמת רבינו לספר המשנה). 12) פיסקה זו עד "וזה מפורש במסכת שבת", חסרה היא בכתבי־יד אברבנאל וברלין, ובנוסח אוקספורד גם כן איננה. כנראה שהיא השגת איזה משיג על הרמב"ם; והפיסקה האחרונה "וזה מפורש במסכת שבת" תוכיח, שהרי אין דרכו של רבינו לציין את המקורות לדבריו. ולדעת הרב הגאון ר' ראובן מרגליות יש כאן השגת הראב"ד, והיא מתחילה מן "אלא בחורבן ראשון". ראשי התיבות: א"א (אמר אברהם) שבהם מתחילות כל השגותיו של הראב"ד על הרמב"ם, נסתלפו ומהן נתהוותה המלה "אלא". ונהירים דבריו. 13) מפני שמידת הדין קטרגה עליהם על שלא מיחו ברשעים. 14) (נה.). 15) כי לפעמים יינחם ה' על הרעה שדיבר לעשות. וכן אמרו חז"ל: "אמר לו ירמיה לחנניה, אני מתנבא לרעה ואיני יכול ליתן סימן לדברי, שהקדוש־ברוך־הוא אומר להביא רעה ומתנחם; ואתה מתנבא לטובה, אתה הוא שצריך ליתן סימן לדבריך" (ירושלמי, סנהדרין יא, הלכה ה). ובמדרש תנחומא (וירא, אות יג), מפרשים הדברים באריכות.

ה. נָבִיא שֶׁהֵעִיד לוֹ נָבִיא אַחֵר שֶׁהוּא נָבִיא - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת נָבִיא, וְאֵין זֶה הַשֵּׁנִי צָרִיךְ חֲקִירָה; שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הֵעִיד לִיהוֹשֻׁעַ, וְהֶאֱמִינוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל קֹדֶם שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹת; וְכֵן לַדּוֹרוֹת. נָבִיא שֶׁנּוֹדְעָה נְבוּאָתוֹ, וְהֶאֱמִינוּ בִּדְבָרָיו פַּעַם אַחַר פַּעַם, אוֹ שֶׁהֵעִיד לוֹ נָבִיא, וְהָיָה הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה[16] - אָסוּר לְחַשֵּׁב אַחֲרָיו וּלְהַרְהֵר בִּנְבוּאָתוֹ שֶׁמָּא אֵינָהּ אֱמֶת, וְאָסוּר לְנַסּוֹתוֹ יוֹתֵר מִדַּי[17], וְלֹא נִהְיֶה הוֹלְכִים וּמְנַסִּים לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְנַסּוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה", שֶׁאָמְרוּ: "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן"; אֶלָּא מֵאַחַר שֶׁנּוֹדַע שֶׁזֶּה נָבִיא, יַאֲמִינוּ וְיֵדְעוּ כִּי ה' בְּקִרְבָּם, וְלֹא יְהַרְהֵרוּ וְלֹא יַחְשְׁבוּ אַחֲרָיו, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְּתוֹכָם".

16) כמנהגם של הנביאים שהוחזקו לנביאי אמת. 17) כי אחרי שנתאמת כנביא ה', אז מי שמנסה אותו כאילו מנסה הוא את ה', ולא ייתכן לעבוד את ה' על דרך הספק והפקפוק ובבקשת אותות ומופתים (הרמב"ן על התורה, דברים ו, טז).

הִלְכוֹת דֵּעוֹת

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַחַת־עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְהִדַּמּוֹת בִּדְרָכָיו. ב) לְהִדָּבֵק בְּיוֹדְעָיו. ג) לֶאֱהֹב אֶת רֵעִים. ד) לֶאֱהֹב אֶת הַגֵּרִים. ה) שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא אֲחִים. ו) לְהוֹכִיחַ. ז) שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פָּנִים. ח) שֶׁלֹּא לְעַנּוֹת אֲמָלְלִים. ט) שֶׁלֹּא לַהֲלֹךְ רָכִיל. י) שֶׁלֹּא לִנְקֹם. יא) שֶׁלֹּא לִנְטֹר.

וּבֵאוּר כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ בְּפִרְקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) שיש באדם דיעות מדיעות שונות, ושהממוצעת היא הטובה; כיצד להשיגה.

א. דֵּעוֹת[2] הַרְבֵּה יֵשׁ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי־אָדָם, וְזוֹ מְשֻׁנָּה מִזּוֹ[3], וּרְחוֹקָה מִמֶּנָּה בְּיוֹתֵר. יֵשׁ אָדָם, שֶׁהוּא בַּעַל חֵמָה, כּוֹעֵס תָּמִיד; וְיֵשׁ אָדָם, שֶׁדַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו וְאֵינוֹ כוֹעֵס כְּלָל; וְאִם יִכְעַס, יִכְעַס כַּעַס מְעַט בְּכַמָּה שָׁנִים. וְיֵשׁ אָדָם, שֶׁהוּא גְּבַהּ־לֵב בְּיוֹתֵר, וְיֵשׁ שֶׁהוּא שְׁפַל־רוּחַ בְּיוֹתֵר. וְיֵשׁ שֶׁהוּא בַּעַל תַּאֲוָה, לֹא תִשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מֵהֲלֹךְ בְּתַאֲוָה; וְיֵשׁ שֶׁהוּא בַּעַל לֵב טָהוֹר מְאֹד, וְלֹא יִתְאַוֶּה אֲפִלּוּ לִדְבָרִים מְעַטִּים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן. וְיֵשׁ בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה[4], שֶׁלֹּא תִשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מִכָּל מָמוֹן הָעוֹלָם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף"; וְיֵשׁ מְקַצֵּר נַפְשׁוֹ[5], שֶׁדַּיּוֹ אֲפִלּוּ דָּבָר מְעַט שֶׁלֹּא יַסְפִּיק לוֹ, וְלֹא יִרְדֹּף לְהַשִּׂיג כָּל צָרְכּוֹ. וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּרָעָב, וְקוֹבֵץ עַל יָדוֹ[6], וְאֵינוֹ אוֹכֵל פְּרוּטָה מִשֶּׁלּוֹ, אֶלָּא בִּצַּעַר גָּדוֹל; וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְאַבֵּד כָּל מָמוֹנוֹ בְּיָדוֹ לְדַעְתּוֹ. וְעַל דְּרָכִים אֵלּוּ שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת, כְּגוֹן מְהוֹלֵל[7] וְאוֹנֵן[8], וְכִילַי[9] וָשׁוֹעֵ[10], וְאַכְזָרִי וְרַחֲמָן, וְרַךּ־לֵבָב[11] וַאֲמִיץ־לֵב[12], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

2) מידות, תכונות נפש מוסריות, כלשון המשנה: ארבע מידות בדעות — נוח לכעוס וכו' (אבות פרק ה, יא). 3) כדברי חז"ל: כשם שאין פרצופיהם שוים זה לזה, כך אין דעתם שוה (תנחומא, פנחס י). וכעין זה גם במסכת ברכות נח, א. 4) השואפת לבלוע הכל. מלשון: לכן הרחיבה שאול נפשה (ישעיה ה, יד). 5) מחסר את נפשו, מצמצם צרכיו עד לאפס. מלשון: ותקצר נפשו (שופטים טז, טז). 6) חושך מפיו ומרעיב נפשו, ובלבד שיצרף פרוטה לפרוטה. 7) אוהב שחוק ומהתלות תמיד ורודף תענוגים והוללות, מלשון: לשחוק אמרתי — מהולל (קהלת ב, ב). 8) בעל מרה שחורה: עצוב רוח ומתאונן תמיד. 9) קמצן רע עין, שעינו צרה באחרים: וה"מסגף עצמו ברעב" דלעיל, עינו צרה גם בו בעצמו, ומקמץ אף לנפשו (לחם־משנה). 10) ההיפך של "כילי", כמו שנאמר: ולכילי לא יאמר שוע (ישעיה לב, ה), ופירושו: ותרן בממונו המרבה לפזר יותר מכפי מיסת ידו, ולו גם לדברים שבצדקה, בעוד ש"המאבד כל ממונו" דלעיל הוא המבזבז ממונו לדברים שאין בם מועיל (לחם־משנה). 11) פחדן, מוג־לב. 12) המחרף נפשו ומוסר עצמו לסכנות.

ב. וְיֵשׁ בֵּין כָּל דֵּעָה וְדֵעָה הָרְחוֹקָה מִמֶּנָּה בַּקָּצֶה הָאַחֵר[13] דֵּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת[14], זוֹ רְחוֹקָה מִזּוֹ. וְכָל הַדֵּעוֹת, יֵשׁ מֵהֶן דֵּעוֹת שֶׁהֵן לָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ לְפִי טֶבַע גּוּפוֹ; וְיֵשׁ מֵהֶן דֵּעוֹת, שֶׁטִּבְעוֹ שֶׁל אָדָם זֶה מְכֻוָּן[15] וְעָתִיד לְקַבֵּל אוֹתָם בִּמְהֵרָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר הַדֵּעוֹת. וְיֵשׁ מֵהֶן, שֶׁאֵינָן לָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, אֶלָּא לָמַד אוֹתָם מֵאַחֵרִים[16], אוֹ שֶׁנִּפְנָה לָהֶן מֵעַצְמוֹ לְפִי

מַחֲשָׁבָה שֶׁעָלְתָה בְּלִבּוֹ; אוֹ שֶׁשָּׁמַע, שֶׁזּוֹ הַדֵּעָה טוֹבָה לוֹ וּבָהּ רָאוּי לֵילֵךְ, וְהִנְהִיג עַצְמוֹ בָּהּ עַד שֶׁנִּקְבְּעָה בְּלִבּוֹ.

13) כמו הדעות הקיצוניות האלה שמנה רבינו כאן בהלכה הקודמת. 14) ממוצעות, הנמצאות בין שני הקצוות האלה, שגם הן רחוקות אחת מחברתה לפי נטייתן לצד זה או לצד זה. 15) מותאם. 16) כמו שאמרו חכמינו: הרבה שכנים הרעים עושים (סוטה ז.).

ג. שְׁתֵּי קְצָווֹת הָרְחוּקוֹת זוֹ מִזּוֹ שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה אֵינָן דֶּרֶךְ טוֹבָה, וְאֵין רָאוּי לוֹ לָאָדָם לָלֶכֶת בָּהֶן וְלֹא לְלַמְּדָן לְעַצְמוֹ. וְאִם מָצָא טִבְעוֹ נוֹטֶה לְאַחַת מֵהֶן אוֹ מוּכָן לְאַחַת מֵהֶן, אוֹ שֶׁכְּבָר לָמַד אַחַת מֵהֶן וְנָהַג בָּהּ - יַחֲזִיר עַצְמוֹ לְמוּטָב וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבִים, וְהִיא הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה.

ד. הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה הִיא מִדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה מִכָּל הַדֵּעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם, וְהִיא הַדֵּעָה שֶׁהִיא רְחוֹקָה מִשְּׁתֵּי הַקְּצָווֹת[17] רְחוּק שָׁוֶה, וְאֵינָהּ קְרוֹבָה, לֹא לְזוֹ וְלֹא לָזוֹ. לְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[18], שֶׁיְּהֵא אָדָם שָׂם[19] דֵּעוֹתָיו תָּמִיד וּמְשַׁעֵר אוֹתָם וּמְכַוֵּן אוֹתָם בַּדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שָׁלֵם בְּגוּפוֹ[20]. כֵּיצַד? לֹא יְהֵא בַּעַל חֵמָה נוֹחַ לִכְעֹס, וְלֹא כְּמֵת שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ, אֶלָּא בֵּינוֹנִי. לֹא יִכְעַס, אֶלָּא עַל דָּבָר גָּדוֹל שֶׁרָאוּי לִכְעֹס עָלָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה כַּיּוֹצֵא בוֹ פַּעַם אַחֶרֶת. וְכֵן לֹא יִתְאַוֶּה אֶלָּא לִדְבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן וְאִי אִפְשָׁר לִחְיוֹת בְּזוּלָתָן, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ". וְכֵן לֹא יִהְיֶה עָמֵל בְּעִסְקוֹ, אֶלָּא לְהַשִּׂיג דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לְחַיֵּי־שָׁעָה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק". וְלֹא יִקְפֹּץ יָדוֹ בְּיוֹתֵר, וְלֹא יְבַזֵּר מָמוֹנוֹ; אֶלָּא נוֹתֵן צְדָקָה כְּפִי מַסַּת יָדוֹ, וּמַלְוֶה כָּרָאוּי[21] לְמִי שֶׁצָּרִיךְ. וְלֹא יְהֵא מְהוֹלֵל[22] וְשׂוֹחֵק, וְלֹא עָצֵב וְאוֹנֵן[23], אֶלָּא שָׂמֵחַ כָּל יָמָיו בְּנַחַת[24], בְּסִבֶּר פָּנִים יָפוֹת. וְכֵן שְׁאָר דֵּעוֹתָיו. וְדֶרֶךְ זוֹ הִיא דֶּרֶךְ הַחֲכָמִים[25]. כָּל אָדָם שֶׁדֵּעוֹתָיו דֵּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת, מְמֻצָּעוֹת, נִקְרָא חָכָם.

17) כלומר: שהיא נמצאת בתווך בדיוק, וזהו "שביל הזהב" ששיבחוהו החכמים בכל העתים. וכדברי חכמינו (ירושלמי, חגיגה פ"ב, ה"א): התורה הזו דומה לשני שבילים: אחד של אור ואחד של שלג. היטה בזה – מת באור, היטה בזו – מת בשלג. מה יעשה? – יהלך באמצע. לכל מידה שבאדם יש שתי קצוות: ראשון ואחרון. הראשון – הוא הצד החיובי, צד התוספת: והאחרון – הוא הצד השלילי, צד החסרון. למשל: הפזרנות־השועות היא – הקצה הראשון, הצד החיובי במידת נתינת הצדקה, כשהנותן נותן יותר מכפי יכלתו. והקמצנות־הכילות היא – הקצה האחרון, הצד השלילי והחסרון, כשהנותן קופץ ידו ללא רחמים. שתי קצוות אלה רעים הם גם יחד, ורק הדרך הממוצעת בין שתי הקצוות הללו, מידת הנדיבות – היא המשובחת ובה ידבק האדם. וכן בשאר כל המידות. (השווה שמונה פרקים להרמב"ם, פרק ד). קצוות – מן קַצְוָה שנסתעפה מן קָצֶה־קָצָו, ומשמש זכר ונקבה. 18) המתואר חסר ה־הידיעה, כדרך לשון המשנה, כמו: כנסת הגדולה. 19) מעריך דעותיו ושוקלן. מחשב דרכו (סוטה ה:). 20) בכתב־יד אברבנאל ובאוקספורד, המלה "בגופו" איננה. 21) בשטר ועדים (ב"מ עה:). 22) קיצוני לצד החיובי. 23) קיצוני לצד השלילי. 24) בינוני. 25) כאן סוף הלכה ד (על־פי דפוס קושטא, רסט).

ה. וּמִי שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ בְּיוֹתֵר, וְיִתְרַחֵק מִדֵּעָה בֵּינוֹנִית מְעַט לְצַד זֶה אוֹ לְצַד זֶה - נִקְרָא חָסִיד[26]. כֵּיצַד? מִי שֶׁיִּתְרַחֵק מִגֹּבַהּ הַלֵּב עַד הַקָּצֶה הָאַחֲרוֹן וְיִהְיֶה שְׁפַל־רוּחַ בְּיוֹתֵר, נִקְרָא חָסִיד, וְזוֹ הִיא מִדַּת חֲסִידוּת. וְאִם נִתְרַחֵק עַד הָאֶמְצַע בִּלְבַד וְיִהְיֶה עָנָו - נִקְרָא חָכָם, וְזוֹ הִיא מִדַּת חָכְמָה. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת. וַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַטִּין דֵּעוֹת שֶׁלָּהֶן מִדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית כְּנֶגֶד שְׁתֵּי הַקְּצָווֹת[27]: יֵשׁ דֵּעָה שֶׁמַּטִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַקָּצֶה הָאַחֲרוֹן, וְיֵשׁ דֵּעָה שֶׁמַּטִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַקָּצֶה הָרִאשׁוֹן[28], וְזֶהוּ לִפְנִים מִשּׁוּרַת־הַדִּין[29]. וּמְצֵוִּין אָנוּ לָלֶכֶת בַּדְּרָכִים הָאֵלּוּ הַבֵּינוֹנִים, וְהֵם הַדְּרָכִים הַטּוֹבִים וְהַיְשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו".

~ נקודות משיחות קודש ~

"שנאמר והלכת בדרכיו"

הפירוש ב"והלכת בדרכיו" הוא גם ללכת בשליחותו של הקב"ה, והרי "שלוחו של אדם (אדמה לעליון) כמותו", וממילא הציווי "והלכת בדרכיו" הוא שכל יהודי יכול וצריך להידמות להקב"ה.

(על־פי לקו"ש חלק י"ג עמוד 280)

26) שבת קכא, ב. 27) לשם סייג והרחקה. 28) כי לא כל המידות שוות: אצל האחת – הקצה הראשון, החיובי הוא יותר טוב מן האחרון. ואצל האחרת – טוב האחרון השלילי מן הראשון. למשל: במידת הנדיבות – טוב יותר הקצה הראשון: הפזרנות. השועות מן הקצה האחרון, הקמצנות והכילות: ובמידת אהבת־כבוד – טוב יותר הקצה האחרון. שפלות־הרוח מן הקצה הראשון, הגאוותנות. לפיכך החסידים המקפידים ומחמירים על עצמם להתנהג לפנים משורת הדין, עוזבים על־פי רוב את "שביל הזהב" ומטים עצמם פעם לקצה הראשון ופעם לקצה האחרון – הכל לפי מהות ה"דעה". וכן מספר לנו התלמוד (ב"מ ל:), שרבי ישמעאל ברבי יוסי היה עוסק במצות "פריקה וטעינה", אף־על־פי שמצד הדין היה פטור מזה משום "זקן ואינה לפי כבודו", אבל הוא עשה זאת לפנים משורת הדין.
29) כאן סוף הלכה ה (לפי נוסח קושטא, רסט).

ו. כָּךְ לִמְּדוּ בְּפֵרוּשׁ מִצְוָה זוֹ[30]: מַה הוּא נִקְרָא חַנּוּן, אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן; מַה הוּא נִקְרָא רַחוּם, אַף אַתָּה

הֱיֵה רַחוּם; מַה הוּא נִקְרָא קָדוֹשׁ, אַף אַתָּה הֱיֵה קָדוֹשׁ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קָרְאוּ הַנְּבִיאִים לָאֵל בְּכָל אוֹתָן הַכִּנּוּיִין: 'אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד', 'צַדִּיק וְיָשָׁר', 'תָּמִים', 'גִּבּוֹר וְחָזָק', וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - לְהוֹדִיעַ שֶׁהֵן דְּרָכִים טוֹבִים וִישָׁרִים, וְחַיָּב אָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בָּהֶן וּלְהִדַּמּוֹת אֵלָיו כְּפִי כֹּחוֹ.

30) של "והלכת בדרכיו" ('ספרי' עקב. שבת קלג, ב). (השווה גם מו"נ ח"א, נד).

ז. וְכֵיצַד יַרְגִּיל אָדָם עַצְמוֹ בְּדֵעוֹת אֵלּוּ עַד שֶׁיִּקְבְּעוּ בּוֹ? יַעֲשֶׂה וְיִשְׁנֶה וִישַׁלֵּשׁ[31] בַּמַּעֲשִׂים שֶׁעוֹשֶׂה עַל־פִּי הַדֵּעוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת, וְיַחֲזֹר בָּהֶם תָּמִיד, עַד שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֵׂיהֶם קַלִּים עָלָיו, וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם טֹרַח עָלָיו, וְיִקְבְּעוּ הַדֵּעוֹת בְּנַפְשׁוֹ. וּלְפִי שֶׁהַשֵּׁמוֹת הָאֵלּוּ נִקְרָא בָהֶן הַיּוֹצֵר, וְהֵם הַדֶּרֶךְ הַבֵּינוֹנִית שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לָלֶכֶת בָּהּ - נִקְרֵאת דֶּרֶךְ זוֹ "דֶּרֶךְ ה'". וְהִיא שֶׁלִּמֵּד אַבְרָהָם אָבִינוּ לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה וְגוֹ'". וְהַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ, מֵבִיא טוֹבָה וּבְרָכָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו".

31) מקור הלכה זו (אבות פ"ג, יט) "והכל לפי רוב המעשה". לדעת רבינו (שם) בפירושו, נקנות המעלות לא לפי גודל המעשה אלא לפי רוב מספר המעשים, וכה דבריו בקירוב: כשיתן אדם אשר ידבנו לבו נדבה של אלף זהובים בבת אחת, לא תעלה בידו מידת הנדיבות במעשה הגדול היחידי הזה, כמו שתעלה בידי זה שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים – מפני שזה האחרון כפל מעשה הנדיבות אלף פעמים והגיע לו בזה קנין נפש חזק מאד, בעוד שהראשון נפשו התעוררה פעם אחת ולא יספה.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) לפעמים הדעה הקיצונית היא הטובה.

א. חוֹלֵי הַגּוּף טוֹעֲמִים הַמַּר מָתוֹק וּמָתוֹק מָר. וְיֵשׁ מִן הַחוֹלִים מִי שֶׁמִּתְאַוֶּה וְתָאֵב לְמַאֲכָלוֹת שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה, כְּגוֹן הֶעָפָר וְהַפֶּחָם, וְשׂוֹנֵא הַמַּאֲכָלוֹת הַטּוֹבִים, כְּגוֹן הַפַּת וְהַבָּשָׂר - הַכֹּל לְפִי רֹב הַחֹלִי. כָּךְ בְּנֵי־אָדָם שֶׁנַּפְשׁוֹתֵיהֶם חוֹלוֹת, מִתְאַוִּים וְאוֹהֲבִים הַדֵּעוֹת הָרָעוֹת, וְשׂוֹנְאִים הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וּמִתְעַצְּלִים לָלֶכֶת בָּהּ, וְהִיא כְּבֵדָה עֲלֵיהֶם לְמִאֹד לְפִי חָלְיָם[2]. וְכֵן יְשַׁעְיָהוּ אוֹמֵר בָּאֲנָשִׁים הַלָּלוּ: "הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע, שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ, שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמָר"; וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: "הַעֹזְבִים אָרְחוֹת יֹשֶׁר לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי חֹשֶׁךְ". וּמַה הִיא תַּקָּנַת חוֹלֵי הַנְּפָשׁוֹת? יֵלְכוּ אֵצֶל הַחֲכָמִים, שֶׁהֵן רוֹפְאֵי הַנְּפָשׁוֹת, וִירַפְּאוּ חָלְיָם בַּדֵּעוֹת שֶׁמְּלַמְּדִין אוֹתָם, עַד שֶׁיַּחֲזִירוּם לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה[3]. וְהַמַּכִּירִים בַּדֵּעוֹת הָרָעוֹת שֶׁלָּהֶם וְאֵינָם הוֹלְכִים אֵצֶל הַחֲכָמִים לְרַפֵּא אוֹתָם, עֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה: "חָכְמָה וּמוּסָר אֱוִילִים בָּזוּ".

2) השווה דברי רבינו (ב"שמונה־פרקים", פ"ג).
3) כמסופר בירושלמי (תענית פרק א, הלכה א) על אחד שחטא בלשונו (ברכילות ולשון־הרע, כפירוש גליון הש"ס שם) ושלחוהו לרבי חנינא (שהיה רופא נפשות) לרפואתו. אמר לו רבי חנינא: חזור בך ועסוק בתורה – ורפא לך, שנאמר: מרפא לשון עץ החיים (משלי טו, ד), ואין עץ חיים – אלא תורה.

ב. וְכֵיצַד הִיא רְפוּאָתָם? מִי שֶׁהוּא בַּעַל חֵמָה, אוֹמְרִים לוֹ לְהַנְהִיג עַצְמוֹ, שֶׁאִם הֵכָּה וְקָלַל לֹא יַרְגִּישׁ כְּלָל; וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ זְמַן מְרֻבֶּה, עַד שֶׁתֵּעָקֵר הַחֵמָה מִלִּבּוֹ. וְאִם הָיָה גְּבַהּ־לֵב - יַנְהִיג עַצְמוֹ בִּבְזָיוֹן הַרְבֵּה, וְיֵשֵׁב לְמַטָּה מִן הַכֹּל, וְיִלְבַּשׁ בְּלוּיֵי סְחָבוֹת הַמְבַזּוֹת אֶת לוֹבְשֵׁיהֶם, וְכַיּוֹצֵא בִדְבָרִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיַּעֲקֹר גֹּבַהּ הַלֵּב מִמֶּנּוּ וְיַחֲזֹר לַדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, שֶׁהוּא דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה[4]. וְלִכְשֶׁיַּחֲזֹר לַדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, יֵלֵךְ בָּהּ כָּל יָמָיו. וְעַל קַו זֶה[5] יַעֲשֶׂה בִּשְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת: אִם הָיָה רָחוֹק לַקָּצֶה הָאֶחָד - יַרְחִיק עַצְמוֹ לַקָּצֶה הַשֵּׁנִי[6] וְיִנְהַג בּוֹ זְמַן רַב, עַד שֶׁיַּחֲזֹר בּוֹ לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, וְהִיא מִדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה.

4) משל מה הדבר דומה? לחפץ שנתכופף ונתעקם, וכשרוצים לתקנו ולהעמידו על מתכונתו, כופפים אותו לצד שכנגד, ואז הוא מתיישר וחוזר לתיקונו. 5) על אופן זה, על־פי השיטה הזאת. 6) כמו שאמרו חכמינו על מלוי־בריבית: מאימתי היא חזרתם, (להיות כשרים לעדות)? – משיקרעו את שטריהם ולא ילוו עוד בריבית אפילו לנכרים (סנהדרין כה:).

ג. וְיֵשׁ דֵּעוֹת שֶׁאָסוּר לוֹ לָאָדָם לִנְהֹג בָּהֶן בַּבֵּינוֹנִית, אֶלָּא יִתְרַחֵק מִן הַקָּצֶה הָאֶחָד עַד הַקָּצֶה הָאַחֵר, וְהוּא גֹּבַהּ לֵב, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם עָנָו בִּלְבַד, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה שְׁפַל־רוּחַ וְתִהְיֶה רוּחוֹ נְמוּכָה לִמְאֹד. וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ "עָנָו מְאֹד", וְלֹא נֶאֱמַר "עָנָו" בִּלְבַד. וּלְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים[7]: "מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל־רוּחַ". וְעוֹד אָמְרוּ[8], שֶׁכָּל הַמַּגְבִּיהַּ לִבּוֹ, כָּפַר בָּעִקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָם לְבָבֶךָ, וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". וְעוֹד אָמְרוּ: "בְּשִׁמְתָּא מָאן דְּאִית בֵּהּ גַּסּוּת הָרוּחַ"[9], וַאֲפִלּוּ מִקְצָתָהּ. וְכֵן הַכַּעַס - מִדָּה רָעָה הִיא עַד לִמְאֹד, וְרָאוּי לָאָדָם שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה עַד הַקָּצֶה הָאַחֵר, וִילַמֵּד עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִכְעַס[10], וַאֲפִלּוּ עַל דָּבָר שֶׁרָאוּי לִכְעֹס עָלָיו. וְאִם רָצָה לְהָטִיל אֵימָה עַל בָּנָיו וּבְנֵי־בֵיתוֹ, אוֹ עַל הַצִּבּוּר אִם הָיָה פַּרְנָס, וְרָצָה לִכְעֹס עֲלֵיהֶם כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִרוּ לְמוּטָב - יַרְאֶה עַצְמוֹ בִּפְנֵיהֶם שֶׁהוּא כּוֹעֵס, כְּדֵי לְיַסְּרָם, וְתִהְיֶה דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, כְּאָדָם שֶׁהוּא מְדַמֶּה[11] כּוֹעֵס בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ, וְהוּא אֵינוֹ כּוֹעֵס. אָמְרוּ חֲכָמִים

הָרִאשׁוֹנִים: "כָּל הַכּוֹעֵס, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים"[12]; וְאָמְרוּ, שֶׁכָּל הַכּוֹעֵס - אִם חָכָם הוּא, חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ[13], וְאִם נָבִיא הוּא, נְבוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ. וּבַעֲלֵי כַעַס אֵין חַיֵּיהֶם חַיִּים[14]. לְפִיכָךְ צִוּוּ לְהִתְרַחֵק מִן הַכַּעַס, עַד שֶׁיַּנְהִיג עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ אֲפִלּוּ לִדְבָרִים הַמַּכְעִיסִים, וְזוֹ הִיא הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה. וְדֶרֶךְ הַצַּדִּיקִים - הֵן עֲלוּבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין, שׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם וְאֵינָם מְשִׁיבִין, עוֹשִׂין מֵאַהֲבָה וּשְׂמֵחִים בְּיִסּוּרִים[15]; וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ"[16].

7) אבות פ"ד, ד. 8) סוטה ד, ב. 9) שם, ה, א. בחרם יהא מי שיש בו גאוה. 10) וכן אמרו (תענית ד.) על צורבא מרבנן העלול לכעוס, מפני שתורתו רותחת בו ומרתיחה אותו – שעליו להתרחק מן הכעס ולהרגיל את עצמו להתנהג בנחת ובמתינות, שנאמר: והסר כעס מלבך (קהלת יא, י). 11) מעמיד פנים של כועס ואינו כועס (שבת קה, ב). ויש סוברים: מדמה. 12) זוהר, בראשית ב, טז. וזה לשונו: "והא אוקמוה, שכל הכועס כאילו עובד עבודה־זרה. והגאון ר' חיים הלר מעיר שבתשובת הרשב"ש סימן ש"ע הובא מאמר זה כלשונו ממסכת נדרים כב, א. וכנראה היתה כך הנוסחה לפני רבותינו הראשונים ז"ל. הנוסחה בתלמוד שלפנינו היא: "כל הכועס – כל מיני גיהנום שולטים בו". 13) פסחים סו, ב. 14) שם, קיג, ב. 15) יומא כג, א. גיטין לו, ב. 16) גם השמש היה מן העלובים ואינם עולבים, כשהירח בא לפני הקב"ה והציע שיקטין אחד מהם, מפני שאין שני מלכים משתמשים בכתר אחד. ולבסוף יצא השמש בגבורתו כגבור מנצח באורו הגדול (מהרי"ף על "עין־יעקב", שם).

ד. לְעוֹלָם יַרְבֶּה אָדָם בִּשְׁתִּיקָה, וְלֹא יְדַבֵּר אֶלָּא אוֹ בִּדְבַר חָכְמָה[17], אוֹ בִּדְבָרִים שֶׁצָּרִיךְ לָהֶם לְחַיֵּי גּוּפוֹ. אָמְרוּ עַל רַב, תַּלְמִיד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחָה בְּטֵלָה כָּל יָמָיו[18] - וְזוֹ הִיא שִׂיחַת רֹב כָּל אָדָם. וַאֲפִלּוּ בְּצָרְכֵי הַגּוּף לֹא יַרְבֶּה אָדָם דְּבָרִים. וְעַל זֶה צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ[19]: "כָּל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא חֵטְא", וְאָמְרוּ: "לֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב, אֶלָּא שְׁתִיקָה". וְכֵן בְּדִבְרֵי תוֹרָה וּבְדִבְרֵי חָכְמָה יִהְיוּ דִּבְרֵי הָאָדָם מְעַטִּים וְעִנְיָנֵיהֶם[20] מְרֻבִּים. וְהוּא שֶׁצִּוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: "לְעוֹלָם יַשְׁנֶה אָדָם לְתַלְמִידָיו דֶּרֶךְ קְצָרָה"[21]. אֲבָל אִם הָיוּ הַדְּבָרִים מְרֻבִּין וְהָעִנְיָן מוּעָט - הֲרֵי זוֹ סִכְלוּת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "כִּי בָא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן, וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים".

17) כמאמרם ז"ל: "כל פטטיא בישין, ופטטיא דאורייתא טבין" (ירושלמי, ברכות פ"ט, ה"ה) – כל הפטפוטים רעים הם, רק פטפוטים בדברי תורה טובים. 18) יומא יט, ב. ב"תשובות הגאונים" בסוף ספר "נהרות דמשק" קע"ח, מנויים עשרה דברי חסידות שרב נהג בהם, וזו אחת מהם (הגהת הרד"ל). וראוי לציין שגם בפירושו למשנה (אבות פ"א, יז) מייחס רבינו ז"ל מידה זו לרב. 19) שם. 20) התוכן שלהם. 21) פסחים ג, ב - ולא באריכות לשון המטרידה ומבלבלת.

ה. סִיָּג לַחָכְמָה - שְׁתִיקָה[22]. לְפִיכָךְ לֹא יְמַהֵר לְהָשִׁיב וְלֹא יַרְבֶּה לְדַבֵּר; וִילַמֵּד לַתַּלְמִידִים בְּשׁוּבָה וָנַחַת, בְּלֹא צְעָקָה וּבְלֹא אֲרִיכוּת לָשׁוֹן. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים".

22) אבות ג, יג.

ו. אָסוּר לָאָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי חֲלָקוֹת וּפִתּוּי. וְלֹא יִהְיֶה אֶחָד בְּפֶה וְאֶחָד בַּלֵּב[23], אֶלָּא תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ[24], וְהָעִנְיָן שֶׁבַּלֵּב הוּא הַדָּבָר שֶׁבַּפֶּה. וְאָסוּר לִגְנֹב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת, וַאֲפִלּוּ דַּעַת הַנָּכְרִי. כֵּיצַד? לֹא יִמְכֹּר לְנָכְרִי בְּשַׂר נְבֵלָה בִּמְקוֹם בְּשַׂר שְׁחוּטָה, וְלֹא מִנְעָל שֶׁל מֵתָה[25] בִּמְקוֹם מִנְעָל שֶׁל שְׁחוּטָה. וְלֹא יְסַרְהֵב[26] בַּחֲבֵרוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל; וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ בְּתִקְרֹבֶת[27], וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל; וְלֹא יִפְתַּח לוֹ חָבִיּוֹת שֶׁהוּא צָרִיךְ לְפָתְחָן לְמָכְרָן, כְּדֵי לְפַתּוֹתוֹ, שֶׁבִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ פָּתַח, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בוֹ. וַאֲפִלּוּ מִלָּה אַחַת שֶׁל פִּתּוּי וְשֶׁל גְּנֵבַת־דַּעַת - אָסוּר, אֶלָּא שְׂפַת אֱמֶת, וְרוּחַ נָכוֹן, וְלֵב טָהוֹר מִכָּל עָמָל וְהַוּוֹת[28].

23) כדברי חכמינו ז"ל: שלושה, הקב"ה שונאם: המדבר אחד בפה ואחד בלב וכו' (פסחים קיד:). 24) פנימיותו כחיצוניותו: כפיו כן לבו, (יומא עב:). וכן אמרו ב"אבות דרבי נתן", פרק כח: "יהא סתרך עליך כגלוי". 25) נעל מעור בהמה שמתה אינה כל־כך חזקה כנעל של בריאה שנשחטה. ועוד, משום חשש סכנה, שמא מחמת נשיכת נחש מתה והארס נבלע בעור (חולין צד.). 26) לא יפצר בו מאד, שיש בזה משום "גניבת דעת". 27) מנחה ודורון: "כיבוד" שמכבדים בו את האורחים (שם). 28) נכלים ומעשי תרמית.

ז. לֹא יִהְא אָדָם בַּעַל שְׂחוֹק וּמַהֲתַלּוֹת, וְלֹא עָצֵל וְאוֹנֵן, אֶלָּא שָׂמֵחַ[29]. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[30]: "שְׂחוֹק וְקַלּוּת־רֹאשׁ מַרְגִּילִין אֶת הָאָדָם לְעֶרְוָה". וְצִוּוּ, שֶׁלֹּא יִהְא אָדָם פָּרוּץ בִּצְחוֹק, וְלֹא עָצֵב וּמִתְאַבֵּל, אֶלָּא מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת[31]. וְכֵן לֹא יִהְיֶה בַּעַל גֶּפֶשׁ רְחָבָה[32], נִבְהָל לַהוֹן, וְלֹא עָצֵב וּבָטֵל מִמְּלָאכָה[33]; אֶלָּא בַּעַל עַיִן טוֹבָה, מְמַעֵט בְּעֵסֶק[34] וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה. וְאוֹתוֹ הַמְּעַט שֶׁהוּא חֶלְקוֹ, יִשְׂמַח בּוֹ[35]. וְלֹא יִהְיֶה בַּעַל קִטְטָה, וְלֹא בַּעַל קִנְאָה, וְלֹא בַּעַל תַּאֲוָה, וְלֹא רוֹדֵף אַחַר הַכָּבוֹד. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[36]: "הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם". כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יֵלֵךְ בַּמִּדָּה הַבֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל דֵּעוֹתָיו מְכֻוָּנוֹת בְּאֶמְצָעוּת. וְהוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר: "פַּלֵּס[37] מַעְגַּל רַגְלֶךָ, וְכָל דְּרָכֶיךָ יִכּוֹנוּ".

29) הוא "שביל הזהב", הדרך הממוצעת. 30) אבות פ"ג,

יג. 31) שם א, טו. 32) מתלמידי בלעם הרשע: בעל תאוה ושואף בצע אשר לא ידע שבעה (שם פ"ה, יט). 33) שאינו דואג כלל לסיפוק צרכיו ומחסר נפשו מן הדברים ההכרחיים, כאילו אינו מן הישוב. "אין אדם מת אלא מתוך בטלה" (אדר"נ, יא). 34) ואינו אץ להעשיר (שם פ"ד, י). 35) זהו העושר האמיתי (אבות פ"ד, א). 36) שם, כא. 37) מלשון: פלס ומאזני משפט (משל טז, יא). שקול ומדוד דרכיך שתהיינה מכוונות באמצעותן בלי הכרע לכאן או לכאן – ואז תצליח.

יום שלישי י"ב תמוז ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) שלא יהא האדם פרוש יותר ממה שהפרישתו התורה.

1 **א. שֶׁמָּא יֹאמַר אָדָם: הוֹאִיל וְהַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה**
2 **וְהַכָּבוֹד וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, דֶּרֶךְ רָעָה הֵן, וּמוֹצִיאִין אֶת**
3 **הָאָדָם מִן הָעוֹלָם - אֶפְרֹשׁ מֵהֶן בְּיוֹתֵר וְאֶתְרַחֵק לַצַּד**
4 **הָאַחֲרוֹן[2]! עַד שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, וְלֹא**
5 **יִשָּׂא אִשָּׁה, וְלֹא יֵשֵׁב בְּדִירָה נָאָה, וְלֹא יִלְבַּשׁ**
6 **מַלְבּוּשׁ נָאֶה, אֶלָּא הַשַּׂק וְהַצֶּמֶר הַקָּשֶׁה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן,**
7 **כְּגוֹן כֹּהֲנֵי עוֹבְדֵי־כוֹכָבִים - גַּם זֶה דֶּרֶךְ רָעָה הִיא**
8 **וְאָסוּר לֵילֵךְ בָּהּ. הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ נִקְרָא חוֹטֵא;**
9 **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּנָזִיר: "וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא**
10 **עַל הַנָּפֶשׁ" - אָמְרוּ חֲכָמִים[3]: וּמָה אִם נָזִיר, שֶׁלֹּא**
11 **פָּרַשׁ אֶלָּא מִן הַיַּיִן, צָרִיךְ כַּפָּרָה; הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִכָּל**
12 **דָּבָר וְדָבָר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְפִיכָךְ צִוּוּ**
13 **חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ, אֶלָּא מִדְּבָרִים**
14 **שֶׁמְּנָעָתוּ הַתּוֹרָה בִּלְבַד; וְלֹא יְהֵא אוֹסֵר עַצְמוֹ**
15 **בִּנְדָרִים וּבִשְׁבוּעוֹת עַל דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים. כָּךְ אָמְרוּ**
16 **חֲכָמִים[4]: "לֹא דַיְּךָ מַה שֶּׁאָסְרָה תּוֹרָה, אֶלָּא שָׁאַתָּה**
17 **אוֹסֵר עָלֶיךָ דְּבָרִים אֲחֵרִים!" וּבַכְּלָל הַזֶּה - אֵלּוּ**
18 **שֶׁמִּתְעַנִּין תָּמִיד, אֵינָן בְּדֶרֶךְ טוֹבָה. וְאָסְרוּ חֲכָמִים[5]**
19 **שֶׁיְּהֵא אָדָם מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּתַעֲנִית. וְעַל כָּל הַדְּבָרִים**
20 **הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן צִוָּה שְׁלֹמֹה וְאָמַר: "אַל תְּהִי**
21 **צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל תִּתְחַכַּם יוֹתֵר, לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם"[6].**

2) לצד הצמצום והשלילה, כמבואר למעלה (פרק א, הלכה ה). 3) (תענית יא.). 4) (ירושלמי, נדרים פרק ט, הלכה א). 5) אמר שמואל: היושב בתענית נקרא: חוטא (תענית יא.). 6) למה תהיה כאיש משומם שעולמו חרב עליו?

22 **ב. צָרִיךְ הָאָדָם, שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ וְכָל מַעֲשָׂיו כֻּלָּם לְיַדֵּעַ**
23 **אֶת הַשֵּׁם[7] בָּרוּךְ הוּא בִּלְבָד. וְיִהְיֶה שִׂבְתּוֹ וְקוּמוֹ**
24 **וְדִבּוּרוֹ, הַכֹּל לְעֻמַּת זֶה הַדָּבָר[8]. כֵּיצַד? כְּשֶׁיִּשָּׂא וְיִתֵּן,**
25 **אוֹ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לִטֹּל שָׂכָר - לֹא יִהְיֶה בְּלִבּוֹ לִקְבֹּץ**
26 **מָמוֹן בִּלְבַד, אֶלָּא יַעֲשֶׂה דְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא**
27 **דְּבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶם, מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּישִׁיבַת**
28 **בַּיִת וּנְשִׂיאַת אִשָּׁה. וְכֵן כְּשֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה וְיִבְעַל, לֹא**
29 **יָשִׂים בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּדֵי לְהָנוֹת בִּלְבַד,**
30 **עַד שֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אֶלָּא הַמָּתוֹק לַחֵךְ,**
31 **וְיִבְעַל כְּדֵי לְהָנוֹת; אֶלָּא יָשִׂים עַל לִבּוֹ, שֶׁיֹּאכַל**
32 **וְיִשְׁתֶּה כְּדֵי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ וְאֵיבָרָיו בִּלְבָד. לְפִיכָךְ לֹא**
33 **יֹאכַל כֹּל שֶׁהַחֵךְ מִתְאַוֶּה, כְּכֶלֶב וַחֲמוֹר, אֶלָּא יֹאכַל**
34 **דְּבָרִים הַמּוֹעִילִים לַגּוּף, אִם מָרִים אִם מְתוּקִים; וְלֹא**
35 **יֹאכַל דְּבָרִים הָרָעִים לַגּוּף, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מְתוּקִים**
36 **לַחֵךְ. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה בְשָׂרוֹ חַם, לֹא יֹאכַל בָּשָׂר**
37 **וְלֹא דְבַשׁ, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה**
38 **הַמֶּלֶךְ דֶּרֶךְ מָשָׁל: "אֹכֵל דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא טוֹב".**
39 **וְשׁוֹתֶה מֵי הָעֹלְשִׁין[9], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מַר; שֶׁנִּמְצָא**
40 **אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה דֶּרֶךְ רְפוּאָה בִּלְבַד, כְּדֵי שֶׁיִּבְרְיָא וְיַעֲמֹד**
41 **שָׁלֵם, הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לָאָדָם לִחְיוֹת אֶלָּא בַּאֲכִילָה**
42 **וּשְׁתִיָּה. וְכֵן כְּשֶׁיִּבְעַל, לֹא יִבְעַל אֶלָּא כְּדֵי לְהַבְרוֹת**
43 **גּוּפוֹ, וּכְדֵי לְקַיֵּם אֶת הַזֶּרַע[10]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ בוֹעֵל**
44 **כָּל־זְמַן שֶׁיִּתְאַוֶּה, אֶלָּא כָּל עֵת שֶׁיֵּדַע שֶׁהוּא צָרִיךְ**
45 **לְהוֹצִיא שִׁכְבַת־זֶרַע, כְּמוֹ דֶּרֶךְ הָרְפוּאָה אוֹ לְקַיֵּם אֶת**
46 **הַזֶּרַע.**

7) בורא העולם ומנהיגו. 8) הכל מְכוּוָן כאמצעי להשגת התכלית: ידיעת הבורא. 9) מין צמח שמשורשיו הקלויים באש יעשו מין חומר לשתייה ברותחים (ציקורי בלע"ז) ונזכר במשנה (כלאיים פרק א, משנה ב). 10) קיום המין האנושי.

47 **ג. הַמַּנְהִיג עַצְמוֹ עַל־פִּי הָרְפוּאָה - אִם שָׂם עַל לִבּוֹ,**
48 **שֶׁיִּהְיֶה כָּל גּוּפוֹ וַאֲבָרָיו שְׁלֵמִים בִּלְבַד, וְשֶׁיִּהְיוּ לוֹ**
49 **בָּנִים עוֹשִׂין מְלַאכְתּוֹ וַעֲמֵלִין לְצָרְכּוֹ, אֵין זוֹ דֶּרֶךְ**
50 **טוֹבָה; אֶלָּא יָשִׂים עַל לִבּוֹ, שֶׁיְּהֵא גּוּפוֹ שָׁלֵם וְחָזָק,**
51 **כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נַפְשׁוֹ יְשָׁרָה לָדַעַת אֶת ה'; שֶׁאִי אֶפְשָׁר**
52 **שֶׁיָּבִין וְיַשְׂכִּיל[11] בְּחָכְמוֹת, וְהוּא רָעֵב וְחוֹלֶה אוֹ אֶחָד**
53 **מֵאֲבָרָיו כּוֹאֵב; וְיָשִׂים עַל לִבּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בֵּן, אוּלַי**
54 **יִהְיֶה חָכָם וְגָדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל. נִמְצָא הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ**
55 **כָּל יָמָיו, עוֹבֵד אֶת הַשֵּׁם תָּמִיד, אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹשֵׂא**
56 **וְנוֹתֵן, וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁבּוֹעֵל, מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ בַּכֹּל**
57 **כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא צָרְכָּיו, עַד שֶׁיִּהְיֶה גּוּפוֹ שָׁלֵם לַעֲבֹד אֶת**
58 **ה'. וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יָשֵׁן - אִם יָשֵׁן לָדַעַת[12] כְּדֵי**
59 **שֶׁתָּנוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו וְיָנוּחַ גּוּפוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֶחֱלֶה, וְלֹא**
60 **יוּכַל לַעֲבֹד אֶת ה' וְהוּא חוֹלֶה - נִמְצֵאת שֵׁנָה שֶׁלּוֹ**
61 **עֲבוֹדָה לַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא. וְעַל עִנְיָן זֶה צִוּוּ חֲכָמִים**
62 **וְאָמְרוּ: "וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם"[13]; וְהוּא**
63 **שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָעֵהוּ[14] וְהוּא**
64 **יְיַשֵּׁר אָרְחֹתֶיךָ".**

11) וישכיל. 12) בכוונה, במחשבה תחילה. 13) (אבות פרק ב, יב). וכך אמרו על הלל (ביצה טז.). שכל מעשיו היו לשם־שמים. וכשהיה הולך למרחץ היה אומר לתלמידיו: הנני הולך לקיים מצוה (ויקרא־רבה, לד). על מאמר זה: "וכל מעשיך יהיו לשם־שמים", שהוא מועט המחזיק את המרובה יאמר רבינו בהקדמתו למסכת אבות ("שמונה

פרקים" פרק ה): "כשתבחן מאמר זה, שבקוצר מלים הביע עניין גדול ועצום שחיבורים שלמים חיברו בו ולא השלימוהו - תדע שנאמר בכוח אלוקי בלי ספק". 14) איזוהי פרשה קטנה, שכל גופי תורה תלויים בה? - "בכל דרכיך דעהו" (ברכות סג.).

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) באיזה דרך ישכון אור הבריאות; כמה דברים צריך שיהיו בעיר שידור בה תלמיד חכם.

1 **א. הוֹאִיל וְהֱיוֹת הַגּוּף בָּרִיא וְשָׁלֵם, מִדַּרְכֵּי הַשֵּׁם**
2 **הוּא, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבִין אוֹ יֵדַע דָּבָר מִידִיעַת**
3 **הַבּוֹרֵא וְהוּא חוֹלֶה - לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַרְחִיק אָדָם**
4 **עַצְמוֹ מִדְּבָרִים הַמְאַבְּדִין אֶת הַגּוּף, וּלְהַנְהִיג עַצְמוֹ**
5 **בְּדְבָרִים הַמַּבְרִין וְהַמַּחֲלִימִים, וְאֵלּוּ הֵן: לְעוֹלָם לֹא**
6 **יֹאכַל אָדָם אֶלָּא כְּשֶׁהוּא רָעֵב[2], וְלֹא יִשְׁתֶּה אֶלָּא**
7 **כְּשֶׁהוּא צָמֵא. וְאַל יַשְׁהֶא נִקְבָיו[3] אַפִּלּוּ רֶגַע אֶחָד,**
8 **אֶלָּא כָּל־זְמַן שֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׁתִּין[4] אוֹ לְהָסֵךְ אֶת רַגְלָיו[5],**
9 **יַעֲמֹד מִיָּד.**

2) ברכות סב, ב. 3) כמאמרם ז"ל (מכות טז:) המשהה נקביו, עובר משום: "אל תשקצו את נפשותיכם" (ויקרא יא, מג). ונוסף על זה הוא מביא על עצמו חליים רעים ומתחייב בנפשו (הלכות מאכלות אסורות פרק יז, הלכה לא). וכן אמרו (שבת לג:): "מרובים ממותי חלי מעיים מנופחי רעב". 4) נקבים קטנים. 5) נקבים גדולים.

10 **ב. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא כְּרֵסוֹ[6], אֶלָּא יִפְחֹת**
11 **כְּמוֹ רְבִיעַ[7] מִשָּׁבְעָתוֹ. וְלֹא יִשְׁתֶּה מַיִם בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן,**
12 **אֶלָּא מְעַט, וּמָזוּג[8] בְּיַיִן. וּכְשֶׁיַּתְחִיל הַמָּזוֹן לְהִתְעַכֵּל[9]**
13 **בְּמֵעָיו, שׁוֹתֶה מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לִשְׁתּוֹת. וְלֹא יַרְבֶּה**
14 **לִשְׁתּוֹת[10] מַיִם, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן. וְלֹא יֹאכַל**
15 **עַד שֶׁיִּבְדֹּק עַצְמוֹ יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא יִהְיֶה צָרִיךְ**
16 **לִנְקָבָיו[11]. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁיֵּלֵךְ קֹדֶם אֲכִילָה[12],**
17 **עַד שֶׁיַּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם, אוֹ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה, אוֹ יִתְיַגַּע**
18 **בְּיֶגַע[13] אַחֵר. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יְעַנֶּה גּוּפוֹ וְיֵיגַע כָּל**
19 **יוֹם בַּבֹּקֶר, עַד שֶׁיַּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם[14], וְיִשְׁקֹט מְעַט**
20 **עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ[15], וְאוֹכֵל. וְאִם רָחַץ בְּחַמִּין אַחַר**
21 **שֶׁיָּגַע, הֲרֵי זֶה טוֹב[16], וְאַחַר־כָּךְ שׁוֹהֶה מְעַט וְאוֹכֵל.**

6) גיטין ע, א. 7) אמר אליהו לרבי נתן: אכול שליש ושתה שליש והנח שליש, ולכשתכעס תעמוד על מלואך (שם). וסבור רבינו, כי שליש מילוי הכרס הוא רביע משבעתו של אדם (עבודת המלך). 8) כדי לשרות את המאכל (ברכות מב:). ורש"י אומר שם: "ולא היו רגילים לשתות בתוך הסעודה אלא מעט". 9) וכמה שיעור עיכול? כל זמן שיצמא מחמת אכילתו (שם, נג:): ואמרו: כשתצמא – שתה! (שם, סב:). 10) שכן אמרו: כל מי ששתייתו מרובה על אכילתו - עצמותיו שרופות (נדה כד:). 11) (שבת פב.): "הנצרך לנקביו ואוכל, דומה לתנור שהסיקוהו על גב אפרו – זוהי תחילת ריח זוהמא". 12) ברכות, כג, ב. 13) בדבר מייגע אחר, כגון: התעלמות. ונוסח דפוס קושטא: "עד שיתייגע ואוכל", וכן גם בדפוס מנטובה. 14) שלוש זיעות יפות לגוף... וזיעת מלאכה אחת מהן (אבות דרבי נתן, פרק מא): וכרב ששת שהיה אומר: "גדולה מלאכה שמחממת את בעליה" (גיטין סז:). 15) ינוח ויינפש. 16) נכנס ומזיע, יוצא ומשתטף (שבת מ.). נמצא, שהשטיפה יפה אחר הזיעה.

22 **ג. לְעוֹלָם כְּשֶׁיֹּאכַל אָדָם, יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ[17] אוֹ יִטֶּה עַל**
23 **שְׂמֹאל[18]. וְלֹא יְהַלֵּךְ וְלֹא יִרְכַּב וְלֹא יִיגַע וְלֹא יְזַעְזֵעַ**
24 **גּוּפוֹ וְלֹא יְטַיֵּל, עַד שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו. וְכָל**
25 **הַמְטַיֵּל אַחַר אֲכִילָתוֹ אוֹ שֶׁיָּגֵעַ, הֲרֵי זֶה מֵבִיא עַל**
26 **עַצְמוֹ חֳלָאִים[19] רָעִים וְקָשִׁים.**

17) גיטין ע, א. 18) ברכות מו, ב "והסיבת ימין - לאו שמה הסיבה" (פסחים קח.). 19) תענית י, ב.

27 **ד. הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה - עֶשְׂרִים־וְאַרְבַּע שָׁעוֹת. דַּי לוֹ**
28 **לְאָדָם לִישֵׁן שְׁלִישָׁן, שֶׁהוּא שְׁמוֹנֶה[20] שָׁעוֹת, וְיִהְיוּ**
29 **בְּסוֹף[21] הַלַּיְלָה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מִתְּחִלַּת שְׁנָתוֹ עַד**
30 **שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ שְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וְנִמְצָא עוֹמֵד מִמִּטָּתוֹ**
31 **קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשָּׁמֶשׁ.**

20) וזכר לדבר: ישנתי אז ינוח לי (איוב ג, יג). "אז" בגימטריא: שמונה ("בית הבחירה" לרבי מנחם המאירי, מסכת אבות פ"ו, מ"ו: שו"ע או"ח, "מגן אברהם" סי' רלט). וב"מעשה רוקח" הספרדי מובא מאמר חז"ל, ששבע שעות הן שינת כל אדם, ואינו מציין מקורו. 21) לפי שהשינה בסוף הלילה יפה לגוף, כמבואר במסכת ברכות סב, ב: שינה בעמוד השחר כאיסטמא לפרזלא – כהשחזה לברזל שמחדדת אותו (פר"ח).

32 **ה. לֹא יִישַׁן אָדָם, לֹא עַל פָּנָיו וְלֹא עַל עָרְפּוֹ, אֶלָּא**
33 **עַל צִדּוֹ[22]; בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה עַל צַד שְׂמֹאל[23], וּבְסוֹף**
34 **הַלַּיְלָה עַל צַד יָמִין. וְלֹא יִישַׁן סָמוּךְ לָאֲכִילָה, אֶלָּא**
35 **יַמְתִּין אַחַר אֲכִילָה כְּמוֹ שָׁלֹשׁ אוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת. וְלֹא**
36 **יִישַׁן בַּיּוֹם[24].**

22) ברכות יג, ב. 23) כדי שיהא הכבד שהוא בימין על האצטומכא, ויחממהו להחיש עיכול המזון (פר"ח). 24) כוונת רבינו לשינה קבועה (מעשה רוקח). ואמרו (סוכה כו:), שדוד המלך היה ישן ביום שינה ארעית, כדי ששים נשימות.

37 **ו. דְּבָרִים הַמְשַׁלְשְׁלִין[25] אֶת בְּנֵי־מֵעַיִם, כְּגוֹן עֲנָבִים**
38 **וּתְאֵנִים וְתוּתִים[26] וְאַגָּסִים וַאֲבַטִּיחִים[27] וּמִינֵי**
39 **הַקִּשּׁוּאִים וּמִינֵי מְלָפְפוֹנוֹת[28] - אוֹכֵל אוֹתָם הָאָדָם**
40 **בַּתְּחִלָּה קֹדֶם[29] אֲכִילָה, וְלֹא יְעָרְבֵם עִם הַמָּזוֹן, אֶלָּא**
41 **שׁוֹהֶה מְעַט עַד שֶׁיֵּצְאוּ מִבֶּטֶן הָעֶלְיוֹן, וְאוֹכֵל מְזוֹנוֹ.**
42 **וּדְבָרִים שֶׁמְּאַמְּצִין[30] אֶת בְּנֵי־מֵעַיִם, כְּגוֹן רִמּוֹנִים**
43 **וּפְרִישִׁים[31] וְתַפּוּחִים וּקְרוּשְׁטוּמוֹלִין[32], אוֹכֵל אוֹתָן**
44 **תֵּכֶף לְמְזוֹנוֹ, וְלֹא יַרְבֶּה לֶאֱכֹל מֵהֶן.**

25) המרפים את הקיבה. 26) פרי עץ שעלים שלו ניתנים

למאכל לתולעי המשי, ונקרא בלע"ז (מויל בעערבוים). 27) (וואסער מעלאנע בלע"ז). 28) (צוקער מעלאנע). 29) כתובות י, ב. 30) ההיפך של משלשלים. 31) הם חבושים, ונקראים בערבית ספרגל, ובלע"ז: קיטען, ונזכרים במשנה (כלאים פ"א, מ"ד). 32) מין אגס קטן, ונזכר (שם).

1 ז. כְּשֶׁיִּרְצֶה אָדָם לֶאֱכֹל בְּשַׂר־עוֹף וּבְשַׂר־בְּהֵמָה
2 כְּאֶחָד, אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בְּשַׂר הָעוֹף; וְכֵן בֵּיצִים וּבְשַׂר־
3 עוֹף - אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בֵּיצִים; בְּשַׂר בְּהֵמָה דַּקָּה וּבְשַׂר
4 בְּהֵמָה גַּסָּה - אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בְּשַׂר דַּקָּה. לְעוֹלָם יַקְדִּים
5 אָדָם דָּבָר הַקַּל, וּמְאַחֵר הַכָּבֵד[33].

33) כי הכבד מאחר להתעכל, בעוד שהקל מתעכל מיד – לפיכך יקדים את הקל שימהר לצאת מן הבטן העליון (פר"ח).

6 ח. בְּיִמּוֹת הַחַמָּה אוֹכֵל מַאֲכָלִים הַקָּרִים, וְלֹא יַרְבֶּה
7 בִּתְבָלִים[34], וְאוֹכֵל אֶת הַחֹמֶץ[35]. וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים
8 אוֹכֵל מַאֲכָלִים הַחַמִּים[36], וּמַרְבֶּה בִּתְבָלִים, וְאוֹכֵל
9 מְעַט מִן הַחַרְדָּל וּמִן הַחִלְתִּית[37]. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ הוֹלֵךְ
10 וְעוֹשֶׂה בַּמְּקוֹמוֹת הַקָּרִים וּבַמְּקוֹמוֹת הַחַמִּים, בְּכָל
11 מָקוֹם וּמָקוֹם - הָרָאוּי לוֹ.

34) תבלין. מיני ירקות וסממנים אחרים לתיקון תבשילים ולהטבת טעם המאכלים, והם מחממים. 35) טובל בו את פתו. כתוב: וטבלת פתך בחומץ (רות ב, יד), ואמרו (שבת קיג:): "מכאן שהחומץ יפה לשרב". ודווקא "אוכל", אבל השתייה מזיקה. 36) עירובין נו, ב. 37) מיני תבלין חריפים ומחממים, ונזכרים במסכת ברכות מ, א ושבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת לשלשים יום – מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום, מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק בארצות הקרות.

12 ט. יֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵם רָעִים בְּיוֹתֵר עַד מְאֹד, וְרָאוּי
13 לָאָדָם שֶׁלֹּא לְאָכְלָן לְעוֹלָם, כְּגוֹן הַדָּגִים הַגְּדוֹלִים,
14 הַמְּלוּחִים הַיְשָׁנִים, וְהַגְּבִינָה הַמְּלוּחָה הַיְשָׁנָה,
15 וְהַכְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת, וְהַבָּשָׂר הַמָּלִיחַ[38] הַיָּשָׁן, וְיַיִן
16 מִגִּתּוֹ[39], וְתַבְשִׁיל שֶׁשָּׁהָה עַד שֶׁנָּדַף רֵיחוֹ, וְכֵן כָּל
17 מַאֲכָל שֶׁרֵיחוֹ רַע אוֹ מַר בְּיוֹתֵר - הֲרֵי אֵלּוּ לַגּוּף כְּמוֹ
18 סַם־הַמָּוֶת. וְיֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵן רָעִים, אֲבָל אֵינָן כְּמוֹ
19 הָרִאשׁוֹנִים לָרַע. לְפִיכָךְ רָאוּי לָאָדָם שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מֵהֶן
20 אֶלָּא מְעַט, וְאַחַר יָמִים הַרְבֵּה; וְלֹא יַרְגִּיל עַצְמוֹ
21 לִהְיוֹת מְזוֹנוֹ מֵהֶם, אוֹ לְאָכְלָן עִם מְזוֹנוֹ תָּמִיד, כְּגוֹן:
22 דָּגִים גְּדוֹלִים, וּגְבִינָה, וְחָלָב שֶׁשָּׁהָא אַחַר שֶׁנֶּחֱלַב
23 עֶשְׂרִים־וְאַרְבַּע שָׁעוֹת[40], וּבְשַׂר שְׁוָרִים גְּדוֹלִים[41]
24 וּתְיָשִׁים גְּדוֹלִים, וְהַפּוֹל וְהָעֲדָשִׁים וְהַסַּפִּיר[42], וְלֶחֶם
25 שְׂעוֹרִים[43] וְלֶחֶם מַצּוֹת, וְהַכְּרוּב[44] וְהֶחָצִיר
26 וְהַבְּצָלִים[45] וְהַשּׁוּמִים[46] וְהַחַרְדָּל וְהַצְּנוֹן - כָּל אֵלּוּ
27 מַאֲכָלִים רָעִים הֵם, אֵין רָאוּי לָאָדָם לֶאֱכֹל מֵאֵלּוּ
28 אֶלָּא מְעַט עַד מְאֹד, וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים; אֲבָל בִּימוֹת
29 הַחַמָּה לֹא יֹאכַל מֵהֶן כְּלָל. וְהַפּוֹל וְהָעֲדָשִׁים בִּלְבַד,
30 אֵין רָאוּי לְאָכְלָן, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת
31 הַגְּשָׁמִים. וְהַדְּלוּעִין[47], אוֹכְלִין מֵהֶן בִּימוֹת הַחַמָּה.

38) בבא בתרא עד, ב. 39) ששמריו עדיין מעורבים בתוכו. עד ארבעים ימים נקרא: יין מגיתו (עדויות פ"ו, מ"א). 40) כמו שאמרו (פסחים מב.): שכותח הבבלי מטמטם את הלב משום נסיוב החלב, כלומר: שנתיישן החלב ונתקלקל ונעשה נסיוב (מאלקען בלע"ז). 41) ע"ז כט, א. 42) מין קטנית הנקרא בלע"ז: נאהיט, ונזכר במשנה (כלאים פ"א, מ"א). 43) קידושין סב, א. 44) רבינו עוסק פה בכרוב חי, כי כרוב מבושל מנו חכמינו בין הדברים המרפאים את החולים (ע"ז כט.). 45) בצלים קשים לגוף כחרבות (קידושין סב.). 46) אמרו חז"ל (ספרי, בהעלותך): המן היה משתנה לכל דבר מאכל שהם רוצים, חוץ מחמשת המינים המנויים בפסוק: זכרנו את הדגה... את הקישואים, ואת האבטיחים, ואת החציר, ואת הבצלים, ואת השומים (במדבר יא, ה). 47) קירביס בלע"ז. בעודם רכים טובים הם, והחולים מתבלים בהם את פתם. וכשהם קשים, מזיקים הם כמלאך המוות (נדרים מט.).

32 י. וְיֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵם רָעִים, וְאֵינָן כְּמוֹ אֵלּוּ, וְהֵם:
33 עוֹף הַמַּיִם[48], וּבְנֵי־יוֹנָה הַקְּטַנִּים, וְהַתְּמָרִים, וְלֶחֶם
34 קָלוּי[49] בְּשֶׁמֶן, אוֹ לֶחֶם שֶׁנְּלוּשׁ בְּשֶׁמֶן, וְהַסֹּלֶת שֶׁנִּפּוּ
35 אוֹתָהּ כָּל־צָרְכָּהּ, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאֲרָה בָהּ רֵיחַ מֶרְסָן[50],
36 וְהַצִּיר[51] וְהַמּוּרְיָס[52] - אֵין רָאוּי לְהַרְבּוֹת מַאֲכָלוֹת
37 אֵלּוּ. וְאָדָם שֶׁהוּא חָכָם וְכוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ, וְלֹא יִמְשֹׁךְ
38 אַחַר תַּאֲוָתוֹ, וְלֹא יֹאכַל מִן הַנִּזְכָּרִים כְּלוּם, אֶלָּא אִם
39 נִצְרָךְ לָהֶם לִרְפוּאָה - הֲרֵי זֶה גִּבּוֹר.

48) ברווזים וכיו"ב. 49) לחם אפוי מקמח שנעשה מקליות שנתייבשו בתנור (רש"י, ויקרא כג, יד). 50) סובים גסים, ונזכר במסכת פסחים פ"ב, מ"ז. ומתאים לתורת הרפואה החדשה שמתהללים בה בני הדור ולא הרגישו בדברים שיצאו מפי זקן (עבודת המלך). 51) מין היוצא מדגים או ממאכלים אחרים כבושים ומלוחים. 52) שמנונית היוצאת מדגים כבושים (נדרים נא:).

40 יא. לְעוֹלָם יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ מִפֵּירוֹת הָאִילָנוֹת; וְלֹא
41 יַרְבֶּה מֵהֶן, וַאֲפִלּוּ יְבֵשִׁין, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר רְטֻבִּים.
42 אֲבָל קֹדֶם שֶׁיִּתְבַּשְּׁלוּ כָּל־צָרְכָּן, הֲרֵי הֵן כַּחֲרָבוֹת
43 לַגּוּף. וְכֵן הַחֲרוּבִים רָעִים לְעוֹלָם. וְכָל הַפֵּרוֹת
44 הַחֲמוּצִין - רָעִים, וְאֵין אוֹכְלִין מֵהֶן אֶלָּא מְעַט
45 בִּימוֹת הַחַמָּה, וּבַמְּקוֹמוֹת הַחַמִּים. וְהַתְּאֵנִים[53]
46 וְהָעֲנָבִים וְהַשְּׁקֵדִים, לְעוֹלָם טוֹבִים - בֵּין רְטֻבִּין, בֵּין
47 יְבֵשִׁין; וְאוֹכֵל אָדָם מֵהֶם כָּל צָרְכּוֹ; וְלֹא יַתְמִיד
48 אֲכִילָתָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם טוֹבִים מִכָּל פְּרִי הָאִילָנוֹת.

53) ואמרו חז"ל (מדרש קהלת ה, י): "התאנה טובה למאכל ויפה לעינים ומוסיפה חכמה".

יב. הַדְּבַשׁ וְהַיַּיִן - רַע לִקְטַנִּים וְיָפֶה לִזְקֵנִים, וְכָל־שֶׁכֵּן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְצָרִיךְ אָדָם לֶאֱכֹל בִּימוֹת הַחַמָּה שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי מַה שֶּׁהוּא אוֹכֵל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.

יג. לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם, שֶׁיִּהְיוּ מְעָיו רָפִין[54] כָּל יָמָיו, וְיִהְיֶה קָרוֹב לִשְׁלִשׁוּל[55] מְעַט. וְזֶה כְּלָל גָּדוֹל בָּרְפוּאָה: כָּל־זְמַן שֶׁהָרְעִי[56] נִמְנָע אוֹ יוֹצֵא בְּקֹשִׁי - חֳלָאִים רָעִים בָּאִים. וּבַמֶּה יִרְפֶּה אָדָם מֵעָיו אִם יִתְאַמְּצוּ מְעַט? אִם הָיָה בָּחוּר - יֹאכַל בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר מְלוּחִים[57] שְׁלוּקִים[58] מְתֻבָּלִין בְּשֶׁמֶן־זַיִת וּבְמוּרְיָס וּבְמֶלַח בְּלֹא פַת; אוֹ יִשְׁתֶּה מֵי־שֶׁלֶק שֶׁל תְּרָדִין[59] אוֹ כְּרוּב, בְּשֶׁמֶן־זַיִת וּמוּרְיָס וָמֶלַח. וְאִם הָיָה זָקֵן - יִשְׁתֶּה דְּבַשׁ מָזוּג בְּמַיִם חַמִּים בַּבֹּקֶר, וְיִשְׁהֶא כְּמוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת, וְאַחַר־כָּךְ יֹאכַל סְעוּדָתוֹ. וְיַעֲשֶׂה כֵּן יוֹם אֶחָד אוֹ שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים, אִם צָרִיךְ לְכָךְ, עַד שֶׁיִּרְפּוּ מֵעָיו.

54) ולפיכך אומרים בברכת "אשר יצר": רופא כל בשר, מפני שהיציאה היא רפואת כל הגוף (רש"י, ברכות ס:). 55) כתובות י, ב: דיברו חכמינו שם בשבחם של התמרים, מפני שהם מרפים את הקיבה. 56) צואה. 57) צמחים מלוחים בטעמם: הקוטפים מלוח עלי שיח (איוב ל, ד). ובלע"ז נקרא: מאלווע. 58) מבושלים הרבה. 59) תרד – ירק שקורין בלע"ז: שפינאט. ומים ששלקו בהם תרדין - יפים לקיבה שנתאמצה.

יד. וְעוֹד כְּלָל אַחֵר אָמְרוּ בִּבְרִיאוּת הַגּוּף: כָּל־זְמַן שֶׁאָדָם מִתְעַמֵּל וְיֵגֵעַ הַרְבֵּה, וְאֵינוֹ שָׂבֵעַ[60], וּמֵעָיו רָפִין - אֵין חֹלִי בָּא עָלָיו וְכֹחוֹ מִתְחַזֵּק, וַאֲפִלּוּ אוֹכֵל מַאֲכָלוֹת הָרָעִים.

60) שאינו ממלא כרסו ופוחת רביע משבעתו, כמבואר למעלה בפרקנו (הלכה ב).

טו. וְכָל מִי שֶׁהוּא יוֹשֵׁב לָבֶטַח וְאֵינוֹ מִתְעַמֵּל, אוֹ מִי שֶׁמַּשְׁהֶא נְקָבָיו, אוֹ מִי שֶׁמְּעָיו קָשִׁין - אֲפִלּוּ אָכַל מַאֲכָלוֹת טוֹבִים וְשָׁמַר עַצְמוֹ עַל־פִּי הָרְפוּאָה - כָּל יָמָיו יִהְיוּ מַכְאוֹבִים וְכֹחוֹ תָּשֵׁשׁ. וַאֲכִילָה גַסָּה[61] לְגוּף כָּל אָדָם - כְּמוֹ סַם־הַמָּוֶת, וְהוּא עִקָּר לְכָל הַחֳלָאִים. וְרֹב הַחֳלָאִים שֶׁבָּאִים עַל הָאָדָם אֵינָם אֶלָּא אוֹ מִפְּנֵי מַאֲכָלִים רָעִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַלֵּא[62] בִּטְנוֹ וְאוֹכֵל אֲכִילָה גַסָּה, אֲפִלּוּ מִמַּאֲכָלִים טוֹבִים. הוּא שֶׁשִּׁלְמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ, שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ"; כְּלוֹמַר - שׁוֹמֵר פִּיו מִלֶּאֱכֹל מַאֲכָל רַע אוֹ מִלִּשְׁבֹּעַ[63], וּלְשׁוֹנוֹ מִלְּדַבֵּר אֶלָּא בִּצְרָכָיו[64].

61) אכילה יותר מכדי שבעה. 62) "ממלא כריסו – מגדל חליים" (ברכות לב.). 63) באכילה גסה. וכן פירש גם הראב"ע שם. 64) החיוניים, ולא דברים בטלים.

טז. דֶּרֶךְ הָרְחִיצָה - שֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לַמֶּרְחָץ מִשִּׁבְעָה יָמִים לְשִׁבְעָה יָמִים. וְלֹא יִכָּנֵס סָמוּךְ לָאֲכִילָה, וְלֹא כְּשֶׁהוּא רָעֵב, אֶלָּא כְּשֶׁיַּתְחִיל הַמָּזוֹן לְהִתְעַכֵּל. וְרוֹחֵץ כָּל גּוּפוֹ בְּחַמִּין, שֶׁאֵין הַגּוּף נִכְוֶה בָּהֶן; וְרֹאשׁוֹ בִּלְבַד - בְּחַמִּין שֶׁהַגּוּף נִכְוֶה בָּהֶן. וַאֲחַר־כָּךְ יִרְחַץ גּוּפוֹ בְּפוֹשְׁרִין[65], וְאַחַר־כָּךְ בְּפוֹשְׁרִין מִן הַפּוֹשְׁרִין, עַד שֶׁיִּרְחַץ בְּצוֹנֵן[66]. וְלֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ מַיִם, לֹא פוֹשְׁרִין וְלֹא צוֹנֵן. וְלֹא יִרְחַץ בְּצוֹנֵן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְלֹא יִרְחַץ עַד שֶׁיַּזִּיעַ וִיפָרֵךְ[67] כָּל גּוּפוֹ. וְלֹא יַאֲרִיךְ בַּמֶּרְחָץ, אֶלָּא כְּשֶׁיָּזִיעַ וִיפָרֵךְ גּוּפוֹ, יִשְׁתַּטֵּחַ וְיֵצֵא. וּבוֹדֵק עַצְמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס לַמֶּרְחָץ וְאַחַר שֶׁיֵּצֵא, שֶׁמָּא יִהְיֶה צָרִיךְ לִנְקָבָיו. וְכֵן בּוֹדֵק אָדָם עַצְמוֹ תָּמִיד קֹדֶם אֲכִילָה וְאַחַר אֲכִילָה, וְקֹדֶם בְּעִילָה וְאַחַר בְּעִילָה, וְקֹדֶם שֶׁיִּיגַע וְיִתְעַמֵּל וְאַחַר שֶׁיִּיגַע וְיִתְעַמֵּל, וְקֹדֶם שֶׁיִּישַׁן (וְאַחַר שֶׁיִּישַׁן). וּבְשִׁעוּר[68] הַכֹּל - עֲשָׂרָה.

65) לא חמים ולא קרים. 66) קרים "רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן, דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו לצונן", ומפרש רש"י: שהם מחזיקים את הברזל (שבת מא.). 67) יעסה וישפשף. 68) מספר כל הבדיקות יחד. סימן בעלמא נקט לזכרון. ונוסח אוקספורד: "וקודם שיישן וּכְשֶׁיֵּעוֹר – הכל עשרה".

יז. כְּשֶׁיֵּצֵא אָדָם מִן הַמֶּרְחָץ, יִלְבַּשׁ בְּגָדָיו וִיכַסֶּה רֹאשׁוֹ בַּבַּיִת הַחִיצוֹן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִשְׁלֹט בּוֹ רוּחַ קָרָה[69]; וַאֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה צָרִיךְ לְהִזָּהֵר. וְיִשְׁהֶא[70] אַחַר שֶׁיֵּצֵא עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ וְיָנוּחַ גּוּפוֹ וְתָסוּר הַחֲמִימוּת, וְאַחַר־כָּךְ יֹאכַל. וְאִם יָשֵׁן מְעַט כְּשֶׁיֵּצֵא מִן הַמֶּרְחָץ קֹדֶם אֲכִילָה - הֲרֵי זֶה יָפֶה מְאֹד. וְלֹא יִשְׁתֶּה מַיִם קָרִים[71] בְּצֵאתוֹ מִן הַמֶּרְחָץ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה בַּמֶּרְחָץ. וְאִם צָמֵא כְּשֶׁיֵּצֵא מִן הַמֶּרְחָץ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִמְנֹעַ עַצְמוֹ - יְעָרֵב הַמַּיִם בְּיַיִן אוֹ בִּדְבַשׁ[72] וְיִשְׁתֶּה. וְאִם סָךְ בְּשֶׁמֶן בַּמֶּרְחָץ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים אַחַר שֶׁיִּשְׁתַּטֵּחַ - הֲרֵי זֶה טוֹב[73].

69) שלא יצטנן. 70) ימתין. 71) אלא חמין, כמאמר חז"ל: "רחץ בחמין ולא שתה מהם, דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים" (שבת מא, א), שאינו מועיל כלום. 72) שם קמ, א. 73) "רחץ ולא סך דומה למים על גבי חבית" (שם, מא.).

יח. לֹא יַרְגִּיל אָדָם לְהַקִּיז[74] דָּם תָּמִיד, וְלֹא יַקִּיז אֶלָּא אִם יִהְיֶה צָרִיךְ לוֹ בְּיוֹתֵר[75]. וְלֹא יַקִּיז, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אֶלָּא מְעַט בִּימֵי נִיסָן וּמְעַט בִּימֵי תִשְׁרֵי. וּמֵאַחַר חֲמִשִּׁים שָׁנָה[76], לֹא יַקִּיז כְּלָל. וְלֹא יַקִּיז אָדָם דָּם, וְיִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ בּוֹ בַּיּוֹם[77], וְלֹא יַקִּיז וְיֵצֵא לַדֶּרֶךְ, וְלֹא בְּיוֹם שֶׁיָּבֹא מִן הַדֶּרֶךְ. וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה בְּיוֹם הַהַקָּזָה פָּחוֹת מִמַּה שֶּׁהוּא רָגִיל. וְיָנוּחַ בְּיוֹם הַהַקָּזָה[78], וְלֹא יִיגַע וְלֹא יִתְעַמֵּל וְלֹא יְטַיֵּל.

74) להוציא מותרות דם מן הגוף על ידי עלוקות או קרני דאומנא (באנקעס בלע"ז) שמהדקים על הצואר, או על

הכתפיים לשם רפואה (גיטין ע.). 75) לפי שההקזה היא משמונת הדברים שאמרו עליהם חז"ל: מיעוטם יפה וריבויים קשה (שם). 76) "ובין הפרקים ימעט" – אמרו חכמינו (שבת קכט:), ופירש רבינו חננאל שם: הגיע לחמשים שנה – ימעט. 77) גיטין ע, א. 78) שם.

יט. שִׁכְבַת־זֶרַע הִיא כֹּחַ הַגּוּף וְחַיָּיו וּמְאוֹר הָעֵינַיִם. וְכָל זְמַן שֶׁתֵּצֵא בְּיוֹתֵר, הַגּוּף כָּלֶה וְכֹחוֹ כָּלֶה וְחַיָּיו אוֹבְדִים. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "אַל תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ". כָּל הַשָּׁטוּף בִּבְעִילָה, זִקְנָה קוֹפֶצֶת[79] עָלָיו, וְכֹחוֹ תָּשֵׁשׁ[80], וְעֵינָיו כֵּהוֹת, וְרֵיחַ רַע נוֹדֵף מִפִּיו וּמִשֶּׁחְיוֹ[81], וּשְׂעַר רֹאשׁוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו וְרִיסֵי[82] עֵינָיו נוֹשְׁרוֹת, וּשְׂעַר זְקָנוֹ וְשֶׁחְיוֹ וּשְׂעַר רַגְלָיו רָבֶה; שִׁנָּיו נוֹפְלוֹת, וְהַרְבֵּה כְּאֵבִים חוּץ מֵאֵלּוּ בָּאִים עָלָיו. אָמְרוּ חַכְמֵי הָרוֹפְאִים: אֶחָד מֵאֶלֶף מֵת בִּשְׁאָר חֳלָאִים, וְהָאֶלֶף - מֵרֹב הַתַּשְׁמִישׁ. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר בְּדָבָר זֶה, אִם רָצָה לִחְיוֹת בְּטוֹבָה. וְלֹא יִבְעַל, אֶלָּא כְּשֶׁיִּמְצָא גּוּפוֹ בָּרִיא וְחָזָק בְּיוֹתֵר, וְהוּא מִתְקַשֶּׁה הַרְבֵּה שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ, וּמַסִּיחַ עַצְמוֹ לְדָבָר אַחֵר, וְהַקִּשּׁוּי בּוֹ כְּשֶׁהָיָה, וְיִמְצָא כֹּבֶד מִמָּתְנָיו וּלְמַטָּה, וּכְאֹלּוּ חוּטֵי הַבֵּיצִים נִמְשָׁכִים וּבְשָׂרוֹ חַם - זֶה צָרִיךְ לִבְעֹל, וּרְפוּאָה לוֹ שֶׁיִּבְעַל. לֹא יִבְעַל אָדָם וְהוּא שָׂבֵעַ, וְלֹא רָעֵב, אֶלָּא אַחַר שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו[83]. וְיִבְדֹּק נְקָבָיו קֹדֶם בְּעִילָה וְלְאַחַר בְּעִילָה. וְלֹא יִבְעַל מְעֻמָּד וְלֹא מְיֻשָּׁב, וְלֹא בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ, וְלֹא בַּיּוֹם שֶׁיִּכָּנֵס לַמֶּרְחָץ, וְלֹא בְּיוֹם הַקָּזָה, וְלֹא בְּיוֹם יְצִיאָה לַדֶּרֶךְ אוֹ בִּיאָה מִן הַדֶּרֶךְ, לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם[84].

79) שבת קנב, א. 80) מתמעט, הולך הלוך וחלש. 81) השקע שמתחת לאצילי הידים. 82) עפעפי עיניו. 83) מקור הלכה זו נמצא במסכת נדרים כ, ב. ועיין לקמן (פ"ה, ה"ד). 84) מקור כל אלה במסכת גיטין ע, א.

כ. כָּל הַמַּנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְרָכִים אֵלּוּ שֶׁהוֹרִינוּ[85] - אֲנִי עָרֵב לוֹ, שֶׁאֵינוֹ בָא לִידֵי חֹלִי כָּל יָמָיו, עַד שֶׁיַּזְקִין הַרְבֵּה וְיָמוּת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְרוֹפֵא, וְיִהְיֶה גּוּפוֹ שָׁלֵם וְעוֹמֵד עַל בֵּרְיוֹ כָּל יָמָיו. אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה גּוּפוֹ רַע[86] מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, אוֹ אִם הָיָה רָגִיל בְּמִנְהָג מִן הַמִּנְהָגוֹת הָרָעִים[87] מִתְּחִלַּת מוֹלַדְתּוֹ, אוֹ אִם תָּבֹא מַכַּת דֶּבֶר אוֹ מַכַּת בַּצֹּרֶת[88] לָעוֹלָם.

85) עד כמה רפויה היתה ידיעת הדקדוק בדורו של הרמב"ם, מעידה השאלה התמימה שהביאו לפניו בדבר קריאת המילה: "הורינו", אם בחירק או בצירה. והוא בענוותנותו השיב להם, בלי הערה מצדו, שצריכים לקרוא: הוֹרִינוּ (תשובות הרמב"ם, פ"ג). 86) חלש מטבעו, מלידה. 87) המחלישים את כוחות האדם הנוהג בהם. 88) רעבון הבא מחוסר גשמים: ובשנת בצורת לא ידאג (ירמיה יז, ח).

כא. וְכָל הַמִּנְהָגוֹת הַטּוֹבִים הָאֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ, אֵין רָאוּי לִנְהֹג בָּהֶן אֶלָּא הַבָּרִיא; אֲבָל הַחוֹלֶה, אוֹ מִי שֶׁאֶחָד מֵאֲבָרָיו חוֹלֶה, אוֹ מִי שֶׁנָּהַג מִנְהָג רַע שָׁנִים רַבּוֹת - יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם דְּרָכִים אֲחֵרִים וְהַנְהָגוֹת כְּפִי חָלְיוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסֵפֶר הָרְפוּאוֹת. וְשִׁנּוּי וֶסֶת[89] - תְּחִלַּת חֹלִי.

89) אורח חיים, הרגל ומנהג קבוע. "שינוי וסת תחילת חולי מעיים" (כתובות קי:).

כב. כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ רוֹפֵא - אֶחָד הַבָּרִיא וְאֶחָד הַחוֹלֶה, אֵין רָאוּי לוֹ לָזוּז מִכָּל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּפֶרֶק זֶה, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן לְאַחֲרִית טוֹבָה מֵבִיא.

כג. כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ עֲשָׂרָה דְּבָרִים הָאֵלּוּ, אֵין תַּלְמִיד־חָכָם[90] רַשַּׁאי לָדוּר בְּתוֹכָהּ, וְאֵלּוּ הֵן: רוֹפֵא, וְאַמָּן[91], וּבֵית־הַמֶּרְחָץ, וּבֵית־הַכִּסֵּא, וּמַיִם מְצוּיִין, כְּגוֹן נָהָר וּמַעְיָן, וּבֵית־הַכְּנֶסֶת, וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, וְלַכְּלָר[92], וְגַבַּאי־צְדָקָה, וּבֵית־דִּין מַכִּים וְחוֹבְשִׁים[93].

90) סנהדרין יז, ב. 91) מקיז דם. 92) סופר לכתוב ספרים. 93) אוסרים את הפושעים בבית הסוהר. ראוי להעיר כי בגמרא שלנו, הנוסחא: "מכים ועונשים". אולם ב"דקדוקי סופרים" הנוסחא: "וחובשים" במקום "ועונשים".

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) התנהגות תלמיד חכם; שיהא ניכר במעשיו, בדיבורו, ובמשאו ומתנו.

א. כְּשֵׁם שֶׁהֶחָכָם נִכָּר בְּחָכְמָתוֹ וּבְדֵעוֹתָיו, וְהוּא מֻבְדָּל בָּהֶם מִשְּׁאָר הָעָם, כָּךְ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר בְּמַעֲשָׂיו - בְּמַאֲכָלוֹ וּבְמַשְׁקֵהוּ, וּבִבְעִילָתוֹ, וּבַעֲשִׂיַּת צְרָכָיו[2], וּבְדִבּוּרוֹ[3], וּבְהִלּוּכוֹ, וּבְמַלְבּוּשׁוֹ, וּבְכֹלְּכוּל דְּבָרָיו[4], וּבְמַשָּׂאוֹ וּבְמַתָּנוֹ[5]. וְיִהְיוּ כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ נָאִים וּמְתֻקָּנִים בְּיוֹתֵר. כֵּיצַד? תַּלְמִיד־חָכָם לֹא יִהְיֶה גַּרְגְּרָן[6], אֶלָּא אוֹכֵל מַאֲכָל הָרָאוּי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ, וְלֹא יֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲכִילָה גַּסָּה[7], וְלֹא יְהֵא רוֹדֵף לְמַלֹּאת בִּטְנוֹ, כָּאֵלּוּ שֶׁמִּתְמַלְּאִין מִמַּאֲכָל וּמִשְׁתֶּה עַד שֶׁתִּפַּח כְּרֵסָם[8]; וַעֲלֵיהֶם מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה[9]: "וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ[10] עַל פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם" - אָמְרוּ חֲכָמִים[11]: אֵלּוּ בְּנֵי־אָדָם שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְעוֹשִׂין כָּל יְמֵיהֶם כְּחַגִּים[12], וְהֵם הָאוֹמְרִים: "אָכוֹל וְשָׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוּת", וְזֶהוּ מַאֲכַל הָרְשָׁעִים[13]. וְשַׁלְחָנוֹת אֵלּוּ הֵם שֶׁגִּנָּה הַכָּתוּב וְאָמַר: "כִּי כָּל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צוֹאָה[14], בְּלִי מָקוֹם"[15]. אֲבָל הֶחָכָם אֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא תַּבְשִׁיל אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם, וְאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּדֵי חַיָּיו וְדַיּוֹ. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ".

2) ביציאתו לנקביו (ברכות סב.). 3) שהיא בנחת

ובמתינות. וכן אמרו: מעקימת שפתיך ניכר שתלמיד חכם אתה (מעילה יז:). 4) הנהלת עניניו וסידורם, מלשון: יכלכל דבריו במשפט (תהלים קיב, ה). 5) בעסקיו ובמשלח ידו: בהליכותיו עם הבריות. 6) זולל וסובא הלהוט אחרי אכילה ושתייה, ואינו מבחין בין טוב לרע לבריאות גופו. 7) יותר מכדי שבעתו. 8) בטנם צבה ומתבקעת. 9) דברי נביאים וכתובים: בניגוד לחמשה חומשי תורה הנקראים: תורה, או "דברי תורה", כמו: "דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן" (ב"ק ב:). 10) מה שנפרש ויוצא מן המעיים, צואה. 11) שבת קנא, ב. 12) שאין להם תכלית אחרת בחיים, כאילו רק לכך נוצרו. 13) שאכילתם אינה אצלם אמצעי לאיזו מטרה חשובה, כמבואר למעלה (פ"ג, ה"ג) – אלא תכלית לעצמה. 14) קיא ממעל וצואה מתחת (ראב"ע). 15) לא יהא מלוכלך.

1 **ב. כְּשֶׁהֲחָכָם אוֹכֵל מְעַט זֶה הָרָאוּי לוֹ, לֹא יֹאכְלֶנּוּ**
2 **אֶלָּא בְּבֵיתוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ. וְלֹא יֹאכַל בַּחֲנוּת וְלֹא**
3 **בַּשּׁוּק[16], אֶלָּא מִפְּנֵי צֹרֶךְ גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגַּנֶּה בִּפְנֵי**
4 **הַבְּרִיּוֹת[17]. וְלֹא יֹאכַל אֵצֶל עַמֵּי־הָאָרֶץ[18], וְלֹא עַל**
5 **אוֹתָן הַשֻּׁלְחָנוֹת, הַמְּלֵאִים קִיא צוֹאָה. וְלֹא יַרְבֶּה**
6 **סְעוּדוֹתָיו בְּכָל מָקוֹם, וְאַפִּלּוּ עִם הַחֲכָמִים[19]. וְלֹא**
7 **יֹאכַל בִּסְעוּדוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן קִבּוּץ הַרְבֵּה[20]. וְאֵין רָאוּי**
8 **לוֹ לֶאֱכֹל מִשֶּׁל אֲחֵרִים. אֶלָּא בִּסְעוּדָה שֶׁל מִצְוָה**
9 **בִּלְבַד, כְּגוֹן סְעוּדַת אֲרוּסִין וְנִשּׂוּאִין; וְהוּא[21], שֶׁיִּהְיֶה**
10 **תַּלְמִיד־חָכָם שֶׁנָּשָׂא בַּת תַּלְמִיד־חָכָם. וְהַצַּדִּיקִים**
11 **וְהַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים לֹא אָכְלוּ מִסְּעוּדָה שֶׁאֵינָהּ**
12 **שֶׁלָּהֶן[22].**

16) שאין שבחו של תלמיד חכם להיות אוכל בשוק (ירושלמי, מעשרות פ"ג, ה"ב). ואף־על־פי שחז"ל אמרו לגבי כל אדם: האוכל בשוק דומה לכלב (קידושין מ:), זהו רק בסעודת קבע, אבל אכילת ארעי אינה גנאי אלא לתלמיד חכם בלבד. (רבינו־תם, ב'תוספות' שם דיבור־המתחיל: ויש אומרים). 17) ולא יחלל כבוד התורה. 18) ברכות מג, ב. 19) פסחים מט, א. 20) שם, שאינו יודע מי הם המסובים ועם מי הוא יסב. 21) ואם אז רק... 22) אמרו על רבי פנחס בן יאיר, שמיום שעמד על דעתו לא בצע על פרוסה שאינה שלו (חולין ז:).

13 **ג. כְּשֶׁהֲחָכָם שׁוֹתֶה יַיִן, אֵינוֹ שׁוֹתֶה אֶלָּא כְּדֵי לִשְׁרוֹת**
14 **אֲכִילָה שֶׁבְּמֵעָיו[23]. וְכָל הַמִּשְׁתַּכֵּר, הֲרֵי זֶה חוֹטֵא[24]**
15 **וּמְגֻנֶּה, וּמַפְסִיד חָכְמָתוֹ. וְאִם נִשְׁתַּכֵּר בִּפְנֵי עַמֵּי־**
16 **הָאָרֶץ, הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם[25]. וְאָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן**
17 **בַּצָּהֳרַיִם[26], וַאֲפִלּוּ מְעַט, אֶלָּא אִם הָיָה בִּכְלַל**
18 **הָאֲכִילָה; שֶׁהַשְׁתִּיָּה שֶׁהִיא בִּכְלַל הָאֲכִילָה אֵינָהּ**
19 **מְשַׁכֶּרֶת[27]. וְאֵין נִזְהָרִין אֶלָּא מִיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן.**

23) לרככה שתהא נוחה להתעכל (כתובות ח:). 24) כי השכרות מביאה לידי חטא, כמאמרם: "לא תרווי ולא תחטא" (ברכות כט:). אמר רב יהודה: האי צורבא מרבנן דמרווי, קרינן ביה: נזם זהב באף חזיר (משלי יא, כב). ולא עוד, אלא שמחלל שם־שמים (זוהר, בראשית יט, לג). והשווה דברי רבינו (הלכות סנהדרין פרק כה, ה"ד). 25) כי מבזה הוא בזה כבוד התורה ולומדיה. 26) אבות פ"ג, י. 27) ירושלמי, פסחים פ"י, ה"ו.

20 **ד. אַף־עַל־פִּי שֶׁאִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מֻתֶּרֶת לוֹ תָּמִיד -**
21 **רָאוּי לוֹ לְתַלְמִיד־חָכָם שֶׁיִּנָּהִיג עַצְמוֹ בִּקְדֻשָּׁה[28], וְלֹא**
22 **יְהֵא מָצוּי אֵצֶל אִשְׁתּוֹ כַּתַּרְנְגוֹל[29], אֶלָּא מִלֵּילֵי־שַׁבָּת**
23 **לְלֵילֵי־שַׁבָּת[30], אִם יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ. וּכְשֶׁהוּא מְסַפֵּר עִמָּהּ**
24 **- לֹא יְסַפֵּר בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה, כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ וּבִטְנוֹ**
25 **מָלֵא, וְלֹא בְּסוֹף הַלַּיְלָה כְּשֶׁהוּא רָעֵב, אֶלָּא בְּאֶמְצַע**
26 **הַלַּיְלָה, כְּשֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו[31]. וְלֹא יָקֵל**
27 **רֹאשׁוֹ[32] בְּיוֹתֵר, וְלֹא יְנַבֵּל אֶת פִּיו בִּדְבָרֵי הֲבַאי,**
28 **וַאֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּקַּבָּלָה[33]:**
29 **"וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ" - אָמְרוּ חֲכָמִים[34]: אֲפִלּוּ**
30 **שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אָדָם לְאִשְׁתּוֹ עָתִיד לִתֵּן עָלֶיהָ אֶת**
31 **הַדִּין. וְלֹא יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם, לֹא שְׁכוּרִים[35] וְלֹא עַצְלָנִים**
32 **וְלֹא עַצְבָּנִים[36], וְלֹא אֶחָד מֵהֶן. וְלֹא תִהְיֶה יְשֵׁנָה[37].**
33 **וְלֹא יֵאֱנֹס אוֹתָהּ וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה[38], אֶלָּא בִּרְצוֹן**
34 **שְׁנֵיהֶם וּבְשִׂמְחָתָם. יְסַפֵּר וִישַׂחֵק מְעַט עִמָּהּ, כְּדֵי**
35 **שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשָׁהּ[39], וְיִבְעַל בְּבוּשָׁה וְלֹא בְּעַזּוּת וְיִפְרֹשׁ**
36 **מִיָּד[40].**

28) שבועות יח, ב. 29) ברכות כב, א. ובספרי אריסטו כתוב, שהתרנגול אינו משביע תאוותו לעולם (הגהות על ה"יד־החזקה", דפוס מנטובה). 30) "אשר פריו יתן בעתו" – זוהי עונת תלמיד־חכם מערב־שבת לערב־שבת (כתובות סב:). 31) נדרים כ, ב. עיין למעלה (פ"ד, הלכה יט). 32) לא יתנהג בקלות ראש. 33) מבואר למעלה (ה"א). 34) חגיגה ה, ב. 35) שמתוך שכרותם אין דעתו עליה, וכן אין דעתה עליו (נדרים כ:). 36) שכן אמרו: חייב אדם לשמח את אשתו לדבר מצוה (פסחים עב:). נוסחנו הוא על־פי אברבנאל ודפוס מנטובה. ובדפוסים אחרים: עצבנים. 37) מסכת כלה. ומדברי ה'תוספות' (נדה יב. ד"ה: "בין ישינות") נראה, שנוסחה זו היתה גם במסכת נדרים כ, ב. הערת הגאון ר' ישעיה פיק. 38) עירובין ק, ב. 39) חגיגה ה, ב. 40) נדרים כ, ב.

37 **ה. כָּל הַנּוֹהֵג מִנְהָג זֶה - לֹא דַּי לוֹ שֶׁקִּדֵּשׁ נַפְשׁוֹ**
38 **וְטִהֵר עַצְמוֹ וְתִקֵּן דֵּעוֹתָיו, אֶלָּא שֶׁאִם הָיוּ לוֹ בָּנִים,**
39 **יִהְיוּ נָאִים וּבַיְּשָׁנִים, רְאוּיִין לְחָכְמָה וְלַחֲסִידוּת[41].**
40 **וְכָל הַנּוֹהֵג בְּמִנְהֲגוֹת שְׁאָר הָעָם הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ[42] -**
41 **יִהְיוּ לוֹ בָּנִים כְּמוֹ אוֹתָם הָעָם.**

41) ואינם יודעים דרך צניעות. 42) דרך ארץ זוטא פ"ה.

42 **ו. צְנִיעוּת גְּדוֹלָה[43] נוֹהֲגִים תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים בְּעַצְמָן.**
43 **לֹא יִתְבַּזּוּ, וְלֹא יִתְגַּלּוּ רֹאשָׁן[44] וְלֹא גּוּפָן. וַאֲפִלּוּ**
44 **בְּשָׁעָה שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַכִּסֵּא, יְהֵא צָנוּעַ, וְלֹא יְגַלֶּה**
45 **בְּגָדָיו עַד שֶׁיֵּשֵׁב[45]. וְלֹא יְקַנַּח בְּיָמִין[46]. וְיִתְרַחֵק מִכָּל**
46 **אָדָם[47]. וְיִכָּנֵס חֶדֶר לִפְנִים מֵחֶדֶר, מְעָרָה לִפְנִים מִן**
47 **הַמְּעָרָה[48], וְנִפְנֶה. וְאִם נִפְנֶה אַחוֹרֵי הַגָּדֵר - יִתְרַחֵק**

1 כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמַע חֲבֵרוֹ קוֹלוֹ אִם נִתְעַטֵּשׁ. וְאִם נִפְנָה
2 בְּבִקְעָה - יַרְחִיק כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶה חֲבֵרוֹ פְּרוּעוֹ[49].
3 וְלֹא יְדַבֵּר כְּשֶׁהוּא נִפְנֶה, אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ גָּדוֹל[50]. וּכְדֶרֶךְ
4 שֶׁנּוֹהֵג צְנִיעוּת בַּיּוֹם בְּבֵית־הַכִּסֵּא, כָּךְ נוֹהֵג בַּלַּיְלָה.
5 וּלְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם עַצְמוֹ לְהִפָּנוֹת שַׁחֲרִית[51]
6 וְעַרְבִית[52] בִּלְבַד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק[53].

43) קידושין ל, א. יסופר שם, שרבי חייא בר אבא מצא את רבי יהושע בן לוי מוליך את בנו לבית־הכנסת, ומפני שלא היה לו פנאי להתעטף בסודרו עטיפה הוגנת לו, שם על ראשו כיסוי ארעי ובלבד שלא ילך בגילוי ראש. 44) שב וגלה - כסה וקום (תמיד כז. 45) 46) ברכות סב, א. 47) שם. רש"י, הוריות יג, ב. 48) כמו שכתוב: ויבא אל־גדרות הצאן... ושם מערה ויבא שאול להסך (שמואל־א כד, ג). תנא: גדר לפנים מן גדר, ומערה לפנים מן מערה (ברכות סב:). 49) גופו המגולה (שם). 50) "קבלה דבית הכסא - צניעות ושתיקה" (שם, סב.). 51) בבוקר השכם לפני אור היום. 52) משחשכה. 53) שלא יצטרך להתרחק מן הדרך, כי בשעות אלה אין עוברים ושבים מצויים בשוק. ובעיר שאין שם בתי־כבוד, כמו בבבל שהיו שם חכמי הגמרא, ידובר פה. ויש גורסים: "שלא יתדחק", כלומר: צריך אדם לווסת את קיבתו ולהיפנות שחרית וערבית, כדי שלא יבוא ליד עצירות ויצטרך לדחוק את עצמו.

7 ז. תַּלְמִיד־חָכָם לֹא יְהֵא צוֹעֵק וְצוֹרֵחַ בִּשְׁעַת דִּבּוּרוֹ
8 כִּבְהֵמוֹת וְחַיּוֹת. וְלֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בְּיוֹתֵר, אֶלָּא דִּבּוּרוֹ
9 בְּנַחַת עִם כָּל הַבְּרִיּוֹת[54]. וּכְשֶׁיְּדַבֵּר בְּנַחַת, יְזָהֵר שֶׁלֹּא
10 יִתְרַחֵק[55] עַד שֶׁיֵּרָאֶה כְּדִבְרֵי גַסֵּי־הָרוּחַ[56]. וּמַקְדִּים
11 שָׁלוֹם לְכָל הָאָדָם[57], כְּדֵי שֶׁתְּהֵא רוּחָן נוֹחָה הֵימֶנּוּ.
12 וְדָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף־זְכוּת. מְסַפֵּר בְּשֶׁבַח חֲבֵרוֹ[58],
13 וְלֹא בִּגְנוּתוֹ כְּלָל[59]. אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם[60]. אִם
14 רוֹאֶה שֶׁדְּבָרָיו מוֹעִילִים וְנִשְׁמָעִים - אוֹמֵר, וְאִם לָאו
15 - שׁוֹתֵק[61]. כֵּיצַד? לֹא יְרַצֶּה חֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ[62];
16 וְלֹא יִשְׁאַל לוֹ עַל נִדְרוֹ בְּשָׁעָה שֶׁנָּדַר[63], עַד שֶׁתִּתְקָרֵר
17 דַּעְתּוֹ וְיָנוּחַ; וְלֹא יְנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מוּטָל לְפָנָיו,
18 מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּהוּל עַד שֶׁיִּקְבְּרֵהוּ[64], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא
19 בָּאֵלּוּ. וְלֹא יִרְאֶה לַחֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ[65], אֶלָּא
20 יַעְלִים עֵינָיו מִמֶּנּוּ. וְלֹא יְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ, וְלֹא יוֹסִיף
21 וְלֹא יִגְרַע, אֶלָּא בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[66]. כְּלָלוֹ
22 שֶׁל דָּבָר: אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּדִבְרֵי חָכְמָה אוֹ בִּגְמִילוּת
23 חֲסָדִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְלֹא יְסַפֵּר עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק,
24 וַאֲפִלּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ אוֹ בִּתּוֹ[67].

54) יומא פו, א. 55) לקיצוניות, עד כדי כך שלא יישמע קולו כלל. 56) מסכת דרך ארץ, פ"ב). "אלה ההוגים כיונים והמהלכים בראשי אצבעותיהם, שעליהם הכתוב אומר: אל תבואני רגל גאוה" (תהלים לו, יב). 57) אמרו על רבן יוחנן בן־זכאי, שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק (ברכות יז.). 58) שכן מצינו לחכמינו שהיו מספרים בשבח חבריהם ותלמידיהם (גיטין סז. קידושין כט:). 59) נדרים פא, א. 60) אבות פ"א, יב. 61) כי כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות סה:). וכן אמרו במדרש־רבה (שמות, פ' מא): "כל מי שמוציא דברי תורה ואינם ערבים על שומעיהם, נוח לו שלא אמרם". 62) כי לא יתרצה אז, וטוב להמתין עד שתתיישב דעתו (אבות פ"ד, יח). 63) (שם) כי על כל שאלה שישאלהו, יענה לו: "על מנת כן נדרתי". ולכשיתחרט - ימצא כל פתחי חרטה נעולים בפניו. 64) (שם). ואין התנחומים מקובלים עליו. 65) כשנכשל בדבר שאינו הגון, ובשתו מרובה (שם). 66) (יבמות סה:) "גדול השלום, שאף הקב"ה שינה בו" – שרה אמרה: "ואדוני זקן", וכשגילה הקב"ה הדבר לאברהם, אמר: "למה זה צחקה שרה... ואני זקנתי", ושינה הדבר מפני השלום (רש"י, שם). 67) שאין הכל בקיאים בקרבותיו וחושדים אותו (ברכות מג:).

25 ח. לֹא יֵלֵךְ תַּלְמִיד־חָכָם בְּקוֹמָה זְקוּפָה[68] וְגָרוֹן נָטוּי,
26 כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת
27 עֵינָיִם". וְלֹא יְהַלֵּךְ עָקֵב בְּצַד גּוּדָל[69] בְּנַחַת, כְּמוֹ
28 הַנָּשִׁים וְגַסֵּי־הָרוּחַ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "הָלוֹךְ וְטָפוֹף
29 תֵּלַכְנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה". וְלֹא יָרוּץ בִּרְשׁוּת־
30 הָרַבִּים, כְּמִנְהַג מְשֻׁגָּעִים[70]; וְלֹא יִכְּפֹף קוֹמָתוֹ כְּבַעֲלֵי
31 חֲטוֹטֶרֶת[71]; אֶלָּא מִסְתַּכֵּל לְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁהוּא עוֹמֵד
32 בַּתְּפִלָּה[72], וּמְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק כְּאָדָם שֶׁהוּא טָרוּד
33 בַּעֲסָקָיו[73]. גַּם מִמַּהֲלָכוֹ שֶׁל אָדָם נִכָּר אִם חָכָם
34 וּבַעַל־דֵּעָה הוּא אוֹ שׁוֹטֶה וְסָכָל־וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה
35 בְּחָכְמָתוֹ: "וְגַם בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר,
36 וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא" - הוּא מוֹדִיעַ לַכֹּל עַל עַצְמוֹ
37 שֶׁהוּא סָכָל.

68) שם. 69) האצבע הגדולה שברגל. הליכה בפסיעות קטנות מתוך מתינות של גאוה, עד שעקב רגלו האחת נוגע באגודל רגלו השנית. 70) וכן אמרו: רץ (ברשות־הרבים והזיק) – חייב, מפני שהוא משונה (ב"ק לב.). 71) כאילו הוא גבן. חטוטרת – הגבנון שעל גב הגבן (סוטה כב:). 72) "המתפלל, צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה" (יבמות קה:). 73) שפניו מביעים רצינות.

38 ט. מַלְבּוּשׁ תַּלְמִיד־חָכָם, מַלְבּוּשׁ נָאֶה וְנָקִי; וְאָסוּר
39 לוֹ שֶׁיִּמָּצֵא בִּבְגָדוֹ כֶּתֶם אוֹ שַׁמְנוּנִית[74] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.
40 וְלֹא יִלְבַּשׁ, לֹא מַלְבּוּשׁ מְלָכִים, כְּגוֹן בִּגְדֵי זָהָב
41 וְאַרְגָּמָן[75], שֶׁהַכֹּל מִסְתַּכְּלִין בָּהֶם, וְלֹא מַלְבּוּשׁ עֲנִיִּים,
42 שֶׁהוּא מְבַזֶּה אֶת לוּבְשָׁיו, אֶלָּא בְּגָדִים בֵּינוֹנִים נָאִים.
43 וְלֹא יְהֵא בְשָׂרוֹ נִרְאֶה מִתַּחַת מַדָּיו[76], כְּמוֹ בִּגְדֵי
44 הַפִּשְׁתָּן הַקַּלִּים בְּיוֹתֵר שֶׁעוֹשִׂים בְּמִצְרָיִם. וְלֹא יִהְיוּ
45 בְּגָדָיו סְחוּבִין עַל הָאָרֶץ כְּמוֹ בִּגְדֵי גַסֵּי־הָרוּחַ, אֶלָּא
46 עַד עֲקֵבוֹ, וּבֵית־יָד[77] שֶׁלּוֹ - עַד רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו[78].
47 וְלֹא יִשְׁלְשֵׁל טַלִּיתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּגַסּוּת הָרוּחַ,
48 אֶלָּא בְּשַׁבָּת בִּלְבַד אִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף[79]. וְלֹא יִנְעַל
49 מִנְעָלִים מְטֻלָּאִים טְלָאי עַל־גַּבֵּי טְלָאי בִּימוֹת

1 הַחַמָּה[80], אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים מֵתָּר, אִם הָיָה עָנִי.
2 לֹא יֵצֵא מְבֻשָּׂם לַשּׁוּק, וְלֹא בִּבְגָדִים מְבֻשָּׂמִים; וְלֹא
3 יָשִׂים בֹּשֶׂם בִּשְׂעָרוֹ; אֲבָל אִם מָשַׁח בְּשָׂרוֹ בְּבֹשֶׂם כְּדֵי
4 לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהֲמָא, מֵתָּר. וְכֵן לֹא יֵצֵא יְחִידִי
5 בַּלַּיְלָה, אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה לוֹ זְמַן קָבוּעַ לָצֵאת בּוֹ
6 לְתַלְמוּדוֹ[81] - כָּל אֵלּוּ מִפְּנֵי הַחֲשָׁד[82].

74) "כל תלמיד־חכם שנמצא רבב על בגדו – חייב מיתה" (שבת קיד.). מפני שהוא מבזה את התורה ומשניאה על הבריות. 75) שם, קמה, ב. 76) בבא־בתרא נז, ב. 77) שרוול. 78) ילקוט שמעוני, רמז קמג. נאמר שם: "אמרה לו מיכל בת שאול לדוד: משפחתו של אבא היתה נאה ממך: חלילה להם, שנראה מימיהם פיסת יד ופיסת רגל ועקב מגולים". (השווה גם ירושלמי, ביצה פ"ה, ה"ב). 79) דרך העשירים לשלשל בגדיהם כלפי מטה שיהיו נראים ארוכים, הואיל והם בטלים ממלאכה ואינם צריכים לסלקם מן הארץ. ולתלמיד־חכם אסור לעשות זאת שלא יהא נראה כגס רוח. אולם לכבוד שבת כשאין לו בגדים אחרים להחליף – מותר לו לשלשל בגדיו (שבת קיג.). 80) ברכות מג, ב. 81) שידוע לכל שהוא הולך לשיעור תלמודו ולא יחשדוהו. 82) של דבר עבירה, שלא ילעיזו עליו. מקור כל אלה, שם.

7 י. תַּלְמִיד־חָכָם מְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט[83]: אוֹכֵל
8 וְשׁוֹתֶה וְזָן אֶת אַנְשֵׁי־בֵיתוֹ כְּפִי מָמוֹנוֹ וְהַצְלָחָתוֹ, וְלֹא
9 יַטְרִיחַ עַל עַצְמוֹ יוֹתֵר מִדַּי[84]. צִוּוּ חֲכָמִים[85] בְּדֶרֶךְ־
10 אֶרֶץ[86], שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם בָּשָׂר אֶלָּא לְתֵאָבוֹן[87],
11 שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר". דַּיּוֹ לַבְּרִיא
12 לֶאֱכֹל בָּשָׂר מֵעֶרֶב־שַׁבָּת לְעֶרֶב־שַׁבָּת[88]. וְאִם הָיָה
13 עָשִׁיר כְּדֵי לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל יוֹם - אוֹכֵל. צִוּוּ
14 חֲכָמִים[89] וְאָמְרוּ: לְעוֹלָם יֹאכַל אָדָם פָּחוֹת מִן הָרָאוּי
15 לוֹ לְפִי מָמוֹנוֹ, וְיִלְבַּשׁ - כָּרָאוּי לוֹ, וִיכַבֵּד אִשְׁתּוֹ
16 וּבָנָיו - יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ[90].

83) מסדר עניניו ומנהל הליכות ביתו כהוגן. 84) ואינו מכניס צוארו בעול של הוצאות מרובות, כמאמרם ז"ל: אכול בצל ושב בצל (פסחים קיד.), כלומר: הסתפק במועט ותשב במנוחה בצל קורתך, ונושים לא יטרידוך. 85) חולין פד, א. 86) באורח חיי אדם והנהגתו. 87) לא בתדירות, אלא לפרקים ובהזדמנות. 88) אולם חולה – לווה ואוכל עד שיבריא. 89) חולין פד, ב. 90) יותר מכפי יכלתו. והגמרא מסיימת שם: "שהם תלויים בו, והוא תלוי במי שאמר והיה העולם".

17 יא. דֶּרֶךְ בַּעֲלֵי־דֵעָה[91], שֶׁיִּקְבַּע לוֹ אָדָם מְלָאכָה
18 הַמְפַרְנֶסֶת אוֹתוֹ תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ יִקְנֶה בֵּית־דִּירָה,
19 וְאַחַר־כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר
20 נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ", "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת
21 חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ"[92], "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה
22 וְלֹא לְקָחָהּ". אֲבָל הַטִּפְשִׁין, מַתְחִילִין לִשָּׂא אִשָּׁה,
23 וְאַחַר־כָּךְ אִם תִּמְצָא יָדוֹ, יִקְנֶה בַּיִת, וְאַחַר־כָּךְ,
24 בְּסוֹף יָמָיו, יַחֲזֹר לְבַקֵּשׁ אֻמָּנוּת, אוֹ יִתְפַּרְנֵס מִן
25 הַצְּדָקָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּקַלָּלוֹת: "אִשָּׁה תְאָרֵשׂ",
26 "בַּיִת תִּבְנֶה", "כֶּרֶם תִּטַּע", כְּלוֹמַר: יִהְיוּ מַעֲשֶׂיךָ
27 הֲפוּכִין[93], כְּדֵי שֶׁלֹּא תַצְלִיחַ אֶת דְּרָכֶיךָ. וּבַבְּרָכָה
28 הוּא אוֹמֵר: "וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַה' "
29 עִמּוֹ".

91) בעלי שכל והגיון בריא. 92) רבינו מסתמך על הסדר שבדברי השוטרים אל העם היוצא למלחמה, ומביא משם ראיה לשיטתו ב"דרך החיים של בעלי דעה": כרם, בית, אשה – ותמוה הדבר, הלא השוטרים הקדימו בית לכרם? ליישב סתירה זו הביא בעל "מעשה רוקח" תירוץ חריף בשם מהר"י אדרבי, והוא: השוטרים מדברים על "חילול הכרם", שחל בשנה הרביעית לנטיעתו וכבר הגיעה שעתו לחללו, אבל "נטיעת הכרם" היתה באמת לפני בנין ביתו. 93) פסיקתא זוטרתא.

30 יב. וְאָסוּר לוֹ לְאָדָם לְהַפְקִיר אוֹ לְהַקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו,
31 וְיַטְרִיחַ עַל הַבְּרִיּוֹת[94]. וְלֹא יִמְכֹּר שָׂדֶה וְיִקְנֶה בַיִת[95],
32 וְלֹא בַיִת וְיִקְנֶה מִטַּלְטְלִין, אוֹ יַעֲשֶׂה סְחוֹרָה בִּדְמֵי
33 בֵיתוֹ. אֲבָל מוֹכֵר הוּא מִטַּלְטְלִין וְקוֹנֶה שָׂדֶה. כְּלָלוֹ
34 שֶׁל דָּבָר: יָשִׂים מְגַמָּתוֹ לְהַצְלִיחַ נְכָסָיו וּלְהַחֲלִיף
35 הַכָּלָה בַּקַּיָּם[96]; וְלֹא תִהְיֶה כַוָּנָתוֹ לֵהָנוֹת מְעַט לְפִי
36 שָׁעָה[97], אוֹ לֵהָנוֹת מְעַט וְיַפְסִיד הַרְבֵּה[98].

94) ויפול למשא על הבריות (ערכין פ"ח, מ"ד). 95) 'תורת כהנים', בהר). 96) כגון: מטלטלין בבית, ושניהם – בשדה, כי שדה הוא נכס הקיים ועומד: אינו נגנב, אינו נשרף ואינו נהרס (כתובות עט. גיטין נב.). 97) כדרך קלי דעת שאינם רואים את הנולד. 98) ולא להתקשט ולאבד הונו, כמאמרם: מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדן – ילבש בגדי פשתן וישתמש בכלי זכוכית לבנה (ב"מ כט:). נוסחתנו היא כנוסחת כתב־יד אברבנאל. ונוסחת רוב הדפוסים היא: "או ליהנות מעט ויפסיד הרבה".

37 יג. מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ שֶׁל תַּלְמִיד־חָכָם - בֶּאֱמֶת
38 וּבֶאֱמוּנָה[99]. אוֹמֵר עַל לָאו לַאו וְעַל הֵן הֵן. מְדַקְדֵּק
39 עַל עַצְמוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן, וְנוֹתֵן וּמוֹתֵר לַאֲחֵרִים[100] כְּשֶׁיִּקַּח
40 מֵהֶן, וְלֹא יְדַקְדֵּק עֲלֵיהֶן. וְנוֹתֵן דְּמֵי הַמִּקָּח
41 לְאַלְתַּר[101]; וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה, לֹא עָרֵב[102] וְלֹא קַבְּלָן[103]
42 וְלֹא יָבֹא בְּהַרְשָׁאָה[104] מְחַיֵּב עַצְמוֹ בִּדְבָרֵי מִקָּח
43 וּמִמְכָּר בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא חִיְּבָה אוֹתוֹ תּוֹרָה[105], כְּדֵי
44 שֶׁיַּעֲמֹד בִּדְבּוּרוֹ וְלֹא יְשַׁנֵּהוּ. וְאִם נִתְחַיְּבוּ לוֹ אֲחֵרִים
45 בַּדִּין - מַאֲרִיךְ וּמוֹחֵל לָהֶם, וּמַלְוֶה וְחוֹנֵן. וְלֹא יֵרֵד
46 לְתוֹךְ אֻמָּנוּת חֲבֵרוֹ[106], וְלֹא יָצַר לְאָדָם לְעוֹלָם[107]
47 בְּחַיָּיו. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יִהְיֶה מִן הַנִּרְדָּפִים וְלֹא מִן
48 הָרוֹדְפִים, מִן הַנֶּעֱלָבִים וְלֹא מִן הָעוֹלְבִים, וְאָדָם
49 שֶׁעוֹשֶׂה כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן עָלָיו[108]
50 הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אָתָּה, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
51 בְּךָ אֶתְפָּאָר".

99) יומא פו, א. 100) מחמיר על עצמו ומוותר משלו (מגילה כח.). אמרו על רבי נחוניא בן הקנה, שהאריך ימים בגלל מדותיו הטובות, ואחת מהן – שהיה "יותרן בממונו". 101) יומא פו, א ואינו לוקח בהקפה כשיש לו כסף לשלם. עיין (מ"ת, הלכות יסודי התורה פ"ה, הלכה יא). 102) כי רש ירוע כי ערב זר (משלי יא, ז). 103) המקבל פקדונות לשמירה (יבמות קט.). ויש מפרשים: "קבלן" הוא גם כן מסוג "ערב", וההבדל ביניהם: ערב – זה האומר למלוה: הלוהו – ואני אתן, אז אין רשות למלוה לתבוע ממנו אלא־אם־כן תבע קודם מן הלווה, וזה אינו פורע. וקבלן – הוא זה האומר: "תן לו – ואני אתן לך", ואז הרשות ביד המלוה להיפרע ממנו מלכתחילה (מ"ת, הלכות מלוה ולווה פרק כה, ה"ה). 104) שלא יופיע כמורשה מטעם המלוה לגבות חובו ולדון עם הלווה, וכן אמרו: ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו (יחזקאל יח, יח) – זהו הבא בהרשאה (שבועות לא.), ופירש רש"י שם: כי הוא "מתעבר על ריב לא לו": ושמא הראשון נוח לו יותר לפשרה. והראב"ד העיד (מ"ת, הלכות שלוחין ושותפין פ"ג, ה"ה), שאם היה בעל דינו בעיר אחרת – מציל ממון חבירו הוא, ומצוה קעביד. וכן כתב הכסף־משנה שאם הלווה קשה ואינו רוצה לשלם - מותר למנות מורשה. 105) שמצד הדין, אין מעשה "מקח וממכר" נגמר בדברים בעלמא, וכל אחד יכול לחזור בו. אבל תלמיד־חכם צריך לדקדק על עצמו ולעמוד בדיבורו (שאילתות של"ו, פ' ויחי). 106) סנהדרין פא, א להתחרות עמו במשלח ידו ולהסיג את גבולו. 107) מכילתא, פרשת משפטים. לא בגוף ולא בממון, וכל־שכן באונאת דברים (בבא־מציעא נט:): "כל השערים נעלו חוץ משערי אונאה" – הצועק על אונאת דברים אין השער נעל בפניו, לפי שצער הלב הוא וקרוב להוריד דמעות (רש"י), ורואה ה' בצרת נפשו ויריב ריבו. 108) יומא פו, א.

יום רביעי י"ג תמוז ה'תשפ"א

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) להתרחק מאנשי רשע ולהתחבר לישרי־לב; אהבת הבריות; הזהירות ביתומים ובאלמנות.

1 **א. דֶּרֶךְ בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם[2] לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּדֵעוֹתָיו**
2 **וּבְמַעֲשָׂיו אַחַר רֵעָיו וַחֲבֵרָיו, וְנוֹהֵג כְּמִנְהַג אַנְשֵׁי**
3 **מְדִינָתוֹ[3]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִתְחַבֵּר לַצַּדִּיקִים**
4 **וְלֵישֵׁב אֵצֶל הַחֲכָמִים תָּמִיד, כְּדֵי שֶׁיִּלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם;**
5 **וְיִתְרַחֵק מִן הָרְשָׁעִים הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
6 **יִלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אוֹמֵר: "הוֹלֵךְ אֶת**
7 **חֲכָמִים יֶחְכָּם[4], וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ"[5]; וְאוֹמֵר:**
8 **"אַשְׁרֵי הָאִישׁ וְגוֹ'". וְכֵן אִם הָיָה בִּמְדִינָה**
9 **שֶׁמִּנְהָגוֹתֶיהָ רָעִים וְאֵין אֲנָשֶׁיהָ הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה**
10 **- יֵלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֲנָשֶׁיהָ צַדִּיקִים וְנוֹהֲגִים בְּדֶרֶךְ**
11 **טוֹבִים. וְאִם הָיוּ כָּל הַמְּדִינוֹת שֶׁהוּא יוֹדְעָם וְשׁוֹמֵעַ**
12 **שְׁמוּעָתָן נוֹהֲגִים בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה, כְּמוֹ זְמַנֵּנוּ; אוֹ**
13 **שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָלֶכֶת לִמְדִינָה שֶׁמִּנְהָגוֹתֶיהָ טוֹבִים, מִפְּנֵי**
14 **הַגְּיָסוֹת אוֹ מִפְּנֵי הַחֹלִי - יֵשֵׁב לְבַדּוֹ יְחִידִי, כָּעִנְיָן**
15 **שֶׁנֶּאֱמַר: "יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם". וְאִם הָיוּ רָעִים וְחַטָּאִים,**
16 **שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ לֵישֵׁב בַּמְּדִינָה, אֶלָּא־אִם־כֵּן**
17 **נִתְעָרֵב עִמָּהֶן וְנוֹהֵג בְּמִנְהָגָם הָרַע - יֵצֵא לַמְּעָרוֹת**
18 **וְלַחֲוָחִים[6] וְלַמִּדְבָּרוֹת, וְאַל יַנְהִיג עַצְמוֹ בְּדֶרֶךְ**
19 **חַטָּאִים, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי יִתְּנֵנִי בַּמִּדְבָּר מְלוֹן**
20 **אֹרְחִים".**

2) מטבעו של אדם. 3) אנשי עירו, מדינה - פירושה אצל רבינו על פי רוב: עיר, כבלשון ערב. המשל אומר: "עלת לקרייה, הלך בנימוסיה" - כשנכנסת לאיזו עיר, עליך להתנהג כמנהג אנשי העיר (בראשית־רבה, מח). 4) למה הדבר דומה? למי שנכנס לבתי המרקחים, אף על פי שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום לקח ריח טוב והוציא עימו - כך כל מי שהולך עם צדיקים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הטובים (פרקי דרבי אליעזר, כה). 5) למה הדבר דומה? לאדם שנכנס לתוך הבורסקי (בית עיבוד עורות). אף על פי שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום ריח רע קלט והוציא עימו (שם). 6) כלשון הכתוב: ויתחבא העם במערות ובַחֲוָחִים (שמואל־א יג, א). חֲוָחִים מן חוֹחַ, כמו שְׁוָרִים מן שור. ופירוש חוחים - מקום קבוצת קוצים (רש"י, שם. וכן יאמר רבינו גם ב"אגרת השמד", שכל הדר בין הכופרים שהוא כמותם, ומסתמך על דברי דוד שאמר: כי גרשוני מהסתפח... לך עבוד אלוהים אחרים (שמואל־א כו, יט). וכי מי אמר לו לעבוד עבודה זרה? אלא שקולה דירתו בין נכרים כאילו עבד אלוהים אחרים.

21 **ב. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִדַּבֵּק בַּחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם כְּדֵי**
22 **לִלְמֹד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבוֹ תִדְבָּק" - וְכִי**
23 **אֶפְשָׁר לְאָדָם לְהִדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה? אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ**
24 **חֲכָמִים[7] בְּפֵרוּשׁ מִצְוָה זוֹ: הִדַּבֵּק בַּחֲכָמִים**
25 **וְתַלְמִידֵיהֶם. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל, שֶׁיִּשָּׂא בַּת**
26 **תַּלְמִיד־חָכָם, וְיַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד־חָכָם, וְלֶאֱכֹל**
27 **וְלִשְׁתּוֹת עִם תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים[8], וְלַעֲשׂוֹת פְּרַקְמַטְיָא[9]**
28 **לְתַלְמִיד־חָכָם, וּלְהִתְחַבֵּר לָהֶן בְּכָל מִינֵי חִבּוּר,**
29 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְדָבְקָה בוֹ"[10]. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ:**
30 **"וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם וְשׁוֹתֶה בְּצָמָא אֶת**
31 **דִּבְרֵיהֶם"[11].**

7) (ספרי, עקב; כתובות קיא:). 8) כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה, כאילו נהנה מזיו השכינה (ברכות סד.). 9) מתעסק בממון תלמידי חכמים כדי להמציא להם שכר, והם פנויים לעסוק בתורה (כתובות קיא:, רש"י). 10) וכי אפשר לומר כן, והלא אש אוכלה הוא? אלא הידבק בחכמים ובתלמידים ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו (ספרי, עקב מט). 11) (אבות פרק א, ד).

32 **ג. מִצְוָה עַל כָּל אָדָם לֶאֱהֹב אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד**
33 **מִיִּשְׂרָאֵל כְּגוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ".**
34 **לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ, וְלָחוּס עַל מָמוֹנוֹ, כַּאֲשֶׁר**
35 **הוּא חָס עַל מָמוֹן עַצְמוֹ[12] וְרוֹצֶה בִּכְבוֹד עַצְמוֹ.**
36 **וְהַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרוֹ, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[13].**

12) (שם פרק ב, משנה י־יב). 13) (ירושלמי, חגיגה פרק ב, הלכה א).

ד. אַהֲבַת הַגֵּר שֶׁבָּא וְנִכְנַס תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה: אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בִּכְלַל רֵעִים[14], וְאַחַת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גֵּר, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: "וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר" - צִוָּה עַל אַהֲבַת הַגֵּר כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה עַל אַהֲבַת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ". הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ אוֹהֵב גֵּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֹהֵב גֵּר".

14) והתורה ציוותה על אהבתם, כמבואר בהלכה הקודמת.

ה. כָּל הַשּׂוֹנֵא אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּלִבּוֹ[15], עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ". וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[16]. וְלֹא הִזְהִירָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל שׂוֹנְאָה שֶׁבַּלֵּב, אֲבָל הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ וְהַמְחָרְפוֹ - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשָּׁאי[17], אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא תִשְׂנָא".

15) כלומר: שנאתו שמורה בליבו ולא באה לידי גילוי. 16) (מכות טז.). 17) שהרי הזהירה התורה: ארבעים יכנו לא יוסיף (דברים כה, ב); וכן הזהירה: לא תקלל חרש (ויקרא יט, יד), אבל על "לא תשנא" אינו עובר, מפני ששנאתו גלוייה ואינה שנאה שבלב (ערכין טז:).

ו. כְּשֶׁיֵּחֶטָא אִישׁ לְאִישׁ, לֹא יִשְׁטְמֶנּוּ וְיִשְׁתּוֹק[18], כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּרָשָׁעִים: "וְלֹא דִבֵּר אַבְשָׁלוֹם אֶת אַמְנוֹן מֵאוּמָה לְמֵרָע וְעַד טוֹב, כִּי שָׂנֵא אַבְשָׁלוֹם אֶת אַמְנוֹן"; אֶלָּא מִצְוָה עָלָיו לְהוֹדִיעוֹ וְלוֹמַר לוֹ: לָמָּה עָשִׂיתָ לִי כָּךְ וָכָךְ, וְלָמָּה חָטָאתָ לִי בְּדָבָר פְּלוֹנִי? שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ". וְאִם חָזַר וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לִמְחֹל לוֹ, צָרִיךְ לִמְחֹל. וְלֹא יְהֵא הַמּוֹחֵל אַכְזָרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים"[19].

18) משטמה חשאית, ויעמיד פנים כאילו לא נפל ביניהם. בהלכה הקודמת דיבר רבינו על שנאת חינם וכאן על שנאה הבאה בעקב החטא, שחבירו חטא כנגדו. 19) אף על פי שאבימלך חטא כנגדו לא נמנע למחול לו, וגם התפלל בעדו (בבא קמא צב.).

ז. הָרוֹאֶה חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא אוֹ שֶׁהָלַךְ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה - מִצְוָה לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב[20] וּלְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא חוֹטֵא עַל עַצְמוֹ בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ". הַמּוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ - בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינוֹ[21], בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם[22] - צָרִיךְ לְהוֹכִיחוֹ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ[23]. וִידַבֵּר לוֹ בְּנַחַת וּבְלָשׁוֹן רַכָּה, וְיוֹדִיעוֹ שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ אֶלָּא לְטוֹבָתוֹ, לַהֲבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אִם קִבֵּל מִמֶּנּוּ - מוּטָב, וְאִם לָאו - יוֹכִיחֶנּוּ פַּעַם שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית. וְכֵן תָּמִיד, חַיָּב אָדָם לְהוֹכִיחוֹ עַד שֶׁיַּכֶּהוּ[24] הַחוֹטֵא וְיֹאמַר לוֹ: אֵינִי שׁוֹמֵעַ! וְכֹל שֶׁאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לִמְחוֹת[25] וְאֵינוֹ מוֹחֶה, הוּא נִתְפָּשׂ[26] בַּעֲוֹן אֵלּוּ, כֵּיוָן שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לִמְחוֹת בָּהֶם[27].

20) כגון: עלי הכהן שחשב את חנה לשיכורה הוכיחה ואמר: עד מתי תשתכרין? (שמואל־א א, יד). "מכאן לרואה בחבירו דבר שאינו הגון שצריך להוכיחו" (ברכות לא.). 21) בין המוכיח וזה שחטא כנגדו. 22) הקדוש־ברוך־הוא, ונקרא כן - כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. 23) שלא להלבין פניו בפני אחרים (ערכין טז:). 24) (שם). וכן אמרו (תנחומא, תזריע): שמידת הדין קטרגה לפני הקדוש־ברוך־הוא על הצדיקים שלא מיחו בבני דורם בזמן חורבן בית ראשון: "היה להם להתבזות ולסבול הכאות, כדברי הנביא: גֵּוִי נתתי למכים וּלְחָיַי למורטים" (ישעיה נ, ו). 25) שהוא בעל השפעה ודבריו נשמעים. 26) נענש, כמו שנענשו הצדיקים בימי חורבן בית ראשון על שלא מיחו באנשי דורם (שבת נה:). 27) ואפשר שהיה מחזירם למוטב אלמלי הוכיחם.

ח. הַמּוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ תְּחִלָּה[28], לֹא יְדַבֵּר לוֹ קָשׁוֹת עַד שֶׁיַּכְלִימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא". כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[29]: יָכוֹל אַתָּה מוֹכִיחוֹ וּפָנָיו מִשְׁתַּנּוֹת[30]? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא"[31]; מִכָּאן שֶׁאָסוּר לְאָדָם לְהַכְלִים אֶת יִשְׂרָאֵל, וְכָל־שֶׁכֵּן בָּרַבִּים. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמַּכְלִים אֶת חֲבֵרוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה[32] עָלָיו - עָוֹן גָּדוֹל הוּא. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[33]: "הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא". לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, בֵּין קָטָן[34] בֵּין גָּדוֹל. וְלֹא יִקְרָא לוֹ בְּשֵׁם[35] שֶׁהוּא בוֹשׁ מִמֶּנּוּ, וְלֹא יְסַפֵּר לְפָנָיו דָּבָר שֶׁהוּא בוֹשׁ מִמֶּנּוּ[36]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּדְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֲבָל בְּדִבְרֵי שָׁמַיִם, אִם לֹא חָזַר בּוֹ בַּסֵּתֶר - מַכְלִימִין אוֹתוֹ בָּרַבִּים, וּמְפַרְסְמִים חֶטְאוֹ, וּמְחָרְפִים אוֹתוֹ בְּפָנָיו, וּמְבַזִּין וּמְקַלְלִין אוֹתוֹ, עַד שֶׁיַּחֲזוֹר לְמוּטָב, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ כָּל הַנְּבִיאִים בְּיִשְׂרָאֵל.

28) בפעם הראשונה. 29) (ערכין טז:). 30) מאדימות ומלבינות מתוך בושה שביישתו בדברי תוכחתך. 31) תוכחה כזו שלא תהא בה חטא של הלבנת פנים (שם). 32) שהרי לאו שאין בו מעשה הוא, כאמור לעיל (הלכה ה). 33) (אבות פרק ג, יא). 34) (בבא קמא פו.). 35) כינוי (בבא מציעא נח:). 36) כגון: אם היה בעל תשובה, אל יאמר לו: זכור מעשיך הראשונים!

ט. מִי שֶׁחָטָא עָלָיו חֲבֵרוֹ, וְלֹא רָצָה לְהוֹכִיחוֹ וְלֹא לְדַבֵּר לוֹ כְּלוּם, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה הַחוֹטֵא הֶדְיוֹט בְּיוֹתֵר[37], אוֹ שֶׁהָיְתָה דַעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת[38] וּמָחַל לוֹ בְּלִבּוֹ וְלֹא שְׂטָמוֹ וְלֹא הוֹכִיחוֹ - הֲרֵי זוֹ מִדַּת חֲסִידוּת[39]. לֹא הִקְפִּידָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל הַמַּשְׂטִמָה[40].

37) ואין זה לפי כבודו לבוא איתו בדברים. 38) מטורפת ובלתי שפוייה, שאינו נתפס על מעשיו. 39) מר זוטרא כשהיה עולה על מיטתו בערב היה אומר: "יסלח ה' לכל אלה שציערוני" (מגילה כח.). 40) שהיא שנאה כבושה בלב. כמו שנאמר: וישטום עשיו את יעקב, וכתוב אחריו: ויאמר עשיו בליבו... (בראשית כז, מא).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) רכילות ולשון הרע; נקימה ונטירה.

א. הַמְרַגֵּל[2] בַּחֲבֵרוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל[3] בְּעַמֶּיךָ". וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹקִין עַל דְּבָר[4] זֶה - עָוֹן גָּדוֹל הוּא, וְגוֹרֵם לַהֲרֹג נְפָשׁוֹת רַבּוֹת מִיִּשְׂרָאֵל; לְכָךְ נִסְמַךְ לוֹ: "וְלֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ"[5]. צֵא וּלְמַד מָה אֵרַע לְדוֹאֵג הָאֲדוֹמִי[6].

2) האורב לחבירו, לדבריו ולמעשיו, כדי להביא דיבתו רעה אל אחרים. לשון: וירגל בעבדך אל אדוני (שמואל־ב יט, יח). 3) כמו: רגיל בחילוף אותיות גיכ"ק. ופירוש הכתוב: לא תהיה מרגל הרוגל על לשונו ומביא דיבת איש אל רעהו, כאותו רוכל המטעין דבריו של זה לזה ודבריו של זה לזה (ירושלמי, פאה פ"א, הלכה א). 4) מפני שהוא לאו שאין בו מעשה (מכות טז.): וגם מפני שהוא לאו שבכללות: שאזהרות על כל מיני לשון־הרע כלולות בו כדלקמן – ואין לוקין על לאו שבכללות (פסחים מא:). 5) ללמדך שהרכילות מביאה לידי שפיכות דמים, וכל ההולך רכיל כאילו שופך דמים (מסכת דרך־ארץ, פרק א). 6) שעל־ידו חרבה נוב ונהרגו שמונים וחמשה כהנים נושאי אפוד בד (שמואל־א, כב). בהלכה זו מדבר רבינו על כל מיני לשון־הרע בדרך כלל וכוללם יחד בשתי המלים הראשונות: "המרגל בחבירו": מכאן ואילך הוא דן על כל אלה בפרוטרוט, והוא הולך ופורט ארבע מדריגות בלשון־הרע, אחת גרועה מחברתה, ואלו הן: א) רכיל. ב) מספר לשון הרע. ג) מוציא שם רע. ד) בעל לשון הרע.

ב. אֵי־זֶהוּ רָכִיל? זֶה שֶׁטּוֹעֵן דְּבָרִים, וְהוֹלֵךְ מִזֶּה לָזֶה[7] וְאוֹמֵר: כָּךְ אָמַר פְּלוֹנִי! כָּךְ וְכָךְ שָׁמַעְתִּי עַל פְּלוֹנִי[8]! אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אֱמֶת[9], הֲרֵי זֶה מַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם[10]. יֵשׁ עָוֹן גָּדוֹל מִזֶּה עַד מְאֹד, וְהוּא בִּכְלַל לָאו זֶה[11], וְהוּא - לָשׁוֹן הָרָע; וְהוּא, הַמְסַפֵּר בִּגְנוּת חֲבֵרוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאוֹמֵר אֱמֶת[12]. אֲבָל הָאוֹמֵר שֶׁקֶר, נִקְרָא מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל חֲבֵרוֹ[13]. אֲבָל בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע[14], זֶה שֶׁיּוֹשֵׁב וְאוֹמֵר: כָּךְ וְכָךְ עָשָׂה פְּלוֹנִי! וְכָךְ וְכָךְ הָיוּ אֲבוֹתָיו! וְכָךְ וְכָךְ שָׁמַעְתִּי עָלָיו! וְאָמַר דְּבָרִים שֶׁל גְּנַאי - עַל זֶה אָמַר הַכָּתוּב: "יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת, לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת".

7) ירושלמי, פאה פ"א, ה"א. כרוכל המחזר בעיירות, קונה מזה ומוכר לזה. 8) שאמר עליך. 9) וגם אין בדברים משום גנות כלפי הנאמר עליו, אבל כיון שהדברים מכוונים כלפי המקבל, עלולים הם לפעמים לגרום שנאה ביניהם. 10) גם בדברי דואג האדומי לא היה דבר שקר ולא דבר גנאי כלפי אחימלך הכהן, שהרי אחימלך עצמו לא רק שהודה בכל, אלא גם חשב לו לצדקה כל מה שעשה לדוד, כי על כן חתן המלך הוא – ובכל זאת נחתם שמו לדראון, מפני שדבריו היו מכוונים כלפי שאול שהיה נוגע בדבר וגרם בזה לשפיכות דמים. 11) "לא תלך רכיל". 12) עוונו גדול מאד, וזהו הנקרא: "מספר לשון־הרע", שאין דרכו בכך ואין זאת קביעות אצלו, אלא מקרה של רפיון

1 **י. חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בְּיִתּוֹמִים וְאַלְמָנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁנַּפְשָׁן**
2 **שְׁפָלָה לְמְאֹד וְרוּחָם נְמוּכָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן בַּעֲלֵי**
3 **מָמוֹן. אֲפִלּוּ אַלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ[41] וִיתוֹמָיו, מִזְּהָרִים**
4 **אָנוּ עֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן".**
5 **וְהֵיאַךְ נוֹהֲגִין עִמָּהֶן? לֹא יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶלָּא רַכּוֹת,**
6 **וְלֹא יִנְהַג בָּהֶן אֶלָּא מִנְהַג כָּבוֹד, וְלֹא יַכְאִיב גּוּפָם**
7 **בַּעֲבוֹדָה, וְלִבָּם בִּדְבָרִים קָשִׁים[42], וְיָחוּס עַל מָמוֹנָם**
8 **יוֹתֵר מִמָּמוֹן עַצְמוֹ[43]. כָּל הַמַּקְנִיטָן אוֹ מַכְעִיסָן, אוֹ**
9 **הִכְאִיב לִבָּם, אוֹ רָדָה[44] בָּהֶן, אוֹ אִבֵּד מָמוֹנָן - הֲרֵי**
10 **זֶה עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; וְכָל־שֶׁכֵּן הַמַּכֶּה אוֹתָם אוֹ**
11 **הַמְקַלְּלָן. וְלָאו זֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו[45] -**
12 **הֲרֵי עָנְשׁוֹ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה: "וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם**
13 **בֶּחָרֶב" - בְּרִית כָּרַת לָהֶן מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם,**
14 **שֶׁכָּל־זְמַן שֶׁהֵם צוֹעֲקִים מֵחָמָס הֵם נַעֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר:**
15 **"כִּי אִם צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ". בַּמֶּה**
16 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁעִנָּה אוֹתָן לְצֹרֶךְ עַצְמוֹ,**
17 **אֲבָל עִנָּה אוֹתָם הָרַב כְּדֵי לְלַמְּדָן תּוֹרָה אוֹ אֱמוּנוֹת,**
18 **אוֹ לְהוֹלִיכָן בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[46]. וְאַף־עַל־**
19 **פִּי־כֵן, לֹא יִנְהַג בָּהֶן מִנְהַג כָּל אָדָם, אֶלָּא יַעֲשֶׂה**
20 **לָהֶם הֶפְרֵשׁ, וִינַהֲלֵם בְּנַחַת וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים וְכָבוֹד,**
21 **שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי ה' יָרִיב רִיבָם"[47]. אֶחָד יָתוֹם מֵאָב,**
22 **אֶחָד יָתוֹם מֵאֵם[48]. וְעַד אֵימָתַי נִקְרָאִים יְתוֹמִים לְעִנְיָן**
23 **זֶה? עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ צְרִיכִין לְאָדָם גָּדוֹל לְהִסָּמֵךְ**
24 **עָלָיו[49] וּלְאָמְנָן[50] וּלְהִתַּפֵּל בָּהֶן, אֶלָּא יִהְיֶה עוֹשֶׂה כָּל**
25 **צָרְכֵי עַצְמוֹ לְעַצְמוֹ כִּשְׁאָר כָּל הַגְּדוֹלִים[51].**

41) (מכילתא דרשב"י). 42) כי די להם קושי גורלם וצרת נפשם. 43) כמסופר (ברכת יח:), אבי שמואל היה שומר את כסף היתומים שהיו מפקידים בידו בתוך שלו, את שלו נתן ממעל ומתחת ואת של היתומים נתן באמצע - שאם יירקבו או ייגנבו, יירקבו וייגנבו משלו: העליונים והתחתונים, ולא משל היתומים אשר באמצע. 44) שיעבד אותם ושלט בהם בחזקה. 45) דברי רבינו בזה תמוהים: הלא בין הדברים הנמנים כאן שעוברים עליהם בלא־תעשה נמצא גם "המכה אותם" וזהו "לאו שיש בו מעשה", ומדוע אומר רבינו: "אף על פי שאין לוקים עליו"? ולכן מפרשים כאן: שאם היכה אותם לא די לו עונש מלקות, מפני שעונש יותר חמור צפוי לו, והוא המפורש בתורה: "וחרה אפי" וגו', וכמו שאמרו (מכות יג:): לאו הניתן לאזהרת מיתת בית־דין, אין לוקין עליו. וכן מפורשים הדברים (ב"ספר המצוות" לא־תעשה רנו). 46) (מכילתא דרשב"י). 47) ישנם דפוסים שבהם מובא הפסוק (משלי כג, יא) "כי גואלם חזק הוא־יריב את ריבם, ובפסוק שלפני זה כתוב: "ובשדי יתומים אל־תבוא". אך ברוב הדפוסים מובא כאן הפסוק: כי ה' יריב ריבם (משלי כב, כג); אבל שם לא ידובר כלל מיתומים. 48) (מכילתא דרשב"י). 49) בפרנסתם. 50) לגדלם ולחנכם, מלשון: ויהי אומן את הדסה (אסתר ב, ז). 51) (מכילתא דרשב"י).

רוחני. 13) ועוונו גדול מעוון השניים הקודמים. 14) והוא הגרוע מכולם, מפני שקביעות היא אצלו ודרכו בכך: לישב ולדבר באחרים, לילך ולספר ולהזיק.

1 **ג. אָמְרוּ חֲכָמִים[15]: שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נִפְרָעִין מִן הָאָדָם**
2 **בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: עֲבוֹדַת**
3 **כּוֹכָבִים, וְגִלּוּי עֲרָיוֹת, וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, וְלָשׁוֹן הָרָע**
4 **כְּנֶגֶד כֻּלָּם. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים[16]: כָּל הַמְסַפֵּר בְּלָשׁוֹן**
5 **הָרָע, כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בָּעִקָּר[17], שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר אָמְרוּ**
6 **לְלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ". וְעוֹד**
7 **אָמְרוּ חֲכָמִים[18]: שְׁלֹשָׁה לָשׁוֹן הָרָע הוֹרֵגֶת: הָאוֹמְרוֹ,**
8 **וְהַמְקַבְּלוֹ, וְזֶה שֶׁאוֹמֵר עָלָיו[19]; וְהַמְקַבְּלוֹ - יוֹתֵר מִן**
9 **הָאוֹמְרוֹ[20].**

15) ירושלמי, פאה פ"א, ה"א. 16) שם. 17) בהקדוש־ברוך־הוא, שהוא עיקרו של עולם: בוראו ומקיימו. 18) ערכין טו, ב. 19) המקבל הורג את האומר: גואלי הדם של האומר ההורגים את המקבל: וגואלי דם שניהם הורגים את המספר (רש"י, שם). וכן מסופר במדרש־רבה (פ' אמור) על אחד שהיו לו שלוש בנות, ואחת מהן מספרת לשון־הרע היתה, ונהרגו על ידה שלש נפשות: אביה, חמיה, ולאחרונה גם היא בעצמה. 20) שכן אמרו (שבת נו.) "אלמלא קיבל דוד לשון־הרע (מציבא על מפיבושת) לא נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל עבודה־זרה ולא גלינו מארצנו" – הרי תלו חכמינו את הקולר בדוד המקבל ולא בציבא המספר. אמנם מתוך דברי רבינו (אבות פ"א, יז) נראה, שמאמר חז"ל זה היה לפניו כלשונו, אולם בגמרא שלנו הוא חסר.

10 **ד. וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן אֲבַק[21] לָשׁוֹן הָרָע. כֵּיצַד? מִי**
11 **יֹאמַר לְפִלּוֹנִי, שֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹת שֶׁהוּא עָתָּה[22]! אוֹ**
12 **שֶׁיֹּאמַר: שִׁתְּקוּ מִפִּלּוֹנִי - אֵינִי רוֹצֶה לְהוֹדִיעַ מָה**
13 **אֵרַע וּמֶה הָיָה! וְכַיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ. וְכָל הַמְסַפֵּר**
14 **בְּטוֹבַת חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי שׂוֹנְאָיו[23], הֲרֵי זֶה אֲבַק לָשׁוֹן**
15 **הָרָע, שֶׁזֶּה גּוֹרֵם לָהֶם שֶׁיְּסַפְּרוּ בִּגְנוּתוֹ. וְעַל זֶה הָעִנְיָן**
16 **אָמַר שְׁלֹמֹה: "מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְּׁכֵּם,**
17 **קְלָלָה תֵּחָשֶׁב לוֹ", שֶׁמִּתּוֹךְ טוֹבָתוֹ בָּא לִידֵי רָעָתוֹ.**
18 **וְכֵן הַמְסַפֵּר בְּלָשׁוֹן הָרָע דֶּרֶךְ שְׂחוֹק[24] וְדֶרֶךְ קַלּוּת־**
19 **רֹאשׁ, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר בְּשִׂנְאָה. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה**
20 **אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "כְּמִתְלַהְלֵהַּ[25] הַיֹּרֶה זִקִּים חִצִּים**
21 **וָמָוֶת, וְאָמַר הֲלֹא מְשַׂחֵק אָנִי". וְכֵן הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן**
22 **הָרָע דֶּרֶךְ רַמָּאוּת[26]; וְהוּא, שֶׁיְּסַפֵּר לְתֻמּוֹ[27] כְּאִלּוּ אֵינוֹ**
23 **יוֹדֵעַ שֶׁדָּבָר זֶה שֶׁדִּבֵּר לָשׁוֹן הָרָע הוּא; אֶלָּא**
24 **כְּשֶׁמְּמַחִין[28] בְּיָדוֹ, אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁדָּבָר זֶה לָשׁוֹן**
25 **הָרָע, אוֹ שֶׁאֵלּוּ מַעֲשָׂיו שֶׁל פִּלּוֹנִי!**

21) מעין לשון־הרע ולא לשון־הרע ממש, כמו אבק שהוא כעין עפר ולא עפר ממש. עד כאן דיבר רבינו באבות הנזיקין של לשון־הרע, ופה הוא מדבר על תולדותיהם. 22) מי פילל שפלוני יגיע למה שהוא כיום?! הדברים סתומים ומתפרשים בפנים שונים: לשבח ולגנאי. זהו מעין לשון־הרע. ולשון הרע־ממש הוא כשהמספר מדבר גלויות באופן ברור לכל, כמבואר בפירושו של רבינו (אבות פ"א, יז). 23) ב"ב קס, א: דווקא "בפני שונאיו", דאילו בפני אוהבים – מותר, שהרי מצינו שחכמינו היו מספרים בשבח חבריהם ותלמידיהם (אבות פ"ב, מ"ה. גיטין סו). ובגמרא (ב"ב, שם) אין המלים: "בפני שונאיו" והיא תוספת של רבינו. 24) כשרה אמנו שאמרה בדרך צחוק: ואדוני זקן", וכדי להטיל שלום בינה ובין אברהם, צריך היה הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, לשנות ואמר: "ואני זקנתי" (ירושלמי, פאה פ"א, הלכה א). 25) משתטה (ראב"ע), עושה מעשים מתוך השתובבות וקלות ראש. 26) (שם) יסופר: חבורה של העיר ציפורי נתגייסה לעבודת המלך, ואיש ושמו יוחנן השתמט ולא בא לעבודה. אחד מן החבורה שעינו היתה צרה בו, התחכם ואמר לחבירו: לא נבקר היום את ר' יוחנן? מיד הרגישו ביוחנן הנעדר – זהו אבק לשון־הרע דרך רמאות. 27) מיתמם ומתחפש כמסיח לפי תומו בלי כל כוונה להרע למי שהוא. 28) כשמוכיחים אותו, או כשאין נותנים לו לדבר.

26 **ה. אֶחָד הַמְסַפֵּר בְּלָשׁוֹן הָרָע בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ[29] אוֹ שֶׁלֹּא**
27 **בִּפְנָיו; וְהַמְסַפֵּר דְּבָרִים שֶׁגּוֹרְמִים[30], אִם נִשְׁמְעוּ אִישׁ**
28 **מִפִּי אִישׁ, לְהַזִּיק חֲבֵרוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ, וַאֲפִלּוּ**
29 **לְהָצֵר לוֹ אוֹ לְהַפְחִידוֹ - הֲרֵי זֶה לָשׁוֹן הָרָע. וְאִם**
30 **נֶאֱמְרוּ דְּבָרִים אֵלּוּ[31] בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה - כְּבָר נִשְׁמַע הַדָּבָר**
31 **וְנוֹדַע. וְאִם סִפֵּר הַדָּבָר אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה פַּעַם**
32 **אַחֶרֶת, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם לָשׁוֹן הָרָע[32]; וְהוּא, שֶׁלֹּא**
33 **יִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִיר הַקּוֹל וּלְגַלּוֹתוֹ יוֹתֵר[33].**

29) שנוסף על לשון־הרע, יש כאן משום עזות מצח (ערכין טו:). ואף־על־פי שרבא חולק שם על אביי, וסובר ש"כל דבר הנאמר בפני בעליו שאליו מכוון הדבר – אין בו משום לשון הרע", פסק רבינו כאביי משום שברייתא מפורשת מסייעתו, והיא: "ומה מרים שלא דיברה בגנותו של משה בפניו – נענשה, המדבר בגנותו של חבירו בפניו – על־אחת־כמה־וכמה!" ('תורת כהנים', ויקרא יד). 30) שהדברים כשהם לעצמם אין בהם משום גנות, אלא יכולים להיות גורמים לנזקים, כמו המעשה בר' יהודה בן גרים שסיפר לפני תלמידיו דברי רבי שמעון בן־יוחאי כלפי מלכות רומי. הדברים הגיעו לאזני המלכות, ורבי שמעון בן־יוחאי ובנו אליעזר הוכרחו לברוח ולהתחבא שנים רבות. ור' יהודה בן גרים גם נענש על זה, אף־על־פי שכוונתו לא היתה לדבר בגנותו של רבי שמעון בן־יוחאי (שבת לג:). כבר אמרו חכמינו (יומא ד:): מנין לאומר דבר לחבירו שהוא ב"בל יאמר" עד שיאמר לו: לך אמור! שנאמר: וידבר ה' אליו מאוהל מועד לאמר (ויקרא א, א) – לא יאמר הדברים אלא־אם־כן נותן לו רשות (רש"י, שם). 31) שאין בהם דברי גנאי, אבל עלולים הם לפעמים לגרום היזק, ונאמרו על ידי בעליהם עצמם הנוגעים בדבר. 32) שהרי בזה שאמרם לפני שלשה, גילה דעתו שלא איכפת לו ואינו חושש לפרסומם. ואם האומר מזהיר שלא לומר – אפילו אמר בפני רבים יש בו משום לשון הרע, וכמו שסיפרו חז"ל (סנהדרין לא.): מעשה בתלמיד שסיפר שנאמר בבית־

המדרש לפני עשרים ושתים שנה, והוציאהו רבי אמי מבית־המדרש, כי אמר: מגלה סוד הוא זה. וכתיב: הולך רכיל מגלה סוד (משלי יא, יג). 33) כלומר: רק כשהוא מספר בדרך מקרה והזדמנות אין בזה משום לשון־הרע, אבל לא כשהוא מתכוון לתת פרסום לדבר. ואם יש בהם דברי גנות, אסור לשומעים לספרם לאחרים, למרות זאת שנאמרו על ידי הבעלים ולפני רבים (עבודת המלך).

ו. כָּל־אֵלּוּ הֵם בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁאָסוּר לָדוּר בִּשְׁכוּנָתָם[34], וְכָל־שֶׁכֵּן לֵישֵׁב עִמָּהֶם וְלִשְׁמֹעַ דִּבְרֵיהֶם[35]. וְלֹא נֶחְתַּם גְּזַר־דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר[36], אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרַע לְבָד[37].

34) תנחומא, פרשת קרח ד. 35) המספר לשון־הרע, אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולים לדור בעולם (ערכין טו:). 36) שיתמו כולם במדבר, ולא יזכו להיכנס לארץ (שם). 37) שהוציאו המרגלים דיבת הארץ, ובני־ישראל קיבלו אותה מהם. לא ניקדנו כאחרים "לשון־הרע" בסמיכות, כי אם בשם ותואר זכר: לשון הרע – מפני שכך הוא שגור בפי העם. ו"לשון" משמש זכר ונקבה, כמו: לשוני תהגה צדקך (תהלים לה, כח): ולשוני אם יהגה רמיה (איוב כז, ד). וכן עין הרע (אבות ב, טז), שכך הורגל בפני העם. ומה שנוגע לשם המתואר המחוסר ה־הידיעה – כך דרכה של לשון המשנה, שראשיתה אנו מוצאים כבר במקרא, כמו: יום הששי (בראשית א, לא): שבע פרות הטובות (שם מא, כו): ויבא עד בור הגדול (שמואל־א יט, כב).

ז. הַנּוֹקֵם מֵחֲבֵרוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִקֹּם". וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו[38] - הֵרָעָה רָעָה[39] הִיא עַד מְאֹד. אֶלָּא רָאוּי לוֹ לְאָדָם לִהְיוֹת מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו[40] עַל כָּל דִּבְרֵי הָעוֹלָם, שֶׁהַכֹּל אֵצֶל הַמְּבִינִים[41] דִּבְרֵי הֶבֶל וַהֲבַאי[42], וְאֵינָן כְּדֵי לִנְקֹם עֲלֵיהֶם. כֵּיצַד הִיא הַנְּקִימָה[43]? אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ! אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ! לְמָחָר צָרִיךְ לִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ, אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ! אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי כְּשֶׁשָּׁאַלְתִּי מִמְּךָ! - הֲרֵי זֶה נוֹקֵם; אֶלָּא כְּשֶׁיָּבוֹא לוֹ לִשְׁאֹל, יִתֵּן בְּלֵב שָׁלֵם, וְלֹא יִגְמֹל לוֹ כַּאֲשֶׁר גְּמָלוֹ, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ. וְכֵן אָמַר דָּוִד בְּדֵעוֹתָיו הַטּוֹבוֹת: "אִם גָּמַלְתִּי שׁוֹלְמִי רָע[44] וָאֲחַלְּצָה וְגוֹ'".

38) מפני שלאו שאין בו מעשה הוא. 39) מידה רעה. 40) כמו: אין מעבירין על האוכלין (ב"מ, כג.). מניח את מידותיו והולך לו, כלומר: הוא מוותר על שלו ואינו מקפיד לשלם לחבירו המצערו כמעשהו: מידה כנגד מידה. (השווה רש"י, ר"ה יז.) 41) החכמים המבינים את העולם והחיים לאמיתם. 42) דברים בטלים. 43) יומא כג, א. 44) וכי שילמתי למרעים לי כמעשיהם? אדרבה, חילצתי מצרה את שונאי חנם.

ח. וְכֵן כָּל הַנּוֹטֵר לְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ". כֵּיצַד הִיא הַנְּטִירָה[45]? רְאוּבֵן שֶׁאָמַר לְשִׁמְעוֹן: הַשְׁכֵּר[46] לִי בַּיִת זֶה, אוֹ הַשְׁאִילֵנִי שׁוֹר זֶה! וְלֹא רָצָה שִׁמְעוֹן. לְיָמִים בָּא שִׁמְעוֹן לִרְאוּבֵן לִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ אוֹ לִשְׁכֹּר מִמֶּנּוּ, וְאָמַר לוֹ רְאוּבֵן: הֵא לְךָ, הֲרֵינִי מַשְׁאִילְךָ! וְאֵינִי כְּמוֹתְךָ, לֹא אֲשַׁלֵּם לְךָ כְּמַעֲשֶׂיךָ! - הָעוֹשֶׂה כָּזֶה, עוֹבֵר בְּ"לֹא תִטֹּר"; אֶלָּא יִמְחֶה הַדָּבָר מִלִּבּוֹ וְלֹא יִטְרֹנוּ, שֶׁכָּל־זְמַן שֶׁהוּא נוֹטֵר אֶת הַדָּבָר וְזוֹכְרוֹ - שֶׁמָּא יָבֹא לִנְקֹם. לְפִיכָךְ הִקְפִּידָה תּוֹרָה עַל הַנְּטִירָה, עַד שֶׁיִּמְחֶה הֶעָוֹן מִלִּבּוֹ וְלֹא יִזְכְּרֶנּוּ כְּלָל. וְזוֹ הִיא הַדֵּעָה הַנְּכוֹנָה[47], שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַיֵּם בָּהּ יִשּׁוּב הָאָרֶץ וּמַשָּׂאָם וּמַתָּנָם שֶׁל בְּנֵי־אָדָם זֶה עִם זֶה.

45) יומא כג, א. 46) על־פי דפוס וילנא. והגירסא שברוב הדפוסים: "שכור לי" בלתי נכונה וגם בלתי מובנת. 47) המידה הנכונה של ויתור וסליחה ללא נקימה ונטירה, שבלעדיה אי־אפשר לחיים חברתיים הגונים.

הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לִלְמֹד תּוֹרָה. ב) לְכַבֵּד מְלַמְּדֶיהָ וְיוֹדְעֶיהָ. וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מי הוא החייב ללמוד וללמד; אם מותר ללמד בשכר, לשלש זמן הלימוד.

א. נָשִׁים[2] וַעֲבָדִים[3] וּקְטַנִּים[4] פְּטוּרִים מִתַּלְמוּד תּוֹרָה. אֲבָל קָטָן, אָבִיו חַיָּב לְלַמְּדוֹ[5] תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם". וְאֵין הָאִשָּׁה חַיֶּבֶת לְלַמֵּד אֶת בִּנָּהּ; שֶׁכָּל הַחַיָּב לִלְמֹד, חַיָּב לְלַמֵּד[6].

2) שנאמר: ולמדתם אותם את "בניכם" – ולא בנותיכם. והואיל ואחרים אינם מצווים עליהן, פטורות גם הן מללמד את עצמן (קידושין כט:). 3) "אסור לאדם שילמד את עבדו תורה" (כתובות כח.). 4) בכתב־יד אוקספרד, המלה "וקטנים" איננה, וגם בעל "מגדל עוז" אינו גורס אותה. והטעם מובן: שהרי "קטן" שאינו בר דעת פטור מכל המצוות, והוא־הדין מתלמוד תורה. 5) "כשהתינוק מתחיל לדבר – אביו מלמדו תורה" (ספרי, עקב). 6) ומכיון שהאשה פטורה מללמוד כמו שאמרנו למעלה, פטורה היא גם מללמד (קידושין כט:).

ב. כְּשֵׁם שֶׁחַיָּב אָדָם לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ, כָּךְ הוּא חַיָּב לְלַמֵּד אֶת בֶּן־בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוֹדַעְתֶּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ". וְלֹא בְנוֹ וּבֶן־בְּנוֹ בִּלְבָד, אֶלָּא מִצְוָה עַל כָּל חָכָם וְחָכָם מִיִּשְׂרָאֵל לְלַמֵּד אֶת הַתַّלְמִידִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[7] לָמְדוּ: 'בָּנֶיךָ' אֵלּוּ תַּלְמִידֶיךָ[8], שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִין בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּצְאוּ בְנֵי

הַנְּבִיאִים". אִם־כֵּן, לָמָּה נִצְטַוָּה עַל בְּנוֹ וְעַל בֶּן־בְּנוֹ[9]? לְהַקְדִּים בְּנוֹ לְבֶן־בְּנוֹ, וּבֶן־בְּנוֹ לְבֶן חֲבֵרוֹ.

7) "שמועה" היא הלכה מסורה בקבלה, ויש לה אסמכתא בקרא. ראה ביאורנו (הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"ד). 8) 'ספרי', ואתחנן. 9) בצו מיוחד, הלא גם הם בכלל.

ג. וְחַיָּב לִשְׁכֹּר מְלַמֵּד לִבְנוֹ לְלַמְּדוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב[10] לְלַמֵּד בֶּן־חֲבֵרוֹ, אֶלָּא בְּחִנָּם[11]. מִי שֶׁלֹּא לִמְּדוֹ אָבִיו, חַיָּב לְלַמֵּד[12] אֶת עַצְמוֹ כְּשֶׁיַּכִּיר[13], שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם". וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל מָקוֹם[14], שֶׁהַתַּלְמוּד קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה, מִפְּנֵי שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה, וְאֵין הַמַּעֲשֶׂה מֵבִיא לִידֵי תַּלְמוּד[15].

10) כלומר: בשני דברים נבדל בן־חבירו מבנו ובן־בנו: א) בדין קדימה, ב) בתשלום שכר לימוד. כי ללמד את בן־חבירו נתחייב רק בגופו אבל לא בממונו. ואם הוא גופו, אינו יכול ללמד אותו אינו מחוייב לשכור לו מלמד, מה שאינו כן בבנו ובבן־בנו. 11) כאן סוף הלכה ב', לפי דפוס מנטובה. וכן הנוסחא גם ב"מעשה רוקח". 12) קידושין כט, ב. 13) כשיבוא לידי בינה והכרה. 14) אחר שלימד אותנו רבינו מן "ולמדתם אותם", שהבן חייב ללמד את עצמו, הוא חוזר ומלמד אותנו ממה שכתוב בסמוך אחריו: "ושמרתם לעשותם", ש"המעשה" הוא תמיד אחר ה"תלמוד", והוא אומר: וכן אתה מוצא בכל מקום ש"התלמוד קודם למעשה", ולאו דווקא כאן מתוך מקרא זה (קידושין מ:). ואחר שכבר גדל וחייב לעשות – חייב הוא ללמוד, ואינו יכול לומר: "כבר גדלתי ונתחייבתי במצוות, לכן אטפל רק במעשה ולא בלימוד" – אלא עליו ללמוד קודם כדי שידע מה לעשות, כמו שאמרו: ולא עם הארץ חסיד ("מרכבת המשנה, בשם רבי חיים ויטל). 15) קידושין מ, ב.

ד. הָיָה הוּא רוֹצֶה לִלְמֹד תּוֹרָה, וְיֵשׁ־לוֹ בֵּן לִלְמֹד תּוֹרָה[16] - הוּא קוֹדֵם לִבְנוֹ[17]. וְאִם הָיָה בְּנוֹ נָבוֹן וּמַשְׂכִּיל לְהָבִין מַה שֶּׁיִּלְמַד יוֹתֵר מִמֶּנּוּ - בְּנוֹ קוֹדֵם[18]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבְּנוֹ קוֹדֵם, לֹא יִבָּטֵל הוּא[19], שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה עָלָיו לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ, כָּךְ הוּא מְצֻוֶּה לְלַמֵּד עַצְמוֹ.

16) ואחד מהם צריך לדאוג למזונות ולפרנסת שניהם. 17) שם, כט, ב. 18) "אם בנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו – בנו קודמו" (שם). 19) וחייב הוא לקבוע עתים לתורה בשעת הפנאי.

ה. לְעוֹלָם[20] יִלְמַד אָדָם תּוֹרָה וְאַחַר־כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה, שֶׁאִם נָשָׂא אִשָּׁה תְּחִלָּה, אֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה לִלְמֹד. וְאִם הָיָה יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו, עַד שֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵין לִבּוֹ פָּנוּי - יִשָּׂא וְאַחַר־כָּךְ יִלְמַד תּוֹרָה[21].

20) שם, ואפילו כשהוא למעלה משמונה־עשרה שנה ("מרכבת המשנה" בשם רבי חיים ויטל). 21) קידושין, שם.

ו. מֵאֵימָתַי אָבִיו חַיָּב לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה? מִשֶּׁיַּתְחִיל לְדַבֵּר, מְלַמְּדוֹ: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה" וּ"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל"[22], וְאַחַר־כָּךְ מְלַמְּדוֹ מְעַט מְעַט, פְּסוּקִים פְּסוּקִים, עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שֵׁשׁ אוֹ בֶּן שֶׁבַע, הַכֹּל לְפִי בֵּרְיוֹ[23], וּמוֹלִיכוֹ אֵצֶל מְלַמֵּד הַתִּינוֹקוֹת[24].

22) כנוסח אוקספורד. ובשאר הדפוסים: ו"שמע ישראל". ומקור הלכה זו (ספרי, עקב: סוכה מב.). 23) לפי בריאות גופו והתפתחות שכלו: הבריא כשהוא בן־שש, והחלש – בן־שבע (ב"ב כא.). ומה שאמרו (אבות פ"ה, כא): בן־חמש למקרא - הכוונה למה שהאב מלמדו בביתו. 24) בבא־בתרא כא, א.

ז. הָיָה מִנְהַג[25] הַמְּדִינָה לִקַּח מְלַמֵּד הַתִּינוֹקוֹת שָׂכָר, נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ. וְחַיָּב לְלַמְּדוֹ בְּשָׂכָר, עַד שֶׁיִּקְרָא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב כֻּלָּהּ[26]. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְלַמֵּד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בְּשָׂכָר, מֻתָּר לְלַמֵּד בְּשָׂכָר[27]; אֲבָל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, אָסוּר לְלַמְּדָהּ בְּשָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה' וְגוֹ'" - מָה אֲנִי בְּחִנָּם לִמַּדְתִּי, אַף אַתֶּם לִמַּדְתֶּם בְּחִנָּם מִמֶּנִּי; וְכֵן כְּשֶׁתִּלַּמְּדוּ לַדּוֹרוֹת, לַמְּדוּ בְּחִנָּם, כְּמוֹ שֶׁלְּמַדְתֶּם מִמֶּנִּי[28]. לֹא מָצָא מִי שֶׁיְּלַמְּדוֹ בְּחִנָּם, יִלְמַד[29] בְּשָׂכָר[30], שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱמֶת קְנֵה"; יָכוֹל יִלְמֹד לַאֲחֵרִים בְּשָׂכָר[31]? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאַל תִּמְכֹּר", הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאָסוּר לוֹ לְלַמֵּד בְּשָׂכָר, אַף־עַל־פִּי שֶׁלְּמָדוֹ רַבּוֹ בְּשָׂכָר[32].

25) מן הדין, מותר ליקח שכר לימוד בעד תורה שבכתב, אלא היו מקומות שהחמירו על עצמם שלא ליקח שכר גם בעד לימוד זה, לפיכך מדגיש רבינו ואומר: "היה מנהג המדינה", לפי שתלוי במנהג המקום. 26) גם נביאים וכתובים בכלל. 27) נדרים לז, א. והטעם: לפי ששכר זה שמקבלים בעד תורה שבכתב, אינו שכר לימוד אלא שכר שימור, באשר ילדים שבגיל המקרא זקוקים לשמירה. מה־שאין־כן ילדים בגיל המשנה, תורה שבעל־פה, שכבר גדלו ואינם זקוקים שוב לשמירת רבם המלמדם. 28) שם. ומה שנוהגים עכשיו לקבל שכר לימוד גם על תורה שבעל־פה, מפני שאינו אלא "שכר בטלה", שהרב המלמד התבטל משאר מלאכות שיתפרנס מהן, והתמסר למלאכת הוראה. 29) כנוסח אוקספורד ומנטובה. ונוסח רוב הדפוסים: "ילמדו", ודחוק הוא. 30) בכורות כט, א. 31) שיאמר: כשם שלמדתי בשכר, כך אלמד בשכר. 32) שם. וראוי להעיר בזה: אף־על־פי שכתב רבינו, שאין האב חייב ללמד את בנו בשכר אלא תורה שבכתב בלבד, במה דברים אמורים? כשמצבו הכספי דחוק. אבל כשאפשר לו, חייב ללמדו בשכר גם משנה, תלמוד, הלכות ואגדות (הגהות מיימוניות. ושו"ע יו"ד סי' רמה, סעיף ו).

ח. כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב[33] בְּתַלְמוּד תּוֹרָה - בֵּין עָנִי בֵּין עָשִׁיר, בֵּין שָׁלֵם בְּגוּפוֹ בֵּין בַּעַל יִסּוּרִין[34], בֵּין בָּחוּר בֵּין שֶׁהָיָה זָקֵן גָּדוֹל שֶׁתָּשַׁשׁ[35] כֹּחוֹ; אֲפִלּוּ הָיָה עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה וּמְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים,

וַאֲפִלּוּ בַּעַל אִשָּׁה וּבָנִים[36] - חַיָּב לִקְבֹּעַ לוֹ זְמַן לְתַלְמוּד תּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה[37], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה".

33) יומא לה, ב. 34) שסובל מפגעי הזמן: או ידוע חולי, כמאמרם ז"ל: "חש בכל גופו – יעסוק בתורה" (עירובין נד.). 35) לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית־המדרש וכו' (שבת פג:). 36) ש"רחיים בצוארו", שנאמר: שחורות כעורב (שיר־השירים ה, י), ואמרו חז"ל: במי אתה מוצא דברי תורה? – במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ובני־ביתו כעורב (עירובין כב.). 37) מנחות צט, ב.

ט. גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, הָיוּ מֵהֶן חוֹטְבֵי עֵצִים[38], וּמֵהֶן שׁוֹאֲבֵי[39] מַיִם, וּמֵהֶן סוּמִים[40], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הָיוּ עוֹסְקִין בְּתַלְמוּד תּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְהֵם מִכְּלַל מַעְתִּיקֵי הַשְּׁמוּעָה[41] אִישׁ מִפִּי אִישׁ מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ.

38) הכסף־משנה מפרש כאן: כגון הלל, ומציין מקורו (יומא לה): אולם לא נזכר שם שהלל היה חוטב עצים. גם רבינו ז"ל עצמו בפירוש המשנה (אבות פ"ד, ה) כותב: "וכבר ידעת שהלל היה חוטב עצים" וכו', אבל לא גילה את המקור של ידיעה זו. אכן באבות דרבי נתן (פרק ו) יסופר – לא על הלל, אלא על רבי עקיבא – שבכל יום היה מביא חבילה של עצים, חציה היה מוכר וכו'. 39) כגון רב הונא (כתובות קה.). 40) רב יוסף ורב ששת (פסחים קטז:). 41) בעלי המסורת שקיבלו את התורה שבעל־פה, ומסרוה לדורות הבאים. "מעתיקי השמועה", כמו: מקבלי השמועה (ר' שמואל אבן־תיבון בפירוש המילים). ואמנם כל אלה שמנינו כאן, היו בעלי קבלה: רבן יוחנן בן־זכאי קיבל מהלל, רבה ורב יוסף קיבלו מרב הונא, אביי ורבא קיבלו מרב יוסף.

י. עַד אֵימָתַי חַיָּב לִלְמֹד תּוֹרָה? עַד יוֹם מוֹתוֹ[42], שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ". וְכָל־זְמַן שֶׁלֹּא יַעֲסֹק בְּלִמּוּד, הוּא שׁוֹכֵחַ[43].

42) שבת פג, ב. 43) אבות דרבי נתן, פ' כד. וכך אמרו (חגיגה טו.): "דברי תורה קשה לקנותם ככלי זהב ונוח לאבדם ככלי זכוכית".

יא. וְחַיָּב לְשַׁלֵּשׁ אֶת זְמַן[44] לִמּוּדָתוֹ: שְׁלִישׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וּשְׁלִישׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, וּשְׁלִישׁ - יָבִין וְיַשְׂכִּיל אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ, וְיוֹצִיא דָּבָר מִדָּבָר, וִידַמֶּה דָּבָר לְדָבָר, וְיָבִין בַּמִּדּוֹת[45] שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, עַד שֶׁיֵּדַע הֵיאַךְ הוּא עִקַּר הַמִּדּוֹת, וְהֵיאַךְ יוֹצִיא הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִדְּבָרִים שֶׁלָּמַד מִפִּי הַשְּׁמוּעָה; וְעִנְיָן זֶה הוּא הַנִּקְרָא גְּמָרָא[46].

44) בכל יום, כמבואר בסמוך הלכה יב. ולא כדעת רש"י המפרש (קידושין ל.): "לשלש לימודו" – לחלק אותו לימי השבוע: שני ימים למקרא, שני ימים למשנה, ושני ימים לגמרא. ור"ת פירוש (שם, ב'תוספות'): שאנו סומכים על אמרם (סנהדרין כד.): בבל – "בלולה במקרא, במשנה ובגמרא": ובלימוד ש"ס בבלי אנו יוצאים ידי חובתנו. 45) הם כללי ההגיון התלמודי: י"ג מידות דרבי ישמעאל, ול"ב מידות דרבי יוסי הגלילי. 46) נוסח אוקספורד. וברוב הדפוסים: גמרא.

יב. כֵּיצַד? הָיָה בַּעַל אֻמָּנוּת, וְהָיָה עוֹסֵק בִּמְלַאכְתּוֹ שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וּבַתּוֹרָה תֵּשַׁע - אוֹתָן הַתֵּשַׁע, קוֹרֵא בְּשָׁלֹשׁ מֵהֶן בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וּבְשָׁלֹשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, וּבְשָׁלֹשׁ[47] אֲחֵרוֹת מִתְבּוֹנֵן בְּדַעְתּוֹ לְהָבִין דָּבָר מִדָּבָר[48]. וְדִבְרֵי קַבָּלָה[49] - בִּכְלַל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הֵן, וּפִרוּשָׁן - בִּכְלַל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה; וְהָעִנְיָנִים הַנִּקְרָאִים 'פַּרְדֵּס'[50] - בִּכְלַל הַגְּמָרָא הֵן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[51]? בִּתְחִלַּת תַּלְמוּדוֹ שֶׁל אָדָם; אֲבָל כְּשֶׁיַּגְדִּיל בַּחָכְמָה, וְלֹא יְהֵא צָרִיךְ, לֹא לִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וְלֹא לַעֲסֹק תָּמִיד בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה - יִקְרָא בְּעִתִּים[52] מְזֻמָּנִים תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְדִבְרֵי הַשְּׁמוּעָה[53], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח דָּבָר מִדִּבְרֵי דִּינֵי־תּוֹרָה, וְיִפְנֶה כָּל יָמָיו לַגְּמָרָא[54] בִּלְבַד, לְפִי רֹחַב שֶׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ וְיִשּׁוּב דַּעְתּוֹ.

47) כנוסח אוקספורד: וברוב הדפוסים: "שלש אחרות". 48) זהו עיקר לימוד הגמרא. 49) נביאים וכתובים (קידושין מט.). 50) חכמה אלהית ותורת הטבע, כמבואר למעלה (הל' יסודי התורה פ"ד, הל' יג). 51) שצריכים לשלש זמן הלימוד. 52) שעות מסוימות: מזמן לזמן. 53) תורה שבעל־פה, משנה ותוספתא וכיו"ב. 54) מפני שהוא מכיל מכל הלימודים וכוללם יחד.

יג. אִשָּׁה שֶׁלָּמְדָה תּוֹרָה, יֶשׁ־לָהּ שָׂכָר, אֲבָל אֵינוֹ כְּשָׂכַר הָאִישׁ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִצְטַוִּית[55]; וְכָל הָעוֹשֶׂה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ, אֵין שְׂכָרוֹ כְּשָׂכַר הַמְצֻוֶּה שֶׁעָשָׂה, אֶלָּא פָּחוֹת מִמֶּנּוּ[56]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ־לָהּ שָׂכָר - צִוּוּ חֲכָמִים[57], שֶׁלֹּא יְלַמֵּד אָדָם אֶת בִּתּוֹ תּוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁרֹב הַנָּשִׁים אֵין דַּעְתָּן מְכֻוֶּנֶת לְהִתְלַמֵּד[58], אֶלָּא הֵן מוֹצִיאוֹת דִּבְרֵי־תּוֹרָה לְדִבְרֵי הֲבַאי, לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתָּן. אָמְרוּ חֲכָמִים[59]: "כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בִּתּוֹ תּוֹרָה, כְּאִלּוּ לִמְּדָהּ תִּפְלוּת"[60]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, אֲבָל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, לֹא יְלַמֵּד אוֹתָהּ לְכַתְּחִלָּה; וְאִם לִמְּדָהּ, אֵינוֹ כְּמַלְמִדָהּ תִּפְלוּת[61].

55) נצטוותה. על־דרך ועשת את התבואה (ויקרא כה, כא). 56) קידושין לא, א. שהמצווה דואג ומצטער שמא לא יקיים חובתו כהלכה. לא כן מי שאינו מצווה, ולפום צערא – אגרא. 57) סוטה כ, א. 58) אין דעתן מסוגלת לרדת לסוף דעתם של עניני תורה ולהבינם לאמיתם, והן מבארות אותם לפי רוחן. 59) סוטה כא, ב. 60) דברים בטלים וחסרי טעם, מלשון: היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו, ו). רבינו פוסק כרבי אליעזר: אבל דעתו של בן עזאי היא, שחייב אדם ללמד את בתו תורה. 61) נדרים לה, ב: "אבל מלמד הוא את בניו ובנותיו (של המודר הנאה) מקרא" – הרי שהמלמד את האשה תורה שבכתב, אינו כמלמדה תפלות (הגר"א, יו"ד סי' רמו, ס"ק כה).

יום חמישי י"ד תמוז ה'תשפ"א

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) הושבת מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר; מתי ייבטלו התינוקות מלימודם; מספר התלמידים אצל מלמד אחד.

1 **א. מוֹשִׁיבִין[2] מְלַמְּדֵי תִינוֹקוֹת בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה,**
2 **וּבְכָל פֶּלֶךְ[3] וָפֶלֶךְ, וּבְכָל עִיר וָעִיר. וְכָל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ**
3 **תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, מַחֲרִימִין[4] אֶת אַנְשֵׁי הָעִיר, עַד**
4 **שֶׁמּוֹשִׁיבִין מְלַמְּדֵי תִינוֹקוֹת; וְאִם לֹא הוֹשִׁיבוּ -**
5 **מַחֲרִימִין[5] אֶת הָעִיר; שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם, אֶלָּא**
6 **בַּהֶבֵל[6] פִּיהֶם שֶׁל תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן.**

2) (בבא בתרא כא.) "התקין יהושע בן־גמלא (שהיה כהן גדול בימי בית שני) שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות" וכו'.
3) גליל. חלק של מדינה, כמו: שר פלך המצפה (נחמיה ג, טו). חמש או שש עיירות מקובצות במקום אחד נקראות: פלך ("הערוך"). 4) (שבת קיט:). מחרימין - לשון חרם ונידוי: שלא להיכנס לתוך העיר. ושלא לבוא בברית עם תושביה וכיוצא באלו. 5) בנוסח אוקספורד, מחריבים.
6) בזכות האֵד היוצא מפיהם בשעה שהם לומדים תורה. "שאינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא" (שם).

7 **ב. מַכְנִיסִין אֶת הַתִּינוֹקוֹת לְהִתְלַמֵּד, כְּבֶן שֵׁשׁ כְּבֶן**
8 **שֶׁבַע, לְפִי כֹּחַ הַבֵּן וּבִנְיַן גּוּפוֹ[7]. וּפָחוֹת מִבֶּן שֵׁשׁ,**
9 **אֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ[8]. וּמַכֶּה אוֹתָן הַמְּלַמֵּד לְהַטִּיל**
10 **עֲלֵיהֶם אֵימָה[9]; וְאֵינוֹ מַכֶּה אוֹתָם מַכַּת אוֹיֵב, מַכַּת**
11 **אַכְזָרִי. לְפִיכָךְ לֹא יַכֶּה אוֹתָם בְּשׁוֹטִים וְלֹא**
12 **בְּמַקְלוֹת[10], אֶלָּא בִּרְצוּעָה קְטַנָּה[11]. וְיוֹשֵׁב וּמְלַמְּדָן**
13 **כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ וּמִקְצָת מִן הַלַּיְלָה[12], כְּדֵי לְחַנְּכָן לִלְמֹד**
14 **בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה. וְלֹא יִבָּטְלוּ הַתִּינוֹקוֹת כְּלָל, חוּץ**
15 **מֵעֲרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים בְּסוֹף[13] הַיָּמִים, וּבְיָמִים**
16 **טוֹבִים[14]. אֲבָל בְּשַׁבָּת, אֵין קוֹרִין בַּתְּחִלָּה[15], אֲבָל**
17 **שׁוֹנִין בָּרִאשׁוֹן[16]. וְאֵין מְבַטְּלִין הַתִּינוֹקוֹת, וַאֲפִלּוּ**
18 **לְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ[17].**

7) (בבא בתרא כא.), כמבואר למעלה (פרק א, הלכה ו).
8) (שם; כתובות נ.) ומה שאמרו (אבות פרק ה, כא): "בן־חמש למקרא" - היינו בילד בריא גמור ומפותח בדעת; או שכוונתם לאותם הפסוקים שאביו מלמדו מעט ומגלגל עימו עוד בטרם שהגיע לגיל הלימוד (הגהות מיימוניות).
9) (שם) למען ישמעו בקולו ויטו אוזן קשבת ללימודים.
10) שיש בזה משום אכזריות וגם סכנה. 11) שיכהו מכה קלה שלא ייזוק. 12) (תענית לא.): "מכאן ואילך (מחמישה־עשר באב שהימים הולכים וקצרים והלילות נעשים ארוכים) דמוסיף - יוסיף" (מי שיוסיף את הלילות על הימים לעסוק בתורה, יוסיף חיים על חייו). וכן במדרש־רבה (שמות, פרשה מז) על הפסוק: ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה (שמות לד, כח) אמרו: לכך התקינו שיהיו הַמַּשְׁנִים (המלמדים משנה לתלמידים) יושבים בבוקר ובערב, לקיים מה שנאמר: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח).
13) מאחר חצות היום (סוכה כח.). אמרו על רבן יוחנן בן־זכאי, שמימיו לא אמר: הגיעה עת לעמוד מבית־המדרש חוץ מערבי שבתות וימים טובים (כגירסת רבינו חננאל).
14) שיתענגו וישמחו שמחת יום־טוב, כמו שאמרו: חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל (פסחים קט.). 15) מה שלא קראו עוד מימיהם, שטורח הוא להם ומצער אותם (נדרים לז.). 16) אבל חוזרים על מה שקראו כבר פעם קודם השבת, ואפילו חזרה ראשונה (שם). 17) (שבת קיט:).

19 **ג. מְלַמֵּד הַתִּינוֹקוֹת, שֶׁהוּא מַנִּיחַ הַתִּינוֹקוֹת[18] וְיוֹצֵא,**
20 **אוֹ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מְלָאכָה אַחֶרֶת עִמָּהֶן[19], אוֹ שֶׁהוּא**
21 **מִתְרַשֵּׁל בְּלִמּוּדָן[20] - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל "אָרוּר עֹשֵׂה**
22 **מְלֶאכֶת ה' רְמִיָּה"[21]. לְפִיכָךְ אֵין רָאוּי לְהוֹשִׁיב**
23 **מְלַמֵּד, אֶלָּא בַּעַל יִרְאָה[22], מָהִיר לִקְרוֹת[23] וּלְדַקְדֵּק[24].**

18) בשעת לימודם (בבא בתרא ח:). 19) בשעה שהוא מלמד אותם עוסק הוא גם במלאכה אחרת ואין עיניו וליבו פנויים ונתונים כליל לתלמידים. וכמו שאמרו בתוספתא (בבא מציעא, פרק ד): המושיב את חבירו בחנות למחצית שכר - אם היה אומן אל יעשה מלאכתו, לפי שאין עיניו על החנות, וכל שכן במלאכת שמים. ויש מפרשים: כשהוא עושה מלאכה בביתו אפילו אחרי לימודו עם התלמידים. המלאכה מחלישה אז כוחותיו ואינו יכול אחר כך למלא חובתו כלפי התלמידים. וכמו שאמרו (ירושלמי, דמאי פרק ז, הלכה ג): לא יעשה בתוך שלו בלילה וישכיר עצמו ביום, מפני שהוא ממעט במלאכתו של בעל הבית. רבי יוחנן מצא פעם מלמד תינוקות בשעת לימודו כשהוא חלש, אמר לו: מה זה? אמר לו: צם אני. אמר לו: אסור לך, ומה, אם מלאכתו של בשר ודם אסור - מלאכתו של הקדוש־ברוך־הוא לא כל שכן! 20) ואינו משתדל להסבירם שיבינו כל דבר לאשורו ולא ישתבשו. 21) (בבא בתרא כא:). מסופר שם: דוד שאל את יואב למה הרג באדום רק את הזכרים ולא גם את הנקבות, ככתוב: כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום (מלכים־א יא, טז). ענה יואב: מפני שכתוב בתורה: מָחֹה תמחה זָכָר עמלק (דברים כה, יט). תמה דוד ושאל: הלא זֵכֶר כתוב? רצה יואב להרוג את רבו כי לא דיקדק עימו בלימודו ובאשמתו נשתבש, וקרא עליו: "ארור עושה מלאכת ה' רמייה"!
22) שיש בו יראת שמים ויראת חטא. 23) מרבה בקריאה עמהם. 24) מדייק ומקפיד שיבינו כל דבר על בוריו.

24 **ד. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה, לֹא יְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת[25], מִפְּנֵי**
25 **אִמּוֹתֵיהֶם, הַבָּאוֹת אֵצֶל בְּנֵיהֶם. וְכָל[26] אִשָּׁה לֹא**
26 **תְּלַמֵּד תִּינוֹקוֹת[27], מִפְּנֵי אֲבוֹתֵיהֶם, שֶׁהֵם בָּאִים אֵצֶל**
27 **הַבָּנִים.**

25) (קידושין פב.) במעונו הפרטי ההלכה מדברת.
26) בנוסחת אוקספורד "וכן". 27) במעונה הפרטי.

28 **ה. עֶשְׂרִים־וַחֲמִשָּׁה תִינוֹקוֹת לְמֵדִים אֵצֶל מְלַמֵּד**
29 **אֶחָד. הָיוּ יוֹתֵר עַל עֶשְׂרִים־וַחֲמִשָּׁה, עַד אַרְבָּעִים -**

מוֹשִׁיבִין עִמּוֹ אַחֵר לְסַיְּעוֹ[28] בְּלִמּוּדָם; הָיוּ יוֹתֵר עַל אַרְבָּעִים[29] - מַעֲמִידִין לָהֶם שְׁנֵי מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת.

28) להיות לו לעזר בעבודתו. ועוזר זה נקרא בתלמוד: "ריש דוכנא", ראש הספסל שעליו יושבים התלמידים. ותפקידו לפי רש"י: שומע עם התינוקות מפי המלמד וחוזר ומשגירו בפי התינוקות (בבא בתרא כא.). 29) ולדעת הרא"ש: עד ארבעים מספיק מלמד אחד בלי סיוע; מארבעים עד חמישים מושיבים אחר לסיוע, וכשהם חמישים - מושיבים להם שניים (הגהות מיימוניות).

ו. מוֹלִיכִין אֶת הַקָּטָן מִמְּלַמֵּד לְמְלַמֵּד אַחֵר, שֶׁהוּא מָהִיר[30] מִמֶּנּוּ, בֵּין בְּמִקְרָא בֵּין בְּדִקְדּוּק. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם בְּעִיר אַחַת, וְלֹא הָיָה הַנָּהָר מַפְסִיק בֵּינֵיהֶם; אֲבָל מֵעִיר לְעִיר, אוֹ מִצַּד הַנָּהָר לְצִדּוֹ אֲפִלּוּ בְּאוֹתָהּ הָעִיר - אֵין מוֹלִיכִין אֶת הַקָּטָן, אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה בִּנְיָן בָּרִיא[31] עַל־גַּבֵּי הַנָּהָר, בִּנְיָן שֶׁאֵינוֹ רָאוּי[32] לִפֹּל בִּמְהֵרָה.

30) (בבא בתרא, שם). שהוא מחונן בכישרונות הוראה יותר מן הראשון בשני המקצועות. 31) גשר רחב וחזק. 32) רעוע ועלול לנפול. פן יקראנו אסון.

ז. אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי[33] שֶׁבִּקֵּשׁ לְהֵעָשׂוֹת מְלַמֵּד, אֲפִלּוּ אֶחָד מִבְּנֵי הֶחָצֵר - אֵין יְכוֹלִין שֶׁכְּנָיו לִמְחוֹת בְּיָדוֹ[34]. וְכֵן מְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, שֶׁבָּא חֲבֵרוֹ וּפָתַח בַּיִת לְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת בְּצִדּוֹ, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ תִּינוֹקוֹת אֲחֵרִים לוֹ, אוֹ כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ מִתִּינוֹקוֹת שֶׁל זֶה אֵצֶל זֶה - אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחוֹת בְּיָדוֹ[35], שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר"[36].

33) מלשון: מבוא העיר (שופטים א, כד). רחוב צדדי הפתוח לרשות הרבים והרבה חצרות פתוחות לתוכו. 34) ולומר: כי קול התינוקות מפריע מנוחת דיורי החצר. 35) בטענה של הסגת גבול. 36) ועל ידי ההתחרות שביניהם תרבה הדעת של התלמידים, כי "קנאת סופרים תרבה חכמה". אבל באומנות אחרת אסור לאחד לרדת לאומנות חבירו ולהפוך בחררתו (שם).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות; כיצד יתנהג מי שרוצה ללמוד תורה ולזכות בכיתרה.

א. בִּשְׁלֹשָׁה כְתָרִים[2] נִכְתְּרוּ יִשְׂרָאֵל: כֶּתֶר תּוֹרָה, וְכֶתֶר כְּהֻנָּה, וְכֶתֶר מַלְכוּת. כֶּתֶר כְּהֻנָּה - זָכָה בוֹ אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם". כֶּתֶר מַלְכוּת - זָכָה בוֹ דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: "זַרְעוֹ לְעוֹלָם יִהְיֶה וְכִסְאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי". כֶּתֶר תּוֹרָה - הֲרֵי מֻנָּח וְעוֹמֵד וּמוּכָן לְכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה, מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב" - כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה, יָבוֹא וְיִטֹּל. שֶׁמָּא תֹּאמַר, שֶׁאוֹתָם הַכְּתָרִים גְּדוֹלִים מִכֶּתֶר תּוֹרָה - הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ[3] וְרוֹזְנִים יְחוֹקְקוּ צֶדֶק, בִּי שָׂרִים יָשֹׂרוּ"; הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכֶּתֶר תּוֹרָה גָּדוֹל מִשְּׁנֵיהֶם[4].

2) (אבדר"נ פ' מא; יומא עב:) ושם בנוסח אחר: "שלשה זֵרים הם: של מזבח, ושל ארון, ושל שלחן. של מזבח - זכה אהרן ונטלו; של שלחן וסמל המלכות) - זכה דוד ונטלו; של ארון (סמל כתר־תורה) - עדיין מונח הוא; כל הרוצה ליקח - יבוא ויקח". 3) התורה אומרת מקרא זה: וגדול הממליך מן המלך (רש"י, שם). 4) וכן הובא בילקוט משלי ח' מאמר ה"ספרי": "כל עצמם של שני כתרים הללו: כתר־כהונה וכתר־מלכות, אינם אלא מכוחה של תורה".

ב. אָמְרוּ חֲכָמִים: מַמְזֵר תַּלְמִיד־חָכָם קוֹדֵם[5] לְכֹהֵן גָּדוֹל עַם־הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָקָרָה הִיא מִפְּנִינִים" - מִכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּכְנָס לִפְנֵי וְלִפְנִים[6].

5) להחיותו, לפדותו וכיו"ב (הוריות יג.; ירוש', שם פ"ג, ה"ה). 6) לקודש הקדשים ביוה"כ. מדרש זה מיוסד על הכתיב: "מפנינים" (אור שמח).

ג. אֵין לְךָ מִצְוָה בְּכָל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, שֶׁהִיא שְׁקוּלָה[7] כְּנֶגֶד תַּלְמוּד תּוֹרָה, אֶלָּא תַּלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן[8], שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה[9]; לְפִיכָךְ הַתַּלְמוּד קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה בְּכָל מָקוֹם[10].

7) שתוכל להשתוות. 8) (פאה פ"א, מ"א). 9) (קידושין מ:). 10) ואם בא אחד להימלך אם ילמד תחילה או יעסוק במעשה, אומרים לו: למד תחילה - לפי שאין עם־הארץ חסיד (תוספות, שם).

ד. הָיָה לְפָנָיו עֲשִׂיַּת מִצְוָה וְתַלְמוּד תּוֹרָה - אִם אֶפְשָׁר לַמִּצְוָה לְהֵעָשׂוֹת עַל־יְדֵי אֲחֵרִים, לֹא יַפְסִיק תַּלְמוּדוֹ[11]; וְאִם לָאו[12] - יַעֲשֶׂה הַמִּצְוָה וְיַחֲזֹר לְתַלְמוּדוֹ.

11) יסופר על ר' אבהו מן קסרין ששלח את בנו ללמוד תורה בטבריה. באו ואמרו לו: בנך גומל חסדים הוא, מטפל הוא במתים ועוסק בקבורתם. שלח לו אביו: המבלי אין קברים בקסרין שלחתיך לטבריה? כבר נמנו וגמרו, שהתלמוד קודם למעשה! (ירושלמי, פסחים פ"ג, ה"ז). 12) כגון קבורת מת מצוה - יעשה ואחר כך ילמד (שם; מ"ק ט:).

ה. תְּחִלַּת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם, אֵינוֹ נִדּוֹן אֶלָּא עַל הַתַּלְמוּד[13], וְאַחַר־כָּךְ עַל שְׁאָר מַעֲשָׂיו. לְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[14]: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה, בֵּין לִשְׁמָהּ[15], בֵּין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ[16], שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ[17].

13) לעתיד לבוא תובעים אותו לדין ונפרעים ממנו קודם כל על עוון ביטול תורה (קידושין מ:). 14) (פסחים נ:). 15) לשם התורה גופא, בתור תכלית לעצמה. 16) בתור אמצעי לשם תכלית אחרת, כגון שיקראוהו: "רבי" וכיו"ב.

17) אבל מי שלומד על מנת לקנטר ולקפח אחרים בתורתו - נוח לו שלא נברא (ברכות יז.).

ו. מִי שֶׁנִּשָּׁאוֹ לִבּוֹ לְקַיֵּם מִצְוָה[18] זוֹ כָּרָאוּי וְלִהְיוֹת מֻכְתָּר בְּכֶתֶר־תּוֹרָה - לֹא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ[19] לְדָבָרִים אֲחֵרִים, וְלֹא יָשִׂים עַל לִבּוֹ שֶׁיִּקְנֶה תּוֹרָה עִם הָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד כְּאֶחָת[20]. כָּךְ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה[21]: פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכֵל, וּמַיִם בַּמְּשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן, וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה - וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל. וְלֹא עָלֶיךָ הַדָּבָר לִגְמֹר[22], וְלֹא אַתָּה בֶּן־חוֹרִין לִבָּטֵל מִמֶּנָּה. וְאִם הִרְבֵּיתָ תּוֹרָה, הִרְבֵּיתָ שָׂכָר, וְהַשָּׂכָר לְפִי הַצַּעַר[23].

18) של לימוד התורה. 19) מלימוד התורה והתעסקות בה. 20) (עירובין נה.): "לא תימצא בסחרנים ולא בתגרים". 21) (אבות פ"ו, ד). רק מי שמסתפק במועט ואינו רודף אחרי מותרות וחיי רווחה - זוכה לכתר תורה. 22) (שם פ"ב. טז). כי "לא שכרך הקב"ה לגמור את כולה כדי שתפסיד שכרך אם לא תגמרנה (ברטנורא); העיקר הוא שלא תיבטל ממנה. 23) לפום צערא - אגרא (שם פ"ה, כג).

ז. שֶׁמָּא תֹאמַר: עַד שֶׁאֶקְבֹּץ מָמוֹן אֶחֱזֹר וְאֶקְרָא[24]! עַד שֶׁאֶקְנֶה מַה שֶּׁאֲנִי צָרִיךְ וְאֶפְנֶה מֵעֲסָקַי, וְאֶחֱזֹר וְאֶקְרָא! - אִם תַּעֲלֶה מַחֲשָׁבָה זוֹ עַל לִבְּךָ, אֵין אַתָּה זוֹכֶה לְכִתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה לְעוֹלָם[25]; אֶלָּא עֲשֵׂה תּוֹרָתְךָ קֶבַע[26] וּמְלַאכְתְּךָ עֲרַאי, וְלֹא תֹאמַר: לִכְשֶׁאֶפְנֶה אֶשְׁנֶה! שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה[27].

24) לעת עתה איבטל ממנה כדי שאקיימנה אחר כך מעושר. 25) שאם בטלת ממנה לא בנקל תחזור אליה, כי לקיבוץ ממון ורכישת קנינים אין גבולות. 26) בכל העתים ובכל המצבים. 27) (שם פ"ב, ד).

ח. כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא", "וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא"; "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא" - לֹא בְּגַסֵּי הָרוּחַ הִיא מְצוּיָה, וְלֹא בְּמְהַלְּכֵי מֵעֵבֶר לַיָּם[28] הִיא. לְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[29]: לֹא כָּל הַמַּרְבֶּה בִּסְחוֹרָה מַחְכִּים, וְצִוּוּ חֲכָמִים[30]: הֱוֵי מְמַעֵט בְּעֵסֶק[31], וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה.

28) בתגרים היורדים באניות סוחר (עירובין נה.). 29) (שם פ"ב, ה). 30) (שם פ"ד, י). 31) בדרך ארץ ובמשא ומתן.

ט. דִּבְרֵי־תּוֹרָה נִמְשְׁלוּ כְּמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם", לוֹמַר לָךְ: מַה מַּיִם אֵינָם מִתְכַּנְּסִין בִּמְקוֹם מִדְרוֹן[32], אֶלָּא נִזְחָלִין מֵעָלָיו וּמִתְקַבְּצִים בִּמְקוֹם אֶשְׁבָּרֵן[33]; כָּךְ דִּבְרֵי־תּוֹרָה אֵינָם נִמְצָאִים בְּגַסֵּי־הָרוּחַ[34], וְלֹא בְּלֵב כָּל גְּבַהּ־לֵב, אֶלָּא בְּדַכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ, שֶׁמִּתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵי הַחֲכָמִים, וּמֵסִיר הַתַּאֲוֹת וְתַעֲנוּגֵי הַזְּמַן[35] מִלִּבּוֹ, וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּכָל יוֹם מְעַט כְּדֵי חַיָּיו[36], אִם לֹא הָיָה לוֹ מַה יֹּאכַל, וּשְׁאָר יוֹמוֹ וְלֵילוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה.

32) (תענית ז.) מדרון - מורד, שיפוע. 33) שקע במקום שטוח למקוה מים ("הערוך"). 34) גאוותנים. 35) (עירובין נד.) "אם אדם משים עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת - תלמודו מתקיים בידו". ופירש רש"י: "שאינו מקפיד על תענוגים ואוכל בשר בלא תבלין, כאותה חיה הדורסת ואוכלת מיד לאחר הריגתה; וכן שאר עינוגים". 36) (ברכות לה:) "דורות הראשונים עשו תורתם קבע ומלאכתם ארעי - זו וזו נתקיימו בידם; דורות האחרונים שעשו מלאכתם קבע ותורתם עראי - זו וזו לא נתקיימו בידם".

י. כָּל הַמַּשִּׂים עַל לִבּוֹ שֶׁיַּעֲסֹק בַּתּוֹרָה, וְלֹא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה, וְיִתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה - הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וּבָזָה אֶת הַתּוֹרָה, וְכִבָּה מְאוֹר הַדָּת, וְגָרַם רָעָה לְעַצְמוֹ, וְנָטַל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם הַבָּא[37], לְפִי שֶׁאָסוּר לֵהָנוֹת מִדִּבְרֵי־תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה[38]. אָמְרוּ חֲכָמִים[39]: "כָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי־תּוֹרָה, נָטַל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם". וְעוֹד צִוּוּ וְאָמְרוּ[40]: "אַל תַּעֲשֵׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶן וְלֹא קַרְדֹּם לַחְפֹּר בָּהֶן". וְעוֹד צִוּוּ וְאָמְרוּ[41]: "אֱהַב אֶת הַמְּלָאכָה וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת"; "וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה[42], סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן", וְסוֹף אָדָם זֶה, שֶׁיִּהְיֶא מְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת[43].

37) כלומר: אין לו חלק לעולם הבא, כי כבר אכלו בעולם הזה. 38) (נדרים סב.). רבינו ז"ל בפירושו לאבות (פ"ד, ה) מדבר קשות נגד שכר הרבנים העושים תורתם אומנותם וקרדום לחפור בה - שזהו בניגוד למוסר התורה ודברי חכמינו הראשונים. וה"כסף משנה" כאן טוען נגד רבינו ומוכיח בהוכחות שונות שמוטל עלינו לתמוך בתלמידי־חכמים שיתמסרו לתורה ולתעודה רמה: להיות רבנים ודיינים בישראל - שאם אין גדיים אין תיישים. ואם פרנסתם לא תהא מצויה ובטוחה ולא יוכלו לעסוק בעסק התורה כראוי מתוך הרחבת הדעת - אז תשתכח חס־ושלום תורה מישראל. וכבר נפסקה ההלכה (בשו"ע, יורה דעה סימן רמו) וכן נוהגים בכל מקומות שבני־ישראל נמצאים שם לפרנס בכבוד את רבם שלא יצטרך לעסוק במלאכה בפני הבריות ותתבזה התורה בפני ההמון. 39) (אבות פ"ד, ה). 40) (שם). 41) (שם פ"א, י). 42) (אבות פ"ב, ב). 43) (קידושין כט.) "כל מי שאינו מלמד את בנו אומנות כאילו מלמדו ליסטות".

יא. מַעֲלָה גְּדוֹלָה הִיא לְמִי שֶׁהוּא מִתְפַּרְנֵס מִמַּעֲשֵׂה יָדָיו[44], וּמִדַּת חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הִיא; וּבָזֶה זוֹכֶה לְכָל כָּבוֹד וְטוֹבָה שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל, אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ" - "אַשְׁרֶיךָ" בָּעוֹלָם הַזֶּה, "וְטוֹב לָךְ" לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב[45].

44) (ברכות ח.) "גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא־שמים". 45) (שם).

יב. אֵין דִּבְרֵי־תּוֹרָה מִתְקַיְּמִין בְּמִי שֶׁמַּרְפֶּה[46] עַצְמוֹ עֲלֵיהֶן, וְלֹא בְּאֵלּוּ שֶׁלּוֹמְדִין מִתּוֹךְ עִדּוּן[47] וּמִתּוֹךְ

אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה; אֶלָּא בְּמִי שֶׁמִּמִּית עַצְמוֹ עֲלֵיהֶן[48], וּמְצַעֵר גּוּפוֹ תָּמִיד[49], וְלֹא יִתֵּן שֵׁנָה לְעֵינָיו[50] וּלְעַפְעַפָּיו תְּנוּמָה. אָמְרוּ חֲכָמִים[51] דֶּרֶךְ רֶמֶז: "זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל" - אֵין הַתּוֹרָה מִתְקַיֶּמֶת אֶלָּא בְּמִי שֶׁמִּמִּית עַצְמוֹ בְּאָהֳלֵי חֲכָמִים[52]. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "הִתְרַפִּיתָ, בְּיוֹם צָרָה צַר כֹּחֶכָה"[53]; וְעוֹד אָמַר: "אַף חָכְמָתִי עָמְדָה לִי" - חָכְמָה שֶׁלָּמַדְתִּי בְּאַף[54], הִיא עָמְדָה לִי. אָמְרוּ חֲכָמִים[55]: בְּרִית כְּרוּתָה, שֶׁכָּל הַיָּגֵעַ בְּתוֹרָתוֹ בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ[56], לֹא בִּמְהֵרָה הוּא מְשַׁכֵּחַ; וְכָל הַיָּגֵעַ בְּתַלְמוּדוֹ בְּצִנְעָה[57], מַחְכִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת צְנוּעִים חָכְמָה"; וְכָל הַמַּשְׁמִיעַ קוֹלוֹ בִּשְׁעַת תַּלְמוּדוֹ, תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ; אֲבָל הַקּוֹרֵא בְּלַחַשׁ, בִּמְהֵרָה הוּא שׁוֹכֵחַ[58].

46) מתרשל (עירובין נד.). אמר רבי אלעזר: מאי דכתיב: לוחות אבן? - אם אדם משים עצמו, את לחייו כאבן זו שאינה נמחית (מדריסת רגלי בני־אדם, כך לחייו אינן נלאין מלחזור על לימודו וללמד לאחרים, רש"י) - תלמודו מתקיים בידו; ואם לאו, אין תלמודו מתקיים בידו. 47) פינוק והתענגות. "לא תימצא תורה במי שמחיה עצמו עליה" (סנהדרין קיא.). וכן בתנחומא (נח, אות ג): לא תימצא תורה שבעל־פה אצל מי שמבקש ענג העולם, תאוה וכבוד וגדולה בעולם הזה, שנאמר: לא תמצא בארץ החיים (איוב כח, יג). וכי בארץ המתים תימצא? - אלא במי שמחיה עצמו עליה". 48) (ברכות סג:). 49) (שם) כי מיץ חלב יוציא חמאה (משלי ל, לג). "במי אתה מוצא חמאה של תורה? - במי שמקיא חלב שינק משדי אמו". 50) (כתובות סב.). 51) (ברכות סג:). 52) נוסח אוקספורד; ונוסח רוב הדפוסים: "החכמים". 53) (שם, סג.) אמרו: "כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום צרה". 54) בכעס שרבי כעס עלי וסטר על לחיי (קהלת־רבה פ"ב). 55) (ירושלמי, ברכות פ"ה, ה"א). 56) וכל־שכן בבית־המדרש המיוחד לתלמוד־תורה, בעוד שבית־הכנסת עיקרו לתפילה. כך הוא נוסח אוקספורד, קושטא; וכן גם בירושלמי. בשאר הדפוסים: "בית־המדרש". 57) לא בשוק, ולא בקולי קולות (ירושלמי, ברכות פ"ה, ה"א; מ"ק טז.). 58) (עירובין נד.).

יג. אַף־עַל־פִּי שֶׁמִּצְוָה לִלְמֹד בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה - אֵין אָדָם לָמֵד רֹב חָכְמָתוֹ, אֶלָּא בַּלַּיְלָה[59]. לְפִיכָךְ מִי שֶׁרָצָה לִזְכּוֹת בְּכֶתֶר הַתּוֹרָה, יִזָּהֵר בְּכָל לֵילוֹתָיו, וְלֹא יְאַבֵּד אֲפִלּוּ אֶחָד מֵהֶן בְּשֵׁנָה וַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְשִׂיחָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אֶלָּא בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְדִבְרֵי חָכְמָה. אָמְרוּ חֲכָמִים[60]: אֵין רִנָּה שֶׁל תּוֹרָה אֶלָּא בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "קוּמִי רְנִי בַלַּיְלָה". וְכָל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה, חוּט שֶׁל חֶסֶד נִמְשָׁךְ עָלָיו בַּיּוֹם[61], שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ, וּבַלַּיְלָה שִׁירָה עִמִּי תְּפִלָּה לְאֵל חַיָּי". וְכָל בַּיִת, שֶׁאֵין נִשְׁמָעִים בּוֹ דִּבְרֵי־תּוֹרָה בַּלַּיְלָה, אֵשׁ אוֹכַלְתּוֹ[62], שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל חֹשֶׁךְ טָמוּן לִצְפוּנָיו, תֹּאכַלְהוּ אֵשׁ לֹא נֻפָּח"[63]. "כִּי דְבַר ה' בָּזָה" - זֶה שֶׁלֹּא הִשְׂגִּיחַ עַל דִּבְרֵי־תּוֹרָה כָּל עִקָּר[64]. וְכֵן כֹּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק, אוֹ שֶׁקָּרָא וְשָׁנָה וּפָרַשׁ[65] לְהַבְלֵי עוֹלָם, וְהִנִּיחַ תַּלְמוּדוֹ וּזְנָחוֹ - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל "בּוֹזֶה דְּבַר ה'". אָמְרוּ חֲכָמִים[66]: כָּל הַמְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר, סוֹפוֹ לְבַטְּלָהּ מֵעֹנִי; וְכָל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי, סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר. וְעִנְיָן זֶה מְפֹרָשׁ הוּא בַּתּוֹרָה - הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל, וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ"; וְאוֹמֵר: "לְמַעַן עַנֹּתְךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ".

59) (שם, סה.) "לא איברא סהרא אלא לגירסא", כי במנוחת הלילה יכולים להתרכז ולהתמסר ללימוד ללא הפרעה. 60) (שמות־רבה, פ' מז). 61) הוא מוצא חן בעיני אלהים ואדם (ע"ז ג:). 62) (סנהדרין צב.). 63) ופירושו לפי רש"י שם: כל לילה צפון ונחבא ממצפוני (מִסתרֵי) התורה: שאין דברי תורה נשמעים באותו בית - בגלל זה תאכלהו אש של גיהנום שאינה צריכה ניפוח. 64) שאינו מתחשב עמהם ואינו שם אליהם לב כלל (סנהדרין צט.). 65) קרא מקרא ושנה תורה שבעל־פה ולבסוף נתרחק וזנח לימודי ה'. 66) (אבות פ"ד, ט). 67) מי שמתענה ולומד תורה מעוני - סופו לקיימה מעושר ומרוב כל.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) שאין מלמדים לתלמיד שאינו הגון; סדר לימוד הרב לתלמידים ואופן ישיבתם; ההתנהגות בבית המדרש; שני תלמידיו ששאלו כאחת, למי עונים תחילה?

א. אֵין מְלַמְּדִין תּוֹרָה, אֶלָּא לְתַלְמִיד הָגוּן[2], נָאֶה בְּמַעֲשָׂיו, אוֹ לְתָם[3]. אֲבָל אִם הָיָה הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְמוּטָב, וּמַנְהִיגִין אוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, וּבוֹדְקִין[4] אוֹתוֹ, וְאַחַר־כָּךְ מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ וּמְלַמְּדִין אוֹתוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים[5]: כָּל הַשּׁוֹנֶה לְתַלְמִיד שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, כְּאִלּוּ זָרַק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס[6], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּצְרוֹר אֶבֶן בְּמַרְגֵּמָה[7], כֵּן נוֹתֵן לְכְסִיל כָּבוֹד" - אֵין כָּבוֹד אֶלָּא תּוֹרָה[8], שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ". וְכֵן הָרַב שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה - אַף־עַל־פִּי שֶׁחָכָם גָּדוֹל הוּא וְכָל הָעָם צְרִיכִין לוֹ, אֵין מִתְלַמְּדִין[9] מִמֶּנּוּ, עַד שׁוּבוֹ לְמוּטָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְּשׁוּ מִפִּיהוּ, כִּי מַלְאַךְ ה' צְבָאוֹת הוּא" - אָמְרוּ חֲכָמִים[10]: אִם הָרַב דּוֹמֶה לְמַלְאַךְ ה' צְבָאוֹת, תּוֹרָה יְבַקְּשׁוּ מִפִּיהוּ; אִם לָאו, אַל יְבַקְּשׁוּ תּוֹרָה מִפִּיהוּ.

2) (תענית ז.). 3) שאין אנו יודעים אם הוא הגון או לא. שהיה רבן גמליאל (ברכות כח.), מכריז: "כל תלמיד שאין תוכו כברו, אל ייכנס לבית המדרש" והעמיד שומר על פתח בית־המדרש לבדוק את התלמידים - אבל חבריו לא הסכימו

עמו וסילקוהו לשומר הפתח, באמרם: כל עוד שהתלמיד אינו מוחזק ל"אינו הגון", אסור לדחותו ולרחקו מבית־המדרש. 4) לדעת אם היטיב דרכו. 5) (חולין קלג.). 6) מרקוריוס או מרקור - שם אליל, שהיו עובדים אותו בזריקת אבנים לפניו, כמבואר (סנהדרין ס, עב. ע"ז נ.) 7) ערימת אבנים שנצברה ע"י רגימה. 8) ופירושו: הנותן לכסיל כבוד, כלומר: תורה, כאילו זרק צרור אבן אל תוך המרגמה שנרגמה לכבוד ע"ז מרקוליס. 9) (מ"ק יז.). 10) (שם).

ב. כֵּיצַד מְלַמְּדִים? הָרַב יוֹשֵׁב בָּרֹאשׁ, וְהַתַּלְמִידִים מֻקָּפִים לְפָנָיו כַּעֲטָרָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם רוֹאִים הָרַב[11] וְשׁוֹמְעִים דְּבָרָיו. וְלֹא יֵשֵׁב הָרַב עַל הַכִּסֵּא וְתַלְמִידָיו עַל הַקַּרְקַע, אֶלָּא אוֹ הַכֹּל עַל הָאָרֶץ, אוֹ הַכֹּל עַל הַכִּסְאוֹת[12]. וּבָרִאשׁוֹנָה הָיָה הָרַב יוֹשֵׁב[13], וְהַתַּלְמִידִים עוֹמְדִים. וּמִקֹּדֶם חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי[14], נָהֲגוּ הַכֹּל לְלַמֵּד לַתַּלְמִידִים וְהֵם יוֹשְׁבִים.

11) (כריתות ו.): כשתשבו לפני רבכם תראו את פניו, שנאמר: והיו עיניך רואות את מוריך (ישעיה ל, כ). 12) (מגילה כא.) "מנין לרב שלא ישב על גבי המיטה וישנה לתלמידו על גבי הקרקע? (אלא או שניהם על גבי המיטה, או שניהם על גבי הקרקע, רש"י) שנאמר: ואתה פה עמוד עמדי (דברים ה, כח). 13) (שם) "מימות משה רבינו עד רבן גמליאל (הזקן, כגירסת הב"ח) לא היו לומדין תורה אלא מעומד". ואף על פי שלא נזכר פה בפירוש שהרב היה יושב לפני תלמידיו בשעת לימודו, הרי מצינו זה בכמה מקומות: "נסתלק אהרן וישב לשמאל משה" (עירובין נד:): "דוד הוה יתיב אארעא והוה מתני להר לרבנן" (מ"ק טז:). 14) משמת רבן גמליאל הזקן שהיה בסוף בית שני והוא אבי אביו של רבן גמליאל דיבנה. וזהו ששנינו (סוטה פ"ט, מ"טו): "משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה" - שעד שמת הוא היתה בריאות בעולם והיו לומדים מעומד: ומשמת באה תשות כח לעולם והתחילו ללמוד מיושב, וזהו: "בטל כבוד התורה" (ברטנורא).

ג. אִם הָיָה מְלַמֵּד מִפִּיו לַתַּלְמִידִים, מְלַמֵּד; וְאִם הָיָה מְלַמֵּד עַל־פִּי מְתַרְגֵּם[15] - [הַמְתַרְגֵּם] עוֹמֵד בֵּינוֹ וּבֵין הַתַּלְמִידִים, וְהָרַב אוֹמֵר לַמְתַרְגֵּם, וְהַמְתַרְגֵּם מַשְׁמִיעַ לְכָל הַתַּלְמִידִים. וּכְשֶׁהֵן שׁוֹאֲלִין לַמְתַרְגֵּם, הוּא שׁוֹאֵל לָרַב, וְהָרַב מֵשִׁיב לַמְתַרְגֵּם, וְהַמְתַרְגֵּם מֵשִׁיב לַשּׁוֹאֵל. וְלֹא יַגְבִּיהַּ הָרַב קוֹלוֹ[16] יוֹתֵר מִקּוֹל הַמְתַרְגֵּם, וְלֹא יַגְבִּיהַּ הַמְתַרְגֵּם קוֹלוֹ בְּעֵת שֶׁשּׁוֹאֵל[17] אֶת הָרַב יוֹתֵר מִקּוֹל הָרַב. אֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי, לֹא לִפְחוֹת וְלֹא לְהוֹסִיף וְלֹא לְשַׁנּוֹת, אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה הַמְתֻרְגְּמָן אָבִיו[18] שֶׁל חָכָם אוֹ רַבּוֹ. אוֹמֵר[19] הָרַב לַמְתֻרְגְּמָן: 'כָּךְ אָמַר לִי רַבִּי!' אוֹ 'כָּךְ אָמַר לִי אַבָּא מָרִי!' וּכְשֶׁאוֹמֵר[20] הַמְתֻרְגְּמָן הַדְּבָרִים לָעָם, אוֹמֵר בְּשֵׁם הֶחָכָם, וּמַזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל אֲבִי הָרַב אוֹ שֶׁל רַבּוֹ, וְאוֹמֵר: כָּךְ אָמַר רַבֵּנָא פְּלוֹנִי! אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר הָרַב שְׁמוֹ שֶׁל חָכָם, שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת לְרַבּוֹ אוֹ לְאָבִיו בִּשְׁמוֹ[21].

15) זהו המתורגמן שהיה עומד לפני החכם הדורש. החכם לוחש לו בלשון עברית, והוא מתרגם לרבים בלשון שהם שומעים (רש"י, יומא כ:). 16) (ברכות מה.). 17) אבל בעת שהוא משמיע הדברים לפני הקהל ודאי מותר לו להגביה קולו, שהרי זה תפקידו להשמיע דברי הרב הנאמרים בלחישה ולהסבירם. והטעם, שאין המתרגם מגביה קולו בעת ששואל ושאין הרב מגביה קולו יותר מן המתרגם - כדי לחלוק כבוד זה לזה (מעשה רוקח). 18) (ירושלמי, מגילה פ"ד, ה"י). 19) כנוסח אוקספורד. ונוסח אחר: אומר. 20) כנוסח אוקספורד. ונוסח אחר: וכשאומר. 21) (קידושין לא:).

ד. הָרַב שֶׁלִּמֵּד וְלֹא הֵבִינוּ הַתַּלְמִידִים - לֹא יִכְעַס[22] עֲלֵיהֶם וְיִרְגַּז, אֶלָּא חוֹזֵר וְשׁוֹנֶה הַדָּבָר אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים[23], עַד שֶׁיָּבִינוּ עֹמֶק הַהֲלָכָה. וְכֵן לֹא יֹאמַר הַתַּלְמִיד: הֲבַנְתִּי! וְהוּא לֹא הֵבִין[24], אֶלָּא חוֹזֵר וְשׁוֹאֵל אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים[25]. וְאִם כָּעַס עָלָיו רַבּוֹ וְרָגַז, יֹאמַר לוֹ: רַבִּי, תּוֹרָה הִיא, וְלִלְמֹד אֲנִי צָרִיךְ[26], וְדַעְתִּי קְצָרָה!

22) ולא הקפדן מלמד (אבות פ"ב, ה). וכן אמרו במסכת (סופרים פ' טז): "פנים שוחקות להלכה, פנים מסבירות לאגדה". 23) (עירובין נד:) רבי עקיבא אומר: מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו? - שנאמר: ולמדה את בני־ישראל (דברים לא, יט). ומניין עד שתהא סדורה בפיהם? - שנאמר: שימה בפיהם (שם). 24) שהוא בוש לומר את האמת. ועל כגון זה אמרו: ולא הביישן למד (אבות ב, ה). 25) (דא"ז פ"ב) "ואם שנו לך ולא שמעת, אל תבוש לומר: שנו לי"! 26) (מגילה כח.) מסופר שם: שרבי שאל את ר' יהושע בן־קרחה: רבי, במה הארכת ימים? אמר לו: קצת בחיי? כלומר: חיי עליך למשא, מה לך ולאריכות ימי?! אמר לו: רבי, תורה היא וללמוד אני צריך, רצוני לדעת במה זכית לכך. רואים אנו מזה, שבמקום תורה אין משגיחים על רוגזו של הרב.

ה. לֹא יִהְיֶה הַתַּלְמִיד בּוֹשׁ מֵחֲבֵרָיו, שֶׁלָּמְדוּ מִפַּעַם רִאשׁוֹנָה אוֹ שְׁנִיָּה, וְהוּא לֹא לָמַד אֶלָּא אַחַר כַּמָּה פְּעָמִים[27]; שֶׁאִם נִתְבַּיֵּשׁ מִדָּבָר זֶה, נִמְצָא נִכְנָס וְיוֹצֵא לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ וְהוּא אֵינוֹ לָמֵד כְּלוּם. לְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[28]: "אֵין הַבַּיְשָׁן לָמֵד, וְלֹא הַקַּפְדָּן מְלַמֵּד". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁלֹּא הֵבִינוּ הַתַּלְמִידִים הַדָּבָר מִפִּנֵי עָמְקוֹ, אוֹ מִפִּנֵי דַּעְתָּן שֶׁהִיא קְצָרָה; אֲבָל אִם נִכַּר לָרַב, שֶׁהֵם מִתְרַשְּׁלִין בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה וּמִתְרַפִּין עֲלֵיהֶן, וּלְפִיכָךְ לֹא הֵבִינוּ - חַיָּב לִרְגֹּז עֲלֵיהֶן וּלְהַכְלִימָן בְּדְבָרִים כְּדֵי לְחַדְּדָם[29]. וּכְעִנְיָן זֶה אָמְרוּ חֲכָמִים[30]: זְרֹק מָרָה[31] בַּתַּלְמִידִים. לְפִיכָךְ אֵין רָאוּי לָרַב לִנְהֹג קַלּוּת־רֹאשׁ[32] לִפְנֵי הַתַּלְמִידִים, וְלֹא

22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42

1 לִשְׂחֹק בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עִמָּהֶם, כְּדֵי
2 שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עֲלֵיהֶן[33] וְיִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ בִּמְהֵרָה.

27) (ברכות סג:) "כל המנבל עצמו על דברי תורה - סופו להתנשא". ופירש רש"י: ששואל כל ספקותיו ואף על פי שיש בהם שחבריו מלעיגים עליו. 28) (אבות פ"ב, ה). 29) כלומר: לעוררם ולזרזם. 30) (כתובות קג:). 31) הטל עליהם אימה. 32) זלזול בעצמו. 33) "כל תלמיד־חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר (מחמת פחד) - תכוינה" (שבת ל:).

3 ו. אֵין שׁוֹאֲלִין אֶת הָרַב כְּשֶׁיִּכָּנֵס לַמִּדְרָשׁ, עַד
4 שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ עָלָיו[34]. וְאֵין הַתַּלְמִיד שׁוֹאֵל
5 כְּשֶׁיִּכָּנֵס, עַד שֶׁיִּתְיַשֵּׁב וְיָנוּחַ[35]. וְאֵין שׁוֹאֲלִין שְׁנַיִם
6 כְּאֶחָד[36]. וְאֵין שׁוֹאֲלִין אֶת הָרַב מֵעִנְיָן אַחֵר, אֶלָּא
7 מֵאוֹתוֹ הָעִנְיָן שֶׁהֵן עֲסוּקִין בּוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ[37].
8 וְיֵשׁ לָרַב לְהַטְעוֹת[38] אֶת הַתַּלְמִידִים בִּשְׁאֵלוֹתָיו
9 וּבַמַּעֲשִׂים[39] שֶׁעוֹשֶׂה בִּפְנֵיהֶם, כְּדֵי לְחַדְּדָן, וּכְדֵי
10 שֶׁיֵּדַע אִם זוֹכְרִים הֵם מַה שֶּׁלִּמְּדָם אוֹ אֵינָם זוֹכְרִים.
11 וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ־לוֹ רְשׁוּת לִשְׁאֹל אוֹתָם בְּעִנְיָן
12 אַחֵר שֶׁאֵין עוֹסְקִין בּוֹ, כְּדֵי לְזָרְזָם[40].

34) (תוספתא, סנהדרין פ"ז). 35) שלא תהא שאלתו מבוהלת ושלא כענין. 36) שאין בזה משום נימוס ודרך־ארץ. ועוד: שני קולות אינם נשמעים. 37) (שבת ג:). 38) להוליך שולל, כמו שאנו מוצאים: "לא אמרה רבי עקיבא, אלא לחדד בה התלמידים (עירובין יג.), כדי לידע אם ישיבו על דבריו. ורש"י פירש: שישימו לבם לתורה ויאמרו פלפול מלבם". 39) כגון רבה, שבדק בפני אביי תלמידו את הושט מבחוץ, אף על פי שאין בודקים ושט אלא מבפנים, כדי לראות אם ירגיש אביי בדבר (חולין מג:). 40) לעורר התענינותם.

13 ז. אֵין שׁוֹאֲלִין[41] מְעֻמָּד וְאֵין מְשִׁיבִין מְעֻמָּד[42], וְלֹא
14 מִגָּבוֹהַּ וְלֹא מֵרָחוֹק, וְלֹא מֵאַחוֹרֵי[43] הַזְּקֵנִים. וְאֵין
15 שׁוֹאֲלִין הָרַב, אֶלָּא בָּעִנְיָן שֶׁהֵן קוֹרִין[44] בּוֹ. וְאֵין
16 שׁוֹאֲלִין, אֶלָּא מִיִּרְאָה[45]. וְלֹא יִשְׁאַל בָּעִנְיָן יוֹתֵר
17 מִשָּׁלֹשׁ הֲלָכוֹת.

41) המקור לכל הדינים שבהלכה זו הוא (תוספתא, סנהדרין פרק ז). 42) מפני שהשאלה המוצעת או התשובה הניתנת מתוך ישיבה היא תמיד מיושבת ומתוקנת יותר ממתוך עמידה. 43) הזקנים יושבים קרוב לרב בשורה הראשונה, ולכן על השואל היושב מאחריהם לצאת ולעמוד לפניהם כדי שיראוהו גם הם בשעת הדיון. 44) כבר הזהיר רבינו על זה בהלכה הקודמת, אלא שם אמר שלא ישאל את הרב רק באותו נושא שלומדים: שאם לומדים דיני שבת אל ישאלנו בדיני יום־טוב: ופה הוא אומר, שאפילו באותו נושא עצמו אין שואלים אלא בענין שהם למדים, כלומר: שאם עסוקים בדיני הוצאה מרשות לרשות אל ישאלנו: חבית שנשברה, מה תקנה יעשו בשבת? אף אם שהכל מדיני שבת (כסף־משנה). 45) ולא בקלות־ראש (תנחומא, בהעלותך אות יא).

18 ח. שְׁנַיִם שֶׁשָּׁאֲלוּ - שָׁאַל אֶחָד כָּעִנְיָן[46], וְשָׁאַל אֶחָד
19 שֶׁלֹּא כָּעִנְיָן - נִזְקָקִין לָעִנְיָן; מַעֲשֶׂה[47] וְשֶׁאֵינוֹ מַעֲשֶׂה
20 - נִזְקָקִין לַמַּעֲשֶׂה; הֲלָכָה[48] וּמִדְרָשׁ[49] - נִזְקָקִין
21 לַהֲלָכָה; מִדְרָשׁ וְאַגָּדָה[50] - נִזְקָקִין לַמִּדְרָשׁ; אַגָּדָה
22 וְקַל־וָחֹמֶר[51] - נִזְקָקִין לְקַל־וָחֹמֶר; קַל־וָחֹמֶר וּגְזֵרָה[52]
23 שָׁוָה - נִזְקָקִין לְקַל־וָחֹמֶר. הָיוּ הַשּׁוֹאֲלִין שְׁנַיִם, אֶחָד
24 חָכָם וְאֶחָד תַּלְמִיד - נִזְקָקִין לֶחָכָם; תַּלְמִיד וְעַם־
25 הָאָרֶץ - נִזְקָקִין לַתַּלְמִיד; שְׁנֵיהֶם חֲכָמִים, שְׁנֵיהֶם
26 תַּלְמִידִים, שְׁנֵיהֶם עַמֵּי־הָאָרֶץ; שָׁאֲלוּ שְׁנֵיהֶם בִּשְׁתֵּי
27 הֲלָכוֹת אוֹ בִּשְׁתֵּי תְשׁוּבוֹת[53] אוֹ בִּשְׁתֵּי שְׁאֵלוֹת[54] שְׁנֵי
28 מַעֲשִׂים - הָרְשׁוּת בְּיַד הַמְתַרְגֵּם מֵעָתָּה[55].

46) ונוסחא אחרינא: בענין. כששואלים בהלכות פסח שלשים יום לפני הפסח - זהו שואל כענין (רבינו נסים, מגילה). 47) שאלה שהיא אקטואלית: שצריכים לדעת כעת מה לעשות ואיך להתנהג, קודמת לשאלה שהיא רק להלכה, תיאורטית. 48) שנאמרה למשה מסיני. 49) כגון: מכילתא, ספרא וספרי שהם מדרשי הלכה מתוך הפסוקים שבתורה. 50) שיחות אמרי חכמה, והגיוני לב סומכים על המקרא ואין בהם ענין לדינים. עיין הרא"ש (נדרים לו:). 51) אחת מי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן. 52) גם היא מי"ג המידות, אלא בעוד ש"קל וחומר" אדם דן מעצמו על פי סברא, אין אדם דן "גזירה שוה" מעצמו אלא אם כן קיבלה מרבו (סוכה לא., רש"י, דיבור המתחיל: לא מקשינן). ולפיכך "גזירה שוה" שהיא בקבלה, אין לחשוש שמא ישכחנה: אבל "קל וחומר" שהיא רק מסברא ויש לחוש לשכחה - לכן נזקקין לה תחילה (פר"ח). 53) כשהרב אמר איזה חידוש משיבים עליו התלמידים בביקורת וניתוח. כמו שאמרו: שתי תשובות בדבר (קידושין ה:). 54) בשתי שאלות ששתיהן למעשה ואין אחת עדיפה מחברתה (עיין לעיל עמוד קא, הערה י). 55) הרשות בידו לבכר את מי שהוא רוצה על פני השני.

29 ט. אֵין יְשֵׁנִים[56] בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ. וְכָל הַמִּתְנַמְנֵם
30 בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ, חָכְמָתוֹ נַעֲשֵׂית קְרָעִים קְרָעִים[57]; וְכֵן
31 אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "וּקְרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה". וְאֵין
32 מְשִׂיחִין בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ, אֶלָּא בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה בִּלְבָד.
33 אֲפִלּוּ מִי שֶׁנִּתְעַטֵּשׁ, אֵין אוֹמְרִים לוֹ 'רְפוּאָה'[58]
34 בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁאָר הַדְּבָרִים[59].
35 וּקְדֵשַׁת בֵּית־הַמִּדְרָשׁ חֲמוּרָה[60] מִקְּדֵשַׁת בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת.

56) (סוכה כח.). 57) הוא שוכח תלמודו ואינו נזכר אלא לסירוגין (רש"י, סנהדרין עא.), כלומר: ידיעותיו לקויות ואין בהן שלימות ובהירות. 58) גם בימינו נוהגים מטעם נימוס ודרך־ארץ לומר לאיש שנתעטש אסותא! מרפא! רפואה! ו"של בית רבן גמליאל לא היו אומרים: "מרפא!" בבית־המדרש - משום ביטול בית־המדרש" (ברכות נג.). 59) שאין בהם לא תורה ולא דרך־ארץ. 60) בית־המדרש, עיקר יסודו ותעדותו היה להרביץ בו תורה - כאשר יעיד עליו שמו - אבל היו גם מתפללים בו: ובית־הכנסת מיוחד רק לתפילה. וגדול הבית שמגדלים בו תורה, מבית

שמגדלים בו תפילה (מגילה כז.) - ולכן אומרים בבית־הכנסת: רפואה! מה שאין כן בבית־המדרש.

יום שישי ט"ו תמוז ה'תשפ"א

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כבוד הרב ומוראו; מי הוא הראוי להוראה; אהבת הרב לתלמידיו.

1 **א. כְּשֵׁם שֶׁאָדָם מְצֻוֶּה בִּכְבוֹד אָבִיו וְיִרְאָתוֹ, כָּךְ הוּא**
2 **חַיָּב בִּכְבוֹד רַבּוֹ[2] וְיִרְאָתוֹ יָתֵר מֵאָבִיו[3]; שֶׁאָבִיו מְבִיאוֹ**
3 **לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְרַבּוֹ, שֶׁלִּמְּדוֹ חָכְמָה, מְבִאוֹ לְחַיֵּי**
4 **הָעוֹלָם הַבָּא[4]. רָאָה אֲבֵדַת אָבִיו וַאֲבֵדַת רַבּוֹ - שֶׁל**
5 **רַבּוֹ קוֹדֶמֶת לְשֶׁל אָבִיו. אָבִיו וְרַבּוֹ נוֹשְׂאִים בְּמַשָּׂא -**
6 **מַנִּיחַ אֶת שֶׁל רַבּוֹ, וְאַחַר־כָּךְ שֶׁל אָבִיו[5]. אָבִיו וְרַבּוֹ**
7 **שְׁבוּיִים בַּשְּׁבִיָּה - פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ[6], וְאַחַר־כָּךְ פּוֹדֶה**
8 **אֶת אָבִיו. וְאִם הָיָה אָבִיו תַּלְמִיד־חָכָם - פּוֹדֶה אֶת**
9 **אָבִיו תְּחִלָּה[7]; וְכֵן אִם הָיָה אָבִיו תַּלְמִיד־חָכָם,**
10 **אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ שָׁקוּל כְּנֶגֶד רַבּוֹ[8] - מֵשִׁיב אֲבֵדָתוֹ,**
11 **וְאַחַר־כָּךְ מֵשִׁיב אֲבֵדַת רַבּוֹ. וְאֵין לְךָ כָּבוֹד גָּדוֹל**
12 **מִכְּבוֹד הָרַב, וְלֹא מוֹרָא מִמּוֹרָא הָרַב. אָמְרוּ**
13 **חֲכָמִים[9]: מוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם; לְפִיכָךְ אָמְרוּ[10]:**
14 **כָּל הַחוֹלֵק[11] עַל רַבּוֹ, כְּחוֹלֵק עַל הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
15 **"בְּהַצֹּתָם עַל ה'"[12]; וְכָל הָעוֹשֶׂה מְרִיבָה[13] עִם רַבּוֹ,**
16 **כְּעוֹשֶׂה מְרִיבָה עִם הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר רָבוּ בְנֵי**
17 **יִשְׂרָאֵל אֶת ה' וַיִּקָּדֵשׁ בָּם"; וְכָל הַמִּתְרָעֵם[14] עַל רַבּוֹ,**
18 **כְּמִתְרָעֵם עַל ה', שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא עָלֵינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶם כִּי**
19 **עַל ה'"; וְכָל הַמְהַרְהֵר[15] אַחַר רַבּוֹ, כְּאִלּוּ מְהַרְהֵר**
20 **אַחַר שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים**
21 **וּבְמֹשֶׁה"[16].**

2) המובהק, רוב חכמתו למד ממנו. 3) "מפני שהוא ואביו חייבים בכבוד רבו" (כריתות כח.). ובנוסח אוקספורד וכתב יד אברבנאל "כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו, כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו; ורבו יתר מאביו ....". 4) (בבא מציעא לג.). 5) (שם). אבל אם היה אביו חכם ושקול כנגד רבו - של אביו קודמת. 6) (שם). 7) ואפילו כשאינו שקול כנגד רבו, מפני שבשבי חייו בסכנה. 8) דברי רבינו כאן: "אף על פי שאינו שקול כנגד רבו" הם סתירה גלוייה לדבריו בהלכות גזילה ואבידה פרק י"ב, הלכה ב, שכתב שם: "פגע באבידת אביו עם אבידת רבו, אם היה אביו שקול כנגד רבו - של אביו קודמת; ואם לאו - של רבו קודמת. וכבר הסכימו רוב מפרשי הרמב"ם ובראשם "הגהות מיימוניות", שטעות סופר יש כאן והנוסח בהלכות "גזילה ואבידה" עיקר, שכן הנוסחה גם במשנה ירושלמי (בבא מציעא פרק ב, משנה י"א). וטעם דין זה השנוי במשנה: - בפדיון שבויים שחייהם בסכנה, כיוון שאביו תלמיד־חכם אף אם אינו שקול - הוא חייב להציל נפשו מיני שחת קודם כל אדם; אבל במקום שאין סכנת נפשות רק הפסד ממון או יגיעת הגוף, כגון: אבידה ונשיאת משא, אם אין האב שקול - רבו קודם. וכדאי להביא כאן מה שכתב הרמ"א (שולחן ערוך סימן רמב, סעיף לד, בשם "ספר החסידים"): במה דברים אמורים שרבו קודם לאביו? - כשמלמד אותו חינם; אבל אם אביו שכר לו רב ומלמדו - אביו קודם לכל דבר. 9) (אבות פרק ד, יב). 10) (סנהדרין קי.). 11) זה שחולק על ישיבת רבו וקובע לו ישיבה אחרת ומלמד שם שלא ברשות רבו. כמבואר בסמוך (הלכה ב). 12) אף על פי שלא חלקו אלא על משה ועל תורתו, מעלה עליהם הכתוב כאילו היצו וחלקו על השכינה. 13) תגר וקטטה לפטפט נגדו בדברים (רש"י). 14) ואומר על רבו שנוהג בו מידה כבושה, מידת אכזריות (שם). 15) מחפה עליו דברים (שם), שבודה עליו מליבו דברי גנאי. 16) ואמרו (מכילתא, בשלח): "אם באלוקים דיברו, קל וחומר במשה? - ללמדך, שכל המדבר ברועה ישראל כאילו מדבר במי שאמר והיה העולם".

22 **ב. אֵיזֶהוּ חוֹלֵק עַל רַבּוֹ? זֶה שֶׁקּוֹבֵעַ לוֹ מִדְרָשׁ,**
23 **וְיוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ וּמְלַמֵּד שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת רַבּוֹ[17], וְרַבּוֹ קַיָּם,**
24 **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁרַבּוֹ בִּמְדִינָה אַחֶרֶת. וְאָסוּר לְאָדָם**
25 **לְהוֹרוֹת בִּפְנֵי רַבּוֹ לְעוֹלָם[18]; וְכָל הַמּוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי**
26 **רַבּוֹ, חַיָּב מִיתָה[19].**

17) (ברכות כז:). וכן אמרו (סנהדרין ה:): "תלמיד אל יורה, אלא אם כן נטל רשות מרבו". וטעם האיסור - שלא יתנהג בשררה בחיי רבו, כמו שאמרו (ברכות סד.): "כל שנותיו של רבה שמלך כראש ישיבה לא היה רב יוסף קורא אומן מקיז דם לביתו והיה הולך אליו, כדי שלא להראות שום צד שררה בחיי רבו. 18) אפילו כשנטל כבר רשות להורות, אסור לו להורות בפני רבו, אלא שלא במקום רבו. ויש מפרשים: "לעולם" - אפילו הוראה בדרך ארעי, שאינו קובע שום מדרש גם כן אסור בפני רבו. 19) (עירובין סג.).

27 **ג. הָיָה בֵינוֹ וּבֵין רַבּוֹ שְׁנַיִם־עָשָׂר[20] מִיל, וְשָׁאַל**
28 **לוֹ אָדָם דְּבַר הֲלָכָה - מֵתֵר לְהָשִׁיב[21]. וּלְהַפְרִישׁ**
29 **מִן הָאִסּוּר[22] - אֲפִלּוּ בִּפְנֵי רַבּוֹ מֵתֵר לְהוֹרוֹת.**
30 **כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁרָאָה אָדָם עוֹשֶׂה דָּבָר הָאָסוּר,**
31 **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָדַע בְּאִסּוּרוֹ, אוֹ מִפְּנֵי רִשְׁעוֹ -**
32 **יֵשׁ־לוֹ לְהַפְרִישׁוֹ וְלוֹמַר לוֹ: דָּבָר זֶה אָסוּר!**
33 **וַאֲפִלּוּ בִּפְנֵי רַבּוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ רַבּוֹ**
34 **רְשׁוּת, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל ה', אֵין חוֹלְקִין**
35 **כָּבוֹד לָרַב[23]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[24]? בְּדָבָר**
36 **שֶׁנִּקְרֶה מִקְרֶה[25]; אֲבָל לִקְבֹּעַ עַצְמוֹ לְהוֹרָאָה,**
37 **וְלֵישֵׁב וּלְהוֹרוֹת לְכָל שׁוֹאֵל, אֲפִלּוּ הוּא בְּסוֹף**
38 **הָעוֹלָם וְרַבּוֹ בְּסוֹף הָעוֹלָם - אָסוּר לוֹ לְהוֹרוֹת**
39 **עַד שֶׁיִּמּוֹת רַבּוֹ[26], אֶלָּא־אִם־כֵּן נָטַל רְשׁוּת מֵרַבּוֹ.**
40 **וְלֹא[27] כָּל מִי שֶׁמֵּת רַבּוֹ, מֻתָּר לוֹ לֵישֵׁב וּלְהוֹרוֹת**
41 **בַּתּוֹרָה; אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה תַּלְמִיד שֶׁהִגִּיעַ**
42 **לְהוֹרָאָה[28].**

20) זהו "שלא במקום רבו". ושיעור זה הוא כנגד מחנה ישראל במדבר שתפס שטח של שלוש פרסאות, שהן שנים־עשר מיל (עירובין נה:). ושיעור המיל אלפיים אמה.

וכל מי שהיה צריך לשאול דבר מה, היה פונה ישר למשה, כמו שכתוב: והיה כל מבקש ה' יצא אל אוהל מועד (שמות לג, ז). 21) אבל לא לקבוע מדרש וישיבה. 22) להרחיק אדם מן העבירה. 23) (עירובין סג.), וסמכו על הכתוב: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' (משלי כא, ל). 24) שמותר לו להשיב בריחוק שנים־עשר מיל ממקום מגורי רבו? 25) באקראי בעמלא, בהזדמנות ובדרך ארעי. 26) כמו שאמרו (עירובין סב:): שכל זמן שרב הונא היה בחיים לא הורה רב חיסדא תלמידו אפילו "ביעתא בכותחא", כלומר: אפילו הוראות הכי קלות ופשוטות כמו, למשל, שמותר לאכול ביצה טבולה בכותח (מין רוטב עשוי מחלב חמוץ לטבל בו את הפת). "והגהות מיימוניות כתבו, שפסק הלכה מפורש שאדם רואה בספר מספרי הגאונים, יכול הוא להורות אפילו בימי רבו, רק אסור לו להורות מליבו ולסמוך על בינתו. 27) נראים הדברים שכאן תחילת הלכה ד. וכן הוא הנוסח בטור יורה דעה סימן רמב בשם הרמב"ם. וכך הכריע הש"ך (שם, סעיף קטן יח). 28) שגמר כבר את חוק הלימודים הדרושים וקיבל היתר הוראה. חכמינו אמרו (עבודה־זרה יט:), שזמן הגעה להוראה הוא ארבעים שנה. ורבינו שלא נתן שיעור זה סובר, כנראה, שזה היה אז כשהיו לומדים רק מפי הרב, מפי סופרים ולא מפי ספרים; ואמרו (עבודה־זרה ה:): "שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו עד ארבעים שנה". אבל כיום, שהתורה ופירושיה כתובים ומונחים לפנינו ואנו לומדים מתוכם - אין ההוראה תלוייה בגיל ובשנים, אלא במעלת חכמתו ובמידותיו של החכם (לחם משנה), ורבינו ז"ל מונה את התנאים הדרושים לחכם כדי שיתמנה לדיין: "כל מי שימצאוהו חכם וירא־חטא, ועניו ושפל ופירקו נאה, ורוח הבריות נוחה הימנו - עושים אותו דיין" (משנה תורה, הלכות סנהדרין פרק ב, הלכה ח), ואילו שנות הגיל לא הזכיר.

1 **ד. וְכָל תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וּמוֹרֶה - הֲרֵי זֶה**
2 **רָשָׁע, שׁוֹטֶה וְגַס הָרוּחַ[29], וְעָלָיו נֶאֱמַר: "כִּי רַבִּים**
3 **חֲלָלִים הִפִּילָה[30] וְגוֹ'". וְכֵן חָכָם שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה**
4 **וְאֵינוֹ מוֹרֶה - הֲרֵי זֶה מוֹנֵעַ תּוֹרָה, וְנוֹתֵן מִכְשׁוֹלוֹת**
5 **לִפְנֵי הָעִוְרִים, וְעָלָיו נֶאֱמַר: "וַעֲצֻמִים[31] כָּל הֲרֵגֶיהָ"**
6 **- אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים הַקְּטַנִּים, שֶׁלֹּא הִרְבּוּ תּוֹרָה כָּרָאוּי,**
7 **וְהֵם מְבַקְּשִׁים לְהִתְגַּדֵּל בִּפְנֵי עַמֵּי־הָאָרֶץ וּבֵין אַנְשֵׁי**
8 **עִירָם, וְקוֹפְצִין וְיוֹשְׁבִין בָּרֹאשׁ לָדִין וּלְהוֹרוֹת**
9 **בְּיִשְׂרָאֵל; הֵם הַמַּרְבִּים הַמַּחֲלֹקֶת, וְהֵם הַמַּחֲרִיבִים**
10 **אֶת הָעוֹלָם, וְהַמְכַבִּין נֵרָהּ שֶׁל תּוֹרָה, וְהַמְחַבְּלִים**
11 **כֶּרֶם ה' צְבָאוֹת. עֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ:**
12 **"אֶחֱזוּ לָנוּ שׁוּעָלִים, שֻׁעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים**
13 **כְּרָמִים".**

29) (אבות פרק ד, ז). רשע - שלפעמים יחייב את הזכאי, והריהו כגוזלו; שוטה - שמרבה עליו איבת בעל־הדין שיצא חייב; וגס־רוח - שגאוותו לקנות לו שם כאחד הגדולים הביאתהו לידי כך להורות ולדון בטרם שהגיע להוראה (מדרש שמואל). 30) לשון נֵפֶל, שלא כלו חדשיו ועדיין לא נגמר, כן הוא: לא הגיע עדיין להוראה - ומורה, ולכן רבים חלליו. 31) מלשון: ועוצם עיניו (ישעיה לג, טו). שהוא מתעצם ומחריש ומתאפק מלהורות והורג בזה את בני דורו (רש"י, עבודה זרה יט:).

14 **ה. וְאָסוּר לוֹ לְתַלְמִיד לִקְרוֹת לְרַבּוֹ בִּשְׁמוֹ, וַאֲפִלּוּ**
15 **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[32]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַשֵּׁם פֶּלְאִי, שֶׁכָּל**
16 **הַשּׁוֹמֵעַ יֵדַע שֶׁהוּא פְּלוֹנִי. וְלֹא יַזְכִּיר שְׁמוֹ בְּפָנָיו;**
17 **וַאֲפִלּוּ לִקְרוֹת לַאֲחֵרִים שֶׁשְּׁמָם כְּשֵׁם רַבּוֹ, כְּדֶרֶךְ**
18 **שֶׁעוֹשֶׂה בְּשֵׁם אָבִיו[33]; אֶלָּא יְשַׁנֶּה אֶת שְׁמָם[34], אֲפִלּוּ**
19 **לְאַחַר מוֹתָם[35]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַשֵּׁם פֶּלְאִי[36], שְׁכָל**
20 **הַשּׁוֹמֵעַ יֵדַע שֶׁהוּא פְּלוֹנִי[37]. וְלֹא יִתֵּן שָׁלוֹם לְרַבּוֹ אוֹ**
21 **יַחֲזִיר לוֹ שָׁלוֹם, כְּדֶרֶךְ שֶׁנּוֹתְנִים לְרֵעִים וּמַחֲזִירִים זֶה**
22 **לָזֶה[38]; אֶלָּא שׂוֹחֵהַּ[39] לְפָנָיו וְאוֹמֵר לוֹ בְּיִרְאָה וְכָבוֹד:**
23 **שָׁלוֹם עָלֶיךָ, רַבִּי! וְאִם נָתַן לוֹ רַבּוֹ שָׁלוֹם, יַחֲזִיר**
24 **לוֹ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ, רַבִּי וּמוֹרִי[40]!**

32) (סנהדרין ק.) ומפרש רש"י: "כשהוא אומר: פלוני, ואינו אומר: פלוני מורי ורבי. לא כגיחזי שקרא לרבו בשמו ואמר: זאת האשה וזה בנה אשר החייה אלישע (מלכים־ב ח, ה), אלא כיהושע שאמר: אדוני משה, כלאם! (במדבר יא, כח). 33) כן יעשה בשם רבו, "בערוך", ערך "אב" מובא בשם הגאונים, שרבה קרא לתלמידו: "אביי", אף על פי ששמו האמיתי היה "נחמני" - מפני שגם שמו של אבי רבה היה נחמני, לפיכך לא קרא אותו בשמו שהוא כשם אביו (וקרא אותו: אבא, ומזה נתהווה שמו: אביי, ואם לאביו כך, לרבו לא כל שכן. 34) של אחרים, ומכל שכן של אביו ורבו. 35) של אביו ורבו, מצינו שאביי קרא לרבה אחרי מותו "מר" (גיטין נט:). 36) מלשון הכתוב: והוא פלאי (שופטים יג, יח). מופלא ומובדל משאר שמות בני־אדם. 37) אבל כשאין השם מופלא, כגון: אברהם, יצחק, משה וכדומה, שמות מצויים - מותר לקרוא שם אחרים ששמם כשם רבו או כשם אביו שלא בפני רבו או אביו. וכן אנו מוצאים (כתובות קג:) את רבי שאמר לפני מותו: "שמעון בני - חכם", אף על פי שזה היה שם אביו, שהיה גם מורו ורבו. 38) (ברכות כז:) "הנותן שלום לרבו גורם שתסתלק שכינה מישראל", ופירש רש"י: "כשאר כל אדם: שלום עליך, ולא שלום עליך, רבי". 39) כורע לפניו ושואל בשלומו (תנחומא, בהעלותך אות יא). 40) (ברכות ג.).

25 **ו. וְכֵן לֹא יַחֲלֹץ תְּפִלָּיו[41] לִפְנֵי רַבּוֹ, וְלֹא יָסֵב[42], אֶלָּא**
26 **יוֹשֵׁב כְּיוֹשֵׁב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ[43]. וְלֹא יִתְפַּלֵּל, לֹא לִפְנֵי[44]**
27 **רַבּוֹ וְלֹא לְאַחַר רַבּוֹ וְלֹא בְּצַד רַבּוֹ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר,**
28 **שֶׁאָסוּר לוֹ לְהַלֵּךְ בְּצִדּוֹ; אֶלָּא יִתְרַחֵק לְאַחַר רַבּוֹ,**
29 **וְלֹא יְהֵא מְכַוֵּן כְּנֶגֶד אֲחוֹרָיו, וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל. וְלֹא**
30 **יִכָּנֵס עִם רַבּוֹ בַּמֶּרְחָץ[45], וְלֹא יֵשֵׁב[46] בִּמְקוֹם רַבּוֹ, וְלֹא**
31 **יַכְרִיעַ[47] דְּבָרָיו בְּפָנָיו, וְלֹא יִסְתֹּר[48] אֶת דְּבָרָיו. וְלֹא**
32 **יֵשֵׁב לְפָנָיו, עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ: שֵׁב[49], וְלֹא יַעֲמֹד**
33 **מִלְּפָנָיו, עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ: עֲמֹד, אוֹ עַד שֶׁיִּטֹּל רְשׁוּת[50]**

לַעֲמֹד. וּכְשֶׁיִּפָּטֵר מֵרַבּוֹ, לֹא יַחֲזֹר לוֹ לַאֲחוֹרָיו[51], אֶלָּא נִרְתָּע לַאֲחוֹרָיו[52], וּפָנָיו כְּנֶגֶד פָּנָיו.

41) (סנהדרין קא:) ואף על פי שבמלך ידובר שם, הרי אמרו חז"ל (הוריות יג.): "חכם קודם למלך: חכם שמת - אין לנו חכם כיוצא בו; מלך שמת - כל ישראל ראויים למלכות". ועוד אמרו (גיטין סב.) שהרבנים נקראים: מלכים, שנאמר: בי מלכים ימלוכו (משלי ח, טו). וראוי להעיר, שהטור אורח חיים, סימן לח, הביא מאמר מאת רבא: "אסור לחלוץ תפילין בפני רבו", ומאמר כזה לא נמצא בש"ס. וב"שימושא רבא" מובא מאמר זה, כאילו הוא נמצא בסנהדרין בסוגייה שלפנינו. 42) (פסחים קח.), כי הסיבה על צד שמאל היא ישיבה חופשית יותר מדי והריהי פגיעה ב"מורא רבו". 43) (ירושלמי, הוריות פרק ג, הלכה ה). 44) הכל במסכת ברכות כז:. וטעם כל אלה, משום יהירות (כפירוש רש"י, שם). 45) (פסחים נא.), מפני שצריך להתבייש מכבודו וממוראו (רש"י, שם). ואם רבו צריך לו שישמשהו - מותר. 46) (קידושין לא:), באביו אמרו זאת, וקל וחומר ברבו. 47) שאם היה רבו וחכם אחר חלוקים בדבר הלכה, לא יכריע לצד השני כנגדו ויאמר: נראים דברי פלוני. 48) לומר לו: לא כן הדבר! לא נכון! 49) (מדרש־רבה, רות פרשה ד) ויאמר: שבו פה! וישבו (רות ד, ב), מכאן שאין רשות לקטן לישב עד שייתן לו רבו רשות. 50) (עבודה זרה יט.) אמר לוי: "רבי, נתת לנו רשות לעמוד". 51) נוסח אוקספורד: "לא יחזיר לו אחוריו". 52) ילך אחורנית (יומא נג.).

ז. וְחַיָּב לַעֲמֹד מִפְּנֵי רַבּוֹ - מִשֶּׁיִּרְאֶנּוּ מֵרָחוֹק מִלֹּא עֵינָיו[53], עַד שֶׁיִּתְכַּסֶּה מִמֶּנּוּ[54] וְלֹא יִרְאֶה קוֹמָתוֹ, וְאַחַר־כָּךְ יֵשֵׁב. וְחַיָּב אָדָם לְהַקְבִּיל[55] פְּנֵי רַבּוֹ בָּרֶגֶל.

53) כשיעור שליטת כוח הראות שלו; המרחק שהעין רואה. 54) שייבלע בתוך המרחק או ייעלם מעיניו בין הבתים ולא יראנו עוד (יומא נג.). 55) (סוכה כז:) לקדם את פניו, להיראות לפניו בשלוש רגלים. רבינו פוסק כרבי יצחק ולא כרבי אליעזר שאמר: "משבח אני את העצלנים שאינם יוצאים מבתיהם ברגל", דכתיב: ושמחת אתה וביתך (דברים יד, כו). ופעם בא אליו תלמיד ברגל להקביל פניו, ואמר לו שלא יפה עשה (כסף־משנה).

ח. אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד בִּפְנֵי רַבּוֹ, אֶלָּא־אִם־כֵּן דֶּרֶךְ רַבּוֹ לַחֲלֹק[56] לוֹ כָּבוֹד. וְכָל הַמְּלָאכוֹת שֶׁהָעֶבֶד[57] עוֹשֶׂה לְרַבּוֹ, תַּלְמִיד עוֹשֶׂה לְרַבּוֹ. וְאִם הָיָה בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְלֹא הָיוּ לוֹ תְּפִלִּין[58], וְחָשׁ שֶׁמָּא יֹאמְרוּ עֶבֶד הוּא - אֵינוֹ נוֹעֵל לוֹ מִנְעָלוֹ וְאֵינוֹ חוֹלְצוֹ. וְכָל הַמּוֹנֵעַ תַּלְמִידוֹ מִלְּשַׁמְּשׁוֹ, מוֹנֵעַ מִמֶּנּוּ חֶסֶד[59] וּפוֹרֵק מִמֶּנּוּ יִרְאַת שָׁמַיִם. וְכָל תַּלְמִיד שֶׁמְּזַלְזֵל דָּבָר מִכָּל כְּבוֹד רַבּוֹ, גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק[60] מִיִּשְׂרָאֵל.

56) (בבא בתרא קיט:) שאם הרב עצמו רוצה בכבודו, בוודאי ישמח לראות שגם אחרים נוהגים בו כבוד. 57) (כתובות צו.) עבד כנעני. כגון: רחיצת רגליים, הנעלת המנעלים וחליצתם וכדומה. 58) להניחן, שיכירו בזה שהוא אינו עבד. כי אין דרך עבדים להניח תפילין. 59) (שם). 60) (ברכות כז:).

ט. רָאָה רַבּוֹ עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי־תוֹרָה - אוֹמֵר לוֹ: לִמַּדְתָּנוּ[61] רַבֵּנוּ כָּךְ וָכָךְ! וְכָל־זְמַן שֶׁמַּזְכִּיר שְׁמוּעָה בְּפָנָיו, אוֹמֵר לוֹ: כָּךְ לִמַּדְתָּנוּ[62] רַבֵּנוּ! וְאַל יֹאמַר דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַע מֵרַבּוֹ, עַד שֶׁיַּזְכִּיר שֵׁם אוֹמְרוֹ[63]. וּכְשֶׁיְּמוּת רַבּוֹ, קוֹרֵעַ כָּל בְּגָדָיו עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לִבּוֹ[64], וְאֵינוֹ מְאַחֵה[65] לְעוֹלָם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּרַבּוֹ מֻבְהָק[66], שֶׁלָּמַד מִמֶּנּוּ רֹב חָכְמָתוֹ; אֲבָל אִם לֹא לָמַד מִמֶּנּוּ רֹב חָכְמָתוֹ, הֲרֵי זֶה תַּלְמִיד חָבֵר[67], וְאֵינוֹ חַיָּב בִּכְבוֹדוֹ בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים; אֲבָל עוֹמֵד מִלְּפָנָיו[68], וְקוֹרֵעַ עָלָיו, כְּשֵׁם שֶׁהוּא קוֹרֵעַ עַל כָּל הַמֵּתִים שֶׁהוּא מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם[69]. אֲפִלּוּ לֹא לָמַד מִמֶּנּוּ אֶלָּא דָּבָר אֶחָד - בֵּין קָטָן, בֵּין גָּדוֹל - עוֹמֵד מִלְּפָנָיו וְקוֹרֵעַ עָלָיו.

61) ולא יאמר לו: עברת על דברי תורה, כן מצינו (ברכות טז:): אמרו לו תלמידיו לרבן גמליאל: לימדתנו רבינו וכו'. וכן (קידושין לב.) אל יאמר: "אבא, עברת על דברי תורה", אלא כך יאמר לו: "מקרא כתוב בתורה כך" - וקל וחומר לרב (כסף־משנה). 62) (מועד קטן ז:). 63) (ברכות כז:), כדי שידעו שאין זה מדברי רבו, אבל שמועה ששמע מרבו רשאי לאומרה סתם. שהכול יודעים שמן הסתם מרבו שמעה ותורת רבו בפיו (סוכה כז:; ירושלמי, ברכות פרק ב, הלכה א). 64) "ואלו קרעים שאינם מתאחים: הקורע על אביו ואמו ועל רבו שלימדו תורה" (מועד קטן כו.), וסובר רבינו: כשם שהושווה רבו לאביו ואמו לעניין "איחוי", כך הושוו לעניין קריעה "עד שיגלה ליבו" שהוא חייב על אביו ואמו, כמפורש (מועד קטן כב:). 65) אינו תופר את מקום הקרע בתפירה כתיקונה, אלא בְּשֶׁלֶל: תפירה גסה וארעית (שם, כו.). 66) מואר באור נוגה, ומוסב על התלמיד המזהיר באור התורה שיצק עליו רבו. ו"רבו מובהק", פירושו: רבו של התלמיד המובהק, כי הרב הוא המבהיק, הפועל ולא הפעול (תוספות יום טוב, בבא מציעא פרק ב, משנה י"א). 67) חכם כמותו אלא למד ממנו דבר אחד או שניים (רש"י, עירובין סג.). 68) בריחוק ארבע אמות ולא כמלוא עיניו. 69) שאינם אביו ואמו, שאינו קורע אלא בגד אחד ומאחה את הקרע לאחר שלושים יום.

י. וְכָל תַּלְמִיד־חָכָם שֶׁדֵּעוֹתָיו מְכֻוָּנוֹת[70], אֵינוֹ מְדַבֵּר בִּפְנֵי מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה[71], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא לָמַד מִמֶּנּוּ כְּלוּם.

70) נכונות וישרות. 71) (אבות פרק ה, ז).

יא. הָרַב הַמֻּבְהָק, שֶׁרָצָה לִמְחֹל עַל כְּבוֹדוֹ בְּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן, לְכָל תַּלְמִידָיו אוֹ לְאֶחָד מֵהֶן - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[72]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמָּחַל, חַיָּב הַתַּלְמִיד לְהַדְּרוֹ[73], וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמָּחַל[74].

72) כגון רבא ששירת את תלמידיו ומזג להם יין בחתונת

בנו (קידושין לב:). 73) כגון: לקום מפניו (שם).
74) על ההידור גופו - אינו מחול, שמחילת הרב מועילה רק בנוגע להידור של יתר שאת, כגון: "לעמוד מפניו כמלוא ראות עיניו" וכיוצא בזה; אבל הידור מעין: "לקום מפניו" או "לא ישב במקומו" - שלילתו לבזיון תיחשב, ולפיכך אין מחילת הרב מועילה: שאם על כבודו יכול הרב למחול, על חילול כבוד התורה, מי יוכל למחול? (עבודת המלך).

1 **יב. כְּשֵׁם שֶׁהַתַּלְמִידִים חַיָּבִין בִּכְבוֹד הָרַב, כָּךְ הָרַב**
2 **צָרִיךְ לְכַבֵּד אֶת תַּלְמִידָיו וּלְקָרְבָן. כָּךְ אָמְרוּ**
3 **חֲכָמִים[75]: "יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ".**
4 **וְצָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר בְּתַלְמִידָיו וּלְאָהֲבָם, שֶׁהֵם הַבָּנִים,**
5 **הַמְּהַנִּים[76] לָעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא.**

75) (אבות פרק ד, יב). וכן מצינו במשה שאמר ליהושע: בחר לנו אנשים (שמות יז, ט) - עשאו שווה לו (אבות דרבי נתן, פרק כז). 76) הגורמים הנאה וקורת רוח. וכשם שהתלמידים קרויים: בנים, כך הרב קרוי: אב (ספרי, ואתחנן); וכשמת רבי חייא בר אדא קיבל ריש־לקיש רבו תנחומים עליו, שתלמידו של אדם חביב עליו כבנו (ירושלמי, ברכות פרק ב, הלכה ח).

6 **יג. הַתַּלְמִידִים מוֹסִיפִין חָכְמַת הָרַב וּמַרְחִיבִין לִבּוֹ[77].**
7 **אָמְרוּ חֲכָמִים: הַרְבֵּה חָכְמָה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וְיוֹתֵר**
8 **- מֵחֲבֵרַי, וּמִתַּלְמִידַי - יוֹתֵר מִכֻּלָּם[78]. וּכְשֵׁם שֶׁעֵץ**
9 **קָטָן מַדְלִיק אֶת הַגָּדוֹל, כָּךְ תַּלְמִיד קָטָן מְחַדֵּד הָרַב,**
10 **עַד שֶׁיּוֹצִיא מִמֶּנּוּ בִּשְׁאֵלוֹתָיו חָכְמָה מְפֹאָרָה.**

77) "וחכם חרשים" - זה תלמיד המחכים את רבו (חגיגה יד.). 78) (תענית ז.).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) להדר פני תלמידי חכמים; ההבדל שבין תלמיד חכם לאב בית דין ונשיא לעניין קימה והידור; המבזה את החכם מה דינו; על כמה דברים מנדים את האדם.

11 **א. כָּל תַּלְמִיד־חָכָם, מִצְוָה לְהַדְּרוֹ, וְאַף־עַל־פִּי**
12 **שֶׁאֵינוֹ רַבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי**
13 **זָקֵן" - זָקֵן[2], זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה. וּמֵאֵימָתַי חַיָּבִין**
14 **לַעֲמֹד מִפָּנָיו? מִשֶּׁיִּקְרַב מִמֶּנּוּ בְּאַרְבַּע אַמּוֹת[3], עַד**
15 **שֶׁיַּעֲבֹר מִכְּנֶגֶד פָּנָיו.**

2) נוטריקון: זה קנה - "אין זקן אלא זה שקנה חכמה" (קידושין לב:) ואפילו כשהוא רך בשנים. 3) "איזוהי קימה שיש בה הידור (שיהא ניכר שבשבילו עמד)? הוי אומר: ארבע אמות" (שם, לג.). וברבו מובהק - משיראנו מלוא עיניו, כמבואר למעלה (פ"ה, ה"ז).

16 **ב. אֵין עוֹמְדִין מִפָּנָיו, לֹא בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ וְלֹא בְּבֵית־**
17 **הַכִּסֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "תָּקוּם וְהָדַרְתָּ" - קִימָה שֶׁיֵּשׁ־בָּהּ**
18 **הִדּוּר[4]. וְאֵין בַּעֲלֵי אֻמָּנִיּוֹת חַיָּבִין לַעֲמֹד מִפְּנֵי תַּלְמִידֵי**
19 **חֲכָמִים בְּשָׁעָה שֶׁעוֹסְקִין בִּמְלַאכְתָּן[5], שֶׁנֶּאֱמַר: "תָּקוּם**
20 **וְהָדַרְתָּ" - מַה הִדּוּר, שֶׁאֵין בָּהּ חֶסְרוֹן־כִּיס[6], אַף**
21 **קִימָה, שֶׁאֵין בָּהּ חֶסְרוֹן־כִּיס. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יַעֲצִים עֵינָיו**
22 **מִן הֶחָכָם[7], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֵהוּ[8] עַד שֶׁלֹּא יַעֲמֹד מִפָּנָיו?**
23 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ" - הָא כָּל דָּבָר שֶׁהוּא**
24 **מָסוּר לַלֵּב[9], נֶאֱמַר בּוֹ: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ"[10].**

4) כבוד. ואין "הידור" במקומות אלו (קידושין, שם). ובבית־המרחץ - דווקא בחדרים הפנימיים שבני־אדם עומדים שם ערומים, ושאפילו הרהור בדברי תורה אסור שם; אבל בחדרים החיצוניים, מקום "הידור" הוא וחייבים לקום (כסף־משנה). 5) משום ביטול מלאכה; אבל כשהם רוצים להיבטל ולהדר - רשאים הם; ודווקא כשהם עוסקים במלאכתם הם, אבל במלאכת אחרים - אסור, משום גזל בעלים (קידושין, שם ובתוספות). 6) הפסד ממון.
7) כשהוא עוד רחוק ממנו, דאילו מקרוב - כבר נתחייב בקימה. 8) כשיתקרב לארבע אמותיו ולא יתחייב בקימה.
9) שעין אדם לא תשלוט בו, ורק העושה לבדו יודע את האמת. 10) הבוחן כליות ולב ויודע מחשבותיך, שאתה מבקש תחבולות להיפטר ממצוותו (רש"י, שם).

25 **ג. אֵין רָאוּי לֶחָכָם, שֶׁיַּטְרִיחַ אֶת הָעָם וִיכַוֵּן עַצְמוֹ**
26 **לָהֶם[11], כְּדֵי שֶׁיַּעַמְדוּ מִפָּנָיו; אֶלָּא יֵלֵךְ בְּדַרְכּוֹ קְצָרָה,**
27 **וּמִתְכַּוֵּן שֶׁלֹּא יִרְאוּ אוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַטְרִיחֵן לַעֲמֹד.**
28 **וְהַחֲכָמִים הָיוּ מַקִּיפִין[12] וְהוֹלְכִין בַּדֶּרֶךְ הַחִיצוֹנָה,**
29 **שֶׁאֵין מַכִּירִיהֶן מְצוּיִין שָׁם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַטְרִיחוּם.**

11) לעבור לפניהם בכוונה בשעה שהוא יכול ללכת דרך אחרת (קידושין לב:). 12) היו מסבבים והולכים סחור סחור, כדי שלא להטריח את הציבור. "אמר אביי: נקטינן (מסורת בידינו) אם מקיף - יחיה" (שם, לג.).

30 **ד. רוֹכֵב הֲרֵי הוּא כְּמְהַלֵּךְ; וּכְשֵׁם שֶׁעוֹמְדִים מִפְּנֵי**
31 **הַמְּהַלֵּךְ, כָּךְ עוֹמְדִין מִפְּנֵי הָרוֹכֵב[13].**

13) לא תאמר: הואיל והוא יושב על גבי בהמתו אינו כמהלך ופטורים לעמוד מפניו. אביי כשראה מרחוק את רב יוסף רבו רוכב על החמור - מיד קם (שם).

32 **ה. שְׁלֹשָׁה שֶׁהָיוּ הוֹלְכִין בַּדֶּרֶךְ - הָרַב בְּאֶמְצַע[14],**
33 **גָּדוֹל מִימִינוֹ[15], וְקָטָן מִשְּׂמֹאלוֹ.**

14) (יומא לז.). לא ילכו זה אחר זה, אלא זה בצד זה, כמלאכים שבאו לבקר את אברהם אבינו, שכתוב אצלם: "נצבים עליו" - ואלמלי הלכו זה אחר זה לא היו "ניצבים" עליו, רק ראשון (רש"י, שם). 15) לא סמוך "לימינו" ממש, שהרי אמרו (שם): "המהלך לימין רבו - הרי זה בור", אלא מצד ימינו קצת לאחוריו. ורבינו שלא דק לבאר כל זה, כי סמך על מה שכתב כבר לעיל פ"ה, ה"ו (כסף־משנה).

34 **ו. הָרוֹאֶה חָכָם[16] - אֵינוֹ עוֹמֵד מִפָּנָיו, עַד שֶׁיִּגִּיעַ לוֹ**
35 **לְאַרְבַּע אַמּוֹת; וְכֵיוָן שֶׁעָבַר, יוֹשֵׁב. רָאָה אַב־בֵּית־דִּין**
36 **- עוֹמֵד מִלְּפָנָיו, מִשֶּׁיִּרְאֶנּוּ מֵרָחוֹק מְלֹא עֵינָיו; וְאֵינוֹ**
37 **יוֹשֵׁב, עַד שֶׁיַּעֲבֹר מֵאַחֲרָיו אַרְבַּע אַמּוֹת. רָאָה אֶת**
38 **הַנָּשִׂיא - עוֹמֵד מִלְּפָנָיו מְלֹא עֵינָיו; וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב, עַד**
39 **שֶׁיֵּשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ אוֹ עַד שֶׁיִּתְכַּסֶּה מֵעֵינָיו[17]. וְהַנָּשִׂיא**

שֶׁמְּחַל עַל כְּבוֹדוֹ - כְּבוֹדוֹ מָחוּל[18]. כְּשֶׁהַנָּשִׂיא נִכְנָס[19], כָּל הָעָם עוֹמְדִים; וְאֵינָן יוֹשְׁבִין, עַד שֶׁיֹּאמַר לָהֶם: שֵׁבוּ! כְּשֶׁאַב־בֵּית־דִּין נִכְנָס, עוֹשִׂין לוֹ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת[20] וְעוֹמְדִין מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁנִּכְנָס וְיוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, וּשְׁאָר הָעָם[21] יוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמָן.

16) (קידושין לג:) אחד מחברי הסנהדרין. סנהדרי גדולה היתה מורכבת משבעים ואחד חכמים. הגדול שבכולם - נשיא; משנהו - אב בית־דין, והשאר נקראים: "חכמים" (מ"ת, הלכות סנהדרין פ"א, ה"ג). 17) שנאמר: והביטו אחרי משה עד באו האהלה (שמות לג, ח) - ומשה נשיא היה. 18) (קידושין לב:). ולא כמלך שאין כבודו מחול, משום שנאמר אצלו: שום תשים עליך מלך (דברים יז, ט:) - שתהא אימתו עליך. 19) לבית־המדרש (הוריות יג:), ועד כאן דיבר רבינו מ"הידור" שבשוק. 20) רק שתי שורות: אחת מכאן ואחת מכאן והוא הולך ביניהן באמצע. 21) שאר כל השורות שבבית־המדרש.

ז. חָכָם שֶׁנִּכְנָס - כֹּל שֶׁיַּגִּיעַ לוֹ בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, עוֹמֵד מִלְּפָנָיו, אֶחָד עוֹמֵד וְאֶחָד יוֹשֵׁב[22], עַד שֶׁנִּכְנָס וְיוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ. בְּנֵי חֲכָמִים[23] וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים[24], בִּזְמַן שֶׁהָרַבִּים צְרִיכִין לָהֶם[25], מְקַפְּצִין עַל רָאשֵׁי הָעָם וְנִכְנָסִים לִמְקוֹמָם[26]. וְאֵין שֶׁבַח לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיִּכָּנְסוּ לָאַחֲרוֹנָה[27]. יָצָא לְצָרֵךְ[28], חוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ. בְּנֵי חֲכָמִים - בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת לִשְׁמֹעַ, הוֹפְכִין פְּנֵיהֶן כְּלַפֵּי אֲבִיהֶן[29]; אֵין בָּהֶן דַּעַת לִשְׁמֹעַ - הוֹפְכִין פְּנֵיהֶן כְּלַפֵּי הָעָם.

22) ואין עושים לו שורה כלל. 23) שאביהם ממונים על הציבור ומשום כבוד אביהם מושיבים אותם בצד הזקנים (רש"י, שם). 24) שעדיין לא נסמכו ולא הגיעו למעלת "חכם". 25) שמשתמשים בהם לצורך הרבים (הט"ז, יו"ד רמד, ס"ק ז); ויש מפרשים: שצריכים לחכמתכם: תלמידים המחכימים את רבותיהם, כאותו מעשה ברבי ישמעאל ברבי יוסי (יבמות קה:), ושם נאמר: "מי שצריך לו עם קדוש - יפסע על ראשי עם קדוש" (פרי חדש). 26) לשבת במקומם הקבוע להם. 27) משום דקרו ליה: "פושע" (ברכות מג:) - לזה שנכנס לאחרונה קוראים: פושע, מתעצל (רש"י). והמהרש"א "בחידושי אגדות" (שם) כותב: ויותר נראה לפרש "פוסע" בסמך (כלומר: "פושע" בשין שמאלית) שקוראים לו: "פוסע על ראשי עם קדוש", שהבא באחרונה צריך לפסוע עליהם. והם הם דברי רבינו כאן, שלא לפסוע על ראשי העם בשעת הלימוד (הגהות האדר"ת). 28) לנקבים (הוריות יג:). ויש מפרשים: לצורך העם, באיזו שליחות (עיין תוספות, יבמות קה:), ובאמצע השיעור; אבל אם יצא שלא לצורך, אינו פוסע על ראשי העם אלא יושב לו במקום הפנוי. 29) כשאר כל השומעים, כי כן אמרו: "בזמן שיש להם דעת לשמוע - נכנסים ויושבים לפני אביהם ואחוריהם כלפי העם; בזמן שאין להם דעת לשמוע - נכנסים ויושבים אחורי אביהם, ופניהם כלפי העם" (הוריות יג:).

ח. תַּלְמִיד שֶׁהוּא יוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ תָּמִיד, אֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲמֹד מִפָּנָיו, אֶלָּא שַׁחֲרִית וְעַרְבִית בִּלְבַד; שֶׁלֹּא יְהֵא כְּבוֹדוֹ מְרֻבֶּה מִכְּבוֹד שָׁמָיִם[30].

30) שאינו מקבל עליו עול מלכות שמים אלא פעמים ביום: שחרית וערבית ב"קריאת שמע" (קידושין לג:). במה דברים אמורים? - בבית־המדרש; אבל בחוץ חייב לעמוד אפילו כמה פעמים, שלא ייראה כמזלזל בכבוד רבו (כסף־משנה, בשם התוספות).

ט. מִי שֶׁהוּא זָקֵן מֻפְלָג[31] בְּזִקְנָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם, עוֹמְדִין לְפָנָיו. וַאֲפִלּוּ הֶחָכָם שֶׁהוּא יֶלֶד[32], עוֹמֵד בִּפְנֵי הַזָּקֵן הַמֻּפְלָג בְּזִקְנָה. וְאֵינוֹ חַיָּב לַעֲמֹד מְלֹא קוֹמָתוֹ[33], אֶלָּא כְּדֵי לְהַדְּרוֹ[34]. וַאֲפִלּוּ זָקֵן כּוּתִי, מְהַדְּרִין אוֹתוֹ בִּדְבָרִים[35] וְנוֹתְנִין לוֹ יָד לְסָמְכוֹ[36], שֶׁנֶּאֱמַר: "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם" - כָּל שֵׂיבָה[37] בְּמַשְׁמַע.

31) זקן למאד. 32) צעיר לימים. 33) מכיון שהוא עצמו חכם ואחרים חייבים בכבודו. 34) הידור כלשהו: לנוע מעט כאילו הוא רוצה לעמוד מפניו. אבל כל איש אחר שאינו חכם, צריך לקום מפני זקן מופלג מלוא קומתו (טור יו"ד, סימן רמד). 35) (קידושין לג.). 36) בחולשתו. 37) אפילו כשאינו חכם, ואפילו כשאינו יהודי; אלא ליהודי בהידור של קימה, ולשאינו יהודי - בדברים ונתינת יד לסמכו (כסף־משנה).

י. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵינָם יוֹצְאִין בְּעַצְמָן[38] לַעֲשׂוֹת עִם כָּל הַקָּהָל בִּבְנְיָן וַחֲפִירָה שֶׁל מְדִינָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּזּוּ בִּפְנֵי עַמֵּי־הָאָרֶץ[39]. וְאֵין גּוֹבִין מֵהֶן לְבִנְיַן הַחוֹמָה וְתִקּוּן הַשְּׁעָרִים וּשְׂכַר הַשּׁוֹמְרִים[40] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְלֹא לִתְשׁוּרַת הַמֶּלֶךְ[41]. וְאֵין מְחַיְּבִים אוֹתָן לִתֵּן הַמַּס - בֵּין מַס שֶׁהוּא קָצוּב עַל בְּנֵי הָעִיר[42], בֵּין מַס שֶׁהוּא קָצוּב עַל כָּל אִישׁ[43] וָאִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּם כִּי יִתְּנוּ[44] בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם, וַיָּחֵלּוּ מְּעָט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ וְשָׂרִים"[45]. וְכֵן אִם הָיְתָה סְחוֹרָה לְתַלְמִיד־חָכָם, מַנִּיחִים אוֹתוֹ לִמְכֹּר תְּחִלָּה, וְאֵין מַנִּיחִים אֶחָד מִבְּנֵי הַשּׁוּק לִמְכֹּר עַד שֶׁיִּמְכֹּר[46] הוּא. וְכֵן אִם הָיָה לוֹ דִּין, וְהָיָה עוֹמֵד בִּכְלַל בַּעֲלֵי־דִינִים הַרְבֵּה - מַקְדִּימִין אוֹתוֹ וּמוֹשִׁיבִין[47] אוֹתוֹ.

38) (ב"ב ח.). 39) אלא שוכרים הם פועלים שהם יעשו את מלאכתם. 40) "רבנן לא צריכי נטירותא" (שם), כי התורה להם לחומה והיא מְשַׁמַּרְתָּם. 41) מתנה שנותנים לגדול, כמו: ותשורה אין להביא לאיש האלהים (שמואל־א ט, ז). ותלמידי־חכמים פטורים מכל המסים האלה, שכן אנו מוצאים בעולי בבל שציוה המלך דריוש את פחת עבר הנהר (עזרא ז, כד) שלא להטיל שום מס: מִנְדָּה (מס אדמה), בְּלוֹ (מס אוכל) וַהֲלָךְ (תשורת המלך, לדעת הרי"ף) על אנשי כנסת־הגדולה, מפני שהיו עוסקים במלאכת־שמים בבנין בית המקדש - והוא הדין לתלמידי־חכמים העוסקים בתורה (רש"י ותוספות, שם). 42) מס ציבורי. 43) מס גולגולת. 44) וכך פירשוהו חז"ל (שם): אם יִתְּנו (יִשְׁנו) כשיגלו

בגויים ויעסקו בתורה כולם - עתה בקרוב אקבצם; ואף אם מועטים יהיו השונים ועוסקים בתורה בין העמים, יהיו גם כן בטלים וחפשים ממשא מלך ושרים כלומר: מן המסים. "ויחלו" מלשון: לא יחל דברו (במדבר ל, ג), לשון ביטול. 45) כנוסחת הש"ס במסכת (ב"ב ח.). והנוסחה שבתנ"ך היא: "מלך שרים", בלי "ו" החיבור. 46) (ב"ב כב.). 47) אע"פ שעל בעלי הדין לעמוד בעמדם במשפט לפני השופטים, כמו שנאמר: ועמדו שני האנשים אשר להם הריב (דברים יט, יז); אבל מצות־עשה של כבוד התורה: את ה' אלהיך תירא - לרבות תלמיד־חכם (פסחים כב:) - עדיפה (שבועות ל:).

1 **יא. עָוֹן גָּדוֹל הוּא לְבַזּוֹת אֶת הַחֲכָמִים אוֹ לִשְׂנֹאתָן.**
2 **לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם, עַד שֶׁבִּזּוּ[48] בָּהּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים,**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים**
4 **דְּבָרָיו וּמִתַּעְתְּעִים בִּנְבִיאָיו", כְּלוֹמַר: בּוֹזִים מְלַמְּדֵי**
5 **דְּבָרָיו; וְכֵן זֶה שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה: "אִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ"**
6 **- מְלַמְּדֵי[49] חֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ. וְכָל הַמְבַזֶּה אֶת הַחֲכָמִים,**
7 **אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[50], וְהֲרֵי הוּא בִּכְלַל "כִּי דְבַר**
8 **ה' בָּזָה".**

48) (שבת קיט:). 49) (ת"כ, בחוקותי). 50) (סנה' צ.) שנינו שם: "ואלו אין להם חלק לעולם הבא: ... ואפיקורוס, ואמרו חז"ל (שם, צט:); אפיקורוס - זה המבזה תלמידי חכמים.

9 **יב. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמְבַזֶּה אֶת הַחֲכָמִים אֵין לוֹ חֵלֶק**
10 **לָעוֹלָם הַבָּא - אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁבִּזָּהוּ, אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים,**
11 **חַיָּב נִדּוּי[51], וּמְנַדִּים אוֹתוֹ בֵּית־דִּין בָּרַבִּים[52], וְקוֹנְסִין**
12 **אוֹתוֹ לִיטְרָא[53] זָהָב בְּכָל מָקוֹם[54], וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ**
13 **לֶחָכָם. וְהַמְבַזֶּה אֶת הֶחָכָם בִּדְבָרִים, אֲפִלּוּ לְאַחַר**
14 **מִיתָה[55] - מְנַדִּין אוֹתוֹ בֵּית־דִּין, וְהֵם מַתִּירִין אוֹתוֹ**
15 **כְּשֶׁיְּחַזֵּר בִּתְשׁוּבָה. אֲבָל אִם הָיָה הֶחָכָם חַי, אֵין**
16 **מַתִּירִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיְּרַצֶּה[56] זֶה שֶׁנִּדּוּהוּ בִּשְׁבִילוֹ. וְכֵן**
17 **הֶחָכָם עַצְמוֹ[57] מְנַדֶּה לִכְבוֹדוֹ לְעַם־הָאָרֶץ שֶׁהִפְקִיר[58]**
18 **בּוֹ, וְאֵין צָרִיךְ, לֹא עֵדִים וְלֹא הַתְרָאָה[59]; וְאֵין**
19 **מַתִּירִין לוֹ עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת הֶחָכָם. וְאִם מֵת הֶחָכָם,**
20 **בָּאִין שְׁלֹשָׁה וּמַתִּירִין לוֹ. וְאִם רָצָה הֶחָכָם לִמְחֹל לוֹ**
21 **וְלֹא נִדָּהוּ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[60].**

51) לשון ריחוק והבדלה. שמבדילים אותו מתוך הקהל: אין יושבים בארבע אמותיו, ואין מצרפים אותו לכל דבר שבקדושה וכדומה, כמבואר לקמן (פ"ז, ה"ד). 52) בפרהסיא, ואין חסים על כבודו. 53) משקלה שלשים וחמשה דינרי זהב. (השווה הלכות מ"ת, הלכות חובל ומזיק פ"ג, ה"ה). 54) בין בארץ ובין בחוץ־לארץ. מקור הלכה זו (ירושלמי, ב"ק פ"ח, ה"ו). וראוי להעיר, שבשו"ע (יו"ד, סימן רמג) כתב הרמ"א: "אין בדורנו עכשיו חכם כזה לענין קנס ליטרא זהב על בושתו". כי אין הדברים אמורים אלא בזקן מופלג בחכמה מאד (הגר"א, שם). 55) (ברכות יט.). מלשון רבינו "אפילו" נראה שגדול עונש המבזהו בחייו יותר ממבזהו לאחר מותו (הריב"ש). 56) (מ"ק טז.). ואם לא נתרצה לו החכם, בית־דין מתירין לו - הואיל ועשה מה שהיה עליו לעשות (כסף־משנה). (עיין הלכות דעות פ"ו, ה"ו). 57) בלי בית־דין. 58) שנהג בו הפקרות, כלומר: שהתחצף וזילזל בכבודו. 59) (מ"ק, יז.): "צורבא מרבנן עושה דין לנפשו בדבר ברור, שאין לו בו כל ספק. 60) אמר רב פפא: "תיתי לי דלא שמית אינש מן יומי" - תיחשב לי לצדקה ולזכות, שלא נידיתי איש מעולם (מ"ק יז.), ועיין גם (ירושלמי, מ"ק ס"ג, ה"א) מעשה בריב"ל שלא רצה לנדות איש שנתחייב לו נידוי. ואם ביזהו בפרהסיא - אסור לו למחול על כבודו, שהוא כבוד התורה, כמבואר לקמן (פ"ז, ה"יג).

22 **יג. הָרַב שֶׁנִּדָּה לִכְבוֹדוֹ - כָּל תַּלְמִידָיו חַיָּבִין לִנְהֹג**
23 **נִדּוּי בַּמְנֻדֶּה. אֲבָל תַּלְמִיד שֶׁנִּדָּה לִכְבוֹד עַצְמוֹ[61], אֵין**
24 **הָרַב חַיָּב לִנְהֹג בּוֹ נִדּוּי, אֲבָל כָּל הָעָם חַיָּבִין לִנְהֹג**
25 **בּוֹ נִדּוּי. וְכֵן מְנֻדֶּה לַנָּשִׂיא - מְנֻדֶּה לְכָל יִשְׂרָאֵל;**
26 **מְנֻדֶּה לְכָל יִשְׂרָאֵל - אֵינוֹ מְנֻדֶּה לַנָּשִׂיא. מְנֻדֶּה לְעִירוֹ**
27 **- מְנֻדֶּה לְעִיר אַחֶרֶת; מְנֻדֶּה לְעִיר אַחֶרֶת - אֵינוֹ**
28 **מְנֻדֶּה לְעִירוֹ[62].**

61) דווקא. אבל כשנידהו על עבירות שעבר כלפי שמים, או כלפי הבריות וחיי החברה, חייב גם הרב לנהוג בו נידוי. 62) מפני שדין עיר אחרת לגבי עירו שהוא כפוף לה ולנימוסיה, כדין "מנודה לתלמיד שאינו מנודה לרב" ("בית־יוסף", יו"ד שלד). המקור לכל הלכה י"ג הוא (מו"ק טז, ע"א.).

29 **יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[63]? בְּמִי שֶׁנִּדּוּהוּ עַל שֶׁבִּזָּה**
30 **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים; אֲבָל מִי שֶׁנִּדּוּהוּ עַל שְׁאָר דְּבָרִים**
31 **שֶׁחַיָּבִים עַלֵּיהֶם נִדּוּי[64], אֲפִלּוּ נִדָּהוּ קָטָן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל**
32 **- חַיָּב הַנָּשִׂיא וְכָל יִשְׂרָאֵל לִנְהֹג בּוֹ נִדּוּי, עַד שֶׁיַּחֲזֹר**
33 **בִּתְשׁוּבָה מִדָּבָר שֶׁנִּדּוּהוּ בִּשְׁבִילוֹ, וְיַתִּירוּ לוֹ. עַל**
34 **עֲשָׂרִים־וְאַרְבָּעָה[65] דְּבָרִים מְנַדִּין אֶת הָאָדָם, בֵּין**
35 **אִישׁ, בֵּין אִשָּׁה, וְאֵלּוּ הֵן:**

63) שהמנודה לתלמיד אינו מנודה לרב, וכן כל אלה שהמנודה לזה אינו מנודה לזה? 64) כמו שאמרנו לעיל: על עבירות כלפי שמים והחברה, וכמבואר בסמוך. 65) (ברכות יט.).

א). הַמְבַזֶּה אֶת הֶחָכָם, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר מוֹתוֹ[66]. ב) הַמְבַזֶּה שְׁלִיחַ בֵּית־דִּין[67]. ג) הַקּוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ עֶבֶד[68]. ד) מִי שֶׁשָּׁלְחוּ לוֹ בֵּית־דִּין וְקָבְעוּ לוֹ זְמַן וְלֹא בָא[69]. ה) הַמְזַלְזֵל בְּדָבָר אֶחָד מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[70], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּדִבְרֵי־תוֹרָה. ו) מִי שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו אֶת הַדִּין, מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן[71]. ז) מִי שֶׁיֵּשׁ בִּרְשׁוּתוֹ דָּבָר הַמַּזִּיק, כְּגוֹן כֶּלֶב רַע אוֹ סֻלָּם רָעוּעַ[72], מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיָּסִיר הֶזֵּקוֹ. ח) הַמּוֹכֵר קַרְקַע שֶׁלּוֹ לְעוֹבֵד־כּוֹכָבִים, מְנַדִּין אוֹתוֹ, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו כָּל אֹנֶס[73] שֶׁיָּבֹא מִן הָעוֹבֵד־כּוֹכָבִים לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ בַּעַל הַמֶּצֶר. ט) הַמֵּעִיד עַל יִשְׂרָאֵל בְּעַרְכָּאוֹת[74] שֶׁל עוֹבְדֵי־

כוֹכָבִים, וְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ בְּעֵדוּתוֹ מָמוֹן שֶׁלֹּא כְּדִין יִשְׂרָאֵל[75], מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיְּשַׁלֵּם[76]. י) טַבָּח כֹּהֵן, שֶׁאֵינוֹ מַפְרִישׁ הַמַּתָּנוֹת[77] וְנוֹתְנָן לְכֹהֵן אַחֵר, מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן. יא) הַמְחַלֵּל יוֹם־טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גָּלֻיּוֹת[78], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מִנְהָג[79]. יב) הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּעֶרֶב הַפֶּסַח אַחַר חֲצוֹת[80]. יג) הַמַּזְכִּיר שֵׁם־שָׁמַיִם לְבַטָּלָה[81] אוֹ לִשְׁבוּעָה בְּדִבְרֵי הֲבַאי[82]. יד) הַמֵּבִיא אֶת הָרַבִּים לִידֵי חִלּוּל הַשֵּׁם[83]. טו) הַמֵּבִיא אֶת הָרַבִּים לִידֵי אֲכִילַת קָדָשִׁים בַּחוּץ[84]. טז) הַמְחַשֵּׁב שָׁנִים[85] וְקוֹבֵעַ חֳדָשִׁים[86] בְּחוּצָה־לָאָרֶץ[87]. יז) הַמַּכְשִׁיל אֶת הָעִוֵּר[88]. יח) הַמְעַכֵּב הָרַבִּים מִלַּעֲשׂוֹת מִצְוָה[89]. יט) טַבָּח שֶׁיָּצְאָה טְרֵפָה[90] מִתַּחַת יָדוֹ. כ) טַבָּח שֶׁלֹּא בָדַק סַכִּינוֹ[91] לִפְנֵי חָכָם. כא) הַמַּקְשֶׁה עַצְמוֹ לָדַעַת[92]. כב) מִי שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְעָשָׂה בֵּינוֹ וּבֵינָהּ שֻׁתָּפוּת אוֹ מַשָּׂא־וּמַתָּן, הַמְּבִיאִין לָהֶן לְהִזָּקֵק[93] זֶה לָזֶה - כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לְבֵית־דִּין[94], מְנַדִּין אוֹתָם[95]. כג) חָכָם שֶׁשְּׁמוּעָתוֹ רָעָה[96]. כד) הַמְנַדֶּה מִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב[97] נִדּוּי.

66) (שם). 67) (קידושין ע:). 68) עבד כנעני שהוא בכלל: ארור כנען עבד עבדים וגו' (בראשית ט, כה). על זלזול כזה מקללים אותו ב"ארור", שזהו נידוי (קידושין כח., ובתוספות שם, ד"ה: "הקורא"). 69) כתבינן פתיחא עילויה (שטר שמתא) (ב"ק קיב: ; ובירושלמי, שם). 70) כגון: המזלזל בנטילת ידים לסעודה (עדויות פ"ה, מ"ו). 71) (ב"ק קיג.) "עד שיקבל" צריך היה לומר? - אלא שהיה כבר מנודה על שסירב לקבל עליו את הדין; וכשקיבלו - התירוהו. וכעת הוא משתמט גם מלפרוע, ולפיכך מנדים אותו שוב עד שיתן (כסף־משנה). 72) (כתובות מא:). 73) כל היזק שנגרם על ידי הלוקח הנכרי לשכנו היהודי - מפני שעליו היה למכור לבעל המצר (ב"ק קיד.). ובתוספות העירו שם: במה דברים אמורים? - כשבעל המצר רצה לתת אותו המחיר שנתן הנכרי, אבל אם לא - אין למוכר להפסיד משום כך (כסף־משנה). 74) בבתי המשפט. 75) כגון: שהעיד בערכאותיהם יחידי לחובתו של הנתבע. בדיני ישראל היה הנתבע פטור, מפני שאין דבר שבממון קם על פי עד אחד, ובעדותו זו אצלם גרם לו הפסד ממון. 76) דמי היזקו (ב"ק קיד.). 77) זרוע, לחיים וקיבה, שכל בן־ישראל חייב להפריש לכהן מבהמתו שנשחטה; רק כהן ששחט - פטור. אבל אם הכהן הוא טבח המוכר בשר באטליז, חייב גם הוא להפריש את המתנות לכהן. ואם אינו מפרישן - חייב נידוי (חולין קלב:). 78) (פסחים נב.) חוץ מראש־השנה שעשאוהו יום־טוב שני ימים גם בזמן שבית־המקדש היה קיים, משום מעשה שהיה (ר"ה ל:). היו עושים בני ארץ־ישראל כל החגים רק יום אחד. והיהודים שבתפוצות הגולה, ששליחי בית־דין שבארץ ישראל לא יכלו להגיע אליהם ולהודיעם מתי היה ראש־חודש, היו עושים שני ימים יום־טוב מספק - ולכן הוא נקרא: "יום טוב שני של גלויות". 79) כי מאחר שבית־הדין הגדול שבארץ־ישראל שהיה מקדש את החדשים על פי עדי ראיה בטל עוד בתקופת אחרוני האמוראים, ומאז - בני חוץ־לארץ כבני ארץ־ישראל קובעים את החדשים ומעברים את השנים על פי חשבון קבוע, מן הראוי היה שגם הם לא יעשו יום־טוב אלא יום אחד כבני ארץ־ישראל - אלא תקנת חכמים היא שייזהרו ביום־טוב שני, משום מנהג אבותיהם בידיהם (ביצה ד:). 80) תקנת חכמים היא, שלא יהא טרוד במלאכה, ויכין הכל לצרכי החג ולסדר הלילה (פסחים נ:). 81) (נדרים ז:), שנאמר: את ה' אלהיך תירא (דברים י, כ), וקיבלו חז"ל (תמורה ד.), שזוהי אזהרה לזה שמזכיר שם־שמים לבטלה. 82) דברים של מה בכך, שאין הכרח ואינם כדאי להישבע עליהם. 83) כאותו מעשה בחוני המעגל, שפעם בשנת בצורת עג עוגה ועמד בתוכה ואמר: "נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך", ואז התחילו גשמים יורדים. שלח לו שמעון בן־שטח: צריך אתה להתנדות, שאלמלי נגזרה גזירה כמו בימי אליהו שלא ירדו גשמים, לא נמצאת מביא את הרבים לידי חילול השם?! וכל המביא רבים לידי חילול השם - חייב נידוי (ירושלמי, תענית פ"ג, ה"י). 84) (פסחים נג.): תודוס איש רומי הנהיג לאכול בלילי פסחים גדיים מקולסים (צלויים) "ראשו על כרעיו ועל קרבו" (כדרך צליית קרבן פסח). שלחו לו: "אלמלא תודוס אתה, גזרנו עליך נידוי, שאתה קרוב להאכיל את ישראל קדשים בחוץ". 85) אם השנה תהא פשוטה, או מעוברת. 86) מלא, או חסר. 87) בעוד שכל אלה מסורים לבית־דין שבארץ, שנאמר: "כי מציון תצא תורה", כמבואר הכל (ברכות סג:). 88) עיוור לאו דווקא, המכשיל את חבירו ומביאו לידי עבירה, כגון: המכה את בנו הגדול (ראב"ד). וכן סיפרו חכמינו (מ"ק יז.): שפחתו של רבי ראתה איש מכה את בנו הגדול, אמרה לו: תהא בנידוי! שעברת על "ולפני עיוור לא תתן מכשול" (שמא יתרגז ויבעט באביו, רש"י). 89) כרבי עקיבא, שפעם עברו דרך עירו לוד יותר מארבעים זוג שבאו להעיד עדות החודש - ושבת היתה - ועיכבם ולא נתנם לעלות לירושלים, כי אמר: "די בזוג אחד, ואין מן הצורך שכולם יחללו את השבת". שלח לו רבן גמליאל: עקיבא! אם אתה מעכבם לא יבואו פעם שנית ואתה מעכבם מן המצוה - ועל זה חייבים נידוי (ירושלמי, ר"ה פ"א, ה"ה). 90) שמכר בשר טריפה ללקוחותיו (סנהדרין כה.). 91) (חולין יח.) שעל השוחט להראות סכינו לחכם לבדיקה כמבואר (שם, יז:). וכתב הטור (יו"ד, סימן יח), שדין זה אינו נוהג עכשיו (כסף־משנה). 92) מגרה במתכוון את יצרו המביאו לידי עבירות חמורות (נדה יג:). 93) להיות זקוקים זה לזו ולהתקרב בדברים. 94) לדין. 95) (כתובות כח.) על שעשו ביניהם שותפות שתביאם בוודאי לידי עבירה, בהיות לבם גס זה בזו. 96) שיצא עליו קול שאינו נוהג כשורה (מ"ק יז.). 97) ריש לקיש היה שומר פרדסים, בא איש ואכל מן הפירות, גער בו ריש לקיש והלה לא השגיח בו. אמר לו ריש לקיש: תהא בנידוי! הלה השיב: אדרבה, תהא אתה בנידוי! אם ממון נתחייבתי, נידוי מי נתחייבתי? אמרו בבית־המדרש: של האחרון נידוי, של ריש לקיש אינו נידוי - הרי מי שמנדה את מי שאינו חייב נידוי, הריהו בעצמו בנידוי (מ"ק יז.). ב"שולחן־ערוך" (יו"ד סימן שלד, סעיף

פז) נמנים עוד דברים שחייבים עליהם נידוי, אלא שכולם כלולים בתוך עשרים וארבעה אלה המנויים כאן.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) חכם זקן, או נשיא אם מנדים אותם; נידוי וחרם; כיצד מתירים אותם; מנהג חסידים הראשונים שלא לנדות שום אדם.

א. חָכָם זָקֵן[2] בְּחָכְמָה, וְכֵן נָשִׂיא אוֹ אַב־בֵּית־דִּין[3], שֶׁפָּרַח[4] - אֵין מְנַדִּין[5] אוֹתוֹ בְּפַרְהֶסְיָא[6] לְעוֹלָם[7]; אֶלָּא־אִם־כֵּן עָשָׂה כְּיֶרֶבְעָם[8] בֶּן־נְבָט וַחֲבֵרָיו. אֲבָל כְּשֶׁחָטָא שְׁאָר[9] חַטָּאוֹת, מַלְקִין אוֹתוֹ בְּצִנְעָה[10], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָשַׁלְתָּ הַיּוֹם וְכָשַׁל גַּם נָבִיא עִמָּךְ לָיְלָה" - אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּשַׁל, כַּסֵּהוּ כַּלָּיְלָה[11]; וְאוֹמְרִים לוֹ[12]: הִכָּבֵד[13] וְשֵׁב בְּבֵיתֶךָ! וְכֵן כָּל תַּלְמִיד־חָכָם שֶׁנִּתְחַיֵּב נִדּוּי, אָסוּר לְבֵית־דִּין לִקְפֹּץ[14] וּלְנַדּוֹתוֹ בִּמְהֵרָה[15], אֶלָּא בּוֹרְחִין מִדָּבָר זֶה וְנִשְׁמָטִין[16] מִמֶּנּוּ. וַחֲסִידֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מִשְׁתַּבְּחִים, שֶׁלֹּא נִמְנוּ מֵעוֹלָם[17] לְנַדּוֹת תַּלְמִיד־חָכָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּמְנִין לְהַלְקוֹתוֹ אִם נִתְחַיֵּב מַלְקוּת[18]; וַאֲפִלּוּ מַכַּת־מַרְדּוּת[19] נִמְנִין עָלָיו לְהַכּוֹתוֹ.

2) מופלג בחכמה 3) מבואר למעלה (פ"ו, ה"יג). 4) שחטא. 5) מלשון: אחיכם מנדיכם (ישעיה סו, ה). מרחיקים, מוציאים אותו מן הכלל. 6) אבל בצנעה מנדים אותו, כמבואר בסמוך. 7) אפילו כשחטא, וחזר וחטא כמה פעמים (מ"ק יז.). 8) שחטא והחטיא את הרבים (ירושלמי, מ"ק פ"ג, ה"א). 9) שאין עליהם עונש נידוי אלא מלקות. 10) בבי"ד של שלשה, ולא בבי"ד של עשרים ושלשה או שבעים ואחד כדין הנשיא - כדי להעלים קלונו ולא לתת פרסום לדבר: שאם לא תאמר כן - נמצאת עלייתו ירידתו (שם, סנה' פ"ב, ה"א). 11) שחשיכה ואין אדם רואה (רש"י, מ"ק יז.). וכדאי להעיר, כי בדברי ריש לקיש: "תלמיד חכם שסרח אין מנדין אותו" (מ"ק יז.), גורס רבינו חננאל: "אין מבזין אותו" - וזה משמע בין בנידוי ובין במלקות, כדברי רבינו כאן. 12) חוזר אל נידוי, כשמנדים אותו בחשאי, בצנעה. 13) מלשון הכתוב (מלכים-ב יד, י), כלומר: אין אומרים לו בפירוש: מנודה אתה! אלא היכבד ושב בבית פנימה ולא תיראה על פני חוץ. ורש"י פירש (שם): "עשה עצמך כאדם שכבד עליו ראשו ושב בביתך". 14) בחפזון ובזריזות יתירה. 15) בלי שהיות. 16) משתמטים ונמנעים מזה. כמר זוטרא כשהיה צריך לנדות איזה צורבא מרבנן היה, מתוך צער שניטל עליו לנדות, מנדה תחילה את עצמו, כדי להרגיש בצערו של המנודה. 17) כרב פפא שאמר: תיתי לי (ישולם שכרי) דלא שמתי צורבא מרבנן מימי (שם). 18) מדאורייתא: ארבעים חסר אחת, מפני שנידוי יותר חמור ומעליב. 19) מלקות דרבנן, שאין לה מספר קצוב ומסויים כמלקות מדאורייתא והיא באה רק על עבירות שעברו על מדבריהם, כאותו צורבא מרבנן שבא לביתו מן הישיבה שהיתה מחוץ לתחום ביום־טוב שני של גלויות (פסחים נב.).

ב. וְכֵיצַד הוּא הַנִּדּוּי? אוֹמֵר: פְּלוֹנִי יְהֵא בְּשַׁמְּתָא[20]! וְאִם נִדּוּהוּ בְּפָנָיו, אוֹמֵר לוֹ: פְּלוֹנִי זֶה בְּשַׁמְּתָא! וְהַחֵרֶם[21] - אוֹמֵר לוֹ: פְּלוֹנִי מָחֳרָם! וְאָרוּר - בּוֹ[22] אָלָה, בּוֹ שְׁבוּעָה, בּוֹ נִדּוּי!

20) רואים אנו כאן: כי לרבינו נידוי ושמתא היינו הך, והוא מפריד רק בין שמתא וחרם. ולפי הטור (סימן שלד) בשם הראב"ד שלשה המה לפי חומר מדרגותיהם: הקל שבהם - נידוי: חמור ממנה - שמתא שיש עמה גם קללה, שאומרים לו בשעת נידויו: ארור אתה! וחרם - החמור מכולם. ומאי שמתא? אמר רב: שם מיתה. ושמואל אמר: שממה יהיה (מ"ק, יז.). ובין לרב ובין לשמואל "שמתא" - זה עונש המשאיר רושם בל יימחה. החרם תחרים אותם (דברים ז, ב) מתרגם יונתן: גמרא תגמר יתהון בשמתא. 21) מבואר למטה בסמוך: על מה מחרימים, ודיני המוחרם. 22) כלומר: לשון "ארור" כוללת שלש הוראות הללו. ואם החכם אמר למי שנתחייב נידוי: ארור אתה! הרי הוא מנודה וצריכים לנהוג בו כבמנודה: ואם השביע איש חבירו ואמר לו: ארור אם... והלה קיבלה בעניית אמן - הרי זו שבועה: ואם קיללו ב"ארור" - הרי זו קללה וחייב משום "המקלל את חבירו" (שבועות לו.).

ג. וְכֵיצַד מַתִּירִין[23] הַנִּדּוּי אוֹ הַחֵרֶם? אוֹמֵר לוֹ: שָׁרוּי[24] לָךְ וּמָחוּל לָךְ! וְאִם הִתִּירוּהוּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אוֹמֵר לוֹ: פְּלוֹנִי שָׁרוּי לוֹ וּמָחוּל לוֹ!

23) כשנשלם זמן הנידוי או החרם: כי מעצמם בלי התרה מפורשת אינם מותרים. 24) כמו שמצינו ברבי אליעזר הגדול כשהתירוהו מנידויו, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: הותר הנדר! הותר הנדר! (סנהדרין סח.).

ד. מַהוּ הַמִּנְהָג שֶׁיִּנְהַג הַמְנַדֶּה בְּעַצְמוֹ, וְשֶׁנּוֹהֲגִין עִמּוֹ? מְנַדֶּה אָסוּר לְסַפֵּר[25] וּלְכַבֵּס כְּאָבֵל, כָּל יְמֵי נִדּוּיוֹ; וְאֵין מְזַמְּנִין[26] עָלָיו, וְלֹא כּוֹלְלִין אוֹתוֹ בַּעֲשָׂרָה לְכָל דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ עֲשָׂרָה[27]; וְלֹא יוֹשְׁבִין עִמּוֹ בְּאַרְבַּע אַמּוֹת[28]; אֲבָל שׁוֹנֶה[29] הוּא לַאֲחֵרִים, וְשׁוֹנִין[30] לוֹ, וְנִשְׁבָּר[31], וְשׁוֹכֵר[32]. וְאִם מֵת בְּנִדּוּי - בֵּית־דִּין שׁוֹלְחִין וּמַנִּיחִין אֶבֶן עַל אֲרוֹנוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁהֵן רוֹגְמִין[33] אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁהוּא מֻבְדָּל מִן הַצִּבּוּר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאֵין מַסְפִּידִין אוֹתוֹ וְאֵין מְלַוִּין אֶת מִטָּתוֹ.

25) להסתפר (מ"ק טו.). 26) אין מצרפים אותו לברכת המזון שהיא בשלשה. 27) תפילה בציבור וכיו"ב. כי כל עצמו של "נידוי" אינו אלא להבדילו מתוך קהל עדתו, ואם יצרפוהו עמהם - היכן קללתם? ומה הועיל בתקנתם? (כסף־משנה, בשם הגהות). בגמרא שלנו לא נזכר שמרחיקים אותו מתוך הקהל: אולם בספר "הלכות גדולות" כתב־יד רומי נמצאת גירסא של הגמרא שלנו (מ"ק טז.) והיא: "ומנלן דמנזרינן ליה מן ציבורא? - דכתיב: וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים, יחרם כל רכושו והוא ייבדל מקהל הגולה (עזרא י, ח). וכנראה שזהו המקור לדברי רבינו. 28) (ב"מ נט:). 29) מלמד

לאחרים. 30) ומלמדים אותו. 31) הוא לאחרים לעשות מלאכתם. 32) אחרים לעשות מלאכתו (מ"ק, טו.). 33) (שם: עדויות פ"ה, מ"ו).

ה. יוֹתֵר עָלָיו הַמְּחָרֵם[34], שֶׁאֵינוֹ שׁוֹנֶה לַאֲחֵרִים וְאֵין שׁוֹנִין לוֹ; אֲבָל שׁוֹנֶה הוּא לְעַצְמוֹ, שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח תַּלְמוּדוֹ. וְאֵינוֹ נִשְׂכָּר, וְאֵין נִשְׂכָּרִין לוֹ, וְאֵין נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין עִמּוֹ; וְאֵין מִתְעַסְּקִין עִמּוֹ, אֶלָּא מְעַט עֵסֶק כְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ[35].

34) שהוא חמור מהמנודה בשמתא. 35) להחיות נפשו ונפש בני־ביתו (מ"ק טו.).

ו. מִי שֶׁיָּשַׁב בְּנִדּוּי שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא בִקֵּשׁ לְהַתִּירוֹ, מְנַדִּין אוֹתוֹ שְׁנָיָה. יָשַׁב שְׁלֹשִׁים יוֹם אֲחֵרִים וְלֹא בִקֵּשׁ לְהַתִּירוֹ, מַחֲרִימִין אוֹתוֹ[36].

36) (שם, טז.).

ז. בְּכַמָּה מַתִּירִין הַנִּדּוּי אוֹ הַחֵרֶם? בִּשְׁלֹשָׁה[37], אֲפִלּוּ הֶדְיוֹטוֹת[38]. וְיָחִיד מֵמְחֶה[39] מַתִּיר הַנִּדּוּי אוֹ הַחֵרֶם לְבַדּוֹ[40]. וְיֵשׁ לְתַלְמִיד לְהַתִּיר הַנִּדּוּי אוֹ הַחֵרֶם, וַאֲפִלּוּ בִּמְקוֹם הָרַב[41].

37) כדין התרת נדרים (נדרים עח.). 38) שאינם תלמידי חכמים. 39) תלמיד חכם מובהק הבקי בהלכות. 40) (נדרים ח:), כמו בנדר: או יחיד מומחה, או שלשה הדיוטות. ונידוי גם הוא נקרא: נדר, שהרי בשעה שהתירו את רסי אליעזר מנידוי, קרא רבי יהושע: הותר הנדר! עיין למעלה (עמוד קיח, הערה ה). 41) אף על פי שבנדר אין התלמיד מתיר במקום רבו, אבל שונה הוא הנידוי מן הנדר ואין מניחים אותו שיהא רובץ על המנודה עד שימצא את הרב - אלא מתירים לו מיד (שם, וכפירוש הרא"ש).

ט[42]. שְׁלֹשָׁה שֶׁנִּדּוּ וְהָלְכוּ לָהֶן, וְחָזַר זֶה[43] מִדָּבָר שֶׁנִּדָּהוּ בִּגְלָלוֹ - בָּאִין שְׁלֹשָׁה אֲחֵרִים[44] וּמַתִּירִין לוֹ.

42) בנוסח אוקספורד מתחילה כאן הלכה ח, ומסיימת "באים שלשה אחרים ומתירים לו": וסכום ההלכות שבפרק זה - יב, בעוד שבשאר כל הדפוסים סכום ההלכות - יג, וההלכה ח חסרה לגמרי. ומי חכם ויבן טעם ההעדר הזה? אולי מפני שנושא הפרק ותכנו הוא "חרם" שסימנוהו בקצרה תמיד באות "ח" ולכן דילגו עליה. 43) בתשובה שלימה. 44) ואפילו כשאינם חשובים כמו אלה שנידוהו (מ"ק טז.). כל זאת אינה אלא כשחטא כלפי שמים, ולפיכך מכיון שיודעים אל נכון כי חזר בתשובה מאותו החטא שנידוהו בגללו, אז די בשלשה הדיוטות, שהרי הם אינם מבטלים דברי הראשונים, כי כבר שב מעוונו: אבל אם תלמיד חכם נידהו על שביזהו, אין שלשה אחרים יכולים להתירו כל זמן שלא פייס אותו.

י. מִי שֶׁלֹּא יָדַע מִי נִדָּהוּ, יֵלֵךְ לוֹ אֵצֶל הַנָּשִׂיא[45] וְיַתִּיר לוֹ נִדּוּיוֹ.

45) שמא היה המנדה חכם מופלא, ולכן אין אחרים, מלבד הנשיא. יכולים להתירו (מ"ק יז.).

יא. נִדּוּי עַל תְּנַאי[46], אֲפִלּוּ עַל־פִּי עַצְמוֹ[47], צָרִיךְ הֲפָרָה[48]. תַּלְמִיד־חָכָם שֶׁנִּדָּה עַצְמוֹ, וַאֲפִלּוּ נִדָּה עַצְמוֹ עַל דַּעַת[49] פְּלוֹנִי, וַאֲפִלּוּ עַל דָּבָר שֶׁחַיָּב[50] עָלָיו נִדּוּי - הֲרֵי זֶה מֵפֵר לְעַצְמוֹ[51].

46) כגון שאמר: אם אותו הדבר יהיה או אם לא יהיה - יהא בנידוי. 47) כגון יהודה, כשלא רצה יעקב אבינו לשלוח אתם את בנימין, אמר: אם לא הביאותיו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לאבי כל הימים (בראשית מג, ט), כלומר: יהא בנידוי כל ימי חייו. 48) אפילו כשלא נתקיים התנאי הגורם לנידוי, אינו יוצא מנידויו בלי הפרה. ויהודה שהחזיר את בנימין ונתבטל התנאי, אבל מפני שלא התירוהו מנידויו נשאר בו גם אחרי מותו, ואמרו חז"ל: "כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון" (מכות יא:). ורבינו־תם כתב (תוספות, שם): מה שאמרו: "נידוי על תנאי צריך הפרה אפילו כשלא נתקיים התנאי" - זה רק כשהמתנה היה מסופק בשעת התנאי אם יוכל לקיימו, כיהודה שלא היה בטוח אם יצליח בדרכו: אבל תנאי התלוי בידי המתנה וברור לו שיוכל לקיימו - אין הנידוי חל כלל כשלא נתקיים התנאי, וממילא אינו צריך התרה. 49) כגון שרבו אמר לו להתנדות: או כשאמר: "אם פלוני יעשה זאת - אהיה בנידוי" ("תשובת הרמב"ם" סימן פ, לפסיא). 50) ולא רק כנידויו של מר זוטרא שהיה מנדה עצמו לכבוד התלמיד המנודה, והיה מתיר אז לעצמו לפני התירו לתלמידו (נדרים ז:). 51) (שם) ואין אנו אומרים: "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים" - מתוך שהוא היה האוסר, הוא גם המתיר.

יב. מִי שֶׁנִּדּוּהוּ בַּחֲלוֹם, אֲפִלּוּ יָדַע מִי נִדָּהוּ - צָרִיךְ עֲשָׂרָה[52] בְּנֵי־אָדָם שֶׁשּׁוֹנִין הֲלָכוֹת[53] לְהַתִּירוֹ מִנִּדּוּיוֹ. וְאִם לֹא מָצָא, טוֹרֵחַ אַחֲרֵיהֶם עַד פַּרְסָא[54]. לֹא מָצָא - מַתִּירִין לוֹ אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה שֶׁשּׁוֹנִין מִשְׁנָה. לֹא מָצָא - מַתִּירִין לוֹ עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹדְעִין לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה. לֹא מָצָא - מַתִּירִין לוֹ אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין לִקְרוֹת. לֹא מָצָא בִּמְקוֹמוֹ עֲשָׂרָה - מַתִּירִין לוֹ אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה[55].

52) לפי שאפשר שבשליחות המקום נתנדה, לפיכך צריך להתרתו עשרה, שהשכינה שרויה עמהם (ר"ן, נדרים ח.). 53) שבקיאים בדיני התורה. 54) היא ארבעה מיל. והמיל - אלפיים אמה (פסחים צג:). "וטורח עד פרסה". שאמר רבינו, אינו בש"ס. ולדעת ה"כסף־משנה" - מקור הדברים הוא במה שאמרו (נדרים ח.): "לא מצא - ישב על פרשת דרכים ויתן שלום לעשרה בני־אדם וכו'". אולם הגאון רבי ישעיה ברלין בהגהותיו העיר, שהמקור נמצא ב"שאילתות" דרבי אחא גאון, סימן שכט. 55) גם זה אינו בגמרא ומקורו ב"שאילתות" הנ"ל.

יג. מִי שֶׁנִּדּוּהוּ בְּפָנָיו, אֵין מַתִּירִין לוֹ אֶלָּא בְּפָנָיו[56]. נִדּוּהוּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו - מַתִּירִין לוֹ בְּפָנָיו וְשֶׁלֹּא בְּפָנָיו[57]. וְאֵין בֵּין נִדּוּי לַהֲפָרָה כְּלוּם, אֶלָּא מְנַדִּין וּמַתִּירִין בְּרֵגַע אֶחָד[58], כְּשֶׁיַּחֲזוֹר הַמְנֻדֶּה לְמוּטָב. וְאִם רָאוּ בֵּית־דִּין לְהַנִּיחַ זֶה בְּנִדּוּי כַּמָּה שָׁנִים - מַנִּיחִין[59] כְּפִי

17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32

רִשְׁעוֹ. וְכֵן אִם רָאוּ בֵּית־דִּין לְהַחֲרִים לָזֶה לְכַתְּחִלָּה[60], וּלְהַחֲרִים מִי שֶׁיֹּאכַל עִמּוֹ וְשׁוֹתֶה[61] עִמּוֹ, אוֹ מִי שֶׁיַּעֲמֹד עִמּוֹ בְּאַרְבַּע אַמּוֹת - מַחֲרִימִין כְּדֵי לְיַסְּרוֹ וּכְדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה, עַד שֶׁלֹּא יִפְרְצוּ[62] הַחוֹטְאִים. אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ רְשׁוּת לֶחָכָם לְנַדּוֹת לִכְבוֹדוֹ - אֵינוֹ שֶׁבַח לְתַלְמִיד־חָכָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בְּדָבָר זֶה, אֶלָּא מַעֲלִים[63] אָזְנָיו מִדִּבְרֵי עַם־הָאָרֶץ וְלֹא יָשִׁית לִבּוֹ לָהֶן, כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "גַּם לְכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יְדַבֵּרוּ אַל תִּתֵּן לִבֶּךָ". וְכֵן הָיָה דֶּרֶךְ חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים, שׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם וְאֵינָן מְשִׁיבִין; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמּוֹחֲלִים לַמְחָרֵף וְסוֹלְחִים[64] לוֹ. וַחֲכָמִים גְּדוֹלִים[65] הָיוּ מִשְׁתַּבְּחִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַנָּאִים וְאוֹמְרִים, שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא נִדּוּ אָדָם וְלֹא הֶחֱרִימוּהוּ לִכְבוֹדָן; וְזוֹ הִיא דַּרְכָּן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁרָאוּי לֵילֵךְ בָּהּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[66]? כְּשֶׁבִּזָּהוּ אוֹ חֵרְפָהוּ בַּסֵּתֶר; אֲבָל תַּלְמִיד־חָכָם, שֶׁבִּזָּהוּ אוֹ חֵרְפוֹ אָדָם בְּפַרְהֶסְיָא[67], אָסוּר לוֹ לִמְחֹל עַל כְּבוֹדוֹ; וְאִם מָחַל, נֶעֱנָשׁ, שֶׁזֶּה בִּזְיוֹן תּוֹרָה[68]; אֶלָּא נוֹקֵם וְנוֹטֵר הַדָּבָר כְּנָחָשׁ[69], עַד שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מְחִילָה וְיִסְלַח לוֹ.

56) (נדרים ז:). וכתב שם הר"ן: משום חשד - שאם יתירוהו שלא בפניו והוא לא ידע, ובראותו שאין נוהגים בו כמנודה, יחשוד שנוהגים זלזול במצוות חכמים. והרא"ש כתב (שם): משום כבוד המנודה - כשם שביישוהו ונידוהו בפניו, כך יכבדוהו ויתירוהו בפניו. ובדיעבד אם התירוהו שלא בפניו - מותר הוא. 57) שיאמר בלבו: כשם שנידוני שלא בפני - כך התירוני, ולא יחשוד באיש (שם, הר"ן). 58) זה בנידוי על עסקי ממון, אבל לאפקרותא, כלומר: שהתפקר וביזה תלמיד חכם - אין לו התרה קודם שלשים יום, ואפילו כשנתפייס החכם ומחל לו (הגהות מיימוניות). 59) מפני שבית־דין רשאין לעשות סייג לתורה (כסף־משנה). וכן אנו מוצאים באמתא דרבי (מ"ק יז.) "שלא נהגו חכמים קלות־ראש בנידויה", והחזיקו את המנודה על ידה שלש שנים בנידויו. 60) בלי התראת נידוי של שלשים, שלשים יום, כמבואר לעיל בפרקנו (הלכה ו). בדפוס ונציה, וכן בנוסחת "מעשה רוקח" - "בתחילה" במקום "לכתחילה". 61) אף על פי שעל אלה הדברים אין חיובי נידוי (מ"ק טז.). 62) שלא ירבו. 63) אוטם אזניו, כלומר: מעמיד עצמו כאילו אינו שומע. 64) כמו רבי נחוניא בן־הקנה שאמר: "מימי לא עלתה על מטתי קללת חברי" (מגילה כח.). וכמר זוטרא חסידא, כשעלה על משכבו בלילות היה מוחל וסולח לכל אחד שציערוהו (שם). 65) כמו רבי יהושע בן־לוי ששלח לקרוא לבן־אדם שלש פעמים והלה לא בא. שלח לומר לו: אלמלא אני, שמימי לא החרמתי איש הייתי מטיל עליך את החרם, שעל עשרים וארבעה דברים מנדים - וזה אחד מהם (ירושלמי, מועד־קטן פרק ג, הלכה א). 66) שהוא יכול להעלים ולנהוג מנהג ויתור. 67) שאם גם הוא יעלים עינו ויאטם אזנו, הלא אחרים ראו ושמעו. 68) שאם על כבודו הוא מוחל, על כבוד התורה שנתחלל אינו יכול למחול ואסור לו למחול. 69) (יומא כג.) השומר עברה ואיבה ניצחת לאדם מששת ימי בראשית. ויש שמפרשים: כנחש - שלא יהא תלמיד חכם נוקם ונוטר לכבוד עצמו, להנאתו ולסיפוק רוחו: אלא נקימתו ונטירתו יהיו לכבוד התורה, על עלבונה וחילול כבודה, כאותה נשיכה של נחש שאינה להנאתו של הנחש, אלא למלא שליחותו של מקום. וזה מיוסד על מה שאמרו (ערכין טו: מדרש־רבה, אמור): לעתיד לבוא מתקבצות החיות ובאות אצל הנחש ואומרות: ארי דורס - ואוכל: זאב טורף - ואוכל: אתה - מה הנאה יש לך? אומר להם: אם ישוך הנחש בלא לחש? (קהלת י, יא), אפשר שאני עושה כלום ולא נצטוויתי מלמעלה?! (חנוכת התורה, אות קעט).

יום ש"ק ט"ז תמוז ה'תשפ"א

הִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְחֻקּוֹת עוֹבְדֶיהָ

21 יֵשׁ בִּכְלָלָן חֲמִשִּׁים וְאַחַת מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה,
22 וְאַרְבָּעִים וְתֵשַׁע מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פְּרָטָן: א)
23 שֶׁלֹּא לִפְנוֹת אַחַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. ב) שֶׁלֹּא לָתוּר
24 אַחַר הִרְהוּר הַלֵּב וּרְאִיַּת הָעֵינַיִם. ג) שֶׁלֹּא לְגַדֵּף. ד)
25 שֶׁלֹּא יַעֲבֹד אוֹתָהּ כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ. ה) שֶׁלֹּא יִשְׁתַּחֲוֶה
26 לָהּ. ו) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל לְעַצְמוֹ. ז) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת
27 פֶּסֶל אֲפִלּוּ לַאֲחֵרִים. ח) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת אֲפִלּוּ
28 לְנוֹי. ט) שֶׁלֹּא לְהַדִּיחַ אֲחֵרִים אַחֲרֵיהָ. י) לִשְׂרֹף עִיר
29 הַנִּדַּחַת. יא) שֶׁלֹּא לִבְנוֹתָהּ. יב) שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת מִכָּל
30 מָמוֹנָהּ. יג) שֶׁלֹּא לְהָסִית יָחִיד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים
31 לְעָבְדָהּ. יד) שֶׁלֹּא לֶאֱהֹב הַמֵּסִית. טו) שֶׁלֹּא לַעֲזֹב
32 שׂוֹנְאָתוֹ. טז) שֶׁלֹּא לְהַצִּילוֹ. יז) שֶׁלֹּא לְלַמֵּד עָלָיו
33 זְכוּת. יח) שֶׁלֹּא יִמָּנַע מִלְּלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה. יט)
34 שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בִּשְׁמָהּ. כ) שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ מִן הַמִּתְנַבֵּא
35 בִּשְׁמָהּ. כא) שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בְּשֶׁקֶר, וַאֲפִלּוּ בְּשֵׁם
36 הַשֵּׁם. כב) שֶׁלֹּא לָגוּר מֵהַרִיגַת נְבִיא שֶׁקֶר. כג)
37 שֶׁלֹּא לִשְׁבַּע בְּשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. כד) שֶׁלֹּא
38 לַעֲשׂוֹת אוֹב. כה) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת יִדְּעוֹנִי. כו) שֶׁלֹּא
39 לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ. כז) שֶׁלֹּא לְהָקִים מַצֵּבָה. כח) שֶׁלֹּא
40 לְהִשְׁתַּחֲוֹת עַל אֶבֶן מַשְׂכִּית. כט) שֶׁלֹּא לִטַּע אֲשֵׁרָה.
41 ל) לְאַבֵּד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְכָל הַנַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילָהּ.
42 לא) שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּבְכָל מְשַׁמְּשֶׁיהָ.
43 לב) שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת בְּצִפּוּי נֶעֱבָד. לג) שֶׁלֹּא לִכְרֹת
44 בְּרִית לְעוֹבְדֵי כוֹכָבִים. לד) שֶׁלֹּא לָחֹן עֲלֵיהֶם. לה)
45 שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצֵנוּ. לו) שֶׁלֹּא לְהִדַּמּוֹת בְּמִנְהָגוֹתָם
46 וּבְמַלְבּוּשָׁם. לז) שֶׁלֹּא לְנַחֵשׁ. לח) שֶׁלֹּא לִקְסֹם.
47 לט) שֶׁלֹּא לְעוֹנֵן. מ) שֶׁלֹּא לַחֲבֹר חֶבֶר. מא) שֶׁלֹּא
48 לִדְרֹשׁ אֶל הַמֵּתִים. מב) שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בְּאוֹב. מג)
49 שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בִּידִּעוֹנִי. מד) שֶׁלֹּא לְכַשֵּׁף. מה) שֶׁלֹּא

1 לְהַקִּיף פְּאַת הָרֹאשׁ. מו) שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית פְּאַת זָקָן.
2 מז) שֶׁלֹּא יַעְבֹּדֶה אִישׁ עֲדֵי אִשָּׁה. מח) שֶׁלֹּא תַעֲבֹדֶה
3 אִשָּׁה כְּלִי זַיִן וַעֲדֵי אִישׁ. מט) שֶׁלֹּא לִכְתֹּב קַעֲקַע.
4 נ) שֶׁלֹּא לְהִתְגּוֹדֵד. נא) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת קָרְחָה עַל מֵת.
5 וּבֵאוּר כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

6 פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) השתלשלות עבודת הכוכבים, עד שבא אברהם אבינו והכיר את הבורא והודיע את יחודו בעולם.

7 א. בִּימֵי אֱנוֹשׁ[2] טָעוּ בְּנֵי הָאָדָם[3] טָעוּת גְּדוֹל[4],
8 וְנִבְעֲרָה[5] עֲצַת חַכְמֵי אוֹתוֹ הַדּוֹר, וֶאֱנוֹשׁ עַצְמוֹ[6] מִן
9 הַטּוֹעִים הָיָה. וְזוֹ הָיְתָה טָעוּתָם - אָמְרוּ: הוֹאִיל
10 וְהָאֱלֹהִים בָּרָא כוֹכָבִים אֵלּוּ וְגַלְגַּלִּים לְהַנְהִיג אֶת
11 הָעוֹלָם[7], וְנִתָּנָם בַּמָּרוֹם, וְחָלַק לָהֶם כָּבוֹד[8], וְהֵם
12 שַׁמָּשִׁים הַמְשַׁמְּשִׁים לְפָנָיו - רְאוּיִין הֵם לְשַׁבְּחָם
13 וּלְפָאֲרָם וְלַחֲלֹק לָהֶם כָּבוֹד; וְזֶהוּ רְצוֹן הָאֵל, פָּרוּשׁ
14 הוּא, לְגַדֵּל וּלְכַבֵּד מִי[9] שֶׁגִּדְּלוֹ וְכִבְּדוֹ, כְּמוֹ שֶׁהַמֶּלֶךְ
15 רוֹצֶה לְכַבֵּד הָעוֹמְדִים לְפָנָיו, וְזֶהוּ כְּבוֹדוֹ שֶׁל מֶלֶךְ.
16 כֵּיוָן שֶׁעָלָה דָּבָר זֶה עַל לִבָּם, הִתְחִילוּ לִבְנוֹת
17 לַכּוֹכָבִים הֵיכָלוֹת, וּלְהַקְרִיב לָהֶם קָרְבָּנוֹת, וּלְשַׁבְּחָם
18 וּלְפָאֲרָם בִּדְבָרִים[10] וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמוּלָם, כְּדֵי לְהַשִּׂיג[11]
19 רְצוֹן הַבּוֹרֵא בְּדַעְתָּם הָרָעָה[12]. וְזֶה הָיָה עִקַּר עֲבוֹדַת
20 כּוֹכָבִים[13]. וְכָךְ הָיוּ אוֹמְרִים עוֹבְדֶיהָ, הַיּוֹדְעִים
21 עִקָּרָהּ; לֹא שֶׁהֵן אוֹמְרִים, שֶׁאֵין שָׁם אֱלוֹהַּ אֶלָּא כּוֹכָב
22 זֶה. הוּא שֶׁיִּרְמְיָהוּ אוֹמֵר: "מִי לֹא יִרָאֲךָ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם
23 כִּי לְךָ יָאָתָה, כִּי בְכָל חַכְמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל מַלְכוּתָם
24 מֵאַיִן כָּמוֹךָ. וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכְסָלוּ, מוּסַר הֲבָלִים עֵץ
25 הוּא". כְּלוֹמַר: הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁאַתָּה הוּא לְבַדֶּךָ, אֲבָל
26 טָעוּתָם וּכְסִילוּתָם, שֶׁמְּדַמִּים שֶׁזֶּה הַהֶבֶל רְצוֹנְךָ
27 הוּא[14].

2) בן־שת, בן־בנו של אדם הראשון. 3) כמו שנאמר: אז הוחל לקרוא בשם ה' (בראשית ד, כו) ופירש רש"י: "לשון חולין - לקרוא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של ה' ולעשותם אלילים" וכו'. וכן בפסיקתא רבתי (על הפיסקא: שור או כשב כי יוולד): "כשעמד דורו של אנוש והכעיסו אותו בצלמם - אז הוחל לקרוא בשם ה'". 4) בנוסח אוקספורד: "גדולה". 5) נכסלה וניטפשה, מלשון: עצה נבערה (ישעיה יט, יא) - עצת כסילים. 6) כמו שמצינו: "אפילו עובד עבודה זרה כאנוש" (שבת קיח:). 7) כמבואר (הלכות יסודי התורה פרק ג, הלכה א). 8) לשמש לפניו ולהיות "רואים פני המלך". 9) את מי. 10) רבי אחא אומר: שהיו עונקים גלגל חמה ואומרים: הורד לנו גשמים! ופירש רש"י שם: שהיו עושים תכשיטים דמות חמה - לפי שהיו משתחווים לה - והם אומרים לשמים: ראו מה עשינו לכבודכם, הורידו לנו גשמים! (בראשית־רבה, פרק כו). 11) באמצעותם. 12) לפי דעתם המשובשת. 13) בנוסחות העתיקות תמיד במקום עבודת־כוכבים - עבודה־זרה. 14) כלומר: רצונך שבני־אדם ישתמשו בהם בתור סרסורים המתווכים בינך ובינם.

28 ב. וְאַחַר שֶׁאָרְכוּ הַיָּמִים, עָמְדוּ בִּבְנֵי הָאָדָם נְבִיאֵי
29 שֶׁקֶר וְאָמְרוּ, שֶׁהָאֵל צִוָּה וְאָמַר לָהֶם: עִבְדוּ כּוֹכָב
30 פְּלוֹנִי אוֹ כָּל הַכּוֹכָבִים, וְהַקְרִיבוּ לוֹ וְנַסְּכוּ לוֹ כָּךְ
31 וָכָךְ, וּבְנוּ לוֹ הֵיכָל וַעֲשׂוּ צוּרָתוֹ, כְּדֵי לְהִשְׁתַּחֲוֹת לוֹ
32 כָּל הָעָם, הַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים וּשְׁאָר עַמֵּי הָאָרֶץ!
33 וּמוֹדִיעַ[15] לָהֶם צוּרָה שֶׁבָּדָה מִלִּבּוֹ, וְאוֹמֵר: זוֹ הִיא
34 צוּרַת הַכּוֹכָב פְּלוֹנִי, שֶׁהוֹדִיעוּהוּ[16] בְּנִבּוּאָתוֹ.
35 וְהִתְחִילוּ עַל דֶּרֶךְ זוֹ לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת בַּהֵיכָלוֹת וְתַחַת
36 הָאִילָנוֹת וּבְרָאשֵׁי הֶהָרִים וְעַל הַגְּבָעוֹת[17], וּמִתְקַבְּצִים
37 וּמִשְׁתַּחֲוִים לָהֶם, וְאוֹמְרִים לְכָל הָעָם, שֶׁזּוֹ הַצּוּרָה
38 מְטִיבָה[18] וּמְרֵעָה[19], וְרָאוּי לְעָבְדָהּ וּלְיִרְאָה מִמֶּנָּה.
39 וְכֹהֲנֵיהֶם אוֹמְרִים לָהֶם, שֶׁבַּעֲבוֹדָה זוֹ תִּרְבּוּ וְתַצְלִיחוּ,
40 וַעֲשׂוּ כָּךְ וָכָךְ וְאַל תַּעֲשׂוּ כָּךְ וָכָךְ! וְהִתְחִילוּ
41 כּוֹזְבִים[20] אֲחֵרִים לַעֲמֹד וְלוֹמַר, שֶׁהַכּוֹכָב עַצְמוֹ אוֹ
42 הַגַּלְגַּל אוֹ הַמַּלְאָךְ דִּבֵּר עִמָּהֶם וְאָמַר לָהֶם: עִבְדוּנִי
43 בְּכָךְ וָכָךְ! וְהוֹדִיעַ לָהֶם דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ; וַעֲשׂוּ כָּךְ וְאַל
44 תַּעֲשׂוּ כָּךְ! וּפָשַׁט דָּבָר זֶה בְּכָל הָעוֹלָם, לַעֲבֹד אֶת
45 הַצּוּרוֹת בַּעֲבוֹדוֹת מְשֻׁנּוֹת זוֹ מִזּוֹ, וּלְהַקְרִיב לָהֶם
46 וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת. וְכֵיוָן שֶׁאָרְכוּ הַיָּמִים, נִשְׁתַּכַּח הַשֵּׁם
47 הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא מִפִּי כָּל הַיְּקוּם וּמִדַּעְתָּם וְלֹא
48 הִכִּירוּהוּ, וְנִמְצְאוּ כָּל עַם הָאָרֶץ, הַנָّשִׁים וְהַקְּטַנִּים,
49 אֵינָם יוֹדְעִים אֶלָּא הַצּוּרָה שֶׁל עֵץ וְשֶׁל אֶבֶן וְהַהֵיכָל
50 שֶׁל אֲבָנִים שֶׁנִּתְחַנְּכוּ מִקַּטְנוּתָם לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהּ
51 וּלְעָבְדָהּ וּלְהִשָּׁבַע בִּשְׁמָהּ[21]. וְהַחֲכָמִים שֶׁהָיוּ בָהֶם,
52 כְּגוֹן כֹּהֲנֵיהֶם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, מְדַמִּין שֶׁאֵין שָׁם[22] אֱלוֹהַּ
53 אֶלָּא הַכּוֹכָבִים וְהַגַּלְגַּלִּים, שֶׁנַּעֲשׂוּ הַצּוּרוֹת הָאֵלּוּ[23]
54 בִּגְלָלָם[24] וְלִדְמוּתָן[25]. אֲבָל צוּר[26] הָעוֹלָמִים, לֹא הָיָה
55 שׁוּם אָדָם שֶׁהָיָה מַכִּירוֹ וְלֹא יוֹדְעוֹ, אֶלָּא יְחִידִים
56 בָּעוֹלָם, כְּגוֹן חֲנוֹךְ וּמְתוּשֶׁלַח, נֹחַ שֵׁם וָעֵבֶר[27]. וְעַל
57 דֶּרֶךְ זֶה הָיָה הָעוֹלָם הוֹלֵךְ וּמִתְגַּלְגֵּל[28], עַד שֶׁנּוֹלַד
58 עַמּוּדוֹ שֶׁל עוֹלָם[29] וְהוּא אַבְרָהָם אָבִינוּ.

15) כל אחד מאותם הנביאים. 16) מן השמים. 17) מקומות נבחרים לעבודת אלילים מאז. 18) למכבדיה. 19) לבוזיה. 20) נביאי שקר. 21) כמבואר במדרש־רבה (סוף פרשת נח). 22) מלה לתיקון הלשון בשפת ערב, כמבואר (הלכות יסודי התורה פרק א, הלכה א). 23) הנתונות בהיכלות לעבדן. 24) לשמם. 25) לפי דמות תבניתם. 26) הקדוש־ברוך־הוא. 27) חמישה אלה מפורסמים כצדיקים גמורים: חנוך - עליו מעידה התורה; ויתהלך חנוך את האלוקים (בראשית ה, כד). וחז"ל אמרו תשעה נכנסו בחייהם בגן עדן, ואלה הם: חנוך, אליהו וכו' (ילקוט שמעוני, בראשית אות מב, בשם מדרש אבכיר) ובמסכת (סנהדרין קח:) אמרו: "שבעה ימים נתלו לדור המבול, והם ימי אבלו של מתושלח", כלומר: כדי שיוכלו להתאבל ולהספיד כראוי לו לאותו צדיק, נתעכב המבול

שבעה ימים לכבודו. נח - מעידה התורה: נח איש צדיק תמים היה (בראשית ו, ט). שם ועבר - ידועים כמרביצי תורה בבתי־מדרשיהם: ותלך לדרוש את ה' (בראשית כה, כב), שהלכה לבית־מדרשם של שם ועבר (בראשית־רבה, פרק סג). וכן אמרו (עבודה־זרה לו:): בבית־דינו של שם ועבר גזרו על הזנות, דכתיב ויאמר יהודה הוציאוה ותישרף (בראשית לח, כד). והשווה דברי רבינו (מורה נבוכים חלק ב, לט): "וכן תמצא החכמים אומרים באלה הנביאים שקדמו למשה: בית־דינו של עבר, בית־דינו של מתושלח, מדרשו של מתושלח - כולם, עליהם השלום, היו נביאים" וכו'. 28) הולך ונמשך, הולך ומתפתח. 29) שהעולם הרוחני עומד עליו.

1 ג. כֵּיוָן שֶׁנִּגְמַל[30] אִיתָן[31] זֶה, הִתְחִיל לְשׁוֹטֵט[32]
2 בְּדַעְתּוֹ וְהוּא קָטָן, וְהִתְחִיל לַחְשֹׁב בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
3 וְהָיָה תָּמֵהַּ: הֵיאַךְ אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה הַגַּלְגַּל הַזֶּה נוֹהֵג
4 תָּמִיד וְלֹא יִהְיֶה לוֹ מַנְהִיג[33]? וּמִי יְסַבֵּב אוֹתוֹ, כִּי אִי
5 אֶפְשָׁר שֶׁיְּסַבֵּב אֶת עַצְמוֹ? וְלֹא הָיָה לוֹ מְלַמֵּד וְלֹא
6 מוֹדִיעַ דָּבָר, אֶלָּא מֻשְׁקָע[34] בְּאוּר־כַּשְׂדִּים בֵּין עוֹבְדֵי
7 כוֹכָבִים הַטְּפֹשִׁים, וְאָבִיו וְאִמּוֹ וְכָל הָעָם עוֹבְדֵי
8 כוֹכָבִים, וְהוּא עוֹבֵד עִמָּהֶם[35]. וְלִבּוֹ מְשׁוֹטֵט וּמֵבִין[36],
9 עַד שֶׁהִשִּׂיג דֶּרֶךְ הָאֱמֶת וְהֵבִין קַו הַצֶּדֶק מִתְּבוּנָתוֹ
10 הַנְּכוֹנָה[37], וְיָדַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ אֶחָד וְהוּא מַנְהִיג
11 הַגַּלְגַּל, וְהוּא בָּרָא הַכֹּל, וְאֵין בְּכָל הַנִּמְצָא[38] אֱלוֹהַּ
12 חוּץ מִמֶּנּוּ. וְיָדַע שֶׁכָּל הָעוֹלָם טוֹעִים. וְדָבָר[39] שֶׁגָּרַם
13 לָהֶם לְטָעוּת זֶה, שֶׁעוֹבְדִים אֶת הַכּוֹכָבִים וְאֶת
14 הַצּוּרוֹת עַד שֶׁאָבַד הָאֱמֶת מִדַּעְתָּם. וּבֶן אַרְבָּעִים שָׁנָה
15 הִכִּיר אַבְרָהָם אֶת בּוֹרְאוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִכִּיר וְיָדַע, הִתְחִיל
16 לְהָשִׁיב תְּשׁוּבוֹת[40] עַל בְּנֵי אוּר־כַּשְׂדִּים[41] וְלַעֲרֹךְ דִּין[42]
17 עִמָּהֶם וְלוֹמַר, שֶׁאֵין זוֹ דֶּרֶךְ הָאֱמֶת שֶׁאַתֶּם הוֹלְכִים
18 בָּהּ! וְשִׁבֵּר הַצְּלָמִים[43], וְהִתְחִיל לְהוֹדִיעַ לָעָם, שֶׁאֵין
19 רָאוּי לַעֲבֹד אֶלָּא לֵאלוֹהַּ הָעוֹלָם, וְלוֹ רָאוּי לְהִשְׁתַּחֲוֹת
20 וּלְהַקְרִיב וּלְנַסֵּךְ, כְּדֵי שֶׁיַּכִּירוּהוּ כָּל הַבְּרוּאִים
21 הַבָּאִים; וְרָאוּי לְאַבֵּד וּלְשַׁבֵּר כָּל הַצּוּרוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא
22 יִטְעוּ בָהֶן כָּל הָעָם, כְּמוֹ אֵלּוּ שֶׁהֵם מְדַמִּים שֶׁאֵין שָׁם
23 אֱלוֹהַּ אֶלָּא אֵלּוּ. כֵּיוָן שֶׁגָּבַר עֲלֵיהֶם בִּרְאָיוֹתָיו, בִּקֵּשׁ
24 הַמֶּלֶךְ[44] לְהָרְגוֹ, וְנַעֲשָׂה לוֹ נֵס וְיָצָא לְחָרָן. וְהִתְחִיל
25 לַעֲמֹד וְלִקְרֹא בְּקוֹל גָּדוֹל לְכָל הָעוֹלָם וּלְהוֹדִיעָם,
26 שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ אֶחָד לְכָל הָעוֹלָם וְלוֹ רָאוּי לַעֲבֹד.
27 וְהָיָה מְהַלֵּךְ וְקוֹרֵא וּמְקַבֵּץ הָעָם מֵעִיר לְעִיר
28 וּמִמַּמְלָכָה לְמַמְלָכָה, עַד שֶׁהִגִּיעַ לְאֶרֶץ כְּנַעַן וְהוּא
29 קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא[45] שָׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם".
30 וְכֵיוָן שֶׁהָיוּ הָעָם מִתְקַבְּצִין אֵלָיו וְשׁוֹאֲלִין לוֹ עַל
31 דְּבָרָיו, הָיָה מוֹדִיעַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי דַּעְתּוֹ, עַד
32 שֶׁיַּחֲזִירֵהוּ לְדֶרֶךְ הָאֱמֶת; עַד שֶׁנִּתְקַבְּצוּ אֵלָיו אַלְפִים
33 וּרְבָבוֹת, וְהֵם אַנְשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם[46]. וְשָׁתַל בְּלִבָּם
34 הָעִקָּר הַגָּדוֹל הַזֶּה[47], וְחִבֵּר בּוֹ סְפָרִים[48], וְהוֹדִיעוֹ
35 לְיִצְחָק בְּנוֹ. וְיָשַׁב יִצְחָק מְלַמֵּד וּמַזְהִיר[49]. וְיִצְחָק
36 הוֹדִיעַ לְיַעֲקֹב[50] וּמִנָּהוּ לְלַמֵּד, וְיָשַׁב מְלַמֵּד וּמַחֲזִיק
37 כָּל הַנִּלְוִים אֵלָיו[51]. וְיַעֲקֹב אָבִינוּ לִמֵּד בָּנָיו כֻּלָּם,
38 וְהִבְדִּיל לֵוִי וּמִנָּהוּ[52] רֹאשׁ, וְהוֹשִׁיבוֹ בִּישִׁיבָה[53],
39 לְלַמֵּד דֶּרֶךְ הַשֵּׁם וְלִשְׁמֹר מִצְוֹת אַבְרָהָם. וְצִוָּה אֶת
40 בָּנָיו, שֶׁלֹּא יַפְסִיקוּ מִבְּנֵי לֵוִי מְמֻנֶּה אַחַר מְמֻנֶּה, כְּדֵי
41 שֶׁלֹּא תִשָּׁכַח הַלִּמּוּד. וְהָיָה הַדָּבָר הוֹלֵךְ וּמִתְגַּבֵּר בִּבְנֵי
42 יַעֲקֹב וּבַנִּלְוִים אֲלֵיהֶם, וְנַעֲשִׂית[54] בָּעוֹלָם אֻמָּה שֶׁהִיא
43 יוֹדַעַת אֶת ה'. עַד שֶׁאָרְכוּ הַיָּמִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם,
44 וְחָזְרוּ לִלְמֹד מַעֲשֵׂיהֶן וְלַעֲבֹד כּוֹכָבִים[55] כְּמוֹתָן, חוּץ
45 מִשֵּׁבֶט לֵוִי, שֶׁעָמַד בְּמִצְוֹת אָבוֹת. וּמֵעוֹלָם לֹא עָבַד
46 שֵׁבֶט לֵוִי[56] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. וְכִמְעַט־קָט[57] הָיָה
47 הָעִקָּר[58] שֶׁשָּׁתַל אַבְרָהָם נֶעֱקָר, וְחוֹזְרִין בְּנֵי יַעֲקֹב
48 לְטָעוּת הָעוֹלָם[59] וּתְעִיּוֹתָן. וּמֵאַהֲבַת ה' אוֹתָנוּ,
49 וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת הַשְּׁבוּעָה לְאַבְרָהָם[60] אָבִינוּ, עָשָׂה[61]
50 מֹשֶׁה רַבֵּנוּ רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים וּשְׁלָחוֹ. כֵּיוָן
51 שֶׁנִּתְנַבֵּא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וּבָחַר ה' יִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה,
52 הִכְתִּירָן בְּמִצְוֹת וְהוֹדִיעָם דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ, וּמַה יִּהְיֶה
53 מִשְׁפַּט עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְכָל הַטּוֹעִים אַחֲרֶיהָ.

30) כשנעתק משדי אמו, והוא אז כבן שלש שנים. 31) עמוד חזק זה שלא ימוט לעולם, והוא - אברהם אבינו, שנקרא: "איתן האזרחי" (תהילים פט, א). אמר רב: איתן האזרחי - זה אברהם (בבא בתרא טו.). ואמרו (ראש השנה יא.): ירח איתנים - הוא חודש תשרי שנולדו בו איתני עולם - האבות. איתן - פירושו: חזק ומתמיד בקיומו, כמו: והאיתנים מוסדי ארץ (מיכה ו, י); נחל איתן (עמוס ה, כד) - שמימיו אינם פוסקים. 32) לחפש ברוחו: לחקור ולהתבונן. על שם הכתוב: ישוטטו לבקש את דבר ה' (עמוס ח, יב); ישוטטו רבים ותרבה הדעת (דניאל יב, ד). 33) כמאמרם: שהיה אברהם אבינו אומר: תאמר, שהעולם הזה בלי מנהיג? הציץ עליו הקדוש־ברוך־הוא ואמר לו: אני הוא בעל העולם! (בראשית־רבה, פרק לט). 34) שקוע ונתון בתוכם. 35) כמו שמצינו: אברהם אבינו היה מתפחד ואומר: שמא יש בידי עוון שהייתי עובד עבודה־זרה כל השנים הללו. אמר לו הקדוש־ברוך־הוא: לך טל ילדותיך (תהילים קי, ג) - מה טל זה פורח, אף אתה עוונותיך פורחים ואינם (בראשית־רבה, פרק סד). 36) ומתבונן. 37) כמו שאמר רבי שמעון: אב לא לימדו, ורב לא היה לו. ומהיכן למד את התורה? - זימן לו הקדוש־ברוך־הוא שתי כליותיו כמין שני רבנים והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה (בראשית־רבה, פרק סא). 38) בכל המציאות, בכל העולם כולו. 39) ידע גם גלגולי הסיבות שהביאום לידי כך: לעבוד עבודה־זרה בדמות צורות ותמונות. 40) להקשות קושיות, על דרך לשון החכמים: "שתי תשובות בדבר"; "ואם לדין - יש תשובה". 41) עיר מולדתו או עיר מגוריו, לפי המדרש (בראשית־רבה, פרק לח), מלשון: אשר אור לו בציון (ישעיה לא, ט), על שם מדורת האש שהשליכוהו בה על שברו את צלמי אביו. 42) להתווכח. 43) (שם). 44) זהו נמרוד מלך בבל (שם). 45) ואמרו חז"ל: "אל תקרא: ויקרא - אלא

ויקריא, מלמד: שהקריא אברהם אבינו שמו של הקדוש־ברוך־הוא בפי כל עובר ושב" (סוטה י.). 46) ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה) - שהכניסן תחת כנפי השכינה: אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאום (בראשית־רבה, לט). 47) שורש האמונה בא־ל עולם אחד ואפסות האלילים. 48) גמירי, דעבודה־זרה דאברהם אבינו ארבע מאה פירקי הויין (עבודה־זרה יד:) - קבלה בידינו, שספר בן ארבע מאות פרקים על ענייני עבודה־זרה היה בידי אברהם. 49) נוסחאות אחרות: "ומחזיר (=אותם לדרך האמת)", "ומחזיק". 50) (שמות־רבה, פרשה א). 51) שהלכו אחרי תורתו ונתחברו אליו. 52) "אמר המלאך ליעקב: לא כך אמרת: "עשר אעשרנו לך" - הרי יש לך בנים ולא עישרת אותם"... התחיל מבנימין ועלה ללוי "קודש לה'" וברכו, שיהיו בני־לוי משרתים לפניו בארץ כמלאכי השרת בשמים" (פרקי דרבי אליעזר, פרק לז). 53) מימיהם של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם: היו במצרים - הייתה ישיבה עימהם; היו במדבר - ישיבה עימהם וכו' (יומא כח:). 54) ונעשתה, כנוסח אוקספורד. 55) (שמות־רבה, פרשה טז): "וכן אתה מוצא בישראל, כשהיו במצרים היו עובדי עבודה־זרה". 56) כמאמרם (ספרי, ברכה): כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו (דברים לג, ט), "אמרתך" - זו עבודה־זרה, "ובריתך ינצורו" - זו ברית־מילה. וכן אמרו (יומא סו:): שבטו של לוי לא עבד עבודה־זרה. 57) כעבור זמן מועט, כלשון הכתוב: (יחזקאל טז, מז). קט - תמונה מקוצרת מן קטן, שהנון יסוד נופל במילה. 58) שורש האמונה שנזכר למעלה. 59) נוסח אוקספורד: "העמים". 60) להרבות זרעו, ושכל גויי הארץ יתברכו בו. 61) חננו בסגולות מיוחדות והכשירו לתעודתו הרמה.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) שלא לעבוד אחד הברואים, שזהו עיקר עבודה־זרה; שלא לקרוא בספרי עבודת כוכבים; דין המגדף את ה'.

1 **א. עִקַּר הַצִּוּוּי בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁלֹּא לַעֲבֹד אֶחָד**
2 **מִכָּל הַבְּרוּאִים - לֹא מַלְאָךְ[2] וְלֹא גַּלְגַּל[3] וְלֹא כּוֹכָב,**
3 **וְלֹא אֶחָד מֵאַרְבָּעָה הַיְסוֹדוֹת[4], וְלֹא אֶחָד מִכָּל**
4 **הַנִּבְרָאִים מֵהֶן[5]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָעוֹבֵד יוֹדֵעַ שֶׁה' הוּא**
5 **הָאֱלֹהִים, וְהוּא עוֹבֵד הַנִّבְרָא הַזֶּה עַל דֶּרֶךְ שֶׁעָבַד**
6 **אֱנוֹשׁ וְאַנְשֵׁי דּוֹרוֹ תְּחִלָּה[6] - הֲרֵי זֶה עוֹבֵד כּוֹכָבִים.**
7 **וְעִנְיָן זֶה[7] הוּא שֶׁהִזְהִירָה תּוֹרָה עָלָיו וְאָמְרָה: "וּפֶן**
8 **תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְגוֹ', אֲשֶׁר**
9 **חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים"; כְּלוֹמַר: שֶׁמָּא**
10 **תָּשׁוּט[8] בְּעֵין לִבְּךָ[9], תִּרְאֶה שֶׁאֵלּוּ הֵן הַמַּנְהִיגִים[10] אֶת**
11 **הָעוֹלָם, וְהֵם שֶׁחָלַק ה' אוֹתָם לְכָל הָעוֹלָם לִהְיוֹת**
12 **חַיִּים וְהוֹיִם[11] וְאֵינָם נִפְסָדִים[12] כְּמִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם[13],**
13 **וְתֹאמַר, שֶׁרָאוּי לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם וּלְעָבְדָן[14]. וּבְעִנְיָן**
14 **הַזֶּה צִוָּה וְאָמַר: "הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם";**
15 **כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא תִּטְעוּ בְּהִרְהוּר הַלֵּב לַעֲבֹד אֵלּוּ, לִהְיוֹת**
16 **סַרְסוּר[15] בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַבּוֹרֵא.**

2) אחת מהצורות הנפרדות. (עיין הלכות יסודי התורה, פרק ב). 3) תשעה המה בעיקרם: שבעה לשבעת כוכבי הלכת - שצ"ם חנכ"ל; למעלה מהם - הגלגל השמיני, שבו קבועים כוכבי השבת; ולמעלה מכולם - הגלגל התשיעי המקיף את הכל ומסבב את הכל בהקפתו, כמבואר (שם, פ"ג). 4) אש, רוח, מים, עפר. 5) מארבעה יסודות אלה. כי מהתערבותם והרכבתם נתהוו ומתהווים תמיד כל ברואי מטה: דומם, צומח, חי, מדבר, כמבואר (שם, פ"ד). המקור לדברי רבינו הוא (ר"ה כד:): לא תעשה לך פסל וגו' (שמות כ, ד). "אשר בשמים" - לרבות: חמה ולבנה. כוכבים ומזלות; "ממעל" - לרבות: מלאכי השרת; "ואשר בארץ" - לרבות: הרים וגבעות, ימים ונהרות; "מתחת" - לרבות: שלשול קטן. שעל כל אלה הוא מוזהר ב"לא תעבדם". 6) בטרם שנשתכח מהם צור עולמים על ידי כוזבים ונביאי שקר, כשהצורות שימשו עוד סרסורים מתווכים בינם לבין הקב"ה, כמבואר למעלה (פ"א, ה"א). 7) ואל הדבר הזה נתכוונה התורה באזהרתה: "ופן תשא עיניך השמימה" וגו'. 8) מלשון: עיניו משוטטות בכל הארץ (דברי־הימים־ב טז, ט). 9) בדרך השאלה, ופירושו: בתבונת לבך. 10) שבלעדיהם אין העולם יכול להתקיים. 11) הויה מתמדת. 12) כלים ועוברים. 13) התחתון שלנו שהוא הווה ונפסד, פושט צורה ולובש צורה בלי הרף, כמבואר (הלכות יסודי התורה, פ"ד). 14) שהרי חיים הם וקיימים לעד. 15) המתווך. וכן אמרו חז"ל (סנה' לח:) ביחס למטטרון: "הימנותא בידינו, דאפילו בפרוונקא נמי לא נקבליה" (אמונה בידינו, גם בתור שליח גרידא אין אנו רוצים לקבלו). והשוה דברי רבינו בפירוש המשנה (סנהדרין פ"י, היסוד החמישי): "וכן אין ראוי לעבדם להיותם אמצעים לקרבה אליו (אל ה'), אלא אליו לבד יכוונו המחשבות". כלומר: אין אנו צריכים למליצי יושר בינינו לבין אבינו שבשמים - בהיותו קרוב לנו בקראנו אליו גם בלי מליצים ומתווכים.

17 **ב. סְפָרִים רַבִּים חִבְּרוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בַּעֲבוֹדָתָהּ,**
18 **הֵיאַךְ עִקַּר עֲבוֹדָתָהּ וּמַה מַּעֲשֶׂיהָ וּמִשְׁפָּטֶיהָ - צִוָּנוּ**
19 **הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁלֹּא לִקְרוֹת בְּאוֹתָן הַסְּפָרִים**
20 **כְּלָל, וְלֹא נְהַרְהֵר בָּהּ וְלֹא בְּדָבָר מִדְּבָרֶיהָ. וַאֲפִלּוּ**
21 **לְהִסְתַּכֵּל בִּדְמוּת הַצּוּרָה[16] אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תִּפְנוּ**
22 **אֶל הָאֱלִילִם". וּבָעִנְיָן הַזֶּה נֶאֱמַר: "וּפֶן תִּדְרֹשׁ**
23 **לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ" - שֶׁלֹּא תִּשְׁאַל עַל**
24 **דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ הֵיאַךְ הִיא, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין אַתָּה**
25 **עוֹבְדָהּ, שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לְהִפָּנוֹת אַחֲרֶיהָ וְלַעֲשׂוֹת**
26 **כְּמָה שֶׁהֵן עוֹשִׂין[17], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אָנִי".**

16) שנעשתה לשם עבודה־זרה. "דיוקנאות (צורות) אסור להסתכל בהן" (שבת קמט.). 17) (ת"כ, קדושים). "אל תפנו אל האלילים" - אמר רבי יהודה: אל תפנו אפילו לראותם... תחילה "אלילים" הם, ואם אתה פונה אחריהם - סופך אתה עושה אותם אלוהות". "והשווה "ספר המצוות" ל"ת, י).

27 **ג. וְכָל הַלָּאוִין הָאֵלּוּ[18] בְּעִנְיָן אֶחָד הֵן, וְהוּא, שֶׁלֹּא**

יִפָּנֶה[19] אַחַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. וְכָל הַנִּפְנֶה אַחֲרֶיהָ בְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בוֹ מַעֲשֶׂה[20] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה. וְלֹא עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בִּלְבַד הוּא שֶׁאָסוּר לְהִפָּנוֹת אַחֲרֶיהָ בְּמַחֲשָׁבָה, אֶלָּא כָּל מַחֲשָׁבָה שֶׁהוּא גּוֹרֵם[21] לוֹ לָאָדָם לַעֲקֹר עִקָּר[22] מֵעִקְּרֵי הַתּוֹרָה, מֵזְהִירִין אָנוּ שֶׁלֹּא לְהַעֲלוֹתָהּ עַל לִבֵּנוּ, וְלֹא נַסִּיחַ דַּעְתֵּנוּ[23] לְכָךְ וְנַחְשֹׁב וְנִמְשֹׁךְ אַחַר הִרְהוּרֵי[24] הַלֵּב, מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְצָרָה[25], וְלֹא כָל הַדֵּעוֹת יְכוֹלִין לְהַשִּׂיג הָאֱמֶת עַל בֵּרְיוֹ[26]. וְאִם יִמָּשֵׁךְ כָּל אָדָם אַחַר מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ, נִמְצָא מַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם[27], לְפִי קִצַּר דַּעְתּוֹ. כֵּיצַד[28]? פְּעָמִים יָתוּר אַחַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[29], וּפְעָמִים יַחְשֹׁב בִּיחוּד[30] הַבּוֹרֵא, שֶׁמָּא הוּא[31] שֶׁמָּא אֵינוֹ; מַה לְּמַעְלָה[32] וּמַה לְּמַטָּה[33]; מַה לְּפָנִים[34] וּמַה לְּאָחוֹר[35]; וּפְעָמִים בַּנְּבוּאָה, שֶׁמָּא הִיא אֱמֶת[36] שֶׁמָּא הִיא אֵינָהּ[37]; וּפְעָמִים בַּתּוֹרָה, שֶׁמָּא הִיא מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁמָּא אֵינָהּ. וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ הַמִּדּוֹת[38] שֶׁיָּדִין בָּהֶן עַד שֶׁיֵּדַע הָאֱמֶת עַל בֵּרְיוֹ, וְנִמְצָא יוֹצֵא לִידֵי מִינוּת[39]. וְעַל עִנְיָן זֶה הִזְהִירָה תּוֹרָה וְנֶאֱמַר בָּהּ: "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים"; כְּלוֹמַר: לֹא יִמָּשֵׁךְ כָּל אֶחָד מִכֶּם אַחַר דַּעְתּוֹ הַקְּצָרָה, וִידַמֶּה שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ מַשֶּׂגֶת הָאֱמֶת[40]: "אַחֲרֵי לְבַבְכֶם" - זוֹ מִינוּת, "וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" - זוֹ זְנוּת. וְלָאו זֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא גּוֹרֵם לָאָדָם לְטָרְדוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא, אֵין בּוֹ מַלְקוּת[41].

18) שנזכרו בפרקנו עד כאן, כגון: "פן תשא עיניך השמימה"; "השמרו לכם פן יפתה" ועוד. שכן אמרו: "כל מקום שנאמר: "השמר", "פן" ו"אל" - אינו אלא ל"ת" (עירובין צו.). 19) לא לחקור באופן עשייתה ולא לדרוש דרך עבודתה. 20) כגון, שהיה האליל מכוסה וגילהו כדי לראותו - הרי זה לאו שיש בו מעשה ולוקים עליו (מהרש"ל, בפירושו על הסמ"ג). 21) שסופה להיות גורמת. 22) לקצץ בנטיעות ולערער את יסודות האמונה, כאלישע בן־אבויה (חגיגה יד:). 23) ולא נרכז כל כח מחשבתנו לכך. היסח דעת מ... - פירושו: חדול מחשוב על זה; היסח דעת ל... - להפנות תשומת הלב לזה ולחשוב בו כתמיד. 24) ספיקות ופקפוקים המנקרים בלב. 25) מוגבלת. 26) הבהירה, את האמת לאמיתה. 27) על ידי האנדרלמוסיה שהוא מכניס בחברה האנושית בדעותיו הכוזבות והנפסדות. 28) כלומר: מה הן המחשבות המביאות את האדם לידי עקירת עיקרים וקיצוץ נטיעות? 29) שמא יש בה ממש. 30) באחדותו. 31) אחד ואין שני לו, או רבים הם האלוהות. 32) משמי השמים. 33) מתחת לארץ. 34) קודם שנברא העולם. 35) באחרית הימים ככלות הכל. ויש מפרשים: לפנים - מעבר הרקיע למזרח; לאחור - למערב. ועל אלה אמרו: "כל המסתכל בארבעה דברים הללו ראוי לו כאילו לא בא לעולם" (חגיגה פ"ב, מ"א). 36) ומן השמים מודיעים לנביא הכל. 37) אלא חזון לבו ידבר. 38) הנכונות, מידות הגיון לשפוט בהן במישרים. 39) אפיקורסות: דעות כוזבות וכפירה בה'. לדעת החכם לוי, יסודה בערבית והוראתה: כזב, שקר. 40) (ספרי, שלח; ברכות יב:). 41) לפי שאין לוקים על לאו שאין בו מעשה (מכות טז.).

ד. מִצְוַת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים כְּנֶגֶד הַמִּצְוֹת כֻּלָּן הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת" וְגוֹ'. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[42], שֶׁבַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַמּוֹדֶה בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כּוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וּבְכָל הַנְּבִיאִים וּבְכָל מַה שֶּׁנִּצְטַוּוּ הַנְּבִיאִים, מֵאָדָם[43] וְעַד סוֹף הָעוֹלָם[44], שֶׁנֶּאֱמַר: "מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה ה' וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם". וְכָל הַכּוֹפֵר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, מוֹדֶה[45] בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וּבְכָל הַנְּבִיאִים וּבְכָל מַה שֶּׁנִּצְטַוּוּ הַנְּבִיאִים, מֵאָדָם וְעַד סוֹף הָעוֹלָם, וְהוּא עִקַּר כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן.

42) (ספרי, שלח; הוריות ח.): איזוהי מצוה השקולה כנגד כל המצוות? - הוי אומר: זו עבודה־זרה. 43) שכתוב בו: ויצו ה' אלהים על האדם (בראשית ב, טז). 44) וכך לשון (ה"ספרי", שלח): "כל המודה בעכו"ם - כופר בעשרת הדיברות ובמה שנצטוה משה והנביאים, ובמה שנצטוו האבות עד לאדם, שנאמר בו: ויצו ה' אלהים על האדם" וגו'. ובירושלמי (סנהדרין פ"ז, ה"ט) אמרו: "משל לשנים שהיו יושבים וקערה של גריסים ביניהם. פשט אחד ידו וגרף את כל הקערה ולא שייר בה כלום - כך המגדף ועובד עבודה־זרה, אינו משייר אחריו מצוה". 45) (חולין ה.).

ה. יִשְׂרָאֵל שֶׁעָבַד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[46], הֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵד־כּוֹכָבִים לְכָל דְּבָרָיו[47], וְאֵינוֹ כְּיִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹבֵר עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סְקִילָה[48]. מוּמָר לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הֲרֵי הוּא מוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ[49]. וְכֵן הַמִּינִים[50] מִיִּשְׂרָאֵל אֵינָן כְּיִשְׂרָאֵל לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים, וְאֵין מְקַבְּלִים אוֹתָם בִּתְשׁוּבָה לְעוֹלָם[51], שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל בָּאֶיהָ לֹא יְשׁוּבוּן וְלֹא יַשִּׂיגוּ אָרְחוֹת חַיִּים"[52]. וְהַמִּינִים - הֵם הַתָּרִים אַחַר מַחְשְׁבוֹת לִבָּם בְּסִכְלוּת דְּבָרִים שֶׁאָמַרְנוּ[53], עַד שֶׁנִּמְצְאוּ עוֹבְרִים עַל גּוּפֵי[54] תּוֹרָה לְהַכְעִיס[55], בִּשְׁאֵט בְּנֶפֶשׁ[56], בְּיָד רָמָה[57], וְאוֹמְרִים שֶׁאֵין בָּזֶה עָוֹן. וְאָסוּר לְסַפֵּר[58] עִמָּהֶן וּלְהָשִׁיב עֲלֵיהֶן תְּשׁוּבָה[59] כְּלָל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָהּ"; וּמַחֲשָׁבָה[60] שֶׁל אֶפִּיקוֹרוֹס - לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים.

46) אפילו רק פעם אחת. 47) שחיטתו פסולה, יינו - יין־נסך ואין מצרפין אותו לכל דבר שבקדושה וכיו"ב. 48) שאף על פי כן, ישראל הוא לכל דבר. 49) כלומר: ישראל שעבד עבודה־זרה רק פעם אחת - הריהו עכו"ם גמור, כמו מומר לעכו"ם שעובד עבודה־זרה בקביעות, ודברי רבינו בפירוש המשנה (חולין פ"א, מ"א) מוכיחים נכוחות פירוש זה (טורי אבן). 50) לדעת ה"ערוך": בני כת ידועה שנטו מדת האמת וקראו לעצמם: "מאמינים", וחז"ל קטעו את המלה וקראום "מינים", מפני שיש בהם

מינים ממינים שונים. ולדעת החכם לוי, כמו שהזכרנו לעיל, מקור המלה בערבית, והוראתה: כזב. "מינים" - כוזבים ובעלי דעות כוזבות. 51) כלומר: מקבלים אותם בתשובה ותשובתם מועילה, שהרי רבינו עצמו (הלכות תשובה פ"ג, ה"יד) אומר: "כל הרשעים והמומרים וכיוצא בהם שחזרו בתשובה - מקבלים אותם, שנאמר: שובו בנים שובבים (ירמיה ג, כב), ושאין לך דבר העומד בפני התשובה - אלא אין מקבלים אותם בתשובה "לעולם", זאת אומרת: אין מחזירים אותם לחזקתם הראשונה, מפני שסורם רע ואין אנו בטוחים אם תשובתם היום היא לעולם, ואם לא ישובו מחר עוד פעם לכסלה (עיין תשובות הרדב"ז בלשונות הרמב"ם מ"ה אלף תי"ח). 52) אמרו (עבודה־זרה יז.): "וכי מאחר שלא שבו, מהיכן ישיגו ארחות חיים? אלא אפילו כשישובו - לא ישיגו ארחות חיים. לומר לך: שכל הפורש מן המינות - מת", רצה לומר: "שממהרים למות מתוך צרה וכפיית יצרם וזוהי גזירת המלך עליהם" (רש"י, ע"ז יז.). 53) למעלה (הלכה ג). 54) מצוות עיקריות. 55) את השם; לא לשם איזו תועלת, או הנאה גופנית שנפשם תאוה לה. 56) מתוך בוז הנטוע בנפשם, כלשון הכתוב: (יחזקאל כה, טו). ויבז עשו את הבכורה (בראשית כה, לד) תרגומו: וְשָׁט עֵשָׂו יַת בְּכֹרוּתָא. 57) בעזות מצח ובזדון. 58) להיכנס אתם בשיחה ואריכות דברים, פן ימשכו אחריהם (ע"ז כז:). 59) ואף על פי שאמרו (אבות פ"ב, ד): "ודע מה שתשיב לאפיקורוס" - אין זה אלא במין נכרי, אבל במין ישראל "אל תען כסיל באולתו", מפני שעל ידי הוויכוח הוא מתפקר עוד יותר (סנהדרין לח:). 60) (חולין יג:) הוא כרוך אחריה וכל מעייניו בה; ולפיכך אם שחט בהמה - אסורה היא כתקרובת לעבודה־זרה ואסורה בהנאה; ואם כתב ספר תורה - תישרף עם אזכרותיה, בעוד שספר תורה שכתב גוי טעון גניזה, אבל לא שריפה, כמבואר (הלכות יסודי התורה פ"ו, ה"ח).

1 **ו. כָּל הַמּוֹדֶה בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁהִיא אֱמֶת, אַף־עַל־**
2 **פִּי שֶׁלֹּא עָבְדָהּ, הֲרֵי זֶה מְחָרֵף וּמְגַדֵּף אֶת הַשֵּׁם**
3 **הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא. וְאֶחָד[61] הָעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְאֶחָד**
4 **הַמְגַדֵּף אֶת ה', שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְיָד**
5 **רָמָה מִן הָאֶזְרָח וּמִן הַגֵּר, אֶת ה' הוּא מְגַדֵּף"[62].**
6 **לְפִיכָךְ[63] תּוֹלִין עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[64], כְּמוֹ שֶׁתּוֹלִין**
7 **אֶת הַמְגַדֵּף[65], וּשְׁנֵיהֶם נִסְקָלִין. וּמִפְּנֵי זֶה כָּלַלְתִּי[66] דִּין**
8 **הַמְגַדֵּף[67] בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁשְּׁנֵיהֶם כּוֹפְרִים**
9 **בָּעִקָּר הֵם.**

61) שניהם שוים בחומר העוון והעונש המגיע להם. 62) מחרף ומקלל ה'. הרי שהשוותה התורה את העובד למגדף. 63) הואיל והם שוים. 64) על עץ אחר הסקילה עד בוא השמש, בעוד ששאר הנסקלים אינם נתלים (סנהדרין מה:). 65) שהתלייה מפורשת אצלו, ככתוב: כי קללת אלהים תלוי (דברים כא, כג), כלומר: זה שקילל ה' תלוי. 66) הכנסתי אותו בתוך הלכות עבודה־זרה. 67) מגדף השם שנזכר דינו בתורה (ויקרא כד, טז), אף על פי שאינו עובד עבודה־זרה (על פי פירושו של רבי אברהם, בנו של רבינו ז"ל, "ברכת־אברהם" תשובה ד).

10 **ז. וְאֵלּוּ הֵן דִּינֵי הַמְגַדֵּף: אֵין הַמְגַדֵּף חַיָּב סְקִילָה,**
11 **עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ[68] אֶת הַשֵּׁם הַמְיֻחָד שֶׁל אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת,**
12 **שֶׁהוּא אָלֶ"ף דָּלֶ"ת נוּ"ן יוּ"ד[69], וִיבָרְכֵהוּ[70] אוֹתוֹ בְּשֵׁם**
13 **מִן הַשֵּׁמוֹת שֶׁאֵינָם נִמְחָקִים[71], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנֹקֵב שֵׁם**
14 **ה'[72]" - עַל הַשֵּׁם הַמְיֻחָד חַיָּב סְקִילָה, וְעַל שְׁאָר**
15 **הַכִּנּוּיִים[73] בְּאַזְהָרָה[74]. וְיֵשׁ מִי[75] שֶׁמְּפָרֵשׁ, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב**
16 **אֶלָּא עַל שֵׁם יוּ"ד הֵ"א וָא"ו הֵ"א[76]. וַאֲנִי אוֹמֵר,**
17 **שֶׁעַל שְׁנֵיהֶם[77] הוּא נִסְקָל.**

68) שינקוב ויבטא בשפתיו הוא את השם ויקללנו; שאם קילל את השם שאחרים ביטאו - פטור. 69) "אדני", ומכל־שכן שם הויה. 70) כלומר: ויקלל, לשון נקייה כלפי מעלה. 71) ושבעה שמות הם: הוי"ה ואדני, אל, אלוה, אלהים, אהיה, שדי, צבאות שאסור למחקם, ומנויים הם (בהלכות יסודי התורה פ"ו, ה"ב). 72) אמרו (סנהדרין נו.): נאמר בתורה: ונוקב שם ה'... בנקבו שם ה' יומת (ויקרא כד, טז) - אינו חייב עד שיברך את השם בשם, כלומר: יכה שם פלוני את שם פלוני. 73) שאינם נמחקים. 74) אינו נסקל, אלא עובר בלאו. 75) דעה זו הובאה ב"כסף־משנה" בשם רבי מאיר הלוי. 76) אבל לא על שם אדנות. 77) מפני שאמרו (סנהדרין ס.): "אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע אותיות, לאפוקי בן שתי אותיות" - ושם אדנות בכלל שם בן ארבע אותיות הוא.

18 **ח. אַזְהָרָה שֶׁל מְגַדֵּף מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהִים[78] לֹא**
19 **תְקַלֵּל". בְּכָל יוֹם וָיוֹם בּוֹדְקִין אֶת הָעֵדִים בְּכִנּוּיִם[79]:**
20 **"יַכֶּה יוֹסִי אֶת יוֹסִי". נִגְמַר הַדִּין[80] - מוֹצִיאִין אֶת כָּל**
21 **אָדָם לַחוּץ[81], וְשׁוֹאֲלִים אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּעֵדִים וְאוֹמְרִים**
22 **לוֹ: אֱמֹר מַה שֶּׁשָּׁמַעְתָּ בְּפֵרוּשׁ[82]! וְהוּא אוֹמֵר,**
23 **וְהַדַּיָּנִים עוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם[83] וְקוֹרְעִין[84], וְלֹא**
24 **מְאַחִין. וְהָעֵד הַשֵּׁנִי אוֹמֵר: אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ[85]**
25 **שָׁמַעְתִּי! וְאִם הָיוּ עֵדִים רַבִּים - צָרִיךְ כָּל אֶחָד**
26 **וְאֶחָד[86] מֵהֶן לוֹמַר: כָּזֶה שָׁמַעְתִּי!**

78) ואף על פי שאזהרה זו באה למקלל את הדיין, למדים אנו קודש מחול (סנהדרין סו.). 79) כדי שלא להזכיר שם שמים בכל פעם בקללה. ועוד: שמא יצא הנידון זכאי, ונמצא שנזכר שם שמים לבטלה - לפיכך אסור לעדים בשעת החקירה והבדיקה לפרש את השמות המיוחדים שאינם נמחקים, אלא בכינויים, כינויי־חול, למשל: במקום לומר, שהמגדף קילל את שם ההויה בשם אלהים, מפני שאינו חייב עד שיקלל שם בשם, יאמרו העדים: "יכה יוסי את יוסי". ומדוע דווקא "יוסי" בתור כינוי לשמות המיוחדים? - מפני שיש בו ארבע אותיות כמו בשם הויה, והגימטריא שלו עולה פ"ו, כחשבון האותיות שב"אלהים". 80) נגמרו החקירות והבדיקות ונגמרו הדיונים והגיעה השעה לחרוץ את המשפט. 81) כדי שלא להשמיע את ברכת השם ברבים. 82) בדיוק, כמו ששמעת בלי כל כינוי, כי אין לשפוט איש משפט מות על יסוד עדות בכינויים. 83) (סנהדרין ס.). 84) כחזקיה מלך יהודה, שכתוב אצלו: "ויקרע את־בגדיו" (ישעיה לז, א), בשמעו

את דברי רבשקה, שר צבא מלך אשור שחירף וגידף. 85) ואינו צריך להזכיר מפורש ברכת השם כקודמו. 86) אף על פי שדי בשני עדים, אולם מכיון שאם אחד מהעדים יופסל, או יתבדה, בטלה כל העדות - על כן אין לפסוח אף על אחד מהם אם רבים הם.

1 **ט. מְגַדֵּף שֶׁחָזַר בּוֹ בְּתוֹךְ־כְּדֵי־דִבּוּר[87], אֵינוֹ כְּלוּם[88];**
2 **אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁגִּדֵּף בְּעֵדִים[89], נִסְקָל. מִי שֶׁגִּדֵּף אֶת הַשֵּׁם**
3 **בְּשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - קַנָּאִים[90] פּוֹגְעִים[91] בּוֹ**
4 **וְהוֹרְגִים אוֹתוֹ. וְאִם לֹא הֲרָגוּהוּ קַנָּאִים, וּבָא לְבֵית־**
5 **דִּין - אֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיְּבָרֵךְ בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת**
6 **הַמְיֻחָדִים[92].**

87) כדי אמירת: שלום עליך, רבי! 88) אף על פי שבכל מקום חזרה בתוך כדי דיבור מועילה לבטל את הדיבור הראשון, אבל "מגדף" - שאני, מפני שעוון חמור כזה שענשו גדול אין אדם עושה אלא מתוך כוונה מחושבת ובהסכמה גמורה מראש - ולפיכך אין חזרתו מועילה (ר"ן, נדרים פז.). 89) אפילו בלא התראה - סובר בעל ה"כסף־משנה", להוכיח מדברי רבינו שאמר: "כיון שגידף בעדים". אבל לדעת "עבודת המלך" אין זה מוכח מדברי רבינו, ואין מיתת בית־דין בלי התראה, אלא כוונת רבינו היתה רק לומר: כיון שגידף בעדים אין אנו נזקקים עוד להם לדעת אם שמעו את חזרתו - כי חזרתו אינה מועילה עוד, אלא הוא נסקל. 90) צדיקים נלהבים המקנאים קנאת ה' בהתפרצות פתאומית בשעה שהם רואים את המעשה, כפינחס שהרג את זמרי בן־סלוא בעשותו מעשה זמה לעיני כל עדת ישראל, ונאמר בו: פנחס בן־אלעזר בן־אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם (במדבר כה, יא); וכאליהו הנביא שהרג את נביאי הבעל, ונאמר בו: קנוא קנאתי לה'... כי עזבו בריתך וגו' (מלכים־א יט, י). 91) מלשון: ויפגע בו וימת (מלכים־א ב, מו). 92) משבעת השמות הקדושים המיוחדים בזה שאינם נמחקים; וזה שגידף השם בשם עכו"ם - אין ברשות בית־הדין להמיתו.

7 **י. כָּל הַשּׁוֹמֵעַ בִּרְכַּת הַשֵּׁם, חַיָּב לִקְרֹעַ. וַאֲפִלּוּ עַל**
8 **בִּרְכַּת הַכִּנּוּיִין[93] חַיָּב לִקְרֹעַ. וְהוּא, שֶׁיִּשְׁמָעֶנָּה**
9 **מִיִּשְׂרָאֵל. אֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ, וְאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי הַשּׁוֹמֵעַ,**
10 **חַיָּב לִקְרֹעַ. אֲבָל הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֵינוֹ**
11 **חַיָּב לִקְרֹעַ. וְלֹא קָרְעוּ אֱלִיָּקִים וְשֶׁבְנָא[94], אֶלָּא מִפְּנֵי**
12 **שֶׁרַבְשָׁקֵה[95] הָיָה יִשְׂרָאֵל מוּמָר[96]. כָּל הָעֵדִים וְהַדַּיָּנִים**
13 **סוֹמְכִים[97] אֶת יְדֵיהֶם אֶחָד אֶחָד עַל רֹאשׁ הַמְגַדֵּף,**
14 **וְאוֹמֵר לוֹ: דָּמְךָ בְּרֹאשֶׁךָ, שֶׁאַתָּה גָּרַמְתָּ לְךָ! וְאֵין**
15 **בְּכָל הֲרוּגֵי בֵית־דִּין מִי שֶׁסּוֹמְכִים עָלָיו, אֶלָּא מְגַדֵּף**
16 **בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְסָמְכוּ כָל הַשֹּׁמְעִים אֶת יְדֵיהֶם"[98].**

93) כגון: "רחום", "חנון", שהם מחוץ לשבעת השמות המיוחדים המנויים למעלה (תפלה למשה), כמבואר ("חושן־משפט" סימן כז, סעיף א) בענין המקלל חבירו בשם. 94) (ישעיה לו, כב). 95) המגדף. 96) (סנהדרין ס.). 97) (ספרא, אמור). 98) על ראש המקלל, המגדף שבראש הפסוק.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) דין העובד עבודה־זרה בשוגג או במזיד; כדרך עבודתה, ושלא כדרך עבודתה; דין עשיית אליל לעצמו או לאחרים; איסור צורות לנוי, אפילו שלא לשם עבודה־זרה; ההבדל שבין צורה בולטת לשוקעת.

17 **א. כָּל הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בִּרְצוֹנוֹ[2] בְּזָדוֹן[3], חַיָּב כָּרֵת[4].**
18 **וְאִם הָיוּ שָׁם עֵדִים וְהַתְרָאָה[5] - נִסְקָל. וְאִם עָבַד**
19 **בִּשְׁגָגָה[6] - מֵבִיא קָרְבַּן חַטָּאת קְבוּעָה[7].**

2) פרט לאנוס. 3) פרט לשוגג. השווה דברי רבינו (הלכות איסורי ביאה פ"ג, ה"טו). 4) מבואר להלן (הלכות תשובה פ"ח, ה"א): ועיין למעלה (הלכות יסודי התורה פ"ט, ה"ב). 5) שהעדים מתרים את עובר העבירה - קודם עשותו אותה - על חומר החטא והעונש הצפוי לו בעקבו. 6) שלא ידע שעבירה היא, או שלא ידע שענשה "כרת", כמבואר (הלכות שגגות פ"ב, ה"ב). 7) שעירת עזים הבאה על עוון עבודה־זרה בשגגה. ונקראת: "קבועה", בניגוד לקרבן "עולה ויורד" הבא על עבירות ידועות כפי השגת יד החוטא, כמבואר ב"מנין המצוות" (הלכות שגגות, עמוד ס"ז), נוסחה אחרת: "קרבן חטאת קבועה". מקור ההלכה שלפנינו (כריתות ב.: סנה' נג.).

20 **ב. עֲבוֹדוֹת הַרְבֵּה קָבְעוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְכָל צֶלֶם[8]**
21 **וָצֶלֶם וּלְכָל צוּרָה[9] וְצוּרָה, וַעֲבוֹדַת זֶה אֵינָהּ כַּעֲבוֹדַת**
22 **זֶה. כְּגוֹן פְּעוֹר[10], שֶׁעֲבוֹדָתוֹ, שֶׁפּוֹעֵר[11] אָדָם עַצְמוֹ**
23 **לוֹ; וּמַרְקוּלִיס[12], שֶׁעֲבוֹדָתוֹ, שֶׁיִּזְרֹק לוֹ אֲבָנִים אוֹ**
24 **יְסַקֵּל[13] מִלְּפָנָיו אֲבָנִים[14]; וְהַרְבֵּה עֲבוֹדוֹת כְּגוֹן אֵלּוּ**
25 **תִּקְּנוּ לְשֶׁאֵר צְלָמִים. לְפִיכָךְ, הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ**
26 **לְמַרְקוּלִיס, אוֹ שֶׁזָּרַק אֶבֶן לִפְעוֹר, פָּטוּר[15], עַד**
27 **שֶׁיַּעֲבֹד אוֹתוֹ דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵיכָה יַעַבְדוּ**
28 **הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם[16] וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אָנִי"[17].**
29 **וּמִפְּנֵי זֶה הָעִנְיָן, צְרִיכִין בֵּית־דִּין לֵידַע דַּרְכֵּי**
30 **הָעֲבוֹדוֹת[18], שֶׁאֵין סוֹקְלִין עוֹבֵד כּוֹכָבִים, עַד שֶׁיֵּדְעוּ**
31 **שֶׁזּוֹ הִיא דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ.**

8) פסל מחוטב עץ, חצוב אבן, או יצוק מתכת - מעשה ידי פסל. לא תעשה לך פסל (שמות כ, ד) תרגומו: צלם. 9) שם כולל לכל דמות ותבנית בין בפיסול ובין בציור מעשי ידי צייר. 10) זהו בעל פעור שבתורה, אליל בני מואב (במדבר כה, ג), ובמשנה שבגמרא (סנהדרין סא.): "הפוער עצמו לבעל פעור". והוראתו: פתוח פה, כמו: ופערה פיה (ישעיה ה, יד). 11) ומתריז רעי לפניו. 12) מרקוריוס, או מרקור, אליל המסחר והדרכים אצל היוונים והרומים. בפרשת דרכים היו מקימים פסל זה עשוי אבן ובידו הנטויה היה מורה הדרך אשר ילכו בה. על ידו היו מקימים אבן אחת על שתים אחרות, ועוברי דרכים היו משליכים שם אבנים לכבודו (מוספיא ב"ערוך" ערך זה). 13) מלשון: ויסקלהו (ישעיה ה, ד), ופירושו: סילוק אבנים ופינוים, כמו: דשן - לפנות את הדשן: שרש - לעקור את השרשים.

ונוסחה אחרת: יסלק. 14) (סנהדרין סד.): "אחד הנוטלה (המסקל אבן מאבניה) ואחד הנותנה (הזורק אבן לפניה) - חייב", שהרי בזה שהוא מסקל ומסלק אבנים מלפניה, הוא מניח ריוח ומקום פנוי לאחרים שיבואו ויזרקו אבניהם. 15) שאין זו דרך עבודתו (סנהדרין סא.). 16) כדרך עבודתם הם. 17) כמותם. לא הקפידה תורה אלא על העובד אותה כדרכי הגויים עובדיה. 18) של כל האלילים למיניהם.

1 **ג. וְאַזְהָרָה שֶׁל עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ[19] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, הוּא מַה**
2 **שֶּׁכָּתוּב: "וְלֹא תַעֲבֹדֵם"[20]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[21]?**
3 **בִּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת, חוּץ מִמִּשְׁתַּחֲוֶה וְזוֹבֵחַ וּמַקְטִיר**
4 **וּמְנַסֵּךְ[22]; אֲבָל הָעוֹבֵד בְּאַחַת מֵאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ**
5 **לְאֶחָד מִכָּל מִינֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, חַיָּב, וְאַף־עַל־פִּי**
6 **שֶׁאֵין דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ בְּכָךְ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנִּסֵּךְ לִפְעוֹר**
7 **אוֹ שֶׁזָּבַח לְמַרְקוּלִיס, חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים[23]**
8 **יָחֳרָם[24], בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ" - זְבִיחָה בִּכְלַל עֲבוֹדָה[25]**
9 **הָיְתָה, וְלָמָּה יָצְאַת? לוֹמַר לְךָ: מַה זְּבִיחָה מְיֻחֶדֶת,**
10 **שֶׁעוֹבְדִין בָּהּ לַשֵּׁם[26], וְחַיָּב הַזּוֹבֵחַ לְאֵל אַחֵר סְקִילָה**
11 **עָלֶיהָ, בֵּין הָיְתָה דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ בִּזְבִיחָה אוֹ אֵינָהּ**
12 **בִּזְבִיחָה - אַף כָּל עֲבוֹדָה שֶׁהִיא מְיֻחֶדֶת לַשֵּׁם[27], אִם**
13 **עָבַד בָּהּ לְאֵל אַחֵר, בֵּין שֶׁהָיְתָה דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ בְּכָךְ**
14 **בֵּין שֶׁאֵינָהּ בְּכָךְ, חַיָּב עָלֶיהָ. לְכָךְ נֶאֱמַר: "לֹא**
15 **תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר"[28], לְחַיֵּב עַל הַהִשְׁתַּחֲוָיָה[29] אֲפִלּוּ**
16 **אֵין דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ בְּכָךְ; וְהוּא הַדִּין[30] לִמְקַטֵּר וּמְנַסֵּךְ.**
17 **וְזוֹרֵק וּמְנַסֵּךְ[31] אֶחָד הוּא.**

19) שהזכרנו כאן למעלה, שעשאון כדרך עבודתן. כלומר: את העונש של עובדי עבודה־זרה שמענו: וסקלתם באבנים ומתו (דברים יז, ה), אבל האזהרה מנין? איפה הזהירה התורה שלא לעבדה, הלא אין עונשין אלא אם כן מזהירין? 20) כל עבודות אלילים למיניהן. 21) שאין העובד חייב אלא אם כן היתה דרך עבודתה בכך? 22) אלא ארבע העבודות היו מיוחדות לעבודת ה' במקדש. 23) לאלהים אחרים, גם לאלה שאין דרך עבודתם בזביחה: שהרי לא אמרה תורה: "עובד לאלהים בזביחה יחרם", שהיה משמע שזביחה היא דרך עבודתה (רש"י, סנהדרין ס:). 24) יומת. 25) וילך ויעבוד אלהים אחרים (דברים יז, ה). 26) בבית־המקדש, עבודת פנים. 27) כגון: מקטר ומנסך שגם הן היו עבודות פנים. והיא אחת משלש־עשרה המידות של רבי ישמעאל שהתורה נדרשת בהן: כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל (כמו "זביחה" בנידון דידן) - לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא (גם על קיטור וניסוך). 28) רבינו שמנה כאן למעלה "משתחוה" בין ארבע העבודות המיוחדות לה', שחייבים עליהן סקילה אם עשאון לעבודה זרה, אפילו שלא כדרך עבודתה, רצונו להשמיענו שאין אנו לומדים "משתחוה" על פי המידה הנ"ל, מפני שהיא לא מעבודות פנים כשלש העבודות האחרות - אלא ממקרא אחר שהוא מיותר אנו לומדים זאת, שהרי כבר נאמר: וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו (דברים יז, ד), ולמה לי: "לא תשתחוה לאל אחר?" 29) אף שהיא אינה עבודת פנים. 30) חוזר לשלמעלה ממנו לסיים מה שהתחיל: מה זביחה מיוחדת וכו' - אף מקטר ומנסך עבודות פנים הן. 31) ניסוך - כולל גם זריקת הדם וגם ניסוך היין, ככתוב (דברים לב, לח): ישתנו יין נסיכם: וכן (תהלים טז, ד): בל אסיך נסכיהם מדם (סנהדרין ס:).

18 **ד. סָפַת[32] לָהּ צוֹאָה אוֹ שֶׁנִּגְּסָה לָהּ עָבִיט[33] שֶׁל**
19 **מֵי־רַגְלַיִם - חַיָּב[34]. שָׁחַט לָהּ חָגָב - פָּטוּר[35],**
20 **אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיְתָה עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ. וְכֵן אִם שָׁחַט לָהּ**
21 **בְּהֵמָה מְחֻסֶּרֶת אֵבֶר, פָּטוּר[36], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיְתָה דֶּרֶךְ**
22 **עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ**
23 **בְּמַקֵּל[37] - שָׁבַר מַקֵּל בְּפָנֶיהָ, חַיָּב[38], וְנֶאֱסֶרֶת[39]; זָרַק**
24 **מַקֵּל בְּפָנֶיהָ, חַיָּב[40], וְאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת[41], שֶׁאֵין זְרִיקַת**
25 **הַמַּקֵּל כְּעֵין זְרִיקַת הַדָּם, שֶׁהֲרֵי הַמַּקֵּל כְּמוֹ שֶׁהוּא[42],**
26 **וְהַדָּם מִתְפַּזֵּר. הַמְקַבֵּל עָלָיו אֶחָד מִכָּל מִינֵי עֲבוֹדַת**
27 **כּוֹכָבִים[43] בֶּאֱלוֹהַּ, חַיָּב סְקִילָה[44]. וַאֲפִלּוּ הִגְבִּיהַּ**
28 **לְבֵנָה[45] וְאָמַר לָהּ: אֵלִי אַתָּה! וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְדִבּוּר**
29 **זֶה, חַיָּב. וַאֲפִלּוּ חָזַר בּוֹ בְּתוֹךְ־כְּדֵי־דִבּוּר וְאָמַר: אֵין**
30 **זֶה אֵלִי! - אֵין חֲזָרָתוֹ כְּלוּם[46], אֶלָּא נִסְקָל.**

32) (ע"ז נ:) האכילה על ידי זריקה לתוך פיה (כסף־משנה לפרש"י, שם). והתוספות שם פירשו "ספת", מלשון: טיבול, כמו: לא יספות במלח (ב"מ פט:), כלומר: ליכלכה בצואה. ומצינו גבי פעור: פער בפניו וקינח בחטמו (סנהדרין סד.). 33) כלי מיוחד לכך. 34) שהיא כעין זריקה וחייבים עליה אפילו שלא כדרך עבודתה. 35) כי אין שחיטה בחגבים, ואין בזה משום זביחה. 36) שמחוסר אבר אסור להקריב אפילו לבני נח בבמה שלהם. אבל בעלת מום ואבריה שלמים, מכיון שהיא ראויה להקרבה אצל בני נח - נחשבת שחיטתה כעבודת פנים, ואם שחטה לעבודה־זרה - חייב, אפילו כשאין דרך עבודתה בכך (ע"ז נא.). 37) שמקשקשים לפניה במקל. 38) כי שבירת המקל בפניה היא כעין זביחה שיש בה חיתוך ושבירה (רש"י, ע"ז נ:). 39) בטור ובר"ן הגירסא "נאסר", ומוסב על המקל, שגם המקל נאסר, מפני שכל "תקרובת" שמגישים לפני עבודה־זרה - נאסרת (רש"י, ע"ז נא.). ועיין להלן (פ"ז, ה"ב). ואם נקיים גירסתנו "נאסרת" מוסבה היא לעבודה־זרה: שעבודה־זרה של ישראל אינה אסורה בהנאה עד שתיעבד, כמבואר להלן (פ"ז, ה"ד). 40) משום זורק לעבודה־זרה, וכשעובדים אותה בזריקת מקל (כסף־משנה). 41) העבודה־זרה, או המקל (עיין לעיל, הערה י). שאין עבודה־זרה ותקרובת שלה נאסרות בהנאה אלא בעבודה כעין עבודת פנים - וזריקת מקל אינה כזריקת הדם, כמו שמבאר והולך. 42) שלם ומחובר ולא מפורד כדם לטיפות ורסיסים (ע"ז נא.) 43) כשזה היה כבר לעבודה־זרה והוא קיבלו עכשיו לאלוה. 44) (סנהדרין ס.) כעובד עבודה־זרה. 45) שלא היתה עוד לעבודה־זרה, אלא שהוא עושה אותה עכשיו לכזאת באמרו לה: אלי אתה! (לחם־משנה). לכאורה, מה שכתב רבינו ז"ל "הגביה" לאו דווקא, כי באמירה בעלמא גם כן חייב: שכן מוכח מהגמרא (סנהדרין סג.): אלא לענין קרבן אם עבד בשגגה אינו חייב

עד שיעשה מעשה (כריתות פ"א, מ"ב). ומפני שרבינו התחיל את הפרק בכל מיני חיוב, גם בחיוב קרבן. על כן הוצרך לומר "הגביה" -שעשה בה מעשה (חכמי הספרדים). ולפי "לחם-משנה" כוונת רבינו בזה, שאין הלבינה נאסרת כעבודה-זרה עד שייעשה בה מעשה, כמו: זקף לבינה, המבואר להלן (פ"ח, ה"ג). 46) על פי ההלכה: "תוך כדי דיבור כדיבור - חוץ מעבודה-זרה (נדרים פז.). עיין למעלה (פ"ב, ה"ט).

1 **ה. הָעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים כְּדַרְכָּהּ, וַאֲפִלּוּ עָשָׂה דֶּרֶךְ**
2 **בִּזָּיוֹן[47] - חַיָּב[48]. כֵּיצַד? הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ לַפְּעוֹר כְּדֵי**
3 **לְבַזּוֹתוֹ, אוֹ זָרַק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס כְּדֵי לְבַזּוֹתוֹ[49] -**
4 **הוֹאִיל וַעֲבוֹדָתוֹ בְּכָךְ, חַיָּב, וּמֵבִיא קָרְבָּן עַל**
5 **שִׁגְגָתוֹ[50].**

47) שכוונתו לבזותה. 48) והוא הולך ומפרש מה הוא חייב. 49) אף על פי שדרך עבודתה בכך ועובדיה מאמינים" שהעבודה-זרה חושקת לביזוי זה, אבל הוא "טועה" וכוונתו לבזותה ("כסף-משנה", בשם הרמ"ך). 50) אבל לא מיתה ולא כרת כשעשה במזיד - הואיל והוא מוטעה, כמבואר (הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"ד). ויש חולקים: שאם עשה במזיד והתרו בו שלא יעשה זאת אפילו בדרך בזיון - הרי יודע הוא שאסור, ואיך נקרא "מוטעה"? והם מפרשים דברי רבינו כך: חייב מיתה כעובד עבודת-כוכבים: וכן הוא מביא קרבן על שגגתו, ולא נאמר: מכיון ששגג לא יתחייב אף קרבן, משום שחשב שהוא עושה מצוה ("תורת חיים").

6 **ו. הָעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מֵאַהֲבָה, כְּגוֹן שֶׁחָשַׁק**
7 **בְּצוּרָה זוֹ מִפְּנֵי מְלַאכְתָּהּ שֶׁהָיְתָה נָאָה בְּיוֹתֵר, אוֹ**
8 **שֶׁעֲבָדָהּ מִיִּרְאָתוֹ לָהּ שֶׁמָּא תָּרַע לוֹ, כְּמוֹ שֶׁהֵן מְדַמִּים**
9 **עוֹבְדֶיהָ, שֶׁהִיא מְטִיבָה[51] וּמְרֵעָה[52] - אִם קִבְּלָהּ עָלָיו**
10 **בֶּאֱלוֹהַּ[53], חַיָּב סְקִילָה; וְאִם עֲבָדָהּ דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ, אוֹ**
11 **בְּאַחַת מֵאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת[54], מֵאַהֲבָה אוֹ מִיִּרְאָה[55] -**
12 **פָּטוּר[56]. הַמְגַפֵּף[57] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְהַמְנַשֵּׁק לָהּ,**
13 **וְהַמְכַבֵּד[58] וְהַמְרַבֵּץ[59] לְפָנֶיהָ, וְהַמַּרְחִיץ לָהּ וְהַסָּךְ[60]**
14 **וְהַמַּלְבִּישׁ וְהַמַּנְעִיל, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בְּדִבְרֵי כָבוֹד הָאֵלּוּ[61]**
15 **- עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָעָבְדֵם",**
16 **וּדְבָרִים אֵלּוּ בִּכְלָל עֲבוֹדָה[62] הֵן. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵינוֹ**
17 **לוֹקֶה עַל אַחַת מֵהֶן, לְפִי שֶׁאֵינָן בְּפֵרוּשׁ[63]. וְאִם הָיְתָה**
18 **דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ בְּאֶחָד מִכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, וְעָשָׂהוּ**
19 **לְעָבְדָהּ - חַיָּב[64].**

51) לעובדיה. 52) לכופרים בה. 53) ועבדה לשם אלוהות. 54) שהיו בבית-המקדש: השתחויה, זביחה, זריקה וניסוך אפילו שלא כדרך עבודתה כנזכר לעיל. 55) ולא בתור אלוהות. 56) כרבא (סנהדרין, סא:) האומר: שהעובד מאהבה ומיראה ולא קבלו עליו באלוה - פטור. כפי שראינו, מפרש רבינו "מאהבה ומיראה": מאהבה לעבודה-זרה או מתוך יראה מפניה, שמא תרע לו. ורבים מקשים עליו: הלא כל עובדי עבודה-זרה אינם עובדים לאליליהם אלא מתוך אהבה, וביחוד מתוך יראה פן ירעו להם? ולפיכך מפרשים כולם והראב"ד בראשם: מאהבה לאדם שרוצים למצוא חן בעיניו. או מתוך יראת אדם (כסף-משנה). ורבינו שפירש: "מאהבה או מיראת עבודה-זרה" - הלך בעקבות רבינו חננאל שגם הוא פירש כך (שבת עב:). 57) המחבק. ויחבק לו (בראשית כט, יג), תרגומו: וגפף ליה. 58) במטאטא. 59) מזלף מים להשכיב את האבק. 60) בשמן ובמיני בשמים. 61) אפילו כשאין דרך עבודתה בכך. 62) עבודות כבוד הן מעין השתחויה ומוזהרים עליהן. 63) שלא אמרה תורה: לא תגפף, לא תנשק, אלא כלולות הן בלאו: "לא תעבדם", והלכה היא: אין לוקין על לאו שבכללות (סנהדרין ס:). 64) שכל "שכדרכה" למדים אנו מ"איכה יעבדו הגויים האלה" וגו' (רש"י, סנהדרין ס:).

20 **ז. יָשַׁב לוֹ קוֹץ[65] בְּרַגְלוֹ לִפְנֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, לֹא**
21 **יָשׁוּחַ[66] וְיִטְּלֶנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמִשְׁתַּחֲוֶה לָהּ[67].**
22 **נִתְפַּזְּרוּ לוֹ מָעוֹת בְּפָנֶיהָ, לֹא יָשׁוּחַ וְיִטְּלֵם, מִפְּנֵי**
23 **שֶׁנִּרְאֶה כְּמִשְׁתַּחֲוֶה לָהּ; אֶלָּא יֵשֵׁב, וְאַחַר־כָּךְ יִטֹּל.**

65) נתחב לו קוץ ברגלו. 66) יתכופף. 67) (ע"ז יב.). ואם אינו נראה כמשתחווה לה, כגון שמפנה אחוריו או צדו לעבודה-זרה - מותר.

24 **ח. פַּרְצוּפוֹת הַמְקַלְּחוֹת[68] מַיִם בִּפְנֵי[69] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**
25 **- לֹא יַנִּיחַ פִּיו עַל פִּיהֶם וְיִשְׁתֶּה, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה**
26 **כְּמְנַשֵּׁק לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[70].**

68) פרצופות אדם חלולין ונכנס סילון מים מאחוריהן לתוכן ויוצאים דרך פיהן (רש"י, שם). 69) כלומר: שהן עצמן אינן עבודה-זרה אלא מקלחין מים לפני עבודה-זרה. 70) ובנוסחת הש"ס שלנו יש גם: "מעין המושך מים לפני עבודה-זרה לא ישחה וישתה, מפני שנראה כמשתחוה לעבודה-זרה (שם).

27 **ט. הָעוֹשֶׂה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לְעַצְמוֹ[71] - אַף־עַל־פִּי**
28 **שֶׁלֹּא עֲשָׂאָהּ בְּיָדוֹ וְלֹא עֲבָדָהּ, לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא**
29 **תַעֲשֶׂה לְךָ[72] פֶּסֶל וְכָל תְּמוּנָה". וְכֵן הָעוֹשֶׂה עֲבוֹדַת**
30 **כּוֹכָבִים בְּיָדוֹ לַאֲחֵרִים, אֲפִלּוּ עֲשָׂאָהּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים,**
31 **לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם"[73].**
32 **לְפִיכָךְ הָעוֹשֶׂה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בְּיָדוֹ לְעַצְמוֹ, לוֹקֶה**
33 **שְׁתַּיִם.**

71) שהזמין אצל אומן לעשותה בשבילו. 72) אזהרה כפולה היא: שלא יעשה פסל לעצמו בידיו, וגם אחרים לא יעשו למענו. המקור לזה נמצא במכילתא דרשב"י (הוצאת ד"ר הופמן): "לא תעשה לך" - מלמד שכל העושה עבודה-זרה לעצמו עובר משום שתים: משום - "לא תעשה", ומשום - "לך", כמו שמסיים רבינו הלכה זו שלפנינו. 73) שאין לפרש המקרא כפשוטו: לא תעשו לעצמכם, שהרי כתוב כבר: "לא יהיה לך אלהים אחרים". בין שאתה עשיתו, בין שאחרים עשוהו לך לא יהיה - אלא ללמדך שאל תעשו לאחרים (שפתי חכמים). וכן אמרו (ספרא, קדושים): "יכול הם יעשו לאחרים? - תלמוד לומר:

לא תעשו, לא לכם, כלומר: אפילו לא לכם אלא לאחרים אל תעשו".

י. אָסוּר לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת[74] לְנוֹי, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי"; כְּלוֹמַר: צוּרוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב, שֶׁאֵינָם אֶלָּא לְנוֹי[75] - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ בָּהֶן הַטּוֹעִים וִידַמּוּ שֶׁהֵם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. וְאֵין אָסוּר לָצוּר לְנוֹי, אֶלָּא צוּרַת הָאָדָם בִּלְבָד[76]. לְפִיכָךְ אֵין מְצַיְּרִים, לֹא בְּעֵץ וְלֹא בְּסִיד וְלֹא בְּאֶבֶן, צוּרַת הָאָדָם. וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה הַצּוּרָה בּוֹלֶטֶת, כְּגוֹן הַצִּיּוּר וְהַכִּיּוּר[77] שֶׁבְּטַרְקְלִין וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְאִם צָר - לוֹקֶה[78]. אֲבָל אִם הָיְתָה הַצּוּרָה מֻשְׁקַעַת אוֹ צוּרָה שֶׁל סַמָּנִין[79], כְּגוֹן הַצּוּרוֹת שֶׁעַל־גַּבֵּי הַלּוּחוֹת וְהַטַּבְלִיּוֹת[80], אוֹ צוּרוֹת שֶׁרוֹקְמִין בְּאָרִיג - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת[81].

74) צורות אדם, כמו שמסיים רבינו. 75) (מכילתא, יתדו) "שלא תאמר: הריני עושה לנוי כדרך שאחרים עושים במדינות" וכו'. וב"ספר המצוות" (ל"ת, ד) מסיים רבינו: "שלא יחשבו בהם כמו שיחשבו הסכלים עובדי עבודה־זרה, כי לצורות כחות". 76) (ע"ז מג:) תניא: כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם. ודרשו: "לא תעשון אתי" - לא תעשון אותי, כלומר: בדמות אדם שבה אני נגלה לנביאים (ש"ך, יו"ד קמא). ודווקא צורה שלמה בכל איבריה, אבל צורת ראש בלא גוף או גוף בלא ראש - אין בה איסור (טור, שם). 77) ציורים מחוקקים על הקיר (רשב"ם, ב"ב נג:), שהם מעשה סקולפטור. 78) שעבר על "לא תעשון אתי". 79) צבעים. 80) של עץ ושל שיש שאין הצורות בולטות. 81) (ע"ז מג:).

יא. טַבַּעַת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם שֶׁהוּא צוּרַת אָדָם - אִם הָיְתָה הַצּוּרָה בּוֹלֶטֶת, אָסוּר לְהַנִּיחָהּ[82], וּמֻתָּר לַחְתּוֹם בָּהּ[83]; וְאִם הָיְתָה הַצּוּרָה שׁוֹקַעַת - מֻתָּר לְהַנִּיחָהּ, וְאָסוּר לַחְתּוֹם בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהַנַּחְתָּם תִּעָשֶׂה בּוֹ הַצּוּרָה בּוֹלֶטֶת[84]. וְכֵן אָסוּר לָצוּר דְּמוּת חַמָּה וּלְבָנָה, כּוֹכָבִים מַזָּלוֹת וּמַלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי" - לֹא תַעֲשׂוּ כִּדְמוּת שַׁמְשֵׁי הַמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי בַּמָּרוֹם[85] וַאֲפִלּוּ עַל הַלּוּחַ[86]; צוּרוֹת הַבְּהֵמוֹת וּשְׁאָר נֶפֶשׁ חַיָּה חוּץ מִן הָאָדָם, וְצוּרוֹת הָאִילָנוֹת וּדְשָׁאִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מֻתָּר לָצוּר אוֹתָם[87], וַאֲפִלּוּ הָיְתָה הַצּוּרָה בּוֹלֶטֶת[88].

82) באצבעו, או להשהותה בביתו - מפני החשד, שלא יחשדוהו שהוא עובד עבודה־זרה. 83) מפני שהצורה הבולטת, בחתימתה על הנייר נעשית משוקעת - ומשוקעת מותר. 84) הראב"ד משיג וסובר שאפילו שוה בשוה - אסור גם כן לישראל לעשותה. 85) (ע"ז מג.). 86) צורות המשמשים במרום אפילו הן שוות - לא בולטות ולא שוקעות - אסור: ורק צורת אדם אם אינה בולטת - מותר. והטעם - מפני שהמשמשים במרום אינם נראים לנו כבולטים, ולכן אסור לעשותם בכל אופן (כסף־משנה). 87) (ב"ב נד.) "דרב לא קני לגינתא דבי רב אלא בצורתא" - רב לא קנה את הגינה שלפני בית־מדרשו אלא על ידי הצורות שצייר בתוכה להחזיק בה (בגינה של גר שמת בלי יורשים ידובר שם). 88) כתב הרמ"ך, שאסור לעשות דמות ארבעה פנים ביחד, כדמות ארבעה פנים המשמשים במרום: שור ואדם ואריה ונשר, ואפילו בצורה שוקעת - שזו היא צורת המשמשים במרום (כסף־משנה). וראוי להעיר, שכל הצורות האסורות אם נעשו להתלמד - מותר ואפילו כשהן בולטות (שו"ע, יו"ד קמא, סעיף ד), וכמו שאמרו: לא תלמד לעשות כתועבות הגויים (דברים יח, ט) - "לעשות" אי אתה לומד, אבל אתה למד להבין ולהורות (סנהדרין סח.).

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י'־ט"ז תמוז ה'תשפ"א

יום ראשון י' תמוז ה'תשפ"א

הִלְכוֹת נְזִירוּת

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) מותר מעות נזירות וההבדל בין מעות מפורשות למעות סתומות, נדרה בנזיר והפיר לה בעלה מה ייעשה בקרבנות שהפרישה, שני נזירים שנטמא אחד מהם ואינו ידוע מיהו כיצד יביאו קרבנותיהם, עד אחד בנזירות והנזיר מכחישו.

א. הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת שֶׁיַּקְרִיב מֵהֶן קָרְבְּנוֹת נְזִירִים[2], וְהִקְרִיב מֵהֶן וְהוֹתִירוּ - יָבִיאוּ בְּמוֹתָרָן קָרְבְּנוֹת נְזִירִים אֲחֵרִים[3]; שֶׁמּוֹתַר נְזִירִים - לִנְזִירִים. הִפְרִישׁ מָעוֹת סְתוּמִין לִנְזִירוּתוֹ[4] וְהוֹתִירוּ[5] - יִפְּלוּ הַמּוֹתָרוֹת לִנְדָבָה[6].

2) אחרים, שהם עניים. 3) עניים, ואפילו לא יהיה במותר כדי שיעור קרבן, יצרפו למעות נזירים אחרים, ולא ייפול לעולת נדבה. 4) שהפריש מעות לקרבנות נזירות עצמו, ולא אמר כלום. 5) אחרי שקנה מהן כל קרבנותיו, נשאר לו עודף. 6) לשופרות (=קופות) נדבה שבמקדש, להקריב מהן עולות נדבה לצבור, כשהמזבח עומד בטל.

ב. הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת מְפֹרָשִׁין[7] לִנְזִירוּתוֹ וְהוֹתִירוּ - מוֹתַר מְעוֹת הָעוֹלָה יָבוֹאוּ עוֹלָה, וּמוֹתַר הַחַטָּאת יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח[8], וּמוֹתַר דְּמֵי הַשְּׁלָמִים יָבוֹאוּ שְׁלָמִים. וְאֵין טְעוּנִין לֶחֶם[9], וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד[10].

7) שפירש: אלו לחטאתי ואלו לעולתי ואלו לשלמי. 8) שאין ספינה עוברת שם, ואין אנשים מצויים שם ליהנות

מהן, כי דמי חטאת אלו אסורים בהנאה, כדין כל חטאת שנתכפרו בעליה, שהיא למיתה. 9) חלות נזיר. 10) לא כשלמי נדבה הנאכלים לשני ימים ולילה אחד, אלא כחומר שלמי נזיר.

ג. הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת לִנְזִירוּתוֹ וָמֵת: אִם הָיוּ סְתוּמִין - יִפְּלוּ לִנְדָבָה[11]; הָיוּ מְפֹרָשִׁין - דְּמֵי עוֹלָה [יָבוֹאוּ עוֹלָה], דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח[12], דְּמֵי שְׁלָמִים יָבוֹאוּ שְׁלָמִים. וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד, וְאֵין טְעוּנִין לֶחֶם[13].

11) ואף על פי שדמי חטאת מעורבים בהן, יפלו לנדבה, כי כך נתקבלה ההלכה בנזיר. 12) כדין חטאת שמתו בעליה, שהיא למיתה. 13) ומפריש מהן דמי חטאת ומוליכם לים המלח, והיתר לעולה ולשלמים.

ד. כֵּיצַד הֵם הַמָּעוֹת הַסְּתוּמִין? כְּגוֹן שֶׁהִפְרִישׁ מָעוֹת לְהָבִיא מֵהֶן קָרְבְּנוֹתָיו וְלֹא אָמַר כְּלוּם. אֲבָל אִם אָמַר: אֵלּוּ לְחוֹבָתִי - הֲרֵי אֵלּוּ כְּמִפֹּרָשִׁין. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם אָמַר: אֵלּוּ לְעוֹלָתִי וּלְחַטָּאתִי וְלִשְׁלָמַי - שֶׁהֵן כְּמִפֹּרָשִׁין[14].

14) כאילו אמר: אלו לחטאתי, ואלו לעולתי, ואלו לשלמי.

ה. הַמַּפְרִישׁ בְּהֵמָה בַּעֲלַת מוּם[15] - הֲרֵי הִיא כְּמָעוֹת סְתוּמִין[16]. וְכֵן הַמַּפְרִישׁ לָשׁוֹן שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב אוֹ כְּלִי[17], אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר: זֶה לְחַטָּאתִי וּלְעוֹלָתִי וּלְשְׁלָמַי - הֲרֵי הוּא כְּמָעוֹת סְתוּמִין[18].

15) שאינה ראוייה למזבח, אלא להימכר, ודמיה קדושים לקרבנות נזירותו. 16) ואם מת, יפלו לנדבה. 17) הואיל וראויים הם להימכר מיד, ללא כל שהייה, דינם כמעות. 18) ואין זה דומה ממש למעות, שאם אמר עליהן: "הרי אלו לעולתי ולחטאתי וכו' שהן כמפורשין". כי המעות הן מחולקות, ויכול להפריש מהן דמי חטאת, ודמי עולה, הכול בפני עצמו. אבל לשון של כסף או כלי הם גוף אחד, ואפילו אמר עליו: הרי זה לחטאתי ולעולתי וכו' אין זה כמפורש. ולפי זה אם הפריש: שלוש בהמות בעלות מום, או שלוש לשונות של כסף או שלושה כלים ואמר: הרי אלו לחטאתי ולעולתי וכו' הרי הם כמעות מפורשות.

ו. הָאוֹמֵר: אֵלּוּ לְחַטָּאתִי וְהַשְּׁאָר לִנְזִירוּתִי, וָמֵת, אוֹ שֶׁהָיְתָה אִשָּׁה[19] וְהֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ[20] - דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, וְהַשְּׁאָר יָבוֹאוּ בְּחֶצְיָן עוֹלָה וּבְחֶצְיָן שְׁלָמִים[21].

19) שנדרה בנזיר. 20) ודין מעותיה לאחר ההפרה, כדין מפריש מעות לנזירותו ומת. 21) שדינם כמפורשים. ולא נתקבלה הלכה בנזיר: "סתומים יפלו לנדבה" אלא כשדמי חטאת מעורבים בהם.

ז. אָמַר: אֵלּוּ לְעוֹלָתִי וְהַשְּׁאָר לִנְזִירוּתִי - דְּמֵי עוֹלָה יָבוֹאוּ עוֹלָה, וְהַשְּׁאָר יִפְּלוּ לִנְדָבָה[22].

22) כל שדמי חטאת מעורבים בהם, הרי הם כסתומים.

ח. מִי שֶׁדְּמָהּ שֶׁהוּא חַיָּב בִּנְזִירוּת וְהִפְרִישׁ קָרְבְּנוֹתָיו, וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל לְחָכָם וְהוֹרָהוּ שֶׁאֵין זֶה נֶדֶר וְאֵינוֹ חַיָּב בִּנְזִירוּת - מַה יַּעֲשֶׂה בַּקָּרְבָּנוֹת שֶׁהִפְרִישׁ? יֵצְאוּ וְיִרְעוּ בָּעֵדֶר[23]. שֶׁזֶּה הֶקְדֵּשׁ טָעוּת[24], שֶׁאֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[25].

23) הרי הם חולין גמורים. 24) שבתחילה בטעות הקדישן, שחשב שהוא חייב בנזירות. 25) ודין זה גרוע יותר מהקדש טעות, המתואר שם. שבזה אפילו בית שמאי (האומרים: הקדש טעות הקדש) יודו שהם חולין. והרי זה, כאדם שאינו מחוייב חטאת, וסבר שהוא חייב ואמר בהמה זו לחטאתי, שלא אמר כלום אפילו לבית שמאי.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, וְהִפְרִישָׁה קָרְבְּנוֹתֶיהָ, וְאַחַר כָּךְ הֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ: אִם שֶׁלּוֹ הָיְתָה הַבְּהֵמָה[26] - תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֵדֶר, שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ[27]; וְאִם הָיוּ הַקָּרְבָּנוֹת מִשֶּׁלָּהּ וְאֵין לְבַעְלָהּ בָּהֶן כְּלוּם, כְּגוֹן שֶׁנִּתְּנוּ לָהּ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁלֹּא יִהְיֶה לַבַּעַל בָּהֶן רְשׁוּת[28] אֶלָּא מַה שֶּׁתִּרְצֶה תַּעֲשֶׂה בָּהֶן - הַחַטָּאת תָּמוּת[29], וְהָעוֹלָה תִּקְרַב עוֹלָה, וְהַשְּׁלָמִים יִקָּרְבוּ שְׁלָמִים. וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם.

26) שהקנה לה בהמתו לפני נזירותה, ואמר לה: אם תצטרכי לקרבנות קחי מבהמותי, כי אם נתן לה בהמתו אחר נזירותה, הרי קיים לה נדרה ושוב אינו יכול להפר. 27) ולא הקנה לה בעלה אלא דבר הצריך לה. 28) כי אם לא התנו כן, כל מה שקנתה (=זכתה) אשה, קנה בעלה. 29) ממתינים לה עד שתמות, שהרי זו כחטאת שמתו בעליה. ואפילו אם נאמר, בעל עוקר (בהפרתו) את נדר אשתו מעיקרו, אין אומרים, תצא בהמה זו לחולין - הואיל ואשה זו הייתה צריכה כפרה על שנדרה בנזיר וציערה עצמה מן היין, ועכשיו אינה צריכה עוד, בגלל הפרתו, הרי זו כחטאת שמתו בעליה. ולדעת הרא"ש שם, הרי זו כחטאת שכיפרו בעליה, שהיא למיתה.

י. הִפְרִישָׁה מָעוֹת סְתוּמִין לְקָרְבְּנוֹתֶיהָ - יִפְּלוּ לִנְדָבָה. הָיוּ מְפֹרָשִׁין - דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, וּדְמֵי עוֹלָה יָבוֹאוּ עוֹלָה, וּדְמֵי שְׁלָמִים יָבוֹאוּ שְׁלָמִים. וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם.

יא. הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, וְנִטְמֵאת[30] בְּתוֹךְ יְמֵי נְזִירוּת, וְאַחַר כָּךְ שָׁמַע בַּעְלָהּ וְהֵפֵר לָהּ - הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה קָרְבַּן טֻמְאָה[31].

30) למת. 31) שאין הבעל עוקר הנדר מעיקרו אלא מפירו מכאן ולהבא. ולפיכך, עליה להביא כל קרבנות טומאתה, חטאת ועולה ואשם. ולדעת רש"י שם, אינה מביאה אשם, שאין אשם בא אלא כשעומד להתחיל נזירות טהרה, וזו אינה מונה נזירות טהרה, שהרי בעלה הפר לה. אבל אם נטמאת ונשאלה לחכם והתיר לה, אינה מביאה קרבנות טומאה, שהחכם עוקר הנדר מעיקרו ועושהו טעות, ואפילו הפרישה בהמתה תצא ותרעה בעדר.

יב. הָאִישׁ שֶׁהִדִּיר אֶת בְּנוֹ[32] בְּנָזִיר וְהִפְרִישׁ עָלָיו קָרְבְּנוֹתָיו, וְלֹא רָצָה הַבֵּן בִּנְזִירוּת זוֹ וּמָחָה הוּא אוֹ קְרוֹבָיו, אוֹ שֶׁגִּלַּח הוּא אוֹ שֶׁגִּלְּחוּהוּ קְרוֹבָיו - הַחַטָּאת תָּמוּת[33], וְהָעוֹלָה תִּקְרַב עוֹלָה, וְהַשְּׁלָמִים יִקְרְבוּ שְׁלָמִים. וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם. הִפְרִישׁ לוֹ מָעוֹת סְתוּמִים - הֲרֵי אֵלּוּ יִפְּלוּ לִנְדָבָה. הָיוּ מָעוֹת מְפֹרָשִׁין - דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, דְּמֵי עוֹלָה יָבוֹאוּ עוֹלָה, דְּמֵי שְׁלָמִים יָבוֹאוּ שְׁלָמִים. וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד.

32) קטן, שהגיע לעונת נדרים. 33) הרי זו כחטאת שמתו בעליה, שהיא למיתה.

יג. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר כְּשֶׁיִּהְיֶה לִי בֵּן, וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן[34], וְהִפִּילָה אִשְׁתּוֹ[35] וְחָזְרָה וְיָלְדָה[36] - הֲרֵי הַקָּרְבָּנוֹת סָפֵק[37], וַאֲסוּרִין בְּגִזָּה וּבַעֲבוֹדָה[38].

34) כשאשתו מעוברת. 35) ואינו נזיר, כי שמא לא היה וולד של קיימא. 36) וולד של קיימא, והרי זה נזיר, שהרי נולד לו בן ואפילו בהריון אחר. 37) אם הם קדושים בהפרשתו זו. וטעם הספק הוא, הואיל והפרישם קודם שהפילה, מהסתם הייתה דעתו כשתלד בן זה שהיא מעוברת בו, והואיל והפילה, מהריון זה לא נתקיים תנאו, ואין קרבנו קדוש אפילו כשיוולד לו אחרי כן בן מעיבור אחר. אבל זה וודאי, אילו היה מפריש קרבנו לאחר שהפילה, הרי הוא קדוש, שכוונתו הייתה לבן שיוולד לו אחר כך. 38) כשאר הקדשים שאסור לגזזם ולעבוד בהם, ככתוב בתורה. כי שמא כשהפרישם לפני ההפלה, הייתה דעתו אפילו לבן אחר שיוולד לו מהריון שני שלאחר ההפלה, והואיל וזו בעייא שלא נפשטה שם, הרי הם אסורים בגיזה ועבודה, כדין כל ספק איסור תורה, שהוא להחמיר.

יד. שְׁנֵי נְזִירִים שֶׁנִּטְמְאָ אֶחָד מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ מִי הוּא - כֵּיצַד מְבִיאִין קָרְבְּנוֹתֵיהֶן[39]? מְבִיאִין קָרְבַּן טֻמְאָה[40] וְקָרְבַּן טָהֳרָה[41] בִּמְלֹאת יְמֵי נְזִירוּתָם[42], וְאוֹמֵר אֶחָד מֵהֶם: אִם אֲנִי הוּא הַטָּמֵא - קָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלְּךָ, וְאִם אֲנִי הוּא הַטָּהוֹר - קָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלְּךָ[43]; וְסוֹפְרִים יְמֵי נְזִירוּת אַחֶרֶת גְּמוּרָה מֵאַחַר קָרְבָּנוֹת אֵלּוּ[44], וְחוֹזְרִין וּמְבִיאִין[45] קָרְבַּן טָהֳרָה[46], וְאוֹמֵר אֶחָד מֵהֶן: אִם אֲנִי הוּא שֶׁהָיִיתִי טָמֵא - קָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלְּךָ וְזֶה קָרְבַּן טָהֳרָתִי, אִם אֲנִי הוּא הַטָּהוֹר - קָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלְּךָ וְזֶה קָרְבַּן טָהֳרָתְךָ. נִמְצְאוּ שֶׁלֹּא הִפְסִידוּ בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶן כְּלוּם[47].

39) שהרי כל אחד ספק טמא ספק טהור הוא, ואם טמא הוא, אינו יכול להביא קרבנות טהרה, שאין חטאת בהמה באה נדבה, ואם טהור הוא, אינו יכול להביא קרבן אשם טמא, שאין אשם בא נדבה. 40) כל שלושת הקרבנות: חטאת ועולה ואשם. 41) חטאת עולה ושלמים. 42) כגון שקיבלו נזירותם ביחד, וזמן הבאת קרבנותיהם שווה הוא. 43) ועדיין אסורים הם לשתות יין, לפי שכל אחד מהם, שמא טמא הוא, וסתר את מניין נזירותו. ועליו להתחיל נזירות אחרת כדי לקיים את נדרו, ועם מלאת ימי נזירותו השנייה יותֶר ביין ובגילוח. 44) לאחר שהביאו קרבנותיהם אלו. 45) עם מלאת ימי הנזירות השנייה. 46) כל שלוש הבהמות, שהן: כבשה לחטאת וכבש לעולה ואיל לשלמים. 47) אלא חצי קרבן טומאה, ואילו היה לבדו ונולד לו ספק טומאה, היה צריך להביא קרבן טומאה לעצמו.

טו. מֵת אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי זֶה מֵבִיא חַטַּאת הָעוֹף[48] וְעוֹלַת בְּהֵמָה[49], וְיֹאמַר: אִם טָמֵא הָיִיתִי - הַחַטָּאת מֵחוֹבָתִי וְהָעוֹלָה נְדָבָה[50], וְאִם טָהוֹר הָיִיתִי - הָעוֹלָה מֵחוֹבָתִי[51] וְחַטַּאת הָעוֹף סָפֵק; וְסוֹפֵר יְמֵי נְזִירוּת אַחֶרֶת, וּמֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה[52], וְאוֹמֵר: אִם טָמֵא הָיִיתִי - הָעוֹלָה הָרִאשׁוֹנָה נְדָבָה[53] וְזוֹ[54] חוֹבָה, וְאִם טָהוֹר הָיִיתִי - הָעוֹלָה הָרִאשׁוֹנָה חוֹבָה וְזוֹ נְדָבָה וְזֶה[55] שְׁאָר קָרְבָּנִי. וְאֵין אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה[56], אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ קְטַנִּים אוֹ נָשִׁים[57]; שֶׁאֵין אֵלּוּ[58] מַקִּיפִין פְּאַת רֹאשָׁם מִסָּפֵק[59].

48) לספק טומאתו, וחטאת העוף באה על הספק ואינה נאכלת. אבל עולתו ואשמו אינם מעכבים. 49) לנזירותו, אם טהור הוא, כדי שיוכל לגלח עליה שערו, שאם לא יביא עולה לנזירותו לא יוכל לגלח לטומאתו, כי שמא טהור הוא ונזיר טהור אסור לו לגלח עד שיזרקו עליו אחד מן הדמים. ועדיין אסור לו לשתות יין, כי שמא טמא הוא וסתר נזירותו ועליו למנות נזירות שנייה בטהרה. 50) שאין נזיר טמא מביא עולת בהמה לטומאתו. 51) אבל איל לשלמים אינו מביא, כי שלמים כאלו הטעונים לחם וזרוע - אינם באים נדבה. 52) שלוש בהמות: חטאת, עולה ושלמים. 53) שאין נזיר טמא מביא עולת בהמה. 54) עולת בהמה. 55) החטאת והשלמים. 56) במלאת ימי נזירותם הראשונה. 57) שאינם מוזהרים על איסור הקפת הראש. 58) האנשים המבוגרים. 59) שתגלחת הטומאה היא קודם הקרבת הקרבנות וגילוח זה אינו מועיל לנזיר טהור, שדינו להתגלח אחרי הבאת קרבנותיו. נמצא אם נזיר טהור היה, עבר על: "לא תקיפו פאת ראשכם". ולדעת הרש"ש שם, לפיכך לא יגלח תגלחת טומאה, כי לא יוכל לגלח שנית ביום הבאת קרבן טהרתו, כי שמא לא נטמא וכבר גילח גילוח טהרה, ואם כן יצא, שמי שנטמא וגילח, לא יגלח אחרי כן תגלחת טהרה, ולפיכך עדיף שלא יגלחו עכשיו תגלחת טומאה כי הגילוח אינו מעכב, ולבסוף כשיביאו קרבן טהרה יגלחו, ותגלחת זו תעלה גם לטומאתו וגם לטהרתו כאחד.

טז. וְכֵיצַד יִוָּלֵד לָהֶם סָפֵק זֶה בְּטֻמְאָה? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שְׁנֵי הַנְּזִירִין עוֹמְדִין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, שֶׁסְּפֵק טֻמְאָה שָׁם טָמֵא[60], וְהָיָה אֶחָד מִבַּחוּץ רוֹאֶה אוֹתָן, וְאָמַר: רָאִיתִי אֶחָד מִכֶּם שֶׁנִּטְמָא וְאֵינִי יוֹדֵעַ מִי הוּא. אֲבָל אִם הָיָה עַד זֶה עִמָּהֶן בֶּחָצֵר - הֲרֵי שְׁנֵיהֶן טְהוֹרִין; כֵּיוָן שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי הֵן רַבִּים, וְרַבִּים בִּרְשׁוּת

הַיָּחִיד - סְפֵקָן טָהוֹר[61], כִּסְפֵק טֻמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁהוּא טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[62].

60) שהרי סוטה שנסתרה, אף על פי שהדבר ספק (אם נטמאה) הרי היא טמאה לבעל עד שתשתה. 61) שאין הסוטה נאסרת אלא במקום סתירה, שאין שם אלא היא ובועלה. 62) "שהרי הצבור עושים פסח בטומאה ... והרי, אם טומאה וודאית נדחית מפניהם, קל וחומר לספק טומאה". ולדעת הראב"ד אין ספק טומאה בשלושה אנשים - טהור, אלא אם כל השלושה עמדו בחצר במעמד אחד, שהספק נופל על כולם כאחד, אבל אם אין שלושתם במעמד אחד, אלא האחד עמד מרחוק, ואינו זקוק להם, והספק נפל על השניים, שניהם טמאים. אפילו כשהשלישי עמד באותה חצר, הואיל ועמד מרחוק, ואינו בכלל הספק.

יז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[63]? כְּשֶׁשָּׁתְקוּ הַנְּזִירִים שְׁנֵיהֶם אוֹ נִסְתַּפֵּק לָהֶן הַדָּבָר[64]; אֲבָל אִם אָמַר אֶחָד מֵהֶן: אֲנִי לֹא נִטְמֵאתִי, אֲפִלּוּ שְׁנֵי עֵדִים מְעִידִים עָלָיו שֶׁנִּטְמָא - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן עַל פִּיהֶם. שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר: לֹא נִטְמֵאתִי - כְּאוֹמֵר: אֵינִי מֵבִיא בְּטֻמְאָה, שֶׁכְּבָר נִשְׁאַלְתִּי[65] עַל נְזִירוּתִי[66]; וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מַכְחִישׁ אֶת הָעֵדִים[67], וְאָדָם נֶאֱמָן עַל יְדֵי עַצְמוֹ[68]. אֲבָל אִם שָׁתַק אוֹ נִסְתַּפֵּק לוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא קָרְבָּן אֲפִלּוּ עַל פִּי עֵד אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכֵן עַד שֶׁאָמַר לְאֶחָד: בְּפָנַי נָדַרְתָּ בִּנְזִירוּת, אִם הִכְחִישׁוֹ - אֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם[69], וְאִם לֹא הִכְחִישׁוֹ - נוֹהֵג נְזִירוּת עַל פִּיו. אֲפִלּוּ אָמַר לִשְׁנַיִם: רָאִיתִי אֶחָד מִכֶּם שֶׁנָּזַר וְאֵינִי יוֹדֵעַ מִי הוּא - הוֹאִיל וְאֵין מַכְחִישִׁין אוֹתוֹ, נוֹהֲגִין נְזִירוּת עַל פִּיו[70]. נָהַג נְזִירוּת עַל פִּי עֵד אֶחָד[71], וְשָׁתָה יַיִן אוֹ נִטְמָא[72], וְהִתְרוּ בּוֹ [שְׁנַיִם[73]] - לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הַנְּזִירוּת בְּעֵד אֶחָד[74].

63) שהנזירים מביאים קרבן טומאה על פי דברי עד אחד. 64) שנאמר "או הודע אליו חטאתו - מכל מקום", שלשון "הודע", משמעה שנודע לו גם על ידי אחר, ואפילו על ידי עד אחד. 65) לחכם. 66) והתיר לי את נדר נזירותי. 67) שהריהו כאומר: לא נטמאתי בעודי בנדרי. 68) "בדברים שיש בהם כפרה, אינו נמנע להביא חטאת להתכפר נגד קונו". 69) שעד אחד נגד הכחשת הנידון, אינו כלום. 70) מספק. 71) שאמר לו: בפני נדרת בנזירות ולא הכחישו. 72) והוא הדין אם גילח. 73) בכתב יד התימנים תיבה זו איננה, ובצדק. שאין צורך שיתרו בו שניים. אלא אפילו אחד מן השניים התרה בו הרי זו התראה. 74) והטעם, הואיל ונהג זהירות על פי עד זה, משמע שהודה לו או שנסתפק לו, והרי זה כאילו קיבל עליו נזירות מעצמו.

יח. מֵת שֶׁהָיָה מֻשְׁכָּב[75] לְרֹחַב הַדֶּרֶךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם מָקוֹם לַעֲבֹר אֶלָּא עָלָיו[76] אוֹ נוֹגֵעַ בְּצִדּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא טֻמְאָה יְדוּעָה[77], וְעָבַר שָׁם נָזִיר - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, הוֹאִיל וְסָפֵק בִּרְשׁוּת הָרַבִּים טָהוֹר[78].

75) בגלוי, ולא טמון בקרקע. 76) נמצא שהוא מאהיל עליו וטמא. 77) לאדם אחד, ואפילו הוא בסוף העולם. 78) וגם כאן הוא ספק, כי שמא נטה הנזיר מן הדרך בעניין שלא נגע ולא האהיל. והשווה הלכות אבות הטומאה פרק י"ח, הלכה ב: "זה הכלל כל ספק ברשות הרבים טהור עד שיאמר נטמאתי בוודאי". ובכל זאת אינו טהור אלא הנזיר, שבנזיר הקילו, אבל לעניין אוכלי תרומה, הרי זה טמא, כמו שכתב רבינו: "הרי זה טמא לתרומה, שחזקתו שנגע ... שאין זה כשאר הספקות אלא חזקתו שנגע", כלומר, אין זה ספק השקול, אלא קרוב לוודאי שנגע, אלא שבנזיר הקילו אפילו בספק רחוק כזה.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[79]? בִּמְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו[80]; אֲבָל אִם הָיָה רוֹכֵב אוֹ טָעוּן מַשָּׂא - הֲרֵי זֶה טָמֵא. שֶׁהַמְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו - אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע אוֹ שֶׁלֹּא יַאֲהִיל אוֹ שֶׁלֹּא יָסִיט[81]; אֲבָל טָעוּן אוֹ רוֹכֵב - אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע וְשֶׁלֹּא יַאֲהִיל אוֹ שֶׁלֹּא יָסִיט[82], שֶׁהֲרֵי הַמֵּת לְרֹחַב הַדֶּרֶךְ[83].

79) שהוא טהור. 80) יכול להיות שנטה מן הדרך ולא נגע. 81) יזיז עצם מן המת וינדנדו, שהמת מטמא בהיסט. 82) שבוודאי בדרך המלך הלך ולא היטה לצדדים. 83) כל שתי הלכות אלו מקורן בנזיר סג: ואף על פי שבגמרא שם מחלקים בין טומאת התהום לטומאה ידועה, סובר רבינו שאין זה אלא כשנודע לו דבר הטומאה לאחר שנזרק עליו דם קרבנותיו, אבל לפני זריקת הדמים, אין חילוק בין טומאת התהום לטומאה ידועה. אלא הכל הולך לפי הכלל: ספק טומאה ברשות הרבים טהור, ואין לנו אלא לקבוע מהות הספק. ולהראב"ד שיטה אחרת בזה, שהכל תלוי אם זו טומאה ידועה או טומאת התהום, שטומאת התהום הותרה בנזיר, וטומאה ידועה טמאה בנזיר, ואינו מחלק בין נודע לו קודם הזריקה או לאחריה.

יום שני י"א תמוז ה'תשפ"א

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) שאין תגלחת אחת עולה לנזיר ולמצורע כאחד, ספיקות הרבה במנין הנזירות כיצד יעשה. בגלל הספיקות, יתכן שהנזיר יגלח ארבע פעמים בסוף כל עשר שנים ולא ישתה יין אלא לסוף ארבעים שנה, טמא מת ומצורע ודאי כיצד יגלח וימנה ויביא קרבנותיו, עד מלאת ימי נזרו, מעלת הנודר נזירות לה' דרך קדושה ופרישות.

א. אֵין אָדָם מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת אַחַת וְעוֹלָה לוֹ לְנִזְרוֹ וּלְצָרַעְתּוֹ[2]. וְתִגְלַחַת הַצָּרַעַת בִּזְמַן שֶׁהוּא סְפֵק מְצֹרָע[3] אֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַנְּזִירוּת[4]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁנָּזַר שָׁנָה אַחַת[5], וְהָיָה בְּכָל הַשָּׁנָה הַזֹּאת סְפֵק מְצֹרָע וּסְפֵק טָמֵא מֵת, אוֹ שֶׁהָיָה בָּהּ סְפֵק מְצֹרָע וּבְסוֹף הַשָּׁנָה[6] נִטְמָא בְּסָפֵק - הֲרֵי זֶה מוֹנֶה שִׁבְעָה יָמִים[7], וּמַזֶּה[8] בִּשְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[9], וְאֵינוֹ מְגַלֵּחַ בַּשְּׁבִיעִי[10], וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁתּוֹת בְּיַיִן וּלְהִטַּמֵּא לְמֵת אֶלָּא לְאַחַר אַרְבַּע שָׁנִים[11], וְאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים[12] לְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים[13]. מִפְּנֵי

יום שני י"א תמוז ה'תשפ"א

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) שאין תגלחת אחת עולה לנזיר ולמצורע כאחד, ספיקות הרבה במנין הנזירות כיצד יעשה. בגלל הספיקות, יתכן שהנזיר יגלח ארבע פעמים בסוף כל עשר שנים ולא ישתה יין אלא לסוף ארבעים שנה, טמא מת ומצורע ודאי כיצד יגלח וימנה ויביא קרבנותיו, עד מלאת ימי נזרו, מעלת הנודר נזירות לה' דרך קדושה ופרישות.

א. אֵין אָדָם מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת אַחַת וְעוֹלָה לוֹ לְנִזְרוֹ וּלְצָרַעְתּוֹ[2]. וְתִגְלַחַת הַצָּרַעַת בִּזְמַן שֶׁהוּא סְפֵק מְצֹרָע[3] אֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַנְּזִירוּת[4]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁנָּזַר שָׁנָה אַחַת[5], וְהָיָה בְּכָל הַשָּׁנָה הַזֹּאת סְפֵק מְצֹרָע וּסְפֵק טָמֵא מֵת, אוֹ שֶׁהָיָה בָּהּ סְפֵק מְצֹרָע וּבְסוֹף הַשָּׁנָה[6] נִטְמָא בְּסָפֵק - הֲרֵי זֶה מוֹנֶה שִׁבְעָה יָמִים[7], וּמַזֶּה[8] בִּשְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[9], וְאֵינוֹ מְגַלֵּחַ בַּשְּׁבִיעִי[10], וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁתּוֹת בְּיַיִן וּלְהִטַּמֵּא לְמֵת אֶלָּא לְאַחַר אַרְבַּע שָׁנִים[11], וְאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים[12] לְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים[13]. מִפְּנֵי

1 שֶׁהוּא צָרִיךְ לְגַלֵּחַ[14] אַרְבַּע תִּגְלְחוֹת[15]: תִּגְלַחַת
2 טָהֳרָה, וְתִגְלַחַת טֻמְאָה מִסָּפֵק, וּשְׁתֵּי תִּגְלְחוֹת
3 שֶׁמְּגַלֵּחַ הַמִּצֹּרָע[16], שֶׁהֲרֵי הוּא סְפֵק מְצֹרָע[17].

2) אפילו כשהן חלות בזמן אחד, שתגלחת נזיר, היא להעביר שיער, שאינו צריך עוד לגדל שיער לשם מצוה, ותגלחת ראשונה של מצורע, היא לגדל שיער לגלחו שנית ביום השביעי, לפני יום הבאת קרבנות, ככתוב בתורה ויקרא יד, ח. וכן תגלחת שניה של מצורע אינה עולה לנזרו, שתגלחת מצורע היא לפני זריקת דמים, ואילו הנזיר אינו מגלח אלא לאחר שיזרקו עליו אחד מן הדמים (נזיר ס:), וראה לקמן הי"ב. 3) ספק נגע צרעת וטמא, או בוהק וטהור. 4) כי שמא אינו מצורע ואסור לו לגלח שערו משום נזירותו, שנאמר בה (במדבר ו, ה) "תער לא יעבור על ראשו". וכשהוא ודאי מצורע, הוא דוחה נזירותו, כמבואר לעיל פ"ז, הט"ז. 5) שקיבל עליו נזירות לשנה אחת. 6) שבעה ימים לפני גמר שנת נזירותו, וכפי שיתבאר להלן אות כב. 7) לטומאתו, כדין כל טמא מת. 8) מאפר הפרה. 9) וגם טובל אחר ההזאה, שאינה עולה מטומאתו על שיטבול, וכמבואר לעיל פ"ו, הי"א. 10) כל עוד לא מלאה שנה לנזירותו, כי שמא לא נטמא ולא נצטרע והרי הוא נזיר טהור, ואסור לו לגלח שערו. 11) שאז יצא מכל ספק, ונשלמה נזירותו על־כל־פנים, כמבואר בסמוך ה"ב. 12) בקרבנות המקדש. 13) בגלל צרעתו, שהמצורע אסור לאכול מן הקדשים עד שיביא קרבנותיו לאחר תגלחתו השניה, וזה אינו מגלח בשניה עד סוף השנה השניה, כמבואר בסמוך ה"ב, אבל משום טומאת מת היה מותר לאכול מן הקדשים לאחר שהזה וטבל, שאין איסור מחוסר כפרה (קרבנות) בקדשים, אלא למי שטומאתו יוצאת מגופו (רע"ב לנזיר פ"ח, מ"ב). 14) זה מוסב גם על שתיית יין והיטמאות למת. 15) עד שיגמור נזירותו בטהרה. 16) הראשונה כשנרפא מצרעתו, והשניה ביום השביעי לימי ספירו, כמבואר לעיל אות א. 17) כל זה מקורו במשנה נזיר נט: ובגמרא שם ס.

4 **ב. תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה מְגַלֵּחַ אוֹתָהּ אַחַר שָׁנָה רִאשׁוֹנָה,**
5 **וּמְגַלֵּחַ בָּהּ רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו, וּמִטַּהֵר בְּעֵץ**
6 **אֶרֶז וְאֵזוֹב וְצִפֳּרִים, כִּשְׁאָר מְצֹרָעִים[18]. אִם אֵינוֹ טְמֵא**
7 **מֵת וְלֹא מְצֹרָע - הֲרֵי הִיא תִּגְלַחַת טָהֳרָה שֶׁל**
8 **נְזִירוּתוֹ[19]; וְאִם הוּא מְצֹרָע וַדַּאי בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה -**
9 **הֲרֵי הִיא תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה שֶׁל מְצֹרָע. וְשׁוֹהֶה שָׁנָה**
10 **אַחֶרֶת כְּמִנְיַן יְמֵי הַנְּזִירוּת, וְאַחַר כָּךְ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת**
11 **שְׁנִיָּה שֶׁל מְצֹרָע[20]. שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְגַלֵּחַ אַחַר שִׁבְעָה**
12 **כִּשְׁאָר מְצֹרָעִין, שֶׁמָּא אֵינוֹ מְצֹרָע, אֶלָּא טְמֵא מֵת**
13 **וַדַּאי הָיָה[21], וְשָׁנָה שְׁנִיָּה זוֹ הֲרֵי הוּא בָּהּ נָזִיר[22]**
14 **שֶׁאָסוּר לְגַלֵּחַ[23]. וּמֵאַחַר שֶׁגִּלַּח שְׁתֵּי תִּגְלְחוֹת אֵלּוּ -**
15 **שֶׁלְּמָה טָהֳרַת הַצָּרַעַת וּמִתָּר לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים[24].**
16 **וְשׁוֹהֶה שָׁנָה שְׁלִישִׁית, וְאַחַר כָּךְ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת**
17 **שְׁלִישִׁית. שֶׁמָּא מְצֹרָע וַדַּאי הָיָה בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְלֹא**
18 **הָיָה טְמֵא מֵת, וְשָׁנָה רִאשׁוֹנָה לֹא עָלְתָה לוֹ[25] מִפְּנֵי**
19 **שֶׁהִיא יְמֵי חֲלוּטוֹ[26], וְשָׁנָה שְׁנִיָּה לֹא עָלְתָה לוֹ מִפְּנֵי**
20 **שֶׁהִיא יְמֵי סְפִירוֹ שֶׁל מְצֹרָע שֶׁבֵּין תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה**
21 **וּשְׁנִיָּה, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לִשְׁהוֹת שָׁנָה שְׁלִישִׁית בִּנְזִירוּתוֹ,**
22 **וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת שְׁלִישִׁית לִנְזִירוּתוֹ, וְהִיא תִּגְלַחַת**
23 **טָהֳרָה. אוֹ שֶׁמָּא טְמֵא מֵת וַדַּאי הָיָה וּמְצֹרָע וַדַּאי,**
24 **וְאֵין תִּגְלַחַת אַחַת עוֹלָה לִנְזִירוּתוֹ[27] וּלְצָרַעְתּוֹ,**
25 **וְנִמְצֵאת תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה תִּגְלַחַת צָרַעַת,**
26 **וְתִגְלַחַת שְׁלִישִׁית תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וְאֵין אַחַת מִשָּׁלֹשׁ**
27 **שָׁנִים עוֹלָה[28], שֶׁהֲרֵי הַשְּׁלִישִׁית תִּגְלַחַת טֻמְאָה,**
28 **לְפִיכָךְ צָרִיךְ לִשְׁהוֹת שָׁנָה רְבִיעִית בִּנְזִירוּת, וּמְגַלֵּחַ**
29 **תִּגְלַחַת רְבִיעִית[29]. וּשְׁעָרוֹ בְּכָל תִּגְלַחַת סָפֵק אָסוּר**
30 **בַּהֲנָיָה מִסָּפֵק[30], שֶׁשְּׁעַר נָזִיר שֶׁנִּצְטָרַע מֵתֶר בַּהֲנָיָה[31].**

18) ככתוב בתורה ויקרא יד, ד־ח. 19) ואע"פ שהנזיר אסור בגילוח הזקן, ונמצא שהוא מגלח שלא במקום מצוה, כאן מדובר באישים שאין איסור גילוח נוהג בהם, כמבואר להלן ה"ט. 20) הנקראת תגלחת ימי ספירו, על שם הימים שהוא סופר בין תגלחתו הראשונה לשניה. 21) וסתר את כל ימי נזרו הקודמים. 22) נזיר טהור, שהתחיל למנות אחרי תגלחת טומאתו. 23) ועליו לשהות עד סוף השנה השניה. וכתב הראב"ד: כל זה צודק, אם נטמא עד שבעה ימים לתום שנתו הראשונה, אבל אם נטמא ששה או חמשה ימים לפני גמר השנה הראשונה, נמצא כשגילח בסוף השנה הראשונה לא גילח לטומאתו, שעדיין לא מלאו שבעה ימים לטומאתו, וממילא לא חלה עליו נזירות טהרה, כי כל עוד שלא גילח לטומאתו, אין הנזירות של טהרה חלה עליו, וממילא יהיה מותר לו לגלח תגלחת שניה לצרעתו בסוף שבעה ימים לתגלחתו הראשונה, ולא יצטרך להזהר בנזירותו אלא שלש שנים ושבעה ימים, שאפילו נצטרע, הרי גילח תגלחתו השניה שבעה ימים אחרי מלאת השנה הראשונה. ומונה שנה לטומאתו, ושנה לנזירותו, כמבואר בסמוך. 24) ובנוגע לקרבנותיו, ראה להלן ה"ד. 25) לנזירותו. 26) וכבר נתבאר לעיל פ"ז, ה"ט שימי חלוטו (שהוחלט עליו, שהוא מצורע טמא) וימי ספירו "אינם עולים לו מימי נזירותו". 27) נזירות טומאתו, כי נזיר טמא מגלח לאחר טבילתו, ככתוב (במדבר ו, ט) "וגלח ראשו ביום טהרתו" = לאחר טהרתו, אבל המצורע מגלח לפני טבילתו במים, ככתוב (ויקרא יד, ט) "והיה ביום השביעי יגלח... ורחץ את בשרו במים וטהר" (נזיר ס:). 28) למנין נזירותו. 29) שם ס. ואז יצא מכל הספיקות, והותר ביין וכו'. 30) שמא נזיר טהור הוא, ושער נזיר טהור אסור בהנאה. כמבואר לעיל פ"ח, ה"ב, שהוא טעון שריפה, והשווה הל' פסולי המוקדשין פי"ט, ה"י, ואפילו נזיר טמא, שערו אסור בהנאה וטעון קבורה, כמבואר לעיל פ"ו, הי"ד. 31) רבינו לשיטתו לעיל פ"ז, הט"ו, שנזיר מצורע בטלה קדושת שערו, הואיל וימי צרעתו אינם עולים לו, ואין בו מצות־עשה של: "קדוש יהיה גדל פרע" המוסבה על קדושת השער, כמבואר בקידושין נז: "גידולו יהיה קדוש". וביורושלמי נזיר פ"ח, ה"ב נחלקו בזה רבי יוחנן וריש לקיש. לדעת רבי יוחנן מצורע שנזר שערו אסור, ולדעת ריש לקיש שערו מותר. וראה ב"מראה הפנים" שם.

שבנזיר ספק מצורע, דברי הכל שערו אסור בהנאה מספק, ומשם המקור לדברי רבינו.

ג. וְכֵן אִם נָדַר עֶשֶׂר שָׁנִים נְזִירוּת, וְהָיָה בָּהֶן סְפֵק מְצֹרָע, וְנוֹלַד לוֹ סְפֵק טֻמְאָה[32] בְּסוֹפָן[33] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ שׁוֹתֶה בְּיַיִן עַד אַרְבָּעִים שָׁנָה[34], וּמְגַלֵּחַ אַרְבַּע תִּגְלָחוֹת, אַחַת בְּסוֹף כָּל עֶשֶׂר שָׁנִים. תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה - לִסְפֵק יְמֵי צָרַעְתּוֹ[35]; שְׁנִיָּה - לִסְפֵק יְמֵי סְפִירוֹ שֶׁל מְצֹרָע[36]; שְׁלִישִׁית - לִסְפֵק טֻמְאָתוֹ[37]; רְבִיעִית - תִּגְלַחַת טָהֳרָה[38].

32) טומאת מת. 33) ראה בביאורנו לעיל אות כב. 34) כי עד אז הוא בספק נזירות. 35) שאינו יכול לגלח כל עשר שנים, שמא אינו מצורע והוא נזיר ואסור בגילוח. 36) ואינו יכול לגלח בסוף שבעה ימים לתגלחתו הראשונה, שמא טמא מת הוא, ותגלחתו הראשונה היתה לספק טומאתו, וחלה עליו נזירות טהרה ואסור לגלח כל עשר שנים הבאות. 37) שמא מצורע היה ושתי תגלחותיו היו לצרעתו וזו לטומאתו, ואינו יכול לגלח שבעה ימים אחרי תגלחתו השניה, כי שמא לא נטמא למת, והרי הוא נזיר טהור ואסור בגילוח כל עשר השנים, שימי חלוטו וספירו לא עלו למנין, ועל־כרחו שוהה עד גמר שלשים שנה. 38) שמא טמא מת היה, ותגלחתו השלישית היתה לטומאתו, ולאחריה חלה עליו נזירות טהרה, הכל מבואר לעיל ה"ב.

ד. וְכֵיצַד מֵבִיא זֶה קָרְבְּנוֹתָיו[39]? אִם הָיָה עָשִׁיר[40] - כּוֹתֵב נְכָסָיו לַאֲחֵרִים[41]; שֶׁמְּצֹרָע עָשִׁיר שֶׁהֵבִיא קָרְבַּן עָנִי - לֹא יָצָא[42]. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא חַטַּאת הָעוֹף[43] וְעוֹלַת בְּהֵמָה[44] בְּתִגְלַחַת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית. וְכָל חַטַּאת עוֹף מֵהֶן לֹא תֹּאכַל, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק[45]. וּמֵבִיא בְּתִגְלַחַת רְבִיעִית קָרְבַּן נָזִיר טָהוֹר, שֶׁהוּא שָׁלֵשׁ בְּהֵמוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[46].

39) ראוי להקדים כאן סדר קרבנות המצורע, נזיר טמא ונזיר טהור, כדי שיובנו הדברים יפה. המצורע מביא ביום טהרתו, כשנרפא נגע צרעתו, שתי צפרים (ויקרא יד, ד־ז), וביום השביעי לימי ספירו מתגלח שנית, ומביא למחרתו כבש לאשם, כבשה לחטאת וכבש לעולה, ואם דל הוא מביא כבש לאשם, ושתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה (שם י־כג), נזיר טמא מביא: שתי תורים או שני בני יונה, אחד לחטאת ואחד לעולה וכבש לאשם (במדבר ו, י־יב) ונזיר טהור - כבש לעולה לחטאת ואיל לשלמים (שם, יד). 40) וקרבן מצורע עשיר - חטאת בהמה, שאינה באה על הספק. 41) כדי שיהיה עני, ויוכל להביא חטאת העוף על הספק, שחטאת העוף הלכה היא שבאה גם על הספק, כמבואר בנזיר כט. 42) ולפיכך אין לו תקנה עד שיעני (תוספתא נזיר פ"ו ה"א). והוא־הדין שיוכל להפקיר נכסיו ויהיה עני, כמבואר בתוספות נזיר נה: דיבור־המתחיל אוכל בקדשים. ויש להעיר, שכל הפרט הזה אינו נוגע לנו בתגלחת הראשונה, שאין המצורע מביא בה שום קרבן, כמבואר בסמוך ה"ה, אלא שרבינו מסדר כאן כללות המעשים שצריך לעשות בדרך כלל (כסף־משנה).

ה. שְׁלֹשׁ חַטֹּאוֹת הָעוֹף שֶׁמֵּבִיא בִּשְׁלֹשׁ הַתִּגְלָחוֹת: חַטָּאת רִאשׁוֹנָה - לִסְפֵק טֻמְאָתוֹ[47]; שְׁנִיָּה - לִסְפֵק צָרַעְתּוֹ, שֶׁאֵין הַמְּצֹרָע מֵבִיא קָרְבָּנוֹ אֶלָּא לְאַחַר תִּגְלַחַת שְׁנִיָּה[48]; וְכֵן חַטָּאת שְׁלִישִׁית - לִסְפֵק טֻמְאָתוֹ. שֶׁאֵין תִּגְלַחַת אַחַת עוֹלָה לְנִזְרוֹ[49] וּלְצָרַעְתּוֹ[50], וְשֶׁמָּא מְצֹרָע וַדַּאי וּטְמֵא מֵת וַדַּאי הָיָה, שֶׁהַתִּגְלַחַת הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁנִיָּה לְצָרַעְתּוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[51], וְתִגְלַחַת שְׁלִישִׁית תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהָבִיא קָרְבַּן טֻמְאָה בַּשְּׁלִישִׁית[52].

47) שמא נזיר טמא הוא וחייב בחטאת. 48) ולפיכך אין הראשונה אלא לטומאתו, והשניה אינה אלא לצרעתו, כי אם נזיר טמא היה, כבר הביא חטאתו בתגלחת הראשונה. 49) לספק טומאתו. 50) כמבואר לעיל בביאורנו אות כו. 51) לעיל ה"ב. 52) כל זה בנזיר ס.

ו. שְׁלֹשׁ עוֹלוֹת בְּהֵמָה שֶׁמֵּבִיא עִמָּהֶן, עַל הָרִאשׁוֹנָה הוּא מַתְנֶה וְאוֹמֵר: אִם טָהוֹר אֲנִי - זוֹ מֵחוֹבָתִי[53], וְאִם טָמֵא אֲנִי - הֲרֵי הִיא נְדָבָה[54]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּשְּׁנִיָּה[55] וּבַשְּׁלִישִׁית[56].

53) שנזיר טהור אינו מגלח אלא עד שיזרקו עליו אחד מן הדמים. 54) שנזיר טמא אינו מביא עולת בהמה, אבל חטאתו אינה באה נדבה. וכן אינו מביא שלמיו, שהם טעונים לחמי נזיר, ואין שלמים כאלו באים נדבה (תוספות לנדה ע. דיבור־המתחיל למחרת). וכבר נתבאר לעיל פ"ח, ה"ב, שאם גילח על העולה יצא. 55) אם נזיר טהור אני שלא נצטרעתי, והייתי נזיר טמא בלבד, וכבר הבאתי קרבן טומאתי בתגלחת הראשונה, הרי זו לחובתי, ושאר קרבנותי אביא בתגלחת הרביעית. 56) שאם נזיר טהור אני עתה, ולא הייתי נזיר טמא כלל, ושתי תגלחותי הראשונות היו לצרעתי, נמצא שקרבני זה הוא לחובת נזירות טהרתי (מרכבת המשנה). ואע"פ שמאחר יתר קרבנות נזירותו, אין בכך כלום, שהרי אנוס הוא, כמבואר בסמוך ה"ז (רדב"ז).

ז. וּמֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה[57] בְּתִגְלַחַת רְבִיעִית, וּמַתְנֶה[58] וְאוֹמֵר: אִם טָמֵא הָיִיתִי - רִאשׁוֹנָה נְדָבָה[59], וְזוֹ חוֹבָה[60]; וְאִם מֻחְלָט[61] הָיִיתִי - רִאשׁוֹנָה חוֹבַת מְצֹרָע[62], וְזוֹ חוֹבַת נְזִירוּת, וּשְׁתַּיִם הָאֶמְצָעִיּוֹת

43) יתבאר בסמוך ה"ה, לשם מה היא באה בכל שלש התגלחות. 44) לנזירות טהרתו כדי שיוכל לגלח עליה, שמא נזיר טהור הוא, וכמבואר להלן ה"ו. 45) לטומאתו או לצרעתו, וחטאת העוף הבאה על הספק אינה ראויה להאכל, כי שמא נזיר טהור הוא ואינו חייב בה, ונמצא כהן אוכל מליקה שלא במקום מצוה, והיא נבילה גמורה, ודינה להשרף, כמבואר בהל' פסולי המוקדשין פי"ט, ה"י. 46) לעיל פ"ח, ה"א. ולא הזכיר רבינו שעליו להביא צפרים בתגלחת הראשונה (ראה לעיל ה"ב), למרות שנישנו בברייתא בנזיר ס., כי אין רבינו עוסק כאן אלא בקרבנות הנעשים בפנים העזרה. ואלו הצפרים נעשות מחוץ לעזרה, כמבואר בגמרא שם, כי יש לחוש שמא אינו מצורע ואסור להביא חולין לעזרה, ולפיכך אינן נחשבות כקרבן (רדב"ז).

נְדָבָה[63]; וְאִם טָהוֹר מִטֻּמְאַת מֵת הָיִיתִי וּמְצֹרָע - עוֹלָה הָרִאשׁוֹנָה חוֹבָה וְכֵן הַשְּׁנִיָּה, אַחַת לְחוֹבַת מְצֹרָע[64] וְאַחַת לְחוֹבַת נְזִירוּת[65], וּשְׁלִישִׁית וּרְבִיעִית נְדָבָה, וְהַשְּׁאָר[66] קָרְבַּן טָהֳרָתִי[67]; וְאִם טָמֵא הָיִיתִי וּמְצֹרָע - עוֹלָה רִאשׁוֹנָה חוֹבַת צָרַעַת, וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית נְדָבָה[68], וְזֶה קָרְבַּן תִּגְלַחַת טָהֳרָה[69].

57) הכולל עולה חטאת ושלמים, כלעיל ה"ד. 58) בכת"י התימנים: ומתנה ואומר. 59) שאין נזיר טמא מביא עולת בהמה. 60) לטהרת נזירותי. ואין אומרים, העולה שהקריב בתגלחתו השניה היתה לחובת נזירותו, כי יש לחוש שמא טמא ומוחלט היה, נמצאו שתי תגלחותיו הראשונות לצרעתו, והשלישית לטומאתו, וזו הרביעית לחובתו (כסף־משנה). 61) מצורע מוחלט, ראה פירושו לעיל פ"ז, ה"ט. 62) אע"פ שכתב רבנו לעיל ה"ה: "שאין המצורע מביא קרבנו אלא לאחר תגלחת שניה" לא הקפיד אלא על חטאת העוף, שהיא עיקר קרבנו. אבל עולה, שאינה אלא דורון, אף אם יביאנה לפני תגלחתו השניה היא כשרה, וכן כתב בהל' מעשה הקרבנות פי"ח, ה"ט: "אבל אם שחטו עולותיהם בחוץ (חוץ למקדש) בתוך ימי הספירה (שבין תגלחת ראשונה לשניה) חייבים (־ משום איסור שחוטי חוץ) שהעולה דורון היא, והחטאת והאשם היא עיקר הכפרה" (כסף־משנה ולחם־משנה). 63) כי שמא היה גם טמא למת, נמצא שבתגלחת השניה, היתה עולתו נדבה, שכבר הביא עולה לצרעתו בתגלחתו הראשונה, ותגלחתו השלישית היא לטומאתו, וגם זו נדבה, שאין הטמא מביא עולת בהמה. 64) כאמור באות סא. 65) נזירות טהרתי. ואע"פ שהתגלחת השניה היא של ימי ספירו, בכל זאת אם הקריב עולתו לנזירותו עלתה לו, אע"פ שהקריבה קודם זמנו, כמבואר בהל' מעשה הקרבנות פי"ח, ה"ט (לחם־משנה). 66) הכבשה לחטאת והאיל לשלמים. 67) שאני מקריב כעת לתשלום קרבן נזירותי, וכבר שנינו (נזיר נט:) שהנזיר מביא קרבנותיו לחצאין. 68) שהשניה היא לצרעתו, וכבר הביא עולתו בתגלחת הראשונה, והשלישית היא לטומאתו, ואין נזיר טמא מביא עולת בהמה. 69) שכך הסדר: שתי תגלחות הראשונות לצרעתו, השלישית לטומאתו, הרביעית לנזירותו, וכבר נתבאר לעיל ה"ו מדוע הוא מביא עולתו בתגלחת השניה, כי שמא לא נטמא לצרעתו ואינו אלא טמא מת, נמצאת הראשונה לטומאתו והשניה לנזירותו, וכן מביא בשלישית, שמא נצטרע ולא נטמא למת כלל. נמצאת השלישית לנזירותו, וכמבואר לעיל אות נה (ע"פ הסוגיא נזיר ס.).

ח. אֲבָל הָאָשָׁם וְהָעוֹלָה[70] אֵינָן מְעַכְּבִין לֹא בְּתִגְלַחַת טֻמְאָה וְלֹא בְּצָרַעַת[71]. נִמְצֵאתָ[72] אוֹמֵר: אִם הוּא מְצֹרָע וַדַּאי וְלֹא נִטְמָא בְּמֵת - הֲרֵי טָהַר בַּצִּפֳּרִין, וְחַטַּאת הָעוֹף הִיא חַטָּאתוֹ[73], וְלֹא תֵּאָכֵל מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק[74], וְעוֹלַת בְּהֵמָה שֶׁעִמָּהּ - מִקָּרְבַּן תִּגְלַחַת טָהֳרָה, כְּדֵי שֶׁיְּגַלַּח עַל הַבְּהֵמָה[75]. וְאִם טָמֵא מֵת הוּא - הֲרֵי עוֹלַת בְּהֵמָה נְדָבָה[76]. וְאִם אֵינוֹ מְצֹרָע וּטְמֵא מֵת הוּא - חַטַּאת הָעוֹף קָרְבַּן נָזִיר שֶׁנִּטְמָא, וְעוֹלַת בְּהֵמָה נְדָבָה[77], וַהֲרֵי הֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה בָּאַחֲרוֹנָה[78]. וְאִם אֵינוֹ טָמֵא מֵת וְלֹא מְצֹרָע - עוֹלַת בְּהֵמָה שֶׁהֵבִיא בַּתִּגְלַחַת הָרִאשׁוֹנָה הִיא מֵחוֹבַת תִּגְלַחַת, וְחַטַּאת הָעוֹף בָּאָה עַל סָפֵק[79], וַהֲרֵי לֹא נֶאֱכֶלֶת[80].

70) שנזיר טמא ומצורע מביאים כשהם ודאי, ראה לעיל אות לח. 71) כדברי רבינו לעיל פ"ו, הי"ב: "אבל עולתו ואשמו (של נזיר טמא) אין מעכבים אותו מלמנות", וכן בהל' מחוסרי כפרה פ"א, ה"ה: "וכל זמן שלא הקריבו חטאתם, אסורים לאכול בקדשים. אבל העולה והאשם (=של מצורע) אינם מעכבים" וראה נזיר ס. 72) בדפוסים קדומים, וכן בכת"י התימנים, מתחילה כאן ההלכה. והתיבות: "אבל האשם" וכו', שייכות להלכה הקודמת. 73) כבר נתבאר לעיל ה"ה, שאין המצורע מביא קרבנו אלא לאחר תגלחת שניה (וראה בביאורנו לעיל אות סא), ולא נתכוון רבינו על חטאתו זו שהיא לצרעתו, אלא לספק טומאתו, כי הואיל ויש לחוש שהוא גם טמא למת, הרי בהכרח להביא כבר בתגלחת ראשונה קרבן חטאתו, כדי שיוכל להתחיל למנות אח"כ נזירות טהרתו, שהרי כל עוד שלא יביא חטאתו לא יוכל למנות נזירותו, שחטאתו מעכבתו, ראה לעיל פ"ו, הי"ב, והואיל ובסוף השנה השניה יצטרך להביא עולתו לנזירותו, עליו איפוא להקריב חטאתו לטומאתו בסוף השנה הראשונה כדי שלא יצטרך לעבור ב"בל תאחר" על קרבן טהרתו, כי אם לא יביא חטאתו בראשונה לא יוכל להביא עולתו בשניה, ויעבור על "בל תאחר" (מרכבת המשנה). 74) שמא לא נטמא כלל. 75) שאם לא יביא קרבן נזירותו, לא יוכל להתגלח כלל, שמא נזיר טהור הוא, ואין נזיר טהור מגלח בלא קרבן. 76) כי אין נזיר טמא מביא עולת בהמה לחובתו. 77) ומגלח עליה. 78) בתגלחת הרביעית שהיא לנזירותו. 79) שמא טמא למת שחייב חטאת העוף. 80) כמבואר לעיל ה"ד, ובביאורנו אות מד.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא מְגַלֵּחַ אַרְבַּע תִּגְלָחוֹת? כְּשֶׁהָיָה קָטָן[81] אוֹ אִשָּׁה[82]; אֲבָל הָאִישׁ - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ מִסָּפֵק[83] לֹא תִּגְלַחַת טֻמְאָה וְלֹא תִּגְלַחַת צָרַעַת, שֶׁמָּא טָהוֹר הוּא וְנִמְצָא מַקִּיף פְּאַת רֹאשׁוֹ שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם מִצְוָה. לְפִיכָךְ אֵינוֹ מְגַלֵּחַ אֶלָּא תִּגְלַחַת טָהֳרָה בִּלְבַד[84]. שֶׁאֵין אַרְבַּע תִּגְלָחוֹת אֵלּוּ לְעַכֵּב, אֶלָּא לְמִצְוָה[85].

81) גדול בשנים. אלא שלא הביא שתי שערות שאינו בר עונשין ונדרו נדר, כמבואר בהל' נדרים פי"א, ה"ג ולעיל פ"ב, הי"ג. 82) שאינה מוזהרת על איסור הקפת הראש, הואיל ואינה באיסור השחתת הזקן, השווה לעיל פ"ט, הט"ו. 83) כל שלש התגלחות הראשונות, שהן ספק (נזיר נז:). 84) שהיא האחרונה, וחייב להתגלח על־כל־פנים, בתורת נזיר טהור. 85) כמבואר בנזיר נז: שאפילו מצורע אין תגלחתו מעכבתו, ששאלו שם: והלא עושה השחתת זקן? (כגירסת רש"י ותוספות שם) ותירצו: באשה וקטן. ומשמע מזה, שבגדול אינו משחית (=מגלח) זקנו כלל, למרות שהוא ספק מצורע (לחם־משנה), וראה לעיל פ"ח,

ה"ה, ובהל' צרעת פי"א, ה"ד: "תגלחת המצורע וטבילתו והזאתו אינן מעכבות זו את זו".

י. נָזִיר שֶׁנִּצְטָרַע וַדַּאי וְנִטְמָא בְּסָפֵק - כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? אַחַר שֶׁיִּטְהַר[86] מִצָּרַעְתּוֹ מַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי[87], וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה[88], וּמַתְחִיל לִמְנוֹת נְזִירוּתוֹ כֻּלָּהּ[89], שֶׁהֲרֵי נָפְלוּ הַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים בְּסָפֵק טֻמְאָה שֶׁנִּטְמָא, וּמֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה וְשׁוֹתֶה בְּיַיִן[90].

וּמֵאַחַר שֶׁיָּבִיא קָרְבַּן צָרַעַת[91] אוֹכֵל בְּקָדָשִׁים[92].

86) שירפא מצרעתו. 87) להטהר מטומאת מת, כי כל עוד שיהיה טמא מת, לא יוכל לשלוח קרבנות צרעתו, שהלכה היא (הל' ביאת מקדש פ"ב, הי"ב) "טמא מת, אין מקריבים עליו קרבן כלל עד שיטהר". ואע"פ שעדיין טמא הוא לצרעתו, אפשר להזות עליו מאפר הפרה, כמבואר בהל' פרה פי"א, ה"ג: "כל המטמאין מקבלין הזאה" וכו'. 88) לאחר שישלמו ימי נזירותו, כי שמא לא נטמא, ואסור לו להתגלח עד שישלים ימי נזירות טהרתו, וכגון שנרפא מצרעתו ביום יא לנזירותו, ונטמא טומאת ספק בו ביום, הרי זה מגלח תגלחת ראשונה לצרעתו בו ביום, וביום יז לנזירותו מגלח תגלחת שניה לצרעתו, ומשלים עוד עשרים יום לנזירותו (שימי חלוטו וספירו לא סתרו ולא עלו למנין נזירותו - לעיל פ"ז, ה"ט), נמצא שביום לח לנזירותו, הרי הוא מגלח ממה־נפשך, אם נזיר טהור הוא, הרי שלמה נזירותו (אחרי נכיון שבעת ימי צרעתו), ואם נטמא למת, הרי מצוה עליו לגלח תגלחת טומאה ביום השביעי לטהרתו (מרכבת המשנה). 89) נזירות טהרה. 90) נמצא שאם קיבל עליו נזירות סתם, שהיא שלשים יום, הרי זה שותה יין ומיטמא למתים אחרי ששים ושבעה יום לנזירותו. ששבעה ימים עלו לו לימי ספירת צרעתו, ושלשים יום לגמר נזירותו (שמא לא נטמא, ואסור לו לגלח עד שישלים נזירות טהרתו), ועוד שלשים יום שהוא מונה אחרי תגלחת טומאתו, שמא נטמא וסתר את כל ימי נזירותו הקודמת (נזיר ס:). 91) ביום השמיני להרפאו מצרעתו, ואחרי שהזו עליו ביום השלישי וביום השביעי, כאמור לעיל אות פו. 92) שכבר נתבאר לעיל ה"א, שכל טמא טומאה היוצאה מגופו, אינו זכאי לאכול מקרבנות המקדש, עד אשר יטהר ויביא קרבנותיו, וצרעת היא טומאה יוצאה מגופו (נזיר שם). כל הלכה זו נתפרשה על־פי מרכבת המשנה, ורבינו מפרש את הסוגיא בנזיר שם שלא כרש"י ותוספות.

יא. נִטְמָא וַדַּאי וְהָיָה מְצֹרָע בְּסָפֵק[93], וְטָהַר[94] מִסִּפֵּק צָרַעְתּוֹ - מוֹנֶה יְמֵי נְזִירוּתוֹ שְׁלֵמָה, וְאַחַר כַּךְ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת הַנֶּגַע[95]; שֶׁאֵין תִּגְלַחַת סְפֵק נְגָעוֹ דּוֹחָה נְזִירוּת[96]. וְאַחַר כַּךְ מוֹנֶה שִׁבְעַת יָמִים[97] שֶׁבֵּין תִּגְלַחַת מְצֹרָע הָרִאשׁוֹנָה לְתִגְלַחַת שְׁנִיָּה, וּמְגַלֵּחַ וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו וְאוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים. וּמַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[98]. וְאַחַר כַּךְ מוֹנֶה שִׁבְעָה אֲחֵרִים לְטֻמְאַת מֵת[99], וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וְאַחַר כַּךְ מוֹנֶה נְזִירוּתוֹ[100] כֻּלָּהּ[101].

93) ספק נגע, ספק בוהק שהוא טהור. 94) ונרפא. 95) שאי־אפשר לו למנות שבעה ימים לטומאת מת ולהתגלח תגלחת טומאה, שמא מצורע הוא, ומצורע אינו משלח קרבנותיו עד שיטהר, כמבואר בהל' ביאת מקדש פ"ב, הי"א, וגם לצרעתו אסור לו לגלח, שמא אינו מצורע, ונזיר שנטמא אסור לו - לדעת רבינו - לגלח גילוח רשות, עד אשר ימנה ימי נזירות כפי שנדר (מרכבת המשנה, בהבנת דברי רבינו). 96) שנאמר בה: "תער לא יעבור על ראשו", ואפילו נטמא, שסותר הכל, אינו מותר אלא בתגלחת טומאה מיד, או בתגלחת רשות לאחר שלשים יום (מרכבת המשנה). 97) כדי להטהר מצרעתו. 98) באלה שבעת הימים שבין תגלחת ראשונה לשניה, כדי שיוכל להביא קרבנות צרעתו, ולא יהיה טמא מת, שטמא מת אין מקריבים עליו קרבן, וכאמור לעיל אות פו. ובדפוסים קדומים וכן בכת"י התימנים: "אם הזה בשלישי ובשביעי", כלומר, אינו מביא קרבנותיו לצרעתו עד אשר יזו עליו בשלישי ובשביעי, כאמור. 99) אחרי שכבר נטהר מצרעתו יכול הוא להביא קרבן טומאת מת. וראה בסמוך הי"ג. 100) אחרי שגילח תגלחת טומאה והביא חטאתו, מיד חלה עליו נזירות טהרה. 101) נמצא, שאם נזר סתם נזירות שהיא שלשים יום, ונטמא ודאי והוחלט מספק, אוכל בקדשים לאחר שלשים ושבעה ימים, ואינו שותה יין עד אחר שבעים וארבעה יום, שהרי מונה תחילה שלושים ימי נזירותו, ושבעה ימים שבין תגלחת לתגלחת, ושוב שבעה ימים לטומאת מת, הרי ארבעים וארבעה, הוסף עליהם שלושים יום שהוא מונה בסוף לנזירותו, הרי שבעים וארבעה (נזיר ס:) ולא כפירוש רש"י ותוספות שם.

יב. וְכֵן אִם הָיָה טָמֵא וּמְצֹרָע בְּוַדַּאי - לְאַחַר שֶׁיִּטְהַר[102] מִצָּרַעְתּוֹ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת צָרַעַת הָרִאשׁוֹנָה, וּמַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי[103], וּמְגַלֵּחַ רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ בַּשְּׁבִיעִי, וְהִיא תִּגְלַחַת שְׁנִיָּה שֶׁל צָרַעַת, וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו בַּשְּׁמִינִי וְאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים, וְסוֹפֵר שִׁבְעָה[104] וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וְאַחַר כַּךְ סוֹפֵר יְמֵי נְזִירוּת שְׁלֵמָה[105], וּמֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה וְשׁוֹתֶה בְּיַיִן[106].

102) שירפא מנגעו. 103) לטומאת מת, כדי שיוכל להקריב קרבנות צרעתו, וכאמור לעיל בביאורנו אות פו. 104) לטומאתו, שאין ימי ספירו לצרעתו עולים לו לימי טומאתו, כמבואר בסמוך הי"ג. 105) נזירות טהרה החלה עליו עם הקרבת קרבן חטאת טומאתו, כמבואר לעיל פ"ו, הי"ב. 106) נמצא זה שותה יין ומיטמא למתים לאחר ארבעים וארבעה יום לקבלת נזירותו הסתמית שהיא בת שלושים יום (נזיר ס:). "זה הכלל אי־אפשר לעשות דין נזירות טומאה ולא נזירות טהרה עד תום ימי חלוטו" (תוספות שם עמ' א, דיבור־המתחיל ספק), כי כל עוד שהוא טמא טומאת מצורע, אין מקריבים עליו שום קרבן, ואינו נטהר מצרעתו עד שיגלח ויביא קרבנותיו (מרכבת המשנה).

יג. לָמָּה סוֹפֵר שִׁבְעָה[107]? שֶׁאֵין שִׁבְעַת יְמֵי הַטֻּמְאָה עוֹלִין בְּשִׁבְעַת יְמֵי סְפִירָה שֶׁבֵּין תִּגְלַחַת וְתִגְלַחַת שֶׁל מְצֹרָע[108].

107) שבעת ימי טומאה, אחרי שכבר ספר שבעה ימים לתגלחתו וגם הזה ושנה? 108) שתגלחת מצורע היא לפני

ביאת מים (=טבילת גופו), ככתוב (ויקרא יד, ט) "ואת כל שערו יגלח... ורחץ את בשרו במים וטהר". ונזיר שנטמא למת, כתוב בו (במדבר ו, ט) "וגלח ראשו ביום טהרתו" גילוחו לאחר טהרתו במים (נזיר ס:). והואיל ואין תגלחת צרעתו עולה לטומאתו, על־כרחו מונה שבעת ימים אחרים, עד שיהיה שערו כדי לכוף ראשו לעיקרו, הוא שיעור הראוי לתגלחת, כמבואר בנזיר לט: ולעיל פ"ו, ה"א (לחם־משנה).

1 **יד. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר אִם אֶעֱשֶׂה כַּךְ וְכַךְ אוֹ אִם**
2 **לֹא אֶעֱשֶׂה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי זֶה רָשָׁע. וּנְזִירוּת**
3 **כָּזוֹ מִנִּדְרֵי רְשָׁעִים הִיא[109]. אֲבָל הַנּוֹדֵר לַה' דֶּרֶךְ**
4 **קְדֻשָּׁה[110] - הֲרֵי זֶה נָאֶה וּמְשֻׁבָּח, וְעַל זֶה נֶאֱמַר:**
5 **נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל רֹאשׁוֹ, קֹדֶשׁ הוּא לַה'[111]. וּשְׁקָלוֹ**
6 **הַכָּתוּב כְּנָבִיא, (שֶׁנֶּאֱמַר): וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים**
7 **וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים[112].**

109) משנה בנדרים ט. שאין זו נזירות לה'. ולא לכונן דעותיו או לתקן מעשיו (ראה לעיל הל' נדרים פי"ג, הכ"ג). 110) כגון שהיה מתגאה ביפיו ונדר בנזיר, כדי לכוף יצרו, כמבואר בהל' נדרים ובביאורנו שם. 111) נדרים ט: כדברי שמעון הצדיק, שאמר לנזיר כזה: "כמוך ירבו בישראל, עליך הכתוב אומר איש כי יפליא... נזיר להזיר לה'". וראה לעיל פ"א, אות ט. ובמד"ר נשא י, יא: אמר הקב"ה, הריהו חשוב לפני ככהן גדול. מה כהן גדול נאמר בו: נזר שמן משחת אלהיו עליו, אף בנזיר: נזר אלהיו וגו'. 112) ספרי זוטא נשא ו, ח. והרד"ק בפירוש לעמוס שם: "אפילו הבחורים, שדרכם ללכת אחרי תאות הבשר והיין, נתתי בהם רוח טהרה שינזרו מן היין... כי היין הוא המביא האדם לרדוף אחרי תאות הבשר... הפרשתי אתכם, כדי שתהיו קדושים".

סְלִיקוֹ לְהוֹ הִלְכוֹת נְזִירוּת בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שלישי י"ב תמוז ה'תשפ"א

הִלְכוֹת עֲרָכִין וַחֲרָמִין

8 **יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת. חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם**
9 **מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: א) לָדוּן בְּעֶרְכֵי**
10 **אָדָם כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, וְזֶהוּ דִּין עֶרְכֵי אָדָם. ב)**
11 **דִּין עֶרְכֵי בְהֵמָה. ג) דִּין עֶרְכֵי בָתִּים. ד) דִּין עֶרְכֵי**
12 **שָׂדוֹת. ה) דִּין מַחֲרִים נְכָסָיו. ו) שֶׁלֹּא יִמְכֹּר חֵרֶם. ז)**
13 **שֶׁלֹּא יִגְּאַל חֵרֶם.**
14 **וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:**

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

15 1) ערכי האדם הקצובים בתורה, שיעור השקל הכתוב בתורה, האישים שאינם מעריכים ולא נערכים, ההבדל שבין דמים לערכין, נדבת גוי או נדרו מה ייעשה בהם, נגמר דינו בבי"ד של ישראל לההרג מהו בערכין ובדמים, האומר ערכי עלי או דמי עלי ומת קודם שיעמוד בדין או לאחר שעמד בדין, מה דינם של היורשים.

16 **א. הָעֲרָכִים הֵם נֶדֶר[2] מִכְּלַל נִדְרֵי הֶקְדֵּשׁ[3], שֶׁנֶּאֱמַר:**
17 **אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר[4] בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַה'. לְפִיכָךְ[5] חַיָּבִין**
18 **עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ וְלֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ[6],**
19 **וּמִשּׁוּם כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה[7].**

2) ולפיכך נסדרו הלכותיהם בספר הפלאה, העוסק בסוגי נדרים למיניהם. והקדים דיני נדרי איסור הנוהגים גם בזמן הזה, ואח"כ דיני נזירות שיש בה נדרי איסור והקדש כאחד, שכשישלים נזירותו - עליו להביא קרבנותיו. וקבע דיני ערכין בסוף הספר, כי הם נדרי הקדש בלבד ואינם נוהגים בזמן הזה (רדב"ז). וראה בביאורנו לעיל הל' נדרים פ"א, ה"א. 3) שאדם נודר לטובת המקדש. 4) קראו הכתוב: נדר. 5) הואיל ויש להם דין נדר. 6) אחרי שיעברו עליו שלש רגלים ולא נתן ערכו, כמבואר בראש השנה ד, א. ובהל' מעשה הקרבנות פי"ד הי"ד. וב'תורת כהנים' פרשת בחוקותי, פרשתא ג, אמרו: "נדר בערכך - הקיש נדרים לערכים, מה נדרים - בבל תאחר לשלמו, אף ערכים - בבל תאחר לשלמו". וכן במדרש 'ויקרא רבה', פרשה לז: "כשם שבנדרים בל יחל ובל תאחר, כך בערכין" וכו'. ומדברי רבינו ב'ספר המצוות' לא־תעשה קנז נראה, שמשעברו שלש רגלים ולא נתן ערכו, עובר גם משום: לא יחל, וכך הוא מוכיח מה'ספרי' על פסוק זה: "מגיד שעובר על בל יחל ועל לא תאחר". אולם הרמב"ן בהשגותיו ל'ספר המצוות' 'עשה' צד, סובר שאינו עובר על לא יחל אלא כשעבר על נדרו, ואי אפשר לו עוד לקיימו, אבל אינו תלוי כלל בשלש רגלים (משנה־למלך). 7) האמור בפרשת נדרים, וכן אמרו (ראש השנה ו.) "מוצא שפתיך - זו מצות־עשה", וכתב רבינו ב'ספר המצוות' מצות־עשה צד: "והנה נכפל הציווי (של מוצא שפתיך תשמור) במצוה זו, והוא אמרו: ככל היוצא מפיו יעשה".

20 **ב. מִצְוַת עֲשֵׂה לָדוּן בְּדִינֵי עֲרָכִין כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ**
21 **בַּתּוֹרָה[8]. וְאֶחָד הָאוֹמֵר 'עֶרְכִּי עָלַי'[9], אוֹ הָאוֹמֵר 'עֵרֶךְ**
22 **זֶה עָלַי'[10], אוֹ 'עֵרֶךְ פְּלוֹנִי עָלַי' - נוֹתֵן הָעֵרֶךְ[11] לְפִי**
23 **שְׁנֵי הַנֶּעֱרָךְ. וְהוּא הַדָּבָר הַקָּצוּב[12] שֶׁבַּתּוֹרָה[13], לֹא**
24 **פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר.**

8) ויקרא כז. 9) השווי שלי עלי, לתתו לטובת בית המקדש. 10) אדם זה העובר לפניו. 11) השווי. 12) פסוק וחתוך. 13) שהתורה קבעה מחיר כל נערך לפי שנותיו, בניגוד לאומר דמי פלוני עלי, שאינו משלם אלא אחר שיעריכוהו כעבד הנמכר בשוק, הכל לפי בריאות גופו, ואין דמיו קצובים בתורה, כמבואר להלן ה"ט. וכתב רבינו ב'מורה נבוכים' ח"ג פל"ט: " . . . וכן המצוות אשר ספרנון בהל' ערכין וחרמין, כולן הולכין על דרך הצדקות (לעזור לזולת). מהן מה שהוא לכהנים (= חרמין), ומהן מה שהוא לבדק הבית, ובכולן יגיע האדם למידת הנדיבות, ושיבוז אדם לממון לכבוד השם ולא יקפוץ ידו, כי רוב ההפסד הבא במדינות . . . הוא מפני החריצות על הממון והרבות ממנו, ורוב התאוה להוסיף נכסים וכבוד". והשווה לקמן פ"ח, הי"ב: "כדי לכוף את יצרו ולא יהיה כילי".

25 **ג. וְכַמָּה הוּא הָעֵרֶךְ? אִם הָיָה הַנֶּעֱרָךְ[14] בֶּן שְׁלֹשִׁים**
26 **יוֹם אוֹ פָּחוֹת - אֵין לוֹ עֵרֶךְ[15], וְהָאוֹמֵר עָלָיו 'עֵרֶךְ**

זֶה עָלַי' - הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר 'עֶרֶךְ כְּלִי זֶה עָלַי', וְאֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם[16]. הָיָה מִבֶּן אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם עַד בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת - עֶרֶךְ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים, וְהַנְּקֵבָה שְׁלֹשָׁה שְׁקָלִים[17]. מִשֶּׁנִּכְנַס בִּשְׁנַת שֵׁשׁ יוֹם אֶחָד[18] עַד שֶׁיַּשְׁלִים שְׁנַת עֶשְׂרִים - עֶרֶךְ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים, וְהַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים. מִשֶּׁיִּכָּנֵס בִּשְׁנַת אַחַת וְעֶשְׂרִים יוֹם עַד שֶׁיַּשְׁלִים שְׁנַת שִׁשִּׁים - עֶרֶךְ הַזָּכָר חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים, וְהַנְּקֵבָה שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים. וּמִשֶּׁיִּכָּנֵס בִּשְׁנַת אַחַת וְשִׁשִּׁים יוֹם עַד יוֹם מוֹתוֹ, אֲפִלּוּ חָיָה כַּמָּה שָׁנִים - עֶרֶךְ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה עָשָׂר שְׁקָלִים, וְהַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים[19].

14) האדם הנערך. 15) ואינו חייב כלום, שנאמר "ואם מבן חודש" וגו'. קיבלו חכמינו (ערכין יח.) יום שלושים נידון כלמטה, כמשמעות לשון הכתוב (שם ז) "ואם מבן ששים שנה ומעלה" ששלמה שנת הששים, ולא בשנת הששים עצמה, והוא־הדין לענין בן חודש (ראה בתוי"ט שם פ"ד, מ"ד). 16) אע"פ שאדם יודע שאין ערך לכלי (אלא לאדם בלבד), הוציא דבריו לבטלה, והוא־הדין לבן שלשים, שהוציא דבריו לבטלה (ערכין ה.). וכל זה לענין ערכין, אבל לענין דמים אפילו קטן בן יומו יש לו דמים, כמבואר בסמוך ה"ט. 17) מפורש בתורה שם, ו. 18) כן בדפוס רומי ר"מ, ובכ"י תימן. וכן להלן בשורה הג'. 19) מפורש בתורה שם. ומתוך שנאמר שם: מבן ששים שנה ומעלה, משמע כששלמה שנת ששים נידון כזקן, אבל בשנת ששים עצמה נידון כלמטה הימנה, מכאן אתה למד ב'גזירה שוה' "שנה - שנה", שבכולן שנה האמורה בה נידונת כלמטה (משנה בערכין יח.). ובנוגע לבן שלשים יום, אע"פ שלא נאמרה בו "שנה", הרי גילה הכתוב (במדבר ג, טו) במפקד הלוים, "כל זכר מבן חודש ומעלה תפקדם" שמונים בו משלושים יום ומעלה, ולא מיום השלושים עצמו (שם יח:).

ד. כָּל הַשָּׁנִים הָאֵלּוּ - מֵעֵת לְעֵת מִיּוֹם הַלֵּדָה[20]. וְכָל הַשְּׁקָלִים - בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ[21]. וְהוּא מִשְׁקַל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שְׂעוֹרָה מִכֶּסֶף טָהוֹר[22]. וּכְבָר הוֹסִיפוּ עָלָיו וְעָשׂוּ אוֹתוֹ סֶלַע[23], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁקָלִים[24].

20) מיום ליום, ולא למנין עולם, שתכלה שנתו בערב ראש השנה, וכשיגיע חודש תשרי תיחשב לו שנה שניה (ערכין יח:). ושם פירש רש"י "מעת לעת" - אותו יום ואותה שעה לשנה הבאה, אבל מדברי רבינו לא משמע כן, וכן דעת ה'תוספות' שם לא, א - בשם רבי אלחנן, שאין צורך בערכין מעת לעת לשעות, ורק בקרבנות פוסלות שעות, כמבואר בהל' מעשה הקרבנות פ"א, הי"ג: "קרבן שמצוותו להיות בן שנה, אם הוסיף על השנה שעה אחת - נפסל". 21) במשקל השקל הקצוב לשקול בו שקלי הקודש, והוא עשרים גרה השקל (שמות ל, יג וברש"י שם), וכן אמרה תורה (ויקרא כז, כה) "וכל ערכך יהיה בשקל הקודש". 22) ע"פ דברי הרי"ף בקידושין דף יב, א - שהפרוטה היא משקל חצי שעורה, והיות שכל גרה מכילה ל"ב פרוטה, הרי משקל הגרה שש־עשרה שעורה, נמצא השקל שהוא עשרים גרה, שוקל ש"כ שעורה (כסף־משנה שקלים פ"א, ה"ב־ג).

23) מטבע הנקרא סלע בזמן בית שני, ומשקלו שלש מאות ושמונים וארבע שעורה. 24) פ"א, ה"ב.

ה. טֻמְטוּם[25] וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[26] - אֵין לָהֶם עֵרֶךְ; שֶׁלֹּא קָצְבָה תּוֹרָה עֵרֶךְ אֶלָּא לְזָכָר וַדַּאי אוֹ לִנְקֵבָה וַדָּאִית. לְפִיכָךְ, טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁאָמַר: עֶרְכִּי עָלַי, אוֹ שֶׁהֶעֱרִיכוֹ אַחֵר - אֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם[27].

25) שערוותו אטומה, ואין לו זכרות ולא נקבות. 26) שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות, והוא ספק זכר ספק נקיבה (לשון רבינו בהל' אישות פ"ב, הכ"ד). 27) משנה, ערכין ב, א. ובגמרא שם ד, ב. אבל אם הם העריכו אחרים הרי הם חייבים, כלשון המשנה שם "מעריכין, אבל לא נערכין". וטומטום שניתחוהו ונמצא זכר, הרי הוא כזכר. וכן אם נמצא נקיבה, הרי הוא כנקיבה ונערך (רדב"ז).

ו. הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - נֶעֱרָךְ, אֲבָל אֵינוֹ מַעֲרִיךְ[28]. כֵּיצַד? עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁאָמַר: עֶרְכִּי עָלַי, אוֹ עֵרֶךְ יִשְׂרָאֵל זֶה עָלַי - לֹא אָמַר כְּלוּם; וְיִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר: עֵרֶךְ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת זֶה עָלַי, אוֹ עֵרֶךְ פְּלוֹנִי הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עָלַי - נוֹתֵן לְפִי שְׁנֵי הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַנֶּעֱרָךְ[29]. וְכֵן הַמַּעֲרִיךְ אֶת הַחֵרֵשׁ וְאֶת הַשּׁוֹטֶה - חַיָּב[30], וְנוֹתֵן לְפִי שְׁנָיו.

28) שנאמר (ויקרא כז, ב): "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם" וגו' - בני ישראל מעריכים ואין עובדי־כוכבים מעריכים (ערכין ה:). 29) שנאמר: "איש כי יפליא נדר בערכך" איש - אפילו עובד־כוכבים (שם), וכרבי מאיר, ומסתבר שהלכה כמותו, שכן הכתוב אומר (עזרא ד, ג) "לא לכם ולנו לבנות בית לאלקינו" כי אם לנו לבדנו. והואיל וכסף הערכין נופל לבדק הבית, אינו מן הדין שיהא גוי מעריך, ומכאן שהריבוי "איש" בא לרבות גוי שהוא נערך (גמרא שם). ואע"פ שכלל הוא: רבי מאיר ורבי יהודה, הלכה כרבי יהודה (עירובין מו :) - במקום שמסתבר טעמו של רבי מאיר, הלכה כמותו, ואין למדים מן הכללות (כסף־משנה). וכן נראה מסתימת סוגיית הש"ס נזיר סא, שנקטו שם את דעת רבי מאיר כהלכה פסוקה ('אור שמח'). וכבר קדמו הרדב"ז כאן ה"ז. 30) משנה, ערכין ב, א. אבל אינם מעריכים, מפני שאין בהם דעת (שם). ובנוגע לקטן, ראה לקמן הט"ו.

ז. הָעֶבֶד[31] - נֶעֱרָךְ וְעוֹרֵךְ, כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל[32]. וְאִם יִפְּדֶה וְיִהְיֶה לוֹ[33] - יִתֵּן עֵרֶךְ שֶׁנָּדַר.

31) כנעני. 32) משנה, ערכין ב, א. וכן אמרו ב'תורת כהנים' פרשת בחוקותי "ואמרת אליהם" (ויקרא כז, ב) - לרבות גרים ועבדים. 33) בכת"י התימנים: ויהיה לו. כלומר, כשהוא עבד, כל מה שיש לו שייך לרבו, אבל כשישתחרר ויהיה לו כסף - חייב לשלם. ובתוספתא ערכין פ"א מ"ב, אמרו: "נשים ועבדים . . . נערכים ומעריכים, אם יש להם בזמן הזה (כגון שנתנו לעבד כסף, על־מנת שאין לרבו רשות בו) גובים מהם, ואם לא - כותבים עליהם

וגובים לאחר זמן". ומסתבר, אע"פ שלגבי מצוות יש לעבד דין של אשה, בערכין הוא נערך כזכר ('תוספות' ערכין ב.).

ח. אֶחָד הַמַּעֲרִיךְ אֶת הַיָּפֶה הַבָּרִיא, וְאֶחָד הַמַּעֲרִיךְ אֶת הַכָּעוּר[34] הַחוֹלֶה. אֲפִלּוּ הָיָה הַנֶּעֱרָךְ מֵכֵּה שְׁחִין[35] אוֹ סוּמָא אוֹ גִּדֵּם[36] וְיֵשׁ בּוֹ כָּל מוּם - נוֹתֵן לְפִי שָׁנָיו כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה[37].

34) משנה, ערכין יג, ב. ושמתיך כראי (נחום ג, ו) מתרגם יונתן: ואשוינך מכערא. 35) ערכין ב, א. שנאמר: "בערכך נפשות", אפילו נפש כל שהיא. 36) קטוע יד. 37) אבל בדמים (ראה בסמוך ה"ט) אינו כן, שאם אמר על מוכה שחין, דמיו עלי - אינו משלם כלום, שאין לו דמים (שם).

ט. הַדָּמִים[38] אֵינָן כַּעֲרָכִין. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר: דָּמַי עָלַי, אוֹ דְּמֵי זֶה עָלַי, אוֹ דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי, אֲפִלּוּ הָיָה אוֹתוֹ פְּלוֹנִי קָטָן בֶּן יוֹמוֹ[39] אוֹ טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[40] אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[41] - נוֹתֵן מַה שֶּׁהוּא שָׁוֶה[42], דִּינָר אוֹ אֶלֶף, כְּאִלּוּ הוּא עֶבֶד הַנִּמְכָּר בַּשּׁוּק[43].

38) המשתלמים לפי שווי האדם ולא לפי שנותיו. 39) משנה, ערכין ה, א. שהרי יש לו שווי כל שהוא (רש"י שם). 40) שם ב, א. 41) שם ה, ב. וראה בסמוך הי"א. 42) שאין זה גרוע מאומר: דמי דקל פלוני עלי, שמשלם כפי נדרו (שם ד:). 43) סנהדרין טו, א. ומגילה כג, ב.

י. וְהָעֲרָכִים כֻּלָּן וְהַדָּמִים - הַכֹּל סְתָמָן לְבֶדֶק הַבַּיִת[44]. וְיִפְּלוּ הַכֹּל לַלִּשְׁכָּה שֶׁהָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ מוּכָנָת לְקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת[45].

44) לתיקון הפרצות בבניין בית המקדש, ככתוב (מלכים־ב, יב, ו) "והם יחזקו את בדק הבית לכל אשר ימצא שם בדק". 45) ערכין כד, א. ונתן את הערכך קודש לה' - מכאן שסתם הקדשות לבדק הבית.

יא. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁאָמַר: דָּמַי עָלַי, אוֹ דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי - נוֹתֵן כְּפִי נִדְרוֹ. וְאֵינוֹ נוֹפֵל לַלִּשְׁכָּה, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת נְדָבָה אוֹ נֶדֶר לְחַזֵּק אֶת בֶּדֶק הַבַּיִת אוֹ בֶדֶק יְרוּשָׁלַיִם[46]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת בַּיִת[47] וְגוֹמֵר; וְנֶאֱמַר: וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וּצְדָקָה וְזִכָּרוֹן בִּירוּשָׁלָיִם.

46) חומת ירושלים ומגדלותיה. 47) השווה לעיל ה"י, ובביאורנו שם.

יב. וּמַה יֵּעָשֶׂה בָּהֶן? יִבְדֵּק הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עַל דַּעַת מִי נָדַר. אִם נָדַר עַל דַּעַת יִשְׂרָאֵל - יוֹצִיאוּהוּ בֵּית דִּין בְּמַה שֶׁיִּרְאֶה לָהֶם[48] חוּץ מִבֶּדֶק הַבַּיִת וּבֶדֶק יְרוּשָׁלַיִם[49]; וְאִם אָמַר: לַשָּׁמַיִם[50] נָדַרְתִּי - יְגַנְּזוּ[51].

48) מה שירצו לעשות בהם יעשו. 49) שאין מקבלים ממנו כדי שלא יהיה לו חלק וזכרון בהם. 50) לשם הקדש. 51) ואסורים בהנאה (ערכין ו.) כדין "גוי שהתנדב קורה . . . בודקים אותו" וכו' הנזכר בהל' מתנות עניים פ"ח, ה"ח. ושם מדגיש רבינו: "אבל לבית הכנסת, מקבלים מהם לכתחילה". וראוי להעיר, שאפילו לא אמר בפירוש: "לשם שמים", כל שלא אמר בפירוש: "על דעת ישראל אני נודר" - אסור לקבל ממנו, כי יש לחוש, שמא לשם שמים נתכוין, כלשון רבינו שם: "ואם לא אמר, טעון גניזה שמא לבו לשמים" (לחם־משנה). והשווה הל' תרומות פ"ד, הט"ו.

יג. הַגּוֹסֵס[52] - אֵין לוֹ לֹא עֵרֶךְ וְלֹא דָּמִים[53]. הוֹאִיל וְרֹב הַגּוֹסְסִין לְמִיתָה[54], הֲרֵי הוּא כְּמֵת[55]. וְכֵן מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְהָרְגוֹ עַל עֲבֵרָה שֶׁעָבַר, וְהֶעֱרִיכוּ אַחֵר אוֹ שֶׁהֶעֱרִיךְ עַצְמוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר 'דָּמַי עָלַי', אוֹ שֶׁאָמַר אַחֵר 'דְּמֵי זֶה עָלַי' - אֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם; שֶׁזֶּה כְּמֵת הוּא, וְהַמֵּת אֵין לוֹ עֵרֶךְ וְלֹא דָּמִים. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה. כְּלוֹמַר: אֵין לוֹ[56] פִּדְיוֹן, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּמֵת[57].

52) הקרוב למיתה, שמעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה (לשון הרמ"א אהע"ז סי' קכא, ס"ז). 53) שאינו נערך ואינו נידר (משנה בערכין ו:). 54) גיטין כח, א. 55) השווה הל' גירושין פ"ו, הכ"ח. והל' תרומות פ"ט, ה"ג. ובערכין ד, א - אמרו: "בערכך נפשות - ולא המת, אוציא את המת ולא אוציא את הגוסס? ת"ל, והעמיד והעריך, כל שישנו בהעמדה - ישנו בהערכה, וכל שאינו בהעמדה (הגוסס אינו בהעמדה) - אינו בהערכה". 56) מי שהוא ראוי להיחרם ולהיהרג, אינו בכלל פדיון (ערכין ו: וברש"י). 57) הואיל ונגמר דינו למות. וכל זה בבית דינו של ישראל, אבל נגמר דינו למות בבית־דין של גויים, אינו כמת, שלוקחים שוחד ומחזירים אותו לחיים, כמבואר בגיטין כח, ב (רדב"ז). והשווה הל' גירושין פ"ו, הכ"ט. ורבינו בפירושו למשנה (ערכין שם), אומר: וכל זה ביוצא ליהרג ע"י מיתת בית־דין, שאינו תלוי ברצוננו אלא התורה ממיתה אותו, אבל היוצא ליהרג במצות המלך, מעריך ונערך, שלפעמים חוזר המלך מדיבורו.

יד. זֶה הַיּוֹצֵא לֵהָרֵג שֶׁהֶעֱרִיךְ אֲחֵרִים אוֹ נָדַר דְּמֵיהֶם אוֹ הִזִּיק - חַיָּב לְשַׁלֵּם, וְגוֹבִין הַכֹּל מִנְּכָסָיו[58].

58) ערכין ו, ב. וכתב רבינו בפירושו שם: "כבר ידעת, שפסק ההלכה על פי המעשה בידינו היום, שמלוה על פה (שלא בשטר) גובה מן היורשים . . . ונוטלים כנגד הנזק מעזבונו". והשווה הל' מלוה פי"א, ה"ד. ומלשון רבינו כאן: "זה היוצא ליהרג" וכו' ולא הזכיר את הגוסס שעסק בו בהלכה הקודמת, משמע שסובר שגוסס שהעריך או נדר אינו חייב כלום, אולם ה'תוספות' בערכין ד, א דיבור־המתחיל ולא אוציא, הביאו משנה ממסכת שמחות, האומרת, שהגוסס נודר ומעריך (כגון שבדקוהו פעם אחר פעם, לידע אם דעתו מיושבת עליו). ובמסכת שמחות שלפנינו אין משנה כזאת, ויתכן, שגם רבינו יודע, שהגוסס מעריך ונודר, ומה שלא הזכיר כאן גוסס, הוא משום "דין נזק", שאינו יכול לומר בו: "אם הזיק חייב לשלם" (לחם־משנה).

טו. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים - מַעֲרִיכִין וְנֶעֱרָכִין כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל[59]. וְקָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים[60] וְהֶעֱרִיךְ אוֹ נָדַר דָּמִים - חַיָּב לְשַׁלֵּם[61]; שֶׁהֲרֵי נְדָרָיו קַיָּמִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת נְדָרִים[62].

59) ואין אומרים הואיל וכתוב (במדבר יח, טז) "ופדויו מבן חודש תפדה בערכך", כל שישנו בפדיון הבן - ישנו בערכין, וכהנים ולויים שאינם בפדיון הבן - לא יהיו בערכין (ערכין ד.). ובפירוש המשנה לרבינו שם מ"א "שאין הדבר כן, לפי שאיש כתוב בפרשה, איזה איש שיהיה". 60) שהיא בן שתים־עשרה שנה ויום אחד לבן, ואחת־עשרה שנה ויום אחד לבת. 61) לכשיגדל ויהיה לו, השווה לעיל ה"ז. 62) פי"א, הל' א־ג.

טז. הָעֲרָכִין הַקְּצוּבִין לְפִי הַשָּׁנִים - הֵן שְׁנֵי הַנֶּעֱרָךְ, וְלֹא שְׁנֵי הַמַּעֲרִיךְ. כֵּיצַד? בֶּן עֶשְׂרִים שֶׁאָמַר לְבֶן שִׁשִּׁים: עֶרְכְּךָ עָלַי - נוֹתֵן עֶרֶךְ בֶּן שִׁשִּׁים; וּבֶן שִׁשִּׁים שֶׁאָמַר לְבֶן עֶשְׂרִים: עֶרְכְּךָ עָלַי - נוֹתֵן עֶרֶךְ בֶּן עֶשְׂרִים[63]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

63) משנה ערכין יח, א: "השנים בנידר".

יז. וְצָרִיךְ הַמַּעֲרִיךְ שֶׁיְּהֵא פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין[64], כִּשְׁאָר הַנְּדָרִים[65]. וְנִשְׁאָלִין עַל הָעֲרָכִין[66] וְעַל הַדָּמִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּשְׁאָלִין עַל שְׁאָר נְדָרִים וְהֶקְדֵּשׁוֹת[67].

64) שאם גמר בלבו להעריך, וטעה והוציא בשפתיו דבר שלא היה בלבו, הרי זה פטור. 65) ראה הל' נדרים פ"ב, ה"ב. והל' שבועות פ"ב, הי"א. 66) לחכם להתיר את התחייבותו, שהרי נדר קראו הכתוב (ויקרא כז, ב) "איש כי יפליא נדר בערכך". 67) ראה הל' נדרים פ"ד, ה"ה, ז.

יח. הָאוֹמֵר: עֶרְכְּךָ אֵלּוּ עָלַי[68] - נוֹתֵן עֶרֶךְ כֻּלָּן[69], כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי שָׁנָיו. וְאִם הָיָה עָנִי[70] - נוֹתֵן עַל יְדֵי כֻּלָּם עֶרְכְּךָ אֶחָד עָנִי[71]. וְאִם הָיָה עָשִׁיר - נוֹתֵן עַל יְדֵי כֻּלָּן עֶרֶךְ עָשִׁיר[72].

68) שעמדו לפניו אנשים הרבה והעריך את כולם. 69) תוספתא ערכין פ"ב, מ"ז. ובש"ס ערכין ד, א: "אין לי אלא אחד שהעריך אחד. אחד שהעריך מאה, מניין? תלמוד־לומר: בערכך נפשות". 70) ואין ידו משגת לתת ערך מלא של כולם. 71) שהוא לא פחות מסלע אחד, ראה לקמן פ"ג, ה"ג (תוספתא שם). ולדעת ה'לחם משנה' צריך שיגיע לכל הפחות סלע אחד לכל נערך, שפחות מסלע אינו בתורת ערך. ואם אין לו, ישאר עליו חוב, וכשיעשיר יתן ערך שלם, כמבואר לקמן פ"ג, ה"ד. 72) ראה לקמן פ"ג, ה"ב.

יט. הָאוֹמֵר: עֶרְכִּי עָלַי, וְחָזַר וְאָמַר: עֶרְכִּי עָלַי, וְכֵן אִם אָמַר אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים - חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת[73]. אָמַר: שְׁנֵי עֲרָכַי עָלַי - נוֹתֵן שְׁנֵי עֲרָכִין[74]. וְכֵן אִם אָמַר אַרְבָּעָה, אֲפִלּוּ אֶלֶף - נוֹתֵן כַּמִּנְיָן שֶׁנָּדַר.

73) ערכין ז, ב. שהרי הערכין בכלל נדר הם כמבואר לעיל ה"א, והלכה היא (הל' נדרים פ"א, ה"א־ב) נדר חל על נדר (רדב"ז). 74) ערכין ח, א. ומסתבר, שאם היה עני אינו נותן אלא ערך אחד לכמה ערכין כפי אשר תשיג ידו (רדב"ז). ואין זה דומה לדין המוזכר בהלכה יח הקודמת, ששם גופים חלוקים הם ועליו ליתן ערך עני לכל אחד ואחד, אבל כאן אינו מעריך אלא את עצמו, ונותן ערך אחד ('מצפה לשמואל' תוספתא ערכין פ"ב מ"ז). וראה לקמן פ"ג, הי"א־יב.

כ. אָמַר: הֲרֵי עָלַי עֶרֶךְ, וְלֹא פֵּרֵשׁ עֶרֶךְ מִי, אֶלָּא עֶרֶךְ סְתָם - נוֹתֵן פָּחוֹת שֶׁבָּעֲרָכִין, שֶׁהוּא שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים[75].

75) שהוא ערך הנקיבה מבת שלושים יום עד חמש שנים, כמבואר לעיל ה"ג (ערכין ד:), ע"פ הכלל האמור שם: תפסת מועט, תפסת. תפסת מרובה - לא תפסת.

כא. הָאוֹמֵר: עֶרְכִּי עָלַי, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיַּעֲמֹד בַּדִּין - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִתֵּן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן[76]. עָמַד בַּדִּין[77] וָמֵת - יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין[78].

76) גזירת הכתוב שהנערך צריך לעמוד לפני הכהן, להעריכו כמה שנותיו, כדי לידע כמה לחייב את המעריך, ואע"פ שלשון הכתוב שם: "ואם מך הוא מערכך והעמידו לפני הכהן . . . על פי אשר תשיג יד הנודר יעריכנו הכהן" - משמע שהמעריך עומד לפני הכהן להערכתו, אין זה סתירה לדברינו, כי הכתוב מדבר במי שאמר "ערכי עלי" שהוא המעריך והוא הנערך ('מרכבת המשנה'). 77) ונערך לפני הכהן. 78) משנה, ערכין כ, א. ובגמרא שם. והראב"ד משיג למה לנו העמדה בדין, והלא הלכה היא: מלוה על פה גובה מן היורשים, ואם־כן אפילו כשלא עמד בדין (אלא הכהן העריכו ביחיד) גם כן יתחייבו היורשים לשלם? ורבינו סובר, שיש לחוש שמא נשאל על ערכו ואינו חייב לשלם כלום, כמבואר לעיל הי"ז, אולם כשעמד לפני בית־דין וחייבו לשלם על פי הודאתו, הרי זה חשוב כגבוי ואין השאלה מועילה לו. וגם אין לחוש שמא פרע את נדרו לפני מותו, שהרי הגזברים מעידים שלא פרע ללשכה, ולפיכך יתנו היורשים (מה"מ).

כב. אֲבָל הָאוֹמֵר: דָּמַי עָלַי, אַף עַל פִּי שֶׁעָמַד בַּדִּין וּמֵת קֹדֶם שֶׁיְּקַצְּבוּ[79] דָּמָיו וְיֹאמְרוּ הַדַּיָּנִין כַּמָּה יִשְׁוֶה - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִתֵּן[80]. וְאִם קָצְבוּ דָּמָיו וְאַחַר כָּךְ מֵת - יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין.

79) יקצבו, כלשון הברייתא שבועות מה, ב. 80) שא"א לשום את דמיו לאחר מותו, ש"אין דמים למתים" (משנה, ערכין שם) וכמבואר בסמוך.

כג. וּמַה[81] בֵּין עֲרָכִין לְדָמִים? שֶׁעֲרָכִין קְצוּבִין מִן הַתּוֹרָה[82], וְהַדָּמִים אֵינָן קְצוּבִין. וְכֵן הָאוֹמֵר: עֶרְכְּךָ פְּלוֹנִי עָלַי, וּמֵת הָעוֹרֵךְ וְהַנֶּעֱרָךְ אַחַר שֶׁעָמַד הַנֶּעֱרָךְ בַּדִּין[83] - חַיָּבִין הַיּוֹרְשִׁין לִתֵּן[84]. מֵת הַנֶּעֱרָךְ קֹדֶם

79) יקצבו, כלשון הברייתא שבועות מה, ב. 80) שא"א לשום את דמיו לאחר מותו, ש"אין דמים למתים" (משנה, ערכין שם) וכמבואר בסמוך.

שֶׁעָמַד בַּדִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּעֲרִיךְ קַיָּם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁאֵין עֵרֶךְ לְמֵת, וְהַנַּעֲרָךְ צָרִיךְ עֲמִידָה בַּדִּין[85]. אָמַר: דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי, וְעָמַד בַּדִּין[86], וּמֵת[87] קֹדֶם שֶׁיִּקְצְצוּ דָמָיו - הֲרֵי זֶה[88] פָּטוּר; שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים[89].

81) בדפוס רומי ר"מ, וכן בכת"י התימנים: אין כאן התחלת ההלכה, כי זה נמשך לסוף ההלכה הקודמת, וההלכה הבאה מתחילה במילים: וכן האומר. 82) ולפיכך כשחייבו בית־דין לשלם, אע"פ שלא הספיק לקבוע כמה, אין זה מחוסר הערכה, שקצבת הערכתו מפורשת בתורה, אבל קצבת ה"דמים" אינה אלא ע"פ שמאים כ"עבד הנמכר בשוק" (לעיל ה"ט), וכל שלא קצצו דמיו - הריהו מחוסר הערכה (גמרא, שם). 83) כי כל נערך צריך לעמוד לפני הכהן, ככתוב: "והעריך אותו הכהן". ובנערך הכתוב מדבר, כמבואר בביאורנו לעיל אות עד. 84) ואין לחוש שמא נשאל המעריך על ערכו, כי אחר העמדה בדין אין התרת חכם מועילה. 85) גזירת הכתוב, וכמו שאמרו (שם ד.) לענין גוסס הנערך "כל שאינו בהעמדה, אינו בהערכה". סובר רבינו, כל שאינו בהעמדה - שלא עמד בדין - אינו בהערכה לאחר מותו (לחם־משנה). 86) אפילו עמד הנודר בדין ונתחייב לשלם ע"פ הודאתו, אבל למעשה אין הנודר דמים צריך לעמוד כלל בדין ('מרכבת המשנה'). ולפי המבואר לעיל אות עו, תועיל ההעמדה לדין, שלא נצטרך לחשוש שמא שאל על נדרו, שמשעמד לדין הרי זה כגבוי, שאין השאלה מועילה לו. 87) הנידר. 88) הנודר החי. 89) והואיל ואי־אפשר לקצוב את דמיו, נמצא נידר זה מחוסר אומדן קצבת דמיו (משנה, ערכין כ.). והטעם שאין דמים למתים "לפי שהמת אסור בהנאה" ('תוספות יו"ט' שם). ויש להעיר שבגמרא שם הוסיפו: אמר דמי פלוני עלי ועמד בדין, ומת הנודר, והנידר חי, וקצצו את דמיו לאחר מיתת הנודר, יתנו היורשים. שכבר נשתעבדו נכסי הנודר משעת העמדה בדין, והואיל והנידר חי - קוצצים את דמו אפילו אחר מות הנודר.

יום רביעי י"ג תמוז ה'תשפ"א

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) החילוק בין המעריך אבר רגיל למעריך אבר שיש בו נשמה, וההבדל בזה בין ערכין לדמים, האומר משקלי עלי ולא פירש מאיזה מין משקל נדר, לשכת חשאים ולשכת כלים שבמקדש מה היו משמשות, אם משנים מקדשי בדק הבית לקדשי מזבח או להיפך.

א. הָאוֹמֵר: עֵרֶךְ יָדִי אוֹ עֵרֶךְ עֵינִי אוֹ רַגְלִי עָלַי, אוֹ שֶׁאָמַר: עֵרֶךְ יַד זֶה[2] אוֹ עֵינוֹ עָלַי - לֹא אָמַר כְּלוּם[3]. עֵרֶךְ לִבִּי אוֹ כְּבֵדִי עָלַי, אוֹ עֵרֶךְ לִבּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי אוֹ כְּבֵדוֹ עָלַי - נוֹתֵן עֵרֶךְ כֻּלּוֹ[4]. וְכֵן כָּל אֵיבָר שֶׁאִם יִנָּטֵל מִן הַחַי יָמוּת, אִם אָמַר עֶרְכּוֹ עָלַי - נוֹתֵן עֵרֶךְ כֻּלּוֹ.

2) של אדם זה. 3) והטעם מפורש שם ד. שנאמר "בערכך" ולא נאמר "בערך", ללמדך ערך כולו הוא נותן ואינו נותן ערך אברים. 4) כל אלה הם אברים שהנשמה תלוייה בהם והתורה אמרה: "בערכך נפשות" תלה הכתוב ב"נפש".

ב. אָמַר: חֲצִי עֶרְכִּי עָלַי - נוֹתֵן חֲצִי עֶרְכּוֹ. עֵרֶךְ חֲצָיַי[5] עָלַי - נוֹתֵן עֵרֶךְ כֻּלּוֹ; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּנָּטֵל חֶצְיוֹ וְיִחְיֶה[6].

5) חצי גופי. 6) ואין זה גרוע מערך לבי או ערך כבדי.

ג. הָאוֹמֵר: דְּמֵי יָדִי עָלַי, אוֹ דְּמֵי יַד פְּלוֹנִי עָלַי - שָׁמִין אוֹתוֹ כַּמָּה הוּא שָׁוֶה בְּיָד וְכַמָּה הוּא שָׁוֶה בְּלֹא יָד וְנוֹתֵן לַהֶקְדֵּשׁ[7]. כֵּיצַד? אִם נִמְכָּר הוּא כֻּלּוֹ - [יִהְיֶה] שָׁוֶה חֲמִשִּׁים; וְאִם יִמָּכֵר חוּץ מִיָּדוֹ, שֶׁתִּשָּׁאֵר יָדוֹ זוֹ לִבְעָלָיו וְלֹא יִהְיֶה לַלּוֹקֵחַ בָּהּ כְּלוּם[8] - שָׁוֶה אַרְבָּעִים. נִמְצָא זֶה יִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם לְהֶקְדֵּשׁ עֲשָׂרָה[9]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

7) הדמים - המשתלמים לפי שווי האדם ולא לפי שנותיו - אינם כערכים. 8) שלא יעשה בה מלאכה לרבו שני אלא לרבו ראשון. 9) אבל אין שמין אותו "אומד של נזקין", לומר כמה הוא יפה כשנקטעה ידו, וכמה היה שווה בשתי ידיו שלימות, שמי שנקטעה ידו אין שמים אותו אלא בזול, לפי שרואים אותו מזולזל, וזה שאמר: דמי ידי עלי, הרי לא נקטעה ידו, לפיכך, אין שמין אותו אלא כאמור לעיל.

ד. הָאוֹמֵר: דְּמֵי רֹאשִׁי אוֹ כְּבֵדִי עָלַי, אוֹ דְּמֵי רֹאשׁוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי אוֹ לִבּוֹ אוֹ כְּבֵדוֹ עָלַי - נוֹתֵן דְּמֵי כֻּלּוֹ. וְכֵן הָאוֹמֵר: דְּמֵי חֶצְיִי עָלַי - נוֹתֵן דְּמֵי כֻּלּוֹ. אֲבָל הָאוֹמֵר: חֲצִי דָּמַי עָלַי - נוֹתֵן חֲצִי דָּמָיו.

ה. הָאוֹמֵר: מִשְׁקָלִי עָלַי, אוֹ מִשְׁקַל פְּלוֹנִי עָלַי - נוֹתֵן מִשְׁקָלוֹ. אִם כֶּסֶף - כֶּסֶף, אִם זָהָב - זָהָב, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ. אָמַר: מִשְׁקַל יָדִי אוֹ רַגְלִי עָלַי - רוֹאִין כַּמָּה הִיא רְאוּיָה לִשְׁקֹל וְנוֹתֵן מָמוֹן שֶׁפֵּרֵשׁ[10]. עַד הֵיכָן הִיא הַיָּד לְעִנְיָן זֶה? עַד הָאַצִּיל[11]. וְהָרֶגֶל? עַד הָאַרְכֻּבָּה[12]. לְפִי שֶׁבִּנְדָרִים הוֹלְכִין אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם[13].

10) ואין אומרים ימלא כלי מים ויכניס ידו בנחת ואחרי כן ישקול את המים שיצאו מהכלי, כי אין לדמות משקל מים כמשקל בשר ועצמות וגידים. 11) מרפק. 12) הברך, פרק הרגל שבין השוק והירך. 13) אבל בעניינים אחרים אין יד נקראת אלא עד הפרק, שהוא מקום חיבור כף היד והזרוע.

ו. הָאוֹמֵר: קוֹמָתִי עָלַי כֶּסֶף אוֹ זָהָב - נוֹתֵן שַׁרְבִּיט[14] שֶׁאֵינוֹ נִכְפָּף[15] מְלֹא קוֹמָתוֹ מִמִּין שֶׁפֵּרֵשׁ. אָמַר: מְלֹא קוֹמָתִי עָלַי - נוֹתֵן אֲפִלּוּ שַׁרְבִּיט שֶׁנִּכְפָּף[16] מִמִּין שֶׁפֵּרֵשׁ.

14) מקל. 15) מעצמו, שהוא עבה, כקומתו, שהיא ניצבת מעצמה ואינה נכפפת. 16) הואיל והוסיף תיבת: מלוא,

לא נתכוון זה אלא להודיע, שאין דעתו אלא למידת גובה קומתו ולא לעובי. שעלינו לדייק בכל לשון יתירה ולפרשה כראוי.

ז. הָאוֹמֵר: מִשְׁקָלִי עָלַי, וְלֹא פֵּרֵשׁ מֵאֵי זֶה מִין, אִם הָיָה עָשִׁיר בִּיוֹתֵר וְנִתְכַּוֵּן[17] לְמַתָּנָה מְרֻבָּה - נוֹתֵן מִשְׁקָלוֹ זָהָב. וְהוּא הַדִּין בָּאוֹמֵר: מִשְׁקַל יָדִי אוֹ רַגְלִי אוֹ קוֹמָתִי, וְלֹא פֵּרֵשׁ מֵאֵי זֶה מִין - נוֹתֵן זָהָב. וְאִם אֵינוֹ מֻפְלָג בַּעֲשִׁירוּת - נוֹתֵן מִשְׁקָלוֹ אוֹ מִשְׁקַל יָדוֹ מִדְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהִשָּׁקֵל בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, אֲפִלּוּ פֵּרוֹת[18]. וְכֵן נוֹתֵן שַׁרְבִּיט מְלֹא קוֹמָתוֹ אֲפִלּוּ שֶׁל עֵץ[19]. הַכֹּל לְפִי מָמוֹנוֹ וְדַעְתּוֹ[20].

17) בכל הדפוסים שלפנינו כתוב: "ונתכוון", לפיכך סובר ה"כסף משנה" לפרש כוונת רבינו לומר, שלא הממון עצמו קובע [=אם הוא אדם חשוב ועשיר או להיפך] אלא אופיו ונדבת ליבו. שאם הוא קמצן, אפילו הוא עשיר לא נתכוון למתנה מרובה, ודינו כדין עני, אלא עלינו לאמוד את דעתו, שאם הוא נדיב, וודאי נתכוון למתנה מרובה. וזה שדקדק רבינו "ונתכוון למתנה מרובה" שיודעים אנו כי לכך נתכוון. 18) ואפילו בצלים. 19) נלמד מדין משקלי עלי. 20) רוחב לבו ונדיבותו.

ח. הָאוֹמֵר: עָמְדִי עָלַי, יְשִׁיבָתִי עָלַי, אוֹ מְקוֹם יְשִׁיבָתִי עָלַי, אוֹ רָחְבִּי עָלַי, עָבְיִי עָלַי, הֶקֵּפִי עָלַי - כָּל אֵלּוּ סָפֵק, וּמֵבִיא לְפִי מָמוֹנוֹ, עַד שֶׁיֹּאמַר: לֹא כָּךְ נִתְכַּוַּנְתִּי[21]. וְאִם מֵת - יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים פָּחוֹת שֶׁבַּלְּשׁוֹנוֹת[22].

21) שיהיה כל כך רב עד שידע בוודאי שלא לכך נתכוון. 22) כי ביחס אל הנודר עצמו יש כאן שאלת איסור, שלא יעבור על "לא יחל דברו" וכבר אמרנו "סתם נדרים להחמיר". אבל לגבי היורשים אין שאלת איסור, שהרי הם לא נדרו, אלא שאלת ממון בלבד, וספק ממון להקל.

ט. הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי מַטְבֵּעַ כֶּסֶף - לֹא יִפְחֹת מִדִּינָר כֶּסֶף[23]. מַטְבֵּעַ נְחֹשֶׁת - לֹא יִפְחֹת מִמָּעָה כֶּסֶף[24]. הֲרֵי עָלַי בַּרְזֶל - לֹא יִפְחֹת מֵאַמָּה עַל אַמָּה לְכָלֶה עוֹרֵב[25] שֶׁהָיָה לְמַעְלָה בְּגַג הַהֵיכָל[26], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[27].

23) ודווקא כשהזכיר מטבע. 24) יביא נחושת בשווי מעה כסף. 25) טס של ברזל חד כמין סייף, גבהו אמה היה מתוח על גבי מעקה ההיכל סביב כדי שלא ינוחו עליו העופות ויטנפוהו. "כלה עורב" - שמכלה העורבים משם. 26) שבמקדש. 27) ולא ביאר רבינו דין האומר: הרי עלי מטבע זהב, בעוד שהמשנה במנחות אומרת: "לא יפחות מדינר זהב"? ואולי סמך רבינו על מה שכותב בהלכות מלווה ולווה פרק כד הלכה יז: "כתב בו (בשטר) מטבע זהב אין פחות מדינר זהב" ואם בשטר שיד בעל השטר על התחתונה הדין כן, בהקדש שיפה כוחו לא כל שכן.

י. הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי כֶּסֶף אוֹ זָהָב, וְלֹא הִזְכִּיר מַטְבֵּעַ - יָבִיא לָשׁוֹן[28] שֶׁל כֶּסֶף אוֹ שֶׁל זָהָב. יִהְיֶה מִשְׁקָלָהּ עַד שֶׁיֹּאמַר: לֹא לְכָךְ נִתְכַּוַּנְתִּי. וְכֵן אִם פֵּרֵשׁ הַמִּשְׁקָל וְשָׁכַח כַּמָּה פֵּרֵשׁ - יָבִיא עַד שֶׁיֹּאמַר: לֹא לְכָךְ נִתְכַּוַּנְתִּי[29].

28) רצועה ארוכה בדמות לשון. 29) יביא כל כך עד שיודע בעצמו שלעולם לא לכך נתכוון.

יא. אֶחָד הָאוֹמֵר: דָּמַי עָלַי אוֹ דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי, אוֹ הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי מָנֶה אוֹ חֲמִשִּׁים אוֹ כֶּסֶף אוֹ זָהָב - הַכֹּל הֵן הַנִּקְרָאִים חַיָּבֵי דָּמִים. וְהַדָּמִים וְהָעֲרָכִין - לְבֶדֶק הַבַּיִת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יב. שְׁתֵּי לְשָׁכוֹת[30] הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: אַחַת - לִשְׁכַּת חֲשָׁאִים, וְאַחַת - לִשְׁכַּת הַכֵּלִים. לִשְׁכַּת חֲשָׁאִים - יִרְאֵי חֵטְא נוֹתְנִין לְתוֹכָן בַּחֲשַׁאי[31], וַעֲנִיִּים בְּנֵי טוֹבִים[32] מִתְפַּרְנְסִים מִמֶּנָּה בַּחֲשַׁאי[33]. לִשְׁכַּת הַכֵּלִים - כָּל מִי שֶׁהִתְנַדֵּב כְּלִי זוֹרְקוֹ לְתוֹכָהּ, וְאַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם הַגִּזְבָּרִין פּוֹתְחִין אוֹתָהּ. כָּל כְּלִי שֶׁנִּמְצָא בּוֹ צֹרֶךְ לְבֶדֶק הַבַּיִת - מַנִּיחִין אוֹתוֹ, וְהַשְּׁאָר נִמְכָּרִין וּדְמֵיהֶן נוֹפְלִין לְלִשְׁכַּת בֶּדֶק הַבַּיִת.

30) חדרים. 31) בסתר, "קול דממה דקה" מתרגם יונתן: קל דמשבחין בחשאי. 32) נכבדים ומיוחסים. 33) "שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו ... הנותן צדקה לעניים ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח, שהרי זו מצוה לשמה כגון לשכת חשאים שהייתה במקדש".

יג. הֵצְרְכוּ לְקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ[34] וְלֹא הִסְפִּיקָה לָהֶן תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה[35] - מוֹצִיאִין אֶת הָרָאוּי לָהֶן מִקָּדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת; אֲבָל אִם הֵצְרְכוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת וְלֹא מָצְאוּ בְּלִשְׁכַּת בֶּדֶק הַבַּיִת דָּבָר הַמַּסְפִּיק לָהֶן - אֵין מוֹצִיאִין הָרָאוּי לָהֶן מִקָּדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ[36].

34) להקריב קרבנות על המזבח. 35) כסף השקלים שבלשכה, הנועד מתחילה לקניית קרבנות. 36) מתרומת הלשכה המיועדת לקדשי מזבח. והראב"ד חולק, ולדעתו שלוש לשכות היו שם, אחת לשכת בדק הבית, ששם היו נותנים הכסף לצרכי בדק הבית, ומכסף זה אסור היה לקחת לקדשי מזבח, כמו ששנינו: "אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית אין משנים אותם מקדושה לקדושה" ואחת - לשכת התרומה, שהייתה מיועדת לקדשי מזבח, ואין מוציאים ממנה לקדשי בדק הבית. ואחת - "לשכת הכלים" משותפת לשניהם, שכל כלי הראוי למזבח היו נוטלים ממנה ושאר הכלים שהיו בלשכה זו היו נועדים לבדק הבית. וכך הייתה עשוייה על תנאי זה מתחילתה, ומתוך שרוב כליה היה מיוחדים לצרכי בדק הבית הייתה נקראת: לשכת בדק הבית. ורבינו מפרש דברי המשנה בתמורה לב. שקדשי בדק הבית אין משנים אותם מקדושה לקדושה, הכוונה, "שאם הקדיש דבר לבדק ההיכל אין משנים אותו לבדק המזבח".

יום חמישי י"ד תמוז ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) קביעת סכום הערך לפי זמן הערך לא לפי שעת ההעמדה בדין, תנאי הישג יד בערכין, המפרש סכום הערך אם נידון בהישג יד, המפריש ערכו או דמיו ונגנבו, כיצד ממשכנים חייבי ערכים ודמים ומה משאירים להם, שאין להקדש אלא מקומו ושעתו.

1 **א. הַמַּעֲרִיךְ אֶת הַפָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים[2], וְלֹא עָמַד**
2 **בַּדִּין[3] עַד שֶׁהָיָה יָתֵר עַל עֶשְׂרִים[4] - אֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא**
3 **עֵרֶךְ פָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים; שֶׁאֵין הָעֵרֶךְ אֶלָּא בִּזְמַן**
4 **הָעֵרֶךְ, לֹא בִּזְמַן הַהַעֲמָדָה בַּדִּין[5].**

2) שערכו הוא עשרים שקל. 3) שכל נערך צריך לעמוד לפני הכהן המעריך אותו, כמבואר לעיל פ"א, הכ"א־כג. 4) וערכו חמישים שקל. 5) משנה בערכין יח. ובגמרא שם למדוה מ"כערכך יקום" (ויקרא כז, יז) "אינו נותן אלא בזמן הערך". וראה בתוספות־יו"ט שם.

5 **ב. כָּל הָעֲרָכִין הַקְּצוּבִין בַּתּוֹרָה הֵן שֶׁנּוֹתֵן הַמַּעֲרִיךְ**
6 **אִם הָיָה עָשִׁיר; אֲבָל אִם הָיָה עָנִי וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת -**
7 **נוֹתֵן כָּל הַנִּמְצָא בְּיָדוֹ, אֲפִלּוּ סֶלַע[6] אֶחָד, וְנִכְפָּר[7];**
8 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ, עַל פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג**
9 **יַד הַנֹּדֵר.**

6) שקל, ואם אין בידו אפילו סלע, דינו יתבאר בסמוך ה"ד. 7) ואפילו יעשיר אח"כ אינו חייב כלום, כמבואר בסמוך ה"ז.

10 **ג. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא נוֹתֵן אֲפִלּוּ סֶלַע אֶחָד אִם אֵין לוֹ**
11 **אֶלָּא סֶלַע אֶחָד? שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל**
12 **הַקֹּדֶשׁ[8]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין בַּעֲרָכִין פָּחוֹת מִסֶּלַע, וְלֹא**
13 **יוֹתֵר עַל חֲמִשִּׁים[9].**

8) "כל ערכין שאתה מעריך, לא יהו פחותים משקל" (ערכין ז.) ועל־כרחך בעני, שאין ידו משגת, הכתוב מדבר. 9) כמפורש בתורה בערך הזכר, מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה (ויקרא כז, ג).

14 **ד. הֲרֵי שֶׁלֹּא נִמְצָא בְּיָדוֹ אֲפִלּוּ סֶלַע - אֵין לוֹקְחִין**
15 **מִמֶּנּוּ פָּחוֹת מִסֶּלַע[10], אֶלָּא יִשָּׁאֵר הַכֹּל עָלָיו חוֹב,**
16 **וְאִם מָצְאָה יָדוֹ וְהֶעֱשִׁיר - יִתֵּן עֵרֶךְ שָׁלֵם הַקָּצוּב**
17 **בַּתּוֹרָה.**

10) משנה ערכין ז: "אין נערכין פחות מסלע", ומפרש רש"י: "שאפילו עני הנידון בהישג יד, לא יתן פחות מסלע" וכמבואר לעיל אות ז.

18 **ה. עָשִׁיר שֶׁהֶעֱרִיךְ וְהֶעֱנִי[11], אוֹ שֶׁהֶעֱרִיךְ כְּשֶׁהוּא עָנִי**
19 **וְהֶעֱשִׁיר[12] - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּעֵרֶךְ עָשִׁיר[13]. אֲבָל אִם**
20 **הֶעֱרִיךְ כְּשֶׁהוּא עָנִי וְהֶעֱשִׁיר וְחָזַר וְהֶעֱנִי[14] - נוֹתֵן**
21 **עֵרֶךְ עָנִי[15].**

11) קודם שיעריכנו הכהן. 12) כשעמד לפני הכהן להערכה הריהו עשיר, וכפירוש רש"י לבבא מציעא קיד. וכן בתוספות־יו"ט שם. 13) משנה ערכין יז:, ובגמרא שם: עני והעשיר - שנאמר: "אשר תשיג יד הנודר", והרי ידו משגת. עשיר והעני - "על־פי אשר תשיג יד הנודר" משמע אחרי אמירת פה אנו הולכים, והיא שעת הנדר (רבינו גרשום שם), נמצא עני זה נותן מה שיש בידו, והשאר יהיה עליו חוב עד שיעשיר וישלים, כמבואר להלן ה"ז. 14) בשעת הערכת הכהן. 15) שם, שהרי גם בשעת הנדר וגם בשעת ההערכה עני הוא, ואין אומרים: "ואם מך הוא" - עד שיהא במכותו (בעניותו) מתחילתו ועד סופו (שם).

22 **ו. עָשִׁיר שֶׁאָמַר: עֶרְכִּי עָלַי, אוֹ עֵרֶךְ פְּלוֹנִי[16], וְשָׁמַע**
23 **הֶעָנִי וְאָמַר: מַה שֶּׁאָמַר זֶה עָלַי - הֲרֵי הֶעָנִי חַיָּב**
24 **בְּעֵרֶךְ עָשִׁיר, שֶׁהוּא עֵרֶךְ שָׁלֵם[17]. אֲבָל עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ**
25 **אֶת הֶעָשִׁיר וְאָמַר: עֵרֶךְ זֶה עָלַי - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא**
26 **כְּעֵרֶךְ עָנִי, שֶׁהוּא כְּפִי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ[18].**

16) בכת"י התימנים: ערך פלוני עלי. 17) משנה ערכין יז. שאין זה ערך אלא נדר ואינו נידון בהישג יד, כמבואר להלן ה"ט. והראב"ד חולק, ולדעתו אין זו אלא דעת רבי במשנה שם, וחכמים חולקים עליו, שאינו נותן אלא ערך אני, וכדברי הראב"ד מפורש גם בתוספות שם, דיבור־המתחיל הישג יד. שיש בזה מחלוקת בין רבי וחכמים, אבל כבר כתב רבינו בפירושו למשנה שם: אין בין רבי וחכמים מחלוקת, כי דברי רבי שם הם מוכרחים מעצמם, כיון שאמר העני "מה שאמר זה עלי" אין זה ערך אלא נדר, ואינו נידון בהישג יד (רדב"ז וכס"מ). 18) משנה שם: "הישג יד בנודר", וכמבואר בגמרא שם: שנאמר, כאשר תשיג יד הנודר - בנודר תלה הכתוב (ולא בנידר = הנערך).

27 **ז. מַה בֵּין הַחַיָּב בְּעֵרֶךְ עָנִי לְהַחַיָּב בְּעֵרֶךְ עָשִׁיר,**
28 **שֶׁהוּא הָעֵרֶךְ הַקָּצוּב כֻּלּוֹ[19]? שֶׁהַחַיָּב בְּעֵרֶךְ עָנִי**
29 **שֶׁלָּקְחוּ מִמֶּנּוּ כָּל מַה שֶּׁיָּדוֹ מַשֶּׂגֶת, אֲפִלּוּ סֶלַע אֶחָד,**
30 **וְאַחַר כָּךְ הֶעֱשִׁיר - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[20]; וְאִם הָיָה חַיָּב**
31 **בְּעֵרֶךְ עָשִׁיר - יִשָּׁאֵר שְׁאָר הָעֵרֶךְ עָלָיו עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר**
32 **וְיַשְׁלִים הָעֵרֶךְ שֶׁעָלָיו.**

19) והלא עני הוא, ומה נרויח אם נחייבו בערך עשיר? ושאלה זו מוסבה על תחילת ההלכה הקודמת. 20) תוספתא ערכין פ"א, מ"ג "היה בידו סלע (ערך עני) ונתן הימנו שלשה דינרים (הסלע = ארבעה דינרים) ולא הספיק ליתן דינר האחרון עד שהעשיר, מגלגלים עליו את הכל, שאילו מתחילה נתנו פטור". והרי זה דומה לעני שהביא קרבנו בדלות (ראה ויקרא ה, ז) ונתעשר אחר־כך, שאין מחייבים אותו להביא שנית קרבן עשיר (רדב"ז).

33 **ח. הַמְפָרֵשׁ אֶת הָעֵרֶךְ וְאָמַר: עֶרְכִּי עָלַי חֲמִשִּׁים**
34 **סְלָעִים, אוֹ עֵרֶךְ פְּלוֹנִי עָלַי שְׁלֹשִׁים סְלָעִים - אֵינוֹ**
35 **נִדּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד[21], אֶלָּא לוֹקְחִין כָּל הַנִּמְצָא בְּיָדוֹ,**
36 **וְהַשְּׁאָר עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר וְיִתֵּן.**

21) כיון שפירש סכום אין זה ערך, והרי זה כאילו נדר כך וכך דמים עלי, שאינו נידון בהישג יד, כמבואר בסמוך (ערכין ד:).

ט. וְכֵן הָאוֹמֵר: דָּמַי עָלַי[22], אוֹ דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי - אֵינוֹ נִדּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד[23]. שֶׁחַיָּבֵי דָמִים[24] חֲרֵי פֵּרְשׁוּ נִדְרָן[25], וַהֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁאָמַר: מָנֶה עָלַי הֶקְדֵּשׁ, שֶׁהוּא חַיָּב לִתֵּן מָנֶה גָּמוּר[26].

22) שיווי דמי שראוי אני להמכר כעבד בשוק, אני מקדיש לבדק הבית. 23) שם כ. "חומר בנדרים מבערכין. שהנדרים חלים על בהמה חיה ועוף (אם אמר דמי בהמתי עלי) ואין נדונים בהישג יד", ומפרש רש"י: שאם אמר דמי עלי, ואין ידו משגת - יתן הכל לכשיוכל. 24) ראה לעיל פ"ב, הי"א. 25) כאילו אומר כל דמיו של פלוני, שהוא שוה להמכר בשוק - עלי, בעוד שהערך הוא סתום, שאין הכל יודעים שנותיו של פלוני ודמי ערכו. 26) ואינו בהישג יד. ובתוספות שם כ. דיבור־המתחיל ואין נדונים, פירשו, שזה שכתבה תורה (ויקרא כז, ח) "יעריכנו הכהן" -משמע מיעוט - יעריכנו - לזה ולא לאחר. כלומר, זה נערך לפי הישג ידו ולא לאחר ה"נודר דמים". והראב"ד מסביר, שחיוב תשלומי ערכין נראה כעין קנס, שהרי אחד המעריך את הבריא ואחד המעריך את החולה, נותן אותו המחיר לפי שניו, כעין תשלומי שלשים שקלים של עבד, הניתנים לאדוניו (ראה שמות כא, לב), שגם כן אין חילוק בהם בין עבד לעבד, וזה קנס, ומתוך שזה קנס, חסה התורה עליו לדונו בהישג יד, אבל בדמים אינו משלם משום קנס, ואינו בחסיון. סובר הראב"ד, שגם "חייבי דמים" אינם כמפרש, שהרי לא ידוע עדיין כמה הם דמי פלוני, ומחוסר שומה הוא, ואין להשוותם עם האומר: "מנה עלי הקדש" שסכום נדרו מפורש היטב (מרכבת המשנה).

י. הָאוֹמֵר 'חֲרֵי עָלַי עֵרֶךְ' סְתָם, וְלֹא פֵּרֵשׁ - אֵינוֹ כִּמְפָרֵשׁ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים[27], אֶלָּא נִדּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד כִּשְׁאָר הַמַּעֲרִיכִין[28].

27) אע"פ שדינו לתת פחות שבערכין, שהוא שלשת שקלים כמבואר לעיל פ"א, ה"כ - אינו כמפרש, שאינו נידון בהישג יד. 28) ערכין ד: שנאמר: "בערכך נפשות", ולא נאמר: בערך נפשות, ייתור הכ"ף בא לרבות ערך סתום להישג יד (שם). ולפיכך אם אין לו אלא סלע אחד - נותנו ונפטר.

יא. הָאוֹמֵר: עֶרְכִּי עָלַי, וְחָזַר וְאָמַר: עֶרְכִּי עָלַי, וְהָיוּ בְּיָדוֹ עֶשֶׂר סְלָעִים, וְנָתַן תְּשַׁע לַשְּׁנִיָּה[29] וְסֶלַע לָרִאשׁוֹנָה[30] - יָצָא יְדֵי שְׁתֵּיהֶן[31]. שֶׁהָעֲרָכִין לָאוּ כְּחוֹבוֹת הֵן[32]. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּל מַה שֶּׁבְּיָדוֹ מְשֻׁעְבָּד לָרִאשׁוֹנָה, הֶקְדֵּשׁ מְאֻחָר שֶׁגָּבָה - גָּבָה[33]. אֲבָל אִם נָתַן תְּשַׁע לָרִאשׁוֹנָה[34] וְאַחַת לַשְּׁנִיָּה - יְדֵי שְׁנִיָּה יָצָא, שֶׁחֲרֵי כְּשֶׁנָּתַן הַסֶּלַע לֹא נִשְׁאַר בְּיָדוֹ כְּלוּם וַחֲרֵי אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת; יְדֵי רִאשׁוֹנָה לֹא יָצָא, שֶׁחֲרֵי כָּל מַה שֶּׁהָיָה בְּיָדוֹ מְשֻׁעְבָּד לָרִאשׁוֹנָה, וּכְשֶׁנָּתַן הַתֵּשַׁע נִשְׁאַר לוֹ סֶלַע, וַחֲרֵי לֹא נָתַן כָּל מַה שֶּׁיָּדוֹ מַשֶּׂגֶת. לְפִיכָךְ יִשָּׁאֵר עָלָיו[35] שְׁאָר עֵרֶךְ רִאשׁוֹן עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר וְיַשְׁלִים[36].

29) שהעריכו הכהן על ערכו השני תחילה, וזה היה כל מה שהשיגה ידו, שלא היה יכול ליתן גם את הסלע העשירי שבידו, כי משעובד הוא לתשלוסערכו הראשון. 30) שאחר־כך העריכו הכהן על ערכו הראשון, והרי אין בידו אלא סלע אחד. 31) שם ז: והוא־הדין אם נתן סלע אחד לשניה ותשעה סלעים לראשונה, יצא ידי שתיהן. שלכל אחת נתן כדי הישג ידו (תוספות לכתובות צ. דיבור־המתחיל שמע־מינה). 32) שדינם: כל שקדם חובו גובה תחילה, ואם קדם האחרון וגבה - מוציאים מידו (הל' מלוה פ"כ, ה"א). 33) חילק רבינו בין הקדש לבעל חוב, ולכאורה זה סותר את דברי הגמרא בערכין שם, שנימקו את הדין הזה מפני ש"בעל חוב מאוחר שקדם וגבה, מה שגבה גבה" - הרי שלא חילקו ביניהם, ולדעת ה"לחם משנה" יש להגיה בגמרא שם: "הקדש מאוחר" ולא: בעל חוב מאוחר, אולם דברי רבינו הם־הם דברי רב שרירא גאון (הובאו ברי"ף לכתובות צד.) האומר בקשר לגמרא שבערכין הנ"ל, במה דברים אמורים בהקדש, שאין הקדש מוציא מידי הקדש (שהכל רשות אחת היא, ולפיכך מה שגבה הגזבר עבור הערך המאוחר - גבה), אבל הדיוט מוציא מידי הדיוט (כלומר, שתי רשויות הן), ולפיכך מה שגבה לא גבה (מעשה רב, בשם אחיו ר' שלמה הכהן מוילנה). וב"מרכבת המשנה" מכוון את דברי רבינו לומר, ש"הערכין אינם כחובות". שבחוב, אפילו אם נאמר "מה שגבה - גבה", בכל זאת לא נפטר הלוה מלשלם לבעל חובו הראשון, ונשאר חייב כבתחילה. אבל בערכין כשלא נשאר בידו אלא סלע אחד לערכו הראשון, ונתנו לגזבר, נפטר בזה ואינו חייב לשלם עוד אפילו כשיעשיר, כדין כל המשלמים לפי הישג ידם שפקע חובם ונפטרו לגמרי, כמבואר לעיל ה"ז. 34) שהעריכו הכהן על הראשונה תחילה. 35) חוב. 36) ערכין ח. וכן ברש"י שם.

יב. הָאוֹמֵר: שְׁנֵי עֲרָכַי עָלַי[37], וְלֹא הָיָה בְּיָדוֹ אֶלָּא פָּחוֹת מִכְּדֵי שְׁנֵי עֲרָכִין - חֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק אִם נִתְפַּס[38] לִשְׁנֵיהֶן וְנוֹתֵן חֲצִי מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ לְעֵרֶךְ אֶחָד וַחֲצִי לָעֵרֶךְ הַשֵּׁנִי וְיִפָּטֵר[39]; אוֹ יִתֵּן עֵרֶךְ אֶחָד מֵהֶן שָׁלֵם, אוֹ כָּל הַנִּמְצָא[40] בְּיָדוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן, וְיִשָּׁאֵר הָעֵרֶךְ הָאַחֵר עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיִּתֵּן אוֹתוֹ בַּעֲנִיּוּת אוֹ בַּעֲשִׁירוּת כְּפִי הֶשֵּׂג יָדוֹ[41].

37) בבת אחת, ודינו לתת שני ערכין, כמבואר לעיל פ"א, הי"ט. 38) הכסף שבידו. 39) בהתאם להישג ידו, ואפילו אם יעשיר אחר־כך, לא יהיה חייב כלום. 40) אם אינו מגיע אפילו לכדי ערך אחד שלם. 41) ערכין שם, בעיה שלא נפשטה, ופסק הרדב"ז אם תפס הגזבר, לוקח הכל לערך אחד, ונשאר הערך השני חוב. ואם לא תפס, נותן חצי לערך אחד, וחצי לערך שני ונפטר, כשאר כל ספק ממון ש"המוציא מחברו עליו הראיה". וראה לעיל פ"ב, ה"ח, שכתב רבינו: "ואם מת יתנו היורשים פחות שבלשונות" וכאן לא הודיע כלום, ואפשר שסמך על מה שכתב למעלה. ולפי"ז גם בנידון שלפנינו לא ישלמו היורשים אלא כדי ערך אחד לשניהם (לחם־משנה, לעיל שם). ולדברי ה"אור שמח" יש חילוק גדול בין שני דינים אלו, שבדיננו נתחייב שני ערכים בוודאי, והפרעון הוא ספק, והרי זה כאומר: מנה

לי בידך בוודאי, והנתבע טוען איני יודע אם פרעתיך, שחייב לשלם, כמבואר בהל' טוען ונטען פ"א, ה"ט. אבל לעיל ישנו ספק בעצם החיוב, והרי זה כאומר: מנה לי בידך, והלה טוען איני יודע אם הלויתני, שנשבע ונפטר, כמבואר שם ה"ח, ולפיכך אין היורשים משלמים אלא פחות שבלשונות.

1 **יג. הַמַּפְרִישׁ עֶרְכּוֹ[42] אוֹ דָּמָיו וְנִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, אַף**
2 **עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר ׳עָלַי׳[43] - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[44] עַד**
3 **שֶׁיַּגִּיעוּ לְיַד הַגִּזְבָּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן אֶת הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם**
4 **הַהוּא קֹדֶשׁ לַה׳ - הֲרֵי הֵן חֵלִין אַף עַל פִּי שֶׁהִפְרִישָׁן**
5 **עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לִידֵי הַגִּזְבָּר[45].**

42) כסף ערכו, לאחר שהעריכו הכהן. 43) אלא אמר: הריני בערכי, או הריני בערך פלוני, ובכת"י התימנים: "אע"פ שלא אמר עלי חיוב אחריותן". 44) אע"פ שבשאר נדר אינו חייב באחריותו עד שיאמר: הרי עלי, כמבואר לעיל הל' נדרים פ"א, ה"ב, שכל שאמר עלי, הרי הוא כהתחייב להרכיבה על כתפיו ולהביאה להקדש (רש"י לחולין קלט.). 45) תלה הכתוב קדושתם בנתינתו לגזבר, ולא בהפרשתם ועודם ברשותו (חולין קלט:). ואע"פ שפסוק זה מדבר במקדיש שדה אחוזתו, שבא לפדותה מידי ההקדש, אולם מתוך שכתב הפסוק: "ונתן את הערכך" ולא "ונתנו", לימד ש"נתינה" זו מדברת במעריך (רש"י שם).

6 **יד. חַיָּבֵי עֲרָכִין וְדָמִים - מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן[46], וְלוֹקְחִין**
7 **מֵהֶן בְּעַל כָּרְחָן מַה שֶּׁנָּדְרוּ[47]. וְאֵינָן חַיָּבִין לְהַחֲזִיר**
8 **לָהֶם הַמַּשְׁכּוֹן בַּיּוֹם אוֹ בַּלַּיְלָה[48]. וּמוֹכְרִין כָּל הַנִּמְצָא**
9 **לָהֶם מִן הַקַּרְקַע וּמִן הַמִּטַּלְטְלִין, מִכְּסוּת וּכְלֵי**
10 **תַּשְׁמִישׁ הַבַּיִת וַעֲבָדִים וּבְהֵמָה, וְנִפְרָעִין מִן הַכֹּל.**
11 **וְאֵין מוֹכְרִין לֹא כְּסוּת אִשְׁתּוֹ וְלֹא כְּסוּת בָּנָיו, וְלֹא**
12 **בְּגָדִים שֶׁצָּבְעָן לִשְׁמָן[49], וְלֹא סַנְדָּלִים חֲדָשִׁים שֶׁלְּקָחָן**
13 **לִשְׁמָן[50]. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו - לֹא הִקְדִּישׁ אֶת**
14 **אֵלּוּ[51].**

46) גזבר נכנס לבתיהם ליטול משכון כנגד המגיע מהם (משנה בערכין כג: וברש"י). ובתוספתא שם פ"ג מ"ח "והערכין והדמים ממשכנים". 47) לאחר שנישומו, וידוע הסכום המגיע מהם, אבל לפני השומה אין ממשכנים (יד איתן). 48) כדין מלוה הממשכן את הלוה, שנאמר בו (דברים כד, יג) "השב תשיב לו את העבוט כבוא השמש". והטעם שאין חייבים להחזירו בערכין, כי במחזיר משכון נאמר (שם): "ולך תהיה צדקה", ודרשו חכמינו (בבא מציעא קיד.) "מי שצריך צדקה (=הדיוט), יצא הקדש שאין צריך צדקה". 49) שילבשום, אע"פ שעדיין לא לבשום. 50) ולא נעלום עדיין, הרי הם בחזקתם בשעת לקיחה (ערכין פ"ו, מ"ה, וברע"ב שם). 51) שם, ובבא קמא קב: אמרו בקשר לזה: "כל המקדיש נכסיו, נעשה כמי שהקנה להם (=לאשתו ובניו) כסות אשתו ובניו מתחילה" ואין אלו נכסיו שלו. והשווה הל' מלוה פ"א, ה"ח.

15 **טו. וְנוֹתְנִין לוֹ מִכָּל נְכָסָיו, לָזֶה שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֲרָכִין**
16 **אוֹ דָּמִים אוֹ שֶׁהִקְדִּישׁ מָנֶה לְבֶדֶק הַבַּיִת[52] וְאֵין לוֹ -**
17 **נוֹתְנִין לוֹ תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד, וְסַנְדָּלָיו, וְכִסֵּא**
18 **לֵישֵׁב עָלָיו, וּמִטָּה וּמַצָּע[53] הָרְאוּיִין לוֹ לִישַׁן**
19 **עֲלֵיהֶם[54]. וְאִם הָיָה עָנִי[55] - נוֹתְנִין לוֹ מִטָּה וּמַפָּץ[56]**
20 **לִישַׁן עָלָיו. וְנוֹתְנִין לוֹ מְזוֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם[57], וּכְסוּת**
21 **שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[58]. לוֹ לְבַדּוֹ, אֲבָל לֹא לְאִשְׁתּוֹ**
22 **וּבָנָיו[59], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶם**
23 **וּבִכְסוּתָם[60]. וְאֵין נוֹתְנִין לוֹ אֶלָּא כְּסוּת הָרְאוּיָה לוֹ.**

52) דוקא כשהקדיש מנה, אבל המקדיש כל נכסיו, אף תפיליו בכלל, ודינו יתבאר לקמן פ"ו, ה"ג. 53) כלי מיטה, כגון מזרן סדין וכר. 54) ואם אין לו, משיירים לו כסף לקנות את כל אלה (ערכין פ"ו, מ"ג וברע"ב שם). 55) שאינו רגיל במצעות. 56) מצע גס, כעין מחצלת של קנים. 57) כל אחד לפי הרגלו (בבא מציעא קיג:) לענין סידור בעל חוב, והוא־הדין לענין ערכין, כמבואר שם. והשווה הל' מלוה פ"ג, ה"ו. 58) ואם אין לו, משאירים לו מעות כדי לקנותם (תפארת־ישראל למשנה ערכין שם) ובגמרא שם כד. אמרו: "ואם מך הוא מערכך - החייהו מערכך". כלומר, תן לי חיותו מדמי ערכך. 59) אין צורך להשאיר להם מזונות וכסות, שנאמר: "הוא מערכך" - ולא אשתו ובניו מערכך (שם), אבל מה שכבר ייחד להם, אין לוקחים מהם (תפארת־ישראל שם). 60) ראה הל' אישות פי"ב, ה"ב, והי"ד. ופי"ג, ה"ו.

24 **טז. הָיוּ עָלָיו כְּלֵי מֶשִׁי וּבְגָדִים מֻזְהָבִין - מַעֲבִירִין**
25 **אוֹתָן מֵעָלָיו, וְנוֹתְנִין לוֹ כְּסוּת הָרְאוּיָה לְאִישׁ**
26 **כְּמוֹתוֹ[61]. לְחֹל, אֲבָל לֹא לְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים[62].**

61) בבא מציעא קיג: לענין סידור בעל חוב, והוא־הדין לענין ערכין, וכחכמים שם, ולא כרבי ישמעאל ורבי עקיבא האומרים: "כל ישראל ראויים לאותה איצטלה". 62) ע"פ הירושלמי קידושין פ"א, ה"ד. והשווה הל' מלוה פ"א, ה"ז.

27 **יז. וְאִם הָיָה אֵמָן - נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי כְּלֵי אֻמָּנוּת מִכָּל**
28 **מִין וָמִין. כֵּיצַד? אִם הָיָה חָרָשׁ[63] - נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי**
29 **מַעֲצָדִים[64] וּשְׁתֵּי מְגֵרוֹת[65]. הָיוּ לוֹ כֵּלִים מְרֻבִּין מִמִּין**
30 **אֶחָד וּמוּעָטִין[66] מִמִּין שֵׁנִי - אֵין מוֹכְרִין מִן הַמְרֻבֶּה**
31 **וְלוֹקְחִין לוֹ מִן הַמּוּעָט[67], אֶלָּא נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי כֵּלִים**
32 **מִן הַמְרֻבִּין וְכֹל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִן הַמּוּעָט[68].**

63) חרש־עץ, נגר. 64) מקצועות להקצעת קרשים ולהחלקתם, ככתוב (ירמה י, ג) "מעשה ידי חרש במעצד". 65) משור לנסר עצים, ככתוב (דברי הימים־א, כ, ג) "וישר במגרה". 66) כלי אחד. 67) להשלים לו שני כלים למין המועט. 68) כשם שהספיק לו כלי יחידי זה עד כה, כן יספיק לו להבא (משנה בערכין כג:), ואין אומרים עד עכשיו היו לו כלים מרובים ממין אחד, והיה משאילם לאחרים, ותמורת זה היו משאילים לו מהמין המועט, ועכשיו הגזבר יקח ממנו את הכלים העודפים ממין המרובה, ממילא לא ישאילו לו מן המין המועט, ויקנו לו כלי שני להשלים את המועט, אלא מניחים אותו כפי שהורגל עד כה (גמרא שם כד.).

33 **יח. הָיָה חַמָּר אוֹ אִכָּר[69] - אֵין נוֹתְנִין לוֹ בְּהֶמְתּוֹ[70],**

אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ מְזוֹנוֹת אֶלָּא מִמֶּנָּה[71]. הָיָה סַפָּן - אֵין נוֹתְנִין לוֹ סְפִינָתוֹ, אֶלָּא יִמָּכֵר הַכֹּל[72].

69) עובד אדמה, חקלאי. 70) צמדו. 71) כי אין אלו כלי אומנותו, אלא נכסיו (שם), כחכמים החולקים על רבי אליעזר, האומר: אכר - נותנים לו את צמדו, חמר - נותנים לו את חמורו. 72) שם יח. שלדעת החכמים דין ספינה כדין צמד וחמור, שאינם כלי אומנות אלא נכסיו הם, ונמכרים. ולדעת רבי אליעזר שם, דין ספינתו כדין צמדו, שפרנסתו הם, ואינם נמכרים.

יט. הָיוּ בַּנְּכָסִים בְּהֵמָה וַעֲבָדִים וּמַרְגָּלִיּוֹת, וְאָמְרוּ הַתַּגָּרִים[73]: אִם יִלָּקַח לְעֶבֶד זֶה כְּסוּת בִּשְׁלֹשִׁים[74], מְשַׁבֵּחַ[75] הוּא מֵאָה; וּפָרָה זֹאת, אִם יַמְתִּינוּ בָּהּ לָאַטְלַס[76], מְשַׁבַּחַת עֲשָׂרָה; וּמַרְגָּלִית זוֹ, אִם מַעֲלִין אוֹתָהּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, תִּשְׁוֶה מָמוֹן רַב, וְכָאן אֵינָהּ שָׁוָה אֶלָּא מְעַט - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן[77]. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין? מוֹכְרִין הַכֹּל בִּמְקוֹמוֹ וּבִשְׁעָתוֹ כְּמָה שֶׁהוּא. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן אֶת הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַה' - לְרַבּוֹת כָּל דָּבָר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁאֵין מְפַרְכְּסִין[78] אוֹתוֹ וְאֵין מַמְתִּינִין בּוֹ לַשּׁוּק וְלֹא מוֹלִיכִין אוֹתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. אֵין לְהֶקְדֵּשׁ אֶלָּא מְקוֹמוֹ וּשְׁעָתוֹ[79].

73) הסוחרים, "מדינים סוחרים" (בראשית לז, כח) מתרגם אונקלוס: מדינאי תגרי. 74) דינר. 75) בכת"י התימנים: משביח, וכן בלשון המשנה ערכין פ"ו, מ"ה. כלומר, הבגד היפה, משבחו ומעלה את דמיו מאה דינר על הדמים, שהוא שוה עכשיו (ערכין כד. וברש"י). 76) ובכת"י התימנים: אם תמתינו בה לאטליס, אטליס - יום השוק. ורש"י לחולין צא: מפרש: שוק שמוכרים בו בשר. 77) להשהות את מכירתם. 78) מייפים ומקשטים. 79) ערכין כד. כי אם תשהה את מכירתם כדי להשביחם, לפעמים אתה גורם לידי הפסד, שיזולו או יגנבו, כמו שאמרו (שקלים פ"ד, מ"ג) "אין משתכרים בשל הקדש". וזהו מאותו הטעם, כמבואר בירושלמי שם ה"ב (ע"פ פירוש המשנה לרבינו בערכין שם). וראוי להעיר, שרש"י מפרש שם, אין להקדש אלא מקומו ושעתו - שאם אדם עני העריך עצמו, ויש לו מרגלית, לא ישהנה הגזבר לומר: העלה אותה לכרך ולפי אותם הדמים תן, אלא לפי מה ששוה כאן שמים, וזה (העני) משהה אותה וימכרנה כמו שירצה, ולפי השומה הקודמת יתן, שהרי בזמן שהעריכו כהן לא היה לו יותר, ורבינו נמשך כנראה אחרי פירוש 'רבינו גרשום' שם.

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[80]? בְּמִטַּלְטְלִין וַעֲבָדִים[81]; אֲבָל הַקַּרְקָעוֹת[82] - מַכְרִיזִין עֲלֵיהֶם שִׁשִּׁים יוֹם רְצוּפִים בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב[83] וְאַחַר כָּךְ מוֹכְרִין אוֹתָם[84].

80) שאין משהים את מכירתם. 81) שיש חשש שהמטלטלין יגנבו והעבדים יברחו, ויגיע הפסד להקדש, כמבואר בכתובות ק: והשווה הל' מלוה פי"ב, הי"א. 82) שאין בהם חשש של גניבה והברחה. 83) שעת כניסת הפועלים לעבודתם ושעת יציאתם, כמבואר לקמן פ"ד, הכ"ז. 84) משנה בערכין כאן: "שום ההקדש ששים יום" ומדברי הגמרא שם כב, שאמרו: "שום היתומים שלשים יום (רצופים, כמסקנת רב חסדא שם) ושום ההקדש ששים יום" מוכרח, ששים יום של הכרזת הקדש - רצופים הם (לחם־משנה). והשווה תוספות ערכין כד, דיבור־המתחיל אין להקדש, שגם הם מחלקים בין מכירת מטלטלין של הקדש למכירת קרקעות. וראה עוד הבדלים בין שומת מטלטלין לשומת קרקעות, לקמן פ"ח, ה"ב.

יום שישי ט"ו תמוז ה'תשפ"א

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) שדה אחוזה כיצד מעריכים אותה בפדיונה, דין המקדיש שדהו בשנת היובל, מקומות שאינם ראויים לזריעה איך הם נמדדים, אילנות שהוקדשו כיצד הם נפדים, שדה שהוקדשה ולא נפדית ביובל למי היא שייכת, המקדיש שדה מקנתו כיצד פודים אותה, ומה דינה כשמגיע היובל, ימי ההכרזה על שומת מכירת שדה ההקדש.

א. שָׂדֶה שִׁירָשָׁהּ אָדָם מִמּוֹרִישָׁיו - הִיא הַנִּקְרֵאת[2] שְׂדֵה אֲחֻזָּה. וְשָׂדֶה שֶׁלְּקָחָהּ אוֹ זָכָה בָּהּ[3] - הִיא הַנִּקְרֵאת שְׂדֵה מִקְנָה[4]. וְהַמַּקְדִּישׁ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ - מוֹדִין אוֹתָהּ[5], וְעֶרְכָּהּ[6] הוּא הָעֶרֶךְ הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה[7].

2) בתורה (ויקרא כז, טז) "ואם משדה אחוזתו יקדיש". 3) במתנה מאחר, שאינו מורישו. 4) שם, כב: "ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו יקדיש לה'". ודיניה מפורשים להלן הכ"ו. 5) כשבא לגאלה מידי הגזבר, מעריכים אותה לפי גודל שטחה בין שהיא אדמה טובה בין שהיא רעה, ואין מעריכים אותה לפי שוויה. 6) ערך פדיונה. 7) ויקרא כז, טז. וכמבואר להלן.

ב. וְכַמָּה הוּא? כָּל מָקוֹם שֶׁרָאוּי לִזְרֹעַ בּוֹ חֹמֶר[8] שְׂעוֹרִים, וְיִזְרָעֶנּוּ בַּיָּד[9] וְלֹא יְקָרֵב[10] זְרִיעָתוֹ וְלֹא יְרַחֵק אוֹתָהּ[11] - עֶרְכּוֹ חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים לְכָל שְׁנֵי יוֹבֵל[12]. וְאֵין שְׁנַת יוֹבֵל[13] מִן הַמְּנָיָן[14]. וְאֶחָד הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֶה טוֹבָה שֶׁאֵין בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתָהּ, אוֹ שָׂדֶה רָעָה שֶׁאֵין כָּמוֹהָ לְרֹעַ - כָּזֶה מַעֲרִיכִין אוֹתָהּ[15].

8) שלשים סאה, סאה היא אחת ממדות היבש והלח, ובמדות זמננו היא בערך 13.3 ליטר. 9) פרט ל'מפולת שוורים', שהיו רגילים לתת שקים מלאים זרע של השוורים ומנוקבים מתחתיהם, נקבים רחבים, ומוליכים אותם על פי המחרישה והזרע נופל, וגדול שטח קרקע המקבל כור זרע הנזרע ביד, שאינה עבה ומקובצת, משטח המקבל כור זרע ב'מפולת שוורים' שהיא עבה ומקובצת ביותר (ערכין כה. וברש"י). 10) יצופף, שנמצא הפודה מפסיד. 11) זריעה מפוזרת ומפורדת הרבה, שהוא הפסד להקדש (שם). 12) שאם הקדיש שדהו בשנה הראשונה לאחר היובל, ורוצה לגאלה מידי ההקדש באותה שנה, עליו לשלם חמישים שקלים עבור ארבעים ותשע שנה שהיתה עתידה להיות ברשות ההקדש עד היובל הבא, כמבואר לקמן הי"ב. 13) הבא. 14) נמצא, שהחמישים שקל שהוא נותן להקדש בפדיון שדהו, הוא רק עבור ארבעים ותשע שנה, שהיתה

עומדת להיות ברשותו, סלע ופונדיון לשנה. כמבואר בהלכה הבאה (משנה, ערכין כה.). וב'תורת כהנים' פרשת בחוקותי, שנינו: "עד שנת היובל - שלא יכנס בה משנת היובל כלום", כלומר, שאינו חושב שנת היובל הבא לחשבון חמישים שקל. 15) לפי חשבון קצוב זה. ובדפוס רומי: מעריכין אותה (משנה, ערכין יד.). וב'תורת כהנים' פרשת בחוקותי אמרו בקשר לזה "גזירת מלך היא". וראה ב'העמק דבר' להנצי"ב ויקרא כז, טז טעם הדבר.

ג. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁקָלִים[16], שֶׁהַשֶּׁקֶל הָאָמוּר בַּתּוֹרָה הוּא הַנִּקְרָא סֶלַע בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים. וְהַגֵּרָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[17] - הִיא הַמָּעָה בְּדִבְרֵי חֲכָמִים. וְהוֹסִיפוּ עַל הַשֶּׁקֶל[18] וְעָשׂוּ אוֹתוֹ סֶלַע[19]. וְהַסֶּלַע אַרְבָּעָה דִינָרִין. וְהַדִּינָר שֵׁשׁ מָעִין. וְהַמָּעָה שְׁנֵי פּוּנְדְיוֹנִין[20]. נִמְצָא לְכָל שָׁנָה[21] סֶלַע וּפוּנְדְיוֹן[22]. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַסֶּלַע שְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים פּוּנְדְיוֹנִין[23], כְּשֶׁיִּתֵּן פּוּנְדְיוֹנוֹת לִקַּח סֶלַע מִן הַשֶּׁלְחָנִי[24] - נוֹתֵן תִּשְׁעָה וְאַרְבָּעִים[25].

16) פ"א, ה"ב־ג. 17) שמות ל, יג "עשרים גרה השקל". 18) שהיה משקלו שלש מאות ועשרים שעורה. 19) במשקל המטבע הנקרא סלע בזמן בית שני - שהוא כסף במשקל שלש מאות וארבע ושמונים שעורה בינונית (שם). 20) הרי שמונה וארבעים פונדיונים לסלע. 21) מארבעים ותשע שנה עד שנת היובל שאינה מן המנין. 22) משנה, ערכין כה, א. וביחד הם מסתכמים לחמשים שקלים ופונדיון. 23) נמצא שהפונדון המ"ט הוא מיותר לכאורה. 24) החלפן. 25) שכר החלפתו פונדיונים הקלים לשקל הכבד (בכורות נ.) "קילבון לפרוטרוט".

ד. הַחֹמֶר הוּא הַכֹּר[26], וְהוּא שְׁנֵי לְתָכִין. וְהַלֶּתֶךְ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה סְאִין[27]. נִמְצָא הַחֹמֶר שְׁלֹשִׁים סְאָה, שֶׁהֵן עֶשֶׂר אֵיפוֹת[28]. כָּל שֶׁלֹּשׁ סְאִין - אֵיפָה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת[29], שֶׁהַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּשִׁבּוּרוֹ[30] חֲמִשִּׁים אַמָּה עַל חֲמִשִּׁים אַמָּה הוּא בֵּית סְאָה[31], וְהוּא מִזְרַע סְאָה. נִמְצָאתָ לָמֵד, שֶׁהַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּשִׁבּוּרוֹ חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף אַמָּה[32], שֶׁהוּא בְּרִבּוּעַ מָאתַיִם אַרְבַּע וְשִׁבְעִים אַמּוֹת עַל מָאתַיִם אַרְבַּע וְשִׁבְעִים אַמּוֹת בְּקֵרוּב[33], הוּא בֵּית כֹּר, וְהוּא זֶרַע חֹמֶר שְׂעוֹרִים.

26) שהוא מדה של שלשים סאה "מחומר חיטים" (יחזקאל מה, יג) מתרגם יונתן: מכור חיטין. 27) ונזכר בהושע ג, ב: "ולתך שעורים". וראה בבא־מציעא קד, א. וברש"י שם. 28) ככתוב (יחזקאל מה, יא) "ועשירית החומר האיפה". 29) פט"ז, ה"ג. 30) שטחו, ובהל' שבת שם: "שיש בתשברתו". תשבורת - שם לחכמת המדות ההנדסיות, ובערבית קוראים לחלקי מדות - שברים (ר"ש אבן תבון, בפירושו למלים זרות שב'מורה נבוכים'). ולדעת ה'לחם משנה' הנוסח כאן: שיש בריבועו. 31) והוא שני אלפים וחמש מאות אמה, כשתכפיל חמשים על חמשים, תהיה התוצאה שני אלפים וחמש מאות. 32) והוא בית כור, שהוא פי שלשים מבית סאה, ושני אלפים וחמש מאות כפול שלשים, עולה לשבעים וחמש אלף, וכשתרבעו ארכו כרחבו, יצא לך חשבון כל צלע כדלהלן. 33) "מאתים ושלש ושבעים ושש שביעיות בקירוב" (לשון רבינו בפירושו לכלאים פ"ב, מ"ט). וראה עירובין פ"ב מ"ה, ברע"ב וב'תוספות יו"ט' שם.

ה. כֵּיצַד דֶּרֶךְ הַחֶשְׁבּוֹן[34] בְּעֶרְכֵי שָׂדוֹת? הָרֵי שֶׁהִקְדִּישׁ שָׂדֶה אֲחֻזָּתוֹ, וְנִשְׁאַר לַיּוֹבֵל שְׁמוֹנֶה שָׁנִים, חוּץ מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל שֶׁאֵינָהּ בַּחֶשְׁבּוֹן כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[35], כָּל הָרוֹצֶה לִפְדּוֹתָהּ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ - נוֹתֵן לְכָל זֶרַע חֹמֶר שְׂעוֹרִים[36] שְׁמוֹנֶה סְלָעִים וּשְׁמוֹנָה פּוּנְדְיוֹנוֹת[37]. וְאִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִפְדּוֹתָהּ - נוֹתְנִין עֶשֶׂר סְלָעִים וַעֲשָׂרָה פּוּנְדְיוֹנוֹת, לְפִי שֶׁהֵן מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ[38]. וְכֵן כָּל חֹמֶשׁ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הַקֶּרֶן עִם הַתּוֹסֶפֶת[39] חֲמִשָּׁה, נִמְצָא שֶׁהוֹסִיף רְבִיעַ הַקֶּרֶן[40]. וְכֵן אִם פָּדְתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל מַקְדִּישׁ אוֹ אֶחָד מִיּוֹרְשָׁיו[41] - הָרֵי אֵלּוּ מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ[42].

34) שאמרה תורה (ויקרא כז, יח) "וחשב לו הכהן את הכסף". 35) לעיל ה"ב. 36) שטח קרקע הראוי לזריעת כור שעורים. 37) סלע ופונדיון לכל שנה, שהיתה ראויה להיות ברשות ההקדש, שהרי אם לא נפדית היא יוצאה ביובל לכהנים, כמבואר בסמוך ה"ט. 38) משנה, ערכין כה, א. שנאמר (שם, יט) "ואם גאול יגאל . . . המקדיש אותו, ויסף חמשית כסף ערכך עליו". 39) בדפוסים קדומים: התוספת. 40) שעל ארבעה רבעים מוסיף רבע חמישי מן החוץ, וזהו הנקרא בתלמוד "חומש מלבר" = מבחוץ (בבא־מציעא נג:). והשווה הל' מעשר שני פ"ה, ה"א. 41) לאחר מות המקדיש, אבל אשתו אפילו בחיי בעלה, שאשתו כגופו (משנה־למלך). 42) 'תורת כהנים' שם "ואם גאול יגאל - לרבות את האשה ואת היורש". והשווה לקמן פ"ה, ה"ג.

ו. נִשְׁאַר לַיּוֹבֵל אַרְבַּע שָׁנִים - נוֹתֵן הַפּוֹדֶה אַרְבַּע סְלָעִים וְאַרְבָּעָה פּוּנְדְיוֹנוֹת לְכָל חֹמֶר. וְאִם הַבְּעָלִים פָּדוּ אוֹתָהּ - נוֹתֵן חֹמֶשׁ[43]. וְכֵן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה סֶלַע וּפוּנְדְיוֹן לְכָל שָׁנָה[44]. וְאֵינוֹ נוֹתֵן שָׁנָה בְּשָׁנָה[45], אֶלָּא נוֹתֵן הַכֹּל כְּאֶחָד[46].

43) חמשה סלעים וחמשה פונדיונות. 44) עד שנתיים, אבל אם נשאר עד ליובל פחות משנתיים, יתבאר בסמוך ה"ח. 45) בתשלומים, שכר שנה בכל שנה. 46) ערכין כה, א. שנאמר: "וחשב לו הכהן את הכסף" - עד שיהא כסף כולו כאחד, כלומר כל סכום הכסף הדרוש. אבל אם רצה לגאול רק חציה - גואל, כמבואר לקמן פ"ה, ה"ב.

ז. נִשְׁאַר בֵּינוֹ וּבֵין הַיּוֹבֵל שָׁנָה - אֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן סֶלַע וּפוּנְדְיוֹן לִפְדּוֹתָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן עַל פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת - אֵינָהּ נִפְדֵּית בְּגַרְעוֹן כֶּסֶף[47] אֶלָּא קֹדֶם לַיּוֹבֵל בִּשְׁתֵּי שָׁנִים[48] אוֹ יוֹתֵר.

47) שגורעים לפי מנין השנים משמשנת היובל העבר עד שנת

הפדיון (רש"י לתורה שם). 48) שמיעוט שנים, שתים ('תורת כהנים' בחוקותי פרק י) וכן בערכין כד, א. אבל אם רצה ליתן חמשים שקל לכל חומר - רשאי ופודה, כמבואר לקמן ה"ט.

ח. נִשְׁאַר בֵּינוֹ וּבֵין הַיּוֹבֵל שָׁנָה וָחֲדָשִׁים, אִם רָצָה הַגִּזְבָּר לַחְשֹׁב הֶחֳדָשִׁים[49] שָׁנָה[50] וְיִתֵּן שְׁנַיִם שְׁקָלִים וּשְׁנַיִם פּוּנְדְיוֹנִים לְכָל זֶרַע חֹמֶר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[51]. לְפִי שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין חֲדָשִׁים לְהֶקְדֵּשׁ[52]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת - שָׁנִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְהֶקְדֵּשׁ, וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב חֲדָשִׁים.

49) שנשארו. 50) כאילו הם שנה שלימה, וכאילו נשארו למקדיש שתי שנים שלימות עד היובל. 51) ערכין כה, א. "מנין שאם אתה רוצה לעשות חדשים לשנה עושה . . . כגון שהקדישה בחצי ארבעים ושמונה, תלמוד לומר: וחשב לו הכהן - מכל מקום". מתוך שלא נאמר: ונתן על פי השנים, אלא וחשב לו הכהן, משמע שבכהן הדבר תלוי. והראב"ד חולק, ולדעתו יש טעות־סופר בנוסח הגמרא שלפנינו, כי איך אפשר שהכהן יחשב לו החדשים שנשארו כאילו הם שנה שלימה, ויתן הפודה רק שני סלעים ושני פונדיונות. והלא הוא מפסיד את ההקדש, שאם הכהן לא יחשב לו חדשים לשנה, יוכרח הפודה ליתן חמשים שקלים לכל חומר. אולם רבינו סובר, כי הכל תלוי בראות עיני הכהן, שאם הוא רואה שהמקדיש לא יגאלנה בשום פנים, שלא יסכים ליתן חמשים שקלים עבור שנה וחצי, אז רשאי לעשות חדשים שנה וליטול שני סלעים ושני פונדיונות, שאם יחכה הכהן עד היובל תצא השדה לכהנים, תמורת דמי שווייה בלבד, אבל אם הוא רואה שהבעלים רוצים לגאלה בכל מחיר, אזי לא יחשב חדשים לשנה, אלא יטול כל החמישים שקלים. וראה להלן הי"ט ובביאורנו שם, וגזירת הכתוב היא, שיהא הדבר מסור לגזבר (רדב"ז). והשווה דברי רבינו בפירושו למשנה שם. וב'תוספות' שם כה, א - העירו כי מה שאמרו בגמרא "שהקדישה בחצי ארבעים ושמונה" לאו דוקא כשהקדישה אז, שאין הדבר תלוי בשעת ההקדש אלא בשעת הגאולה, וזה מתאים לדברי רבינו כאן. 52) זה חוזר אל המשפט הקודם: "אם רצה הגזבר", משמע שאם לא ירצה - אין החדשים יכולים להחשב כשנה, ולפיכך אין המקדיש יכול לכוף את הגזבר לחשבם כשנה לפדות בגרעון כסף (ערכין, שם). אולם, מתוך סימני ההפסק שבדפוס רומי ר"מ, נראה, שפיסקה זו שייכת להלכה ט הבאה, והיא התחלת ההלכה הבאה.

ט. לְפִיכָךְ[53] אֵין רָאוּי לְאָדָם לְהַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בְּפָחוֹת מִשְּׁתֵי שָׁנִים[54]. וְאִם הִקְדִּישָׁהּ - הֲרֵי זוֹ מֻקְדֶּשֶׁת. וְאֵינָהּ נִפְדֵּית בְּגַרְעוֹן כֶּסֶף; אֶלָּא אִם רָצָה הַפּוֹדֶה לִתֵּן חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל לְכָל חֹמֶר - פּוֹדֶה אוֹתָהּ[55]. וְאִם לֹא פְּדָאָהּ - הֲרֵי זוֹ יוֹצֵאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[56].

53) הואיל ואין מחשבים חדשים לשנה. 54) שיצטרך לפדות בחמשים שקלים כל חומר, וראוי לו לחוס על ממונו ולא יקדישנה כל עיקר (ערכין כד.). 55) ונמצא מפסיד ארבעים ושמונה סלעים פחות שני פונדיונות (שם). 56) לקמן הי"ט.

י. הִקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ - אֵינָהּ מֻקְדֶּשֶׁת[57]. וְכֹהֵן וְלֵוִי שֶׁהִקְדִּישׁוּ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻקְדֶּשֶׁת.

57) ערכין כה, ב כשמואל, שנאמר: "אם משנת היובל יקדיש שדהו", משנת - משנה שאחר היובל, ולא נאמר: בשנת היובל, מכאן שאין שנת היובל בכלל. וחזר בו רבינו מפירושו למשנה ערכין פ"ז, מ"א, שפסק שם כרב, שהקדישה ביובל מקדושת.

יא. כְּשֵׁם שֶׁגּוֹאֲלִין[58] לְעוֹלָם[59], כָּךְ מַקְדִּישִׁין לְעוֹלָם[60].

58) הכהנים והלוים. וזה מוסב אל סוף ההלכה הקודמת. 59) אפילו לאחר שעבר היובל, כמבואר לקמן הכ"א, שנאמר: "גאולת עולם תהיה ללוים". 60) משנה, ערכין כו, ב. והשווה הל' שמיטה פי"ג ה"ז.

יב. הַמַּקְדִּישׁ אֶת שָׂדֵהוּ אַחַר הַיּוֹבֵל[61] - אֵינָהּ נִפְדֵּית בְּגַרְעוֹן כֶּסֶף[62] עַד שֶׁיִּגְמֹר שָׁנָה אַחַר הַיּוֹבֵל, לְפִי שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין חֲדָשִׁים לַהֶקְדֵּשׁ[63]. לְפִיכָךְ, אִם רָצָה הַפּוֹדֶה לִתֵּן חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל לְכָל זֶרַע חֹמֶר - הֲרֵי זֶה פּוֹדֶה אֲפִלּוּ בַּיּוֹם שֶׁאַחַר הַיּוֹבֵל, וְאֵינוֹ גּוֹרֵעַ כְּלוּם[64].

61) בשנה הראשונה ליובל הבא. 62) לנכות מערך הפדיון כפי החדשים שכבר יצאו, כגון שהיה עומד בניסן, שהוא אמצע שנה, לא יאמר אנכה חצי סלע וחצי פונדיון עבור ששת החדשים שכבר יצאו. 63) והוא־הדין בשאר שנות היובל, אין מחשבים חדשים להקדש (שם כה.). 64) משנה, שם כד, א: "ולא גואלים אחר היובל פחות משנה אחת". ונתבאר בגמרא שם: אין גואלים בגירוע, אבל בלא גירוע יכול לגאול.

יג. כְּשֶׁמּוֹדְדִין[65] - אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא מְקוֹמוֹת הָרְאוּיִין לִזְרִיעָה. הָיוּ שָׁם סְלָעִים[66] גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ נְקָעִים[67] מְלֵאִים מַיִם עֲמֵקִים עֲשָׂרָה טְפָחִים - אֵין נִמְדָּדִין עִמָּהּ[68]; פָּחוֹת מִכָּאן - נִמְדָּדִין עִמָּהּ[69].

65) את גודל השדה לראות כמה ראוי לזרוע בו (לעיל ה"ב). 66) אדמות קשות כסלע. 67) גומות. 68) והם נפדים בשווים. 69) ומעביר עליהם חבל ומודד והולך (משנה, שם כה.). ובגמרא שם מפורש: נקעים פחות מעשרה טפחים המלאים מים - נקראים ספלי הקרקע, וסלעים הנמוכים מעשרה, שדרות הקרקע הם - כשדרה של בהמה הגבוהה ובולטת מגבה - ואינם חשובים בפני עצמם.

יד. הָיוּ בָהּ מְקוֹמוֹת נְמוּכוֹת[70] עֲשָׂרָה אוֹ יוֹתֵר וְאֵין בָּהֶן מַיִם - נִמְדָּדִין בִּכְּנֵי עַצְמָן, וּמְחַשְּׁבִין לָהֶם מַה שֶּׁרָאוּי לָהֶם[71].

70) משקעים מעין נקעים. 71) לפי שווים, ולא לפי חשבון חמשים סלעים לבית כור. שבוודאי אינם שוים כמו שאר השדה (כסף־משנה).

טו. הָיְתָה מְלֵאָה אִילָנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ[72] - חֲרֵי הִקְדִּישׁ גַּם הָאִילָנוֹת; שֶׁכָּל הַמַּקְדִּישׁ - בְּעַיִן יָפָה הוּא מַקְדִּישׁ[73]. וּמְחַשְּׁבִין אֶת הָאִילָנוֹת בְּשְׁוָיֵיהֶן, וְהַקַּרְקַע מוֹדְדִין אוֹתָהּ וְיִהְיֶה עֶרְכָּהּ סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְכָל שָׁנָה וּלְכָל זֶרַע חֹמֶר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[74].

72) שהוא מקדיש גם את האילנות. 73) אילנות לבד וקרקע לבד, ולא שיפדה האילנות אגב קרקע (ערכין יד. וברש"י). 74) לעיל ה"ה.

טז. הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִזְרִיעָה, וְהִיא הַנִּקְרֵאת טָרְשִׁין[75] - פּוֹדִין אוֹתָהּ בְּשָׁוֶיהָ[76]. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ אֶת הָאִילָנוֹת בִּלְבַד[77] - פּוֹדִין אוֹתָן בְּשְׁוָיֵיהֶן[78].

75) אדמת סלעים, שאינה ניתנת לחרישה בגלל ריבוי הסלעים שבה. 76) ולא לפי מדתה, שנאמר (ויקרא כז, טז) "לפי זרעו", וזו אינה בת זריעה (ערכין יד:). 77) שפירש, שאינו מקדיש אלא אילנות ולא קרקעם. 78) שם, "זרע, אמרה תורה - ולא אילנות. וראה לקמן הכ"ה.

יז. הָיוּ הָאִילָנוֹת שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה[79], וְלֹא פֵּרֵשׁ שֶׁהָאִילָנוֹת בִּלְבַד הוּא שֶׁהִקְדִּישׁ - חֲרֵי זֶה הִקְדִּישׁ אֶת הַקַּרְקַע[80] וְאֶת הָאִילָנוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶן[81]. אֲבָל אִם הָיוּ הָאִילָנוֹת נְטוּעִים כָּל שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת בְּיָתֵר מִבֵּית סְאָה אוֹ בְּפָחוֹת[82], אוֹ שֶׁהִקְדִּישָׁן זֶה אַחַר זֶה[83] - חֲרֵי זֶה לֹא הִקְדִּישׁ אֶת הַקַּרְקַע[84] וְלֹא אֶת הָאִילָנוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶם.

79) מפוזרים כסדרם, שהוא שלשה אילנות נטועים לכל בית סאה. ושיעור שטח בית סאה מבואר לעיל ה"ד. ובגירסת הגמרא שלפנינו (ערכין יד.): "שלשה אילנות ממטע עשרה לבית סאה". ורבינו גורס שם: "שלשה אילנות לבית סאה" (כסף־משנה). ושתי הגירסאות נכונות, כי אילנות "נטיעות" (קטנים) נטיעתם עשרה לבית סאה, ואילו אילנות גדולים, סדרם שלשה לבית סאה ('תוספות' שם). והשווה הל' שמיטה פ"ג ה"ב "איזו היא שדה האילן, כל שלשה אילנות לבית סאה". 80) הצריכה ליניקת האילנות. 81) האילנות הקטנים שביניהם, ופודה את האילנות בשווים, והקרקע לפי מדתה (ערכין יד.) וכרב הונא שם. 82) אין זה סדר נטיעתם, ולא הקדיש אלא אילנות. 83) כל אילן בפני עצמו. 84) שאין קנין קרקע אלא לשלשה אילנות ולא לאילן אחד, ולא קנה הקדש את הקרקע, ופודה את האילנות בלבד (שם).

יח. הִקְדִּישׁ הָאִילָנוֹת וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ אֶת הַקַּרְקַע - פּוֹדֶה אֶת הָאִילָנוֹת בְּשְׁוָיֵיהֶן, וְאֶת הַקַּרְקַע עַל פִּי מִדָּתָהּ[85].

85) שם. לכאורה אין בזה שום חידוש, שהרי אפילו לא הקדיש אלא קרקע שיש בה אילנות, השמיענו רבינו (לעיל הט"ו) שפודה אילנות בשווים והקרקע לפי מידתה, קל־וחומר כאן שהקדיש בפירוש את האילנות וגם את הקרקע, ודאי שאין האילנות נפדים אגב הקרקע וצריכים פדיון מיוחד, אלא שבכל זאת יש כאן חידוש, שאין אומרים אותה קרקע הצריכה לצמיחת האילנות תושם יחד עם שומת האילנות, ואחר־כך כשבא לפדות את יתר הקרקע, ינכה מה שצריך לאילנות, לפיכך משמיענו, שאינו פודה בשווים אלא אילנות בלבד, וכל הקרקע הצריכה לאילנות נמדדת עם שאר הקרקע (רדב"ז).

יט. הַמַּקְדִּישׁ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ וְהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְלֹא נִפְדֵּית, אֶלָּא חֲרֵי הִיא תַּחַת יַד הֶקְדֵּשׁ - הַכֹּהֲנִים[86] נוֹתְנִין אֶת דָּמֶיהָ[87] וְתִהְיֶה אֲחֻזָּה לָהֶם; שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא פִּדְיוֹן[88]. וְאוֹתָן הַדָּמִים יִפְּלוּ לְהֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת[89].

86) של אותו משמר שהיובל פוגע בו, ראה להלן הכ"ד. 87) כמה שהיא שוה, ולא לפי חשבון חמשים שקלים לבית כור (משנה־למלך לקמן הכ"ו). אלא שרש"י בערכין כה, ב – דיבור־המתחיל "ממקדיש בית" מפרש, שהם נותנים חמשים שקל לבית כור. 88) ולפיכך אינם נכנסים לתוכה חינם (משנה, ערכין כה: וכדעת רבי יהודה). וכתבו ה'תוספות' שם ד"ה מה להלן, שכן משמעות הכתוב (ויקרא כז, כ) "ואם לא יגאל את השדה" - הכוונה לבעלים אלא נשאר ביד הגזבר עד היובל או "ואם מכר את השדה לאיש אחר" . . . בשתי דרכים אלו, "והיה השדה בצאתו ביובל . . . לכהן". ואם מכרה הגזבר לאחר, ולא גאלה המקדיש מידו, יתבאר דינה בהלכה הבאה. 89) ש"סתם הקדשות לבדק הבית" כמבואר לקמן פ"ה, ה"ז. ומכאן אתה למד, שכוונת רבינו לעיל ה"ח "אם רצה הגזבר לחשוב החדשים שנה, ויתן שנים שקלים ושני פונדיונים" וכו' אינה משום רווח ההקדש, שהרי אפילו הבעלים לא יתנו הכסף, יתנו הכהנים את דמיה כפי שוויה, ויתכן שצפוי מזה רווח להקדש אם לא יחזירוה לבעלים, אלא גזירת הכתוב היא, למסור הדבר לידי הגזבר, לחוס על המקדיש שלא יפסיד שדהו (רדב"ז).

כ. גְּאָלָהּ הַמַּקְדִּישׁ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַיּוֹבֵל - חֲרֵי זוֹ[90] חוֹזֶרֶת[91] לִבְעָלֶיהָ, וְהָעֵרֶךְ שֶׁנָּתַן יִפֹּל לְבֶדֶק הַבַּיִת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[92]. וְכֵן אִם גְּאָלָהּ בְּנוֹ שֶׁל מַקְדִּישׁ - חֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לְאָבִיו בַּיּוֹבֵל[93]. אֲבָל אִם גְּאָלָהּ אוֹתָהּ בִּתּוֹ אוֹ שְׁאָר קְרוֹבָיו אוֹ נָכְרִי מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ: אִם חָזַר הַמַּקְדִּישׁ וּגְאָלָהּ מִיָּדָן - חוֹזֶרֶת לוֹ[94] לְעוֹלָם[95]; וְאִם לֹא גְּאָלָהּ מִיָּדָן, אֶלָּא הִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְהִיא תַּחַת יַד הַבַּת אוֹ שְׁאָר קְרוֹבִים אוֹ נָכְרִי - חֲרֵי זוֹ יוֹצְאָה לַהֶקְדֵּשׁ, וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת לַבְּעָלִים לְעוֹלָם, אֶלָּא תִּהְיֶה אֲחֻזָּה לַכֹּהֲנִים; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיּוֹבֵל לַכֹּהֵן וְגוֹמֵר[96]. וְאֵין הַכֹּהֲנִים צְרִיכִין לִתֵּן דָּמִים, שֶׁכְּבָר נִפְדֵּית מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ וְלָקַח[97] עֶרְכָּהּ מֵאַחֵר, אֶלָּא תַּחֲזוֹר לַכֹּהֲנִים כְּאִלּוּ הֵם בְּעָלֶיהָ[98].

90) כנוסח ויניציאה. 91) לשון "חוזרת" תמוהה, וה"ה כבר תחת ידו, וכבר עמד על הראב"ד. אכן, כוונת רבינו, שאם חזר המקדיש ומכרה לאחר, חוזרת היא אליו ביובל

כדין מוכר שדה אחוזתו, ואין אומרים: מקדיש זה גאלה מיד ההקדש, והרי היא אצלו כ"שדה מקנה", ובשנת היובל תחזור להקדש שמכרה לו (רדב"ז). 92) בהלכה הקודמת. 93) ערכין כה, ב. שנאמר "ואם מכר את השדה לאיש אחר" לאחר ולא לבן, שאינו נקרא אחר, שכן קם תחת אביו ליעוד אמה עבריה, ולעבד עברי (אם מת האב בתוך שש שנות עבדותו - עובד הוא את בנו). 94) משנה, ערכין כה, א. וגורס רבינו שם: "גאלה אחר . . . וגאלה מידו, אינה יוצאת לכהנים ביובל". וכן בפירוש המשנה לרבינו שם. אולם הנוסח שלפנינו במשנה: "גאלה אחר. . . וגאלה מידו, יוצאה לכהנים ביובל". 95) ראה בביאורנו לעיל אות פו, ותקיש לכאן. 96) למעלה מפסוק זה כתוב: "ואם לא יגאל את השדה" - דרשו חז"ל (ערכין כה:) "לא יגאל" - בעלים, "ואם מכר את השדה" - גזבר. 97) בכת"י התימנים: ולוקח. 98) וכן משמע מלשון המשנה שם "הגיע יובל ולא נגאלה . . . רבי שמעון אומר נכנסים ולא נותנים". ואפילו רבי יהודה האומר: נותנים את דמיה, אינו אלא כשלא נגאלה כלל, משום שאין הקדש יוצא בלא פדיון, אבל כשכבר נגאלה ע"י אחר - מודה לרבי שמעון, שאין הכהנים נותנים דמים (רדב"ז).

כא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[99] בְּיִשְׂרָאֵל; אֲבָל אִם הָיָה הַמַּקְדִּישׁ כֹּהֵן אוֹ לֵוִי - הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל לְעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ עָבַר עָלֶיהָ הַיּוֹבֵל וְלֹא נִפְדֵּית מִן הַהֶקְדֵּשׁ - פּוֹדֶה אוֹתָהּ אַחַר הַיּוֹבֵל[100]; שֶׁנֶּאֱמַר: גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם.

99) שאם לא גאלה המקדיש לפני היובל, הרי זו חלוטה לכהנים. 100) משנה, שם כו, ב.

כב. הָאִשָּׁה שֶׁהִקְדִּישָׁה שְׂדֵה אֲחֻזָּתָהּ, וּגְאָלָהּ בַּעְלָהּ[101] מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ, וְהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְהִיא תַּחַת יַד הַבַּעַל - הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק אִם תַּחֲזֹר לָאִשָּׁה[102] אוֹ תֵּצֵא לַכֹּהֲנִים[103]. לְפִיכָךְ[104], קָדְמָה הָאִשָּׁה וְהֶחֱזִיקָה בָּהּ אַחַר הַיּוֹבֵל - אֵין הַכֹּהֲנִים יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיָּדָהּ. וְכֵן אִם קָדְמוּ הַכֹּהֲנִים וְהֶחֱזִיקוּ בָּהּ - אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהוֹצִיא מִיָּדָם[105].

101) לעצמו, כשאר הגואלים. 102) שהרי הבעל יורשה, ויהיה דינו כבן הגואל הקדשת אביו, המבואר למעלה ה"כ. 103) כי אולי אין לדמות ירושת הבעל לירושת הבן, שזה האחרון נוטל בירושת אביו בראוי (נכסים הראויים ליפול לאחר מיתה) כבמוחזק לו לפני מיתה, אבל בעל אינו יורש את אשתו בראוי כבמוחזק (ערכין כה:) וראה הל' נחלות פ"א, הי"א - לענין ראוי ומוחזק. 104) הואיל וזה ספק שלא נפשט בתלמוד. 105) כדין כל ספק שבממון, שכל הקודם וזכה - אין מוציאים אותו מידו, וכן אמרו בנכסי הגר שהם הפקר, כל הקודם ומחזיק בהם זכה (בבא־בתרא מב.) והראב"ד שואל, כיון שהבעל אוכל פירות נכסי אשתו, והשדה היא תחת ידו, הרי השדה כאילו מוחזקת היא בידי אשתו, שהרי הבעל זוכה לעצמו בשביל פירותיו. אולם שיטת רבינו היא, הואיל והקדש מפקיע מידי שעבוד (לקמן פ"ז, הי"ד) אין השעבוד של הבעל בפירות נכסי אשתו, מקנה לו כל זכות שהיא, ולפיכך כל הקודם להחזיק זכה ('מרכבת המשנה').

כג. הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וּפָדָה אוֹתָהּ כֹּהֵן מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ, וְהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְהִיא תַּחַת יַד הַכֹּהֵן - לֹא יֹאמַר: הוֹאִיל וַהֲרֵי הִיא יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים, הֲרֵי הִיא תַּחַת יָדִי וְזָכִיתִי בָּהּ[106]; אֶלָּא יוֹצְאָה לְכָל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים[107].

106) מקל־וחומר "בשל אחרים אני זוכה, בשל עצמי לא כל־שכן". 107) ערכין כה, ב. שנאמר: "לכהן תהיה אחוזתו" אחוזתו של כהן שירש מאביו תהא שלו, אבל זו אינה שלו.

כד. כְּשֶׁתֵּצֵא הַשָּׂדֶה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל - תִּנָּתֵן לַכֹּהֲנִים שֶׁבַּמִּשְׁמָר[108] שֶׁפָּגַע בּוֹ הַיּוֹבֵל. וְאִם הָיָה רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל יוֹבֵל בַּשַּׁבָּת[109], שֶׁהֲרֵי מִשְׁמָר יוֹצֵא וּמִשְׁמָר נִכְנָס[110] - תִּנָּתֵן לַמִּשְׁמָר הַיּוֹצֵא[111].

108) דוד המלך חילק את הכהנים לעשרים וארבעה משמרות (קבוצות), משמר לשבוע, וכל משמר עולה לירושלים לעבוד עבודת המקדש בשבוע שלו (הל' כלי המקדש פ"ד, ה"ג). 109) רבינו פוסק כרבי ישמעאל, שיובל מתקדש בראש השנה ולא ביוהכ"פ (ראה ראש השנה, ח:. ובהל' שמיטה פ"י הי"ד), וכהבנת ה'משנה למלך' בדברי רבינו. 110) חילופי המשמרות היו בשבת, היוצא - גומר קרבן מוסף, והנכנס עושה תמיד של בין הערבים (סוכה נו: והל' תמידין פ"ד, ה"ט). 111) שברשותו התחיל היובש אמש (ערכין כח: וברש"י). ובתוספתא מנחות פי"ג, ג - שנינו בפירוש: "שדה אחוזה ניתנת לאנשי משמר שבראש השנה שהיובל נכנס לתוכה". וראה 'חכם צבי' סי' קכב.

כה. הַמַּקְדִּישׁ אֶת הָאִילָנוֹת, וְהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְלֹא פָּדוּ אוֹתָם[112] - אֵינָן יוֹצְאִין לַכֹּהֲנִים; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל, וְאֵין אֵלּוּ שָׂדֶה[113]. אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַטְּרָשִׁים[114], וְהִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא פָּדוּ אוֹתָן הַבְּעָלִים - הֲרֵי אֵלּוּ יוֹצְאִין לַכֹּהֲנִים; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הַשָּׂדֶה, וְזוֹ נִקְרֵאת שָׂדֶה[115].

112) הבעלים מידי ההקדש או מידי האחרים שפדו אותם מהגזבר. 113) ערכין יד, ב. כדברי רב פפא, ולדעת הראב"ד אין זה אלא במקדיש אילן אחד, שלא הקדיש עמו קרקע, אבל המקדיש שלשה אילנות, קנה ההקדש קרקע שתחתיהם וסביב מושביהם, וכשבא לפדות הקרקע משלם לפי מידתה, והאילנות נפדים על גבי הקרקע ללא כל תשלום. אולם רבינו פסק לעיל הט"ו כרב הונא שם עמוד א, ש"כל המקדיש - בעין יפה הוא מקדיש" אילנו לבד וקרקע לבד, וכשפדה הקרקע לא נפדו האילנות על גבה, וצריכים פדיון מיוחד (רדב"ז). 114) שדה שאינה ראויה לזריעה, וכמבואר לעיל הט"ז. 115) ערכין יד, ב. "שדה" אמרה תורה, ואפילו כל שהיא.

כו. כֵּיצַד דִּין מַקְדִּישׁ שְׂדֵה מִקְנָתוֹ?[116] שָׁמִין אוֹתָהּ בְּדָמֶיהָ[117], וְרוֹאִין כַּמָּה הִיא שָׁוָה עַד הַיּוֹבֵל[118],

וּפוֹדֶה אוֹתָהּ כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה. וְאִם פָּדָה אוֹתָהּ הַמַּקְדִּישׁ - אֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ[119]. וּפִדְיוֹנָהּ לְבֶדֶק הַבַּיִת, כִּשְׁאָר עֲרָכִין וְדָמִים. וּכְשֶׁגִּיעַ הַיּוֹבֵל - תַּחֲזוֹר לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמִּכָּרוּהָ. בֵּין שֶׁנִּפְדִּית מִיַּד הַגִּזְבָּר וַהֲרֵי הִיא יוֹצְאָה מִיַּד אַחֵר, בֵּין שֶׁלֹּא נִפְדִּית וַהֲרֵי הִיא יוֹצְאָה מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ - הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לַמּוֹכֵר, וְאֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים; שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ[120].

116) האמורה לעיל ה"א. 117) לפי טיבה ושוויה, ולא כשדה אחוזה ששכרה קצוב בתורה חמישים שקל לבית כור. 118) שהרי בשנת היובל תחזור למוכר חינם ללא כל פדיון (משנה, ערכין יד.) ובגמרא שם עמוד ב, אמרו: נאמר בשדה מקנה (ויקרא כז, כג) "וחשב לו הכהן את מכסת הערכך", מכאן שהיא נפדית לפי שוויה ומנין דמיה. גם ה'תוספות' בגיטין מח, א דיבור־המתחיל אי לאו, סתמו בפשיטות כדיעה זו, ששדה מקנה נפדית בשוויה. אולם רש"י בתורה שם, פסוק כב, מפרש שגם שדה מקנה נפדית בדמים הקצובים לשדה אחוזה, וזה על־פי דעת רבי אליעזר במשנה (ערכין יד.) שם, ששתיהן נפדות בחמישים שקלים לבית כור. אולם ברש"י במשנה (ערכין יד.) שם, ששתיהן נפדות בחמישים שקלים לבית כור. אולם ברש"י לערכין כו, ב דיבור־המתחיל כשדה מקנה, מפורש כדעת רבינו. 119) ערכין שם יד, ב: "במכסת הערכך", הקישו הכתוב לערכין (ערכי אדם). מה ערכין אינו מוסיף חומש, אף שדה מקנה אינו מוסיף חומש. 120) וקרקע זו לא היתה של המקדיש אלא עד היובל (משנה, ערכין כו: וברש"י).

כז. כָּל שָׂדֶה שֶׁשָּׁמִין אוֹתָהּ לַהֶקְדֵּשׁ לִמְכֹּר אוֹתָהּ בְּדָמֶיהָ[121], מַכְרִיזִין עָלֶיהָ שִׁשִּׁים יוֹם רְצוּפִין[122] בַּבֹּקֶר בִּשְׁעַת הַכְּנָסַת פּוֹעֲלִים[123] וּבָעֶרֶב בִּשְׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים[124]. וּמְסַיְּמִין מְצָרֶיהָ[125] וְאוֹמְרִין[126]: כָּךְ הִיא יָפָה[127] וּכְכָךְ הִיא שׁוּמָהּ[128], כָּל הָרוֹצֶה לִקַּח - יָבוֹא וְיִקַּח.

121) כגון פדיון שדה מקנה - בניגוד לשדה אחוזה שאינה צריכה שומה, שהרי סכום פדיונה קצוב בתורה. 122) משנה, שם כא, ב. והשווה לעיל פ"ג ה"כ, ובביאורנו שם. 123) למלאכתם, שנזכר בעל הבית ע"י ההכרזה, ושואלם אם ביקרו שדה פלונית ומה שוויה. 124) ממלאכתם, שאז אומר להם בעל הבית: לכו ובקרו שדה פלונית (המוכרזת) והגידו לי למחר מה שוויה (גמרא שם, וב'תוספות' שם). 125) מסמנים גבולותיה, ובשעת ההכרזה הוא מזכירם. 126) ובכת"י התימנים: ואומרים. 127) היא עושה תבואה (רש"י שם). 128) ע"י בית־דין (שם).

כח. הַלּוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו אוֹ מִשְּׁאָר הַמּוֹרִישִׁין אוֹתוֹ וְהִקְדִּישָׁהּ, בֵּין שֶׁהִקְדִּישָׁהּ אַחַר מוֹת אָבִיו אוֹ מוֹרִישׁוֹ[129] וּבֵין שֶׁהִקְדִּישָׁהּ בְּחַיֵּי אָבִיו אוֹ שְׁאָר מוֹרִישָׁיו[130] וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו - הֲרֵי זוֹ כִּשְׂדֵה אֲחֻזָּה[131]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם אֶת שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה[132] אֲחֻזָּתוֹ - שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחֻזָּה[133], יָצָאת זוֹ שֶׁרְאוּיָה לוֹ לִירֻשָּׁה[134].

129) שבשעת הקדשתו כבר היתה לו ירושה. 130) נמצא שבשעת הקדשתו היתה לו שדה זו שדה מקנה. 131) שאינה נפדית אלא בחמישים שקלים לכל בית כור, ואם לא נגאלה על ידו עד היובל - יוצאת לכהנים. 132) והרי תיבת "משדה" מיותרת היא, שיכול היה לכתוב: אשר לא אחוזתו (ערכין כז, וברש"י). 133) שלא לקחה ממורישיו. 134) ולבסוף ירשה, שמתו מורישיו והנחילוה לו, הרי היא שדה אחוזה, אע"פ שבשעת ההקדשה עדיין לא ירשה (משנה, ערכין כו:). ויתר דיני שדה אחוזה ושדה מקנה לענין מכירתם להדיוט וחזרתם ביובל, מבוארים בהל' שמיטה פי"א.

יום ש"ק ט"ז תמוז ה'תשפ"א

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שמצוה על הבעלים לפדות שדה אחוזתם, ובזמן שאין היובל נוהג כופים אותם על פדיונה, חומר בהדיוט מבהקדש בתנאי הפדייה, המקדיש בהמה טהורה תמימה לבדק הבית כיצד פודים אותה. הקדיש נכסיו סתם והיו בהם דברים הראויים למזבח מה ייעשה בהם, דין פדיון בהמה תמימה שהוקדשה למזבח והוממה, המקדיש דמי בהמה למזבח, הקדיש ערכו למזבח אם נידון בהישג יד, הקדיש שדה אחוזה למזבח לפי איזה ערך פודים אותה.

א. הַמַּקְדִּישׁ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ[2] - מִצְוָה עָלָיו לִפְדּוֹתָהּ הוּא, שֶׁהָאָדוֹן קוֹדֵם[3]. וְאִם לֹא רָצָה - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[4]? בִּזְמַן שֶׁמִּצְוַת יוֹבֵל נוֹהֶגֶת, שֶׁאִם יַגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא יִגְאָלֶנָּה - תֵּצֵא לַכֹּהֲנִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[5]; אֲבָל בִּזְמַן שֶׁבָּטְלוּ הַיּוֹבְלוֹת[6], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ יוֹצֵאת לַכֹּהֲנִים, אֶלָּא סוֹפָהּ לְהִפָּדוֹת לְעוֹלָם - כּוֹפִין אֶת הָאָדוֹן לִפְתֹּחַ בָּהּ תְּחִלָּה[7]. וְהִיא נִפְדִּית בְּשָׁוְיָהּ[8], כִּשְׁאָר הַהֶקְדֵּשׁוֹת. אִם נִמְצָא מִי שֶׁמּוֹסִיף עָלָיו וְגוֹאֵל אוֹתָהּ - יִגְאַל; וְאִם לָאו - אוֹמְרִין לוֹ: הִגִּיעָתְךָ[9], וְיִתֵּן מַה שֶּׁאָמַר. וְאֵינוֹ פּוֹתֵחַ בְּפָחוֹת מֵאַרְבַּע פְּרוּטוֹת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַחֹמֶשׁ שֶׁמּוֹסִיף פְּרוּטָה[10].

2) שירשה ממורישיו. 3) שנאמר במתפיס בהמה טמאה "ואם לא יגאל ונמכר בערכך" מכאן שמצוות גאולה באדון תחילה והוא הדין למקדיש שדה אחוזה. 4) שאין כופים אותו. 5) נמצא שאין צורך לכפותו, שהרי כפוי ועומד הוא, שאם לא יגאלנה תצא לכהנים. וגם ההקדש לא יפסיד בזה, שהרי הכהנים נותנים את דמיה. 6) "משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה (בסוף ימי הבית הראשון) בטלו היובלות, שנאמר "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" - "בזמן שכל יושביה עליה". 7) מפני החומש, שהבעלים מוסיפים ואפילו בזמן שאין היובל נוהג. וגם הואיל והיא חביבה עליו, יוסיף בפדיונה. 8) ולא בשכר קצוב חמישים שקלים לבית כור. 9) הרי היא שלך. 10) שכבר נתבאר

שהחומש הוא רביע הקרן, ואין פודים בדבר שאין בחומשו פרוטה. וכדאי להעיר, שכל הלכה זו אינה נוהגת אלא בזמן הבית, אבל המקדיש שדה אחוזה בזמן הזה שאין בית המקדש, מותר לו לפדותה אפילו בפרוטה אחת ומשליכה לים המלח.

ב. רָצָה הָאָדוֹן לִמְכֹּר שָׂדוֹת אֲחֵרוֹת מִשְּׂדוֹתָיו אוֹ לִלְווֹת[11] כְּדֵי לִפְדּוֹת שָׂדֶה זוֹ שֶׁהִקְדִּישׁ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. בֵּין בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג בֵּין בִּזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וְהוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָם. וְכֵן אִם רָצָה לִגְאֹל חֶצְיָהּ - גּוֹאֵל[12]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמוֹכֵר לַהֲדִיוֹט. זֶה חֹמֶר בַּהֲדִיוֹט מִבַּהֶקְדֵּשׁ.

11) כסף. 12) וכשתשיג ידו יגאל את כולה.

ג. הַמַּקְדִּישׁ אֶת בֵּיתוֹ אוֹ אֶת בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁלּוֹ אוֹ שְׁאָר מִטַּלְטְלָיו[13] - הֲרֵי אֵלּוּ נֶעֱרָכִין בְּשָׁוְוֵיהֶן, בֵּין טוֹב וּבֵין רָע[14]. וְאִם פָּדָה אוֹתָן הַמַּקְדִּישׁ אוֹ אִשְׁתּוֹ אוֹ יוֹרְשׁוֹ - מוֹסִיף חֹמֶשׁ[15]. וְכוֹפִין אֶת הַבְּעָלִים לִפְתֹּחַ רִאשׁוֹן[16]. וְהַדְּמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת[17]. בֵּין שֶׁהָיָה הַבַּיִת מִבְּתֵּי עָרֵי חוֹמָה[18] בֵּין שֶׁהָיָה מִבָּתֵּי הַחֲצֵרִים[19] - הֲרֵי זֶה נִגְאָל לְעוֹלָם[20].

13) הקדשם - אינו מפרש בתורה. אבל בירושלמי אמרו: "ואיש כי יקדיש את ביתו" - במה אנו קיימים? אם בבית דירה - כבר כתוב: ואם המקדיש יגאל את ביתו, אלא במקדיש נכסיו, מכאן - שסתם הקדשות לבדק הבית. 14) לפי טיבם או רעתם, ולא לפי שכר קצוב, שאינו מבחין בין טוב לרע, כי לא נאמרו ערכים קבועים בתורה אלא בערכי אדם ובשדה אחוזה. 15) "ואם גאול יגאלנה - לרבות את האשה ואת היורש". והטעם, שהבעלים מוסיפים חומש, כי נוח להם לשלם יותר, כדי שיישאר חפצו אצלו, על פי הכלל "אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חבירו". 16) להציע מחירו קודם לאחרים, בגלל החומש. 17) בדק הבית - תיקון בית המקדש ושיכלולו. 18) ערים המוקפות חומה. 19) עיירות פתוחות מאין חומה. 20) אפילו עבר היובל ולא גאלו עדיין יכול לגאלו מן ההקדש, בניגוד למוכר בית לחבירו.

ד. גְּאֻלּוֹ אַחַר מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ: אִם הָיָה בֵּית עָרֵי חוֹמָה, וְקָם בְּיַד הַגּוֹאֵל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - נֶחְלָט[21]; וְאִם הָיָה בֵּית הַחֲצֵרִים, וְהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְהוּא בְּיַד הַגּוֹאֵל - חוֹזֵר לִבְעָלָיו בַּיּוֹבֵל[22].

21) נשאר לו לצמיתות, ואפילו ביובל אינו יוצא. אבל נשאר ביד הקדש גואלו לעולם, שאין להקדש דורות, שאין פריה ורביה כלפי שמים. נחלט - נחרץ, נפסק הדבר ונגמר. 22) כדין המוכר בית כזה לחבירו הדיוט. אבל אילו היה נשאר ברשות ההקדש עד היובל לא היה חוזר לבעליו עד שיפדהו, שאין הקדש יוצא בלא פדיון.

ה. הַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה טְהוֹרָה תְּמִימָה לְבֶדֶק הַבַּיִת[23], אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר עַל עֲשֵׂה - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וְחָלָה קְדֻשָּׁה עָלֶיהָ. וְנִפְדֵּית כְּשֶׁהִיא תְּמִימָה[24]. וּמַעֲרִיךְ אוֹתָהּ הַכֹּהֵן בְּדָמֶיהָ, וְהַדָּמִים יִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת. וְאֵין הַפּוֹדֶה אוֹתָהּ פּוֹדֶה אֶלָּא עַל מְנָת לְהַקְרִיבָהּ לַמִּזְבֵּחַ לְמַה שֶּׁהִיא רְאוּיָה[25]; שֶׁכָּל דָּבָר הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ - אֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי מִזְבֵּחַ לְעוֹלָם[26].

23) שאמר בפירוש שהוא מקדישה לטובת בדק הבית. 24) בניגוד למקדיש בהמה תמימה למזבח, שאינה נפדית אלא כשתומם. שבקדושת בדק הבית, שאינה קדושת הגוף אלא קדושת דמים, אין לחלק בפדיונה בין תמימה לבעלת מום. 25) אם הוא זכר לעולה ולאשם ואם היא נקבה לחטאת ולשלמים. 26) "המתפיס תמימים לבדק הבית כשהם נפדים אינם נפדים אלא למזבח" ומכאן, שנפדים אפילו כשהם תמימים, שהרי בעלי מומין אינם ראויים למזבח.

ו. וּמִנַּיִן שֶׁאָסוּר לְהַקְדִּישׁ תְּמִימִין לְבֶדֶק הַבַּיִת? שֶׁנֶּאֱמַר: וְשׁוֹר וָשֶׂה שָׁרוּעַ וְקָלוּט[27] נְדָבָה תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[28] לָמְדוּ: נְדָבָה לְבֶדֶק הַבַּיִת[29]. וְכֵן הַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא קָדֶשֶׁת דָּמִים, שֶׁאֵין מַקְרִיבִין בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ[30]. שֶׁנֶּאֱמַר 'אֹתוֹ' - אוֹתוֹ[31] אַתָּה עוֹשֶׂה נְדָבָה לְבֶדֶק הַבַּיִת, וְאֵין אַתָּה עוֹשֶׂה תְּמִימִים נְדָבָה לְבֶדֶק הַבַּיִת. וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - כַּעֲשֵׂה הוּא[32].

27) אלו הם בעלי מומים: שרוע - אבר אחד גדול מחבירו, קלוט - שפרסותיו קלוטות (אינן סדוקות) כשל חמור. 28) מתורה שבעל פה, שנתפרשה למשה מסיני. 29) לדמי קדשי בדק הבית. 30) שנאמר "ואשה לא תתנו מהם (מבעלי מומים) על המזבח לה'". 31) אותו בעל מום. 32) ואף על פי שרבי יהודה אומר שם: שעובר בלא תעשה, שנאמר: "אל משה לאמר" "לא - אמור" בדברים, כלומר, אמור לישראל, שיש כאן איסור לאו, אולם ב"תורת כוהנים" לפסוק זה, אמרו בפירוש: "וחכמים אומרים אינו בלא תעשה" ופסק רבינו כחכמים (תורה תמימה). וכבר קדמו ה"משנה למלך" בזה.

ז. הַמַּקְדִּישׁ אֶת בְּהֶמְתּוֹ סְתָם, אוֹ שֶׁהִקְדִּישׁ אֶת נְכָסָיו סְתָם[33] - רוֹאִין כָּל בְּהֵמָה תְּמִימָה הָרְאוּיָה לְהַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, זְכָרִים יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי עוֹלוֹת[34] וְיַקְרִיבוּ אוֹתָן עוֹלוֹת, וְהַנְּקֵבוֹת[35] יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי שְׁלָמִים[36] וְיַקְרִיבוּ אוֹתָן שְׁלָמִים, וְהַדָּמִים יִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת[37]; שֶׁסְּתָם הֶקְדֵּשׁוֹת - לְבֶדֶק הַבַּיִת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְאִם בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה', כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַה' יִהְיֶה קֹדֶשׁ. כְּלוֹמַר: כָּל הָרָאוּי לְקָרְבָּן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ יִקְרַב[38].

33) ולא פירש אם לקדשי מזבח או לקדשי בדק הבית הקדיש. 34) ליחיד הרוצה להביא קרבן עולה. 35) שאינן ראויות לעולה, שהיא מן הזכרים. 36) הבאים גם מן הזכרים וגם מן הנקבות. 37) וכרבי אליעזר, האומר סתם הקדש לבדק הבית, אפילו בדבר הראוי למזבח. 38) כמשמעות הכתוב: "יהיה קדש". דרשה זו לא נמצאת

בשום מקום, אולם הנצי"ב בפירושו לתורה "העמק דבר" לפסוק זה מוכיח, שכן הוא פשוטו של מקרא, שהרי כל הפרשה מדברת בקדשי בדק הבית, ומדוע כתוב בפסוק שאחרי זה: "לא יחליפנו ולא ימיר אותו" והלא דין תמורה אינו נוהג אלא בקדשי מזבח? אלא על כורחך כוונת הכתוב, שאפילו הקדיש לבדק הבית, הואיל והם תמימים, אינם יוצאים מידי מזבח לעולם. וראה בתוספות לזבחים נט. דיבור המתחיל עד שלא נבנה, שכל הדין הזה אינו אלא מדרבנן.

1 **ח. הִקְדִּישׁ נְכָסָיו סְתָם, וְהָיוּ בָּהֶן יֵינוֹת וּשְׁמָנִים**
2 **וּסְלָתוֹת[39] וְעוֹפוֹת הָרְאוּיִין לִקָּרֵב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[40] -**
3 **יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי אוֹתוֹ הַמִּין וְיַקְרִיבוּ אוֹתָן, וְהַדָּמִים**
4 **יִלָּקַח בָּהֶן זְכָרִים וְיִקְרְבוּ עוֹלוֹת.**

39) והם דברים הראויים למזבח, למנחות ונסכים. 40) תורים ובני יונה.

5 **ט. וּמִפְּנֵי מָה יִקְרְבוּ דְּמֵי אֵלּוּ עוֹלוֹת[41], וּדְמֵי**
6 **הַבְּהֵמָה הַתְּמִימָה יִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת? לְפִי שֶׁהַבְּהֵמָה**
7 **הַקְּדוֹשָׁה לַמִּזְבֵּחַ, אִם נָפַל בָּהּ מוּם - יֵשׁ לָהּ**
8 **פִּדְיוֹן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[42]; וְהַסֹּלֶת וְהַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן**
9 **וְהָעוֹפוֹת שֶׁנִּפְסְלוּ[43] - אֵין לָהֶן פִּדְיוֹן. שֶׁנֶּאֱמַר:**
10 **וְהֶעֱמִיד אֶת הַבְּהֵמָה[44] וְגוֹמֵר; כֹּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בִּכְלַל**
11 **הַעֲמָדָה וְהַעֲרָכָה - יֵשׁ לָהּ פִּדְיוֹן, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל**
12 **הַעֲמָדָה וְהַעֲרָכָה - אֵין לָהּ פִּדְיוֹן[45].**

41) ואינם נופלים לבדק הבית. 42) ודברים שיש להם פדיון חלה קדושתם על פדיונם ונעשית בהם מצוותם. 43) שנטמאו, והעופות - נחסר מהם אבר, או שנולדה בהם אחת מן הטריפות, אבל המומים אינם פוסלים בהם. 44) "לא נאמר פדיון אלא בבהמה". 45) "כל שישנו בהעמדה - נערך, ואלו (הסולת והיין והשמן) אינם בכלל העמדה לפיכך אינם נפדים לעולם". ומתוך שאין להם פדיון, אין הקדושה חלה על דמיהם, ואפילו יפלו לבדק הבית לא נעשית בהם מצוותם ולפיכך יביא בדמיהם עולות, ובירושלמי אמרו: "נאמר "לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לה' לעולה" - הכול קרב עולה (כל מה שנודרים מדברים הנקרבים לה' אפילו יינות ושמנים יהיו לעולה), יכול אפילו עופות? (יקריב בדמיהם, או אם הקדיש עוף יקריבנו עולה) תלמוד לומר בבקר בכשבים וגו' אינו מקריב אלא בהמה בלבד, ועיקר הטעם, מפני שאין אלו בני פדיון, אין קדושתם חלה על צרכי בדק הבית.

13 **י. הִקְדִּישׁ נְכָסָיו סְתָם, וְהָיְתָה בָּהֶן הַקְּטֹרֶת שֶׁנּוֹתְנִין**
14 **לָאֲמָנִין[46] בִּשְׂכָרָן[47] עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ[48] וְיִקְחוּ אוֹתָהּ[49], כְּמוֹ**
15 **שֶׁבַּאַרְנוּ בִּשְׁקָלִים[50] - הֲרֵי זוֹ[51] תִּנָּתֵן לָאֲמָנִין בִּשְׂכָרָן,**
16 **כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין בְּמוֹתַר הַקְּטֹרֶת[52]. וְכֵן עוֹשִׂין אִם יֵשׁ**
17 **בִּנְכָסָיו אֶחָד מִסַּמָּנֵי[53] הַקְּטֹרֶת.**

46) העוסקים בפיטום (מיזוג הסממנים) הקטורת. 47) שכר עבודתם. 48) הגזברים. 49) מכסף התרומה החדשה שבלשכה. 50) שכך היו עושים הגזברים במותר הקטורת, שנשארה בכל שנה, כדי להקטירה לשנה הבאה. שאין לך שנה, שאין בה מותר, שהקטורת הייתה נעשית שס"ח מנים. שס"ה - כנגד ימי החמה, מנה ליום, ושלושה מנים יתירים שמהם כהן גדול מכניס מלוא חפניו ביום הכיפורים ולא היו נכנסים כולם בחפניו ונשאר המותר. ועוד, בכל שנה פשוטה היה מותר, שאין מספר ימיה אלא שנ"ד, ואותו מותר לא היה ראוי לשנה הבאה מניסן ואילך, שהרי צריך לחדש ולהביא קרבן וקטורת מתרומה חדשה, היו מפרישים מן הלשכה שקלים לצורך שכר האומנים, והרי הם חולין. ואחרי שזכו הגזברים בשקלים לצורך האומנים, היו מחללים הקטורת על אותם השקלים, והיו נותנים הקטורת לאומנים בשכרם, נמצאת הקטורת חולין בידם, ואחרי כן היו חוזרים וקונים אותה מהאומנים בכסף התרומה החדשה. 51) הקטורת, שהייתה בידי אומן הקטורת, שהקדיש נכסיו, ונמצאת בנכסיו קטורת שקיבל בשכרו. 52) בכל מותר הקטורת שבכל שנה. שאי אפשר למכרה ליחיד ולהביא בדמיה עולות, או שיפלו לבדק הבית, כי אין היחיד מתנדב קטורת, נמצא, מוכרים אותה לציבור לצרכי קטורת ונותנים אתה לאומנים בשכרם וחוזרים וקונים אותה מהתרומה החדשה להקטירה לשנה הבאה. 53) שאינו מקטורת מפוטמת שבמקדש, אלא סממן פרטי חילוני משלו, נותנים אותו לאומני הקטורת בשכרם וחוזרים ולוקחים אותו מידם מכסף התרומה החדשה ומשתמשים בו לפיטום הקטורת.

18 **יא. הַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה תְּמִימָה לַמִּזְבֵּחַ, וְנָפַל בָּהּ מוּם**
19 **וְנִפְסְלָה[54] - הֲרֵי זוֹ נֶעֱרֶכֶת[55] וְנִפְדֵּית[56]. וְעַל זֶה נֶאֱמַר:**
20 **וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה[57] אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן**
21 **לַה', וְהֶעֱמִיד אֶת הַבְּהֵמָה וְגוֹמֵר. וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ קָרְבָּן**
22 **אַחֵר כְּמוֹתָהּ.**

54) להקרבה, שאין בעל מום קרב על המזבח. 55) על ידי כהן. 56) מוכרים אותה ויוצאת לחולין. 57) שאין הכתוב מדבר בבהמה טמאה ממש, שהרי אמורה היא במקום אחר: "ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך" על כורחך בבהמה טהורה שהוממה ונפסלה הכתוב מדבר, וקוראה הכתוב: טמאה. ומכאן, הלשון: "ירעו עד שיסתאבו" המצוי בתלמוד במקום: עד שיוממו.

23 **יב. כָּל הַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה בְּחַיֶּיהָ, בֵּין טְהוֹרָה בֵּין**
24 **טְמֵאָה, בֵּין קָדְשֵׁי (בֶּדֶק) הַבַּיִת[58] בֵּין קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ**
25 **שֶׁנָּפַל בָּהֶן מוּם, אוֹ תְּמִימָה הָרְאוּיָה לִקָּרֵב[59] כְּמוֹ**
26 **שֶׁיִּתְבָּאֵר - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה הַעֲמָדָה בְּבֵית דִּין,**
27 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֶעֱמִיד אֶת הַבְּהֵמָה. לְפִיכָךְ, אִם מֵתָה[60]**
28 **הַבְּהֵמָה קֹדֶם שֶׁתֵּעָרֵךְ וְתִפָּדֶה[61] - אֵין פּוֹדִין אוֹתָהּ**
29 **אַחַר שֶׁמֵּתָה[62], אֶלָּא תִּקָּבֵר[63]. אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ**
30 **שְׁחוּטָה אוֹ נְבֵלָה לְבֶדֶק הַבַּיִת[64] - הֲרֵי זוֹ תִּפָּדֶה**
31 **כִּשְׁאָר מִטַּלְטְלִין[65].**

58) לאחר שהקדישה למזבח. 59) והקדישה לדמיה. 60) ואינה ראוייה עוד להעמדה. 61) ואפילו הועמדה והוערכה, אלא שלא הספיקו לפדותה עד שמתה.

62) ואפילו נשחטה. 63) "והעמיד - והעריך - את שיש לו עמדה יש לו ערכה ואת שאין לו עמדה אין לו ערכה". 64) שדמיהם יפלו לבדק הבית. 65) שחלה עליהם קדושת בדק הבית ונפדים ללא עמדה. והראב"ד מעיר שאפילו אם הקדישם למזבח (=לדמיהם) ואפילו הקדישם כשהם חיים, כל שקדם מומם להקדישם - ייפדו ללא עמדה, שכלל הוא "בעלי מומים מעיקרם (=מתחילתם) לא היו בכלל העמדה והערכה" שהרי זה כמקדיש עצים ואבנים, שאינם ראויים למזבח ונפדים ללא עמדה. ומרן הכסף משנה מיישב דברי רבינו, שנקט בלשונו: "לבדק הבית", שכן זהו המנהג, להקדיש מינים אלו רק לבדק הבית, ואין דרך העולם להקדיש שחוטה או נבילה למזבח. אבל וודאי יודה רבינו שאם הקדישם למזבח ייפדו, שכן כתב: "ואם מתה קודם שתיפדה נפדית אחר שתמות, שהרי לא חלה קדושה גמורה על גופה (של בעלת מום מתחילתה - שהוקדשה למזבח), אלא על דמיה, מפני שהייתה בעלת מום קבוע" הרי כל שקדם מומה להקדישה שלא הייתה ראוייה כלל למזבח, כשתמות, נפדית היא ללא העמדה. אמנם כשתיפדה בחייה תצטרך העמדה והערכה.

1 **יג. שָׁחַט בָּהּ שְׁנַיִם[66] אוֹ רֹב שְׁנַיִם[67] וַעֲדַיִן הִיא**
2 **מְפַרְכֶּסֶת[68] - חֲרֵי הִיא כְּחַיָּה לְכָל דְּבָרֶיהָ[69] וְנֶעֱרֶכֶת.**
3 **וַחֲרֵי הִיא בִּכְלַל וְהֶעֱמִיד וְהֶעֱרִיךְ עַד שֶׁתָּמוּת.**

66) שני סימני השחיטה הוושט והגרגרת. 67) שהשחיטה כשרה גם בחיתוך רוב הסימנים. 68) מפרפרת בידיה וברגליה. 69) "בהמה או חיה טמאה שנשחטה אינה מטמאה משום נבילה כל זמן שהיא מפרכסת עד שיתיז את ראשה". וראוי להעיר, שדעת התוספות בבבא קמא עו. דיבור המתחיל שחיטה, שכל שנשחטה כהלכתה על ידי ישראל, אינה נערכת ואינה נפדית, והרי היא כמתה ממש, ולא אמרו: "מפרכסת כחיה" אלא בשחיטת בהמה טמאה, או בטהורה ונשחטה על ידי גוי, שאינה שחיטה כשרה המתרת לאכילה, ולפיכך כל שלא מתה הרי היא כחיה.

4 **יד. הַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה תְּמִימָה לְדָמֶיהָ - חֲרֵי זוֹ נִתְקַדֵּשׁ**
5 **גּוּפָהּ. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר: דְּמֵי בְּהֵמָה זוֹ הֶקְדֵּשׁ**
6 **לַמִּזְבֵּחַ[70] - הִיא עַצְמָהּ תִּקְרַב[71]. הִקְדִּישׁ אֶחָד**
7 **מֵאֲבֶרֶיהָ לְדָמָיו, וְאָמַר: דְּמֵי רַגְלָהּ שֶׁל פָּרָה זוֹ**
8 **הֶקְדֵּשׁ לַמִּזְבֵּחַ - חֲרֵי זוֹ סָפֵק אִם פְּשִׁטָה קְדֻשָּׁה**
9 **בְּכֻלָּהּ אוֹ לֹא פְּשִׁטָה[72]. וּלְפִיכָךְ תִּקְרַב[73] וְלֹא תִּפָּדֶה.**

70) שאמכרנה ואביא בדמיה עולה. 71) מתוך שירדה עליה קדושת דמים, ירדה עליה גם קדושת הגוף, והואיל והיא עצמה ראוייה להיקרב אינה יוצאה מידי מזבח. אבל אם הייתה בעלת מום, תימכר ויביא בדמיה עולה. 72) ספק אם אומרים: מתוך שנתקדשה מקצתה, פשטה קדושה בכולה, ומתוך שנתקדשה קדושת דמים, נתקדשה גם קדושת הגוף, או שמא "מתוך" (=מיגו) אחד - מועיל, שני "מתוך" לא מועילים, שהרי אתה צריך לומר: מתוך שחלה קדושה על הרגל פשטה קדושה בכולה, ומתוך שקדשה לדמיה, קדשה גם קדושת הגוף. 73) היא עצמה, שמא פשטה קדושה בכולה, ואינה יוצאה לחולין על ידי פדיון, ככל קדושת הגוף שאינה נפדית כשהיא תמימה. וה"אור שמח" גורס בדברי רבינו כאן: "ספק אם פשטה קדושה בגופה או לא" כלומר, זה וודאי שאומרים מתוך שנתקדשה מקצתה נתקדשה כולה לדמיה, רק הספק הוא אם אומרים את ה"מתוך" השני, מתוך שנתקדשה לדמיה נתקדשה לגופה, כי אולי אין אומרים "מתוך" שתי פעמים.

10 **טו. וְכֵיצַד עוֹשִׂין[74]? מוֹכְרִין אוֹתָהּ כֻּלָּהּ לְמִי**
11 **שֶׁיַּקְרִיב אוֹתָהּ[75], וְדָמֶיהָ חֻלִּין[76] חוּץ מִדְּמֵי אוֹתוֹ**
12 **אֵבֶר[77]. וְאִם הָיָה אֵבֶר שֶׁהַנִּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ[78] - פָּשְׁטָה**
13 **קְדֻשָּׁה בְּכֻלָּהּ[79].**

74) שהרי אין למכרה ולהוציאה לחולין, שמא פשטה קדושת הגוף בכולה, וגם אין לחייבו להקריבה כולה כמות שהיא, שמא לא קדשה אלא רגלה בלבד ואין לו להפסיד כל בהמתו. 75) שנדר להביא עולה. 76) אין הדמים נתפסים בקדושת עולה, שאפילו "המוכר עולתו (ממש) לא עשה כלום ודין תורה שיחזרו המעות חולין", כל שכן זו, שהיא רק ספק עולה, ומוכרה להקריבה עולה, אין הדמים נתפסים בקדושת עולה. 77) שהוא קדוש ואינו יכול למכרו. ושאלו: הלא הקונה עולה זו מקריב בהמה מחוסרת אבר, שאותו אבר לחובת המוכר הוא קרב, והלוקח נָדַר להביא עולה שלימה? ובירושלמי הובא ברש"י שם, מתרצים: כגון שנדר הקונה להביא שווה זוז מבהמה לעולה, והרי יש בבהמה זו כדי כמה זוזים. 78) כגון לב או כבד. 79) כיוון שאין הבהמה יכולה לחיות בלי אבר זה, הרי זה כאילו הקדישה כולה.

14 **טז. הָיְתָה בְּהֵמָה בַּעֲלַת מוּם שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִקָּרֵב[80],**
15 **וְהִקְדִּישׁ אֵבֶר מֵאֲבָרֶיהָ לְדָמָיו[81], בֵּין שֶׁהַנִּשָׁמָה תְּלוּיָה**
16 **בּוֹ בֵּין שֶׁהַנִּשָׁמָה אֵין תְּלוּיָה בּוֹ - לֹא נִתְקַדֵּשׁ אֶלָּא**
17 **דְּמֵי אוֹתוֹ אֵבֶר בִּלְבַד[82]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמַר: דְּמֵי**
18 **רֶגֶל פָּרָה זוֹ אוֹ דְּמֵי לִבָּהּ הֶקְדֵּשׁ לַמִּזְבֵּחַ - הוּא**
19 **וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁתָּפִין בָּהּ[83].**

80) על המזבח. 81) שיימכר ויביאו בדמיו עולה. 82) כיוון שאינו ראוי לעלות על המזבח מחמת מומו, אין לומר בו פשטה קדושה בכולו. 83) לא שותפות לחצאין, אלא כל אחד זוכה בשלו.

20 **יז. וְכֵן הָאוֹמֵר: רֹאשׁ עֵבֶד זֶה אוֹ לֵב חֲמוֹר זֶה**
21 **הֶקְדֵּשׁ לַמִּזְבֵּחַ[84], אוֹ שֶׁאָמַר: רֹאשִׁי הֶקְדֵּשׁ לַמִּזְבֵּחַ -**
22 **אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בִּדְמֵי רֹאשׁוֹ[85]. וְרוֹאִין כַּמָּה יִשְׁוֶה**
23 **אוֹתוֹ אֵבֶר אִלּוּ הָיָה נִמְכָּר[86], וְיָבִיא בְּדָמָיו קָרְבָּן.**

84) דמיו יהיו קודש להקריבם עולה. 85) מכיוון שאינם ראויים להקרבה, אין לך מום גדול מזה, ולא נתקדשו אלא דמי אותו אבר בלבד. 86) הראב"ד שואל: מה ישווה אדם כאשר יוסר ראשו ואפילו לכלבים אינו ראוי שהרי אסור ליהנות מן המת, אכן, כוונת רבינו שימכרו את העבד לאחר, הגוף - לקונה, והראש יישאר למוכר, שאם הוא תורגמן או זמר או צופה למרחוק יהיה למוכר, ומה שישתכר בשאר אברי הגוף יהיה לקונה. וכן כתבו התוספות "שישומו אותו

מתוך מהדורת חזק

אבר שמכר לאיזו מלאכה הוא ראוי" והכוונה, כשהוא חכם, וממציא המצאות, ויכולים ליהנות ממנו עצה, שיש בה תועלת, כמו שישנם כמה שרים יועצים ואינם ראויים לעשות מלאכה אחרת, אלא זו שבראש. ולדעת הרדב"ז בהבנת דברי רבינו, הכוונה שהמקדיש וההקדש שותפים הם לחצאים ממש, מכיוון שהקדיש אבר שהנשמה תלוייה בו, ואי אפשר להתקיים זה בלא זה, על כורחך חולקים הם בשווה. ומה שכתב רבינו: "אינו חייב אלא בדמי ראשו" לא התכוון לומר, אלא שאינו חייב בכולו כשם "שהוא חייב בכולו" בהלכה הבאה. וראייה לדבריו, דברי רבינו בהלכות מכירה פרק כז הלכה ח "האומר לחבירו ראש עבד זה או ראש חמור זה אני מוכר לך הרי זה מכר חציו, וכן הדין בכל אבר שהנשמה תלוייה בו.

1 **יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[87]? בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ[88]; אֲבָל**
2 **בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, הָאוֹמֵר: דְּמֵי רֹאשׁ חֲמוֹר זֶה אוֹ**
3 **כְּבֵדוֹ הֶקְדֵּשׁ[89], אוֹ דְּמֵי רֹאשׁ עֶבֶד זֶה אוֹ כְּבֵדוֹ**
4 **הֶקְדֵּשׁ, הוֹאִיל וְהוּא דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ - הֲרֵי**
5 **זֶה חַיָּב בִּדְמֵי כֻּלּוֹ[90]. שֶׁכָּל הֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת קְדֻשַּׁת**
6 **דָּמִים הוּא[91].**

87) שאינו חייב אלא בדמי האבר שהקדישו לדמיו. 88) שהקדישו, לדמיו, לצרכי עולות למזבח, ולפיכך אפילו הקדיש אבר שהנשמה תלוייה בו לא נתקדש אלא אותו אבר בלבד שלא מצינו בתורה דין זה שיהא הגוף נידון אחרי אבר שנפשו תלוייה בו, בקדשים כאלו. 89) וסתם הקדש לבדק הבית. 90) שנאמר "בערכך נפשות" לומר שערך כל הגוף נמשך אחרי ערך אבר שהנפש תלוייה בו, שאם אמר ערך לבי עלי נותן ערך כולו. 91) לדעת הרדב"ז נתכוון רבינו, כיוון שהקדיש לבדק הבית, הקדיש את דמיו, וכיוון שהקדיש אבר שהנשמה תלוייה בו הרי זה ממילא כאילו הקדישו כולו, שהרי כל דמיו תלויים באבר זה, טול ממנו אבר זה אין לו דמים ושיווי כלל.

7 **יט. הָאוֹמֵר: עֶרְכִּי עָלַי לַמִּזְבֵּחַ[92] - מֵבִיא בְּעֶרְכּוֹ**
8 **קָרְבָּן. וְאִם אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לְעֶרֶךְ שָׁלֵם[93] - הֲרֵי זֶה**
9 **דְּבַר סָפֵק אִם נִדּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד[94], הוֹאִיל וְהוֹצִיאוֹ**
10 **בִּלְשׁוֹן עֶרֶךְ, אוֹ אֵינוֹ נִדּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד, הוֹאִיל וְלַמִּזְבֵּחַ**
11 **נָדַר[95]. וְכָךְ הַמַּקְדִּישׁ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לַמִּזְבֵּחַ[96] - הֲרֵי זוֹ**
12 **נִפְדֵּית, וְהַדָּמִים יָבִיאוּ בָּהֶן עוֹלוֹת לַמִּזְבֵּחַ. וְיֵשׁ בַּדָּבָר**
13 **סָפֵק, אִם פּוֹדִין אוֹתָהּ בָּעֶרֶךְ הַקָּצוּב בָּהּ[97] אוֹ פּוֹדִין**
14 **אוֹתָהּ בְּשָׁוְיָהּ, הוֹאִיל וְלַמִּזְבֵּחַ הֻקְדֵּישׁ[98]. וְדָנִין בְּכָל**
15 **אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן לְהַחְמִיר[99].**

92) שכסף ערכי יהא קרבן למזבח. 93) הקצוב בתורה. 94) לפי יכולתו הכספית, שאם אין לו את כל הסכום, נותן מה שבידו ונפטר. 95) ולא מצינו פדיון בקרבן מזבח אלא לפי שוויו. 96) שכסף שדהו יהא קרבן למזבח. 97) חמישים שקל לזרע בית כור. 98) ולא מצינו בקרבנות מזבח שהוממו, שיפדו פחות משווים. 99) שבהקדש אומרים "יד הקדש על העליונה". ואם טובת ההקדש, שלא ישלם לפי שכר קצוב, אלא לפי דמי השדה וטיבה, הרי זה משלם כפי דמיה העולים על השכר הקצוב בתורה. והוא הדין להיפך.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י'-ט"ז תמוז ה'תשפ"א

יום ראשון י' תמוז ה'תשפ"א

מצות לא תעשה סג. סה.

מצות עשה קעב.

16 הַמִּצְוָה הַס"ג —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ עַל חִלּוּל הַשֵּׁם,
17 וְהוּא הֵפֶךְ קִדּוּשׁ ה' שֶׁאָנוּ מְצֻוִּים בּוֹ, וְשֶׁקָּדַם בֵּאוּרוֹ
18 (שכבר נתבאר) בְּמִצְוַת עֲשֵׂה הַתְּשִׁיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ
19 יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי" (ויקרא כב, לב). וְעָוֹן
20 זֶה נֶחְלָק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: שְׁנַיִם עַל הַכְּלָל וְאֶחָד עַל
21 הַיְחִידִים (שבעם). הַחֵלֶק הַכְּלָלִי הָרִאשׁוֹן —— הוּא: שֶׁכָּל־
22 מִי שֶׁדָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ לַעֲבוֹר עַל אַחַת מִן־הַמִּצְוֹת בִּשְׁעַת
23 הַשְּׁמָד (— הגזרה צווי המלך על ישראל לבטל אחת מן
24 המצוות — כדי להעבירם על (חלק) דתם), אִם הָאֲנַס מִתְכַּוֵּן
25 לְהַעֲבִיר (שיעבור על ציווי הקדוש ברוך הוא) בֵּין בְּמִצְוֹת
26 קַלּוֹת בֵּין בְּמִצְוֹת חֲמוּרוֹת. אוֹ מִי שֶׁדָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ לַעֲבוֹר עַל
27 עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ גִּלּוּי עֲרָיוֹת אוֹ שְׁפִיכוּת דָּמִים וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא
28 בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד —— הֲרֵי זֶה חַיָּב לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ וְיֵהָרֵג וְאַל
29 יַעֲבוֹר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוַת עֲשֵׂה הַתְּשִׁיעִית. וְאִם עָבַר
30 וְלֹא נֶהֱרַג —— הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת־הַשֵּׁם וְעָבַר עַל לָאו זֶה.
31 וְאִם הָיָה זֶה בָּרַבִּים —— כְּלוֹמַר: בְּמַעֲמַד עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל
32 —— הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת־הַשֵּׁם בָּרַבִּים וְעָבַר עַל אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה
33 "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי" וַעֲוֹנוֹ חָמוּר מְאֹד; אֲבָל אֵינוֹ
34 לוֹקֶה מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָנוּס, לְפִי שֶׁאֵין בֵּית דִּין רַשַּׁאי לְקַיֵּם
35 עֹנֶשׁ מַלְקוּת אוֹ מִיתָה אֶלָּא עַל מֵזִיד בְּרָצוֹן בְּעֵדִים
36 וְהַתְרָאָה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (י, יג) בְּנוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ: "וְשַׂמְתִּי
37 אֲנִי אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא" (שם כ, ה), אָמְרוּ: "הַהוּא
38 (כלומר, לכן נאמר באיש "ההוא" לומר שרק לאיש ההוא
39 שעליו מדבר הכתוב שהוא —) לֹא אָנוּס וְלֹא שׁוֹגֵג וְלֹא
40 מֻטְעֶה". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה בְּאֹנֶס אֵינוֹ
41 חַיָּב כָּרֵת, כָּל־שֶׁכֵּן מִיתַת בֵּית דִּין, אֲבָל עָבַר עַל חִלּוּל
42 הַשֵּׁם. וְהַחֵלֶק הַשֵּׁנִי הַכְּלָלִי —— גַּם־כֵּן שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאָדָם
43 עֲבֵרָה שֶׁאֵין בָּהּ תַּאֲוָה וְלֹא הֲנָאָה, אֶלָּא מַרְאֶה בְּמַעֲשָׂיו
44 הַזִּלְזוּל וְהַהֶפְקֵרוּת (במצוות התורה) —— הֲרֵי גַּם זֶה מְחַלֵּל

שֵׁם שָׁמַיִם וְלוֹקֶה, וּלְפִיכָךְ אָמַר: "וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ" (שם יט, יב), לְפִי שֶׁזֶּה מַרְאֶה עַל הַזִּלְזוּל בַּצִּוּוּי הַזֶּה, וְאֵין הֲנָאָה גּוּפָנִית בְּכָךְ. וְהַחֵלֶק שֶׁעַל הַיְחִידִים (שבעם) — הוּא: שֶׁיַּעֲשֶׂה אָדָם יָדוּעַ בַּחֲסִידוּת וּבְיֹשֶׁר אֵיזֶה מַעֲשֶׂה הַנִּרְאֶה לֶהָמוֹן שֶׁהוּא עֲבֵרָה וְשֶׁכְּגוֹן מַעֲשֶׂה זֶה אֵין רָאוּי לְאוֹתוֹ חָסִיד לַעֲשׂוֹתוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מֻתָּר — הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת־הַשֵּׁם, וְהוּא אָמְרָם (יומא פו.:) "הֵיכִי דָּמֵי (כיצד יתואר) חִלּוּל הַשֵּׁם: (אמר רב) כְּגוֹן אֲנָא דְּשָׁקֵלְנָא בִּשְׂרָא מִבֵּי טַבָּחָא וְלָא יָהֵיבְנָא דְּמֵי לְאַלְתַּר. (אם אקנה בשר ולא אשלם מיד, משום שכשאני מאחר לפרוע אומרים שאני גזלן ולומדים ממני לזלזל בגזל) רַבִּי פְּלוֹנִי אָמַר: כְּגוֹן אֲנָא דְּמַסְגֵּינָא (אם אלך) אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלָא תּוֹרָה וּבְלָא תְּפִלִּין". וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה וְאָמַר: "וְלֹא תְחַלֵּל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'" (שם יח, כא). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּפְסָחִים (כה:) וּבְסוֹף יוֹמָא (פו.־פב.).

הַמִּצְוָה הַס"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לִנְתּוֹץ אֶת־בָּתֵּי עֲבוֹדַת ה' יִתְעַלֶּה אוֹ לְהַשְׁחִית אֶת־סִפְרֵי הַנְּבוּאָה אוֹ לִמְחוֹק אֶת־הַשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וּלְשׁוֹן הַלָּאו שֶׁבָּא בְּעִנְיָן זֶה הוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם" (שם יב, ד), אַחַר שֶׁכְּבָר הִקְדִּים אֶת־הַצִּוּוּי לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וּלְהַשְׁמִיד שְׁמָהּ וְלִנְתּוֹץ אֶת־מִזְבְּחוֹתֶיהָ לְגַמְרֵי, הִזְהִיר וְאָמַר: "לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם". וְכָל־הָעוֹבֵר עַל אֵיזֶה דָּבָר מִזֶּה, כְּגוֹן שֶׁיְּהַרֵּס מִשֶּׁהוּ מִן־הַהֵיכָל וְהַמִּזְבֵּחַ וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, אוֹ שֶׁיִּמְחֹק שֵׁם מִשְּׁמוֹת ה' — לוֹקֶה. וּבְסוֹף מַכּוֹת (כב.) נִתְבָּאֵר בִּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא, שֶׁהַשּׁוֹרֵף עֲצֵי הֶקְדֵּשׁ — לוֹקֶה. אָמְרוּ: "וְאַזְהַרְתִּיהּ מֵהָכָא (והאזהרה נלמדת מכאן): מִן וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ, לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם" (שם). וְכֵן נִתְבָּאֵר שָׁם שֶׁהַמּוֹחֵק אֶת־הַשֵּׁם — לוֹקֶה. אָמְרוּ: "וְאַזְהַרְתִּיהּ מֵהָכָא: וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם, לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַה'". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִשְּׁבוּעוֹת.

הַמִּצְוָה הַקע"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִשָּׁמֵעַ לְכָל־נָבִיא מִן־הַנְּבִיאִים עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם וּלְקַיֵּם כֹּל מַה־שֶּׁיְּצַוֶּה, אֲפִלּוּ יְצַוֶּה נֶגֶד מִצְוָה, אוֹ כַּמָּה מִצְוֹת מִן הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא זֶה לְפִי שָׁעָה; אֲבָל לֹא שֶׁיְּנַצִּיחַ תּוֹסֶפֶת אוֹ גֵּרָעוֹן (שיצוה לגרוע או להוסיף על מצוות התורה לעולם), כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהַקְדָּמַת חִבּוּרֵנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה. וְהַכָּתוּב שֶׁבּוֹ נֶאֱמַר צִוּוּי זֶה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן" (דברים יח, טו). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן — אֲפִלּוּ אָמַר לְךָ לַעֲבוֹר עַל אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה לְפִי שָׁעָה, שְׁמַע לוֹ". וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְזֶהוּ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר (הנביא) בִּשְׁמִי אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ" (שם, יט). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּסַנְהֶדְרִין (פט.): "שְׁלֹשָׁה מִיתָתָם בִּידֵי שָׁמַיִם: הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי הַנָּבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, וְהַכּוֹבֵשׁ נְבוּאָתוֹ" (שנצטווה מהקדוש ברוך הוא להתנבאות ולא ניבא), וְכֻלָּם (נלמדו —) מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי [אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ = מיתה בידי שמים]", אָמְרוּ: "קְרִי בֵּיהּ: לֹא־יִשְׁמַע (זה העובר על דברי הנביא), לֹא־יִשָּׁמַע (זה העובר על דברי עצמו), לֹא־יִשְׁמַע (זה הכובש נבואתו)". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (סוף פרק אלו הן הנחנקין).

יום שני י"א תמוז ה'תשפ"א

מצות לא תעשה סד.

מצות עשה ח. ו. רו.

הַמִּצְוָה הַס"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְנַסּוֹת הַבְטָחוֹתָיו וְאִיּוּמָיו יִתְעַלֶּה, שֶׁנְּבִיאָיו מַבְטִיחִים לָנוּ אוֹ מְאַיְּמִים בָּהֶם עָלֵינוּ, עַל דֶּרֶךְ שֶׁנַּטִּיל בָּהֶם סָפֵק אַחַר שֶׁיָּדַעְנוּ אֲמִתַּת נְבוּאַת הַמּוֹדִיעָם (כלומר אחרי שהוברר אצלינו שהוא נביא אמיתי). וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תְנַסּוּ אֶת־ה' אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה" (דברים ו, טז).

הַמִּצְוָה הַשְּׁמִינִית — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִדַּמּוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּפִי יְכָלְתֵּנוּ, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו" (דברים כח, ט), וּכְבָר כָּפַל צִוּוּי זֶה וְאָמַר: "לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו" (שם יא, כב) וּבָא בְּפֵרוּשׁ עִנְיָן זֶה: "מָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא רַחוּם — אַף אַתָּה הֱיֵה רַחוּם; הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא חַנּוּן — אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן; הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא צַדִּיק — אַף אַתָּה הֱיֵה צַדִּיק; הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא חָסִיד — אַף אַתָּה הֱיֵה חָסִיד" — זֶהוּ לְשׁוֹן סִפְרֵי (שם). וּכְבָר כָּפַל צִוּוּי זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ" (שם יג, ה), וְגַם בְּפֵרוּשׁוֹ בָּא (בסוטה יד.), שֶׁעִנְיָנוֹ לְהִתְדַּמּוֹת לַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים וְלַמִּדּוֹת הַנִּכְבָּדוֹת שֶׁבָּהֶם מִתֹּאַר יִתְעַלֶּה עַל דֶּרֶךְ הַמָּשָׁל — יִתְעַלֶּה עַל הַכֹּל עִלּוּי רָב (שהקדוש ברוך הוא מרומם מכל התארים האמורים, ואין משתמשים בכל התוארים האלו אלא דרך משל).

הַמִּצְוָה הַשִּׁשִּׁית — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִתְעָרֵב בֵּין הַחֲכָמִים וּלְהִתְחַבֵּר אִתָּם וּלְהַתְמִיד וְלָשֶׁבֶת עִמָּהֶם וּלְהִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶם בְּכָל־דֶּרֶךְ מִדַּרְכֵי הַהִשְׁתַּתְּפוּת: בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וּמָקָח וּמִמְכָּר, כְּדֵי שֶׁנַּגִּיעַ בְּכָךְ לְהִדַּמּוֹת לְמַעֲשֵׂיהֶם וּלְהַאֲמִין בַּדֵּעוֹת הָאֲמִתִּיּוֹת מִדִּבְרֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּלְדָבְקָה־בוֹ" (דברים יא, כב) וּכְבָר נִכְפַּל גַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה, וְאָמַר: "וּבוֹ תִדְבָּק" (שם י, כ). וּבָא הַפֵּרוּשׁ: "וּלְדָבְקָה בוֹ" — הִדַּבֵּק בַּחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם. זֶהוּ לְשׁוֹן הַסִּפְרֵי (שם). וְכֵן הֵבִיאוּ רְאָיָה עַל הַחוֹבָה לְשָׁא בַּת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וּלְהַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם וּלְהַנּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וּלְהִתְעַסֵּק עִמָּהֶם מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר "וּבוֹ תִדְבָּק". אָמְרוּ (כתובות קיא:): "וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לָאָדָם

לְהִדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה, וְהָא כְּתִיב: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא" (שם ד, כד)? אֶלָּא כָּל־הַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם" וְכוּ'.

הַמִּצְוָה הָר"ו —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֶאֱהוֹב זֶה־אֶת־זֶה כְּמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹהֲבִים אֶת־עַצְמֵנוּ, שֶׁתִּהְיֶה חֶמְלָתִי וְאַהֲבָתִי (לכל אחד ואחד מישראל) כְּאַהֲבָתִי וְחֶמְלָתִי לְעַצְמִי בְּמָמוֹנוֹ וְגוּפוֹ וְכָל־מַה־שֶּׁיֵּשׁ לוֹ וּמַה־שֶּׁהוּא חָפֵץ. וְכֹל מַה־שֶּׁאֶרְצֶה לְעַצְמִי, אֶרְצֶה לוֹ כָּמוֹהוּ; וְכָל־מַה־שֶּׁלֹּא אֶרְצֶה לְעַצְמִי אוֹ לִידִידַי, לֹא אֶרְצֶה בִּשְׁבִילוֹ כָּמוֹהוּ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (שם, יח).

יום שלישי י"ב תמוז ה'תשפ"א
מצות עשה רז. מצות לא תעשה שב. מצות עשה רה. מצות לא תעשה שג.

הַמִּצְוָה הָר"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֶאֱהֹב אֶת־הַגֵּרִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר" (דברים י, יט). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא נִכְלָל בְּעִנְיָן זֶה בְּמַה־שֶּׁכּוֹלֵל כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָמְרוֹ "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", לְפִי שֶׁהַגֵּר הַזֶּה הוּא גֵּר צֶדֶק (שהוא כישראל לכל דבר) —— אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנַס לַדָּת הוֹסִיף לוֹ ה' אַהֲבָה, וְיִחֵד לוֹ מִצְוָה נוֹסֶפֶת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בָּאַזְהָרָה עַל אוֹנָאָתוֹ (לצערו), שֶׁאָמַר: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ" (ויקרא כה, יז). וְאָמַר אַחַר־כָּךְ: "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" (שמות כב, כ). וְנִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא (בבא מציעא נט:) שֶׁחַיָּבִים עַל אוֹנָאַת הַגֵּר מִשּׁוּם "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ" וּמִשּׁוּם "וְגֵר לֹא תוֹנֶה". כָּךְ גַּם־כֵּן נִתְחַיַּבְנוּ לְאָהֳבוֹ מִשּׁוּם "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" וּמִשּׁוּם "וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר". וְזֶה פָּשׁוּט וְאֵין בּוֹ נִסְתָּר (דברים נסתרים), וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֶחָד מִמִּי שֶׁמָּנָה אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁזֶּה נֶעְלָם מִמֶּנּוּ. וּבְרוֹב הַמִּדְרָשׁוֹת בֵּאֲרוּ שֶׁה' צִוָּנוּ עַל הַגֵּר כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ עַל עַצְמוֹ יִתְעַלֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ "וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה), וְאָמַר "וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר".

הַמִּצְוָה הַש"ב —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּשַׁנְּאוֹ זֶה־אֶת־זֶה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ" (ויקרא יט, יז). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ד, ח): "לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא שִׂנְאָה שֶׁהִיא בַּלֵּב, אֲבָל אִם גִּלָּה לוֹ אֶת הַשִּׂנְאָה, וְיָדַע זֶה שֶׁהוּא שׂוֹנְאוֹ —— אֵינוֹ עוֹבֵר עַל לָאו זֶה; אֲבָל עוֹבֵר הוּא עַל 'לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר'" (שם, יח). וְעוֹבֵר גַּם עַל עֲשֵׂה וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (שם). אֲבָל שִׂנְאַת הַלֵּב —— עָוֹן חָמוּר מִן־הַכֹּל.

הַמִּצְוָה הָר"ה —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִמְחוֹת בְּעוֹשֶׂה עֲבֵרָה אוֹ בְּמִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹתָהּ, וּלְהַזְהִירוֹ עַל כָּךְ בִּדְבָרִים וּלְהוֹכִיחוֹ. וְאַל יֹאמַר אָדָם: "אֲנִי לֹא אֶחֱטָא; וְאִם יֶחֱטָא זוּלָתִי —— זֶה עִנְיָנוֹ עִם ה'", —— זֶה נֶגֶד הַתּוֹרָה, אֶלָּא אָנוּ מְצֻוִּים שֶׁלֹּא לַעֲבוֹר וְלֹא נַנִּיחַ לְזוּלָתֵנוּ מֵאֲמָתֵנוּ לַעֲבוֹר. וּמִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲבוֹר —— חוֹבָה עַל כָּל־אָדָם לְהוֹכִיחוֹ וּלְמָנְעוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמָה עָלָיו עֵדוּת הַמְחַיֶּבֶת לְקַיֵּם עֹנֶשׁ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ" (ויקרא יט, יז). גַּם נִכְלָל בְּמִצְוָה זוֹ שֶׁנִּתְרַעֵם זֶה עַל זֶה, אִם הֵרֵעוּנוּ זֶה לָזֶה, וְאַל נִטּוֹר לוֹ אוֹ נִשְׁמוֹר לוֹ חֵטְא, אֶלָּא נִצְטַוִּינוּ לְהִתְרַעֵם עָלָיו בִּדְבָרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בַּלֵּב כְּלוּם, וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "מִנַּיִן אִם הוֹכַחְתּוֹ אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, חָזוֹר וְהוֹכַח? תַּלְמוּד לוֹמַר: הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ. יָכוֹל אַף אַתָּה מוֹכִיחוֹ וּפָנָיו מִשְׁתַּנּוֹת? (כלומר, שמותר לך להוכיח אותו אפילו באופן שהוא מתבייש, כגון בפני רבים וכדו') תַּלְמוּד לוֹמַר: וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא". (שאם תעשה כן תשא אתה חטא בסבתו). וּכְבָר בֵּאֲרוּ חֲכָמִים, שֶׁמִּצְוָה זוֹ חוֹבָה עַל כָּל־אָדָם אֲפִלּוּ מִן־הַקָּטֹן לַגָּדוֹל חֲרֵי הוּא חַיָּב לְהוֹכִיחַ, וַאֲפִלּוּ קַלָּל וְזַלְזַל אַל יִרְפּוּ יָדָיו וְאַל יִסְתַּלֵּק מִלְּהוֹכִיחַ עַד אֲשֶׁר יֵכֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ מַעְתִּיקֵי הַשְּׁמוּעָה (מוסרי התורה שבעל פה) וְאָמְרוּ (ערכין טז): עַד הַכָּאָה. וְיֵשׁ לְמִצְוָה זוֹ תְּנָאִים וַהֲלָכוֹת, וְנִתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בַּתַּלְמוּד.

הַמִּצְוָה הַש"ג —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ זֶה־אֶת־זֶה, וְעָוֹן זֶה הוּא שֶׁקּוֹרְאִים אוֹתוֹ: מַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, וְהָאַזְהָרָה שֶׁבָּאָה בָּזֶה הוּא אָמְרוֹ: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא" (שם, יז). וּבְסִפְרָא (שם) אָמְרוּ: "מִנַּיִן אִם הוֹכַחְתּוֹ אֲפִלּוּ אַרְבַּע וְחָמֵשׁ פְּעָמִים, חָזוֹר וְהוֹכַח? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא'". אֲבָל פְּשַׁט הַכָּתוּב חֲרֵי הוּא מַזְהִיר, שֶׁלֹּא תַחְשׁוֹב לוֹ עָוֹן בְּלִבְּךָ, וְשֶׁלֹּא תִּזְכְּרֵהוּ.

יום רביעי י"ג תמוז ה'תשפ"א
מצות לא תעשה רנו. שא. דש. שה.

הַמִּצְוָה הָרנ"ו —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַכְבִּיד (להתאכזר) עַל הַיְתוֹמִים וְהָאַלְמָנוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן" (שמות כב, כא). לָאו זֶה כּוֹלֵל שֶׁלֹּא יַכְבִּיד עֲלֵיהֶם לֹא בְּדִבּוּר וּלֹא בְּמַעֲשֶׂה, אֶלָּא יְדַבֵּר עִמָּהֶם דְּבָרִים רַכִּים וְנוֹחִים בְּיוֹתֵר, וְיִתְעַסֵּק עִמָּהֶם בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה בְּיוֹתֵר, וְיִתְיַחֵס אֲלֵיהֶם בְּיַחַס טוֹב בְּיוֹתֵר וְיִתְכַּוֵּן לְהַפְלִיג (להרבות) בְּכָל־זֶה. וּמִי שֶׁלֹּא נִזְהַר בְּאֶחָד מִכָּל־אֵלּוּ —— הֲרֵי עָבַר עַל לָאו זֶה. וּכְבָר בֵּאֵר יִתְעַלֶּה עֹנֶשׁ הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם וְגוֹ'" (שם, כג).

הַמִּצְוָה הַש"א —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ עַל הָרְכִילוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא יט, טז). אָמְרוּ (ספרא קדושים ד, ה): לֹא תְּהֵא רַךְ דְּבָרִים לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה. דָּבָר אַחֵר: לֹא תְּהֵא כְּרוֹכֵל מַטְעִין דְּבָרִים וְהוֹלֵךְ. וּבִכְלָל לָאו זֶה הָאַזְהָרָה עַל הוֹצָאַת שֵׁם רָע (כתובות מו.).

הַמִּצְוָה הַד"ש —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּנָקוֹם זֶה מִזֶּה, וְהוּא: כְּגוֹן שֶׁעָשָׂה הוּא מִקֹּדֶם אֵיזֶה מַעֲשֶׂה, וְאָז לֹא נֶחְדַּל לְחַבְּקְשׁוֹ עַד שֶׁנִּגְמְלֵהוּ כְּפָעֳלוֹ הָרַע, אוֹ נְצַעֲרֶנּוּ כְּמוֹ שֶׁצִּעֵר אוֹתָנוּ. הִזְהִיר ה' מִכָּךְ וְאָמַר: "לֹא־תִקֹּם" (שם, יח). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם, י): "עַד הֵיכָן כֹּחָהּ שֶׁל נְקִימָה? אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי מַגֶּלְךָ, וְלֹא הִשְׁאִילוֹ. לְמָחָר אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ, אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי מַגֶּלְךָ —— לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא־תִקֹּם". וְעַל הַמָּשָׁל הַזֶּה הֶקֵּשׁ בְּכָל־הָעִנְיָנִים.

הַמִּצְוָה הַש"ה —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּנָטוֹר וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִנְקוֹם, וְהוּא: שֶׁנִּשְׁמוֹר אֶת הַחִטָּא שֶׁחָטָא לָנוּ הַחוֹטֵא וְנִזְכְּרֶנּוּ לוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם, יא): "עַד הֵיכָן כֹּחָהּ שֶׁל נְטִירָה? אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי מַגֶּלְךָ, וְלֹא הִשְׁאִילוֹ. לְמָחָר אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ, אָמַר לוֹ: הֵילָךְ (הנה לך), אֵינִי כְּמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי מַגֶּלְךָ —— לְכָךְ נֶאֱמַר: 'לֹא־תִטֹּר'".

יום חמישי י"ד תמוז ה'תשפ"א

מצות עשה יא.

הַמִּצְוָה הַי"א —— הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְלַמֵּד (לאחרים — לבניו (הקטנים)) חָכְמַת הַתּוֹרָה וּלְלָמְדָהּ (בעצמו) —— וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: תַּלְמוּד תּוֹרָה, וְהוּא אָמְרוֹ "וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ" (דברים ו, ז). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (על הפסוק שם): "'וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ' —— אֵלּוּ תַּלְמִידֶיךָ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל־מָקוֹם שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִם בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֵּצְאוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים'" (מלכים־ב ב, ג). וְשָׁם (בספרי) אָמְרוּ: "וְשִׁנַּנְתָּם —— שֶׁיִּהְיוּ מְחֻדָּדִים (מסודרים) בְּתוֹךְ פִּיךָ, כְּשֶׁאָדָם שׁוֹאֵלְךָ דָּבָר, לֹא תְּהֵא מְגַמְגֵּם לוֹ, אֶלָּא תְּהֵא אוֹמֵר לוֹ מִיָּד". וּכְבָר נִכְפַּל צִוּוּי זֶה כַּמָּה פְּעָמִים: "וּלְמַדְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם (עפ"י לשון הפסוק בדברים ה, א) וּלְמַעַן יִלְמְדוּ" (שם לא, יב). וּכְבָר הִרְבּוּ לְהַדְגִּישׁ מִצְוָה זוֹ וּלְזָרֵז עָלֶיהָ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד. וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם", אָמְרוּ: "בְּנֵיכֶם —— וְלֹא בְּנוֹתֵיכֶם", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּגְּמָרָא קִדּוּשִׁין (לו.).

יום שישי ט"ו תמוז ה'תשפ"א

מצות עשה רט.

הַמִּצְוָה הָר"ט —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְכַבֵּד אֶת־הַחֲכָמִים וְלַעֲמֹד מִפְּנֵיהֶם כְּדֵי לְהַדְרָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן" (ויקרא יט, לב — וזקן הוא זה שקנה הרבה חכמה). וּלְשׁוֹן סִפְרָא: "תָּקוּם וְהָדַרְתָּ —— קִימָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הִדּוּר" (אבל במקום שאין בו הידור כגון בבית המרחץ אין עומדין מפניו). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין (לב:). וְדַע שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁמִּצְוָה זוֹ חוֹבָה עַל כָּל־אָדָם בְּאֹפֶן כְּלָלִי —— כְּלוֹמַר: לְכַבֵּד אֶת־הַחֲכָמִים וַאֲפִלּוּ לְחָכָם הַשָּׁוֶה לוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בְּאָמְרָם (בבא מציעא לג.): "תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבַּבָּבֶל עוֹמְדִין זֶה מִפְּנֵי זֶה" —— יֵשׁ בָּהּ עוֹד יִחוּד וְתוֹסֶפֶת עַל הַתַּלְמִיד, וְהוּא: שֶׁכְּבוֹד הַתַّלְמִיד לְרַבּוֹ יֵשׁ בּוֹ תּוֹסֶפֶת גְּדוֹלָה עַל הַכָּבוֹד שֶׁהוּא חוֹבָה לְכָל־חָכָם, וְעִם הַכָּבוֹד חַיָּב בְּמוֹרָא, לְפִי שֶׁכְּבָר בֵּאֲרוּ שֶׁחוֹבָתוֹ כְּלַפֵּי רַבּוֹ גְּדוֹלָה מֵחוֹבָתוֹ כְּלַפֵּי אָבִיו, אֲשֶׁר חִיְּבוֹ הַכָּתוּב בִּכְבוֹדוֹ וּבְמוֹרָאוֹ. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (בבבא מציעא שם): אָבִיו וְרַבּוֹ —— רַבּוֹ קוֹדֵם (כגון אביו ורבו שבויים בשביה פודה את רבו, ואחר כך פודה את אביו). וּכְבָר בֵּאֲרוּ (סנהדרין ה:) שֶׁאָסוּר לַתַּלְמִיד לַחֲלוֹק עַל רַבּוֹ —— כַּוָּנָתִי בְּמַחֲלֹקֶת: שֶׁיֵּצֵא נֶגֶד פְּסַק דִּינוֹ וְיִפְרֹד בִּסְבָרָתוֹ וִילַמֵּד אוֹ יוֹרֶה בְּלִי שֶׁיַּרְשֵׁהוּ. וְאָסוּר לוֹ לָרִיב עִמּוֹ וּלְהִתְרַעֵם עָלָיו וְלֹא לָדוּן אוֹתוֹ לְכַף חוֹבָה, כְּלוֹמַר: שֶׁיַּסְבִּיר אֵיזוֹ פְּעֻלָּה מִפְּעֻלּוֹתָיו אוֹ אֵיזֶה דִּבּוּר בְּסוּג מִסּוּגֵי הַהַסְבָּרוֹת (שמפרש דבריו שלא כפשוטם) —— לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְכָךְ. וּבְפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קי.) אָמְרוּ: "כָּל־הַחוֹלֵק עַל רַבּוֹ כְּחוֹלֵק עַל הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'בְּהַצֹּתָם עַל־ה'' (ראה בהמשך) (במדבר כו, ט), כָּל־הָעוֹשֶׂה מְרִיבָה עִם רַבּוֹ כְּעוֹשֶׂה עִם הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־ה'' וְגוֹ' (אף על פי שרבו שם על משה ואהרן, נאמר "את ה'") (שם כ, יג), וְכָל־הַמִּתְרַעֵם עַל רַבּוֹ כְּמִתְרַעֵם עַל הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַלֹּא־עָלֵינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶם (תלונות עם ישראל על משה ואהרן —) כִּי עַל־ה'' (שמות טז, ח). וְכָל־הַמְהַרְהֵר אַחַר רַבּוֹ כִּמְהַרְהֵר אַחַר הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה'" (במדבר כא, ה). וְכָל־זֶה בָּרוּר, לְפִי שֶׁמַּחֲלֹקֶת קֹרַח וְרִיב יִשְׂרָאֵל וְתַרְעֻמָתָם וּמַחֲשַׁבְתָּם הָרָעָה לֹא הָיְתָה אֶלָּא עִם מֹשֶׁה וְעָלָיו שֶׁהוּא רַבָּן שֶׁל כָּל־יִשְׂרָאֵל, וְעָשָׂה הַכָּתוּב כָּל־דָּבָר מֵהֶם כְּלַפֵּי ה'. ("בהצותם על ה'") וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (אבות פרק ד משנה יב): "מוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמָיִם". וְכָל־זֶה (גם כבוד חכמים וגם מורא חכמים) נִלְמַד מִמַּה שֶׁמָּצָאנוּ שֶׁהַכָּתוּב צִוָּה לְכַבֵּד אֶת־הַחֲכָמִים וְהַהוֹרִים, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּלְשׁוֹנוֹת הַתַּלְמוּד, לֹא שֶׁהִיא (מורא חכמים) מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְהָבֵן זֹאת.

יום ש"ק ט"ז תמוז ה'תשפ"א

מצות לא תעשה י. מז. ס. ו. ה. ב. ג. ד. טו.

מצות עשה קפו. מצות לא תעשה כג. כד.

הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּפָנוֹת אֶל עֲבוֹדָה זָרָה וּלְהִתְעַסֵּק בְּעִנְיָנֶיהָ, כְּלוֹמַר: לְעַיֵּן וְלִלְמוֹד אוֹתָן הַהֲזָיוֹת וְהַהֲבָלִים שֶׁאוֹמְרִים מְיַסְּדֶיהָ, שֶׁרוּחָנִית פְּלוֹנִית (כוח עליון מסויים) מוֹרִידִים אוֹתָהּ בְּאֹפֶן כָּךְ וָכָךְ, וְהִיא עוֹשָׂה כָּךְ וָכָךְ; וְהַכּוֹכָב הַפְּלוֹנִי מְקַטְּרִים לוֹ וְעוֹמְדִים לְפָנָיו

כָּךְ וָכָךְ, וְהוּא עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה פְּלוֹנִי, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה בִּדְבָרִים אֵלּוּ וְהָעִיּוּן בְּאוֹתָם הַדִּמְיוֹנוֹת הוּא מִמַּה שֶׁמְּעוֹרֵר אֶת־הַפֶּתִי לִדְרֹשׁ בָּהֶם וּלְעָבְדָם. וְהַפָּסוּק שֶׁבּוֹ הֶזְהַרְנוּ עַל עִנְיָן זֶה הוּא אָמְרוֹ: "אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִם" (ויקרא יט, ד). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (תחילת קדושים, י): "אִם פּוֹנֶה אַתָּה אַחֲרֵיהֶן אַתָּה עוֹשֶׂה אוֹתָן אֱלָהוּת". וְשָׁם אָמְרוּ: "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַל־תִּפְנֶה לִרְאוֹתָן", כְּלוֹמַר: אֲפִלּוּ לְהִסְתַּכֵּל בְּצוּרַת הַפֶּסֶל הַחִיצוֹנִית וּלְהִתְבּוֹנֵן בַּעֲשִׂיָּתוֹ אָסוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲסִיק חֵלֶק מִן־הַזְּמַן בְּמַשֶּׂהוּ מֵהֶם. וּבְפֶרֶק "שׁוֹאֵל אָדָם מֵחֲבֵרוֹ" (שבת קמט.): "כְּתָב הַמְהַלֵּךְ (הכתוב) תַּחַת הַצּוּרָה (צורת אדם) וְתַחַת הַדְּיוֹקְנָאוֹת (של שאר עצמים) אָסוּר לִקְרוֹתוֹ בַּשַּׁבָּת; וּדְיוֹקְנֵי (של עבודה זרה) עַצְמָהּ אַף בְּחֹל אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בָּהּ, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: 'אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִים'. מַאי תַּלְמוּדָא? (איך נלמד פסוק זה) אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: 'אַל־תִּפְנוּ אֶל' — מִדַּעְתְּכֶם" (הבלים אשר אתם בודים) וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה עַצְמוֹ, כְּלוֹמַר בְּאִסּוּר הַמַּחֲשָׁבָה עַל עֲבוֹדָה זָרָה וְהוּא אָמְרוֹ: "הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם" (דברים יא, טז), כְּלוֹמַר: אִם תּוֹעֶה לִבְּךָ לַחְשֹׁב בָּהּ, זֶה יִגְרֹם לְךָ לָסוּר מִן הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה וּלְהִתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדָתָהּ. וְאָמַר עוֹד בְּעִנְיָן זֶה עַצְמוֹ: "וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְגוֹ'" (שם ד, יט), כִּי לֹא הִזְהִיר לְבַל יָרִים אָדָם אֶת־רֹאשׁוֹ לִרְאוֹתָם בְּעֵינָיו, אֶלָּא הִזְהִיר מִלְּהִסְתַּכֵּל בְּעַיִן הַלֵּב בְּמַה־שֶּׁמְּיַחֲסִים לָהֶם עוֹבְדֵיהֶם. וְכֵן אָמְרוֹ: "וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אָנִי" (שם יב, ל) — שֶׁהִזְהִיר מִלִּשְׁאוֹל עַל אֵיכוּת עֲבוֹדָתָהּ אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יַעַבְדֶנָּהּ, לְפִי שֶׁכָּל־זֶה גּוֹרֵם לִטְעוֹת אַחֲרֶיהָ. וְדַע שֶׁהָעוֹבֵר עַל עִנְיָן זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֵר זֶה בְּסוֹף פֶּרֶק א' מֵעֵרוּבִין (יז:), כְּשֶׁאָמְרוּ: "לוֹקִין עַל עֵרוּבֵי תְּחוּמִין דְּבַר תּוֹרָה" וְהֵבִיאוּ רְאָיָה מֵאָמְרוֹ: "אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ" (שמות טז, כט); וְהִקְשׁוּ וְאָמְרוּ: הֵיאַךְ יִלְקֶה עַל לָאו שֶׁבָּא בִּלְשׁוֹן "אַל" וְלֹא בָּא בִּלְשׁוֹן לֹא? וְהֵשִׁיבוּ בְּדֶרֶךְ קֻשְׁיָא וְאָמְרוּ: אִם כָּל־מַה שֶׁבָּא בִּלְשׁוֹן 'אַל' אֵין לוֹקִין עָלָיו, אֶלָּא מֵעַתָּה "אַל תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִם" הָכִי נַמִּי (האמנם כך) דְּלֹא לָאֱקִי?! הֲרֵי מַשְׁמַע מִכָּאן שֶׁעִנְיָן זֶה לוֹקִין עָלָיו.

הַמִּצְוָה הַמ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּהְיוֹת חָפְשִׁיִּים בְּמַחְשְׁבוֹתֵינוּ, עַד שֶׁנֶּאֱמַין דֵּעוֹת הַמְנַגְּדוֹת לַדֵּעוֹת שֶׁהֵבִיאָה הַתּוֹרָה, אֶלָּא נַגְבִּיל אֶת־מַחְשַׁבְתֵּנוּ וְנַעֲשֶׂה לָהּ סְיָג שֶׁתַּעֲמוֹד אֶצְלוֹ — וְהֵן מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְאַזְהָרוֹתֶיהָ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו, לט). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי: "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם" — זוֹ מִינוּת כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת" וְגוֹ' (קהלת ז, כו); "וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" — זוֹ זְנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל־אָבִיו" וְגוֹ' (שופטים יד, ג). הַכַּוָּנָה בְּאָמְרָם זוֹ זְנוּת — רְדִיפַת הַתַּעֲנוּגוֹת וְהַתַּאֲוֹת הַגּוּפָנִיּוֹת וְהַעֲסָקַת הַמַּחֲשָׁבָה בָּהֶן תָּמִיד.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שִׁשִּׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקוֹב (לקלל) אֶת־הַשֵּׁם הַגָּדוֹל — יִתְעַלֶּה עַל מַה שֶׁאוֹמְרִים הַכּוֹפְרִים לְעֵילָא לְעֵילָא — וְזֶהוּ הָעִנְיָן שֶׁמְּכַנִּים אוֹתוֹ (בלשון סגי־נהור) "בִּרְכַּת הַשֵּׁם". וְעֹנֶשׁ הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה הוּא מְפֹרָשׁ בְּלִשּׁוֹן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא נִסְקָל, הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְנֹקֵב שֵׁם־ה' מוֹת יוּמָת רָגוֹם יִרְגְּמוּ־בוֹ כָּל־הָעֵדָה" (ויקרא כד, טז). אֲבָל הָאַזְהָרָה, לֹא בָּאָה בַּכָּתוּב אַזְהָרָה מְיֻחֶדֶת עַל חֵטְא זֶה לְבַדּוֹ, אֶלָּא בָּאָה אַזְהָרָה הַכּוֹלֶלֶת עִנְיָן זֶה וְזוּלָתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ: "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל" (שמות כב, כז). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: 'וְנֹקֵב שֵׁם־ה' מוֹת יוּמָת' עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ — תַּלְמוּד לוֹמַר: 'אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל'". וּבְסִפְרָא (פרשת אמור שם): "עַל הַשֵּׁם הַמְיֻחָד (שם המפורש בן ד' אותיות: אלף־דלת־נון־יוד, יוד־הא־ואו־הא (הלכות עבו"ם פרק ב הלכה ז) — בְּמִיתָה; וְעַל שְׁאָר הַכִּנּוּיִין (שאר שמות שאינן נמחקים: אל, אלוה, אלהים, אהיה, שדי, צבאות) — בְּאַזְהָרָה (לאו (בלבד)). וְעוֹד בַּמְּכִלְתָּא (דרבי שמעון בן יוחאי): "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל" לִתֵּן לֹא־תַעֲשֶׂה עַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין. וְדַע (שאף שהאזהרה "אלוקים לא תקלל" היא אזהרה על כמה איסורים שונים, הרי) שֶׁסּוּג זֶה מִן־הָאַזְהָרוֹת הַכּוֹלֵל שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים — אֵינוֹ מִסּוּג לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת (לאו אחד הכולל כמה איסורים — שאין לוקין עליו, וראה לעיל הכלל התשיעי —) לְפִי שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב אֶת־הָעֹנֶשׁ בְּכָל־עִנְיָן וְעִנְיָן מֵהֶם וְהוֹדִיעָנוּ בְּהֶכְרֵחַ, שֶׁכָּל־עִנְיָן וְעִנְיָן מֵזְהָרִים עָלָיו וְשֶׁהוּא מִצְוָה לֹא־תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בַּהֲקָדְמוֹת שֶׁעָשִׂינוּ לְמַאֲמָר זֶה (בהקדמת הספר שאחר י"ד הכללים (השורשים)). וְכֵיוָן שֶׁהַכְּלָל הוּא: לֹא עָנַשׁ אֶלָּא־אִם־כֵּן הִזְהִיר — חוֹקְרִים אָנוּ עַל הָאַזְהָרָה בְּהֶכְרֵחַ. וְיֵשׁ שֶׁהִיא נִלְמֶדֶת בְּאַחַת הַמִּדּוֹת, וְיֵשׁ שֶׁהִיא בִּכְלַל עִנְיָן אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בַּהֲקָדְמוֹת. וְלֹא יְהֵא לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת אֶלָּא אִם לֹא קָדְמָה לָנוּ יְדִיעָה כְּלָל, שֶׁעִנְיָן מֵאוֹתָם הָעִנְיָנִים מֵזְהָרִים עָלָיו (רק כאשר אין מקור נוסף לאיסור), אֶלָּא מֻחְמֶצֶת אוֹתוֹ הַלָּאו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁעִי; אֲבָל אִם קָדְמָה יְדִיעָה שֶׁאוֹתוֹ הַדָּבָר מֵזְהָרִים עָלָיו — וְהוּא בְּאָמְרוֹ שֶׁהָעוֹשֶׂה כָּךְ וָכָךְ יֵעָשֶׂה בּוֹ כָּךְ — אֵין לָחֹשׁ (להבדיל) אִם הָאַזְהָרָה הִיא בְּפֵרוּשׁ אוֹ מִן הַדִּין, בִּפְרָט אוֹ בִּכְלָל. וְדַע זֹאת, וְיָבוֹאוּ לְךָ מֵעִנְיָן זֶה עוֹד מִצְוֹת רַבּוֹת.

הַמִּצְוָה הַשִּׁשִּׁית — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה אֲפִלּוּ בְּזוּלַת אַרְבַּע הָעֲבוֹדוֹת הַנִּזְכָּרוֹת (במצות לא תעשה ה) — אַף בִּתְנַאי שֶׁיִּהְיֶה זֶה כִּדַּרְכָּהּ, כְּלוֹמַר: שֶׁיַּעַבְדֶנָּה בְּמַה שֶׁדֶּרֶךְ אוֹתוֹ הַנֶּעֱבָד לְהֵעָבֵד, כְּגוֹן שֶׁיִּפְעוֹר (יגלה) עַצְמוֹ לַפְּעוֹר אוֹ יִזְרוֹק אֶבֶן לַמֶּרְקוּלִיס (שם אליל).

מתוך מהדורת חזק

וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בָּאַזְהָרָה עַל כָּךְ: "וְלֹא תָעָבְדֵם" (שמות כ, ג). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (שם): "לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם" — לְחַיֵּב עַל הָעֲבוֹדָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְעַל הַהִשְׁתַּחֲוָיָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. לְפִיכָךְ מִי שֶׁזּוֹרֵק אֶבֶן לַפְּעוֹר אוֹ פּוֹעֵר עַצְמוֹ לַמֶּרְקוּלִיס — אֵינוֹ חַיָּב לְפִי שֶׁאֵין זוֹ עֲבוֹדָתוֹ, שֶׁהֲרֵי אָמַר יִתְעַלֶּה: "אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אָנִי" (דברים יב, ל). הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה בְּמֵזִיד — חַיָּב סְקִילָה וְכָרֵת, וּבְשׁוֹגֵג קָרְבָּן. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז׳ מִסַּנְהֶדְרִין.

וְשָׁם (סד:) אָמְרוּ: "שָׁלֹשׁ כְּרִתוֹת בַּעֲבוֹדָה זָרָה לָמָּה? אַחַת לִכְדַרְכָּהּ, וְאַחַת לְשֶׁלֹּא כִּדַרְכָּהּ, וְאַחַת לַמֹּלֶךְ". כְּלוֹמַר: שֶׁהָעוֹבֵד לְאֵיזֶה דָּבָר שֶׁהוּא מִמִּינֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּאֵיזֶה מִין שֶׁיִּהְיֶה מִמִּינֵי הָעֲבוֹדָה — הֲרֵי זֶה חַיָּב כָּרֵת, בִּתְנַאי שֶׁיַּעֲבֹד כִּדַרְכָּהּ, כְּלוֹמַר: בְּדָבָר שֶׁדַּרְכָּהּ לְהֵעָבֵד בּוֹ, כְּגוֹן פּוֹעֵר לַפְּעוֹר וְזוֹרֵק אֶבֶן לַמֶּרְקוּלִיס, וּמַעֲבִיר שְׂעָרוֹ לִכְמוֹשׁ. וְכֵן מִי שֶׁעָבַד בְּאַחַת מֵאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת לְאֵיזֶה נֶעֱבָד שֶׁיִּהְיֶה — הֲרֵי זֶה חַיָּב כָּרֵת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ בְּכָךְ, כְּגוֹן אִם הִקְרִיב לַפְּעוֹר אוֹ הִשְׁתַּחֲוָה לַמֶּרְקוּלִיס — וְזֶהוּ ׳שֶׁלֹּא כִּדַרְכָּהּ׳. וְהַכָּרֵת הַשְּׁלִישִׁי הוּא בְּ׳מַעֲבִיר בָּאֵשׁ לַמֹּלֶךְ׳ כְּמוֹ שֶׁאָבֹאַר (במצוות לא־תעשה ז — סוף שיעור יד).

הַמִּצְוָה הַחֲמִישִׁית — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהִשְׁתַּחֲוֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה. וּבָרוּר, שֶׁמַּה־שֶּׁאָנוּ אוֹמְרִים, עֲבוֹדָה זָרָה, — הַכַּוָּנָה בּוֹ: כָּל־מַה שֶּׁנֶּעֱבַד זוּלַת ה׳, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם" (שם, ה). וְאֵין הַכַּוָּנָה אִסּוּר הַהִשְׁתַּחֲוָיָה לְבַדָּהּ — לְהוֹצִיא (ולמעט) זוּלָתָהּ — אֶלָּא הִזְכִּיר (כדוגמה) דֶּרֶךְ מִדַּרְכֵּי הָעֲבוֹדָה, כְּלוֹמַר הַהִשְׁתַּחֲוָיָה, וְכֵן מַזְהָרִים מִלְּהַקְרִיב לָהּ וּמִלְּקַטֵּר; וְהָעוֹבֵר עַל אַחַת מֵאֵלּוּ וְהִשְׁתַּחֲוָה אוֹ הִקְרִיב אוֹ נִסֵּךְ אוֹ הִקְטִיר — חַיָּב סְקִילָה. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (שמות כב, יט): "זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם (שם) — עֹנֶשׁ שֶׁמַּעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שֶׁמַּעְנוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם". זְבִיחָה בִּכְלָל הָיְתָה וְיָצָאת לְלַמֵּד: מַה זְּבִיחָה מְיֻחֶדֶת שֶׁכַּיּוֹצֵא בָהּ עוֹבְדִין לַשָּׁמַיִם וְחַיָּבִין עָלֶיהָ בֵּין שֶׁהוּא עוֹבְדוֹ (בין שהיא דרך עבודתה) בֵּין שֶׁאֵינוֹ עוֹבְדוֹ (בין שאינה דרך עבודתה), אַף כָּל־שֶׁכַּיּוֹצֵא בּוֹ עוֹבְדִין לַשֵּׁם — חַיָּב עָלָיו, בֵּין שֶׁהוּא עוֹבְדוֹ בֵּין שֶׁאֵינוֹ עוֹבְדוֹ". וְעִנְיַן הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, שֶׁאַרְבַּעַת מִינֵי עֲבוֹדָה אֵלּוּ, וְהֵם: הַהִשְׁתַּחֲוָיָה, וְהַזְּבִיחָה, וְהַקְּטוּר, וְהַנִּסּוּךְ שֶׁבָּהֶם נִתְחַיְּבוּ לַעֲבוֹד אֶת ה׳ יִתְעַלֶּה — כָּל־מִי שֶׁיַּעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה בְּאַחַד מֵהֶם — חַיָּב סְקִילָה, אֲפִלּוּ אוֹתוֹ הַנֶּעֱבָד אֵין דַּרְכּוֹ לְעָבְדוֹ בְּאַחַת מֵאֵלּוּ. וְזוֹהִי שֶׁקּוֹרְאִים לָהּ: "שֶׁלֹּא כִּדַרְכָּהּ", כְּלוֹמַר: אַף־עַל־פִּי שֶׁעָבַד אוֹתָהּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ, כֵּיוָן שֶׁעָבַד בְּאַחַת מֵאֵלּוּ חַיָּב סְקִילָה אִם הוּא מֵזִיד, וְהוּא בְּכָרֵת אִם לֹא נוֹדַע (לבית דין) עָלָיו, אוֹ לֹא נֶעֱנַשׁ (כשלא נתקיימו תנאי הענישה כהתראה וכדומה); אַךְ אִם הוּא שׁוֹגֵג, יַקְרִיב קָרְבַּן חַטָּאת קְבוּעָה. וְכֵן אִם קִבֵּל עָלָיו בֶּאֱלוֹהַּ (אמר לו "אלי אתה") אֵיזֶה דָּבָר שֶׁקִּבְּלוֹ עָלָיו — הֲרֵי זֶה חַיָּב (סקילה). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה, כְּלוֹמַר: בְּאִסּוּר עֲבוֹדָתָהּ בְּאֶחָד מֵאַרְבַּעַת מִינִים אֵלּוּ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם"" (ויקרא יז, ז) וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "אֵין שְׂעִירִים אֶלָּא שֵׁדִים". וּבִגְמָרָא זְבָחִים (קו.) נִתְבָּאֵר, שֶׁלָּאו זֶה הוּא דַּוְקָא בְּשׁוֹחֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִלּוּ אִם אֵין דַּרְכָּהּ בִּשְׁחִיטָה. אָמְרוּ: מִנַּיִן לְזוֹבֵחַ בְּהֵמָה לַמֶּרְקוּלִיס שֶׁהוּא חַיָּב? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת־זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם". אִם אֵינוֹ עִנְיָן (אין המקרא משמש) לְכִדַרְכָּהּ, דִּכְתִיב (כי כבר ישנו על־כך הפסוק) "אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם" (ראה מצות לא תעשה הבאה — דברים יב, ל) — תְּנֵהוּ עִנְיָן (השתמש בו) לְשֶׁלֹּא כִּדַרְכָּהּ. אִם כֵּן, הָעוֹבֵר עַל זֶה אִם הוּא מֵזִיד — הֲרֵיהוּ בְּכָרֵת וּבִסְקִילָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וּבְשׁוֹגֵג — יַקְרִיב קָרְבָּן. וּלְשׁוֹן הַכָּתוּב: "זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז׳ מִסַּנְהֶדְרִין (ס:).

הַמִּצְוָה הַשְּׁנִיָּה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת פְּסִילִים אֲשֶׁר יֵעָבְדוּ. וְאֵין הֶבְדֵּל בֵּין שֶׁיַּעֲשֵׂם בְּיָדוֹ אוֹ יְבַקֵּשׁ (לאחר) לַעֲשׂוֹתָם לוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה" (שמות כג, ד). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת, כְּלוֹמַר: עַל עֲשִׂיַּת עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ בַּקָּשָׁה (לאחר) לַעֲשׂוֹת לוֹ (כדי לעבדה) אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא עֲבָדָהּ.

הַמִּצְוָה הַשְּׁלִישִׁית — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת עֲבוֹדָה זָרָה — אֲפִלּוּ לְזוּלָתֵנוּ — לְעָבְדָהּ, וַאֲפִלּוּ הָיָה זֶה הַמְבַקֵּשׁ אוֹתָנוּ לַעֲשׂוֹתָהּ הוּא גּוֹי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ — לָכֶם" (ויקרא יט, ד). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (תחלת פרשת קדושים הלכה יב): וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ — אֲפִלּוּ לַאֲחֵרִים. וְשָׁם אָמְרוּ: הָעוֹשֶׂה עֲבוֹדָה זָרָה לְעַצְמוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם שְׁתֵּי אַזְהָרוֹת, כְּלוֹמַר: שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל עֲשִׂיָּתָהּ בְּיָדוֹ — וַאֲפִלּוּ הִיא לַאֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמִצְוָה שְׁלִישִׁית זוֹ — וְגַם עוֹבֵר עַל שֶׁרָכַשׁ עֲבוֹדָה זָרָה וַהֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּתוֹ, אַף אִם זֶה שֶׁעָשָׂאָהּ לוֹ הוּא אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁקָּדַם בְּמִצְוָה ב — לְפִיכָךְ לוֹקֶה שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֵר דִּין הַמִּצְוָה הַזֹּאת עִם מַה־שֶּׁלְּפָנֶיהָ בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (מג.).

הַמִּצְוָה הָרְבִיעִית — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת צוּרַת הָאָדָם מִן־הַמַּתְּכוֹת, הָאֲבָנִים, הָעֵצִים וּדְוֹמֵיהֶם, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ כְּדֵי לְעָבְדָם, וְזֹאת כְּדֵי לְהַרְחִיק מִלַّעֲשׂוֹת הַצּוּרוֹת בִּכְלָל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחְשְׁבוּ עֲלֵיהֶם מַה־שֶּׁחוֹשְׁבִים הַהֲמוֹנִים, כְּלוֹמַר עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁחוֹשְׁבִים שֶׁיֵּשׁ לַצּוּרוֹת הַשְּׁפָעָה. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי (אותי, בדומה לי, צורת אדם עליו נאמר "בצלמנו כדמותנו") אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם" (שמות

כ, כג). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (סוף פרשת יתרו) בְּעִנְיַן לָאו זֶה עַל דֶּרֶךְ הַפְּרוּשׁ: "אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם" — שֶׁלֹּא תֹּאמַר: חֲרִיגֵי עוֹשֶׂה לְנוֹי כְּדֶרֶךְ שֶׁאַחֵרִים עוֹשִׂים בַּמְּדִינוֹת, תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם; וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְאֵיזוֹ צוּרָה מֻתָּר לְפַתֵּחַ וְאֵיזוֹ אָסוּר וְאֵיךְ יִהְיֶה אֹפֶן הַפִּתּוּחַ, וְזוּלַת זֶה, בְּפֶרֶק ג' מֵעֲבוֹדָה זָרָה. וְנִתְבָּאֵר בְּסַנְהֶדְרִין (ז:) שֶׁלָּאו זֶה, כְּלוֹמַר, זֶה שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף" כּוֹלֵל גַּם עִנְיָנִים אֲחֵרִים חוּץ מֵעִנְיַן מִצְוֹת אֵלּוּ; אֲבָל פְּשָׁטֵיהּ דִּקְרָא מְדַבֵּר בְּמַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּמְּכִלְתָּא.

הַמִּצְוָה הַט"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּקְרוֹא לַעֲבוֹדָה זָרָה, כְּלוֹמַר: לִקְרוֹא בְּנֵי אָדָם לַעֲבוֹדָתָהּ וּלְזָרְזָם לְכָךְ, כְּלוֹמַר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהַקּוֹרֵא הַזֶּה אֵינוֹ עוֹבֵד, וְלֹא עָשָׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה מִן־הַמַּעֲשִׂים זוּלַת הַקְּרִיאָה אֵלֶיהָ. וְזֶה אִם קָרָא רַבִּים (רוב העיר), נִקְרָא: מַדִּיחַ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר" (דברים יג, יד); וְאִם קָרָא לְאֶחָד (ליחידים) מִבְּנֵי אָדָם — חֲרֵי זֶה נִקְרָא: מֵסִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶּן־אִמֶּךָ וְגוֹ'" (שם, ז), וּדְבָרֵנוּ בְּמִצְוָה זוֹ הוּא בְּמַדִּיחַ בִּלְבָד, וְהָאַזְהָרָה שֶׁבָּאָה עַל זֶה הִיא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ" (שמות כג, יג). וּבְגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (סג:) אָמְרוּ: "וְלֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ" — אַזְהָרָה לַמֵּסִית, מֵסִית בְּהֶדְיָא כְּתִיב בֵּהּ (כתוב בו, במסית, במפורש): "וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא־יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת" (דברים יג, יב)?! אֶלָּא אַזְהָרָה לַמַּדִּיחַ". וְכֵן אָמְרוּ בַּמְּכִלְתָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "'לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ' — אַזְהָרָה לַמַּדִּיחַ". הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב סְקִילָה. וּלְשׁוֹן סַנְהֶדְרִין (סז.): מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת — בִּסְקִילָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י' מִסַּנְהֶדְרִין (קיא.).

הַמִּצְוָה הַקפ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַהֲרֹג אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת כֻּלָּם וְלִשְׂרוֹף אֶת־הָעִיר עַל כָּל־מַה־שֶּׁבְּתוֹכָהּ, וְזֶהוּ דִּין עִיר הַנִּדַּחַת. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ" (שם יז.) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (קיא.).

הַמִּצְוָה הַכ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּבְנוֹת עִיר הַנִּדַּחַת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד" (שם) וְכָל־הַבּוֹנֶה מִמֶּנָּה אֵיזֶה דָּבָר חַיָּב מַלְקוּת, כְּלוֹמַר: שֶׁיְּיַשֵּׁב אוֹתָהּ עִיר כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י' מִסַּנְהֶדְרִין.

הַמִּצְוָה הַכ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִשְׁתַּמֵּשׁ וּמִלֶּהָנוֹת בְּאֵיזֶה דָּבָר מִנִּכְסֵי עִיר הַנִּדַּחַת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם" (שם, יח), וְהַלּוֹקֵחַ מִמֶּנָּה כָּל־שֶׁהוּא — חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י' מִסַּנְהֶדְרִין (קיא.).

אגרות קודש

ב"ה, י"ב תמוז ה'תשכ"ד
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו

ובעמדנו ביום גאולה זה, אשר כביאור בעל הגאולה במכתבו לחגיגת י"ב תמוז הראשונה, הוא "יום חג גאולת ישראל העוסקים בהרבצת תורה", הרבצה דוקא - בתלמידים רבים (וכההמשך במכתבו "תורה דרבים"), ובל' הרמב"ם "להורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים".

עסק בהרבצת תורה ע"י שבעצמם מלמדים ולומדים תורה ברבים או ע"י שתומכים בממונם ובטרחתם במוסדות ושיעורי תורה דרבים או מייסדים חדשים או בכל אופנים האמורים גם יחד.

יהי רצון שיעשה בזה כאו"א ככל הדרוש ותקוים במילואה ברכת בעל הגאולה (במכתבו האמור) כי ישפיע ה' להם, בתוך כלל אחב"י יחיו, שפעת חיים וברכה מרובה עד בלי די.

בברכה לבשו"ט,

מ. שניאורסאהן

יחזקאל פרק־ד ה־ז

ה וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ אֶת־שְׁנֵי עֲוֹנָם לְמִסְפַּר יָמִים שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת וְתִשְׁעִים יוֹם וְנָשָׂאתָ עֲוֹן בֵּית־יִשְׂרָאֵל:
ו וְכִלִּיתָ אֶת־אֵלֶּה וְשָׁכַבְתָּ עַל־צִדְּךָ (הימוני) הַיְמָנִי שֵׁנִית וְנָשָׂאתָ אֶת־עֲוֹן בֵּית־יְהוּדָה אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם
לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה נְתַתִּיו לָךְ: ז וְאֶל־מְצוֹר יְרוּשָׁלַם תָּכִין פָּנֶיךָ וּזְרֹעֲךָ חֲשׂוּפָה וְנִבֵּאתָ עָלֶיהָ:

רש"י

(ה) נתתי לך את שני עונם וגו'. הקילותי עליך לקבל את צער שסבלתי אני למנין שנים שחטאו לפני הפכתים לך למנין ימים (לישנא אחרינ' שני כמו שנים וכן תרגם יונתן ואנא יהבית לך על חד תרין בחוביהון סא"א): שלש מאות ותשעים יום. שנינו בסדר עולם מלמד שחטאו ישראל שלש מאות ותשעים שנה משנכנסו לארץ עד שגלו ממנו עשרת השבטים ואתה מוצא מהם מפורשים מאתים וארבעי' ושלש משמלך ירבעם עד שגלה הושע בן אלה ובימי שפוט השופטים קי"א שנים והשאר סתומים אלו הש"ץ שנים שמצאתי בתשובות רבי יוסף ריש מתיבתא שחטאו י' שבטים מימות יהושע עד שהגלה סנחרב משומרון חשוב בימי השופטים ח' שנים ביד כושן י"ח ביד עגלון ך' ביד סיסר' ז' ביד מדין י"ח ביד בני עמון מ' ביד פלשתים הרי קי"א מן מיכה עד שנשבה הארון בימי עלי מ' הרי קנ"א חשוב לירבעם בן נבט כ"ב נדב בנו ב' בעשא כ"ד אלה בנו ב' עמרי י"ב אחאב כ"ב אחזיהו בנו ב' ויהור' אחיו י"ב ויהוא כ"ח יהואחז י"ו יהואש בנו י"ו וירבעם בנו מ"א הרי ש"ן שנה ומנחם בן גדי י' פקחיהו בנו ב' ופקח בן רמליהו כ' והושע בן אלה ט' שנים הרי שצ"א ושנה אחרונה להושע אינה מן המנין לפי שבשנת ט' להושע נלכדה שומרון ולא היה חשבון המלכות להושע אלא ח' שנים הרי ש"צ שני' ומ' שנים שחטאו מלכי יהודה אחר גלות סנחרב עד שנאמרה פרשה זו ליחזקאל מפורשים למטה ולא הוצרכתי לפרשם (סא"א): (ו) עון בית יהודה ארבעים יום. מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלים מ' שנה כ"ב של מנשה שכתוב בו ככל אשר עשה אחאב (מלכי' ב כא) ואחאב מלך עשרי' ושתים ושתים דאמון וי"א דיהויקים ונבואה זו נאמר' ליחזקאל בשנ' החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כולם ארבע מאות ושלשים ואחר הנבואה הזאת שהו שש שנים הרי שמונה יובלות ושלשי' ושש שנה בשמונה יובלות שמונה שבועי שמיטות הרי חמשים ושש שנות שמיטה ושמונה שנות יובל הרי ששים וארבע ובשלשים ושש שנה יש חמש שנות שמיטה הרי ס"ט שמיטו' ושנת היובל האחרון נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו ממנה הרי שבעים שנה מקודשי' של שמיטה שלא שמטום ישראל לפיכך גלו ע' שנה לקיים אז תרצה את שבתותיה (ויקרא כו) והוא שכתוב בסוף דברי הימים למלאות דבר ה' בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה: צדך השמאלי. לשומרון. צדך הימני. ליהודה לפי שיהודה בדרומה של ארץ ישראל כמה שנא' ואחותך הגדולה שומרון היושבת על שמאלך (לקמן טו טז) ואף בספר יהושע תחם מצר שבט יהוד' כל מצר הדרומי: (ז) ואל מצור ירושלים. אשר חקות על הלבינה תשים פניך כשתשכב על צדך השמאלי תהי הלבינה לנגדך וכן בשכבך על הימני: וזרועך. תהא חשופה. לנגדך כאדם הנלחם הוא אות לנבוכדנצר הנלחם בה: חשופה. כמו גלויה:

מצודת דוד

(ה) ואני נתתי לך. למולך הקלתי לחשוב את שנות העון למספר ימים ר"ל כל שנה יחשב ליום ובשכבת יום תכפר על עון שנה: שלש וגו'. ר"ל והרי הם שלש מאות ותשעים יום

מצודת ציון

(ה) שני. מל' שנה: ונשאת. תכפר: (ו) וכלית. ענין השלמה:
(ז) תכין. מל' הכנה: חשופה. גלויה כמו חשפי שובל (ישעיה מו):

כי כן מספר שנות עוונם משנכנסו לארץ עד שגלו בימי הושע בן אלה כי לא בכל ימיהם חטאו כ"א במספר שנים אלו כן הוא בס"ע (ואף שעד ימי ירבעם היו בני יהודה במלכות אחת עם אפרים מ"מ יחשב ע"ש מלכות אפרים כי הם הרבים מול יהודה): ונשאת וגו'. כאומר הואיל וכן תוכל לכפר עם צער השכיבה על כל שנות עוונם לבל יכלו בעוונם כי תוכל לשכוב כל מספר הימים משא"כ אם היה יום ליום ושנה לשנה כי אז לא היית יוכל לשכוב נגד כל שני עוונם לכפר על כולם כי־אם לפי המספר שתוכל לשכוב על צדך: (ו) וכלית את אלה. אחר שתכלה לשכוב על צדך השמאלי כל הימים האלה: ושכבת. תשכב על צדך הימני שנית ר"ל אחריו והוא כנגד יהודה שהוא מימין שומרון: ונשאת. בצער השכיבה ההיא תכפר את כל עון בית יהודה לבל יכלו בעונם: ארבעים יום. ר"ל תשכב ארבעים יום כי למולם הקלתי לחשוב צער שכיבת יום לכפרה על שנה משני עוונם כי בני יהודה חטאו ארבעים שנה אחר גלות שומרון עד היום ההוא כי בימי מנשה חטאו כ"ב שנה כי בו נאמר כאשר עשה אחאב (מ"ב כא) ור"ל כמספר השנים שעשה אחאב את האשרה ואחאב מלך כ"ב שנים ובכל ימיו עשה את האשרה ושתים של אמון וי"א של יהויקים (כי יהואחז שמלך לפניו ויהויכין שמלך אחריו לא מלכו שניהם כ"א ששה חדשים ועשרה ימים ולא היה שנה שלימה) והנבואה ההיא נאמרה בשנה החמישית לגלות יהויכין הדי ארבעים שנה: (ז) ואל מצור ירושלים. אל צורת ירושלים החקוקה על הלבנה כאילו נתונה במצור אליה תכין פניך בין בשכבך על השמאל בין בשכבך על הימין: וזרועך חשופה. תגלה זרועך כאילו תלחם בה כדרך הנלחמים בזרוע מגולה: ונבאת עליה. ר"ל ובזה כאילו תנבא עליה על חורבנה כי בזה ירמז אשר מלבד האויב הנלחם בם אלחם בם גם אני:

עזרא פרק־ח א־יח

א וְאֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבֹתֵיהֶם וְהִתְיַחְשָׁם הָעֹלִים עִמִּי בְּמַלְכוּת אַרְתַּחְשַׁסְתְּא הַמֶּלֶךְ מִבָּבֶל: (ס) ב מִבְּנֵי
פִינְחָסׄ גֵּרְשֹׁם (ס) מִבְּנֵי אִיתָמָר דָּנִיֵּאל (ס) מִבְּנֵי דָוִיד חַטּוּשׁ: (ס) ג מִבְּנֵי שְׁכַנְיָה (ס) מִבְּנֵי פַרְעֹשׁ
זְכַרְיָה וְעִמּוֹ הִתְיַחֵשׂ לִזְכָרִים מֵאָה וַחֲמִשִּׁים: (ס) ד מִבְּנֵי פַּחַת מוֹאָב אֱלִיְהוֹעֵינַי בֶּן־זַרְחִיָּה וְעִמּוֹ מָאתַיִם
הַזְּכָרִים: (ס) ה מִבְּנֵי שְׁכַנְיָה בֶּן־יַחֲזִיאֵל וְעִמּוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הַזְּכָרִים: (ס) ו וּמִבְּנֵי עָדִין עֶבֶד בֶּן־יוֹנָתָן
וְעִמּוֹ חֲמִשִּׁים הַזְּכָרִים: (ס) ז וּמִבְּנֵי עֵילָם יְשַׁעְיָה בֶּן־עֲתַלְיָה וְעִמּוֹ שִׁבְעִים הַזְּכָרִים: (ס) ח וּמִבְּנֵי
שְׁפַטְיָה זְבַדְיָה בֶּן־מִיכָאֵל וְעִמּוֹ שְׁמֹנִים הַזְּכָרִים: (ס) ט מִבְּנֵי יוֹאָב עֹבַדְיָה בֶּן־יְחִיאֵל וְעִמּוֹ מָאתַיִם
וּשְׁמֹנָה עָשָׂר הַזְּכָרִים: (ס) י וּמִבְּנֵי שְׁלוֹמִית בֶּן־יוֹסִפְיָה וְעִמּוֹ מֵאָה וְשִׁשִּׁים הַזְּכָרִים: (ס) יא וּמִבְּנֵי בֵבַי
זְכַרְיָה בֶּן־בֵּבָי וְעִמּוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנָה הַזְּכָרִים: (ס) יב וּמִבְּנֵי עַזְגָּד יוֹחָנָן בֶּן־הַקָּטָן וְעִמּוֹ מֵאָה וַעֲשָׂרָה
הַזְּכָרִים: (ס) יג וּמִבְּנֵי אֲדֹנִיקָם אַחֲרֹנִיׄם וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם אֱלִיפֶלֶט יְעִיאֵל וְשְׁמַעְיָה וְעִמָּהֶם שִׁשִּׁים הַזְּכָרִים:
(ס) יד וּמִבְּנֵי בִגְוַי עוּתַי (וזבוד) וְזַכּוּר וְעִמּוֹ שִׁבְעִים הַזְּכָרִים: (ס) טו וָאֶקְבְּצֵם אֶל־הַנָּהָר הַבָּא אֶל־אַהֲוָא
וַנַּחֲנֶה שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה וָאֶבִינָה בָעָם וּבַכֹּהֲנִים וּמִבְּנֵי לֵוִי לֹא־מָצָאתִי שָׁם: טז וָאֶשְׁלְחָה לֶאֱלִיעֶזֶר
לַאֲרִיאֵל לְשֶׁמַעְיָה וּלְאֶלְנָתָן וּלְיָרִיב וּלְאֶלְנָתָן וּלְנָתָן וְלִזְכַרְיָה וְלִמְשֻׁלָּם רָאשִׁים וּלְיוֹיָרִיב וּלְאֶלְנָתָן מְבִינִים:
יז (ואוצאה) וָאֲצַוֶּה אוֹתָם עַל־אִדּוֹ הָרֹאשׁ בְּכַסְפְּיָא הַמָּקוֹם וָאָשִׂימָה בְּפִיהֶם דְּבָרִים לְדַבֵּר אֶל־אִדּוֹ
אָחִיו (הנתונים) הַנְּתִינִים בְּכַסְפְּיָא הַמָּקוֹם לְהָבִיא־לָנוּ מְשָׁרְתִים לְבֵית אֱלֹהֵינוּ: יח וַיָּבִיאוּ לָנוּ
כְּיַד־אֱלֹהֵינוּ הַטּוֹבָה עָלֵינוּ אִישׁ שֶׂכֶל מִבְּנֵי מַחְלִי בֶּן־לֵוִי בֶּן־יִשְׂרָאֵל וְשֵׁרֵבְיָה וּבָנָיו וְאֶחָיו שְׁמֹנֶה עָשָׂר:

רש"י

(א) ואלה ראשי אבותיהם. של עולים: והתיחשם. את יחוסם אשר היו מתייחשים בהם: ארתחשסתא. הוא דריוש: (ה) מבני שכניה מבני פרעש. משפחה אחת היא וזכריה הוא ראש המשפחה: ועמו. ועם יחס שלו היו מתיחסים הזכרים של משפחתו: (ו) עבד בן יונתן. כך שמו: (יג) אחרונים. שהיו אחרונים ללכת אחרי עזרא: (טו) אל הנהר הבא. אל הנהר הנובע: אל אהוא. אל אותו הנהר: ונחנה שם. והיינו חונים שם: ואבינה בעם. נתתי לבי להבין בעם אשר נקבצו עמי: (טז) ואשלחה לאליעזר וגו'. ראשים, גדולים: מבינים. חכמים היו: (יז) ואצוה אותם וגו'. שלחתים וצויתים לדבר אל אדו שהוא גדול וחשוב אשר בכספיא: על אדו. אל אדו: ואשימה בפיהם. שמתי בפיהם דברים לדבר בשליחותי אל אדו ואחיו שהם נתונים ומיושבים בכספיא להביא לנו משרתים לעבוד בבית המקדש: בכספיא. שם מקום בבבל: אל אדו אחיו. שם אדם: הנתינים. כמו הנתינים ועל כן נכתב בוי"ו: (יח) כיד אלהינו. כאשר היתה הצלחתו של הקדוש ברוך הוא עלינו: איש שכל. חכם: מבני מחלי וגו'. כולם הללו לוים:

מצודת דוד

(א) ראשי אבותיהם. ראשי המשפחות: והתיחשם. זכרון יחוסם בני מי המה: במלכות. הנמצאים במלכות וכו': (ב) מבני פינחס. העולה מבני פינחס היה שמו גרשום וכן כולם: (ג) מבני שכניה מבני פרעוש. ר"ל מבני שכניה שהיה מבני פרעוש היה הראש זכריה ועם יחוסו התיחסו למספר זכרים מאה וחמשים כי כולם היו ידועים שהמה קרובים לזכריה הראש: (ד) פחת מואב. מושל במואב: ועמו. עד יחוסו התיחסו אנשיו וכן כולם: (ה) בן יחזיאל. ר"ל היה הראש בן יחזיאל ולפי שלא היה נודע כאביו הזכיר שם אביו עליו: (ו) עבד. כך שמו עבד: (י) בן יוספיה. היה הראש בן יוספיה: (יג) אחרונים. הם הלכו באחרונה ולא מהרו ללכת כשאר הנזכרים: שמותם. של הראשים: (טו) אל הנהר וגו'. סמוך להנהר ההולך אל אהוא והוא שם מקום: ואבינה. נסתכלתי בכוונת הלב לדעת מי ומי ההולכים: לא מצאתי. כי הלוים שהיו שם היו קצוצי בהונות ולא יכלו לנגן בכלי שיר כ"כ רש"י (קדושין סח): (טז) לאליעזר. את אליעזר: מבינים. חכמים: (יז) על אדו. אל אדו שהיה הראש במקום הנקרא כספי': ואשימה. ר"ל סדרתי להם הדברי' לדבר וכו': אחיו. כמו ואחיו: הנתינים. ר"ל אדו ואחיו היו מן הנתינים אשר בכספיא: להביא. דבר השליחות היה להביא לנו לוים אשר ישרתו בשיר: (יח) כיד אלהינו. כמו שהיה עלינו יד אלהינו הטובה כן הצליחו והביאו לנו איש משכיל בדבר השיר והיה מבני מחלי וכו' ולא הזכיר שמו: ושרביה. גם הביאו את שרביה ובניו וחבריו:

ד כַּזַּיִת מִן הַמֵּת בְּפִי הָעוֹרֵב, סָפֵק הֶאֱהִיל עַל הָאָדָם וְעַל הַכֵּלִים בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, סְפֵק אָדָם — טָמֵא; סְפֵק כֵּלִים — טָהוֹר. הַמְמַלֵּא בַּעֲשָׂרָה דְּלָיִים וְנִמְצָא שֶׁרֶץ בְּאֶחָד מֵהֶן — הוּא טָמֵא, וְכֻלָּן טְהוֹרִין. הַמְעָרֶה מִכְּלִי לִכְלִי וְנִמְצָא שֶׁרֶץ בַּתַּחְתּוֹן — הָעֶלְיוֹן טָהוֹר.

ה עַל שִׁשָּׁה סְפֵקוֹת שׁוֹרְפִין אֶת הַתְּרוּמָה: עַל סְפֵק בֵּית הַפְּרָס, וְעַל סְפֵק עָפָר הַבָּא מֵאֶרֶץ הָעַמִּים, עַל סְפֵק בִּגְדֵי עַם הָאָרֶץ, וְעַל סְפֵק כֵּלִים הַנִּמְצָאִין, עַל סְפֵק הָרֵקִין הַנִּמְצָאִין, עַל סְפֵק מֵי רַגְלֵי אָדָם שֶׁהֵן כְּנֶגֶד מֵי רַגְלֵי בְהֵמָה; עַל וַדַּאי מַגָּעָן שֶׁהוּא סְפֵק טֻמְאָתָן — שׁוֹרְפִין אֶת הַתְּרוּמָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף עַל סְפֵק מַגָּעָן בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד;

פירוש ברטנורא

ד ספק אדם. ספק האהיל על האדם **טמא.** שיש בו דעת לישאל. ואינו טהור ממעמא שהטומאה בפי העורב והיא טומאה עוברת, דכל המאהילין חשובות יש לטומאה מקום, ואפילו הנזרקין: **ספק כלים.** ספק האהיל על הכלים: **טהור.** שאין בהן דעת לישאל **הממלא בעשרה דליים.** זה אחר זה: **ונמצא שרץ באחד מהן הוא טמא וכולן טהורים.** והני מילי כשאין [לדלי] אוגנים. אבל יש לה אגנים, כולן טמאים, דשמא השרץ היה בראשון, והאי דלא נפל עם המים אימור אוגנים עכבוהו: **העליון [טהור.** ולא חיישינן שמא מן העליון]. נפל לתחתון:

ה על ספק בית הפרס. כגון תרומה שנכנסה לבית הפרס, דהוא שדה שנחרש בה קבר וספק אם יש בה עצם כשעורה מן המת: **ועל ספק עפר הבא מארץ העמים.** דכל עפר הבא מארץ העמים מספקינן ליה ברקב של מת. ושני אלה ארץ העמים ובית הפרס גזרו בהם שיהיו מטמאים במגע ובמשא: **ועל ספיקן של בגדי עם הארץ.** דכולהו מספקא לן אם ישבה עליהן אשתו נדה: **ועל ספק כלים הנמצאים.** דלא ידעינן אם טמאים הן: **ועל ספק רוקין.** דשמא של זב וזבה הן, או דנדה ויולדת: **מי רגלי אדם שהן כנגד מי רגלי בהמה.** רבותא קמשמע לן, דלא אמרינן מדהני דבהמה הני נמי דבהמה, ואע"ג דאיכא תרי ספיקי לקולא, ספק דבהמה ספק דאדם, ואפילו אם תמצי לומר דאדם, שמא דאדם טהור. ורמב"ם פירש על פי התוספתא, כגון שנתערבו מי רגלי אדם טמא עם מי [רגלי] בהמה חצי בחצי בשור, וזהו שכנגד מי רגלי בהמה, ומספקא לן אם בטלו מראיהן של מי רגלי אדם ויהיו כולן טהורין, או לא בטלו ויהיו כולן טמאין: **על ודאי מגען שהוא ספק טומאתן.** יודע ודאי שנגעה בהן תרומה, אבל אינו יודע אם הן טמאים או לא, כדפרשינן ספיקא דכולהו

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ד

כַּזַּיִת מִן הַמֵּת בְּפִי הָעוֹרֵב, סָפֵק הֶאֱהִיל עַל הָאָדָם וְעַל הַכֵּלִים בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד – שכן כזית מן המת המאהיל על האדם או על הכלים, הרי הם נטמאים, ובאה המשנה ללמד בכזית מן המת שהיה בפי העורב, ויש ספק שמא האהיל על האדם או על הכלים ברשות היחיד: **סְפֵק אָדָם** – ספק האהיל על האדם, **טָמֵא** – ספקו טמא, לפי שיש בו דעת להישאל. ואף על פי שהטומאה בפי העורב היא טומאה עוברת, מכל מקום בטומאה המאהילה אף שהיא עוברת חשובה היא כטומאה שיש לה מקום; **סְפֵק כֵּלִים** – ספק האהיל כזית מן המת על הכלים, **טָהוֹר** – ספקם טהור, שאין בכלים דעת להישאל. **הַמְמַלֵּא** – מים מן הבור, **בַּעֲשָׂרָה דְּלָיִים** – בזה אחר זה, **וְנִמְצָא שֶׁרֶץ בְּאֶחָד מֵהֶן** – באחד מן הדליים, **הוּא טָמֵא** – הדלי שנמצא בו השרץ טמא, **וְכֻלָּן טְהוֹרִין** – וכל שאר הדליים והמים שבתוכם טהורים, ואין חוששים, שמא היה השרץ בבור ונטמאו הדליים האחרים בנגיעתם בשרץ בתוך הבור, שאין מחזיקים טומאה ממקום למקום, אלא אומרים: כאן נמצא כאן היה, כלומר שבתוך אותו הדלי שנמצא בו השרץ היה מתחילה ולא בתוך הבור. ואף על פי שאפשר שמילא בדלי זה קודם לאחרים, מכל מקום לא טימא השרץ שבאותו דלי את המים שבבור בזמן ששאב בו, שמים המחוברים לקרקע אינם נטמאים (**"אליהו רבא"; "תפארת ישראל"; עיין שאר המפרשים שמבארים בדרך אחרת**). **הַמְעָרֶה מִכְּלִי לִכְלִי וְנִמְצָא שֶׁרֶץ בַּתַּחְתּוֹן** – בכלי התחתון, **הָעֶלְיוֹן טָהוֹר** – ואין חוששים שמא נפל השרץ מן העליון לתחתון, מהטעם שבארנו לעיל, שאין מחזיקים טומאה ממקום למקום, אלא אומרים: כאן בתחתון נמצא כאן היה, ולא היה בעליון כלל. אבל אם נמצא השרץ בעליון, התחתון טמא, לפי שמחזיקים טומאה משעה לשעה ואומרים, שכבר היה השרץ בעליון קודם שעירה ממנו לתחתון, והרי שנטמא בשרץ מה שעירה לתחתון (**"אליהו רבא"; "תפארת ישראל"**).

הרמב"ם מבאר טעם הסיפא, מפני שהם כלים ואין להם דעת להישאל (עיין הל' אבות הטומאות יז. א; ועיין השגת הראב"ד שם, שלדעתו הטעם הוא כמו שבארנו לעיל במשנה).

באור משנה ה

תרומה שנטמאה טומאה ודאית, הרי היא נשרפת. ואם נטמאה בספק, אסורה אמנם באכילה, אבל אין שורפים אותה, שמא טהורה היא ואסור לאבד תרומה טהורה. וכן אם נטמאה תרומה בטומאה דרבנן, אפילו נטמאה ודאי, אין שורפים אותה. – משנתנו באה ללמד, שיש שש טומאות המטמאות מספק, מגזירת חכמים, ואם נטמאה בהן תרומה, כגון שנגע אדם באחת מן הטומאות הללו, אפילו כשהוא ברשות הרבים, ואחר כך נגע בתרומה, או שהתרומה עצמה נגעה בהן, שורפים את התרומה. הטעם מבואר במפרשים, לפי שאותן שש הטומאות גזירת טומאתן מחמת ספק טומאה של תורה, כפי שיבואר.

עַל שִׁשָּׁה סְפֵקוֹת – על שש טומאות המטמאות מספק, **שׁוֹרְפִין אֶת הַתְּרוּמָה** – שאם נטמאה תרומה באחת מהן, שורפים אותה, כדין תרומה שנטמאה טומאה ודאית: **עַל סְפֵק בֵּית הַפְּרָס** – כגון שדה שנחרש בה קבר, שעפרה מטמא במגע ובמשא מספק, לפי שחוששים שמא גררה עמה המחרשה עצם כשעורה מעצמות המת (**עיין אהלות יז, א**), ואם נגע אדם או נשא גוש עפר משדה זו, ואחר כך נגע בתרומה, או שהתרומה עצמה נגעה בגוש הזה, הריהי נשרפת; **וְעַל סְפֵק עָפָר הַבָּא מֵאֶרֶץ הָעַמִּים** – שכן גוש עפר שהובא מארץ העמים לארץ ישראל מטמא במגע ובמשא מספק, גזירה שמא יש בו עצם כשעורה מן המת (**עיין אהלות ב, ג**); **עַל סְפֵק בִּגְדֵי עַם הָאָרֶץ** – שבגדי עם הארץ מטמאים במגע ובמשא מספק, גזירה שמא ישבה עליהם אשתו נידה; **וְעַל סְפֵק כֵּלִים הַנִּמְצָאִין** – שגזרו חכמים על כלים הנמצאים בשווקים וברחובות, שיטמאו במגע מספק, אף אדם וכלים, שמא נטמאו בזב או במת; **עַל סְפֵק הָרֵקִין הַנִּמְצָאִין** – שגזרו חכמים על הרוקים הנמצאים, שיהיו מטמאים מספק, שמא הם מזב או מנידה; **עַל סְפֵק מֵי רַגְלֵי אָדָם שֶׁהֵן כְּנֶגֶד מֵי רַגְלֵי בְהֵמָה** – שאם נמצאו מי רגליים של אדם כנגד מי רגלי בהמה, שעל ידי ההבדל שביניהם ניכר שאלו ודאי של אדם, הרי הם מטמאים במגע ובמשא מספק, שמא הם של זב וכיוצא בו (**תוספות שבת טו, ב; עיין רש"י שם ורמב"ם כאן שמבארים בדרכים אחרות**); שש טומאות אלו. **עַל וַדַּאי מַגָּעָן שֶׁהוּא סְפֵק טֻמְאָתָן, שׁוֹרְפִין אֶת הַתְּרוּמָה** – אם יודעים ודאי שנגעה בהן תרומה, או שאדם נגע בהן ואחר כך נגע בתרומה, אלא שהספק הוא בטומאתן, לפי שכל טומאתן של שש הטומאות הללו אינה אלא מספק, כמו שבארנו לעיל בכל אחת מהן, אפילו נגעה בהן התרומה ברשות הרבים, הרי היא נשרפת. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף עַל סְפֵק מַגָּעָן** – ספק נגעה בהן התרומה ספק לא נגעה, **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד** – כשהספק נולד ברשות היחיד, שורפים את התרומה. ברם, ברשות הרבים אין שורפים אלא על ודאי מגען; **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד** – על ספק מגען ברשות היחיד, **תּוֹלִין** – לא אוכלים ולא שורפים את התרומה, לפי שיש כאן ספק

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד — תּוֹלִין, וּבִרְשׁוּת הָרַבִּים — טָהוֹר.

ו שְׁנֵי רֻקִּין, אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר — תּוֹלִין עַל מַגָּעָן וְעַל מַשָּׂאָן וְעַל הֶסֵּטָן בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְעַל מַגָּעָן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בִּזְמַן שֶׁהֵן לַחִין, וְעַל מַשָּׂאָן בֵּין לַחִין וּבֵין יְבֵשִׁין. הָיָה רֹק יְחִידִי וְנָגַע בּוֹ, וּנְשָׂאוֹ, וֶהֱסִיטוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים — שׁוֹרְפִין עָלָיו אֶת הַתְּרוּמָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד.

ז אֵלּוּ סְפֵקוֹת שֶׁטְּהֵרוּ חֲכָמִים: סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִים לַמִּקְוֶה, סְפֵק טֻמְאָה צָפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם, סְפֵק מַשְׁקִין לְטַמֵּא — טָמֵא, וּלְטַמֵּא — טָהוֹר, סְפֵק יָדַיִם לְטַמֵּא וּלְטַמֵּא וְלִטַהֵר — טָהוֹר, סְפֵק רְשׁוּת הָרַבִּים, סְפֵק דִּבְרֵי סוֹפְרִים, סְפֵק הַחֲלִין, סְפֵק שְׁרָצִים, סְפֵק נְגָעִים, סְפֵק נְזִירוּת, סְפֵק בְּכוֹרוֹת, וּסְפֵק קָרְבָּנוֹת.

פירוש ברטנורא

וחכמים אומרים ברשות היחיד תולין. על ספק מגען, ולא שורפים משום דהוי ספק ספיקא לקולא, ספק נגע ספק לא נגע, ואפילו אם תמצי לומר נגע, ספק טמאים ספק טהורים. ואין הלכה כר' יוסי דאמר על ספק מגען שורפין:

ו אחד טמא. לאו טמא ודאי שהוא ידוע דשל זב או של זבה, דאם כן ברה"י לשרוף כשאר כל ספק טומאה, אלא אחד טמא שהוא מסתם רוקין, ואחד טהור דידוע שהוא של אדם טהור. וכיון דאפילו נגע ודאי בטמא זה שהוא סתם רוקין אינו אלא מדרבנן, השתא דאיכא ספק נגע בטהור, תולין ברשות היחיד בין אמגע בין אמשא בין אהיסט בין בלח בין ביבש. ולא יבש כל כך שאין יכול לחזור ולהשרות כמות שהיה, דההוא טהור גמור אפילו ודאי דזב, אלא דיכול לחזור ולהשרות לכמות שהיה: **ועל מגען ברה"ר בזמן שהן לחים.** אי אפשר שלא ידבק מהן כל שהוא בגוף הנוגע בהן, ויצא מכלל ספק טומאה ברשות הרבים, ודין רשות היחיד יש לו כשנדבק כל שהוא בגוף האדם. אבל רוק יבש שאינו נדבק, אם נגע בו הוי ספק טומאה ברשות הרבים דספיקו טהור: **ועל משאן בין לחין בין יבשין.** דכשנתלשה הטומאה ברה"ר ונישאת על גבי אדם, לא חשיבא עוד טומאה ברה"ר, אלא הרי היא כטומאה ברה"י, כדאמרן: **היה רוק יחידי.** מהרוקין הנמצאים, ספק של אדם טמא ספק של אדם טהור: **ונגע בו ונשאו והסיטו.** אפילו ברשות הרבים, ואח"כ נגע בתרומה: **שורפים עליו את התרומה.** כדתנן ברישא, על ודאי מגען שהוא ספק טומאתן שורפין את התרומה:

ז ספק מים שאובים. ספק אם נפלו למקוה זה מים שאובים ופסלוהו, או לא נפלו. או שראינו שנפלו בו מים שאובים, ספק אם היה בהן שלשה לוגין

משניות מבוארות – קהתי

ספיקא: ספק נגעה ספק לא נגעה, ואם תאמר: נגעה, ספק כל אלו טמאים ספק טהורים; **וּבִרְשׁוּת הָרַבִּים, טָהוֹר** — ספק מגען ברשות הרבים טהור. במפרשים מבואר שחולקים כאן בספק מגען שלושה תנאים: לדעת תנא קמא אפילו ברשות היחיד טהור; לדעת רבי יוסי ברשות היחיד שורפים; ולדעת חכמים ברשות היחיד תולים. אבל ספק מגען ברשות הרבים לדברי הכל טהור **(הר"ש; "תפארת ישראל").**

והרמב"ם כותב: "אם נטמאת תרומה מחמת אחד מששה אלו, אף על פי שעיקר טומאתם בספק — הרי זו תישרף, הואיל ודאי ספקות אלו טומאתם מן התורה, שהמת והזב טמאין מן התורה... — אבל אם נסתפק לו בכל מקום אם נגע בבית הפרס ובארץ העמים או לא נגע, אם נגע בבגדים ורוקין וכלים ומי רגלים או לא נגע — הרי אלו תולין. מפני שעיקר טומאתם מפני הספק: שמא טמאין הם או טהורים, ואם תאמר: טמאין, שמא נגע שמא לא נגע, ונמצאו שני ספקות, ואין שורפין על שני ספקות אלא תולין (הל' אבות הטומאות יג, יג; עיין שם "כסף משנה" שכותב שהרמב"ם פסק כתנא קמא).

יום שני

באור משנה ו

שְׁנֵי רֻקִּין, אֶחָד טָמֵא — כלומר אחד הוא רוק סתם, מן הרוקים הנמצאים, שחכמים גזרו עליהם שיהא דינם כרוק טמא, כמו שלמדנו במשנה הקודמת, **וְאֶחָד טָהוֹר** — שידוע שהוא של אדם טהור, **תּוֹלִין עַל מַגָּעָן וְעַל מַשָּׂאָן וְעַל הֶסֵּטָן בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד** — אם היו שני הרוקים ברשות היחיד, ונגע אדם או נשא או הסיט אחד מהם, ואינו יודע איזה מהם, ואחר כך נגע בתרומה, תולין, לא אוכלים ולא שורפים את התרומה, מפני שיש כאן ספק ספקא: ספק ברוק הטהור נגע ספק ברוק הנמצא; ואם תאמר: ברוק הנמצא נגע, ספק הוא טמא ספק הוא טהור; **וְעַל מַגָּעָן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בִּזְמַן שֶׁהֵן לַחִין** — אפילו היו שני הרוקים ברשות הרבים, הנוגע באחד מהם בזמן שהם לחים, הואיל ונדבק מהם כל שהוא בגוף הנוגע בהם, והאדם הוא כרשות היחיד, לפיכך הרוק הדבוק בו דינו כספק טומאה ברשות היחיד, ואם נגע בתרומה, תולין אותה, משום ספק ספקא, כמו שבארנו לעיל; **וְעַל מַשָּׂאָן בֵּין לַחִין וּבֵין יְבֵשִׁין** — וכן אם אדם נשא אחד מהם ברשות הרבים, בין שהיו לחים בין יבשים, ונגע אחר כך בתרומה, תולין, שהואיל ונישא הרוק על גבי האדם, הרי דינו כדין ספק טומאה ברשות היחיד. אבל אם נגע באחד מהם בזמן שהם יבשים, הואיל והם מונחים ברשות הרבים, הרי זה ספק טומאה ברשות הרבים, וטהור. במפרשים מבואר, שאין מדובר כאן ברוק יבש ממש, שכן רוק כזה אפילו הוא ודאי מזב, הרי הוא טהור **(עיין נידה ו, ד)**, אלא המדובר כאן ברוק שהוא יבש עד שאינו נדבק בגוף הנוגע בו, אבל אם ישרוהו מעת לעת בפושרים יחזור לכמות שהיה (ואמנם בתוספתא נקטו לשון "רוקים נגובים"). **הָיָה רֹק יְחִידִי** — רוק סתם מן הרוקים הנמצאים שגזרו עליהם טומאה, ולא היה שם רוק שני של טהור, **וְנָגַע בּוֹ** — אדם, **וּנְשָׂאוֹ, וֶהֱסִיטוֹ** — או נשאו או הסיטו, **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים** — אפילו ברשות הרבים, **שׁוֹרְפִין עָלָיו אֶת הַתְּרוּמָה** — אם נגע אחר כך בתרומה, שורפים אותה, כמו שכבר שנינו במשנה הקודמת, בענין ששת הספקות (שאחד מהם הוא ספק הרוקים הנמצאים): "על ודאי מגען שהוא ספק טומאתן שורפין את התרומה". אפילו ברשות הרבים, **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד** — שאם נגע ברוק הנמצא או נשאו או הסיטו ברשות היחיד כל שכן ששורפים עליו את התרומה, שהרי ספק טומאה ברשות היחיד ספקו טמא.

באור משנה ז

אֵלּוּ סְפֵקוֹת שֶׁטְּהֵרוּ חֲכָמִים — אפילו ברשות היחיד: **סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִים לַמִּקְוֶה** — כמבואר במסכת מקואות (ב, ג), שכן מקוה לטבילה שיעורו ארבעים סאה מים שאינם שאובים, ואם אין בו כשיעור זה ונפלו לתוכו שלושה לוגים מים שאובים, הרי אלו פוסלים את המקוה, ואפילו יוסיפו לו מים כשרים להשלימם לארבעים סאה, לעולם המקוה בפסולו; משנתנו באה ללמד, שאם יש ספק מים שאובים במקוה, כגון ספק נפלו לתוכו מים שאובים קודם שנשלם שיעור המקוה, ספק לא נפלו, או אפילו ידוע שנפלו, אבל ספק היו בהם שלושה לוגים ספק לא היו בהם, ספקו טהור, כלומר שהטמא הטובל בו לאחר שהשלימוהו לארבעים סאה, הריהו טהור, כפי שעוד יבואר במסכת מקוואות; **סְפֵק טֻמְאָה צָפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם** — כמבואר להלן בפרקנו (משנה ח); **סְפֵק מַשְׁקִין לְטַמֵּא, טָמֵא; וּלְטַמֵּא, טָהוֹר** — כמבואר להלן (משנה ט); **סְפֵק יָדַיִם לְטַמֵּא וּלְטַמֵּא וְלִטַהֵר, טָהוֹר** — כמבואר במסכת ידים (ב, ד); ולהלן במשנה יא נביא את הביאור; **סְפֵק רְשׁוּת הָרַבִּים** — כפי שיבואר

ח סְפֵק טֻמְאָה צָפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם — בֵּין בַּכֵּלִים, בֵּין בַּקַּרְקַע. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בַּכֵּלִים — טָמֵא, וּבַקַּרְקַע— טָהוֹר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: סְפֵק יְרִידָתוֹ—טָמֵא, וּסְפֵק עֲלִיָּתוֹ — טָהוֹר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֲפִלּוּ אֵין שָׁם אֶלָּא מְלֹא אָדָם וְטֻמְאָה—טָהוֹר.

ט סְפֵק מַשְׁקִין לִטַּמֵּא—טָמֵא, כֵּיצַד? טָמֵא שֶׁפָּשַׁט אֶת רַגְלוֹ לְבֵין מַשְׁקִין טְהוֹרִין, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע — סְפֵקוֹ טָמֵא. הָיְתָה כִּכַּר טְמֵאָה בְּיָדוֹ וּזְרָקָהּ לְבֵין מַשְׁקִין טְהוֹרִין, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע — סְפֵקוֹ טָמֵא. וּלְטַמֵּא טָהוֹר— כֵּיצַד? הָיְתָה מַקֵּל בְּיָדוֹ וּבְרֹאשָׁהּ מַשְׁקִין טְמֵאִין, וּזְרָקָהּ לְבֵין כִּכָּרוֹת טְהוֹרִין, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע — סְפֵקוֹ טָהוֹר.

פירוש ברטנורא

שהוא שיעור כדי לפסול את המקוה, או לא היה בהן כשיעור. וכולהו שאר ספיקות מפורשים לקמן בפרקין:

ח ספק טומאה צפה על פני המים. ספק אם נגע בטומאה שצפה על פני המים או לא נגע: **בין בכלים בין בקרקע.** בין שהמים בכלים בין שהמים בקרקע, טהור, דחשיב כאילו אין מקום לטומאה: **בכלים טמא.** דחשיבי כאילו יש מקום לטומאה. ואין הלכה כר' שמעון: **ספק ירידתו טמא.** שדרך אדם כשיורד לבריכה של מים שכל דבר שבמים בא עליו, מחמת ההיסט שמתחיל לרחוץ את עצמו. אבל כשעולה מן המים, הדברים שבמים מתרחקים ממנו והולכים לצדי הבריכה: **אפילו אין שם אלא מלא האדם וטומאה.** שהמקום צר בדרך שאי אפשר לו שלא יגע, אפילו הכי טהור, קסבר דטומאה צפה אינה מטמאה. כך מצאתי. אבל רמב"ם פירש, כל זמן שלא ידע בודאי שנגע בטומאה, טהור. נראה שאם היה בדרך שאי אפשר לו שלא יגע, טמא:

ט ספק משקים ליטמא. משקים טהורים שנולד בהן ספק אם קבלו טומאה אם לאו, ספיקן טמא, כדמפרש ואזיל: **לטמא טהור.** ואם המשקין טמאין ויש לנו ספק אם טמאו הדבר הטהור אם לאו, ספיקו טהור: **וזרקה לבין הככרות** כו' **ספיקו טהור.** וכגון שהיה לנו ספק אם לאחר שנח המקל נגעו המשקים בככרות או לא נגעו. דאי בשעת זריקה, הוי ליה טומאה שאין לה מקום, ואפילו בשרץ דאורייתא ספיקו טהור, כיון שהטומאה נזרקה. וא"ת אכתי תיפוק לי (דטהור) אפילו בשרץ משום דאין בו דעת לישאל. וי"ל דאיכא לאוקמי מתניתין כשאדם אוחז הככרות:

משניות מבוארות – קהתי

להלן (משנה יא), **סְפֵק דִּבְרֵי סוֹפְרִים** — כמבואר להלן (שם); **סְפֵק הַחֵלִין, סְפֵק שְׂרָצִים, סְפֵק נְגָעִים, סְפֵק נְזִירוּת, סְפֵק בְּכוֹרוֹת** — כל אלו מבוארים להלן, במשנה יב; **וּסְפֵק קָרְבָּנוֹת** — כמבואר להלן, במשנה יג.

יום שלישי

באור משנה ח

סְפֵק טֻמְאָה צָפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם — שטיהרו חכמים, כיצד? **בֵּין בַּכֵּלִים** — בין שצפה הטומאה במים שבכלים, **בֵּין בַּקַּרְקַע** — ובין שצפה במים שבקרקע, וספק נגע אדם בטומאה ספק לא נגע, ספקו טהור, מפני שאין לטומאה מקום. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בַּכֵּלִים, טָמֵא** — אם צפה הטומאה במים שבכלים, ספק נגע בה ספק לא נגע ספקו טמא, שהואיל והכלי נח במקום, הרי זה כאילו יש מקום לטומאה, **וּבַקַּרְקַע, טָהוֹר** — וספק טומאה הצפה על פני המים שבקרקע ספקו טהור. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: סְפֵק יְרִידָתוֹ, טָמֵא** — ספק נגע אדם בטומאה הצפה בשעה שירד לתוך המים, ספק לא נגע, ספקו טמא, שבשעה שאדם יורד לתוך המים, דרך הדברים הצפים להתקרב אל גופו, ולכן מסתבר שודאי הטומאה נגעה בו, **וּסְפֵק עֲלִיָּתוֹ, טָהוֹר** — ספק נגע בטומאה הצפה ספק לא נגע בשעת עלייתו מן המים, ספקו טהור, שבשעה שאדם עולה מתוך המים, דרך הדברים הצפים להתרחק מגופו (**תוספתא**). **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֲפִלּוּ אֵין שָׁם אֶלָּא מְלֹא אָדָם וְטֻמְאָה** — שאין מקום במים אלא בשביל האדם והטומאה, וקרוב לודאי שנגע בה, מכל מקום **טָהוֹר** — עד שידע ודאי שנגע (**רמב"ם**); ויש מפרשים, שאף על פי שודאי נגע בה, מכל מקום טהור כל זמן שלא ראה שנגע (**הרא"ש; "תפארת ישראל"**). ויש מבארים, שאף על פי שאי אפשר לו שלא יגע, מכל מקום טהור, שלדעת רבי יוסי טומאה צפה אינה מטמאה (**הר"ש; ברטנורא**).

במסכת נזיר (סד, א) מבואר טעמו של תנא קמא, שנאמר (ויקרא יא, כט): "וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ", ודרשו: כתוב "בשרץ השורץ", ומשמע בכל מקום שהוא שורץ, ואפילו על פני המים, טמא, וכתוב "על הארץ" (שמשמע שאינו טמא אלא כשהוא מונח על הארץ ולא כשהוא צף — רש"י). הא כיצד? ודאי מגעו טמא בכל מקום, ספק מגעו (כגון בזמן שנמצא צף על פני המים). טהור.

וכותב בעל "תוספות יום טוב", שנראה שאין זו אלא אסמכתא, שהרי שנינו כאן, שטיהרו חכמים (עיין שם מה שמוסיף עוד לבאר בענין זה).

כן מבואר שם טעמו של רבי שמעון, שנאמר (שם שם, לו): "אך מעיין ובור מקוה מים יהיה טהור" (שמשמע שטומאה הצפה במים שבקרקע טהורה), וכתוב (בהמשך הפסוק): "ונוגע בנבלתם יטמא". הא כיצד? צפה בכלים — טמא. בקרקע — טהור.

והרמב"ם לומד מן הסוגיה שם, שלא אמרו "ספק טומאה צפה טהור" אלא לענין שרץ בלבד (עיין בפירושו למשנתנו; ועיין הל' אבות הטומאות יד, ג).

באור משנה ט

סְפֵק מַשְׁקִין לִטַּמֵּא, טָמֵא — משקים שנולד בהם ספק, אם נטמאו אם לא, ספקם טמא. **כֵּיצַד? טָמֵא שֶׁפָּשַׁט אֶת רַגְלוֹ לְבֵין מַשְׁקִין טְהוֹרִין, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע** — ספק נגעה רגלו במשקים ספק לא נגעה, **סְפֵקוֹ טָמֵא** — שהואיל ואילו נגע הטמא במשקים היו נטמאים מן התורה, לפיכך אף ספק נגע ספקו טמא, שספק של תורה לחומרה. **הָיְתָה כִּכַּר טְמֵאָה בְּיָדוֹ וּזְרָקָהּ לְבֵין מַשְׁקִין טְהוֹרִין, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע** — במשקים, **סְפֵקוֹ טָמֵא** — מהטעם שבארנו לעיל, לפי שאוכל מטמא משקים מן התורה, ולכך ספקו טמא (**"משנה אחרונה"**). יש גורסים: היתה כיכר טמאה בידו ופשטה לבין משקין טהורין וכו', שכן אם זרקה, הרי טומאה הנזרקת היא, וספק טומאה הנזרקת טהור (כמו שכבר שנינו במשנה א). אבל אף לפי הגירסה שלפנינו — "וזרקה" — מבואר במפרשים, שהספק הוא, אם נגע הכיכר במשקים לאחר שנח, ולא בשעת הזריקה (**עיין ר"ש; "מלאכת שלמה"; "תפארת ישראל"; ועיין רמב"ם ו"אליהו רבא", שגורסים כגירסה שלפנינו**).

וּלְטַמֵּא טָהוֹר — ואם המשקים טמאים, ויש ספק אם טימאו דבר טהור אם לא, ספקו טהור, **כֵּיצַד? הָיְתָה מַקֵּל בְּיָדוֹ וּבְרֹאשָׁהּ מַשְׁקִין טְמֵאִין, וּזְרָקָהּ לְבֵין כִּכָּרוֹת טְהוֹרִין, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע** — ספק נגעו המשקים בכיכרות ספק לא נגעו, **סְפֵקוֹ טָהוֹר** — והיכיכרות נשארו בטהרתם, שהואיל ואין משקים טמאים מטמאים אלא מדרבנן, לפיכך ספק משקים לטמא ספקו טהור, שספק דרבנן לקולה. ואף כאן מבואר במפרשים, בכגון שהיה ספק אם לאחר שנח המקל (ולא בשעת זריקתו) נגעו המשקים בכיכרות או לא נגעו, שאילו הספק הוא בשעת זריקת המקל, מה באה המשנה להשמיענו? והרי זו טומאה שאין לה מקום, ואפילו בשרץ שטומאתו מן התורה שנינו לעיל (משנה א), שספקו טהור, משום ספק טומאה הנזרקת (**ר"ש; ברטנורא**). אבל יש מפרשים, שהוא הדין אם הספק הוא בשעת זריקה, ומשנתנו באה להשמיע, שאף על פי שהמשקים בראש המקל, והרי הם חשובים כמונחים בו, ויש לטומאה מקום, מכל מקום הואיל וטומאת משקים לטמא אחרים היא מדרבנן, הרי ספק דרבנן לקולה,

י רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: סְפֵק מַשְׁקִין לָאֹכָלִים — טָמֵא, וְלַכֵּלִים — טָהוֹר. כֵּיצַד? שְׁתֵּי חָבִיּוֹת, אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה, וְעָשָׂה עִסָּה מֵאַחַת מֵהֶן, סָפֵק מִן הַטְּמֵאָה עָשָׂה, סָפֵק מִן הַטְּהוֹרָה עָשָׂה — זֶה הוּא: 'סְפֵק מַשְׁקִין לָאֹכָלִין טָמֵא וְלַכֵּלִים טָהוֹר'.

יא סְפֵק יָדַיִם, לְטַמֵּא וּלְטַהֵר — טָהוֹר. סְפֵק רְשׁוּת הָרַבִּים — טָהוֹר. סְפֵק דִּבְרֵי סוֹפְרִים: אָכַל אֹכָלִים טְמֵאִים, שָׁתָה מַשְׁקִים טְמֵאִים, בָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין, אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם

פירוש ברטנורא

י ספק משקין לאוכלין טמא. קסבר רבי יוסי טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא, דדריש קרא וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא, לטמא את אחרים, הלכך ספק משקין לטמא אוכלין, טמא: **ולכלים טהור.** דטומאת משקין לטמא כלים מדרבנן, משמונה עשר דבר שגזרו בו ביום. ות"ק דפליג עליה דר' יוסי דריש וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא, אבל לא לטמא את אחרים, וטומאת משקין לטמא אוכלים ומשקין דרבנן, הלכך ספק טומאת משקין לטמא אחרים טהור, ואין הלכה כר' יוסי:

יא ספק ידים לטמא. מי שהיו ידיו טהורות וספק נגע באוכלים טמאים או במשקין טמאין ונטמאו ידיו, ספק לא נגע ולא נטמאו ידיו: **ולטמא.** היו ידיו טמאות, ספק נגע באוכלים ומשקין וטמאן, ספק לא נגע: **וליטהר.** היו ידיו טמאות וטיהרן, ספק נטהרו כראוי אם לאו. בכל הספיקות הללו, ספיקן טהור: **ספק רשות הרבים.** ספק טומאה ברשות הרבים, טהור, שכן מצינו ציבור עושים את הפסח בטומאה, אם טומאה ודאית התרה לצבור, קל וחומר ספק טומאה: **ספק דברי סופרים.** כגון כל הנך דחשיב, דכולהו משמונה עשר דבר שגזרו בו ביום, ומפורשין הן במסכת שבת פרק קמא: **אבל דבר שהוא אב**

משניות מבוארות – קהתי

כמו שבארנו לעיל (**"תפארת ישראל, בועז"**).

בשתי הדוגמות שנישנו ברישא, מעיר בעל "תפארת ישראל", שדווקא ברשות היחיד ספקו טמא, אבל ברשות הרבים אפילו ספק משקים להיטמא ספקו טהור, כדין כל ספק טומאה ברשות הרבים.

ברם בעל "תפארת ישראל" מקשה: והרי המשקים שנולד בהם הספק אם נגעו בטומאה אין בהם דעת להישאל, וספק טומאה בדבר שאין בו דעת להישאל אף ברשות היחיד ספקו טהור? ומתרץ, שעל כל פנים, כיון שהאדם הפושט רגלו יש בו דעת להישאל, הרי זה כספק טומאה הבאה בידי האדם, שדינו כספק בדבר שיש בו דעת להישאל, בין שהטומאה בין שהטהרה ביד האדם. וכן בכיכר טמאה שפשטה אדם לבין משקים טהורים (שלדעת בעל "תפארת ישראל" אין גורסים "וזרקה" אלא "ופשטה"), הואיל ואדם אחז בכיכר בשעה שנולד הספק במשקים, הרי דינו כספק בדבר שיש בו דעת להישאל.

אבל הרמב"ם כותב בפירושו למשנתנו, שמשנתנו נקטה שתי דוגמות באיש טמא ובכיכר טמאה, להודיענו שאין הבדל בין שהספק במי שיש בו דעת להישאל ובין במי שאין בו דעת להישאל, ספק המשקים לענין אם נטמאו בעצמם – טמא. ואמנם מדברי הרמב"ם בחיבורו (הל' אבות הטומאות יד, ז) משמע, שגורס במשנתנו "וזרקה", ומכאן שהדוגמה השנייה שברישא היא – לדעת הרמב"ם – בדבר שאין בו דעת להישאל (עיין "משנה אחרונה" ו"תפארת ישראל" שתמהים על דברי הרמב"ם).

יום רביעי

באור משנה י

משנתנו באה ללמד, שרבי יוסי חולק על התנא של המשנה הקודמת, שכן לדעת התנא שם אמנם משקים מקבלים טומאה מן התורה, ואפילו מאוכלים, אבל אין משקים טמאים מטמאים אחרים מן התורה אלא מדרבנן, אבל רבי יוסי סובר, שאף טומאת משקים לטמא אחרים היא מן התורה (עיין גמרא פסחים טו, ב; יח, א).

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: סְפֵק מַשְׁקִין לָאֹכָלִים – ספק נגעו משקים טמאים באוכלים טהורים ספק לא נגעו, **טָמֵא** – ספקם טמא, שלדעת רבי יוסי טומאת משקים לטמא אוכלים מן התורה, והרי כאן ספק של תורה, ובספק של תורה הולכים לחומרה; **וְלַכֵּלִים** – אבל ספק משקים לכלים, היינו ספק נגעו משקים טמאים בכלים ספק לא נגעו, **טָהוֹר** – ספקם טהור, שטומאת משקים לטמא כלים מדרבנן, וספק דרבנן לקולה. **כֵּיצַד? שְׁתֵּי חָבִיּוֹת** – עם מים, **אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה** – אחת מן החביות היתה טמאה ואחת טהורה, **וְעָשָׂה עִסָּה מֵאַחַת מֵהֶן** – והשתמש לעשיית עיסה במים של אחת מן החביות, **סָפֵק מִן הַטְּמֵאָה עָשָׂה, סָפֵק מִן הַטְּהוֹרָה עָשָׂה** – ויש ספק אם השתמש במים של החבית הטמאה או במים של הטהורה, **זֶה הוּא: 'סְפֵק מַשְׁקִין לָאֹכָלִין טָמֵא** – והעיסה טמאה, **וְלַכֵּלִים טָהוֹר'** – והעריבה, שלש בה, טהורה. ואין הלכה כרבי יוסי.

במפרשים מבואר, שמה שנקט רבי יוסי דוגמה של חביות ולא נקט את הדוגמה של מקל שנזרק לבין הכיכרות כמו התנא במשנה הקודמת, הטעם הוא, לפי שבכגון זה, שהיה מקל בידו ובראשו משקים טמאים וזרקו לבין כיכרות טהורין, אף רבי יוסי מודה שספקו טהור, כמו שמובא בתוספתא. ומה הטעם שמודה בזה? על כך מביאים המפרשים טעמים שונים. בעל "תפארת ישראל" כותב, שהטעם הוא משום שלדעתו הרי זה ספק טומאה הנזרקת, שאפילו בשרץ ספקו טהור. והגר"א כותב, שרבי יוסי סובר, הואיל והמקל נזרק, אף על פי שנזרק בידי אדם, מכל מקום הרי זה ספק בדבר שאין בו דעת להישאל. ברם, בחביות של מים, שאדם נוטל ולש את העיסה בידיים, הרי זה ספק בדבר שיש בו דעת להישאל (**"אליהו רבא"**). כן נאמרו עוד טעמים (עיין ר"ש; רא"ש; "משנה אחרונה").

באור משנה יא

סְפֵק יָדַיִם, לְטַמֵּא – מי שהיו ידיו טהורות, וספק נגעו באוכלים או במשקים טמאים ונטמאו, ספק לא נגעו; **וּלְטַמֵּא** – או שהיו ידיו טמאות וספק נגעו באוכלים או במשקים טהורים וטמאו אותם, ספק לא נגעו; **וְלִטַהֵר** – או שהיו ידיו טמאות וטיהרן, ספק נטהרו כראוי ספק לא נטהרו; בכל אחד משלשת הספקות הללו, ספקו **טָהוֹר** – כמו שמבואר במסכת ידים (ב, ד). משנתנו מביאה ענין "ספק ידים", אף על פי שאינה מפרשת בו דבר, כדי לחזור לפי הסדר על כל הספקות שטיהרו חכמים, כמו שנימנו במשנה זו, אבל הואיל וענין זה מפורש במסכת ידיים, לפיכך לא פירשה כאן כלום, וכן בעניינים אחרים המפורשים במקומם. **סְפֵק רְשׁוּת הָרַבִּים, טָהוֹר** – כל ספק טומאה שנולד ברשות הרבים, טהור, ומבוארים פרטי הדין הזה להלן (פרקים ה-ו). ברם, טעמו של כלל זה כבר הבאנו לעיל (בהקדמה לבאור משנה ג, ו), שלמדים מסוטה: מה סוטה אסורה מספק לבעלה משום שנסתרה, היינו משום ספק טומאה ברשות היחיד, אף כל ספק טומאה ברשות היחיד ספקו טמא, אבל ספק טומאה ברשות הרבים ספקו טהור. אבל בתוספתא מובא (טהרות פרק ו הלכה י): "שאלו את בן זומא: מפני מה ספק רשות הרבים טהור? אמר להם: שהרי מצינו שהציבור עושין את הפסח בטומאה בזמן שרוב ציבור טמאין, ואם טומאה ודאית התרה לציבור, קל וחומר לספק טומאה" (**ואף הרמב"ם מביא טעם זה, עיין הל' אבות הטומאות טז, א**). רבן שמעון בן גמליאל אומר: מפני מה ספק רשות היחיד טמא וספק רשות הרבים טהור? מפני שאפשר לשאול ליחיד, ואי אפשר לשאול לרבים" (עיין "תפארת ישראל, בועז", שמבואר שם כלל זה וטעמו באריכות). **סְפֵק דִּבְרֵי סוֹפְרִים** – ספק נטמא ברשות היחיד בטומאה שאינה אלא מדברי סופרים, ששנינו לעיל (משנה ז), שטיהרוהו חכמים, כיצד? **אָכַל אֹכָלִים טְמֵאִים** – ספק אכל אוכלים טמאים, או ספק **שָׁתָה מַשְׁקִים טְמֵאִים** – שכן חכמים גזרו על האוכל אוכלים

שְׁאוּבִים — סְפֵקוֹ טָהוֹר; אֲבָל דָּבָר שֶׁהוּא אַב הַטֻּמְאָה, וְהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים — סְפֵקוֹ טָמֵא.
יב סְפֵק הַחֻלִּין — זוֹ טַהֲרַת פְּרִישׁוּת. סְפֵק שְׁרָצִים — כְּשֶׁעַת מְצִיאָתָן. סְפֵק נְגָעִים — בַּתְּחִלָּה טָהוֹר, עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לַטֻּמְאָה; מִשֶּׁנִּזְקַק לַטֻּמְאָה — סְפֵקוֹ טָמֵא. סְפֵק נְזִירוּת — מָתָר. סְפֵק בְּכוֹרוֹת — אֶחָד בְּכוֹרֵי אָדָם וְאֶחָד בְּכוֹרֵי בְהֵמָה, בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.
יג סְפֵק קָרְבָּנוֹת — הָאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ סְפֵק חָמֵשׁ לֵדוֹת וּסְפֵק חָמֵשׁ זִיבוֹת, מְבִיאָה קָרְבָּן אֶחָד, וְאוֹכֶלֶת בַּזְּבָחִים, וְאֵין הַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה.

פירוש ברטנורא

הטומאה והוא מדברי סופרים. כגון דם תבוסה, וגברים שעשאום כובים, וכיוצא באלו, אם נסתפק אם נגע בהן אם לא נגע: **ספיקו טמא.** ומיהו אב הטומאה מדברי סופרים שהוא עצמו מספק, כגון בית הפרס דאיכא ספיקא אם יש בו עצם כשעורה אם לאו, בהא תנן לעיל דעל ודאי מגען שורפין, ועל ספק מגען אין שורפין, דהוי ספק ספיקא:
יב זו טהרת פרישות. דתנן בגדי עם הארץ מדרס לפרושים, ובגדי פרושים מדרס לאוכלי תרומה. ואם נסתפק אחד מן הפרושים שאוכלין [חוליהן] בטהרה, אם נגע בבגדי עם הארץ אם לא נגע, וכן אוכל תרומה שנסתפק אם נגע בבגדי הפרושים ונטמא בהן לתרומה, ספיקו טהור: **ספק שרצים.** השליך שרץ בין הכיכרות, ספק נגע בכיכרות בשעה שעבר עליהן, ספק לא נגע, אם מצא אותו שאינו נוגע, הרי הכיכרות כשעת מציאתן וספיקן טהור: **עד שלא נזקק לטומאה.** בפרק ה' דנגעים מפרש כיצד: **ספק נזירות.** כגון שאמר הריני נזיר אם יש בכרי הזה מאה כור, הלך ומצאו שנגנב או שאבד, ספק היה בו, ספק לא היה בו, מותר לשתות יין ולהטמא למתים: **ספק בכורות.** ספק אם הוא פטר רחם אם לאו: **אחד בכורי אדם.** פטור מלתת חמש סלעים לכהן: **ואחד בכורי בהמה טמאה.** פטר חמור: **שהמוציא מחבירו עליו הראיה.** דאמר ליה לכהן, אייתי ראיה דהוא בכור ושקול:
יג ספק קרבנות כיצד, האשה שיש עליה ספק חמש לידות וכו': **מביאה קרבן אחד.** חטאת העוף הבא על הספק: **ואוכלת בזבחים.** שהקרבן הזה לגמור טהרתה בא והרי הוא כטבילה, שאם נטמאת האשה כמה טומאות טבילה אחת עולה לכולן, אף קרבן זה כן: **ואין השאר עליה חובה.** לא הצריכוה חכמים להביאן. שאף האחד בקושי התירו להקריבו ספק מליקת חולין למזבח, אלא כדי לעשות לה תקנה ליטהר לאכול בקדשים:

משניות מבוארות – קהתי

טמאים או השותה משקים טמאים שיהא כשני לטומאה; ספק **בָּא ראשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין** – שכן חכמים גזרו טומאה על הבא ראשו ורובו במים שאובים לאחר שטבל מטומאתו בו ביום; **אוֹ** ספק **שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִים** – שגזרו חכמים טומאה על מי שנפלו עליו שלושה לוגים מים שאובים, ואפילו היה טהור גמור (עיין באורנו למשנה שבת א, ד — שם בארנו טעם הגזירות הללו). וכן כל כיוצא באלו מן הטומאות שהן מדברי סופרים, **סְפֵקוֹ טָהוֹר** – והוא הדין אם נטמא ודאי באחד מאלו אלא שיש ספק אם טבל או לא טבל, שספקו טהור (מקואות ב, ב). **אֲבָל דָּבָר שֶׁהוּא אַב הַטֻּמְאָה, וְהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים** – שגזרו עליו חכמים שיהא כאב הטומאה, כגון דם תבוסה ממת (אהלות ג, ה), ספק נגע בו ברשות היחיד ספק לא נגע, **סְפֵקוֹ טָמֵא** – אבל באב הטומאה מדברי סופרים שהוא עצמו טמא מספק, כגון בית הפרס וארץ העמים, הרי שנינו לעיל, שעל ודאי מגען שורפים את התרומה, ועל ספק מגען אין שורפים, לפי שהוא ספק ספקא.

יום חמישי

באור משנה יב

סְפֵק הַחֻלִּין – שטיהרו חכמים, **זוֹ טַהֲרַת פְּרִישׁוּת** – הפרושים שהיו אוכלים חוליהם בטהרה, אם נולד להם ספק טומאה בטהרותיהם, ספקם טהור (**רמב"ם הל' אבות הטומאות טו, ב**). ובפירושו למשנתנו מבאר הרמב"ם, שכן שנינו: "בגדי עם הארץ מדרס לפרושים, ובגדי פרושים מדרס לאוכלי תרומה", וכשנולד ספק לאחד מן הפרושים, אם נגע בבגדי עם הארץ אם לא נגע, ספקו טהור. וכן אוֹכֵל תרומה שנולד לו ספק אם נגע בבגדי הפרושים ונטמא בהם לתרומה, ספקו טהור (וכן פירש הרב מברטנורא; אבל בעל "משנה אחרונה" מקשה על פירוש זה ומבאר, שאפילו ספק נגע בשרץ או במת ספקו טהור לגבי חוליהם שאוכלים בטהרה, שאין להם אלא טומאה ודאית). **סְפֵק שְׁרָצִים** – שטיהרו חכמים, **כְּשֶׁעַת מְצִיאָתָן** – שהולכים בספקם אחר שעת מציאתם, כגון אם זרק אדם שרץ לבין הכיכרות, ספק נגע בהן ספק לא נגע, כיון שמצאו שאינו נוגע, הכיכרות טהורות, שכל הטומאות כשעת מציאתן, ואין אומרים שמא נגע בכיכרות ואחר כך נפל בצידן, אלא הרי הן כשעת מציאתן. ונקטה המשנה שרצים כדוגמא לכל אבות הטומאה, והוא הדין לשאר הטומאות שדנים אותן כשעת מציאתן.

סְפֵק נְגָעִים – כיצד? **בַּתְּחִלָּה** – כשהנוגע עדיין בחזקת טהור, **טָהוֹר** – ספקו טהור, **עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לַטֻּמְאָה** – כל זמן שלא החליטו הכהן לטומאה; **מִשֶּׁנִּזְקַק לַטֻּמְאָה** – לאחר שכבר הוחלט לטומאה, **סְפֵקוֹ טָמֵא** – כמבואר במסכת נגעים ה, ד־ה. **סְפֵק נְזִירוּת** – כגון האומר: הריני נזיר אם יש בכרי הזה מאה כור, הלך ומצאו שנגנב או אבד, ספק היו בו מאה כור ספק לא היו בו, **מָתָר** – לשתות יין ולהיטמא למתים ולהתגלח, שאינו נזיר. **סְפֵק בְּכוֹרוֹת** – אם הוא פטר רחם אם לאו, **אֶחָד בְּכוֹרֵי אָדָם** – בין בכורי אדם פטורים ספקותיהם מלתת חמש סלעים לכהן לשם פדיונם, **וְאֶחָד בְּכוֹרֵי בְהֵמָה** – ובין בכורי בהמה, **בֵּין טְמֵאָה** – פטר חמור, שפודים אותו בשה ונותנים את השה לכהן, **בֵּין טְהוֹרָה** – בכור בהמה טהורה, שנותנים אותו לכהן, אם הוא ספק בכור, אין בו לכהן כלום, **שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה** – הכהן הבא להוציא מספק את הבכור מחברו, יכול חברו לומר לו: הבא ראיה שהוא בכור ותטלנו.

באור משנה יג

סְפֵק קָרְבָּנוֹת – כיצד? **הָאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ סְפֵק חָמֵשׁ לֵדוֹת** – שהפילה חמש פעמים ואינה יודעת אם ממין חובה הפילה, היינו ולד שחייבת עליו קרבן, או ממין פטור (עיין כריתות א, ג–ה). **וּסְפֵק חָמֵשׁ זִיבוֹת** – או שיש עליה ספק חמש זיבות, כגון שראתה דם חמישה חדשים שלושה ימים רצופים בכל חודש, ואינה יודעת אם ראתה בימי נידתה או בימי הזיבה (כמבואר במסכת כריתות א, ז; עיין שם הקדמתנו לבאור המשנה). **מְבִיאָה קָרְבָּן אֶחָד** – עולה וחטאת, שחטאת העוף בא על הספק, **וְאוֹכֶלֶת בַּזְּבָחִים** – והיא מותרת לאחר הקרבת הקרבן לאכול בקדשים; שכן היולדת והזבה מחוסרי כפרה הן, שאף לאחר שטהרו מטומאתן וטבלו והעריב שמשן, עדיין לא נגמרה טהרתן כדי לאכול בקדשים עד שיביאו קרבנן, ובאה המשנה ללמד, שאף על פי שיש כאן ספק כמה לידות או ספק כמה זיבות, מכל מקום מועיל קרבן אחד לכולן, כדי להתירה לאכול בקדשים, שקרבן זה הוא כטבילה, וכשם שאם נטמאה כמה פעמים טבילה אחת עולה לכולן, אף קרבן זה עולה לכל הלידות או הזיבות; **וְאֵין הַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה** – לא הצריכוה חכמים להביא שאר הקרבנות על ארבעה ספיקי לידות או זיבות, שהרי זה ספק מליקת חולין למזבח, ואף את

פרק חמישי

א הַשֶּׁרֶץ וְהַצְּפַרְדֵּעַ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְכֵן כַּזַּיִת מִן הַמֵּת וְכַזַּיִת מִן הַנְּבֵלָה, וְעֶצֶם מִן הַמֵּת וְעֶצֶם מִן הַנְּבֵלָה, וְגוּשׁ מֵאֶרֶץ טְהוֹרָה וְגוּשׁ מִבֵּית הַפְּרַס, גּוּשׁ מֵאֶרֶץ טְהוֹרָה וְגוּשׁ מֵאֶרֶץ הָעַמִּים, שְׁנֵי שְׁבִילִין אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, הִלֵּךְ בְּאֶחָד מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן הִלֵּךְ, הֶאֱהִיל עַל אֶחָד מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ עַל אֵיזֶה מֵהֶן הֶאֱהִיל, הֵסִיט אֶת אֶחָד מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה מֵהֶם הֵסִיט — רַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִים.

ב אֶחָד שֶׁאָמַר: נָגַעְתִּי בָּזֶה וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם הוּא טָמֵא וְאִם הוּא טָהוֹר, נָגַעְתִּי וְאֵינִי יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מִשְּׁנֵיהֶם נָגַעְתִּי— רַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִים. רַבִּי יוֹסֵי מְטַמֵּא בְּכֻלָּן, וּמְטַהֵר בַּשְּׁבִיל, שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַלֵּךְ, וְאֵין דַּרְכָּם לִגַּע.

פירוש ברטנורא

ה א השרץ. שרץ מטמא במגע ולא במשא: **צפרדע.** טהור. ולפי שצפרדע דומה לצב וטעו ביה, משום הכי נקט צפרדע: **כזית מן המת.** מטמא באוהל. ונבלה אינה מטמאה באוהל: **עצם מן המת.** מטמא בהיסט, ועצם דנבלה טהור: **גוש מבית הפרס וגוש מארץ העמים.** מטמאים במגע ובמשא ואין מטמאין באוהל: **שני שבילין אחד טמא.** שאחד מהן קבר מוטל בו לרחבו וממלא את כולו, ואין עובר בו שלא יאהיל: **האהיל על אחד מהן.** על כזית מן המת וכזית מן הנבילה קאי: **הסיט אחד מהם.** [על עצם מן המת ועצם מן הנבילה, וכן] אגוש מארץ טהורה וגוש מבית הפרס וגוש מארץ העמים קאי, דמטמאין בהיסט: **ר' עקיבא מטמא.** דסבירא ליה לר' עקיבא טומאה ברה"ר ספיקו טהור הני מילי כשעשה טהרות, כיון דאין להם תקנה כשנטמאו. אבל לגבי גברא להצריכו טבילה והזאה, סבירא ליה דצריך טבילה והזאה, שמא היום ומחר יתברר הדבר שנטמא: **וחכמים מטהרים.** דאפילו גברא דאית ליה תקנתא לא מצרכינן ליה טבילה והזאה. והלכה כחכמים:

ב אחד שאמר נגעתי בזה. אהשרץ והצפרדע דרישא קאי, דצפרדע דומה לצב וטעו ביה: **שדרך בני אדם להלוך.** שאי אפשר לאדם למנוע עצמו שלא ילך ברה"ר, הלכך ספק שבילין טהור. אבל מגע אפשר לאדם שלא ליגע, הלכך כי מספקא ליה אי נגע אי לא נגע, ספיקו טמא. ואין הלכה לא כר' עקיבא ולא כר' יוסי:

משניות מבוארות – קהתי

הקרבן האחד התירו חכמים בקושי להביאו, כדי להתירה לאכול בקדשים.

יום ששי

באור משנה א

בפרק זה ובפרק שלאחריו נישנים פרטים בספק טומאה ברשות היחיד שספקו טמא, ובספק טומאה ברשות הרבים שספקו טהור.

הַשֶּׁרֶץ – המת, היינו אחד משמונת השרצים הכתובים בתורה, בפרשת שמיני (**ויקרא יא, כט-ל**), שבמותם מטמאים במגע (**עיין כלים א, א**), **וְהַצְּפַרְדֵּעַ** – שאינה מטמאה כלל, משום שאינה משמונת השרצים שהזכרנו לעיל, **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים** – ונגע אדם באחד מהם ואינו יודע אם נגע בשרץ או בצפרדע; והוא הדין לשרץ אחר שאינו משמונת שרצים, אלא שמשנתנו נקטה צפרדע, לפי שהיא דומה לצב, שהוא אחד משמונת השרצים, ולכן אפשר שיטעה אדם ויוולד אצלו ספק אם נגע בשרץ או בצפרדע; **וְכֵן כַּזַּיִת מִן הַמֵּת** – המטמא באוהל, **וְכַזַּיִת מִן הַנְּבֵלָה** – המטמא במגע ובמשא, ואינו מטמא באוהל; **וְעֶצֶם מִן הַמֵּת** – המטמא במגע ובמשא ולא באוהל, **וְעֶצֶם מִן הַנְּבֵלָה** – שהוא טהור לגמרי; **וְגוּשׁ** – עפר, **מֵאֶרֶץ טְהוֹרָה** – שבארץ ישראל, **וְגוּשׁ מִבֵּית הַפְּרַס** – כגון משדה שנחרש בה קבר, שגושה מטמא במגע ובמשא, לפי שחוששים שמא גררה עמה המחרשה עצם כשעורה מעצמות המת; **גּוּשׁ מֵאֶרֶץ טְהוֹרָה וְגוּשׁ מֵאֶרֶץ הָעַמִּים** – שחכמים גזרו טומאה על ארץ העמים משום ספק קברות הנכרים, וגושה מטמא במגע ובמשא; **שְׁנֵי שְׁבִילִין** – היו שני שבילים, **אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר** – כגון שבאחד מהם מוטל קבר לרחבו, ואי אפשר שאדם יעבור בו ולא יאהיל עליו, **הִלֵּךְ** – אדם, **בְּאֶחָד מֵהֶם** – באחד משני השבילים, **וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן הִלֵּךְ** – אם בשביל הטמא או בשביל הטהור; **הֶאֱהִיל עַל אֶחָד מֵהֶם** – על כזית מן המת או על כזית מן הנבילה, **וְאֵין יָדוּעַ עַל אֵיזֶה מֵהֶן הֶאֱהִיל** – אם על כזית מן המת המטמא באוהל, או על כזית מן הנבילה שאינו מטמא באוהל; **הֵסִיט אֶת אֶחָד מֵהֶם** – את העצם מן המת או מן הנבילה, וכן אם הסיט את הגוש מבית הפרס או מארץ העמים או את הגוש מארץ טהורה, **וְאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה מֵהֶם הֵסִיט** – אם את העצם מן המת המטמא בהיסט, או את העצם מן הנבילה שאינו מטמא, אם את הגוש מבית הפרס או מארץ העמים המטמא בהיסט, או את הגוש מארץ טהורה, **רַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא** – שסובר רבי עקיבא, ספק טומאה ברשות הרבים אינו טהור אלא לגבי טהרות שעשה לאחר שנולד לו הספק, שהואיל ואין להן תקנה אם נטמאות, לפיכך הקלו בהן מספק, אבל לגבי האדם, שאף אם נחמיר בו יש לו תקנה להיטהר בטבילה ובהזאה, לא הקלו בו, ואפילו בספק טומאה ברשות הרבים ספקו טמא, וצריך טבילה והזאה, שמא יתברר הדבר שנטמא (**הר"ש; הרא"ש; הר"ב**); **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִים** – שאפילו לגבי האדם שיש לו תקנה, סוברים חכמים, שספק טומאה ברשות הרבים ספקו טהור, ואינו צריך טבילה והזאה. והלכה כחכמים.

הגר"א מפרש טעמו של רבי עקיבא, שספק טומאה ברשות הרבים אינו טהור אלא כשהספק תלוי ברבים, שאם נטמאו מספק נטמא עמו גם את הרבים, כגון רבים שהלכו אצל הטומאה והספק בכולם אם נגעו, הלכך ספק שהוא על רבים טהור, אבל כאן שהספק אינו אלא לגבי יחיד ולא לגבי רבים, אף ברשות הרבים ספקו טמא.

ובעל "תפארת ישראל" מבאר, שלדעת רבי עקיבא דווקא בספק נגע ספק לא נגע ספקו טהור ברשות הרבים, אבל כשוודאי עשה מעשה, כמו בעניינו שודאי האהיל או הסיט או נגע ואינו יודע אם בטומאה או בטהרה, הריהו טמא מספק אפילו ברשות הרבים (עיין "בועז").

באור משנה ב

אֶחָד שֶׁאָמַר: נָגַעְתִּי בָּזֶה וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם הוּא טָמֵא וְאִם הוּא טָהוֹר – פיסקה זו מוסבה (לדעת מפרשים אחדים) על "השרץ והצפרדע ברשות הרבים" שברישא של המשנה הקודמת, שכן במשנה הקודמת לא נתפרש ספק המגע בהם, ומוסיפה משנתנו ללמד, שאף בזה נחלקו רבי עקיבא וחכמים, שאם בא אחד ואמר: נגעתי בזה ברשות הרבים ואיני יודע אם זה שרץ המטמא במגע או זו צפרדע שאינה מטמאה (וכבר בארנו במשנה הקודמת, שהצב דומה לצפרדע, ומתוך כך נולד ספקו), או שאמר: **נָגַעְתִּי וְאֵינִי יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מִשְּׁנֵיהֶם נָגַעְתִּי** – אם בשרץ אם בצפרדע, **רַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא** – מהטעמים שהבאנו במשנה הקודמת, **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִים** – משום ספק טומאה ברשות הרבים (**הר"ש; הר"ב**). אבל הרמב"ם מפרש, שמדובר כאן במי שנגע באדם בדרך ואינו יודע אם הוא טמא או טהור, או שהיו שני אנשים, אחד טמא ואחד טהור, ונגע באחד מהם, ואינו יודע באיזה

ג שְׁנֵי שְׁבִילִים, אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, הִלֵּךְ בְּאֶחָד מֵהֶם וְעָשָׂה טְהָרוֹת וְנֶאֱכָלוּ, הִזָּה וְשָׁנָה וְטָבַל וְטָהַר, וְהִלֵּךְ בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת — הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת. אִם קַיָּמוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת — אֵלּוּ וְאֵלּוּ תְּלוּיוֹת. אִם לֹא טָהַר בִּנְתַּיִם, הָרִאשׁוֹנוֹת — תְּלוּיוֹת, וְהַשְּׁנִיּוֹת — יִשָּׂרְפוּ.

ד הַשֶּׁרֶץ וְהַצְּפַרְדֵּעַ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, נָגַע בְּאֶחָד מֵהֶם וְעָשָׂה טְהָרוֹת וְנֶאֱכָלוּ, טָבַל, נָגַע בַּשֵּׁנִי, וְעָשָׂה טְהָרוֹת — הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת. אִם קַיָּמוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת — אֵלּוּ וְאֵלּוּ תְּלוּיוֹת. אִם לֹא טָבַל בִּנְתַּיִם, הָרִאשׁוֹנוֹת — תְּלוּיוֹת, וְהַשְּׁנִיּוֹת — יִשָּׂרְפוּ.

פירוש ברטנורא

ג הזה ושנה. הזה בשלישי ושנה בשביעי: **אלו ואלו תלויות.** אע"ג דבשנים שהלכו מוקמינן כל חד בחזקת טהרה כדתנן לקמן, הכא גבי חד בתרי זימני לא שייך לטהר בקיימות, דאפילו בשנים כשבאו לישאל בבת אחת, טמאין. וחד אפילו בזה אחר זה כבת אחת דמי: **והשניות ישרפו.** דודאי טמא היה כשנעשו:

משניות מבוארות – קהתי

מהם נגע, ובאה המשנה ללמד, שאף בכגון זה רבי עקיבא מטמא וחכמים מטהרים (**עיין "תפארת ישראל" שמבאר על פי הרמב"ם; ועיין "משנה אחרונה" שמקשה על שני הפירושים**). **רַבִּי יוֹסֵי מְטַמֵּא בְּכֻלָּן** – בשרץ וצפרדע, בכזית מן המת וכזית מן הנבילה וכו', כדעת רבי עקיבא, **וּמְטַהֵר בַּשְּׁבִיל** – שאם היו שני שבילים, אחד טמא ואחד טהור, והלך באחד מהם, ואין ידוע באיזה מהם הלך, רבי יוסי סובר כחכמים, שהוא טהור, **שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַלֵּךְ** – ואי אפשר לו שלא ילך, הלכך ספק שבילים טהור, **וְאֵין דַּרְכָּם לְגַע** – והרי שאפשר לאדם שלא יגע, הלכך כשנולד לו ספק אם נגע או לא נגע, ספקו טמא; והוא הדין בספק הסיט או בספק האהיל (בלא הילוך), שספקו טמא, הואיל ואין דרך בני אדם להסיט או להאהיל. ואין הלכה כרבי יוסי.

הגר"א הולך לשיטתו (שהבאנוה בשולי באור המשנה הקודמת), והוא מבאר טעמו של רבי יוסי, שהואיל ודרך בני אדם להלוך, הרי בשבילים הספק הוא לרבים, שמא הלכו בשביל הטמא, הלכך הספק טהור; אבל אין דרך בני אדם ליגע, ולא נולד הספק אלא ליחיד, למי שנגע בלבד, ולא לרבים, הלכך ספקו טמא.

שבת קדש

באור משנה ג

שְׁנֵי שְׁבִילִים – היו שני שבילים ברשות הרבים, **אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר** – ואין ידוע איזה מהם טמא, **הִלֵּךְ** אדם **בְּאֶחָד מֵהֶם** – באחד משני השבילים, **וְעָשָׂה טְהָרוֹת** – ועסק באוכלים טהורים של תרומה, **וְנֶאֱכָלוּ** – האוכלים הללו, ואחר כך **הִזָּה** – עליו ביום השלישי, **וְשָׁנָה** – והיזה שנית ביום השביעי, **וְטָבַל** – לאחר ההזאה, **וְטָהַר** – בהערב שמש; ואף על פי שלא היה צריך להתטהר, שהרי ספק טומאה ברשות הרבים הוא וטהור, מכל מקום עשה כן מדעת עצמו (**"תפארת ישראל"**); והרמב"ם כותב, שאף על פי שספק רשות הרבים טהור, מכל מקום אומרים לו, שלכתחילה יטהר עצמו, ואם טבל, הרי זה משובח (**עיין הל' אבות הטומאות טו, ט**); **וְהִלֵּךְ** – לאחר שטהר, **בַּשֵּׁנִי** – בשביל השני, **וְעָשָׂה טְהָרוֹת** – של תרומה, **הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת** – שהואיל ואנו דנים עכשיו על הטהרות השניות בלבד, מאחר שהראשונות כבר נאכלו, לפיכך מעמידים אותן על חזקתן ומטהרים אותן כדין ספק טומאה ברשות הרבים. **אִם קַיָּמוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת** – אם עדיין קיימות הטהרות הראשונות, **אֵלּוּ וְאֵלּוּ תְּלוּיוֹת** – הטהרות הראשונות והשניות אינן נאכלות, שהרי אחת מהן (או הראשונות או השניות), ודאי טמאה, ואינן נשרפות, שהרי אחת מהן טהורה. **אִם לֹא טָהַר בִּנְתַּיִם** – בין הליכה להליכה, והטהרות הראשונות קיימות, **הָרִאשׁוֹנוֹת תְּלוּיוֹת, וְהַשְּׁנִיּוֹת יִשָּׂרְפוּ** – שכן הטהרות השניות ודאי טמאות, הואיל ועשאן לאחר שהלך בשני השבילים ונטמא ודאי, הלכך השניות ישרפו; ברם, הראשונות תלויות, ומבואר ב"תוספות חדשים", שאמנם הראשונות צריכות להיות טהורות, כדין ספק טומאה ברשות הרבים, שהרי השניות נשרפות וכאילו אינן, אלא שאם יטהרו הראשונות, והשניות יישרפו, יאמרו: השביל הראשון טהור ודאי, והשני טמא ודאי, ויעשו להבא טהרות בראשון לכתחילה, וישרפו טהרות הנעשות בשני בלבד. אבל הגר"א גורס: הראשונות טהורות, וכן הנוסח בתוספתא. ומבאר הגר"א, שאמנם ברישא שנינו: אלו ואלו תלויות, לפי שאי אפשר לתלות באחת יותר מחברתה; ולטהר שתיהן אי אפשר, שהרי אחת ודאי טמאה, ואין אנו יודעים איזו מהן, הלכך אלו ואלו תלויות. אבל כאן הואיל והשניות נשרפות, לפי שהן ודאי טמאות, לפיכך תולים הטומאה בשביל השני, והראשונות טהורות כדין ספק טומאה ברשות הרבים שטהור (**"אליהו רבה"**).

באור משנה ד

משנתנו מוסיפה ללמד אותו דין בשני שבילים אף בשרץ ובצפרדע.

הַשֶּׁרֶץ וְהַצְּפַרְדֵּעַ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים – וכבר בארנו במשנה א, שהשרץ היינו אחד משמונת השרצים האמורים בתורה, שבמותם מטמאים הם אדם וכלים במגע, והצפרדע אינה מטמאה כלל, ואם אדם **נָגַע בְּאֶחָד מֵהֶם** – וכגון שאין צורתם ניכרת (**רמב"ם**); ואין ידוע אם מה שנגע הוא השרץ או הצפרדע, **וְעָשָׂה טְהָרוֹת וְנֶאֱכָלוּ,** ואחר כך **טָבַל,** ולאחר שטבל **נָגַע בַּשֵּׁנִי, וְעָשָׂה טְהָרוֹת** – הואיל והראשונות אינן קיימות כבר, **הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת** – הטהרות השניות טהורות, כדין ספק טומאה ברשות הרבים. **אִם קַיָּמוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, אֵלּוּ וְאֵלּוּ תְּלוּיוֹת** – הטהרות הראשונות והשניות אינן נאכלות, הואיל ואחת מהן ודאי טמאה, ואינן נשרפות, לפי שאחת מהן ודאי טהורה. **אִם לֹא טָבַל בִּנְתַּיִם** – בין נגיעה לנגיעה, **הָרִאשׁוֹנוֹת תְּלוּיוֹת** – ולפי הגר"א אף כאן גורסים: טהורות, כמו שבארנו במשנה הקודמת, **וְהַשְּׁנִיּוֹת יִשָּׂרְפוּ** – שהרי השניות ודאי טמאות, הואיל ועשאן לאחר שנגע גם בשרץ וגם בצפרדע.

הרמב"ם כותב, שלפיכך נשנתה משנה זו, כדי להשמיענו, שאפילו לרבי יוסי האומר: דרכו של איש להלך ואין דרכו ליגע (לעיל משנה ב), אף השרץ והצפרדע דינם כמו בשני שבילים. ומוסיף בעל "תפארת ישראל" לשיטת הרמב"ם, שמשנתנו באה להשמיע, שמה שרבי יוסי מחמיר לעיל במגע ובהיסט יותר מבהילוך בשביל, היינו דווקא כשלא עשה טהרות, אבל אם עשה טהרות, גם ספק מגע ברשות הרבים טהור כמו בשביל (עיין "משנה אחרונה").

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף ד ע"ב: עתה מבררת הגמרא לפי שיטות אלו כיצד יתבאר מה ששנינו במשנה (תענית כו.) ללא חולקין, שבי"ז בתמוז ירד משה מהר סיני ושבר את הלוחות. שואלת הגמרא: **בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי עֲקִיבָא** הסובר שלא הופרש משה אלא עלה מיד אחר מתן תורה, **הַיְינוּ דְּמַשְׁכַּחַת לָהּ** - מבואר מה ששנינו **שִׁבְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת,** שהרי מז' בסיון שעלה באמצע היום ישנם **עֶשְׂרִין וְאַרְבָּעָה** ימים **דְּסִיוָן** עד סוף החודש, **וְשִׁיתְּסַר** - שש עשרה ימים **דְּתַמּוּז,** שבימים הללו **מָלוּ לְהוּ אַרְבְּעִין יוֹמִין דַּהֲוָה בָּהָר,** וכיון שנתאחר בעלייתו ביום ז' בסיון, לכך התאחר בירידתו ביום י"ז בתמוז, **וּבְשִׁבְסַר** [-שבעה עשר] **בְּתַמּוּז נָחִית וְאָתָא** - ירד מן ההר ובא למחנה וראה שישראל עשו את העגל, **וְתַבְרִינְהוּ** [-שבר] **לַלּוּחוֹת** מחמת כך. **אֶלָּא לְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי דְּאָמַר** שלאחר מתן תורה החלו **שִׁשָּׁה דִּפְרִישָׁה** וכלו בי"ג סיון **וְנִמְנוּ אַרְבְּעִין** ימים **דְּהַר** אחרי ימי הפרישה, נמצא **שֶׁעַד עֶשְׂרִין וּתְלָת** [-כ"ג] **בְּתַמּוּז** לא ירד מן ההר **וְלֹא אִתְּבוּר לוּחוֹת,** וזה לא כפי ששנינו שבי"ז בתמוז נשתברו הלוחות. משיבה הגמרא: **אָמַר לְךָ רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, אַרְבְּעִין דְּהַר כַּהֲדֵי שִׁשָּׁה דִּפְרִישָׁה** - הימים שמשה עמד במצות פרישה נכללו באותם ארבעים יום של עלייתו להר, ונמצא שאף לשיטה זו אכן ירד ושבר את הלוחות ביום י"ז בתמוז.

רש"י

בשלמא לרבי עקיבא — דאמר לא הוי פרישה התם ארבעים יום הוא ולא יותר, ושלמו בשבעה עשר בתמוז, עשרים וארבעה בסיון — שהרי ששה ימים עברו ממנו, ובשביעי עלה, וכמה שנכנס בתוך השביעי כשעלה נתעכב לירד בתוך שבעה עשר בתמוז, שהוא ארבעים שלימין. **קול לו קול אליו** — "וישמע את הקול מדבר אליו" (במדבר ז), "לו" היה יכול לומר, וכתב "מדבר אליו" — ללמדך שאליו לבדו היה נמשך הקול באהל מועד, משהוקם המשכן ונדבר עמו מעל הכפורת לא היה הקול נשמע לישראל. דהאי קרא ד"וישמע את הקול" — באהל מועד כתיב, רישיה דקרא "ובבא משה אל אהל מועד" וגו'.

אָמַר מַר, שנינו בברייתא לעיל בשיטת רבי עקיבא, שהנאמר בפסוק 'וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה' היינו **לְמֹשֶׁה וְכָל יִשְׂרָאֵל** שהיו **עוֹמְדִין** שם, ונזכר רק משה כדי לחלוק לו כבוד. לומדת הגמרא: דברי רבי עקיבא בברייתא זו שהלכה כמותו, **מְסַיַּיע לֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, 'וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה', מֹשֶׁה וְכָל יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין וְלֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד לְמֹשֶׁה.**

מקשה הגמרא על דרשה זו שכל ישראל שמעו: **מֵיתִיבִי,** נאמר בתורה (במדבר ז פט) 'וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת', ולכאורה היה לו לומר 'הקול מדבר **לו**' ומדוע נכתב 'הקול מדבר **אֵלָיו**', אלא ללמדך שרק **מֹשֶׁה שָׁמַע וְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ.** מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא בְּסִינַי** - מה שביארו שכל ישראל שמעו היינו רק במעמד קבלת התורה, **וְהָא** - פסוק זה שדרשוהו שנשמע הקול רק אל משה, היינו **בְּאֹהֶל מוֹעֵד.** עוד מתרצת הגמרא: **וְאִי בָּעֵית אֵימָא, לֹא קַשְׁיָא, הָא בִּקְרִיאָה הָא בְּדִבּוּר** - היכן שכתוב 'קריאה' שמעו כולם והיכן שכתוב 'דיבור' לא שמע אלא משה.

רַבִּי זְרִיקָא רָמֵי קְרָאֵי - הקשה סתירה בפסוקים **קַמֵּיהּ** [-לפני] **דְּרַבִּי אֶלְעָזָר, וְאָמְרֵי לָהּ, אָמַר רַבִּי זְרִיקָא שֶׁרַבִּי אֶלְעָזָר רָמֵי** - הקשה כן, **כְּתִיב** (שמות מ לה) **'וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן',** ומבואר שהענן מנע את כניסתו, **וּמִצַּד שֵׁנִי כְּתִיב** (שם כד יח) **'וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן'** ויכל להכנס בתוכו. ויישב המקראות, **מְלַמֵּד שֶׁתְּפָסוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה וְהֵבִיאוֹ בֶּעָנָן,** ומעצמו לא יכול היה להכנס לענן. תירוץ נוסף: **דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא, נֶאֱמַר כָּאן** 'וַיָּבֹא מֹשֶׁה **בְּתוֹךְ** הֶעָנָן' **וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** בקריעת ים סוף **'בְּתוֹךְ',** בפסוק (שם יד כח) **'וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם',** ולמדים בגזירה שוה, **מַה לְּהַלָּן** עברו את הים על ידי **שְׁבִיל** בתוך המים כ**דִּכְתִיב** בהמשך הפסוק **'וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה** מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם', **אַף כָּאן** נכנס משה להר סיני על ידי **שְׁבִיל** שהיה בתוך הענן.

וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לְתְחִילָּתוֹ – שלא יקרא למפרע.

שנינו במשנה: **וְגוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה וכו'**, ואומר יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן. מבררת הגמרא: **וְכָל כָּךְ לָמָּה** – מדוע צריך הוא להכריז כך. משיבה הגמרא: **כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל סֵפֶר תּוֹרָה** – שכאשר הכהן קורא את הפרשה השלישית ['ובעשור' שבספר במדבר] בעל פה, סבורים השומעים שהיא אינה כתובה בספר, ופגום הוא.

שנינו במשנה: **'וּבָעֲשׂוֹר' שֶׁל חוֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה. שואלת הגמרא: אַמַּאי** – מדוע קורא פרשה זו על פה, **נְגַלּוּל** את הספר **וְנִיקְרֵי. משיבה הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר רַב שֵׁשֶׁת**, אינו יכול לעשות כן **לְפִי שֶׁאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר תּוֹרָה בְּצִיבּוּר, מִפְּנֵי** שאין **זֶה כְּבוֹד הַצִּיבּוּר** לשבת בדומיה ולצפות לסיום הגלילה. שואלת הגמרא: **וְנֵיתֵי** ספר **אַחֲרִינָא** שנגלל לפני כן לפרשת 'ובעשור', **וְנִקְרֵי** מתוכו. משיבה הגמרא: **רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר**, אינו יכול לעשות כן **מִשּׁוּם פְּגָמוֹ** שֶׁל הספר **הָרִאשׁוֹן**, שלא יאמרו שהוא חסר. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר** טעם אחר, **מִשּׁוּם** שצריך לחזור ולברך ברכות התורה על הספר השני, ונמצא מברך **בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה.** הגמרא מקשה על תירוצו של רב הונא בר יהודה: **וּמִי חַיְישִׁינָן לִפְגָמָא** של הספר הראשון, שלכן אסרו להוציא ספר אחר, **וְהָאָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, רֹאשׁ חוֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מְבִיאִין** – מוציאים **שָׁלֹשׁ** ספרי **תּוֹרוֹת, וְקוֹרִין בְּאַחַת** מהן **בְּעִנְיָנוֹ** שֶׁל **יוֹם** – פרשת השבוע, **וּבְאַחַת** את הקריאה שֶׁל **רֹאשׁ חוֹדֶשׁ** (**טֵבֵת**), **וּבְאַחַת** את הקריאה שֶׁל **חֲנוּכָּה. משמע שלא חוששים שמא יאמרו** שהספר הראשון פגום, ומוצאים ספר אחר. מתרצת הגמרא: כאשר קוראים **תְּלָתָא גַּבְרֵי בִּתְלָתָא סִפְרֵי**, כפי שעושים בראש חודש טבת שחל בשבת, **לֵיכָּא פְּגָמָא**, לפי שהרואים אומרים שכל אחד רצה לקרא בספר אחר. אבל כשחַד **גַּבְרָא** קורא **בִּתְרֵי סִפְרֵי, אִיכָּא פְּגָמָא**, לפי שאומרים שבודאי מצא פגם בספר הראשון ולכן עבר לקרוא בספר אחר.

שנינו במשנה: **וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמוֹנֶה בְּרָכוֹת. הגמרא מביאה ברייתא שמבארת את שמונת הברכות: תָּנוּ רַבָּנַן**, ברכת **עַל הַתּוֹרָה** מברך **כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִים** עליה **בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, עַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַהוֹדָאָה וְעַל מְחִילַת הֶעָוֹן** מברך **כְּתִיקָּנָהּ** – כנוסחתה בתפילה, **וְעַל הַמִּקְדָּשׁ** מברך ברכה **כְּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הַכֹּהֲנִים כְּפְנֵי עַצְמָן, וְעַל יִשְׂרָאֵל כְּפְנֵי עַצְמָן, וְכֵן** מברך **עַל שְׁאָר תְּפִלָּה.**

ביאור הברכה שעל שאר התפילה: **'תָּנוּ רַבָּנַן, 'וּשְׁאָר הַתְּפִלָּה'** ששנינו במשנה כך הוא נוסח הברכה, **רַנָּה תְּחִינָּה וּבַקָּשָׁה מִלְּפָנֶיךָ עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל**, הושע אותם ה' לפי שֶׁהם **צְרִיכִין לְהִוָּשַׁע. וְחוֹתֵם** ברכה זו, **בָּרוּךְ** אתה ה' **שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. וְאַחַר כָּךְ** – לאחור שסיים הכהן גדול לברך, **כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵבִיא** את **הַסֵּפֶר תּוֹרָה** שהביא **מְבֵיתוֹ** בערב יום הכפורים, **וְקוֹרֵא בּוֹ, כְּדֵי לְהַרְאוֹת חָזוּתוֹ** – יופיו של הספר תורה, ותפארת בעליו שטרח להביאו, **לָרַבִּים.**

שנינו במשנה: **הָרוֹאֶה כֹּהֵן גָּדוֹל בּוֹ'** כשהוא קורא אינו רואה פר ושעיר הנשרפין, **וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי**, אלא שהיתה דרך רחוקה ומלאכת שניהן שוה כאחת. שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שרשאי לראות שניהם, ומה מחדשת המשנה. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתִימָּא** – שמא תהא סבור לומר שיש איסור בדבר **כְּדְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, אֵין מַעֲבִירִין עַל הַמִּצְוֹת** – אסור לאדם להניח מצוה הבאה לידו ולעסוק במצוה אחרת. והיינו סבורים, שאף המניח קריאת הכהן גדול כדי לראות את שריפת הפרה, מעביר על המצוה הוא ואסור. **וּמַאי מִצְוָה** יש בראיית מצוות אלו שלכן היינו סבורים שיש כאן איסור העברה על המצוות, משום **'בְּרֹב עָם הֲדְרַת מֶלֶךְ'** (משלי יד כח) – כשמצוה נעשית ברבים היא חשובה ומהודרת יותר. **קָא מַשְׁמַע לָן** המשנה, שאינו נחשב כעובר על המצוות כיון שאינו עוסק בעצמו באחת מהן.

משנה

חמש עשרה קרבנות הקריבו בבית המקדש ביום הכפורים, שלש חטאות ושתים עשרה עולות. ואלו הם: קרבנות התמיד, שהם שתי עולות, של שחר ושל בין הערבים. קרבנות הכהן גדול, שהם פר לחטאת ואיל לעולה (ויקרא טז ג). קרבן העם, שהוא שעיר 'הנעשה בפנים' לחטאת (שם שם טז ה). וקרבנות המוספים, שהם פר לעולה, שעיר 'הנעשה בחוץ' לחטאת, ושבעה כבשים לעולות (במדבר כט ז–ח), ואיל לעולה (ויקרא טז ה). תחילה קרב תמיד של שחר [בטבילה הראשונה, כמבואר במשנה לעיל (לא:)], המשנה מביאה מחלוקת בענין סדר הקרבת שאר הקרבנות:

אִם בְּבִגְדֵי כוּץ היה קוֹרֵא, **קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו** בגמר הקריאה, **פָּשַׁט** את בגדיו, **יָרַד** למקוה **וְטָבַל** טבילה שלישית של היום, **עָלָה וְנִסְתַּפֵּג** – התנגב, **וְהֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי זָהָב וְלָבַשׁ** ושוב **קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְיָצָא וְעָשָׂה** – והקריב **אֶת אֵילוֹ וְאֶת אֵיל הָעָם, וְאֶת שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִים בְּנֵי שָׁנָה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי עֲקִיבָא** חולק **וְאוֹמֵר, עִם תָּמִיד** שֶׁל **שַׁחַר הָיוּ קְרֵבִין** שבעת הכבשים, **וּפַר הָעוֹלָה, וְשָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ הָיוּ קְרֵבִין עִם תָּמִיד** שֶׁל **בֵּין הָעַרְבַּיִם.**

קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט את בגדי זהב, **יָרַד וְטָבַל** טבילה רביעית של היום, **עָלָה וְנִסְתַּפֵּג. הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי לָבָן וְלָבַשׁ, וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו. נִכְנַס** לקדש הקדשים **לְהוֹצִיא אֶת הַכַּף וְאֶת הַמַּחְתָּה** שהניחם שם בטבילה שניה. ושוב **קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט** את בגדי לבן, **יָרַד וְטָבַל** טבילה חמישית, **עָלָה וְנִסְתַּפֵּג. הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי זָהָב וְלָבַשׁ, וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְנִכְנַס** להיכל **לְהַקְטִיר קְטֹרֶת** שֶׁל **בֵּין הָעַרְבַּיִם, וּלְהֵיטִיב אֶת הַנֵּרוֹת. וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט** את בגדי זהב, **(יָרַד וְטָבַל עָלָה וְנִסְתַּפֵּג) הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי עַצְמוֹ** – בגדי חול שלו **וְלָבַשׁ, וּמְלַוִּין אוֹתוֹ עַד בֵּיתוֹ. וְיוֹם טוֹב** – סעודה **הָיָה עוֹשֶׂה לְאוֹהֲבָיו, כְּשֶׁעָה שֶׁיָּצָא בְּשָׁלוֹם מִן הַקֹּדֶשׁ.**

גמרא

הגמרא מבררת את דברי רבי עקיבא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, הֵיכִי קָאָמַר** רבי עקיבא, האם כוונתו לומר **שעם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיוּ קְרֵבִין** שבעת הכבשים, **וְאילו פַּר הָעוֹלָה וְשָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם** היו קרבים. **אוֹ דִילְמָא הָכִי קָאָמַר, עִם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיוּ קְרֵבִין** הכבשים, **וּפַר הָעוֹלָה** אף הוא קרב **בַּהֲדֵיהוּ** לאחר תמיד של שחר, **וְרַק הַשָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ** היה קרב **עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם.** ספק נוסף בדברי המשנה: **וְתוּ** – עוד הסתפקו, **פַּר הָעוֹלָה, לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּשַׁיְירֵיהּ** ולא פירט מה דינו, **אִימַּת עָבִיד לֵיהּ** – מתי הקריב אותו. **וְתוּ, בֵּין לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֵּין לְרַבִּי עֲקִיבָא, אֵימוּרֵי חַטָּאת** – חלקי הפר והשעיר הנעשה בפנים הנקטרים על גבי מזבח החיצון, **אִימַּת עָבִיד לְהוּ** – מתי הקטיר אותם.

משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא, לֹא מַשְׁכַּחַת לָהּ מְתַקַּנְתָּא** – לא תמצא את סדר ההקרבה בדרך מתוקנת ומפורשת, **אֶלָּא אוֹ לְשִׁיטַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר כְּפִי דְּתָנָא** – שנשנו דבריו **בְּדִבְרֵי שְׁמוּאֵל** – בתוספתא שסידר שמואל בבית מדרשו מהתנאים שלפניו, **אוֹ לְשִׁיטַת רַבִּי עֲקִיבָא כְּדְתוֹסֶפְתָּא** – כפי שנשנו דבריו בתוספתא.

הגמרא מבארת את דברי רבא: **דְּתָנָא דְּבֵי שְׁמוּאֵל, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יָצָא וְעָשָׂה** את **אֵילוֹ וְאֵיל הָעָם וְאֵימוּרֵי הַחַטָּאת. אֲבָל פַּר הָעוֹלָה וְשִׁבְעַת כְּבָשִׂים וְשָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם** היו קרבים, בטבילה חמישית. ואילו **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, פַּר הָעוֹלָה וְשִׁבְעַת כְּבָשִׂים עִם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיוּ קְרֵבִין** בטבילה הראשונה, **שֶׁנֶּאֱמַר** במוסף של שאר הרגלים (במדבר כח כג) **'מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד', משמע** שקרבנות אלו קרבו מיד לאחר תמיד של שחר, והוא הדין קרבנות המוסף של יום הכפורים. **וְאַחַר כָּךְ** – בטבילה שניה, לאחר שלבש בגדי לבן, עשה את **עֲבוֹדַת הַיּוֹם.**

צריכים להשתדל בנוגע לכל יהודי שיכולים להגיע אליו, לקרבו לאביו שבשמים, לתורתו ולמצוותיו, אבל "עניי עירך קודמין": לכל-לראש צריך להשתדל בנוגע לבנו ובתו ונכדיו.

משיחת י"ב תמוז, ה'תשכ"ח

רש"י

מסוף הספר לתחילתו — למפרע. **וכל כך למה** — למה צריך לומר יותר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן. **שלא להוציא לעז על ספר תורה** — כשרואין אותו קורא פרשה שלישית על פה, יהו סבורים שספר תורה חסר אותה פרשה. **מפני כבוד ציבור** — שיהו מצפין ודוממין לכך. **ונייתי אחרינא** — שיהא נגלל לפרשה שלישית. **משום פגמו וכו'** — שלא יאמרו חסר הוא. **ברכה שאינה צריכה** — שיהא צריך לחזור ולברך. **כתיקנה** — כמו שאנו אומרין אותו בתפלה. **תנו רבנן שאר התפלה** — השנויה במשנה כך היא: רנה תחינה בקשה מלפניך על עמך ישראל שצריכים להושע. **להראות חזותו לרבים** — להראות נויו של ספר תורה, ותפארת בעליה שטרח להתנאות במצוה, שנאמר (שמות טו) "זה אלי ואנוהו" — התנאה לפניו במצות, לולב נאה, ספר תורה נאה, בקלף נאה, בדיו נאה, בלבלר אומן, ומערב יום הכפורים הביאום שם. **אין מעבירין על המצות** — ומהו דתימא האי נמי אעבורי הוא, שמניח זו והולך לראות זו. **ומאי מצוה** — יש בראייתן? יש כאן מצוה משום ברוב עם הדרת מלך. **קא משמע לן** — דלאו מעבר הוא, מאחר שאינו עסוק בה. **משנה שבעת כבשים** — של מוסף, דן בחומש הפקודים (במדבר כט). **ופר העולה** — נמי דמוסף, עם תמיד של בין הערבים בטבילה חמישית. **גמרא היכי קאמר** — רבי עקיבא. **ותו פר העולה לרבי אליעזר דשייריה** — ולא איירי ביה, אימת עביד ליה? והוא הדין נמי דאיכא לאקשויי אשעיר, אלא ריש מילתא נקט. **אימורי חטאת** — דתנא באידך פירקין נתנם במגס עד שיקטירם. **לא משכחת לה** — לסדר עבודת היום מתקנתא במשנתינו אלא משכחת לה מתקנתא לר' אליעזר דתנא דבי שמואל דאיירי בבולהו, או לרבי עקיבא דתוספתא שפירש שם את דבריו יפה. בדרבי עקיבא לא גרסינן יצא ועשה. **עם תמיד של שחר** — בלבישה ראשונה. שנאמר במוספי כל הרגלים "מלבד עולת הבקר" אלמא מוספין עם עולת הבקר נעשית בסמוך להן, וילמוד יום הכפורים מהם. **ואחר כך עבודת היום ואחר כך שעיר הנעשה בחוץ** — ואף על פי שהוא מן המוסף לא יכול להקדימו לעבודת היום לפי שנאמר בו "ושעיר חטאת אחד מלבד חטאת הכפורים" למדנו ששעיר חטאת הפנימי קדמו.

ואחר

תוספות

ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו — אין לפרש מסוף תרי עשר לתחילתו — דאם כן אפילו מתחילתו לסופו נמי לא, דהיינו בבדי שיפסיק התורגמן! אלא מסוף הספר ליצד תחילתו — כלל בלל לא. **ושעיר** הנעשה בחוץ עם תמיד של בין הערבים — תימה לי: מאי מספקא ליה? (אם מספקא ליה) אם איתא דשעיר הנעשה בחוץ לחודיה קרב עם תמיד של בין הערבים — אם כן לא ליתני במתניתין היו קרבים עם תמיד של בין הערבים בלשון רבים, אלא ליתני היה קרב! ויש לומר: משום דשייר אימורי חטאת דילמא אמורי חטאת נמי קרב עם תמיד של בין הערבים ולהכי קתני היו.

דתנא דבי שמואל — הכי גרסינן: רבי אליעזר אומר יצא ועשה אילו ואיל העם ואימורי חטאת, אבל פר העולה ושבעה כבשים תמימים ושעיר הנעשה בחוץ עם תמיד של בין הערבים. ויש ספרים שאין בהם אבל פר העולה אלא כתוב בהן יצא ועשה אילו ואיל העם ואימורי חטאת ופר העולה ושבעה כבשים ושעיר וכו' ולא נהירא אותה גרסא, דאם כן – תנא דבי שמואל נמי לאו מתקנתא היא דאיכא למיבעי עלה כמו אמתניתין.

ואחר

וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִילָתוֹ. "וְגוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה" וכו', וְכָל כָּךְ לָמָּה - כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל סֵפֶר תּוֹרָה. "וּבֶעָשׂוֹר שֶׁל חוּמַשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה". אַמַּאי? גְּגוֹלוֹל וְנִיקְרֵי! - אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לְפִי שֶׁאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר תּוֹרָה בַּצִּיבּוּר, מִפְּנֵי כְּבוֹד צִיבּוּר. - וְנַיְיתִי אַחֲרִינָא וְנִקְרֵי! - רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר: מִשּׁוּם פְּגָמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: מִשּׁוּם בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה. וּמִי חָיְישִׁינַן לְפִגְמָא? וְהָאָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא: רֹאשׁ חוֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת מְבִיאִין שָׁלֹשׁ תּוֹרוֹת, וְקוֹרִין אַחַת בְּעֵנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם, וְאַחַת שֶׁל רֹאשׁ חוֹדֶשׁ (טֵבֵת) וְאַחַת שֶׁל חֲנוּכָּה! - תְּלָתָא גַּבְרֵי בְּתְלָתָא סִפְרֵי - לֵיכָּא פְּגָמָא, חַד גַּבְרָא בִּתְרֵי סִפְרֵי - אִיכָּא פְּגָמָא. "וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמוֹנֶה בְּרָכוֹת". תָּנוּ רַבָּנַן: עַל הַתּוֹרָה - כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, עַל הָעֲבוֹדָה, וְעַל הַהוֹדָאָה, וְעַל מְחִילַת הֶעָוֹן כְּתִיקְנָהּ, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הַכֹּהֲנִים בִּפְנֵי עַצְמָן, וְעַל יִשְׂרָאֵל בִּפְנֵי עַצְמָן, וְעַל שְׁאָר תְּפִלָּה. תָּנוּ רַבָּנַן: וּשְׁאָר הַתְּפִלָּה: רִנָּה תְּחִינָּה בַּקָּשָׁה מִלְּפָנֶיךָ עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל שֶׁצְּרִיכִין לְהִוָּשַׁע, וְחוֹתֵם בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. וְאַחַר כָּךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵבִיא סֵפֶר תּוֹרָה מִבֵּיתוֹ, וְקוֹרֵא בּוֹ כְּדֵי לְהַרְאוֹת חֲזוּתוֹ לָרַבִּים. "הָרוֹאֶה כֹּהֵן גָּדוֹל כו' לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי". פְּשִׁיטָא! - מַהוּ דְּתֵימָא - כִּדְרֵישׁ לָקִישׁ: דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: אֵין מַעֲבִירִין עַל הַמִּצְוֹת. וּמַאי מִצְוָה - "בְּרֹב עַם הֲדַרַת מֶלֶךְ", קָא מַשְׁמַע לָן. **משנה** אִם בְּבִגְדֵי בוּץ קוֹרֵא, קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, פָּשַׁט, יָרַד וְטָבַל, עָלָה וְנִסְתַּפֵּג, וְהֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי זָהָב, וְלָבַשׁ, וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת אֵילוֹ וְאֶת אֵיל הָעָם, וְאֶת שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִים בְּנֵי שָׁנָה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: עַם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיוּ קְרֵבִין, וּפַר הָעוֹלָה וְשָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ הָיוּ קְרֵבִין עַם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט, וְיָרַד וְטָבַל, וְעָלָה וְנִסְתַּפֵּג, הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי לָבָן וְלָבַשׁ, וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, נִכְנַס לְהוֹצִיא אֶת הַכַּף וְאֶת הַמַּחְתָּה. קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וּפָשַׁט וְיָרַד וְטָבַל, עָלָה וְנִסְתַּפֵּג, הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי זָהָב וְלָבַשׁ וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְנִכְנַס לְהַקְטִיר קְטֹרֶת שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וּלְהֵיטִיב אֶת הַנֵּרוֹת. וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט, וְיָרַד וְטָבַל עָלָה וְנִסְתַּפֵּג, הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי עַצְמוֹ וְלָבַשׁ. וּמְלַוִּין אוֹתוֹ עַד בֵּיתוֹ, וְיוֹם טוֹב הָיָה עוֹשֶׂה לְאוֹהֲבָיו בְּשֶׁעָה שֶׁיָּצָא בְּשָׁלוֹם מִן הַקֹּדֶשׁ. **גמרא** אִיבַּעְיָא לְהוּ: הֵיכִי קָאָמַר? עַם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיוּ קְרֵבִין, וּפַר הָעוֹלָה וְשָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ עַם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, אוֹ דִּילְמָא הָכִי קָאָמַר: עַם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיוּ קְרֵבִין וּפַר הָעוֹלָה בַּהֲדֵיהוּ, וְשָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ - עַם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְתוּ: פַּר הָעוֹלָה לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּשַׁיְירֵיהּ, אֵימַת עָבֵיד לֵיהּ? וְתוּ: בֵּין לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֵּין לְרַבִּי עֲקִיבָא אִימּוּרֵי חַטָּאת אֵימַת עָבֵיד לְהוּ? אָמַר רָבָא: לָא מַשְׁכַּחְתְּ לָהּ מִתַּקַּנְתָּא אֶלָּא אוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּתָנָא בִּדְבֵי שְׁמוּאֵל, אוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא כִּדְתוֹסֶפְתָּא. דְּתָנָא דְּבֵי שְׁמוּאֵל, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יָצָא וְעָשָׂה אֵילוֹ וְאֵיל הָעָם וְאִימּוּרֵי חַטָּאת, אֲבָל פַּר הָעוֹלָה וְשִׁבְעַת כְּבָשִׂים וְשָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ עַם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. רַבִּי עֲקִיבָא דְּתוֹסֶפְתָּא מַאי הִיא - דְּתַנְיָא, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: פַּר הָעוֹלָה וְשִׁבְעַת כְּבָשִׂים עַם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיוּ קְרֵבִין, שֶׁנֶּאֱמַר "מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד". וְאַחַר כָּךְ עֲבוֹדַת הַיּוֹם

ואחר

כיוון שאינה מזכירה בנוגע לבריאות התקווה שזהו סימון שהכל בסדר.

ממכתב כ"ה סיוון, תשכ"ב

יומא. פרק שביעי – בא לו כהן גדול דף ע עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

ואחר כך שעיר הנעשה בחוץ ואחר כך אילו ואיל העם ואחר כך אימורי חטאת — פירש רש"י: כולהו בטבילה שלישית. ולא נהירא לי, דנהי דאמרינן לעיל דמתניתין לאו מתקנתא מכל מקום לאו משבשתא היא. והא דלא קרא לה מתקנתא — לפי שאין הסדר מפורש בה. ולפירוש רש"י ברייתא על כרחך פליגא אמתניתין, דבמתניתין קתני היו קריבים עם תמיד של בין הערבים, ולפירוש רש"י לא היה דבר קרב עם תמיד של בין הערבים. ועוד: דלקמן בסמוך פריך ודילמא בשעיר הנעשה בחוץ מפסיק להו והשתא על כרחך לרבי אליעזר לא פריך — דהא כיון דסבירא ליה עביד כדכתיב, אם כן על כרחך באילו ואיל העם כדכתיב מקמי שעיר מפסיק להו כדתניא הכא, אלא על כרחך לרבי עקיבא פריך: דילמא בשעיר לחודיה מפסיק להו מגלן דמפסיק להו נמי באילו ואיל העם דילמא אילו ואיל העם עם תמיד של בין הערבים עביד להו? והשתא לפירוש רש"י כי משני ויצא ועשה את עולתו ואת עולת העם כו' אכתי מכל מקום תקשי לן ודילמא בשעיר הנעשה בחוץ ואילו ואיל העם דוקא מפסיק להו, מנלן דמפסיק להו באימורי חטאת? ועוד קשה לי: אמאי קרי לה מתקנתא? האיבא למיבעי עלה כמו אמתניתין: אי אימורי חטאת קריבין בטבילה שלישית בהדי אילו ואיל העם או בהדי תמיד של בין הערבים? על כן נראה לי דאימורי חטאת קריבין עם תמיד של בין הערבים ודברי רבי עקיבא דמתניתין הכי פירושו: עם תמיד של שחר היו קריבין הכבשים ופר העולה ושעיר הנעשה בחוץ קרב אחר כך בזמנו עם אילו ואיל העם. והאי דלא קתני אילו ואיל העם משום דרבי אליעזר מודה לו בהו דבטבילה שלישית הוו. ומאי דתני היו קריבין עם תמיד של בין הערבים — הכי קאמר: עוד הקרבות אחרות קריבין עם תמיד הערב. והא דלא קתני להו לא בדברי רבי אליעזר ולא בדברי רבי עקיבא — שמא משום דלאו קרבן שלם נינהו דכבר נזרק הדם בטבילה שניה, הלכך לא חיישי למיחשביה, כיון דאינו אלא גמר קרבן ולא עבודה דמעבבי כפרה דאינהו עצמן שלא הוקטרו אימורין כשר. ודברי רבי אליעזר דמתניתין יש לפרש דלא פליג אתנא דבי שמואל והכי קאמר "ויצא ועשה אילו ואיל העם" והוא הדין אימורי חטאת, אלא דשיירינהו מטעמא דפרישית. והא דקתני שבעה כבשים תמימים ושייר פר העולה ושעיר הנעשה בחוץ יש לומר משום דרבי עקיבא סבירא ליה דקריבין עם תמיד של שחר, אתא רבי אליעזר למימר: אתה מקדים אותם לכל היותר שאתה יכול, ואני מאחר אותם כל מה שאני יכול, וממילא ידענא דהיינו טעמא דכתיבי לבסוף בפרשת פינחס, ואם כן הוא הדין פר העולה ושעיר הנעשה בחוץ דכתיבי לבסוף. וניחא ליה למינקט כבשים משום דאית בהו פלוגתא טובא, לרבי עקיבא כולהו בבקר ולרבי יהודה אליבא דרבי עקיבא אחד בבקר וששה עם תמיד של בין הערבים ולרבי אלעזר בר רבי שמעון איפכא.

ואחר כך שעיר הנעשה בחוץ ואחר כך אילו ואיל העם — ואף על גב דכתיב "ויצא ועשה את עולתו ואת עולת העם" ודייקינן מינה בסמוך יציאה ראשונה ומשמע דמיד ביציאה ראשונה עביד להו והכא קאמר דשעיר הנעשה בחוץ עביד ברישא! ויש לומר דהכי קאמר: מכל מה שכתב בפרשת אחרי מות לא היה דבר קודם לאילו ואיל העם ביציאה ראשונה, ושעיר הנעשה בחוץ לא כתיב התם.

עביד חד כדכתיב והדר עביד ששה דחומש הפקודים — ואם תאמר אמאי מפסיק בכבשים מקצתן בבקר ומקצתן בערב? יקריב כולן בבקר מדכתיב "מלבד". ואי משום דכתיבי לבסוף הלכך בעינן שיקריב מהן בערב. והא פר העולה נמי כתיב לבסוף אפילו הכי מקריבו בבקר ולא אמרינן שיזרוק דמו והקטרתו בערב. ואם כן, נימא דפר העולה יהא בבקר והכבשים כולן בערב! ויש לומר: דקרא ד"מלבד" דגמרינן מיניה להקריב המוספין בבקר — עיקר טעם הוא, הלכך כל כמה שנוכל לעשות בבקר מן המוספין עבדינן ומשום דכתיבי מוספין לבסוף יש להניח קצת מן המוספין להקריב בערב וכיון דמשיירין מן הכבשים לערב למר ששה ולמר חד סגי. **דכולי** עלמא מיהת חד איל הוא כמאן כרבי — ואף על גב דרבי אלעזר ברבי שמעון נמי איירי בברייתא דלעיל, ומשמע דמודה לתנא קמא, דאמר אילו ואיל העם — דמשמע דלא הוי אלא חד איל! יש לומר דודאי מודה לתנא קמא דלרבי עקיבא לא הוה אלא חד איל, דרבי אלעזר ברבי שמעון דברייתא משמע דאליבא דרבי עקיבא קאמר אבל אליבא דנפשיה שני אילים הן.

נכנס

רש"י

ואחר כך אילו ואיל העם ואחר כך אימורי חטאת — כל אלו בטבילה שלישית. **ואחר כך תמיד של בין הערבים** — בטבילה חמישית. ולא איירי הכא בהוצאת כף ומחתה, דפשיטא לן דבתר אילו ואיל העם היא, כדתניא לקמן, שכל הפרשה נאמרה על הסדר וכו'. **עביד כדכתיב** — תורת כהנים כתיבא ברישא הלכך אילו ואיל העם ואימורי חטאת בתר עבודת היום, והדר הוצאת כף ומחתה, ואחר כך מוספין, ותמיד של בין הערבים, דכתיבי לבסוף בחומש הפקודים. **האי מלבד חטאת הכפורים** — דמשמע דשעיר החיצון קודם לאילו ואיל העם, מאי עביד ליה? בשלמא "מלבד עולת הבקר" לאו ביום הכיפורים כתיב, ומרגלים לא ילוף דסמיך אסידרא למיעבד הני דתורת כהנים ברישא. אלא האי דכתב ביום הכפורים גופיה מאי עביד ליה? **על מה שזה מכפר וכו'** — במתניתין דפרק קמא דשבועות (ב,א) דריש ליה הכי: ועל שיש בה ידיעה בסוף ואין בה ידיעה בתחילה שעיר הנעשה בחוץ מכפר שנאמר "ושעיר חטאת אחד מלבד חטאת הכפורים" על מה שזה מכפר זה מכפר, מה פנימי אינו מכפר אלא על דבר שיש בו ידיעה, כדמפרש התם — אף חיצון אינו מכפר וכו'. **משמו** — של ר' עקיבא. **אחד** — מן שבעת כבשים. **עביד חד** — כדכתיב "מלבד עולת הבקר" לסמוך מקצת המוספין לעולת התמיד. **והדר עביד עבודת היום** — דאי אמרת כל המוספין יקריב עם תמיד של שחר — דילמא חליש ולא מצי למיעבד עבודת היום, והוא עיקר הכפרה. **דילמא פשע** — ולא עביד להו אחר עבודת היום, ולמאי דחיישת דילמא חליש ליבא למיחש, דלגבי עבודת היום זריז הוא ומחליף כח. וכולהו מוספין לא עביד, דתורת כהנים קדים, וצריך לקיים זו וזו סדר הכתוב ומדרשי המקראות. **דכולי עלמא מיהא** — בין לר' אליעזר בין לר' עקיבא חד איל הוא דציבור, דכולהו אמרי "איל העם" ולא איירי באיל הכתוב בחומש הפקודים כלל. **האמור כאן** — בתורת כהנים "ואיל אחד לעולה". **וצריכי** — שיש דעת נוטה לומר נדבה מובחרת כדי שתהא מקובלת ברצון ויש דעת נוטה לומר חובה תהא מובחרת כדי שיצא ידי חובתו יפה.

שכל

וְאַחַר כָּךְ שָׁעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ, שֶׁנֶּאֱמַר "שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים", וְאַחַר כָּךְ אֵילוֹ וְאֵיל הָעָם, וְאַחַר כָּךְ אֵימוּרֵי חַטָּאת, וְאַחַר כָּךְ תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר? - עָבֵיד כִּדְכְתִיב. עָבֵיד בְּרֵישָׁא דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, וַהֲדַר עָבֵיד דְּחוּמַשׁ הַפְּקוּדִים. וְרַבִּי עֲקִיבָא - כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא "מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד" אֲלָמָא: מוּסָפִין עִם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר עָבֵיד לְהוּ. - וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הַאי "מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים", מַאי עָבֵיד לֵיהּ? - הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ: עַל מַה שֶּׁזֶּה מְכַפֵּר זֶה מְכַפֵּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ: אֶחָד קָרֵב עִם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, וְשִׁשָּׁה עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ: שִׁשָּׁה קְרֵבִין עִם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, וְאֶחָד עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. מַאי טַעֲמַיְיהוּ דְּרַבָּנַן? תְּרֵי קְרָאֵי כְּתִיבִי; כְּתִיב "מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר" וּכְתִיב "וַיְצַא וְעָשָׂה אֶת עֹלָתוֹ". הִלְכָּךְ, עָבֵיד מַנַּיְיהוּ הָכָא, וּמַנַּיְיהוּ הָכָא. בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי? רַבִּי יְהוּדָה סָבַר: עָבֵיד חַד כִּדְכְתִיב "מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר" וַהֲדַר עָבֵיד עֲבוֹדַת הַיּוֹם דִּילְמָא חוּלְשָׁא חָלֵיש כֹּהֵן גָּדוֹל. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר: כֵּיוָן דְּאַתְחִיל - עָבֵיד שִׁשָּׁה, דִּילְמָא פָּשַׁע, דִּלְגַבֵּי עֲבוֹדַת הַיּוֹם זָרִיז הוּא. דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִיהַת חַד אַיִל הוּא, כְּמַאן - כְּרַבִּי. דְּתַנְיָא: רַבִּי אוֹמֵר: אַיִל אֶחָד הָאָמוּר כָּאן, הוּא הָאָמוּר בְּחוּמַשׁ הַפְּקוּדִים. רַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁנֵי אֵילִים הֵן, אֶחָד הָאָמוּר כָּאן, וְאֶחָד הָאָמוּר בְּחוּמַשׁ הַפְּקוּדִים. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי? דִּכְתִיב "אֶחָד". וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: מַאי "אֶחָד" - מְיוּחָד שֶׁבְּעֶדְרוֹ. וְרַבִּי - נָפְקָא לֵיהּ מִ"מִּבְּחַר נְדָרֶיךָ".

וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: חַד בְּחוֹבָה וְחַד בִּנְדָבָה, וּצְרִיכִי. "קִידֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו". תָּנוּ רַבָּנַן: "וּבָא אַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד", לָמָּה הוּא בָּא - לְהוֹצִיא אֶת הַכַּף וְאֶת הַמַּחְתָּה,

שכל

וְאַחַר כָּךְ, בטבילה שלישית, לבש בגדי זהב והקריב את **הַשָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ**. שאף על פי שמקרבנות המוסף הוא, אינו קרב אלא לאחר עבודת היום, **שֶׁנֶּאֱמַר** בו (במדבר כט יא) 'שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד חַטָּאת **מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים**', משמע ש'חטאת הכפורים' [שהוא שעיר הנעשה בפנים, מעבודת היום] קדמה לשעיר הנעשה בחוץ. **וְאַחַר כָּךְ** הקריב את **אֵילוֹ וְאֵיל הָעָם, וְאַחַר כָּךְ** הקטיר את **אֵימוּרֵי הַחַטָּאת. וְאַחַר כָּךְ**, בטבילה חמישית, לבש בגדי זהב והקריב את **הַתָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם**.

מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** הסובר שכל קרבנות המוסף קרבו לאחר קרבנות היום. משיבה הגמרא: לפי שהכהן **עָבִיד כְּדִכְתִיב** – עושה כפי הסדר הכתוב בתורה. לפיכך **עָבִיד כְּרֵישָׁא דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים** – את קרבנות היום האמורים בחומש ויקרא, **וַהֲדַר עָבִיד דְּחוֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים** – ולאחר מכן את קרבנות המוסף האמורים בחומש במדבר.

הגמרא מבארת את טעמו של רבי עקיבא: **וְרַבִּי עֲקִיבָא** הסובר שקרבנות המוסף קרבו לאחר תמיד של שחר, טעמו **כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא** בברייתא, לפי שבקרבנות מוסף של שאר המועדים נאמר (במדבר כח כג) 'מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד תַּעֲשׂוּ אֶת אֵלֶּה', היינו את המוספים, **אַלְּמָא** – מוכח מכאן שהמוסָפִין **עִם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר עָבִיד לְהוּ**, והוא הדין למוספי יום הכפורים.

מקשה הגמרא: **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** הסובר ששעיר הנעשה בחוץ קרב עם תמיד של בין הערביים, לאחר שני האילים, **הַאי** – הפסוק [האמור בקרבנות יום הכיפורים] 'שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד חַטָּאת **מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים**', ממנו משמע שהשעיר הנעשה בחוץ קרב מיד לאחר השעיר הנעשה בפנים, לפני אילו ואיל העם, וכפי שאמר רבי עקיבא בתוספתא, **מַאי עָבִיד לֵיהּ**.

מתרצת הגמרא: **הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ** – לדעת רבי אליעזר, הטעם שנסמכו בתורה שני השעירים הוא כדי ללמדנו **שַׁעַל מָה שֶׁזֶּה** [השעיר הנעשה בפנים] **מְכַפֵּר** אף **זֶה** [שעיר הנעשה בחוץ] **מְכַפֵּר**. כשם שהשעיר הנעשה בפנים המכפר על הנכנס למקדש בטומאה, אינו מכפר אלא על מי שיש לו ידיעה, היינו שידע תחילה שנטמא אלא ששכח ונכנס, אף שעיר הנעשה בחוץ אינו מכפר אלא על מי שיש לו ידיעה, והיינו שכשנכנס לא ידע עדיין שנטמא ורק לאחר שנכנס נודע לו מכך.

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בשיטת רבי עקיבא, על אופן הקרבת כבשי המוסף ביום הכפורים: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ** של רבי עקיבא, כבש **אֶחָד** משבעת כבשי המוסף היה **קָרֵב עִם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, וְשִׁשָּׁה** הנוספים היו קרבים **עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ** של רבי עקיבא, **שִׁשָּׁה** כבשים היו **קְרֵבִין עִם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, וְאֶחָד עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם.**

מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנַן** – מה טעמם של רבי יהודה ורבי אלעזר ברבי שמעון, שחילקו את הקרבת כבשי המוסף לשני זמנים. משיבה הגמרא: לפי שתְּרֵי קְרָאֵי הסותרים זה את זה **כְּתִיבִי** בענין זמן הקרבת קרבנות מוסף. **כְּתִיב** 'מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר וגו' תַּעֲשׂוּ אֶת אֵלֶּה', מכאן למדנו שהמוספים קרבו לאחר תמיד של שחר ולפני עבודת היום. ומאידך לאחר עבודת היום **כְּתִיב** (ויקרא טז כד) 'וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת עֹלָתוֹ וְאֶת עֹלַת הָעָם', ועולת העם מקרבנות המוסף היא, ולמדנו אם כן שקרבנות המוסף קרבו לאחר עבודת היום. **הִלְכָּךְ** – כדי לקיים את שני הפסוקים, **עָבִיד** הכהן **מַנְיֵיהוּ הָכָא** – חלק מהם בבקר, **וּמַנְיֵיהוּ הָכָא** – וחלק נוסף לאחר עבודת היום.

הגמרא מבררת במה נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון בן אלעזר: **בְּמַאי קָא מִיפְּלְגִי** – באיזו סברא נחלקו, שזה אומר שכוונת התורה לומר שאחד קרב בבוקר וששה לאחר עבודת היום, וזה אומר להיפך. מבארת הגמרא: **רַבִּי יְהוּדָה סָבַר, עָבִיד חַד כבש כְּדִכְתִיב** – כדי לקיים את הפסוק 'מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר' [המלמדנו לסמוך את המוסף לתמיד של שחר], **וְהַדַר עָבִיד עָבוֹדַת הַיּוֹם**, ורק אחר כך ישלים את ששת הכבשים הנותרים. כיון שאם יקריב בבוקר את כל הכבשים, יש לחשוש **דִּילְמָא חוּלְשָׁא חָלִישׁ כֹּהֵן גָּדוֹל** ולא יהיה בכוחו לעשות את עבודות היום שהיא עיקר כפרת יום הכיפורים.

וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר, כֵּיוָן **דְּאַתְחִיל** להקריב את המוספים בבוקר [כפי שדרשו מהפסוק 'מלבד'], **עָבִיד שֵׁשָׁה** מהכבשים באותה שעה. לפי שאם ישאיר הרבה כבשים לאחר עבודת היום, יש לחשוש **דִּילְמָא** יחלש מטרחת עבודת היום **וּפָשַׁע** ולא ישלים להקריב את המוספים. ומאידך, אין לחשוש שמא לאחר שיקריב בבוקר ששה כבשים למוסף יחלש מלעשות את עבודת היום [כדברי רבי יהודה], כיון **דִּלְגַבֵּי עֲבוֹדַת הַיּוֹם זָרֵיז הוּא** לעשותה גם בחולשתו.

במשנה ובברייתא לעיל, כשנחלקו רבי אליעזר ורבי עקיבא בסדר הקרבת הקרבנות ביום הכפורים, מנו את איל העם אך לא את האיל הקרב למוספים. מסיקה הגמרא מכך: **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** [רבי אליעזר ורבי עקיבא] **מִיהַת** – על כל פנים סוברים **שַׁחַד אַיִל הוּא** שקרב ביום הכפורים לקרבן ציבור, והאיל הקרב למוספים הוא איל העם. מבררת הגמרא: **כְּמַאן** – כדעת מי נאמרו דברידם. משיבה הגמרא: **כְּרַבִּי. דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, 'אַיִל אֶחָד' הָאָמוּר כָּאן** בחומש ויקרא (טז ה) בעבודת היום, **הוּא** אותו איל **הָאָמוּר בְּחוֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים** (במדבר כט ח) הקרב למוספים, ולא קרב אלא איל אחד. **רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** חולק **וְאוֹמֵר, שְׁנֵי אֵילִים הֵן, אֶחָד הָאָמוּר כָּאן** שקרב עם עבודת היום, **וְאֶחָד הָאָמוּר בְּחוֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים** שקרב למוספים.

שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי** – מנין לו שלא היו שם שני אילים כמשמעות הכתוב. משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב** בקרבנות היום 'אַיִל אֶחָד', ותיבת 'אחד' מיותרת שהרי איל לשון יחיד הוא, אלא בודאי ללמדנו בא שלא היה שם אלא איל אחד לקרבן ציבור. **וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** דוחה דרשה זו, ומפרש **מַאי** כוונת הכתוב כשאמר 'אֶחָד', **מְיוּחָד שֶׁבְּעֲדָרוֹ** – שלכתחילה צריך אדם להביא לקרבן את הבהמה המובחרת שבעדרו. שואלת הגמרא: **וְרַבִּי** מנין לו שצריך להביא מן המובחר, משיבה הגמרא: **נַפְקָא לֵיהּ מִ'מִּבְּחַר נְדָרֶיךָ'**. **וְאִילּוּ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** סובר שצריך שני פסוקים לכך, **חַד בְּחוֹבָה** – פסוק אחד [תיבת 'אחד'] ללמד על קרבנות חובה, **וְחַד בִּנְדָבָה** – ופסוק נוסף ['מבחר נדריך'] ללמד על קרבנות נדבה. **וּצְרִיכִי** – צריך לימוד לכל אחד בנפרד, לפי שיש מקום לומר שהחובה צריכה להיות מובחרת כדי שיפרע בשלמות את המוטל עליו, ויש מקום לומר שהנדבה צריכה להיות מובחרת כדי שתתקבל ברצון.

שנינו במשנתינו: **קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו**, נכנס להוציא את הכף ואת המחתה. הגמרא מביאה ברייתא המבארת מנין שנכנס הכהן להוציא את הכף והמחתה, וממילא מבואר גם מדוע קידש את ידיו ורגליו לפני כן. **תָּנוּ רַבָּנַן**, לאחר גמר הקטרת הקטורת והזאת דמם של הפר והשעיר נאמר (ויקרא טז כג) 'וּבָא אַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד', ויש לתמוה **לָמָּה הוּא בָּא** אל ההיכל, הן בפסוק לא מפורש לאיזה צורך הוא נכנס, והרי הוא כבר סיים את כל עבודות היום הנעשות בקודש הקדשים. אלא בודאי, אינו בא אלא כדי **לְהוֹצִיא אֶת הַכַּף וְאֶת הַמַּחְתָּה**, שהניחם בין בדי הארון בשעה שנכנס להקטיר את הקטורת.

דווקא על-ידי העבודה דקיום התורה ומצוות בעולם הזה הגשמי נעשית הדירה לעצמותו, ועד לאשתאבא בגופא דמלכא.

ממאמר י"ב תמוז ה'תשכ"ז

מוסיפה הברייתא: שֶׁכָּל הַפָּרָשָׁה של עבודת יום הכפורים כּוּלָּהּ נֶאֱמְרָה עַל הַסֵּדֶר – לפי סדר העבודה, חוץ מִפָּסּוּק זֶה של הוצאת כף ומחתה. לפי שהוצאת הכף והמחתה לא נעשתה מיד לאחר עבודת היום כפי שמשמע מסדר הפסוקים, אלא הקרבת אילו ואיל העם ואימורי החטאות הפנימיות האמורים בפסוק הבא הפסיקו ביניהם.

הגמרא מבררת את דברי הברייתא: מַאי טַעְמָא צריך להפסיק בין עבודת היום להוצאת כף ומחתה על ידי עבודת אילו ואיל העם, שלכן קובעת הברייתא שפסוק זה לא נאמר על הסדר. משיבה הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, גְּמִירֵי – קיבלנו בהלכה למשה בסיני, שחָמֵשׁ טְבִילוֹת וַעֲשָׂרָה קִידּוּשִׁין [קידוש ידים ורגלים] טוֹבֵל כֹּהֵן גָּדוֹל וּמְקַדֵּשׁ בּוֹ בַּיּוֹם [ביום הכפורים] בשעה שמחליף מבגדי זהב לבגדי לבן ולהיפך. וְאִי אָמְרַתְּ שִׁבְסִדְרָן של העבודות כְּתִיבֵי כל הפסוקים שבפרשה, והוצאת הכף והמחתה היתה לאחר הקרבת אילו ואיל העם, לֹא מַשְׁכַּחַת לֵהּ – לא תמצא אֶלָּא שטבל שָׁלֹשׁ טְבִילוֹת וְקידש שֹׁשָׁה קִידּוּשִׁין. שהרי טבילה ראשונה היתה לעבודת חוץ של תמיד של שחר, וטבילה שניה לעבודת היום, ואם הוצאת כף ומחתה היתה גם כן אז, הרי שבטבילה שלישית לעבודת חוץ עשה את אילו ואיל העם והמוספים ותמיד של בין הערבים, וסיים את עבודתו ולא טבל עוד. אלא בודאי לאחר עשיית אילו ואיל העם טבל טבילה רביעית להוצאת כף ומחתה ואחר כך טבילה חמישית לשאר עבודת חוץ.

הגמרא מקשה על תירוצו של רב חסדא: מַתְקִיף לֵהּ רַבִּי זֵירָא, וְדִילְמָא מַפְסִיק לֵיהּ את העבודות הנעשות בבגדי לבן כְּשֶׁעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ, שאינו מוזכר בפרשה זו [אחרי מות] אלא במקום אחר [בפרשת פינחס], כך שנוכל לומר שאף פסוק זה נאמר על הסדר, ועשיית אילו ואיל העם היתה לאחר הוצאת כף ומחתה.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, אָמַר קְרָא ביציאה הראשונה שיצא כהן גדול ביום הכפורים מן ההיכל לעזרה נאמר (ויקרא טז כד) 'וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת עֹלָתוֹ וְאֶת עֹלַת הָעָם', למדנו מכאן שמִיְּצִיאָה רִאשׁוֹנָה עָבִיר אֵילוֹ וְאֵיל הָעָם – שבפעם הראשונה שיצא הכהן גדול מההיכל הקריב את האילים, ומוכח אם כן שעבודה זו היתה לפני הוצאת כף ומחתה. שהרי אי אפשר לומר שעבודת חוץ אחרת הפסיקה בין עבודת היום להוצאת כף ומחתה ואת האילים הקריב הכהן גדול רק לאחר שהוציא את הכף ומחתה בקושייתו של רבי זירא, שאם כן נמצא שהקריב את האילים רק לאחר יציאה שניה. ראיה אחרת לדברי הברייתא שקבעה שהפסוק של הוצאת כף ומחתה לא נאמר על הסדר: רָבָא אָמַר, לאחר הוצאת כף ומחתה אָמַר קְרָא 'וּפָשַׁט אֶת בִּגְדֵי הַבַּד אֲשֶׁר לָבַשׁ', שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר – לא היתה התורה צריכה להוסיף 'אֲשֶׁר לָבַשׁ' שבודאי כך הוא, כְּלוּם – וכי אָדָם פּוֹשֵׁט בגד אחר אֶלָּא את מַה שֶּׁלּוֹבֵשׁ. אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר לָבַשׁ', היינו אותם בגדים שֶׁלָּבַשׁ כְּבָר מקודם, ושכעת [בשעת הוצאת כף ומחתה] הוא לבוש בהן פעם שניה. למדנו, שבין עבודות היום האמורות בפסוק הקודם לבין הוצאת כף ומחתה האמורה בפסוק זה, עשה הכהן גדול עבודת חוץ נוספת שבה היה לבוש בבגדים אחרים [בגדי זהב], והיינו עבודת אילו ואיל העם האמורים בפסוק הבא. מוכרח אם כן, שהפסוק של הוצאת כף ומחתה לא נאמר על הסדר, אלא מקומו לאחר הקרבת האילים.

הגמרא מקשה על דברי רבא: מַתְקִיף לֵהּ רַבָּה בַּר רַב שִׁילָא, ועדיין מנין שהקרבת אילו ואיל העם היא שהפסיקה בין עבודות הפנים, וְאֵימָא – ושמא נאמר דְּמַפְסִיק לֵיהּ כַּשָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ, שהרי גם באופן זה הוצאת הכף ומחתה היתה בלבישה שניה של בגדי הלבן. מתרצת הגמרא: הָרִי כְּתִיב בעבודת אילו ואיל העם 'וְיָצָא וְעָשָׂה', והיינו שביציאתו הראשונה מעבודות הפנים הקריבם, ואם נאמר שהפסיק את עבודות הפנים בשעיר הנעשה בחוץ שהוא עבודת חוץ, נמצא שעבודת אילו ואיל העם היתה ביציאה שניה. אלא בודאי, עבודת האילים היא שהפסיקה בין עבודות הפנים.

לאחר שהוכחנו כדברי הברייתא שפסוק זה נאמר שלא בסדר, דנה הגמרא בדברי הברייתא שמלבד פסוק זה [של הוצאת כף ומחתה] כל הפרשה נאמרה בסדר: וְכי כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ נֶאֱמְרָה עַל הַסֵּדֶר, וְהָא קְרָאֵי כְּתִיבֵי – הרי בסדר הפסוקים נאמר תחילה (ויקרא טז כה) 'וְאֶת חֵלֶב הַחַטָּאת יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה' היינו הקטרת אימורי פר ושעיר הפנימי, וְהָדַר נאמר (שם שם כז) 'וְאֶת פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת וגו' וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ אֶת עֹרֹתָם וגו' היינו שריפת פר ושעיר הפנימי. וְאֵילּוּ אֲנַן תְּנַן (לעיל סח:), הָרוֹאֶה אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא בתורה, אֵינוֹ רוֹאֶה פַּר וְשָׂעִיר הַנִּשְׂרָפִין [–בשעה שהם נשרפים], לפי ששריפתם היתה באותה שעה לפני שלבש בגדי זהב, וְאֵילּוּ את אֵמוּרֵי הַחַטָּאת כָּתַר הָכִי מַקְטִיר לְהוּ – הקטירם אחר כך, כשלבש בגדי זהב בטבילה שלישית, לאחר שהקריב את אילו ואיל העם, שהוא זמן רב לאחר קריאת התורה.

מתרצת הגמרא: אֵימָא – תגרוס בדברי הברייתא, 'כל הפרשה נאמרה על הסדר חוץ מִפָּסּוּק זֶה וְאֵילָךְ'. שמהוצאת כף ומחתה לא נאמרו הפסוקים בסדרם, ובכללן פסוקי הקרבת האימורים ושריפת הפר ושעיר.

הגמרא מקשה על התירוץ: וּמַאי חָזֵית דְּמַשַּׁבְּשַׁתְּ קְרָאֵי – מפני מה ראית צורך לשבש את הפסוקים ולומר שהקטרת האימורים נעשה לאחר שריפת הפר ושעיר, שַׁבֵּישׁ מַתְנִיתָא – הרי אתה יכול לקבוע שהמשנה משובשת, ושריפת הפר ושעיר לא היתה בשעת קריאת התורה אלא בטבילה חמישית לאחר הקטרת האימורים, וכפי הסדר שנאמר בתורה.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, יש להוכיח שהפסוק של שריפת הפר ושעיר לא נאמר לפי הסדר, שכן אָמַר קְרָא לגבי שילוח השעיר לעזאזל (שם שם כו) 'וְהַמְשַׁלֵּחַ וגו' יְכַבֵּס בְּגָדָיו', ובאותו מטבע לשון נאמר גם לגבי שריפת הפר ושעיר (שם שם כח) 'וְהַשֹּׂרֵף אֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו', משמע שיש להשוותם זה לזה. לפיכך לומדים, מַה הַמְשַׁלֵּחַ את השעיר, אף על פי שנאמר לאחר הקטרת האימורים, אין מקומו כאן אלא דְּמַעִיקָּרָא – ששלח מקודם, ולא הוזכר כאן אלא לומר שאותו משלח שנאמר למעלה מטמא את בגדיו. אַף הַשֹּׂרֵף את הפר ושעיר, אף על פי שנאמר לאחר הקטרת האימורים, מכל מקום דְּמַעִיקָּרָא שרף אותם, וכאן התחדש שאותו שורף מטמא את בגדיו.

הגמרא תמהה על תירוצו של אביי: אַדְּרַבָּה הרי יתכן וכוונת התורה להקיש להיפך, ולומר מַה שּׁוֹרֵף דְּהַשְּׁתָּא – כשם ששריפת הפר והשעיר נעשתה לאחר הקרבת האימורים, שהרי לא נאמר ציווי זה לפני כן, אַף מְשַׁלֵּחַ, אף על פי שציוויו נאמר לפני הקטרת האימורים, דְּהַשְּׁתָּא הוא שנעשה, לאחר הקטרת האימורים.

הגמרא דוחה אפשרות זו: אין לפרש שמה שנאמר 'והמשלח' פירושו שמשלחו עתה, לפי שתיבת 'וְהַמְשַׁלֵּחַ' דְּמַעִיקָּרָא מַשְׁמַע – משמעותה היא שעסוקים באותו אדם שכבר שלחו מקודם, והיינו לפני הקטרת האימורים כאמור בסדר הפסוקים. וממילא מוכרח, שהקיש מלמדנו שאף השריפה נעשתה מקודם. רָבָא אָמַר, הטעם שאין לומר ששילוח השעיר נעשה רק לאחר הקטרת האימורים, היא לפי שאָמַר קְרָא (שם שם י) 'וְהַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל יָעֳמַד חַי לִפְנֵי ה' לְכַפֵּר עָלָיו', והרי עַד מָתַי יְהֵא זָקוּק השעיר לַעֲמוֹד חַי לפני שילוחו, הוי אומר עַד שְׁעַת גמר הכַּפָּרָה המיוחדת ליום זה כפי שנאמר 'לכפר עליו'. וְאֵימָתַי היא שְׁעַת כַּפָּרָה, בִּשְׁעַת מַתַּן דְּמִים – לאחר זריקת הדם של החטאות, וְתוּ לֵא – ויותר מכך אין השעיר ממתין אלא משתלח מיד.

בפרק הקודם (לעיל סו.) שנינו, שהמשלח את השעיר לעזאזל נשאר בסוכה האחרונה שהכינו לו בדרכו עד למחרת יום הכפורים. הגמרא מוסיפה לבאר מה עשה המשלח כשחזר: אָתֵי מְשַׁלֵּחַ ביום המחרת, אם מְצָאוֹ בַּשּׁוּק לְכֹהֵן גָּדוֹל, חולק לו כבוד בפני הבריות וואוֹמֵר לוֹ, אִישִׁי [–אדוני] כֹּהֵן גָּדוֹל עֲשֵׂינוּ שְׁלִיחוּתְךָ. אבל אם מְצָאוֹ בְּבֵיתוֹ, לא היה תולה בו את השליחות, אלא אוֹמֵר לוֹ, מְחֵיֵּה חַיִּים הוא הקדוש ברוך הוא שעֲשֵׂינוּ שְׁלִיחוּתוֹ.

הגמרא מביאה מקרה נוסף שהשתמשו חכמים בלשון זו: אָמַר רַבָּה, כִּי מִיפַּטְרֵי רַבָּנָן מֵהֲדָדֵי בְּפוּמְבְּדִיתָא – כאשר החכמים שלמדו

רש"י

שכל הפרשה נאמרה על הסדר וכו' — ואי כסדרן כתיבי וכן הסדר שמוציאן בלבישה ראשונה, ואין עבודה חיצונה של בגדי זהב מפסקת בין עבודת היום להוצאת כף ומחתה לא משכחת לה וכו', כבר פרשתיה בפרק "אמר להם הממונה" (לעיל לב,ב). **בשעיר הנעשה בחוץ** — כדכתיב (במדבר כט) "מלבד חטאת הכפורים" והוא אינו כתוב כאן, אבל אילו ואיל העם דווקא כתבינהו קרא אחר הוצאת כף ומחתה ולא איצטריך לן לשבש סדרא דקראי. **אמר קרא ויצא ועשה וגו'** — וזו יציאה ראשונה האמורה בפרשה, הילכך על כרחך מקמי הוצאת כף ומחתה עביד להו, בהפסקה שבינידהם לעבודת היום. **אשר לבש כבר** — אלמא זו היא פשיטה שניה, שמע מינה: יש הפסקת חילוף בגדים בין עבודת היום להוצאת כף ומחתה. ורבא לא אאתקפתיה דרבי זירא קאי אלא לפרושי טעמא דמתניתא דמשבשא קראי. הכי גרסינן: **קראי כתיבי וכו'** — ולא גרס תרי. **אינו רואה פר ושעיר הנשרפים** — אלמא שריפתן בעוד שכהן גדול לבוש בגדי בוץ היא. **ואילו אימורי חטאת** — לדברי הכל בתר הכי עביד להו (כשטובל) בטבילה שלישית עם אילו ואיל העם. **אימא חוץ מפסוק זה ואילך** — לא נכתבה על הסדר. **שביש מתניתא** — ואימא שריפת הפר והשעיר אחר טבילה שלישית. **אמר קרא והמשלח את השעיר וגו'** — ובאותו לשון עצמו נאמר "והשורף אותם" דמשתעי בשריפת הפר ושעיר ושניהן כתובין אחר "ואת חלב החטאת". ועל כרחך שילוח השעיר מקמי הקטרת אימורים הוה כדכתיב "ושלח את השעיר במדבר" והדר "ואת חלב החטאת" על כרחך והמשלח דכתיב בתריה כאדם שהפסיק הענין שהיה מדבר בו וחזור ומסיימו ואומר: ואותו שילוח שאמרתי לך למעלה המשלחו מטמא בגדים ובאותו לשון עצמו נאמר "והשורף". **מה והמשלח** — אף על פי שנכתב אחר אימורי חטאת דמעיקרא הוא, אף "והשורף" אף על פי שנכתב אחריהן מעיקרא הוא. אדרבה מה שורף דהשתא — שהרי צווי עיקר שריפתן אחר אימורי חטאת נאמר כדכתיב "ואת חלב החטאת" וגו' והדר "ואת פר החטאת יוציא ושרפו". **אף המשלח דהשתא** — דווקא כתב אחר אימורין. ושילוח שעיר האמור למעלה מהם הכי קאמר: ונשא השעיר עליו את עונותם ושלחו המדברה — כשיגיע זמן שילוחו. **והמשלח מעיקרא משמע** — כאדם שחוזר לענין שהפסיק בו וכמו שפירשתי, ושילוח שעיר במקומו נכתב, מדלא הדר וכתב אחר אימורין ושלח השעיר והמשלחו יכבס בגדיו. **רבא אמר** — לא מצית אמרת דשילוח שעיר לא במקומו נאמר, דהא לא הזקיקו לעמוד שם אלא עד שעת כפרה, והיא עבודת היום דמתן דמים. **אתי משלח** — ליום המחרת. **מצאו בשוק** — מכבדו לפני הבריות, ואומר לו אישי כהן גדול וכו'. **מחייה חיים** — הוא הקדוש ברוך הוא עשינו שליחותו. **מפטרי מהדדי** — שהיה אחד נוטל רשות מחבירו לשוב לביתו. **אתהלך וכו'** — איידי דאיירי בחיים מתוקנים נקט לה. **זה מקום שווקים** — שאדם מוצא לקנות מזונותיו, ולפי שהיה דוד מטלטל נע ונד היה מתפלל על הדבר. **שמתהפכות עליו** — מי שהיה עני בילדותו ונעשה עשיר לעת זקנותו דומה לו כאילו עכשיו נעשה חי מתוך מיתה. **אליכם אישים אקרא** — בראש פרשת "שנות חיים הוא", להכי נקט ליה. **שדומין לנשים** — ענותנין ותשושי כח. **אישים** — לשון אשה, מדלא כתיב אנשים. **לנסך יין וכו'** — אישים לשון קרבן אשה.

מריח

תוספות

נכנס להקטיר קטורת של בין הערבים ולהטיב את הנרות — תימה הוא דלא קתני תמיד של בין הערבים! ושמא יש לומר: משום דכבר תנא ליה ברישא במילתיה דרבי עקיבא.

ולהטיב את הנרות — הא דלא תנא להדליק את הנרות שהיתה בין הערבים אבל הטבה בצפרא הוא! נראה לי דדילמא בימי שמעון הצדיק נשנית משנה זו. וכן מתניתין דתמיד (לג,א) דתנן: מי שזכה בדישון המנורה נכנס ומצא שתי נרות מזרחיות דולקות מדשן את השאר ומניח את אלו — זה היה כמו כן בימי שמעון הצדיק. מצאן שכבו, פירוש: משמת שמעון הצדיק מדשנו כו' ואם כן בימי שמעון הצדיק היו דולקין אותן שתי נרות מזרחיות עד הערב והיה צריך להטיב אותם ברישא ואחר כך היה עושה הדלקה. ולהכי נקט ולהטיב את הנרות ולא קתני להדליק משום דהטבה היתה קודם, כדפרישית.

לא משכחת לה אלא שלש טבילות — לעיל פרק "אמר להם הממונה" (לב,א ד"ה "ואי") פירשתי.

ואימא

שֶׁכָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ נֶאֱמְרָה עַל הַסֵּדֶר, חוּץ מִפְּסוּק זֶה. מַאי טַעְמָא? - אָמַר רַב חִסְדָּא: גְּמִירִי חָמֵשׁ טְבִילוֹת וַעֲשָׂרָה קִידּוּשִׁין טוֹבֵל כֹּהֵן גָּדוֹל וּמְקַדֵּשׁ בּוֹ בַּיּוֹם, וְאִי אָמְרַתְּ כְּסִדְרָן כְּתִיבִי - לָא מַשְׁכַּחְתְּ לָהּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ טְבִילוֹת וְשִׁשָּׁה קִידּוּשִׁין. - מַתְקִיף לָהּ רַבִּי זֵירָא: וְדִילְמָא מַפְסִיק לֵיהּ בַּשָּׁעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ! - אָמַר אַבָּיֵי: אָמַר קְרָא "וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת עֹלָתוֹ", מִיצִיאָה רִאשׁוֹנָה עָבֵיד אֵילּוֹ וְאֵיל הָעָם. רָבָא אָמַר: אָמַר קְרָא "וּכְפָשֵׁט אֶת בִּגְדֵי הַבַּד" שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר לָבַשׁ", כְּלוּם אָדָם פּוֹשֵׁט אֶלָּא מַה שֶּׁלּוֹבֵשׁ? אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר לָבַשׁ" - שֶׁלָּבַשׁ כְּבָר. - מַתְקִיף לָהּ רַבָּה בַּר רַב שֵׁילָא: וְאֵימָא דְּמַפְסִיק לֵיהּ בַּשָּׁעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ! - הָכְתִיב "וְיָצָא וְעָשָׂה". וְכָל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ נֶאֱמְרָה עַל הַסֵּדֶר? וְהָא קְרָאֵי כְּתִיבִי: "וְאֵת חֵלֶב הַחַטָּאת יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה" וַהֲדַר "וְאֵת פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת". וְאִילּוּ אֲנַן תְּנַן: הָרוֹאֶה אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא אֵינוֹ רוֹאֶה פַּר וְשָׂעִיר הַנִּשְׂרָפִין, וְאִילּוּ אֵמוּרֵי חַטָּאת בָּתַר הָכִי מַקְטִיר לְהוּ! - אֵימָא: חוּץ מִפְּסוּק זֶה וְאֵילָךְ. - וּמַאי חֵזֵית דְּמִשַּׁבְּשַׁתְּ קְרָאֵי? שַׁבֵּיש מַתְנִיתָא! - אָמַר אַבָּיֵי: אָמַר קְרָא "וְהַמְשַׁלֵּחַ" "וְהַשֹּׂרֵף", מַה מְּשַׁלֵּחַ - דְּמֵעִיקָּרָא, אַף שׂוֹרֵף דְּמֵעִיקָּרָא. אַדְּרַבָּה, מַה שׂוֹרֵף דְּהָשְׁתָּא, אַף מְשַׁלֵּחַ - דְּהָשְׁתָּא! - "וְהַמְשַׁלֵּחַ" - דְּמֵעִיקָּרָא מַשְׁמַע. רָבָא אָמַר: אָמַר קְרָא "יֶעֱמָד חַי" עַד מָתַי יְהֵא זָקוּק לַעֲמוֹד חַי - עַד שְׁעַת כַּפָּרָה, וְאֵימָתַי שְׁעַת כַּפָּרָה - בִּשְׁעַת מַתַּן דָּמִים וְתוּ לֹא. אָתֵי מְשַׁלֵּחַ, מְצָאוֹ בַּשּׁוּק לְכֹהֵן גָּדוֹל, אוֹמֵר לוֹ: אִישִׁי כֹּהֵן גָּדוֹל! עָשִׂינוּ שְׁלִיחוּתְךָ. מְצָאוֹ בְּבֵיתוֹ, אוֹמֵר לוֹ: מְחַיֶּה חַיִּים, עָשִׂינוּ שְׁלִיחוּתוֹ. אָמַר רַבָּה: כִּי מִיפַּטְרֵי רַבָּנַן מֵהֲדָדֵי בְּפוּמְבְּדִיתָא אָמְרִי הָכִי: מְחַיֶּה חַיִּים יִתֵּן לְךָ חַיִּים אֲרוּכִּים וְטוֹבִים וּמְתוּקָנִין. "אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים" - אָמַר רַב יְהוּדָה: זֶה מְקוֹם שֶׁוָּוקִים. "כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ". וְכִי יֵשׁ שָׁנִים שֶׁל חַיִּים וְיֵשׁ שָׁנִים שֶׁאֵינָן שֶׁל חַיִּים? - אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵלּוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, הַמִּתְהַפְּכוֹת עָלָיו מֵרָעָה לְטוֹבָה. "אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא", אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה: אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁדּוֹמִין לְנָשִׁים וְעוֹשִׂין גְּבוּרָה כַּאֲנָשִׁים. וְאָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה: הָרוֹצֶה לְנַסֵּךְ יַיִן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - יְמַלֵּא גְּרוֹנָם שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא". וְאָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה: אִם רוֹאֶה אָדָם שֶׁתּוֹרָה פּוֹסֶקֶת מִזַּרְעוֹ - יִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר "אִם יִזָּקֵן בָּאָרֶץ שָׁרְשׁוֹ וּבֶעָפָר יָמוּת גִּזְעוֹ,

מריח

בערב שבת אחר חצות שאז מתחיל עניין השבת, צריכים להודות על ההצלה מכל הסכנות שישנן בהתעסקות בעובדין דחול בעולם הזה התחתון במשך ימות החול.

ממאמר י"ב תמוז ה'תשכ"ז

מריח מים — בני תורה. לסוף אתו שמעיה ואבטליון לאיפטורי מיניה — ליטול רשות ממנו, ולפרוש לצד ביתן. ייתון בני עממין לשלם — לשון גנאי הוא, לפי שבאו מבני בניו של סנחריב, כדאמרינן במסכת גיטין (נז,ב). דעבדי עובדא דאהרן — רודפי שלום. דלא עבד עובדא דאהרן — שהוניתנו אונאת דברים, ואמר מר (בבא מציעא נח,ב) "לא תונו איש את עמיתו" (ויקרא כה) באונאת דברים הכתוב מדבר, אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך. **משנה** בכתונת ומכנסים וכו' — אהדיוט קאי. באלו נשאלים — כהן הנשאל באורים ותומים צריך ללבוש שמונה בגדים. **גמרא** דברים שנאמר בהן שש — כולה מפרש לקמן. חוטן כפול ששה — ששה כל מין ומין שבו. משזר — בלא שש, ואין זאת אלא רמונים. שמונה — כל חוט של כל מין שבו כפול שמונה. ועל פי חשבון זה מעיל שכולו מין אחד חוטו כפול שנים עשר, פרוכת חוטו כפול עשרים וארבע שכל מינין שבה כפולין יחד. וכולה מפרש לה לקמן. חמשה קראי כתיבי — גבי הדדי והוה סגי ליה בחד ונכתביה לבסוף. הכי גרסינן: ויעשו את הכתנות שש ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעות שש ואת מכנסי הבד שש משזר — ובד הוא שש הרי חמשה. וההיא דאבנט צריך למיכתב על כרחך, דאיכא מיני אחריני בהדיה. שיהו שוזרין — יחד כולן ששה. לשאר בגדים שלא נאמר בהן שש — שיהא אף הן חוטן כפול ששה. ולקמן מפרש מאי נינהו. דבר העולה מן הקרקע בד בד — הפשתן והקנבוס אין להן בדים וענפים בעצים, אלא עלין, ואין הפשתן בא אלא מן הקנה האמצעי. מפצל — יש בו נימא מתחלקת לשתים. ואל תתמה שאף בשער זקן התחתון מצוי כן. כיתנא נמי מפציל — כשכותשין אותו נחלק לכמה פיצולין. אגב לקותיה — שמקישין עליו. פארי פשתים — ובתורה כתיב "ואת פארי המגבעות שש". בן נכר — שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים שהוא ערל לב, וכן ערל בשר שמתו אחיו מחמת מילה לא יבא אל המקדש. מאן אמרו — מאין למדו דבר זה ששנינו בפרק שני דזבחים (טו,ב) שהכהן ערל עבודתו פסולה. מה להלן עשרים וארבעה — שהרי ארבעה מינין יש בה וכל מין ומין כפול שש, אף כאן עשרים וארבעה וכאן שלשה מינין יש דהוו להו כל חד וחד תמני. אלא מאבנט — דיש בו נמי ארבעה מינין וכל אחד כפול ששה וכששוזרן יחד הוו להו עשרים וארבעה. תעשנו כתיב — בחשן לפיכך אין למידין ממנו. ועשית — כתיב ברמונים שיהו עשויות כל המינין שבו שוות הלכך לא אפשר בעשרים ושמונה, דהיכי ליעביד וכו'.

כליל

ואימא עמרא — מדלא פריך ואימא קנבוס שגם הוא עולה בד בבד היה מדקדק רבינו אפרים זצ"ל דמה שאנו קורין קנבוס הוא פשתן ואסור לתפור בו בגדי צמר. ורבינו חיים כהן זצ"ל דוחה: דהא דלא פריך ואימא קנבוס משום דבגדים כתיב, וכל בגדים סתם שבתורה צמר ופשתים. והקשה רבינו יצחק בר אברהם: התינח לתנא דבי רבי ישמעאל דסבר הכי, אבל לרבנן דפליגי עליה ומחייבי כל בגדים בציצית מאי איכא למימר? וליכא למימר דכולי עלמא אית להו דתנא דבי רבי ישמעאל, אלא דגבי ציצית דוקא מחויבים כל בגדים דמרבינן להו מדכתיב "הכנף" מין כנף, אם כן מאי פריך בריש פרק קמא דיבמות (ד,ב): והא תנא דבי רבי ישמעאל לית ליה דרבא, ומנא ליה הא, אי משום דקאמר בפרק "במה מדליקין" (שבת כו,ב) אף כל צמר ופשתים ומסיק התם דלציצית איצטריך, לימא דאיצטריך אף כל צמר ופשתים לאיתויי כלאים, ואף על גב דכלאים בהדיא כתיב בהו צמר ופשתים נימא דאיצטריך אף כל כדי לאפנויי צמר ופשתים למאי דלא ידע אבתי התם דהפנאה משעטנז נפקא, עד מסקנא. אלא על כרחך הכנף הוי פירוש הבגד וכאילו כתב הבגד. ולהכי פריך: על כרחך תנא דבי רבי ישמעאל לית ליה דרבא דאם איתא דמחייבי בציצית כל בגדים מיתורא דהכנף אם כן מאי האי דקאמר ופרט באחד מהם צמר ופשתים אף כל צמר ופשתים. אדגמר מנגעים דהוי צמר ופשתים נגמר מציצית דכתיב הכנף דהוי כמו הבגד, ומיירי אפילו בשאר בגדים. ולא דמי ל"או בגד" דמרבינן מיתורא ד"או" דכתיב גבי שרצים שאר בגדים אפילו לתנא דבי רבי ישמעאל בפרק "במה מדליקין" (גם זה שם) ואפילו הכי לא פרכינן אדגמר רבי ישמעאל מנגעים ליגמר משרצים דאפילו שאר בגדים, דהתם גבי שרצים משמעות בגד אינו אלא צמר ופשתים ומ"או" הוא דמרבינן לשאר בגדים להכי ליכא למילף משרצים סתם בגדים הכתובים בתורה ולימא דכל בגדים בכלל. אבל הכא הכנף כמו הבגד. ואי סבירא ליה דרבא נגמר מהכנף לומר דכל היכא דכתיב בגדים בסתם כל בגדים בכלל. ולמאי דפרשינן פרק שני דזבחים דמכל גרעין של פשתן עולה קנה אחד ולא שני קנים מגרעין אחד ניחא, דלא הוה מצי למיפרך ואימא קנבוס דקים ליה לגמרא דכמה קנים עולים מגרעין אחד. כל זה דקדק רבינו יצחק בר אברהם. **ויליף** משזר משזר מפרוכת מה להלן עשרים וארבע וכו' — אין להקשות אדרבה נילף הכי: מה להלן חוטן כפול ששה אף כאן כל חד ששה, הרי שמונה עשרה, ותו לא! דיש לומר: דתיבת משזר גמר ממשזר דהתם, מה להלן השזירה עשרים וארבע אף כאן השזירה עשרים וארבע כי התם. אי נמי יש לומר: אם איתא דלא הוה אלא שמונה עשרה מאי איצטריך שש יתירא למעיל שלא נאמר בו שש שיהא חוטו כפול ששה, תיפוק ליה דנילף תכלת תכלת מפרוכת מה להלן תכלת שלה ששה אף מעיל שכולו תכלת חוטו כפול ששה. ולא הוה מצי למיפרך כדפרכינן לקמן אדרבה נילף משוליו, דשוליו נמי אין חוטן כפול אלא ששה.

נעביד

מֵרֵיחַ מַיִם יַפְרִיחַ וְעָשָׂה קָצִיר כְּמוֹ נָטַע". "וְיוֹם טוֹב הָיָה עוֹשֶׂה לְאוֹהֲבָיו". תָּנוּ רַבָּנַן: מַעֲשֶׂה בְּכֹהֵן גָּדוֹל אֶחָד שֶׁיָּצָא מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְהוּוּ אֲזָלֵי כּוּלֵּי עָלְמָא בַּתְרֵיהּ. כֵּיוָן דְּחָזְיוּנְהוּ לִשְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן - שְׁבַקוּהוּ לְדִידֵיהּ וְאָזְלִי בָּתַר שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. לַסּוֹף אָתוּ שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן לְאִיפְּטוּרֵי מִינֵּיהּ דְּכֹהֵן גָּדוֹל. אָמַר לָהֶן: "יִיתוּן בְּנֵי עֲמָמִין לִשְׁלָם! - אֲמַרוּ לֵיהּ: יֵיתוּן בְּנֵי עֲמָמִין לִשְׁלָם - דְּעָבְדִין עוּבְדָּא דְּאַהֲרֹן, וְלָא יֵיתֵי בַּר אַהֲרֹן לִשְׁלָם - דְּלָא עָבֵיד עוּבְדָּא דְּאַהֲרֹן. **משנה** כֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ בִּשְׁמוֹנָה כֵּלִים וְהֶדְיוֹט בְּאַרְבָּעָה: בִּכְתֹּנֶת, וּמִכְנְסַיִם, וּמִצְנֶפֶת, וַאֲבְנֵט. מוֹסִיף עֲלֵיהֶן כֹּהֵן גָּדוֹל חֹשֶׁן, וְאֵפוֹד, וּמְעִיל וָצִיץ. בְּאֵלּוּ נִשְׁאָלִין בָּאוּרִים וְתוּמִּים, וְאֵין נִשְׁאָלִין אֶלָּא לַמֶּלֶךְ, וּלְאַב בֵּית דִּין, וּלְמִי שֶׁהַצִּיבּוּר צָרִיךְ בּוֹ. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: דְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמַר בְּהֶן "שֵׁשׁ" - חוּטָן כָּפוּל שִׁשָּׁה, "מָשְׁזָר" - שְׁמוֹנָה, מְעִיל - שְׁנֵים עָשָׂר, פָּרוֹכֶת - עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה. חוֹשֶׁן וְאֵפוֹד - עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה. חוּטָן כָּפוּל שִׁשָּׁה מִנָּא לָן? דְּאָמַר קְרָא "וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכָּתֹנֶת שֵׁשׁ... וְאֶת הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאֶת פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעֹת שֵׁשׁ וְאֶת מִכְנְסֵי הַבַּד שֵׁשׁ מָשְׁזָר". חֲמִשָּׁה קְרָאֵי כְּתִיבִי: חַד - לְגוּפֵיהּ, דְּכִיתְנָא נִיהֲווּ. וְחַד - שֶׁיְּהֵא חוּטָן כָּפוּל שִׁשָּׁה, וְחַד - שֶׁיִּהְיוּ שְׁזוּרִין, וְחַד - לִשְׁאָר בְּגָדִים שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן שֵׁשׁ, וְחַד - לְעַכֵּב. מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי שֵׁשׁ כִּיתְנָא הוּא? - אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: דְּאָמַר קְרָא "בַּד" - דָּבָר הָעוֹלֶה מִן הַקַּרְקַע בַּד בַּד. - וְאֵימָא עַמְרָא! עַמְרָא אִיפְּצוּלֵי מִיפַּצְלָא. - כִּיתְנָא נַמִּי אִיפְּצוּלֵי מִפַּצְלִיל! כִּיתְנָא אַגַּב לְקוּתֵיהּ מִפַּצְלִיל. רָבִינָא אָמַר מֵהָכָא: "פַּאֲרֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל רֹאשָׁם וּמִכְנְסֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל מָתְנֵיהֶם". אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי: הָא מִקַּמֵּי דְּאָתֵי יְחֶזְקֵאל מַאן אָמְרָהּ? - וּלְטַעֲמִיךָ, הָא דַּאֲמַר רַב חִסְדָּא: דָּבָר זֶה מִתּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא לָמְדָנוּ, מִדִּבְרֵי יְחֶזְקֵאל בֶּן בּוּזִי לָמְדָנוּ "כָּל בֶּן נֵכָר עֲרַל לֵב וְעֲרַל בָּשָׂר לֹא יָבֹא אֶל מִקְדָּשִׁי לְשָׁרְתֵנִי" הָא מִקַּמֵּי דְּאָתֵי יְחֶזְקֵאל מַאן אֲמַרָהּ? אֶלָּא: גְּמָרָא גְּמִירִי לָהּ, וַאֲתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכָהּ אִקְּרָא. הָכָא נַמִּי, גְּמָרָא גְּמִירִי לָהּ, וַאֲתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכָהּ אַקְּרָא. "מָשְׁזָר" - שְׁמוֹנָה, מִנָּא לָן? דִּכְתִיב "וַיַּעֲשׂוּ עַל שׁוּלֵי הַמְּעִיל רִמּוֹנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מָשְׁזָר" וְלָיף "מָשְׁזָר" "מָשְׁזָר" מִפָּרוֹכֶת, מַה לְּהַלָּן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה - אַף כָּאן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה דַּהֲוָה כָּל חַד וְחַד תְּמָנֵי. - וְנִילַף מֵחֹשֶׁן וְאֵפוֹד, מַה לְּהַלָּן עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה אַף כָּאן עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה! - דִּנִין דָּבָר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ זָהָב מִדָּבָר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ זָהָב, לְאַפּוֹקֵי חֹשֶׁן וְאֵפוֹד שֶׁנֶּאֱמַר בְּהֶן זָהָב. - אַדְּרַבָּה, דִּנִין בֶּגֶד מִבֶּגֶד, לְאַפּוֹקֵי פָּרוֹכֶת, דְּאֹהֶל הוּא! - אֶלָּא: דִּנִין מֵאַבְנֵט, וְדִנִין בֶּגֶד וְדָבָר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ זָהָב, מִבֶּגֶד וְדָבָר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ זָהָב, וְאֵין דִּנִין דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ זָהָב מִדָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זָהָב. רַב מָרִי אָמַר: "תַּעֲשֶׂנּוּ" כְּתִיב, "תַּעֲשֶׂנּוּ" - לָזֶה וְלֹא לְאַחֵר. רַב אַשִׁי אָמַר: "וְעָשִׂיתָ" כְּתִיב שֶׁיִּהְיוּ כָּל עֲשִׂיּוֹת שָׁוּוֹת, וְהֵיכִי נַעֲבִיד? נַעֲבִיד תְּלָתָא דַּעֲשָׂרָה עֲשָׂרָה - הָווּ לְהוּ תְּלָתִין, נַעֲבִיד תְּרֵי דְּתִשְׁעָה תִּשְׁעָה וְחַד דַּעֲשָׂרָה - אָמַר קְרָא "וְעָשִׂיתָ" שֶׁיִּהְיוּ כָּל עֲשִׂיּוֹתָיו שָׁוּוֹת. מְעִיל שְׁנֵים עָשָׂר מִנָּא לָן? דִּכְתִיב "וְעָשִׂיתָ אֶת מְעִיל הָאֵפוֹד

כליל

מֵרֵיחַ מַיִם יַפְרִיחַ, וְעָשָׂה קָצִיר כְּמוֹ נָטַע' – אם יתייבש השורש או ימות הגזע, אזי כשיבוא עליו מעט מים יחזור ויפרח ויגדל ענף כאילו ניטע לא מכבר. כלומר, אם יתנתק זרעו של אדם [המשול לשורש וגזע] מן התורה, אזי אם ישא בת תלמיד חכם [שיש בה מריח התורה] ישוב ויגדל בנים הגונים וראויים לתורה.

שנינו במשנה: ומלוין אותו עד ביתו, וְיוֹם טוֹב הָיָה עוֹשֶׂה לְאוֹהֲבָיו. תָּנוּ רַבָּנַן, מַעֲשֶׂה בְּכֹהֵן גָּדוֹל אֶחָד שֶׁיָּצָא מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּיפּוּרִים, וְהוּ אָזְלֵי כּוּלֵּי עָלְמָא בְּתַרְיֵיהּ לְלִוּוּתוֹ. כֵּיוָן דְּחַזְיוּנְהוּ – כאשר ראו הציבור לִשְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, שֶׁבִּקְּשׁוּהוּ לְרִדְיֵדֵיהּ – הניחו את הכהן הגדול, וְאָזְלֵי בָּתַר שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן לפי שהיו גדולי הדור. לַסּוֹף – לפני שפרשו לביתם, אָתוּ שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן לְאִיפְּטוּרֵי [–להיפרד] מִינֵיהּ דְּכֹהֵן גָּדוֹל. אָמַר לָהֶן הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, יֵיתוּן בְּנֵי עַמְּמִין לִשְׁלָם – ילכו לשלום בני העמים. אָמְרוּ לֵיהּ שמעיה ואבטליון, אכן יֵיתוּן בְּנֵי עַמְּמִין לִשְׁלָם – יבואו בני העמים לשלום לפי דְּעָבְדִין עוּבְדָּא דְּאַהֲרֹן – שעושים כמעשה אהרן הכהן שהיה רודף שלום, וְלֹא יֵתֵי כַּד אַהֲרֹן לִשְׁלָם – ולא ילך לשלום בן אהרן דְּלֹא עָבִיד עוּבְדָּא דְּאַהֲרֹן אלא מצערנו ועובר על איסור 'אונאת דברים'.

משנה

המשנה מונה את בגדי הכהונה: כֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ – עובד בבית המקדש בְּשְׁמוֹנָה כֵּלִים – בגדים, וְהכהן הַהֶדְיוֹט בְּאַרְבָּעָה. ואלו הם בגדי הכהן הדיוט: בְּכָתֹּנֶת – חלוק סמוך לגופו, וּמִכְנָסַיִם, וּמִצְנֶפֶת – כובע, וְאַבְנֵט – חגורה. מוֹסִיף עָלָיו כֹּהֵן גָּדוֹל, שמלבד בגדים אלו הוא לובש גם חֹשֶׁן – תכשיט משובץ אבנים יקרות התלוי כנגד לבו, שבין כפליו מונחים האורים ותומים, וְאֵפוֹד – לבוש החגור על המעיל מאחוריו כעין סינר, וּמְעִיל – חלוק עליון, וְצִיץ – טס זהב התלוי על מצחו וכתוב עליו 'קדש לה'. בְּאֵלּוּ – רק כאשר הכהן גדול לבוש בשמונה בגדים אלו, היו נִשְׂאָלִין אצלו בְּאוּרִים וְתוּמִים. וְמכל מקום אֵין נִשְׂאָלִין בהם אֶלָּא לְצורך הַמֶּלֶךְ, וּלְצורך אַב בֵּית דִּין הגדול, וּלְמִי שֶׁהַצִּיבּוּר צָרִיךְ בּוֹ – כגון כהן משוח מלחמה או שר הצבא בעת צאתם למלחמה.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא בענין עובי החוט ממנו ארגו את בגדי הכהונה: תָּנוּ רַבָּנַן, דְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֹהֵן בתורה שעשויים מ'שֵׁשׁ' – פשתן, חוּטָן כָּפוּל שִׁשָּׁה – שזור מששה חוטים. אבל דברים שלא נאמר בהם 'שש' אלא 'מְשָׁזָר', היינו רימוני המעיל, חוטן שזור מִשְּׁמוֹנָה חוטים. לפי זה נמצא, שהמְעִיל שכולו עשוי ממין אחד [תכלת], חוטו שזור מִשְּׁנֵים עָשָׂר חוטים. הַפָּרוֹכֶת העשויה מארבעה מינים, החוט שלה שזור מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה. וְהחֹשֶׁן וְהאֵפוֹד העשויים גם מחוט זהב, חוטם שזור מֵעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה.

הגמרא מבארת את מקור הדינים האמורים בברייתא, ותחילה היא מבררת את הדין הראשון: מה ששנינו שכל שנאמר בהם 'שש' חוּטָן כָּפוּל שִׁשָּׁה, מְנָא לָן. משיבה הגמרא: דְּאָמַר קְרָא (שמות לט כז–כח) 'וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכְּתֹנֹת שֵׁשׁ וגו' וְאֶת הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ, וְאֶת פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעֹת שֵׁשׁ, וְאֶת מִכְנְסֵי הַבַּד שֵׁשׁ מָשְׁזָר', נמצא שחַמִּשָּׁה קְרָאֵי כְּתִיבֵי – חמש פעמים נאמר בפסוק זה 'שש', אף שהיה די לומר כן פעם אחת בסוף הפסוק, לפיכך יש לדרוש כל אחד לדרשה בפני עצמה: חַד – פעם אחת נאמר 'שש' לְגוּפֵיהּ, ללמדנו דְּכִיתְנָא נִיהְוֵי – שיהיו עשויים מפשתן. וְחַד ללמדנו שֶׁיְּהֵא חוּטָן כָּפוּל שִׁשָּׁה כמשמעו. וְחַד, שֶׁיְּהֵי החוטים שְׁזוּרִין יחד כחוט אחד. וְחַד לִשְׁאָר בְּגָדִים שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן שֵׁשׁ [היינו מעיל העשוי מתכלת, כדלהלן בגמרא], שצריך שיהא חוטם כפול ששה ושזורים. וְחַד ללמד שהלכות אלו הם לְעַכֵּב, ואם לא עשה כך אין הבגדים כשרים לעבודה.

הגמרא מבררת את האמור לעיל: מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי 'שֵׁשׁ' האמור בפסוק כִּיתְנָא [–פשתן] הוּא, כפי שלמדנו לעיל. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, משום דְּאָמַר קְרָא בענין המכנסים העשויים משש, 'בַּד', שמשמעו דָּבָר הָעוֹלֶה מִן הַקַּרְקַע בַּד בַּד – מכל גרעין צומח רק קנה אחד, ואין לו בדים וענפים כשאר עצים אלא עלים, והפשתן צומח מן הקנה האמצעי.

מקשה הגמרא: מנין ש'שש' הכוונה לפשתן, וְאֵימָא שהכוונה לְעַמְרָא – צמר, שהרי גם כל נימה יוצאת מעור הבהמה לבדה. דוחה הגמרא: אי אפשר לומר ש'בד' היינו עַמְרָא, כיון שנימה של צמר אֵיפַצּוּלֵי מִיפַּצְלָא – מתפצלת ומתחלקת לשנים עוד בעודה על גבי הבהמה, ואינה גדילה לחוד. מקשה הגמרא: הרי כִּיתְנָא נַמִּי אֵיפַצּוּלֵי מִפְּצִיל – אף הפשתן נחלק לשנים כשכותשים אותו בשעת עיבודו. משיבה הגמרא: כִּיתְנָא, אַגַּב לְקוּתֵיהּ מִפְּצִיל – רק מחמת הלקאתו [כתישתו] הוא נחלק לשנים, ואילו צמר נחלק לשנים מעצמו.

מקור נוסף ש'שש' היינו פשתן: רָבִינָא אָמַר, מֵהָכָא למדנו ש'שש' הוא פשתן. שכן בדברי הנביא המתאר את בגדי הכהונה נאמר (יחזקאל מד יח) 'פַּאֲרֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל רֹאשָׁם וּמִכְנְסֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל מָתְנֵיהֶם', ואילו בתורה נאמר (שמות לט כח) שהמגבעות היו עשויים משש, הרי ששש היינו פשתן.

הגמרא מקשה על דברי רבינא: אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי, אם כן הָא מִקַּמֵּי דְּאָתֵי יְחֶזְקֵאל מַאן אָמְרָה – לפני שבא יחזקאל ולימד ששש הוא פשתן מהיכן ידעו לומר כן, והרי אף קודם לכן קיימו את התורה בהלכתה. הגמרא דוחה את הקושיא: וּלְמַעְמֵיךְ שאין ללמוד מפסוק האמור בנביא, אם כן הָא דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, דָּבָר זֶה ששנינו (זבחים טו:) שכהן ערל פסול לעבודה, מִתּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא לָמַדְנוּ – כלומר לא נאמר כן בתורה, אלא מִדִּבְרֵי יְחֶזְקֵאל בֶּן בּוּזִי לָמַדְנוּ, שאמר (יחזקאל מד ט) 'כָּל בֶּן נֵכָר עֲרֵל לֵב וְעֲרֵל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי (לְשָׁרְתֵנִי)'. ואף כאן יש להקשות כקושייתך, הָא מִקַּמֵּי דְּאָתֵי יְחֶזְקֵאל ולימד זאת מַאן אָמְרָה – מנין ידענו שהערל פסול לעבודה. אֶלָּא בודאי גְּמָרָא גְּמִירֵי לָהּ – קיבלו כך בהלכה למשה מסיני, וְאָתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכָהּ אַקְרָא – הסמיך את הלימוד על פסוק זה. הָכָא נַמִּי לענין זה ש'שש' הוא פשתן, גְּמָרָא גְּמִירֵי לָהּ כבר בהלכה למשה מסיני, וְאָתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכָהּ אַקְרָא.

הגמרא חוזרת לברר את דברי הברייתא לעיל, ושואלת: מָשְׁזָר שְׁמוֹנָה מְנָא לָן – מנין שדבר שנאמר בו 'משזר' כל מין שבו שזור משמונה חוטים. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב ברימוני המעיל (שמות לט כד) 'וַיַּעֲשׂוּ עַל שׁוּלֵי הַמְּעִיל רִמּוֹנֵי תְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מָשְׁזָר', וְיָלִיף בגזרה שוה 'מָשְׁזָר' 'מָשְׁזָר' מִפָּרוֹכֶת, שבעשייתה נאמר (שמות כו לא) 'וְעָשִׂיתָ פָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר', מַה לְּהַלָּן [בפרוכת] כל חוט שבה שזור מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חוטים, שהרי מארבעה מינים היא עשויה [תכלת וארגמן תולעת שני ושש] וכל מין כפול שש, אַף כָּאן [רימוני המעיל] כל חוט בהם שזור מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חוטים. ומכיון שהרימונים עשויים רק משלשה מינים [תכלת ארגמן ותולעת שני], ויש בהם עשרים וארבעה חוטים, נמצא דַּהֲוָה כָּל חַד וְחַד תְּמָנֵי – שכל מין ומין שבה שזור משמונה חוטים.

שואלת הגמרא: וְנַיְלַף 'משזר' האמור ברימונים מִ'משזר' האמור בחֹשֶׁן וְאֵפוֹד, ונאמר מַה לְּהַלָּן [חושן ואפוד] חוטם שזור מֵעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה חוטים, אַף כָּאן [רמוני המעיל] יהיה חוטם שזור מֵעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה חוטים. משיבה הגמרא: דָּנִין דָּבָר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ זָהָב [היינו רימוני המעיל] מִדָּבָר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ זָהָב [היינו מפרוכת], לְאַפּוּקֵי חֹשֶׁן וְאֵפוֹד שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן 'זָהָב'. מקשה הגמרא: אַדְּרַבָּה, עדיף ללמוד רימוני המעיל מחושן ואפוד כיון שבכך אנו דָּנִין [–למדים] דבר שהוא בְּגַד מְכֻנָּד, לְאַפּוּקֵי פָּרוֹכֶת דְּאֹהֶל הוּא ואינה בגד.

לאור טענה זו מסיקה הגמרא שאכן אין למדים את הגזירה שווה מפרוכת: אֶלָּא דָּנִין רימוני המעיל מֵאַבְנֵט בגזירה שוה, כשם שהאבנט עשוי מעשרים וארבעה חוטים, כך גם רימוני המעיל. וְבאופן זה נמצא שאנו דָּנִין את רמוני המעיל שהם בְּגַד וְדָבָר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ זָהָב, מֵאבנט שאף הוא בְּגַד וְדָבָר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ זָהָב, וְאֵין אנו דָּנִין דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ זָהָב מִפרוכת שהוא דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זָהָב. הגמרא מביאה טעמים נוספים מדוע לא לומדים את רימוני המעיל

המשך בעמוד עא

כְּלִיל תְּכֵלֶת' – כליל היינו גדיל [–קליעה], כלומר חוט הקלוע משני חוטים, **וְלֵיף** בגזירה שוה 'תְּכֵלֶת' 'תְּכֵלֶת' **מִפְּרוֹכֶת, מַה לְּהַלָּן** [בפרוכת] כל חוט שבה כפול **שִׁשָּׁה, אַף כָּאן** [במעיל] כל חוט שבו כפול **שִׁשָּׁה**. נמצא, ששני החוטים מהם שזור חוט התכלת שבמעיל, היו שזורים משנים עשר חוטים ביחד.

שואלת הגמרא: **וְנֵילַף** מניין חוטי המעיל **מִשּׁוּלָיו וְרִמּוֹנָיו** – מהרימונים התלויים בשולי המעיל, שאף בהם נאמר 'תכלת' (שמות כח לג), ונאמר **מַה לְּהַלָּן** [ברימונים] כל חוט שזור **מִשְּׁמוֹנָה** חוטים, **אַף כָּאן** [במעיל] יהיה החוט שזור **מִשְּׁמוֹנָה**, וכיון שהוא גדיל [שני חוטים] יהיו בו ששה עשר חוטים. משיבה הגמרא: **דָּנִין** את המעיל שהוא **כְּלִי** [בגד] מפרוכת שאף היא **כְּלִי, וְאֵין דָּנִין כְּלִי מִתַּכְשִׁיט כְּלִי** – מרימונים שאינם אלא קישוט למעיל. מקשה הגמרא: **אַדְּרַבָּה,** מסתבר ללמוד מעיל מרימונים ולא מפרוכת, כיון שכך אנו **דָּנִין גּוּפוֹ** של המעיל **מִגּוּפוֹ** – מרימונים השייכים למעיל, **וְאֵין דָּנִין גּוּפוֹ** של מעיל **מֵעֶלְמָא** – מפרוכת שאינה שייכת למעיל.

הגמרא חוזרת מהלימוד בגזירה שוה, ומבארת באופן אחר מנין שחוטי המעיל שזורים משנים עשר חוטים: **הַיְינוּ דְּאַמְרִינָן** לעיל, שתיבת 'שש' המיותרת נאמרה ללמד **לִשְׁאָר בְּגָדִים,** שאף **שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן שֵׁשׁ** חוטיהם שזורים מששה חוטים. והיינו המעיל, שלא נאמר בו 'שש'. וכיון שהוא עשוי 'גדיל', נמצא חוטיו שזורים משנים עשר חוטים.

הגמרא ממשיכה בביאור דברי הברייתא: מה ששנינו שחוט **הַפְּרֹכֶת** שזור **מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה** חוטים, הטעם הוא, לפי שהיו בה **אַרְבָּעָה** מינים **דְּשִׁיתָא שִׁיתָא** – שכל אחד שזור מששה חוטים, לפיכך **לֹא דַּיְינָא וְלֹא דַּיְינָא** – אין ספק וערעור בדבר שהוא שזור מעשרים וארבעה חוטים.

הגמרא מבארת את הדין האחרון שבברייתא: שנינו, החוט של **חוֹשֶׁן וְאֵפוֹד** שזור **מֵעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה** חוטים. שואלת הגמרא: **מְנָא לָן.**

משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב** (שמות כח טו) 'וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב, **כְּמַעֲשֵׂה אֵפוֹד תַּעֲשֶׂנּוּ, זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר**'. הרי שהחושן והאפוד ארוגים **מֵאַרְבָּעָה** מינים, **דְּשִׁיתָא שִׁיתָא** – שכל אחד מהם שזור מששה חוטים, וביחד הם **עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה** חוטים. וחוטי **הַזָּהָב** השזורים בכל מין ומין, הם **אַרְבָּעָה** חוטים, **הָא** – הרי בסך הכל **עֶשְׂרִין וּתְמַנְיָא** חוטים.

שואלת הגמרא: מנין שלא היו אלא ארבעה חוטי זהב, **וְאִימָּא** שבְּזָהָב **נַמִּי** היו **שִׁשָּׁה** חוטים כשאר המינים. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב,** מהפסוק יש לדקדק שלא היו אלא ארבעה חוטי זהב, שכן על אופן הכנת חוטי הזהב **אָמַר קְרָא** (שמות לט ג) 'וְקִצֵּץ **פְּתִילִים**' – יחתוך את טס הזהב המרודד לפתילים [חוטים], ואילו היה נאמר 'וְקִצֵּץ **פְּתִיל**' היה במשמע שיחתוך שני חוטים, שהרי פתיל משמעו שני חוטים, כעת שנאמר 'וְקִצֵּץ **פְּתִילִים**' בלשון רבים **הֲרֵי כָּאן אַרְבָּעָה** – משמע שיחתוך ארבעה חוטים.

הגמרא מביאה טעם נוסף מדוע לא יתכן שהיו ששה חוטי זהב: **רַב אַשִׁי אָמַר,** בענין חוטי הזהב **אָמַר קְרָא** (שם) '**לַעֲשׂוֹת בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן** וּבְתוֹךְ תוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ', משמע שיש לערב ממנו עם כל מין ומין, ומכיון שכך לא יתכן שהיו ששה חוטי זהב. שכן **הֵיכִי נַעֲבִיד** – כיצד נשזור אותם, אם **נַעֲבִיד** כל אחד **מֵאַרְבָּעָה** המינים **דְּתְרֵי תְרֵי** – שזור עם שני חוטי זהב, **הָוֵי לְהוּ** מניין חוטי הזהב **תְּמַנְיָא** [–שמונה], ואין זה כמניין החוטים שבשאר המינים. ואם **נַעֲבִיד תְּרֵי דְּתְרֵי תְּרֵי** – נשזור בשני מינים שני חוטים של זהב בכל אחד, **וּתְרֵי** המינים הנותרים **דְּחַד חַד** – נשזור בהם חוט אחד של זהב בכל מין, כך שבסך הכל יהיו ששה חוטים, הרי אין לעשות כך, שכן לגבי החושן והאפוד נאמר 'וְעָשִׂיתָ', ומשמע **שֶׁיִּהְיוּ כָּל עֲשִׂיּוֹתָיו שָׁווֹת** – שכל המינים שבו יהיו עשויים באופן שוה ובאותו מנין חוטים. לפיכך מוכח, שחוטי הזהב אינם אלא ארבעה, כשבכל מין ומין שזור חוט אחד.

הגמרא עוברת לדון בענין אחר בבגדי כהונה: **אָמַר רַחֲבָא אָמַר רַב יְהוּדָה, הַמְקָרֵעַ בִּגְדֵי כְּהוּנָּה** עובר בלא תעשה ולוֹקֶה, **שֶׁנֶּאֱמַר** במעיל (שמות כח לב) 'שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב וגו' **לֹא יִקָּרֵעַ**'. מקשה **הגמרא:** **מַתְקִיף לָהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב,** וְדִילְמָא אין כוונת התורה לאסור את הקריעה, אלא **הָכִי קָאָמַר רַחֲמָנָא, נַעֲבִיד לֵיהּ שָׂפָה כִּי הֵיכִי דְּלֹא נִיקְרַע** – נעשה שפה לפי המעיל כדי שלא יקרע. מתרצת הגמרא: **מִי כְּתִיב** '**שֶׁלֹּא יִקָּרֵעַ**' שאז היה משמע כדי שלא יקרע, הרי כתוב 'לא יקרע' שמשמעו איסור על קריעת הבגד.

דין נוסף הנלמד מדיוק דומה בפסוקים: (**ואמר**) [**אָמַר**] **רַבִּי אֶלְעָזָר הַמִּזְיָא** – המנתק את חיבור **הַחוֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד, וְכֵן הַמַּסִּיר** את **כְּדֵי הָאָרוֹן** מטבעותיהם, עובר בלא תעשה ולוֹקֶה, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי החושן (שמות כח כח) 'וְיִרְכְּסוּ אֶת הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָיו אֶל טַבְּעֹת הָאֵפֹד וגו' **וְלֹא יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד**', **וְלגבי כְּדֵי הָאָרוֹן** נאמר (שמות כה טו) 'בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים **לֹא יָסוּרוּ** מִמֶּנּוּ'.

מקשה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, וְדִילְמָא כִּי קָאָמַר רַחֲמָנָא** – שמא כך כוונת התורה, **חַדְּקִינְהוּ** – הדק אותם **וְעָבְדִינְהוּ שַׁפִּיר** – וקשור אותם בחוזקה ובדוחק **כְּדֵי שֶׁלֹּא יִזַּח** החושן מעל האפוד **וְלֹא יָסוּרוּ** הבדים מן הארון, אבל אין כאן איסור לאו. דוחה הגמרא: **מִי כְּתִיב** '**שֶׁלֹּא יִזַּח**' **וְ**'**שֶׁלֹּא יָסוּרוּ**', שאז היה משמע נתינת טעם מדוע צריך להדקם היטב, הרי נאמר 'ולא יזח' ו'לא יסרו' שמשמעו איסור הזחת החושן או הסרת בדי הארון.

דיון בענין קביעות בדי הארון: **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא רָמֵי** – הקשה סתירה בין הפסוקים. **כְּתִיב** (שמות כה טו) '**בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסוּרוּ** מִמֶּנּוּ', משמע שהבדים קבועים ואינם זזים מן הטבעות, **וּמאידך כְּתִיב** (שמות כז ז) '**וְהוּבָא אֶת בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת**' משמע שאינם קבועים אלא בכל מסע ומחנה הולכים ובאים בתוכם, **הָא כֵּיצַד** יתיישבו הפסוקים באופן שלא יסתרו זה את זה. ותירץ, שהבדים **מִתְפָּרְקִין** – רפויים בתוך הטבעות, לפי שדקים הם באמצעם, ועל כן נאמר 'והובא את בדיו', **וְאֵין נִשְׁמָטִין** – אך אינם יכולים להישמט מהם לגמרי, לפי שבראשם הם עבים ונכנסים לטבעות בדוחק, ולכן נאמר 'לא יסורו ממנו'.

ראיה לדברי רבי יוסי ברבי חנינא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – כך גם שנינו בברייתא. ממה שנאמר '**בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסוּרוּ** מִמֶּנּוּ', **יָכוֹל** היית לפרש **שֹׁלֹא יִהְיוּ זָזִין מִמְּקוֹמָן** לגמרי, **תַּלְמוּד לוֹמַר** '**וְהוּבָא אֶת בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת**', הרי שהם זזים ממקומם. **וְאִי** היה נאמר רק '**וְהוּבָא אֶת בַּדָּיו**', **יָכוֹל** היית לפרש **שִׁיהְיוּ** הבדים **נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין** מהטבעות לגמרי, **תַּלְמוּד לוֹמַר** '**בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים, הָא כֵּיצַד.** אלא על כרחך שהיו הבדים **מִתְפָּרְקִין** – רפויים בתוך הטבעות, ויכולים לזוז לכאן ולכאן, **וְאֵין נִשְׁמָטִין** לגמרי מן הטבעות.

הגמרא מפרשת פסוקים נוספים בענין המשכן: **אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב** (שמות כו טו) 'וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן **עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים**', כלומר מדוע נאמר כאן 'עומדים', לומר **שֶׁעוֹמְדִים** דֶּרֶךְ **גְּדִילָתָן** – שמעמידים אותם באופן שיהיה צד התחתון של הקרש בצד התחתון של העץ, והצד של ראש הקרש יהיה בצד העליון של העץ. **דָּבָר אַחֵר** – פירוש אחר, '**עוֹמְדִים**' היינו **שֶׁמַּעֲמִידִין אֶת צִפּוּיָין** – הקרשים מעמידים ומחזיקים את ציפוי הזהב, על ידי מסמרי זהב הנעוצים בהם. **דָּבָר אַחֵר** לכן נאמר כאן '**עוֹמְדִים**', **כִּי שֶׁמָּא תֹּאמַר,** משנגנז אהל מועד ונגנזו הקרשים עמו, באותה שעה **אֲבַד סִבְרָן** – תוחלתם ותקוותם של הקרשים, **וּבְטֵל סִפּוּיָין** – מבטם, כלומר צִפְּיֵיתנו אחריהם מתי ישובו, כי לא ישובו עוד. **תַּלְמוּד לוֹמַר** '**עֹמְדִים**', לומר **שֶׁעוֹמְדִין לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמִים,** ואף במקום גניזתם. **(אמר)** [**וְאָמַר**] **רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב** (שמות לה יט) '**אֶת בִּגְדֵי הַשָּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ**', מדוע נקראו בגדי הכהונה בלשון שריד.

אין לוותר על ניצוצות הקדושה שנמצאים בכלים ונכסים שלו, כיוון שכל עניינים אלו שייכים אליו בשליחותו של הקדוש-ברוך-הוא, ומכל עניינים אלו צריך לעשות כלי לאלוקות.

משיחת י"ב תמוז, ה'תשכ"ח

רש"י

כליל — גדיל ואין גדיל פחות משנים. **ואין** דנין כלי מתכשיט כלי — רמונים קשוטו של מעיל הן. **ארבעה דשיתא שיתא** — ארבעת מינין של שש שש דהא נאמר בו שש, ואמר מר דברים שנאמר בהן שש חוטן כפול ששה. **לא דינא ולא דיינא** — אין ספק וערעור בדבר. **וקצץ פתילים** — פתילים משמע תרין, וכשקוצץ כל אחד לשנים הוה להו ארבעה. **רב אשי אמר** — היינו טעמא, דזהב ששה לא אפשר, דכתב ביה "לעשות אותו בתוך התכלת ובתוך הארגמן", משמע שיערב ממנו עם כל מין ומין. **ניעביד ארבעה** — המינין דתרי תרי חוטין של זהב הוו להו תמניא של זהב. **חדקינהו** — קשרם יפה, ועל הטבעות והבדים אומר שיתנם בטבעות בדוחק. **כתב לא יסורו** — אלמא אין זזין מהן וכתיב (שמות כה) "והבאת" אלמא הולכים ובאים בתוכן. **מתפרקין ואינן נשמטין** — בראשיהם היו עבים והכניס ראשן אחד בדוחק בטבעת ובאמצען היו דקין הלכך לא היו נדחקין בטבעות אלא מתפרקין והולכין לבאן ולבאן אבל אינן נשמטין לצאת מהן לפי שהן עבים בראשיהן. **דרך גדילתן** — העליון למעלה והתחתון למטה. **שמעמידין את ציפויין** — ציפוי הזהב מעמידין על ידי מסמרות. לשון אחר שלא התליעו ולא נפל ציפויין. **שמא תאטר** — משנגנזו אבד סיברן שלא ישובו עוד. **וכטל סכויין** — מה שאנו סוכין וצופין להן. **שרד** — לשון שריד.

אלמלא

כְּלִיל תְּכֵלֶת" וְיָלִיף "תְּכֵלֶת" "תְּכֵלֶת" מִפָּרוֹכֶת, מַה לְּהַלָּן שִׁשָּׁה - אַף כָּאן שִׁשָּׁה. - וְנִילַף מִשּׁוּלָיו וְרִמּוֹנָיו, מַה לְּהַלָּן שְׁמוֹנָה - אַף כָּאן שְׁמוֹנָה! - דָּנִין כְּלִי מִכְּלִי, וְאֵין דָּנִין כְּלִי מִתַּכְשִׁיט כְּלִי. - אַדְּרַבָּה, דָּנִין גּוּפוֹ מִגּוּפוֹ, וְאֵין דָּנִין גּוּפוֹ מֵעֲלָמָא! - הֵיינוּ דְּאָמְרִינַן: לִשְׁאָר בְּגָדִים, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן שֵׁשׁ. "פְּרֹכֶת עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה" אַרְבָּעָה דְּשִׁיתָּא שִׁיתָּא - לָא דִּינָא וְלָא דַּיְינָא. "חֹשֶׁן וְאֵפוֹד עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה" מְנָא לָן? דִּכְתִיב "וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד תַּעֲשֶׂנּוּ זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר", אַרְבָּעָה דְּשִׁיתָּא שִׁיתָּא - עֶשְׂרִין וְאַרְבָּעָה, זָהָב אַרְבָּעָה - הָא עֶשְׂרִין וּתְמַנְיָא. - וְאֵימָא זָהָב נַמִי שִׁשָּׁה! - אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: אָמַר קְרָא "וְקִצֵּץ פְּתִילֹם", "פְּתִיל" "פְּתִילִים" הֲרֵי כָּאן אַרְבָּעָה. רַב אַשִׁי אָמַר: אָמַר קְרָא "לַעֲשׂוֹת בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן". הֵיכִי נַעֲבִיד? נַעֲבִיד אַרְבָּעָה דִּתְרֵי תְּרֵי - הָווּ לְהוּ תְּמַנְיָא, נַעֲבִיד תְּרֵי דִּתְרֵי תְּרֵי, וּתְרֵי דְּחַד חַד - "וְעָשִׂיתָ" שֶׁיִּהְיוּ כָּל עֲשִׂיּוֹתָיו שָׁווֹת. אָמַר רַחֲבָא אָמַר רַב יְהוּדָה: הַמְקָרֵעַ בְּגָדֵי כְהוּנָּה - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא יִקָּרֵעַ". מַתְקִיף לָהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: וְדִילְמָא הָכִי קָאָמַר רַחֲמָנָא "לֹא יִקָּרֵעַ"? וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: הַמַּזִּיחַ חוֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד, וְהַמַּסִּיר בַּדֵּי אָרוֹן לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא יָזַח" וְ"לֹא יָסָרוּ". מַתְקִיף לָהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: וְדִילְמָא כִּי קָאָמַר רַחֲמָנָא חָדְקִינְהוּ וְעָבְדִינְהוּ שַׁפִּיר כְּדֵי שֶׁלֹּא יִזַּח וְלֹא יָסוּרוּ! מִי כְּתִיב "שֶׁלֹּא יִזַּח" וְ"שֶׁלֹּא יָסָרוּ"? רַבִּי יוֹסֵי בְּרִבִּי חֲנִינָא רָמֵי: כְּתִיב "בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסָרוּ מִמֶּנּוּ" וּכְתִיב "וְהוּבָא אֶת בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת". הָא כֵּיצַד? מִתְפָּרְקִין וְאֵין נִשְׁמָטִין. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: "בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים". יָכוֹל לֹא יִהְיוּ זָזִין מִמְּקוֹמָן - תַּלְמוּד לוֹמַר "וְהוּבָא אֶת בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת", אִי "וְהוּבָא אֶת בַּדָּיו" יָכוֹל יִהְיוּ נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין - תַּלְמוּד לוֹמַר "בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים", הָא כֵּיצַד? מִתְפָּרְקִין וְאֵין נִשְׁמָטִין. אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרִבִּי חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים", שֶׁעוֹמְדִים דֶּרֶךְ גְּדִילָתָן. דָּבָר אַחֵר: "עוֹמְדִים" - שֶׁמַּעֲמִידִין אֶת צִפּוּיָן, דָּבָר אַחֵר: "עוֹמְדִים", שֶׁמָּא תֹּאמַר אָבַד סִבְרָן וּבָטַל סִכּוּיָן - תַּלְמוּד לוֹמַר "עֹמְדִים" - שֶׁעוֹמְדִין לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמִים. אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "אֶת בִּגְדֵי הַשָּׁרֵד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ".

אלמלא

תוספות

נעביד ארבעה דתרי תרי הוו להו תמניא — ואם תאמר: אין הכי נמי, נעביד זהב תמניא, מנלן ארבעה ותו לא? יש לומר: פתילים כתיב, מיעוט פתילים שנים, וכשנקצץ כל אחד הוו להו ארבעה. ואי אמרת תמניא, אם כן אין לדבר סוף אימא מאה ואימא אלף ותפסת מרובה לא תפסת. והא דפריך ואימא זהב נמי ששה היינו כי היכי דליהוי דומיא דשאר מינין שבו. ולעיל כי פריך ואימא עשרים ושמונה לא בעי לשנויי תפסת מועט תפסת דהתם לא מצי למימר טפי מעשרים ושמונה וכיון דהוא דבר שיש לו קצבה לא שייך למימר תפסת מרובה לא תפסת, ואדרבה יש לתפוס המרובה דיש בכלל מאתים מנה. ואף על גב דבפרק קמא דראש השנה (ד,ב) אמר מקיש חג השבועות לחג המצות מה להלן יש לו תשלומין כל שבעה כו' ופריך: ולקיש לחג הסוכות מה להלן ח' כו' ומשני תפסת מרובה לא תפסת והתם נמי יש לדבר קצבה! יש לומר: דהתם קאמר לחומרא תפסת מרובה לא תפסת דעד שבעה יש לו תשלומין ממה נפשך אבל טפי לא דילמא מחג המצות ילפינן. ובפרק קמא דקידושין (יז,א) גבי הענקה נמי קאמר תפסת מרובה לא תפסת אף על גב דממה נפשך יש לדבר קצבה — יש לומר: התם נמי קאמר דתפסת מרובה לא תפסת דמסיקא לא מפקינן ממונא מן האדון.

כתיב בטבעות הארון וכו' וכתיב והובא את בדיו בטבעות — קשיא לי טובא: אמאי מייתי האי קרא ד"והובא" דכתיב גבי מזבח הנחשת ושביק קרא ד"והבאת" דכתיב גבי הארון? ועוד שמעתי מקשים: דבשעת סילוק מסעות כתיב "ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה והורידו את פרוכת המסך וכסו בה את ארון העדות" וגו' (במדבר ד) עד "ופרשו עליו בגד כליל" וגו' עד "ושמו בדיו" משמע דבנסוע המסעות היו משימין אותן בדים. וקשה: והא כתיב "לא יסורו ממנו"! ורבינו יעקב מאורליינ"ש מתרץ זה ד"ושמו בדיו" — על כתפי הנושאים קאמר להוליכן. ולבי מהסס, שהרי בני קהת לא היו שם עדיין עד לאחר שהיו מכניסין כל הכלים לנרתק שלהם כדכתי' "ולא יבואו לראות כבלע את הקדש" וגו' (שם). ויותר היה נראה לפרש דהאי "ושמו בדיו" היינו שמושכין הבדים לצד חוץ להיות נראין בולטין בפרוכת כמין שני דדי אשה. מיהו קושיא קמייתא שהקשיתי, בדוכתא קיימא, ודוחק הוא לשבש הספרים דבכולהו גרס "והובא את בדיו" ובמקצת ספרים גרסינן בברייתא "והבאת", אבל באתקפתא דרבי יוסי ברבי חנינא גרסינן בכולהו "והובא", ואי לאו דמסתפינא מהברייא הוה אמינא דשמונה טבעות היו בארון, וכן מוכיח הפסוק; דכתיב "ויצקת לו ארבע טבעות זהב ונתת על ארבע פעמותיו" דהיינו ארבע קרנותיו כדמתרגמינן זוייתיה והדר כתיב "ושתי טבעות על צלעו האחת ושתי טבעות על צלעו השנית" משמע דארבע טבעות היו על שתי צלעותיו, לבד מאותם ארבע שעל ארבע פעמותיו, בארבע טבעות מהם היו בדים קבועין לא יסורו, ובארבעה מהם שהיו למטה או למעלה מאותן טבעות היו משימין בדים בשעת סילוק המסעות לשאת את הארון בהם, והיינו הנך דכתב בהו "ושמו בדיו". ואם תאמר: מאי פריך הכא רבי יוסי ברבי חנינא? לישני דשני מיני בדים היו, יש מהם קבועין ויש מהם נכנסין ויוצאין, כדפרישית! יש לומר: דעל כרחך "והבאת את הבדים בטבעות" אכולהו בדים קאי דאי לא קאי אלא אהנך שהיו משימין במסעם אם כן הוה ליה למימר נמי "וחברת את הבדים בטבעות" שהרי לא פירש מתי הכניס אותם בדים הקבועים אלא כתב "בטבעות הארון יהיו הבדים" ותחילה היה לו לפרש שהכניסם אלא ודאי אכולהו בדים כתב "והבאת את הבדים" ומשמע ליה דבשוה קאי אכולהו דכי היכי דהנך שנושאין בהן לא היו קבועים ממש במקום אחד שלא יהו זזין כלל ממקומן אלא לכל הפחות נכנסין קצת לכאן ולכאן דהשתא דמו להדדי במקצת. ולהכי מייתי נמי קרא ד"והובא" דכתב במזבח לגלויי א"והבאת" דארון כי היכי דוהובא דמזבח לא היו הבדים קבועין, דהא לא כתב התם לא יסורו ממנו הכי נמי והבאת דארון לא היו ממש קבועין לגמרי. ואם תאמר: לפי מה שפירש דאכולהו ד' בדין קאי קשה מאי דכתב ביה בההיא קרא "לשאת את הארון בהם"? ואין לתרץ דבכולהו ארבעה בדים היו נושאין ושנים מהם היו ארוכין ושנים האחרים קצרים מהם דבפרק "שתי הלחם" (מנחות צח,ב) משמע דבארבעה גברי הוו דרו להו, ותו לא! ונראה לי ד"והבאת" לא קאי אלא אהנך בדים הקבועין שהרי אותם בדים שאינן קבועין מה הוצרך להזכירן כאן לומר "והבאת" והלא לא היו מכניסין אותן אלא אהרן ובניו בשעת המסעות. תדע, שהרי בכולהו כתב "ונשא בם את השלחן" וכן במזבח הנחשת כתיב "והובא את בדיו בטבעות וגו' בשאת אותו" ובמזבח הזהב כתב נמי "לבתים לבדים לשאת אותו בהמה" אבל לא כתב בהן והבאת בצווי, ובעשייה לא כתב ויבא כדכתיב גבי ארון בין בצוָאה בין בעשייה. ואף על גב דבברייתא דמלאכת המשכן תניא: ארבע טבעות היו מקבעות בו שתים בצפונו ושתים בדרומו, שכיון שהיו נותנין הבדים לא היו זזים משם לעולם שנאמר "בטבעות הארון" וכו', יש לומר: דלא חשיב אלא אותם ארבע טבעות שהבדים קבועין בהן, אבל אותם שלא היו הבדים קבועין בהן, ולא נעשו אלא לצורך שעת המסעות, לא קא חשיב. תדע, דלא קא חשיב התם טבעות של שלחן ושל מזבח הנחשת והזהב. וצריך עיון. **שמעמידין** ציפויין — נראה לי דאפילו ציפוי זהב שעליהן בטל לגבי דידהו, דבכל דוכתא הע"ע בטל לגבי המתכת לענין טבילה ולבל מילי, דאמר: הלך אחר המעמיד. ובעצי שטים אינו כן, שהרי שלחן של עצי שטים היה ומצופה זהב ואפילו הכי תורת כלי עליו שהציפוי בטל לגבי הע"ע כדאיתא בשלהי חגיגה (כו,ב) ויליף לה התם מקרא.

אלמלא בגדי כהונה — שעל ידיהן מקריבין הקרבנות המכפרין על ישראל. שגורדין אותן כברייתן מכליהן — כשהיו חותכין אותן בגרדין שלהן מתוך כלי אריגתן היו עושים כברייתן חלולין כדרך לבישתן ולא כשאר יריעה שוב לחתכה למדת הלבוש ולתפור במחט. ומשרדין מהם כלום — ומשיירין מהן מקצת שאינו ארוג עמהן, וזהו לשון שרד. מאי היא — אותו שיור. אלו מעשה מחט — מקצתו היה נארג בפני עצמו ומחברו במחט. שלש ארונות — שנאמר מבית ומחוץ תצפנו ושל עץ באמצע והושיבו בתוך של זהב וחזר ונתן של זהב שני בתוך של עץ וחיפה שפתו העליונה בזהב נמצא מצופה מבית ומחוץ. תשעה — גבהו תשעה טפחים מבחוץ שנאמר "אמה וחצי קומתו" (שמות כה) ורגלים לא היו לו אלא עץ חלול היה. פנימי של זהב שמונה — טפחים גבהו מבחוץ עם עובי שוליו, ועובי שולי העץ של אמצעי טפח נמצא פנימי ממלא חללו של אמצעי. וחיצון — של זהב. עשרה ומשהו — תשעה כנגד גובה האמצעי ומשהו עובי שולי זהב של חיצון וטפח עשירי עולה למול עובי הכפורת שהוא טפח ומכסה חיבור הכפורת והארון. והתניא אחד עשר ומשהו — ומשני הא כמאן דאמר יש בעובי שולי הזהב טפח כאשר יש בעובי שולי העץ. הא כמאן דאמר אין בעוביו טפח — אלא משהו, ולא ידענא היכא איפליגו בה. ומאי משהו — דקתני בברייתא בתרייתא. זיר — העולה היה עודף למעלה על עובי הכפורת משהו בגובה החיצון להיות זר לכפורת סביב, ומשהו דקאמר רב יהודה בעובי שולי החיצון קאמר, ובזר לא איירי כלל. שלשה זירין — נעשו בכלי הקודש של מזבח סימן לכתר כהונה ושל ארון סימן לכתר תורה ושל שולחן סימן לכתר מלכות שהשולחן הוא סימן לעושר מלכים. הכי גרסינן: של מזבח זכה אהרן ונטלו של שלחן זכה דוד ונטלו — שהכהונה נתנה לאהרן ברית מלח (במדבר יח) וכן המלכות לדוד ולזרעו (תהלים יח). כי מלכים ימלוכו — וגדול הממליך מן המלך. והתורה אמרה מקרא זה. זכה — ללמוד לשמה ולקיימה. זרה — משתכחת ממנו. מצווין לעשות מלאכתו — שהארון בתחילה הטיל הכתוב המלאכה על משה ואחר כך הטילו על הציבור. ואף על גב דקראי לאו בהאי סידרא כתיבי אסמכתא בעלמא הוא דקאמר. איש שותה — תורה כמים ויש בו עולה. דרתא — חצר. ותרעא לדרתיה עביד — שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדים לו יראת שמים. תרתי ניהמנ — להיות יגעים ועמלים בתורה בעולם הזה ולא תקיימוה, ותירשו גיהנם במותכם, ובחייכם לא נהניתם בעולמכם. צורפתו — ביסורין ובגיהנם. נושא אשה — ניצול מהרהור עבירה. לחעיד בלומדיה — מי קיים ומי לא קיים. שרוקמין במקום שחושבים — בתחילה מתקן הצורה על הבגד על ידי צבע ואחר כך רוקמה במחט. חושב מעשה אורג — שיש לה ליריעה שתי קירות ושתי צורות על שתי קירותיה אין דומות זו לזו פעמים שמצד זה ארי ומצד זה נשר, כמו לחגורות של משי. והיינו שני פרצופים אבל רוקם כצורתו מכאן כך צורתו מכאן. משוח מלחמה — כהן שמשחוהו למלחמה לדבר דברי מערכי המלחמה שנאמר "ונגש הכהן ודבר אל העם" (דברים כ). משמש בהן — אם בא לעבוד בבית המקדש לובש שמונה בגדים. יהיו לבניו אחריו — האי אחריו קרא יתירא הוא למדרש בה כל גדולות נוהגות בזרעו אחריו, ומשוח מלחמה גדולה היא. יכול יהא בנו של משוח מלחמה משמש תחתיו וכו' — יכול תהא גדולת משוח מלחמה ירושה להיות בנו קודם לכל אדם כדרך שבנו של כהן גדול משמש תחתיו. רישא דברייתא הכי תניא לה בתורת כהנים גבי עשירית האיפה: "והכהן המשיח" אין לי אלא משיח, מרובה בגדים מניין? תלמוד לומר "והכהן", יכול שאני מרבה אף משוח מלחמה — תלמוד לומר "תחתיו מבניו" מי שבנו עומד תחתיו, יצא משוח מלחמה שאין בנו עומד תחתיו. ומניין למשוח מלחמה שאין בנו עומד תחתיו תלמוד לומר "שבעת ימים ילבשם הכהן" וגו' יצא זה שאין ראוי לבוא אל אהל מועד לכפר בקודש. וגבי כהן גדול תניא בדוכתא אחריתי בתורת כהנים: "לכהן תחת אביו" מלמד שהבן קודם לכל אדם. יכול אף על פי שאין ממלא את מקומו — תלמוד לומר "ואשר ימלא".

תלמוד

אִלְמָלֵא בִּגְדֵי כְהוּנָּה לֹא נִשְׁתַּיֵּיר מִשּׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׂרִיד וּפָלִיט. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר דְּבֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן תָּנָא: בְּגָדִים שֶׁגּוֹרְדִין אוֹתָן כִּבְרִיָּיתָן מִכְּלֵיהֶן, וּמְשַׁרְדִּין מֵהֶן כְּלוּם, מַאי הִיא? רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: אֵלּוּ מַעֲשֵׂה מַחַט. מֵיתִיבִי: בִּגְדֵי כְהוּנָּה אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן מַעֲשֵׂה מַחַט אֶלָּא מַעֲשֵׂה אוֹרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר "מַעֲשֵׂה אֹרֵג"! - אָמַר אַבָּיֵי: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְבֵית יַד שֶׁלְּחֶם. כִּדְתַנְיָא: בֵּית יַד שֶׁל בִּגְדֵי כְהוּנָּה נַאֲרֶגֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְנִדְבָּקֶת עִם הַבֶּגֶד, וּמַגַּעַת עַד פִּיסַּת הַיָּד. אָמַר רַחֲבָה אָמַר רַב יְהוּדָה: שָׁלֹשׁ אֲרוֹנוֹת עָשָׂה בְּצַלְאֵל, אֶמְצָעִי שֶׁל עֵץ תִּשְׁעָה, פְּנִימִי שֶׁל זָהָב שְׁמוֹנָה, חִיצוֹן עֲשָׂרָה וּמַשֶּׁהוּ. - וְהָתַנְיָא אַחַד עָשָׂר וּמַשֶּׁהוּ! - לָא קַשְׁיָא: הָא - כְּמַאן דְּאָמַר יֵשׁ בְּעֻבְיוֹ טֶפַח, הָא כְּמַאן דְּאָמַר אֵין בְּעֻבְיוֹ טֶפַח. וּמַאי מַשֶּׁהוּ - זִיר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה זִירִים הֵן; שֶׁל מִזְבֵּחַ וְשֶׁל אָרוֹן וְשֶׁל שֻׁלְחָן. שֶׁל מִזְבֵּחַ - זָכָה אַהֲרֹן וּנְטָלוֹ, שֶׁל שֻׁלְחָן - זָכָה דָּוִד וּנְטָלוֹ, שֶׁל אָרוֹן - עֲדַיִין מוּנָּח הוּא, כָּל הָרוֹצֶה לִיקַּח - יָבֹא וְיִקַּח, שֶׁמָּא תֹּאמַר פָּחוּת הוּא - תַּלְמוּד לוֹמַר "בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ". רַבִּי יוֹחָנָן רָמֵי: כְּתִיב "זָר" וְקָרֵינַן "זֵר", זָכָה - נַעֲשֵׂית לוֹ זֵר, לֹא זָכָה - זָרָה הֵימֶנּוּ. רַבִּי יוֹחָנָן רָמֵי: כְּתִיב "וְעָשִׂיתָ לְךָ אָרוֹן עֵץ", וּכְתִיב "וְעָשׂוּ אָרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים" - מִכָּאן לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁבְּנֵי עִירוֹ מְצוּוִּין לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלַאכְתּוֹ. "מִבַּית וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ" אָמַר רָבָא: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ - אֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם. (אָמַר) אַבָּיֵי וְאִיתֵימָא רַבָּה בַּר עוּלָּא: נִקְרָא נִתְעָב, שֶׁנֶּאֱמַר "אַף כִּי נִתְעָב וְנֶאֱלָח אִישׁ שֹׁתֵה כַמַּיִם עַוְלָה". אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב "לָמָּה זֶּה מְחִיר בְּיַד כְּסִיל לִקְנוֹת חָכְמָה וְלֵב אָיִן" - אוֹי לָהֶם לְשִׂנְאֵיהֶן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, וְאֵין בָּהֶן יִרְאַת שָׁמַיִם. מַכְרִיז רַבִּי יַנַּאי: חֲבָל עַל דְּלֵית לֵיהּ דִּירְתָּא, וְתַרְעָא לְדִרְתֵּיהּ עָבִיד. אָמַר לְהוּ רָבָא לְרַבָּנַן: בְּמָטוּתָא מִינַּיְכוּ, לָא תֵּירְתּוּן תַּרְתֵּי גֵּיהִנָּם. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מַאי דִּכְתִיב "זֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה", זָכָה - נַעֲשֵׂית לוֹ סַם חַיִּים, לֹא זָכָה - נַעֲשֵׂית לוֹ סַם מָוֶת. וְהַיְינוּ דַּאֲמַר רָבָא: דְּאוּמָּן לָהּ - סַמָּא דְחַיָּא, דְּלָא אוּמָּן לָהּ - סַמָּא דְמוֹתָא. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: רַבִּי יוֹנָתָן רָמֵי, כְּתִיב "פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב" וּכְתִיב "אִמְרַת ה' צְרוּפָה", זָכָה - מְשַׂמַּחְתּוּ, לֹא זָכָה - צוֹרַפְתּוּ. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: מִגּוּפֵיהּ דִּקְרָא נָפְקָא, זָכָה - צוֹרַפְתּוּ לְחַיִּים, לֹא זָכָה - צוֹרַפְתּוּ לְמִיתָה. "יִרְאַת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד", אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: זֶה הַלּוֹמֵד תּוֹרָה בְּטָהֳרָה. מַאי הִיא - נוֹשֵׂא אִשָּׁה וְאַחַר כָּךְ לוֹמֵד תּוֹרָה. "עֵדוּת ה' נֶאֱמָנָה" אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא: נֶאֱמָנָה הִיא לְהָעִיד בְּלוֹמְדֶיהָ. "מַעֲשֵׂה רֹקֵם" "מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב" אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שֶׁרּוֹקְמִין בִּמְקוֹם שֶׁחוֹשְׁבִין. תָּנָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי נְחֶמְיָה: רוֹקֵם - מַעֲשֵׂה מַחַט, לְפִיכָךְ פַּרְצוּף אֶחָד. חוֹשֵׁב - מַעֲשֵׂה אוֹרֵג, לְפִיכָךְ שְׁנֵי פַּרְצוּפוֹת. "בְּאֵלּוּ נִשְׁאָלִין בְּאוּרִים וְתֻמִּים". כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר: בְּגָדִים שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר "וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו" - לְמִי שֶׁבָּא בִּגְדוּלָּה אַחֲרָיו. מָתִיב רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, וְאָמְרִי לָהּ כְּדֵי: יָכוֹל יְהֵא בְּנוֹ שֶׁל מְשׁוּחַ מִלְחָמָה מְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו, כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּנוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו

תלמוד

"בכל לבבך", "בשני יצריך", שגם היצר-הרע רוצה לעזור ליצר-טוב בעבודתו.

משיחת י"ב תמוז, ה'תשכ"ח

ללמדך, שאלְמָלא בִּגְדֵי כְּהוּנָּה, שעל ידיהן מקריבים את הקרבנות המכפרים על ישראל, לֹא נִשְׁתַּיֵּיר מִשּׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׂרִיד וּפָלִיט.

ביאור נוסף מדוע נקראו 'בגדי השרד': רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, דְּבֵי [–בבית מדרשו של] רַבִּי שִׁמְעוֹן תָּנָא, לפי שהם בְּגָדִים שֶׁגּוֹרְדִין אוֹתָן כִּבְרִיָּיתָן מִכְּלֵיהֶן – חותכים אותם מתוך כלי האריגה בשלמותם באופן שראוים מיד ללבישה, ואינם כשאר בגדים הנחתכים מכלי האריגה בחתיכות קטנות ונתפרים במחט כמידת הלובש, וּמְשָׁרְדִין מֵהֶן כְּלוּם – משיירים מעט מהבגד שאינו נארג עם הבגד. ועל שם שיור שריד בגד זה, נקראו 'בגדי השרד'.

שואלת הגמרא: מַאי הִיא אותו שיור שלא נארג עם הבגד. משיבה הגמרא: רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אֵלּוּ מַעֲשֵׂה מַחַט – שהחלק שנתפר לבגד במחט לא נארג עם כל הבגד אלא נארג בפני עצמו ותופרו לבגד במחט.

הגמרא מקשה על ריש לקיש: מִיתִיבִי, בִּגְדֵי כְּהוּנָּה אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן מַעֲשֵׂה מַחַט – יריעות התפורים זה לזה במחט, אֶלָּא מַעֲשֵׂה אוֹרֵג – כל הבגד ארוג כמקשה אחת, שֶׁנֶּאֱמַר בהם (שמות כח לב) 'מַעֲשֵׂה אֹרֵג'. הרי, שבגדי כהונה אינם נתפרים במחט. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, לֹא נִצְרְכָה – דברי ריש לקיש לא נאמרו אֶלָּא לְענין בֵּית יָד [–שרוול] שֶׁלָּהֶם, ואמנם אף הוא נעשה מעשה אורג אלא שחיבורו לבגד נעשה במחט, ועל תפירה מועטת כזו לא הקפידה תורה. כִּדְתַנְיָא, בֵּית יָד שֶׁל בִּגְדֵי כְּהוּנָּה, נֶאֱרֶגֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְנִדְבֶּקֶת [–נתפרת] עִם הַבֶּגֶד, וּמַגַּעַת אורכה עַד פִּיסַת הַיָּד – כף היד.

הגמרא מבארת כיצד נעשה ארון העדות: אָמַר רַחֲבָה אָמַר רַב יְהוּדָה, שָׁלֹשׁ אֲרוֹנוֹת עָשָׂה בְּצַלְאֵל למשכן, והניחם זה בתוך זה. הארון הָאֶמְצָעִי שֶׁל עֵץ, וגבהו תִּשְׁעָה טפחים מבחוץ. הַפְּנִימִי שֶׁל זָהָב, וגבהו עם עובי שוליו שְׁמוֹנָה טפחים מבחוץ. והחִיצוֹן של זהב, וגובהו עֲשָׂרָה וּמַשֶּׁהוּ.

מקשה הגמרא על דברי רב יהודה: וְהָתַנְיָא, גובה הארון החיצון אַחַד עָשָׂר טפחים וּמַשֶּׁהוּ. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא סבורה כְּמַאן דְּאָמַר שִׁיֵּשׁ בְּעָבְיוֹ של שולי הארון החיצון טֶפַח, כשם שעובי שולי ארון העץ טפח, וכדי לבסות את ארון העץ נצרך גובהו של החיצון להיות עשרה טפחים [ועוד טפח לעובי הכפורת]. וְהָא – רב יהודה סבור כְּמַאן דְּאָמַר שאֵין בְּעָבְיוֹ של שולי הארון החיצון טֶפַח, אלא רק משהו.

מבררת הגמרא: וּמַאי מַשֶּׁהוּ ששנינו בברייתא בגובהו של הארון, כלומר לאיזה צורך נעשה. משיבה הגמרא: אותו משהו עלה מעל עובי הכפורת ושימש לה לְזֵיר [כעין כתר] סביב.

מאמר בענין ה'זר' שבכלי המשכן: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשָׁה זֵירִים הֵן שנעשו בכלי המקדש ומסמלים את שלשת הכתרים שניתנו לישראל, שֶׁל מִזְבַּח הקטורת, וְשֶׁל אָרוֹן, וְשֶׁל שֻׁלְחָן. שֶׁל מִזְבַּח שהוא סימן לכתר כהונה, זָכָה אַהֲרֹן וּנְטָלוֹ לו ולזרעו לעולם. שֶׁל שֻׁלְחָן סימן לכתר מלכות, זָכָה דָּוִד וּנְטָלוֹ לו ולזרעו. שֶׁל אָרוֹן סימן לכתר תורה, עֲדַיִן מוּנָּח הוּא ולא נמסר לאיש להיות לו ולזרעו, לפיכך כָּל הָרוֹצֶה לִיקַּח יָבֹא וְיִקַּח. שֶׁמָּא תֹּאמַר, כתר תורה פָּחוּת הוּא משאר הכתרים, שהרי כל אדם יכול ליטלו. תַּלְמוּד לוֹמַר (משלי ח טו) 'בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ' – בביכול התורה מכרזת 'אני ממליכה את המלכים', היינו אם יתנהגו במשפט התורה'. וכיון שהתורה מקיימת את המלכות, הרי שהיא גדולה ממנה.

מאמר נוסף בענין ה'זר': רַבִּי יוֹחָנָן רָמֵי, כְּתִיב 'זֵר' ללא יו"ד שמשמע 'זָר' מלשון זרות, וְקָרְיֵנַן זֵיר בציר"י שמשמעו כתר. אלא כוונת התורה ללמדנו, שאם זָכָה אדם ללמוד תורה לשמה ולקיימה נַעֲשֵׂית לוֹ התורה לְזֵיר וכתר, אך אם לֹא זָכָה ומתעסק בה שלא לשמה, נעשית זָרָה הֵימֶנּוּ ומשכחה.

סתירה נוספת בפסוקי כלי המשכן: רַבִּי יוֹחָנָן רָמֵי, כְּתִיב (דברים י א) 'וְעָשִׂיתָ לְךָ אָרוֹן עֵץ', הרי שעל משה רבינו הוטל לעשות את הארון, וּכְתִיב (שמות כה ז) 'וְעָשׂוּ אָרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים' ומשמע שעל הציבור הוטל לעשותו. ותירץ, אכן מלאכת עשיית הארון מוטלת על משה רבינו אלא שמלאכתו מוטלת על הציבור, וּמִכָּאן למדנו לְענין תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁבְּנֵי עִירוֹ מְצוּוִּין לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלַאכְתּוֹ כדי שיהא לו פנאי לעסוק בתורה.

עוד דרשה בענין הארון: על הארון נאמר (שמות כה יא) 'מִבַּית וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ', אָמַר רָבָא, כיון שהארון רומז על התורה כפי שאמרו לעיל, והוא מצופה מבפנים ומבחוץ, למדנו שכָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ – אינו מנהגו בסתר כמנהגו כלפי חוץ, אלא עושה עבירות בסתר, אֵינוֹ נחשב תַּלְמִיד חָכָם. מוסיפה הגמרא: (אמר) אַבָּיֵי וְאִיתֵימָא רַבָּה בַּר עוּלָּא אמר, תלמיד חכם שאין תוכו כברו אף נִקְרָא 'נִתְעָב' – תועבה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב טו טז) 'אַף כִּי נִתְעָב וְנֶאֱלָח, אִישׁ שֹׁתֶה כַּמַּיִם עַוְלָה' – מי ששותה תורה כמים ועושה עוולה, הרי הוא נתעב ונאלח.

עוד בעניין תלמיד חכם שאין תוכו כברו: אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַאי דִּכְתִיב – מה מלמדנו הפסוק (משלי יז טז) 'לָמָּה זֶּה מְחִיר בְּיַד כְּסִיל לִקְנוֹת חָכְמָה, וְלֵב אָיִן' – איזו תועלת יש לכסיל שביכולתו ללמוד תורה אם אין בליבו לקיימה. אוֹי לָהֶם לְשׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים [היינו תלמידי חכמים עצמם] שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה כדי להתפרסם ולהיחשב חכמים, וְאֵין בָּהֶן יִרְאַת שָׁמַיִם לקיימה. מַכְרִיז רַבִּי נַאי, חֵבֶל עַל אדם דְּלֵית לֵיהּ דַּרְתָּא – שאין לו חצר, וְתַרְעָא לְדַרְתֵּיהּ עָבִיד – ושער לחצר הוא עושה. כלומר, חבל על אדם הטורח בלימוד התורה שהיא השער ליראת שמים ואין לו יראת שמים.

אָמַר לְהוּ רָבָא לְרַבָּנַן תלמידיו, בְּמָטוּתָא מִינַּיְיכוּ – בבקשה מכם, לֹא תִּירְתּוּן תַּרְתֵּי גֵּיהִנֹּם – אל תנהגו באופן שתירשו שני גיהנום. כלומר, אם תעסקו בתורה ולא תקיימוה ותירשו גיהנום במותכם, נמצאתם יורשים שני גיהנום, בחייכם אין אתם נהנים מהעולם הזה מחמת טורח הלימוד, ובמותכם תאבדו את העולם הבא.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מַאי דִּכְתִיב (דברים ד מ) 'וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה', הן לשון 'שימה' אינו נופל כאן והיה צריך לומר 'אשר לימד משה'. אלא לכן נקטה התורה 'תשים' שהוא מלשון 'סם', להורות שאם זָכָה אדם ולמד תורה לשמה, נַעֲשֵׂית לוֹ התורה לְסַם חַיִּים, ואם לֹא זָכָה אלא למדה על מנת לקנטר, נַעֲשֵׂית היא לוֹ סַם מִיתָה. וְהֵיכִינוּ דְּאָמַר רָבָא, דְּאוּמָּן לֵהּ – מי שהתורה אומנותו, היינו שעוסק בה לשמה, הרי היא לו סַמָּא דְּחַיֵּיא, אך מִי דְּלֵא אוּמָּן לֵהּ, הרי היא לו סַמָּא דְּמוֹתָא.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, רַבִּי יוֹנָתָן רָמֵי, כְּתִיב (תהלים יט ט) 'פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב' הרי שהתורה משמחת לב אדם, וּמאידך כְּתִיב (שם יח לא) 'אִמְרַת ה' צְרוּפָה' שמשמעו לשון צירוף וזיקוק, היינו שהתורה מצרפת את לומדיה ביסורים כמו שצורפים כסף. אלא, אם זָכָה אדם הרי היא מְשַׂמַּחְתּוֹ, אך אם לֹא זָכָה היא צוֹרַפְתּוֹ ביסורים ובגיהנום. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, מִגּוּפֵיהּ דִּקְרָא נָפְקָא – מתוך הפסוק 'אמרת ה' צרופה' יש לדרוש כן [אף ללא הפסוק 'משמחי לב'], שכן 'צרופה' משמע לטובה ומשמע לרעה, לפיכך אם זָכָה צוֹרַפְתּוֹ לְחַיִּים – לחיי העולם הבא, ואם לֹא זָכָה היא צוֹרַפְתּוֹ לְמִיתָה.

הגמרא מביאה דרשות נוספות באותו פרק שדרשנו לעיל (פי"ט): 'יִרְאַת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד' (שם ט)', אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, פסוק זֶה נאמר על הַלּוֹמֵד תּוֹרָה בְּטָהֳרָה – טהרת המחשבה, כלומר כשלומד בטהרה תורתו עומדת לעד. מבררת הגמרא: מַאי הִיא, כלומר מה יעשה אדם כדי ללמוד בטהרה. משיבה הגמרא: נוֹשֵׂא אִשָּׁה כדי להימנע מהרהור עבירה, וְאַחַר כָּךְ לוֹמֵד תּוֹרָה.

עוד נאמר (שם ח): 'עֵדוּת ה' נֶאֱמָנָה', אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, נֶאֱמָנָה הִיא התורה לְהָעִיד לעתיד לבוא בְּלוֹמְדֶיהָ ולומר מי קיימה ומי לא. הגמרא מקשה סתירה בפסוקים האמורים בציורי אריגי המשכן: במקום אחד נאמר (שמות כו לו) שהציורים שעל גבי האריגים היו עשויים 'מַעֲשֵׂה רֹקֵם', ואילו בפסוק אחר נאמר (שמות כו א) שהיו עשויים 'מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב'. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אין כאן סתירה כיון ש'רוקם' ו'חושב' דבר אחד הם, והכוונה שֶׁרוֹקְמִין בְּמָקוֹם שֶׁחוֹשְׁבִין. כלומר, בתחילה מצייר בצבע צורה על הבגד, ואחר כך רוקם את הצורה במחט.

המשך בעמוד יב

תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב בענין מינוי בנו של הכהן גדול לשמש תחתיו (שמות כט ל) 'שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשָׁם הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו מִבָּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ', משמע שרק מִי שֶׁרָאוּי לָבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לכפר בקודש ביום הכפורים, דהיינו כהן גדול שאין עבודת יום הכפורים כשירה אלא בו, עליו נאמר 'תחתיו מבניו' כלומר שבנו יורש את מקומו, אבל משוח מלחמה שאינו ראוי לבוא לאהל מועד ביום הכפורים שהרי אינו כהן גדול אין בנו משמש תחתיו.

הגמרא מסיימת את הקושיא: וְאִם אִיתָא כרב דימי שמשוח מלחמה משמש בשמונה בגדים בשאר ימות השנה, אם כן אף הוא מֶיחֲזָא חֲזִי – ראוי לעבוד ביום הכפורים בקדש הקדשים, שהרי עבודת יום הכפורים נעשית על ידי כהן הראוי ללבוש את שמונת הבגדים. ומכיון שכך, אף בנו יירש את מקומו.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הָכִי קָאָמַר – כך כוונת הברייתא לומר, כָּל שֶׁעִיקַּר מִשְׁיָחָתוֹ לְצורך עבודה באֹהֶל מוֹעֵד, והיינו כהן גדול, בנו משמש תחתיו. יָצָא זֶה – משוח מלחמה, שֶׁאף על פִּי שהוא ראוי לבוא לאהל מועד, מכל מקום עִיקַּר מִשְׁיָחָתוֹ היא לְמִלְחָמָה ולא לעבודה, לפיכך אין בנו משמש תחתיו.

הגמרא מקשה על רב דימי מברייתא נוספת: מִיתִיבִי, מָשׁוּחַ מִלְחָמָה אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ לֹא בְּאַרְבָּעָה בגדים כְּכֹהֵן הֶדְיוֹט, וְלֹא בִּשְׁמוֹנָה בגדים כְּכֹהֵן גָּדוֹל. הרי, שאינו משמש בשמונה בגדים.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי, אם אכן כוונת הברייתא שמן התורה אינו משמש לא בשמונה בגדים ולא בארבעה בגדים, יש לתמוה, אֶלָּא וכי משום שנעשה משוח מלחמה נפסל לעבודה וכאיש זָר מְשַׁוַּיִת לֵיהּ. אֶלָּא בודאי הטעם שאינו משמש בשמונה בגדים כְּכֹהֵן גָּדוֹל הוא מתקנת חכמים וּמִשּׁוּם אִיבָּה – כדי שלא יקנא בו כהן גדול על שנהיה שוה אליו, והטעם שאינו משמש בארבעה בגדים כְּכֹהֵן הֶדְיוֹט הוא מִשּׁוּם שמַעֲלִין בְּקֹדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין – דבר שבקדושה, אפשר להעלותו לגדולה שהיא למעלה ממנו, אך אי אפשר להורידו לגדולה שהיא למטה ממנו. לפיכך, כיון שמשוח מלחמה היה לבוש בשמונה בגדים אין מורידים אותו מגדולתו לשמש בארבעה בגדים. אבל מן התורה ראוי הוא לשמש בשמונה בגדים, וכרב דימי.

הגמרא מקשה על תירוצו של אביי שטעם הברייתא משום איבה: אָמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר אַבָּא לְרָבָא, וְהרי הַאי תַּנָּא שבברייתא להלן, דְּלֵית לֵיהּ [–שאינו חושש ל]אִיבָּה, וְאף על פי כן סובר שמשוח מלחמה לֹא קָא מְשַׁמֵּשׁ בשמונה בגדים. דְּתַנְיָא, אלו הם הַדְּבָרִים שֶׁבֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, כלומר שנוהגים בזה ולא בזה: כהן גדול מקריב פַּר כֹּהֵן מָשִׁיחַ וּפַר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת כשהורה היתר בדבר שזדונו כרת ועשה כהוראתו (ויקרא ד ג), וְכן פַּר משלו ביום הַכִּפּוּרִים (שם טז ג), וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה למנחת חביתין בכל יום (שם ו טו). כהן גדול לֹא פּוֹרֵעַ – אינו מגדל פרע שער ראשו (שם כא י), וְלֹא פּוֹרֵם – כשמת אחד מקרוביו אינו קורע את בגדיו כשאר כל אדם (שם), אֲבָל פּוֹרֵם הוּא מִלְּמַטָּה – בשולי בגדו סמוך לרגליו, וְאילו הַכֹּהן הֶדְיוֹט פורם כשאר כל אדם מִלְּמַעְלָה – בשפת בגדו העליונה. וְאין הכהן גדול מִטַּמֵּא לְקְרוֹבָיו שמתו (שם פסוק יא). וּמְצַוֶּה עַל הַבְּתוּלָה לשאתה לאשה, וּמְוַזֵּהַר עַל הָאַלְמָנָה שלא לשאתה (שם פסוק יד). וּכשמת, מַחֲזִיר אֶת הָרוֹצֵחַ – חוזר הרוצח מעיר מקלטו. וּמַקְרִיב כשהוא אוֹנֵן, וְאולם אֵינוֹ אוֹכֵל מן הקדשים בהיותו אונן, וְאף אֵינוֹ חוֹלֵק – אינו לוקח חלק בקדשים אפילו כדי לאכלם בערב לאחר האנינות. וְנוֹטֵל חֵלֶק בְּרֹאשׁ – בחלוקת הקדשים [אפילו אותן שלא הקריב] בורר הוא לעצמו מנה יפה, וְאם רוצה מַקְרִיב חֵלֶק בְּרֹאשׁ – הוא קודם להקריב איזה קרבן שירצה. וּמְשַׁמֵּשׁ במקדש בִּשְׁמֹנָה כֵּלִים [–בגדים], וּפָטוּר מלהביא קרבן עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, וְכָל הָעֲבוֹדוֹת שביום הַכִּפּוּרִים אֵינָן כְּשֵׁרוֹת אֶלָּא בּוֹ.

ממשיכה הברייתא: וְכוּלָּן – כל הדינים האמורים, נוֹהֲגוֹת אף בְּמְרוּבֶּה בְּגָדִים – כהן גדול שהתמנה על ידי לבישת ריבוי בגדי כהונה גדולה, חוץ מִפַּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת שאין המרובה בגדים מקריבו לפי שנאמר בו (ויקרא ד ה) 'והכהן המשיח'. וְכוּלָּן נוֹהֲגוֹת אף בְּמָשׁוּחַ שֶׁעָבַר – כהן שנמשך והתמנה לכהונה גדולה מחמת שאירע פסול בכהן גדול, ולאחר זמן חזר הראשון לעבודתו ועבר השני, חוץ מִפַּר יוֹם הַכִּפּוּרִים וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה שאין משוח שעבר מקריבו, לפי שהם חובה קבועה ואי אפשר להביא מהם שתיים כי התורה אמרה להקריב אחד ולא שנים. וְכוּלָּן אֵין נוֹהֲגוֹת בְּמִשּׁוּחַ מִלְחָמָה, חוץ מֵהַמְשָׁה דְּבָרִים הָאֲמוּרִין בְּפָרָשָׁה (שם כא י–יד) שבהן התרבה אף משוח מלחמה, ואלו הן: לֹא פּוֹרֵעַ, וְלֹא פּוֹרֵם, וְלֹא מִטַּמֵּא לְקְרוֹבָיו, וּמְצַוֶּה עַל הַבְּתוּלָה לשאתה לאשה, וּמְוַזֵּהַר עַל הָאַלְמָנָה שלא לשאתה. וְאף דין זה נוהג בו שמַחֲזִיר אֶת הָרוֹצֵחַ ככהן גדול, כְּדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה הסובר שאף משוח מלחמה כן. וְאולם חֲכָמִים חולקים וְאוֹמְרִים שאֵינוֹ מַחֲזִיר. הרי שאין התנא חושש לאיבה ואף כהן שעבר ממשמ בשמונה בגדים ככהן גדול, ומכל מקום הוא סובר שמשוח מלחמה אינו משמש בשמונה בגדים ומוכח שמן התורה אינו משמש בשמונה בגדים, שלא כדברי רב דימי.

מתרצת הגמרא: באמת הטעם שמשוח מלחמה אינו משמש בשמונה בגדים הוא מדרבנן ומשום איבה, ומה שהתנא הזה אינו סובר במשוח שעבר שיש לחשוש לאיבה, הוא משום כִּי לֵית לֵיהּ אימתי אין לכהן גדול אֵיבָה, בְּדִבְוּתֵיהּ – במי ששוה לו כמותו, ככהן שעבר שהתמנה לעמוד במקומו, אבל בִּדְזוּטַר – קטן מִינֵיהּ, במשוח מלחמה, אִית לֵיהּ איבה, ומשום כך אינו משמש בשמונה בגדים אף שמן התורה ראוי הוא לשמש.

הגמרא מביאה שיטה שהמימרא המובאת לעיל לא נאמרה בשם רב דימי אלא בשם רבי יוחנן: יָתִיב רַבִּי אַבָּהוּ וְקָאָמַר לָהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא [שמשוח מלחמה משמש בשמונה בגדים] מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, אַהֲדְרִינְהוּ – הסבו רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי לְאַפַּיְיהוּ – את פניהם ממנו, לאות שלא אמר רבי יוחנן כן מעולם. אִיכָּא דְּאָמְרֵי שרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא הוא שאֲמָרָהּ בשם רבי יוחנן, וְאַהֲדְרִינְהוּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי לְאַפַּיְיהוּ ממנו.

מַתְקִיף לָהּ רַב פָּפָא, בִּשְׁלָמָא אם נאמר שרַבִּי אַבָּהוּ אמרה, לפיכך לא דחו רבי אמי ורבי אסי את דבריו בפירוש [אלא רק הסבו פניהם] מִשּׁוּם יְקָרָא דְּבֵי קֵיסָר – כבוד בית הקיסר שהיה רבי אבהו מקורב אליהם. אֶלָּא לְדעה שרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אמרה, קשה, נֵימְרוּ לֵיהּ מֵימַר – שיאמרו לו בפירוש שלֹא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי, ומדוע רק רמזו לו כך, אלא בודאי רבי אבהו הוא שאמרה.

כִּי אָתָא רָבִין לבבל אָמַר, מה שאמרו משמוח מלחמה לובש את שמונת הבגדים, 'נִשְׁאָל' אִיתְּמַר – על הזמן שהוא נשאל באורים ותומים נאמר כך, אך לא בשעה שהוא משמש בבית המקדש. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, בְּגָדִים שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן, מָשׁוּחַ מִלְחָמָה נִשְׁאָל בָּהֶן.

תָּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד שׁוֹאֲלִין באורים ותמים, הַשּׁוֹאֵל – היינו מלך או אב בית דין, מסב את פָּנָיו כְּלַפֵּי הכהן הַנִּשְׁאָל, וְהַנִּשְׁאָל פָּנָיו כְּלַפֵּי שְׁכִינָה – מרכין ראשו כלפי אורים ותומים ושם המפורש שבתוך החושן. הַשּׁוֹאֵל אוֹמֵר את שאלתו וכגון 'אֲרֹדְךָ אַחֲרֵי הַגְּדוּד הַזֶּה', וְהַנִּשְׁאָל אוֹמֵר את התשובה וכגון 'כֹּה אָמַר ה' עֲלֵה וְהַצְלַח'. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין הכהן צָרִיךְ לוֹמַר 'כֹּה אָמַר ה'", אֶלָּא 'עֲלֵה וְהַצְלַח' בלבד.

אֵין שׁוֹאֲלִין בְּקוֹל רם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כז כא) 'וְשָׁאַל לוֹ' משמע לו לבדו שאין שומע אלא הנשאל. וְלֹא מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי ה' ובסמוך נאמר 'עַל פִּיו יֵצְאוּ', ודורשים ושאל לו השואל על פיו שמוציא את השאלה מפיו. אֶלָּא ישאל בקול נמוך כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרָה חַנָּה בִּתְפִלָּתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א' א יג) 'וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל לִבָּהּ'.

אֵין שׁוֹאֲלִין שְׁנֵי דְּבָרִים כְּאֶחָד, אלא רק לאחר שהשיבו על שאלתו הראשונה ישאל עוד. וְאִם שָׁאַל שני דברים כאחד, אֵין מַחֲזִירִין לו תשובה אֶלָּא על דבר אֶחָד. וְאֵין מַחֲזִירִין לוֹ אֶלָּא על הדבר הָרִאשׁוֹן ששאל, שֶׁנֶּאֱמַר בעת שהיה דוד בקעילה ושמע שביקש שאול לרדת עליו למלחמה ושאל [דוד] באורים ותומים (שם כג יא) 'הֲיַסְגִּירֻנִי בַעֲלֵי קְעִילָה בְּיָדוֹ, הֲיֵרֵד שָׁאוּל וְגוֹ' וַיֹּאמֶר ה' יֵרֵד', הרי ששאל שני דברים והשיבו לו רק על דבר אחד.

מקשה הגמרא: וְהָא אָמְרַתְּ שהשואל שני דברים כאחד אֵין מַחֲזִירִין אֶלָּא על הָרִאשׁוֹן, ואילו לדוד השיבו על השני. משיבה הגמרא: אין כוונת הברייתא שמשיבים על השאלה הראשונה, אלא שמשיבים על הדבר הראשון שצריך לשאול, וְדָוִד שָׁאַל

רש"י

תלמוד לומר אשר יבא אל אהל מועד מי שראוי לבא אל אהל מועד — לכפר בקודש ביום הכפורים, עליו אני אומר לך "תחתיו מבניו" שבנו יהיה תחתיו יצא זה שאינו ראוי וכו'. דלאו כהן גדול הוא. ואם איתא — דבשמונה בגדים הוא משמש כל השנה, האי נמי מיחזא חזי דכתיב ביום הכפורים "וכפר הכהן אשר ימשח אותו ואשר ימלא את ידו" וכל מילוי ידים על ידי הבגדים הוא כדכתיב "ובגדי הקדש אשר לאהרן" (שמות כט). משום איבה — אבל מדאורייתא חזי. דלית ליה איבה — דלא חייש לאיבה. ולא קמשמש — כלומר וקאמר דלא משמש משוח מלחמה בשמונה. פר כהן משיח לא גרסינן — דהיינו פר הבא על כל המצות. כהן משיח שחטא בהעלם דבר ועשה דבר שחייבין על זדונו כרת מביא פר והדיוט מביא כשבה או שעירה כשאר יחיד שבישראל. ועשירית האיפה — שבכל יום, כדכתיב "הכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה" (ויקרא ו). לא פורע — ראשו לגדל שיער מחמת אבילות. מלמטה — שיפולי בגדיו. ואינו מטמא לקרוביו — אבל הדיוט מטמא לאותן האמורין בפרשה. ומצווה על הבתולה — בעשה. ומוזהר על האלמנה — בלאו. ומחזיר את הרוצח — במיתתו. ומקריב אונן — דכתיב "ומן המקדש לא יצא" (ויקרא כא). כדפרישית בפרק קמא (יג,ב). ואינו אוכל — כלומר אף על פי שהוא חלוק מן ההדיוט לענין הקרבה שוה הוא לו לענין אכילה. ואינו חולק — כשהוא אונן לאכול לערב כשתעבור האנינות, דאמרינן בזבחים פרק "טבול יום" (צט,א). הראוי לאכילה חולק שאינו ראוי לאכילה אינו חולק. ומקריב חלק בראש — מפורש בפרק קמא (יד,א). ופטור על טומאת מקדש — בהוריות נפקא לן מקרא בפרק בתרא, וכולה הך מתניתא מפרש לה התם. מרובה בגדים — כהנים גדולים ששימשו מיום שנגנז שמן המשחה שלא היה להם לכהונה גדולה אלא בריבוי בגדים. חוץ מפר הבא על כל המצות — דמשיח כתיב ביה. ואף על גב דגבי עשירית האיפה נמי משיח כתיב איתרבי נמי מרובה בגדים מ"והכהן" בתורת כהנים. אבל ה"כהן" דכתיב גבי פר הבא על כל המצות איצטריך לגופיה, כדתניא בתורת כהנים: משיח יכול זה מלך תלמוד לומר הכהן. וכולן נוהגות במשוח שעבר — כגון אם אירע פסול בכהן גדול ומינו אחר תחתיו, ולאחר זמן חזר ראשון לעבודתו ועבר זה ממשיחותו, כולן נוהגות בו. חוץ מפר יום הכפורים ועשירית האיפה — שהם חובה קבועה, וחדא אמר רחמנא דתיקרב ולא שתים. האמורין בפרשה — גבי "והכהן הגדול מאחיו" (ויקרא כא) דהתם איתרבי נמי משוח מלחמה כדמפרש בהוריות (יב,ב) מ"אשר יוצק" (ויקרא כא) ואלו הן חמשה דברים: לא פורע ולא פורם ואינו מטמא לקרובים ומצווה על הבתולה ומוזהר על האלמנה. אבל לא מקריב אונן. ואף על גב דכתיב בההיא פרשתא, דהכי תניא בהוריות: יכול יקריב אונן תלמוד לומר "עליו" ולא על חבירו. ומחזיר את הרוצח כדברי רבי יהודה — דמרבי ליה במסכת מכות

תוספות

(יא,א) מקראי, ופליגי רבנן עליה. אלמא: האי תנא לית ליה איבה מדקתני כולן נוהגות במשוח שעבר דמשמש בשמונה בגדים, ואפילו הכי משוח מלחמה לא, דקתני: כולן אין נוהגות במשוח מלחמה. כי לית ליה איבה בדכוותיה — משוח שעבר גדול היה כמותו, אבל משוח מלחמה דזוטר מיניה חושש לאיבתו. להא שמעתא — דכי אתא רב דימי. אהדרינהו לאפייהו — כלומר לא אמרה ר' יוחנן. רבי אבהו — חשוב היה בבית המלך כדאמרינן במסכת חגיגה (יד,א): "נשוא פנים" כגון רב אבהו בי קיסרי ובסנהדרין (יד,א) נמי אמרינן דנפקי אמתהא דבי קיסר לאפיה ומשרו ליה. נימרו ליה מימר — בהדיא לא אמרה רבי יוחנן. כי אתא רבין אמר — לאו משמש בהן איתמר אלא נשאל בהן איתמר. בגדים שכהן גדול משמש בהן משוח מלחמה נשאל בשיוצא למלחמה ונשאל באורים ותומים שהמלך נשאל לו בהן. השואל — מלך או אב בית דין. פניו כלפי נשאל — כלפי כהן. כלפי שכינה — כלפי אורים ותומים ושם המפורש שבתוך החושן. ושאל לו — משמע לו לבדו שאין שומע אלא הוא. אינו מהרהר בלבו — אלא יוציא בשפתיו מה הוא שואל שנאמר "ושאל לו במשפט האורים" וסמיך ליה "על פיו יצאו" קרי ביה הכי: ושאל לו השואל על פיו שמוציא דברים מפיו. שני דברים כאחד — אלא לאחר שהשיבו לו על הראשון שואל לו על השני. שלא

תַּלְמוּד לוֹמַר "שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשֵׁם הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו מִבָּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד" - מִי שֶׁרָאוּי לָבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד. וְאִם אִיתָא, מֵיחֲזָא חָזֵי! - אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: הָכִי קָאָמַר כָּל שֶׁעִיקַּר מִשִּׁיחָתוֹ לְאֹהֶל מוֹעֵד, יָצָא זֶה שֶׁעִיקַּר מִשִּׁיחָתוֹ לְמִלְחָמָה. מֵיתִיבִי: מְשׁוּחַ מִלְחָמָה אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ לֹא בְּאַרְבָּעָה כְּכֹהֵן הֶדְיוֹט, לֹא בִּשְׁמוֹנָה כְּכֹהֵן גָּדוֹל! אָמַר לֵיהּ מַבַּיֵּי: אֶלָּא זָר מְשַׁוֵּית לֵיהּ? - אֶלָּא, כְּכֹהֵן גָּדוֹל - מִשּׁוּם אֵיבָה, כְּכֹהֵן הֶדְיוֹט - מִשּׁוּם מַעֲלִין בְּקֹדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין. אֲמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר אַבָּא לְרָבָא: וְהַאי תַּנָּא דְּלֵית לֵיהּ אֵיבָה, וְלָא קָא מְשַׁמֵּשׁ, דְּתַנְיָא דְּבָרִים שֶׁבֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל לְכֹהֵן הֶדְיוֹט: פַּר כֹּהֵן מָשִׁיחַ, וּפַר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת, וּפַר יוֹם הַכִּפּוּרִים, וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה. לֹא פּוֹרֵעַ וְלֹא פּוֹרֵם, אֲבָל פּוֹרֵם הוּא מִלְּמַטָּה, וְהַהֶדְיוֹט מִלְּמַעְלָה, וְאֵין מְטַמֵּא לִקְרוֹבָיו, וּמְצוּוֶּה עַל הַבְּתוּלָה, וּמוּזְהָר עַל הָאַלְמָנָה, וּמַחֲזִיר אֶת הָרוֹצֵחַ, וּמַקְרִיב אוֹנֵן וְאֵינוֹ אוֹכֵל, וְאֵינוֹ חוֹלֵק, וְנוֹטֵל חֵלֶק בְּרֹאשׁ, וּמַקְרִיב חֵלֶק בְּרֹאשׁ, וּמְשַׁמֵּשׁ בִּשְׁמֹנָה כֵּלִים, וּפָטוּר עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, וְכָל עֲבוֹדוֹת יוֹם הַכִּפּוּרִים אֵינָן כְּשֵׁרוֹת אֶלָּא בּוֹ. וְכוּלָּן נוֹהֲגוֹת בִּמְרוּבֶּה בְּגָדִים, חוּץ מִפַּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת. וְכוּלָּן נוֹהֲגוֹת בְּמָשׁוּחַ שֶׁעָבַר חוּץ מִפַּר יוֹם הַכִּפּוּרִים וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה. וְכוּלָּן אֵין נוֹהֲגוֹת בִּמְשׁוּחַ מִלְחָמָה, חוּץ מֵהַמְשָׁה דְּבָרִים הָאֲמוּרִין בַּפָּרָשָׁה: לֹא פּוֹרֵעַ, וְלֹא פּוֹרֵם, וְלֹא מְטַמֵּא לִקְרוֹבָיו, וּמְצוּוֶּה עַל הַבְּתוּלָה, וּמוּזְהָר עַל הָאַלְמָנָה, וּמַחֲזִיר אֶת הָרוֹצֵחַ כְּדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ מַחֲזִיר. - כִּי לֵית לֵיהּ אֵיבָה - בִּדְכָוֹותֵיהּ, בִּדְזוּטַר מִינֵּיהּ - אִית לֵיהּ. יְתִיב רַבִּי אַבָּהוּ וְקָאָמַר לָהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. אַהַדְרִינְהוּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי לְאַפֵּיהוּ. אִיכָּא דְּאָמְרִי רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמְרָהּ וְאַהַדְרִינְהוּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי לְאַפֵּיהוּ. מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא: בִּשְׁלָמָא רַבִּי אַבָּהוּ - מִשּׁוּם יְקָרָא דְּבֵי קֵיסָר, אֶלָּא לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא נֵימְרוּ לֵיהּ מֵימַר: לֹא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי! כִּי אֲתָא רַבִּין אָמַר: נִשְׁאָל אִיתְּמַר. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: בְּגָדִים שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן - מְשׁוּחַ מִלְחָמָה נִשְׁאָל בָּהֶן. תָּנוּ רַבָּנַן: כֵּיצַד שׁוֹאֲלִין? הַשּׁוֹאֵל פָּנָיו כְּלַפֵּי נִשְׁאָל, וְהַנִּשְׁאָל פָּנָיו כְּלַפֵּי שְׁכִינָה. הַשּׁוֹאֵל אוֹמֵר: "אֶרְדֹּף אַחֲרֵי הַגְּדוּד הַזֶּה" וְהַנִּשְׁאָל אוֹמֵר: "כֹּה אָמַר ה' עֲלֵה וְהַצְלַח". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין צָרִיךְ לוֹמַר "כֹּה אָמַר ה'" אֶלָּא "עֲלֵה וְהַצְלַח", אֵין שׁוֹאֲלִין בְּקוֹל - שֶׁנֶּאֱמַר "וְשָׁאַל לוֹ", וְלֹא מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְשָׁאַל לוֹ לִפְנֵי ה'". אֶלָּא כִּדְרָךְ שֶׁאֲמָרָהּ חַנָּה בִּתְפִלָּתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל לִבָּהּ". אֵין שׁוֹאֲלִין שְׁנֵי דְּבָרִים כְּאֶחָד, וְאִם שָׁאַל - אֵין מַחֲזִירִין אֶלָּא אֶחָד, וְאֵין מַחֲזִירִין לוֹ אֶלָּא רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר "הֵיסַבְּגֹרְנִי בַּעֲלֵי קְעִילָה בְּיָדוֹ הֵיֵרֵד שָׁאוּל וגו' וַיֹּאמֶר ה' יֵרֵד". - וְהָא אָמְרַתְּ אֵין מַחֲזִירִין אֶלָּא רִאשׁוֹן! - דָּוִד שָׁאַל שלא

וכולן נוהגות במשוח שעבר — תימה: דתנן בפרק "אלו הן הגולין" (מכות יא,ב) ומייתי ליה בסנהדרין ריש פרק "כהן גדול" (יח,ב) ההורג כהן גדול או כהן גדול שהרג אינו יוצא משם לעולם. ואמאי לא הדר במיתת משוח שעבר אף לרבנן או משוח מלחמה לרבי יהודה שגם הם מחזירים הרוצח? ושמא יש לומר דכהן גדול עיקר וכיון דהוה כהן גדול בשעה שהרג לא הדר במיתת הני או במיתת כהן גדול אחר שיעמידו תחתיו. והא דקתני דמחזירין הרוצח — היינו כגון דלא הוה כהן גדול בשעה שהרג. אי נמי הא דקתני אינו יוצא משם לעולם כגון דלא הוו משוח שעבר ומשוח מלחמה.

הדרן עלך בא לו כהן גדול

להתגבר על כל ההעלמות וההסתרים כו', ולעסוק בתורה ומצוות, שעל-ידי-זה נעשים מאושרים ומבורכים בכל טוב.

ממאמר י"ב תמוז ה'תשכ"ז

שלא כסדר — היה לו לשאול "הירד שאול היסגירוני" לפיכך השיבוהו על הראוי לשאול ראשון. **ואם הוצרך לשניהן** — כגון שהיה הדבר נחוץ ואין שהות להמתין כגון הארדוף האשיגנו דצקלג. **גזירת נביא חוזרת** — כגון של יונה בן אמיתי. **שנאמר במשפט** — כדין, שאינו חוזר. **שמאירין את דבריהם** — מפרשים את דבריהן. **משלימין את דבריהן** — כדאמרן: אין גזירתן חוזרת. **לא השלימו** — שאמרו עליהן בשני ימים הראשונים עלו אליו ונפלו. **הם שלא ביחנו** — אורים ותומים לא פירשו להם בשני ימים הראשונים עלו והצליחו אלא עלו אליו אם לנצח אם להנצח. **באחרונה** — פירשו להם "כי מחר אתננו בידך". **בולטות** — האותיות בולטות כגון עי"ן משמעון למ"ד מלוי ה"י מיהודה, לומר: עלה. וכל אחת אינה זזה ממקומה אלא בולטת במקומה והוא מצרפן. **והא לא כתב צד"י** — בכל השבטים, ואם צריך לה, כגון "והצל תציל", מהיכן באה? **שהרי שאל צדוק** — כשהיה דוד בורח מפני אבשלום. **שנאמר ויעל אביתר עד תום כל העם לעבור** — ותניא בסדר עולם: ושאל באורים ותומים ולא עלתה לו ונסתלק מן הכהונה שנאמר ויעל אביתר. מדקתני דבעי כהן המדבר ברוח הקודש אלמא לא בולטות ולא מצטרפות היו, דאם כן למה לי רוח הקודש? **סיועי הוה מסייע** — כהן בהדי אורים ותומים. הלכך אם כהן כשר היה וראוי לשרות שכינה עליו האותיות בולטות או מצטרפות על ידו כשנשאלין בו, ואם לאו לא בולטות ולא מצטרפות. **הוא זה מלך** — דהא ביהושע משתעי קרא. **וכל בני ישראל אתו** — מי שכל בני ישראל אתו לצאת למלחמה אחריו.

יום הכפורים כו' — סדר המסכתא: תחילה נקט שבעה ימים קודם יום הכפורים והדר נקט ליל יום הכפורים והדר נקט סדר עבודת היום והשתא נקט הלכות היום לענין איסור והיתר. כיון שֶׁלֹּא כְּסִדֶּר, וְהֶחֱזִירוּ לוֹ כְּסִדֶּר. וְכֵיוָן שֶׁיָּדַע שֶׁשָּׁאַל שֶׁלֹּא כְּסִדֶּר - חָזַר וְשָׁאַל כְּסִדֶּר, שֶׁנֶּאֱמַר "הַיַּסְגִּרוּ בַּעֲלֵי קְעִילָה אֹתִי וְאֶת אֲנָשַׁי בְּיַד שָׁאוּל וַיֹּאמֶר ה' יַסְגִּירוּ". וְאִם הוּצְרַךְ הַדָּבָר לִשְׁנֵיהֶם - מַחֲזִירִין לוֹ שְׁנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּה' לֵאמֹר אֶרְדֹּף אַחֲרֵי הַגְּדוּד הַזֶּה הַאַשִּׂיגֵנוּ וַיֹּאמֶר (ה') לוֹ רְדֹף כִּי הַשֵּׂג תַּשִּׂיג וְהַצֵּל תַּצִּיל", וְאַף עַל פִּי שֶׁגְּזֵירַת נָבִיא חוֹזֶרֶת, גְּזֵירַת אוּרִים וְתוּמִּים - אֵינָהּ חוֹזֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר "בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים". לָמָּה נִקְרָא שְׁמָן אוּרִים וְתוּמִּים? אוּרִים - שֶׁמְּאִירִין אֶת דִּבְרֵיהֶן, תֻּמִּים - שֶׁמַּשְׁלִימִין אֶת דִּבְרֵיהֶן. וְאִם תֹּאמַר: בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין מִפְּנֵי מַה לֹּא הִשְׁלִימוּ? - הֵם שֶׁלֹּא בִּיחֲנוּ אִם לְנַצַּח אִם לְהִנָּצַח וּבָאַחֲרוֹנָה שֶׁבִּיחֲנוּ - הִסְכִּימוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "וּפִינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן עֹמֵד לְפָנָיו בַּיָּמִים הָהֵם לֵאמֹר הַאוֹסִף עוֹד לָצֵאת לַמִּלְחָמָה עִם בְּנֵי בִנְיָמִן אָחִי אִם אֶחְדָּל וַיֹּאמֶר ה' עֲלוּ כִּי מָחָר אֶתְּנֶנּוּ בְיָדֶךָ". כֵּיצַד נַעֲשֵׂית? רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: בּוֹלְטוֹת, רֵישׁ לָקִישׁ אוֹמֵר: מִצְטָרְפוֹת. - וְהָא לָא כְּתִיב בְּהוּ צד"י! - אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק: אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב כְּתִיב שָׁם. - וְהָא לָא כְּתִיב טי"ת! - אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: "שִׁבְטֵי יְשׁוּרוּן" כְּתִיב שָׁם. מֵיתִיבִי: כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וּשְׁכִינָה שׁוֹרָה עָלָיו - אֵין שׁוֹאֲלִין בּוֹ, שֶׁהֲרֵי שָׁאַל צָדוֹק וְעָלְתָה לוֹ, אֶבְיָתָר וְלֹא עָלְתָה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּעַל אֶבְיָתָר עַד תֹּם כָּל הָעָם" וגו'. - סִיּוּעֵי הֲוָה מְסַיֵּיעַ בְּהַדֵּיהוּ. "וְאֵין שׁוֹאֲלִין אֶלָּא לְמֶלֶךְ". מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: דְּאָמַר קְרָא "וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים" וגו'. "הוּא" - זֶה מֶלֶךְ, "וְכָל [בְּנֵי] יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ" - זֶה מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, "וְכָל הָעֵדָה" - זוֹ סַנְהֶדְרִין.

הדרן עלך בא לו כהן גדול

יום הַכִּפּוּרִים אָסוּר בַּאֲכִילָה, וּבִשְׁתִיָּה, וּבִרְחִיצָה, וּבְסִיכָה, וּבְנַעֲלַת הַסַּנְדָּל, וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וְהַמֶּלֶךְ וְהַכַּלָּה יִרְחֲצוּ אֶת פְּנֵיהֶם, וְהֶחָיָה תִּגְעוֹל אֶת הַסַּנְדָּל, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. הָאוֹכֵל כְּכוֹתֶבֶת הַגֹּפָה, כְּמוֹהָ וּכְגַרְעִינָתָהּ, וְהַשּׁוֹתֶה מְלֹא לוּגְמָיו - חַיָּיב. כָּל הָאוֹכָלִים מִצְטָרְפִין לְכַכּוֹתֶבֶת, וְכָל הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין לְמִלֹּא לוּגְמָיו. הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אֵין מִצְטָרְפִין. **גמרא** אָסוּר? עָנוּשׁ כָּרֵת הוּא! - אָמַר רַבִּי אִילָא, וְאִיתֵימָא רַבִּי יִרְמְיָה: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְחַצִּי שִׁיעוּר. - הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר חֲצִי שִׁיעוּר אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר חֲצִי שִׁיעוּר מוּתָּר מִן הַתּוֹרָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? דְּאִיתְּמַר, חֲצִי שִׁיעוּר, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: מוּתָּר מִן הַתּוֹרָה. הָנִיחָא לְרַבִּי יוֹחָנָן, אֶלָּא לְרֵישׁ לָקִישׁ מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? - מוֹדֶה רֵישׁ לָקִישׁ שֶׁאָסוּר מִדְּרַבָּנַן. - אִי הָכִי לָא נִיחַיֵּיב עֲלֵיהּ קָרְבַּן שְׁבוּעָה, אַלְּמָא תְּנַן: שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל, וְאָכַל גְּבִילוֹת וּטְרֵיפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים - חַיָּיב, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר. וְהָוֵינַן בָּהּ: אַמַּאי חַיָּיב? מוּשְׁבָּע וְעוֹמֵד מֵהַר סִינַי הוּא! רַב וּשְׁמוּאֵל וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמְרִי: בְּכוֹלֵל דְּבָרִים הַמּוּתָּרִים עִם דְּבָרִים הָאֲסוּרִין. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: אִי אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא בְּמְפָרֵשׁ חֲצִי שִׁיעוּר וְאַלִּיבָּא דְרַבָּנַן, אוֹ בְּסִתָּם ואליבא נמי מאיסורא. ורבי שמעון פוטר דלית ליה איסור כולל ולא אמרינן מגו. וריש לקיש **אמר אי אתה מוצא** — שיהא חייב קרבן שבועה על הנבילה אם אכל כזית שהוא מושבע עליו מהר סיני אלא באוכל חצי שיעור שאינו מושבע עליו מסיני ובשבועתו נאסר עליו. **במפרש** — שלא אוכל אפילו חצי שיעור. **ואליבא דרבנן** — דאמרי בשבועות (יט,ב) דהנשבע שלא אוכל סתם אוסר עצמו בכשיעור. **או בסתם** — מצית לאוקומה ומיהו כשאכל לא אכל אלא חצי שיעור שאינו מושבע עליו מסיני ועל ידי שבועה שלא אוכל סתם נאסר בו. ואליבא

הדרן עלך בא לו כהן גדול

משנה יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה וכו' — מפרש בגמרא דכל הני איקרו עינוי, וגבי יום הכפורים חמשה עינויים כתיבי, והני חמשה הוו דשתיה בכלל אכילה. **מלך** — דרכו ושבחו להיות נאה שנאמר (ישעיהו לג) "מלך ביפיו תחזינה עיניך". **והכלה** — צריכה נוי עד שתחבב על בעלה. וכל שלשים יום לחופתה היא קרויה כלה. **והחיה** = יולדת. **תגעול את הסנדל** — שהצנה קשה לה. **דברי רבי אליעזר** — אבולהו קאי מלך וכלה וחיה. **גמרא** לחצי שיעור — כגון פחות מכותבת הגפה שהיא שיעור ליום הכפורים כדתנן מתניתין. וכי לא שלים שיעורא — כרת ליכא, איסורא איכא. **חצי שיעור** — כלומר פחות מכשיעור אסור מן התורה, לקמן בשמעתא דריש ליה מ"כל חלב". **שאסור מדרבנן** — ומתניתין נמי מדרבנן קאמר. **אי הכי** — דלריש לקיש אסור מיהא מדרבנן, לא ניחייב עליה קרבן שבועה; הנשבע שלא יאכל חצי שיעור מדבר אסור ואכל לא ניחייב עליה קרבן שבועת ביטוי, דהא קיימא לן במסכת שבועות (כז,א): נשבע לקיים את המצוה ולא קיים פטור, או נשבע לבטל ולא בטל פטור. **ורבי שמעון פוטר** — מקרבן שבועה. **מושבע ועומד הוא** — והוה ליה נשבע לקיים את המצוה. **בכולל** — שבועה שלא אוכל לא בשר שחוטה ולא בשר נבילה, דמגו דחיילא אהתירא חייילא

בחסדי ה' נמצאים במעמד ומצב שאין רודף כו', ואדרבה, מסייעים בלימוד התורה וקיום המצוות – הרי ישנו ה"מאסר" של הנפש האלוקית בגוף ונפש הבהמית.

משיחת י"ב תמוז, ה'תשכ"ח

שֶׁלֹּא כְּסֵדֶר, שהיה צריך לשאול קודם אם שאול ירד לקעילה ואם יקבל תשובה שירד היה צריך לשאול אם אנשי קעילה יסגירו אותו בידי שאול, וְהֶחֱזִירוּ לוֹ כְּסֵדֶר ששאול ירד לקעילה. וְכֵיוָן שֶׁיָּדַע [–הרגיש] דוד שֶׁשָּׁאַל שֶׁלֹּא כְּסֵדֶר חָזַר וְשָׁאַל כְּסֵדֶר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א׳ כג יב) 'הֲיַסְגִּרוּ בַעֲלֵי קְעִילָה אֹתִי וְאֶת אֲנָשַׁי בְּיַד שָׁאוּל, וַיֹּאמֶר ה׳ יַסְגִּירוּ'.

הגמרא ממשיכה את דברי הברייתא: וְאִם הוּצְרַךְ הַדָּבָר לִשְׁנַיִם – לשאול שני דברים כאחד, שהיה הדבר נחוץ ואין שהות להמתין, מַחְזִירִין לוֹ אפילו על שְׁנַיִם ביחד, שֶׁנֶּאֱמַר בעת שפשטו עמלק על צקלג ושבו את הנשים והילדים של דוד ואנשיו (שם ל ח) 'וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּה׳ לֵאמֹר, הַאֶרְדֹּף אַחֲרֵי הַגְּדוּד הַזֶּה, הַאַשִּׂיגֶנּוּ, וַיֹּאמֶר (ה׳) לוֹ רְדֹף כִּי הַשֵּׂג תַּשִּׂיג וְהַצֵּל תַּצִּיל'.

וְאַף עַל פִּי שֶׁגְּזֵירַת נָבִיא חוֹזֶרֶת – יכולה להתבטל, כגון נבואת יונה על נינווה, גְּזֵירַת אוּרִים וְתוּמִים אֵינָהּ חוֹזֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כז כא) 'בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים' – האורים ותומים הם כמשפט [דין], שלאחר שנפסק שוב אינו מתבטל.

לָמָּה נִקְרָא שְׁמָן 'אוּרִים וְתֻמִּים', 'אוּרִים' על שם שֶׁמְּאִירִין אֶת דִּבְרֵיהֶן – מבארים ומפרשים את דבריהם, 'תֻּמִּים' על שם שֶׁמַּשְׁלִימִין אֶת דִּבְרֵיהֶן – דבריהם מתקיימים. וְאִם תֹּאמַר, בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין שיצאו השבטים להילחם בשבט בנימין על פי האורים ותומים, ושבט בנימין ניצח אותם ונפלו מהם הרבה חיילים, מִפְּנֵי מָה לֹא הִשְׁלִימוּ האורים ותומים דבריהם. לפי שהֵם – האורים ותומים שֶׁלֹּא כִּיְּחֵנוּ – לא פירשו להם בשני ימים הראשונים 'עלו והצליחו', אלא רק 'עלו' שמשמעו אִם לְנַצֵּחַ אִם לְהִנָּצֵחַ. וְאמנם בָּאַחֲרוֹנָה – ביום השלישי שנלחמו בבנימין, שֶׁאז כִּיְּחֵנוּ – פירשו להם שינצחו, הִסְכִּימוּ וקיימו את דבריהם, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים כ כח) 'וּפִינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן עֹמֵד לְפָנָיו בַּיָּמִים הָהֵם לֵאמֹר, הַאוֹסִיף עוֹד לָצֵאת לַמִּלְחָמָה עִם בְּנֵי בִנְיָמִין אָחִי אִם אֶחְדָּל, וַיֹּאמֶר ה׳ עֲלוּ כִּי מָחָר אֶתְּנֶנּוּ בְיָדֶךָ'.

מבררת הגמרא: כֵּיצַד נַעֲשֵׂית קבלת התשובה באורים ותומים, רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אותיות השבטים שהיו חקוקות על החושן היו בּוֹלְטוֹת במקומן, וכגון אם היתה התשובה 'עלה' היו בולטות האותיות ע׳ משמעון ל׳ מלוי וה׳ מיהודה, והכהן היה מצרף מהם את התשובה. וְרֵישׁ לָקִישׁ אוֹמֵר, האותיות היו זזות ממקומן וּמִצְטָרְפוֹת מעצמן להשלים את התשובה.

מקשה הגמרא: וְהָא לֹא כְּתִיב בֵּהּ – בשמות השבטים צָד"י, וכיצד התקבלה תשובה המצריכה אות זו. משיבה הגמרא: אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק, גם 'אַבְרָהָם' 'יִצְחָק' 'וְיַעֲקֹב' כְּתִיב שָׁם. שוב מקשה הגמרא: וְהָא עדיין לֹא כְּתִיב טֵי"ת. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, גם התיבות 'שִׁבְטֵי יְשׁוּרוּן' כְּתִיב שָׁם.

הגמרא מקשה על רבי יוחנן וריש לקיש שנחלקו לעיל באופן התשובה: מֵיתִיבִי, כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וּשְׁכִינָה שׁוֹרָה עָלָיו אֵין שׁוֹאֲלִין בּוֹ באורים ותומים, שֶׁהֲרֵי כשברח דוד מפני אבשלום שָׁאַל צָדוֹק הכהן באורים ותומים וְעָלְתָה לוֹ – השיבו לו, וְאֶבְיָתָר הכהן שאל וְלֹא עָלְתָה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב׳ טו כד) 'וַיַּעַל אֶבְיָתָר עַד תֹּם כָּל הָעָם' וגו׳, ושנינו (סדר עולם פי"ד) שאביתר שאל באותה שעה באורים ותומים ולא עלתה לו והעלוהו [–סלקוהו] מן הכהונה ומינה דוד את צדוק תחתיו. מדברי הברייתא משמע שלא היו האותיות בולטות כרבי יוחנן ולא מצטרפות כריש לקיש, שאם כדבריהם מדוע צריך לכהן המדבר ברוח הקודש כדי שיבין התשובה. מתרצת הגמרא: סַיּוּעֵי הֲוָה מְסַיֵּע בַּהֲדֵיהוּ – הכהן היה מסייע לאורים ותומים, שאם היה מדבר ברוח הקודש ושכינה שורה עליו היו האותיות בולטות או מצטרפות, ואם לא היה ראוי לכך לא היו בולטות או מצטרפות כלל.

שנינו במשנה: וְאֵין שׁוֹאֲלִין אֶלָּא לְמֶלֶךְ ולאב בית דין ולמי שהציבור צריך בו. מבררת הגמרא: מְנָא הָנֵי מִילֵּי. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, דְּאָמַר קְרָא (במדבר כז כא) 'וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים וגו׳ עַל פִּיו יֵצְאוּ וְעַל פִּיו יָבֹאוּ הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל הָעֵדָה', ופירוש הפסוק הוא כך: 'הוּא' זֶה מֶלֶךְ שהרי מדובר על יהושע שהיה מלך, 'וְכָל [בְּנֵי] יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ' זֶה מְשׁוּחַ מִלְחָמָה שהציבור צריך בו וכל בני ישראל יוצאים אחריו למלחמה, 'וְכָל הָעֵדָה' זוֹ סַנְהֶדְרִין שנקראת 'עדה'. הדרן עלך **בא לו כהן גדול פרק שמיני - יום הכפורים**

משנה

המשנה דנה בחיוב עינוי ביום הכפורים, ומונה את האיסורים הכלולים בו: יוֹם הַכִּפּוּרִים, אָסוּר בַּאֲכִילָה, וּבִשְׁתִיָּה, וּבִרְחִיצָה, וּבְסִיכָה – משיחת העור בשמן, וּבְנְעִילַת הַסַּנְדָּל – מנעל של עור, וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה – בעילה. וְהַמְּלֵדָה, וְהַכַּלָּה [עד שלושים יום מחופתה], יְרַחֲצוּ אֶת פְּנֵיהֶם – מותרים ברחיצת הפנים, לפי שצריכים להיראות נאה. וְהַחָיָה – יולדת [עד שלושים יום ללידתה], תִּנְעוֹל אֶת הַסַּנְדָּל כיון שהקור מזיק לה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹסְרִין בכולם.

המשנה מבארת את שיעור האכילה והשתיה האסורים: הָאוֹכֵל בשיעור כְּכוּתֶבֶת הַנְּפָה – תמרה גדולה כָּמוֹהָ וּכְגַרְעִינָתָהּ – כמו שהיא עם הגרעין שלה, וְהַשּׁוֹתֶה מְלֹא לוּגְמָיו – מלא פיו, חַיָּב במזיד כרת, ובשוגג מביא חטאת.

כָּל מיני הָאוֹכָלִים מִצְטָרְפִין לְשיעור כְּכוּתֶבֶת, שאם אכל משני מאכלים ביחד שיעור כותבת חייב. וְכן כָּל סוגי הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין יחד לְמְלֹא לוּגְמָיו. אבל הָאוֹכֵל פחות מככותבת, וְשׁוֹתֶה פחות ממלא לוגמיו, אֵין מִצְטָרְפִין האכילה והשתיה, ופטור.

גמרא

שנינו במשנה ש׳יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה׳, מקשה הגמרא: וכי רק אָסוּר הוא, הלא עָנוּשׁ כָּרֵת הוּא על כך. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אֵלָא וְאִיתֵימָא רַבִּי יִרְמְיָה, לֹא נִצְרְכָה המשנה לומר דין זה אֶלָּא לַחֲצִי שִׁיעוּר – לאכילה פחות משיעור ככותבת ולשתיה פחות ממלא לוגמיו, שאף שאינו חייב על כך כרת הדבר אסור.

מקשה הגמרא: הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר שבכל איסורי התורה אפילו חֲצִי שִׁיעוּר [–פחות מהשיעור הקבוע] אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, ולא נאמר שיעור אלא לענין ענוש. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר חֲצִי שִׁיעוּר מוּתָּר מִן הַתּוֹרָה, ואין בו איסור כלל, מַאי אִיבָּא לְמֵימַר. דְּאִיתְּמַר, חֲצִי שִׁיעוּר, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מוּתָּר מִן הַתּוֹרָה. אם כן הָנִיחָא לְרַבִּי יוֹחָנָן, אֶלָּא לְרֵישׁ לָקִישׁ מַאי אִיבָּא לְמֵימַר, כיון שבהכרח מדובר באוכל כשיעור מדוע לא אמרה המשנה שענוש כרת. מתרצת הגמרא: מוֹדֶה רֵישׁ לָקִישׁ שֶׁאָסוּר מִדְּרַבָּנָן. לפיכך, אפשר להעמיד את המשנה באוכל פחות מהשיעור, שאינו ענוש כרת אך אסור מדרבנן.

תמהה הגמרא: אִי הָכִי, שלריש לקיש חצי שיעור אסור מדרבנן, הנשבע שלא יאכל חצי שיעור מדבר אסור ואכלו לֹא נִיחַיֵּב עֲלֵיהּ קָרְבַּן שְׁבוּעָה, שהרי נשבע לקיים מצוה ואין שבועה חלה על דבר מצוה, אַלְמָא תְּנַן – מדוע שנינו (שבועות כב:) האומר שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל היום, וְאָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵיפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים האסורים מן התורה, חַיָּב קרבן שבועה, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר. וַהֲוֵינָן בָּהּ – ונשאנו ונתנו בדברי משנה זו, לתנא קמא אַמַּאי חַיָּב, הרי כבר מוּשְׁבָּע וְעוֹמֵד מֵהַר סִינַי הוּא שלא לאכלם, ואין שבועה חלה על דבר מצוה. ונחלקו אמוראים בתירוץ הקושיא, רַב וּשְׁמוּאֵל וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמְרִי, מדובר בְּכוֹלֵל בשבועתו דְּבָרִים הַמּוּתָּרִים עִם דְּבָרִים הָאֲסוּרִין – שנשבע שלא יאכל, והכל במשמע, היתר ואיסור, ומכיון שחלה שבועה על ההיתר, חלה גם על האיסור. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אִי אַתָּה מוֹצֵא שהנשבע שלא לאכול דבר איסור ואכלו יהיה חייב קרבן שבועה, אֶלָּא כשאכל חצי שיעור, שאינו מצווה עליו מן התורה, ותעמיד את המשנה באחד משני אופנים, או בְּמִפְרֵשׁ בשבועתו שלא יאכל אפילו חֲצִי שִׁיעוּר, וְאַלִּיבָּא דְּרַבָּנָן – ומשנתינו בשיטת חכמים היא, הסוברים שהנשבע סתם שלא יאכל אין כוונתו לאסור על עצמו אלא כשיעור. אוֹ שנעמיד את המשנה בנשבע בִּסְתָם שלא יאכל,

וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר שְׁאָדָם הנשבע סתם שלא יאכל **אוֹסֵר** **עַצְמוֹ** אפילו **בְּכָל שֶׁהוּא.** ומעתה, אם נאמר שריש לקיש סובר שחצי שיעור אסור על כל פנים מדרבנן, כיצד תירץ את המשנה שמדובר באוכל חצי שיעור, הרי גם בזה אסור הוא, ונמצא שנשבע על דבר מצוה.

הגמרא מעלה אפשרות לתרץ, ודוחה: **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה לומר, **כֵּיוָן דְּאִית לֵיהּ** לחצי שיעור **הֵיתֵר מִן הַתּוֹרָה,** אף על פי שאסור מדרבנן **קָא חָיֵיל קָרְבַּן שְׁבוּעָה** – חלה עליו שבועה, וחייב קרבן. **וְהָתְנַן** שגם על איסור דרבנן לא חלה שבועה (שבועות ל.), ששנינו במשנה **שְׁבוּעַת הָעֵדוּת** – שבועה שנשבע אדם לחבירו שאינו יודע לו עדות [שאם נמצא שקרן חייב קרבן שבועה] **אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּרָאוּיִין לְהָעִיד.** אבל מי שאינו ראוי להעיד, אף אם נמצא שקרן פטור מקרבן. **וְהַיְינָן בָּהּ** – ונשאנו ונתנו בדברי המשנה, **לְמַעוּטֵי מַאי** – מה כוונת המשנה למעט כאן, הרי ברישא כבר מיעטה המשנה נשים קרובים ופסולים משבועה זו. ותירצנו שם בשתי דרכים, **רַב פַּפָּא אָמַר, לְמַעוּטֵי מֶלֶךְ,** שאף על פי שכשר להעיד מפני כבודו אינו מעיד, ולפיכך לא נוהגת בו שבועת העדות. **וְרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר, לְמַעוּטֵי מְשַׁחֵק בְּקוּבְיָא** – עוסק במשחקי מזל על ידי הטלת קוביה וכדומה [שמניחים כסף ומתנים שכפי שתיפול הקוביה יזכה מי מהם בכסף], שחכמים החשיבוהו כגזלן ופסלוהו לעדות. הגמרא מבארת את ההוכחה: **וְהָא** [–והרי] **הִמְשַׁחֵק בְּקוּבְיָא מִדְּאוֹרַיְיתָא מֵיחַזֵּי חָזֵי** – מן התורה הוא ראוי להעיד, **וְרַק רַבָּנָן הוּא דִּפְסָלُוהוּ** – שהחשיבוהו לגזלן ופסלוהו לעדות, **וְאַף** על פי כן **לֹא קָא חָיֵילָא עָלֵיהּ שְׁבוּעָה.** ולכאורה הוא הדין בשבועת ביטוי שאינה חלה על דבר מצוה, שגם מצוה שאין חיובה אלא מדרבנן אין השבועה חלה עליה.

דוחה הגמרא את ההוכחה: לעולם אפילו איסור שאינו אלא מדרבנן לא חלה עליו שבועה, **וַשַּׁאנִי הָתָם** – שונה הדין בשבועת העדות, **לְפִי דְּאָמַר קְרָא** (ויקרא ה א) **'אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ',** ומשמע שרק מי שיכול להגיד והגדתו מועילה לבעל הדין אם לא הגיד חייב קרבן שבועה, **וְהַאי** – המשחק בקוביא **לָאו בַּר הַגָּדָה הוּא כְּלָל** – אין עדותו נחשבת כלל. שאף שפסולו רק מדרבנן, מכל מקום למעשה לא מקבלים את עדותו, אבל בנשבע לקיים את המצוה, שהטעם שאין השבועה חלה כיון שהוא כבר מצווה עליה, אם אינו מצווה מן התורה [אף שמצווה מדרבנן] חלה השבועה.

הגמרא תמהה על הקושיא שבתחילת הסוגיא: **וְכָל הֵיכָא דְּתָנֵי עָנוּשׁ כָּרֵת לֵא תָּנֵי אָסוּר** – וכי בכל מקום שיש עונש כרת אין התנא שונה לשון איסור, **וְהָתַנְיָא, אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ אָסוּר בְּכוּלָּן** – בכל החמשה עינויים שנאמרו ביום הכפורים, **לֹא אָמְרוּ עָנוּשׁ כָּרֵת אֶלָּא עַל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּלִבָּד,** הרי שאף כאשר יש עונש כרת שונה התנא לשון איסור. מבארת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** – כך כוונת הברייתא לומר, **כְּשֶׁאָמְרוּ 'אָסוּר' לֹא אָמְרוּ אֶלָּא בְּכַחֲצִי שִׁיעוּר** שאין בו עונש כרת. **אֲבָל** אם יש בו **כְּשִׁעוּר, עָנוּשׁ כָּרֵת. וְאַף עַל פִּי** – וגם באופן **שֶׁעָנוּשׁ כָּרֵת** [היינו כשיש בו שיעור], **אֵין עָנוּשׁ כָּרֵת אֶלָּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּלִבָּד,** אבל לא העובר על שאר העינויים.

תירוץ נוסף לקושיא מדוע נכתב במשנה לשון 'אסור': **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, כִּי קָתָנֵי אָסוּר** – מה שנכתב במשנה לשון איסור, **אַשְׁאָרָא** – על שאר העינויים הוא, כרחיצה וסיכה, שאין בהם עונש כרת. **דְּתָנוּ רַבָּה וְרַב יוֹסֵף בִּשְׁאָר סִיפְרֵי דְּבֵי רַב, מְנַיִּין לְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁאָסוּר** אף **בִּרְחִיצָה בְּסִיכָה וּבְנְעִילַת הַסַּנְדָּל וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, תַּלְמוּד לוֹמַר** לגבי העינוי ביום הכפורים (ויקרא טז לא) **'שַׁבָּתוֹן'** ופירושו **שְׁבוֹת,** כלומר הוסף עינוי על עינוי אכילה ושתיה.

גּוּפָא – נשוב לעצם מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש ונבאר את דבריהם, **חֲצִי שִׁיעוּר, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מוּתָּר מִן הַתּוֹרָה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אָסוּר מִן הַתּוֹרָה,** שכֵּיוָן **דְּחָזֵי לְאִיצְטְרוּפֵי** – שראוי הוא להצטרף, שאם יאכל עמו עוד חצי שיעור יצטרפו יחד לכשיעור, **אִיסּוּרָא קָא אָכִיל** – נמצא שכבר בעת איסור הוא אוכל. **רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מוּתָּר מִן הַתּוֹרָה,** כיון שרק **אֲכִילָה אָמַר רַחֲמָנָא** – אסרה התורה, **וְלֵיכָּא** – ואכילת חצי שיעור אינה אכילה.

מקשה הגמרא: **אִיתִּיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ,** שנינו בברייתא, מאחר והתורה כתבה את איסור אכילת חֵלב ועונשו סמוכים זה לזה, **אֵין לִי** ללמוד מכאן **אֶלָּא** שכָּל **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עָנוּשׁ** כרת, כגון האוכל כשיעור מחֵלב בהמה, **יֵשׁ בּוֹ** גם **בְּאַזְהָרָה** שלא לאכלו, אבל חלב **כּוּי** – מין בעל חי שהוא ספק חיה ספק בהמה, **וְאֲכִילַת חֲצִי שִׁיעוּר** של חלב בהמה, **הוֹאִיל וְאֵינוֹ בְּעוֹנֶשׁ, יָכוֹל** גם **אֵינוֹ בְּאַזְהָרָה** ומותר לאכלם, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'כָּל חֵלֶב', ו'כל' בא לרבות שאפילו כל שהוא אסור. הרי, שחצי שיעור אסור מן התורה, וקשה על ריש לקיש.

מתרצת הגמרא: חצי שיעור איסורו **מִדְּרַבָּנָן** הוא, **וּקְרָא** אינו אלא **אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא.**

מוסיפה הגמרא: **הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא** שאין כוונת הברייתא אלא לאיסור דרבנן, **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּאוֹרַיְיתָא, הרי כּוּי סְפֵיקָא הוּא, אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְאַתּוֹיֵי סְפֵיקָא** – וכי צריך הכתוב לרבות ספיקות, הלא לפניו גלוי הדבר אם חיה הוא וחלבו מותר או בהמה הוא וחלבו אסור. אלא בודאי מדרבנן הוא והפסוק אינו אלא אסמכתא, אם כן אף לגבי חצי שיעור האמור בברייתא אינו אלא אסמכתא.

דוחה הגמרא: **אִי מִשּׁוּם הָא לֵא אִירְיָא** – אם זו הראיה, אינה מוכרחת, וניתן לדחותה ולומר שקָסָבְרֵי – התנא של הברייתא סובר,

---

אגרות קודש

[ח' תמוז, תשי"א]

בשמחה קבלתי מכתבו מאדר"ח תמוז המודיע אשר בתו הבכירה מרת... תחי' תבוא בקשו"ת ימים אלו עם ב"ג שי'. ויה"ר שיהי' הקשו"ת בשעה טובה ומוצלחת בגשמיות וברוחניות גם יחד. ובטח לא ימשיכו בההפסק שבין התנאים להחתונה בשעטומו"צ, ויבשרני בשו"ט גם מזה.

כפי שכותב במכ', הנה המדובר הוא מילידי פולין, ובטח ימצא כת"ר הדרכים המתאימים לקרבו ולהדריכו למאור שבתורה זו היא תורת החסידות והנהגה בדרכי החסידים ויקבל מהם ומשאר ילידיו וב"ב שי' אידישן נחת חסידישן נחת.

מטובו לפרוש בשלום כל החבורה שתחי' ואחתום מעין הפתיחה בברכת מזל טוב מזל טוב.

רש"י

ואליבא דרבי עקיבא דאמר — במסכת שבועות (יט,ב): אדם הנשבע שלא אוכל סתם, אוסר עצמו בכל שהוא. דהכי תנן: שבועה שלא אוכל ואכל כל שהוא רבי עקיבא מחייב וחכמים פוטרים. הלכך הא דקתני חייב אי כרבנן סבירא ליה במפרש, ואי כרבי עקיבא סבירא ליה מוקמינן ליה אפילו בסתם, ורבי שמעון פוטר. רבי שמעון לטעמיה דאמר: בכל שהוא נמי מושבע מסיני הוא, דתניא במסכת מכות (יז,א) רבי שמעון אומר: כל שהוא למכות ולא אמרו כזית אלא לענין קרבן. ואי סבירא ליה לריש לקיש דחצי שיעור אסור מדרבנן היכי מוקי לה להא דתני חייב באוכל חצי שיעור? והרי אף עליו מושבע משום לאו ד"לא תסור" (דברים יז). **וכי תימא כיון דאית ליה היתר מן התורה** — אין זה מושבע מסיני וכי משתבע עליה חיילא שבועה ומיחייב עלה. **שבועת העדות** — שחייב הכתוב עליה קרבן שבועה שנאמר (ויקרא ה) "ושמעה קול אלה". **והוינן בה למעוטי מאי** — דלא תנן במתניתין בהדיא, הא תנא ליה רישא: נוהגת באנשים ולא בנשים ברחוקים ולא בקרובים בכשרין ולא בפסולין. **למעוטי מלך** — דתנן ביה (סנהדרין יח,א): לא מעיד ולא מעידין אותו. **למעוטי משחק בקוביא** — בעירבון, דהוי גזלן מדרבנן ופסול לעדות. **מדאורייתא מיחוא חזי** — דלא הוי גזלן דאורייתא אלא שגזל מידו, כמו "ויגזל את החנית מיד המצרי" (שמואל ב כג) כך מפרש בבבא קמא (עט,ב). **אם לא יניד** — משמע מי שהגדה שלו מועלת לבעל הדין והאי לא מהניא הגדה דידיה הואיל ולא מקבלינן לה מדרבנן. **וכל היכא דענוש כרת לא תני אסור** — דקשיא לך לעיל: "אסור"? ענוש כרת הוא! איבעית אימא כי קתני — מתניתין אשארא, משום רחיצה וסיכה דליכא כרת, תנא אסור. **שאר סיפרי** — דלאו תורת כהנים, ספר "וידבר" "ואלה הדברים". **שבתון** — וגבי עינוי כתיב, וכי היכי דשבתון האמור בשבת אסמכו ביה רבנן שאר מלאכות שלא היו במשכן ואינה מלאכה גמורה האי נמי שבתון דגבי עינוי דכתיב "שבתון הוא לכם ועניתם" להוסיף על עינוי אכילה ושתיה קאתי. **אין לי אלא שישנו בעונש ישנו באזהרה** — גבי חֵלֶב קאי דעונשו ואזהרתו סמוכים זה לזה: "כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו" הרי אזהרה, וסמיך ליה "כי כל אוכל חלב מן הבהמה" — הרי עונש. אין לי שיהא מוזהר אלא על בשיעור שהוא ענוש עליו ברת, דגבי עונש לא כתיב "כל" אחלב אלא אאוכל דכתיב "כי כל אוכל חלב". **כוי** — שהוא ספק ואין בו כרת וחצי שיעור שאינו בעונש, מניין שהוא באזהרה? **תלמוד לומר כל חלב** — לא תאכלו, והכא כתיב "כל" אחלב, כלומר: אפילו כל שהוא.

תוספות

כיון דחזי לאצטרופי איסורא קאכיל — תימה לי: אמאי לא קאמר מטעמא דבסמוך ד"כל חלב" לרבות חצי שיעור דהא רבי יוחנן ידע לההיא ברייתא דהא בסמוך קא מותיב מינה ויש לומר: דלהכי איצטריך ליה לרבי יוחנן לפרושי האי טעמא, משום דאי מקרא דכל חלב הוה אמינא עיקר קרא לבוי איצטריך וחצי שיעור מדרבנן ואסמכה אקרא אבל השתא דקאמר טעמא דחזי לאיצטרופי סברא הוא מהאי טעמא דדרשה גמורה היא לחצי שיעור.

כוי ספיקא הוא כו' — תימה: אמאי לא הכריעו בו חכמים אי חיה אי בהמה? נבדוק בקרניה שבזה ניכר אי חיה אי בהמה, כדאיתא ב"אלו טריפות" (חולין נט,ב)! ויש לומר: דשמא היו טוענין בסימנא דחרוקות בענין והוא דמיבלע חירקייהו והיינו ספיקא דעיזא דכרכו. ואפילו למאן דשרי תרבא דעיזא דכרכו אפשר דעיזא דכרכו מחשיב ליה מיבלע חירקייהו ובכוי איסתפקא להו.

איצטריך קרא לרבויי ספיקא — ואף על גב דאמר פרק ט' דבכורות (נח,ב) עשירי ודאי ולא עשירי ספק וכן בשילהי מסכת נזיר (סה,ב) דאמרינן: ספק בהרת קדמה ספק שער לבן קודם — טהור וליף לה מקרא דכתיב "לטהרו או לטמאו" פתח הכתוב בטהרה תחילה, ולא פרכינן: איצטריך קרא למעוטי ספיקא! יש לומר: דהכא פריך שפיר איצטריך קרא (לאתויי) ספיקא דקמי שמיא גליא שהוא שוה כל שעה דהוה מצי למימר לן אי חיה אי בהמה, דאי חד מינייהו חיה — כולהו חיות ואי חד מינייהו בהמה כולהו בהמות, וכן בפרק קמא דשחיטת חולין (כב,ב) גבי פרט לתחילת הצהוב שבזה ושבזה, פריך: אי אמרת ספיקא הוי — איצטריך קרא למעוטי ספיקא? דקמי שמיא גליא שכל שעה שוה דכל תחילת הצהוב גדולים נינהו או קטנים נינהו, אבל בספק עשירי לא הוה מצי למימר כולהו עשירי, דיש מהן שהם תשיעי ויש מהן עשירי. וכן בספק בהרת קודמת דזמנין שער לבן קודם. ובסוף פרק "על אלו מומין" (בכורות מא,ב) דתניא: כשהוא אומר למטה "זכר" שאין תלמוד לומר — להוציא טומטום ואנדרוגינוס, ופריך: מני? אילימא תנא קמא — איצטריך קרא למעוטי ספיקא? לאו מטומטום פריך שאין כולן שוין, יש מהם זכר בשיקרע ימצא זכר ויש מהם נקבה. אלא מאנדרוגינוס פריך דכולהו שוין דקמי שמיא גליא או כולהו זכרים או כולהו נקבות. והא דקאמר התם אמר רב חסדא מחלוקת באנדרוגינוס אבל טומטום דברי הכל קדוש מספיקא דלא אתא קרא למעוטי טומטום אף על גב דלאו קמי שמיא גליא — מכל מקום כיון דאיכא לאוקמי מיעוט לאנדרוגינוס שיש בו נקבות לא מסתבר לאוקמיה בטומטום דשמא יקרע וימצא זכר דטפי מסתבר לאוקמי באנדרוגינוס מבטומטום. ולהכי פריך: אלא מעתה בערכין יערך? אלמה תניא "הזכר" ולא טומטום ואנדרוגינוס, והוה לן לאוקמיה קרא דהזכר רק באנדרוגינוס! ומשני: סמי מכאן טומטום. ובפרק קמא (דחגיגה ד,א) תניא: "זכורך" ולא טומטום, ופריך: איצטריך קרא למעוטי ספיקא? יש לומר: דהתם פריך משום דבלאו קרא הוה ידעינן דמספיקא לא לייתי — דהיכי ניעביד? לסמוך? דילמא אשה הוי וקא עביד עבודה בקדשים! לא ליסמוך — דילמא גברא הוא וקא מבטל סמיכה. ואף על גב דסמיכה לא מעכבא — מכל מקום לא מייתי קרבן לכתחילה כדי לבטל סמיכה כדאמר בפסחים בפרק "האשה" (פח,ב) גבי חמש שנתערבו עורות פסחיהן ונמצא יבלת באחת מהן כולן פטורין מלעשות פסח שני, משום דלא אפשר דלא מייתי ומתני במותר פסח משום דפסח לא בעי סמיכה ומותר פסח בעי סמיכה. והא דאמר במסכת שקלים (יא,ב) ומייתי לה בפרק "האיש מקדש" (קדושין נד,א): בהמה שנמצאת מירושלים למגדל עדר, זכרים — עולות, נקבות — זבחי שלמים, ומקריבין אותן בלא סמיכה, לפי שאין מכירין בעליהן! שאני התם דכבר הוקדשו ואין להם תקנה בענין אחר אם לא נקריבם בלא סמיכה. וספק מצורע דמייתי אשם בפרק "התערובות" (זבחים עו,ב) וקא מבטל סמיכה, למאן דאמר סמיכת אשם מצורע לאו דאורייתא תקוני גברא שאני. ואם תאמר: והא רב דסבר בסוף פרק "המפלת" (נדה כח,א) דאנדרוגינוס ספיקא הוי, מדטמא בלובן ואודם, ומדפסיק בסוף פרק "הערל" (יבמות פג,א) כרבי יוסי, דאמר: לא הכריעו בו אם זכר אם נקבה, ובריה בפני עצמה הוא, דקאמר רבי יוסי התם בברייתא — לאו דוקא, ואפילו

"לקובעו ליום התוועדות והתעוררות לחיזוק התורה והיהדות בכל אתר ואתר", שעל-ידי-זה מתאחדים עם הגאולה של נשיא הדור, שפועלת אצל כל אחד גאולה פרטית.

ממאמר י"ב תמוז ה'תשכ"ז

יומא. פרק שמיני – יום הכיפורים דף עד עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

ואפילו הכי ממעטא ליה רב לענין ביאת מקדש מדכתיב "מזכר ועד נקבה" זכר ודאי נקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס. והיכי אתי קרא למעוטי ספיקא? ויש לומר: דבההיא דרב תרי מיעוטי כתיבי, דהוה מצי למיכתב מזכר ועד אדם, או מנקבה ועד אדם, ואתא חד מינייהו לאנדרוגינוס וחד לטומטום. ואי אנדרוגינוס זכר הוא — אתי מזכר למעוטי ואי נקבה הוא אתי ועד נקבה למעוטי מטעם שהוא משונה.

ובבכורות פרק "על אלו מומין" (מא,ב) גבי הא דממעט אנדרוגינוס מ"הזכר" יתירה דכתיב גבי עולה ופריך: מני? אי רבנן — קסברי ספיקא הוי ואיצטריך קרא למעוטי ספיקא? התם פריך שפיר דאם בא למעוטי אפילו הוא זכר מפני שהוא משונה משאר זכרים אם כן מדממעטינן ליה מ"הזכר" שמע מינה זכר הוא ולא ספיקא, אלמא לא אתא כתנא קמא דאמר ספיקא הוי. ולפי מה שפירשתי אית ליה לרב ד"המפלת" (נדה כח,א) שפיר ההיא דרב חסדא, דאית ליה גבי בכור דטומטום קדוש מספיקא, דחד מיעוטא כתב בבכור, ולית ליה לאוקמינן אלא באנדרוגינוס ולא בטומטום, שאם הוא זכר הוי זכר גמור. ואם תאמר: אם כן, מאי קא פריך התם לרב חסדא מערבין דממעטינן מערך איש ומערך אשה טומטום ואנדרוגינוס, ומשני: סמי מכאן טומטום. ומאי קושיא: התם איכא תרי קראי "הזכר ואם נקבה" הלכך ממעטים ליה, כמו ההיא ד"המפלת"! ויש לומר: דהתם צריכי תרוייהו שפיר לאנדרוגינוס. דאי לא כתב אלא "הזכר" הוה ממעטינן ליה מערך זכר, אבל יהא בערך אשה, דלא גרע מאשה. והא דפריך מ"אם זכר אם נקבה" להוציא טומטום ואנדרוגינוס, מאי קושיא? הא גבי שלמים איכא תרי מיעוטי "אם זכר אם נקבה"! ויש לומר: דגרסינן התם זכר או נקבה דכתיב בויקרא גבי שלמי צאן דמיניה דריש ליה בתורת כהנים. אבל "אם זכר אם נקבה" דכתיב בשלמי בן בקר — דריש התם פרק "אלו קדשים" (תמורה יז,ב) לרבות ולד בעלי מומין ותמורת בעלי מומין. והשתא פריך שפיר לרב חסדא, דבהאי קרא לא כתב אלא חד מיעוט והוי או למעט במו "כשב או עז" פרט לנדמה. ואם תאמר: הא אשכחן דכתב קרא כדי שלא נטעה, דפריך בפרק "אלו טרפות" (חולין ס,ב): מכדי אנן אקשקשת סמכינן, סנפיר דכתב רחמנא למה ליי? ומשני: אי לא כתב רחמנא סנפיר הוה אמינא מאי קשקשת [סנפיר], ואפילו דג טמא, כתב רחמנא סנפיר עד דאיכא סנפיר וקשקשת? ויש לומר: דלשון קשקשת משמע דבר שאינו שוה וחלק שהיד מסכסכת בו, וסנפיר נמי כך הוא, ונופל בו לשון קשקשת.

כוי בריה בפני עצמו הוא — האי בריה בפני עצמו דהכא היינו שאינו ספק חיה או בהמה אבל הא דאמר רבי יוסי בפרק "אותו ואת בנו" (חולין פ,א) כוי בריה בפני עצמו הוא, ולא הכריעו בו חכמים אי מין חיה או מין בהמה ההוא הוי פירוש שהוא ספק חיה ספק בהמה, דהא שמעינן לרבי יוסי דאמר בפרק "כסוי הדם" (חולין פד,ב): כוי אין שוחטין אותו ביום טוב ואם שחטו אין מכסין את דמו. ואי הוה בריר לן שהוא בריה ולא הוה לא חיה ולא בהמה יהא מותר לשחטו לכתחילה, דהא לאו בר כיסוי הוא.

הני

כּוֹי בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא. דְּאִי לָא תִּיקָּא הָכִי, הָא דַּאֲמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין: אַף כָּל לְאַתּוּיֵי כּוֹי. כּוֹי סְפֵיקָא הוּא, אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְרַבּוּיֵי סְפֵיקָא? אֶלָּא בְּרִיָּה שָׁאנֵי. הָכָא נַמִּי: בְּרִיָּה שָׁאנֵי. תָּנוּ רַבָּנַן: "תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם", יָכוֹל יֵשֵׁב בַּחַמָּה אוֹ בַּצִּנָּה כְּדֵי שֶׁיְּצַטַּעֵר, תַּלְמוּד לוֹמַר "וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ". מַה מְּלָאכָה - שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, אַף עֲנוּי נֶפֶשׁ - שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה. וְאִימָא: הֵיכָא דְּיָתֵיב בְּשִׁימְשָׁא וְחָיֵים לֵיהּ - לָא נֵימָא לֵיהּ קוּם תּוּב בְּטוּלָּא, יָתֵיב בְּטוּלָּא וְקָרִיר לֵיהּ, לָא נֵימָא לֵיהּ קוּם תּוּב בְּשִׁימְשָׁא! - דּוּמְיָא דִּמְלָאכָה, מַה מְּלָאכָה - לֹא חָלְקָתָּ בָּהּ, אַף עֲנוּי - לֹא תַּחֲלוֹק בּוֹ. תַּנְיָא אִידָךְ: "תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם" יָכוֹל יֵשֵׁב בַּחַמָּה וּבַצִّנָּה וְיִצְטַעֵר - תַּלְמוּד לוֹמַר "וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ", מַה מְּלָאכָה - דָּבָר שֶׁחַיָּיבִין עָלָיו בְּמָקוֹם אַחֵר, אַף עֲנוּי נֶפֶשׁ - שֶׁחַיָּיבִין עָלָיו בְּמָקוֹם אַחֵר. וְאִי זֶה זֶה - זֶה פִּגּוּל וְנוֹתָר. אָבִיא פִּגּוּל וְנוֹתָר שֶׁהֵן בְּכָרֵת, וְלֹא אָבִיא אֶת הַטָּבֵל שֶׁאֵינוֹ בְּכָרֵת - תַּלְמוּד לוֹמַר "תְּעַנּוּ" "וְעַנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם" רִיבָּה. אָבִיא הַטָּבֵל שֶׁהוּא בְּמִיתָה, וְלֹא אָבִיא אֶת הַנְּבֵילָה שֶׁאֵינָהּ בְּמִיתָה - תַּלְמוּד לוֹמַר "תְּעַנּוּ" "וְעַנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם" רִיבָּה. - אָבִיא אֶת הַנְּבֵילָה שֶׁהוּא בְּלָאו, וְלֹא אָבִיא אֶת הַחוּלִּין שֶׁאֵינָן בְּלָאו - תַּלְמוּד לוֹמַר "תְּעַנּוּ וְעַנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם" רִיבָּה. אָבִיא הַחוּלִּין שֶׁאֵינָן בִּקּוּם אֲכוֹל וְלֹא אָבִיא אֶת הַתְּרוּמָה שֶׁהִיא בִּקּוּם אֲכוֹל - תַּלְמוּד לוֹמַר "תְּעַנּוּ" "וְעַנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם" רִיבָּה. אָבִיא אֶת הַתְּרוּמָה שֶׁאֵינָהּ בְּ"בַל תּוֹתִירוּ" וְלֹא אָבִיא אֶת הַקֳּדָשִׁים שֶׁהֵן בְּ"בַל תּוֹתִירוּ" - תַּלְמוּד לוֹמַר "תְּעַנּוּ" "וְעַנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם" רִיבָּה. וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "וְהַאֲבַדְתִּי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא" - עֲנוּי שֶׁהוּא אֲבֵידַת הַנֶּפֶשׁ, וְאֵיזֶה זֶה - זֶה אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. מַאי "וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר"? - וְכִי תֵּימָא: בַּעֲרָיוֹת קָא מִישְׁתָּעֵי קְרָא - הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "וְהַאֲבַדְתִּי הַנֶּפֶשׁ" עֲנוּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲבֵידַת נֶפֶשׁ, וְאֵי זֶה זֶה - זֶה אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא: נֶאֱמַר כָּאן עֲנוּי וְנֶאֱמַר לְהַלָּן עֲנוּי, מַה כָּאן עֲנוּי רְעָבוֹן - אַף כָּאן עֲנוּי רְעָבוֹן, - וְנִילַף מִ"אִם תְּעַנֶּה אֶת בְּנֹתַי"! - דָּנִין עֲנוּי דְּרַבִּים מֵעֲנוּי דְּרַבִּים, וְאֵין דָּנִין עֲנוּי דְּרַבִּים מֵעֲנוּי דְּיָחִיד. - וְנִילַף מֵעֲנוּי דְּמִצְרַיִם, דִּכְתִיב "וַיַּרַע אֶת עָנְיֵנוּ" וְאָמְרִינַן: זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ! - אֶלָּא, דָּנִין עֲנוּי בִּידֵי שָׁמַיִם מֵעֲנוּי בִּידֵי שָׁמַיִם, וְאֵין דָּנִין עֲנוּי בִּידֵי שָׁמַיִם מֵעֲנוּי בִּידֵי אָדָם. "הַמַּאֲכִילְךָ מָן בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עַנֹּתְךָ", רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי; חַד אָמַר: אֵינוֹ דּוֹמֶה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסֵלוֹ לְמִי שֶׁאֵין לוֹ פַּת בְּסֵלוֹ, וְחַד אָמַר: אֵינוֹ דּוֹמֶה מִי שֶׁרוֹאֶה וְאוֹכֵל לְמִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה וְאוֹכֵל. אָמַר רַב יוֹסֵף: מִכָּאן רֶמֶז לְסוּמִין שֶׁאוֹכְלִין וְאֵין שְׂבֵעִין. אָמַר אַבָּיֵי: הִלְכָּךְ, מַאן דְּאִית לֵיהּ סְעוּדְתָּא - לָא לֵיכְלָה אֶלָּא בִּימָמָא. אָמַר רַבִּי זֵירָא: מַאי קְרָא "טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלָךְ נָפֶשׁ". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם בְּאִשָּׁה יוֹתֵר מִגּוּפוֹ שֶׁל מַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר "טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלָךְ נָפֶשׁ". "כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים", רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, חַד אָמַר: כָּל הַנּוֹתֵן

עינו

רש"י

אתא קרא לרבויי ספיקא — בתמיה: אטו קמי שמיא ספיקא הוא אי בהמה הוי אי חיה הוי? **הא דאמר רב אידי בר אבין** — בבריתות בפרק "דם שחיטה" (כא,א); אף כל לאתויי כוי, דקתני התם: "כל דם לא תאכלו לעוף ולבהמה" מה עוף ובהמה מיוחדים וכו'. **מה** — מצות מלאכת שבת שב ואל תעשה הוא אף מצות עינוי שב ואל תעשה דבר המבטל ממך את העינוי הוא, ואין זו אלא כגון הני דמתניתין: לא יאכל ולא ישתה ולא ירחץ. **מה מלאכה לא חלקת בה** — בכל צדדיה אסורה, אף עינוי נמי שאיסורו בכל צדדיו קאמר, יצאו חמה וצנה שאם ישב הרי הוא בעינוי ואם לא ישב אינו מצוה לישב. **מה מלאכה דבר שחייבין עליו במקום אחר** — כרת כי הכא, כגון בשבת, אף עינוי בדבר אבילה קאמר שמצינו שחייב עליו במקום אחר כגון פיגול ונותר. **ואם נפשך לומר** — ואם יש בידך להשיב על זה הרי ראיה אחרת דקרא של "תענו את נפשותיכם" עינוי שהוא אבידת הנפש בתוך חלל הגוף מיירי. **וכי תימא בערות קמשתעי קרא** — כלומר עינוי דתשמיש קא משתעי קרא דתשמיש נמי אקרי עינוי כדלקמן (עז,א) וחייבין עליו כרת במקום אחר כגון עריות. **ונאמר** להלן עינוי — ויענך וירעיבך (דברים ח). **ונילף מואם תענה את בנותי** — דמוקי ליה לקמן (שם) אתשמיש. **עינוי דרבים** — יום הכפורים לכל ישראל ואכילת המן לכל ישראל. **עינוי בידי שמים** — יום הכפורים מצות מלך היא וכן עינוי המן. הכי גרסינן: **המאכילך מן במדבר וגו' רבי אמי ורבי אסי וכו'** — ולית הכא רומיא דקראי אלא קרא מפרש "המאכילך למען ענותך" — אוכל ומענוה. **אין לו פת בסלו** — אוכל היום ודואג על למחר. **אינו רואה ואוכל** — אכילת המן טועם טעם כל המינים ואינו רואה אלא מן.

עינו

בהנחת תפילין שיש בהם ד' פרשיות וכו' – שווה משה רבינו עם פשוט שבפשוטים בכל הדורות.

משיחת י"ב תמוז, ה'תשכ"ח

שהכוי אינה חיה ואינה בהמה, אלא בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא, ולפיכך צריכה התורה לרבות שחלבה אסור. ובהכרח כן הוא, דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי – שאם לא תאמר כך, הָא דְּאָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין על הברייתא הדורשת מהפסוק הנאמר באיסור אכילת דם (ויקרא ז כו) 'לְעוֹף וְלַבְּהֵמָה' לרבות כל דבר שיש בו טומאה קלה וטומאה חמורה וכו', ותמוה, שכן מה יש לרבות עוד מלבד עוף ובהמה האמורים בענין, וביאר רב אידי בר אבין ש'אַף כָּל' שאמרה הברייתא [–בא לרבות] כּוּי, שאף דמו אסור באכילה. ומעתה, אם כּוּי סְפֵיקָא הוּא, יקשה וכי אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְרַבּוּיֵי סְפֵיקָא, הרי פשוט שדמה אסור, כיון שדם אסור בין בבהמה ובין בחיה. אֶלָּא בודאי סובר רב אידי, שכוי היא בְּרִיָּה בפני עצמה, וְשֵׁאנִי מחיה ובהמה ומשום כך הוצרכה התורה לרבות בפירוש איסור אכילת דמה. ואם כן, הָכָא נַמִּי – אף הברייתא שלפנינו, סוברת שבְּרִיָּה היא וְשֵׁאנִי, ולפיכך צריכה התורה לרבות שחלבה אסור.

הגמרא מבארת כיצד למדים מהפסוק איסור אכילה ושתיה ביום הכפורים: תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בתורה (ויקרא טז כט), 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם', יָכוֹל הייתי לפרש שהמצוה היא שיֵּשֵׁב בַּחַמָּה אוֹ בְּצִנָּה כְּדֵי שֶׁיִּצְטַעֵר ויתענה, תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הפסוק 'וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ', ללמדנו, מַה [–כשם ש]איסור מְלָאכָה הוא בשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, דהיינו הימנעות ממלאכה, אַף מצות עִנּוּי נֶפֶשׁ הוא בשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, היינו הימנעות מתענוג המבטל את העינוי, ואין זה שייך אלא באיסור כגון אכילה שתיה ורחיצה.

שואלת הגמרא: אף לאחר שלמדנו שכוונת הכתוב לעינוי שהוא בשב ואל תעשה, וְאִימָּא – עדיין יש לי לפרש ולומר שהכוונה הֵיכָא דְּיָתִיב בְּשִׁימְשָׁא וְחַיִּים לֵיהּ – אם הוא יושב בחום השמש וחם לו, לֹא נִימָא לֵיהּ קוּם תּוּב בְּטוּלָּא – אסור לו לקום ולישב בצל, וכן אם יָתִיב בְּטוּלָּא וְקָרִיר לֵיהּ – יושב בצל וקר לו, לֹא נִימָא לֵיהּ קוּם תּוּב בְּשִׁימְשָׁא – אסור לו לקום ולישב להתחמם בחום השמש, ונמצא מענה את נפשו בשב ואל תעשה. משיבה הגמרא: אי אפשר לפרש כן, שכיון שהוזכר איסור מלאכה סמוך למצות עינוי יש ללמוד, דּוּמְיָא דְּמְלָאכָה – מצות העינוי דומה לאיסור מלאכה, מַה מְּלָאכָה לֹא חָלְקָתָ בָּהּ, אלא היא אסורה בכל אופן, אַף עִנּוּי האמור בפסוק הוא בדבר שלֹא תַּחֲלוֹק בּוֹ אלא בכל אופן הוא מצווה בו, ולפיכך בודאי אין הכוונה לישיבה בחמה או בצל, שהרי לפי זה נמצא שאינו מצווה בעינוי אלא אם כבר ישב שם, אך אם אינו ישב שם אינו מצווה לשבת כדי להתענות.

ברייתא נוספת הדורשת באופן אחר: תַּנְיָא אִידָךְ, 'תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם', יָכוֹל יֵשֵׁב בַּחַמָּה וּבְצִנָּה וְיִצְטַעֵר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ', מַה איסור מְלָאכָה הוא דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כרת בְּמָקוֹם אַחֵר, כגון בשבת, אַף עִנּוּי נֶפֶשׁ הוא בדבר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כרת בְּמָקוֹם אַחֵר, והיינו עינוי מאכילה, וְאִי זֶה זֶה – היכן מצינו חיוב כרת על אכילה, זֶה פִּגּוּל וְנוֹתָר. שואלת הברייתא: אם כן, אֲבִיא – ארבה, שמצות עינוי ביום הכפורים היא מניעה מאכילת פִּגּוּל וְנוֹתָר בלבד, שֶׁהֵן בְּכָרֵת למי שאוכל מהם כל השנה, וְלֹא אָבִיא אֶת הַטֶּבֶל שֶׁאֵינוֹ בְּכָרֵת אלא במיתה בידי שמים, ומנין לנו שהאוכל טבל ביום הכיפורים מתווסף עליו חיוב כרת. משיבה הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר – לכן כפלה התורה 'תְּעַנּוּ' 'וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם' (שם טז לא), רִיבָּה הכתוב שחיוב עינוי הוא אף בדבר שאין בו חיוב כרת במקום אחר. מוסיפה הברייתא ושואלת: אָבִיא את הַטֶּבֶל החמור שֶׁהוּא בְּמִיתָה בידי שמים, וְלֹא אָבִיא אֶת הַנְּבֵילָה שֶׁאֵינָהּ בְּמִיתָה אלא בלאו ועונשה מלקות. משיבה הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר 'תְּעַנּוּ' 'וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם', רִיבָּה שחיוב עינוי הוא אף בנבילה. שואלת הברייתא: ועדיין אָבִיא אֶת הַנְּבֵילָה שֶׁהוּא בְּלָאו, וְלֹא אָבִיא אֶת הַחוּלִּין שֶׁאֵינָן בְּלָאו. משיבה הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר 'תְּעַנּוּ' 'וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם', רִיבָּה שחיוב עינוי הוא אף בחולין. ועדיין אָבִיא הַחוּלִּין שֶׁאֵינָן בְּקוּם אֱכוֹל – שאין מצוה לאכלן, וְלֹא אָבִיא אֶת הַתְּרוּמָה שֶׁהִיא בְּקוּם אֱכוֹל – שיש מצוה באכילתה. תַּלְמוּד לוֹמַר 'תְּעַנּוּ' 'וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם' רִיבָּה לאסור אפילו תרומה. ועדיין אָבִיא אֶת הַתְּרוּמָה שֶׁאֵינָהּ בְּ'בַל תּוֹתִירוּ' – שאין איסור להותירה ולא לאכלה, וְלֹא אָבִיא אֶת הַקֳּדָשִׁים שֶׁהֵן בְּ'בַל תּוֹתִירוּ' – שחייב לאכלם ואסור להותירם. תַּלְמוּד לוֹמַר 'תְּעַנּוּ' 'וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם' רִיבָּה אפילו קדשים. וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר – ואם רצונך לדחות דרשה זו, אביא ראיה אחרת שהעינוי ביום הכפורים הוא מאכילה ושתיה, שכן הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בעושה מלאכה ביום הכפורים (ויקרא כג ל) 'וְהַאֲבַדְתִּי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא', ובסמוך נאמר (שם כג כז) 'וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם' ללמד שאסרה התורה עִנּוּי שֶׁהוּא אֲבֵידַת הַנֶּפֶשׁ – שאם לא יאכל זמן רב ימות, וְאִי זֶה זֶה, זֶה העינוי מאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה.

מבררת הגמרא: מַאי וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר – כיצד יתכן להשיב על הדרשה, שלכן נאמרה דרשה נוספת. מבארת הגמרא: וְכִי תֵּימָא בַּעֲרִיּוֹת קָא מִישְׁתָּעֵי קְרָא – שאם תרצה לומר שכוונת התורה לעינוי מתשמיש המטה, שאף בו חייב כרת במקום אחר, בעריות, יש לי להביא ראיה שאין הדבר כן, שהֲרֵי הוּא אוֹמֵר 'וְהַאֲבַדְתִּי את הַנֶּפֶשׁ' ללמדנו שהעִנּוּי הוא בדבר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲבֵידַת נֶפֶשׁ, וְאִי זֶה זֶה, זֶה אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה.

ברייתא נוספת הדורשת שמצות עינוי היא מאכילה ושתיה: דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא, נֶאֱמַר כָּאן – ביום הכפורים 'עִנּוּי', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן לגבי אכילת המן (דברים ח ג) לשון 'עִנּוּי', 'וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ', מַה לְּהַלָּן עִנּוּי רָעָבוֹן – מניעה מאכילה, אַף כָּאן עִנּוּי רָעָבוֹן.

מקשה הגמרא: וְנֵילַף – ונלמד גזירה שוה מִמָּה שנאמר באזהרת לבן ליעקב 'אִם תְּעַנֶּה אֶת בְּנֹתַי' (בראשית לא נ) שהכוונה למניעת תשמיש, ונאמר שאף העינוי ביום הכפורים הוא בכך. משיבה הגמרא: דָּנִין עִנּוּי דְּרָבִים – עינוי יום הכפורים האמור לכל ישראל, מֵעִנּוּי דְּרָבִים – מעינוי האמור באכילת המן, שהיה לכל ישראל, וְאֵין דָּנִין עִנּוּי דְּרָבִים מֵעִנּוּי דְּיָחִיד – האמור על יחידים, נשות יעקב. מקשה הגמרא: וְנֵילַף מֵעִנּוּי דְּמִצְרַיִם – שהיה לכל ישראל במצרים, דִּכְתִיב (דברים כו ז) 'וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ' וְאָמְרִינָן זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ – מניעת תשמיש, ונאמר שאף עינוי יום הכפורים הוא בכך. משיבה הגמרא: אֶלָּא דָּנִין עִנּוּי יום הכפורים שהוא בִּידֵי שָׁמַיִם – במצות ה', מֵעִנּוּי בִּידֵי שָׁמַיִם האמור במן, וְאֵין דָּנִין עִנּוּי בִּידֵי שָׁמַיִם מֵעִנּוּי בִּידֵי אָדָם, ועינוי תשמיש האמור בנשות יעקב ובמצרים ביד אדם הם.

אגב הזכרת העינוי שבאכילת המן, מבארת הגמרא מה היה העינוי באכילתו: נאמר בתורה (דברים ח טז) 'הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עַנֹּתְךָ', ומבואר שאכילת המן נחשבת לעינוי, רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי נחלקו בביאור הדבר. חַד אָמַר, לפי שאֵינוֹ דּוֹמֶה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסֻלּוֹ לצורך מחר, ולפיכך הוא אוכל בנחת, לְמִי שֶׁאֵין לוֹ פַּת בְּסֻלּוֹ ודואג שמא מחר לא יהא לו לאכול, ובמן הרי נאסר עליהם לשייר ממנו למחרת. וְחַד אָמַר, אֵינוֹ דּוֹמֶה מִי שֶׁרוֹאֶה וְאוֹכֵל, לְמִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה וְאוֹכֵל, שאף שטעמו במן כל הטעמים, אך כיון שלא ראו אותם לא שבעו לגמרי. אָמַר רַב יוֹסֵף, מִכָּאן רָמֶז לְסוּמִין שֶׁאוֹכְלִין וְאֵין שְׂבֵעִין, לפי שאינם רואים את המאכל.

אָמַר שְׁבַיי, הִלְכָּךְ – מאחר ומי שאינו רואה את מאכלו אינו שבע, מַאן דְּאִית לֵיהּ סְעוּדְתָא לֹא לֵיכְלֵהּ אֶלָּא בִּימָמָא – מי שיש לו לסעוד, לא יאכל אלא ביום כשיש אור, כדי שישבע. אָמַר רַבִּי זֵירָא, מַאי קְרָא – מהו הפסוק בו נרמז דבר זה, שנאמר (קהלת ו ט) 'טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהַלֵּךְ נָפֶשׁ' – דבר שאדם רואה בעיניו עדיף מדבר שהוא מרגיש אותו בנפש בלבד.

ביאור נוסף באותו פסוק: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם בְּאִשָּׁה יוֹתֵר מִגּוּפוֹ שֶׁל מַעֲשֶׂה – יותר נהנה אדם בראיית עיניו מאשר בעבירה עצמה, ולפיכך עליו להיזהר מאוד מכך, שֶׁנֶּאֱמַר 'טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהַלֵּךְ נָפֶשׁ'.

פסוק נוסף שנחלקו רבי אמי ורבי אסי בביאורו: 'כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמִישָׁרִים' (משלי כג לא), נחלקו רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי בביאור הפסוק. חַד אָמַר, כָּל הַנּוֹתֵן

עֵינוֹ בְּכוֹסוֹ – שאוהב שכרות, איסורי עֲרָיוֹת כּוּלָּן דּוֹמוֹת עָלָיו כְּמִישׁוֹר – נדמים לו בהיתר. וְחַד אָמַר, כָּל הַנּוֹתֵן עֵינוֹ בְּכוֹסוֹ, כָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ דּוֹמֶה עָלָיו כְּמִישׁוֹר – ממון אחרים נדמה לו כשלו, ונוטלו.

פסוק נוסף שנחלקו רבי אמי ורבי אסי בפירושו: 'דְּאָגָה בְּלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה' (משלי יב כה), רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, חַד אָמַר יְשַׁחֶנָּה [–יסיח אותה] מִדַּעְתּוֹ, וְחַד אָמַר יְשִׂיחֶנָּה לַאֲחֵרִים – ישיח אותה לחבריו, אולי ישיאו לו עצה.

עוד פסוק שנחלקו רבי אמי ורבי אסי בביאורו: 'וְנָחָשׁ עָפָר לַחְמוֹ' (ישעיה סה כה), רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי נחלקו מה היה עונשו של הנחש כשפיתה את חוה לאכול מעץ הדעת. חַד אָמַר, שֶׁאֲפִילּוּ אוֹכֵל כָּל מַעֲדַנֵּי עוֹלָם, טוֹעֵם בָּהֶם טַעַם עָפָר. וְחַד אָמַר, אֲפִילּוּ אוֹכֵל כָּל מַעֲדַנֵּי עוֹלָם, אֵין דַּעְתּוֹ מְיוּשֶׁבֶת עָלָיו עַד שֶׁיֹּאכַל עָפָר.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בקללתו של הנחש: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, בּוֹא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם – הנהגת הקדוש ברוך הוא עם ברואיו שונה מהנהגתם זה עם זה, שהרי מִדַּת בָּשָׂר וָדָם כשאחד מַקְנִיט [–מצער] אֶת חֲבֵירוֹ, הלה יוֹרֵד עִמּוֹ לְחַיָּיו – מצערו בכל מה שיוכל. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, שעל אף שקִלֵּל אֶת הַנָּחָשׁ שיאכל עפר, בתוך הקללה טמונה ברכה, שמזונותיו מצויים בכל מקום, עוֹלֶה לְגַג מְזוֹנוֹתָיו עִמּוֹ, יוֹרֵד לְמַטָּה מְזוֹנוֹתָיו עִמּוֹ. וכן אף שקִלֵּל אֶת כְּנַעַן להיות עבד לאחיו, טמונה ברכה בתוכה, שמזונותיו מצויים אצל רבו, אוֹכֵל מַה שֶּׁרַבּוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה מַה שֶּׁרַבּוֹ שׁוֹתֶה. ועוד, אף שקִלֵּל אֶת הָאִשָּׁה בטומאת נדה ולידה, אין מתרחקים הימנה, אלא הַכֹּל רָצִין אַחֲרֶיהָ. וכן קִלֵּל אֶת הָאֲדָמָה שנאמר (בראשית ג יח) 'קוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ', וְהַכֹּל נִיזּוֹנִין – מוציאים את מזונם הֵימֶנָּה.

הגמרא ממשיכה לעסוק בפירוש הפסוקים האמורים במן: 'זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם' (במדבר יא ה), רַב וּשְׁמוּאֵל נחלקו בפירוש 'דגה', חַד אָמַר היינו דָּגִים, וְחַד אָמַר עֲרָיוֹת, שבמצרים היו מותרים לשאת את קרובותיהם ובמדבר נאסרו. מַאן דְּאָמַר דָּגִים, מוכיח דבריו מִדִּכְתִיב 'נֹאכַל', ואכילה שייכת בדגים ולא בעריות. וּמַאן דְּאָמַר עֲרָיוֹת, מוכיח כן מִדִּכְתִיב 'חִנָּם', והנושא את קרובתו נקל לו לשאתה בחינם ללא נדוניה, אבל דגים מנין להם בחינם.

מקשה הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר עֲרָיוֹת, הָא כְּתִיב 'נֹאכַל', ומה שייך אכילה בעריות. מתרצת הגמרא: לִישָׁנָא מְעַלְיָא לשון נקיה נָקְטֵי הכתוב, וכפי שמצאנו לשון זו גם בעריות דִּכְתִיב (משלי ל כ) 'כֵּן דֶּרֶךְ אִשָּׁה מְנָאֲפֶת אָכְלָה וּמָחֲתָה פִיהָ, וְאָמְרָה לֹא פָעַלְתִּי אָוֶן'.

מקשה הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר 'דגה' היינו דָּגִים, מַאי 'חִנָּם', הרי לא ניתנו להם בחינם. מתרצת הגמרא: דְּהָווּ מַיְיתִין לְהוּ מֵהֶפְקֵירָא – שהיו מביאים אותם מן ההפקר, דְּאָמַר מַר, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֲבִין מַיִם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַמֵּן לָהֶם בְּתוֹךְ הַמַּיִם דָּגִים קְטַנִּים בְּכַדֵּיהֶן. מקשה הגמרא: כְּשֶׁלְּמָא לְמַאן דְּאָמַר שכוונת הכתוב לדָגִים, אֲבָל עֲרָיוֹת לֹא פְּרִיצֵי בְּהוּ – לא היו פרוצים בהם בהיותם במצרים, הַיְינוּ דִּכְתִיב (שה"ש ד יב) 'גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַּלָּה [גו'] גֹּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם', ודרשו (מכילתא בא פ"ה) שהיו שמורים במצרים מן העריות. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שכוונת הכתוב לעֲרָיוֹת, ולא היו שמורים בהם, מַאי 'מַעְיָן חָתוּם'. מתרצת הגמרא: מַהֲנָךְ דַּאֲסִירִין לֹא פְּרִיצֵי בְּהוּ – אף במצרים נאסרו עליהם מקצת עריות, ומהם נשמרו, ולא בכו אלא על אותן שנוספו להם במדבר.

מקשה הגמרא: כְּשֶׁלְּמָא לְמַאן דְּאָמַר שכוונת הכתוב לעֲרָיוֹת, הַיְינוּ דִּכְתִיב בהמשך (במדבר יא י) 'וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו', היינו עַל עִסְקֵי מִשְׁפְּחוֹתָיו – הערות שֶׁנֶּאֱסְרוּ לָהֶם מעתה לִשְׁכַּב אִצְלָם. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שתלונתם היתה על חסרון דָּגִים, מַאי 'בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו'. מתרצת הגמרא: הָא וְהָא הֲוַאי – תלונתם היתה הן על הדגים שחסרו והן על עריות שנאסרו.

בהמשך הפסוק (שם יא ה) נאמר 'זָכַרְנוּ וגו' אֶת הַקִּשָּׁאִים וְאֶת הָאֲבַטִּחִים וְאֶת הֶחָצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׁוּמִים', רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי נחלקו בביאור תלונת בני ישראל. חַד אָמַר, אמנם טַעַם כָּל הַמִּינִין טָעֲמוּ בְּפִן, אבל טַעַם חֲמִשָּׁה הַמִּינִין הָלְלוּ לֹא טָעֲמוּ בּוֹ, לפיכך התלוננו על חסרונם. וְחַד אָמַר, טַעַם כָּל הַמִּינִין טָעֲמוּ טַעֲמָן וּמַמְּשָׁן – חשו בפיהם ממשות המאכל, וְהַלְּלוּ – במינים אלו, טעמו רק את טַעֲמָן וְלֹא את מַמְּשָׁן.

נאמר בתורה לגבי המן (שמות טז לא), '(והמן) [וְהוּא] כְּזֶרַע גַּד לָבָן (וְטַעְמוֹ)'. אָמַר רַבִּי אַסִּי, כוונת הכתוב היא שעָגוֹל הוא כְּגִידָא – זרע כוסבר, וְלָבָן כְּמַרְגְּלִית. (תַּנְיָא נַמִּי הָכִי), 'גַּד' שֶׁדּוֹמֶה לְזֶרַע פִּשְׁתָּן בַּגְּבָעוֹלִין שאף הוא עגול. אַחֵרִים אוֹמְרִים, 'גַּד' לפי שֶׁדּוֹמֶה לְהַגָּדָה שֶׁמּוֹשֶׁכֶת לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כַּמַּיִם, כך נמשכו אחר המן. תַּנְיָא אִידָּךְ, 'גַּד' שֶׁמַּגִּיד [–מגלה] לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אִי בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן וְאִי בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן – אשה שלא שהתה שלשה חדשים לאחר בעלה ונשאת וילדה, וספק אם נולד לאחר תשעה חדשים ומהבעל הראשון הוא, או לאחר שבעה חדשים ומהשני הוא, היה המן פושט להם ספק זה. שהרי כשליקטו את המן מצא כל אחד כפי מספר הנפשות שבביתו, אם כן מי שנמצא אצלו יותר בידוע שבנו הוא. 'לָבָן' שֶׁמַּלְבִּין עֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל – מתוך שדאגו שמא מחר לא ירד מן, היו משעבדים לבם למקום.

תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר כְּשֵׁם שֶׁהַנְּבִיא הָיָה מַגִּיד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁבַּחוֹרִין וּמַה שֶּׁבַּסְּדָקִין – את עוונותיהם הנסתרים, כָּךְ הַמָּן מַגִּיד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁבַּחוֹרִין וּמַה שֶּׁבַּסְּדָקִין – מגלה נסתרות ומברר ספקות. כֵּיצַד, שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה לַדִּין, זֶה אוֹמֵר עַבְדִּי גְּנַבְתָּ וְזֶה אוֹמֵר אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לַבּוֹקֵר מִשְׁפָּט – בבוקר יתברר המשפט אף ללא בירור הטענות. לְמָחָר, אִם נִמְצָא עוֹמְרוֹ בְּבֵית רַבּוֹ הָרִאשׁוֹן בְּיָדוּעַ שֶׁזֶּה – השני גְּנָבוֹ, אך אִם נִמְצָא עוֹמְרוֹ בְּבֵית רַבּוֹ הַשֵּׁנִי בְּיָדוּעַ שֶׁזֶּה הראשון מְכָרוֹ לוֹ. וְכֵן אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁבָּאוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה לַדִּין, זֶה אוֹמֵר הִיא סָרְחָה עָלַי – זינתה תחתי, ורוצה לגרשה בלא כתובה, וְהִיא אוֹמֶרֶת הוּא סָרַח עָלַי – חטא נגדי, ואם רוצה לגרש שיתן לי כתובה, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט. לְמָחָר, אִם נִמְצָא עוֹמְרָהּ בְּבֵית בַּעֲלָהּ בְּיָדוּעַ שֶׁהִיא סָרְחָה עָלָיו ולפיכך מזונותיה בידו כי נוהג עמה כדין והיא זו שצריכה לפייסו, אבל אם נִמְצָא עוֹמְרָהּ בְּבֵית אָבִיהָ בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא סָרַח עָלֶיהָ, ולפי שאינו נוהג בה כבוד לא זימנו את מזונותיה בידו.

הגמרא מבארת את השינויים בפסוקים בענין מקום ירידת המן: כְּתִיב (במדבר יא ט) 'וּבְרֶדֶת הַטַּל עַל הַמַּחֲנֶה לָיְלָה [יֵרֵד הַמָּן עָלָיו]', הרי שירד המן בתוך המחנה. וּכְתִיב (שמות טז א) 'וַיְצָא הָעָם וְלָקְטוּ', משמע שירד סמוך למחנה. וּכְתִיב (במדבר יא ח) 'שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ', משמע שירד רחוק. הָא כֵּיצַד – איך מתקיימים כל הפסוקים, אלא צַדִּיקִים יָרַד עַל פֶּתַח בָּתֵּיהֶם, בֵּינוֹנִים יָצְאוּ סמוך למחנה וְלָקְטוּ, וּרְשָׁעִים שָׁטוּ [–הרחיקו] וְלָקְטוּ.

הגמרא מבררת את צורת הכנתו של המן: כְּתִיב (שמות טז ד) 'לֶחֶם', משמע שהיה המן אפוי כלחם, וּכְתִיב (שם יא ח) 'עֲגוֹת' שמשמעו עיסה קודם אפייה, וּכְתִיב (שם) 'וְטָחֲנוּ בָרֵחַיִם' משמע שאף הוצרכו לטחנו. הָא כֵּיצַד, צַדִּיקִים קִיבְּלוּהוּ כֻּלָּהֶם, בֵּינוֹנִים כְּעוּגוֹת, וּרְשָׁעִים טָחֲנוּ בְּרֵחַיִם.

הגמרא דורשת מן הפסוק שעם המן ירדו דברים נוספים: 'אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה' (שם יא ח), אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב וְאִיתֵימָא רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל עִם הַמָּן תַּכְשִׁיטֵי נָשִׁים – בשמים שנשים מתקשטות בהם, שהוא דָּבָר שֶׁנִּידּוּךְ [–הנשחק] בַּמְּדוֹכָה. 'וּבִשֵּׁלוּ בַּפָּרוּר', אָמַר רַבִּי חָמָא, מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל עִם הַמָּן צִיקֵי קְדֵירָה – תבלינים הנותנים טעם וריח טוב במאכל.

דברים נוספים שירדו עם המן: בתרומת המשכן נאמר (שם לו ג) 'וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר'. מַאי 'בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר' – מדוע נאמר פעמיים, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, את הנדבה הביאו מִדֶּבָר שֶׁיָּרַד לָהֶם עם המן שנאמר בו (שם טז כא) וַיִּלְקְטוּ אוֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר', מְלַמֵּד שֶׁיָּרְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת עִם הַמָּן ומהם נתנו לעבודת המשכן. וכן יש לדרוש מהפסוק (שם לה כז) 'וְהַנְּשִׂאִים הֵבִיאוּ אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם', תָּנָא – ושנינו בברייתא, נְשִׂיאִים מַמָּשׁ – עוננים הביאום עם ירידת המן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר – וכן מצאנו לשון נשיאים בעוננים כמו שנאמר (משלי כה יד) 'נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן'.

המשך בעמוד קכז

רש"י

עינו בכוסו — אוהב שכרות. כל העולם דומה עליו כמישור — ממון אחרים דומה לו היתר. **ישיחנה לאחרים** — שמא ישיאוהו עצה. **דאגה** — פחד שדואג על הפסד שום דבר פן יבואהו. יורד עמו לחייו — בכל דבר שהוא יכול להקניטו ולהפסידו הוא יורד. **ערייות** — דנאסרו להם במדבר ודגה לשון תשמיש כמו וידגו לרוב (בראשית מח). **ומחתה פיה** — מקנחת פיה של מטה כמו "כאשר ימחה הצלחת" (מלכים ב, כא). כמי שמקנח את הקערה. **דאמר מר** — במסכת סוטה בפרק קמא (יא,ב). **לא פרצי בהו** — לא היו פרוצים בעריות במצרים. **הנך דאסירין** — אותן שהיו נאסרות לבני נח כגון הנך דאמרינן בסנהדרין (נז,ב). ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה והן בכו על הנוספות. **הללו לא טעמו** — שהן קשין לעוברות ומיניקות כדאמרינן בספרי משל אומר לאשה לא תאכלי בצל מפני התינוק. **והוא כזרע גד לבן אמר רבי אסי** — זרע הגד אינו לבן אבל עגול הוא והכי קאמר קרא והוא עגול כזרע גד ולבן כמרגלית. **כגידא** — גרעין של אליינדר״. **שרומה לזרע פשתן** — שגם הוא עגול. **שמלבין עונותיהן** — מתוך שהיו דואגים שמא לא ירד מן למחר היו משעבדים לבם למקום. **אם כן תשעה וכו'** — לפי שנאמר (שמות טז): "וימודו בעומר" בין שליקט הרבה בין שליקט מעט מוצא עומר לגולגולת ואם נמצא יתר בבית הראשון בידוע שבן תשעה לראשון הוא ואם בבית האחרון בידוע שבן האחרון הוא. **הוא סרח עלי** — ותובעתו כתובתה. ירד המן עליו — אלמא בתוך המחנה יורד וכתב "ויצא העם ולקטו" יציאה מחוץ למחנה משמע וכתיב שטו משמע למקום רחוק כמו משוט בארץ (איוב א). **לחם** — משמע אפוי. **עוגות** — משמע קודם אפייה. **תכשיטי נשים** — בשמים שהן דוכות במדוכה ומתקשטות בהן להיות ריחן ערב לבעליהן. **ציקי קדירה** — תבלין לתבשיל ערב ומבושם. **שירדו לחן אבנים טובות** — הביאו נדבה ממה שמוצאין בבקר בבקר כשיוצאין ללקוט את המן שנאמר וילקטו אותו בבקר בבקר. **נשיאים ממש** — עננים היו. שד זה תינוק **מוצא בו כל מיני טעמים** — שהאם אוכלת.

תוספות

עֵינוֹ בְּכוֹסוֹ - עֲרָיוֹת כּוּלָּן דּוֹמוֹת עָלָיו כְּמִישׁוֹר. וְחַד אָמַר: כָּל הַנּוֹתֵן עֵינוֹ בְּכוֹסוֹ - כָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ דּוֹמֶה עָלָיו כְּמִישׁוֹר. "דְּאָגָה בְּלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה" רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, חַד אָמַר: יַשְׁחֶנָּה מִדַּעְתּוֹ, וְחַד אָמַר: יְשִׁיחֶנָּה לַאֲחֵרִים. "וְנָחָשׁ עָפָר לַחְמוֹ", רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי; חַד אָמַר: אֲפִילּוּ אוֹכֵל כָּל מַעֲדַנֵּי עוֹלָם טוֹעֵם בָּהֶם טַעַם עָפָר. וְחַד אָמַר: אֲפִילּוּ אוֹכֵל כָּל מַעֲדַנֵּי עוֹלָם אֵין דַּעְתּוֹ מְיוּשֶׁבֶת עָלָיו עַד שֶׁיֹּאכַל עָפָר. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: בּוֹא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מַקְנִיט אֶת חֲבֵירוֹ - יוֹרֵד עִמּוֹ לְחַיָּיו. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, קְלֵל אֶת הַנָּחָשׁ - עוֹלֶה לַגֵּג מְזוֹנוֹתָיו עִמּוֹ, יוֹרֵד לְמַטָּה - מְזוֹנוֹתָיו עִמּוֹ. קְלֵל אֶת כְּנַעַן - אוֹכֵל מַה שֶּׁרַבּוֹ אוֹכֵל, וְשׁוֹתֶה מַה שֶּׁרַבּוֹ שׁוֹתֶה. קִלֵּל אֶת הָאִשָּׁה - הַכֹּל רָצִין אַחֲרֶיהָ, קִלֵּל אֶת הָאֲדָמָה - הַכֹּל נִיזּוֹנִין הֵימֶנָּה. "זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם", רַב וּשְׁמוּאֵל; חַד אָמַר: דָּגִים, וְחַד אָמַר: עֲרָיוֹת. מַאן דְּאָמַר דָּגִים - דִּכְתִיב "נֹאכַל", וּמַאן דְּאָמַר עֲרָיוֹת - דִּכְתִיב "חִנָּם". וּלְמַאן דְּאָמַר עֲרָיוֹת - הָא כְּתִיב "נֹאכַל"! - לִישָׁנָא מְעַלְיָא נָקֵט, דִּכְתִיב "אָכְלָה וּמָחֲתָה פִּיהָ וְאָמְרָה לֹא פָעַלְתִּי אָוֶן". וּלְמַאן דַּאֲמַר דָּגִים, מַאי חִנָּם? דְּהָווּ מַיְיתִין לְהוּ מֵהֶפְקֵירָא. דְּאָמַר מָר: כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֲבִין מַיִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְמִין לָהֶם בְּתוֹךְ הַמַּיִם דָּגִים קְטַנִּים בְּכַדֵּיהֶן. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר דָּגִים, אֲבָל עֲרָיוֹת לָא פְּרִיצִי בְּהוּ - הַיְינוּ דְּכָתַב "גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַּלָּה" [גו'] אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר עֲרָיוֹת - מַאי "מַעְיָן חָתוּם"? - מֵהָנָךְ דַּאֲסִירִין לָא פְּרִיצִי בְּהוּ. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר עֲרָיוֹת הַיְינוּ דִּכְתִיב "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו" - עַל עִסְקֵי מִשְׁפְּחוֹתָיו שֶׁנֶּאֶסְרוּ לָהֶם לִשְׁכַּב אֶצְלָם, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר דָּגִים - מַאי "בּוֹכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו"? הָא וְהָא הֲוַאי. "אֵת הַקְּשָׁאִים וְאֵת הָאֲבַטִּחִים", רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי: חַד אָמַר: טַעַם כָּל הַמִּינִין טְעֻמוּ בַּפֶּה, טַעַם חֲמֵשֶׁת הַמִּינִין הַלָּלוּ לֹא טְעֻמוּ בּוֹ. וְחַד אָמַר: טַעַם כָּל הַמִּינִין טָעֲמוּ טַעְמָן וּמִמְּשָׁן, וְהַלָּלוּ - טָעֲמָן וְלֹא מַמְשָׁן. "וְהַמָּן כְּזֶרַע גַּד לָבָן וְטַעְמוֹ", אָמַר רַבִּי אַסִּי: עָגוֹל כְּגִידָא, וְלָבָן כְּמַרְגָּלִית. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: גַּד - שֶׁהוּמָה לְזֶרַע פִּשְׁתָּן בַּגְּבִעוֹלִין. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: גַּד - שֶׁהוּמָה לְהַגָּדָה שֶׁמּוֹשֶׁכֶת לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כַּמַּיִם. תַּנְיָא אִידָּךְ: גַּד - שֶׁמַּגִּיד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אִי בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן וְאִי בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן. "לָבָן" - שֶׁמַּלְבִּין עֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁהַנְּבִיא הָיָה מַגִּיד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁבַּחוֹרִין וּמַה שֶּׁבַּסְּדָקִין, כָּךְ הַמָּן מַגִּיד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁבַּחוֹרִין וּמַה שֶּׁבַּסְּדָקִין. כֵּיצַד? שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה לַדִּין זֶה אוֹמֵר: עַבְדִּי גְּנַבְתָּ, וְזֶה אוֹמֵר: אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: לַבּוֹקֶר מִשְׁפָּט. לְמָחָר אִם נִמְצָא עוֹמְרוֹ בְּבֵית רַבּוֹ רִאשׁוֹן - בְּיָדוּעַ שֶׁזֶּה גְּנָבוֹ, אִם נִמְצָא עוֹמְרוֹ בְּבֵית רַבּוֹ שְׁנֵי בְּיָדוּעַ שֶׁזֶּה מְכָרוֹ לוֹ. וְכֵן אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁבָּאוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה לַדִּין. זֶה אוֹמֵר: הִיא סָרְחָה עָלַי, וְהִיא אוֹמֶרֶת: הוּא סָרַח עָלַי. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט. לְמָחָר, אִם נִמְצָא עוֹמְרָהּ בְּבֵית בַּעְלָהּ - בְּיָדוּעַ שֶׁהִיא סָרְחָה עָלָיו, נִמְצָא עוֹמְרָהּ בְּבֵית אָבִיהָ - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא סָרַח עָלֶיהָ. כְּתִיב "וּבֵרֶדֶת הַטַּל עַל הַמַּחֲנֶה לַיְלָה [יֵרֶד הַמָּן עָלָיו]" וּכְתִיב "וַיָּצָא הָעָם וְלָקְטוּ" וּכְתִיב "שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ". הָא כֵּיצַד? צַדִּיקִים יָרַד עַל פֶּתַח בָּתֵּיהֶם, בֵּינוֹנִים - יָצְאוּ וְלָקְטוּ, רְשָׁעִים שָׁטוּ וְלָקְטוּ. כְּתִיב "לֶחֶם" וּכְתִיב "עֻגוֹת" וּכְתִיב "וְטַחֲנוּ". הָא כֵּיצַד? צַדִּיקִים - לֶחֶם, בֵּינוֹנִים - עוּגוֹת, רְשָׁעִים - טָחֲנוּ בְּרֵיחַיִם. "אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה", אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַב, וְאִיתֵימָא רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל עִם הַמָּן תַּכְשִׁיטֵי נָשִׁים, דָּבָר שֶׁנִּידּוּךְ בַּמְּדוֹכָה. "וּבִשְּׁלוּ בַּפָּרוּר" אָמַר רַבִּי חָמָא: מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל עִם הַמָּן צִיקֵי קְדֵירָה. "וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר" מַאי "בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר"? - אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִדָּבָר שֶׁיָּרַד לָהֶם בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר, מְלַמֵּד שֶׁיָּרְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת עִם הַמָּן. "וְהַנְּשִׂאִם הֵבִיאוּ אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם" תָּנָא: נְשִׂיאִים מַמָּשׁ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן". "וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן" אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: מַה שַּׁד זֶה תִּינוֹק טוֹעֵם בָּהּ כַּמָּה טְעָמִים - אַף הַמָּן כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹכְלִין אוֹתוֹ - מוֹצְאִין בּוֹ כַּמָּה טְעָמִים. אִיכָּא דְּאָמְרִי: לְשַׁד מַמָּשׁ, מַה שַּׁד זֶה מִתְהַפֵּךְ לְכַמָּה גְּוָונִין - אַף הַמָּן מִתְהַפֵּךְ לְכַמָּה טְעָמִים. "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת ה' לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבַּע". תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: בָּשָׂר שֶׁשָּׁאֲלוּ שֶׁלֹּא כְּהוּגֶן - נִיתַּן לָהֶם שֶׁלֹּא כְּהוּגֶן,

לחם

אדם אחד ויחיד יכול להצדיק מציאות של עולם שלם שמסביבו, אם הוא רק ראוי לשם "אדם".

משיחת י"ב תמוז, ה'תשכ"ח

תוספות

לחם ששאלו כהוגן — שאי אפשר להיות בלא לחם. **ניתן להם כהוגן** — בבוקר שיש שהות להכינו. **בשר שאלו שלא כהוגן** — מתוך כרס מלאה שהרי מקנה רב היה להם. **שלא כהוגן** — ירד להם עם חשיכה שעה שאינה ראויה לתקן אותה עד שעת הסעודה. **בעין יפה** — באור האבוקה. **וקבע להם זמן סעודה** — בבקר ובערב. **שירד להם דבר שמעון שחיטה** — ומלמד שהשליו דבר שמעון שחיטה היה. **וזבחת כאשר צויתיך** — ולא מצינו בתורה ציווי הזביחה היאך, מכאן אתה למד שנמסרו לו הלכות שחיטה על פה. **משטיחין** — השליו היה עשוי לפניהן על הארץ משטיחין ליטריד"ש בלעז. לחם יפה לבחורים ושמן לזקנים ודבש לתינוקות. כתיב שמן "בטעם לשד השמן" ואין זה לשון שומן אלא לשון שמן לפיכך טעמו נקוד למעלה ומם שלו נקוד פתח קטן ולפי שהוא סוף פסוק נהפך השין לינקד בקמץ גדול. **כסילוים** — קוצים בלשון ארמי. **ומותבינן לה בתנורא** — כך מנהגם לצלות שפודיהם בתנור. **ותפח** — מרוב שומנו הוא נתפח ונעשה עב. **אתליסר ריפי** — זו על זו, ריפי — כברות. **ותחתונה אינה נאכלת** — מרוב השומן הנבלע בה וכל שכן העליונות. **משתכח ליה** — היו נמצאות לו בין חביותיו שהיו ממציאין לו מן השמים. **רב חסדא** — חמודה דרבא הוה ורבו הוה. **ובדיל רבה** — בזכות הרב היה אוכל התלמיד. כתיב ותעל שכבת הטל — "והנה על פני המדבר" כשהיה הטל עולה מן הארץ לקראת החמה כדרכו היה נראה על פני המדבר דק מחספס למדנו שהיה הטל מכסה את המן עד שעה שהטל עולה לקראת החמה וכתיב ירד המן עליו אלמא טל מלמטה. **קופסא** — אשקרו"ן בלעז. **נימח על פיסת היד** — מחוספס נוטריקון. **נבלע באיברים** — אינו יוצא מן המעיים. **לאחר שפרחו** — שנתלוננו על כך שאמרו בלחם הקלוקל (במדבר כא). **לא לפניהם ולא לצידיהם** — שאין יודעים לאיזה צד עננים הולכים. **אלא לאחוריהם** — דיודעים הם שלא יחזורו לאחוריהן ואותן שלפנים צריכין לצאת לסוף המחנה מאחור.

לֶחֶם שֶׁשָּׁאֲלוּ כְּהוֹגֶן - נִיתַּן לָהֶם כְּהוֹגֶן, מִכָּאן לִמְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם בָּשָׂר אֶלָּא בַּלַּיְלָה. וְהָאָמַר רַבִּי: הַאי מַאן דְּאִית לֵיהּ סְעוּדְתָא - לָא לֵאכְלֵיהּ אֶלָּא בִּימָמָא! - בְּעַיִן יְפָה קָא אָמְרִינַן. אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: בַּתְּחִלָּה הָיוּ יִשְׂרָאֵל דּוֹמִין כְּתַרְנְגוֹלִים שֶׁמְּנַקְּרִין בָּאַשְׁפָּה, עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה וְקָבַע לָהֶם זְמַן סְעוּדָה. "הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם" וּכְתִיב "עַד חֹדֶשׁ יָמִים". הָא כֵּיצַד? בֵּינוֹנִים - לְאַלְתַּר מֵתוּ, רְשָׁעִים - מִצְטַעֲרִין וְהוֹלְכִין עַד חֹדֶשׁ יָמִים. "וַיִּשְׁטְחוּ" אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: אַל תִּקְרֵי "וַיִּשְׁטְחוּ" אֶלָּא "וַיִּשְׁחֲטוּ" מְלַמֵּד שֶׁנִּתְחַיְּבוּ שׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שְׁחִיטָה. "שָׁטוֹחַ" תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: אַל תִּקְרֵי "שָׁטוֹחַ" אֶלָּא "שָׁחוּט", מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל עַם הַמָּן דָּבָר שֶׁטָּעוּן שְׁחִיטָה. אָמַר רַבִּי: וְכִי מִכָּאן אַתָּה לָמֵד? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם כָּעָפָר שְׂאֵר וּכְחוֹל הַיָּם עוֹף כָּנָף" וְתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: "וְזָבַחְתָּ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ" - מְלַמֵּד שֶׁנִּצְטַוָּה מֹשֶׁה עַל הַוֵּשֶׁט וְעַל הַקָּנֶה, עַל רוֹב אֶחָד בָּעוֹף, וְעַל רוֹב שְׁנַיִם בַּבְּהֵמָה. אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "שָׁטוֹחַ" - מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם מַשְׁטִיחִין מִשְּׁמַיִם. כְּתִיב "לֶחֶם" וּכְתִיב "שֶׁמֶן" וּכְתִיב "דְּבַשׁ". אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: לַנְּעָרִים - לֶחֶם, לַזְּקֵנִים - שֶׁמֶן, לַתִּינוֹקוֹת - דְּבַשׁ. כְּתִיב "שִׁלְיוֹ" וְקָרֵינַן, "סִלְיוֹ", אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: צַדִּיקִים אוֹכְלִין אוֹתוֹ בְּשַׁלְוָה, רְשָׁעִים אוֹכְלִין אוֹתוֹ וְדוֹמֶה לָהֶן כְּסִילְוִין. אָמַר רַב חָנִין בַּר רָבָא: אַרְבָּעָה מִינֵי סִלְיוֹ הֵן, וְאֵלּוּ הֵן: שִׁיכְלִי, וְקִיבְלִי, וּפַסְיוֹנִי, וּשְׁלָיוֹ. מַעֲלָיָא דְּכוּלְּהוּ - שִׁיכְלִי, גְּרִיעָא דְּכוּלְּהוּ - שְׁלָיוֹ. וְהָוֵי כְּצִיפּוֹרְתָּא וּמוֹתְבִינַן לָהּ בְּתַנּוּרָא, וְתָפַח וַהֲוָה מְלֵי תַּנּוּרָא, וּמַסְקִינַן לֵיהּ אַתְּלִיסַר רִיפֵי וְאַחֲרוֹנָה אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא עַל יְדֵי תַּעֲרוֹבֶת. רַב יְהוּדָה מִשְׁתַּכַּח לֵיהּ בֵּי דָּנֵי. רַב חִסְדָּא מִשְׁתַּכַּח לֵיהּ בֵּי צִיבֵי. רָבָא מַיְיתֵי לֵיהּ אַרְיסֵיהּ כָּל יוֹמָא. יוֹמָא חַד לָא אֱיִיתֵי, אֲמַר: מַאי הַאי? סַלֵּיק לְאִיגְּרָא, שְׁמָעֵיהּ לִינוּקָא דְּקָאָמַר "שְׁמַעְתִּי וַתִּרְגֵּז בִּטְנִי". אֲמַר: שְׁמַע מִנֵּיהּ נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב חִסְדָּא, וּבְדִיל רַבָּה אָכִיל תַּלְמִידָא. כְּתִיב "וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל" וּכְתִיב "וּבְרֶדֶת הַטָּל". אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: טַל מִלְּמַעְלָה, וְטַל מִלְּמַטָּה, וְדוֹמֶה כְּמוֹ שֶׁמּוּנָּח בַּקּוּפְסָא. "דַּק מְחֻסְפָּס" אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: דָּבָר שֶׁנִּימּוֹחַ עַל פִּיסַּת הַיָּד. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: דָּבָר שֶׁנִּבְלָע בְּמָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵבָרִים. - מְחֻסְפָּס - טוּבָא הָוֵי! - אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק "מְחֻסְפָּס" כְּתִיב. תָּנוּ רַבָּנַן: "לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ" - לֶחֶם שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹכְלִין אוֹתוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וּכְשֶׁנֶּאֱמְרוּ דְּבָרִים לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר לָהֶם: צְאוּ וְאִמְרוּ לוֹ לַעֲקִיבָא: עֲקִיבָא טָעִיתָ! וְכִי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹכְלִין לֶחֶם? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי" אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "אַבִּירִים" - לֶחֶם שֶׁנִּבְלָע בְּמָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵבָרִים. אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "וַיְיתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ וַיָּצֵאת שָׁמָּה חוּץ" - דְּבָרִים שֶׁתְּגָרֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם מוֹכְרִין אוֹתָן לָהֶם. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּרָטָא אוֹמֵר: אַף דְּבָרִים שֶׁתְּגָרֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם מוֹכְרִין לְהֶן מָן מִפְּיָגֵן, אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "וַיְיתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ"? לְאַחַר שֶׁפָּרְחוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי אָמַרְתִּי יִהְיוּ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת - עַכְשָׁיו אֲנִי מַטְרִיחַ אוֹתָם שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת דִּכְתִיב "וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁימֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים". וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: לְדִידִי חֲזִי לִי הַהוּא אַתְרָא וְהָוְיָא תִּלְתָא פַּרְסִי. וְתָנָא: כְּשֶׁנִּפְגָּנִין - אֵין נִפְגָּנִין לֹא לִפְנֵיהֶן, וְלֹא לְצִדְדֵיהֶן, אֶלָּא לַאֲחוֹרֵיהֶן, "וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל", אָמְרוּ: עָתִיד מָן זֶה שֶׁתִּיפַּח בְּמֵעֵיהֶם, כְּלוּם יֵשׁ יָלוּד אִשָּׁה שֶׁמַּכְנִים וְאֵינוֹ מוֹצִיא? וּכְשֶׁנֶּאֱמְרוּ דְּבָרִים לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר לָהֶם: אַל תִּקְרֵי "אַבִּירִים" אֶלָּא "אֵיבָרִים" - דָּבָר שֶׁנִּבְלָע בְּמָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵיבָרִים. אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "וַיְיתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ" - בִּדְבָרִים שֶׁבָּאִין לָהֶם מִמְּדִינַת הַיָּם. דָּבָר אַחֵר "לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ"

אגרות קודש

ב"ה, ה' תמוז, תשי"א

ברוקלין.

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו מכ"ד סיון אשר בו מודיע שקבל רשיון היציאה וגם האפידייויט הנחוץ לו ויה"ר שיסודר הכל בעתו ובזמנו, והשי"ת יביאו למחוז חפצו האמיתי הוא חפץ ה' בשעה טובה ומוצלחת.

בטח ראה השיחה של ש"ק מברכים כסלו תשי"א אשר בה מדובר על אודות האחריות שלוקחים על עצמם תלמידי ארץ ישראל בנסיעתם לחו"ל ללמוד תורה.

בברכה.

אבל לֶחֶם שֶׁשָּׁאֲלוּ כְּהוּנָּן, שהרי אי אפשר להתקיים בלעדיו, נִיתַּן לָהֶם כְּהוּנָּן – בבוקר שיש שהות להכינו.

מִבָּאן – ממה שירד השליו בערב, לְמֵדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם בְּשָׂר אֶלָּא בַּלַּיְלָה, כדי שתהיה אכילתו ביום קלה מבלילה.

מקשה הגמרא: וְהָאָמַר אַבָּיֵי (לעיל ע"א) הַאי מַאן דְּאִית לֵיהּ סְעוּדָתָא לֹא לֶאֱכוֹלֵיהּ אֶלָּא בִּימָמָא – מי שיש לו סעודה לאכול, לא יאכלנו אלא ביום, כדי שיראה את מאכלו וישבע. מתרצת הגמרא: כְּעֵין יְמָמָא קָא אַמְרִינָן – כוונת אביי שיאכל לאור האבוקה, שהוא כעין יום.

אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, בַּתְּחִלָּה הָיוּ יִשְׂרָאֵל דּוֹמִין כְּתַרְנְגוֹלִים שֶׁמְּנַקְּרִין בְּאַשְׁפָּה – אוכלים מעט בלא קביעות, עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה וְקָבַע לָהֶם זְמַן סְעוּדָה בבוקר ובערב.

הגמרא מיישבת סתירה בין שני פסוקים האמורים בעונש מתלונני השליו: בפסוק אחד נאמר (במדבר יא לג) 'הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם וגו' וַיַּךְ ה' בָּעָם', למדנו שנענשו מיד, וּכְתִיב בפסוק אחר (שם יא כ) שאכלו מן השליו 'עַד חֹדֶשׁ יָמִים'. הָא כֵּיצַד מתקיימים שני המקראות, אלא בֵּינוֹנִים לְאַלְתַּר מֵתוּ, וּרְשָׁעִים מִצְטַעֲרִין וְהוֹלְכִין עַד חֹדֶשׁ יָמִים.

הגמרא דורשת הכתובים בענין השליו: 'וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שָׁטוֹחַ' (שם יא לב), אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, אַל תִּקְרֵי 'וַיִּשְׁטְחוּ' אֶלָּא 'וַיִּשְׁחֲטוּ', מְלַמֵּד שֶׁנִּתְחַיְּבוּ שׂוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שְׁחִיטָה על ששאלו שליו שלא בהוגן.

'שָׁטוֹחַ', תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אַל תִּקְרֵי 'שָׁטוֹחַ' אֶלָּא 'שָׁחוּט', מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל עִם הַמָּן דָּבָר שֶׁמְּעוּן שְׁחִיטָה, כלומר השליו הוא ממין הטעון שחיטה. אָמַר רַבִּי, וְכִי מִכָּאן אַתָּה לָמֵד ששליו טעון שחיטה, כלומר וכי צריך 'דרשה' לכך, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (תהלים עח כז) 'וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם כָּעָפָר שְׁאֵר וְכִחוֹל (הַיָּם) [יַמִּים] עוֹף כָּנָף', ולמדנו שהשליו מין עוף הוא, וְתַנְיָא בברייתא שעוף חייב שחיטה מן התורה, רַבִּי אוֹמֵר, ממה שנאמר (דברים יב כא) 'וְזָבַחְתָּ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ' ולא מצאנו בתורה כיצד היא הזביחה, מְלַמֵּד שֶׁנִּצְטַוָּה מֹשֶׁה הלכות שחיטה בעל פה, עַל הַוֹּשֵׁט וְעַל הַקָּנָה – שהם סימני הצוואר, ועל כך שדי בשחיטת רוֹב סימן אֶחָד בְּעוֹף, וְעַל כך שצריך לשחוט רוֹב שְׁנַיִם [–סימנים] בְּבְהֵמָה. אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'שָׁטוֹחַ', מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם המן מַשְׁטִיחִין מַשְׁטִיחִין – בצורה שטוחה על פני הארץ, ולא במפוזר.

הגמרא מבארת את סתירת הפסוקים בענין המן: כְּתִיב שהמן היה 'לֶחֶם' (שמות טז ד), וּכְתִיב – ובמקום אחר הכתוב מכנה אותו (במדבר יא ח) 'שָׁמֶן', וּכְתִיב בו עוד (שמות שם לא) 'כְּצִפִּיחַת בְּדֶבֶשׁ', וכיצד יכול המן להיות שלשה דברים שונים. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, המן השתנה לכל אדם כפי מה שראוי לו, לְנְעָרִים לֶחֶם, לַזְּקֵנִים שֶׁמֶן, לַתִּינוֹקוֹת דְּבַשׁ.

הגמרא חוזרת לעסוק בענין השליו: כְּתִיב 'שְׂלָיו' בשי"ן, ואפשר לקראו מלשון שלוה, וְקָרְינָן 'סְלָיו' בשי"ן שמאלית שנקראת בסמ"ך, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, צַדִּיקִים אוֹכְלִין אוֹתוֹ בְּשַׁלְוָה, רְשָׁעִים אוֹכְלִין אוֹתוֹ וְדוֹמֶה לָהֶן כְּסִילְוִין – קוצים.

אָמַר רַב חָנָן בַּר רָבָא, אַרְבָּעָה מִינֵי סְלָיו הֵן. וְאֵלּוּ הֵן, שֵׂיכְלֵי וְקִיבְלֵי וּפְסִיוֹנֵי וּשְׁלָיו. מְעַלֶּיָא דְּכוּלְּהוּ – הטוב שבכולם שֵׂיכְלֵי, גְּרִיעָא דְּכוּלְּהוּ – הגרוע שבכולם שְׁלָיו, וְהֵנֵי כְּצִיפּוֹרְתָּא – גודלו של השליו כציפור, וּמוֹתְבִינַן לֵהּ בְּתַנּוּרָא – והיה מנהגם להניחו בתנור לצלותו, וְתָפֵשׁ וַהֲוָה מָלֵי תַּנּוּרָא – ומרוב שומנו היה תופח וממלא את חלל התנור, וּמַסְקְרָנָן לֵיהּ אַתְּלֵיסַר רִיפֵּי – ומניחים אותו על שלשה עשר כברות [זו על גבי זו] לספוג את שומנו כדי שיהא ראוי לאכלו. וְאַחֲרוֹנָה – ואפילו הפת התחתונה, שספגה מעט מכולן, מרוב השומן הספוג בה אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא עַל יְדֵי תַּעֲרוֹבֶת.

רַב יְהוּדָה, לגודל זכותו מִשְׁתַּכַּח לֵיהּ בֵּי דָּנֵי – היו ממציאים לו מן השמים שליו בין חביותיו. רַב חִסְדָּא, מִשְׁתַּכַּח לֵיהּ בֵּי צִיבֵי – היה מוצאו באוצר העצים שלו. רָבָא, מַיְיתֵי לֵיהּ אַרְיְסֵיהּ כָּל יוֹמָא – האריס שלו היה מוצא שליו בשדה ומביא לו מידי יום, יוֹמָא חַד לֹא אַיְיתֵי – באחד הימים לא הביא האריס, אָמַר רבא מַאי הַאי – מדוע היום לא המציאו לי מן השמים, סָלִיק לְאוּגְרָא – עלה לגג, שַׁמְעֵיהּ לְיַנּוּקָא דְּקָאמַר – ושמע את התינוק שונה את הפסוק (חבקוק ג טז) 'שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי', אָמַר רבא, שָׁמַע מִנֵּיהּ – יש לי להבין מכך שנח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב חִסְדָּא [שהיה רבו וחמיו של רבא], וּבְדִיל רַבָּה – ובזכותו של הרב אָכִיל תַּלְמִידָא עד עתה, ומכיון שמת הרב שוב אין התלמיד זוכה.

הגמרא חוזרת לבאר את הפסוקים האמורים במן: כְּתִיב (שמות טז יד) 'וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְהִנֵּה עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר דַּק מְחֹסְפָס' וגו' – כשהיה הטל עולה כדרכו מן הארץ לקראת החמה, היה נראה על פני המדבר דק מחוספס, ולמדנו שעד זריחת החמה כיסה הטל את המן מלמעלה. וּכְתִיב (במדבר יא ט) 'וּבְרֶדֶת הַטַּל עַל הַמַּחֲנֶה לַיְלָה יֵרֶד הַמָּן עָלָיו', משמע שהטל היה מלמטה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, טַל מִלְּמַעְלָה וְטַל מִלְּמַטָּה ובאמצע המן, וְדוֹמֶה כְּמוֹ שֶׁמּוּנָּח בְּקוּפְסָא.

בהמשך הכתוב נתכנה המן 'דַּק מְחֹסְפָס', אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, תיבת 'מחוספס' מורכבת משתי מילים, מח ופס, לומר שהמן היה דָּבָר רַךְ שֶׁנִּימּוֹחַ עַל פִּיסַת הַיָּד. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לומר שהמן היה דָּבָר שֶׁנִּבְלָע בְּמָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵבָרִים, גימטריא של 'מחוספס', כלומר לא יצא מהגוף. מקשה הגמרא: 'מְחוּסְפָּס' טוּבָא הָוֵי – הגימטריא שלו יותר מכך. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, 'מְחֻסְפָּס' כְּתִיב, ללא וא"ו, לפיכך הגימטריא היא רמ"ח.

תָּנוּ רַבָּנָן, על המן נאמר (תהלים עח כה) 'לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ', דהיינו לֶחֶם שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שהם אבירים וחזקים אוֹכְלִין אוֹתוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וּכְשֶׁנֶּאֱמְרוּ הַדְּבָרִים לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר לָהֶם צְאוּ וְאִמְרוּ לוֹ לַעֲקִיבָא, עֲקִיבָא טָעִית, וְכִי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹכְלִין לֶחֶם, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר במשה רבינו כשעלה למרום (דברים ט ט) 'לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי' לפי שכך מנהג המלאכים במרום. אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'אַבִּירִים', לֶחֶם שֶׁנִּבְלָע בְּמָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה 'אֵבָרִים' והיינו המן שהיה נבלע באיברים. מקשה הברייתא: אֶלָּא – אם אכן נבלע המן באיבריהם ולא הוצרכו לנקביהם, מָה – כיצד אֲנִי מְקַיֵּים את האזהרה שהוזהרו בני ישראל (שם כג יד), 'וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ (וְיָצָאתָ שָׁמָּה חוּץ)', לכסות בה את הצואה. ומתרצת: משום אכילת דְּבָרִים שֶׁתַּגְּרֵי אומות הָעוֹלָם מוֹכְרִין אוֹתָן לָהֶם, שלא נבלעו באיבריהם. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּרָטָא חולק ואוֹמֵר, אַף דְּבָרִים שֶׁתַּגְּרֵי אומות הָעוֹלָם מוֹכְרִין לָהֶן, מָן מִפִּינָן – המן מסמסן וביטלן, ולא נצרכו לנקביהם כלל, אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ', לְאַחַר שֶׁפָּרְחוּ – לאחר שהתלוננו על המן שאינו יוצא מאיבריהם, שאז אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אֲמַרְתִּי [–רציתי שוּהְיוּ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, עַכְשָׁיו אֲנִי מְטַרְיַח אוֹתָם ללכת שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת כדי לצאת מן המחנה ולהיפנות. ומנין שהיו צריכים ללכת שלש פרסאות כדי להיפנות, דִּכְתִיב על שטחו של מחנה ישראל (במדבר לג יט) 'וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים', וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, לְדִידִי חָזֵי לִי הַהוּא אַתְרָא – אני ראיתי את המקום ההוא, וְהַוְיָא תְּלָתָא פַּרְסֵי – והיה ארכו שלש פרסאות. וְתָנָא – והרי שנינו בברייתא, כְּשֶׁנִּפְנִין – כשרצו בני ישראל להיפנות במדבר, אֵין נִפְנִין לֹא לְפָנֶיהָן וְלֹא לְצִדְדֵיהֶן שמא ילכו עניני הכבוד לאותו כיוון, אֶלָּא לַאֲחוֹרֵיהֶן, כי בודאי לא יחזרו הענינים לאחור. נמצא, שאותם ששהו בקדמת המחנה הלכו את כל ארכו לאחור כדי להיפנות.

בתלונת בני ישראל על המן נאמר (במדבר יא ו), 'וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל בִּלְתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ'. הגמרא מפרשת את תלונתם: אָמְרוּ – בני ישראל התלוננו, עָתִיד מָן זֶה שֶׁתִּיפַּח [–יתפח] בְּמֵעֵיהֶם [של עצמם] וימותו, שהרי כְּלוּם [–וכי] יֵשׁ יְלוּד אִשָּׁה שֶׁמְּכַיְּנִים לגופו דבר מאכל וְאֵינוֹ מוֹצִיא אותו. וּכְשֶׁנֶּאֱמְרוּ דְּבָרִים – דרשה זו לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר לָהֶם, לפי זה אַל תִּקְרֵי בפסוק האמור על המן (תהלים עח כה) 'לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ', אֶלָּא 'לחם אֵיבָרִים', כלומר דָּבָר שֶׁנִּבְלָע בְּמָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵיבָרִים. אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ' בִּדְבָרִים שֶׁבָּאִין לָהֶם מִמְּדִינַת הַיָּם – שקנו מתגרי האומות, שלא נבלעו באיבריהם.

דָּבָר אַחֵר – דרשה אחרת בפסוק, 'לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ'

1 זֶה יְהוֹשֻׁעַ בן נון, שֶׁיָּרַד לוֹ מָן למרגלות הר סיני בשעה שהמתין שם
2 למשה ארבעים יום כשעלה בהר לאחר מתן תורה, בשיעור כְּנֶגֶד
3 כָּל יִשְׂרָאֵל. שכן כְּתִיב הָכָא "לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ, וּכְתִיב הָתָם
4 (במדבר כז יח) 'קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נון אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ', למדנו
5 ש'איש' האמור בענין המן הוא יהושע הקרוי 'איש'.
6 מקשה הגמרא: וְאִימָּא שכוונת הכתוב למֹשֶׁה שאף הוא קרוי איש,
7 דִּכְתִיב (שם יב ג) 'וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד'. מתרצת הגמרא: דָּנִין 'אִישׁ'
8 מֵ'אִישׁ', וְאֵין דָּנִין 'אִישׁ' מִ'וְהָאִישׁ'. כלומר, עדיף לומר ש'איש'
9 האמור במן הוא יהושע שנאמר בו 'איש' מאשר לפרש שהוא
10 משה שנאמר בו 'והאיש', כיון שבגזירה שוה דנים את זו השוה
11 יותר בתיבותיה.
12 שֶׁאֵלּוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִפְּנֵי מַה לֹּא יָרַד לָהֶם
13 לְיִשְׂרָאֵל מָן רק פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה לכל השנה, אלא נעשה בכל יום
14 נס חדש. אָמַר לָהֶם, אֶמְשׁוֹל לָכֶם מָשָׁל כדי לבאר את הסיבה. לְמָה
15 הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן אֶחָד, פָּסַק לוֹ לקבל את
16 מְזוֹנוֹתָיו פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה, וְלֹא הָיָה מַקְבִּיל פְּנֵי אָבִיו אֶלָּא פַּעַם אַחַת
17 בַּשָּׁנָה כדי לקבלם. אך כיון שרצה המלך שהבן יזכור ממנו תמיד,
18 עָמַד וּפָסַק מְזוֹנוֹתָיו בְּכָל יוֹם, וְהָיָה מַקְבִּיל פְּנֵי אָבִיו כָּל יוֹם. אַף
19 יִשְׂרָאֵל, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה בָּנִים, הָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר שֶׁמָּא לֹא
20 יֵרֵד מָן לְמָחָר וְנִמְצְאוּ כּוּלָּן מֵתִים בְּרָעָב. ומשום כך, נִמְצְאוּ כּוּלָּן
21 מְכַוְּנִים אֶת לִבָּם ומתפללים לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם. דָּבָר אַחֵר, הטעם
22 שהמן ירד בכל יום, לפי שֶׁעַל ידי כך הָיוּ אוֹכְלִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא חַם,
23 ורצה הקדוש ברוך הוא להטיב להם בשלמות. דָּבָר אַחֵר – טעם
24 נוסף, מִפְּנֵי מַשְׂאוֹי הַדֶּרֶךְ שלא יצטרכו לשאת אותו עמם
25 במסעותיהם לכל מקום.
26 דרשה בענין גובהו של המן: וּכְבָר הָיָה רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל
27 וּזְקֵנִים, יוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בִּפְרָשַׁת הַמָּן, וְהָיָה רַבִּי אֱלִעֶזֶר הַמּוֹדָעִי יוֹשֵׁב
28 בֵּינֵיהֶן. נַעֲנָה [–פתח] רַבִּי אֱלִעֶזֶר הַמּוֹדָעִי וְאָמַר, מָן שֶׁיָּרַד לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל
29 הָיָה גְּבוֹהַּ – גבהו הגיע לִשְׁשִׁים אַמָּה. אָמַר לוֹ רַבִּי טַרְפוֹן, מוֹדָעִי, עַד
30 מָתַי אַתָּה מְנַבֵּב [–מלקט] דְּבָרִים וּמֵבִיא עָלֵינוּ, כלומר, זאת מנין לך.
31 אָמַר לוֹ רבי אלעזר המודעי, רַבִּי, מִקְרָא האמור בענין המבול אֲנִי
32 דּוֹרֵשׁ, שנאמר (בראשית ז ב) "חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְּמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם
33 וַיְכַסּוּ הֶהָרִים", ולכאורה אם כוונת הכתוב שבכל מקום היו המים
34 בגובה זה מלמעלה לארץ, וְכִי יתכן שחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה היה גובהם
35 בָּעֲמֶק (וכן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה בַּשְּׁפֵלָה) וכן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה בֶּהָרִים, וְכִי מַיָּא
36 שׁוּרֵי שׁוּרֵי קָיְמֵי – וכי המים עמדו כחומות, והרי יש להם להתפשט
37 בשוה, ואז נמצא שבהרים גובהם פחות מבמישור. וְעוֹד קשה אם
38 כן, תֵּיבָה הֵיכִי סַגְיָא – איך עלתה התיבה מן העמק אל ההר. אֶלָּא
39 בודאי כך היה, בתחילה (שם ז יא) 'נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנֹת תְּהוֹם רַבָּה' – מי
40 התהום הציפו את הארץ מלמטה, עַד דְּאַשְׁווּ מַיָּא כַּהֲרֵי טוּרֵי – עד
41 שהושוו המים בגבהם עם ההרים. וַהֲדַר – ולאחר מכן, 'חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה
42 אַמָּה מִלְּמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם' – מי הגשמים שבאו מלמעלה גברו
43 והוסיפו חמש עשרה אמה מעל ראשי ההרים. מסיים רבי אלעזר
44 את ראייתו: וְכִי אֵי זֶה מִדָּה מְרוּבָּה יותר מחברתה, מִדָּה טוֹבָה אוֹ
45 מִדַּת פּוּרְעָנוּת, הֲוֵי אוֹמֵר מִדָּה טוֹבָה מרובה מִמִּדַּת פּוּרְעָנוּת. וּבְמִדַּת
46 פּוּרְעָנוּת [–בירידת המבול] הוּא אוֹמֵר 'וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ',
47 שארובות הן פתחים קטנים. ואילו בְּמִדָּה טוֹבָה [–במן] הוּא אוֹמֵר
48 (תהלים עח כג) 'וַיְצַו שְׁחָקִים מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח, וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן
49 לֶאֱכֹל, וּדְגַן שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ', ודלת היא פתח גדול, כפי ששנינו
50 בברייתא, כַּמָּה אֲרוּבּוֹת יֵשׁ בְּאורך דֶּלֶת, אַרְבַּע. ומכיון שאַרְבַּע
51 ארובות לדלת אחת, הֲרֵי כָּאן שְׁמוֹנֶה לשתי דלתות האמורות במן,
52 'דלתי שמים', וְנִמְצָא מָן שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ שִׁשִּׁים אַמָּה,
53 מאחר שאם משתי ארובות הומטרו מי המבול בגובה חמש עשרה
54 אמה, משתי דלתות שהן פי ארבע מהן הומטר מן בגובה ששים
55 אמה.
56 שיטה החולקת על רבי אלעזר המודעי: תַּנְיָא, אִיסִּי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר,
57 מָן שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל הָיָה גובהו מִתְגַּבֵּר וְעוֹלֶה עַד שֶׁרוֹאִין אוֹתוֹ כָּל
58 מַלְכֵּי מִזְרָח וּמַעֲרָב, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כג ה) 'תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי'
59 [וגו' 'כּוֹסִי רְוָיָה']. אָמַר אַבַּיֵי, שֶׁמַע מִינָּה מפסוק זה, כְּפָא דְּדָוִד
60 לְעֵלְמָא דְּאָתֵי – הכוס שעליה יברך דוד המלך בסעודת הצדיקים
61 לעתיד לבא, מָאתָן וְעֶשְׂרִין וְחַד לוֹנָא מַחֲזִיק, שֶׁנֶּאֱמַר 'כּוֹסִי רְוָיָה',
62 'רְוָיָה' בְּגִימַטְרִיָּא הָכִי הֲוֵי.
הגמרא מקשה על דרשת רבי אלעזר המודעי: הָא לֹא דָּמְיָא – אין
64 לדמות את ירידת המן למבול, שהרי הָתָם – ירידת המבול בגובה
65 חמש עשרה אמה, היתה בְּאַרְבָּעִין יוֹמִין – בארבעים יום, אבל הָכָא
66 – ירידת המן חָדָא שַׁעְתָּא – בשעה אחת ירד הכל, ויתכן אם כן
67 שגובהו פחות מששים אמה. ומאידך, הָתָם לְכוּלֵּי עָלְמָא – המבול
68 כיסה את כל העולם, אבל הָכָא [–במן] לְיִשְׂרָאֵל לְחוּדֵיהּ, וְנָפֵישׁ לְהוּ
69 טְפֵי – ויתכן שגובהו היה יותר מששים אמה. מתרצת הגמרא: רַבִּי
70 אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי 'פְּתִיחָה' 'פְּתִיחָה' גָּמַר – למד כן בגזירה שוה
71 'פתיחה' האמורה במן מ'פתיחה' האמורה במבול, כשם שבמבול
72 גבהו המים חמש עשרה אמה לשתי ארובות כך במן גבהו חמש
73 עשרה אמה לכל שתי ארובות.
74 שנינו במשנה: יום הכפורים אָסוּר בַּאֲכִילָה ובשתיה וברחיצה
75 ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה. מבררת הגמרא: הָנֵי
76 חֲמִשָּׁה עֲנוּיִין המנויים במשנה כְּנֶגֶד מִי – מהיכן נלמדו. אָמַר רַב
77 חִסְדָּא, כְּנֶגֶד חֲמִשָּׁה עֲנוּיִין שֶׁבַּתּוֹרָה – חמש פעמים שנאמרה בתורה
78 מצות עינוי ביום הכפורים: א. 'וּבָעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי וגו' וְעִנִּיתֶם
79 אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם' (במדבר כט ז). ב. 'וְ'אַךְ בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי וגו'
80 וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם' (ויקרא כג כז). ג. 'שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם
81 אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם' (ויקרא כג לב). ד. 'וְ'שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת
83 נַפְשֹׁתֵיכֶם' (ויקרא טז לא). ה. 'וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי
84 בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם' (ויקרא טז כט).
84 מקשה הגמרא: וכי הָנֵי העינויים חֲמִשָּׁה בלבד הָווּ, וַאֲנַן שִׁיתָּא תְּנַן
85 – והרי במשנה נמנו ששה. מתרצת הגמרא: שִׁתִּיה בְּכְלַל אֲכִילָה
86 הִיא, וכעינוי אחד הם הנלמד מפסוק אחד. דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מְנַיִן
87 לִשְׁתִיָּה שֶׁהִיא בְּכְלַל אֲכִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר לענין מעשר שני (דברים יד כג)
88 'וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ', והלא תִּירוֹשׁ
89 האמור כאן חֲמָרָא [–יין] הוּא, וְקָרֵי לֵיהּ 'וְאָכַלְתָּ', הרי ששתיה בכלל
90 אכילה היא. דוחה הגמרא: מַמְאִי – מנין הראיה ששתיה בכלל
91 אכילה, וְדִילְמָא – אולי מדובר בפסוק דְּאָכְלֵיהּ – שאכל את
92 התירוש עַל יְדֵי מאכל הנקרא אֲנִיגְרוֹן, דְּאָמַר רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל,
93 אֲנִיגְרוֹן הוּא מַיָּא דְּסִילְקָא – תבשיל עם מי שליקת תרד, וּאַכְסִיגְרוֹן
94 הוּא מַיָּא דְּכוּלְּהוּ שִׁלְקֵי – תבשיל עם מי שליקת שאר ירקות.
95 אֶלָּא אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, מֵהָכָא – מכאן ששתיה בכלל אכילה,
96 שנאמר (שם יד כו) 'וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכָל אֲשֶׁר תַּאֲוֶה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן
97 [וּ]בַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וגו' 'וְאָכַלְתָּ', והרי שֵׁכָר שְׁתִיָּה הוּא, וְקָרֵיהּ רַחֲמָנָא
98 'וְאָכַלְתָּ'. מקשה הגמרא: מַמְאִי, וְדִילְמָא הָכָא נַמִּי – אף לגבי השכר
99 יש לפרש שמדובר דְּאָכְלֵיהּ עַל יְדֵי אֲנִיגְרוֹן. מתרצת הגמרא: 'שֵׁכָר'
100 כָּתַב, ומשמע מִידֵּי דְּמִשַּׁכַּר, ואכילת שכר על ידי אניגרון אינה
101 משכרת. דוחה הגמרא: וְדִילְמָא – אולי שכר האמור בפסוק הוא
102 דְּבֵילָה קְעֵילִית – תאינה הבאה ממקום הנקרא 'קעילה', שאכילתה
103 משכרת. דְּתַנְיָא, אֲכֹל דְּבֵילָה קְעֵילִית וְשָׁתָה [–או ששתה] דְּבַשׁ
104 וְחָלָב, וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ,

"ברכנו אבינו" בגלל ש"כולנו כאחד".

רש"י

זה יהושע — שעלה עם משה עד תחומי ההר שנאמר (שמות כד) "ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר סיני" והמתין לו יהושע שם כל ארבעים יום שנאמר "וישמע יהושע את קול העם ברעה" למדנו שלא היה עמהם ושם היה יורד לו מן כנגד כל ישראל. **עד מתי אתה מנבב דברים ומביא עלינו** — מאין לך. **חמש עשרה אמה מלמעלה** — אם תאמר מלמעלה לארץ, ולא פירש בהר או בבקעה, וכי חמש עשרה בהר וכו'. **תיבה היכי סניא** — היאך עלתה לראשי ההרים? אלא על כרחך מלמעלה דקרא מן השמים הוא, והכי קאמר על ידי גשמים גברו חמש עשרה אמה ומן התהום יצאו תחלה למלאות הבקעות והשפלות עד שהשוו לראשי ההרים. **מרובה** — רבה על חברתה מדה טובה מרובה על הרעה חמש מאות בה. שבמדה טובה נאמר (שם לד) "נוצר חסד לאלפים" ובמדת פורענות הוא אומר "על שלשים ועל רבעים" אף כאן מדת הטוב של ירידת המן רבתה על ירידת המבול. **במדת פורענות הוא אומר וארובות השמים** — לא ירד מבול אלא דרך שתי ארובות. **ובמדה טובה הוא אומר דלתי שמים פתח** — ותנא: כמה ארובות יש באורך דלת — ארבע, הרי לשתי דלתות שמונה ארובות ואחרי ששתי ארובות הורידו גשמים גובה חמש עשרה אמה, שמונה ארובות הורידו מן ששים אמות שהרי אמרת מדה טובה מרובה על של פורענות וכל שכן שאינה ממועטת הזימנה. **הא לא דמיא** — אדרבי אלעזר המודעי קאי. **פתיחה פתיחה גמר** — מה פתיחה האמורה בארובות המבול חמש עשרה לשתי ארובות אף פתיחה האמורה בדלתות המן חמש עשרה אמה לכל שתי ארובות. **ובעשור** — דחומש הפקודים ו"אך בעשור" דשור או כשב שבת שבתון וגו' בכולהו כתיב "תענו" "ועניתם". **אניגרון** — מין מאכל שנותנין בו יין. ובכמה מקומות שנינו בתוספתא אניגרון ואכסיגרון שנותנין בו יין ושמן. **מיא דסילקא** — מים ששלקו בהן תרדין. דכולהו שלקי — של שאר מיני ירקי. **מידי דמשכר** — ואין שברות דרך אכילה. **קעילית** — שם מקום.

חייב

תוספות

הני חמשה עניין כנגד מי — תימה לי: דהכא קאמר סתמא דתלמודא דחמשה הויין ובסמוך פריך סתמא דהתלמוד ואנן שיתא תנן! ויש לומר: דהא דקאמר הכא הני חמש עניין כנגד מי — לאו סתמא דתלמודא קאמר לה, אלא מילתיה דרב חסדא היא הכל. וכי האי גוונא איכא בריש פרק "אלו מציאות" (בבא מציעא בא,א) דמיבעיא ליה: וכמה? אמר רבי יצחק: קב בארבע אמות, ובתר הכי פריך: אי דרך נפילה אפילו טובא נמי כו' ואם כן מאי קמיבעיא ליה מעיקרא וכמה? לימא דרך נפילה ואפילו טובא. אלא רבי יצחק הוא דקאמר וכמה. וכהאי גוונא יש לפרש בפרק "לא יחפור" (בבא בתרא כב,ב) גבי "וכמה? [אמר רבי ייבא...] כמלא רחב חלון".

ובעשור אך בעשור שבת שבתון ושבת שבתון והיתה לכם — כך היא הגירסא ברוב ספרים ודבר תימה היא מאד, דלא מייתי להו בסדר שהם כתובים בתורה אלא לגמרי מלמטה למעלה קא מייתי להו "ובעשור" בפרשת פינחס, ו"אך בעשור" "שבת שבתון" בפרשת אמור אל הכהנים, ו"שבת שבתון" "והיתה לכם" באחרי מות אלא ש"והיתה לכם" כתיב ברישא. ונראה לי דלהכי מייתי "ובעשור" ברישא משום דמיניה נפקא לן לעיל (עד,ב) פירושו דעינוי, כדאמר לעיל: יכול ישב בחמה ובצנה ויצטער — תלמוד לומר "כל מלאכה לא תעשו" והיינו ההוא קרא ד"ובעשור" דכתיב ביה "ועניתם את נפשותיכם כל מלאכה לא תעשו" וכיון דכתיב לבסוף קא מייתי לכולהו מלמטה למעלה. ויש ספרים שגורסין "שבת שבתון" "אך בעשור" "ובעשור" "והיתה לכם" ועל אותה גירסא אין אדם יכול ליתן טעם.

הני חמשה הוו ואנן שיתא תנן — תימה לי דבקראי נמי כתיבי שיתא, תרי באחרי מות ושלש באמור אל הכהנים וחד בפינחס! ונראה לי ד"כי כל הנפש אשר לא תעונה" לא קא חשיב דלא קחשיב אלא ציווין "תענו" "ועניתם" אבל האי דלא ציווי הוא לא קא חשיב.

גמרא

1 זֶה יְהוֹשֻׁעַ שֶׁיָּרַד לוֹ מָן כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּתִיב הָכָא
2 "אִישׁ" וּכְתִיב הָתָם "קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אִישׁ
3 אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ". וְאֵימָא מֹשֶׁה, דִּכְתִיב "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו
4 מְאֹד". - דַּיָּנִין אִישׁ מֵאִישׁ, וְאֵין דַּיָּנִין "אִישׁ" מִ"וְהָאִישׁ".
5 שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: מִפְּנֵי מַה לֹּא
6 יָרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מָן פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה? אָמַר לָהֶם:
7 אֲמָשׁוֹל לָכֶם מָשָׁל: לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה - לְמֶלֶךְ בָּשָׂר
8 וָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן אֶחָד. פָּסַק לוֹ מְזוֹנוֹתָיו פַּעַם אַחַת
9 בַּשָּׁנָה, וְלֹא הָיָה מַקְפִּיל פְּנֵי אָבִיו אֶלָּא פַּעַם אַחַת
10 בַּשָּׁנָה. עָמַד וּפָסַק מְזוֹנוֹתָיו בְּכָל יוֹם, וְהָיָה מַקְפִּיל
11 פְּנֵי אָבִיו כָּל יוֹם. אַף יִשְׂרָאֵל, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַרְבָּעָה
12 וַחֲמִשָּׁה בָּנִים הָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר: שֶׁמָּא לֹא יֵרֵד מָן
13 לְמָחָר וְנִמְצְאוּ כּוּלָּן מֵתִים בָּרָעָב, נִמְצְאוּ כּוּלָּן מְכַוְּנִים
14 אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם. דָּבָר אַחֵר: שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין
15 אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא חַם, דָּבָר אַחֵר: מִפְּנֵי מִשֹּׁאוֹ הַדֶּרֶךְ.
16 וּכְבָר הָיָה רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וּזְקֵנִים יוֹשְׁבִין
17 וְעוֹסְקִין בְּפָרָשַׁת הַמָּן וְהָיָה רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי יוֹשֵׁב
18 בֵּינֵיהֶן. נַעֲנָה רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי וְאָמַר: מָן שֶׁיָּרַד
19 לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל הָיָה גָּבוֹהַּ שִׁשִּׁים אַמָּה אָמַר לוֹ רַבִּי
20 טַרְפוֹן: מוֹדָעִי! עַד מָתַי אַתָּה מְנַבֵּב דְּבָרִים וּמֵבִיא
21 עָלֵינוּ? אָמַר לוֹ: רַבִּי, מִקְרָא אֲנִי דּוֹרֵשׁ "חֲמֵשׁ
22 עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְּמַעְלָה גָּבְרוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ הֶהָרִים" וְכִי
23 חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה בָּעֹמֶק חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה בַּשְּׁפֵלָה חֲמֵשׁ
24 עֶשְׂרֵה בֶּהָרִים? וְכִי מַיָּא שׁוּרֵי שׁוּרֵי קָיְמִי? וְעוֹד:
25 תֵּיבָה הֵיכִי סָגְיָא? אֶלָּא נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה עַד דְּאַשְׁוּו מַיָּא בַּהֲדֵי טוּרֵי, וַהֲדַר
26 "חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְּמַעְלָה גָּבְרוּ הַמַּיִם". וְכִי אֵי זֶה מִדָּה מְרוּבָּה, מִדָּה טוֹבָה אוֹ מִדַּת
27 פּוּרְעָנוּת? תֵּיוּ אוֹמֵר: מִדָּה טוֹבָה מִמִּדַּת פּוּרְעָנוּת. בְּמִדַּת פּוּרְעָנוּת הוּא אוֹמֵר "וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ", בְּמִדָּה טוֹבָה הוּא אוֹמֵר
28 "וַיְצַו שְׁחָקִים מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכֹל וּדְגַן שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ". כַּמָּה אֲרוּבּוֹת יֵשׁ בַּדֶּלֶת - אַרְבַּע, אַרְבַּע,
29 הֲרֵי כָּאן שְׁמוֹנֶה, וְנִמְצָא מָן שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ שִׁשִּׁים אַמָּה. תַּנְיָא, אִיסִי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: מָן שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל הָיָה
30 מִתְגַּבֵּר וְעוֹלֶה, עַד שֶׁרוֹאִין אוֹתוֹ כָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי [וגו' כּוֹס רְוָיָה]" אָמַר אַבָּיֵי:
31 שְׁמַע מִינַּהּ - כָּסָא דְּדָוִד לְעָלְמָא דְּאָתֵי מָאתָן וְעֶשְׂרִין וְחַד לוֹגָא מַחֲזִיק, שֶׁנֶּאֱמַר "כּוֹס רְוָיָה" - רְוָיָה בְּגִימַטְרִיָּא הָכִי הֲוֵי. - הָא לָא
32 דָּמְיָא, הָתָם - בְּאַרְבָּעִין יוֹמִין, הָכָא - חֲדָא שַׁעְתָּא, הָתָם לְכוּלֵּי עָלְמָא, הָכָא - לְיִשְׂרָאֵל לְחוּדֵיהּ, וְנָפֵישׁ לְהוּ טִפֵּי. - רַבִּי אֶלְעָזָר
33 הַמּוֹדָעִי פְּתִיחָה פְּתִיחָה גְּמַר. "אָסוּר בַּאֲכִילָה". הָנֵי חֲמִשָּׁה עִנּוּיִין כְּנֶגֶד מִי? אָמַר רַב חִסְדָּא: כְּנֶגֶד חֲמִשָּׁה עִנּוּיִין שֶׁבַּתּוֹרָה
34 "וּבָעֲשׂוֹר" וְ"אַךְ בָּעֲשׂוֹר" "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן" "וְשַׁבַּת שַׁבָּתוֹן" "וְהָיְתָה לָכֶם". הָנֵי חֲמִשָּׁה הֲווּ? וְאַנַּן שִׁיתָּא תְּנַן! שְׁתָיָה בִּכְלַל
35 אֲכִילָה הִיא. דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מִנַּיִן לִשְׁתִיָּה שֶׁהִיא בִּכְלַל אֲכִילָה - שֶׁנֶּאֱמַר "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ
36 וְיִצְהָרֶךָ", תִּירוֹשׁ הַמְּרָא הוּא וְקָרֵי לֵיהּ "וְאָכַלְתָּ". מִמַּאי? וְדִילְמָא דְּאָכְלֵיהּ עַל יְדֵי אָנִיגְרוֹן? דְּאָמַר רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל: אָנִיגְרוֹן
37 - מַיָּא דְּסִילְקָא, אָכְסִיגְרוֹן - מַיָּא דְּכוּלְּהוּ שִׁלְקֵי! אֶלָּא אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: מִדְּכָא "וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה
38 נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן בַּיַּיִן וּבַשֵּׁכָר", שֵׁכָר שְׁתִיָּה הוּא, וְקָרֵיהּ רַחֲמָנָא "וְאָכַלְתָּ". - מִמַּאי? וְדִילְמָא הָכָא נַמִּי דְּאָכְלֵיהּ עַל יְדֵי
39 אָנִיגְרוֹן? - שֵׁכָר כָּתַב, מִידֵּי דְּמַשְׁכַּר. - וְדִילְמָא דְּבֵילָה קְעִילִית? דְּתַנְיָא: אֲכָל דְּבֵילָה קְעִילִית וְשָׁתָה דְּבַשׁ וְחָלָב וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ

חייב

יש לפעמים שהקדוש-ברוך-הוא "צדיק יבחן", על-ידי גזירות כו', רחמנא-ליצלן, שאז באים ממסירת הרצון למסירת נפש בפועל כפשוטו; אבל לא זו היא הכוונה במסירת נפש, אלא העיקר הוא – שתהיה מסירת הרצון.

משיחת י"ב תמוז, ה'תשכ"ח

גמר שכר שכר מנזיר — ואם תאמר לרבי יהודה דלא יליף גזירה שוה בברייתא פרק "אמרו לו" (כריתות יג,ב), מנא ליה דשתיה בכלל אכילה? יש לומר: מסברא כדאמרינן בפרק שלישי דשבועות (כב,ב): איבעית אימא קרא, איבעית אימא סברא. אי בעית אימא סברא כדאמרי אינשי: תא ונטעום מידי, ואזלי ואכלי ושתו. אי נמי נראה לי: נהי דלגבי ביאת מקדש לא יליף שכר שכר מנזיר, לחייב אפילו בשאר משכרין הכא גבי מעשר שני הוה יליף גזירה שוה. דהתם טעמא רבה איכא דלא יליף, משום דשתויי יין גנאי הוא ליכנס שכור לפנים, דאפילו לפני מלך בשר ודם אין עושין כן — כל שכן לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה וכיון דטעמא משום הכי הוא מה לי יין מה לי שאר משכרין. אבל בעלמא מודה דגמרינן מנזיר. תדע, דהא הכא אליבא דמאן דאמר אכל דבילה קעילית ונכנס למקדש חייב, דהיינו רבי יהודה — מסקינן גמר שכר שכר מנזיר, אלמא דמודה רבי יהודה הכא כדפרישית וניחא נמי הא דקשה: אדגמרת מנזיר נגמר ממקדש, אפילו שאר משכרין. אלא ודאי לא גמרינן מקדש מעלמא, ולא בעלמא גמרינן מינה. דטעמא דהתם הוי כדפרישית והא לא שייך בעלמא. ואם תאמר: דהשתא מסקינן הכא דדבילה קעילית אין נקחת בכסף מעשר ובפרק "בכל מערבין" (עירובין כז,ב) לא משמע הכי, דדרשינן: "ביין", לרבות שלוקחין יין אגב קנקנו, "בשכר" — מלמד שלוקחין תמד משהחמיץ ומפרש התם דצריכי, דאי כתב רחמנא בשכר הוה אמינא דבילה קעילית, כתב רחמנא יין על גבי קנקנו וכל שכן דבילה קעילית ואייתר לן בשכר לתמד משהחמיץ. ועוד קשה: מנלן התם למידרש כל הני דרשות, "ביין" — שלוקחין יין אגב קנקנו, "בשכר" — לתמד משהחמיץ, "בבקר" — על גבי עורו, "בצאן" — על גבי גיזותיו, והא צריכי למידרש מינייהו כללי ופרטי, לכל הפחות תרתי מינייהו צריכי, חד בעלי חיים וחד שאינן בעלי חיים דאי כתב רחמנא יין ושכר הוה אמינא גידולי קרקע ממש דווקא ואי כתב רחמנא בבקר ובצאן הוה אמינא בעלי חיים — אין, שאין בעלי חיים — לא, כדאמרינן בפרק קמא דקדושין (יז,א) גבי הענקה. ויש לומר: דהתם לאו מבניין ושכר ובבקר ובצאן קא דריש אלא מיתורא דביתי"ן, דהוה מצי למיכתב יין ושכר בקר וצאן. והשתא ניחא בשמעתא דבכלל שכר דקרא לא הוי דבילה קעילית. ואם תאמר: ולמה לי לרבויי התם דבילה קעילית, תיפוק ליה מבעין הפרט דהוי פרי מפרי וגידולי קרקע! ויש לומר: דשמא אינה ראויה לאכילה ולא חשיבא פרי כולי האי. ואם תאמר: הכא, דפריך ואימא דבילה קעילית, לישני מיין אגב קנקנו (דאינה) דנקחת נפקא כדאיתא בפרק "בכל מערבין" (עירובין כז,ב)! ונראה לי דשפיר פריך, דאי מיין אגב קנקנו — נימא דאינה נקחת דבילה קעילית בפני עצמה מכסף מעשר אלא בהבלעה דומיא דיין אגב קנקנו כדמשמע התם דכל הנך דמרבינן מדרשא דביתי"ן אינה נקחת בעינייהו אלא בהבלעה. והכי פריך: ואימא דשכר גופיה מיירי בדבילה קעילית ותהיה נקחת בפני עצמה בלא הבלעה. ואם תאמר: אמאי לא גמרינן דשתיה בכלל אכילה מדכתיב "בשכר" ודרשינן מיניה תמד משהחמיץ, ואמר רחמנא "ואכלת"? ויש לומר: על ידי אגיגרון. אי נמי, יש לומר: "ואכלת" לא קאי אלא אגופיה, ולא אמאי דמרבינן מדרשא דביתי"ן. תדע, דהא יין אגב קנקנו ובקר אגב עורו וצאן אגב גיזותיו לא שייך בהו אכילה. ואם תאמר: כי גמרינן שכר שכר מנזיר דשכר חמרא הוא — מנלן דשתיה בכלל אכילה היא, דילמא ביין קרוש הבא משניר? להכי כתב ואכלת. וכי האי גוונא פריך בפרק קמא דסוכה (יב,א) בגמרא דזה הכלל וכו'. ויש לומר: דילמא לא חזי לאכילה, אלא שורין אותו במים ושותין. ועוד: מאי קא משמע לן קרא? ועוד: דגמרינן מנזיר, מה התם בכל מיני יין אסור, דכתיב "מכל אשר יעשה מגפן" וגו' אף שכר דהכא. **ומנלן** דחשיבא עליה בעינוי דכתיב אל תירא דניאל וגו' ואין

חַיָּיב. אֶלָּא יָלִיף שֵׁכָר שֵׁכָר מִנָּזִיר, מַה לְּהַלָּן יַיִן - אַף כָּאן יַיִן. וְתִירוֹשׁ חַמְרָא הוּא? וְהָתַנְיָא: הַנּוֹדֵר מִן הַתִּירוֹשׁ - אָסוּר בְּכָל מִינֵי מְתִיקָה, וּמוּתָּר בְּיַיִן! - וְלָאו חַמְרָא הוּא? וְהָכְתִיב "וְתִירוֹשׁ יְנוֹבֵב בְּתֻלּוֹת"! - דָּבָר הַבָּא מִן הַתִּירוֹשׁ יְנוֹבֵב בְּתוּלּוֹת. - וְהָכְתִיב "וְתִירוֹשׁ יִקְבֶיךָ יִפְרָצוּ" - דָּבָר הַבָּא מִן הַתִּירוֹשׁ יִקְבֶיךָ יִפְרָצוּ. - וְהָא כְּתִיב "זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח לֵב"! - אֶלָּא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא תִּירוֹשׁ חַמְרָא הוּא, וּבְנָדְרִים הַלֵּךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ יַיִן וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ תִּירוֹשׁ? יַיִן - שֶׁמֵּבִיא יְלָלָה לָעוֹלָם, תִּירוֹשׁ - שֶׁכָּל הַמִּתְגָּרֶה בּוֹ נַעֲשֶׂה רָשׁ. רַב כָּהֲנָא רָמֵי: כְּתִיב תִּירָשׁ וְקָרֵינַן תִּירוֹשׁ, זָכָה - נַעֲשֶׂה רֹאשׁ, לֹא זָכָה - נַעֲשֶׂה רָשׁ. (וְהַיְינוּ דְּרָבָא, דְּרָבָא) רָמֵי: כְּתִיב יְשַׂמַּח וְקָרֵינַן יְשַׁמַּח, זָכָה - מְשַׂמְּחוֹ, לֹא זָכָה - מְשַׁמְּמוֹ. וְהַיְינוּ דַּאֲמַר רָבָא: חַמְרָא וְרִיחָנֵי פַּקְחִין. רְחִיצָה וְסִיכָה מְנָא לָן דְּאִיקְרֵי עִינּוּי? דִּכְתִיב "לֶחֶם חֲמֻדוֹת לֹא אָכַלְתִּי וּבָשָׂר וָיַיִן לֹא בָא אֶל פִּי וְסוֹךְ לֹא סָכְתִּי". מַאי "לֶחֶם חֲמֻדוֹת לֹא אָכַלְתִּי"? אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת: אֲפִילּוּ נַהֲמָא דְּחִיטֵּי דַּכְיֵיתָא לָא אֲכַל. וּמְנָא לָן דְּחָשֵׁיב כְּעִינּוּי - דִּכְתִיב "וַיֹּאמֶר אֵלַי אַל תִּירָא דָּנִיֵּאל כִּי מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתָּ אֶת לִבְּךָ לְהָבִין וּלְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ נִשְׁמְעוּ דְּבָרֶיךָ וַאֲנִי בָּאתִי בִּדְבָרֶיךָ" "כִּי חֲמוּדוֹת אָתָּה". אַשְׁכְּחַן סִיכָה, רְחִיצָה מְנָא לָן? - אָמַר רַב זוּטְרָא בְּרַבִּי טוֹבִיָּה: אָמַר קְרָא "וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו". - וְאֵימָא כִּשְׁתִיָּה? - דּוּמְיָא דְּשֶׁמֶן, מַה שֶּׁמֶן מֵאַבְרָאי - אַף מַיִם מֵאַבְרָאי. - וְהָא תַּנָּא אִיפְּכָא קָא נָסֵיב לֵהּ, דִּתְנַן: מְנַיָּן לְסִיכָה שֶׁהִיא כִּשְׁתִיָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים? אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר - זֵכֶר לַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר "וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו"! - אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי: רְחִיצָה מְגוּפֵיהּ דִּקְרָא שְׁמִיעַ לֵיהּ, דִּכְתִיב "וְסוֹךְ לֹא סָכְתִּי". מַאי "וַאֲנִי בָּאתִי בִּדְבָרֶיךָ"? - הַיְינוּ דִּכְתִיב "וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי [בֵּית] יִשְׂרָאֵל וַיֵּאָזְנֵיהוּ בֶן שָׁפָן עֹמֵד בְּתוֹכָם עֹמְדִים לִפְנֵיהֶם וְאִישׁ מִקְטַרְתּוֹ בְּיָדוֹ וַעֲתַר עֲנַן הַקְּטֹרֶת עֹלֶה", "וַיִּשְׁלַח תַּבְנִית יָד וַיְקָחֵנִי בְּציצֹת רֹאשִׁי וַתִּשָּׂא אֹתִי רוּחַ בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם וַתָּבֵא אֹתִי יְרוּשָׁלִַיְמָה בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים אֶל פֶּתַח שַׁעַר הַפְּנִימִית הַפּוֹנֶה צָפוֹנָה אֲשֶׁר שם

חייב — משום "שכר אל תשת" (ויקרא י). **אף כאן** יין — וביין אין שברות אלא בשתייתו. **אסור בכל מיני מתיקה** — בפירות חדשים בתפוחים בענבים. **ומותר ביין** — בן ארבעים. **ותירוש ינובב בתולות** — זה יין טוב שהוא משכר את האדם לגלות סתרי לבו האטומים כבתולה. **הבא מן התירוש** — מן הענבים. והכי קאמר קרא: הענבים יוציאו לכם דבר אשר ינובב בתולות. **ותירוש יקביך יפרוצו** — וכל יקב שבמקרא הוא הבור שלפני הגת, ושם אין הענבים נתונים אלא היין. **דבר הבא מתירוש וכו'** — והכי קאמר קרא: ענבים יהיו לך המפריצים יקביך ביין. ולעולם אין היין נקרא תירוש אלא הענבים. **והכתיב** יין ותירוש יקח **לב** — ואכילת ענבים אינה משכרת. **הלך אחר לשון בני אדם** — ואין דרכן לקרות את היין תירוש לכך מותר ביין. **שמביא יללה** — על ידי היין רב הניאוף ופורענות באה לעולם. יין לשון תאניה וילולה. **זכה** — לשתות לפי מדה. **נעשה ראש** — שמפקח לבו בחכמה. **כתיב ישמח** — בש"ן לשון שממה וקרינן יין ישמח לשון שמחה. **פקחין** = פקחוני, עשאוני פקח. **דחיטי דכייתא** — חטים נאות ונקיות בדמתרגמינן "את בגדי עשו החמודות" (בראשית כז) דכייתא. **דומיא דשמן** — "מים בקרבו", דכתיבי בקרא דומיא דכשמן בעצמותיו, מה שמן מבחוץ סכין אותו ונבלע בעצמותיו אף מים בקרבו הנבלעות דרך החוץ על ידי רחיצה. **שהיא כשתיה** — אלמא: מים דקרא שתיה הוא, ושמן הוא דיליף ממים ואת ילפת מים משמן. **אלא אמר רב אשי רחיצה מגופיה דקרא** — דדניאל דגבי סיכה נפקא לן מריבויא דלישנא וסוך לא סכתי ומצי למכתב ולא סכתי. **ואני באתי בדבריך** — סיפיה דההוא קרא דלעיל אל תירא דניאל וגו' ואני באתי בדבריך נבנסתי לתוך הפרגוד בשבילך. **מאי ואני באתי** — מתי נגרש מתוכו שהוצרך ליכנס.

לבוש

כאשר כל אחד יפעל בחלקו בעולם התלוי בו, אזי יתקבצו ויצטרפו כולם . . לה"יחיד בעולמו", וימשיכו את הגאולה האמיתית והשלימה על-ידי משיח צדקנו, בקרוב ממש.

משיחת י"ב תמוז, ה'תשכ"ח

(חָיֶיב) מלקות, לפי שעבר על 'יַיִן וְשֵׁכָר אַל תִּשְׁתְּ' (ויקרא י ט). אֶלָּא, יָלִיף 'שֵׁכָר' 'שֵׁכָר' מִנָּזִיר שנאמר בו (במדבר ו ג) 'מִיַּיִן וְשֵׁכָר יַזִּיר', מַה לְּהַלָּן [בנזיר] שכר האמור בכתוב הוא יַיִן, אַף כָּאן [במעשר שני] הוא יַיִן, ויין הרי אינו משכר אלא בדרך שתיה, ומוכח אם כן ששתיה בכלל אכילה.

הגמרא מקשה על ראיית ריש לקיש לעיל ששתיה בכלל אכילה ממה שנאמר אכילה בתירוש שהוא יין: וְתִירוֹשׁ חַמְרָא הוּא – וכי תירוש האמור בפסוק יין הוא, וְהָתַנְיָא, הַנּוֹדֵר מִן הַתִּירוֹשׁ אָסוּר בְּכָל מִינֵי מְתִיקָה – בכל הפירות המתוקים, כגון תפוחים וענבים, וּמוּתָּר בְּיַיִן שתסס ארבעים יום, שאינו נקרא עוד תירוש. ואם כן, יתכן שלשון אכילה האמור בתירוש על דבר מאכל נאמר, ולא על היין שהוא שתיה ואינו בכלל אכילה.

הגמרא תמהה על המקשן: וְלָאו חַמְרָא הוּא – וכי תירוש אין פירושו יין, וְהַכְּתִיב (זכריה ט יז) 'וְתִירוֹשׁ יְנוֹבֵב בְּתֻלּוֹת' – תירוש גורם לאדם לגלות סתרי ליבו האטומים בבתולה, וזה שייך רק ביין שהוא משכר. מתרצת הגמרא: כוונת הפסוק שהיין שהוא דָּבָר הַבָּא מִן הַתִּירוֹשׁ – מהענבים, יְנוֹבֵב בְּתֻלּוֹת, אך תירוש פירושו כל מיני מתיקה.

מוסיפה הגמרא להקשות: וְהַכְּתִיב (משלי ג ט) 'וְתִירוֹשׁ יְקָבֶיךָ יִפְרָצוּ' – היין שביקביך יתרבו, הרי שתירוש פירושו יין. מתרצת הגמרא: כוונת הפסוק, שהיין שהוא דָּבָר הַבָּא מִן הַתִּירוֹשׁ שביְקָבֶיךָ, יִפְרוֹצוּ, אבל אין להוכיח שיין נקרא תירוש. מקשה הגמרא עוד: וְהָא כְּתִיב (הושע ד יא) 'זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח לֵב' – לוקחים את לב האדם מראות את הדרך הישרה. ובודאי תירוש האמור כאן בפסוק הוא יין, שהרי מיני מתיקה אינם משכרים. לכן מסיקה הגמרא: אֶלָּא דְּכוּלֵּי עָלְמָא בכל מקום שנאמר בתורה תִּירוֹשׁ, אכן חַמְרָא בלבד הוּא, וּבִנְדָרִים – והסיבה שהנודר מן התירוש אסור בכל מיני מתיקה, הוא לפי שהַלֵּךְ בהם אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, והם רגילים לקרוא למיני מתיקה 'תירוש', ואילו ליין אינם קוראים תירוש, ולפיכך אינו אסור אלא בפירות ולא ביין.

הגמרא מבארת מדוע נקרא היין בשני השמות: וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ יַיִן, וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ תִּירוֹשׁ. נקרא יַיִן מלשון תאניה וילדה, לפי שֶׁמֵּבִיא לפעמים יְלָדָה לָעוֹלָם, שעל ידי השכרות מתרבה הניאוף ופורענות באה לעולם. ונקרא תִּירוֹשׁ, כיון שֶׁכָּל הַמִּתְגָּרֶה בּוֹ – שמרבה לשתותו, נַעֲשָׂה רָשׁ – עני.

רַב כַּהֲנָא רָמֵי – הקשה סתירה בענין זה, כְּתִיב (בראשית כז כח) 'תִּירֹשׁ' חסר וא"ו, והוא לשון עניות, וְקָרֵינַן 'תִּירוֹשׁ' לשון חשיבות. ומתרץ: אם זָכָה אדם ונזהר לשתות יין במידה הראויה, פותח את ליבו בחכמה וְנַעֲשָׂה רֹאשׁ. אבל אם לֹא זָכָה, ששותה יותר מדאי, נַעֲשָׂה רָשׁ – עני בדעת.

(וְהַיְינוּ דְּרָבָא, דְּ)רָבָא רָמֵי – הקשה סתירה, כְּתִיב (תהלים קד טו) 'וְיַיִן יְשַׂמַּח', כלומר יתכן לקרוא תיבה זו בשי"ן ימנית, שמשמעו לשון שמחה, היינו שהיין נוטל את חכמת לבו, וְקָרֵינַן 'יְשַׂמַּח' [בש"ין שמאלית], לשון שמחה. ותירץ רבא: אם זָכָה אדם ונזהר לשתות במדה הראויה, היין מְשַׂמֵּחוֹ, אך אם לֹא זָכָה, ושותה יותר מדאי, היין מְשַׁמְּמוֹ. וְהַיְינוּ דְּאָמַר רָבָא, חַמְרָא וְרֵיחָנֵי פַּקְחֵין – היין והבשמים עשו אותי פקח, כי שתית יין במידה הנכונה מפקחת את האדם.

לעיל (ע"א), הביאה הגמרא מקור לכך שחמשה ענויים ציוותה התורה ביום הכפורים. כעת מבארת הגמרא מנין שחמשת הדברים המנויים במשנה [אכילה ושתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, ותשמיש המטה] נחשבים עינוי כדי שנאמר שהם אלו שאסרה התורה. מבררת הגמרא: רְחִיצָה וְסִיכָה מְנָא לָן דְּאִיקְּרֵי עִינּוּי – היכן מצאנו בפסוק שמניעתם נחשבת עינוי. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב בדניאל כשהיה מתאבל (דניאל י ג) 'לֶחֶם חֲמֻדוֹת לֹא אָכַלְתִּי, וּבָשָׂר וָיַיִן לֹא בָא אֶל פִּי, וְסוֹךְ לֹא סָכַתִּי'. להלן תבאר הגמרא את הלימוד מהפסוק, אלא שתחילה היא מבררת: מַאי 'לֶחֶם חֲמֻדוֹת לֹא אָכַלְתִּי' – מהו אותו לחם חמודות. אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת, אֲפִילּוּ נַהֲמָא דְּחִטֵּי דַּכְיָיתָא – לחם שנעשה מחיטים נאות נקיות, לֹא אָכַל. וּמְנָא לָן דַּחֲשִׁיב בְּעִינּוּי – שמניעה מסיכה נחשבת עינוי, דִּכְתִיב בדברי גבריאל המלאך לדניאל (שם י יב) 'וַיֹּאמֶר אֵלַי, אַל תִּירָא דָּנִיֵּאל, כִּי מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתָּ אֶת לִבְּךָ לְהָבִין וּלְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ, נִשְׁמְעוּ דְבָרֶיךָ, וַאֲנִי בָּאתִי בִּדְבָרֶיךָ' (כִּי חֲמוּדוֹת אָתָּה), הרי שמניעתו של דניאל מאכילה שתיה וסיכה נחשבו לו כעינוי.

ממשיכה הגמרא ומבררת: אַשְׁכְּחָן סִיכָה שמניעתה נחשבת עינוי, רְחִיצָה מְנָא לָן שמניעתה נחשבת עינוי. אָמַר רַב זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב טוֹבִיָּה, אָמַר קְרָא (תהלים קט יח) 'וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו', משוה הכתוב רחיצה ['מים בקרבו'] לסיכה ['שמן בעצמותיו'], כשם שמניעת סיכה נחשבת עינוי אף מניעת רחיצה נחשבת עינוי. מקשה הגמרא: וְאִימָּא כִּשְׁתִיָּה – ושמא נאמר שכוונת הכתוב 'מים בקרבו' הוא להשוות סיכה לשתיה, אבל רחיצה אינה כסיכה ומניעה ממנה אינה חשובה עינוי. מתרצת הגמרא: 'מים בקרבו' האמורים בפסוק, הם דּוּמְיָא דְּ'שֶׁמֶן בעצמותיו' האמור שם, מַה [–כשם ש]סיכת שֶׁמֶן נעשית מֵאַבָּרַאי – מחוץ לגוף האדם, אַף מַיִם האמורים כאן מֵאַבָּרַאי – הכוונה למים הבאים לגוף מבחוץ, והיינו מי רחיצה, ולא מי שתיה הנכנסים לתוך הגוף.

מקשה הגמרא: וְהָא תַּנָּא אִיפְּכָא קָא נָסִיב לֵהּ – והרי מצאנו שהתנא נוקט את הלימוד מפסוק זה להיפך, ולומד שמן ממים, דְּתַנְיָא (שבת פו.) מִנַּיִן לְסִיכָה שֶׁהִיא כִּשְׁתִיָּה ואסורה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה מפורשת לַדָּבָר, יֵשׁ זֵכֶר לַדָּבָר – רמז מן המקרא, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו'. משמע מדברי התנא, שפירש 'מים בקרבו' האמור בפסוק בשתיה, ולפיכך למד שמן ממים. אם כן, כיצד אתה מבקש ללמוד מים משמן ולפרש שהכוונה לרחיצה. אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי, מניעה מרְחִיצָה שנחשבת עינוי, מִגּוּפֵיהּ דִּקְרָא שָׁמִיעַ לֵיהּ – מאותו הפסוק שלמדנו סיכה נלמד גם רחיצה, דִּכְתִיב 'וְסוֹךְ לֹא סָכַתִּי'. שהרי די היה אם אמר 'ולא סכתי', ויתור הלשון 'וסוך לא סכתי' בא ללמד שלא סך ולא רחץ, ואת שני הדברים החשיב המלאך לעינוי.

הגמרא עוברת לבאר את סיומו של הפסוק שהביאה לעיל בדברי המלאך לדניאל: מַאי 'וַאֲנִי בָּאתִי בִּדְבָרֶיךָ' [–חזרתי ונכנסתי לתוך הפרגוד עבורך], מתי גורש מתוכו שהוצרך לחזור ולהיכנס. מבארת הגמרא: הַיְינוּ דִּכְתִיב – דבר זה מתבאר מהאמור בנבואת יחזקאל (יחזקאל ח יא) 'וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי [בֵית] יִשְׂרָאֵל וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶן שָׁפָן עֹמֵד בְּתוֹכָם עֹמְדִים לִפְנֵיהֶם, וְאִישׁ מַקְטֶרְתּוֹ בְּיָדוֹ, וַעֲתַר עֲנַן הַקְּטֹרֶת עֹלָה'. מעשים אלו שאירעו בירושלים ראה יחזקאל [שהיה בבבל] במראות הנבואה, וכפי שנאמר לפני כן (שם ח ג) 'וַיִּשְׁלַח תַּבְנִית יָד, וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצֹת רֹאשִׁי וַתִּשָּׂא אֹתִי רוּחַ בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם, וַתָּבֵא אֹתִי יְרוּשָׁלִַיְמָה בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים, אֶל פֶּתַח שַׁעַר הַפְּנִימִית הַפּוֹנֶה צָפוֹנָה, אֲשֶׁר

עבודתו של יהודי מוכרחת להיות מיוסדת על הנחה כללית שהוא מוסר את רצונו להקדוש-ברוך-הוא.

משיחת י"ב תמוז, ה'תשכ"ח

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **לה** לא אָסְרוּ אֲמִירָה לְנָכְרִי אֶלָּא לַעֲשׂוֹת בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל [רפג], אֲבָל מֻתָּר לוֹמַר לוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלָאכָה לְצֹרֶךְ
2 עַצְמוֹ [רפד] אוֹ לְצֹרֶךְ נָכְרִי אַחֵר. וַאֲפִלּוּ אִם מַגִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל הֲנָאָה מִזֶּה, כְּגוֹן שֶׁאוֹמֵר לְנָכְרִי "כַּבֵּה
3 דְלֵקָתְךָ" [רפה], וְכַוָּנָתוֹ שֶׁלֹּא תַעֲבוֹר הַדְּלֵקָה מִבֵּית הַנָּכְרִי לְבֵית הַיִּשְׂרָאֵל, וְכָל כְּיוֹצֵא בָזֶה [רפו].
4 וַאֲפִלּוּ אִם הַנָּכְרִי עוֹשֶׂה הַמְּלָאכָה לְצָרְכּוֹ בְּכֵלִים וַחֲפָצִים שֶׁל הַיִּשְׂרָאֵל [רפז] - אֵינוֹ צָרִיךְ לִמְחוֹת בּוֹ
5 כְּשֶׁרוֹאֵהוּ [רפח].

ביאורי הלכה

רפג] בשביל ישראל - איסור אמירה לנכרי גם כשאומר לו לעשות בשביל ישראל אחר[324].

רפד] לצורך עצמו - ואז לא אומרים שהנכרי שלוחו של ישראל לחומרא[325], וכן אין בזה איסור משום ודבר דבר[326].

רפה] כבה דליקתך - מותר לומר לנכרי לכבות דליקה בשדה (שאינה דליקתו) לצורך נכרים הדרים בעיר[327], אבל אסור לומר לו לכבות דליקה בבית ישראל גם אם אומר בפירוש שהוא לצורך הנכרי שזה נחשב למלאכת ישראל.

רפו] כיוצא בזה - מותר לומר לעוזרת־בית נכריה לתקן את בגדיה בשבת, גם אם כוונתו בזה שתהיה פנויה אחרי צאת השבת לעשות את מלאכתו של היהודי[328], אך אסור לומר לנכרי שבא לבקר בבית ישראל שידליק את האור, אפילו לצורך עצמו (של הנכרי)[329], ואם ציווה עליו להדליק אור לצורך עצמו בבית הנכרי או מקום אחר שאינו שייך לישראל - מותר לישראל ליהנות מאור זה[330].

רפז] של הישראל - שלקחם מעצמו ברשות ישראל[331].

רפח] כשרואהו - אבל אם עושה בבית הישראל בכלים של ישראל, למבואר בשוע"ר צריך למחות בו אף כשעושה לצורך עצמו משום מראית העין, שיאמרו הרואים מלאכת ישראל הוא עושה[332], אך לפי המבואר במהדורה־בתרא גם בבית ישראל אין צריך למחות בו[333].

ציונים והוספות

324) כן משמע כאן ומהמובא להלן "לצורך נכרי אחר" ודלא כתוספת שבת ס"ק מח, ואף שבמלאכת אדם אחר אין משום "ודבר דבר" (על פי המבואר לעיל הערה יח) וכן אין בזה משום שליחות לנכרי לחומרא שהנכרי לא עושה עבורו, אלא שמכל מקום יש לו שייכות למלאכה זו שהרי ייאסר בהנאתה בשבת (אם היא מלאכה גמורה כדלהלן סי' שכה סט"ז), וראה קובץ הערות וביאורים (גליון תתכד) שיסוד איסור אמירה לנכרי "שלא תהא שבת קלה בעיני העם" (המבואר בריש סי' רמג) שייך גם באומר לצורך ישראל אחר ולכך נכלל באיסור אמירה לנכרי, ובזכרון יוסף אות פה ביאר שנכרי העושה עבור ישראל נראה כשלוחו של ישראל המצוהו יותר מהעושה עבור נכרי אחר.

325) סי' רסג קו"א ס"ק ח, ואם הנכרי עושה בקבלנות וקציצת שכר אף שנחשב כעושה לצורך עצמו ואינו שלוחו של ישראל ולכך אם עשה מעצמו בשבת אין צריך למחות בו (אפילו בכליו של ישראל ראה סי' רנב קו"א ס"ק ה), מכל־מקום אסור לקבוע מלאכתו לשבת (וראה זכרון יוסף אות צו אם מותר לקבוע (קודם השבת) מלאכת נכרי קבלן לשבת כדי שיעשה עבור ישראל אחר).

326) כדלעיל הערה יח.

327) הנאמר לעיל "שיעשה מלאכה לצורך עצמו" אין פירושו שזו תהיה מלאכת הנכרי ממש (וכן לא שיהיה ניכר שמעשהו לצורך עצמו (ראה שש"כ פ"ל הערה קכז שהביא צ"ע בזה מהגרשז"א, אך הוא עצמו הבין בשוע"ר כנ"ל), אלא פירושו שצריך שיאמר לנכרי בפירוש שייעשה לצורך עצמו ולא די בכך שזו מלאכת הנכרי (דאם לא כן אסור לו לצוות כדלעיל הערה שכה לעניין קבלן), ואם כן די בכך שזו לא מלאכת ישראל ושעושה עבור עצמו בכדי להתיר.

328) ראה להלן סל"ח כתב (במוסגר) שמותר אפילו מגיע לישראל רווח מזה.

329) שש"כ פ"ל סל"ח, וצ"ע מדוע אסר שם לנכרי לכבס או לייבש כביסה במכונתו של היהודי, ואולי כוונתו כשאומר לו בפירוש או משום רעש המכונה.

330) בשש"כ פל"א הערה ד שמותר ליהנות מפס"ר שעשה הנכרי על פי ציווי הישראל (כגון שימוש במים שנכנסו לדוד וחוממו בעקבות כך שהגוי השתמש במים החמים שהיו בדוד), ולכאורה הוא הדין להנאה ממלאכתו לצורך עצמו שבנדו"ד על אף ציווי הישראל.

331) אבל אם הישראל נתן לו את הכלים לפעמים יש בזה חשש מראית עין כדלהלן הערה שלח, ואם אמר לו בפירוש לעשות בהם מלאכה נתבאר איסורו להלן.

332) חוץ מהדלקת הנר שנהנה הנכרי ממנו מיד וניכר היטב שעושה לצורך עצמו וזה מותר אף בבית ישראל (קו"א סי' רנב ס"ק ה).

333) במהדו"ב חזר בו שאין צריך למחות בכל אופן שהנכרי עושה המלאכה מאליו אפילו בבית ישראל, בשל ישראל ועבור ישראל, שעושה אדעתיה דנפשיה (כדלעיל סי' רנב ביאור כט).

1 בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהַנָּכְרִי עוֹשֶׂה כֵּן מֵעַצְמוֹ, אֲבָל אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לוֹמַר לוֹ[רפט] "טוֹל כֵּלִים אֵלּוּ[רצ] אוֹ
2 חֵפֶץ זֶה[רצא] וַעֲשֵׂה בּוֹ מְלַאכְתְּךָ בְּשַׁבָּת". וַאֲפִלּוּ אִם הוּא מַקְנֶה לוֹ לְגַמְרֵי אֶת הַחֵפֶץ הַזֶּה שֶׁהַמְּלָאכָה נַעֲשֵׂית
3 בּוֹ, כְּגוֹן שֶׁאוֹמֵר לוֹ "טוֹל בָּשָׂר זֶה[רצב] וּבַשֵּׁל אוֹתוֹ לְצָרְכְּךָ בְּשַׁבָּת", וַאֲפִלּוּ אֵין מְזוֹנוֹתָיו עָלָיו, שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם
4 רֶוַח בַּאֲמִירָה זוֹ, וְאַדְרַבָּה מַפְסִיד הוּא[רצג], אַף־עַל־פִּי־כֵן כֵּיוָן שֶׁאוֹמֵר לוֹ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשֶׁלּוֹ - הֲרֵי זֶה
5 גְּרֵאָה כִּשְׁלוּחוֹ, אַף שֶׁהוּא מִתְכַּוֵּן בִּמְלַאכְתּוֹ לַהֲנָאַת עַצְמוֹ:

הלכות שבת, חלק ב סימן שז, דיני שבת התלויים בדיבור סוף סעיף לה

ביאורי הלכה

רפט] לומר לו - בשבת עצמה[334], וצ"ע הדין בנותן ואומר לו קודם השבת[335].

ולכן - אם צריך לומר לנכרי בערב שבת, שיסע במכוניתו של היהודי בשבת, לא יקבע לו בפירוש נסיעתו לשבת, אלא יאמר לו שיסע בה בשעת הצורך[336].

רצ] כלים אלו - האיסור באמירה בלבד[337], אבל אם נותן לו כלים לעשות בהם מלאכה ללא אמירה - מותר[338].

רצא] חפץ זה - השייך לישראל.

רצב] בשר זה - מותר לומר לנכרי שיבשל לעצמו בשר שלו, אף שהנכרי משתמש לבישול במים ותבלינים של ישראל[339].

רצג] מפסיד הוא - את הבשר שנותן לו[340].

ציונים והוספות

334) בפשטות הלכה זו עוסקת בשבת עצמה כמו "כבה דליקתך" דלעיל (וראה לעיל הערה קח), ועוד שבנותן חפץ לנכרי קבלן קודם השבת ואומר לו שיעשה מלאכתו בשבת לא מצינו שנאסר מצד שנראה כשלוחו (אלא מצד שקובע מלאכתו לשבת (ראה סי' רנב ס"ד ואילך), ובנידו"ד [אם לא נותן לו את כליו] אין איסור מצד קובע מלאכתו לשבת), ועוד שבשו"ע מפורש שאומר לו בשבת עצמה. ובתהלה לדוד ס"ק ג: והרב ז"ל בסעיף י התיר ליתן לו מעות בהלואה, ולכאורה מבואר דסבירא ליה הילך בשר ובשל אותו לצרכך מותר בערב שבת. אלא שראיתי לו בקונטרס אחרון סי' רמה סס"ק ד דמסתפקא ליה וצע"ג. ע"כ. ואולי יש לומר שהספק בקונטרס־אחרון שם הוא מצד ריווח הישראל שעושה דווקא בשבת, אבל שלא מצד הריווח אין לאסור כשנתן לו לפני שבת, ואולי זהו פירוש ה"אם תמצי לומר" שבהמשך הדברים בקונטרס־אחרון שם היינו שממ"נ אין להחמיר בנידון התנור או שהאיסור כשנתן לו בשבת בלבד, או שהאיסור גם בערב שבת אבל רק כשיש לו ריווח ממש מכך שעושה בשבת. וראה שו"ת דברי נחמיה (ביאורים על הב"י לסי' רמו (עמ' 231) ולסי' שז (עמ' סז)) שיש להסתפק אם הא דהוסיף בשוע"ר 'בשבת', משמע שאמר ונתן לו בערב שבת, אמנם הדברי נחמיה עצמו הביא סברא זו מחמת שהוקשה לו מדוע אין איסור מראית עין בכך שהנכרי יוצא מביתו עם החפץ ולא רצה לדחוק שמדובר כאן בבית הנכרי, אך כבר נתבאר לעיל (ביאור רפח) שבלאו הכי מדובר כאן בבית הנכרי, ועוד שא"כ היה לאסור גם כשנותן הכלים בלא אמירה (ראה לעיל הערה שלא, ולהלן הערה שלח), וצריך לומר כפירוש השני בדברי נחמיה שם שמה שכתב "בשבת" היינו כדי שלא נטעה לאסור אם אמר לו בשבת "בשל למחר לאחר השבת".

335) ראה לעיל הערה שלד שמסעיף י משמע להתיר, אבל בקונטרס אחרון ובשו"ת דברי נחמיה הסתפקו בזה, ולכך אף שיש לבאר ספיקם לקולא כדלעיל שם, מידי ספק מראית עין דרבנן לא יצאנו, ועוד שמשינוי לשון שוע"ר מלשון השו"ע יש מקום לדייק שרוצה לכלול באיסור גם כשאומר לו בערב שבת, ולכך אין להקל שלא בשעת הדחק.

336) ואז מותר אם נסיעה זו לצורך הנכרי עצמו, והוא אינו משלם ליהודי את הוצאותיה (עיין שש"כ פ"ל סל"ח והערה קכח). ובכל מקום יש להיזהר ממראית עין כגון כשניכר שזו מכוניתו של ישראל ויחשדו שנוסע בשליחותו.

337) ודוקא אמירה בשעת הנתינה, אבל אם הקנה לו כלי קודם השבת, אינו מצטרף לאמירה שבשבת עצמה ואינו נראה כשלוחו (עי' מלכים אמניך פ"ט הערה יא).

338) כדמשמע בקו"א סי' רמה ס"ק ד, וראה דברי נחמיה (ע' 231 המוזכר לעיל הערה שלד) שמחלק בין איסור הוצאה שיש בזה חשש מראית עין או מיחזי כשלוחו גם ללא אמירה וכמבואר בסי' שכה סעיפים ב־ג לשאר המלאכות שבהם עוסק כאן.

339) שש"כ פ"ל הערה קכד, שנחשב שהוא לוקח אותם מעצמו, ולפי זה אם אומר לנכרי בפירוש להשתמש במים ובתבלינים של היהודי - אסור, וצ"ע, וראה שם (בשוה"ג ובהערה קכה) שהעיר עוד שלא ישתמש בכלים שישמיעו רעש מחוץ לחדר, ושאם בישל בכלי של ישראל - יכשירו הכלי).

340) בא לשלול דעת המג"א ס"ק כט שאסר רק במקום הנאת הישראל וביאר שכיון שהישראל נותן לו לאכול חשיב הנאה דהא כיון שנתן לו ע"כ ניחא ליה שיאכל.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שח דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת

פו מותר לטלטל מניפה כדי להבריח בה הזבובים מפני שכלי הוא רק שיזהר שלא יהרוג זבוב:

פז מכבדות שמכבדין בהן הקרקע הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר לדברי המתירין לכבד בהן בשבת קרקע המרוצף כמו שיתבאר בסי' של"ז ואף שמכבדין בהן ג"כ קרקע שאינו מרוצף בחול מכל מקום הרי הן ככלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר שמותר לטלטלו ככלי שמלאכתו להיתר כמו שנתבאר למעלה אבל לדברי האוסרים לכבד בשבת אף קרקע המרוצף אסור לטלטלן כי אם לצורך גופן או מקומן ככלי שמלאכתו לאיסור.

כלי שחוזים בו הכוכבים אם מותר להפכו ולטלטלו להביט בו נתבאר בסי' ש"ז:

פח מה שמורה על השעות בין שהוא של חול בין של מין אחר כגון שרואין בצל נתפשט המנהג לאוסרו בטלטול כי אם לצורך גופו דהיינו שצריך להשתמש בגופו איזה תשמיש המותר או לצורך מקומו ככלי שמלאכתו לאיסור לפי שנעשה למדידת הזמן או הצל ויש לדמותה למדידה האסורה בשבת ואין להתירה מפני שהיא מדידה של מצוה שהוא לומד ע"י כלי זה שלא התירו מדידה של מצוה אלא כשהמדידה בעצמה יש בה מצוה כגון למדוד המקוה וכיוצא בה אבל כאן המדידה בעצמה אין בה שום ענין מצוה ואי משום שלומד על ידה איך יתלה לימודו בדבר האסור ויהיה מותר על ידי כך זהו טעם המנהג אבל מן הדין אין איסור ברור בדבר ולא היתר ברור:

* * *

פט אפילו דבר הראוי בשבת אם הוא גרוע בעיני העשירים ואין דרכם להשתמש בו מחמת עשרם נעשה דבר זה מוקצה גמור להם ונאסר להם בטלטול אף שהוא של עניים אלא העשירים שבבית העניים מותרים לטלטלו כמו העניים עצמם ואם דבר זה הוא של עשיר אסור בטלטול אף לכל העניים שבעולם שמתוך שהוקצה לבעליו הוקצה לכל העולם במה דברים אמורים בדבר שאינו ראוי לבעליו מחמת גריעותו בעיני בעליו אבל דבר שאינו ראוי לבעליו מחמת שהוא אסור להם כגון יין לנזיר לא נעשה מוקצה בשביל כך הואיל והוא מותר לאחרים ולפיכך אף הנזיר עצמו מותר לטלטלו:

חלק ב סימן שט טלטול ע"י דבר אחר אם מותר בשבת

א נוטל אדם את בנו ברשות היחיד והאבן בידו ואינו חשוב כמטלטל את האבן בידיו והוא שאי אפשר בענין אחר כגון שיש לבנו געגועין עליו שאם לא יטלנו יחלה ולא גזרו על טילטול שלא בידים ממש במקום סכנת חולי וגם אי אפשר להשליך האבן מיד התינוק מפני שיצעק ויבכה אבל אם אין לו געגועין עליו אסור ליטלו ואינו דומה לשאר טילטול דבר האסור שמיטלטל מאיליו ע"י שמטלטל בידו את הדבר המותר שעמו שהתירו חכמים כשאי אפשר לנער האיסור מן ההיתר כמו שיתבאר לפי שלא התירו כן אלא כשצריך לדבר המותר אבל כאן אין זה צורך כל כך ליטול את התינוק כשאין לו געגועין עליו:

ב ואפילו כשיש לו געגועין עליו לא התירו אלא באבן אבל אם דינר בידו אסור אפילו לאחוז בידו והוא מהלך ברגליו ברשות היחיד גזרה שמא יפול הדינר מידו וישכח אביו ויגביהנו ונמצא מטלטל מוקצה טלטול גמור ולטלטול גמור חששו וגזרו אפילו במקום סכנת חולי כיון שאין שם סכנת נפש אם לא יטלנו:

* * *

ג כלכלה שהיתה נקובה וסתמה באבן מבעוד יום (אם הדקה שם בחוזק) מותר לטלטלה שלא נעשית בסיס לדבר האסור לפי שאף האבן נעשה כלי (כשהוא מהודק בה) שהרי נעשה כדופנה וכן דלעת חלולה שתולין בה אבן להכבידה למלאות בה מים אם האבן קשור בה יפה מבעוד יום שאינו נופל ממנה כשממלאים בה מותר למלאות בה לפי שאף האבן הותר בטלטול מפני שנעשה כמו הדלעת עצמה שהוא בטל אצלה ואם לאו אסור למלאות בה אלא אם כן ייחד אבן זה לכך לעולם כמו שנתבאר לעיל בסי' ש"ח:

ד דבר האסור בטלטול שמונח על דבר המותר אם הניחו עליו מבעוד יום מדעתו על דעת שישאר מונח שם גם בשבת הרי נעשה ההיתר בסיס להאיסור ונאסר בטלטול כמוהו ממש אבל אם לא היה בדעתו שישאר מונח שם בשבת ושכח להסירו ממנו קודם כניסת השבת שלא נעשה בסיס אליו וכן אם נעשה בסיס לאיסור ולהיתר כגון שהניח עליו מבעוד יום גם דבר המותר בטלטול שחשוב יותר מדבר האסור כמו שנתבאר בסי' ש"י כיון שלא נעשה בסיס לאיסור בלבדו הרי הוא עומד עדיין בהתירו ומותר לטלטלו אף שגם האיסור שעליו מיטלטל עמו מאיליו.

אלא שאם אפשר לנער האיסור ממנו מיד צריך לנערו מתחלה ואחר כך יטלטל ההיתר בלבד למקום שצריך אליו ואם אי אפשר לנער או שיהיה איזה הפסד בדבר המותר אם ינער את האיסור או שלא יספיק לו הניעור להשלים בו הצורך שהוא צריך לטלטול זה כגון שמטלטל ההיתר עם האיסור שעליו למקום אחר מפני שצריך לפנות מקומם זה שהם עליו עכשיו כדי להשתמש בו איזה תשמיש או צורך אחר בענין שאם ינער כאן האיסור לא יוכל להשלים צרכו במקום הזה מותר לטלטל ההיתר עם האיסור שעליו:

* * *

ה כיצד כלכלה מליאה פירות והאבן בתוכה אע"פ שהניחו שם מבעוד יום במתכוין שישאר שם בשבת כיון שיש פירות בכלכלה הרי נעשית בסיס לאיסור ולהיתר ולא נאסרה בטלטול ולכן אם הם פירות רטובים ורכים מאד כגון תאנים וענבים שאם ינערן יתטנפו בקרקע ויפסדו מותר ליטול הכלכלה כמות שהיא עם הפירות והאבן שבתוכה ולהוליכה למקום שצריכים לו הפירות לאכלם שם ואין

מחייבים אותו ליטול הפירות בידיו ולהוליכם כי שמא יפלו מידיו לארץ ויתטנפו.

ואם הם מונחים בסלים קטנים תוך הכלכלה יטול הסלים בידו מתוך הכלכלה ויוליכם אחד אחד בענין שאין חשש שיפלו הפירות לארץ.

ואם צריך ליטול גוף הכלכלה למקום אחר כדי להשתמש בה שם איזה תשמיש יטול הסלים מתוכה בידו ויניחם על גבי קרקע ואח"כ ינער האבן מתוכה ויטלנה.

ואם הם פירות יבשים שאינם נפסדים כשהם מתטנפים בקרקע אף שאינם בסלים לא יטול הכלכלה כמות שהיא עם הפירות והאבן בין שצריך לפירות בין שצריך לכלכלה אלא ינערם מתוכה עם האבן ואח"כ ילקטם בידו ויחזירם לכלכלה אם ירצה אבל אם צריך למקום הכלכלה בענין שלא יספיק לו הניעור מותר לו ליטלה מכאן כמות שהיא בכל ענין:

ו וכן אם הניח אבן על פי חבית של יין לכיסוי ושכח להסירה משם קודם השבת או שהניח מעות על הכר ושכח ליטלם מעליה קודם השבת והוא צריך ליטול יין מן החבית או לשכב על הכר כיון שהחבית והכר לא נעשו בסיס לדבר האסור הרי הוא מטה החבית על צדה והאבן נופלת ומנער את הכר והמעות נופלים.

ואם היתה החבית בין החביות בענין שאינו יכול להטותה במקומה יכול להגביהה כמות שהיא עם האבן שעליה ולנושאה למקום אחר להטותה שם כדי להפיל האבן מעליה.

ואם צריך למקום החבית והכר בענין שאין הניעור מספיק לו יכול לטלטלן כמות שהן עם האבן והמעות שעליהן כדי לפנות מקומן.

ואם אינו צריך לא לגוף הכר ולא למקומה אלא שחושש שלא יגנבו המעות שעליה אסור אפילו לנערה כדי שיפלו המעות תחתיה מפני שלא התירו טלטול על ידי דבר אחר אלא כשמטלטל בשביל דבר המותר ולא בשביל דבר האסור כמו שיתבאר בסי' שי"א:

* * *

ז וכל זה בשוכח אבל אם הניחם שם מדעתו על דעת שישארו שם גם בשבת בין שצריך למקום החבית והכר בין שצריך לגופן ליטול היין מן החבית ולשכב על הכר אסור אפילו להטותן ולנערן לפי שכיון שנעשו בסיס לאיסור נעשו איסור כמוהו ואסור לטלטלן כלל אפילו בהטייה וניעור בלבד כמו האיסור עצמו.

ואפילו אם היה בדעתו שלא ישארו שם כל השבת כולה אלא בכניסת השבת בלבד דהיינו שהיה בדעתו שישארו שם עד לאחר בין השמשות בלבד שאז יסירם משם ע"י ניעור אין זה מועיל כלום להתיר לו אפילו הניעור שהיה דעתו עליו לפי שמתוך שנעשו החבית והכר בסיס לאיסור בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת הוקצו לכל השבת כולה ואין דעתו מועלת להתירם.

ויש אומרים שלא נעשו בסיס לאיסור אלא אם כן היה בדעתו שישארו שם האבן והמעות כל השבת כולה אבל אם היה בדעתו ליטלם משם באמצע השבת בין על ידי נכרי בין על ידי ניעור לא נעשו כלל החבית והכר בסיס להם אפילו בתחלת כניסת השבת ולא נאסרו כלל בטלטול ולא הוקצו לכל השבת כולה ולכן אם נמלך אפילו בתחלת כניסת השבת להטות החבית ולנער הכר אם הוצרך לגופן או לטלטלן כמו שהן עם האבן והמעות שעליהן אם הוצרך למקומן הרי זה מותר כמו בשוכח.

אבל אם לא היה בדעתו ליטול האבן והמעות מהחבית והכר על ידי ניעור או ע"י נכרי אלא היה בדעתו לטלטל באמצע השבת את החבית והכר עם האבן והמעות שעליהן למקום אחר על ידי נכרי או על ידי ישראל כשיצטרך למקומן אין זה מועיל כלום כיון שאף באותו מקום יהיה האבן והמעות מונחים עליהם הרי הן בסיס להם.

והעיקר כסברא הראשונה ומכל מקום במקום הפסד יש לסמוך על סברא האחרונה כגון אם נפל נר על השלחן כמו שנתבאר בסי' רע"ז:

ח ולדברי הכל אם הוא בענין שנעשו בסיס לאיסור בבין השמשות אף אם אח"כ ניטל האיסור מעליהן אסור לטלטלן כל השבת כולה כמו כשהיה האיסור עליהן שמתוך שהוקצו בין השמשות הוקצו לכל השבת כולה כמו שיתבאר בסימן ש"י:

* * *

ט אין ההיתר נעשה בסיס לאיסור אלא אם כן הניחו עליו בכוונה לאיזה צורך בין לצורך האיסור עצמו בשביל שיתיישב עליו בטוב כגון מעות שעל הכר בין לצורך דבר אחר המותר כגון אבן שעל פי החבית אבל אם הניחו עליו בדרך אקראי שלא בכוונה לאיזה צורך שצריך לו שיהיה מונח עליו אלא כמו שרגילין להשים בתיבה חפצים אלו על אלו מפני שאין לו ריוח לפנות מקום לכל חפץ בשולי התיבה לא נעשה זה בסיס לזה ודינו כשוכח ולכן מותר לטלטל המפה שעל השולחן אע"פ שהמנורה עומדת עליה לפי שאינו צריך לו שתהא המנורה על המפה אלא על השולחן ואינו מעמידה על המפה אלא מפני שאי אפשר לו לפנות מקום להמנורה בגוף השלחן עצמו או מפני שאינו חושש לפנות לה מקום ולפיכך לא נעשית המפה בסיס להמנורה ולא נאסרה בטלטול:

י קינה של תרנגולים שיש בה ביצה שיש בה אפרוח שביצה זו אסורה בטלטול מפני שאינה ראויה אף לכלב מחמת קליפתה הרי הקינה נעשה בסיס להביצה שכיון שהקינה עשוייה לתרנגולין אין זה כשוכח אלא כמניח מדעת וכן כל כיוצא בזה:

יא אם אדם הניח דבר מוקצה על דבר המותר של חבירו שלא מדעתו אף אם גם דבר המוקצה הוא של חבירו לא נעשה ההיתר בסיס להאיסור לפי שאין אדם אוסר חפץ של חבירו שלא מדעתו ואם עשה כן לטובת חבירו שמן הסתם נוח לחבירו דבר זה שעשה לטובתו כגון שנטל ראובן כלי חרס של שמעון והעמידו מבעוד יום תחת הנר בבית שמעון כדי שיפול הנר לתוכו ולא ישרף הבית ונפל הנר

לתוכו קודם בין השמשות והיה בתוכו עד אחר בין השמשות נעשה הכלי בסיס להנר ואסור לטלטלו כל השבת כולה וכן כל כיוצא בזה:

* * *

חלק ב סימן שי דיני מוקצה בשבת

א כבר נתבאר בסי' ש"ח שמוקצה מחמת מיאוס מותר לפיכך עץ שתולין בו דגים לייבשם אע"פ שהוא מאוס מותר לטלטלו:

ב כל דבר הראוי לאכילה בשבת אין בו דין מוקצה אפילו אם הוא עומד לסחורה כגון תמרים ושקדים ושאר פירות העומדים להוליכם לסחורה למקום אחר מותר לאכול מהם בשבת ואפילו אם דחה אותם בידים מלאכלו בשבת כגון חטים שזרען בקרקע מותר לאכול מהן בשבת אם עדיין לא השרישו וכן ביצים שנתנן תחת התרנגולת לגדל אפרוחים מותר לטלטלן וכן תמרים הנלקטים קודם בישולם וכונסים אותם בסלים והם מתבשלים שם מאליהם מותר לאכול מהם קודם גמר בישולם.

וכן כל מיני פירות שמניחים אותם במוקצה לייבשם מותר לאכול מהם קודם שיתייבשו חוץ מגרוגרות וצימוקים שאסור לאכול מהם או לטלטלן משהניחם במוקצה עד לאחר שנתייבשו לגמרי לפי שהן מסריחות בנתיים ואינן ראוין לאכילה משנשתהו שם מעט עד שיתייבשו לגמרי ולכן אסורים בשבת משום מוקצה ואין צריך לומר אם אינן ראוין לגמרי שהרי הן גרועין מכל מוקצה שהרי הן כאבנים ועפר ואפילו הזמנה מבעוד יום אין מועלת בהם כמו שיתבאר אלא אפילו אם הן ראויין ואינן ראויין שיש אנשים שאוכלים אותן ויש שאינן אוכלים אעפ"כ אסורים משום מוקצה שכיון שדחה אותן בידים אינן עולין מידי דחייתן עד שיהיו ראויין לגמרי.

ואינן דומין לשאר דברים שדחאם בידים שמותרים לפי שאף שדחאם בידים אעפ"כ לא הסיח דעתו מהן לגמרי משא"כ גרוגרות וצימוקים שהניחן לייבשן כיון שהיה יודע שיסריחו הקצה דעתו מהן לגמרי עד שיתייבשו לגמרי ויתקנו היטב שיהיו ראויין לכל ואף שעכשיו בשבת נמלך לאכלם אינם מוכנים על ידי כך כיון שהיו מוקצים מדעתו מתחלת השבת כמו שיתבאר שכל דבר שהוקצה מדעת האדם בבין השמשות הוקצה לכל השבת כולה:

'לקוטי תורה' פרשת בלק – הפרשה החסידית

מִי מָנָה

"מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב, וּמִסְפַּר אֶת רוֹבַע יִשְׂרָאֵל"[1] (בַּמִּדְבָּר כג, י):

"רֹבַע" יֵשׁ בּוֹ ב' פֵּירוּשִׁים: פֵּירוּשׁ אֶחָד – חֵלֶק רְבִיעִית, וְהַב' – מִלְּשׁוֹן אַרְבָּעָה. כִּי הִנֵּה בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל יֵשׁ ד' בְּחִינוֹת:

וְהָעִנְיָן, דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָהוּ מג, ז): "וְלִכְבוֹדִי **בְּרָאתִיו, יְצַרְתִּיו, אַף עֲשִׂיתִיו**", וְהֵם בְּחִינוֹת: מַחְשָׁבָה, דִּיבּוּר, וּמַעֲשֶׂה:

"**בְּרָאתִיו**" הוּא בְּחִינַת **מַחְשָׁבָה**, שֶׁהוּא יֵשׁ־מֵאַיִן.

"**יְצַרְתִּיו**" הוּא בְּחִינַת **הַדִּיבּוּר**, שֶׁהוּא בְּחִינַת צוּרָה שֶׁמְּצַיֵּיר הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבְּמַחְשָׁבָה.

"**אַף עֲשִׂיתִיו**" – בְּחִינַת **הַמַּעֲשֶׂה**. כְּתִיב בְּלִשּׁוֹן "**אַף**", לְפִי שֶׁהַמַּעֲשֶׂה דָּבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁאֵינוֹ כְּעֵרֶךְ הַדִּיבּוּר נֶגֶד הַמַּחְשָׁבָה שֶׁמְּצַיֵּיר הָאוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה מִמָּשׁ, כִּי מַה שֶּׁחוֹשֵׁב הוּא מְדַבֵּר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן עִנְיָן עֲשִׂיָּיה גַּשְׁמִיּוּת הוּא עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ[2].

וְהִנֵּה, יֵשׁ עוֹד בְּחִינָה רְבִיעִית שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשְּׁלֹשָׁה בְּחִינוֹת הַנַּ"ל – מַחְשָׁבָה, דִּיבּוּר, וּמַעֲשֶׂה – וְנִרְמָז בְּמִלַּת "**אַף**". כִּי "אַף" הוּא לְשׁוֹן **רִיבּוּי**, לְרַבּוֹת עוֹד דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְפוֹרָשׁ כָּאן, וְהוּא הַדָּבָר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשְּׁלֹשָׁה בְּחִינוֹת הַלָּלוּ, וְגָבוֹהַּ וְנַעֲלֶה מֵהֶם.

וּבֵיאוּר הַדָּבָר, הִנֵּה צָרִיךְ לְהָבִין תַּכְלִית יְרִידַת הַנִּשְׁמוֹת לְעוֹלָם־הַזֶּה, שֶׁיְּרִידָתָן צוֹרֶךְ עֲלִיָּה הִיא כַּנּוֹדָע. וְצָרִיךְ לְהָבִין, עֲלִיָּה זוֹ מָה הִיא – מֵאַחַר שֶׁטֶּרֶם יְרִידָתָהּ הָיְתָה נֶהֱנֵית מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, וּמָה עִילּוּי גָּדוֹל מִזֶּה?

וְגַם לְהַשְׂכִּיל הֵיטֵב עִנְיָן 'מַחְשָׁבָה, דִּבּוּר, וּמַעֲשֶׂה' לְמַעְלָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת "בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו כו'" – שֶׁהֲרֵי "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם" (יְשַׁעְיָהוּ נה, ח) כְּתִיב, וְ"אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף כו'".

אֶלָּא הָעִנְיָן הוּא: שֶׁבְּחִינַת יְצִיאַת הָעוֹלָמוֹת מֵהֶעְלֵם אֶל הַגִּילּוּי נִקְרָא בְּשֵׁם "**דִּבּוּר** ה'". כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל

---

1. (בַּגְּמָרָא סוֹף פֶּרֶק ג' דְּנִדָּה (ל"א, א). רַבּוֹת: וַיִּגַּשׁ פָּרָשָׁה צ"ד, גְּבֵי "כָּל הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה". וַיִּקְרָא, פָּרָשָׁה א'. בַּמִּדְבָּר, פָּרָשָׁה ב'. פָּרָשָׁה בָּלָק. בְּשִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה, סוֹף פָּסוּק (ב, ג) "כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי". וּבַפָּסוּק (ו, ט) "אַחַת הִיא יוֹנָתִי". וּבַפָּסוּק (ו, יא) "אֶל גִּנַּת". בְּקֹהֶלֶת רַבָּה, בְּפָסוּק (א, ז) "כָּל הַנְּחָלִים").

2. [וְעַיֵּין מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "חַיָּיב אִינְשׁ לִבְסוּמֵי בְּפוּרְיָא", בְּמָה שֶׁכָּתוּב שָׁם: "וְצוּרַת הַה' הוּא ג' קִנִּין כו' (שְׁנֵי קַנִּין מְחוּבָּרִים שֶׁהֵם בְּחִינַת מַחְשָׁבָה דִּבּוּר, וְקַו הַג' הוּא בְּחִינַת מַעֲשֶׂה) – עַד: וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: 'אַף עֲשִׂיתִיו'" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים צה, ב־ג)].

בְּאָדָם, הַדִּיבּוּר הוּא מְגַלֶּה לְזוּלָתוֹ מַצְפּוּנֵי מַחְשַׁבְתּוֹ, כַּךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל "בַּעֲשָׂרָה **מַאֲמָרוֹת** נִבְרָא הָעוֹלָם", הֵם בְּחִינַת מַאֲמָרוֹת וְצִירוּפֵי אוֹתִיּוֹת הַיּוֹצְאִים מֵהֶעְלֵם אֶל הַגִּילוּי וּלְהַוּוֹת מֵאַיִן לְיֵשׁ.

וְהִנֵּה, "בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת" (אָבוֹת ה, א). וּכְדִכְתִיב (תְּהִלִּים לג, ו): "**וּבְרוּחַ פִּיו** כָּל צְבָאָם". פֵּירוּשׁ: "רוּחַ פִּיו" הוּא בְּחִינַת הֶבֶל־הָעֶלְיוֹן[3], וְהוּא "מַאֲמָר אֶחָד" – **הַכּוֹלֵל**. וּכְמַאֲמָר "בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה" – בְּמַאֲמָר אֶחָד כו'. אֶלָּא שֶׁהַדִּיבּוּר הוּא מְחַלֵּק וּמַפְרִיד הַהֶבֶל לְכַמָּה מִינֵי צִירוּפֵי אוֹתִיּוֹת, שֶׁהֵם הֵם רִיבּוּי הִתְחַלְּקוּת הָעוֹלָמוֹת – "אֶלֶף אַלְפִּין וְכו'" (דָּנִיאֵל ז, י), "הֵיֵשׁ מִסְפָּר לִגְדוּדָיו כו'" (אִיּוֹב כה, ג).

וְזֶהוּ "בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו, גִּבֹּרֵי כֹחַ עוֹשֵׂי דְבָרוֹ, לִשְׁמוֹעַ בְּקוֹל **דְּבָרוֹ**" (תְּהִלִּים קג, כ), **דְּבָרוֹ** דַּיְיקָא, מִפְּנֵי שֶׁהֵם חָיִים וְקַיָּימִים מִבְּחִינַת "דְּבַר ה'", שֶׁהוּא בְּחִינַת גִּילוּי "מוֹצָא פִי ה'" (דְּבָרִים ח, ג), לִהְיוֹת רִיבּוּי הִתְחַלְּקוּת הַנִּבְרָאִים. וְצִירוּפֵי־אוֹתִיּוֹת שֶׁמֵּהֶם חָיִים הַנִּבְרָאִים, הֵם הֵם בְּחִינַת הַשֵּׁמוֹת, וְהֵם בְּחִינַת שְׁמוֹת כָּל הַנִּבְרָאִים, כָּל אֶחָד עַל שְׁמוֹ. כְּמוֹ מַחֲנֶה מִיכָאֵל כו'. וְכֵן שְׁמוֹת כָּל הַנִּבְרָאִים לְמִינֵיהֶם. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ב, כ): "וַיִּקְרָא הָאָדָם **שֵׁמוֹת**". וְהֵם בְּחִינַת שֵׁמוֹת מַמָּשׁ, צִירוּפֵי אוֹתִיּוֹת – "מוֹצָא פִי ה' וגו'".

וְהִנֵּה, כָּל זֶה הוּא בְּחִינַת 'עָלְמִין דְּאִתְגַּלְּיָין'. וְיֵשׁ 'עָלְמִין סְתִימִין דְּלֹא אִתְגַּלְּיָין', שֶׁהֵם בְּחִינַת מְקוֹרִים לְ'עָלְמִין דְּאִתְגַּלְּיָין'. וְכָל מַה שֶׁיֵּשׁ בְּ'עָלְמִין דְּאִתְגַּלְּיָין' מוּכְרָח לִהְיוֹת לוֹ מָקוֹר בְּ'עָלְמִין סְתִימִין'. כַּנִּזְכָּר בִּדְרָשַׁת רַז"ל: "אֵין לְךָ עֵשֶׂב מִלְּמַטָּה שֶׁאֵין לוֹ מַזָּל מִלְּמַעְלָה". וְכֵן הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת. וּכְדִכְתִיב (קֹהֶלֶת ה, ז): "כִּי גָבוֹהַּ מֵעַל גָּבוֹהַּ שׁוֹמֵר, וּגְבוֹהִים עֲלֵיהֶם".

וְהִנֵּה "יִשְׂרָאֵל עָלוּ **בְּמַחְשָׁבָה**", פֵּירוּשׁ: בִּבְחִינַת 'עָלְמִין **סְתִימִין**'. וְהַיְינוּ, כְּמוֹ לְמָשָׁל הַמַּחְשָׁבָה הוּא בְּחִינַת **הַהֶעְלֵם** שֶׁל הַדִּבּוּר, שֶׁהַדִּבּוּר הוּא מְגַלֶּה וּפוֹרֵשׁ מַה שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה, וּמַה שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה הוּא בִּסְקִירָה **אַחַת**, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ **הַרְבֵּה** בְּדִיבּוּרוֹ. כִּי בְּחִינַת כֹּחַ הַמַּחְשָׁבָה הוּא מְאֹד נַעֲלֶה מִכֹּחַ הַדִּבּוּר. שֶׁהַמַּחְשָׁבָה הוּא לְבוּשׁ הַפְּנִימִי שֶׁמִּתְאַחֶדֶת עִם הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת יֵשׁ־מֵאַיִן מַמָּשׁ.

וְעַל כֵּן כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית ב, כ): "וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְגו'"[4], שֶׁהֵם בְּחִינַת מַלְאָכִים: "פְּנֵי אַרְיֵה", "פְּנֵי שׁוֹר", "פְּנֵי נֶשֶׁר" וְכו'. וְהֵם הַשֵּׁמוֹת: מִיכָאֵל, וְגַבְרִיאֵל כו', שֶׁהֵם הֵם הַצִּירוּפֵי־אוֹתִיּוֹת שֶׁמֵּהֶם נִמְשְׁכוּ וְנִתְהַוּוּ מֵאַיִן לְיֵשׁ, בִּבְחִינַת "דְּבַר ה'".

אֲבָל "וּלְאָדָם לֹא מָצָא **עֵזֶר** כְּנֶגְדּוֹ" (בְּרֵאשִׁית שָׁם), פֵּירוּשׁ: "עֵזֶר" – הוּא בְּחִינַת "**שֵׁם**"[5]. וְהַיְינוּ, שֶׁהַנְּשָׁמָה קוֹדֶם בּוֹאָהּ לָעוֹלָם וְלַגּוּף אֵינָהּ נִקְרֵאת בְּשֵׁם כְּלָל. לְפִי שֶׁמִּקּוֹר חוֹצְבָהּ הוּא בִּבְחִינַת מַחְשָׁבָה, 'עָלְמִין סְתִימִין דְּלֹא אִתְגַּלְּיָין'. וּמַה שֶׁנִּקְרָא: אַבְרָהָם, יִצְחָק כו', הוּא **אַחֲרֵי** הִתְלַבְּשׁוּת הַנְּשָׁמָה בְּגוּף.

וְזֶהוּ "**אֶחָד הָיָה** אַבְרָהָם" [יְחֶזְקֵאל ל"ג, כ"ד], פֵּירוּשׁ "**הָיָה**" – שֶׁקּוֹדֶם בִּיאַת הַנְּשָׁמָה לְגוּפוֹ הָיָה בִּבְחִינַת "**אֶחָד**". דְּהַיְינוּ בִּבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה שֶׁמִּתְאַחֶדֶת עִם הַנֶּפֶשׁ. וְהֵם הֵם בְּחִינַת 'עָלְמִין סְתִימִין' שֶׁהֵם מִתְיַיחֲדִים בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, בִּבְחִינָה שֶׁקּוֹדֶם בּוֹאָהּ לִידֵי גִילוּי הָעוֹלָמוֹת לִהְיוֹת הִתְחַלְּקוּת הַנִּבְרָאִים מֵ"עָלְמָא דִּפְרוֹדָא כו'". לָכֵן בְּאָדָם־הָרִאשׁוֹן הָיוּ כְּלוּלִים שִׁשִּׁים רִבּוֹא נְשָׁמוֹת בִּבְחִינָה אַחַת, וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁמִּקּוֹר הַנְּשָׁמָה הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הִתְחַלְּקוּת הַנִּבְרָאִים כַּנַּ"ל[6]:

ב וְאַחֲרֵי הַדִּבָּרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה[7], יֵשׁ לְהָבִין מַהוּ תּוֹסֶפֶת הָעִילּוּי לְהַנְּשָׁמָה בָּעוֹלָם־הַזֶּה בְּהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּגּוּף הַגַּשְׁמִי – מֵאַחַר שֶׁבִּמְקוֹר חוֹצְבָהּ הָיְתָה כְּלוּלָה וּמִתְאַחֶדֶת בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בִּבְחִינַת מַחֲשָׁבָה, בִּבְחִינַת 'עָלְמִין סְתִימִין', לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת "שֵׁם" וּבְחִינַת "דְּבַר ה'" בְּ'עָלְמִין דְּאִתְגַּלְּיָין' כַּנַּ"ל.

אַךְ הִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים פו, יא): "יַחֵד **לְבָבִי** לְיִרְאָה שְׁמֶךָ"; וְכֵן אָנוּ מִתְפַּלְּלִין בִּברכַת "אַהֲבַת עוֹלָם אָהַבְתָּנוּ כו' – וְיַחֵד **לְבָבֵנוּ** כו'". וְהָעִנְיָן, כִּי יֵשׁ בְּחִינַת "רְעוּתָא־דְּלִיבָּא" שֶׁהוּא "רְצוֹן הַלֵּב", וְיֵשׁ בָּזֶה ב' בְּחִינוֹת: פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת.

פְּנִימִית נִקּוּדַּת הַלֵּב הִיא בְּחִינַת אַהֲבָה־**רַבָּה** שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטַּעַם וְהַדַּעַת, וּבָאָה מִלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת **מַתָּנָה** כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּמִדְבַּר יח, ז): "עֲבוֹדַת **מַתָּנָה** אֶתֵּן אֶת כְּהוּנַּתְכֶם"[8].

וְחִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב הוּא הַנִּלְקָח מִן הַדַּעַת וְהִתְבּוֹנְנוּת

---

3. [עַיֵּן בַּזֹּהַר חֵלֶק ג', מ"ז, ב'. וּב"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ", דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיַּעַשׂ דָּוִד"].

4. [וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר פֵּירוּשׁ זֶה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כֹּה תְבָרְכוּ – בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא].

5. (עַיֵּן בְּהָרַמְבַּ"ן, בְּפֵירוּשׁ הַחוּמָּשׁ בְּפָסוּק זֶה).

6. [וְעַיֵּן בַּזֹּהַר חֵלֶק א': פ"ה, ב'. ק"ב, ב'].

7. ו"הַדִּבָּרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה" – לְשׁוֹן הַכָּתוּב דִּבְרֵי הַיָּמִים ב' לב, אז.

8. [עַיֵּן מַה שֶׁכָּתוּב פָּרָשַׁת בְּמִדְבַּר, סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי": "וְהִיא הִיא בְּחִינַת 'עֲבוֹדַת מַתָּנָה' כו'. וְזֶהוּ 'לְגָלְגֹלוֹתָם'". עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ", דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כְּתִיב 'מַה יָּפִית'"].

בִּגְדוּלַת ה', כָּל חָד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִילֵיהּ, וּלְפִי שִׂכְלוֹ וְהַשָּׂגָתוֹ בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כַּךְ מְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה בַּלֵּב.

וְהִנֵּה מוּדַעַת זֹאת, כִּי "אֶת זֶה לְעוּמַּת זֶה עָשָׂה אֱלֹהִים"[9]: שֶׁכְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ דַּעַת בִּקְדוּשָׁה "לָדַעַת אֶת ה'", "וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ"[10], כַּךְ יֵשׁ דַּעַת מִצַּד הַקְּלִיפָּה וְסִטְרָא־אַחֲרָא, וְהוּא דַּעַת הָרַע, וְלֶאֱהוֹב דְּבָרִים זָרִים, וּ"לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ נִפְרָד" (מִשְׁלֵי יח, א), מֶחֱמַת שֶׁעָרֵב לְחִכּוֹ מְתִיקוּת עוֹלָם־הַזֶּה וְתַעֲנוּגָיו.

וְהִנֵּה, זוֹ הִיא מִדַּת בֵּינוֹנִים – "זֶה וְזֶה שׁוֹפְטָן כו'", "וּלְאוֹם מִלְּאוֹם יֶאֱמָץ כו'" (בְּרֵאשִׁית כה, כג) – "כְּשֶׁזֶּה קָם זֶה נוֹפֵל". אַךְ הָאַהֲבָה שֶׁבִּפְנִימִית־הַלֵּב שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטַּעַם וְדַעַת, רַק בָּאָה מִלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת מַתָּנָה – אֵין בְּחִינַת "זֶה לְעוּמַּת זֶה" בְּנֶגְדָּהּ.

שֶׁבְּחִינַת 'פְּנִימִית נְקוּדַת הַלֵּב' הִיא בְּחִינַת "יְחִידָה", שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא רָצוֹן אֶחָד לְאָבִיהָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְהִיא הַמַּעֲלָה וְהַמַּדְרֵגָה שֶׁאֵין דּוּגְמָתָהּ וְלֹא בְּעֶרְכָּהּ נִמְצָא בְּגַשְׁמִיּוּת כְּלָל, רַק לַה' לְבַדּוֹ נִמְצָא בִּ"בְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ" (תְּהִלִּים קמח, יד). כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת לד, ט): "כִּי עַם **קְשֵׁה עֹרֶף** הוּא, וְסָלַחְתָּ וְגו'", פֵּירוּשׁ "קְשֵׁה עוֹרֶף" – בְּחִינַת רָצוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטַּעַם וְדַעַת כו'[11]. וּבְהִתְעוֹרְרוּת אַהֲבָה רַבָּה זוֹ, בְּקַל הוּא יָכוֹל לְנַצֵּחַ וּלְהַגְבִּיר הַטּוֹב עַל הָרַע לְגַמְרֵי, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לַחִיצוֹנִים בָּהּ אֲחִיזָה כְּלָל.

וְזֶהוּ "יַחֵד לְבָבִי וְכו', וְיַחֵד לְבָבֵנוּ כו'" – שֶׁיִּהְיֶה נִכְלָל בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוֹת־הָרָצוֹן בִּבְחִינַת פְּנִימִית־הָרָצוֹן[12].

וְזֶהוּ "**אַף** עֲשִׂיתִיו": שֶׁ"אַף" מְרַבֶּה עוֹד בְּחִינָה אַחַת, וְהוּא בְּחִינַת רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן – שֶׁלְּמַעְלָה מַעֲלָה מִבְּחִינַת מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה. וְסָמַךְ לַ"עֲשִׂיתִיו", לְפִי שֶׁעִיקַּר גִּילוּי רָצוֹן זֶה הוּא בְּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיּוּת דַּוְקָא. דְּהַיְינוּ בְּמַעֲשֶׂה הַמְּצוֹת, לְהִיוֹת "בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ", בְּ"סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב" (תְּהִלִּים לד, טו). וְרַמַּ"ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה הֵם רַמַּ"ח הַמִּשְׁכּוֹת רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן, וְ"נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן דַּייְקָא".

[וְזֶהוּ עִנְיָן אֶחָד עִם הַמְבוֹאָר לְעֵיל פָּרָשַׁת שְׁלַח, עַל פָּסוּק (בַּמִּדְבָּר יד, יז) "וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כו'", שֶׁבָּעוֹלָם־הַזֶּה דַּוְקָא נַעֲשׂוּ הַנִּשְׁמוֹת בְּחִינַת "מַהֲלְכִים", שֶׁהוּא בְּחִינַת אַהֲבָה דְ"מְאֹדֶךָ", בְּלִי גְבוּל הַכֹּלִי. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (וַיִּקְרָא כו, ג): "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ", לְפִי שֶׁהֵם הַמְשֻׁכַּת מַקִּיפִים מִבְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין' עַל נַר"נ לְהַעֲלוֹתָם כו'[13]].

וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים בִּקְרִיאַת־שְׁמַע: "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וְגו' " (דְּבָרִים ו, ו), "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי כו' " (דְּבָרִים יא, יג), אַחַר "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ **בְּכָל לְבָבְךָ** כו'" (דְּבָרִים ו, ה) – פֵּירוּשׁ ב' בְּחִינוֹת לֵב: פְּנִימִיּוּת, וְחִיצוֹנִיּוֹת. רַק שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָבֹא לִבְחִינַת פְּנִימִיּוּת עַד שֶׁיַּגִּיעַ וְיַשִּׂיג תְּחִלָּה בְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת הַנּוֹלָדָה מֵהַדַּעַת, כִּי צָרִיךְ לֵילֵךְ מִמַּטָּה־לְמַעְלָה[14]. וְזֶהוּ עִנְיָן כָּל הָאֲרִיכוּת שֶׁלִּפְנֵי קְרִיאַת־שְׁמַע – בִּפְסוּקֵי־דְזִמְרָה, וּבְרָכוֹת שֶׁלִּפְנֵי קְרִיאַת־שְׁמַע וְכו'. כַּנּוֹדָע.

וּבָזֶה יוּבָן הָעִילּוּי שֶׁיֵּשׁ לְהַנְּשָׁמָה בַּעֲבוֹדַת ה' בִּהְיוֹתָהּ מְלוּבֶּשֶׁת בְּתוֹךְ הַגּוּף, כִּי הַגַּם שֶׁטֶּרֶם יְרִידָתָהּ הָיְתָה מִתְאַחֶדֶת בִּמְקוֹרָהּ בִּבְחִינַת מַחֲשָׁבָה־דִּלְעֵילָא, מִכָּל מָקוֹם הַמַּחֲשָׁבָה אֵינָהּ נִקְרֵאת אֶלָּא בְּחִינַת "לְבוּשׁ", אֶלָּא שֶׁהוּא "לְבוּשׁ **פְּנִימִי**", אֲבָל אֵינָהּ מִתְיַיחֶדֶת בְּשָׁרְשָׁהּ בְּמַאֲצִילָהּ לְגַמְרֵי, לִהְיוֹת נִכְלֶלֶת בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ; "דְּלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל", פֵּירוּשׁ: שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ אֶל עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ כְּלָל כִּבְיָכוֹל, אֶלָּא שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בּוֹ.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת "רְעוּתָא דְלִיבָּא", "כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא" לִהְיוֹת "בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ כו'", בְּ"סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב", בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיּוּת בְּמַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת, וְ"סוּר מֵרָע" כְּנֶ"ל – הֲרֵי רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן, שֶׁהוּא אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ שׁוֹרֶה וּמִתְגַּלֶּה בּוֹ. וְ"רַמַּ"ח פִּקּוּדִין" הֵם "רַמַּ"ח אֵבָרִים דְּמַלְכָּא" מַמָּשׁ. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל: "יָפָה שָׁעָה אַחַת כו'"[15]. :

ג **וְזֶהוּ** "וּמִסְפָּר אֶת רוֹבַע יִשְׂרָאֵל":

כִּי הִנֵּה כְּתִיב (הוֹשֵׁעַ ב, א): "וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם, אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר", וּבְגֶמָרָא (יוֹמָא כ"ב, א') רָמֵי אַהֲדָדֵי: כְּתִיב: "**וְהָיָה מִסְפַּר**", וּכְתִיב (שָׁם): "אֲשֶׁר לֹא יִמַּד **וְלֹא יִסָּפֵר**". וּמְשַׁנֵּי: "כַּאן בְּשֶׁעוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם כו'".

וּלְבָאֵר הָעִנְיָן, צָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ "כְּחוֹל הַיָּם"?

---

9. (קֹהֶלֶת ז, יד. וְשָׁם: "הָאֱלֹקִים").

10. (הוֹשֵׁעַ ו, ג. דְּבָרִים י, יב).

11. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר. (וְעַיֵּן בְּרִבּוֹת, כִּי תִשָּׂא, סוֹף פָּרָשָׁה מ"ב: "וְאֵינוֹ אֶלָּא לְשִׁבְחוֹ כו'").

12. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין עִנְיָן הַבְּרָכוֹת". וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהִקְרַבְתָּם עוֹלָה אִשֶּׁה").

13. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק "כִּי תֵצֵא", בְּפֵירוּשׁ (תְּהִלִּים כז, ח) "בַּקְּשׁוּ פָנָי". וְהַיְינוּ עַל יְדֵי "אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ"ה אֲבַקֵּשׁ" (שָׁם). עַיֵּן שָׁם.

14. [עַיֵּן בְּמַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל", שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת כְּסֵדֶר הַמַּדְרֵגוֹת, תְּחִלָּה 'מַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיּוּת כו'". עַיֵּן שָׁם. וְסוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת כו'". וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אַתֶּם נִצָּבִים": "כִּי הִנֵּה יֵשׁ בִּבְחִינַת צַעֲקַת הַלֵּב, ב' בְּחִינוֹת כו'"].

15. [וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ, עַל פָּסוּק "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת", בְּעִנְיָן "אֵיהוּ וְחֵיוֹהִי חָד כו'". וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב", בְּפֵירוּשׁ "טוֹב לִי תּוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף". וּמִמַּה שֶּׁנִּתְבָּאַר כָּאן יוּבָן יוֹתֵר מַה שֶּׁכָּתוּב שָׁם].

כִּי הִנֵּה סְבִיב הַיַּמִּים וְהַנְּהָרוֹת הַקַּרְקַע הוּא חוֹל, שֶׁהוּא יָבֵשׁ וּמְפוֹרָד לַחֲלָקִים. מַה שֶּׁאֵין כֵּן שְׁאָר עֲפַר הָאָרֶץ הֵם רִגְבֵי אֲדָמָה לַחִים וּמְדוּבָּקִים קְצָת. וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁהַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיַּמִּים וּנְהָרוֹת, הֵם שׁוֹאֲבִים הַלַּחְלוּחִית מִכָּל הַקַּרְקַע שֶׁסְּבִיבָם, לְכָךְ נִשְׁאֲרוּ בִּיבֵשׁוּת **וּפֵירוּד.**

וְהַנִּמְשָׁל הוּא בִּכְלָלוּת חַיּוּת הָעוֹלָמוֹת בִּ"דְבַר ה'", וְ"רוּחַ פִּיו"[16] הַמְהַוֶּה כָּל הַנִּבְרָאִים מֵאַיִן לְיֵשׁ:

הִנֵּה כְּתִיב[17]: "וַיַּעַשׂ אֶת הַיָּם כּוֹ, עוֹמֵד עַל שְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר כּוֹ, וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה" (בְּמֶלָכִים א' סִימָן ז'[, כג. כה.]). פֵּירוּשׁ: לְפִי שֶׁבְּחִינַת "הַיָּם" עוֹמֵד "מִלְּמַעְלָה" – בְּרִיחוּק מָקוֹם, לְכָךְ נַעֲשׂוּ "י"ב בָּקָר" – בְּחִינַת פֵּירוּד וְהִתְחַלְּקוּת – בְּמִסְפַּר י"ב.

וְהוּא, כִּי הִתְהַוּוּת מֵאַיִן לְיֵשׁ – בְּמִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ "**הַמִּתְנַשֵּׂא** מִימוֹת עוֹלָם", וּ"מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים וְגוֹ'" (תְּהִלִּים קמה, יג). **וּלְפִי** שֶׁהוּא "רָם וּמִתְנַשֵּׂא" מֵהֶם, נַעֲשׂוּ בְּחִינַת '**עַם**' – מִלְּשׁוֹן **עוֹמְמוֹת**, דְּבָרִים זָרִים וְנִפְרָדִים. כִּי "אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם" וְהִתְהַוּוּתָם בִּבְחִינַת עָם הוּא מִבְּחִינַת הִתְנַשְּׂאוּת הַמֶּלֶךְ עַצְמוֹ, מִמֵּילָא יוֹרְדִים לִהְיוֹת בִּבְחִינַת **עָם.**

וְכִמְשָׁל הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ, שֶׁמֻּחֲמַת זֶה זָעִים וְנִרְתָּעִים הַכֹּל מִלְּפָנָיו, וְנַעֲשִׂים שְׁפֵלִים לְפָנָיו. וְלָכֵן מִבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁהוּא בְּחִינַת **אֵין־סוֹף** וְתַכְלִית, נַעֲשׂוּ וְנִתְהַוּוּ עוֹלָמוֹת בַּעֲלֵי גְבוּל בִּבְרִיאָה, יְצִירָה, עֲשִׂיָּה גַּם כֵּן בִּבְחִינַת **אֵין־סוֹף** וְתַכְלִית, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (אִיּוֹב כה, ג): "הֲיֵשׁ מִסְפָּר לִגְדוּדָיו?" אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהֵם חָיִים וְקַיָּימִים מִבְּחִינַת הִתְנַשְּׂאוּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ – "הַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם" – לָכֵן יוֹרְדִים בִּבְחִינַת פֵּירוּד וְהִתְחַלְּקוּת לְכַמָּה מִינִים מִמִּינִים שׁוֹנִים.

אַךְ אֵיךְ הֵם מְקַבְּלִים חַיּוּתָם מִמִּדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ – וְהוּא "מִתְנַשֵּׂא" מֵהֶם?

הִנֵּה בֶּאֱמֶת, עַל זֶה כְּתִיב (תְּהִלִּים פד, יב): "כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן ה' אֱלֹקִים", וְהוּא כֹּחַ אֱלֹהִי שֶׁהוּא כָּל יָכוֹל, וְ"הֵן הֵן גְּבוּרוֹתָיו כּוֹ". וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" חֵלֶק ב'. אַךְ דֶּרֶךְ כְּלָל, הַהִתְנַשְּׂאוּת הוּא בִּבְחִינַת הִסְתַּלְּקוּת, שֶׁלֹּא יֵרֵד הַחַיּוּת אֲלֵיהֶם כָּל כָּךְ. וְהוּא כִּמְשַׁל הַמַּיִם שֶׁשּׁוֹאֲבִין אֲלֵיהֶם הַלַּחְלוּחִית וְנַעֲשָׂה עַל שְׁפָתוֹ חוֹל – בִּבְחִינַת פֵּירוּד כַּנַּ"ל.

וְהִנֵּה, בִּבְחִינַת "מִסְפָּר" הַזֶּה, אֵינוֹ **מִסְפָּר מַמָּשׁ** כִּדְכְתִיב (אִיּוֹב כה, ג): "הֲיֵשׁ **מִסְפָּר** וְגוֹ'", אֶלָּא שֶׁהוּא נִקְרָא בְּ**גֶדֶר מִסְפָּר.** מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְפוּזָּר וּמְפוֹרָד לַחֲלָקִים, וְיָכוֹל לָחוּל עָלָיו **שֵׁם מִסְפָּר**, אֲבָל אֵינוֹ מִסְפָּר מַמָּשׁ כִּי "לֹא יִסָּפֵר מֵרֹב" (בְּרֵאשִׁית לב, יג), כִּמְשַׁל "חוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר מֵרֹב", רַק הוּא בְּגֶדֶר וּבְחִינַת מִסְפָּר מִפְּנֵי שֶׁמְּפוֹרָד לַחֲלָקִים. וְכֵיוָן שֶׁכָּל חֵלֶק נִפְרָד וְנִבְדָּל לְעַצְמוֹ יָחוּל עָלָיו "**שֵׁם** מִסְפָּר":

וְהִנֵּה כְּתִיב: "וְהָיָה **מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**", שֶׁבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵם הֵם הָעוֹשִׂים בְּחִינַת "מִסְפָּר", שֶׁהֵם הֵם הַמַּמְשִׁיכִין בְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לִהְיוֹת מַלְכוּתוֹ "מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים". וְהַיְינוּ עַל יְדֵי מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁנִּקְרָאִים "מִצְוֹת **הַמֶּלֶךְ**"[18]. וְלָכֵן אוֹמְרִים לִפְנֵי כָּל מִצְוָה: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ **מֶלֶךְ הָעוֹלָם**", שֶׁהוּא הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת "מֶלֶךְ הָעוֹלָם", כַּנַּ"ל. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וּלְפִי שֶׁהִיא הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, לָכֵן אֵינוֹ רַק בְּ"**גֶדֶר** מִסְפָּר", וְאֵינוֹ מִסְפָּר מַמָּשׁ. וְזֶהוּ "אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר" – "בִּשְׁעוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם" כַּנַּ"ל, דְּהַיְינוּ כְּשֶׁמַּמְשִׁיכִין רָצוֹן הָעֶלְיוֹן בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, שֶׁהוּא אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

וְהַיְינוּ עַל יְדֵי "שִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה" מִנְּקוּדַּת פְּנִימִית הַלֵּב. וּכְדִכְתִיב (תְּהִלִּים יט, ט): "פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים **מְשַׂמְּחֵי** לֵב", וּכְתִיב (דְּבָרִים כח, מז): "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ **בְּשִׂמְחָה** וְטוּב[19] לֵבָב **מֵרֹב כֹּל**", פֵּירוּשׁ "מֵרֹב כֹּל": הַיְינוּ בְּלִי־גְבוּל, לְמַעְלָה עַד אֵין קֵץ וּלְמַטָּה עַד אֵין תַּכְלִית, בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף כַּנַּ"ל[20].

וְזֶהוּ "אֶת **רֹבַע** יִשְׂרָאֵל" – חֵלֶק **הַד'**, בְּחִינַת "אַף עֲשִׂיתִיו" שֶׁם הוּא גִּלּוּי רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן דַּיְיקָא. כַּנַּ"ל. וְגַם "רֹבַע" מִלְּשׁוֹן **אַרְבָּעָה** – כִּי בָּזֶה נִכְלָל כָּל ד' בְּחִינוֹת: מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר, וּמַעֲשֶׂה, וְרָצוֹן.

---

16. [תְּהִלִּים לג, ו: "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ, וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם"].

17. ["וַיַּעַשׂ אֶת הַיָּם מוּצָק, עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַד שְׂפָתוֹ, עָגֹל סָבִיב, וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ, וְקָו שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה, יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב. וּמַעַשֵׂה עֵגֶל תַּחַת שְׂפָתוֹ, סָבִיב, חֲמֻשָּׁה בָּאַמָּה, סֹבְבִים אֶת הַיָּם. שְׁנַיִם טוּרִים הָעֵגֶל, בְּהוֹצַק בְּמוֹצָקֹתָיו. הַיָּם לִשְׁנֵים עָשָׂר בָּקָר, שְׁלֹשָׁה פֹנִים צָפוֹן, וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים יָמָּה, וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים נֶגְבָּה, וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים מִזְרָחָה, וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה, וְכָל אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה" (מְלָכִים א' ז, כג. כה)].

18. [וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה גַּם כֵּן לְעֵיל פָּרָשַׁת בַּמִּדְבָּר, סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל": 'מִסְפָּר' הַיְינוּ בְּחִינַת הַמִּצְוֹת כוּ'. עַיֵּין שָׁם].

19. [שָׁם: וּבְטוּב].

20. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מְנוֹרַת זָהָב". וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כּוּ' אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי", גַּבֵּי "הַקְטֹרֶת חֵלֶב הַתָּמִיד". וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיָן "פֵּירוּשׁ עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם", בְּפָרָשַׁת שְׁלַח, עַל פָּסוּק "מִקּוֹשֵׁשׁ עֵצִים".

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיָן "שִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה", בְּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "צְאֶינָה וּרְאֶינָה כּוּ' בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לּוֹ אִמּוֹ", **וּמִזֶּה יוּבָן אֵיךְ עַל יְדֵי** "שִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה" מַמְשִׁיכִים כֶּתֶר־דְּמַלְכוּת, הַנִּקְרָא "רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם", מִבְּחִינָה וּמַדְרֵגָה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה. וְזֶהוּ "עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ כּוּ'", עַל דֶּרֶךְ "וַעֲשִׂיתֶם אַתֶּם" – "כְּאֵלּוּ עֲשָׂאוּנִי").

וּבְזֶה יוּבָן דִּכְתִיב: "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב **וּמִסְפַּר** וְגוֹ'", דְּמַה שֶׁכָּתוּב "וּמִסְפַּר" קָאֵי עַל "מִי מָנָה". כְּלוֹמַר, שֶׁ"אֵין מִסְפָּר", וְאַף עַל פִּי כֵן "וּמִסְפַּר" כְּתִיב, דְּמִשְׁמַע שֶׁיֵּשׁ מִסְפָּר. אֶלָּא הָעִנְיָן כַּנַ"ל שֶׁהוּא בְּגֶדֶר מִסְפָּר וְאֵינוֹ מִסְפָּר מַמָּשׁ, לְפִי שֶׁהוּא הַמִּשְׁכַּת רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן "אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל" כַּנַ"ל, בְּחִינַת "עֲשִׂיתִיו" כַּנַ"ל:

ד וְהִנֵּה, כָּל זֶה הוּא בְּחִינַת יְחוּדָא־**תַּתְּאָה**, בְּמַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת לְהַמְשִׁיךְ רָצוֹן הָעֶלְיוֹן בְּבְחִינַת "מִסְפָּר", בְּחִינַת "עֲשִׂיתִיו" כַּנַ"ל.

אַךְ "תַּלְמוּד־תּוֹרָה כְּנֶגֶד כּוּלָּם" – שֶׁהוּא בְּחִינַת יְחוּדָא־**עִילָּאָה**. וְזֶהוּ "מִי מָנָה **עֲפַר** יַעֲקֹב", כִּי "עָפָר" אֵינוֹ בְּגֶדֶר "מִסְפָּר" כְּלָל. וְהוּא בְּחִינַת תַּלְמוּד־תּוֹרָה לְפִי שֶׁהוּא רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ. וּלְכָךְ הוּא בְּחִינַת יְחוּדָא־עִילָּאָה, בְּחִינַת בִּיטּוּל לְאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, וְיִחוּד חַבַ"ד־בְּחַבַ"ד כו'; וּ"מַתְנִיתָא – מַלְכְּתָא" כַּנַ"ל; וְאֵינוֹ בְּגֶדֶר "מִסְפָּר" כְּלָל.

([21] וּמִזֶּה יוּבָן יוֹתֵר מַה שֶׁכָּתוּב דְּהַתּוֹרָה נִקְרָא עָפָר – שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר מִסְפָּר כְּלָל – שֶׁהוּא **גוּשׁ אֶחָד**. שֶׁלְּכַךְ "כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת עוֹלָה כְּאִילּוּ הִקְרִיב עוֹלָה", אַף שֶׁעוֹסֵק "בְּעִידְּנָא דְּלָאו זְמַן הַקְרָבָה הוּא כְּלָל". מַה שֶׁאֵין כֵּן בַּמִּצְוֹת עַצְמָן – שֶׁהֵם בְּחִינַת הַקְרָבָה הוּא כְּלָל". מַה שֶׁאֵין כֵּן בַּמִּצְוֹת עַצְמָן – שֶׁהֵם בְּחִינַת הִתְחַלְּקוּת בִּזְמַן פְּלוֹנִי, "**עֵת לְכָל חֵפֶץ** כו'" (קֹהֶלֶת ג, א). וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת "רַעֲוָא דְּכָל רַעֲוִין"[22].

וְזֶהוּ "קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ": שֶׁעַל יְדֵי הַמִּצְוֹת הוּא עֲדַיִין בְּחִינַת קְדוּשִׁין **וְאֵירוּסִין** – "**וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי** כו'". אַךְ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה הוּא בְּחִינַת הַהַמְשָׁכָה בִּבְחִינָה **פְּנִימִית** – "**וְיָדַעְתָּ** אֶת ה'".

וְהָעִנְיָן אֶפְשָׁר לוֹמַר: כִּי עִם הֱיוֹת שֶׁעַל יְדֵי הַמִּצְוֹת נִמְשָׁךְ בְּחִינַת גִּילּוּי רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בַּנֶּפֶשׁ, וּבְחִינַת אַהֲבָה־רַבָּה, אַךְ כִּי גַּם בְּרָצוֹן־עֶלְיוֹן יֵשׁ גַּם כֵּן בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת וּפְנִימִיּוּת[23]. וְכָךְ גַּם כֵּן בְּגִילּוּי הָאַהֲבָה־רַבָּה בַּנֶּפֶשׁ, יֵשׁ גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת:

הָא', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת לג, ג): "כִּי עַם קְשֵׁה עֹרֶף הוּא" כִּדְלְעֵיל, וְזֶהוּ הַנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת.

וְ**הַב'**, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים ז, ז): "מַה יָּפִית וּמַה נָּעַמְתְּ, **אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים**". וְהַמִּשְׁכַּת בְּחִינַת אַהֲבָה־בַּתַּעֲנוּגִים שָׁרְשׁוֹ מִבְּחִינַת **פְּנִימִית** הָרָצוֹן־עֶלְיוֹן, וְנִמְשָׁךְ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, כִּדְכְתִיב (מִשְׁלֵי ח, לא): "וְשַׁעֲשֻׁעַי אֶת בְּנֵי אָדָם".

וְזֶהוּ "חָכְמַת אָדָם תָּאִיר **פָּנָיו**" (קֹהֶלֶת ח, א): "פָּנָיו" הַיְינוּ בְּחִינַת פְּנִימִית. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק (בְּרֵאשִׁית מט, יב) "חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן", שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת אַהֲבָה־רַבָּה, וּלְמַעְלָה מִמֶּנָּה הוּא אַהֲבָה־בַּתַּעֲנוּגִים[24].)

אַךְ הַדֶּרֶךְ שֶׁיִּזְכֶּה הָאָדָם לְאוֹר הַתּוֹרָה בִּבְחִינַת יְחוּדָא־עִילָּאָה, הוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת יַעֲקֹב – מִדַּת **הָרַחֲמִים**. דְּהַיְינוּ לְעוֹרֵר רַחֲמִים רַבִּים עַל נַפְשׁוֹ בְּקִבְיַעַת־עִתִּים. כַּנּוֹדָע, שֶׁעֵת־רָצוֹן הוּא בַּחֲצוֹת; וְכֵן בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה, כִּי הִנֵּה יֵשׁ בְּסֵדֶר הַתְּפִלָּה וּפְסוּקֵי־דִזְמִרָה, "פְּסוּקֵי דְרַחֲמֵי"[25], וַאֲזַי הוּא עֵת־רָצוֹן לְעוֹרֵר רַחֲמִים עַל נַפְשׁוֹ.

וְזֶהוּ מִדָּתוֹ שֶׁל **יַעֲקֹב** – **י־עָקֵב**, שֶׁהוּא עִנְיָן הָרַחֲמָנוּת עַל בְּחִינַת "יוֹ"ד" – חָכְמָה־עִילָּאָה, שֶׁנְּפִלָּה וְיָרְדָה לִבְחִינַת 'עָקֵב' כַּנַ"ל.

וְהִנֵּה, מִדָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב – "מַבְרִיחַ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה" (שְׁמוֹת כו, כח), לְהָקִים "**מֵעָפָר** – דָּל"[26], וּלְהַעֲלוֹת בִּבְחִינַת יְחוּדָא־עִילָּאָה. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

(וְגַם פֵּירוּשׁ "עָפָר", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְנִפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה", וְעַל יְדֵי זֶה "פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ"[27].

וְגַם, כְּמַאֲמַר רַז"ל: "כַּף הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל כו', וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן").

אַךְ אָמְרוּ רַז"ל: "כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לְבָד כו'", אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת "תּוֹרָה עִם גְּמִילוּת־חֲסָדִים". וְלָכֵן כְּתִיב "וּמִסְפַּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל" – בְּחִינַת "עֲשִׂיתִיו" – בְּמַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת, וּ"מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה" (יְשַׁעְיָהוּ לב, יז), הַנִּקְרָא בְּשֵׁם מִצְוָה סְתָם, שֶׁ"שִׁקּוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת", וְהוּא עִנְיָן גְּמִילוּת־חֲסָדִים[28].

(וְעַיֵּן בַּזֹּהַר מִשְׁפָּטִים דַּף ק"ה, בְּפֵירוּשׁ "**מִי** מָנָה כו' וּמִסְפַּר כו'". וְהַיְינוּ גַּם כֵּן עִנְיָן יְחוּדָא־עִילָּאָה וְיִחוּדָא־תַּתְּאָה:

כִּי "**מִי**" הַיְינוּ יְחוּד חָכְמָה־וּבִינָה, "אֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה אֲאַלֶּפְךָ בִּינָה כו'". "**מִסְפַּר**" הַיְינוּ יְחוּד הַמִּדּוֹת וְהַדִּבּוּר. וְהוּא עִנְיָן "יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי, שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי"[29] (יְשַׁעְיָהוּ כז, ה).

---

21. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע", בְּפֵירוּשׁ "עֵת לְכָל חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם". יְעוּיַּן שָׁם.

22. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עוֹד מִזֶּה, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר".

23. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, עַל פָּסוּק "וָאֶהְיֶה אָצְלוֹ אָמוֹן וָאֶהְיֶה שַׁעֲשֻׁעִים כו'".

24. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מַה טּוֹבוּ", בְּעִנְיָן מִצְוֹת וְתוֹרָה. וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב".

25. ["פְּסוּקָא דְרַחֲמֵי וּפְסוּק שֶׁל רַחֲמִים]. כְּגוֹן (תְּהִלִּים לא, ז): 'בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי ה' אֵל אֱמֶת'" (בְּרָכוֹת ה, א). וּבְ"תּוֹרַת שְׁמוּאֵל" (תרכ"ט, קיז): "בַּתְּפִלָּה קוֹדֶם קְרִיאַת־שְׁמַע אָנוּ אוֹמְרִים פְּסוּקֵי רַחֲמִים (תְּהִלִּים עח, לח): 'וְהוּא רַחוּם כו'. וְאָנוּ מְבַקְּשִׁים: 'אָבִינוּ אָב הָרַחֲמָן בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים כו'"].

26. [מֵקִים מֵעָפָר דָּל" (שְׁמוּאֵל א' ב, ח). "מְקִימִי מֵעָפָר דָּל" (תְּהִלִּים קיג, ז)].

27. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּפָרָשַׁת וַיַּקְהֵל, עַל פָּסוּק "קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה כו'".

28. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל", גַּבֵּי "לִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתָיו".

29. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִّתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדוּת כו'". וּבְ"בֵּיאוּר עַל פָּסוּק 'וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'".

וּלְפִי מַה שֶׁכָּתוּב בַּ"פַּרְדֵּס" עֵרֶךְ מִי, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן "שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים" מִ'נוּ"ן שַׁעֲרֵי בִינָה', שֶׁבּוֹ נִיתְּנָה תּוֹרָה בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת. וְאָתִי שַׁפִּיר – דְּ"מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב" קָאֵי עַל הַתּוֹרָה כו'[30]):

30. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּבִיאוּר מַאֲמַר רַז"ל "בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה כו' מִי גִילָּה כו'". וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּבִּיאוּר עַל פָּסוּק "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם כו', תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם".

וְעַיֵּין עוֹד מֵעִנְיָן "רוֹבַע יִשְׂרָאֵל" בִּזֹהַר, פָּרָשַׁת בָּלָק (דַף ר"י, סוֹף עַמּוּד ב'. וְדַף ר"ד, עַמּוּד א'). וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פָּרָשַׁת שְׁלַח, בְּעִנְיָן "וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין".

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(ב) **ולהבין** ביאור כ"ז הנה יש להקדים תחלה ענין א' נפלא מה שאנו רואים שנשתנ' בריאת האדם בגופו ונפשו משאר כל הברואים. דהנה ידוע שכל מע"ב הן בג' חלוקים דצומח וחי ומדבר. והנה ידוע שיש בכל מציאות חומר וצורה שנק' גוף ונפש ואנו רואים שכל הברואים דמע"ב בחלק הצומח וגם חלק החי יצאו גופם עם נפשם כאחד ממש דהיינו בבריאה אחת ממש וממאמר אחד האלקי וכמארז"ל (חולין ס, א) בצביונן נבראו ובקומתן ובדעתן כו'. שזהו בחי' החומר וצורה שלהן כא' נבראו כו'. כי הנה גם החומר והגוף של כל בריאה נברא ע"פ מאמר האלקי דוקא. כמ"ש והארץ היתה תהו כו' עד ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע כו'. ופרש"י תתמל' ותתכסה לבוש כו' שיצא חומר העשב מן הארץ להיות עשב מזריע זרע כו' ע"פ כח האלקי שבמאמר זה דתדשא הארץ דוקא עם בחי' הצורה הרוחניות שבו מכח הצומח שבארץ יחד יצאו. וכן עץ עושה פרי יצא חומרו וצורתו כא' מן הארץ. כמ"ש ותוצא הארץ דשא עשב כו'. ועץ עושה פרי למינו כו'. וכמ"ש (קהלת ג, כ) הכל היה מן העפר ולכך גם עכשיו אם בירך על פרי האילן בפה"א יצא (ברכות מ, א) דמארעא קא רבו משרשיו היונקים בארץ לפי שבתחלת הויית האילן הוא שיצא מן הארץ במע"ב כמו שהוא בצביונו ותוארו עכשיו ע"פ מא' זה דתדשא כו' שמלובש גם עכשיו בכח הארץ. אך שבמע"ב יצא עץ עושה פרי מן הארץ מעצמו ע"פ מא' זה כי דבר אלקינו יקום לעולם (שתוציא הארץ גם עכשיו כו').

(ע"י יניק' מכח הצומח שבארץ כו') (וכ"ה בבחי' התהוות הנבראים העליוני' הרוחניים כמלאכים עליונים שהן בבחי' צומח וחי שיש מלאכי' שנק' עשב כמ"ש בזהר ע"פ (תהלים קד, יד) מצמיח חציר לבהמה כו' שיוצאים מארץ עלאה. וכן מלאכים שנק' עץ עושה פרי שנק' (תהלים צו, יב) עצי היער כו'. וכן יש מלאכים שנק' בשם חיות ובהמות כמו פני אריה ופני שור ופני נשר כו'. וכמארז"ל ועוף זה מיכאל כו' כולם נבראו מארץ עילאה מאין ליש ממש כידוע). וא"כ הרי המלאכים ג"כ נבראו בחומר וצורה כאחד ממאמר אחד כמו במאמרות דצומח וחי גשמיי' דמע"ב ממש. ולכך גופם וחומרם קרוב בערך ויחוס אל הצורה כמשי"ת וכ"ה בענין המאמר דישרצו המים שרץ נפש חיה כו' ששרצו המים דגים חיים בגוף ונפש חיה בחומר וצורה כמו שהן עתה ממש וכן במא' דתוצא הארץ נפש חיה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה כו'. הרי הארץ הוציאה את גופי הבע"ח עם בחי' החיות הרוחניות שבהם כא' ממש כמו שהן עתה בצביונן ובקומתן כו'. כמו הארי והדוב והשור והכשב יצאו מן הארץ חיים בגופים שלמי' בצורתם ותוארם כמו שהן עתה שבאים בתולדה ומתגדלים מן הקטנו' ובמע"ב יצאו כמו שהן אחר שלמות גדולם בכמותם ואיכותם ממש כמו שהן עתה. וכן האילנות והעשבים יצאו בגדולם בשלימות ולא ע"י צמיחה מן הקטנות אל הגדלות לפי שבמאמר האלקי נבראו יש מאין כידוע. והנה ודאי אנו רואים עכשיו שאין בכח הצומח שבארץ להוציא אילני פירות ועשב מזריע כו' כמו שהן בשלמותן בבת אחת. וכן אין בטבע המים כלל לשרוץ ולהוליד מכח טבע עצמם את התהוות הדגים חיים בגופים שלמים כו'. וכ"ש שאין בכח הארץ להוציא גוף הארי ודוב ושור ושאר בע"ח כמו שהוא כו'. אך במע"ב היה הכל ע"פ כח מאמר ה' שאמר תדשא הארץ כו'. וישרצו המים כו'. ותוצא הארץ נפש חיה כו'. ודבר אלקינו יקום לעול' שתוצי' הארץ כל חלקי הצומח והחי כמ"ש הכל היה מן העפר כו' וד"ל. (ומ"ש דאין לך עשב מלמטה שאין לו מזל כו' זהו שפע דרוחניות דמזלות בארץ להוציא כח הארץ מן ההעלם לגילוי לבד. כמ"ש במ"א ויתבאר בסמוך בענין שמים וארץ כו'):

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ג) וְעַתָּה מוּבָן שֹׁרֶשׁ עִנְיַן מִצְוַת קָרְבַּן פֶּסַח, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁחוֹט שֶׂה מִן הַכְּבָשִׂים אוֹ מִן הָעִזִּים, וְצוֹלִין אוֹתוֹ "רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו" "צְלִי אֵשׁ" דַּוְקָא, וְהוּא לְהוֹרוֹת הַנִּפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ.

שֶׁפַּרְעֹה* בִּיקֵּשׁ לְהִשְׁתַּעְבֵּד בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא יְקַבֵּל כָּל הַיְּנִיקָה מֵעוֹרֶף דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין עַל יְדֵי שֶׁהַזָּ"א יִהְיֶה בְּעִיבּוּר "ג' גּוֹ ג'", וּבְקַטְנוּת מְאֹד, וְרָצָה לִמְנוֹעַ הַלֵּידָה, וִיקַבֵּל יְנִיקָה מִשְּׁנֵי הָאוֹפַנִּים כַּנַּ"ל. וְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ הֵפֵר מַחְשְׁבוֹתָיו, וְהָיָה לֵידַת הַזָּ"א בּוֹ בַּלַּיְלָה, רוֹצֶה לוֹמַר, גִּלּוּי הַמִּדּוֹת, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם הִתְלַבְּשׁוּת הַמּוֹחִין, וְאָז נִמְנַע הַיְּנִיקָה מֵהֶם. וְיָצְאוּ מִמִּצְרַיִם "אֲנַחְנוּ בְּנֵי זָ"א", שֶׁנִּפְשׁוֹתֵינוּ אֲצוּלוֹת מִשָּׁם כַּנַּ"ל.

וְלָכֵן אָנוּ שׁוֹחֲטִים שֶׂה וְצוֹלִין אוֹתוֹ "רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו", לְהוֹרוֹת שֶׁמַּה שֶּׁבִּיקֵּשׁ פַּרְעֹה לַעֲשׂוֹת לְהַזָּ"א[93] דַּאֲצִילוּת שֶׁמִּשָּׁם שָׁרְשֵׁינוּ, שֶׁיִּשָּׁאֵר בִּבְחִינַת עִיבּוּר "רֹאשׁוֹ מְקוּפָּל בֵּין בִּרְכָּיו" – הֵפֵר הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ עֲצָתוֹ וְהָיָה לֵידַת הַזָּ"א, וְנַעֲשָׂה עַתָּה גָּדוֹל.

וְאָנוּ עוֹשִׂים כֵּן לְשֶׁה, שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ פַּרְעֹה, כַּיָּדוּעַ שֶׁמִּצְרַיִם עוֹבְדִים לְמַזָּל טָלֶה[94]: "רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו" – לְהוֹרוֹת שֶׁאֵין לָהֶם שְׁלִיטָה וּבְחִירָה כְּלָל, כְּמִי שֶׁהוּא כָּפוּת, רַק הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ הוּא הַמַּנְהִיג הָעוֹלָם עַל יְדֵי מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהֵם הַכֵּלִים שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם, שֶׁהֵם הַנִּקְרָאִים זָ"א. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב[95]: "לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" דַּוְקָא:

הַגָּהָה

*) וּבְזֶה מוּבָן גַּם כֵּן פָּרָשָׁה בְּסֵדֶר "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'" בְּעִנְיָן שֶׁצִּוָּה פַּרְעֹה[96]: "**כָּל הַבֵּן הַיְּלוֹד הַיְּאֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן**". – כִּי עִיקַּר כַּוָּנָתוֹ הָיָה לִמְנוֹעַ לֵידַת הַזָּ"א.

וְהַיְּנוּ עַל יְדֵי שֶׁכָּל בֶּן יִשְׂרָאֵל, שֶׁשָּׁרְשׁוֹ מִזָּ"א, **הַיְּלוֹד – הַיְּאֹרָה יַשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ**, רוֹצֶה לוֹמַר – לִבְחִינַת בִּינָה הַנִּקְרָא "נָהָר הַיּוֹצֵא מֵעֵדֶן"[97], כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאֵר הַזָּ"א בְּעִיבּוּר בִּמְעֵי אִימָּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְמַנַּע הַיְּנִיקָה מִמֶּנּוּ מֵחֲמַת לֵידַת הַבֵּן, שֶׁהוּא בְּחִינַת "גְּדֻלּוֹת דִּיּוֹשֶׁר", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[98] "זְכַר חַסְדּוֹ"[99], שֶׁהַזָּכָר – בְּחִינַת חֶסֶד וְגִלּוּי אֱלֹהוּת דְּ"לִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו כוּ'"[100].

אֲבָל "**וְכָל הַבַּת**", שֶׁהַנְּקֵבָה – בְּחִינַת גְּבוּרוֹת וְצִמְצוּמִים, וְזֶה לֹא אִיכְּפַת לֵיהּ, כִּי מֵרִיבּוּי הַקַּטְנוּת יַגִּיעַ לוֹ גַּם כֵּן יְנִיקָה, לָכֵן אָמַר "וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן כוּ'".

וְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ הֵפֵר עֲצָתוֹ עַל יְדֵי **מֹשֶׁה** שֶׁ"מִּן הַמַּיִם **מְשִׁיתִהוּ**"[101], רוֹצֶה לוֹמַר מִן הַעִיגּוּלִים. וְסוֹבֵר שֶׁמִּמֶּנּוּ יַגִּיעַ לוֹ יְנִיקָה גַּם כֵּן, כִּי "אֲחוֹרֵיהֶם אֶל הַמַּקִּיף", אַךְ טָעָה בָּזֶה, כִּי מֹשֶׁה הָיָה מִן הַמַּקִּיף הַמֵּאִיר בִּפְנִימִי, וְלָכֵן עַל יָדוֹ הָיָה מַפָּלְתּוֹ[102].

עַד כָּאן הַהַגָּהָה:

[מִצְוַת קָרְבַּן פֶּסַח (פָּרָשַׁת בֹּא)]

93) רְאֵה פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר חַג הַמַּצּוֹת פֶּרֶק ז: "וּמָה שֶׁחִשֵּׁב לַעֲשׂוֹת לְזָ"א כְּשֶׁהָיָה בַּבֶּטֶן הַמְּלֵאָה וְרֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קִרְבּוֹ – כָּךְ דָּנוּ אוֹתוֹ וְצָלוּ אוֹתוֹ צְלִי אֵשׁ".

94) רְאֵה פֵּרוּשׁ הָרַמַּ"ז לִזֹּהַר חֵלֶק ג פִּנְחָס רנא, א. וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה שְׁמוֹת חֵלֶק א עַמּוּד רפב וּבַנִּסְמָן שָׁם.

95) וְאֵרָא ח, יח.

96) שְׁמוֹת א, כב.

97) בְּרֵאשִׁית ב, י.

98) תְּהִלִּים צח, ג.

99) רְאֵה מִדְרַשׁ שְׁמוּאֵל פֶּרֶק ב: וּזְכִרְתָּנִי בִּזְכָרִים. עֵץ חַיִּים שַׁעַר לט (שַׁעַר מַ"ן וּמַ"ד) דְּרוּשׁ י בְּהַגָּדַת פֶּסַח (א). תַּנְיָא פֶּרֶק מ"ג (סב, א) וּבְלִקּוּטֵי הַגָּדוֹת לְשָׁם.

100) יְשַׁעְיָה מג, ז.

101) שְׁמוֹת ב, י.

102) מַפָּלְתּוֹ, (עַד כָּאן הַגָּהָה); בְּכְתַב יָד 66 נוֹסָף אַחַר תֵּיבַת מַפָּלְתּוֹ: "שֶׁהַמַּקִּיף מֵאִיר בִּפְנִימִיּוּת דּוֹחֶה הַחִיצוֹנִים כַּנַּ"ל".

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

את ה' האמרת היום להיות לך לאלקי' וללכת בדרכיו ולשמור חוקיו ומצותיו ומשפטיו ולשמוע בקולו, וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה כאשר דבר לך ולשמור כל מצותיו ולתתך עליון על כל הגוים כו'. והקשה בס' אה"ח, שענין קיום המצות נא' בה' האמרת שהוא ל' שבח ומעלה אתם עשאוני חטיבה א' בעולם וע"ז שייך לומר שבח מקיום מצותיו שמקיימי' מה שמצווה שהוא בחי' קבלת עול מלכותו, אבל מה

שנאמר ולשמור כל מצותיו בה' האמירך צריך להבין כו'. הנה בתיבת האמרת יש בו ג' פירושי' הא' ל' שבח כמארז"ל אתם עשאוני חטיבה א' בעולם שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד אף אני אעשה אותם חטיבה א' בעולם ומי כעמך כישראל גוי א' בארץ, הב' ל' לבוש כמ"ש בצע אמרתו ות' בזע פורפי' דילי', הג' ל' אמירה. ולהבין תחלה פי' הא' ל' שבח אתם עשאוני חטיבה א' בעולם שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד הנה בפי' ה' אחד יש בו ב' פירושים, הא' הוא כמשרז"ל מהיכן זכו ישראל לק"ש בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהי' לך פתח ואמר שמע ישראל אנכי ה' אלקיך השיבו ישראל ה' אלקינו, בשעה שאמר לא יהי' לך השיבו ישראל ה' אחד, ונמצא כי פסוק שמע ישראל קיבול על אנכי ולא יהי' לך. ויש פי' ב' שה' אחד הוא מצוה בפ"ע שהוא מצות ליחדו, והיינו כי יש דיעה ברמ"א שב"נ אינם מצווי' על השיתוף כ"א על ע"ז שנא' באדה"ר ויצו ואין צו אלא ע"ז כו', אבל ישראל מצווי' על השיתוף ג"כ, וזהו הצווי שמע ישראל ה' אחד כו'.

ולהבין ההפרש בין שיתוף שב"נ אינם מצווי' ובין ע"ז שגם ב"נ מצווים, הנה ארז"ל דקרי לי' אלקא דאלקי', כי הם אומרי' שברה"ע הי' בבחי' סדר השתלשלות עו"ע, ולכן הם אומרי' רם על כל גוים הוי' שלפניו השפלה וירידה להשגיח על מעשה התחתוני', כ"א עזב ה' את הארץ בידי המזלות ומערכות אלקי' שהם ינהגו את העולמות, אבל באמת אינו כן כי המגביהי לשבת המשפילי לראות מצד כי באמת לפניו ית' כחשוכה כאורה, ובחי' השתלשלות עו"ע הוא רק מבחי' המזלות לבד, וע"ז ארז"ל אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה כו', אבל לפניו ית' כשם שהארץ הוא השפלה וירידה כן בחי' השמים ג"כ ירידה והשפלה לפניו, ולכן מאיר גם בארץ כו', אבל עו"ג אינם מאמינים בזה כ"א אומרים כנ"ל וזהו ענין ע"ז.

אבל ענין השיתוף הוא ע"ד משארז"ל ג' שותפים באדם אב ואם והקב"ה כו', אב מזריע לובן שממנו כו', אם מזריע אודם כו' והקב"ה נותן בו נשמה, הגם כי העיקר הוא מה שהקב"ה נותן בו נשמה, וגם חלק אב ואם הוא כח מלמעלה כי אין האם יודעת כלל איך מצטייר ברחם האם הולד מהטיפה, כ"א שיש כח המוליד ברחם האם שכאשר משתהה הטפה ברחם ט' חדשים מצטייר מזה ולד כו', וא"כ הרי כמעט רובו ככולו מלמעלה, עכ"ז מאחר שהם בעלי בחירה שאם אינו רוצה לישא אשה כו', הרי יש להם קצת שותפות בזה, ולכן הציווי כבד את אביך ואת אמך כו'. אבל המזלות וצבא השמים אין להם בחירה כלל, שבהכרח יעשו ציווים אשר נצטוו, וא"א להם לשנות אפי' קוצו של יו"ד, כמו הארץ שתוציא צמחה שאין בחירה בזה כלל מאחר שבה מלובש כח הצומח, לכן כשזורעי' בה בהכרח שתוציא צמחה, האם נאמר שיש לה שותפות בזה, כ"א שהיא עושה הציווי כגרזן כו', וכמ"כ בצבא השמים כמו השמש שכתי' ממגד תבואות שמש שאין לה בחירה כלל רק כגרזן ביד החוצב בו, שבהכרח יחצוב כו', וא"כ אין להם שותפו' בזה כלל כ"א הם שלוחי ההשפעה שע"י עובר ההשפעה, ואו"ה אינם מצווי' על השיתוף כי הם מקבלי' מע' שרים, אבל נש"י מצווי' על השיתוף, וזהו ה' אחד. ונמצא שלפ"ז בחי' ה' אחד יותר גדול מבחי' אנכי ולא יהי' לך, כי אנכי ולא יהי' לך הוא ציווי על ע"ז, אבל ה' אחד הוא ציווי גם על השיתוף כו'. וז"ע ה' אחד שאין עוד, ע"ד מ"ש וידעת היום והשבות אל לבבך כו' אין עוד, פי' שאין עוד כלל אפי' בחי' השיתוף, וע"ד מ"ש ראו כי אני אני הוא ואין אלקי' עמדי פי' שאין אלקי' עמדי המסתיר ומעלים כו'.

את ה' האמרת (א)

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – תרנ"ז

וְהִנֵּה כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בַּמָּשָׁל דְּמַשְׁפִּיעַ וּמְקַבֵּל שֶׁהַמְקַבֵּל יוּכַל לָבוֹא גַּם כֵּן לְעוֹמֶק פְּנִימִיּוּת וְעַצְמוּת חָכְמַת הָרַב, וְהוּא מַה דְּ"אַחַר אַרְבָּעִים שְׁנִין קָאֵים אַדַּעְתֵּיהּ דְּרַבֵּיהּ" כו', כְּמוֹ כֵּן יוּבַן בְּהַנִּמְשָׁל גַּם כֵּן, דְּבֶאֱמֶת יָכוֹל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לָבוֹא לִבְחִינַת גִּילּוּי אוֹר פְּנִימִיּוּת וְעַצְמִיּוּת אוֹר אֵין סוֹף דְּשֵׁם הֲוָיָ' שֶׁיָּאִיר בְּגִילּוּי בְּנַפְשׁוֹ, וְהַיְינוּ עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ בִּיגִיעָה, בִּיגִיעַת נֶפֶשׁ וּבִיגִיעַת בָּשָׂר לְהָסִיר הַהֶעְלֵמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים הֲרֵי הוּא בָּא

לִבְחִינַת גִּילּוּי פְּנִימִיּוּת וְעַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת שֶׁנַּעֲשָׂה מָקוֹר לְעוֹלְמוֹת כו׳.

וּבֵיאוּר הָעִנְיָן צָרִיךְ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה עִנְיַן הַנִּסְיוֹנוֹת[35], וְהוּא מַה שֶּׁכָּתוּב "כִּי מְנַסֶּה הֲוָיָ' אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם כו'"[36], שֶׁמְּנַסִּים אֶת הָאָדָם אִם יַעֲמוֹד בְּנִסָּיוֹן כו׳, וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ הַכַּוָּונָה הָעֶלְיוֹנָה בְּהַנִּסְיוֹנוֹת כו׳.

וּבְמָקוֹם אַחֵר מְבוֹאָר דְּכָל תַּכְלִית יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בְּגוּף שֶׁהִיא יְרִידָה גְּדוֹלָה, דַּהֲרֵי קוֹדֶם יְרִידָתָהּ בַּגּוּף הָיְתָה עוֹמֶדֶת בְּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן בְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן אוֹ בְּגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, כַּיָּדוּעַ מֵעִנְיָן "מֵאַיִן בָּאת כו'"[37], וְהָיְתָה מַשָּׂגַת אֲלֻקוּת, וְעָמְדָה בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה וּבְבְחִינַת בִּיטּוּל בֶּאֱלֻקוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "חַי ה' אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו"[38], דַּעֲמִידָה לְמַעְלָה (שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ שָׁם עֲמִידָה וִישִׁיבָה כו') הוּא בְּחִינַת בִּיטּוּל כו׳, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[39], וְיָרְדָה בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵיגוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנִּתְרַחֲקָה מֵאוֹר ה', שֶׁאֵינָהּ מַשָּׂגַת אֲלֻקוּת כְּמוֹ שֶׁהִשִּׂיגָה לְמַעְלָה, כִּי הֲרֵי הָאוֹר הָאֱלֹקִי כְּמוֹ שֶׁמֵּאִיר בָּעוֹלְמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים הוּא בְּתַכְלִית הַצִּמְצוּם וְהַהֶעְלֵם, בְּחִינַת הֶאָרָה דְּהֶאָרָה חִיצוֹנִיּוֹת לְבַד. וְאַף גַּם זֹאת בָּא בִּבְחִינַת הַגַּשְׁמָה, וְהַיְינוּ הַשָּׂגָה מְגוּשָׁמֶת כו׳, וְאֵינוֹ בְּעֵרֶךְ כְּלָל לְהַשָּׂגַת רוּחָנִיּוּת הָאוֹר הָאֱלֹקִי שֶׁהִשִּׂיגָה בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן כו׳.

וְהַיְינוּ שֶׁהַהֶפְרֵשׁ בב׳ דְּבָרִים:

שֶׁהָאוֹר אֱלֹקִי מֵאִיר שָׁם גִּילּוּי אוֹר עֶלְיוֹן יוֹתֵר וְאֵינוֹ בָּא בְּהַגַּשְׁמָה כִּי אִם בִּבְחִינַת רוּחָנִיּוּת כו׳, וְלָכֵן הָאַהֲבָה וְיִרְאָה לְמַטָּה אֵינוֹ בְּעֵרֶךְ לְהָאַהֲבָה וְיִרְאָה שֶׁהָיָה לָהּ לְמַעְלָה כו׳.

וְעוֹד זֹאת, שֶׁיְּרִידָה לִהְיוֹת בִּבְחִינַת הֶסְתֵּר פָּנִים, וְהֵם הַהֶעְלֵמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים שֶׁמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים עַל אוֹר ה' וּקְדוּשָׁתוֹ כו׳, וְצָרִיךְ לְיַיגֵּעַ הַרְבֵּה עַד שֶׁיָּבֹא לְהָאוֹר הָאֱלֹקִי בּוֹ, הֲרֵי כָּל זֶה הוּא יְרִידָה גְּדוֹלָה מְאֹד,

הִנֵּה תַּכְלִית כַּוָּונַת יְרִידָתָהּ הוּא בִּשְׁבִיל הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁבָּאִים לְאָדָם שֶׁהֵן מִבְּחִינַת הֶסְתֵּר פָּנִים, וּכְמוֹ בְּהִסְתַּלְּקוּת חִיּוּת הַשֶּׁפַע בִּמְנִיעַת בְּרִיאוּת הַגּוּף אוֹ מְנִיעַת מָמוֹן כְּדֵי לְהַסְתִּיר עַל אוֹר וְחִיּוּת ה' וּקְדוּשָׁתוֹ וְלִהְיוֹת מוֹנֵעַ מִבַּיִת וּמִבַּחוּץ לְמִי שֶׁבָּא לְהִתְקָרֵב לַה' בַּעֲבוֹדָתוֹ בִּתְפִלָּה וְתוֹרָה כו׳, וְשֶׁיֵּעָמוֹד בְּנִסָּיוֹן נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב – בִּשְׁבִיל זֶה הָיָה תַּכְלִית הַיְרִידָה שֶׁל הַנְּשָׁמָה שֶׁעַל יְדֵי זֶה בָּא לְגִילּוּי אוֹר עֶלְיוֹן יוֹתֵר כו׳.

וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ לְהָבִין אֵיךְ עַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא בָּא לְגִילּוּי אוֹר עֶלְיוֹן יוֹתֵר כו׳.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא:

דְּהִנֵּה עִנְיַן הַנִּסְיוֹנוֹת הֵם הֶעְלֵמוֹת וְהֶסְתֵּרִים שֶׁמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים עַל הָאֱמֶת, שֶׁאִם הָיָה יוֹדֵעַ אֶת הָאֱמֶת כְּמוֹ שֶׁהוּא לֹא הָיָה בָּזֶה נִסָּיוֹן כְּלָל, כִּי אִם כָּל עִנְיַן הַנִּסָּיוֹן הוּא מִפְּנֵי שֶׁמַּעְלִים וּמַסְתִּיר עַל הָאֱמֶת וְעַל יְדֵי זֶה שֶׁעוֹמֵד בַּנִּסָּיוֹן הֲרֵי הוּא בָּא לַאֲמִיתּוּת הַדָּבָר כו׳. וּכְמוֹ בַּנִּסָּיוֹן דְּאַבְרָהָם בְּאוּר כַּשְׂדִּים[40], שֶׁהִשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ בְּכִבְשַׁן הָאֵשׁ וְהוּא לֹא יָדַע שֶׁלֹּא יִשָּׂרֵף, שֶׁאִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא יִשָּׂרֵף לֹא הָיָה בָּזֶה נִסָּיוֹן כְּלָל, כִּי אִם הוּא לֹא יָדַע מִזֶּה רַק חָשַׁב שֶׁוַּדַּאי יִשָּׂרֵף כְּמוֹ עַל פִּי הַטֶּבַע שֶׁאֵשׁ שׂוֹרֵף כו׳.

אָמְנָם יָדוּעַ דְּ**הַטֶּבַע** בְּגִימַטְרִיָּא **אֱלֹקִים**[41], וְהַיְינוּ שֶׁכָּל הַהַטְבָּעוֹת שֶׁבָּעוֹלָם זֶהוּ רַק מֵהַלְּבוּשִׁים וְהַהֶסְתֵּרִים דְּשֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה רִיבּוּי הַהִתְחַלְּקוּת וְהַגְּבָלָה, שֶׁהָאֵשׁ יִשְׂרוֹף וְהַמַּיִם יְכַבֶּה, שֶׁזֶּה טִבְעוֹ חַם וְזֶה טִבְעוֹ קַר כו׳. אֲבָל מִצַּד שֵׁם הֲוָיָ' שֶׁהוּא בְּחִינַת בִּלְתִּי גְּבוּל אֵין שָׁם בְּחִינַת הַגְּבָלָה וְהִתְחַלְּקוּת דְּמַיִם וְאֵשׁ כְּלָל, וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהַמַּיִם לֹא יְכַבֶּה וְהָאֵשׁ לֹא יִשְׂרוֹף, וּכְמוֹ "מִי שֶׁאָמַר לַשֶּׁמֶן וְיִדְלַק יֹאמַר לַחוֹמֶץ וְיִדְלַק כו'"[42], וּכְמוֹ מַיִם וְאֵשׁ שֶׁאֵינָם מְכַבִּין זֶה אֶת זֶה, וּכְמַאֲמַר רַז"ל[43] עַל פָּסוּק[44] "הַמֹּשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו", דְּמִיכָאֵל שַׂר שֶׁל מַיִם וְגַבְרִיאֵל שַׂר שֶׁל אֵשׁ וְאֵינָם מְכַבִּים זֶה אֶת זֶה כו׳, וְלִפְעָמִים הָאֵשׁ שׂוֹרֵף אֶת הַמַּיִם כְּמוֹ בְּאֵלִיָּהוּ[45] כו׳. וְכָל זֶה הוּא לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, וְהַיְינוּ מִבְּחִינַת אוֹר אֵין סוֹף הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל, שֶׁאֵין שָׁם הַגְּבָלַת הַטֶּבַע כְּלָל לִהְיוֹתוֹ בְּחִינַת בִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל כו׳.

אָמְנָם הַנְּהָגַת הָעוֹלָם הוּא עַל פִּי הַהַגְּבָלָה דְּשֵׁם אֱלֹקִים. הַגַּם דַּהֲוָיָ' הוּא הַמְּהַוֶּוה, דְּכָל הִתְהַוּוּת הוּא עַל יְדֵי הִתְגַּלּוּת כֹּחַ הַפּוֹעֵל כו׳, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר "הֲוָיָ' מֶלֶךְ" כו׳ כַּנַּ"ל בְּאוֹרֶךְ, מִכָּל מָקוֹם הוּא עַל יְדֵי אוֹר הֲוָיָ' כְּמוֹ שֶׁמֵּאִיר עַל יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים בִּבְחִינַת הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר לְבוֹא

---

35) רְאֵה לְקַמָּן בְּהוֹסָפָה מִמִּכְתָּב כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ"ר מוֹהַרַשֵׁ"ב.

36) פָּרָשַׁת רְאֵה יג, ד.

37) אָבוֹת פֶּרֶק ג מִשְׁנָה א. רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בַּמִּדְבָּר ב, א.

38) מְלָכִים־ב ה, טז.

39) רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה נָשֹׂא כ, ג.

40) רְאֵה פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פֶּרֶק כו. רַשֵׁ"י נֹחַ יא, כח. מְפָרְשִׁים לְאָבוֹת פֶּרֶק ה מִשְׁנָה ג.

41) פִּרְדֵּס שַׁעַר יב פֶּרֶק ב. רֵאשִׁית חָכְמָה שַׁעַר הַתְּשׁוּבָה פֶּרֶק ו. שֶׁלָּ"ה פט, א. קפט, א. וְעוֹד.

42) תַּעֲנִית כה, א.

43) רְאֵה תַּנְחוּמָא וַיִּגַּשׁ ו. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת.

44) אִיּוֹב כה, ב.

45) רְאֵה מְלָכִים־א יח, לח.

בְּבִחִינַת גְּבוּל, וְהוּא עִנְיַן גְּבוּל הַטֶּבַע שֶׁהַמַּיִם מְכַבֶּה וְהָאֵשׁ שׁוֹרֵף כו'.

וְהִנֵּה אַבְרָהָם לֹא חָשַׁב שֶׁיִּתְנַהֵג עִמּוֹ בְּהַנְהָגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע כִּי אִם בְּהַנְהָגָה שֶׁעַל פִּי הַטֶּבַע שֶׁהָאֵשׁ שׁוֹרֵף כו', וּמִכָּל מָקוֹם עָמַד בַּנִּסָּיוֹן שֶׁלֹּא לִהְיוֹת נִפְרָד מֵאֱלקוּת – אִם שֶׁהָיָה לוֹ מְנִיעוֹת וְעִיכּוּבִים גְּדוֹלִים כְּנִמְרוֹד וְסִייָעְתוֹ שֶׁרָצוּ לְשׂוֹרְפוֹ כו', וְהֵן הֵן הָעֲלֻמּוֹת וְהַסְתָּרִים שֶׁמִּצַּד הַנְהָגַת הָעוֹלָם כו' כַּנַּ"ל, מִכָּל מָקוֹם לֹא נִיזּוֹז זִיז כָּל שֶׁהוּא חַס וְשָׁלוֹם, וְעָמַד נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב וְנֶגֶד כָּל הַהֶעְלֵמוֹת וְהַהֶסְתָּרִים וְהָלַךְ לְהִשָּׂרֵף בְּכִבְשַׁן הָאֵשׁ וְלֹא לִהְיוֹת נִפְרָד חַס וְשָׁלוֹם מֵאֱלקוּת כְּלָל וּכְלָל כו', וְנַעֲשָׂה לוֹ נֵס וְנִיצַל.

וְהַיְינוּ שֶׁעַל יְדֵי זֶה שֶׁעָמַד בַּנִּסָּיוֹן הִסִּיר אֶת לְבוּשֵׁי הַטֶּבַע, וְהֵם הַהֶעְלֵמוֹת וְהַהֶסְתָּרִים שֶׁמִּצַּד שֵׁם אֱלקִים, וְהֵאִיר לוֹ בְּחִינַת גִּילּוּי אוֹר אֵין סוֹף הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל, וּמִצַּד אוֹר אֵין סוֹף הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל אֵין הָאֵשׁ שׁוֹרֵף כְּלָל מֵאַחַר שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַגְּבָלָה. וְכַנַּ"ל דְּמֵה שֶׁהָאֵשׁ שׁוֹרֵף זֶהוּ עַל פִּי הַגְּבָלָה דִּלְבוּשֵׁי הַטֶּבַע, אֲבָל מִצַּד אוֹר אֵין סוֹף הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל אֵין הָאֵשׁ שׁוֹרֵף כְּלָל כו' מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ גֶּדֶר הַגְּבָלָה כְּלָל כו', וְזֶה שֶׁבָּא לְגִילּוּי בְּחִינַת אוֹר אֵין סוֹף הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל, זֶהוּ דַּוְקָא עַל יְדֵי **שֶׁעָמַד בְּנִסָּיוֹן**, דְּלוּלֵא זֹאת הֲרֵי הַהַנְהָגָה בָּעוֹלָם עַל יְדֵי גִּילּוּי שֵׁם הַוָּי' שֶׁבָּא עַל יְדֵי שֵׁם אֱלקִים, שֶׁהוּא בְּחִינַת הֶאָרָה חִיצוֹנִיּוֹת לְבַד מִשֵּׁם הַוָּי' כו' כַּנַּ"ל, וּבִכְדֵי שֶׁיָּבוֹא לְגִילּוּי אֲמִיתִּית שֵׁם הַוָּי' הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִשֵּׁם אֱלקִים – זֶהוּ עַל יְדֵי **הַנִּסָּיוֹנוֹת** דַּוְקָא, שֶׁעַל יְדֵי שֶׁעוֹמֵד בְּנִסָּיוֹן נֶגֶד הַהַגְבָּלוֹת שֶׁמִּצַּד הַהֶעְלֵמוֹת וְהַסְתָּרִים דְּשֵׁם אֱלקִים הֲרֵי הוּא בָּא לְגִילּוּי אוֹר אֵין סוֹף הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל שֶׁלְּמַעְלָה מִגְּבוּל הַטֶּבַע כו'. וּכְבָר נִתְבָּאַר לְעֵיל דְּאִם הָיָה גִּילּוּי שֵׁם הַוָּי' הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל כְּמוֹ שֶׁהוּא שֶׁלֹּא עַל יְדֵי שֵׁם אֱלקִים כְּלָל, לֹא הָיוּ הָעוֹלָמוֹת יְכוֹלִים לְקַבֵּל כְּלָל, וְהַיְינוּ שֶׁלֹּא הָיָה מִתְהַוֶּה מְציאוּת הַיֵּשׁ וְהַגְּבוּל כו', כִּי אִם צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה הִתְלַבְּשׁוּת שֵׁם הַוָּי' בְּשֵׁם אֱלקִים, וְהַיְינוּ בְּחִינַת הֶאָרָה חִיצוֹנִיּוֹת מִשֵּׁם הַוָּי' כַּנַּ"ל, וְאָז דַּוְקָא יְכוֹלִים לָבוֹא לְגִילּוּי בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת וְעַצְמִיּוּת שֵׁם הַוָּי' הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל כו' עַל יְדֵי הַנִּסָּיוֹן כו' כַּנַּ"ל.

וּכְמוֹ שֶׁהוּא בַּנִּסָּיוֹן דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁעַל יְדֵי שֶׁעָמַד בַּנִּסָּיוֹן בָּא לְגִילּוּי אוֹר אֵין סוֹף הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל כו' כַּנַּ"ל, כְּמוֹ כֵן הוּא לְפִי עֵרֶךְ בְּכָל נִסָּיוֹן וְנִסָּיוֹן שֶׁהָאָדָם עוֹמֵד נֶגֶד לְבוּשֵׁי הַטֶּבַע בְּהַנְהָגַת הָעוֹלָם, שֶׁהֵן הֶעְלֵמוֹת וְהַסְתָּרִים שֶׁמּוֹנְעִים וּמְעַכְּבִים מִתּוֹרָה וַעֲבוֹדָה, וְהוּא עוֹמֵד נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב שֶׁלֹּא לִהְיוֹת נִפְרָד מֵאֱלקוּת חַס וְשָׁלוֹם, וְיַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה וַעֲבוֹדָה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי עֵרְכּוֹ, הֲרֵי הוּא בָּא עַל יְדֵי זֶה לְגִילּוּי אוֹר עֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַטֶּבַע כו'.

וְעַל זֶה הָיְתָה יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה שֶׁיָּרְדָה בְּגוּף גַּשְׁמִי וּבְעוֹלָם גַּשְׁמִי אֲשֶׁר מוּגְבָּל מְאֹד בְּהַנְהָגַת הַטֶּבַע וְנִרְאֶה וְנִדְמֶה לוֹ עַל פִּי חִיצוֹנִיּוֹת הַנְהָגַת הָעוֹלָם שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְנַהֵג **כָּךְ וְכָךְ** דַּוְקָא.

וּכְמוֹ בְּעֵסֶק מַשָּׂא וּמַתָּן, שֶׁנִּדְמֶה בְּנַפְשׁוֹ שֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׂכִּים וּלְהַעֲרִיב בּוֹ וְלִהְיוֹת כָּל הַיּוֹם בְּהָעֵסֶק, וְאִם יִקַּח שָׁעָה לְעַצְמוֹ לְהִתְפַּלֵּל וְלִלְמוֹד תּוֹרָה יַפְסִיד בָּזֶה; וּכְמוֹ כֵן נִדְמֶה לוֹ שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת תַּחְבּוּלוֹת שׁוֹנוֹת בְּעִנְיְנֵי הָעֵסֶק וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהִתְנַהֵג עַל פִּי הָאֱמֶת, שֶׁאִם יֵלֵךְ עַל פִּי הָאֱמֶת לֹא יַרְוִיחַ, אוֹ יַפְסִיד כו' מִפְּנֵי שֶׁבְּלִלּוּת הַנְהָגַת הָעוֹלָם מְנַגֵּד לָזֶה כו'. אֲבָל בֶּאֱמֶת לָאֲמִיתּוֹ אֵינוֹ כֵּן, דְּעֶצֶם הַנְהָגַת הָעוֹלָם מִצַּד עַצְמוֹ אֵינוֹ מְנַגֵּד לְעֵסֶק תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה וְלֵילֵךְ בְּדַרְכֵי הָאֱמֶת כו', וְכַנַּ"ל דְּכָל הַהַלְבָּשׁוֹת וְהַהֶעְלֵמוֹת אֵינָם מַעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים בֶּאֱמֶת, כִּי אִם תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הוּא שֶׁיֵּעָמוֹד נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב וְיִתְפַּלֵּל כִּדְבָרֵי וְיַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה בְּכָל יוֹם כְּפִי הַקִּבִּיעוּת שֶׁיַּעֲשֶׂה לְעַצְמוֹ, וּמִדָּבָר שֶׁקֶר יִרְחָק, וְכֵן יִזָּהֵר מִתַּחְבּוּלוֹת, כִּי אִם יֵלֵךְ בְּתוֹם וּבֶאֱמֶת, וְלֹא יִהְיֶה שׁוּם נְדִנּוּד אִיסּוּר בְּעִסְקוֹ בְּמַשָּׂא וּמַתָּן כו', וְעַל יְדֵי זֶה שֶׁעוֹמֵד בְּנִסָּיוֹן בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הֲרֵי הוּא בָּא לְגִילּוּי אוֹר עֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע.

וְעַל פִּי פָּשׁוּט הוּא: זֶה עַצְמוֹ שֶׁרוֹאֶה בְּעֵינָיו שֶׁגַּם שֶׁמִּתְנַהֵג עַל פִּי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וַעֲבוֹדָה, שֶׁאֵין זֶה עַל פִּי חִיצוֹנִיּוֹת הַנְהָגַת הָעוֹלָם, וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ מַפְסִיד בָּזֶה מְאוּמָה חַס וְשָׁלוֹם, וְלֹא זוֹ בִּלְבַד, אֶלָּא שֶׁבֶּאֱמֶת מֵאִיר לוֹ וּמַרְגִּישׁ בְּנַפְשׁוֹ גִּילּוּי אוֹר עֶלְיוֹן יוֹתֵר, וְכָל הַשִּׁפְעָתוֹ וְקִבָּלַת חִיּוּתוֹ הוּא מִגִּילּוּי אוֹר אֱלקִי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָאוֹר הַמְּצוּמְצָם בְּהַנְהָגַת הָעוֹלָם כו', וּלְפִי עֵרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ וִיגִיעָתוֹ הֲרֵי הוּא עוֹלֶה לְמַעְלָה מַעְלָה בְּעִילּוּי אַחַר עִילּוּי כו'. וְזֶהוּ עִנְיַן הַנִּסְיוֹנוֹת מַה שֶּׁאָמַר "כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלקֵיכֶם אֶתְכֶם" כו', תַּכְלִית הַכַּוָּנָה בִּכְדֵי לָבוֹא לִבְחִינַת גִּילּוּי אוֹר אֵין סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וּכְמוֹ בַּנִּסָּיוֹן דְּאַבְרָהָם וְכֵן הוּא בְּכָל נִסָּיוֹן וְנִסָּיוֹן כו' כַּנַּ"ל.

הַיּוֹצֵא לָנוּ מִכָּל הַנַּ"ל הוּא: שֶׁזֶּה כָּל עֲבוֹדַת הָאָדָם לְיַיחֵד הַוָּי' וֶאֱלקִים, וְהוּא שֶׁיֵּדַע נֶאֱמָנָה דְּשֵׁם אֱלקִים אֵינוֹ מַסְתִּיר בֶּאֱמֶת עַל שֵׁם הַוָּי', דְּשֵׁם אֱלקִים הוּא עַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף כְּמוֹ שֵׁם הַוָּי', וְעֶצֶם אֵינוֹ מַסְתִּיר עַל עֶצֶם, וְכָל הַהִתְהַוּוּת הוּא מִשֵּׁם הַוָּי', דַּהַוָּי' הוּא מְהַוֶּה כָּל הַנִּבְרָאִים, וְכָל הַלְּבוּשִׁים וְהַהֶעְלֵמוֹת דְּשֵׁם אֱלקִים אֵינָם מַעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים בֶּאֱמֶת, כִּי אִם אַדְרַבָּה מְבִיאִים אֶת הָאוֹר לִמְקוֹם נָמוּךְ יוֹתֵר, וְהַיְינוּ שֶׁגַּם בִּנְבָרְאִים בַּעֲלֵי גְּבוּל יוּמְשַׁךְ בָּהֶם אוֹר הַוָּי' לְהַווֹתָם וּלְהַחֲיוֹתָם,

וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ לוֹ שֶׁפַע אוֹר וְחִיּוּת מִשָּׁם הֲוָיָ'. וּלְזֹאת צָרִיךְ לִהְיוֹת דָּבוּק וּמְיוּחָד בְּהָאוֹר וְחִיּוּת הָאֱלֹקִי הַנִּשְׁפָּע לוֹ, לא אֶל הַלְּבוּשִׁים וְהַהֶעְלֵמוֹת מִצַּד עַצְמָן, כִּי אִם אֶל הָאוֹר הָאֱלֹקִי הַנִּשְׁפָּע עַל יָדָן, וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר מִזֶּה עוֹד לְקַמָּן. וְכַאֲשֶׁר הָעִנְיָן (הַיְינוּ הַדְּבֵיקוּת וְהַיִּחוּד כו') בָּא לוֹ עַל יְדֵי נִסָּיוֹן הֲרֵי הוּא בָּא עַל יְדֵי זֶה עוֹד לְגִילוּי אוֹר עֶלְיוֹן יוֹתֵר, הַיְינוּ גִּילוּי אוֹר אֵין סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע כו'.

ד"ה וידעת היום – מאסקווא, נז

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"ועתה שמע אלקינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדנ־י"[1]. דניאל[2] יחד עם עוד שלושה ילדים מבני מלכות בית דוד, חנניה מישאל ועזריה, גורשו על־ידי נבוכדנצר מירושלים לבבל עם עוד הרבה ילדים יהודים.

נבוכדנצר ציוה על שר הסריסים, אשפנז, לבחור מאצולת המלכות של היהודים ילדים יפים בתואר ובמראה, שאינם בעלי מום, גם לא מומים נסתרים קטנים[3], בעלי כשרונות שכליים עם הבנה טובה וידע, ובעלי כוח גשמי ותעצומות נפש לעמוד בארמון המלך. מורים טובים ומוכשרים יחנכו ילדים אלו במשך שלוש שנים.

המלך עצמו, על ידי רופאים טובים, דאג למזון ולמשקה לילדים כדי שיתפתחו היטב.

שר הסריסים בחר אז ארבעה ילדים: דניאל, חנניה, מישאל ועזריה, ונתן להם שמות אחרים. לדניאל קרא בלטשאצר, לחנניה שדרך, למישאל מישך ולעזריה עבד־נגו. היו אלה שמות אלילים להם עבדו הכשדים.

השומר האכיל אותם על־פי הסדר שקבע המלך על־ידי המומחים.

דניאל הרהר בדבר והחליט החלטה איתנה שהוא לא יאכל את המזון שמביאים לו מהמטבח המלכותי ולא ישתה את היין ממרתפי המלך.

זה היה בניגוד לצו המלך שענש בגזר דין מות, ואף־על־פי־כן דניאל לא אכל את המזון המלכותי ולא שתה את המשקאות המלכותיים.

קיצור. כשנבוכדנצר כבש את ירושלים, הוא בחר מילדי ישראל את דניאל, חנניה, מישאל ועזריה שהיו מזרע המלוכה, החליף את שמותיהם, והורה להאכילם במאכלי ומשקאות טריפה. לדניאל וחבריו היתה מסירות נפש לא לאכול כל טריפה.

ב.

לדניאל היתה מסירות נפש לענין התפילה.

כשה' יתברך גילה לדניאל את חלום נבוכדנצר עם פתרונו, ודניאל מסר זאת לנבוכדנצר, הוא רומם אותו ומינה אותו לאחד האישים הנכבדים ביותר בממשלתו[4] ודאג לו לדירה באחד מארמונותיו.

1) דניאל ט, יז.
ראה 'תורת מנחם ספר המאמרים – מלוקט' חלק ב, ע' תז [מהדורה ישנה חלק שני ע' רנח] וש"נ בהערה 31*.

2) ראה דניאל א, ג־ח.

3) סנהדרין צג, ע"ב.

4) דניאל ב, מח.

דריוש המלך המדי החשיב עצמו כאלקה, וציוה[5] אשר במקום לבקש מאלקיו, על כל אחד לבקש מהמלך, ומי שלא יקיים הציווי יוצא להורג על־ידי השלכתו לגוב אריות רעבים.

דניאל קבע בדירה שהמלך נתן לו, חדר לתפילה. בחדר זה היה חלון פתוח לכיוון ירושלים ובית המקדש, שם הוא התפלל שלוש פעמים ביום, שחרית, מנחה וערבית[6].

פעם אחת עקבו כמה אנשים אחר דניאל, והלשינו למלך שאינו ממלא את ציווי המלך, אלא מתפלל שלוש פעמים ביום.

המלך, אף שכיבד את דניאל מאוד ורצה להצילו, אך לפי חוקי פרס ומדי, גם הוא עצמו לא יכל להקל בענשו, והשליכו אותו לגוב האריות, אל בין אריות רעבים.

על הגוב הניחו אבן גדולה ואת הצדדים חתמו בחותם המלך, אבל ה' יתברך הצילו מהאריות. כך נהג דניאל תמיד בדרך של מסירות־נפש לענין התפילה.

אחת מתפילותיו היתה[1]: "ועתה שמע אלקינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו, והאר פניך על מקדשך השמם; למען אדנ־י".

צריך להבין את משמעות המילה ועתה[7], דוקא עכשיו, בעת התפילה.

לתפילה אין זמן קבוע, שהרי ענין התפילה[8] הוא שבכל עת צרה, הן צרת רבים והן צרת יחיד, מצוה להתפלל לה' יתברך שישלח ישועה;

יסוד מצות התפילה הוא, האמונה הקיימת בלב כל יהודי שה' יתברך זן כל אחד בחסד ומנהיג את כל הברואים ברחמים, ומשגיח על כל יחיד בהשגחה פרטית;

מדוע כתוב 'ועתה' שמשמעו רק בזמן מסויים? ומתי הוא הזמן המסוים שאז הוא זמן התפילה?

קיצור. דריוש עשה עצמו אלקה, וציוה — בגזר דין מות — שכל אחד יבקש מהמלך במקום לבקש מאלקיו. לדניאל היתה מסירות־נפש לתפילה, שלוש פעמים ביום. אחת מתפילותיו היא "ועתה שמע אלקינו אל תפלת עבדך". תפילה היא האמונה בבורא ברוך־הוא שצריכה להיות תמיד, ומדוע אומר הוא 'ועתה'?

ג.

גם יש להבין: מהי כוונת הבקשה 'והאר פניך על מקדשך השמם', ומהו הטעם 'למען אדנ־י'?

אלא ביאור הענין בזה הוא:

הגמרא[9] אומרת: אף דניאל לא נענה אלא בזכות אברהם, שנאמר "ועתה שמע אלקינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדנ־י".

שואלת הגמרא: 'למענך מיבעי'. היה צריך להכתב 'למענך', למען עצמך, ומדוע נאמר 'למען אדנ־י'? אלא הכוונה היא למען אברהם שקראך אדון. אברהם היה הראשון שקרא לה' יתברך בשם אדנ־י.

כפי שהתנא רבי שמעון בר־יוחאי למד[9], שמאז ברא ה' יתברך את העולם, לא היה אף אחד שקרא לה' יתברך בשם אדון, עד שבא אברהם וקראו אדון. ולכן אמר דניאל 'למען אדנ־י'.

---

5) שם ו, ז ואילך.

6) רס"ג. רש"י על דניאל ו, יא.

7) נידון בהרחבה לקמן במאמר דיבור המתחיל "הטה אלקי אזנך ושמע" (לקמן ע' 70).

8) ראה רמב"ן על ספר המצות להרמב"ם מצות עשה ה. ספר החינוך מצוה תלג. דרך מצותיך — להצמח צדק — שרש מצות התפילה, ועוד [הערת כ"ק אדמו"ר].

9) ברכות ז, ע"ב.

אך יש להבין את לשון הגמרא 'אף דניאל לא נענה אלא בזכות אברהם'.

מלשון זה משמע שדניאל היה אכן ראוי שה' יתברך יענה לבקשתו בזכות עצמו, אבל הוא נענה לא בזכות עצמו אלא רק בזכות אברהם.

לשון הגמרא הוא כפליאה, שהגמרא כמו מתפלאת מדוע היה על דניאל להזדקק לזכותו של אברהם. לא מובן מהי הפליאה של הגמרא, הרי מצינו שגם משה רבינו עליו־השלום, בתפילתו עבור כלל ישראל, הזכיר גם זכות אבות, כמו שכתוב[10] "זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב". מהו הפלא שה' יתברך ענה לדניאל בגלל זכותו של אברהם?

גם צריך להבין: מלשון הגמרא משמע ש'למען אדנ־י' הוא ביטוי נעלה יותר מאשר למענך, שאם היה כתוב למענך לא היו יודעים את הכוונה האמיתית. והרי למענך כוונתו המשכה עצמית, כשאחד אומר לשני אתה, הרי כוונתו היא למהותו של השני;

כן הוא גם פירוש המילים 'ברוך אתה' שאנו אומרים בברכות שמונה עשרה — שה' יתברך בעצמו ימלא את בקשותינו, שההמשכה תהיה מעצמות אור אין־סוף, וזו גם הכוונה למענך — עבור עצמך;

'למען אדנ־י' הוא למען אברהם אבינו, שעל־ידי עבודתו הגדולה בהכנסת אורחים מתוך מסירת־נפש, גרם ששמו של ה' יתברך יהיה מוכר גם בין הערביים הפשוטים ביותר, וטרח לבאר להם את ענין הבורא ברוך־הוא, איך הוא מנהיג את העולם, ובזה פרסם את מלכותו של ה' יתברך בעולם[11].

לפי האמור, יש להבין מה היתרון בביטוי למען אדנ־י, שהוא על־ידי עבודתו של אברהם, לעומת למענך שהוא המשכה עצמית?

קיצור. דניאל מבקש מה' יתברך: "והאר פניך על מקדשך השמם למען אדנ־י". מדוע נאמר 'למען אדנ־י', היה צריך לומר למענך? דניאל נענה בזכות אברהם אבינו, שאברהם היה הראשון שקרא לבורא בשם אדון, וביאר לכולם שה' יתברך הוא בורא העולם ומנהיגו.

ועתה שמע אלקינו אל תפלת עבדך

[תמוז ה'תש"א]

10) עקב ט, כז.

11) וירא כא, לג. סוטה י, ע"א. בראשית רבה, פרשה לט, טז. מג, יז. מט, ד. רמב"ם, הלכות עבודה זרה פרק א, הלכה ג. לקוטי שיחות חלק טו, ע' 70, 122.

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

יג. מספרים שהיעב"ץ היה נוהג להחזיק בידיו בשעת הלימוד במטבעות כסף וזהב[28], אמר על כך הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק', גם לחסידים ישנן מטבעות של כסף וזהב בידיהם, הרי זה אהבה ויראה[29], שכאשר לומדים עם הראש, יש ללב עונג בזה.

יד. צריך שהאדם יהיה לו ציור בזמנים שעברו, כיצד נהגו לפני חמשים שנה, וזה משפיע גם על הזמן הנוכחי. זוהי מעלת כוח הראיה, למרות שעבר כבר זמן ארוך מאז. אף־על־פי־כן כשהוא מצייר לעצמו את הדבר, הרי זה כאילו הדבר היה עכשיו.

ברצוני לומר אימרה של הוד כ"ק רבינו הזקן על הפסוק[30] "ואתה תצוה".

ה"ואתה" שייך לפסוקים הקודמים, מה שכתוב[31] "ככל אשר אני מראה אותך, את תבנית המשכן ואת תבנית של כליו, וכן תעשו", אומר על כך ה'אבן

28) ראה לקוטים שבסוף ספר מהרי"ל: מעידין על ר"ת שכשהי' רוצה ללמוד תמצית מהלכה חמורה, הי' נותן לפניו תל של זהובים לשמוח בהן ונתרחב לבו ולמד בכח.

29) ראה ד"ה טוב לי תורת פיך בס' המאמרים — אידיש.

30) שמות כז, כ.

31) שמות כה, ט.

עזרא': במראה העין, כי מראות יחזקאל היו בחלום נבואה. למרות שיחזקאל הנביא ראה את הבניין השלישי - שנזכה לראותו בקרוב - בכל הפרטים, אף־על־פי־כן היה זה בחלום נבואה, ואילו משה רבינו עליו־השלום ראה במראה העין ממש.

- בתורה[32] כתוב[33] "עצי שטים עומדים", אומר על כך המדרש[34] שרפים עומדים וכו' -

כוח הראיה מפתח ציור בכל כוחות הנפש. בשמיעה מצטייר הדבר רק במוח הזכרון, ואילו בראיה מצטייר הדבר במוח ונקבע בלב ונחקק בכל כוחות הנפש.

לכן אנו רואים, כשאחד שומע דבר, הרי מזמן לזמן מתעמעם בו הדבר, כך שהוא עלול להישכח ממנו כליל, ואילו בראיה כשהוא נזכר על הדבר, הרי זה בכל פרטיו ועניניו. כך גם פועל כוח הראיה על כוח השמיעה, למשל כשאחד חוזר על מה ששמע מראש הישיבה, הרי הוא זוכר רק את העניין, ויכול להיות שמתעוררים בו ספיקות בעניין, אם זה אכן היה כך או אחרת, ואילו על־ידי ראיה הוא נזכר על כל הדבר. מעלה יתירה נוספת בראיה - הביטול. כש'בעל בית' מספר מה ששמע מראש הישיבה, נרגש בכך ה'הוא', הוא שמע. ואילו בראיה - ה'הוא' אינו נרגש כלל.

וזוהי משמעות דברי ה'אבן עזרא' "במראה העין", שתבנית המשכן התעצם במשה רבינו ע"ה על־ידי ראיית העין. וזהו פירוש "ואתה" תצוה, שעל־ידי ה"ו"" נעשה "אתה"[35].

- על־דרך מה שאמר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' בשנת תקצ"ח על הפסוק[36] "אחד היה אברהם", אברהם היה בבחינת "אחד", ה"אחד" האיר באברהם בכל העניינים, והוא נעשה בבחינת "אחד". -

"תצוה את בני ישראל" - כוח זה ימשיך משה רבינו ע"ה בבני ישראל, "ויקחו אליך" - אומרת הגמרא[37] "אליך ולא לי", מסביר הוד כ"ק רבינו הזקן, "אליך" - זה חכמה, במדריגת ראיה דחכמה[38], "לי" - כתר[39], "שמן זית זך כתית" - כשאדם הוא "כתית" בתוכו, הרי הוא "למאור להעלות נר תמיד" - לעורר את האהבה המסותרת שבכל אחד מישראל, שאפילו אם איננו כדבעי, אף־על־פי־כן יש לכל אחד אהבה מסותרת, ועל־ידי־זה מעוררים את האהבה המסותרת ונעשים "נר תמיד".

טו. צריכים להיזכר כיצד נראו הדברים אצלו בעיירה. בחסלביץ' התפילה בציבור הייתה בפשיטות. ללכת לבית הכנסת שלש פעמים ביום, ללמוד 'עין יעקב' בין מנחה למעריב, ללמוד גמרא אחרי מעריב - כל זה היה בפשיטות, לכל אחד הייתה סביבה משלו. ואילו כאן הרי "ישיבת כרכים קשה"[40].

החסיד ר' זלמן מאניעוויץ'[41] כשהעתיק מקום מגורו מפולוצק למוסקבה, לקח אתו כמה אברכים. בבית־הכנסת במוסקבה בו התפלל, היו מנינים מכל הנוסחאות: הנוסח שלנו, נוסח ספרד, נוסח אשכנז. ר' זלמן התפלל במנין שלנו, והתנהג בכלל כמו שהתנהג ב'בית'. המתנגדים אהבו מאד לדבר אתו בלימוד, וגם הוא נהנה לדבר אתם בלימוד.

פעם אחת באמצע שיחה - נאנח. שאלו אותו המתנגדים: מדוע אתם נאנחים? ענה להם ר' זלמן: איי, ישיבת כרכים קשה. שאלו שוב: מה שייך אצלכם ישיבת כרכים, אתם הולכים מבית־הכנסת לביתכם ומביתכם לבית־הכנסת, אדרבה כאן במוסקבה אתם נהנים מהרבה נוחיות, בביתכם הקודם [בפולוצק] השתמשתם בנפט, וכאן אתם משתמשים בגז וכך בשאר הדברים. ענה להם ר' זלמן, למשל רחוב "זאראצייי" מרוצף בבולי עץ קטנים, רחוב "בארבייקע" באבנים, ורחוב "מליעווקע" באספלט, הרי לגבי הסוס הסוחב את המשא קיים הבדל באיזה רחוב הוא הולך, ברחוב המזופת באספלט קל לו יותר, ואילו לגבי הנשמה - להבדיל - הרי ישיבת כרכים קשה, כי הסביבה חסרה.

ולכן - כאשר נזכרים איך התנהגו ב'בית', למרות שהיה עדיין ילד קטן, מכל־מקום זה פועל עליו גם עתה, מה שאז הוא היה שונה, וכוח הראיה והציור

---

32) כך רשום מהשומעים, וצ"ע הקישור לעניין הקודם. ואפשר שהרושם החסיר כאן העניין המקשר.

33) שמות כו, טו. לו, כ.

34) מדרש רבה, שמות פל"ג, ד.

35) להעיר מסד"ה ואתה תצוה להצ"צ (נדפס בספר פירוש המלות פאלטאווא תרע"ב ע' 536) וז"ל: ואתה תצוה שתקשר ותחבר בחי' אתה, היינו ב' שמות הוי', בחי' כי אתה נרי הוי', ובחי' והוי' יגיה חשכי, המרומז באות וא"ו של "ואתה" שע"י הוא"ו הוא המשכת בחינת "ואתה" להיות בצוותא והתחברות זהו ע"י משה שהוא הממשיך מלמעלה מהשתל'.. ועי' בזוהר ר"פ ואתה תצוה פי' ע"ד ואתה מחי' את כולם כו' ע"ש. עכ"ל מהשייך לכאן

36) יחזקאל לג, כד.

37) מנחות פו, ב.

38) ראה לקו"ת סד"ה ואתחנן. ד"ה החלצו – רנ"ט פכ"ד ד"ה ציון במשפט תער"ב. ד"ה תכלית חכמה תרפ"ט (קונטרס ב). ועוד.

39) ראה לקו"ת פ' במדבר ביאור וארשתיך פ"ג.

40) כתובות קי, ב.

41) ראה אודותו בספר השיחות קיץ ה'ת"ש ע' 861. ספר התולדות – מהר"ש ע' 79, 71.

מוציא אותו מהבוץ. ולכן מן ההכרח שיהיה עניין הראיה והציור כדי לרחוץ את כל סוגי הבוץ, ומסירים את העפרורית והטיט.

טז. כל זה הוא בעבודת הכלל, אך לא צריכים לשכוח גם על עבודת הפרט, על האדם לעבוד עם עצמו.

(והתחיל לדבר אל תלמידי הישיבה:)

צריכה להיות העבודה עם עצמו. יש לשמור היטב על הזמן, לייקר כל רגע. מה שערים עד השעה שלש אחרי חצות הלילה, אינו מביא עדיין לתכלית. יש לישון מתי שצריכים, כדי שיהיה כוח ללמוד. כך כל רגע צריך להיות נוגע. זמני הלימוד נוגעים מאד. עצם הלימודים, בנגלה ובחסידות וכן בעבודה שבלב, אינם צריכים להיות מוטעים. כל עניין צריכים לדעת בעומק ולהבין היטב. לא שרק מחפשים למצוא איזה חידוש ובכך יוצאים ידי חובה. יש להתייגע בכל דבר ולא להיות מוטעה.

כך גם בסדר האכילה. בדרך כלל, אינני מסכים לסדר ההנהגה שנוהגים כאן בענייני אכילה. צריכים לאכול מה שמוכרח, כדי שבכוח האכילה יוכלו ללמוד. גם במה שהיו מורגלים מקודם - צריכים למעט, לא את הכל מוכרחים. אך צריכים לאכול את מה שזקוקים.

יז. אין לשכוח, שיש לעשות בעבודת הפרט, לומדים מאמר פעם אחת בשבוע ובכך מסתפקים. זה אינו טוב. צריכים ללמוד מאמר של 'עבודה' לא פעם אחת כי־אם כמה פעמים, לחזור עליו היטב, ולאחר מכן להתפלל אתו, ולהשתדל להביא את הדברים ל'פועל' במדות טובות.

פורים, תש"ד

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ס"ג – עונשו של אכזר

"היה בלתי אפשרי להתקרב אליו" - אמר מפקד הפרשים - "כאשר הגענו לבית המדרש בו נמצא הפרוש נישאו אלינו גַלֵי קולו הֶעָרֵב אשר חָדַר לעצמותינו. כאשר התקרבתי אליו וראיתי אותו יושב בעיניים קשורות וְשָר את מילותיו, מבלי שישמע ויראה את המתחולל סביבו, התמלאתי רגש של יראת כבוד כלפיו. הוא היה עטוף בטלית ועל ראשו התנוססה "קוביית עור שחורה" (- תפילין). למרות זאת אָזַרתִי עוז לגשת אליו ולמסור לו את שליחותנו, אך רגלי לא יכלו לזוז ממקומן וקולי קָפָא בגרוני".

מנהל האחוזה שִיסַע אותו בכעס וחוסר סבלנות. "ומה היה בסופו של דבר"? - ביקש לדעת.

"הצלפתי באוויר בשוט, כדי להודיע בכך לפרוש על בואנו אליו עם צו, אך הלה המשיך בזמירותיו כאילו לא אירע דבר. מלווי הספיקו בינתיים להיווכח בשיתוק שאחז בי ונמלטו מבית המדרש בפחד מוות. אני עצמי התחלתי לחשוב כיצד לצאת חי מעסק זה, ושמחתי כאשר הצלחתי בכך, כיוון שחששתי שאשאר לנצח רתוק למקומי כאשר ידי מושטת באוויר" - סיים הפרש בהתרגשות גדולה.

הפריץ נתקף זעם וחרון בלתי מוגבל: "עבד ממרה! את פקודתי לא ביצעת", ומיד פקד לכבד את הפרש בשלושים מלקות. הפעם השפיעו הצליפות על המוכה. מפקד הפרשים התפתל מייסורים. גופו כוסה בסימנים אדומים אשר מייד לאחר מכן פרצו מהם סילונות דם. עם תום ההלקאה נשאר הפרש מעולף, חבול ושותת דם. רק לאחר אשר נשפכו עליו דליי מים קרים הצליח לזחול על ארבע אל הפריץ האכזרי כדי לנשק את נעליו.

לאחר אשר סיים לטפל בַפָּרָש העבריין, הודיע מנהל האחוזה, בנימה של נצחנות, כי הוא

עצמו ייסע לדוברובנה כדי להביא את הפרוש. "אנוכי אראה לכל הטיפוסים האלה כי אינם אלא נמושות חדורי אמונות טפלות. הפרוש אינו קדוש, כי אם משוגע והולך בטל. עוד תראו אותו רוקד ומכרכר לפנינו כאן".

מייד ציווה לחבוש סוסים עבורו ועבור מלוויו, ויחד עם זה לרתום מרכבה אשר בה יובא הפרוש.

בד בבד שלח לקרוא לכומר וביקשו ללוות אותו בדרכו אל הפרוש. לא ברור אם היה זה משום שהרגיש צורך ב"הגנה" מפני "כשפים" ו"כוחות שחור" כלשהם שהתגלמו, לדעתו, בפרוש, או משום שהיה סתם מעוניין בהגדלת הטכסיות הדרמטית של האירוע.

הכומר אשר הספיק לשמוע לפני כן הרבה על הפרוש והיה לו רגש של יראת כבוד כלפיו, דחה את דרישת מנהל האחוזה, ואף העניק לו עצה טובה לוותר על הרעיון לפגוע בפרוש. "העסק לא יסתיים עבורך בכי טוב" - הזהירו כאשר הוא מצטלב תוך כדי כך.

ברם, מנהל האחוזה היה מעוניין בכל מחיר להשיג את שלו, הדבר נגע לו בנפשו.

בינתיים נודע בדוברובנה כי מנהל האחוזה עומד להגיע בליווי מחנה של פרשים על מנת להוציא את הפרוש מבית המדרש ולהביאו, בטוב או ברע, אל האחוזה הפריצית. הרב וראשי הקהילה קיימו אסיפה מזורזת, ובה הוחלט לצוות על הציבור היהודי בעיר להישאר בבית ואפילו לא להציץ מהחלונות, כדי שלא תיווצר לגויים עילה להכות ביהודים.

אך משלחת מצומצמת אשר הייתה מורכבת מהרב וראשי הקהל הלכו לבית המדרש בו ישב הפרוש כדי להמתין לבוא הפריץ ופמלייתו. הם קיוו להשפיע עליו באמצעות תחנונים ובכיות שלא לפגוע ברבי פייביש העניך הקדוש.

מיד עם היכנס הפריץ, כאשר השוט בידו, לבית המדרש, מוקף בצמיתיו החצופים, צעד הרב לקראתו וביקש ממנו לא לפגוע בפרוש: "ראה נא אדם קדוש זה" - אמר לו בהצביעו על הפרוש המכונס בפינתו בעיניים קשורות ואומר תהלים - "וְהַטֵּה אוזן לזמירותיו. למי יש לב להשפילו"?

"אני חייב להוכיח אחת ולתמיד כי אין זה אלא אדם חסר דעת" - הייתה תגובתו העיקשת של הפריץ.

וכאילו רצה להראות לכול שאכן אין להתחשב עם "בטלן" זה - התפרץ לעבר הפרוש ובקול רם ניסה לגבור על קולו המתנגן, אך הפרוש לא נע ולא זע. לא היה שום סימן כדי לקבוע על פיו האם חש הפרוש בסכנה הניצבת מולו. הפריץ התרגז והחל להצליף בשוטו כלפי הפרוש.

לרגע היה נדמה כי הנה פוגע השוט בפניו של הפרוש. אך לפתע נשמט השוט מידי הפריץ, כאשר ידו צונחת אין אונים וגופו מזדעזע כאילו נתקף עווית.

כאב עז פילח את ידו וְחָדַר לכל גופו, ומפיו התמלטה צריחת כאב תופת.

"הצילו" - זעק חסר יֶשַׁע.

הפרוש המשיך לזמר פסוק אחר פסוק, ופרק אחר פרק, כאילו לא אירע דבר, וכמי שלא חש במתרחש סביבו.

בני פמליית הפריץ חדלו מלחשוב אודות הפרוש, כי־אם על אדונם, אשר זעקות הכאב

והייסורים שלו הפילו עליהם אימה. הם נאלצו לשאת אותו מבית המדרש, ובמקום להושיבו על סוסו השכיבוהו במרכבה כאשר הוא מתפתל מייסורים.

הם שבו לבתיהם אבלים וחפויי ראש, ושמו של הפרוש התקדש לעיני כולם.

שישה שבועות שכב הפריץ במחלתו כאשר כל גופו תקוף ייסורים גדולים. פעמים רבות שלח הפריץ שלוחים אל הפרוש, כדי לבקש את סליחתו, אך לא הצליחו לדבר איתו, שכן עיניו ואוזניו היו סגורות, ופקח אותן רק לקריאת התורה.

הפריץ פנה אל כל הרופאים כדי לחפש רפואה למחלתו, אך לא נמצא מוצא אחר מלבד קטיעת היד שהושטה לעבר הפרוש. נקבע כי חייבים לקטוע את היד, כדי שהגוף לא יורעל.

מאז לא פקפק איש בקדושתו של הפרוש, וכל בני הסביבה, יהודים וגויים, נוכחו בגדלותו של אומר התהלים.

בדוברובנה היה גר אז יהודי בשם ר' זונדל משה, אשר אשתו הייתה עקרה. אשתו יזמה רעיון אשר כל העקרות שבעיר יאספו יחד כסף על מנת לבנות בית מדרש מיוחד לרבי פייביש העניך, עם חדר מיוחד עבורו.

בית המדרש הזה נבנה בסמטה הקרה והתפרסם בשם "בית הכנסת של הפרוש הזקן".

כל העקרות שבנו את בית המדרש עבור הפרוש נושעו. ותוך זמן קצר נולדו להם ילדים וילדות, ביניהם היה גם ר' אברהם משה.

ר' אברהם משה עבר לפני עשרים שנה מהכפר אל העיר ונהיה לשמש של בית כנסת זה. בתפקידו זה היה משרת את הפרוש, עד כמה שניתן היה לשרתו.

בבית כנסת זה ישב רבי חיים הפרוש מאז שלושים שנה, וכולם הכירו את גדלותו בתורה.

אגרות קודש

ב"ה ג' י"ט תמוז, רפ"ג,
ראסטוב דאן

כבוד הרב הנכבד והנעלה, המחבב דברי
ראשונים, והמייקר ארחות אבות
הלאום, מוהר"ר חיים שי' בלאך

שלום וברכה

במענה על מכתב כבודו מי"ט סיון העבר, המבאר גודל התוכן ללקוט שושנים בכרם ישראל, ובהם יראה במופת חַי, "הישראל בגולה מורדף ומעונה, ועם זה מחזיק בתומו, בתורת השם ובמצוותיו יתי', וככוכבי שמים מעלותיהם ומדותיהם של ישראל מאירים, האמונה, התוקף, הצניעות, הסבלנות, הרחמנות, הביישנות, הגמילות חסדים, עוד ועוד".

כבודו, בעזרתו יתי' לקח טורח זה על עצמו, לאסוף, לסדר, לבאר (כמובן בהנוגע לדברי הימים והדומה, ולא בהנוגע לעצם השאלה, הן בפירוש, או בהלכה) ולהבליט דבר זה על אופנו, טוב ונכון הדבר במאד. אמנם עבודה רבת הערך הלזו דורשת עיון רב, תעצומות גדולה, וזהירות מתונה, כי הן הנה אבני קדש, הקשה לקנותן ככלי זהב, ונוח חלילה לאבדן ככלי זכוכית, וכאמרם ז"ל (ירושלמי שקלים פ"ב ה"ז) האומר שמועה בשם אומרו יראה בעל שמועה כאלו עומד נגדו.

ובדבר הסכמה, הנה דברי הראשונים ז"ל אינם צריכים הסכמה, כמובן לכל, ובדבר שנצרך הסכמה, הנה אנכי הנני מתרחק מזה עד קצה האחרון.

והאל הטוב יהי' בעזר כבודו, אשר יוכל מלאות חפץ לבבו הטובה, להקים את הספר הילקוט המיועד, ויהי' בכלל מזכי הרבים.

פרשת בלק

כב ב וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה
יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי: ג וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד
כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
ד וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל
אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה
וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא: (לוי)
ה וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה
אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר
הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין
הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי: ו וְעַתָּה לְכָה־נָּא
אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי
אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי
יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר
יוּאָר: ז וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים
בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק:
(ישראל) ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי
אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ
שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם: ט וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־
בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ: י וַיֹּאמֶר
בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב
שָׁלַח אֵלָי: יא הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס
אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָּבָה־לִּי אֹתוֹ אוּלַי
אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם
כִּי בָרוּךְ הוּא: (ע"כ בחול)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כח עמ' 275)

כִּי עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי (כב, ו)

כָּתַב הַשֵּׂכֶל"ה, שֶׁבָּלָק הָיָה חָכָם גָּדוֹל וְיָדַע שֶׁהָעוֹצְמָה שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וּמָשִׁיחַ, תֵּצֵא מִמֶּנּוּ (דָּוִד הַמֶּלֶךְ יָצָא מֵרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה). לְפִי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁפָּרְשָׁה בַּתּוֹרָה נִקְרֵאת "בָּלָק", הֵפֶךְ "וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב". שֶׁכֵּן, "בָּלָק" מוֹרֶה עַל אִתְהַפְּכָא בְּתַכְלִית הָעִלּוּי - הֲפִיכַת מֶלֶךְ מוֹאָב, כָּךְ שֶׁתֵּצֵא מִמֶּנּוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וּמָשִׁיחַ.

שני יג וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרֵי בָלָק
לְכוּ אֶל־אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְתִתִּי לַהֲלֹךְ
עִמָּכֶם: יד וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָק
וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ: טו וַיֹּסֶף עוֹד
בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה:
טז וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק
בֶּן־צִפּוֹר אַל־נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ אֵלָי: יז כִּי־כַבֵּד
אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה
וּלְכָה־נָּא קָּבָה־לִּי אֵת הָעָם הַזֶּה: יח וַיַּעַן בִּלְעָם
וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדֵי בָלָק אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא
בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה
אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה: יט וְעַתָּה שְׁבוּ
נָא בָזֶה גַּם־אַתֶּם הַלָּיְלָה וְאֵדְעָה מַה־יֹּסִף יְהוָה
דַּבֵּר עִמִּי: כ וַיָּבֹא אֱלֹהִים | אֶל־בִּלְעָם לַיְלָה
וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ
אִתָּם וְאַךְ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ
תַּעֲשֶׂה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כג עמ' 152)

קוּם לֵךְ אִתָּם (כב, כ)

חֲז"ל לָמְדוּ מִכָּךְ שֶׁ"בַּדֶּרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ, בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ", וְכֵן שֶׁ"חֵצְפָּה אַפִּילוּ כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא מְהַנֵּי". וְיֵשׁ לְבָאֵר זֹאת בַּעֲבוֹדַת ה'. לִפְעָמִים עוֹשֶׂה אָדָם חֶשְׁבּוֹן נֶפֶשׁ וּמַגִּיעַ לַמַּסְקָנָה שֶׁהוּא רוֹצֶה לָלֶכֶת בְּדַרְכָּהּ שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְיֵשׁ לַחֹשֶׁשׁ אֵפוֹא שֶׁיּוֹלִיכוּ אוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ זוֹ. וְהָעֵצָה הִיא, לְהִתְעַקֵּשׁ וְלִטְעוֹן בְּ"חֵצְפָּה" שֶׁאֵינֶנּוּ מַסְכִּים לְכָךְ, וְעַל־דֶּרֶךְ "כָּל מַה שֶּׁיֹּאמַר לְךָ בַּעַל הַבַּיִת עֲשֵׂה, חוּץ מִצֵּא".

שלישי כא וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־אֲתֹנוֹ
וַיֵּלֶךְ עִם־שָׂרֵי מוֹאָב: כב וַיִּחַר־אַף אֱלֹהִים כִּי־
הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְיַצֵּב מַלְאַךְ יְהוָה בַּדֶּרֶךְ לְשָׂטָן לוֹ
וְהוּא רֹכֵב עַל־אֲתֹנוֹ וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ: כג וַתֵּרֶא
הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ
שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַתֵּט הָאָתוֹן מִן־הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ
בַּשָּׂדֶה וַיַּךְ בִּלְעָם אֶת־הָאָתוֹן לְהַטֹּתָהּ הַדָּרֶךְ:
כד וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ יְהוָה בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים גָּדֵר

מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה: כה וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ
יְהוָה וַתִּלְחַץ אֶל־הַקִּיר וַתִּלְחַץ אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם
אֶל־הַקִּיר וַיֹּסֶף לְהַכֹּתָהּ: כו וַיּוֹסֶף מַלְאַךְ־יְהוָה
עֲבוֹר וַיַּעֲמֹד בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין־דֶּרֶךְ לִנְטוֹת
יָמִין וּשְׂמֹאול: כז וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה
וַתִּרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ
אֶת־הָאָתוֹן בַּמַּקֵּל: כח וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת־פִּי
הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ כִּי
הִכִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים: כט וַיֹּאמֶר בִּלְעָם
לָאָתוֹן כִּי הִתְעַלַּלְתְּ בִּי לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי כִּי
עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ: ל וַתֹּאמֶר הָאָתוֹן אֶל־בִּלְעָם
הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ אֲשֶׁר־רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ
כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא: לא וַיְגַל יְהוָה אֶת־עֵינֵי בִלְעָם
וַיַּרְא אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ
שְׁלֻפָה בְיָדוֹ וַיִּקֹּד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו: לב וַיֹּאמֶר
אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה עַל־מָה הִכִּיתָ אֶת־אֲתֹנְךָ זֶה
שָׁלוֹשׁ רְגָלִים הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן כִּי־יָרַט
הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי: לג וַתִּרְאַנִי הָאָתוֹן וַתֵּט לְפָנַי זֶה
שָׁלֹשׁ רְגָלִים אוּלַי נָטְתָה מִפָּנַי כִּי עַתָּה
גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיִיתִי: לד וַיֹּאמֶר
בִּלְעָם אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי
כִּי אַתָּה נִצָּב לִקְרָאתִי בַּדֶּרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע
בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִּי: לה וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה
אֶל־בִּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס אֶת־הַדָּבָר
אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם
עִם־שָׂרֵי בָלָק: לו וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם
וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל
אַרְנֹן אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַגְּבוּל: לז וַיֹּאמֶר בָּלָק
אֶל־בִּלְעָם הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־לָךְ
לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֵלַי הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבֶּדְךָ:
לח וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ
עַתָּה הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר
יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש ב עמ' רסח)

וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאָתוֹן (כב, כח)

וְקָשֶׁה, לְאֵיזוֹ תּוֹעֶלֶת הָיָה מוֹפֵת זֶה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה מְבֹאָר בַּזֹּהַר שֶׁיְּדִיעַת בִּלְעָם הָיְתָה בְּאֶמְצָעוּת הָאָתוֹן, וְעַל־יָדָהּ רָצָה לְהַמְשִׁיךְ קְלָלָה עַל יִשְׂרָאֵל; וְהָיָה כָּאן גַּם בְּתוֹךְ גַּס, שֶׁעַל יְדֵי הַוִּכּוּחַ עִם הָאָתוֹן דַּוְקָא הִתְחִיל בִּטּוּל מַחְשַׁבְתּוֹ. וּבְיוֹנַת אֵלֶם כָּתַב, שֶׁבִּלְעָם וַאֲתוֹנוֹ הֵם זְעִיר-אַנְפִּין וְנוּקְבָא דִּקְלִיפָּה, "וְהוּא טַעַם פְּתִיחַת פִּי הָאָתוֹן . . כְּדֵי שֶׁיְּקַטְרְגוּ זֶה עַל זֶה, בְּסוֹד פִּזּוּר לָרְשָׁעִים".

רביעי לט וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת
חֻצוֹת: מ וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן וַיְשַׁלַּח לְבִלְעָם
וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ: מא וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק
אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא מִשָּׁם
קְצֵה הָעָם: **כג** א וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק
בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה
שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים: ב וַיַּעַשׂ בָּלָק
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פָּר וָאַיִל
בַּמִּזְבֵּחַ: ג וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הִתְיַצֵּב עַל־
עֹלָתֶךָ וְאֵלְכָה אוּלַי יִקְרֶה יְהוָה לִקְרָאתִי וּדְבַר
מַה־יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיֵּלֶךְ שָׁפִי: ד וַיִּקָּר
אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת־שִׁבְעַת
הַמִּזְבְּחֹת עָרַכְתִּי וָאַעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:
ה וַיָּשֶׂם יְהוָה דָּבָר בְּפִי בִלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב
אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר: ו וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב
עַל־עֹלָתוֹ הוּא וְכָל־שָׂרֵי מוֹאָב: ז וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ
וַיֹּאמַר מִן־אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק מֶלֶךְ־מוֹאָב מֵהַרְרֵי־
קֶדֶם לְכָה אָרָה־לִּי יַעֲקֹב וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל:
ח מָה אֶקֹּב לֹא קָבַּה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם
יְהוָה: ט כִּי־מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ וּמִגְּבָעוֹת
אֲשׁוּרֶנּוּ הֶן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב:
י מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפַּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל
תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ:

יא וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם מֶה עָשִׂיתָ לִּי לָקֹב אֹיְבַי
לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ: יב וַיַּעַן וַיֹּאמַר הֲלֹא
אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים יְהוָה בְּפִי אֹתוֹ אֶשְׁמֹר לְדַבֵּר:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"א ב עמ' 686)

לָקֹב אוֹיְבַי לְקַחְתִּיךָ, וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ (כג, יא)

הַיְינוּ בְּחִינַת אִתְהַפְּכָא, "וַיַּהֲפֹךְ ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה", וּכְפִי שֶׁכָּתַב רש"י לְהַלָּן: "מִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, אָנוּ לְמֵדִים מֶה הָיָה בְּלִבּוֹ לְקַלְּלָם". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמִּטַּעַם זֶה נִזְכָּר מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ בְּפָרָשָׁתֵנוּ דַּוְקָא (כד, יט), שֶׁכֵּן עִם בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ תִּתְהַפֵּךְ הַגָּלוּת לִגְאֻלָּה – כָּל הַצּוֹמוֹת יֵהָפְכוּ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים.

חמישי יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לְךָ־נָא אִתִּי אֶל־מָקוֹם
אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ
לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוֹ־לִי מִשָּׁם: יד וַיִּקְּחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים
אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר
וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ: טו וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה
עַל־עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה: טז וַיִּקָּר יְהוָה אֶל־
בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה
תְדַבֵּר: יז וַיָּבֹא אֵלָיו וְהִנֹּו נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ וְשָׂרֵי
מוֹאָב אִתּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מַה־דִּבֶּר יְהוָה:
יח וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר קוּם בָּלָק וְשָׁמָע הַאֲזִינָה
עָדַי בְּנוֹ צִפֹּר: יט לֹא אִישׁ אֵל וְיִכָּזֵב וּבֶן־אָדָם
וְיִתְנֶחָם הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדִבֵּר וְלֹא
יְקִימֶנָּה: כ הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי וּבֵרֵךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה:
כא לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל
יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ: כב אֵל
מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעַפֹת רְאֵם לוֹ: כג כִּי לֹא־
נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר
לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל: כד הֵן־עָם כְּלָבִיא
יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֹאכַל טֶרֶף
וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה: כה וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם
גַּם־קֹב לֹא תִקְּבֶנּוּ גַּם־בָּרֵךְ לֹא תְבָרְכֶנּוּ: כו וַיַּעַן
בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִבַּרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר
כֹּל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשנ"ב א עמ' 128)

הֵן עָם כְּלָבִיא יָקוּם (כג, כד)

"כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין מִשֵּׁינָתָם שַׁחֲרִית, הֵן מִתְגַּבְּרִים . . לַחְטֹף אֶת הַמִּצְוֹת" (רש"י). יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ הַצַּחוּת, שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַז"ל "חָטַף וְאָכַל חָטַף וְאִשְׁתֵּי". וּלְהָעִיר, שֶׁ"חָטַף" בְּאִידִישׁ הוּא 'כַּאפְּן', שֶׁשַּׁיָּךְ גַּם לְ"עוֹמְדִים מִשֵּׁינָתָם", 'אוֹיִפְגֶעכַאפְּט'.

ששי כו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לְכָה־נָּא אֶקָּחֲךָ
אֶל־מָקוֹם אַחֵר אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים
וְקַבֹּתוֹ לִי מִשָּׁם: כח וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ
הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: כט וַיֹּאמֶר בִּלְעָם
אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי
בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִם: ל וַיַּעַשׂ בָּלָק
כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:
כד א וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֵךְ
אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם לִקְרַאת
נְחָשִׁים וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו: ב וַיִּשָּׂא בִלְעָם
אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי
עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים: ג וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם
בִּלְעָם בְּנוֹ בְעוֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן: ד נְאֻם
שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי
עֵינָיִם: ה מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ
יִשְׂרָאֵל: ו כִּנְחָלִים נִטָּיוּ כְּגַנֹּת עַלֵּי נָהָר כַּאֲהָלִים
נָטַע יְהוָה כַּאֲרָזִים עֲלֵי־מָיִם: ז יִזַּל־מַיִם מִדָּלְיָו
וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנָּשֵׂא
מַלְכֻתוֹ: ח אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעַפַת רְאֵם לוֹ
יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו וְעַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֶם וְחִצָּיו יִמְחָץ:
ט כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרְכֶיךָ
בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר: י וַיִּחַר־אַף בָּלָק אֶל־בִּלְעָם
וַיִּסְפֹּק אֶת־כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לָקֹב
אֹיְבַי קְרָאתִיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ זֶה שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים: יא וְעַתָּה בְּרַח־לְךָ אֶל־מְקוֹמֶךָ אָמַרְתִּי
כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ וְהִנֵּה מְנָעֲךָ יְהוָה מִכָּבוֹד: יב וַיֹּאמֶר
בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הֲלֹא גַּם אֶל־מַלְאָכֶיךָ אֲשֶׁר־

שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר: יג אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּבִּי אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֲדַבֵּר:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ב עמ' 337)

כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא (כד, ט)

גַּם כְּשֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בַּגָּלוּת ("כָּרַע שָׁכַב"), וְיֵשׁ לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם שְׁלִיטָה עֲלֵיהֶם, אֵין זֹאת אֶלָּא בְּעִנְיְנֵי הַגּוּף, אֲבָל בְּכָל הַקָּשׁוּר לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת - אֵין אַף אֶחָד שֶׁהוּא "בַּעַל הַבַּיִת" עַל יְהוּדִי, כְּשֵׁם שֶׁעַל אֲרִי וְלָבִיא אֵין לְשׁוּם אָדָם שְׁלִיטָה (כנפסק ב'שולחן ערוך' חושן־משפט).

שביעי יד וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: טו וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעוֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן: טז נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם: יז אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב וְקַרְקַר כָּל־בְּנֵי־שֵׁת: יח וְהָיָה אֱדוֹם יְרֻשָּׁה וְהָיָה יְרֻשָּׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל: יט וְיֵרֶד מִיַּעֲקֹב וְהֵאֲבִיד שָׂרִיד מֵעִיר: כ וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד: כא וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ: כב כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָּ: כג וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אּוֹי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל: כד וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עֲדֵי אֹבֵד: כה וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם־בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ: **פ כה** א וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב: ב וַתִּקְרֶאנָ לָעָם לִזְבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ לֵאלֹהֵיהֶן: ג וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל: ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר: ו וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: ז וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ: ח וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קְבָתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 319)

וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר (כה, ז)

פִּנְחָס סִכֵּן לֹא רַק אֶת גּוּפוֹ (כִּי שֵׁבֶט שִׁמְעוֹן רָצוּ לְהָרְגוֹ) אֶלָּא גַּם אֶת נַפְשׁוֹ (כִּי פָּעַל "שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן חֲכָמִים"), וּבִלְבַד שֶׁתּוּסַר חֲמַת ה' מִיִּשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ לְהָעִיר מִן הַמְּסֻפָּר עַל אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן, שֶׁפַּעַם פָּרְצָה שְׂרֵפָה בְּבֵיתוֹ וְנִשְׂרַף 'בִּיכֹל' חֲסִידוּת אֶחָד. אַחַר הַשְּׂרֵפָה, שָׁאַל הָרַבִּי אִם מִישֶׁהוּ עִיֵּן בְּבִיכֹל זֶה. הֵשִׁיב לוֹ בְּנוֹ, אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי: הֲרֵי כָּתַבְתָּ עָלָיו 'חֵרֶם בָּזֶה וּבְבָא'! עָנָה הָרַבִּי: אֵיפֹה מְסִירַת־נֶפֶשׁ עַל חֲסִידוּת . . ?

ק"ד פסוקים, מנו"ח סימן.

מפטיר ז וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן

וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ: ח וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֵת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קֶבָתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף: פפפ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת בלק לקריאה בציבור

ולשמו"ת בתרי עשר במיכה פרק ה

ה ו וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּטַל מֵאֵת יְהוָה כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם: ז וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר כִּכְפִיר בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם־עָבַר

שי למורא

ו) שְׁאֵרִית יַעֲקֹב, אוֹתָם שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ אַחֲרֵי שֶׁיִּצְרְפוּ. בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים, בְּתוֹךְ הָעַמִּים הָרַבִּים שֶׁיֵּאָסְפוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם עִם גּוֹג וּמָגוֹג, וְיִהְיוּ בֵּינֵיהֶם יְהוּדִים. כְּטַל מֵאֵת ה', כְּמוֹ הַטַּל שֶׁבָּא מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם וְאֵין אֶחָד שֶׁיְּקַוֶּה לְאִישׁ שֶׁיְּבִיאֶנּוּ לוֹ, אֶלָּא לַה' יְקַוֶּה כִּי הוּא הַמֵּבִיא לָאָרֶץ טַל וּמָטָר. כִּרְבִיבִים, כְּטִפּוֹת הַמָּטָר. יַיחֵל, לְשׁוֹן תּוֹחֶלֶת וְתִקְוָה. ז) כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר, כָּךְ יִהְיֶה מַלְכָּם שׁוֹלֵט בַּכֹּל. כִּכְפִיר, הוּא אַרְיֵה צָעִיר.

עטרת מרים

ו וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים שֶׁיִּלָּחֲמוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם עִם גּוֹג וּמָגוֹג, וְיִהְיוּ יִשְׂרָאֵל בֵּינֵיהֶם כְּטַל מֵאֵת יְהוָה כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב שֶׁאֵינוֹ בָּא לְעוֹלָם עַל יְדֵי אָדָם, כָּךְ יִהְיֶה אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ לְעֶזְרָה וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם כִּי־אִם בַּה': ז לָכֵן וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים בֵּין הַגּוֹיִם כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת בֵּין חַיַּת הַיַּעַר כִּכְפִיר בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם־עָבַר שָׁם וְרָמַס וְטָרַף וְאֵין

עטרת מרים

מַצִּיל בֵּן הַיְּהוּדִים יַהֲרֹגוּ בְּחֵיל גּוֹג וּמָגוֹג וְאֵין מִי יַעֲמוֹד נֶגְדָּם: **ח** בַּתְּחִלָּה תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ לְהִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ: **ט** אֲבָל וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא אַחַר מִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג נְאֻם־יְהוָה לֹא יִצְטָרְכוּ עוֹד לְמִלְחָמָה כְּלָל וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהַאֲבַדְתִּי מַרְכְּבֹתֶיךָ הַמּוּכָנִים לְעֵת מִלְחָמָה, כִּי כְּבָר אֵין צוֹרֶךְ בָּהֶם:

י וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ הַמּוּקָּפוֹת חוֹמָה וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ כִּי לֹא תִּצְטָרֵךְ עוֹד לְעָרֵי מִבְצָר: **יא** בְּרִאוֹתְךָ הַשְּׁגָחָתִי בְּךָ וְהִכְרַתִּי כְּשָׁפַיִם מִיָּדֶךָ כִּי לֹא תַּעֲסוֹק עוֹד בְּכִשָּׁפִים לְדַעַת הָעֲתִידוֹת וּמְעוֹנְנִים אֵלֶּה הַמִּסְתַּכְּלִים בֶּעָנָנִים לְדַעַת הָעֲתִידוֹת לֹא יִהְיוּ־לָךְ: **יב** וְהִכְרַתִּי פְּסִילֶיךָ מֵעֵץ וְאֶבֶן וּמַצֵּבוֹתֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ כִּי אָז תַּכִּיר שֶׁאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדַי וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ לַפְּסִילִים: **יג** וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁרֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ שֶׁעָבְדוּ בָם עֲבוֹדָה־זָרָה: **יד** וְעָשִׂיתִי בְּאַף וּבְחֵמָה נָקָם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עוֹד לֹא שָׁמְעוּ נְקָמָה מְפֻלֶּגֶת כָּזֹאת: **א** אוֹמֵר הַנָּבִיא לְיִשְׂרָאֵל, שִׁמְעוּ־נָא אֵת אֲשֶׁר־יְהוָה אֹמֵר קוּם רִיב הִתְוַכַּח עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּשְׁמְעוּ אֶת־הֶהָרִים הָאֵבוֹת שֶׁהֵם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת הָאִמָּהוֹת שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה קוֹלֶךָ מַה שֶּׁנִּמְלוּ בְּנֵיהֶם לְאֵל יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ: **ב** שִׁמְעוּ הָאֲזִינוּ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה וְהָאֵתָנִים הַדְּרִים הַתְּקִיפִים מֹסְדֵי אָרֶץ שֶׁהָיוּ הִיסּוֹד לָאָרֶץ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית כִּי רִיב לַיהוָה עִם־עַמּוֹ עַל שֶׁחָטְאוּ כְּנֶגְדּוֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח לְהַרְאוֹת שֶׁהוּא צַדִּיק בְּרִיבוֹ: **ג** עַמִּי תֵּן לִבְּךָ לְהַכִּיר מֶה מְאֹד רוֹב טוּב־עָשִׂיתִי לְךָ וּמֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר הֶלְאֵתִיךָ יַגַּעְתִּיךָ בּוֹ לְהַכְבִּיד הָעוֹל עֲנֵה בִּי הָעֵד בִּי: **ד** עָשִׂיתִי לְךָ טוֹבוֹת כִּי הֶעֱלִיתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁהָיִיתָ שָׁם בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם: **ה** עַמִּי זְכָר־נָא מַה־יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה־עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִן־הַשִּׁטִּים עַד־הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה: **ו** בַּמֶּה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם לְבַקֵּשׁ סְלִיחָה, אוּלַי הַאֲקַדְּמֶנּוּ

שי למורא

ח תָּרֹם יָדְךָ: וְרָמַס וְטָרַף וְאֵין מַצִּיל: **ט** וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהַאֲבַדְתִּי מַרְכְּבֹתֶיךָ: **י** וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ: **יא** וְהִכְרַתִּי כְשָׁפִים מִיָּדֶךָ וּמְעוֹנְנִים לֹא יִהְיוּ־לָךְ: **יב** וְהִכְרַתִּי פְסִילֶיךָ וּמַצֵּבוֹתֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ: **יג** וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁרֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ: **יד** וְעָשִׂיתִי בְּאַף וּבְחֵמָה נָקָם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמֵעוּ: **ו** **א** שִׁמְעוּ־נָא אֵת אֲשֶׁר־יְהוָה אֹמֵר קוּם רִיב הִתְוַכַּח עִם־הָרִים וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת קוֹלֶךָ: **ב** שִׁמְעוּ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב לַיהוָה עִם־עַמּוֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח: **ג** עַמִּי מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ וּמָה הֶלְאֵתִיךָ עֲנֵה בִּי: **ד** כִּי הֶעֱלִיתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם: **ה** עַמִּי זְכָר־נָא מַה־יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה־עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִן־הַשִּׁטִּים עַד־הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה: **ו** בַּמֶּה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף לֵאלֹהֵי

ט) וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ, הִיא עֲזֹרַת מִצְרַיִם שֶׁאַתָּם נִשְׁעָנִים עֲלֵיהֶם שֶׁיָּבוֹאוּ לְעֶזְרָתְכֶם בְּסוּסִים וּמַרְכָּבוֹת. **י)** וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ וגו׳, "עָרִים" הֵן הַבְּצוּרוֹת בְּחוֹמָה סָבִיב. וְאָמַר שֶׁאָז לֹא יִהְיֶה צֹרֶךְ בָּעָרִים בְּצוּרוֹת וּבְמִבְצָרִים, כִּי לֹא יָבוֹאוּ עוֹד לַמִּלְחָמָה עֲלֵיהֶם. פֵּרוּשׁ אַחֵר, שֶׁכָּרִית אֶת הֶעָרִים וְהַמִּבְצָרִים שֶׁל הַגּוֹיִם שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **יא)** מִיָּדֶךָ, מִרְשׁוּתְךָ, כְּמוֹ "וַיִּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ" (במדבר כא,ט). **וּמְעוֹנְנִים,** מֵינֵי כִּשּׁוּף, מְחַשְּׁבֵי עוֹנוֹת וְשָׁעוֹת (רְאֵה פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י וַיִּקְרָא יט, כו). **יג)** וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ, וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת שׁוֹנְאֶיךָ. כְּמוֹ "וַיְהִי עָרֶךָ" (שמואל־א כח,טז). **יד)** אֲשֶׁר לֹא שָׁמֵעוּ, אֲשֶׁר מֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ נְקָמָה מְפֻלֶּגֶת כָּזֹאת. **א)** אֶת הֶהָרִים, אֶל הֶהָרִים. כְּלוֹמַר, הֶרִים קוֹל לְהִתְוַכֵּחַ בְּפֵרְסוּם רַב. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "הֶהָרִים" הֵם הָאָבוֹת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. וְ"הַגְּבָעוֹת" הֵם הָאִמָּהוֹת שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה. **ב)** שִׁמְעוּ הָרִים וגו׳, כְּךָ תֹּאמַר לָהֶם "שִׁמְעוּ וגו׳". **וְהָאֵתָנִים,** וְהַחֲזָקִים. **מֹסְדֵי אָרֶץ,** שֶׁהֵם יְסוֹדוֹת הָעוֹלָם. **ג)** הֶלְאֵתִיךָ, הִבְאַתִּי עָלֶיךָ יְגִיעָה לְהַכְבִּיד עֹל. **עֲנֵה בִּי,** הָעֵד בִּי, לוֹמַר הִנֵּה בָּזֶה הוֹגַעְתָּנִי. **ד)** וּמִבֵּית עֲבָדִים, שֶׁהִתְנַבֵּאתָ לַנָּשִׁים וְלִמַּדְתָּ אוֹתָן דִּינֵי הַתּוֹרָה. **ה)** מִן הַשִּׁטִּים עַד הַגִּלְגָּל, זִכְרוּ אֶת הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה לָכֶם, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁחָטָאתֶם בַּשִּׁטִּים בְּבַעַל פְּעוֹר, וְכִפֵּר לָכֶם בָּזֶה שֶׁהַמִּית מִקְצָת הַחוֹטְאִים בַּמַּגֵּפָה, וְהֶעֱבִירְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן בִּיבֵּשָׁה וְהֵבִיאֲכֶם עַד הַגִּלְגָּל שֶׁהוּא בִּתְחִלַּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִמַּעֲרַב לַיַּרְדֵּן. צִדְקוֹת ה׳, שֶׁעוֹשֶׂה עִמָּכֶם לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. **ו)** בַּמֶּה אֲקַדֵּם ה׳, וּבַמֶּה אֶתְרַצֶּה לָבוֹא לִפְנֵי ה׳. (מִכָּאן הוּא

עֲבָדִים פְּדִיתֶיךָ לִפְנֵי הַזְּמַן וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם שֶׁהָיוּ נוֹזְנִים בִּזְכוּתָם, וְהָיוּ מוֹרִים אֶתְכֶם הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה: **ה** עַמִּי זְכָר־נָא הַחֶסֶד שֶׁעָשָׂה ה׳ עִם יִשְׂרָאֵל מַה־יָּעַץ בִּלְעָם אֶל בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב לְהַשְׁמִיד הַכֹּל וּמֶה־עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מָה אֵזְעוֹם לֹא זָעַם ה׳ עַל יִשְׂרָאֵל מִן־הַשִּׁטִּים שֶׁחָטָאתֶם לִי שָׁם וְלֹא מָנַעְתִּי טוֹבָתִי וְעָזַרְתִּי מִכָּם עַד בֹּאֲכֶם עַד־הַגִּלְגָּל וְשָׁם עֲבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן בִּיבֵּשָׁה וְכִבַּשְׁתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ, הַכֹּל זְכוֹר לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה שֶׁעָשָׂה עִמָּךְ: **ו** אוֹמֵר הַנָּבִיא בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל בַּמֶּה בְּאֵיזוֹ תְּשׁוּרָה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף אוּכַל לִהְיוֹת כָּפוּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם לְבַקֵּשׁ סְלִיחָה, אוּלַי הַאֲקַדְּמֶנּוּ

שי למורא

כְּמוֹ מַאֲמָר מְסֻגָּר, מַה שֶּׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל אֹז אַחֲרֵי שְׁנִכְשְׁלוּ בְּשִׁטִּים בְּבַעַל פְּעוֹר). אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם, אֶהְיֶה כָּפוּף וְנִכְנָע לֵאלֹהֵי מָרוֹם. הַאֲקַדְּמֻנוּ בְעוֹלוֹת, וְכִי צָרִיךְ הוּא לְתִקְרוֹבוֹת. ז) בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי שָׁמֶן, בְּרִבּוּי שֶׁמֶן לִמְנָחוֹת, כְּמוֹ נְחָלִים. הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי, הַאִם בִּשְׁבִיל לְכַפֵּר עַל פִּשְׁעִי, שֶׁהוּא הַחֵטְא בְּמַזִּיד, הָיָה רָאוּי שֶׁאֶתֵּן לְקָרְבָּן אֶת בְּנִי הַבְּכוֹר. פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי, הַאִם בִּשְׁבִיל לְכַפֵּר עַל חַטַּאת נַפְשִׁי, שֶׁהוּא הַחֵטְא בְּשׁוֹגֵג, הָיָה רָאוּי שֶׁאֶתֵּן לְקָרְבָּן אֶת פְּרִי בִטְנִי שֶׁהֵם הַבָּנִים הַקְּטַנִּים. (עַד כָּאן הוּא הַמַּאֲמָר הַמְסֻגָּר, מַה שֶּׁשָּׁאֲלוּ יִשְׂרָאֵל אָז). ח) הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה טּוֹב, (זֹאת הִיא תְּשׁוּבַת הַנָּבִיא), הקב"ה הִגִּיד לְךָ אַתָּה הָאָדָם שֶׁאַתָּה שׁוֹאֵל "בַּמֶּה אֲקַדֵּם וגו'". מַה טּוֹב, מַה טּוֹב לַעֲשׂוֹת בְּמִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. וּמָה ה' דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ, בְּמִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם. כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד, שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה עָוֶל בַּעֲמִיתְךָ, וְלֹא תְּצַעֲרֶנּוּ בְּדִבּוּר אוֹ בְּהֶזֵּק מָמוֹן, רַק תַּעֲשֶׂה חֶסֶד עִמּוֹ בְּכָל יְכָלְתְּךָ. וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹהֶיךָ, וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם ה' לְבַדּוֹ, תֵּלֵךְ בִּדְרָכָיו בְּתֹם לֵבָב. וּכְמַאֲמַר רז"ל "וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" (אבות ב,יב), וְכִלְשׁוֹן הַכָּתוּב "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ" (משלי ג,ו).

עטרת מרים

בְּעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה שֶׁאָבִיא אֵלָיו שֶׁהֵם הַיּוֹתֵר טוֹבִים וְנִבְחָרִים: ז הֲיִרְצֶה יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים לְקָרְבָּנוֹת, בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן לְצֶקֶת עַל הַמִּנְחוֹת, אוֹ הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי: ח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב בְּעֵינָיו וּמָה־יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ אֵין חֶפְצִי בְּעוֹלוֹת כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת בִּדְרָכָיו בְּתָם לֵבָב עִם־אֱלֹהֶיךָ:

מָרוֹם הַאֲקַדְּמֻנוּ בְעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה: ז הֲיִרְצֶה יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי: ח הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב וּמָה־יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

י וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יא פִּינְחָס
בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי
מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם
וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: יב לָכֵן
אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם: (לוי)
יג וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם
תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו וַיְכַפֵּר עַל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: יד וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר
הֻכָּה אֶת־הַמִּדְיָנִית זִמְרִי בֶּן־סָלוּא נְשִׂיא
בֵית־אָב לְשִׁמְעֹנִי: טו וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה
הַמִּדְיָנִית כָּזְבִּי בַת־צוּר רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית־אָב
בְּמִדְיָן הִוא: פ (ישראל) טז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר: יז צָרוֹר אֶת־הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם אוֹתָם:
יח כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ
לָכֶם עַל־דְּבַר פְּעוֹר וְעַל־דִּבַּר כָּזְבִּי בַת־נְשִׂיא
מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה בְּיוֹם־הַמַּגֵּפָה עַל־דְּבַר
פְּעוֹר: **כו** א וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה פ פסקא באמצע
פסוק וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר
בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֵאמֹר: ב שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ
כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל: ג וַיְדַבֵּר
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֹתָם בְּעַרְבֹת מוֹאָב
עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר: ד מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

אגרות קודש

ב״ה, חג הגאולה, י״ג תמוז, ה׳תיש״א
ברוקלין, נ. י.

כבוד הרה״ג והרה״ח וו״ח אי״א נו״מ בעל מדות עסקן
בעל מרץ ורב פעלים איש המעלה בנש״ק וכו׳ וכו׳
מוהר״ר יצחק מאיר הכהן שי׳, שר הסעד

שלום וברכה!

מכתבו מעש״ק פ׳ חקת (משווייצרי׳) הגיעני, ובינתיים קבלתי גם מכתבו מט״ו סיון מירושלים ת״ו. ותשואות חן חן לכת״ר על כתבו בפרוטרוט על דבר מצב הענינים בנוגע לחזית הדתית בארה״ק ת״ו ומאמציו להחיותה.

כפי שאמרתי לכת״ר במשך שיחתנו, כתבתי לאה״ק ת״ו את חוו״ד ע״ד ההשתתפות בבחירות, אשר מחוייבים כל אחד ואחת ״להשתתף בבחירות ולהצביע בעד הרשימות החרדיות ביותר ולהשפיע בזה גם על זולתם״, וכבקשתו הודעתי עד״ז לאגודת חב״ד גם במברק, ובטח כבר פירסמו את זה באופן המתאים.

כבקשתו במכתבו, הנה כשאהי׳ על ציון כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע אזכירו לברכה והצלחה, והשי״ת יחזק בריאותו ויוסיף חיל במלחמתה של תורה, ויראה ברכה והצלחה בעניניו, עניני הכלל והפרט.

בכבוד ובברכה להצלחה.

בהזדמנות חג הגאולה, הוא יום גאולתו ופדות נפשו של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע מידי הסאווי[ע]טים בשנת תרפ״ז, הנני בנועם לשלוח לו **קונטרס יב-יג תמוז** שזה עתה הו״ל, בידעי יחסו ורגשותיו לכ״ק מו״ח אדמו״ר ודברי קדשו.

פרק ו משנה ה

אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד. יוֹתֵר מִלְּמוּדְךָ עֲשֵׂה. וְאַל תִּתְאַוֶּה לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל מְלָכִים, שֶׁשֻּׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם, וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם. וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ, שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ:

נקודות משיחות קודש

לענין "גדולה" אומרת לנו המשנה "אל תבקש" ואילו לענין "כבוד" - "אל תחמוד". משמעות הדברים היא ש"כבוד" - לא רק שאין "לחפש" אלא אסור "לחמוד" אותו כלל. לעומת זה "גדולה", אין "לחפש" אחריה ולבקשה, אך אין מניעה לחמוד אותה, שהרי לא נאמר "אל תחמוד גדולה" אלא רק "אל תבקש". והדבר דורש הסבר.

עוד צריך להבין: מהי הוראת המשנה "יותר מלמודך עשה"; אם כוונתה לומר שיש ללמוד תורה יותר מהרגילות[1], היה עליה לכתוב זאת באופן ברור ומפורש - "יותר מלמודך למד"!

הביאור בזה:

בלימוד תורה יש מעלה ועדיפות ללימוד החותר אל ההלכה. כי בכדי לברר את סוגיות הש"ס, ולמצות את הדיון בשיטות הפוסקים עד לפסיקת הלכה למעשה, דרושה יגיעה והעמקה מיוחדת[2].

לאור זאת, היה מקום לומר כי לימוד להלכה ולמעשה כדי להיות מורה הוראה בישראל הוא לימוד נכון ורצוי, שהרי באופן כזה הלימוד הוא בדרגה גבוהה!

משמיענו התנא ואומר: "אל תבקש גדולה לעצמך". בבואך ללמוד תורה, אל תעשה זאת לשם "גדולה" - להיות "מורה הוראה". לימוד תורה באמת הוא לימוד "לשמה", לשם התורה עצמה, ולא לשום מטרה אחרת (ואם נקבע לך משמים תפקיד של מורה הוראה בישראל יזמינו לך זאת מלמעלה).

וכך אפוא מתפרשים דברי המשנה: "אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד". כבוד - הוא דבר שלילי, שהרי "הקנאה, התאווה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם"[3], ולכן אל תחמוד אותו אפילו בלבך. "גדולה", לעומת זאת, מותר לרצות. אין כל פסול בשאיפה לגדלות בתורה עד לדרגה שיוכל להורות הלכה, כי על־ידי־זה הוא מתעלה בתורה. ובכל זאת "אל תבקש גדולה". אין לרדוף ולחפש אחר גדלות זאת [ואולם לכשיציעו לו משרת מורה הוראה יכול לקבלה[4]] .

מכיון שאסור לחמוד כבוד, ואף גדולה אין לבקש - יכול הלומד לחשוש, שמא יהא לימוד התורה שלו נטול כל "חיות" - כי הנפש הבהמית מקבלת "חיות" רק כאשר יש לה כבוד וגדולה - והרי הלימוד צריך להיות ב"חיות" (גם של) הגוף והנפש הבהמית[5]!

על־כך מוסיפה משנתנו ואומרת, "יותר מלמודך עשה" - "עשיה" מלשון כפיה[6], כלומר, אף אם אין לך "חיות" ותענוג בלימודך, כפה על עצמך ("עשה") ולמד "בקבלת עול" במידה גדולה יותר מאשר "התענוג" המוגבל שלך.

(לקוטי־שיחות, כרך ד, עמ' 1240)

צריך להבין: מדוע יתאווה העוסק בתורה לשולחנם של מלכים, עד שצריך להזהירו מפני זה?

יתירה מזאת: מסדר הדברים במשנה משמע כי גם אם מקיים האדם את ההוראה הקודמת במשנה - "אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד" - עדיין צריך להזהירו ש"אל תתאווה לשולחנם של מלכים"! מהי פשר תאווה זו שכל־כך צריך להזהיר מפניה?

מאידך גיסא, צריך להבין: מהלשון "ששלחנך גדול משלחנם" אפשר לדייק שעצם התאווה "לשלחנם של מלכים" אינה שלילית כל־כך ורק שאין בה צורך מפני ש"שולחנך גדול משולחנם"!

ביאור הענין:

במשנתנו מדובר על אדם שעמל ויגע בתורה מעל ומעבר לתענוג שיש לו בלימוד מצד עצמו[7]. לאדם זה הבטיחה התורה[8] "אם בחוקותי תלכו" - שתהיו עמלים בתורה[9] - "ונתתי גשמיכם בעתם וגו'", דהיינו שכל צרכיו הגשמיים מובטחים לו. ומכיון שכל צרכיו בעולם יהיו בידו, הרי הוא "בעל הבית" ושליט על כל העולם, בבחינת "מאן מלכי רבנן"[10].

על כך מוסיפה המשנה ואומרת "אל תתאווה לשולחנם של מלכים"; אף שהקב"ה נותן לך "שולחן של מלכים" כשכר על עמלך בתורה - אל לך להתאוות לכך. המשנה אינה אומרת כי אין להתעסק בדברים גשמיים. אדרבה, צריך להתעסק בדברים הגשמיים כדי "לברר" ולהעלותם לקדושה. ההוראה היא רק לא להתאוות להם ולהתענג מהם[11].

על כך נשאלת השאלה - אם הפירוש ב"שולחן מלכים" הוא "עבודת הבירורים", "לברר" ולזכך את הגשמיות ועל־ידי־זה מתעלה גם האדם ה"מברר"[12] אם־כן מדוע לא להתאוות "לשולחנם של מלכים"?

על כך התשובה היא - "ששולחנך גדול משולחנם". כלומר, על־אף המעלה הגדולה ב"עבודת הבירורים", אין היא מגיעה לדרגה הרוחנית המושגת בכח לימוד התורה. כי על־ידי לימוד התורה, האדם מתאחד עם מלך־מלכי־המלכים הקב"ה. נדרשת אמנם גם "עבודת הבירורים", אך יש לדעת כי תכלית העליה היא זו המושגת על־ידי לימוד תורה - "שולחנך גדול".

(לקוטי־שיחות, כרך ד, עמ' 1241)

---

1) שהרי הפרק קרוי "קנין תורה", ובהתאם לכך, ההוראות בפרק זה מתייחסות ללימוד התורה. **2)** ראה המשך יום־טוב של ר"ה תרס"ו, עמ' ת"כ. וראה ירושלמי בכורים, פרק ג, הלכה ג ר' זעירא. **3)** לעיל פרק ד, משנה כא. **4)** ראה ירושלמי בכורים שם. **5)** ראה עירובין נד, א. והלכות תלמוד־תורה לרבנו הזקן, פרק ד, הלכה ט "כל המשמיע קולו בשעת תלמודו תלמודו מתקיים", ונתבאר בתניא פרק לז. **6)** ראה בית יוסף יורה־דעה סימן רמח ד"ה ומי שאינו. **7)** כאמור בביאור הקודם על המאמר "יותר מלמודך עשה", שהכוונה היא שיש לכפות על עצמו לימוד בקבלת עול, יותר מרגילותו. **8)** בחוקותי כו, ג. **9)** רש"י שם. **10)** ראה גיטין סב, א. **11)** ראה תניא תחילת פרק ז. **12)** ראה לקוטי־תורה צו יג, ב; אמור לה, ג.

לוח זמנים לשבוע פרשת בלק - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	5:37	5:38	8:27	8:28	9:08	9:09	10:21	10:22	13:18	13:19	19:48	19:49	20:18	20:19	19:29	20:31
חיפה (ק)	5:32	5:34	8:22	8:24	9:05	9:06	10:18	10:20	13:17	13:19	19:54	19:55	20:22	20:23	19:22	20:35
ירושלים (ק)	5:34	5:35	8:24	8:25	9:05	9:07	10:18	10:20	13:16	13:18	19:53	19:54	20:18	20:19	19:14	20:31
תל אביב (ק)	5:35	5:37	8:25	8:26	9:07	9:08	10:20	10:21	13:18	13:19	19:50	19:51	20:20	20:21	19:29	20:33
אבו דאבי (ח)	5:34	5:36	8:20	8:22	8:57	8:59	10:08	10:09	12:58	13:00	19:14	19:15	19:41	19:42	18:55	19:53
אוסטריה, וינה (ק)	4:54	4:56	7:37	7:39	8:53	8:54	10:15	10:17	13:36	13:38	20:59	20:59	21:43	21:44	20:41	22:03
אוסטרליה, מלבורן (ח)	7:35	7:36	9:17	9:18	9:57	9:58	10:46	10:47	12:52	12:53	17:09	17:11	17:39	17:41	16:51	17:53
אוקראינה, אודסה (ק)	5:04	5:06	7:52	7:54	8:59	9:01	10:20	10:22	13:38	13:40	20:53	20:54	21:35	21:36	20:36	21:54
אוקראינה, דונייצק (ק)	4:29	4:31	7:13	7:15	8:28	8:29	9:50	9:51	13:11	13:12	20:32	20:33	21:16	21:17	20:15	21:36
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	4:38	4:40	7:20	7:22	8:38	8:39	10:00	10:02	13:22	13:23	20:45	20:46	21:30	21:31	20:28	21:50
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	4:54	4:56	7:22	7:25	8:59	9:00	10:23	10:24	13:48	13:49	21:19	21:20	22:08	22:08	21:02	22:30
אוקראינה, קייב (ק)	4:46	4:48	7:08	7:12	8:51	8:52	10:15	10:16	13:41	13:42	21:13	21:14	22:02	22:02	20:56	22:24
איטליה, מילאנו (ק)	5:34	5:36	8:24	8:26	9:28	9:29	10:48	10:49	14:04	14:05	21:18	21:19	21:56	21:57	20:58	22:14
אקוואדור, קיטו (ח)	6:12	6:14	8:41	8:42	9:12	9:13	10:15	10:16	12:46	12:47	18:19	18:20	18:43	18:44	18:02	18:54
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	8:00	8:01	9:48	9:49	10:26	10:27	11:17	11:18	13:25	13:27	17:52	17:53	18:20	18:22	17:34	18:33
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	9:11	9:12	10:45	10:46	11:27	11:28	12:15	12:16	14:17	14:18	18:23	18:25	18:56	18:58	18:07	19:11
ארה"ב, בולטימור (ק)	5:40	5:42	8:32	8:34	9:22	9:23	10:39	10:40	13:45	13:47	20:36	20:37	21:11	21:12	20:19	21:26
ארה"ב, ברוקלין (ק)	5:25	5:26	8:17	8:19	9:09	9:11	10:27	10:28	13:35	13:36	20:30	20:31	21:06	21:06	20:13	21:21
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	5:25	5:27	8:17	8:19	9:10	9:11	10:27	10:28	13:36	13:37	20:31	20:32	21:07	21:07	20:14	21:22
ארה"ב, דטרויט (ק)	5:55	5:57	8:47	8:49	9:43	9:44	11:01	11:02	14:12	14:13	21:12	21:13	21:50	21:50	20:55	22:06
ארה"ב, האוסטון (ק)	6:21	6:23	9:10	9:11	9:50	9:51	11:02	11:04	13:58	14:00	20:26	20:27	20:54	20:55	20:08	21:07
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	5:41	5:43	8:32	8:34	9:16	9:17	10:30	10:31	13:30	13:31	20:06	20:07	20:37	20:38	19:49	20:51
ארה"ב, מיאמי (ק)	6:30	6:32	9:17	9:18	9:54	9:56	11:05	11:06	13:57	13:58	20:15	20:16	20:43	20:44	19:58	20:55
ארה"ב, ניו היבן (ק)	5:18	5:20	8:11	8:12	9:04	9:05	10:22	10:23	13:31	13:33	20:28	20:29	21:05	21:05	20:11	21:20
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	5:50	5:51	8:42	8:43	9:34	9:35	10:51	10:52	13:59	14:01	20:54	20:54	21:29	21:30	20:36	21:44
ארה"ב, שיקגו (ק)	5:15	5:17	8:07	8:09	9:02	9:03	10:20	10:21	13:30	13:32	20:29	20:30	21:06	21:06	20:12	21:22
בוליביה, לה-פס (ח)	7:00	7:01	9:13	9:14	9:45	9:46	10:43	10:44	13:04	13:06	18:09	18:10	18:34	18:35	17:52	18:45
בלגיה, אנטוורפן (ק)	5:26	5:28	7:44	7:45	9:33	9:35	10:58	10:59	14:25	14:27	22:02	22:02	22:52	22:52	21:44	23:15
בלגיה, בריסל (ק)	5:29	5:30	7:44	7:45	9:34	9:36	10:59	11:00	14:25	14:27	22:00	22:00	22:50	22:50	21:42	23:12
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:48	6:49	8:52	8:54	9:26	9:27	10:21	10:23	12:38	12:40	17:33	17:35	17:55	17:57	17:12	18:07
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	6:34	6:36	8:40	8:41	9:13	9:15	10:09	10:10	12:26	12:28	17:18	17:20	17:44	17:46	17:02	17:56
בריטניה, לונדון (ק)	4:43	4:45	7:02	7:03	8:50	8:52	10:16	10:17	13:44	13:45	21:23	21:24	22:13	22:13	21:07	22:36
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	4:39	4:41	7:11	7:12	8:53	8:55	10:20	10:22	13:53	13:54	21:42	21:42	22:39	22:39	21:27	23:06
גרמניה, ברלין (ק)	4:43	4:45	7:08	7:09	8:54	8:55	10:20	10:21	13:50	13:51	21:35	21:35	22:27	22:27	21:16	22:52
גרמניה, פרנקפורט (ק)	5:15	5:17	7:45	7:48	9:19	9:21	10:43	10:45	14:08	14:09	21:39	21:39	22:27	22:27	21:21	22:49
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:54	6:55	8:55	8:56	9:30	9:31	10:24	10:25	12:39	12:40	17:31	17:32	17:51	17:52	17:07	18:03
הודו, מומבאי (ח)	6:02	6:03	8:44	8:46	9:19	9:20	10:27	10:29	13:13	13:15	19:19	19:20	19:45	19:46	19:02	19:56
הודו, פונה (ח)	5:59	6:00	8:41	8:42	9:16	9:17	10:24	10:25	13:09	13:11	19:14	19:15	19:39	19:41	18:57	19:51
הונגריה, בודפשט (ק)	4:46	4:48	7:32	7:34	8:44	8:45	10:06	10:07	13:25	13:26	20:45	20:45	21:28	21:28	20:27	21:47
טורקיה, איסטנבול (ח)	4:28	4:30	7:20	7:22	8:13	8:14	9:31	9:32	12:40	12:41	19:36	19:37	20:12	20:13	19:19	20:28
יוון, אתונה (ק)	6:03	6:04	8:55	8:56	9:43	9:44	10:59	11:00	14:04	14:05	20:51	20:52	21:24	21:25	20:34	21:39

לוח זמנים לשבוע פרשת בלק - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קי"ץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	5:09	5:11	7:56	7:58	9:06	9:07	10:27	10:29	13:46	13:47	21:03	21:04	21:46	21:47	20:46	22:05
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	5:58	6:00	8:41	8:43	9:16	9:17	10:24	10:26	13:11	13:12	19:17	19:18	19:43	19:44	19:00	19:54
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	8:11	8:10	9:34	9:34	10:20	10:20	11:05	11:06	13:02	13:04	16:54	16:57	17:31	17:33	16:39	17:47
נפאל, קטמנדו (ח)	5:08	5:10	7:56	7:58	8:35	8:36	9:46	9:48	12:40	12:41	19:02	19:03	19:31	19:32	18:45	19:43
סין, בייג'ין (ח)	4:46	4:47	7:38	7:39	8:29	8:30	9:46	9:47	12:53	12:55	19:46	19:47	20:21	20:22	19:27	20:36
סינגפור, סינגפור (ח)	7:00	7:02	9:30	9:31	10:01	10:02	11:04	11:05	13:37	13:38	19:12	19:13	19:36	19:37	18:55	19:47
פולין, ורשא (ק)	4:14	4:16	6:38	6:39	8:24	8:25	9:50	9:51	13:20	13:21	21:01	21:02	21:54	21:55	20:44	22:19
פרו, לימה (ח)	6:27	6:29	8:45	8:46	9:17	9:18	10:16	10:17	12:40	12:41	17:52	17:54	18:17	18:18	17:36	18:28
צרפת, ליאון (ק)	5:51	5:52	8:40	8:42	9:44	9:46	11:05	11:06	14:22	14:23	21:34	21:35	22:15	22:16	21:17	22:33
צרפת, פריז (ק)	5:47	5:49	8:27	8:29	9:48	9:49	11:10	11:12	14:33	14:34	22:00	22:00	22:44	22:44	21:40	23:04
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:46	5:47	8:19	8:20	8:50	8:51	9:54	9:55	12:29	12:30	18:10	18:11	18:34	18:35	17:53	18:45
קנדה, טורונטו (ק)	5:36	5:38	8:27	8:29	9:26	9:27	10:45	10:46	13:58	13:59	21:06	21:06	21:41	21:42	20:45	21:58
קנדה, מונטריאול (ק)	5:05	5:07	7:55	7:57	8:59	9:00	10:19	10:20	13:35	13:36	20:48	20:49	21:27	21:28	20:29	21:45
קפריסין, לרנקה (ק)	5:32	5:33	8:23	8:25	9:07	9:09	10:22	10:23	13:23	13:25	20:02	20:03	20:34	20:35	19:45	20:48
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	4:18	4:20	6:58	6:59	8:36	8:37	10:04	10:06	13:41	13:42	21:38	21:38	22:40	22:40	21:20	23:11
רוסיה, מוסקבה (ח)	3:44	3:46	6:31	6:32	8:06	8:07	9:36	9:37	13:15	13:16	21:23	21:23	22:24	22:24	21:00	23:00
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	4:25	4:27	7:11	7:13	8:22	8:23	9:43	9:45	13:03	13:04	20:21	20:21	21:04	21:04	20:03	21:23
שוויץ, ציריך (ק)	5:29	5:31	8:15	8:17	9:26	9:28	10:48	10:49	14:07	14:09	21:31	21:32	22:09	22:10	21:09	22:29
תאילנד, בנגקוק (ח)	5:52	5:53	8:31	8:32	9:04	9:05	10:10	10:12	12:52	12:53	18:48	18:49	19:13	19:14	18:31	19:24

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00790
20/06/2021

2304-3377

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים